LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 1 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 1 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3232

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ ԵՒ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Կարելի չէ թեթեւօրէն առնել Թուրք մամուլին արտայայտութիւնները՝ Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի հարցին առթիւ :

Միշտ այսպէս է եղած Թուրքիան,— ամէն անգամ որ մասնաւոր ծրագիր մը որոճայ, նախ մթնոլորտ կը ստեղծէ լրագրական պայքարներով, կ'արձակէ սանձերը, որպէսզի կարելի եղածին չափ շատ աղմկեն:

Միեւնոյն ատեն, կառավարութիւնը ինք յարատեւօրէն կը լարէ մեքենան, բոլոր պատեհութիւններէն օգտուելու, ի հարկին հարուածը իջեցնելու համար:

Ներկայ պարագային ալ այդ գիծն է որ աչքի կը զարնէ :

Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի պայքարը ուղղուած է Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ դէմ: Մարդիկ հին յանձնառութիւններ կը յիշեցնեն, եւ Ֆրանքլէն Պույեօնի կնքած դաշնագիրն (1921 հոկտ. 20) ալ բաւական չսեպելով, նոր բաներ, մինչեւ անգամ անկախութիւն կը պահանջեն, հովանաւորութեամբ Թուրքիոյ:

Այս պահանջը միայն հողային բռնագրաւում չի նշանակեր, այլեւ նոր դաւ մը՝ Սուրիա հաստատուած հայ գաղթականութեան դէմ:

Համոզուելու համար, բաւական է կարդալ միայն երէկ հրատարակուած լուրը,— «Իսքէնտէրունի Հայերը կը փախչին»:

Լրատուն Թուրքերէն «Թան»ն է (նախկին «Միլլիյէթ»), որ դիւային չարախնդրութեամբ մը աւետելով Հայերու փախուստը, կ'աւելցնէ ·

— « Օգտուելով Անգարայի դաշնագրէն (20 հոկտ. 1921), բազմաթիւ հայրենազուրկներ ժամանակին տեղաւորուեցան ամէնէն մօտիկ քաղաքներուն՝ Իսքէնտէրունի, Անթաքիոյ եւ Հալէպի մէջ: Առեւտուրի միակ միջոցը՝ մաքսանենգութիւնն է: Այս նպատակով բացած են խանութներ ուր մաքսանենգուած ապրանքներ կը ծախուին: Անոնք իրենց կարելին կ'ընեն, ձեռքի տակէ հարուածելու համար Թուրքիոյ տնտեսութիւնը: Հիմա դանակով կարելի չէ բանալ անոնց կզակները: Վերջին կացութեան վրայ, այդ խանութներէն մէկ մասը այլ եւս ապրանք չի բերեր, իսկ մեծ մասը փակուած է»:

Նոր չէ մաքսանենգութեան այս պատմութիւնը:

Հինգ - վեց տարի առաջ, Էնկիւրի ահաւոր համեմատութիւններ տալով այս հարցին, արտակարգ միջոցներ տնօրինեց, եւ զօրաւոր գունդ մը տեղաւորեց սահմանին վրայ: Այդ առթիւ մասնաւոր լիազօրութիւններ տրուեցան հրամանատարին, եւ խիստ պատիժներ սահմանուեցան:

Ճիշդ է որ մաքսանենգութիւնը տեւական ախտ մը դարձած է Սուրիոյ եւ Թուրքիոյ սահմանին վրայ, իբրեւ հետեւանք տեղական պահանջներու: Բայց եթէ Հայեր կան, կրկնապատիկ, եռապատիկ թիւով աւելի Թուրքեր եւ Քիւրտեր են որ բանուկ առեւտուրի մը վերածեր են մաքսանենգութիւնը· անոնք են որ ցանցեր կազմած են Անատոլուի բոլոր կեդրոններուն մէջ, եւ մինչեւ Կարին: Եւ, ընդհարումներու ատեն ալ, անոնք են որ կը բռնուին, կը վիրաւորուին կամ կը սպաննուին:

Կը բաւէ թղթատել վերջին տասնամեակի Թուրքերէն թերթերը, հաստատելու համար այս պարագան:

Ըսել կ'ուզենք թէ մաքսանենգութիւնը յաճախ պատրուակ է, չարունակ անհուզողի մատնելու համար սահմանամերձ շրջաններու հայ գաղթականութիւնը, որ արդէն փուշի վրայ նստած է:

Արդ, Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի հարցին հետ կրկին յուզելով մաքսանենգութեան խնդիրը, Թուրքիա կ'ուզէ երկու թռչուն զարնել միեւնոյն քարով,— Սուրիոյ վրայ ճնշում բանեցնել թէ՛ քաղաքական եւ թէ տնտեսական տեսակէտով: Երկու պարագաներուն մէջ ալ, խնդիրը սերտ կապ ունի հայ գաղթականութեան ճակատագրին հետ:

Ի՞նչ միջոցներ ունինք, չարիքը սահմանափակելու եւ նոր անակնկալներ կանխելու համար:

Միջոցներու մշակումէն առաջ, անհրաժեշտ է իմանալ թէ որ եւ է գործակցութիւն հաստատուա՞ծ է Փարիզի եւ Սուրիոյ ազգ. իշխանութեանց միջեւ:

Մենք շատ ալ վստահ չենք այս մասին: Թերեւս քանի մը նամակներ հասած են կաթողիկոսարանէն, ֆրանքեւսուրիական բանակցութեանց առթիւ, եւ «գրոյց» մըն ալ տեղի ունեցած է երեւելիներու միջեւ: Իսկ որ եւ է հիմնական ծրագիր եւ աշխատանք՝ դժուար թէ մօտէ անցած ըլլայ:

Գիտենք թէ ինչպէս կը կատարուին այս գործերը, տարիներէ ի վեր: Իսկ այսօր շատ աւելի տժգոյն է պատկերը: Չունինք պատասխանատու գլուխ մը, ղեկավարութիւն մը, որուն օձիքէն կարելի ըլլար բռնել, այսպիսի պարագաներու մէջ:

Կ'ըսեն թէ դժուար, գրեթէ անկարելի է ընդհանուր ղեկավարութիւն հաստատել, հայ ժողովուրդի այս աշխարհացրիւ կացութեան մէջ:

Մէկդի դնելով ակադեմական վիճաբանութիւնները, կ'ուզէինք հարցնել թէ ինչո՞ւ դժուար պիտի ըլլար, օրինակ, գործակցութիւն մը հաստատել Փարիզի եւ արեւելեան գաղութներու ազգ. իշխանութեանց միջեւ, գոնէ կենսական հարցերու մասին: Օրինակ, Սուրիան իր աշխարհագրութեամբ եւ ներկայ պայմաններով ինչո՞ւ հեռու պիտի համարուէր Փարիզէն:

Այս տեսակէտը չի նշանակեր միջամտել ուրիշ գաղութի մը ներքին գործերուն:

Սուրիան ալ, ինչպէս ուրիշ որ եւ է գաղութ, ինքն է որ պիտի վարէ իր գործերը: Բայց կան աշխատանքներ որոնց համար աջակցութեան եւ խորհուրդի կը կարօտի: Իսկ այդ աջակցութիւնը կրնայ արուիլ միայն խորհրդակցութեամբ եւ ծրագրեալ գործունէութեամբ:

Ո՞վ պիտի մտածէ այս մասին, երբ ուրիշները գործի անցած են արդէն եւ սպառնալիքներ կը տեղան:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՔԻՆ ԱՐԺԵԶՐԿՈՒՄԸ ՔՈՒԷԱՐԿՈՒԵՑԱՒ 221Ի ԴԷՄ 350 ՁԱՅՆՈՎ

ԵՐԷԿ ԱԼ ԾԵՐԱԿՈՅՏԸ ՊԻՏԻ ՎԱՒԵՐԱՑՆԷՐ

Ֆրանքին նոր գինը պիտի ճշդուի այսօր

Երեսփ. Ժողովը 25 ժամ նիստ գումարելէ յետոյ, երեքշաբթի օր քուէարկեց Ֆրանքի արժեզրկման օրինագիծը, որ կը բաղկանայ 25 յօդուածներէ բաժնուած հինգ գլուխներու : Օրինագիծը անցաւ 221ի դէմ 350 ձայնով եւ անմիջապէս յանձնուեցաւ Ծերակոյտին, որ երէկ առտու սկսաւ քննութիւնը : Ծերակոյտին ելմտական յանձնաժողովը նախապէս քննած էր օրինագիծը, կարգ մը փոփոխութիւններ կատարելով եւ մասնաւորապէս մերժելով այն տրամադրութիւնները որ արտակարգ լիազօրութիւններ կուտան կառավարութեան, գիներու բարձրացումը զսպելու համար :

Օրինագծին քուէարկութենէն առաջ, բուռն տեսարաններ պարզուեցան երեսփ. ժողովին մէջ: Աջակողմեան հոսանքները իրենց քննադատութեանց կը խառնէին վիրաւորական բացագանչութիւններ: Նախորդ նիստին մէջ նախկին նախարար Պ. Լուի Մառէն կառավարութեան ձեռնարկը կոչած էր «գողութիւն եւ խաբեբայութիւն»: Յաջորդ նիստին մէջ, երբ Լէօն Պլում կը խօսէր, ուրիշ ազգայնական երեսփոխան մը, Վիտէման Կուառան, բացագանչեց·

— Գործարաններու գրաւումը օրինակա՞ն է թէ ապօրէն: Ժուհոյի տուէք ձեր տեղը:

Վարչապետը շարունակեց խօսիլ, առանց պատասխանելու այս ակնարկին: Քիչ վերջը նոյն երեսփոխանը նորէն ընդմիջեց ·

— Կառավարութիւնը պարտաւոր է ապահովել բոլորին ազատութիւնը: Դուք Ժուհոյի ծառան էք: (Բուռն կանչեր ձախակողմէն):

Ժողովին նախագահ, Պ. Էռիօ յայտարարեց թէ անթոյլատրելի են այդ բառերը եւ կարգի հրաւիրեց երեսփոխանը, ատենագրութեան մէջ արձանագրելով այս պարագան :

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՃԱՌԸ ՆԵՐՔԻՆ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԲՌՆԱԳՐԱՒՈՒՄՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Վարչապետը շատ երկար ճառ մը խօսեցաւ, պարզելով կացութիւնը անցեալ մայիսէն մինչեւ Ֆրանքին արժեզրկումը (25 սեպտ.): Մանրամասնութիւններ հաղորդեց Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներուն հետ կատարուած բանակցութեանց մասին: Բացատրեց թէ երեսփ. ընտրութեանց ատեն հանրային կարծիքը հակառակ էր արժեզրկման եւ ինքն ալ ընդդիմացաւ, թէեւ չարունակ առաջարկներ կ'ըլլային արժեզրկելու: Ի վերջոյ կառավարութիւնը հարկադրուեցաւ տեղի տալ, որովհետեւ չէր կրնար անտարբեր մնալ, երբ ոսկին կը փախչէր երկրէն վրդովիչ համեմատութեամբ· մանաւանդ որ, այդ միջոցին յաջող բանակցութիւններ կատարուած էին Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներու հետ, միջազգային տնտեսութիւնը հաստատուն վիճակի մը վերածելու համար: «Զարմանալի է որ ընդդիմադիրները շատ կարեւորութիւն չեն տար երեք ժողովրդապետութեանց միջեւ գոյացած համաձայնութեան որ այնքան խոր տպաւորութիւն գործեց ուրիշ երկիրներու մէջ: Ֆրանքին արժեզրկման յաջողութիւնը կախում ունի որքան ներքին, նոյնքան միջազգային խաղաղութենէն: Պէտք չէ խանգարել օրէնքը եւ բարեկարգութիւնը: Մերինին նման կառավարութիւն մը չի կրնար զատուիլ բանուորական զանգուածներէն: Իր գոյութիւնը անկարելի կը դառնայ այն օրը երբ կապակցութիւնը խորտակուի բանուոր դասակարգերը ներկայացնող կազմակերպութեանց եւ իր միջեւ: Այս հաստատումը աւելի ուժ կուտայ ըսելու թէ աշխատանքի եւ դրամագլուխի վէճերը, գործատէրներու եւ գործաւորներու պայքարը չեն կրնար աւելի երկարաձգուիլ, կամ ստանալ այն ձեւերը որ կը յուզէ հանրային կարծիքը, առանց ծանրապէս վտանգելու հանրային բարեկարգութիւնը եւ տնտեսական վերակազմութիւնը: Մայիսի սկիզբէն մեծ եւ եռանդուն շարժում մը սկսաւ, բանուորական պահանջները արժեցնելու համար: Այդ շարժումը գրեթէ խաղաղած էր, երբ խորհրդարանը արձակուրդ ստացաւ օգոստոսին: Յետոյ վերսկսաւ սեպտեմբերին, եւ նորէն խաղաղելու վրայ է: Գիտեմ որ հանրային կարծիքին չափազանց զգայնութիւնը մեծ համեմատութիւններ եւ այլանդակ ձեւեր կուտայ իրողութեանց: Սակայն պարտք կը սեպեմ յայտարարել թէ այդ շրջանը անցած է այլեւս, թէ սովորութիւն պէտք չէ դառնան պայքարի այն ձեւերը որ կը յանգին գործարաններու գրաւման: Ամէն պարագայի մէջ, կարելի չէ այդ ձեւերուն դիմել առանց բանուորական պատասխանատու կազմակերպութեանց որոշման: (Այստեղ էր որ լսուեցաւ «ձեր տեղը Ժուհոյի տուէք» բացագանչութիւնը): Ես աւելին կ'ըսեմ.— պայքարի այդ ձեւերը պէտք չէ տեւեն այլեւս եւ չպիտի տեւեն: Ես գիտեմ որ բանուոր դասակարգին ունեցած վստահութիւնը ժողովրդական ճակատին վրայ՝ թոյլ չպիտի տայ հաշտարար միջոցներէ տարբեր ձեւերու դիմելու: Լիլի գործադուլին ատեն, բանուորական պատուիրակները յայտարարեցին թէ երբ հաւաքական պայմանագիր մը կը կապէ գործատէրերն ու բանուորական կազմակերպութիւնները, իրենք պարտաւորիչ կը նկատեն այդ պայմանագիրը եւ այլեւս տեղի չի մնար գործարաններու գրաւման, նոյնիսկ գործադուլի: Կառավարութիւնը յանձն առած է յարգել տալ այդպիսի յայտարարութիւնները եւ պատւով երաշխաւորութիւն ստանձնած կ'ըլլայ բոլոր նմանօրինակ պարագաներուն համար: Բայց այդպիսի յանձնառութեանց պահպանման պայմանը այն է որ երկու կողմերն ալ հաւասար բարեացակամութեամբ վարուին պայմանագիրներ կնքած ատեն, որ պայմանագիրները ուղղամտօրէն ընդունուին, եւ գործադրուին, որ արհեստակցական ազատութիւն բառը առնուի իր բուն իմաստով, որ բանուոր դասակարգին ամէնէն իրաւասու կազմակերպութիւնները մասնաւոր առանձնաշնորհ մը չպահանջեն, որ գործատէրերը հակառակորդ սէնտիքաներ չհանեն այդ կազմակերպութեանց դէմ :

*** Քուէարկուած օրէնքով, կառավարութիւնը լիազօրութիւն կը ստանայ անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնելու գիներու բարձրացման դէմ, ինչպէս եւ ուրիշ իրաւասութիւններ, որոնց մանրամասնութիւնները հաղորդած ենք օրը օրին :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ԱՆԱՐԺԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐՆԵՐ »

Մեր մանկական - պատանեկան ամսաթերթերէն ԱՐՓԻ իր վերջին թիւով (Սեպտ.) կը հրատարակէ գրութիւն մը, «Անարժան ղեկավարներ» խորագրով, որ էջ մըն է մեր ազգային պատմութենէն քաղուած :

Այնտեղ կը պատմուի Հայոց Պապ թագաւորին կեանքը: Բայց երկու սխալներ սպրդած են:

Այն առասպելը թէ Պապ թունաւորեց Ներսէս կաթողիկոսը, ոչ մէկ պատմագէտ կ'ընդունի, — մեր մատենագիրներուն այդ առասպելը ծիծաղելի է պարզապէս: Մեծն Ներսէս իբր թէ իր թունաւորուած ըլլալը հաստատելու համար կուրծքը կը բանայ եւ ճիշդ սրտին վրայ ցոյց կու տայ սեւ բիծ մը: Երբ իրեն անդեղեայ կուտան, կը մերժէ եւ քիչ յետոյ արիւն փսխելով կը մեռնի :

Այսպիսի թունաւորումներ ծանօթ չեն բժշկութեան մէջ եւ յետոյ Պապ թագաւոր կարեւորութիւն անգամ չէր տար Ներսէսի գոյութեան, — ինչո՞ւ թունաւորէր :

Երկրորդ սխալը այն է որ ԱՐՓԻ Պապը գերի կը տանի Բիւզանդիոն եւ կը գլխատէ այնտեղ 388ին :

Մինչդեռ Պապ դաւադրաբար սպաննուեցաւ Հայաստանի մէջ 374ին, խնջոյքի մը պահուն, Յոյներու կողմէ: Բիւզանդիոն շատոնց կ'ուզէր սպաննել Պապը: Անգամ մը Կիլիկիա հրաւիրեց զայն, բայց հայ թագաւորը խոյս տուաւ թակարդէն: Յետոյ սակայն խնջոյքի մը մէջ, երբ Հայոց թագաւորը գինի կը խմէր, վատաբար զարկին ետեւէն,— երիտասարդ եւ քաջ թագաւորը ոտքի կանգնեցաւ, սուրը մերկացուց եւ կռուեցաւ, բայց բազմաթիւ էին դաւադիրները··· :

Իմ նպատակս չէր ուղղել այս երկու կէտերը: Ես կ'ուզէի սրբագրել ուրիշ կէտ մը: Հայոց պատմութեան մեր դասագիրքերը սեւցուցած են Պապ թագաւորը, որովհետեւ կը հետեւին մեր քրիստոնեայ մատենագիրներուն: Սակայն կարելի չէ թոյլ տալ, որ նոր սերունդն ալ դաստիարակուի այդ հին, բորբոսած դասագիրքերուն աւանդութիւնով: Պէտք է վերագնահատութեան ենթարկել, վերլուծել, սրբագրել: Մենք կը կարծենք թէ ԱՐՓիի խմբագիր Դոկտ. Ա. Բաբաեան անուշադրութեամբ տեղ տուած է այդ գրութեան: Ուստի իրմէ կը խնդրենք, որ ուրիշ գրութեամբ մը պանծացնէ Հայոց ամենամեծ թագաւորներէն մին, որ Պապն է: Ո՛չ, անարժան ղեկավար մը չէր Պապը, այլ՝ որքան երիտասարդ, նոյնքան տաղանդաւոր, խելացի եւ կամքի, տեսակէտի տէր վարիչ մը:

Փաւստոս Բիւզանդ իր անմիտ պատմութիւններով սեւցուցած է Պապը, ներբողելու համար Մեծն Ներսէսը, որուն հետ ինք, մատենագիրը, Բիւզանդիոնի գործակալներ էին: Մեծն Ներսէսը մեծ չէ մեզի համար, այլ կղերապետ մը, փառասէր եւ դաւադիր: Մեծը Պապն է, որ կ'աշխատի ներքին բարեկարգութեամբ մը սրբագրել Ներսէսի յիմար գործերը,— Ներսէս հսկայ վանքի մը ձեւը տուած էր Հայաստանի, ապազինուորական ժողովուրդի մը վերածելով բնակչութիւնը, ամուսնական խիստ օրէնքներով՝ կասեցնելով աճումը: Ընդհակառակն Պապ դիւրացուց ամուսնութիւնը, գրաւեց վանքերը, քանդեց եկեղեցական աւատապետութիւնը, զըսպեց եկեղեցին որ թիւ 2 պետութիւն մը դարձած էր, եկեղեցականներն իսկ զինուորական ծառայութեան կանչեց, սպաննեց մարդպետները՝ իբրեւ պատասխան պարսկական կրօնական տիրակալութեան, արգիլեց Հայոց կաթողիկոսներուն՝ Կեսարիա երթալ, իբրեւ պատասխան բիւզանդական կրօնական թափանցումին, ըսպառնաց Բիւզանդիոնի դէմ պատերազմ յայտարարել, եթէ Կեսարիան չկցեն Հայաստանի,— վերջապէս այս կորովի թագաւորը քանդեց արտաքին ամէն ազդեցութիւն, իրապէս Հայու ոգի ուզելով ներշնչել ժողովուրդին: Մեր պատմիչները, որոնք Հայ ըլլալէ առաջ քրիստոնեայ էին, սեւցուցին ըսելով թէ Պապ կախարդ է, գեղխ է, անբարոյ է:

Երանի թէ մեր թագաւորները Պապի պէս ըլլային :

Այսպէ՛ս պէտք է ըսել մեր նոր սերունդին :

ԱՐԱԶ

ՍԹԱԼԻՆԻ ՊԻՏԻ ՅԱՋՈՐԴԷ ՎՈՐՈՇԻԼՈՎ...

« Մաթէն » միշտ պնդելով Սթալինի հիւանդութեան վրայ, կը կրկնէ թէ անոր պիտի յաջորդէ մարաջախտ Վորոշիլով: Զինուորական գործավարը վերջերս կարգ մը ժողովներ գումարել տուեր է իր բնակարանին մէջ: Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, բայց խորհրդային բարձր շրջաններու մէջ արդէն չեն ծածկեր Վորոշիլովի գործակիցներուն անունները: Այսպէս, բոլորովին մէկդի դրուած է Քականովիչ, հաղորդակցութեանց գործավարը: Այս հեռացման պատճառ կը համարուի Վորոշիլովի անձնական հակառակութիւնը եւ հակահրէական հոսանքը, որ հետզհետէ կ'աճի Խ. Միութեան մէջ: Ապագայ դիկտատուրային մաս պիտի կազմեն հինգ երեւելիներ,— մարաջախտ Վորոշիլով, Եժով՝ Չեկային նոր նախագահը, որ Կեդր. Կոմիտէին գաղտնի բարեկամը կը համարուի, Ժտանով՝ Լէնինկրատի Կոմիտէին քարտուղարը, Մոլոթով՝ գործավարներու խորհուրդին նախագահը (վարչապետ) եւ Փոսթիշեւ, Ուկրայնայի Կեդր. Կոմիտէին քարտուղարը: Մոլոթովի ներկայութիւնը անհրաժեշտ կը համարուի, պահելու համար միութեան գիծը անցեալին հետ:

*** Նոյն աղբիւրին համաձայն ձերբակալուած է Ռատէք, ծանօթ հրապարակագիրը, որուն անունը յաճախ յիշուեցաւ Զինովիեւի եւ ընկերներու դատավարութեան առթիւ: Ռատէք յանցաւոր կը համարուի անոր համար որ ծանօթ ըլլալով հանդերձ, ժամանակին չէ հաղորդած Թրոցքիականներու դաւադրութիւնը ···

*** Գրած էինք թէ Եակոտա, Չեկային ահարկու նախագահը, պաշտօնանկ ըլլալով, նշանակուած է թղթատարական գործավար: «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը այս պաշտօնանկութեան պատճառ կը համարի Եակոտայի սարքած շռնդալից դատավարութիւնները, 1930էն մինչեւ Զինովիեւի եւ ընկերներու խնդիրը, եւ կ'ըսէ թէ արտասահմանի հանրային կարծիքին արտայայտութիւնները որոշ դեր կատարած են այս փոփոխութեան մէջ: Թղթակիցը այս առթիւ կը հերքէ այն պատմութիւնը թէ Զինովիեւ եւ 15 ընկերները չեն գնդակահարուած :

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ բրիտանական մարզպանը արտակարգ լիազօրութիւններ ըստացաւ, խռովութիւնները դադրեցնելու համար: Իսկ բանակին հրամանատարը իրաւունք ունի զինուորական դատարաններ եւ գրաքննութիւն հաստատելու, ձերբակալութիւններ եւ աքսորներ կատարելու, ի հարկին սեփականութեան իրաւունքէ զրկելու, անհատական եւ հաւաքական տուգանքներ հաստատելու, նոյնիսկ եթէ յանցաւոր կողմը ճշդուած չըլլայ: Մէկ խօսքով՝ պաշարման վիճակ :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՆՈՐ, ՁԱՐԸ ՆՈՐ

Ինչպէս կը յիշեն մեր ընթերցողները, Ա. Խանջեանի «ինքնասպանութեան» լուրը առաջին հաղորդողը եղաւ «Ռուչինկթըն Հէրըլտ»ի Թիֆլիսի թղթակիցը, որ յուլիս 11 թուակիրով հեռագրած էր, թէ «Հայաստանի Համայնվր. կուսակցութեան քարտուղար Ա. Խանջեան այսօր անձնասպան եղաւ»:

Միայն տեղին վրայ ունեցած դէպքի մասին կարելի էր այդ ձեւով խմբագրուած հեռագիր ղրկել՝ «այսօր անձնասպան եղաւ»:

Մենք գիտէինք որ Ա. Խանջեան իր պաշտօնի բերումով Երեւան պիտի գտնուէր:

Ինչո՞ւ, ինչպէ՞ս եղած է, որ Ա. Խանջեան անձնասպանութիւն գործած է Թիֆլիսի եւ ոչ Երեւանի մէջ:

Ա. Խանջեան իր պաշտօնին բերումով մեծ մասամբ Երեւան պիտի գտնուէր եւ շատ աւելի հաւանական էր որ ան Երեւանի մէջ գործէր անձնասպանութիւնը:

Անձնասպանութիւնը սովորաբար հետեւանք է ներքին պայքարի, ներքին հոգեկան փլուզումի, որ մէկ օրէն միւսը տեղի չի ունենար: Քիչ անգամ կը պատահի որ մարդիկ յանկարծական յուզումի մը հետեւանքով դիմեն այդ քայլին: Եւ Խանջեան անձնասպանութիւն է գործած, բնական է որ այդ քայլը առած ըլլար Երեւանի մէջ:

Ամէնէն քիչ հաւանական է որ Թիֆլիս տուած կարճատեւ այցելութեան մը ընթացքին տեղի ունենար այդ անձնասպանութիւնը:

Իսկ երբ Թիֆլիսի մէջ է տեղի ունեցած դէպքը, ապա ուրեմն հիմք կայ ենթադրելու որ կատարուածը ոչ թէ անձնասպանութիւն է, այլ միանգամայն տարբեր բան:

«Յառաջ»ի արժանահաւատ աղբիւրէ ստացած տեղեկութիւնները, որ օրը օրին արտատպեցինք «Հայրենիք»ի մէջ, գրեթէ կասկածի տեղ չեն ձգեր թէ Թիֆլիսի մէջ կամ ստիպած են որ Ա. Խանջեան անձնասպան ըլլայ, կամ պարզապէս սպաննած են զինքը:

Այդ կը հաստատուի նախ անով որ, ինչպէս կ'ըսուին Հայաստանի եւ Վրաստանի Համայնավար կուսակցական մարմինները ու թերթերը, դէպքը տեղի է ունեցած յուլիս 9ին: Մինչդեռ դէպքի մասին Թիֆլիսի եւ Երեւանի մէջ յայտարարուեր է միայն յուլիս 11ին:

Անձնասպանութեան դէպք մը, ով ալ ըլլայ անձնասպանը, ծածկելու հիմք չկայ, եթէ անձնասպանութեան անունին տակ ոճիր չէ եղածը:

Յետոյ, ինչո՞ւ այն բացառիկ միջոցները, որ ձեռք են առնուած Թիֆլիսի եւ Երեւանի մէջ Խանջեանի թաղման առթիւ:

Ինչո՞ւ Ազրբէյջանի «վարչապետ» Մուսաբէկով ղրկուած է Երեւան ներկայ ըլլալու թաղմանը:

Խորհրդային Հայաստան չէ՞ր կրնար ինք իր ուզած ձեւով թաղել իր բարձրագոյն պաշտօնեան: Կամ եթէ Թիֆլիսի եւ Բագուի որոշումն էր, որ Ա. Խանջեան անշուք կերպով թաղուի, ատոր համար Թիֆլիսէն ուղարկուած հեռագիր մը բաւ էր, ալ ի՞նչ հարկ Մուսաբէկովը մինչեւ Երեւան ղրկելու:

Եւ դարձեալ, այն բացառիկ զգուշութիւնները, որ ձեռք են առնուած եղեր Երեւանի մէջ որպէսզի յուղարկաւորները չտեսնեն Խանջեանի դէմքը, նոյնպէս չե՞ն հերքեր անձնասպանութեան առասպելը:

Ինչպէս ցուցադրել գլուխն ու դէմքը «անձնասպանի» մը, եթէ այդ գլխուն եւ դէմքին վրայ մէկէ աւելի վէրքերու հետքեր կան: Այն ո՞ր անձնասպանն է, որ կրնայ քանի մը վէրքեր հասցնել իր գլխուն:

Ա. Խանջեան ոչ միայն սպաննուած է Թիֆլիսի մէջ, ինչպէս որ, ըստ «Յառաջ»ի հաղորդագրութեան, ամէն ոք հաւատացած է Հայաստանի մէջ, այլեւ իր սպանութիւնը կանխապէս ծրագրուած է եղեր:

Որ Ա. Խանջեան ոչ թէ անձնասպան եղած է, այլ բռնի կերպով վերցուած է մէջտեղէն, այդ կ'ըսէ նաեւ խորհրդաւոր ու կասկածելի ընթացքը Խանջեանի կնոջ, որ օտար մըն է: Ան քոյրն է երկու տարի առաջ Լենինկրատի մէջ ահաբեկուած Կիրովի, որ Ստալինի նուիրուած համհարզներէն մէկն էր: Ա. Խանջեանի «անձնասպանութեան» գիշերը, երբ Երեւանի մէջ ոչ ոք տեղեակ էր դէպքէն, Խանջեանի կինը օդանաւով մեկնած է Մոսկուա, խուսափելով Թիֆլիսէ:

Հայաստանի «առաջին տիկինը» չէ ալ հետաքրքրուած թէ ինչ եղած է իր ամուսինը:

Ասիկա բաւականաչափ զօրաւոր հիմք չէ՞ ըսելու համար թէ Խորհրդային «դրախտին» մէջ, ուր ամէնքը հսկողութեան տակ են, ուր որդին՝ հայրը կը լրտեսէ, քոյրը՝ եղբայրը, աղջիկը՝ իր հարազատ մայրը, աւելի քան բնական երեւոյթ է, որ Խանջեանի վրայ կարգուած լրտեսը ըլլար իր իսկ օտարազգի կինը:

Երբ Թիֆլիս Բերիաները կրնան այսպէս դիւրին եւ անպատիժ կերպով մէջտեղէ վերցնել Ա. Խանջեան մը, որ վեց տարի շարունակ եղաւ Հայաստանի տէրն ու տնօրէնը, այլ եւս ո՞վ է, որ պիտի յանդգնի բռնել Բերիաներուն ձեռքը:

Եւ այժմ Բերիաները կը կարեն ու կը ձեւեն Հայաստանի մէջ:

Պատրուակը, ամբաստանութիւնը միշտ պատրաստ է արդարացնելու համար Բերիաներու ամէնէն արիւնոտ սանձարձակութիւնները:

Երբ Ա. Խանջեանի ճակատին կարելի է փակցնել «հակայեղափոխական», «Թրոցքիական», «ազգայնական» ածականները, այլ եւս Հայաստանի մէջ կը մնա՞յ մէկը, որուն չվայլեն այս մակդիրները, որոնց զարհուրելի իմաստը լիովին կ'ըմբռնեն միայն Խորհրդային քաղաքացիները:

Եւ Բերիա Թիֆլիսէն առատօրէն եւ անխնայօրէն կը բաժնէ մահապատժի հաւասար այդ մակդիրները:

Ահա Հայաստանի կրթական նախկին գործավար ոմն Ստեփանեան, որ «հակայեղափոխական», «ազգայնական անարգ սրիկայ մըն է», — ինչպէս կը գրէ Լ. Բերիա Մոսկուայի «Փրաւտա»ին մէջ հրատարակած իր մէկ յօդուածին մէջ, որ կը կրէ «Ընկերվարութեան թշնամիներու աճիւնը հովերուն տալ» նշանակալից խորագիրը:

Ահա Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան կոլլեգիայի նախկին քարտուղար Գալոյեան՝ «երկերեսանի սրիկայ ազգայնական մը», դարձեալ ըստ նոյն Լ. Բերիայի:

Ահա Հայաստանի պաշտօնաթերթը «Խորհրդային Հայաստան»ը, որու խմբագրութեան Ա. Խանջեան, իբր թէ, ուղղակի թելադրութիւններ ըրած է «ջանալ որքան կարելի է քիչ քննադատել Դաշնակները»:

«Ներկայ պայմաններու մէջ կարիք չկայ յօդուածներ զետեղել Դաշնակներու դէմ», ըսած է Խանջեան «Խորհրդային Հայաստան»ի խմբագրութեան մէջ աշխատողներուն, կը գրէ Բերիա:

Եւ գիտէ այդ Բերիան, որ մինչեւ Ա. Խանջեանի «անձնասպանութիւնը» գրեթէ չէ եղած «Խորհրդային Հայաստան»ի թիւ մը, որու մէջ հայհոյութիւններ եղած չըլլան Հ. Յ. Դաշնակցութեան հասցէին: Գիտէ, անշուշտ, նաեւ, որ Ա. Խանջեանի գրիչէն ելած վերջին յօդուածն իսկ՝ «Խորհրդային Հայաստան» խորագրով եւ հրատարակուած «Փրաւտա» ու «Խորհրդային Հայաստան» պաշտօնաթերթերուն մէջ, մաղձ ու թոյն կը փսխէր Հ. Յ. Դաշնակցութեան հասցէին:

Գիտէ այս բոլորը Լ. Բերիա, եւ կը ստէ: Կը ստէ, որպէսզի արդարացնէ այն հարուածը, որ ինք, հաւանաբար, իջեցուցած է «Խորհ. Հայաստան» պաշտօնաթերթի գլխուն:

«Դաշնակներու եւ Թրոցքիստներու դէմ պայքարի մէջ արթնութիւն ցոյց չտուող եւ կուսակցութեան հանդէպ երկերեսանիութիւն ընող Խանջեանը ուղղակի կը հովանաւորէր հայ մտաւորականութեան եւ հայ գրողներու մէկ մասին մէջ այն յանդգնացած տարրերը, որոնք բացարձակ պայքար կը մղէին հայ ժողովրդի ձեռքով կառուցուող՝ «ձեւով ազգային եւ բովանդակութեամբ ընկերվարական» մշակոյթին դէմ, անոր հակադրելով «ձեւով ազգային եւ բովանդակութեան ազգայնական» մշակոյթի բանաձեւը», — կը շարունակէ Լ. Բերիա («Փրավտա», օգոստ. 19, թիւ 228):

Եւ ասիկա կ'ըսուի Հայաստանի այն թշուառ գրողներու մասին, որոնք քանի մը շաբաթ առաջ, ծնրադիր ձօն մը ուղղեցին «մեծահանճար» Ստալինի:

Ի՞նչ կ'ուզէ ատոնցմէ Լ. Բերիա:

Աւելի վար ծռելու, աւելի ցած սողալու ալ տեղ չէ մնացած Զ. Եսայեաններու, Դ. Դեմիրճեաններու եւ Զարեանցներու համար:

Բերիաները ատով գոհ չեն:

Բերիաները կ'ուզեն պարզապէս գլխատել Հայաստանի ժողովուրդը, «աճիւնները քամուն տալ» հայ մտաւորականութեան, անգլուխ թողելու համար արդէն տրորուած, գետնամած եղած հայութիւնը Հայաստանի մէջ: Նոյն իսկ հայ բոլշեւիկի նման ստորնաքարշ ղեկավարութիւնը անհանդուրժելի է Բերիաներու համար:

Թալէաթներու եւ Էնվէրներու փորձէն է որ օգտուիլ կ'ուզեն Լ. Բերիաները:

Իսկ մեր մէջ կան տխմարներ, քաղաքական ներքիններ, որոնք չեն տեսներ թէ Խանջեանի «անձնասպանութիւնը» նուազագոյն հարուածն է այն դաւին մէջ, որ այսօր կը նիւթուի անպաշտպան Հայաստանի դէմ:

(Խմբագրական «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»Ի)

Խ. ՌՈՒՍԻԱՆ ԵՒ ՃԱՓՈՆ

(ՈՒՐ ԿԸ ՀԱՆԴԻՊԻՆ ԻՐԱՐՈՒ)

Ճափոնական ծովու երկայնքին, չինական ցած խաւերուն մէջ, վերջերս, սովետ երկրաբաններ գտան երկաթի հանքեր՝ հարիւրաւոր միլոն տարողութեամբ: Ճափոնական կայսրութեան կառուցանողները կ'ընդունին թէ երկաթը «իրենց ամենատկար կողմըն է»: Ռուսական ծովափնեայ նահանգը, իր հանքային ու ջրային հարստութիւններով եւ ազատ հողով, Ճափոնցիներուն կը թուի վայր մը որ կը բովանդակէ այն բոլորը որոնց պէտք ունին իրենք: Սակայն, Ճափոնցիք փոխանակ այդ հողամասին՝ գրաւեցին Մանչուրիան:

Ճափոնեւխորհրդային սահմանին ամենակարեւոր կողմը այդ մասն է, որուն միւս ծայրը գրաւուած է Ճինկիզ խանի յաջորդներուն կողմէ: Վերածնող հոսանք մը արագօրէն կ'անցնի այս հպարտ եւ ուժեղ յետնորդներուն մնացորդաց վրայէն, որոնք, դարեր առաջ, իրենց արիւնն են հոսեցուցած Ասիոյ եւ Եւրոպայի մէջ, ճափոնական ծովէն մինչեւ Վիէննա՝ Ճինկիզ խանի, Թիմուրլէնկի եւ Հնդկաստանի Մոկուլայի կռիւներուն ընթացքին: Քսաներորդ դարու սկզբնաւորութեան այս մարդիկը սպառնալիքի ենթակայ էին, որովհետեւ չինացի հողագործները կը յառաջանային դէպի իրենց հովիտները: Չինական այս շարժումը զանոնք նետեց յառաջ՝ դէպի Ռուսիա: Այսօր, սովետները կ'օգտուին անոնց վերազարթնած ազգայնականութենէն, աւելի երիտասարդ պետերը հովանաւորելով՝ մոնկոլեան սովետ հանրապետութեան ստեղծումի գործին մէջ (Արտաքին Մոնկոլիա): Ասիկա, սակայն, յառաջ կը բերէր պատերազմական մենատիրութեան գահընկէցումը եւ արտաքսումը ծեր ու պահպանողական խաներու, որոնք փախան Մանչուրիա, հոն ասպնջականութիւն գտնելու:

Նոր վարչաձեւը կ'երեւի աւելի լաւ կեանք մը ստեղծած է համեստ հովիւներուն, վերջ տուած է քահանաներուն մոլորութեանց եւ նորութիւն մը մտցուցած է դպրոցներու եւ ճամբաներու գործին մէջ: Ասկէ զատ, Մոնկոլիա հինգերորդ կամ վեցերորդն է սովետական ներածման եւ արտածման ցանկին:

Խռովիչ իրողութիւնը այն է, սակայն, որ Ճափոն, 1931էն ասդին իր արագ հարուածներով եւ մանաւանդ իր հանդարտ յառաջացումով՝ Զախարի, Սուիւանի եւ Նինկսիեայի մէջ, յաջողած է իր ազդեցութեան ներքեւ առնել չորս միլիոնէն երկու անգամ աւելի կամ նոյն իսկ թիւով աւելի Մոնկոլներ քան անոնք որ կը գտնուին սովետական մոնկոլեան հանրապետութեան մէջ:

Ճափոն, իր կողմէ կը ճանչնայ տիտղոսները Արտաքին Մոնկոլիայէն փախող փարիչներուն, եւ անոնց կը տրամադրէ այն ամէնը ինչ որ պէտք ունին անձնական հանգստութեան եւ քաղաքական մեքենայութեանց համար: Ան կը պաշտպանէ մոնկոլեան պատերազմական եկեղեցին: Ճափոն ուժ կուտայ այս Մոնկոլներուն ու զանոնք կը մղէ խաչակրութեան մը՝ թափանցելու համար Մոնկոլիան եւ զայն կցելու մոնկոլեան ցեղին ընդհանուր փառքին: Ան այժմ կ'ուզէ իր գործակալները ղրկելու իրաւունքը կայ հաստատելու համար սովետական չրջանակին հետ՝ Մոնկոլիայէն:

Ճափոն մասնաւոր մոնկոլեան նահանգներ է հաստատած արեւմտեան Մանչուրիոյ մէջ, — ամէնէն ընդարձակը նոր կայսրութեան մէջ — որուն փաստօրէն կցուած են չինական մոնկոլեան նահանգները՝ Զախար, Սուիւան եւ Նինկսիեա:

Ճափոնացիները կը խորհին թէ՝ եթէ ռուսական ճակատը այդ մարզին մէջ ջախջախուի, պատճառ մը չի մնար վախնալու երկու հարիւր հազար ռուս զինուորներէն եւ 600 ռուսական օդանաւերէն:

Եւ սակայն, Մոսկուա այսօր աւելի քաջալերուած է քան առաջ, եւ Ճափոն, կ'ըսեն ռուս պաշտօնական անձեր, կորսնցուց հազուադէպօրէն պատեհ առիթները՝ որոնք ներկայացան իրեն երկու տարի առաջ: Այդ երկու տարիներու ընթացքին, ռուս զինուորական ուժերը շատ լաւ տեղաւորուեցան Զաբայքալեան շրջանին մէջ, եւ Ճափոն իր կացութիւնը չափազանց ծանրացուցած է հարաւի ահազանգներով:

Այս է իրողութիւնը՝ Ճափոնի մասին: Ուրիշ է պարագան, երբ միասնաբար յարձակին Ճափոն, Գերմանիա եւ Լեհաստան, կ'ըսէ «Նիւ Եորք Թայմըզ»:

Այն անորոշ գիծը որ այսօր կը բաժնէ Ռուսիան եւ սովետական «հովանաւորեալ»ը՝ Արտաքին Մոնկոլիան՝ ճափոնական նոր երկրամասային կայսրութենէն, աշխարհի ամէնէն երկար անորոշ սահմանն է: Ան կը գտնուի երկու ուժեղ ազգերու միջեւ, որոնց բնակչութիւնները արագօրէն կ'աճին: Այդ ազգերէն ամէն մէկը կը հաւատայ իր մեծ ու երջանիկ ապագային եւ ինքզինքը կը նկատէ համաշխարհային մեծ կոչումի մը տէր: Եւ սակայն, այդ գիծը աւելի բան մըն է, քան սովորական սահմանագիծ մը: Անիկա իրական սահմանն է Եւրոպայի եւ Ասիոյ միջեւ, կամ ընդմէջ ամենանոր արեւելքին եւ ամենանոր արեւմուտքին:

Այս սահմանին կարելի է աւելցնել 80 մղոնի այն գիծը, որ Սախալին կղզին երկու մասերու կը բաժնէ: Ճափոն այժմ կը կարօտի ու կ'ուզէ կղզին երկու ծայրերուն ձէթը ու ձուկը: Խաղաղական ովկիանոսի հիւսիսային ծովերուն ձկնորսութիւնը իրաւունք մըն է, որուն համար կը պայքարին սովետական ձկնային մենաշնորհն ու ճափոնական ձկնային ճարտարարուեստը՝ ճափոնական կայսերական տորմիղի հսկողութեան ներքեւ:

Ռուսական սահմանային հողամասը սեղմուած է նոր ճափոնական երկրամասային կայսրութեան ու սառած հիւսիսի տարածութեանց միջեւ:

Մէկ քառակուսի մղոնի վրայ կ'ապրին աւելի քիչ քան երեք հոգի: Այդ մարդոց մէկ երրորդէն աւելի պակաս ցեղով կամ արիւնով կապուած են եւրոպ. Ռուսիոյ հետ: Միւս երրորդը կը բաղկանայ ռուսացած Մոնկոլներէ եւ Թուրք Թափառողներէ, եւ գլխաւորաբար այն ցեղերէն, որոնք ծանօթ են իբրեւ Պուրիաթներ: Այդ բնակչութեան վերջին երրորդը կազմուած է քորէյական եւ չինական գաղթողներէ եւ «վայրի» ցեղերէ, որոնք ծանօթ են Այնուս (Ճափոնի նախնական ազգը) անուան ներքեւ:

Պայքալեան լիճին եւ մանչուրեան սահմանին միջեւ կը գծուի ռուսական հողամաս մը, որ լայն է քանի մը հարիւր մղոն: Հոդ ռուսական համակեցութիւնը աւելի խիտ է, բայց անոր ապահովութիւնը կախում ունի հոն ճնշուած Մոնկոլներու միջեւ տեղի ունեցող դէպքերէն:

Ասկէ մինչեւ Ուսուրի եւ Ամուր գետերուն միացման տեղը՝ ռուսական բնակչութիւնը նօսր է:

Ճափոնացիք եւ Մանչուքոյի եւ Քորէյայի իրենց ենթակայ բնակիչները Ամուրի միջոցաւ նախանձով մը կը նային դէպի հիւսիսային հարուստ երկիրը, եւ ճափոնական դրամագլուխը կը զգայ թէ կայ միայն կէս գիծ մը՝ իր շարժման ընդլայնումին համար:

Ռուսերը կը խորհէին թէ ասիկա ամէնէն ապահով մասն է իրենց հողին եւ իրենց զինուորական վաշտերն ու օդանաւերը զետեղած են գետի երկայնքին, փոխանակ ծովափնեայ շրջանին, որ դիւրաւ կրնար իյնալ ճափոնական ծովէն սկսած մինչեւ Ամուր գետի վարի հոսանքէն եկող ճափոնական տորմիղին հարուածին ներքեւ, ինչպէս եւ Մանչուքոյի սահմաններէն գալիք ճափոն հետեւակազօրքին ոտքերուն տակ:

Ճափոնացիները իրենց կողմէ, ծովափնեայ շրջանին կը նային իբրեւ «սրտին դէմ ցցուած դաշոյնի» մը: Այս է հիմքը Խաղաղական ովկէանոսի արեւմտեան մասին մէջ ձկնորսութեան գերակայութեան եւ նաւարկութեան ուժերու գերակայութեան համար մղուած պայքարին:

Պատմականօրէն եւ աշխարհագրականօրէն՝ ասիկա մէկ մասն է մանչուրեան ծովափին: Ճափոնացիք կը խորհին թէ ան պէտք է քաղաքականօրէն եւս մաս կազմէ Մանչուրիոյ:

ՔԱՂՀԱՆ

ԹԱՏՐՈՆ

QUE PERSONNE NE SORTE!

(LES DEUX MASQUES)

Հրաւիրուիլ թատերական ընդհանուր փորձի մը ներկայ ըլլալու եւ... սրահին մէջ երեք ժամ բանտարկուիլ ոստիկաններու հսկողութեան տակ, ահա ինչ որ պատահեցաւ անցեալ գիշեր հրաւիրեալներուս, անձկութեան պահեր ստեղծելով:

Խաղը սկսած էր շատ բնական կերպով, ծանօթ դէմքերով լեցուն սրահի մը առջեւ:

Բեմադիր Հ. Ժիքէլ նախապէս յայտարարած էր բեմէն թէ Միշէլի դերը կատարող Օր. Քամիյլ Վէնսան վերջին պահուն տկարացած ըլլալով անոր տեղ պիտի խաղար Օր. Սի… Լամպէռ:

Ալէքսիէն Պոնաո (Պ. Ծառթոէբ) իր երկու աղջիկներուն՝ Սօլանժի եւ Սիւզէթի հետ (Օր. Կռացիէլլա Մէ[illegible]սիքօ եւ Սիւզան Լամպէռ) կը սպասէր ակադեմական Փոլ Սալիքի (Հանրի Վէնիթէ) այցելութեան:

Այս վերջինի մուտքի միջոցին Սիւզան Լամպէռ նստած էր՝ կռնակը հասարակութեան՝ եղէգէ թիկնաթոռի մը վրայ:

Ներկայացումներու միջոցին յանկարծ առաջին վերնայարկի անկիւնէն սկուտեղի մը անկումին մետաղեայ աղմուկը ցնցեց բոլորս, ապշեցնելով պահ մը:

Միջնարարներուն շաքար եւ պաղ…

ՕՏԱՐ ԷՋԵՐ

ԽՈՒԺԱՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Ժամանակակից ֆրանսական գրականության եւ հրապարակագրության փայլուն դէմքերէն Ռընէ Փիւօ (René Puaux) հետեւեալ յոյժ շահեկան յօդուածը գրած է Վիէննայի Ն. Ֆ. Փրէսի մէջ.—

Կը ծանուցուի թէ մօտ ժամանակէն մեծ զարկ պիտի տրուի ժողովրդական թատրոնին: Բայց ասիկա աւելի քաղաքական քան գեղարուեստական ծրագիր մը կը թուի ըլլալ, որովհետեւ մինչեւ հիմա արդէն լաւ թատերախաղերով կը հետաքրքրուէին բոլոր Ֆրանսացիները առհասարակ առանց դասակարգի կամ կարողութեան խտրութեան: Նոյն իսկ երբ դասական թատերախաղեր աժան գիներով կը ներկայացուէին, Թրօքատէրոյի ահագին ամփիթատրը ասեղ ձգելու տեղ չգտնուելու աստիճան կը լեցուէր: Ժողովրդական կոչուած թատերախաղերու ձգտումը որոշ է յղացողներուն միտքին մէջ. նպատակի եւ յատուկ գիտումի տամներ պիտի ըլլան, որոնց մէջ ցանցառն յեղափոխութիւններու հերոսները պիտի գովաբանուին, եւ դէպքերն ու կացութիւնները միշտ միմիայն պիտի ծառայեն պրոլետար դասակարգին համբաւը բարձր բռնելու:

Կորնթացիք մեծաքանակ ոսկեդրամ վճարեցին Եւրիպիդէսի, յորդորելու համար զայն, որ «Մէտէա» մը գրէ, որպէսզի Կիրկէ քորերը բռնաւորութեան բոլոր չարագործութիւններով, եւ Յասոնի զաւակներուն սպանութեան բուն ոճրագործները մաքրագործէին: Եւրիպիդէս յաջողեցաւ այս «գործողութիւնը», որովհետեւ, յաչս հելլէն ժողովուրդին, Եւրիպիդէսի մը դատողութիւնը, մեկնութիւնը պատմական ճշմարտութիւն մը կը համարուէր, շնորհիւ նոյն քերթողին հանճարին: Եւ Կորնթացիներուն համբաւին համար կ'արժէր ծախսել այդքան մեծաքանակ ոսկի: Չեմ կարծեր որ այսօր նոյնքան առատաձեռն կառավարութիւններ յօժարին այդ պայմանին, բայց ամէնէն առաջ, խնդիրը այն է թէ Եւրիպիդէսի տաղանդով քերթողներ հազուագիւտ են այսօր: Ընդհակառակն, կը վախցուի որ անծանօթ թերակիրթ բանաստեղծներ ո-ղորմելի տաղեր գրեն, հասարակ տեղիքներով եւ պոռոտ սրամտութիւններով լեցուն, որոնցմէ շատ հեռի է բուն թատերգական տաղանդը: Ժամանակի մը մէջ, ուր այլանդակ կիրքեր ոչնչացուցած են որ եւ է ողջամիտ քննադատութեան ոգի, ինչքան ալ յաջող ըլլան այդպիսի թատերախաղեր, միշտ բացայայտ է թէ գրականութիւնը անոնցմէ ոչ մէկ օգուտ պիտի քաղէ:

Ուրիշ նկատումով մըն ալ, այդ ժողովրդային կամ ժողովուրդին համար թատրոնները այլ եւս որ եւ է նորութիւն չեն ներկայացներ: Երկար ատենէ ի վեր արդէն շահագրգռուողներուն կողմէ փորձեր եղան ստեղծելու այդ հանգամանքով թատերախաղեր, բայց հազիւ միջակ յաջողութեամբ: Ժողովուրդը բնաւ չի փափաքիր տեսնել այնպիսի խաղեր, որոնք քիչ մը շատ տղայամիտ ոճով գրուած են իբր թէ զինքը «վերամբարձել»ու կամ «շինել»ու նպատակով: Ընդհակառակն, այդ անհամ գրուածներուն մէջ անուանարկուած, նախատուած կը տեսնէ իր ուշիմութիւնը, եւ այս պատճառաւ ալ իր սեփական միջավայրէն առնուած այն թատերական դէմքերուն համար որ եւ է համակրանք չունի: Հելլէն թատերգութեան վսեմ գործերը, ինչպէս նաեւ Պղատոնի Տրամախօսութիւնը ամբողջ ժողովուրդին հասկնալի լեզուով մը գրուած էին, եւ զուտ գեղարուեստական կամ վարդապետական ոչինչ ունէին իրենց մէջ: Այլ բուն ժողովուրդին ոգին էր որ ի հանդէս կը բերուէր այդ գրուածներուն մէջ: Հելլէն ազգին ամբողջութիւնը կ'ըմբռնէր զանոնք եւ Հելլէններուն մէջ չկար որ եւ է գրականութիւն ժողովրդին առանձնայատուկ, ընտրանիին յատուկ գրականութեան մը իբրեւ հակապատկեր կամ ներհակ: Մնաց որ այս միութիւնը շատ երկար ատեն Ֆրանսական բանաստեղծութեան ամբողջ պատմութեան մէջ ալ չդադրեցաւ իր իրաւունքէն, եւ աղքատ ու հարուստ հաւասարապէս կը խնդային կը զուարճանային Մոլիէրի կատակերգութիւններէն, կամ միեւնոյն յուզումով կը գորովէին Վ. Հիւկոյի տաղերուն առթիւ: Քանի մը տասնամեակներէ ի վեր միայն սնամիտ ինքնահաւանութիւն (snobismus) մը առաջ բերաւ գրականութեան երկուութիւնը, եւ յաւակնոտ երկեր ու ախտաժէտ բարոյականութեամբ գրուածներ տեսակ մը նախաթոռութիւն պահանջեցին:

Երիտասարդ սերունդը ինքզինքը երկընտրանքի մը առջեւ գրուած տեսաւ.— Կամ գրելու բնատիպ, տարօրինակ ձեւ մը փնտռել, ամէն գնով, ամէն եղանակով համբաւ եւ, ի հարկին, դրամ շահելու համար, կամ անծանօթ մնալ, իր գրածներուն հրատարակիչ չգտնել, քանի չուզեր հեռանալ իր լաւագոյն ներշնչումի աղբիւրէն: Կը խորհիք անշուշտ որ այսպիսի պարագաներու մէջ այլանդակութիւնը կը յաղթէ, անձնական քմայքները տիրական կ'ըլլան հետաքրքրական եւ մոլորեցուցիչ ըլլալով, եւ ասոր հետեւանքը կ'ըլլայ զզուելի պատկեր մը գրականութեան մէջ: Բնականութեան կամ, եթէ կ'ուզէք, բնապաշտութեան (naturalismus) պատրուակին տակ, աններելիին սահմանները ապաթոր կոխուեցան, ամէնէն գարշելի անբարեձեւութիւններու տղեղութիւններու մէջ մխրճուելու համար: Ամէն բան բացէ ի բաց ըսելու, գրելու մարմաջով՝ հէք մարդկութեան բոլոր տկարութիւնները, անարժանութիւնները, մոլութիւնները, ստորնութիւնները հրապարակ կանխատեսել եղան առանց այլեւայլի: Այս անբարոյական արկածախնդրութեան ամէնէն ցաւալի կողմը այն է, որ երբ թէ վնասնձ, բայց [illegible] րականին մէջ ոճրապարտ քննադատութիւն մը իր օժանդակութիւնը բերաւ ծայրեց ճաշակի եւ բարոյականի այս վիճակ[illegible] անուանարկութիւններուն: Այս վիճակին հակազդելու որ եւ է գործողութիւն կամ ճիգ ապարդիւն կը մնար հրատարակիչներուն կողմէ վճարուած րէքլամներուն շնորհիւ: Նոյն իսկ հանրային իշխանութիւնները լուռ մնացին այս խայտառակութիւններուն առջեւ՝ խորհուրդի եւ գիրի ազատութեան պաշտպանի ծիծաղելի առարկութեամբ: Բայց ամէն մի չափակցութիւն իրեն մէջ կը կրէ մահուան միքրոպը:

Թարգմ. գերմաներէնէ

(1)

պարզուկ ծախող կիներէն մէկը իր ափին ձգած էր . . .

Աղմուկին հանդամանքը հասկցուելէն յետոյ, քանի մը վայրկեան տեւող հասարակութեան զուարճութիւնը եւ ծիծաղը հանդարտեցաւ վերջապէս, եւ խաղը շարունակուեցաւ . . .

Այժմ Պօսսո ակադեմականին կը ներկայացնէր իր միւս աղջիկը՝ Սիւզին, որ դեռ անչուք, նստած կը մնար :

Ակադեմականը եւ հայրը կը սպասէին շարժումի մը, քաղաքավարական բառերու :

Սիւզան Լամպէռ անշարժ կը մնար բեկնաթոռին վրայ :

Շառթռէթ մօտեցաւ երեւութապէս վրդովուած .

— Սիւզա՛ն :

Ձեռքը ուսին դրաւ, եւ ծռեցաւ գէմքը նայելու, եւ բացագանչութիւն մը .

— Վարագոյրը իջեցուցէ՛ք . . .

Սրահը աղմկեցաւ :

Սիւզան Լամպէռ նուաղա՞ծ էր, հիւա՞նդ . . . :

Այդ անձկալից վայրկեաններուն վերջ տուաւ բեմադիր Պ. Հ. Ժիքէլ, վարագոյրին առջեւը գալով, եւ յայտարարելով թէ խաղը ընդհատուած էր, որովհետեւ . . . Ս. Լամպէռ բռնուած էր վերնայարկէն՝ պղնձէ մէջուցին՝ արձակուած գնդակով մը :

Զայնարգել գործիքով մը օժտուած ատրճանակով մը անչուշտ, քանի որ բիթեղի եւ ապակիի ձայներ միայն լսած էինք :

Սրահը խորապէս յուզուած էր : Բեմին վարագոյրը բացուեցաւ, Ժիքէլ բժիշկ կը փնտռէր հասարակութեան մէջ : Երիտասարդ մը բեմ ելաւ, մինչդեռ կը հեռախօսէին Թաղին ոստիկանութեան :

Քանի մը վայրկեան յետոյ Թաղին ոստիկանապետը եւ ոստիկաններ կը գրաւէին սրահը եւ բեմը :

Ոստիկանապետը բեմէն կը յայտարարէր ապշած հրաւիրեալներուն .

— Մարդ դուրս չելլէ :

Եւ կը սկսէր անմիջապէս իր խուզարկութեան եւ քննութեան : Բեմին վրայ Ս. Լամպէռի խաղակիցները կ՚արտասուէին :

Ոստիկանապետը դիմելով դարձեալ հրաւիրեալներուն, կը յայտարարէր, թէ պարտ են մինչեւ երդուեալ բժիշկին գալուստը սպասասրահը իջնել, առանց մեկնելու արտօնութեան :

Մուտքի դռները խռնուած էին ոստիկաններով :

Թատրոնին մէջ բանտարկուած էինք բոլորս :

Ինչ որ մասնաւորապէս հետաքրքրական կը դարձնէր կացութիւնը, այդ ալ Փարիզի ոստ. տեսուչ Պ. Լանժրօնի ներկայութիւնն էր օթեակի մը մէջ արգելափակուած :

Անպայման մեկնիլ ցանկացող հրաւիրեալ մը խստօրէն իր թիկնաթոռը առաջնորդուեցաւ երկու ոստիկաններէ :

Եւ երդուեալ բժիշկին գալուստը մեզի վերադարձուց մեր տեղերը, ներկայ ըլլալու համար կատարուելիք քննութեան եւ տեսմի վերակազմութեան :

Բեմին վրայ շարժական որմի մը ետին ծածկուած սպանեալին վրայ հսկող ոստիկանը իր աթոռին վրայ կը մնար դեռ :

Սակայն երբ երդուեալ բժիշկը ուզեց դիակը տեսնել, շարժական որմին ետին գտնուող թիկնաթոռը պարապ էր . . .

Սիմոն Լամպէռի մարմինը անհետացած էր :

Ողբերգութիւնը կը բարդանար : Դերասան, բեմադիր, տնօրէն եւ քարտուղար բոլորն ալ բեմին վրայ էին : Թաղային ոստիկանապետը խստօրէն կը վարէր հարցաքննութիւնները :

Ցայտնուեցաւ որ բեմին յատակին վրայ բացուող ու բեմին ներքնայարկը տանող անցքէն տարուած էր ըսպանեալին մարմինը :

Կասկածներ սկսան ծանրանալ թատրոնին ընդհանուր քարտուղարին վրայ՝ որուն շարժումները եւ երթեւեկները տասմին սկիզբը, անբացատրելի էին, եւ մնացին իր բացատրութիւններու ընթացքին :

Սրահը հեւ ի հեւ կը հետեւէր անակնկալ յայտնութիւններուն եւ մեր կացութեան՝ ծիծաղաշարժ պահեստով ընդմիջուած, մինչեւ որ պարզուեցաւ թէ . . .

Բայց, թող ընթերցողը ներողամիտ ըլլայ :

Պ. Հ. Ժիքէլ բեմէն խնդրեց բոլորէս այդ ցնցատակելի իրիկունը թատրոնին մէջ կատարուածէն բան մը չյայտնել հասարակութեան եւ գաղտնապահ մնալ : Հրաւիրեալի տարրական պարտականութիւնս կը կատարեմ միայն, չյայտնելով թէ ինչպէս սպաննուած դերասանուհին թարմ ու կենդանի յայտնուեցաւ բեմին վրայ, եւ . . .

Բայց, կը նկատեմ որ խոստումս դրժելու վրայ եմ :

Տնօրէն Պ. Նանսէ՝ տասմին բարեբախտ վերջաւորութենէն յուսախաբ՝ շնորհաւորութիւններ կ՚ընդունէր դահլիճին մէջ, ուր խռնուած հրաւիրեալներուն մէջէն դժուարաւ ճամբայ կը գտնէր Պ. Լանժրօն՝ ժպտուն ու սիրալիր :

Թատրոնին դրան առջեւ, հանդիսատես մը՝ դերասան - ոստիկանի մը դիմելով կը հարցնէր .

— Պ. ոստիկան, կրնա՞ք ինծի յայտնել թէ ո՞ւր չարուած է ինքնաշարժս :

Ժպտեցանք կեղծ ոստիկանին հետ :

Ճշմարտութիւնը կը շարունակուէր դեռ, մինչեւ մայթին վրայ :

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՎԱՅՆԱՍՈՒՆԸ ԻՍՔԷՆՏԷՐՈՒՆԻ ԵՒ ԱՆՏԻՈՔԻ ՄԱՍԻՆ

— o —

Թուրք մամուլը կը շարունակէ գրգռել հանրային կարծիքը, Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի հարցին առթիւ : Ահաւասիկ կարգ մը նորութիւններ ալ .—

Ճիւմհուրիէթ գիտել կուտայ «Սուրիական պատուիրակութիւնը կը խուսափի» վերնագրով .— Իսքէնտէրունի մասին սուրիական պատուիրակութեան պետին բրած յայտարարութիւնը խոր ցաւ եւ զայրոյթ պատճառած է Թուրք հանրային կարծիքին : Կ՚իմանանք թէ յայտարարութիւնը լաւ տպաւորութիւն թողած չէ նաեւ այնտեղի Ֆրանսական շրջանակներուն վրայ :

Հաւանելի է թէ Թուրք հանրապետութիւնը չպիտի կարենայ հանդուրժել որ Իսքէնտէրունի ինքնավարութիւնը կորսուի «փոքրամասնութեան» բնական իրաւունքի մը ձեւով : Նայիմ Անթաքի պէյի յայտարարութիւնը շատ հեռու է մեզ գոհացնելէ : Ցարգելի քարտուղարը շարունակ «չեմ գիտեր» պատասխանած է իրեն ուղղուած հարցումներուն :

Մեր տեղեկութեանց համաձայն, ֆրանս եւ սուրիական դաշնագրին մէջ բնաւ նկատի առնուած չէ Իսքէնտէրունի հարցը, բայց Թուրք հանրապետութիւնը անկասկած լուծում մը պիտի տայ այդ կարեւոր խնդրին :

*** Երեսփոխան եւ «Ճիւմհուրիէթ»ի խմբագիր Եունուս Նատի անդրադառնալով Սուրիոյ պատուիրակութեան պետին ծանօթ յայտարարութեան, կը գրէ .

— «Կարդացի այն խօսքերը թէ նոյնութեամբ պիտի պահուի Իսքէնտէրունի վիճակը, մարդ կը տարուի եզրակացնելու թէ սուրիական պատուիրակութեան պետը եւ ֆրանսական խորհրդականը ուզակի կը հեգնեն : Որովհետեւ երէկ կը հաստահաստուէին եւ կը տանջուէին այդ շրջանի Թուրքերը : Եթէ այս վիճակն է զոր կ՚ուզէ շարունակել Փարիզի դաշնագիրը, պէտք է բացէ ի բաց ըսել որ դայն չպիտի ընդունին Իսքէնտէրունի Թուրքերը, ինչպէս նաեւ մենք՝ մայր հայրենիքի Թուրքերս :

Կը բողոքենք մեր անձը՝ գրի չառնելու համար բառերը որ կ՚ուզեն ըսել այս կացութեան առջեւ ըմբոստացող մեր սիրտէն : Մասնաւանդ դարմացանք յանդգնութեան Ֆրանսացի խորհրդականին որ կ՚ըսէ թէ այդ շրջանի Թուրքերը պիտի վայելեն փոքրամասնութեանց իրաւունքները : Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ Թուրքերը չեն կրնար փոքրամասնութեանց իրաւունքներու մուրացկանութեան իջնել . իրաւունքներ՝ որ որպէս թէ պիտի ապահովուին առոր անոր շնորհին եւ հոգածութեան միջոցաւ :

Տեսնելով որ մինչեւ հիմա մեր ըսածները նկատի չառնուեցան, ըստիպուած ենք թէ Ֆրանսայի եւ թէ Սուրիոյ յայտնել որ ներողամիտ ըլլալու են, եթէ առկէ վերջ Ֆրանֆէյէն Պույեոնի յանձնառութիւններն ալ բաւական չսեպենք : Նոր տրամադրութիւններու պէտք կայ, այդ յանձնառութեանց գործադրութեան համար : Թէ Ֆրանսայի թէ Սուրիոյ շահը կը պահանջէ չյամառիլ իրաւունքներու ոտնակոխումին վրայ, որովհետեւ մինչեւ վերջը չենք կրնար հանդուրժել որ ոտնակոխուի իրաւունքը :

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ *յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով :*

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԷՆԳԱՖԻ ՁԵՌՆԱՐԿԸ ՀԱՅ ԿԱԹՈԼԻԿ ԵԿԵՂԵՑԱՊԱՏԿԱՆ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

— . —

Պոլսոյ էվգաֆի պաշտօնեաները սեպտ. 23ին ներկայացան հայ կաթոլիկ հոգեւոր պետ Քիրէճեան արք.ի, աթոռապատկան կալուածներուն պայմանագրութիւնները առնելու համար, որովհետեւ ըստ այնմ էվգաֆի տեսչութիւնը ստանձնէ գանձումները եւ եկեղեցիներուն մատակարարութիւնը :

Քիրէճեան արք. պատասխանած է թէ էվգաֆի միջամտութիւնը օրէնքին հակառակ է, եւ թէ այս մասին բողոքագիր ներկայացուցած է էվգաֆի տեսչութեան, եւ հետեւաբար ի վիճակի չէ յանձնում կատարելու :

Աւելի առաջ եկեղեցիներու ժողովրդապետ հոգեւորականներուն զեկոյց եղած էր էվգաֆի տեսչութեան կողմէ թէ եկեղեցիներու մատակարարութիւնը տեսչութեան փոխանցուած է : Անոնք ալ պատասխանած են թէ իրենց հովուած եկեղեցիներուն միւթէվէլլին հոգեւոր պետն է եւ հետեւաբար որ եւ է զեկոյց կեդրոն ըլլալու է :

** Ճիւմհուրիէթ կը գրէ .— Թաքսիմի հայ կաթոլիկ Ոսկերերան եկեղեցին նախապէս Ս. Յակոբ վագֆին հոգաբարձութեան կողմէ կը յանձանձուէր : Այս վագֆին վարչութիւնը իրեն անցած ըլլալով, էվգաֆը ստանձնած է նաեւ այս վայրի վարչութիւնը :

Էվգաֆի տեսչութենէն մարմին մը եկեղեցի գնաց, իրողութիւնը հաղորդեց Զարըգլեան վարդապետին եւ եկեղեցիի պաշտօնեաներուն ալ ըսաւ թէ իրենց ամսականները ասկէ վերջ էվգաֆի վարչութենէն պիտի ստանան ու եկեղեցիին ծախքերը պիտի կատարուին էվգաֆին կողմէ :

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԵՐ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐԸ

— • —

Ռուս եւ վրացի ճարտարապետներու խումբ մը վերջերս այցելեց Հայաստան : Այդ խումբէն Ն. Սեվերով հետեւեալ յօդուածը գրած է Խորհ. Հայաստանի մէջ (5 սեպտ.) :

Այսօր աւարտեցինք Հայաստանի ճարտարապետութեան պատմական յուշարձաններու այցելութեան եւ ուսումնասիրութեան վերաբերեալ մեր ծրագրին կարեւոր մասը : Վրաստանի ճարտարապետներու միութեան անդամներու 23 հոգիէ բաղկացած խումբը այցելեց Գառնի, Գեղարդ, Զուարթնոց եւ Էջմիածին :

Գառնիի հեթանոսական տաճարը, որ ամենահին յուշարձանն է, կը պատկանի Ա. — Բ. դարերուն : Հազուագիւտ եւ անզուգական յուշարձան մըն է այդ՝ թէ իր հնութեան եւ թէ ճարտարապետական առանձնայատուկ ձեւի տեսակէտով : Այս յուշարձանը կը յարի Հռոմի հնադոյն դարաշրջանի ասորական ճարտարապետութեան, երբ Ասորիքի մէջ դեռ կենդանի էին հելլենական աւանդութիւններ : Այդ տեսակէտէն, ամենամօտիկ, հարազատ յուշարձանը կը մնայ Պաալպէքի տաճարը, իսկ բուն Հայաստանի մէջ չկան այդպիսի յուշարձաններ :

Յուշարձաններու երկրորդ խմբակցութիւնը, որ կը գտնուի Էջմիածնայ շուրջը, կը պատկանի ոսկեդարին՝ Զ. եւ Է. դարերուն, երբ Հայաստանի մէջ ստեղծուեցաւ իր ուժով եւ պայծառութեամբ զարմանալի դասական ոճ մը, որ խիստ եւ տրամաբանական է մինչեւ վերջը :

Էջմիածնայ շուրջը կը գտնուէին այդ դասական ոճի լաւագոյն ներկայացուցիչները՝ Զուարթնոցը, Հռիփսիմէն, Գայեանէն : Այդ յիշատակարաններուն վիճակը կը տարբերի մէկը միւսէն :

Գայեանէն, այդ խիստ վայելուչ ուղղանկիւն տաճարը պահպանուած է զարմանալի կերպով : Առիկա հասկնալի է սակայն առաջին ակնարկով : Արեւմտեան կողմէն մուտքի մօտ եղած կամարասրահը կը պատկանի ԺԷ. դարուն, կրելով Թրքական ճարտարապետութեան նկարագիրը, այսուհանդերձ այդ կամարասրահը իր ձեւերով ներդաշնակօրէն կը ձուլուի Է. դարու հիմնական տաճարի հետ :

Ներսը, տաճարը նոյնպէս ամբողջովին պահպանուած է իր հնադարեան տեսքը : Ձեւերու եւ կառուցուածքներու հիանալի համեմատութիւնները եւ բիւրեղային պարզութիւնը դիտողին մէջ կը ստեղծեն գեղարուեստական զգացում : Սակայն պէտք է, անշուշտ, շուտով մաքրել դասին եւ բեմին կառուցուածքը եւ արեւելեան ճակատի պատուհանը :

Զուարթնոցը, Ներսէսի այդ կլոր տաճարը, նոյնպէս կը պատկանի Է. դարուն : Աւերակ վիճակի մէջ կը գտնուի : Շուրջը, ամբողջ հրապարակը լեցուած է շինութեանց կտորներով :

Բազմատեսակ ձեւերու ամենագեղեցիկ մանրամասնութիւններու առատութիւնը կը գրաւէ տաճարն ուսումնասիրողին ուշադրութիւնը : Կառուցուածքի պարզ, ճշգրիտ եւ տպաւորիչ յատակագիծը կը ներկայացուի ամբողջական կատարելութեամբ : Հանգուցեալ Թորամանեան բաւական պարզութեամբ դրսեւորած է նաեւ տաճարին շինութեան ձեւապատկերը : Սակայն տաճարին գեղարուեստական պատկերը տակաւին կը մնայ չբշտուած : Անհրաժեշտ է լրացուցիչ հետազօտութիւն այս նշանաւոր յիշատակարանը սպառիչ ձեւով ուսումնասիրելու համար, այնպէս որ գետնին վրայ ցիրուցան թափուած կտորները ձուլուին ճարտարապետական ներդաշնակ ամբողջութեան մէջ :

Մեծ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնէ տաճարին հետ միասնական ընդհանուր ճարտարապետական համդոյց կազմող պալատը, որ այդտեղ կանգնած է : Առիկա քաղաքային ճարտարապետութեան մեզի ծանօթ միակ մնացորդն է թէ Հայաստանի, թէ Վրաստանի համար : Պալատը մեծ է եւ այնքան լաւ պահպանուած է որ անխախտ կերպով կը կարդացուի անոր ամբողջ յատակագիծը եւ կը հասկցուի անոր ճարտարապետական լուծման ձեւը :

Հռիփսիմէն խաչաձեւ տաճարներու լաւագոյն նմոյշն է, որ բաւականին լայն տարածուած էր Է. եւ Ը. դարերու այդ ժամանակաշրջանին :

Ըստ էութեան տաճարը շատ լաւ է պահպանուած եւ անսովոր հետաքրքրութիւն կը ներկայացնէ ամէն անոնց համար, որ կ՚ուսումնասիրեն Հայաստանի ճարտարապետութիւնը :

Գեղարդը, այդ մեծ վանքը, որ կը գտնուի ձորին մէջ, շրջապատուած է ժայռերով : Ժամանակին այդ ժայռերուն տուած է ֆանթաստիք քաղաքի տեսք : Շուրջը կը բարձրանան ամրոցներ, պալատներ, աշտարակներ, հէքեաթային ուրուագծումներով : Բնական եւ մշակումի ենթարկուած բազմաթիւ քարայրներ կը ծածկեն ժայռերու ուղղաբերձ զառիվայրերը : Գեղարդը շինողները կրցեր են իրենց ճարտարապետութեան համար գտնել ընդհանուր լեզու բնութեան ճարտարապետութեան հետ, գտնել բնական տեսարանի եւ իրենց շինած ձեւերուն համաձայնութիւնը : Քարայրային տաճարի շինութիւնը այս շրջապատին մէջ կը թուի տրամաբանական, մանաւանդ անոր համար կարելի էր օգտագործել բնդարձակ բնակարան քարայրը :

ՄԱՄՈՒԼ

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱ

— . —

Սոֆիայի «Ազատ Խօսք»ը կը գրէ խմբագրականի մը մէջ (24 սեպտ.) .

— «Ռուս սոցիալ դեմոկրատ կուսակցութեան օրկան «Սոցիալիսթիչէսքի Վէսթնիկ»ի (Ընկերվարական Բանբեր) վերջին, սեպտ. 17ի թիւին մէջ, ռուս ընկերվարական ականաւոր պարագլուխ Թէոտոր Տան, խիստ ուշագրաւ յօդուած մը նուիրած է Խ. Ռուսիոյ միջամտութեանը՝ Ֆրանսայի ժողովրդական ճակատի կառավարութեան գործերուն :

Ռուս ընկերվարական ղեկավարը կը գրէ թէ, ֆրանսական համայնավարական կուսակցութիւնը արտայայտիչն է եւ կազմակերպիչը բանուորական շրջանակներու դժգոհ տրամադրութիւններուն, ընդդէմ ֆրանսական ներկայ կառավարութեան, որ դէմ է Սպանիոյ ներքին գործերուն միջամտութեան եւ առով պատճառ կը դառնայ համայնավար - ընկերվարական միացեալ ճակատի քայքայման :

Այս դժգոհութիւններու եւ բողոքի մէկ արտայայտութիւնն էր համայնավարներու կողմէ վերջերս կազմակերպուած գործադուլը Փարիզի շրջանի մետաղագործական գործարաններուն մէջ :

Սակայն, «Սպանիոյ օգնութեան» պայքարին զուգընթաց համայնավարները պայքար կը մղեն նաեւ ի նպաստ «ֆրանսական ճակատ»ին, որ ուրիշ ոչինչ պիտի ըլլայ, եթէ ոչ ընդարձակումը ժողովրդական ճակատին դէպի աջ, այսինքն պահպանողական չափաւոր շրջանակներու մասնակցութիւնը ներկայ ժողովրդական ճակատին :

Առով ի հարկէ, պիտի խանգարուի Ֆրանսայի ներկայ կառավարութեան ընկերային ծրագիրը եւ ընկերվարական Լէոն Պլումի փոխարէն կառավարութեան ղեկը պիտի անցնի, լաւագոյն պարագային, արմատական Էռիոյի : Ու եթէ հիմա արմատական կուսակցութիւնը իր ահագին մեծամասնութեամբ դէմ է սպանիական գործերուն խառնուելուն, կառավարութեան մէջ իր ուժերը աւելցնելով վերջնապէս խաչ պիտի դրուի Ֆրանսայի կողմէ Սպանիոյ տրուելիք օգնութեան յոյսերուն վրայ :

Արդ, ինչպէս բացատրել Ֆրանսացի համայնավարներու այս երկդիմի քաղաքականութիւնը :

Ռուս ընկերվարական պարագլուխ Տան այս առթիւ կ՚ընէ խիստ ուշագրաւ մեկնաբանութիւններ :

Ֆրանսացի համայնավարներու ըսպանիական այս քաղաքականութիւնը, կը գրէ Թ. Տան, բոլորովին բացորոշ կը դարձնէ անոնց քաղաքական խսկական նպատակները :

Ոչ ոք կը կասկածի որ Ֆրանսացի համայնավարները կը գործեն միմիայն Մոսկուայի հրահանգներուն համաձայն, իսկ Մոսկուան անխուսափելի կը համարէ գերմանական յարձակում մը Ռուսաստանի վրայ :

Մոսկուա յանգած է այն եզրակացութեան, թէ լաւագոյն է որ պատերազմը սկսի այսօր, քան թէ աւելի ուշ, երբ Հիթլէր հնարաւորութիւն պիտի ունենայ աւարտելու իր սպառազինման ծրագիրը : Ու նաեւ լաւագոյն է որ այդ պատերազմը սկսի սպանիական դէպքերու պատճառով, արեւմուտքի մէջ, ֆրանսական ճակատի վրայ, որ երաշխաւորուած Անգլիոյ կողմէն, քան թէ արեւելեան, խորհրդային ճակատին վրայ : Պատերազմի բոլոր հետանկարները նկատի առնելով, Մոսկուա կը նախընտրէ որ ընկերվարական Լէոն Պլումի կառավարութեան փոխարէն Ֆրանսայի մէջ կազմուի «ազգայնական կառավարութիւն մը» «ֆրանսական ճակատ»ի նըշանաբանին տակ . . .» :

ՀԱՅԵՐԸ ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

— . —

Ա. ՏԷՐ ԶՕՐ

Տէր Զօրէն հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ «Հ. Կոչնակ»ին (5 սեպտ.) .—

Հալէպէն 330 քիլոմեթր հեռաւորութեամբ անսահման անապատի մէկ անկիւնը, աւեղավազ Եփրատի եզերքին շինուած փոքրիկ քաղաք մը : Այլ եւս սպանդանոց մը չէ Տէր Զօր, շնորհիւ իր դիրքին եւ առողջարար օդին կոչուած է անապատի ամենագեղեցիկ վայրը : Հազիւ մօտեցած անոր, կը նշմարուին նորաշէն հսկայ կամուրջն ու զանազան արդիական նորակերտ շէնքեր, որոնք առաջին ակնարկով կը վկայեն ֆրանսական իշխանութեանց տարած քաղաքակրթական անխոնջ աշխատանքները :

Կեդրոնական պողոտային ծայրը կանգնած են Լատին հօյակապ եկեղեցին ու դպրոցը որ, կ՚ըսուի թէ, արժած է 40 հազար սուր. ոսկի : Հայ կաթոլիկները, Ասորիներն ու Քաղդէացիներն ալ ունին իրենց սեփական եկեղեցիներն ու դպրոցները : Կեդր. պողոտային աջ եզերքի մէկ շարքի վրայ կառուցուած են զինուորական հաստատութիւնները, աւելի արեւելք զօրավարին բնակարանը, նորաշէն ընդարձակ բանտն ու կառավարչատունը :

Տէր Զօ՛ր . . . որուն մէջ ապրելու դժբախտութիւնն ունին այժմ կեանքի պայքարէն տարուած 115 տուն հայութիւն :

Կը տեսնես հարիւրաւոր հայ տիկիններ ու երիտասարդներ, որոնք ի՛նչ չարչարանքներով ու նախատինքներով կ՚ապրէին վրանաբնակ Արաբներու քով, ո՞վ պիտի հոգայ այս խեղճերը :

Կը տեսնես ցնցոտիներ հագած տեղացի կիներ որոնց կրծքին կը փայլին հայ մայրերու եւ աղջիկներու կուրծքէն խլուած հինգնոց ոսկիներ ու ոսկեձայլ խաչեր :

Ապրիլ Տէր Զօրի մէջ կը նշանակէ ականատես ըլլալ երէկի ողբերգութեան եւ արիւնոտ արհաւիրքին :

Տէր - Զօրի հայութիւնը բարի օր մը մտածեց հաւաքել նահատակներու անթաղ ոսկորները որոնք ըլրացած կը մնային Եփրատի եզերքներուն եւ սրբավայր մը կառուցանել անոնց վրայ : Հալէպի Հայոց առաջնորդ Արտաւազդ արք.ի անխոնջ աշխատանքով եւ բարերար Բարսեղ Պալըգճեանի նիւթական օժանդակութեամբ կառուցուեցան կոկիկ եկեղեցի մը ու դպրոց մը :

Ազգային վարժարանը ունի մանկապարտէզի եւ նախակրթարանի բաժիններ, 80ի մօտ երկսեռ աշակերտութեամբ եւ 5 պաշտօնէութեամբ : Դպրոցի պիւտճէն կը հոգացուի Հ. Բ. Ը. Միութենէն եւ տեղական տարեթոշակներու գանձումէն :

Ազգային վարժարանի կողքին կայ նաեւ մանուկներու կրօնաբարոյական դաստիարակութեան ծառայող կիրակնօրեայ վարժարան մը, Ազգ. վարժարանի ուսուցիչներու հսկողութեան տակ 50 աշակերտութեամբ :

Հ. Բ. Ը. Միութեան տեղական մասնաճիւղը ունի 60ի մօտ անդամներ, ինչ որ արդէն քաջալերական է :

Տէր Զօրի հայութիւնը մեծ մասամբ կը բաղկանայ արհեստաւորներէ, թէեւ կառավարական պաշտօնեաներ, երեւելի բժիշկներ եւ առեւտրականներ չեն պակսիր :

Բ. ԳԱՄԻՇԼԻ

Գամիշլի շինուած է Տէր Զօրէն 250 քիլոմեթր հեռու, Թուրք եւ սուրիական սահմանագլխին մերձ՝ ընդարձակ հովիտի մը մէջ :

Կլիման հաչակաւոր է իր ապառողջ մէնլորտով ճահիճներու շատութեան պատճառաւ «մալարիա»ն սարսափելի աւերներ կը գործէ, սա պատճառ դարձած է որ բնակչութեան մեծամասնութիւնը հիւանդանալով դալ - թէ : Այժմ մալարիայի առաջքը առնուած է բացուած հորերով որոնք մաքուր ջուր կը պարունակեն :

Գամիշլին շնորհիւ իր բնական դիրքին եւ Թուրքիոյ սահմանամերձ վայր մը ըլլալուն՝ կոչուած է հիւսիսային Սուրիոյ վաճառաշահ եւ գեղեցիկ քաղաքը ըլլալու :

Բնակչութեան երկու երրորդը, մօտ 1000 ընտանիք հայ լուսաւորչականներ են, հաստատուած վերջին 10—15 տարիներու ընթացքին : Հայերը մեծամասնութեամբ կորսնցուցած են իրենց մայրենի լեզուն եւ կը խօսին քրտերէն կամ թուրքերէն : Պէտք է ըսել թէ չափազանց կրօնամոլ են, ամէն չորեքշաբթի եւ ուրբաթ միս չեն ուտեր եւ իրապէս խոր ակնածանք ունին քահանաներու հանդէպ :

Գամիշլիի հայութիւնը մեծ դոհաբերութեամբ յաջողած է շինել տաճար մը, բայց եւ այնպէս սա անբաւարար կը թուի այսքան հոծ հայ գաղութի մը համար :

Ազգ. վարժարանը ունի մանկապարտէզի եւ նախակրթարանի բաժիններ մօտ 400 աշակերտութեամբ : Պիւտճէն կը հոգացուի աշակերտներու թոշակներէն եւ Օ. Կարմիր Խաչի նպաստով բայց եւ այնպէս դպրոցը ամէն տարի բաց ունի :

Գամիշլի առեւտրական քաղաք մը ըլլալով երեւելի առեւտրականներ շատ են որոնք մեծ մասամբ Հայ են : Ժողովուրդը զանգուածօրէն կը զբաղի երկրագործութեամբ եւ պարտիզպանութեամբ . թէեւ օրուան հացի կարօտեալներ եւ անգործներ չեն պակսիր :

Գ.— ՀԱՍԻՋԷ

Տէր Զօր - Գամիշլիի անապատային ճամբաներէն կ՚անցնինք ու կը դիտենք այն վայրերը ուր նահատակուեցան Հայերու վերջին խլեակները արիւնարբու Չէչէններու կողմէ :

Ահա Հասիչէն բլուրի մը ստորոտը Խապուրի (գետ) դոյդ եզերքներուն, ֆրանսական դրօշին տակ ան վերածուած է պարտէզներով շրջապատուած քաղաքի մը :

Հասիչէն ունի 20 հազարէ աւելի բնակչութիւն, մեծամասնութեամբ Ասորիներէ եւ վրանաբնակ Արաբներէ բաղկացած :

Հայերը՝ որոնք կը հաշուուին մօտ 140 ընտանիք՝ ամբողջութեամբ արհեստաւոր եւ մանր առեւտրականներ են :

Ազգային գործեր կը տնօրինուին թաղական խորհուրդի մը կողմէ : Նոր եկեղեցւոյ մը շինութիւնը դեռ չէ լըրացած, եկեղեցական արարողութիւններն ու Ս. պատարագը կը կատարուին դպրոցի սրահներէն մէկուն մէջ :

Դպրոցը ունի 90 աշակերտութիւն եւ եւ 3 պաշտօնէութիւն, որուն պիւտճէն կը հոգացուի գաղութի հայութեան կողմէ :

(Շար. ը կարդալ Դ. էջ)

Ի՞նչ կը քանին ուրիշ երկիրներու մէջ

Սեղանաւորական շրջանակներէ կը հաղորդեն թէ Իտալիա իր դրամին գինը պիտի կտրէ 40 առ հարիւր համեմատութեամբ եւ կամ «արտածման լիրէթ» մը պիտի հաստատէ, իբրեւ հետեւանք ֆրանսական, զուիցերիական եւ հոլանտական դրամներու արժեզրկման: Այս նոր լիրէթը 25 — 30 առ հարիւր աւելի աժան պիտի ըլլայ բուն ներքին լիրէթէն: Անոր շնորհիւ Իտալիոյ առեւտրականները պիտի կրնան մրցիլ օտար հրապարակներու վրայ: Այդ պարագային անփոփոխ պիտի մնայ լիրէթին ներկայ արժէքը: Եթէ այս գործողութիւնը կատարուի, Իտալիա երեք տեսակ դրամ պիտի ունենայ,— 1. Ներքին գործածութեան համար. — 2. Օտար առեւտուրի համար. — 3. Զբօսաշրջիկներու համար:

*** Զուիցերիական կառավարութիւնը լիազօրութիւն ստացաւ խափանելու գիներու ապօրէն բարձրացումը: Գերմանական կառավարութիւնը առ այժմ չուզեր հետեւիլ ուրիշ երկիրներու օրինակին: Չեխական կառավարութիւնն ալ երկար խորհրդակցութենէ մը վերջը որոշեց արժեզրկել քուրոնը:

*** Սակարանները գոց են տակաւին, բայց անգլիականը արդէն կ'արժէ 96, երբեմն 100 (փոխան 75 — 77ի), իսկ տոլարը՝ 18.90 եւ աւելի:

ՕԴԱՅԻՆ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏ ՄԸ ՃԻՊՐԱԼԹԱՐԻ ՄԷՋ

Սպանիոյ ապստամբներուն ձեռքը մնացած երկու մարտանաւեր երեքշաբթի օր Ճիպրալթարի նեղուցին մէջ յարձակեցան երկու կառավարական թորփիլանաւերու վրայ: Այս վերջիններէն մէկը վնասուեցաւ, իսկ միւսը ընկղմեցաւ: Ֆրանսական չոգենաւ մը թորփիլանաւին նաւաստիներէն 40 հոգի ազատելով Մարսէյլ տարաւ: Ճակատամարտը տեւեց երեք ժամ:

Նոյն օրը հինգ ապստամբ օդանաւեր ռմբակոծեցին Պիլպաօն, թէեւ քաղաքին կառավարիչը կը սպառնար սպաննել 1500 պատանդներ: Այս հինգերորդ ռմբակոծութիւնն է որ կը կատարուի: Ընդհանրապէս հրձիգ ռումբեր կը նետուին գլխաւոր պողոտաներուն վրայ:

Մատրիտի կառավարութիւնը որոշեց ինքնավարութիւն շնորհել Պասքեան նահանգներուն, ինչպէս եղած է Քաթալոնիոյ մէջ:

Զօր. Ֆրանքօ սպարապետ նշանակուեցաւ բոլոր ապստամբ ուժերուն: Լուրի մը համաձայն, զօրավարը որոշած է Մատրիտ մտնել հոկտեմբեր 12ին: Այս առթիւ իր կուսակիցները կ'ըսեն.— «Զօրավարը կրնայ անմիջապէս Մատրիտ մտնել 40,000 զինուոր զոհելով, բայց քաղաքական պատճառներով կը նախընտրէ մայրաքաղաքը գրաւել նուազագոյն կորուստով»: Զօրավարին կարծիքով կարմիր բանակը խորտակուելու վրայ է: Ինք հեղինութեամբ կ'ընդունի վճռական դիմադրութեան խօսքերը:

Ֆրանսա-սուրիական դաշնագրին գլխաւոր տրամադրութիւնները

Արաբական մամուլը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ միջեւ կնքուած դաշնագրի մասին.—

Սուրիական պատուիրակութիւնն ու ֆրանսական կառավարութիւնը համաձայնութիւն գոյացուցին նախ Սուրիոյ մէջ հրատարակելու համար դաշնագրին պատճէնը: Դաշնագիրը պատրաստուած է երկու լեզուներով՝ ֆրանսերէն եւ արաբերէն: Եթէ տարակարծութիւն մը ծագի դաշնագրի որ եւ է մէկ կէտին շուրջ, իբրեւ հիմ պիտի ընդունուի ֆրանսերէն բնագիրը: Այս պայմանը անոր համար որ սուրիացի պատուիրակները ֆրանսերէն կը հասկնան, մինչդեռ ֆրանսացի բանագնացները անծանօթ են արաբերէն լեզուին:

Ահաւասիկ դաշնագրին էական կէտերը.—

1.— Դաշնագիրը ամբողջովին կը ջնջէ հոգատարութիւնը եւ կը ճանչնայ Սուրիոյ անկախութիւնը, ընդունելով անոր միջազգային գոյութիւնը: Ճէպել Տրուզի եւ Ալէվիներու երկիրները կը կազմեն Սուրիոյ մաս, սակայն կ'օժտուին ներքին առանձին իրաւունքներով եւ օրէնքներով:

2.— Ֆրանսա եւ Սուրիա փոխադարձ պաշտպանութեան համաձայնութիւն կը կնքեն:

3.— Սուրիա, համաձայն այս դաշնագրին, կը կազմէ իր բանակը: Ֆրանսական ուժերը կը քաշուին հետզհետէ: Դաշնագրի ստորագրութեան հինգերորդ տարին ֆրանսական ուժերը ամբողջովին քաշուած կ'ըլլան Սուրիայէն: Այժմէն սուրիական կառավարութեան կը փոխանցուին ֆրանսական ուժերու ձեռքը գտնուող ամրութիւններն ու ռազմական դիրքերը: Ֆրանսացիները պիտի ունենան երկու օդանաւային ու երկու զինուորական կայաններ, քաղաքներէն հեռու վայրերու մէջ:

4.— Առանց սահմանափակման սուրիական կառավարութիւնը պիտի վարէ երկրին ելեւմտական ու տնտեսական գործերը:

5.— Սուրիական կառավարութեան իրաւունքն է նշանակել ներկայացուցիչներ, հիւպատոսներ կամ դեսպաններ այն բոլոր երկիրներու եւ մայրաքաղաքներու մէջ որ պէտք կը տեսնէ:

6.— Ֆրանսա կը հրաժարի պահանջելէ դրամական եւ հովանաւորութեան ծախքերը (համաձայն հոգատարութեան դաշնագրին Ֆրանսա իրաւունք ունի պահանջելու այդ ծախքերը):

7.— Խառն դատարանները կը դադրին: Բոլոր դատաւորներն ալ սուրիացի պիտի ըլլան: Սակայն, այն պարագային, երբ, օտարահպատակի մը դատավարութիւնը տեղի կ'ունենայ, այն ատեն ֆրանսացի դատական - խորհրդական մը կը մասնակցի ատեանին:

8.— Սուրիական կառավարութիւնը ազատ է ուզածին չափ ֆրանսացի պաշտօնեաներ կամ մասնագէտներ ծառայութեան կոչելու:

9.— Արգելք չկայ Լիբանանի Սուրիոյ միացման: Եթէ երկու երկիրները համաձայնին ապագային, կրնան միութիւն կազմել:

10.— Սուրիա եւ Լիբանան համախորհուրդ կրնան մշակել նոր օրինագիծ մը հասարակաց շահերու խնդրին կարգադրութեան համար:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՁԻՒՆ ԿԸ ՏԵՂԱՅ Ֆրանսայի զանազան մասերուն մէջ, մանաւանդ Կրընօպլի կողմերը եւ դէպի Զուիցերիոյ սահմանը: Փարիզի մէջ ալ օդը ցրտած է երկու օրէ ի վեր:

ՑՈՐԵՆԻ ՀՈՒՆՁՔԸ այս տարի անբաւական պիտի գայ Գերմանիոյ մէջ: Կառավարութիւնը յանձնարարեց խնայողութեամբ գործածել արմտիքը:

ՈՒԹ ԱՂՋԻԿՆԵՐ ՓԱԽԱՆ Փարիզի ուրիշ մէկ թաղէն՝ Փիքփիւսի զգաստարանէն, կապելով երկու պահապաններուն ձեռքերը, ոտքերը եւ բերանները: Անցեալ շաբթու ալ Պիյանքուրի մէջ այսպիսի դէպք մը պատահած էր:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Հարաւ. Շրջանի Յառաջդիմասիրաց Միութեան վարչութիւնը իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Տիկ. Ազնիւ Գազազեանի եւ ընտանիքին, որ Ս. Գէորգի տօնին առթիւ ի յիշատակ իր սիրելի ամուսնոյն նուիրած է 50 ֆր., շրջանին դպրոցի վերաբացման ծախսերուն համար:

«ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ»

վերջերս պարզած էինք այս միութեան նպատակը:

Ակումբին վարչութիւնը կը բաղկանայ հետեւեալներէն.— Հիմնադիր նախագահ Ա. Լ. Աշճեան, քարտուղար՝ Օր. Լ. Ճիզմէճեան, գանձ. Օր. Ռ. Ֆուռթունաթօ: Խորհրդականներ՝ Տիկ. Բ. Աշճեան, Պ. Հ. Դաւիթեան, Օր. Ս. Էլմասեան. Պ. Ն. Սեդրոսեան: Ակումբը մասնաւոր ուսուցիչներ նշանակած է հայերէնի եւ երաժշտութեան համար: Հայերէնի եւ երաժշտութեան դասերը պիտի աւանդուին ամէն չորեքշաբթի օրեր ժամը 21—23, Salle Wackerի մէջ, 67 69 rue de Douai (Place Clichy) Paris (9): Առաջին եւ երկրորդ նիստերը տեղի ունեցան, ժողովներուն ներկայ եղած են 20էն 25 անդամներ:

Ակումբին վարչութիւնը իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ բոլոր անոնց, որ բանիւ եւ գրով իրենց շնորհաւորութիւնները յայտնած են Ակումբին բացման առթիւ, որուն պաշտօնական հանդէսը տեղի պիտի ունենայ մօտ օրէն:

Ակումբիս անդամատուրքը տարեկան 50 ֆր. է: Հասցէ— M. Achdjian, 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.):

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

Դ. ՏԷՐԻԿ

Գամիշլիէն ցեխոտ ու լեռնային ճամբաներէ անցնելէ վերջ կը հանդիպինք դարձեալ հայաշատ կեդրոն մը՝ «Տէրիկ»:

Տէրիկի բնակչութիւնը ամբողջ Հայերէ կը բաղկանայ,— մօտ 170 ընտանիք որոնք գաղթած են վերջին տարիները Թուրքիայէն, առաւելապէս Ուրֆայէն:

Հայերը որոնք մեծ մասամբ քրդախօս են, ունին եկեղեցի մը ու դպրոց մը 100 աշակերտութեամբ եւ 4 պաշտօնէութեամբ:

Ժողովուրդին մէկ մասը կը զբաղի արհեստով եւ մանր առեւտուրով, իսկ մեծամասնութիւնը կամաւորաբար ֆրանսական դրօշին ծառայող զինուորներ են:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (18)

Զ Ա Ր Թ Օ Ն Ք

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Կեանքի զարմանալի խաղաղ շրջան մը սկսաւ մեր Քաջալին համար, որ Փարաքարի մէջ վերստին մկրտուած՝ նոր անուանակոչութիւն մը ստացեր էր: Վարժապետ Յակոբ, ինչ որ ալ լինէր, Քաջալ օտարոտի անունէն պակաս չէր նորը. երբ իսկական անունը չէր կրնար գործածել, իր ի՞նչ հոգը, թէ շուրջինները ի՞նչ անունով կը կանչէին զինքը:

Վարժապետ Յակոբի եւ Գէորգի անկողինները տանիքը կը փռէին: Արեւի ճառագայթները Հայիւ կ'սկսէին ոսկեզօծել վեհափառ Մասիսի ճակատին նստած ձիւնը, երբ Յակոբ վարժապետը ամէնքէն առաջ կ'ելլէր անկողնէն, այգիի մէջէն անցնող առուակի կկլցող ջրով երեսը կը լուար, մինչեւ որ տնեցիք տեղերնէն ելլելով նախաճաշը պատրաստէին:

Տնեցիք շատ շուտով մտերմացան հիւրին հետ, բայց մանաւանդ կէս երկուասնեակ երեխաները, որոնց իւղական խաղընկերը դարձած էր վարժապետ Յակոբը: Ան որքան ալ շատ հէքեաթներ գիտէր:

Երեխաները հանգիստ չէին ձգեր մազով մօրուքով այդ բարձրահասակ մարդը, նոյնիսկ Գէորգ հօրեղբայրէն աւելի:

Գէորգի ուշադիր եւ յարգալիր վերաբերմունքէն Սարգիս Աբերն ու Գէորգի եղբայրները շատ չանցած գլխի ինկան, որ այդ օտարական հիւրը աւելի բան մըն է, քան սովորական հայ վարժապետ մը: Բայց քանի որ Գէորգը ատկէ աւելի բան մը չէր յայտներ, իրենք ալ եղածովը կը գոհանային: Անգամ մը սակայն Սարգիս Աբերը յուրջ պատճառ ունեցաւ անհանգստանալու: Շրջանի ոստիկանութեան պրիստաւը երկու ոստիկաններու հետ յանկարծ այգին մտաւ: Հին ծանօթ մըն էր պրիստաւը եւ շատ անգամներ հիւր եկած:

Հայիւ թէ եկուորները տեսած՝ վարժապետը, որ ցնցուղով ծաղիկները կը ջրէր, բոլորովին սպրդած տուն մըտաւ, եւ դուրս չեկաւ, մինչեւ որ անոնք մեկնեցան այգիէն:

Սարգիսը Աբերը հին, փորձուած մարդ մըն էր: Դուրսը ձեռք առած՝ սկսաւ մտածել. ինչո՞ւ վարժապետը պրիստաւը տեսնելուն այնքան վախցաւ: Այդ մասին՝ Գէորգին խօսք բացաւ, բայց աւելի եւս զարմացաւ, երբ տղան բոլորովին անհանգստացած՝ խնդրեց, որ էդ պաշտօնական մարդիկ քիչ մը հեռու պահէ այգիէն: Սարգիս Աբերը աւելի ծանր սկսաւ մտածել:

Անգամ մը յուլիսի կէսերուն, Վահէն անակնկալ կերպով մէջտեղ ելաւ: Իր հաղորդական ջերմ բնաւորութեամբ անմիջապէս բարեկամացաւ տնեցւոց բոլորի հետ: Սարգիս Աբերն ալ, որ ուրախ մարդիկ կը սիրէր, գոհունակութեամբ ձեռքերը շփեց: Վերջապէս, Գէորգի ընկերներէն մէկը եղաւ, որ սեղանի վրայ նոր հարսի նման նազ ընել չէր գիտեր երկու բաժակ օղի խմելու համար: Երկու օր հիւր մնաց Վահէն: Մէկ ալ երրորդ առտու տնեցիք ելան, որ Վահէն չըկայ, գիշերով անյայտացեր է: Սարգիս Աբերը այլեւս ոչինչ հարցուց Գէորգին:

Փարաքար գիւղը հողագործի ծանր աշխատանքով կը տքար: Արարատեան Դաշտի հզօր արեւն երկնքէն ուղիղ ճառագայթ կը մաղէր ցորենի հըսկայ արտերուն, կանաչ այգիներուն, բամպակի դեղին եւ ճերմակ ծաղիկներուն վրայ:

Մեր վարժապետին համար այդ հըսկայ դաշտի ծովը, անտառապատ գիւղերով, մշակուած արտերով, անսովոր պատկեր մը կ'երեւէր: Արեւմուտի ժամանակ, երբ ստուերները կ'երկարէին, ժամերով տանիքը նստած, աչքը Մասիսներուն եւ Դաշտին, նայելէն չէր կշտանար:

Այսպէս անցաւ յուլիս ամիսը: Վարժապետը հետզհետէ կը կազդուրուէր:

Օգոստոս երեքի մեծ ցոյցը առաջին դէպքն էր, որ տեղի ունեցաւ Արարատեան Դաշտին մէջ: Հազարաւոր բազմութիւն մը մինչեւ Էջմիածին գընաց Հայրապետին բողոքելու, եւ խնդրելու, որ հայ եկեղեցիի կալուածները ցարական կառավարութեան չյանձնէ: Գէորգի եղբայրները, ինչպէս նաեւ բազմաթիւ գիւղացիներ միացան ցուցարարներուն:

Այդ ցոյցէն վերջ, քաղաքի ինչպէս նաեւ Դաշտի բոլոր գիւղերուն մէջ անօրինակ եռուզեռ մը սկսաւ: Գիւղական ժողովներ, որոշումներ իրարու կը յաջորդէին: Քաղաքն էր շարժման ուղղութիւն տուողը: Այդ տրամադրութիւններու խմորումը աւելի ուժեղացաւ անով, որ այդ տարի, օգոստոսի 28ին տեղի պիտի ունենար Էջմիածնի մէջ միւռոնօրհնէքի մեծ հանդէսը: Չորս կամ ութ տարին անգամ մը միայն տեղի կ'ունենար միւռոնօրհնէքը, եւ ամէն անգամ տասնեակ հազարաւոր ուխտաւորներ կը հաւաքուէին Էջմիածնի տաճարի շուրջը:

Քանի օգոստոս 28ը կը մօտենար, Յակոբ վարժապետը, չնչուած կերպով հոգեկան խաղաղութիւնը կը կորսնցնէր: Տասնեւչորս տարի անցած էր տունէն մեկնելէն ի վեր: Այդ սարսափելի տարիներու ընթացքին մեռած էին մայրը եւ մեծ եղբայրը: Հիմա կը մընային ծերունի հայրը եւ քոյրը, որ Հայիւ թէ երկու տարեկան երեխայ մը լինէր, երբ ինք մեկնեցաւ տունէն:

Թիֆլիսէն հեռանալէն վերջ, Եւգինէի հետ կը կանոնաւորաբար կը թղթակցէր Քաջալը: Վերջին նամակը ստացած էր Ալէքսանդրապոլէն: Նկարագրելէ վերջ հոն տեղի ունեցած զօրքի փառավոր մեծ ցոյցը, Եւգինէն կը յայտնէր, որ Զանկեզուրէն Քաջալի հայրն ու քոյրը միւռոնօրհնէքի համար Էջմիածին պիտի գան, եւ որ ինքն ալ քանի մը օրէն կը լինի Փարաքար:

Հարազատներուն եւ Եւգինէի գալու լուրը բարձրացուց Քաջալի տրամադրութիւնը, որ երբեմն շատ ինկած կը լինէր ապագայի անորոշութեան պատճառով: Երկու սիրահարները, Հայիւ թէ քանի մը օր անբաժան ներկայութեան զգացումով իրարու վայելած էին, երբ ստիպուած բաժնուեցան, անորոշ ապագայի մը երկիւղը իրենց սրտերուն մէջ:

Եւգինէի հետ ունեցած կապը, ինչպէս ռեւոլիւցիոն դեկան բաւականութեան հետ միասին, ծանր պատասխանատուութեան զգացում մը առաջացուցեր էր Քաջալի սրտին մէջ:

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՆՐԲԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 2 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 2 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3233

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՈՂՋՈՅՆ Հ. Յ. Դ. ՇՐՋ. ԺՈՂՈՎԻՆ

Այսօր կը բացուի Հ. Յ. Դ. Արեւմտեան Եւրոպայի 14րդ Շրջ. Ժողովը, մասնակցութեամբ կուռ պատգամաւորութեան մը:

Անոնք որ հեռու կը մնան կուսակցութիւններէ կամ ծանօթ չեն կուսակցական կեանքի մանրամասնութեանց, անշուշտ չատ բան չեն հասկնար այս տարեկան ժողովներէն: Իսկ կուսակցութեան անդամները գիտեն թէ ի՛նչ կը նշանակեն, տեղական ընդհանուր ժողովներէն վերջը, Շրջանային ժողովները, որոնք անխափան կը շարունակուին տարիներէ ի վեր, ամէն ուր որ Կեդր. եւ Մեկուսի կոմիտէներ ունի Դաշնակցութիւնը:

Առանց այս պարբերական ժողովներուն, ոչ միայն կուսակցական կեանքը պիտի ստանար ժամոյն եւ լճացած վիճակ մը, այլ եւ պիտի տկարանար պատասխանատուութեան գիտակցութիւնը, որ կը կազմէ հիմը մեր հաւաքական գործունէութեան:

Այս ժողովներուն շնորհիւ է որ շարքերը առիթ կ'ունենան մօտէն ծանօթանալու կուսակցութեան ներքին կեանքին, դատելու անոր չարն ու բարին, քննելու տրուած որոշումներու գործադրութեան մանրամասնութիւնները, եւ մշակելու նոր բանաձեւեր, յաջորդ շրջանին համար:

Մինչեւ Շրջ. Ժողով, կազմակերպութեան իւրաքանչիւր մասնիկը, կոմիտէ, ենթակոմիտէ կամ խումբ գումարած կ'ըլլայ իր տեղական ժողովները, ուր կը քննուին օրակարգի հարցերը, եւ կը քուէարկուին բանաձեւեր: Այդ բանաձեւերն են որ պատգամաւորներու միջոցաւ պիտի պաշտպանուին Շրջ. Ժողովին մէջ եւ պիտի մշակուի բուն ուղեգիծը, ամբողջ շրջանին համար, մինչեւ յաջորդ ժողովը:

Աւանդական բառով, պատգ. Ժողով մըն է այս (ինչպէս կը կոչեն Մ. Նահանգներու մեր ընկերները), շրջանին գերագոյն մարմինը, համաձայն ծրագիր - կանոնագրի տրամադրութեանց:

Թերեւս աւելորդ չէր յիշել այս տարրական գիտելիքները, հարեւանցի գաղափար մը տալու համար անոնց որ յաճախ չփոթութեան կը մատնուին դաշնակցական ժողովներու բազմազանութեան առթիւ:

×

Ի՞նչ մթնոլորտի մէջ կը բացուի մեր Շրջ. Ժողովը:

Ներքին՝ կուսակցական տեսակէտով, բուն պատկերը պիտի պարզուի ժողովին մէջ, դրուոր եւ բերանացի զեկուցումներով, որոնց կը մասնակցի, նաեւ, կուսակցութեան Գերագոյն Մարմնին ներկայացուցիչը:

Անշուշտ կուսակցական իւրաքանչիւր շրջանի գործունէութիւնը, ընդհանուր հոգերէն զատ, սերտօրէն կապուած է միջավայրի կեանքին հետ:

Արդ, ի՞նչ կը ներկայացնէ մեր շրջանը, այս տեսակէտէն:

Ազգային ճակատին վրայ, բաղդատաբար տանելի է Ֆրանսայի եւ հարեւան երկիրներու պատկերը, համեմատելով ուրիշ գաղութներու հետ:

Այստեղ չունինք սուր վէճեր, չունենալով ազգային կազմակերպութեան այն կարգ ու սարքը որ կը տիրէ միւս գաղութներուն մէջ:

Կուսակցական, բուն բառով հակադաշնակցական պայքարը այստեղ ալ կը հոսեցնէ իր թոյները, պղտորելով մթնոլորտը եւ խափանելով գործակցութեան ճամբան, գոնէ հիմնական հարցերու մէջ: Բայց, բաղդատելով քանի մը տարի առաջուան վիճակին հետ, որոշ մեղմացում կը տիրէ:

Իրականին մէջ, անզօր կատաղութեան մը ջղաձգութիւններն են որ սիրտ կը պղտորեն այստեղ ալ, միեւնոյն կախարդական ագդանշանով — «Հայաստանի բարեկամ», «Հայաստանի թշնամի»: Եթէ մարդիկ փորձ մը կատարէին մէկդի նետելու այդ գարշելի բանաձեւը, ո՛րքան ամպեր ինքնին փարատած պիտի ըլլային, ճամբայ բանալով շինարար գործունէութեան եւ հաւաքական գործակցութեան համար:

Քաղաքական եւ ընկերային տեսակէտով, այս երկրին մէջ կատարուած յեղաշրջումը զգալապէս ազդած է, նաեւ, մեր շարքերուն վրայ, որոնք աշխատաւորներ են, ջախջախիչ մեծամասնութեամբ:

Հակառակ տիրող անստուգութեան, ընկերային օրէնքները ունեցան բարերար հետեւանքներ: Օտարներու դէմ հաստատուած սահմանափակումները չվերցան, նորէն 10 առ հարիւրն է տիրապետող օրէնքը: Եւ սակայն, կարելի չէ ժխտել մթնոլորտին նոսրացումը, տեղացի եւ օտար աշխատաւորներու մերձեցումը:

Իրականութիւն է որ բազմաթիւ ընկերներ, ինչպէս ուրիշ հայ աշխատաւորներ անդամ արձանագրուեցան Արհեստակցական Միութեանց, անցեալ յունիսէն ի վեր, թէ իրենց իրաւունքները ապահովելով եւ թէ մերձեցում, ճակատագրի եղբայրակցութիւն հաստատելով:

Այս երեւոյթը կը ներկայացնէ ուրիշ երեսներ, որոնք անշուշտ պիտի քննուին Շրջ. Ժողովին մէջ, ընդհանուր ուղեգիծ մը մշակելու համար:

Մեր շրջանը միւս գաղութներէն կը տարբերի, նաեւ, ուրիշ տեսակէտով մը:

Գտնուելով արեւմտեան Եւրոպայի սրտին վրայ, ակնախտիղ եւ համայնակուլ միջավայրի մը մէջ, մեր երիտասարդութիւնը թերեւս շատ աւելի կը կարօտի ուշադրութեան եւ աշխատանքի, քան այլուր: Մեր կազմակերպութիւնն ալ մեծամասնաբար կազմուած ըլլալով երիտասարդներէ, կը ներկայացնէ այնպիսի պահանջներ որոնք լուրջ քննութիւն կը պահանջեն:

Մենք հարեւանցի կը յիշենք այս պարագաները, ողջունելով Շրջ. Ժողովին բացումը եւ ցանկալով նոր շրջան մը՝ թարմութեան եւ ինքնագործունէութեան:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԾԵՐԱԿՈՅՏՆ ԱԼ ՔՈՒԷԱՐԿԵՑ ԱՐԺԵԶՐԿՈՒՄԸ ԲԱՅՑ ԱՆՆՇԱՆ ՄԵԾԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՄԲ

ԲՈՒՌՆ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏ ՄԸ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՀԵՏ

Երեսփ. Ժողովը կը յանձնէ եղած փոփոխութիւնները

Երեսփ. Ժողովէն վերջը, Ծերակոյտն ալ չորեքշաբթի օր քուէարկեց Ֆրանքին արժեզրկումը, բայց աննշան մեծամասնութեամբ,— 127ի դէմ 137 ձայնով եւ մերժելով օրինագծին ընկերային տրամադրութիւնները: Փոփոխուած օրինագիծը անմիջապէս վերադարձուեցաւ երեսփ. Ժողովին, նորէն քննուելու համար: Աւելորդ է ըսել թէ բացորոշ պայքար մը բացուած է երկու ժողովներուն միջեւ, ծանր տագնապի մը մատնելով կառավարութիւնը: Եթէ երեսփ. Ժողովը չընդունի ծերակոյտին կատարած փոփոխութիւնները, կացութիւնը աւելի պիտի ծանրանայ: Երբ օրինագիծը երեսփ. Ժողովին վերադարձուեցաւ ժամը 11.45ին, անոր ելմտական յանձնաժողովը անմիջապէս նիստ գումարելով, յայտնեց թէ կը մերժէ ծերակոյտին կատարած փոփոխութիւնները:

Ցուցամոլական տեսարան մը պարզուեցաւ Ծերակոյտին մէջ, օրինագծին վիճաբանութեան առեն: Ժողովը առանց մեծ դժուարութեան հաւանութիւն յայտնեց Ֆրանքին արժեզրկման, բայց մէկդի դրաւ անոր ընկերային տրամադրութիւնները, 14րդ յօդուածէն մինչեւ 25րդը, եւ անոր տեղ քուէարկեց բանաձեւ մը որ կառավարութեան արտօնութիւն կուտայ զսպել գիներու բարձրացումը, համաձայն անցեալ օգոստոսին քուէարկուած օրէնքի մը:

Վիճաբանութեանց ընթացքին ուժգին ճառ մը խօսեցաւ Լէօն Պլում, ազդարարելով թէ երեսփ. Ժողովին մեծամասնութիւնը չի կրնար ընդունիլ կատարուած փոփոխութիւնները: Վարչապետը պաշտպանեց իր ներքին քաղաքականութիւնը եւ մերժեց այն մեղադրանքը թէ կառավարութիւնը կը գործէ աշխատաւորական կազմակերպութեանց ճնշումին տակ: «Ինչ կը վերաբերի գործարաններու գրաւման, կը յիշեցնեմ թէ ես ընկերվարական ըլլալով հանդերձ, չեմ գործեր իբրեւ պետը ընկերվարական կուսակցութեան: Ես նախագահն եմ գործակցական դաշինքի մը եւ չեմ փորձեր կեղծաւորաբար իրականացնել իմ կուսակցութեանս վարդապետութիւնները: Թերեւս պիտի գայ օր մը երբ ընկերվարութիւնը պիտի հաստատուի Ֆրանսայի մէջ: Այսօր այդտեղ հասած չենք: Ես ուղղամտօրէն կը գործադրեմ միացեալ ճակատի մը, գործակցութեան մը քաղաքականութիւնը եւ ուրիշ ոչինչ: Շատ խօսուեցաւ սեփականութեան դէմ եղած յարձակումներու մասին: Մենք սեփականազրկութեան կառավարութիւն մը չենք. այդ չէ իմ պաշտօնս կամ դիտումս: Բայց սեփականութեան իրաւունքը պէ՞տք է որ գերակշռութիւն վայելէ հաւաքական շահերուն դէմ: Երբ օրէնքներ հաստատեցիք վարձակալութեանց վրայ, զգած չեղա՞ք սեփականութեան իրաւունքին: Կը կրկնեմ ինչ որ ըսի երեսփ. Ժողովին մէջ,— մենք վստահութիւն ունինք բանուորական կազմակերպութեանց վրայ, որպէսզի անոնք իրենց կարգապահութեամբ հաշտարար միջոցներէն տարբեր բանի չդիմեն բարեկարգութիւնը պահպանելու համար: Հանրապետական կառավարութիւն մը չի կրնար չկապուիլ բանուորական կազմակերպութեանց հետ: Ասիկա ոչ տկարութիւն է, ոչ ալ մոլորանք, այլ ուժ մը, որովհետեւ չկայ ընկերային խաղաղութիւն առանց կառավարութեան եւ արհեստակցական միութեանց վստահալից յարաբերութեանց: Հարցը այն է թէ որքան ընկերային յառաջդիմութիւն եւ մարդկային հաւասարութիւն կրնանք իրականացնել մեր հաստատութեանց օրինական շրջանակին եւ արդի ընկերութեան մէջ: Այսպիսի փորձի մը ձախողանքը ծանր պիտի ըլլայ մեր երկրին համար »:

ԾԱՆՐ ՄԵՂԱԴՐԱՆՔՆԵՐ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Վարչապետին դէմ ճառախօսեց Պ. Քայեօ, որ մեծ հեղինակութիւն կը վայելէ իբրեւ նախկին նախարար եւ ելմտագէտ:

Խօսելով իբրեւ նախագահ Ծերակոյտի ելմտական յանձնաժողովին, Պ. Քայեօ բացատրեց թէ երկրին տնտեսական գործունէութիւնը տկարացած է, մինչ միւս բոլոր մեծ երկիրները կը բարգաւաճին, թէ գործազուրկներու թիւը աւելցած է 30.000 հոգի: «Դուք Ֆրանքին գինը կոտրեցիք, որովհետեւ մեքենան չէր բաներ: Ինքնախաբէութիւն է կարծել թէ տագնապը պիտի փարատի աւելցնելով գնելու կարողութիւնը: Ֆրանսան, որ հողագործական երկիր է, կը տառապի ճարտարագործական գերարտադրութենէ: Մի ծածկէք ճշմարտութիւնը: Պէտք է երկրին ընդունիլ տալ անհրաժեշտ զոհողութիւնը, առանց որու գահավիժօրէն պիտի իջնենք սանդուղէ մը որուն ծայրը դուք ալ չէք տեսներ »:

Աջակողմեաններ ուժգնօրէն կը ծափահարէին այս խօսքերը: Ուրիշ նախկին նախարար մը, Թունդ ազգայնական Լէմէրի, աւելի յառաջ գնաց, տիրող տագնապին պատասխանատուութիւնը ձգելով դաշինքին վրայ: «Դեռ չորս ամիս չլրացած, Պ. Լէօն Պլում կը ստիպուի խոստովանիլ իր անկարողութիւնը: Ինչ որ ալ ըլլայ, Ֆրանքը կոպտօրէն իջած է 13 սանթիմի: Այսօրուան գործողութիւնը դարման մը չի կազմեր, այլ կարկտան մը: Կառավարութիւնը մեզ կ'առաջնորդէ նոր սնանկութեան մը, նոր արժեզրկումի մը: Ձեր քաղաքականութիւնը սնանկացաւ: Սնանկութեան մը հաշուեյարդարը բուն իսկ սնանկացողին չեն յանձներ: Հնչա՛ծ է իմաստութեան ժամը: Ես կը խնդրեմ ծերակոյտէն եւ իմ բարեկամներէս դէմ քուէարկել Պլումի կառավարութեան ծրագրին »:

Այս քննադատութեանց պատասխանեց Պ. Վէնսան Օրիօլ, ելմտական նախարարը, պաշտպանելով օրինագիծը: Բացատրեց թէ սթերլինին եւ տոլարին արժեզրկումը ցաւալի վիճակի մը մատնած էին Ֆրանքը: «Կրցանք երկար ատեն դիմանալ շնորհիւ մեր ներքին հաւասարակշռութեան: Ի զուր փորձեր եղան, սակայն, մեր գինները յարմարցնելու համաշխարհային հրապարակին: Սահմանափակումներու երկար շրջանէ մը վերջը, կը գտնուէինք ուժասպառ տնտեսութեան մը եւ գնելու կարողութեան նշանակելի նուազման մը առջեւ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՐՈՄ ՑԱՆՈՂՆԵՐԸ

Ճիշդ մէկ տարի է որ խումբ մը հայրենասէրներ — բոլորովին անկուսակցական — սրտանց կ'աշխատին վայելուչ յուշարձան մը կանգնել Անդրանիկի գերեզմանին վրայ:

Արդէն գոյացած է շօշափելի գումար մը, եւ մրցում բացուած, լաւագոյն նախագիծը կազմելու համար:

Կոչը ուղղուած ըլլալով ամբողջ գաղթաշխարհին, դրամ հաւաքուեցաւ նոյնիսկ ամէնէն թշուառ գաղութներուն, օրինակ՝ Սելանիկի եւ Աթէնքի մէջ:

Եւ սակայն, հանգիստ չեն որոմ ցանողները: Անդադար կը փրփրին եւ կը գրգռեն, միտք պղտորելու եւ ձեռնարկը վիժեցնելու համար:

Ի՞նչ կ'ըսեն.— Անդրանիկի տեղը Հայաստանն է, հոն փոխադրենք «ոսկերոտիքը» եւ հաւաքուած գումարով նոր Շ. Գարահիսար մը շինենք:

— Փոխադրելու հրաման ունի՞ք:

— Կոմիտասը փոխադրուեցաւ, ինչո՞ւ կարելի չէ փոխադրել նաեւ Անդրանիկը:

Հիմա եկէք բացատրեցէք այս ապուշներուն, թէ Կոմիտաս եւ Անդրանիկ տարբեր բաներ են կարմիր Երեւանի աչքին, թէ խանջեանն էր որ յաջողցուց Կոմիտասի փոխադրութիւնը, իսկ անկէ ի վեր ինչե՛ր, ինչե՛ր պատահեցան Հայաստանի մէջ, նոյնիսկ խանջեանի յուղարկաւորութիւնը արգիլուեցաւ եւ գերեզմանը հսկողութեան տակ առնուեցաւ, թէ կատաղի խաչակրութիւն մը կը կատարուի որ եւ է ազգայնական արտա-յայտութեան դէմ, թէ տարիներով ուղղափառ համարուած համայնավարներ անգամ վտարուած եւ բանտարկուած են, թէ...

Ահաւասիկ մէկը այդ ապուշներէն որ շան - ֆարոզ կը կարդայ խմբագրականով մը (Արեւ, 14 սեպտ.):

— « Վերջին մէկ տարուան ընթացքին ականատես եղանք ազմկարարութեան մը զանազան գաղութներու մէջ, Անդրանիկի յուշարձաններ կանգնելու համար: Աղմկարարութիւն՝ որուն կ'ընկերանար դրամահաւաքութիւն ալ, առաջադրուած նպատակին համար: Այս սինակին մէջ մենք քննադատեցինք այդ ուղղութեամբ կատարուող ջանքերը, որոնք կորուստ են գաղութահայութեան մնացած նիւթական միջոցներուն ի զուր վատնումին համարժէք են: Անդրանիկի ոսկորները օտար հողերու վրայ չէ որ դատապարտուած պիտի ըլլան մնալու, անոնց օր առաջ հայրենի հողի վրայ փոխադրուիլը լաւագոյն վարձատրութիւնը ըլլալով, յետ մահու, այն զինուորական դէմքին, որ ապրեցաւ ու մարտնչեցաւ հայրենիքին ազատագրութեան համար ու մեռաւ այն խոր հաւատքով ու մխիթարութեամբ թէ՝ ինչ որ կար իբրեւ Հայաստան, արշալոյսն էր հայ ժողովուրդին խաւարամած պատմութեան վրայ ծագող արեւին »:

Եւ ըսե՛լ թէ այս մարդիկը ոչ իսկ մէկ ֆրանք բաժին ունին հաւաքուած դրամին մէջ...

Ի՞նչ փոյթ, որոմ ցանելը դրամ չի պահանջեր,— թխէ եւ ցանէ, աղբանո՞ց կը պակսի:

ՎԱՀԷ

ՄԱՏՐԻՏԻ ՊԱՇԱՐՈՒՄԸ ՍԿՍԱՒ

Կառավարական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Մատրիտի կառավարութիւնը արտօնած է որ կիները եւ մանուկները հեռանան, ի նախատեսութիւն քաղաքին պաշարման: Բոլոր տղաքը դէպի Վալենցիա եւ Միջերկրականի միւս քաղաքները կը փոխադրուին: Ներքին նախարարը դիւրութիւններ կ'ընծայէ բոլոր անոնց որ կ'ուզեն Վալենցիա, Պարսելոնա եւ ուրիշ կառավարական քաղաքներ երթալ:

Մայրաքաղաքին պաշարումը սկսած է արդէն: Օդակը հետզհետէ կը սեղմուի եւ պարենաւորման ճամբաները վտանգուած են: Ապստամբներու գլխաւոր ճնշումը տեղի կ'ունենայ հարաւային - արեւմուտքէն, ուր Զօր. Վարէլայի բանակը Թոլէտօն գրաւելէ վերջ, Մատրիտի մօտեցած է մինչեւ 30 մղոն: Արդէն իսկ տպուած են մասնաւոր տոմսեր, ուտելիքի համար: Մասնաւորապէս պակաս կուգան կաթը, հաւկիթը եւ կարագը: Կիներու բազմութիւններ կարգի կը սպասեն նպարավաճառներուն առջեւ, թէեւ ճաշարանները լաւ են առ այժմ:

*** Զարհուրելի պատմութիւններ եւ հերոսական դրուագներ կը պատմուին, Ալքազարի պաշարման առթիւ, որ տեւեց եօթանասուն օր եւ խորտակուեցաւ կիրակի օր: Պահակազօրքին հրամանատարը, գնդ. Մոսքարտօ առտու մը հեռաձայնով ազդարարութիւն կը ստանայ թէ իր տղան վար դրուած է իբրեւ պատանդ եւ պիտի գնդակահարուի, եթէ քաղաքը անձնատուր չըլլայ: Գնդապետը արտօնութիւն ստացաւ հեռաձայնով խօսելու իր զաւակին հետ եւ ըսաւ.

— « Ինձմէ կը խնդրեն սակարկել իմ զինուորներուս կեանքը եւ իմ պատիւս՝ քու ապահովութեանդ համար: Եթէ պիտի մեռնիս, մեռիր իբրեւ քաջ մարդ մը »:

Սպառնալիքը գործադրուեցաւ եւ գնդապետին տղան գնդակահարուեցաւ:

Ականատես մը կը պատմէ.

— Բոլոր պաշարեալները ապաստանած էին ստորերկրեայ թաքստոցներու մէջ, բացի անոնցմէ որ զինուորական պարտականութիւններ ունէին: Նախապէս 1250 հոգի էինք, մէջն ըլլալով շատ մը կիներ եւ մանուկներ: Հիւանդանոց մը բացուեցաւ եւ կիները հիւանդապահ եղան: Առատ ուտելիք ունէինք, բացի օդանաւերու ձգած պաշարէն: Բայց միս չկար եւ ամէն օր ձի մը կը մորթուէր: Մեր թերթը տպելու համար թուղթ չունենալով, ստիպուած էինք հին վաւերագիրներ գործածել: Պաշարումը սկսած ատեն ունէինք 97 ձի եւ 27 ջորի, ազատուած ատեն մնացած էին մէկ ձի եւ հինգ ջորի: Միսները մեծ մասով կերած էինք: Հերոսական ոգի մը կ'ոգեւորէր ամբողջ պահակազօրքը: Կիներն անգամ չէին ուզեր հեռանալ, իրենց ճակատագիրը կապելով պաշարեալներուն հետ:

*** Ընդհանուր զօրաշարժ յայտարարուեցաւ Մատրիտի եւ Պարսելոնայի մէջ: Կ'ըսուի թէ ապստամբները միայն 35 քիլոմեթր հեռու են Մատրիտէն: Երեք չարք խրամներ եւ զանազան ամրութիւններ շինուած են մայրաքաղաքին շուրջը: Կիներն ալ կը զինուորագրուին:

Պիլպաոյի ռմբակոծութիւնը կը շարունակուի:

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Հանրապետութեան համայնավար թեկնածուն, Պրաուտըր, բանտարկուեցաւ Ինտիանայի նահանգին մէջ, ծանօթ վիպագիր Ուալտօ Ֆրէնքի հետ, իբրեւ դատարկապորտ: Ոստիկանութեան տեսուչը յայտարարեց թէ թոյլ չպիտի տայ որ «որ եւ է համայնավար ճառ խօսի իրենց շրջանին մէջ »:

ՉԻՆԵՒՃԱՓՈՆ յարաբերութիւնները նորէն լարուած են: Չինաստանի զինուորական նախարարը կարգ մը պահանջներ ներկայացուց որոնք անընդունելի կը համարուին Ճափոնի համար: Կը վախցուի որ պատերազմ ծագի:

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐԸ

—o—

Սամուէլ Հորի այցը մինչեւ Պագտատին, ու Էտըըրտ Թագաւորի պըտոյտները Միջերկրականի մէջ՝ այլ եւս տարակոյս չեն թողուր թէ Անգլիա կ'ուզէ ապահովել Հնդկաստանի ճամբան: Իտալեւեթովպական պատերազմի օրերուն, երբ Մուսոլինի այնքան անսպասելի ձեւով ծառացաւ Մ. Բրիտանիոյ դէմ, Լոնտոն, ճիշդ է, շարժման մէջ դրաւ իր նաւատորմը, բայց ծովակալութիւնը, կ'երեւի, շատ ամուր չէր նկատեր իր դիրքը:

Իտալեւհապէշ պատերազմը վերջացաւ, բայց իտալեւանգլիական մրցակցութիւնը, որ ծայր առած էր, կը շարունակէր գոյութիւն ունենալ: Հին, աւանդական բարեկամութիւնը կ'երեւի այլ եւս չի կրնար վերանորոգուիլ, քանի որ 2 կայսրութիւններ իրարու կըհանդիպին միեւնոյն ջուրերուն վրայ:

Այդ մրցակցութիւնն է, որ ինչպէս ծանօթ է, Լոնտոնը մղեց դիւանագիտական եւ ռազմագիտական կարգ մը ձեռնարկներու:

Կը պարզուի, արդէն, որ Էտըըրտի այցելութիւնը եւս զուրկ չէր քաղաքական նպատակներէ: Այս բոլորին մէջ, ուշադրութեան արժանի է այն մանաւոր կարեւորութիւնը, զոր Անգլիա կ'ընծայէ Թուրքիոյ:

Արդէն փաստ է, որ Ըսմէթ Ինէօնիւ պիտի այցելէ Լոնտոն, իր հետ ունենալով զինուորական ու ծովային մասնագէտներ: Սամուըլը չի ծածկեր, թէ Թուրքիոյ վարչապետին այցելութիւնը արդիւնք է սերտ գործակցութեան ծրագրին, որ, անտարակոյս յղացումն է Անգլիոյ ու ջերմ բաղձանքը Թուրքիոյ:

Պայքարը որ զանազան ձեւերով կը տարուի Անգլիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ, Լոնտոնը կը մղէ զինակիցներու ցանց մը ստեղծելու Ճիպրալթարէն մինչեւ Եաֆա, ուր իտալական յաւակնութիւնները բացայայտ են այլ եւս: Ամրացնելէ վերջ իր խարիսխները, ան ուզեց ապահովել հելլենական ծովափը, նոյն իսկ նաւակայաններու մասին հաւանութիւններ ձեռք ձգել ջանալով:

Աւանդաբար Յունաստանը ծովու վրայ, միշտ Անգլիոյ հետ է եղած: Զգիտենք թէ Պ. Մեթաքսասի հակումը դէպի Մուսոլինին ու Կէօպէլսի այցելութիւնը — Շախթէն վերջ — Աթէնք բան մը կը փոխե՞ն այդ իրողութիւններէն: Միւս կողմէ, կարելի չէ անտես թողուլ Թուրքեւհելլէն զինակցութիւնը, որ ցամաքի յատուկ է, բայց կրնայ իր որոշ դերը կատարել Յունաստանի դիրքը ճշդելու տեսակէտէն: Կայ եւ ուրիշ նկատելի պարագայ մը,— Յունաստան, Պալքանեան ուխտի մեկնաբանումի ատեն, միաձայն դէմ արտայայտուեցաւ արտապալքանեան յանձնառութեան մը: Աչքէ թող չվրիպի այն իրողութիւնը թէ՝ նոյնինքն Պ. Մեթաքսասն էր Պելկրատ մեկնողը եւ Յունաստանը այդ յաւակնութենէն զերծ կացուցանողը:

Այս շեղումը ըրինք, որովհետեւ կ'ուզէինք ծանրանալ կարեւորութեան մասին այն դերին՝ զոր Թուրքիա Տարտանէլի շնորհիւ կրնայ ունենալ եւ ունի ջուրերու այդ շրջագիծին մէջ:

Արդ, քանի որ այժմ կը խօսուի նաեւ Տարտանէլը անգլիական միջոցներով սպառազինելու մասին, փորձենք ճշդել այդ նեղուցին ռազմագիտական կարեւորութիւնը, միանգամայն ճշդած ըլլալու համար թէ ինչու Մեծն Բրիտանիան իր գահակալը կը ղրկէ մինչեւ Պոլիս եւ,— աննախընթա՛ց երեւոյթ — նոյն այդ գահակալին միջոցաւ Աթաթիւրքը կը հրաւիրէ Լոնտոն ...

Տարտանէլի ռազմագիտական արժէքը երկու երեսով կարելի է նկատի ունենալ:

1. Թուրքիոյ պաշտպանութեան տեսակէտէն:

2. Համաշխարհային կամ եւրոպական պատերազմի մը պարագային անոնց կատարելիք դերը:

Առնենք, նախ, առաջինը:

Թուրքիոյ մէկ մասը Ասիոյ մէջ է միւսը՝ Եւրոպայի: Այս երկու Թուրքիաները իրարմէ կը բաժնուին Մարմարա ծովով եւ Նեղուցներով: Որպէսզի Թուրքիան միակտուր պաշտպանուի, ամէն բանէ առաջ հարկ է այդ ճեղքուածքը փակել: Այնքան ատեն որ այդ ճեղքուածքը բաց է օտար ուժերու առջեւ, մանաւորապէս եւրոպական Թուրքիոյ պաշտպանութիւնը գրեթէ անկարելի կը դառնայ: Իսկ Անատոլուի պաշտպանութեան համար եւրոպ. Թուրքիան իր որոշ դերը ունի: Գետի մը մէկ ափը միւս ափին գլխաւոր անցք - կէտերու պաշտպանութեամբ կարելի է:

Ասկէ զատ, Մարմարայի շրջանակը Թուրքիոյ ամենաբերրի մասերէն մին է, իսկ Պոլիսը որ այդ ծովուն վրայ է բազմած, Թուրքիոյ ամէնէն բազմամարդ ու կարեւոր քաղաքը: Թուրքիոյ ծովեզերքներուն մեծ մասը Մարմարա եւ Սեւ ծովերուն կը պատկանին: Զանոնք բաց թողուլ՝ կը նշանակէ ամբողջ Անատոլուի հիւսիսային - արեւմտեան երեսը թշնամիի յարձակման ենթակայ դարձնել: Թուրքիա մեծ նաւատորմ մը չունի: Համեմատելով իր եզերքներու տարածութեան հետ, շատ տկար նաւատորմ մը ունի նոյն իսկ: Բայց, այդ նաւատորմին դերը զգալապէս կը դիւրանայ, երբ Նեղուցները ամրացած ըլլան: Ուրեմն, Նեղուցներու ամրացումը նախապայման մըն է Թուրքիոյ ամբողջական պաշտպանութեան համար: Եթէ նկատի ունենանք նաեւ որ այժմ պատերազմները կը սկսին առանց նախապէս յայտարարելու, պարզ կը դառնայ թէ ինչու Թուրքիա եւ իր ամբողջականութեան կողմնակիցները չէին բաւարարուած Լօզանի դաշնագրին այն հաւաստումովը թէ՝ «պատերազմի մը պարագային Թուրքիոյ պիտի տրուի Նեղուցները փակելու իրաւունքը», եւ ամէն կերպ ջանացին Մոնթրէօյով ձեռք ձգել այժմէն ամրացնելու որոշում մը: Թէեւ նախապէս միշտ նոյն ուժերու թաքուն համաձայնութեամբ, մասամբ ամրացնելով զանոնք:

Բայց Նեղուցները ունին եւ ընդհանրական կարեւորութիւն մը: Այսպէս Մոնթրէօյի մէջ զանազան պետութեանց պատուիրակներ այդքան բուռն կերպով չէին ճակատիր:

Նեղուցները ամէնէն կարճ ճամբան են Յոնիականի եւ Սեւ ծովու երկու կողմերը գտնուող երկիրներուն միջեւ, որոնք, միասնաբար, երկու հարիւրական միլիոն բնակչութիւն ունին:

Իսկ Տարտանէլը՝ առանձնապէս մէկն է Միջերկրականի երեք դռներէն ու միայն ան է որ Անգլիոյ չի պատկանիր:

Երրորդ, ամենակարճ ճամբան է քարիւղի եւ հում նիւթի փոխադրութեան համար դէպի Միջերկրական:

Չորրորդ՝ անիկա անցք մըն է, զոր կրնան լաւագոյն կերպով օգտագործել սեւ ծովեան աւազանին պատկանող պետութիւններ՝ իրենց նաւատորմներով յարձակելով Հնդկաստանի ճամբան բռնող նաւերու վրայ եւ, կրկին նոյն անցքէն անցնելով, ապաստանիլ յիշեալ աւազանը:

Այս առաւելութիւններով նեղուց մը անտարակոյս բնական առաւելութիւն մը պիտի տար զայն ունեցող պետութեան: Ընդհանուր պատերազմի միջոցին, համաձայնական պետութիւնները կը դիմեն Ռուսիոյ սատարելու համար թէ ինչ կը ցանկայ: Ու Ռուսիա կը պատասխանէ,— «բացէք Նեղուցները, որովհետեւ ոչ ծանր հրետանի մնաց, ոչ ալ բաւարար ռազմամթերք»: Գրեթէ բոլոր այն երկերը, որոնք նուիրուած են ընդհ. պատերազմին, առանց բացառութեան կը վկայեն թէ պատերազմը երկարեցաւ Նեղուցներուն փակ մնալուն պատճառաւ: Ճիշդ է, որ այսօր պայմանները փոխուած են ու իր զէնքերը Ռուսիա ինք կը հայթայթէ: Բայց, այսօր ուրիշ առաւելութիւն մը ունին Նեղուցները: Գերմանական վտանգէն մտահոգ Ռուսիոյ շահակից պետութիւնները պէտք ունին Սեւ ծովէն գալիք քարիւղին ու հում նիւթերու: Իսկ մենք գիտենք թէ յառաջիկայ պատերազմին ինչ ճակատագրական դեր պիտի ունենայ մանաւորապէս քարիւղը: Ապագայ պատերազմը նիւթերու պատերազմ մը պիտի ըլլայ: Իսկ Նեղուցները այդ տեսակէտէն շատ կարեւոր են:

Այդ նեղուցները զինուորական տեսակէտով կրնան պաշտպանուիլ գիտական արդի հնարքներու դէմ: Օդանաւը այսօր հսկայ դեր մը ունի կատարելիք: Կան նաեւ ուրիշ գիւտեր, որոնք կրնան անզօր դարձնել պաշտպանողական մը: Եւ սակայն, գիտութիւնը միակողմանի չաշխատիր: Խնդիրը եթէ պաշտպանութեան մասին է ապա ուրեմն հարցումը միեւնոյն ձեւով կարելի է դնել Ճիպրալթարի, Սինկափուրի եւ ուրիշ վայրերու մասին: Մանաւանդ, որ ինչպէս կը յիշէինք վերը, Սինկափուրն ու Ճիպրալթարը ոչ միայն անպարտելի, այլ եւ անմատչելի դարձնող նոյն Անգլիան է, որ կ'ըսուի, պիտի ստանձնէ Տարտանէլի ամրացման գործը:

Հարկ է շեշտել, այստեղ կարեւոր պարագայ մը: Նման յանձնառութիւններ կ'ըլլան զանազան ձեւերու տակ: Պետութիւն մը կը ստանձնէ ուրիշ որ եւ է պետութեան զինուորական մէկ գործը լրացնել՝ նիւթական կամ քաղաքական նկատումներով, առանց սակայն սեփական շահագրգռութիւն մը ունենալու այդ ձեռնարկի մասին:

Տարտանէլի մասին պարագան այդպէս չէ: Ու հոս է որ արժէք կը ստանայ այդ նեղուցին Անգլիոյ կողմէ ամրացման խնդիրը, ընդհանրապէս Միջերկրականի հարցին եւ մանաւորապէս Թուրքիոյ պաշտպանութեան կամ ապահովութեան տեսակէտէն: Աւելին, կարելի է ըսել որ Անգլիա,— եթէ իրական է տրուած լուրը,— երբեք այսքան ինքնամատոյց եւ շօշափելի կերպով խորհած կամ նոյնիսկ մտահոգուած չէր Թուրքիոյ պաշտպանութեամբ: Իտալիա բուն իսկ Միջերկրականի մէջ է: Տէր՝ նկատելի ուժի մը: Ձգտումներ ունի, որոնք սկսած են բախիլ բրիտանական սահմաններուն: Անմիջական այս վտանգին դէմ է, ահա, որ Մեծն Բրիտանիան, իր կայսրութեան շահերէն մղուած, ստիպուած է իրեն գործակից ու զօրեղ Թուրքիա մը պահել այդ ծովուն ափը եւ Տարտանէլի մէջ, իբրեւ տէր: Միջերկրականի երրորդ դուռը եթէ իրը չէ, պէտք է ըլլայ իրեն գործակից տէրութեան մը ձեռքը, եւ հասկնալի է, այնքան ամուր, որքան Ճիպրալթարը:

Անտարակոյս, ասիկա առաւելութիւն մըն է, առ այժմ, Թուրքիոյ համար: Թուրքիոյ պաշտպանութեան մէջ՝ ոչ թէ Անգլիան, այլ Մեծն Բրիտանիան կամ բրիտանական կայսրութիւնը իր իսկ գերագոյն շահը կը տեսնէ: Եւ հետեւաբար, Թուրքիան իրեն համար այնքան կարեւոր է, այսօր, որքան Ճիպրալթարը:

Ու հոս է, անտարակոյս անգլեւթուրք մերձեցման բուն պատճառը:

Զմոռնանք, սակայն որ քաղաքական փոխյարաբերութիւնները տեւական հանգամանք չունին եւ չեն կրնար ունենալ: Ինչպէս աւելի առաջ կ'ըսէինք, Թուրքիա ոչ ոքի այնքան տուրք է տուած, որքան իր բարեկամ ու պաշտպան Անգլիոյ՝ աւելի առաջ:

Դէպքերը կրնան ուրիշ ձեւ ստանալ, իտալեւանգլիական յարաբերութիւնները կրնան լաւնալ՝ շահերու զուգորդութեամբ մը ու Թուրքիան կրնայ մէկ օրէն միւսը կրկին մինակ զգալ ինքզինքը:

Էնկիւրի շատ լաւ կ'ըմբռնէ, անշուշտ, այս բոլորը:

Ու ան ալ, իր կարգին, կը ձգտի կամուրջը անցնիլ,— գոնէ առժամաբար մեկուսացնել իտալական վտանգը ...

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԷՄ ԵՂԱԾ ԱՆԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԽՄԲ.— Պուքրէշի «Րաֆֆի»ն վերսկսած է իր կիրակնօրեայ դասախօսութիւնները, ամառնային արձակուրդէն վերջ: Սեպտ. 20ին դասախօսն էր ընկ. Ս. Արարատեան, նիւթը՝ «Խորհ. նոր սահմանադրութիւնը եւ Հայաստանի եղած անարդարութիւնը»: Ստորեւ կ'ամփոփենք վերջին գլուխը, իբրեւ այժմէական խնդիր.—

... Վրաստան եւ Ադրբէջան՝ որոնք պահ մը զսպուած էին Միասնիկեանի անձնական ազդեցութեան եւ վայելած հմայքին շնորհիւ, անոր եղերական վախճանէն յետոյ՝ դարձեալ բռնկան ի վնաս Հայաստանի դարձնել կեանքի անիւը: Հայաստան որ իբր թէ հաւասարազօր մէկ անդամն էր Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան ամէնէն անիրաւուածը մնաց իր երկու անդամակիցներու կողքին: Թիֆլիս՝ որ իւրացուց ընդմիշտ Անդրկովկասեան կեդրոնի հանգամանքը՝ ամէն հարցի մէջ գերակշիռ ձայն ունեցաւ: Այսպէս, մինչդեռ պէտք էր Անդրկովկասեան հանրապետութեան նախագահութիւնը հերթով փոխուէր՝ Հայաստան շատ մը տարիներէ ի վեր զրկուած է այդ պատիւէն, եւ Վրացի ու Թաթար ղեկավարներ են որ իրարու կը փոխանցեն այդ դիրքը: Ասկէ զատ, մինչ 11 կոմիսարութիւններէ կը բաղկանայ Անդրկովկասի կառավարութիւնը՝ հազիւ 1—2 աթոռ կը շնորհուի Հայերուն այդ կազմին մէջ:

Անդրկովկասեան կառավարութեան եկամուտներուն եւ Մոսկուայէն յատկացուած վարկերուն բաշխումը միշտ տեղի կ'ունենայ ի վնաս Հայաստանի: Վրաստանն ու Ատրպէճանն են որ կը ստանան առիւծի բաժինը:

Վերջին 10 տարիներուն մէջ այնքան ծախսուած է Թիֆլիս քաղաքին՝ որքան բովանդակ Հայաստանի համար: Հայաստանի 1 քայլին դէմ, 5 քայլ Ատրպէճանը կ'առնէ, եւ 10 քայլ Վրաստանը:

Անդրկովկասեան նշանակութիւն ունեցող բոլոր հիմնարկութիւնները՝ որոնց պիւտճէն Մոսկուան կը հայթայթէ՝ բոլորն ալ կը հաստատուին Թիֆլիս, հոն է Անդրկովկասեան ատամնաբուժական համալսարանը, բամպակի զտարանը, եւայլն: Հայաստանի պահ մը անասնաբուժական դպրոցը վերցուցին, բայց շուտով մէյ մէկ հատ ալ Թիֆլիս եւ Պաքու բացին: Միակ բացառութիւն մը կայ, արհեստական ձգախէժի գործարանը, որ ալ պարզապէս անոր համար որ Հայաստանէն միայն կ'ելլէ անոր հում նիւթը:

Ու դեռ աւելի սոսկալին կայ: Զուտ հայկական հողամասեր՝ Հայաստանին զլացուելով, շնորհուած էին Վրաստանին ու Ադրբէջանին,— առաջինին՝ Ախալքալաքը իր 100,000 հայ բնակչութեամբ, եւ հայկական Ղարաբաղը իր 160,000 հայ բնակչութեամբ վերջինին:

Այնքան աղաղակող էին հայ ժողովուրդին եղած զրկանքները, մանաւանդ հայ հողերու Հայաստանէն անջատման փաստը, որ լեզու ելաւ այդ խլուած շրջաններու հայութիւնը 1926ին: Արդարեւ երկու ժողովներ տեղի ունեցան այդ շրջաններուն մէջ եւ յանուն անոնց պատուիրակութիւններ ներկայացան Հայաստանի այն օրերու վարչապետ Սաքօ Համբարձումեանին՝ որպէսզի ձեռնարկներ ըլլան Մոսկուա այդ շրջանները վերադարձնելու Հայաստանին: Սաքօ Համբարձումեան խոհեմութիւն յանձնարարեց եկող պատուիրակներուն ու ճամբեց: Եւ ո՛վ հեգնութիւն. Ղարաբաղէն եկող պատուիրակութեան պետն էր տխրահռչակ Արմենակ Ղարագէօզեան՝ որ երբեմն այնքան դաւեր էր հայ ժողովուրդի շահերուն, եւ որուն մէջ յանկարծ բան մը արթնցած էր, հայ ժողովուրդին հանդէպ գործուած անիրաւութեանց ի տես: Հիմա ոչ անոր անունը կայ հրապարակի վրայ, ոչ ալ հետքը:

Զբսենք թէ հայ ժողովուրդին հանդէպ գործուած անիրաւութիւնները անարձագանգ մնացին Երեւանի հայ վարիչներուն ներսը: Արդարեւ եթէ ոչ բողոքի, գոնէ դժգոհութեան արտայայտութիւններ եղան երբեմն անոնց կողմէ, բայց բոլորին ալ սուղի նստան:

Կարելի չէ ըսել թէ այդ բողոքներուն շարժառիթը անոնց մէջ արթնցած ազգայնական զիծն էր: [illegible] անհատական արժանապատուութիւն էր այդ դժգոհութեանց դրդապատճառը: Իրենց այդ ժէսթերուն զոհ եղան եւ Հայաստանի երկնակամարէն իսպառ չքացան յաջորդաբար Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան երբեմնի քարտուղարը՝ Ա. Յովհաննիսեան, Խորհ. Հայաստանի առաջին երկու վարչապետները՝ Կասեան եւ Սաքօ Համբարձումեան, աւելի վերջ ու աւելի պատեհապաշտ անոնց յաջորդը Լուկաշին՝ որ Թիֆլիսի մէջ իր բրած բողոքի մէկ արտայայտութեան զոհը եղաւ, անոր հետեւող աւելի խոհեմ դէմք մը Սահակ Տէր Գաբրիէլեան որ կրցաւ հինգ տարի դիմանալ եւ որ սակայն քշուեցաւ ի վերջոյ արօտատեղիներու խնդիրը յարուցած ըլլալուն համար Թիֆլիսի մէջ,— խնդիր որ թերեւս իմաստ մը չունենայ արտասահմանի հայութեան համար, եւ որ սակայն հայ ժողովուրդի կենսական հարցերէն մէկն է եղած սկիզբէն ի վեր, թաթար քոչուորները՝ որոնք ամրան հայ սարերը կը բարձրանան իսկական պատուհաս մը ըլլալով յաճախ հայ արօտատեղիներուն իրենց երթուդարձի պահուն:

Սահակ Տէր Գաբրիէլեանը սահեցնողը Աղասի Խանջեանն էր: Ո՞վ կրնար գուշակել թէ տարի մը ետք զոհ պիտի երթար ինքն ալ իր անխոհեմութեան, ինքն ալ հայ ժողովուրդին հանդէպ եղած անիրաւութեան մը դէմ արտայայտած ըլլալուն համար իր դժգոհութիւնը:

Ինչպէս գիտէք՝ Մոսկուա նոր սահմանադրութիւն մը խմբագրեց, որ պիտի քուէարկուի Նոյեմբերին, խորհուրդներու նոր համագումարին կողմէ: Արդարութեան դէմ չմեղանչելու համար ըսեմ թէ նոր սահմանադրութիւնը աւելի ռամկավար տրամադրութիւններ կը պարունակէ, եւ կը նախատեսէ իրաւունքներ՝ ժողովրդական ազատութեանց եւ սեփականատիրութեան մասին: Տեղը չէ բացատրութեան քննել հոս այդ սահմանադրութիւնը: Պէտք է մատնանշեմ սակայն անիրաւութիւնները որոնք հայ ժողովուրդին կ'ըլլան այդ սահմանադրութեամբ եւ որոնք այդպէսով աւելի տեւական բնոյթ կը ստանան:

Նախ այդ սահմանադրութիւնը դոյզն համեմատութեան մը կը վերածէ Հայաստանի ձայնը ի նորոյ ստեղծուելիք Խորհ. Միութեան երկու վերին օրկաններուն՝ Միութեան Խորհուրդին եւ Ազգութեանց Խորհուրդի մէջ: Այսպէս, խորհրդային նոր սահմանադրութեան համաձայն՝ Միութեան Խորհուրդին համար 300.000 հոգի կ'ընտրեն մէկ պատգամաւոր: Այս հիման վրայ ընտրուելիք 587 պատգամաւորներուն մէջ, Անդրկովկասի 23 ձայներէն 10 Վրաստանի պիտի պատկանի, 9ը Ադրբէջանի, եւ ... 4ը միայն Հայաստանի:

Իսկ Ազգութեան Խորհուրդին համար առանձին հանրապետութիւնները կու տան 10 ներկայացուցիչ, ինքնավար շրջանները 2: Արդ, Ազգութեանց Խորհուրդը պիտի բաղկանայ 238 ձայներէ, որուն մէջ 22 ձայնը պիտի ըլլայ Վրաստանին (10ը իրեն

ՕՏԱՐ ԷՋԵՐ

ԽՈՒԺԱՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Մարդիկ սկսան երես դարձնել այս դարչութիւններէն, որոնք արդարեւ հիմնովին շատ տխուր են: Հիմա որ այլ եւս անկարելի է այս ճամբան շարունակել, պիտի պարտաւորուին... ուրիշ բան գտնել:

Այս օրերուս մեռաւ ծանօթ քերթող Կիւսթավ Քան, մէկը առաջին խորհրդապաշտներէն եւ «Ազատ Տաղեր»ու կամ անյանգ տաղերու հնարիչներէն: Թէ այս մասին առաջնութեան իրաւունքը որո՞ւ կը վերաբերի, այս չէ խնդիրը: Ֆրանսական բանաստեղծութիւնը մինչեւ այն ատեն փառաւորապէս պահպանած էր Ալեքսանդրեան եւ ութավանկ տաղաչափութեան խստապահանջ օրէնքը, որուն համար անխուսափելի է յանգը ոտանաւորի մէջ: Քնարերգակ կամ Պառնասեան քերթողները ներդաշնակ յանգի մը թերքը բարձրագոյն աստիճանին հասցուցած էին: Ասիկա որ անզուգ խաղութեամբ բառերու մարզանքի երեւոյթ մը առաւ տաղաչափութեան այս սեր: Միջին ճամբայ մը անհրաժեշտ դարձաւ: Ազատ կամ անյանգ տաղաչափութիւնը թոյլատրուեցաւ, բայց հարկ էր նաեւ թեթեւ, զիրենք նմանաձայնութեան մը հետամուտ ըլլալ՝ առանց բառերուն վանկերը մատի վրայ համբելու եւ յանգապատում թղթատելու: Այս յանդուգն յեղափոխութենէն ծնունդ առին քանի մը գովելի ձեռնարկներ:

Բայց տկարութեան փաստը անտես ընել տուաւ հետզհետէ որ եւ է աշխատութիւն, եւ անյանգ ոտանաւորներուն՝ տպարանական կամ գրաշարական խաղով միայն արձակէն — եւ դէշ արձակէ մը — տարբերիլ կամ զանազանուիլ: Այսինքն պարզ արձակը, տափակ արձակը ոտանաւորի պէս կը շարուէր, անճաշակ եւ անարուեստ, եւ սուտ էր միայն որ քերթուածի կամ ոտանաւորի ձեւ մը կ'առնէր ան: Անշուշտ մինչեւ վերջը չէր կրնար դիմանալ անյանգ տաղը եւ անհետ եղաւ մեզմէ, յուշիկ մահով մը:

Չեմ գիտեր թէ ով ըսած է.—«Հանճարը երկար համբերութեան վրայ կը հանգչի»: Մեր գրողները պէտք է մտածեն այս իմաստուն խօսքին վրայ: Կը ցաւինք սա ողորմելի կարծիքին համար թէ գեղարուեստը իր էութեան համաձայն՝ անձնական պէտք է ըլլայ, եւ հետեւաբար ուսուցումի լուծին տակ մտնելու պէտք չունի: Այսպէս, ոգէտ ու ինքնահաւան երիտասարդներուն գլխուն հիւսուած զաւեշտի պսակները, այն միտքով որ անոնք առաջնակարգ վիպագիրներ են, առանց սակայն կեանքէն բան մը գիտնալու կամ քերականութեան իսկ տեղեակ ըլլալու, այո, այդ պսակները մոլորեցին, խաբեցին հանրային կարծիքը: Որովհետեւ շատ դիւրին էր նշանաւոր ըլլալը, նոյն իսկ դէշ գրելով, իւրաքանչիւր ոք սկսաւ գրել: Ոչ մէկ ժամանակ այսքան չափազանց թիւ եղած է հեղինակներու: «Թան»ի քննադատ Անտրէ Թէրիվ օր մը բսաւ ինծի թէ իր նօթերու տետրակին մէջ հազարէ աւելի անուններ կը գտնուին: Ենթադրելով թէ բոլոր այս հեղինակները տարին հատոր մը կը հրատարակեն,— ինչ որ բնաւ չափազանց չէ — օրական երեք հատոր կարդալ պէտք կ'ըլլայ, եւ ասիկա՝ միմիայն Փրանսական գրականութեան տեղեակ ըլլալու համար: Բարեբախտաբար սակայն այս հազար գրագէտներուն կարեւոր մէկ թիւը իր փորձառութիւններուն կամ իր ուղեղին մէջ հազիւ մէկ հատորի նիւթ կրնայ գտնել, ուստի ընդունակ չէ երկրորդ մը մէջտեղ հանելու, եւ ինքնաբերաբար կը քաշուի հրապարակէն: Անաթոլ Ֆրանս գրած է. «Գրագէտին համար կրթութիւնը կարեւոր է»: Առանց այդ կրթութեան ի՞նչպէս կարելի է մեծ հեղինակ մը, Ռասին մը առաջ բերել»: Տասը տարի առաջ իմ անմոռանալի բարեկամս՝ Փալլոմաքը որ ծանրագլուխ քննադատ մը միանգամայն գրաւիչ նորավիպագիր մըն էր, կ'ըսէր. «Ֆրանսական միտքին պայծառութիւնը միշտ հանգչած է խորունկ, թագուն կրթութեան մը վրայ, մինչ արդի շատ մը հեղինակներուն յատուկ եղող միտքի շփոթութիւնը յայտնապէս բնական տգիտութեան մը հետեւանք է»:

Տնտեսական տագնապը գործնականին մէջ արդէն կարգի դրած է այս հարցը: Հրատարակիչները չեն կրնար այլ եւս պարզապէս ամէն բան հրատարակել, այն յոյսով որ հարիւրաւոր նորելուկներուն մէջ իսկ կրնան հանդիպիլ մեծ տաղանդի մը, որով կարենան ուրիշ գործերու հրատարակութեան ծախքերը գոցել: Թող որ հրատարակիչներուն այս շահախնդրութիւնը ըստ ինքեան շատ վտանգաւոր դարձած է: Համբաւի եւեւէն այս վազքին մէջ կը մնան միայն դրամ ունեցող հեղինակները, որոնք կրնան վճարել իրենց հրատարակութիւններու համար, բայց այս յուսախաբ փորձը չի կրկնուիր յաճախ: Եւ ահա արդարեւ եկած հասած ենք գրականութեան պատմութեան մէկ անկիւնադարձին, որ սերտ առնչութիւն ունի ընդհանուր մշակոյթի հետ:

Վերջին տարիներուս կենսագրական վէպերը մասնաւոր յարգ մը մը տեսան հրապարակի վրայ: Եւ իրաւ ալ անոնցմէ կան որ շատ սիրուն եւ փայլուն են: Բայց, ինչպէս ճարտարարուեստական վաճառքներուն համար կ'ըլլայ, հոս ալ յաջողութիւնը կեղծ նմանութիւններ առաջ բերաւ: Ճարտարարուեստի վերածեցին այդ կենսագրական վէպերը, այս մեթոտը կիրարկելով պատմութեան բոլոր անձնաւորութիւններու համար առհասարակ:

Այս կերպով բան գործ ըրին պատել եւ փլատակներէ զուրս ... նոյն իսկ հին ժամանակի մեծ մար... ... եւ կիներուն սիրային կեանքը պատշաճեցնելով մեր օրերուն: Փող ... ծաւալով այս գործերը դիւրին կը կարդացուէին, եւ ուղղուած էին ընդհանրապէս բոլորովին անգրագէտ ընթերցողներու, որոնք տակաւին կը նայէին կլլել թէ Անտոնիոս հոգին ... լու ատեն կը սիրէր Կղէոպատրան ... Բայց եկաւ վայրկեան մը ... բոլոր այս տեսակ նիւթերը սպառեցան ... Եւ հիմա գրավաճառները ... թէ հասարակութեան նախասիրութիւնը տնտեսական կամ քաղաքական հարցերու կողմը դարձած է: Երբ գրագէտ մը գաղափարներ կը պարզէ ոսկիի պահեստին վրայ, Հիթ... ... վրայ, Մուսոլինիի վրայ, բոլ... ... ւիկութեան վրայ, Դանուբի աւազա... նին վերաբերեալ հարցերուն համար դեղ դարման կը գտնէ, խորհրդար... կանութեան կամ գործադրականութեան ... դէմ առաջարկներ կ'ընէ, — ընթեր... ցողները այդ կողմը կը վազեն, ճիշդ ինչպէս հիւանդները հանքային աղբ... րու եւ դեղահատներու ըմպելիներու... րուն կողմը: Բայց ասիկա ... այժմէութիւն է, ոչ թէ.. գրականու...

համար իբր առանձին Հանրապետութիւն, 5ական ձայն իրեն ենթակայ Աճարիայի եւ Աբխազիայի ինքնավար հանրապետութեանց համար, եւ 2 ձայն ալ Օսէթիայի ինքնավար շրջանին համար,: Ազրբէջան պիտի ունենայ 17 ձայն (10ը իրեն, 5ը Նախիջեւանի եւ 2ը Ղարաբաղի համար), իսկ Հայաստան պիտի ունենայ 10 ձայն միայն. որով Հայաստանի իր երկու դրացիներուն 37 ձայնին դէմ միայն 10 ձայն պիտի ունենայ:

Ուրիշ աչքառու փաստ մը: Նախկին 7 առանձին հանրապետութեանց տեղ 11 հանրապետութիւններ կը ստեղծուին հիմա, Անդրկովկասը 3 միաւորի վերածուելով, եւ ի նորոյ ստեղծուելով երկու հանրապետութիւններ.— Խազախիստանը՝ զոր պէտք չէ շփոթել բուն Խազախներու երկրին հետ, եւ Քրկըզիստանը՝ որ 10 առ 100 հազիւ նստակեաց եւ անգրագէտ ժողովուրդ մըն է,— երկուքն ալ մահմետական:

Արդ այս 11 Հանրապետութիւններէն 7ը մահմետական երկիրներ են, եւ թէեւ հազիւ 4.700.000 քառ. քիլ. տարածութիւն ունին եւ հազիւ 28.700 հազար բնակիչ, այնուամենայնիւ Ազգութեանց Խորհուրդի 238 աթոռներուն 126ը, այսինքն կէսէն աւելին կը գրաւեն: Ընկերի յաղթանակը չէ՞ք նշմարեր հոս ալ:

Եթէ նոյն իսկ այնքան սարսափելի չըլլայ անիրաւութիւնը որ հայ ժողովուրդի ներկայացուցիչներու թիւին կ'ըլլայ՝ գերագոյն օրկաններու կազմին մէջ, վրդովիչ է ի մնաս Հայաստանի եղած սահմանագծումը:

Լեռնային Ղարաբաղի եւ Ախալքալաքի Հայաստանէն անջատման փաստն է այդ: Երկու շրջաններ որոնք պատմականօրէն, ցեղագրապէս եւ իրենց հայ բնակչութեամբ Հայաստանինը միայն կրնային ըլլալ,— Ղարաբաղը՝ հայ իր դարաւոր պատմութեամբ, խանձարուր հայ ազատագրական շարժման, եւ նուիրական իր բազմաթիւ վանքերով եւ հայ ազատագրութեան ախոյեան մելիքներու գերեզմաններով, ու Ախալքալաքը՝ ուր երբեմն հայութիւնը մահու եւ կենաց պայքար մղեց ապստամբ ժողովուրդներու դէմ, ժայռի մը պէս պաշտպան կենալով նոյն ինքն վրացի ժողովուրդին, ու զայն փրկելով քանիցս թշնամի խուժումէ…

Արդ այդ երկու շրջաններն են որ կը զլացուին Հայաստանին՝ իբր անմիջական մաս անոր: Ոչ իսկ նոր սահմանադրութիւնը զանոնք ինքնավար հանրապետութիւն կը հռչակէ, ոչ ալ գէթ ինքնավար շրջան Հայաստանի կից, ինչպէս բրած է ուրիշներուն համար: Օսէթիայի շրջանը, օրինակի համար, որ հազիւ 4000 քառ. քիլ. տարածութիւն ունի եւ որուն 95 հազար բնակչութեան հազիւ մէկ քառորդը Վրացի է՝ ինքնավար շրջան յայտարարուած է Վրաստանի:

Այս անիրաւութիւնը չէր կրնար դժգոհութեան ալիք մը չստեղծել հայ ժողովուրդին մէջ: Ու այդ դժգոհութեան խմորման առաջին զոհն է Խանջեան: Ուրեմն անցնող 15 տարիները բաւական եղան որ ամէնէն աղաղակային դէմքերն իսկ հայ ժողովուրդի հոգիէն հաղորդուին տակաւ, ինքնագիտակցութեան գալով, եւ պատեհ վայրկեանին պոռթկալով իրենց մէջ ալ հասունցող դժգոհութիւնը: Մեզ համար հետաքրքրական չէ թէ ի՛նչպէս քըշուեցաւ ան ասպարէզէն, անձնասպանութեա՞մբ թէ սպաննուելով:

Ոչ իսկ այնքան մեծ դէպք է անոր կորուստը: Որքան թանկագին մեռելներ ունի հայ ժողովուրդը հայրենի հողին ներքեւ: Անոր եղերական վախճանը մեզ համար ախտանշան մըն է միայն խմորուող համաժողովրդական դժգոհութեան, եւ փաստ մը՝ այն մեծ ճշմարտութեան թէ ով որ կ'երթայ չփուիլ մայր ժողովուրդին հետ, ի վերջոյ կ'ենթարկուի անոր յուղումներուն:

Անդրկովկասի երեք ժողովուրդներէն Հայն է ամէնէն աւելի որ հողով կապուած է ռուս ժողովուրդին հետ: Ան է որ ռուս ժողովուրդի աչքին աւելի համակրանք կը վայելէ ու աւելի վստահութիւն: Ան է որ իր դարաւոր նահատակութեամբ՝ զօրաւոր իրաւունքներ ունի մարդկային խղճմտանքին մէջ: Եւ ան է որուն պատմականօրէն ու ցեղագրապէս պէտք է վիճակէին, ինչպէս բոլորը, յիշեալ հողերը: Մոսկուան երեխայ չէր որ այս բոլորը չզգար: Ան պէտք է տարբեր պատճառներ ունենար հայ ժողովուրդը դժգոհելու համար:

Այդ տարբեր պատճառները պէտք է փնտռել այն չարաբաստիկ բարեկամութեան մէջ որ 1919ին Մոսկուան ընկերի կապեց եւ որուն առաջին զոհը հայ ժողովուրդի անկախութիւնը եղաւ տարի մը չանցած, 1920ին:

Եթէ տարիներ առաջ տարակուսողներ կային փաստերու ճշգրտութեան մասին՝ հիմա արդէն արեւուն տակ են բոլոր փաստերը:

թիւն: Ճիշդ է որ այս այժմէութիւնը իր լրջութիւնը կրնայ ունենալ եւ քիչ շատ ալ գեղարուեստական յանկուցում, բայց այս տեսակ գործերն ալ անհետ ըլլալու դատապարտուած չե՞ն արդեօք:

Չեմ կարծեր տակաւին: Բայց, յամենայն դէպս, հարկ է որ տաղանդը արմատական ընտրութիւն մը, միջոց մը գտնէ՝ վերջ տալու համար գրականութեան եւս դէշ ազդող այս անբնական վիճակին: Հաւատացէք որ մարդուն վրայ մելամաղձութիւն մը կուգայ, երբ աչքէ անցուի գրական ընկերութիւններու անդամակիցներուն թիւը, որ ծայր չունի: Ամէնքն ալ կը խարխափեն միեւնոյն խաւարի մէջ, եւ յանկարծ անհետ կ'ըլլան: Թերեւս այդպիսիները կեանքին այն պատրանքէն կը տարուին, թէ անուն ունեցող ընկերութիւններուն մէջ անդամ գրուելով՝ կրնան պարտըկել իրենց միջակութիւնը: Բնականաբար ժամանակի մը համար միայն: Բայց դժբախտ կէտը այն է որ այս ամէնուն մէջ ճշմարիտ տաղանդաւորներն են որ կը կորսնցնեն: Եթէ յոռի ու անկարեւոր գիրքերուն թիւը պակսի, մարդիկ նորէն լաւերը կը կարդան:

Ծառալուն այլ անկարգ կեանքի մը շրջանին ծայրը հասած ենք: Այս շրջանը սկսաւ պատերազմէն: Վերջապէս ամէն բան փոքրացաւ: Վերջապէս ամէն ոք ամէն բան թոյլատրեց իրեն: Հիմա այլ եւս ուրիշ բան չէ մընացած, եթէ ոչ՝ ձեռնարկել վերակազմութեան, այն կերպով արդարեւ որ պէտք է կոչը ուղղուի ընտրանիին, ճշմարիտ արժանաւորներուն: «Ժողովուրդի յատուկ թատրոն»ի ոչ մէկ խուժանավարական կոչ կրնայ բաւել այս պէտքին: Անիկա խուսափուկ, առժամանակեայ փորձ մը կը թուի ինծի: Այն տպաւորութիւնը ունիմ, թէ տաղանդը կամ ճգնաժամը՝ որ տարբեր կերպով աղետաբեր է, գոնէ գրական մարզին վրայ պիտի կրնայ նպաստաւոր ազդեցութիւն մը ունենալ — գրականութեան մաքրագործումը պարտաւորիչ ընել: Եւ նախազգացումը ունիմ թէ մեծ գործեր պատրաստութեան մէջ են:

Թարգմ. գերմ. ⁂

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

976 ուսանող

Խորհ. Հայաստան կը գրէ թէ աւարտած են բարձրագոյն վարժարաններու մուտքի քննութիւնները: Պետական համալսարանին քննութեանց ներկայացած են 547 հոգի,— տնտեսագիտական, լեզուի եւ գրականութեան, պատմութեան եւ աշխարհագրութեան, իրաւաբանութեան, քիմիայի, կենսաբանութեան եւ այլ ֆաքիւլթէները մտած են 289 հոգի:

Մանկավարժական ուսումնարան մտնելու համար արձանագրուած էին 303 հոգի, քննութեան մտած են 198 հոգի, ընդունուած են 148 հոգի:

Բժշկական վարժարան մտնելու համար արձանագրուած էին 356 հոգի, քննութեան մտած են 279 հոգի, ընդունուած են 160 հոգի:

Բազմարուեստեան վարժարան մտնելու համար արձանագրուած էին 354 հոգի, քննութեան մտած են 294 հոգի: Զրամելքենական, շինարարական, քիմիական վարժարանները մտած են 131 հոգի: Ֆիզգուլտուրական ուսումնարան մտնելու համար արձանագրուած էին 101 հոգի, ընդունուած են 61 հոգի:

Անասնաբուժական վարժարան մտնելու համար արձանագրուած էին 160 հոգի, ընդունուած են 67 հոգի:

Երաժշտանոց մտնելու համար արձանագրուած էին 110 հոգի, քննութեան մտած են 50 հոգի, ընդունուած են 30 հոգի: Այս տարի Երաժշտանոցը պիտի ընդունի 120 ուսանող:

ՋՐՄՈՒՂ ԵՒ ԿՈՅՈՒՂԻ

Երեւանի կոյուղիին նոր մայր-գիծերուն կառուցումն աւարտած է արդէն: Նոր մայր-գիծը կը սկսի վարակիչ սուր հիւանդութեանց յատուկ հիւանդանոցին շրջակայքէն, կ'երթայ կայարանին մօտէն ու կը հասնի Գետառ, գլխաւոր հաւաքման գիծը: Շինուած են նաեւ 4. 5. 7 եւ 8 նոր դպրոցներուն կոյուղիները: Շուտով կ'աւարտի նաեւ առաջին դպրոցի կոյուղին: Կոյուղիի նոր գիծ մը շինուած է նաեւ Լենինի հրապարակէն մինչեւ մեծ վաճառատունը:

Կոյուղիներու այս նոր գիծերու շինութեան համար ծախսուած է 508.000 րուբլի:

Այս տարի շինուած են նաեւ ջրմուղի նոր գիծեր, Աբովեան փողոցին սկիզբէն (առաջին հիւանդանոց) մինչեւ 3րդ շրջանային փողոցը, Ալլահվերդեան — Գնունի եւ Ղուկաս Ղուկասեանի փողոցներու երկարութեամբ: Ջրմուղի գիծ մըն ալ զետեղուած է նաեւ ջրամբարէն սկսելով (Աբովեան փողոցին վերեւը, Պուշկինեան պուրակ), մինչեւ արուեստական ձգախէժի գործարանը: Այդ գիծէն գալ տարի պիտի օգտուի նաեւ քաղաքին արդիւնաբերական շրջանակը: Տարեկան շինարարական ծրագրէն դուրս նոր ջրմուղներ շինուած են նաեւ Նոր Սեբաստիա եւ Նոր Մալաթիա աւաններուն մէջ:

Այժմ կը շարունակուի առաջին շրջանային եւ Աբովեան 3րդ շրջանային փողոցներու նոր ջրմուղի գիծերուն շինութիւնը: Մինչեւ յունուար ջրմուղի նոր գիծ մը պիտի զետեղուի նաեւ Սունդուկեան փողոցին մէջ, ուր ընդհատուած են աշխատանքները ներկայիս, Հանրակառքի գիծի մը շինութեան պատճառով:

Խմելու ջրի պահանջը աճելուն համար, աշխատանք կը թափուի ջրմուղին տարողութիւնն աւելցնելու ուղղութեամբ, արդէն քաղաքին մատակարարուած ջուրի պաշարը մէկ վայրկեանի մէջ աւելցած է 150—200 լիթրը:

Ջրմուղի շինարարութեան համար այս տարի ծախսուած է 540.000 րուբլի:

ՄՐՑԱՆԱԿ ԹԱՏԵՐԱԽԱՂԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Երեւանի մէջ թատերախաղի մրցում մը բացուած է: Լաւագոյն թատերախաղերը պիտի դասաւորուին երեք կարգի.

Ա. մրցանակը, միայն մէկ հատ, 15.000 րուբլի է:

Բ. մրցանակը, երկու հատ, 10.000 րուբլի:

Գ. մրցանակը, երկու մրցանակ, 7000 րուբլի:

Մրցումի համար ղրկուած թատերախաղերը պէտք է իբրեւ նիւթ առնեն Հայաստանի ընկերվարական շինարարութիւնը, նոր մարդը, քաղաքացիական պատերազմի անցեալ շարժումները, եւն.:

Մրցումի համար պայմանաժամ տրուած է մինչեւ գալ ապրիլ ամիսը:

Ժիւրիի անդամ նշանակուած են Ա. Եղիազարեան, Բաշինջաղեան, Լ. Արիսեան, Գ. Աբով, Ե. Զուրաբ, Ն. Դարպասեան:

ԿԸ ԿԹԵՆ ԵՒ ԿԸ ԳՈՎԵՆ

Սթալինին, Մոլոտովին եւ Բերիային ուղղած հեռագրով մը վարչապետ Գուլոյեան եւ կեդր. կոմիտէի քարտուղար Ամատունի կը յայտնեն թէ Հայաստանը պետական հացամթերումը լիով կատարած է ժամանակէն առաջ, այս տարի պետութեան յանձնելով անցեալ տարուան վրայ 20 առ հարիւր աւելի հացահատիկ: Այս տարուան բերքը եղած է առատ. մէկ հեկտարէն ստացուած է 11.3 կենդինար բերք (անցեալ տարի բերքը եղած է (8.8 կենդ.): (Փրավտա, 27 սեպտ.):

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԽԱՉԱԳՈՂԸ ԿԸ ՀԱՐՑԱՔՆՆՈՒԻ

Պոլսոյ թերթերուն մէջ կը կարդանք (26 սեպտ.).

Ղալաթիոյ նախորդ թաղականութեան հաշիւներուն անկանոնութեանց քննութիւնը իր վճռական ու վերջնական փուլին մէջ մտաւ երէկ: Ղալաթիոյ խորհրդարանին մէջ Եվգաֆի տնօրէնին կողմէ վեց ժամ հարցաքննուեցաւ Յովհաննէս Բէշիշեան, որ պատասխանելով իրեն ուղղուած հարցումներուն, ժխտեց եղած ամբաստանութիւնները: Այդ ամբաստանութիւնները սասուր էջեր գրուած եւ տասներկու գլուխներու մէջ ամփոփուած են, 37 յօդուածներով:

Համաձայն պաշտօնական հաւաստիքին, այսօր Եվգաֆի տեսչութեան կողմէ պիտի գրուի քննութեանց եզրակացութեան տեղեկագիրը, եւ քննութեան թղթածրարը 1—2 օրուան մէջ պիտի յանձնուի ընդհ. դատախազութեան:

Այս կերպով Յովհ. Բէշիշեան բասօրինի կը դադրի նաեւ կեդրոնականի հիմնադիրի պաշտօնէն:

Քննութիւնները վերջացած ըլլալով կը հաստատուի թէ անկանոն կերպով եղած ծախքերը 10—12.000 ոսկիի կը յանգին:

Միւս կողմէ, զարմանալի անկանոնութիւն մը երեւան հանուած է: Ղալաթիոյ վարձակալներէն մէկուն մը տան գոյքերը հաճոյ կ'ըլլան եւ կ'առնուին յետնեալ վարձքերու հաշւին: Արդ, որ եւ է յիշատակութիւն չկայ թէ ի՛նչ եղած են այդ գոյքերը, որոնց մէջ կը գտնուէր նաեւ 22 մեթր մոմլաթ: Յովհ. Բէշիշեան հարցաքննութեան ժամանակ ըսած է թէ այդ մոմլաթին փոխարէն նոր հանդերձարան մը առած է եկեղեցիին համար. մինչդեռ ստուգուեր է որ հանդերձարան ըսուածը հին եւ փտուկ դարան մըն է բոլորովին անգործածելի:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՐԳԵՒԱԽԱՂԻՆ ՆՈՐ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

Ինչպէս գրեցինք, կարգ մը նորութիւններ մտցուած են փրանսական ազգային պարգեւախաղին մէջ: Ահաւասիկ մանրամասնութիւններ.—

Շրջաբերութեան հանուած տոմսերուն թիւը կը մնայ 1.200.000: Բաշխուելիք գումարը՝ 72 միլիոն:

1 թիւ կը շահի 3 միլիոն
4 թիւ 1 ական միլիոն
6 թիւ 500 հազարական
24 թիւ 100 հազարական
120 թիւ 50 հազարական
1200 թիւ 10 հազարական
1200 թիւ 5 հազարական
12000 թիւ 1000 ական
12000 թիւ 500 ական
120000 թիւ 100 ական
56 թիւ 30.000 ական
224 թիւ 10.000 ական
336 թիւ 5.000 ական

Վերջին երեքը «մխիթարութեան» համար.— Այսինքն, երբ թիւ մը կը շահի 3 միլիոնը, այդ թիւին մէջ թըւանշանի մը տարբերութեամբ կորսնցնողը, որով 56 հոգի, «մխիթարութեան համար», կը ստանան 30.000 ֆր.: Մէկ միլիոննոց պարգեւները շահող թիւերուն մէկ թուանշանի տարբերութեամբ մօտ թիւերը՝ 10 հազարական, կէս միլիոննոց պարգեւները շահող թիւերուն մէկ թուանշանի տարբերութեամբ մօտ թիւերը 5 հազարական:

Այս ձեւով բան մը շահելու հաւանականութիւնները շատցած են: Նոյն թիւը կրնայ շահիլ քանի մը պարգեւ, միայն թէ 3 միլիոնը շահող թիւը երբ մէկ միլիոն կամ կէս միլիոն ալ կը շահի, պզտիկ պարգեւը չի տրուիր իրեն: Նոյնպէս երբ նոյն թիւը կը շահի միլիոննոց երկու պարգեւ, կամ 1 միլիոնը շահելէ վերջ կը շահի նաեւ կէս միլիոն, կամ երբ նոյն թիւը կը շահի կէս միլիոննոց երկու պարգեւներն ալ, միայն մեծ պարգեւը կամ միայն մէկ պարգեւը կը տրուի, իսկ մնացեալ պարգեւին համար դարձեալ վիճակահանութիւն մը կը կատարուի: Այդ մեծ պարգեւներէն զատ, երբ նոյն թիւը կը շահի քանի մը նոր պզտիկ պարգեւներ, կը ստանայ բոլորն ալ միասին:

Տոմսին գինը կը մնայ նոյնը, 100 ֆրանք:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ

ՍԱՐՍԵԼ.— Կիրակի օր Համազգայինի Սարսէլի մասնաճիւղը իր կազմութեան երկրորդ տարեդարձին առթիւ կազմակերպած էր ցերեկոյթ մը Սալ տը Ֆէթի սրահին մէջ:

Հանդէսի բացումը եղաւ ճիշդ ժամը 3ին: Փոքրիկներէ կազմուած երգչախումբը երգեց Մ. Նալբանդեանի «Ազատն Աստուած»ը, ապա նախագահ Պ. Խ. Ներսէսեան խօսք առնելով տեղեկութիւններ տուաւ մասնաճիւղիս երկու տարուան գործունէութեան եւ յառաջիկայի մասին: Մասնաւորապէս շեշտեց թէ 15 տարեկանէ վեր չափահասներու համար Համազգայինը ձեռնարկած է հայերէնի եւ ֆրանսերէնի իրիկնային դասընթացքներու, որոնք պիտի աւանդուին ֆրանսացի եւ հայ կարող ուսուցիչներու կողմէ: Ըսաւ նոյնպէս թէ, քանի որ փոքրիկներու համար կայ արդէն Բարեգործականի դպրոցը, մենք ալ որոշեցինք չափահասներու ուսման պահանջին գոհացում տալ: Արդէն արձանագրութիւնները սկսած ըլլալով, հրաւիրեց որ փափաքողները գան արձանագրուիլ Միութեան նորաբաց ակումբին մէջ: Վերջացնելով իր խօսքը բսաւ.— Հայրենակիցներ, մենք քաջալերուած ձեր ցոյց տուած նիւթական ու բարոյական օժանդակութենէն այս ձեռնարկը յանձն առինք, յուսալով որ այսուհետեւ ալ պիտի շարունակենք ձեր օժանդակութիւնը որով մեզ հնարաւորութիւն պիտի տաք նաեւ մեր միւս նպատակները եւս իրականացնելու:

Նախագահի խօսքէն վերջ Թաւիտ Գարեգին նուագեց «Կռունկ»ը եւ «Բարձր սարեր»: Օր. Հ. Գնեալեան գեղեցկօրէն երգեց «Ալագեազ բարձր սարեր»ը, «Պճինկօ»ն եւ Սիպիլի «Հայ լեզուին» արտասանեց Համազգայինի անդամներէն Պ. Հայկ Դաւթեան: Օրուան բանախօս Պ. Ս. Թոփալեան Հայոց ազգային մշակոյթի անցեալի եւ ներկայի բաղդատականը բրաւ, ցոյց տալով թէ ինչ փուլերէ անցեր է ան ու ծանրանալով մասնաւորապէս ներկայի մեր մշակոյթին ու անոր սպառնացող վտանգներուն թելադրեց բոլորուիլ Համազգայինի շուրջ եւ միահամուռ ջանքերով դիմագրաւել վտանգը:

Քառորդ ժամ դադարէ վերջ սկսաւ հանդէսին երկրորդ բաժինը, ներկայացուեցաւ Շանթի «Հին աստուածներ»էն վարագոյր մը: Պ. Խ. Ներսէսեան Աբեղայի, Պ. Օննիկ Կարապետեան ճգնաւորի եւ տիկ. Մ. Գըրքպէչեան Սեղայի դերերով յաջող խաղարկութիւն ցոյց տուին: Մէջընդմէջ Պ. Գարեգին իր թառով Օր. Հ. Գնեալեան զուարթիկ երգերով եւ երգչախումբը կոմիտասեան երգերով հաճելի մթնոլորտ մը ստեղծեցին: Ամէնէն վերջ ներկայացուեցաւ «Երկու դատարկապորտները», յատկապէս գրուած Համազգայինի համար, դերակատարներն էին Պ.Պ. Խ. Վարդանեան, Վ. Ճիհանեան, Խ. Ներսէսեան եւ Օ. Կարապետեան: Հանդէսը վերջացաւ Պ. Խ. Ներսէսեանի փակման խօսքով:

Համազգայինի վիճակախաղը տեղի պիտի ունենայ մօտերս, իր ակումբին մէջ, թէյասեղանի մը ընթացքին:

Հասարակութիւնը ցրուեցաւ 6.30-ին, գոհ տրամադրութեամբ եւ լաւագոյն մաղթանքներով:

Օ. Կ.

ՄԱՄՈՒԼ

«ԿԱ՛ՃԻՏԻ ԿՈՐ ՄԵՐ ԱԶԳԸ»

Պուքրէշի «Արազ»ը կը շարունակէ ընկերային վէրքեր բրբրել: Անցեալ օր պարզած էր խաղամոլութեան աւերները՝ «հայ-լայֆ» կոչուած դասակարգէն մինչեւ խոնարհ խաւերը: Ահաւասիկ պալար մը եւս, որուն աւելի հիւծուն շարժանկարը մենք ալ կը տեսնենք ամէն օր, այս պողոտաներուն վրայ: (Խմբագրական սեպտ. 20ի).—

— «Ժամանակին Հորոյ մը ունէինք Պոլիս, օսմանեան նախկին պաշտօնատար, հայ թերթերու աշխատակից, ազգ. երեսփոխան, հմուտ, սրտցաւ մարդ, բայց Հորոն հիւանդութիւն մը ունէր. ատենը անգամ մը խօսք կ'առնէր ազգային ժողովին մէջ, ու ինչ ալ ըլլար օրակարգի խնդիրը՝ ճառին ընթացքին պիտի հնչեցնէր անպատճառ սա ահազանգը.

— Էֆէնտիմ, սա ազգը կ'անճիտի՛ կոր …

Խեղճ մարդը չա՛տ հոգ կ'ընէր որ ծնողքները այլ եւս չեն ուզեր զաւակ բերել ու հայ համրանքը կը պակսի. ու կարծես այդ մղձաւանջէն հալածուէր՝ մի՛շտ առիթը կը գտնէր իր ներսի ցաւը պոռթկալու համար. հոգ չէր թէ օրակարգը Երուսաղէմի խնդի՞րն է կամ Պատրիարքարանի պիւտճէն. ատենապետին թուլութեան մէկ վայրկեանը կը գտնէր, եւ իսկոյն կը շեղէր նիւթէն.

— Աս ազգը կ'անճիտի՛ կոր, էֆէնտիմ …

Հիմա թող իր գերեզմանէն ելլէ Հորոն, ու մէյ մը գայ գաղութները պտտի … Ազգը իրաւ կ'անճիտի կոր հիմա …

Ոչ միայն կաթիլ կաթիլ մեր համրանքը կը պակսի, այլ եւ մնացորդներուն մէջ բան մը կը պակսի տակաւ: Կը խզուի հետզհետէ կապը մայր բունին եւ իր բեկորներուն միջեւ: Կը չըքանան աւանդութիւնները, գերեզմանները կը մոռցուին, ու կը թուլնայ վաղուան դիմանալու հաւատքը: Լքուած է հայ ընտանիքը: Հիներուն մէջ բոցը տակաւ կը խամրի, ու չկայ նոր սերունդը որ ձգտի իր օճախը չընցնել:

Ու մողոքը՝ կլափը բացած՝ կը լափէ այսպէս հայ մնացորդացը:

Անգամ մը աչք պտտցուցէք ձեր շուրջը. քանի հայ ընտանիք կը գտնէք՝ ուր որդը սողոսկած չըլլայ. քանի՞ հայ օճախ ուր մտած չըլլայ օտար պատուաստը. քանի՞ հայ տան մէջ դեռ ի պատուի է հայ լեզուն:

Ու ձեր աչքին առջեւ բերէք չարան չարան մեր հայ տղաքը, որ հայ աղջիկէն կը խորշին, հրեայ կամ հունգար աղջիկներու տալով իրենց սիրտը, իրենց ապագան …

Գիտենք, շատեր պիտի սրտմտին հիմա մեր իսկ բարեկամներէն: Ու անոնցմէ ամէն մէկը պիտի մոլտայ իր քիթին տակէն.

— Արդեօք մեզի՞ կ'ակնարկէ …

Օ՜, կ'ակնարկենք ամէնուն, բոլոր անոնց որոնց սրտին մէջ մեռած է հայ օճախի գաղափարը, ու կը խորշին հայ սրբութիւններէն. բոլոր անոնց որոնք խոշորացոյցով կը տեսնեն հայ աղջկան բիծերը, ու իրենց աչքը կը գոցեն ամուր մը՝ իրենց անկողինը օտարին բանալու ատեն. բոլոր անոնց որոնցմէ ալ խէր մը չունի հայ ժողովուրդը, ոչ իբր որակ, ոչ ալ իբր համրանք:

Չխաբուինք թէ անոնցմէ շատերուն մէջ դեռ հայ զգացումի մասնիկ մը կ'ապրի. ճիշդ է՝ դեռ պահ մը հայ կը զգան անոնք զիրենք, ու հայ կեանքին հետ դեռ կապ մը ունի իրենց սիրտը. բայց վա՞ղը. օ՜, վաղը անոնցմէ հետք պիտի չմնայ. իրենց զաւակը այլ եւս Հայ չէ, ու այլեւս ոչ մէկ Հայ չունի իրենց օջախին մէջ որպէս զի հրահրէ կայծը:

Որքա՛ն տխմար ենք եղեր, այս ափերը ոտք չկոխած, աւաղելու համար երբեմնի հոծ հայ գաղութը որ դարերուն հետ այլասերեր է: Եկանք սակայն մեր աչքերովը տեսնելու որ հակառակ դարերուն հեղեղին՝ երբեմնի հայ գաղութէն դեռ հետք կը մնայ: Մոլտավայի, Պուքովինայի, Արտեալի մէջ դեռ կը պլպլան հայ օճախները՝ չնայելով խորշակներուն զորս դարերը բերին, ու դեռ պիտի պլպլան վաղն ալ՝ որքան դիմանայ իրենց համրանքը:

Իսկ մեզմէ, նորեկներէս, անոնցմէ որոնք ջարդերէն փախան ու դեռ իրենց հոգիներուն մէջ կը զգան հայրենի յիշատակները, անոնցմէ՝ որոնք մեծցան իրենց մօրկանը հայ օրօրովը, ոչ մէկ նշոյլ պիտի մնայ վաղը անոնցմէ, մեզմէ …

Ու կէս դար յետոյ երբ հայ ճամբորդ մը գայ այս ափերը այցելել, պիտի գտնէ՛ դեռ հետքերը երբեմնի հայ գաղութէն, որոնք դեռ Հայ պիտի զգան իրենք զիրենք իրենց ժամուն հովանիին տակ, բայց ոչ մէկ փշրանք պիտի գտնէ սա նորեկներէն, որոնք հայ երգով ու դրօշով եկան, ու սակայն շուտ մը ծախեցին իրենց սրտերը, ու այնքան աժան »…

«ԿԱՏԱՐԵԱԼ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆ Կ'ՈՒԶԵՆՔ ՖՐԱՆՍԱՅԷՆ»

Թուրքերէն «Թան»ի նոր խմբագրապետը ծանօթ հրապարակագիր Ահմէտ Էմին Եալման, այս խորագրին տակ կ'անդրադառնայ Իսքէնտէրունի խնդիրին եւ ի մէջ այլոց դիտել կուտայ.

— «Այն բոլոր երկիրներու մէջ որոնց շահը կը պահանջէ բարեկամ ըլլալ մեզի, միայն Ֆրանսան է որ անհաշտ ընթացք մը կը հետեւի: Փարիզ եւ Անգարա՝ անուշ անուշ կը խօսինք Ֆրանսացիներուն հետ. բայց սուրիական սահմանին վրայ՝ Ֆրանսացիները տարօրինակ անվստահութիւն մը կը ցուցնեն մեզի հանդէպ: Եթէ Ֆրանսայի մէջ իմանան թէ կարգ մը տեղական ֆրանս. պաշտօնեաներ ի՛նչ միջոցներով կ'աշխատին, մեր սահմանագլուխին վրայ ինչեր կ'ընեն ու ինչպէ՛ս կը ճզմեն Իսքէնտէրունի Թուրքերը, ողջմիտ եւ խելահաս ամէն Ֆրանսացի պիտի կարմրի ամօթէն: Ֆրանսա ամբողջ աշխարհի մէջ հաւատարիմ է իր յանձնառութեանց, իսկ մեզի հանդէպ ընդունած յանձնառութիւնները ամբողջովին թուղթի վրայ թողած է:

Զինադադարի շրջանին ալ կար այս տարօրինակութիւնը: Այն ատեն Ֆրանսացիները այնպէս կը շարժէին որ կարծես ոչ թէ Անգլիացիներուն, այլ մեր դաշնակիցները ըլլային: Բայց Սուրիոյ ֆրանսական ուժերը չքաշուեցան Կիլիկէն հարուածելու մեզ, մեր ամէնէն տաղնապալի մէկ պահուն:

Այս տեղ կայութիւնը վերջ գտնելու է: Ժընեւի մէջ Րիւշտի Արասի եւ Տէլպոսի սկսած խորհրդակցութիւնները կուտան այս յոյսը:

** Իսքէնտէրունէն կը գրեն նոյն թերթին.— «Ինքնավարութիւն» բառը որ կը կրկնուի այնքան յաճախ չի կրնար գոհացնել այստեղի Թուրքերը: Արդէն ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին հետեւանքով, այս տեսակ ինքնավարութիւն մը թուղթի վրայ պիտի մնայ:

Արտաքին առեւտուրը անդադար կը նուազէր, 52 միլիառէն իջնելով 19 միլիառի: Գործառնութեանց փլուզումը անտանելի դարձուցած էր տուրքերու բեռը եւ հետզհետէ կը տկարացնէր հանրային վարկին աղբիւրները: 1935 յունուարէն իսկ, Փրանքը բիրտ յարձակումներու ենթարկուած էր եւ Պանքը տը Ֆրանսին ոսկիի մթերքը երթալով կը նուազէր: Ոչ ոք չեմ ամբաստաներ, բայց յիշած իրողութիւններս անվիճելի են եւ մեր իշխանութեան գալէն առաջ պատահած: Կառավարութիւնը կարելին փորձեց, ոսկիին արտահոսումը դադրեցնելու համար, բայց ուրիշ միջոց չկար եթէ ոչ կամ ինքնավար տնտեսութիւն հաստատել եւ կամ կոտրել փրանքին գինը: Իր տնտեսական կացութեամբ, կապուած ըլլալով հում նիւթեր արտադրող մեծ երկիրներու հետ, Ֆրանսա չէր կրնար մեկուսանալ»:

Ուրիշ երկիրներու մէջ

—o—

Տոքթ. Շախթ, Գերմանիոյ ազգ. դրամատան տնօրէնը, պաշտօնապէս յայտարարեց թէ մարքը չպիտի արժեզրկուի: Այս առթիւ ըսաւ.— Կառավարութիւնը եւ Րայխսպանքը քննելով կացութիւնը, առանց վարանումի այն եզրակացութեան յանգեցան թէ Գերմանիա չպիտի սատակցնէ կարգ մը օտար դրամներու արժեզրկման հետեւանքով յառաջ եկած անստուգութիւնը, իր կարգին նոր անստուգութիւն մը ստեղծելով:

*** Իտալական սակարաններուն փակումը երկարաձգուեցաւ մինչեւ երկուշաբթի օր:

*** Ֆրանքին արժեզրկման հետեւանքով, մեծ շահեր պիտի ունենան կարգ մը փոքր երկիրներ: Այսպէս, Հունգարիա, որ երկար ատենէ ի վեր դադրեցուցած է իր պարտքերուն վճարումը Ֆրանսայի, պիտի կրնայ խնայել 20,000,000 չիլին (800,000 անգլ. ոսկի), 70 միլիոն չիլինի պարտքին վրայ: Աւստրիա պիտի շահի 100,000,000 չիլին (4 միլիոն անգլ. ոսկի), 330 միլիոն չիլինի պարտքին վրայ, իսկ 6 միլիոն ալ տոկոսէն: Չեխոսլովաքիա պիտի շահի 120 միլիոն չիլին (4,800,000 անգլ. ոսկի), 380,000,000 չիլինի պարտքի մը վրայ (Փրանսական փրանք, զուիցերիական փրանք, կիլտէր): Եուկոսլավիա եւ Ռումանիա եւս պիտի շահին տեսականօրէն, թէեւ երկուքն ալ որ եւ է պարտք վճարած չունին:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՁՄԵՌՆԱՅԻՆ ԺԱՄԱՑՈՅՑԸ կը սկսի վաղը, շաբաթ, կէս գիշերին:

ՍՐՃԱՐԱՆՆԵՐԸ, ՃԱՇԱՐԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ՊԱՆԴՈԿՆԵՐԸ նոր տագնապի մը մատնուած են: Հաստատութեանց վարիչները կ'ընդունին յաւելում կատարել, բայց կը մերժեն վերաքննել հաւաքական պայմանագիրները: Խառն ժողով մը գումարուեցաւ աշխատանքի նախարարութեան մէջ, ելք մը գտնելու համար:

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ Տանցիկի լիազօրը, Լէսթըր, օգնական քարտուղար նշանակուեցաւ գաղտնի ժողովի մը մէջ: Բայց Անգլիոյ արտաքին նախարարին պնդումով, պիտի շարունակէ Տանցիկ մնալ, մինչեւ որ յաջորդը նշանակուի: Այս փոփոխութեամբ գոհացում տրուած կ'ըլլայ Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի, որոնք երկուքն ալ դժգոհ էին Պ. Լէսթըրի պաշտօնավարութենէն:

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Քիւրքճեան (Նիւ Եորք), Պ. Պ. Գեղամ եւ Հրանտ Քիւրքճեան, Օր. Ֆիլոռ Թագւորեան, Տէր եւ Տիկին Արամ Թագւորեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Այրի Տիկին Մաննիկ Զատէեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Արշակ Կիւրեղեան եւ զաւակունք (Հալէպ), Տէր եւ Տիկին Երուանդ Միսաքեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Երուանդ Զատէեան եւ զաւակունք (Վիէննա), Տէր եւ Տիկին Զարեհ Զատէեան (Փրակա), Տէր եւ Տիկին Զալուքճեան եւ զաւակունք (Պոլիս), ինչպէս նաեւ Քէմանճեան, Արթինեան, Տէմիրճեան, Շահպազ, Պալեան ընտանիքները սրտի խորունկ կսկիծով կը յայտնեն մահը իրենց մօր, քրոջ եւ ազգականուհիին

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԵԼՄՈՆԷ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆԻ

որ տեղի ունեցաւ Սեպտեմբեր 29ին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ, այսօր ուրբաթ, 2 հոկտ. Փարիզի Հայոց եկեղեցին, (15, Rue Jean Goujon), ցերեկէ վերջ ժամը 3.30ին, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Պանթէօյի գերեզմանատունը, իր ընտանեկան յատուկ դամբարանը:

ԾԱՆՕԹ.— Կը խնդրուի մահազդ չստացողներէն, ներկայս իբր այն նկատել:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Փարիզի Հարաւ. Շրջանի Յառաջդիմասիրաց Միութեան վարչութիւնը սարքած է բժշկական դասախօսութիւն մը յառաջիկայ շաբաթ գիշեր Հոկտ. 3, ժամը 9ին, դպրոցի սրահին մէջ:

Կը դասախօսէ՝ բժիշկ Պ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Կը հրաւիրուին շրջանիս բոլոր հայրենակիցները:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՊԱՐԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Պուտոյի գաղութէն.— Տօնէրեան, Նաթրեան, Զ. Քէնտէրեան 50, Ա. Քէնտէրեան 25, Կ. Հալաճեան, Ճ. Ջօնիկեան 20ական, Ա. Մելքոնեան, Մ. Յակոբեան, Գ. Հալաճեան, Լ. Գասպարեան, Կ. Վարդանեան, Ա. Բարսեղեան, ՌՄՆ 10ական եւ Կ. Բարսեղեան 5 ֆր.: Ընդհ. գումար 205 ֆր.:

Խմբ.— Տես «Յառաջ» 25 Սեպտ.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆր. Կ. Խաչի Շրջանային վարչութիւնը իր օդափոխութեան Բ. կայանին ի նպաստ շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.— Տիկ. Վ. Քէօյլէեանէ 200 ֆր., Իշխ. Ա.Է 25, Պ. Օննիկ եւ ամեանէ 20 եւ ՌՄՆ 5:

Այս առթիւ վարչութիւնը իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ նաեւ Անկէնի իր մասնաճիւղի «Արաքս» խումբին սանուհիներուն, որոնք վեց գեղեցիկ «փուլօվըր»ներ հիւսած էին կայանի աղքատ մանուկներուն բաժնուելու համար:

✕

Դպրոցասէրի տիկնանց իմ շնորհակալութիւնս կը յայտնեմ, որ իմ մայրազուրկ աղջկանս՝ Ալիս Բարսեղեանի (տարիներէ ի վեր զրկուած իր մայրական լեզուէն) կարճ ժամանակէն սորվեցուցին մաքուր հայերէն խօսիլ, գրել եւ կարդալ, մայրական գուրգուրանքով:

ԱՐՇԱՒԻՐ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԷՕԼԷՕԶԻ Հայր. Միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները այս կիրակի, ժամը 2ին, Միութեան գրադարանի սրահը, 43 rue de la Défense, Իսի լէ Մուլինօ:

ԱՆԴՐԷԱՍԻ եւ Շրջ. Հայր. Միութեան տարեկանի ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ Հոկտ. 4ին. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Պ. Գարակէօզեանի սրահին մէջ, 45 rue de la Défense, Իսի լէ Մուլինօ: կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները անխտիր: Կարեւոր օրակարգ: Նոր վարչութեան ընտրութիւն:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameame, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (103)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

—o—

Ո՞ւր պիտի յանգէր այդ զգացումը, երբ ինք, կեանքի յստակ հեռանկար մը չէր տեսներ, երբ պատահական հանդիպում մը միայն կրնար կործանել ամէն յոյս, ամէն երազ: Ասով մէկտեղ Եւգինէն տեսնելու պահանջը այնքան ուժեղ էր Քաչալի մէջ, որ ապագայի մասին ամէն մտահոգութիւն մէկդի նետած՝ անհամբեր կը սպասէր աղջկան գալուն:

Երկու օր վերջը Եւգինէն եկաւ՝ երբ ամբողջ անցիք նստած էին նախաճաշի: Գէորգի մայրը, իր զաւկի վերադառնալէն վերջ կարծես տասը տարով երիտասարդացած էր, մօր մը ջերմ վերաբերմունքով ընդունեց հիւրը, անոր յատկացնելով տան լաւագոյն սենեակը ընդարձակ երեսարանով:

Մեր սիրահարներուն համար, այդ հեռաւոր գիւղի յետ ինկած այգիի խաղաղութեան մէջ, ժամանակաւոր երջանկութեան նոր շրջան մը սկսաւ:

— Վերջապէս, եկար, որքան անհամբերութեամբ գալուդ կը սպասէի, — կ'ըսէր տղան, երբ իրիկուան կողմ երկուքը միասին թեւանցուկ կը ճեմէին այգիի վերի ծայրը շարքով բարձրացող բարտիներու շուքին տակ:

Եւգինէն առանց պատասխանելու, ուժով սեղմեց տղուն թեւը: Եթէ միայն գիտնար ընկերը թէ՝ ինք ալ ինչ անհամբերութեամբ կը սպասէր Փարաքար գալու: Այգիի խաղաղ միջնութեան մէջ, սիրած տղամարդու ներկայութեամբ, կուրծքը կ'ուռէր անհուն երջանկութեամբ ու կեանքը կ'երեւէր կատարեալ:

— Երբեմն անցած օրերը երազ կը թուէին ինծի,— ըսաւ Քաչալը,— չէի կրնար հաւատալ որ գիս կը սիրես:

Աղջիկը գլուխը վերցնելով, լուռ յանդիմանութեամբ նայեցաւ Քաչալին, եթէ միայն գիտնար...:

— Իմ սէրս Մասիսի նման մեծ, հաստատ ու բարձր է, — շշնջաց աղջիկը, կարծես ինքն իրեն խօսելով:

— Գիտեմ, անգին.— ու տղան աղջիկը սեղմած կուրծքին, համբուրեց:

Եւ սակայն երկուքն ալ մտահոգուած էին ապագայով: Անորոշ սարսափ մը ունէին գալիք օրերու մասին: Ի՞նչ պիտի ըլլէր իրենց վերջը: Քաչալը չէր կրնար մնալ Ռուսաստանի մէջ, ուր ամէն րոպէ կրնար ձերբակալուիլ: Պէտք է հեռանար, բայց Եւգինէն, կեանքի լաւ պայմաններու վարժուած աղջիկ մը, պիտի կրնա՞ր հետեւիլ իրեն, բաժնել փախստական սիպիրականի մը կեանքը:

— Բեղի միայն անստոյգ ապագայ եւ չարքաշ կեանք մը պիտի կրնամ տալ, ըսաւ Քաչալը, աղջկան աչքերուն նայելով — ու չեմ գիտեր թէ որքան իրաւունք ունիմ այդքան եսասէր ըլլալու:

— Երջանկութիւնը, կեանքի սովորական հանգստութեան մէջ չէ, սիրելիս,— ըսաւ աղջիկը պահ մը մտածելէ վերջ,— քու տանկդ ինծի համար պալատ մը ...

— Այո, եթէ միայն տնակ մը ունենամ ...

— Այն ժամանակ,— քրքջալով վրայ բերաւ աղջիկը, — այն ժամանակ այծի մորթ վրան մը կը զարնենք ուր որ պատահի: Չեմ ուզեր որ այդքան մելամաղձոտ խորհուրդներ միտքդ պաշարեն. քիչ մը աւել պէտք է տեսնել մութ ամպերու մէջէն, հասկցա՞ր:

— Քու մասիդ է որ կը մտահոգուիմ ...

— Խնդրեմ, մի մտահոգուիր: Ես կեանքիս ճամբան շատ պարզ կը տեսնեմ: Հա, գիտե՞ս թէ քու մեկնելէդ վերջը ինչ պատահեցաւ.

Տղան հարցական աղջկան նայեցաւ: Զարմանալի կերպով, Եւգինէի ներկայութեանը, ծանր մտածումներ կը թեթեւնային, աւելի պայծառ կը տեսնէր, ու ապագան այնքան ալ սարսափելի չէր երեւնար իրեն:

— Երբ Թիֆլիսէն մեկնեցար, ապահովութեանդ մասին շատ մտահոգուած էի: Մի ծիծաղիր վրաս եթէ ըսեմ որ՝ ընկերուհիիս հետ Հալաբար գացի բախտ նայող մը տեսնելու համար:

— Է,— ու տղան խնդալով Եւգինէին նայեցաւ:

— Պառաւը ըսաւ որ ես երիտասարդ մը կը սիրեմ ...

— Անշուշտ աղջիկները մէկը կը սիրեն, վերջը՞:

— Ըսաւ մէկը կը սիրեմ, որ շատ, շատ հեռուներէն եկած է, շատ փորձանքներ անցուցած է ու դեռ շատ փորձանքներ պիտի անցընէ: Բայց, երկու կամ չորս տարիէն պիտի ամուսնանաք ըսաւ, ու...

Եւգինէն յանկարծ մինչեւ ականջներու ծայրը կարմրած, լռեց, ու չուզեց շարունակել:

— Է, վերջը՞, ամենահետաքրքիր տեղը լռեցիր,— ըսաւ տղան ծիծաղելով,— շշարունակե՞ս.

—Չէ, այսքանը բաւական է:

— Կ'ուզե՞ս ես շարունակեմ,— կատակեց Քաչալը:

Եւգինէն վախցած նայեցաւ տղուն, բայց անմիջապէս սկսաւ ծիծաղիլ իր միամտութեանը վրայ: Քաչալը ինչպէ՞ս կրնար գիտնալ բախտ ըսողի մը խօսքերը, չէ՞ որ ինք ոչ ոքի չէր յայտնած այդ գաղտնիքը:

— Ըսաւ, որ շատ բախտաւոր պիտի ըլլաս,— շշնջաց Քաչալը աղջկան ականջին ... եւ որ ...

Աղջիկը վախցած նայեցաւ ընկերոջ աչքերուն: Այս ո՞րտեղէն գիտէր ...

— Չէ, բաւական է, ալ մի շարունակեր.

— Եւ որ, երեք հատ զաւակ պիտի ունենաս ... ճիշդ գուշակեցի, չէ՞:

Ու մինչդեռ աղջիկը ականջները [...]ցած կը փախչէր դէպի տուն, Քաչալը ծիծաղելով հասաւ անոր ու միասին սկսան քալել: Երբ տանը մօտեցան, տղան զգուշացուց Եւգինէն.

— Մի մոռնար որ ես հիմա վարժապետ Յակոբ եմ:

Երկու սիրահարները սքանչելի այ[...] գիւղի կատարեալ խաղաղութեան մէջ կ'անցընէին իրենց ժամանակը: Քա[...] չալը նոյնիսկ մոռցեր էր, որ [...] փախստական մըն է:

Իրիկուն մը, միւսանօրհնէքէն երկ[...] օր առաջ, այգիի դռնէն ներս մտա[ն] երկու օտարականներ:

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ
3
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI
3 OCTOBRE
1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3234

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻՆ ՃԻԳԸ

Իսկապէս ծանր տագնապ մը անցուց Լէօն Պլումի կառավա-րութիւնը, մասնաւորապէս Ծերակոյտին առջեւ, երբ կը քննուէր եւ անխնայ կը քննադատուէր իր քաղաքականութիւնը, Ֆրանքին արժեզրկման առթիւ :

Տագնապ մը որ կրնար լրջօրէն խախտել դաշինքին դիրքը, եթէ Ժողովրդական Ճակատը արթուն չգտնուէր եւ Երեսփ. Ժո-ղովը ընդ առաջ գացած չըլլար միջին բանաձեւի մը :

Երկուշաբթի օրէն ի վեր, երբ արտակարգ նիստի հրաւիր-ուեցաւ Խորհրդարանը, երկու կողմերն ալ կազմ եւ պատրաստ կը սպասէին բուռն ճակատամարտի մը : Մանաւանդ որ, Ֆրանքին արժեզրկումէն զատ, ուրիշ ծանրակշիռ դէպքեր պատահած էին երկրին մէջ, արձակուրդի շրջանին :

Ճակատամարտը մղուեցաւ, բայց յաղթանակը մնաց օրուան կառավարութեան, շնորհիւ ընկերվարական վարչապետին հեղի-նակութեան եւ ճարտարամտութեան : Օտար մայրաքաղաքներու մէջ անգամ կը գնահատեն Լ. Պլումի «համոզելու» կարողութիւնը :

Անշուշտ այս յաջողութեան մէջ դեր կատարեց նաեւ իրենց՝ ընդդիմադիրներուն մեղսակցութիւնը՝ Ֆրանքի անկման մէջ : Ամէնէն թթու աջակողմեանն ալ չէր կրնար պարտկել նախկին մեղքերը, այնպէս որ, դժուար էր աւելի յառաջ երթալ :

Միւս կողմէ, արտաքին աշխարհը, մասնաւորապէս Անգլիա եւ Մ. Նահանգները անհամբեր կը սպասէին Ֆրանսայի վերջնա-կան որոշման : Փարիզ չէր կրնար դրժել իր խօսքը, երեք ամսը-ւան բանակցութիւններէն յետոյ : Իսկ եթէ մեկուսանար, հետե-ւանքը պիտի ըլլար դրամական պատերազմ, որմէ այնքան կը խուսափի ամբողջ Ֆրանսան, նախատեսելով անոր անդարմանելի հետեւանքները :

Այսպէս կամ այնպէս, Լէօն Պլում յաջողեցաւ հեռացնել փո-թորիկը, եւ հանգիստ սրտով գնաց Ժընեւ, ուրիշ պայքարներ մղելու համար այնտեղ, Ազգերու Դաշնակցութեան ծոցին մէջ :

Անցեալ յունիսէն ի վեր, երբ հաստատուեցաւ Ժողովրդական Ճակատի կառավարութիւնը, ալեկոծ վիճակ մը կը ներկայացնէ Ֆրանսան :

Յեղափոխական կամ զուտ ընկերվարական դաշինք մը չէ որ կը վարէ երկիրը : Բայց, առաջին օրէն իսկ ան կատարեց կարգ մը յեղաշրջումներ, որոնք վրդովեցին հիներուն եւ ունեւորներուն հանդիսաը : Ցնցող նորութիւններ էին անոր հաստատած ընկերա-յին օրէնքները,— աշխատավարձքի բազմակողման յաւելում, շաբաթական 40 ժամ, հաւաքական պայմանագիր, արհեստակցա-կան պատուիրակութիւններ՝ գործարաններու մէջ եւն. :

Ուրիշ աննախընթաց պարագայ մը,— դաշինքը իր կազմին մէջ ներկայացնելով երկու զօրաւոր կուսակցութիւններ, ընկեր-վարականներն ու արմատականները, դուրսէն ալ կը վայելէ ան-դիմադրելի առաւելութիւն մը,— Աշխատանքի Դաշնակցութեան բարո-յական թեւարկութիւնը եւ համայնավար կուսակցութեան գործօն աջակցութիւնը :

Միայն այս պարագան բաւական էր յուզելու աջակողմեան կամ ունեւոր դասերը, որոնք շուտով զգացին թէ օրերը փոխ-ուած են :

Պերճիմաստ են, այս առթիւ, խորհրդարանին մէջ արտասան-ուած խօսքերը :

Աջակողմեան երեսփոխան մը չէ՞ր որ կը պոռար Լէօն Պլումի երեսին.— «Դուք ժուհոյի ծառան էք» : (Կ'ակնարկէ Աշխատան-քի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարին) :

Լէօն Պլում այս ակնարկին պատասխանեց ոչ թէ Երեսփ. Ժո-ղովին մէջ, որուն նախագահը կարգի հրաւիրած էր անարգող ե-րեսփոխանը, այլ Ծերակոյտին մէջ, ընդդիմադիրներու ընդհա-նուր յարձակողականէն վերջը.

— «Ես առաջին վարչապե՞տն եմ որ կը տեսնեմ Ժուհօն : Քսան-երկու տարի առաջ, զօրաշարժի նախընթաց օրը, օրուան վարիչ-ները չվարանեցան խօսակցիլ անոր հետ, եւ աւանդութիւնը Քլէ-մանսոյի կը վերագրէ սա խօսքը.— «Ահա իմ թիկնաթոռս, գրա-ւեցէք իմ տեղս» : Ես բարեկամ եմ Պ. Լէօն Ժուհոյի եւ յանախ կը տեսակցիմ անոր եւ բանուոր դասակարգի ներկայացուցիչներուն հետ : Ես չեմ ըմբռներ հանրապետական կառավարութիւն մը որ յարաբերութիւն չի պահեր բանուորական ժողովրդապետութեան հետ : Պատմութեան ընթացքին պատահա՞ծ է որ հանրապետու-թիւնը պաշտպանուի առանց բանուոր դասակարգին աջակցու-թեան» :

Այդ առթիւ էր որ վարչապետը, շեշտելով հանդերձ թէ ինք իբրեւ ընկերվարական վարիչ մը չէ որ կը գործէ, այլ իբրեւ նա-խագահը գործակցական դաշինքի մը, ազդարարեց.

— «Շատ կը խօսին «Պլումի փորձ»ի մասին : Այդ կը նշանակէ մեծ պատիւ մը ընծայել ինծի : Բայց եթէ այդ փորձը իմաստ մը ունի, իմաստը այն է որ ցուցնենք թէ մինչեւ ո՛ր աստիճան կարելի է գլուխ հանել որոշ չափով ընկերային արդարութիւն եւ մարդկային հաւասարութիւն մեր հանրապետական կարգուսար-քին մէջ : Այդ փորձին ձախողումը շատ ծանր պիտի ըլլայ երկրին համար» :

Ուրիշ խօսքով, Ֆրանսայի ներքին կարգուսարքը բարեփոխե-լու, նորոգելու, «որոշ չափով» ընկերային արդարութիւն հաս-տատելու ճիգ մըն է որ կը թափէ օրուան կառավարութիւնը : Եւ բաւական ճամբայ կորեց արդէն :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ՄԻՋԻՆ ԲԱՆԱՁԵՒ ՄԸ ԳՏԱՒ

ՊԱՐՏԱՒՈՐԻՉ ԻՐԱՒԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ 6 ԱՄՍՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

Սակարանը վերաբացուեցաւ երէկ

Գիշեր ցերեկ վիճաբանելէ եւ բաւական յուզում պատճառելէ յետոյ, Ե-րեսփ. Ժողովը եւ Ծերակոյտը միջին բանաձեւ մը գտան հինգշաբթի գիշեր, վերջնապէս վաւերացնելով Ֆրանքին արժեզրկման օրինագիծը :

Վէճը անելի մը յանգած էր նախընթաց օր, սակայն ծերակոյտը վերջին պահուն առժամեայ կարգադրութիւն մը առաջարկեց, որ հինգ ժամ վերջը ընդունուեցաւ Երեսփ. Ժողովին կողմէ, 217ի դէմ 354 ձայնով : Այդ կարգա-դրութեան բանաձեւը մշակուեցաւ գիշերանց, երբ Երեսփ. Ժողովը յայտնա-պէս ջղագրգռուած էր եւ կառավարութիւնը փափուկ դիրքի մը մատնուած : Առժամեայ կարգադրութեան համաձայն, բուն Ֆրանքի արժեզրկման օրէն-քէն պիտի անջատուին այն յօդուածները որոնք հատուցումներ կը տրա-մադրեն այդ արժեզրկման հետեւանքներուն համար : Եթէ նշանակալից յաւե-լումներ ըլլան գիներու վրայ, կառավարութիւնը պիտի կրնայ միջոցներ ձեռք առնել, նախապէս ստանալով Ազգային Տնտեսական Խորհուրդին կարծիքը : Ա-հաւասիկ բանաձեւը .

— « 1936 օգոստոս 20ի օրէնքին տրամադրութիւնները գիներու անարդար յաւելման մասին՝ գործադրելի են բոլոր յաւելումներուն համար, որ կրնան կատարուիլ գիներու վրայ, Ֆրանքին արժեզրկման հետեւանքով, պայմանաւ որ անվիճելի կերպով հաստատուած չըլլայ թէ յաւելումը հետեւանք է նա-խորդ ամսուան ապրանքներու արժէքին յաւելման : Եթէ, 1936 դեկտեմբեր 31էն ա-ռաջ ապրուստի գիներու նշանակելի բարձրացում մը տեղի ունե-նայ բաղդատելով 1936 հոկտեմբեր 1ի սակերուն հետ, կառավարութիւնը կրնայ, Ազգ. տնտեսական խորհուրդին կարծիքը առնելէ վերջ, եւ պետական խորհուրդին հրամանագրով, պարտաւորիչ հաշտութիւն եւ իրաւարարութիւն կազմակերպել, վեց ամսուան համար, կարգադրելու համար այդ բարձրաց-ման հետեւանքով ծագած աշխատանքի վէճերը : Այդ առթիւ պիտի վերաքըն-նուին հաւաքական պայմանագիրներու այն յօդուածները որ կը վերաբերին աշխատավարձքերու : Կառավարութիւնը կրնայ, նաեւ իրաւասու օրկաններու կարծիքը առնելէ վերջը, ձեռնարկել հողագործական արտադրութեանց գի-ներու վերաքննութեան » :

Ծերակոյտը կ'ուզէր յառաջիկայ ելմտացոյցին մէջ դնել հատուցման վե-րաբերեալ յօդուածները, բայց որովհետեւ կառավարութիւնը կը մերժէր որ եւ է յետաձգում, ելմտական նախարարը այդ յօդուածները ներկայացուց իբ-րեւ առանձին օրինագիծներ եւ բոլորն ալ ընդունուեցան :

Քուէարկուած օրինագիծներուն համաձայն, կարգ մը առանձնաշնորհներ պիտի տրուին անոնց որ կարճ պայմանաժամով գանձատոմսեր եւ փոքր եկա-մուտներ ունին :

Միջին բանաձեւը գտնուելէ վերջ, իրապէս հաշտարար մթնոլորտ մը յառաջ եկաւ երկու ժողովներուն մէջ, մոռցնելով նախընթաց օրուան դառնու-թիւնները : Լէօն Պլում շնորհակալութիւն յայտնեց Երեսփ. Ժողովին, որ ըն-թացք տալով իր սահմանադրական կոչին, յաջողած էր ելք մը գտնել :

Ֆրանքի արժեզրկման օրինագծին քուէարկութեամբ, վերջացաւ խորհր-դարանին արտակարգ նիստը, եւ Լէօն Պլում անմիջապէս Ժընեւ գնաց, մաս-նակցելու համար Ազգերու Դաշնակցութեան ժողովին : Եթէ անակնկալ դէպ-քեր չպատահին, խորհրդարանին վերաբացումը տեղի պիտի ունենայ նոյեմ-բերի առաջին կամ երկրորդ շաբթուն, քննելու համար 1937ի ելմտացոյցը :

*** Պանք տը Ֆրանսի շաբաթական տեղեկագրին համաձայն, որ հրատա-րակուեցաւ հինգշաբթի օր, սեպտեմբեր 25ին 2,580,000,000 Ֆրանքի ոսկի եւս պակսած էր, որով պահեստը իջած կ'ըլլայ 50,110,000,000 Ֆրանքի : Պետու-թիւնը առանց տոկոսի փոխ առած է 1,300,000,000 Ֆրանք :

*** Վիճելի յօդուածները ժողովէ ժողով փոխանցուեցան երեք - չորս ան-գամ, եւ ամէնէն աւելի վարչապետին սահմանադրական կոչերն էին որ վճռական դեր կատարեցին : Համայնավարներն ալ քուէարկեցին միջին բանաձեւը :

*** Սակարանը վերաբացուեցաւ երէկ : Ընդհանուր կարծիքն այն է թէ առ-այժմ անգլիականը պիտի տատանի 101—103 Ֆր.ի միջեւ : Իսկ տոլարը՝ 20.50 — 20.75 : Հաւանական է որ աւելի կարեւոր եղեւէջներ տեղի ունենան, մինչեւ որ կարելի ըլլայ քիչ շատ հաստատուն վիճակ մը գտնել :

Նոր «մաքրագործումներ» Մոսկուայի մէջ

Մոսկուայի հեռագրական գործակալութիւնը կը ծանուցանէ թէ Կեդր. Գործադիր Կոմիտէն որոշեց արձակել անտառային ճարտարագործութեան գործավարը, Սիմոն Լոպով եւ անոր տեղ նշանակել Վլատիմիր Իվանովը, անդամ Կեդր. Կոմիտէին :

*** « Մաթէն » կը գրէ թէ Մոսկուայի դիւանագիտական շրջանակները յանկարծակիի եկան, իմանալով Ֆրանսերէն «Ժուռնալ տը Մոսկու»ի խմբ-բագրին՝ Սթէֆան Ռայեվսկիի ձերբակալութիւնը : Շատոնց Սիպերիա աքսոր-ուած է նաեւ նախորդ խմբագիրը, Լուքիանով : Թերթին տեղեկութեանց հա-մաձայն, Ռայեվսքի կարեւոր պաշտօններ վարած է եւ երկար ատեն Մոսկուա-յի հեռագրական գործակալութեան ներկայացուցիչն էր : Իբրեւ խմ-բագիր «Ժուռնալ տը Մոսկու»ի միեւնոյն ատեն շաղկապն էր արտաքին գոր-ծավարութեան, օտար դեսպաններուն եւ թղթակիցներուն : Իր հրամանին տակ էին արտաքին գործավարութեան տեղեկատու դիւանին 4 յաջորդական պետերը : «Թաս»ի գործակալութեան վարչութիւնն ալ իր ձեռքն էր : Այնպէս որ, շատ կը խօսուի իր ձերբակալութեան մասին եւ կը կարծուի թէ հարուա-ծը պիտի հասնի աւելի կարեւոր դիրքերու : Ռայեվսքի Լիթվինովի պաշտպան-եալն էր եւ մասնաւոր խորհրդականի պաշտօն կը վարէր : Շատեր իր ձերբա-կալութիւնը ապացոյց կը նկատեն նոյնինքն Լիթվինովի հեռացման, որու մա-սին զրոյցներ կը շրջին ատենէ մը ի վեր : Կ'ըսուի թէ Լիթվինովի պաշտօնան-կութեան եւ հակահրէական յարաճուն շարժման կուսակիցներուն գլուխը կը գտնուին Վորոշիլով, Եէկով եւ Միկոյեան (Հայ) : Իսկ հաւանական յաջորդ-ներ կը համարուին Փարիզի դեսպան Փոթէմքին, որ Վորոշիլովի հովանաւոր-եալն է, Քրէսթինսքի եւ Միկոյեան :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՑԱՂԱԳՍ ԱՌՆԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Բարեմիտ եւ «առնական» ռամկա-վար մը խորապէս վրդովուած, գրիչը ձեռք առեր է զորս դու պատուիրեցեր լուալու համար երէկուան խնամինե-րը,— հայ կարմրուկները :

Ինչո՞ւ,— որովհետեւ ստրուկի պէս համակերպեր են Երեւանի Կեդր. Կո-միտէի արձակած վճիռին, ընդդէմ Ա-ղասի Խանջեանի, եւ չեն համարձա-կիր քիչ մը «առնականութիւն» ցուց-նել :

Բարեհաճեցէք միասին կարդալ (Պայքար, 17 սեպտ.) .

— «Իրենց մօտ պակսեցաւ այդ կո-րովը : Թոյլ, վախկոտ, հլու, անձիղ մարդոց երեւոյթը ցոյց տուին, յան-դգնութիւնը չունեցան իրենց զգա-ցումներուն արտայայտութիւնը չակէ չիտակ մէջտեղ բերելու եւ կապկեցին ինչ որ ըսուած էր ոչ աւելի, ոչ պա-կաս :

Անկողմնակալ ոգիով, անաչառ ըղ-գացումով, անվերապահ, կորինճ կեցուածք ցոյց չտուին այս մարդիկը եւ գիտնալով հանդերձ Հայաստանի կուսակցական ակտիւին անհեթեթու-թիւնը, սկիզբէն սփինքսեան լռու-թիւն պահեցին, եւ երբ խօսեցան, ցոյց տուին ստորաղասութեան հա-մակերպութիւն մը, որ յատուկ է մի-այն բռնութեան կապանքներուն մէջ իրենց գոյութիւնը քարշ տուող ըստ-րուկներուն :

... Այս ստրկամիտներէն գաղտնիք կորզելու միամտութիւնը չունէինք, երբ սկիզբէն կը սպասէինք լսել ի-րենց կեցուածքը ակտիւի բռնադատ-ուած դատապարտութեան մասին, դժբախտ պատահարէն 24 ժամ առաջ այնքան յարգուած առաջնորդի մը վերաբերմամբ :

... Ինչ որ ցուցադրուեցաւ այս խամաճիկներուն կողմէ, հոս Ամերի-կայի և կամ արտասահմանի այլ վայ-րերուն մէջ, Թամէլիոնական երեւոյ-թի մը տխուր պատկերը կը յիշեցնէ եւ իրենց պաշտածը այրելու հոգեկան տկարութիւնը կը յայտնաբերէ :

Գիտէինք որ իրենք զրկուած էին դէպքին շուրջ հանրութիւնը լուսա-բանելու միջոցներէն, բայց Հայաս-տանի իրական բարեկամները հետա-քրքրութեամբ կ'ակնկալէին, որ այս մարդիկը ակտիւի այդ գոհէիկ դա-մարդիկը ակտիւի այդ գոհէիկ դա-տապարտութեան հանդէպ ըմբոստ ու կորովի ոգի մը ի յայտ բերէին : Զը-րին տարիա, որովհետեւ հայկական առնական ոգին խաթարուած է իրենց մէջ » :

Ի՞նչ կ'ըսէք այս ռամկավար լռա-ցողականին :

«Պայքար»ի աշխատակիցը չի՞ գի-տեր որ այդ խմբակին առաջնորդը, «Բանուոր»ի խմբագիրը «առնական» նառ մը խօսեցաւ ամիսներ առաջ, Փարիզի մէջ, պատմելով թէ Աղասի Խանջեան վարակուած էր ծանր տե-սակի «տուպերկիւլոզ»է եւ շարունակ ջուր կը խմէր քովի գաւաթէն :

Զիմացա՞ւ թէ այդ խմբակին ուրիշ մէկ թեւը, Փարիզի Հօկը, Երեւանէն հրաման խնդրեց խոնարհաբար, սգահանդէս կատարելու համար եւ պատասխան անգամ չստացաւ ? :

Վերջին լուրն ալ ես հաղորդեմ :

Այս շաբթու, երկուշաբթի օր, նոյն Հօկը իմացած ըլլալով թէ խումբ մը անկախ գրողներ բողոքի բանախօսու-թիւն մը սարքած են Երեւանի հայ գրողներու դէմ սարքուած հալա-ծանքներուն առթիւ, իր քարտուղար-ներով, խմբագիրներով եւ ամբողջ շքախումբով խուժած էր սրահ, բա-նախօսութիւնը խանգարելու եւ... «էնթէրնասիօնալ» երգելու համար :

Տակաւին ի՞նչ կ'ուզէ «Պայքար»ի միամիտ յօդուածագիրը :

Իսկ եթէ այս «առնական» գործու-նէութեան վրայ աւելցնէինք Եգիպ-տոսի ռամկավար պաշտօնաթերթին, «Արեւ»ի պապանձումը ...

ՎԱՀԷ

ՔԻՆՈՒԻԼ ԵՒ ՀՈՂ ՉՏԱԼ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

Անգլիոյ պահպանողական կուսակցութեան ընդհ. ժողովը, որուն կը մասնակցէին 1300 պատգամաւորներ, երկու կարեւոր բանաձեւեր քուէարկեց առջի օր, գրեթէ միաձայնութեամբ : Բանաձեւերէն մէկը կը տրամադրէ որ եւ է անգլիական գաղթավայր չտալ Գերմանիոյ, միւսը՝ փութացնել սպառա-զինութիւնները : Այս առթիւ խօսած ճառին մէջ, Չըրչիլ փեսան պահանջեց որ կառավարութիւնը «փարատէ կայսրութեան մտահոգութիւնները եւ արտա-սահմանի մէջ սնուցուած սին յոյսերը» : Եւ շեշտեց.

— « Նիւրէնպէրկի մէջ, Գերմանիոյ Առաջնորդը ապարէզ կարդաց : Մեր ժողովը պէտք է պատասխանէ այդ մարտակոչին : Տնտեսական տեսակէտով, մեր ափրիկեան հողերուն կորուստը աննշան պիտի ըլլայ, բայց զինուորական տեսակէտով վտանգը շատ մեծ է մեզի համար : Եթէ Թանկանիքայի գաղթա-վայրը օտար ձեռքերու անցնի, պիտի տկարանան ամբողջ կայսրութեան ռազ-մագիտական դիրքը, բրիտանական երկրամասին համերաշխութիւնը եւ պիտի խորտակուի Գահիրէ - Քարէյոյս օդանաւային ճամբան » :

Ուրիշ պատգամաւոր մը ազդարարեց.

— « Մեր ափրիկեան ստացուածքները միակ առաւելութիւնն են որ կը մը-նան : Պիտի զոհե՞նք մեր ապահովութիւնը, տեսնելով որ երկաթապատ ըը-ռունցք մը կը ցցուի : Պահպանողական համագումարը կը յայտարարէ կառա-վարութեան պատրաստութիւնները, յայտարարեց .

Ցետոյ խօսք առաւ Սըր Ս. Հօր, ծովային նախարարը, որ բացատրեց թէ կառավարութիւնը երբեք մտքէն չէ անցուցած ուրիշին յանձնել որ եւ է հող : Իսկ միջազգային պաշտպանութեան մասին, պարզելով Գերմանիոյ եւ Խ. Միու-թեան վերազինման ընթացքը եւ նոյնիսկ Ֆրանսայի ձախակողմեան կառա-վարութեան պատրաստութիւնները, յայտարարեց.

— « Հարկադրուած եմ պնդել միջազգային կացութեան ծանրութեան եւ բրիտանական վերազինման անհրաժեշտութեան վրայ : Վերջին ամիսներու ըն-թացքին մեծ յառաջդիմութիւններ կատարեցինք եւ այսուհետեւ մեր սպառա-զինութեան ծրագրին իրագործումը յառաջ պիտի տարուի աւելի արընթաց : Որ եւ է պարագայի մէջ չենք կրնար ընդունիլ զինաթափութեան առաջարկներ որ պիտի նուիրագործէին մեր բաղդատաբար տկար դիրքը : Եթէ, ինչպէս կը յուսանք, ապագային կարելի ըլլայ համաձայնութիւն մը ձեռք բերել ըս-պառազինութեանց ընդհանուր սահմանափակման համար, այդ համաձայ-նութիւնը պէտք է հիմնուի այն ենթադրութեան վրայ է մեր վերազինման ծը-րագիրը ամբողջովին գործադրուած է» :

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻ վերաբացման առթիւ, պաշտօնի կոչուեցան 3882 նոր ուսուցիչներ եւ 1085 փրոֆէսէօրներ : Բոլոր այն դասարանները որ 35էն աւելի աշակերտ ունին, երկուքի պիտի բաժնուին : Մէնի եւ ուրիշ կարգ մը նահանգներու մէջ օրական մէկ ժամ մարմնամարզի վարժութիւններ պիտի կատարուին : Աղքատ ուսանողներու թիւը պիտի աւելնայ 50 առ հարիւր, իսկ թոշակը՝ 3000 Ֆրանքէն 4000ի պիտի բարձրանայ :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԴԻԽԷՆ ՆԵՐՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԲԱՆՍԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

«Գրողներու Միութեան ընդհ. ժողովը միաձայն որոշեց վտարել Հայաստանի խորհ. գրողների Միութենից նացիոնալիստ - տրոցկիստ հակայեղափոխականներ՝ Դր. Սիմոնեանին, Ալազանին, Ա. Բակունցին, Գ. Մահարուն, Վ. Թոթովենցին, Գ. Վանանդեցուն եւ Վ. Նորենցին»:

Խնդիրը միայն եօթը գրագէտները գոհհիկ ու ամարդի հալածանքի ենթարկուելուն մէջ չի կայանար: Վէրքը շատ աւելի խոր է եւ հարուածն ուղղուած է Հայաստանի ստեղծագործող մաքին դէմ: Եօթը հոգիի վտարումի որոշումով խորհրդահայ Գրողներու Միութիւնը նախ եւ առաջ կը փորէ իր իսկ հիմերը: Անկասկած, Խ. Հայաստանի գրականութիւնը ճգնաժամի օրեր կ'ապրի:

Գրողներու Միութենէն վտարուած եօթը գրագէտներու գրիչը տասը տարիէ աւելի կ'իշխէր Հայաստանի մէջ եւ գրական մարզին մէջ կատարուած բոլո՛ր աշխատանքները հեռուէն կամ մօտէն առնչութիւն են ունեցած այդ մարդոց հետ: Անոնք են եղած երկրին մէջ ճանչցուած տաղանդները, հեղինակաւոր քննադատներ եւ արուեստի վարիչներ: Ամէնէն շատ սպառած գիրքերը կը պատկանին այդ հեղինակներուն եւ արտասահմանը Հայաստանի գրականութիւնը կը ճանչնայ գլխաւորաբար անոնց գործերով (աւելցնելով նաեւ Զարենցը, որուն անունը եւ ոչ մէկ տեղ չի յիշուիր): Դեռ աւելին. վտարուած գրագէտներ բոլորն ալ խորհրդային շրջանի արտադրութիւններ են եւ ուղղափառ համայնավարներ: Եթէ Բակունցը եկած է պատնէշի միւս կողմէն, Գ. Մահարին, Ալազանը, Նորենցը եւ Վանանդեցին համայնավար կուսակցութեան ծոցին մէջ են հասակ նետած ու գրական կոչումին արժանացած (Բակունցն ալ սկսած է ստեղծագործել խորհրդային տիրապետութեան շրջանին): Եթէ Թոթովենցը կը նկատուէր «անհարազատ» տարր, Դր. Սիմոնեանը եղած է համայնավար գրաւոր գործիչներէն մէկը՝ վարելով կուսակցութեան քարտուղարի եւ ժողովրդական գործավարի պաշտօններ:

Ահա այդ եօթը հոգիներն են որ այսօր կ'ամբաստանուին իբրեւ «նացիոնալիստ - տրոցկիստ հակայեղափոխականներ» եւ, ինչպէս հաղորդուեցաւ, անոնցմէ չորսը արդէն կը գտնուին փականքի տակ: Եօթը գրիչներ դատապարտուած են լռութեան եւ Հայաստանի գրականութիւնը կը կորսնցնէ քանի մը տաղանդաւոր ներկայացուցիչներ: Կը տուժեն ոչ միայն այդ եօթը հոգիները, այլ եւ մեծ արժէք մը կը զրկուի Հայաստանի գրականութիւնը: Որովհետեւ եթէ հնարաւոր է որ եւ է պաշտօնեայ փոխարինել ուրիշով մը, դիւրաւ չեն ծնիր Բակունցներ, Ալազաններ եւ Մահարիներ: Սակայն միայն այդ եօթնին ճակատագիրը չէ որ կը չահագրգռէ մեզ:

Իսկ ի՞նչ կացութեան են մատնուած «ողջ» մնացածները՝ անոնք որ անարգանքի սիւնին կը գամեն իրենց երէկի գրչի ընկերները եւ գործակիցները: Արդեօք ի վիճակի պիտի ըլլա՞ն պահելու Սթալինին, Բերիային եւ Ամատունիին տուած իրենց խոստումը, թէ «նոր թափով կը լծուին ստեղծագործական աշխատանքի»: Ո՞ր ստեղծագործական աշխատանքի մասին է խօսքը: Առայժմ անոնց «ստեղծագործական աշխատանքը» կը կայանայ զօրաւորներու աչքեւ քծնելու, սողալու եւ իրենց մտերիմները մատնելու եւ զաւաճանելու ստորութեան մէջ: Թերեւս բանի են ստորագրած Մոսկուա, Թիֆլիս եւ Երեւան ուղղուած նամակներուն տակ: Բուն ողբերգութիւնն ալ ատոր մէջ կը կայանայ: Օրուան իշխանաւորները ոչ միայն հաշմանդամ կը դարձնեն գրականութիւնը, այլ եւ կը խաթարեն գրագէտներու նկարագիրը՝ սերմանելով անպարկեշտութիւն եւ համատարած կեղծիք ու մատնութիւն:

Խորհրդային աշխարհին մէջ խօսքի եւ գրչի ազատութիւն գոյութիւն չունի: Միակ ասպարէզը, ուր կարելի էր քիչ շատ ազատ ստեղծագործական աշխատանք կատարել, գրականութիւնն էր մնացած: Ներկայիս խստօրէն կը կաշկանդուի նաեւ այդ ազատութիւնը եւ գրագէտը կը դառնայ սորուկ ու գերի, պարտաւորուած կատարելու միայն կուսակցական պատուէրներ: Խորհրդային բանաստեղծն ու արձակագիրը, երգիծաբանն ու թատերագիրը իրենց գրիչը պիտի չարժեն համաձայն վերին հրահանգի եւ Կենտրոնի քարտուղարութեան գծած ուղիով: Այլապէս անոնք ոչ միայն «նոր թափով ստեղծագործելու» հնարաւորութիւնը պիտի չունենան, այլ եւ ազատ ապրելու իրաւունքէն կը զրկուին: Եւ աչքի առջեւ ունենալով երէկուան գրական կուռքերու գահավէժ անկումը, «ողջ» մնացած գրագէտները պիտի համարձակի՞ն իրենց համար գծուած ստեղծագործական սահմանէն քայլ մը անդին անցնիլ:

Ի հարկէ ոչ: Հլու կամակատար դարձիր, կամ թէ գրիչդ կոտրէ: Այս ձեւով է գրուած խնդիրը եւ վա՜յ անոր, որ կը յանդգնի իր սեփական կամքն ու մտածումն արտայայտել: Այդպիսիներու համար ամբաստանութեան բանաձեւն արդէն պատրաստ է եւ բանտարկութիւնը անխուսափելի: Այդպիսի պայմաններու տակ արդեօք հնարաւո՞ր է ստեղծագործական նոր թափ եւ գրական արժէքներու արտադրութիւն: Այս հարցումին թող պատասխանեն անոնք, որ գիտեն միայն չորս թաթի վրայ քալել եւ ծափահարել հայ մշակոյթին հասցուած ամէն հարուած:

Ո՞ր յանցանքին համար չնորհազուրկ եղան Հայաստանի եօթը գրագէտները:

Գրողներու Միութեան ընդհանուր ժողովը զանոնք կը մեղադրէ ազգայնական - թրոցկիստական հակայեղափոխական յանցանքին մէջ: Մէկդի դնելով «թրոցկիստ» վերադրումը, որ ամէն վրայ բան կը բերէ, կը մնայ ազգայնական յանցանքը, որ հակայեղափոխութիւն կը կոչուի: Ճիշդ այս ամբաստանութիւնն է, որ իր էութեան մէջ ամբողջովին բանսարկութիւն է: Խորհրդահայ եօթը գրագէտները զոհերն են կազմակերպուած բանսարկութեան, ստալինեան «պրովոքասիոն»ի:

Մէկ ու կէս տարիէն աւելի է, որ խորհրդային աշխարհին մէջ մեծ փոփոխութիւններ տեղի կ'ունենան: Աստիճանաբար կը վերցուին խորհրդային կեանքի մէջ բոյն դրած չարք մը անհեթեթ եւ վնասակար երեւոյթներ եւ կարեւոր բարեկարգութիւններ կը կատարուին, որոնց կարգին՝ նաեւ մշակութային ասպարէզին մէջ: Խորհրդային քաղաքացին սահմանեցաւ գիտնալ իր պատկանած ժողովուրդի պատմութիւնը եւ գրականութիւնը: Այդ առարկաներու դասաւանդութիւնը, որ արգիլուած էր դպրոցներու մէջ, թոյլատրուեցաւ: Կոմկուսի կեդրոնական կոմիտէն եւ խորհ. կառավարութիւնը դատապարտեցին պահանջելին ազգային պատմութեան եւ մշակութային խնդիրներուն մօտենալ ոչ թէ «վերացական ձեւակերպումներով», այլ դասաւանդել «կենդանի եւ հետաքրքրական» ձեւով («Պրաւդա», 1936 յունուար 27): Սթալինի եւ Մոլոթովի ստորագրութիւնը կրող տեղեկագիրը մշակութային աշխատաւորներէն կը պահանջէր անցեալը ուսումնասիրել լրջօրէն եւ իրական գետնի վրայ:

Մոսկուայի այս հաւատալիքները եւ հրահանգները նկատի առնելով էր, որ Հայաստանի գրագէտները լծուեցան աշխատանքի, վերահրատարակուեցան մեր չարք մը դասականներու գրական գործերը, ուսումնասիրութիւններ գրուեցան անոնց մասին եւ պատմական պրպտումներ կատարուեցան: Եւ եթէ Երեւանի բանաստեղծ Ալազանը Փարիզի մէջ հպարտօրէն կը յայտարարէր, թէ հայկական եւ բուն այլագային մշակոյթը կը բարգաւաճի եւ Հայաստանի մէջ, ատիկա իր համոզումն էր, որովհետեւ միամտութիւնն էր ունեցած հաւատալու Սթալինի մշակութային նոր քաղաքականութեան շիտակութեանը: Ալազանը եւ իր վեց ընկերները մաքէն իսկ չէր անցներ, թէ սթալինեան հաւատալիքները կեղծ են եւ եղած բարեկարգութիւնները չեն վերաբերիր Հայաստանի համար...

Հետաքրքրական մանրամասնութիւն մը: Ռուսիոյ պատմութեան դասագիրքերուն մէջ, ռուսական վերածնունդի առաջնորդ Լոմոնոսով ներկայացուած է իբրեւ «ազնուականութեան գաղափարախօս»: Այդ բնորոշումին դէմ բողոքեց կուսակցական պաշտօնաթերթը «Պրաւդա»ն (փետր. 4), մատնանշելով այն մեծ դերը, որ կատարած է Լոմոնոսով ռուս մշակոյթի զարգացման պատմութեան մէջ: Իսկ երբ Աճել Բակունցը ուսումնասիրութիւն մը հրատարակեց հայ վերածնունդի առաջնորդ Խ. Աբովեանի մասին, ցոյց տալով անոր կատարած հսկայական դերը մեր մշակութային նորագոյն պատմութեան մէջ, ատոր համար ներկայիս Բակունցը հակայեղափոխական է եւ ազգայնական: Այս մէկ հատիկ փաստն իսկ կը բաւէ հասկնալու համար, թէ որ աստիճան զանազանութիւն կը դնեն բանսարկութեան կենդրոնական Հայաստանի գրագէտները:

Սակայն կայ նաեւ ուրիշ կարեւոր պարագայ մը: Երկու երեք տարի առաջ Խանջեան Կեդր. Կոմիտէն Հայաստանէն արտաքսեց չարք մը համայնավար կուսակցական խանգարիչներ ու դաւադիրներ (Եղիա Չուբար, Գումեդին, վերջերս ալ՝ Նորայր Դաբաղեան եւ ուրիշներ): Անըմբռնելի պատճառներով այդ պատժուած կուսակցականները պատասխանատու պաշտօններ ստացան Բագուի եւ Թիֆլիսի մէջ: Այսպէս Չուբար կարգուեցաւ Բագուի «Կոմունիստ» թերթի խմբագիր, Գումեդին՝ Անդրկովկասեան հողային գործավարի օգնական, իսկ Դաբաղեանն ալ վերջերս մեծ դեր կը կատարէր Թիֆլիսի հայ գրական կեանքին մէջ: Ի մէջ այլոց, Ներսիկ Ստեփանեանի առաջին մատնիչը եղած է Նորայր Դաբաղեանը: Խանջեանի մահէն եւ կատարուած մաքրագործումէն վերջ, այդ խանգարիչ դաւադիրները բոլորն ալ վերադարձան Հայաստան՝ ստանձնելով կարեւոր պաշտօններ: Ե. Չուբարը ստանձնեց «Խ. Հ.»ի պատասխանատու խմբագիրի պաշտօնը, Գումեդին նշանակուեցաւ հողային գործավար, իսկ Ն. Դաբաղեան ընտրուեցաւ «Խորհ. Գրականութիւն» ամսագրի խմբագիր:

Այս փաստերը կ'ապացուցանեն թէ Հայաստանէն արտաքսուած խանգարիչները իրենց դաւադիր գործունէութիւնը փոխադրած էին Բագու եւ Թիֆլիս, ուր Բագիրովի (Ադրբէյջանի Կոմկուսի եւ Անդրբերիայի քարտուղար) եւ Բերիայի թեւարկութեան տակ մտնելով չարունակած են դըպարտել Խանջեանը եւ տասը գործակից գրագէտները: Նոր սահմանադրութեան նախաբեմին առթիւ հայ համայնավարներուն մէջ յառաջ եկած դժգոհութիւնները բանսարկութեան առատ նիւթ դարձած դաւադիրներուն եւ, ատոնց միջոցներու մէջ խորութիւն գնելու, անոնք ամէն ջանք թափեցին տապալելու Հայաստանի իրենց վաղեմի հակառակորդները: Եւ կրծելով Բերիայի ու Բագիրովի հակահայ տրամադրութիւններուն, յաջողեցան: Զեղծանելով Խանջեանի բերդը գրաւել Ներսիկն, անոնք տիրացան զուրկն, օտար սուինններու օգնութեամբ:

Եւ այսօր ամէնէն ամարդի ու վայրագ ձեւով իրենց հին հաշիւները կը մաքրեն: Իսկ թէ այս «յաղթական»ները ինչ բարոյական նկարագիրի տէր մարդիկ են, կը բաւէ միայն կարդալ անոնց կողմէ Սթալինին, Բերիային եւ Ամատունիին ուղղուած նամակները որոնք արտատպուեցան «Յառաջ»ի մէջ: Իսկ գործածուած ո՜ճը... Ալազան մը, որ պատիւն էր ունեցած ներկայացնելու Հայաստանի Փարիզի միջազգային գրողներու համաժողովին մէջ, այսօր դարձած է «չահամոլութեան, քծնանքի ու վատասիրութեան յղփացեալ ասպետ, գարշելի հակայեղափոխական»: Ո՜ր կը բնորոշէ մարդուն նկարագիրը...

Այո, Հայաստանի գրագէտները զոհերն են Մոսկուայի, Բագուի եւ Թիֆլիսի կազմակերպած ստոր դաւերուն:

ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԾԻԾԱՂ

ՏԻԿԻՆԸ.— Պարոն բժիշկ, ախորժակս շատ գոցուած է:

ԲԺԻՇԿԸ.— Ձեր ախորժակը օրուան կացութեան կը հետեւի, քանի որ ամէն բան սղիւ վրայ է:

X

— Ինչո՞ւ այդչափ կը փափաքիս ծովեզերք երթալ:
— Ջուրը մտնելը շատ կը սիրեմ:
— Այդ բանը հոս ալ կրնաս, լոգարանի մէջ:
— Բայց ո՞վ զիս կը տեսնէ հոն:

«ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԿԵՍԱՐԻՈՅ»

Քանի կ'երկարին պանդխտութեան սեւ մռայլ օրերը, այնքան կը չէզոքուի դիմադրելու, տոկալու եւ պայքարելու ճիգը: Հայրենակարօտութիւնը, դիմանալու ճիգը կը մղէ մեզ, որ պրպտենք անցեալը, քրքրենք անթեղուած կրակը, մէջտեղ բերենք ղեկերը եւ դէմքերը, արժէքներն ու պատմական անցքերը, եւ վերջապէս արծարծենք ցեղային բոցը, վառ փրկութեան հայ նոր սերունդին:

Օրուան վէճերէն ու փոխադարձ կերերէն վեր, կայ լուսաւոր իրականութիւն մը.— Արժէքներու փնտռտուքը: Եւ այս ինքնին, արդէն գրաւական մըն է լաւագոյն օրերու սպասումին տեւական մնացորդացին:

Ակներեւ է ճիգը,— քանդուածը վերաշինելու եւ նոր սերունդին ներշնչումի աղբիւրներ որոնելու ճիգը: Վերջին 10—15 տարիներու ընթացքին մշակուած գրականութեան բոլոր տեսակները այդ ճիգն է որ կը պատկերացնեն: Եւ մեր աչքերուն առջեւ կը պատկերանան հսկայ հատորները յուշերու, ազգագրական պատմութեանց, որ հետզհետէ կ'աւելնան: Ամէն գիւղի կամ քաղաքի բնակիչներ, նայելով միջավայրին եւ նիւթական պայմաններուն, թուղթին կը յանձնեն ինչ որ ունին իբրեւ առատ ձիրն արժէք, ցեղային, լեզուական եւ ուրիշ ասպարէզներու մէջ:

Անտարբեր չէր կրնար մնալ Կեսարացին: Օժտուած շատ մը գրական արժէքներով, տառապեցեալ մտայնութեամբ եւ աշխատանքի տենդով՝ պէտք էր ան ալ յանձնէր թուղթին ինչ որ ունէր անցեալէն: Մանաւանդ որ Կեսարիան իր Թալասով եւ Ս. Կարապետի վանքով եւ վարժարանով, աշխարհ մըն էր արդէն, արժանի մտածման եւ հիացման:

Տարիներ չարունակ, Փոքր Հայքի այս լուսաւոր կեդրոններէն, սերունդ մը հասաւ համեմատաբար վայրագ ու բարբարոս թրքութեան մը ծոցին մէջ: Մեր ազատագրական պայքարի ամբողջ տեւողութեան ընթացքին, բազմաթիւ անանուն եւ յայտնի դէմքեր ի սպառ զրին իրենց կեանքն ու հարստութիւնը ի խնդիր ընդհանուր բարօրութեան:

Արդ, Փարիզի մէջ Կեսարիոյ եւ Շրջանի Հայր. Միութիւնը ձեռնարկած է այս աշխատանքին: Գործին խմբագրութիւնը յանձնուած է ծանօթ բանասէր Պ. Արշակ Ալպօյաճեանին:

Որպէսզի յայտնի ըլլայ թէ ինչպիսի հսկայ աշխատութիւն մըն է որ հրատարակել կ'ելլէ, խօսքը տանք Պ. Ա. Պէյլէրեանին, որ օգոստ. 16 թուակիր ուղղուած նամակի մը մէջ կը գրէ.

— «Պատմութիւն Հայ Կեսարիոյ» գիրքը շուտով հրապարակ կ'ելլէ: Սոյն գրքին տպագրութիւնը մեզ համար արժեց կրկինը այն գումարին՝ զոր նախատեսած էինք. որովհետեւ մենք մօտ 1000—1200 էջնոց գիրք մը պատրաստութիւն տեսած էինք, սակայն, Պ. Ա. Ալպօյաճեան բանի խորացաւ իր ուսումնասիրութեանց մէջ, այնքան նորութիւններ եւ այնքան հետաքրքիր արժէքներ դուրս բերաւ: Գրքին մինչեւ ցարդ 122րդ պրակը տպուեցաւ: Վերջին գլուխն է որ մամլոյ տակ է, «Կեսարացիին բերած նպաստը հայութեան զարգացման, ուսումնական եւ այլ ասպարէզներու մէջ»: Այս գլուխն ալ խիստ հարուստ է: Ցեւոյ յատուկ անուան բառարան մը պիտի վերջանայ: Ցարդ մօտ 700 անգլիական ոսկի ծախք եղած է (օրուան սակով 52.000 ֆրանք. Փր.): Այս գիրքը ազգագրական եւ պատմական համայնագիտարան մըն է, որ պատիւ միայն կրնայ բերել Կեսարացիներուն: Անվարան կրնանք ըսել թէ Թրքահայ կեանքին մէջ, նման հրատարակութիւն մը չէ եղած թէ բովանդակութեամբ եւ թէ տպագրութեան մաքրութեան տեսակէտով»:

Փարիզէն ուրիշ բարեկամներ եւ իրենց նամակներով կը փաստեն այն ինչ որ Կեսարիոյ Հայր. Միութեան քարտուղարը կ'ըսէ: Ուրեմն, պատկառելի հատոր մըն է որ երեւան պիտի գայ, լոյս աշխարհ բերելով անթեղուած դէմքեր ու դէպքեր, պատմական անցքեր ու յիշատակներ, բնանուորուած երեւոյթներ: Մեր խօսքը վերապահելով ուրիշ օրուան, մինչեւ գրքին թղթատումը, այժմէն կրնանք շնորհաւորել բոլոր անոնք որ լծուած են սոյն գործին:

Տարիներու ընթացքին «Յառաջ»ի արծարծած միտքերն են որ թեւ ու թափ կ'առնեն, այնինչ քանի որ են տակաւին այն սերունդները, որ բոնքայլեցան իրենց հայրենի եզերքներուն տակ, շնչեցին ու ներշնչուեցան այնտեղ, պէտք է ըսեն, պատմեն եւ գրեն այն բոլորը որ գիտեն, տեսան ու զգացին, ինչպէս րրին Տարօնցիները եւ Վասպուրականցիները «Յառաջ»ի մէջ եւ այլուր:

Կեսարիա, Թալաս, Մունճուսուն, Արգէոս եւ Բարսեղ Հայրապետ ...

Հաւատացէք որ քանի կը յիշեմ այս երրորդութիւնը, արտես բան մը կը փրթի, սարսուռ մը կը պատէ զիս, որովհետեւ այնքան յիշատակներ կան արիւնոտ:

Ո՞ր մէկը պատմեմ, Թալաս, գեղեցկանիստ քաղաք, ծննդավայրս, սակայն այսօր աւերակ: Ահա աչքերուս առջեւն է մօրենական տունս ուր եւ ծնայ: Քար քարի վրայ չէ մնացած ինչպէս ականատես եղայ 1922ին: Վարի թաղին իշխող բարձրութիւնները, բլուրներ ու ժայռեր, որոնց բարձրէն ջրվէժ մը կը պոռթկար իր հսկայ մարմինը վար նետելով խոլաբար, որուն ճիչը տակը՝ մօրենական տան մէջ, ջուրի գոռ կարկաչիւններու տակ, մանկութիւնս կ'անցնէր ու կ'ուռճանար:

Ահա դպրոցներ ու եկեղեցիներ: Վերը Վարդ - Պատրիկեան վարժարան իր հոյակապ Աստուածածնայ եկեղեցիով, իսկ վարը Խուլպէշէրեան վարժարանը իր Ս. Թորոս եկեղեցիով: Աչքերուս առջեւ կը պատկերանայ մեծ հայրս, գլխատուորուած պատարագի համար, իսկ հայրս, Խուլպէշէրեան վարժարանի մէջ ուսուցչական գրասեղանին առջեւ:

Անպատմելի սարսուռ թիւնը Թուրքին: Փաստարաններ Ց. եւ Արսէն Գափֆայեան եղբայրներու տունը հեռանդանոց է, ուր պահուած են պատերազմէն հաշմանդամ վերադարձ թուրք զինուորներ: Ամէն օր մահ: Եւ իր քանչիւր Մէհմէտճիկի մեռնել պիտի լուացուէր անպայման: Եւ Աստուածածնի եկեղեցիի խորանները ու փառերը եւ Վարդ - Պատրիկեան վարժարանի գրասեղաններն ու տախտակամածները ջուր կը տաքցնէին:

Կը տեսնէի այս բոլորը եւ կուլայի հոգեւին: Կուլամ այսօր ալ:

Մունճուսուն (Պէնոսուս) գիւղ մը համեստ, ուր չունէ եւ կենդանութիւն առանց հայու նահատակ: Ո՜հ, բարբարոսութիւնը Թուրքին, հայկական գերեզմանատան մէջ, մեռելներուն վրայ զետեղուած քարերուն չորս անկիւնները կոտրած են, որ պէտք «հանգիստ չթողուն մեռելները իրենց անդրշիրիմեան քունին մէջ անգամ»:

Եւ ահա տունը պապենական: Տիրութիւն մը կը թափի պատերէն վար: Տանիք չկայ: Թուրքերը գերանները առած տարած են վառելու համար: Կ'ըսեն թէ, երբ պապենական տունս կը քանդուէր տանիքին վրայ, ճիշդ մէջտեղը սենեակին, տուփի մը մէջ պարփակուած ոսկի խաչ մը գտած են Թուրքերը: Մեծ հայրս, վաղեմի ուսուցիչ եւ քահանայ Տէր Հմայեակ թողած է եղեր զայն: Ինչ հաւատք եւ ինչ նուիրում: Եւ Թուրքերը ոռնացեր են՝ «խնզըր կեավուր փափազ»:

Եւ վերջապէս Կեսարիան: Ամէնէն սարսափելին ու ահաւորին տեսածներուս մէջ 1916ին էր: Փակած մեծ մօրս ձեռքը, կ'ուղղուէինք կառավարական պալատին կից՝ դաղնը կամ էչէկ պազարին: 10—15 հայ երեւ-

ԿԱՄԱՒՈՐԸ

ԽՄԲ.— Սեպտ. 19ին լրացաւ Արարայի յաղթանակին տարեդարձը: Այս առթիւ «Յուսաբեր»էն կ'արտատպենք հետեւեալ յուշերը, կամաւորի մը ստորագրութեամբ.—

Մինչեւ 1914ը «կամաւոր»ը անծանօթ բառ մըն էր եւ տարբեր իմաստ ունէր: Եթէ մէկու մը հարցնէիր, թէ այդ բառին իմաստը ի՞նչ է, ան պիտի պատասխանէր, թէ կամաւոր ըսել է՝ «յօժար կամքով», «ուզելով». այսչափ միայն: Իսկ 1914էն ասդին նոյն բառին իմաստը հիմէն փոխուեցաւ եւ ստացաւ տարբեր նշանակութիւն. այսինքն՝ հայրենասիրութիւն, ազգասիրութիւն եւ անձնազոհութիւն:

1915 - 1920 շրջանին կամաւոր բառը հայութեան մէջ այնքան ընդհանրացած էր, որ երեխաներն անգամ փողոցներու մէջ «կամաւոր» կը խաղային: Ազգին մէջ կամաւորը կը պաշտուէր իբրեւ դիւցազն, հերոս, մինչեւ իսկ սուրբ: Բայց հազիւ անցան տասնեակ մը տարիներ, ու յանկարծ հիւսիսէն խորհրդաւոր կարմիր ձեռք մը երկնցաւ ու հիմէն սարսեց այս «սուրբ»երու լեգէոնը. երէկի հերոսը որակուեցաւ աւազակ, եւ պաշտուած դիւցազը կոչուեցաւ յիմար: Քիչ յետոյ հայրենիքի ազատագրութեան ճամբուն վրայ ինկած նահատակները անգամ նախատուեցան. եւ կարգ մը ազգային իշխանութիւններ գէթ տարին մէկ անգամ անոնց յիշատակին եկեղեցւոյ մէջ հոգեհանգիստ կատարելու համար սակարկութեան մտան, ու յաճախ վերապրողներու ներկայացուցիչները բրտօրէն մերժուեցան: Մինչ անդին, երկու ամիս առաջ, ամերիկեան կառավարութիւնը իր նախկին կռուողներուն բաժնելու համար միլիոնաւոր ոսկիներ կը տրամադրէր, իսկ Ֆրանսայի եւ այլ պետութիւններու մէջ նախկին կռուողները մասնաւոր յարգանք կը վայելեն, նոյն իսկ կառավարութեան մէջ գերակշիռ դեր կը խաղան: Ի հարկէ, մեր ազգը նիւթական օգնութեան միջոցներ չունի. բայց բարոյական օգնութիւնը, գնահատանքը աւելի արժէք կը ներկայացնէ:

Այսպէսով, զզուանք միայն կարելի է ունենալ հանդէպ այն ազգ. իշխանութիւններուն, որոնք հայրենիքի ազատագրութեան համար նահատակուած կամաւորներու մեռելներուն յարգանքի նուազագոյն արտայայտութիւնն իսկ կը զլանան:

X

1918 սեպտ. 19ի առաւօտն է: Ընդհ. յարձակումին հինգ վայրկեան մնացած: Արարայի ճակատին վրայ՝ Հայկական Լեգէոնի խրամներուն մէջ շարժում մը կայ. ոգեւորութիւն ու խանդավառութիւն. բոլոր դէմքերը ուրախ եւ զուարթ, կարծես խնջոյքի կամ հարսնիքի երթալու կը պատրաստուին: Աջ ու ձախ կը նայիմ. խնկարկէս կը հիանամ հայ կամաւորին վրայ, մանաւանդ երբ աչքիս առջեւ կուգան թուրք զինուորները, որոնց հետ 3 տարի ապրած եմ զանազան ճակատներու վրայ:

Թուրք զինուորը կը սոսկար «հիճիւմ» (յարձակում) բառէն. իսկ հայ կամաւորը յարձակումի հրամանին կը սպասէ անհամբեր ու ժպիտով: Առաջինը բռնութեան տակ կռուի կը մտնէր, երկրորդը՝ վրէժի զգացումէն ներշնչուած, գաղափարի մը համար կռուի դաշտ նետուած է:

Թուրքը «քաջ» եւ վայրագ է, տկար կին ու երեխայ ջարդելու համար. ու երկչոտ եւ վատ՝ զօրաւորին դէմ ճակատելու: Ասոր ապացոյցը մենք տեսանք Արարայի ճակատին վրայ:

Տարի մը առաջ մէկ միլիոն անզէն ու անպաշտպան կին ու մանուկ ջարդող Թուրքը, անամօթաբար զէնքը նետելով՝ սարսափահար կը փախչէր հայ կամաւորներու սուիններուն առջեւէն ...

Առաւօտեան ճիշդ ժամը 5ին յարձակումի հրամանը տրուեցաւ: Ու փոթորիկը փրթաւ. մէկէն ամբողջ ճակատին վրայ ահեղ որոտում մը. երկինք ու երկիր իրարու խառնուեցան, կարծես վերջին դատաստանի օրն էր, գոռում, գոչում, որոտ ականջներդ կը խլացնեն, օդին մէջ թշնամիի մարմիններուն կտորները կը թռին: Կամաւորի քիչ առաջուան զուարթ դէմքը ստացած է վայրագ երեւոյթ. ան կ'որոնէ այն Թուրքը, որուն ձեռքերը ներկուած էին իր հարազատներուն արիւնովը: Աւա՜ղ, Թուրքը օգտուելով առաւօտեան մշուշէն եւ թնդանօթներու ծուխէն՝ փախուստ տուած էր վաղուց ...

Երկու օր առաջ ֆրանսական զօրագունդէն երկու Ալճերացի զինուորներ Թուրքերու կողմը փախած եւ լուր տուած էին, թէ հայ կամաւորները ճակատը կը գտնուին. այդ արդէն բաւ եղած էր Թուրքը փախուստի մատնելու համար ...

Յաղթանակը շահուած է, Պաղեստինի ճակատին ամէնէն կարեւոր դիրքերէն Արարայի բարձունքը Հայկական Լեգէոնի մէկ յարձակումով գրաւուած է, բարձունք՝ որուն գագաթը գտնուող գերմանական գնդացիրները ամիսներէ ի վեր պատուհաս դարձած էին անգլիական բանակին համար: Այդ դիրքը գրաւելու նպատակով Անգլիացիները նախապէս երեք անգամ յարձակած եւ բազմաթիւ կորուստներով ետ մղուած էին:

Կէս օր չեղած՝ թշնամիի խրամներուն մէջն ենք: Մշուշը անհետացած է, եւ հեռուն, հորիզոնին վրայ, կը տեսնուին անգլիական ձիաւորները, որոնք կը հետապնդեն փախչող թուրք բանակը ...

Ա. ՓՈՅԱՃԵԱՆ

լիներ պիտի կախուին, «քոմիթճի»-ներ, «խայըն»ներ :

Արդէն երբ հասանք հոդ, ճերմակ շրջազգեստներու մէջ, վիզերնուն մէկ մէկ «ճաֆթա» մահապարտներէն կը ճօճէին մահապարտները, Ճամճի Օղլուն, Վիչապեանը, Գույումճեանը եւ ուրիշներ ... Մէկը հօչիկով, ուրիշ մը բոպիկ, պահովարար անկողինէն վերցուած էին գիշերանց եւ դէմքերը գունատ, ինչպէս մոխիր, աչքերը դուրս ինկած կամ կիսախուփ ու գլուխները ծռած եւ լեզուները դուրս ինկած մինչեւ կզակը:

Չեմ կրնար մոռնալ Ճամճի օղլուն: Կեդրոնական դէմքն է այս մահապարտներուն, որ չուանը վիզը չանցուած, վերջին խօսքը ըսելէն վերջ դառնալով իր ընկերոջ՝ Գույումճեանին կ'ըսէ.

— Ես քեզի ըսի որ սկսինք, սակայն դուն ըսիր կեցիր, քիչ մըն ալ կեցիր, շափքալըները պիտի գան (Եւրոպացիներուն կ'ակնարկէ): Տեսա՞ր հիմա շափքալըն: Պիտի մեռնինք, սակայն ես զաւակներ ունիմ որոնք պիտի լուծեն վրէժս, իսկ քուկի՞նը ...»:

Կախաղանի չուանը այնպէս մը սեղմած էր կոկորդը Ճամճի օղլուին, որ ան գլուխը դէպի կուրծքը հակելով այն տպաւորութիւնը կը ձգէր թէ «ճաֆթան» կը կարդար:

Եւ ահա Մէհմէտճիկ մը յառաջացաւ ճեղքելով ամբոխը որ կ'ոռնար անպատկառօրէն, կեցաւ մեր առջեւ: Եւ վայրկենական խոյանալով Ճամճի օղլուին անկենդան մարմինին՝ ըռունցք մը տալով այսպէս ըսաւ.

Ճամնի օղլու օգու պունու
Ետի՞ն մի շիմտիք պօ...:

Եւ արդէն երգի ալ նիւթ դառնալով փողոցէ փողոց Թուրք լակոտները եւ մուրացկան Քէօր Ալին կ'երգէին.

Սինիմլէր եաղլանիօր
Ճամնի օղլու սալլանըեօր,
Ճամնի օղլու օգու պունու,
Ետին մի շիմտիք պ...

Ես երբ փորձեցի քանի մը տող գըրել հիմա, Կեսարիոյ հայ պատմութեան հրատարակութեան առթիւ, նպատակս էր գոհացում տալ հոգեկան այն վրդովման, որ կը զգայի: Հիմա որ թուղթին յանձնեցի, կարծես հոգեկան գերագոյն բաւարարութիւն մը ունեցայ ...

ՀՐԱՉԵԱՅ

ՓՈԽԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ

Սիրելի Հրաչեայ, ձեր յօդուածի մասին կարգ մը ճշդումներ ըրեր էի: Մտահոգութիւնս հետեւեալն էր.— Թուրքիոյ մասին չունենալ՝ բայց մանաւանդ չտարածել տպաւորութիւններ կամ կարծիքներ, որոնք լուրջ ուսումնասիրութեանց արդիւնք չեն :

Իմ այս շատ արդար մտահոգութիւնս առիթ է տուեր ձեզի քանի մը յաջորդական յօդուածներ գրի առնելու, որոնց բովանդակութիւնը — ներեցէք անկեղծութեանս,— բոլորովին անհիմն եւ հետեւաբար, անտեղի գտայ:

Թիւրիմացութեա՞ն թէ անուշադրութեան արդիւնք՝ ինծի վերագրած էք այն կարծիքը թէ «Թուրքիոյ մէջ ոչինչ փոխուած է»: Եւ թափ տուած դուք ձեզի՝ իրար էք խառներ «Գուռուն»ը, «Աչըք կէօզ»ն ու հինէն ու նորէն տողեր: Եւ ճիշդ այն կէտը,— սերունդ— որու մասին ուզեր էի ձեր ուշադրութիւնը կեդրոնացնել, լռած էք կամ նետած լուսանցքէն դուրս, ակադեմական, փիլիսոփայական եւ չգիտեմ ինչի վերագրելով:

Իբրեւ Թրքական բաժնի աշխատակիցը այս թերթին, ես ջանացած եմ միշտ իրականութիւնը փնտռել կարելի ու յաճախ հակասական տուեալներու եւ Թուրքիոյ մօտեցած եմ իբրեւ մէկը որ զերծ է որ եւ է կանխակալ տրամադրութենէ: Ասոր ապացոյցը կը գտնէք այն բազմաթիւ յօդուածներուն մէջ, որոնք երեւցած են այս թերթին մէջ: Ճիշդ այդ պատճառով ալ,— ինչպէս կը տեսնէք,— ուզեցի փրկել ձեզ նոյնքան երկար պատասխան մը կարդալու պարտադրելու անպատեհութենէն:

Իսկ այսքանը վերագրեցէք ձեր յոգնաջունչ գրութիւնը անմիջապէս թողած ըլլալու բարոյական պարտաւորութեանս:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

ՏԻԿԻՆԸ.— Աշխարհիս վրայ ամէնէն տխմար կենդանին ոչխարը ըլլալու է, այնպէս չէ՞:

ԱՅՐԸ.— Այո, գառնուկս :

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՎՏԱՐՈՒՄՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ

Հիմա Հայաստանի մէջ, ով աւելի կը մատնէ, ան է լաւագոյն համայնավարը, բայց մատնութենէն անդին անցած է գործը,— ամէն համայնավար իր անձնական հաշիւները կը մաքրէ, վրէժխնդրաբար ամբաստանելով իր հակառակորդը:

Գրողներու դէմ բացուած ծանօթ հաւատաքննութենէն վերջ, ահա հալածանքը կուսակցական գործիչներու դէմ, անոնց անցեալին մէջ մաղ փնտռելով:

Ընձակ Տէր Վահանեան, որ ժամանակ մը կը վարէր խորհ. Հայաստան թերթին խմբագրութիւնը եւ որուն ձայնը շատ բարձր կ'ելլէր քանի մը տարի առաջ բացուած գրական վէճերու մէջ, այժմ կը վտարուի կուսակցութենէն, այն ամբաստանութեամբ թէ տրոցկիստ - նացիոնալիստ է (կամ տրոցկիստ է, կամ նացիոնալիստ, ա՛յ անմիտներ, ըսէք միայն մէկն ու միւսը, եւ ոչ թէ երկուքը մէկ, երկու հոսանքներ՝ բոլորովին իրարու հակառակ): Բայց Ընձակ Տէր Վահանեանի ամէնէն աւելի ծանր յանցանքն այն է որ եղբայրն է Մոսկուայի մէջ գնդակահարուած Վ. Տէր Վահանեանի:

Խորհ. Հայաստան կը հրատարակէ (5 սեպտ.) Ընձակ Տէր Վահանեանի վտարման որոշումը, այլ եւս չըսեր թէ վերջը ինչ եղաւ Տէր Վահանեան: Խորհրդային դրախտին լռութիւնը, որքան գիտենք, մահաչունչ լռութիւն մըն է:

Խորհ. Հայաստան (6 սեպտ.) կը գրէ թէ Երեւանի կոմունիստ օրաթերթին (ռուսերէն) խմբագիրը, Գալկին, յանդիմանութիւն կրած է, որովհետեւ խմբագրապետի իր իրաւունքը տալով երկրորդական խմբագրի մը, Հր. Գրիգորեանի, հրատարակած է այս վերջինին յօդուածը իբրեւ խմբագրական:

Ի՞նչ է գրեր, նայինք, այս նորաբոյս համայնավարը: Հր. Գրիգորեան, երբ առաւօտ արթնցեր եւ լսեր է որ Երեւանի մէջ ամէն մարդ կը փչէ տրոցկիստ - նացիոնալիստներու դէմ, երբ տեսեր է որ բոլորը հակայեղափոխական կը գտնեն կառավարչատուներու եւ վաճառատուներու մէջ, ուշը մնացողի պէս կ'ելլէ ինքն ալ կ'ամբաստանէ Հայաստանի թատերական ասպարէզի բոլոր ներկայացուցիչները իբրեւ «հակայեղափոխական - նացիոնալիստական», բայց «նեխած» տեսակէն (ասոր կ'ըսեն քիթով ամբաստանել):

Օրուան վարիչները, անոնք որ ընդհանուր այս քաւութեանց մէջէն ազատելով նաւահանգիստ մտած են, կ'ըսեն.— Լէնինի զաւակ, ամբաստանէ բայց ոչ ամէնքը: Եւ որովհետեւ անճարակներն են որ կը դատապարտուին, հակառակ իր ամբաստանիչի կարողութիւններուն՝ Հր. Գրիգորեան կը վտարուի թերթին խմբագրութենէն:

Ասոր ալ վերջը յայտնի չէ:

ՊԱՐԻ ԱՐՈՒԵՍՏԱՆՈՑ

Երեւանի պարարուեստի վարժարանը որոշ փոփոխութիւններ կրելով վերածուած է եօթնամեայ արուեստանոցի: Ունի դասական պարերու բաժին, որ պարողներ եւ պարուհիներ կը պատրաստէ օփերայի, թատրոններու եւ պարագրական երեկոյթներու համար: Մանկավարժական բաժինը կը պատրաստէ մարզիչներ դպրոցներու եւ ակումբներու համար:

Արուեստանոցն ունի նաեւ հայկական պարերու վարժութեան բաժին, ուր կ'ուսումնասիրուին կովկասեան Հայերու պարերը:

Այս տարի արուեստանոցը պիտի ունենայ 250 ուսանող, Ա. դասարանի՝ 100 ուսանող, առնուած միջնակարգ վարժարաններու Ա. եւ Բ. դասարաններէն:

Արուեստանոցին ուսուցչական կազմը ամբողջացուած է: Ներկայիս կը կազմակերպուի պարագրական ուսումնարանը, որուն դերը պիտի ըլլայ ուսումնասիրել պարարուեստի, եւ [illegible] շարժումներու ձեւերը գիտական եղանակներով:

Այս տարի կը նախատեսուի Հայաստանի գաւառները ղրկուած գիտաարշաւախումբերու խողովակով հաւաքել եւ ուսումնասիրել կովկասեան Հայերու պարերը:

Արուեստանոցն ունի նաեւ մանուկներու եւ պատանիներու հայկական պարախումբ, որ տարեկան 40—45 ներկայացում պիտի տայ:

ՁԱՅՆ ՄԸ ՉԻՆԱՍՏԱՆԷՆ

ՇԱՆԿԱՅ (Չինաստան), 17 սեպտ.— Սիրելի «Յառաջ», Հայ Երիտասարդաց Միութիւն մը կազմակերպած ենք չորս ամիսներէ ի վեր, հեռաւոր Չինաստանի այս քաղաքին մէջ: Տարիներէ ի վեր հոս կը գտնուինք, օտարութիւնը մեզ ալ կը հալածէ. մենք երիտասարդներս կը փափաքինք ճանչնալ մեր ազգային պատմութիւնը, սորվիլ մեր լեզուն եւ այս պատճառաւ կը խնդրենք որ մեզի ղրկէք երկու հատ հայերէն դասագիրքեր ընթերցանութեան համար, մէկ հատ Հայոց պատմութիւն, մէկ ալ քերականութիւն եւ նօթայով գրուած երգարան մը: Մեզի կը պակսին նաեւ ներկայացումի գրուածքներ որպէսզի հանդէսներ սարքենք: Կը յուսանք թէ պիտի ուզէիք մեզ լուսաբանել մեր ազգային պարտականութեանց մասին:

Մեր Երիտ. Միութիւնը ունի իր կանոնագիր ծրագիրը, որ վաւերացուած է Ֆրանսական հիւպատոսին կողմէ: Կարելի է անոր վրայ որ եւ է յօդուած աւելցնել եւ կամ պակսեցնել: Կը խնդրենք յարգելի խմբագիր, որ դուք մեզի օգնէք այս ուղղութեամբ, որպէսզի վստահ ըլլանք թէ մեր կանոնագիր - ծրագիրը կատարեալ է:

Մենք Շանկայի Հայերս երկու հարիւրի չափ համախմբուած ենք Ֆրանսական գաղութին մէջ: Տարիներէ ի վեր ոչ հայկական եկեղեցի, ոչ ալ դպրոց տեսած ենք:

Մենք երիտասարդներս կը փափաքինք նաեւ ունենալ հայկական գիրքերու գրադարան մը, բայց ներկայիս մեզի անհրաժեշտ են յիշուած դասագիրքերը: Կը խնդրենք յայտնել ծախքերը: Կանխօրօք մեր շնորհակալութիւնները:

Վարդան Զախպեան

ՊԱՐԻ ՄՐՑՈՒՄԻՆ ԵԼՔԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 29 սեպտ. (Յառաջ).— Տեղական թերթերը օրեր առաջ յայտարարեցին միջազգային պարի մրցումը: Թուականէս ճիշդ 52 օր առաջ 17 ազգեր եւ 7 նահանգներ ներկայացնող զոյգեր մասնակցեցան մրցումին, Մարսէյլի «Ալքազար» թատրոնին մէջ: 17 ազգերու կարգին Պ. Ազատ եւ իր նշանածը՝ Օր. Քէթին կը ներկայացնէին մեր եռագոյնը: Այս ձեռնարկին մէջ Թուրքիոյ ներկայացուցիչն ալ Հայ մըն էր՝ Սապոնճեան, թրքական դրօշով: Բարեբախտաբար երկար չկրցաւ տոկալ եւ իր անկարողութեան համար միջազգային պարի կազմակերպիչ ընկերութիւնը դուրս հանեց զինքը: Առտու մըն ալ խումբ մը երիտասարդներ իր դրօշը պատռած եւ իր անունին վրայ ալ սեւ գիծ մը քաշած էին:

Երեսուն երկու զոյգերով սկսած պարը հիմա կը ներկայացնէ երեք անհատ եւ երկու զոյգ: Առաջին տեղը կը գրաւէ Պ. Ազատ եւ իր նշանածը:

Սեպտ. 27ին 4500—5000է աւելի բազմութիւն մը խռնուած էր «Ալքազար»ի մէջ: Արուարձաններէն, նոյն իսկ գաւառներէն մարդիկ եկած էին, նիւթապէս եւ բարոյապէս քաջալերելու համար հայ երիտասարդը:

Ժամը 11.30ին սկսաւ 70 վայրկեանի վալսը, առանց դադարի: 70 վայրկեանի ընթացքին հայ զոյգը 8 անգամ աւելի շրջանով վերջացուց պարը:

Իր այս յաջողութեան համար «Դրօշակ» ընկերութեան ակումբին մատակարար մարմինը հայկական եւ ֆրանսական եռագոյններով շրջանակուած գեղեցիկ ծաղկեփունջ նուիրեց: Վերջին պահուն առիթ ունեցանք քանի մը վայրկեան խօսելու Պ. Ազատին հետ որ ըսաւ.— Չէք գիտեր որքան երախտապարտ եմ Մարսիլիոյ հայ երիտասարդութեան, այսօր գրեթէ երկու ամիս է որ օրական հարիւրներով կուգան զիս քաջալերելու: Պիտի ջանամ անոնց իմ վրայ դրած յոյսերը ի դերեւ չհանել:

Մրցումը այսօր վերջացաւ 29 սեպտ. առտուն, ժամը 2.30ին: Հազարէ աւելի հայ երիտասարդներ եկած էին վերջին անգամ տեսնելու եւ քաջալերելու հայկական եռագոյնը պանծացնող մրցորդը եւ իր նշանածը: Զանազան պարերէ յետոյ, հանդիսաւոր կեցցէներու մէջ սկսաւ վերջին վալսը: Մնացած հինգ ազգերու պարողները իրենց եռագոյններով զարդարուած սկսան պարել: Իսկ հայկական եռագոյնը կ'ուռեցնէր Ազատի կուրծքը: 70 վայրկեան պարելէ յետոյ բեմին վրայ մնացին զուիցերական, իտալական եւ հայկական եռագոյնները: Երկուքուկէս ժամուան պարի ընթացքին յոգնութեան նշան չէր երեւար: Ճիշդ այն պահուն երբ հակառակորդին կինը իյնալու վրայ էր, Օր. Քէթին ձեռքը բարձրացուց եւ խաղը վերջացաւ:

Այս անակնկալ պարագան գաղտնի մնաց ներկայ հայ երիտասարդութեան: Բայց մեր պարտքն է այս գաղտնիքը լուծել: Երկու ամիս օրը օրին սոյն մրցումին հետեւող հայ երիտասարդութիւնը շատ լաւ գիտէ որ վերջին շաբաթները մութ ձեռքերու կողմէ սպառնալիքներ կը տեղային դատաւորին եւ Ազատի գլխուն: Իսկ վերջին երկունը ներկաները տեսան թէ ինչպէս սպառնալից խմբակները կը սպասէին վախճանին: Օր. Քէթին նախընտրեց իրենց առաջնութիւնը յանձնել հակառակորդին, փոխանակ վտանգելու իր նշանածը եւ ուրիշ հայ երիտասարդներ:

Բայց մեզի հետ ամբողջ Մարսէյլի ազնիւ Ֆրանսացիները կը խոստովանին թէ Ազատն էր յաղթականը: Պ. Ազատ Քիլաճեան եւ Օր. Քէթի միջազգային պարի յաղթանակը տարած են 1931ին Լիոնի մէջ, 1935ին Նիսի մէջ: Իսկ 1936 սեպտ. 29ին 17 ազգերու կարգին միշտ հպարտութեամբ բարձր բռնելով հայկական նուիրական դրօշը երկրորդ հանդիսացան, իբրեւ հետեւանք տխուր խաղերու:

Մելիք Դաւիթ

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ՀՐԱՆԴ ԱԿՈՆԱՑԵԱՆ կը ծանուցանեն ծնունդը իրենց առջինեկ աղջկան ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ - ԻՌԷՆի:

Փարիզ, 29 սեպտ. 1936

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՀԱՅ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ՈՍՏԱՆ

Վերամուտի մը առթիւ, երբ նախկին ուսանող մը, ներկայ եւ ապագայ հայ ուսանողին դատին համար կ'ուզեմ քանի մը խօսք ըսել հայ ժողովուրդին:

Մեր մէջ ընդհանրապէս այն կարծիքը տարածուած է թէ հայ ուսանողները կը բնակին Պօղոս Նուպար փաշային չորսուկէս միլիոն ֆրանքի նուիրաբերութեամբ շինուած «Համալսարանական Հայ տուն»ին մէջ: Իրականութիւնը այն է որ անցեալ տարի եւ մինչեւ այժմ համալսարանական հայ տունը գոց է առժամապէս, զի դպրոցական ամավերջին հոն միայն երկու հայ ուսանող մնացին: Անցեալ տարի հինգ կանոնաւոր հայ ուսանողներ միայն բնակեցան հոն, իսկ մնացեալ 58ը օտար ուսանողներ էին,— Ֆրանսացի, Իրանցի, Գերման Հրեայ եւ Թունուզցի մահմետական խառնիխուռն լեցուեցան հոն հասարակ պանդոկի մը պէս: Այսպէս հայկական տան 63 սենեակներէն միայն 5ը կրցան գրաւել հայ ուսանողները, երբ Փարիզի մէջ շուրջ 60 հայ ուսանող կայ եւ յետոյ հայ ուսանողական տան նախորդ տարիներու վիճակը այս տարուանէն աւելի լաւ չէ եղած: Այս տխուր կացութեան պատճառը շատ պարզ է, հայ ուսանողին իրեն համար շինուած տան մէկ սենեակին կը պահանջուի 200 ֆրանք, իսկ հայ ուսանողը աղքատ է եւ չի կրնար ճարել այդ պահանջուած գումարը:

Ես տեսած եմ հայ ուսանող մը որ ձեռքերը գրպանը կեցած է ձմրան եղանակին մէջ, իրեն համար շինուած տան առջեւ եւ բացագանչած տխրագին՝— «Այս տեղը ինծի համար չէ»:

Այո, Սիթէ Ինիվէրսիթէրի մէջ գտնուող «Հայ համալսարանական ոստան»ը հայ ուսանողին համար չէ, այլ օտարներուն: Հայ ուսանողը օտարին կը թողու իրեն համար շինուած տան մը օդաւէտ եւ ընդարձակ սենեակները եւ կ'երթայ կծկուիլ վերնայարկի մը անօդ, անլոյս եւ փտառողջ խցիկի մը անկիւնը:

Այսպէս այս տունը որ բարերարին արժած է չորսուկէս միլիոն ֆրանք, մը չի ծառայեր եւ պիտի չծառայէ, մինչեւ որ հայ ուսանողական տան մուտքը մատչելի դառնայ հայ ուսանողին, եթէ ոչ ձրի տրամադրելով, գէթ համեստ գումար մը պահանջելով միայն:

Տ. Ս.

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով :

ՄԱՄՈՒԼ

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Աթէնքի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (20 սեպտ.).

— «Մեզմէ կը պահանջեն շատ լուր տալ, ոճիր - արկածի բաժինը անպակաս ընել, գինովութիւնը երկարաձգող քաղաքական օրօրներ երգել, ըսել բաներ՝ որոնք հաշիշին չափ զօրաւոր են միտքերը թմրեցնելու համար:

Քիչ մը ամէն բան կը պահանջեն մեզմէ մեր ընթերցողները այն մանուկներուն պէս՝ որոնք մօտաւոր կաղանդին հաղորդականութեամբ, կը շուարին թէ ինչե՛ր պէտք է ուզեն իրենց ծնողքներէն, իբր նուէր:

Չգտնուեցաւ ընթերցող մը, ընթերցողուհի մը, որ փափաք յայտնէր տեսնել մէյ մը, գրական ածուի վերածուած տեսնելու թերթին մէկ կամ երկու էջը:

Այնքա՞ն ցամքա՞ծ են մեր հոգիները, այնքան անթու՞նչ է մեր երեւակայութիւնը, որ չուզեր սալայատակներէն բարձրանալ եւ կապելաններու մուխէն ու ծուխէն անդին տեսնել անծայրածիր կապոյտին գեղեցկութիւնը, որ մտամփոփ մտածման եւ վերացման ապրումը կուտայ:

Այնքան չո՞ր ենք, որ պարպած ենք մեր հոգիները արուեստի բոլոր հարստութիւններէն եւ անոնք նետած եղտիւրին մէջ կեանքի ապականութիւններու, որոնք անհատը կը պղտորեցնեն, կը գռեհկացնեն ու կ'անբարոյացնեն, տակաւին չմեռած՝ անոր բարոյական կեանքին վերջալոյսը աւետելով:

Գրականութիւնը հոգիին ազնուութիւնն իսկ է: Աւշային սնունդը՝ մեր ճղճիմ մարմիններուն մէջ հզօրապէս ապրող հոգեկան ուժին, որուն շնորհիւ հերոսութիւններու եւ մեծ թըռիչքներու ընդունակ կ'ըլլայ մարդը:

Վերցուցէք ոգեկան աշխարհը մարդուն մէջէն, զայն գիտեցէք իր հոգեզէն կաղապարին մէջ, լծեցէք օրուան կառքին, դրէք օրերու ճամբաներուն վրայ, ուրացէք անոր մարմինէն ներս անտեսանելի խորշերուն մէջ հանդոյց կազմած թաքուն ուժերը եւ դուք կ'ունենաք տխպար ծաղրանկար մը, որ յիշեցնել կուտայ անասունը:

Մարդը թշուառ է՝ առանց հոգեկան աշխարհի, անոր օրերը ամպամած երկինքին պէս մութ են՝ առանց ոգեկան ապրումներու: Անոր ճամբորդութիւնը կեանքի քարքարուտ ճամբաներէն՝ պիտի ըլլայ տաժանելի եւ չարչարագին, եթէ հոգիին աչքերով բնութիւնը ողջագուրելու եւ անոր բարութիւնով տաքնալու մխիթարութիւնը չունենայ:

Կեանքը տաժանելի է, սակայն այդ տաժանքին բեռը անզգալի կը դարձնէ պայքարը, որ ուժ կը ստանայ երագէն, հոգիէն: Մարդուն մէջ միշտ վերջին ապրիլը հոգին է: Վերջին ամրոցն է ան, որ կը դիմադրէ մինչեւ վերջին հեւքը:

Մարդը՝ հոգիէն աւելի մեծ ամրոց չունի՝ ինքզինքը պաշտպանելու համար ամէն տեսակ ապականութիւններու, չարութիւններու, գռեհկութիւններու յարձակման դէմ:

Ամէնէն ուժեղ կիրքերը ալի պէս կը փշրուին այդ ամրոցին պատերուն վրայ:

Սիրենք այդ ամրոցը, տանք անոր անհրաժեշտ զէնքերը, որպէսզի ի վիճակի ըլլայ մարդը ներքնապէս դարձնելու ուժեղ էակ մը, որ գիտնայ քառուղիներու նեխութիւններէն վեր կենալ:

Եւ ասիկա կարելի է միայն գրականութեան եւ արուեստին տալով արժանի գնահատանքը, մեր օրուան ապրումներուն յարակցութեամբ»:

«ԵՐԿԱԹ ՇԱՊԻԿԱՒՈՐ»ՆԵՐՈՒ ԹԱՓՈՐԸ ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ՄԷՋ

Դամասկոսէն կը գրեն արաբական թերթերու.— Էլ Մէրճի Ախթար հրապարակին վրայ տեղի ունեցաւ պաշտօնական թափօր մը «Երկաթ Շապիկաւոր»ներու կազմակերպութեան կողմէ, 60.000 հոգիի ներկայութեան կատարուեցան երդման եւ դրօշակի օրհնութեան արարողութիւնները: Ֆաշական ձեւով բարեւի կեցան հաւատարմութեան բիւրաւոր շապիկաւորները, որոնց թիւը պիտի բարձրանայ 18.000ի: Եղան բանախօսութիւններ ազգայնական վարիչներուն կողմէ: Տօքթ. Մունիր Աճլանի (իրաւաբան) երկար ճառախօսութենէ մը վերջ հետեւեալ կոչը ուղղեց արար երիտասարդութեան.

— «Այս դրօշը (ցոյց տալով սուրիական դրօշակը) ձեր պատիւն է, պաշտպանեցէք զայն եւ շարունակ դէպի յառաջ յաղթանակի ճամբան քալեցէք. կրնայ ըլլալ որ մեր այս շարժումը ըստ ձեւի եւրոպական կարգ մը ժողովուրդներու շարժումներուն կը նմանի, սակայն հոգիով մենք կը տարբերինք անոնցմէ: Մենք ոչ ֆաշական եւ ոչ ալ նացի ենք: Մենք ազատութեան, անկախութեան եւ օրինապահութեան համար կ'աշխատինք»:

Ֆախրի պէյ Պարուտի խօսք առնելով ըսաւ.

— «Մենք ապրիլ ուզող ժողովուրդ մըն ենք եւ կը ձգտինք մեր նախահայրերու փառքերուն եւ յաղթանակներուն: Մեր ճամբուն վրայ ծագած դժուարութիւնները պիտի ոչնչացնենք շնորհիւ մեր ուժին ու կազմակերպութեան»: «Երկաթ Շապիկաւոր»ներու ներկայ թիւն է մօտ 1500 հոգի, սակայն տենդագին աշխատանքներ կը կատարուին անոնց թիւը բարձրացնելու համար 18.000ի:

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

Պերլինի պետական թանգարանի իսլամական բաժնի հովանաւորութեամբ Kestner ընկերութիւնը հոկտեմբերին կը կազմակերպէ նկարիչ Ս. Խաչատուրեանի իրանական որմանկարներու ցուցահանդէսը:

Փարիզի Arts et Industrie թերթը նոյն հեղինակին Սասունին նուիրած որմանկարներու ցուցադրութիւնը ստանձնած է իր սրահներուն մէջ, հովանաւորութեամբ Սասունի արուեստին նուիրուած արուեստագէտներու:

ԱՆԳԼԻԱՑԻ ԴՐԱՄԱՏԷՐՆԵՐ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Անգլիացի դրամատէրներ եւ խմբակներու ներկայացուցիչներ գացած են Պոլիս: Մէկը անոնցմէ գացած է Անգարա տնտեսական գործերու շուրջ շփումներ կատարելու: Անգարա գացած է նաեւ «Թայմզ»ի ելմտական բաժնին խմբագիրը որ յատկապէս իջած էր: Պոլիս կը գտնուի նաեւ Անգլիոյ Երեսփ. Ժողովի անդամներէն Սըր Ուիլեմ Ուէյլէնս որ ընդունեց լրագրողները եւ խօսս համակրական արտայայտութիւններ ունեցաւ Թուրք ժողովուրդին եւ կառավարութեան մասին: Անգլիացի երեսփոխանը այս առթիւ ըսաւ թէ անգլիական դրամագլուխին համար նոր ասպարէզներ բացուած են Թուրքիոյ մէջ ու շատ մօտ է այն օրը երբ երկու կողմին համար շահաւոր գործեր պիտի սկսին:

ՔԱԼԷ՛, ԸՍԻՆՔ ՔԵԶԻ ...

Բաւական տարիներ առաջ, Շա՞հ մը թէ Սուլթան մը — որոշ չենք գիտեր — Փարիզ եկաւ մեզի այցելութեան, կը գրէ Ֆրանսական թերթ մը: Սիրով ընդունուեցաւ անշուշտ. օ՛հ, ո՞վ չի գիտեր Ֆրանսացիներու օտարասիրութիւնը, այդ թուականներուն անշուշտ: Զանազան վայրեր եւ հաստատութիւններ այցելութեան տարին հիւրը: Ի մէջ այլոց Լուվրի թանգարանը: Շահը կամ սուլթանը հոն ալ այնպէս կարծեց թէ հանրային վայրերէն մին է, ուր գազան կը խաղցնեն, կինօ կամ «գարակէօզ» կը ներկայացնեն, կամ գուցէ կնիկ ալ կը հանեն մէջտեղը: Լուվրի հրաշալի պատկերները ծիծաղելի բաներ էին անոր համար: Սակայն եկ տես որ Գեղարուեստից Հաստատութեան նըշանաւոր տնօրէններէն մին ալ առջեւը ինկած, սիրտ փոր կը հատցնէր վեհապետին բացատրելու համար աշխարհահռչակ թանգարանին գլուխ գործոցները: Մարդը այդ կողմերը չէր բնաւ: Վերջապէս ալ չդիմանալով եւ տնօրէնին կողմէ իրեն բոլորովին անծանօթ բացատրութիւններէն նեղուելով, քանի որ իր փնտռածն ալ չէր գտներ, վեհապետը ընդմիջեց Հանրապետութեան շատղբոյց ներկայացուցիչը ըսելով.

— «Քալէ՛, ըսինք քեզի, երկայն ըրիր»:

Գեղարուեստից նշանաւոր վարիչը այլ եւս նոր բացատրութիւններ չըրաւ այցելուին, որ իրականին մէջ ծանօթ Սուլթան մըն էր:

Հունգարիան ալ կը ցոյցայ...

Ազգերու Դաշնակցութեան հինգշաբթի օրուան նիստին մէջ, նախագահը յայտնեց թէ որոշուած է վերակազմել Գ. յանձնաժողովը, որ կը զբաղի զինաթափութեան հարցով: Հունգարիոյ պատուիրակը անմիջապէս ոտքի ելլելով յայտարարեց թէ նկատելով որ կարգ մը պետութիւններ որոշ դիրք բռնած են սպառազինութեանց իրաւունքի հաւասարութեան առթիւ, չի կրնար մասնակցիլ յանձնաժողովի աշխատանքներուն:

Բացատրութեան չեն կարօտիր այս խօսքերը: Հունգարիա կ'ուզէ պահել իր գործելու ազատութիւնը, ի հարկին հետեւելու համար Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ օրինակին.— խզել Թրիանոնի դաշնագիրը եւ պարտաւորիչ զինուորութիւն հաստատել:

ԶՕՐ. ՖՐԱՆՔՕ ՆԱԽԱԳԱՀ ՍՊԱՆԻՈՅ

Գրած էինք թէ Զօր. Ֆրանքօ, Սպանիոյ ապստամբներուն հարաւային ճակատին հրամանատարը, ապարապետ նշանակուած է ամբողջ բանակին: Զօրավարը միեւնոյնատեն Սպանիոյ պետութեան նախագահ ընտրուեցաւ հոկտեմբեր 1ին, Պուրկոսի մէջ, հանդիսաւոր արարողութիւններով: Ահագին բազմութիւն մը հաւաքուած էր ԺԶ. դարէն մնացած պալատին առջեւ, ուր կը գտնուի ապստամբներուն ժամանակաւոր կառավարութիւնը: Զօր. Ֆրանքօ այս առթիւ ճառ մը խօսելով, ըսաւ.

— «Հաւատացէք թէ քաղաքակրթութեան ճակատագիրն է որ պիտի որոշուի Սպանիոյ մէջ: Դուք պիտի վերակենդանացնէք սպանիական կայսրութիւնը: Մարդը կարօտ է հաւատքի, հաւատք Աստուծոյ եւ հայրենիքի վրայ: Առանց հաւատքի մարդը մարդ չէ»:

*** Մատրիտի պաշարումը կը սաստկանայ: Ապստամբներու բանակէն թեւ մը մայրաքաղաքին վրայ կը քալէ Թոլէտոյի ճամբով, ուրիշ մը կ'սպառնայ քանդել այն երկաթուղին որ Մատրիտի պարենաւորումը կ'ապահովէ ծովէն: Կառավարութիւնը Կարդագենէ փոխադրեց մայրաքաղաքին մէջ գտնուած ոսկին եւ միւս դրամները: Խորհրդարանը կարճ նիստ մը գումարելով, վաւերացուց Պասքեան երկիրներու ինքնավարութեան որոշումը: Վարչապետ Լարկօ Քապալլէրօ ճառ մը խօսեցաւ եւ բացատրեց թէ Սպանիա միայն իր ազատութեան համար չէ որ կը կռուի, այլեւ Եւրոպայի ազատութեան համար, դիմադրելով ֆաշական հոսանքին: Ժողովը վստահութիւն յայտնեց կառավարութեան:

Զօր. Մոլա կը շարունակէ յառաջ խաղալ դէպի Պիլպաօ, անխնայ ռմբակոծելով քաղաքը: Ասթուրիայի հանքագործները մօտեցան Օվիէտօ քաղաքին, ուր 12 շաբաթէ ի վեր պաշարուած են 2500 ապստամբներ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՈՍԿԻԻ ԱՐՈՒՄԱՆ արգելքին առթիւ, օտարները ապառ ձգուած էին: Խորհրդարանը ջնջեց այս բացառութիւնը, այնպէս որ օտարականներն ալ պարտաւոր են յայտնել իրենց ունեցած ոսկին եւ սեպտեմբեր 1էն 26 կատարած դրամական փոխանակութիւնները:

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐԳԻԼԵՑ Ֆրանսայի «ընկերային կուսակցութեան» (Նախկին Հրեղէն Խաչ) մէկ ցոյցը, որ սարքուած էր երէկուան համար: Արգիլուեցաւ նաեւ ընկերվարական եւ համայնավար կուսակցութեանց հակացոյցը:

ԱՆԳԼԻԱ - ՅՈՀԱՆՆԷՍՊՈՒՐԿ օդանաւային մրցում մը կազմակերպուած էր, մասնակցութեամբ 9 օդաչուներու: Շահեցան երկու անգլիացի օդանաւորդներ, 10,000 քիլոմեթրը կտրելով 52 ժամ 56 վայրկեան 48 երկվայրկեանէն: Ուրիշ 2 մրցորդներու օդանաւը ջախջախուելով, 1 օդաչուն եւ մեքենավարը մեռան, միւսը վիրաւորուեցաւ:

ՖՐԱՆՔԻՆ ԱՐԺԵԶՐԿՄԱՆ հետեւանքով, Լիոնի առեւտրական կազմակերպութիւնները հեռագրով խնդրեցին դադրեցնել շաբաթական 40 ժամ աշխատանքի օրէնքին գործադրութիւնը:

ԿԱՐՈՒՁԵՒԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Հոկտեմբեր 5ին կը բացուի կարուձեւի դասընթացք մը, ամէն օր, առաւօտէն մինչեւ կէսօր, նոյնիսկ կիրակի եւ գիշերները աշխատողներու դիւրութեան: Դիմողները երեք ամսուան միջոցին պիտի սորվին ձեւել, կտրել նոր մեթոտով: Փափաքողներ կան, երեք ամսուան յուսալով: Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ ՏԻԿԻՆ ԳՈՀԱՐ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ, 12 Rue Saint-Sulpice, Métro Odéon, 4րդ յարկ:

Եւրոպայի հայկական մեծագոյն գրատունը

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

51, Rue Mr. le Prince, Paris Métro: Odéon. Tél. Danton: 88-65.

Հայերէն, ֆրանսերէն, անգլիերէն եւայլն ամէն տեսակ գրքեր:

Արդիական կազմատուն: Տպագրական գործեր:

Աշխարհի բոլոր կողմերէն հասած ապսպրանքները կը կատարուին արագ եւ խղճամիտ կերպով

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Ի ՊԱՏԻՒ ՏԻԿԻՆ Լ. ՇԱՆԹԻ ԻՐ ՍՈՒՐԲԻԱ ՄԵԿՆԵԼՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած Ֆր. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին կողմէ

տեղի կ'ունենայ կիրակի 4 Հոկտ., ժամը 3—7

Ռուսական քոնսէրվաթուարի սրահին մէջ. 26 Av. Tokio, Métro Alma եւ Iena

Կարելի է նախօրօք արձանագրուիլ հետեւեալ հասցէներուն.— Mlle H. Petrossian, 6 rue de Trétaigne, Paris (18) Հեռ. Mont. 13—09

եւ Mlle Mérangulian: 27 rue Desnouettes, Paris (15):

ՄՈՒՏՔ 5 ՖՐ., (մէջը ըլլալով թէյ, խմորեղէն, շամփայն):

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Հ. Յ. Դ. ՎԻԷՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Նուիրուած ընդհանուր հայ հերոսներու յիշատակին,

տեղի պիտի ունենայ 3 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին,

Հ. Յ. Դ. «Խաժակ» Ակումբին մէջ:

Այս առթիւ պիտի բանախօսէ ընկ. Կ. ԽՐԱՅԵԱՆ

Տեղի պիտի ունենան երգեր, արտասանութիւններ եւ նուագ:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է:

Մարսէյլի Արեւելեան թատերախումբը

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ

«ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐԸ»

3 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Շահրիկեան սրահին մէջ,

5 Rue de l'Eclipse

Վարագոյրը կը բացուի ճիշդ ժամը 9ին:

Տոմսերու գիները՝ Ա. կարգ 4 ֆր., Բ կարգ 3 ֆր.:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Փարիզի Հարաւ. Շրջանի Յառաջդիմասիրաց Միութեան վարչութիւնը սարքած է բժշկական դասախօսութիւն մը այսօր, շաբաթ գիշեր Հոկտ. 3, ժամը 9ին, դպրոցի սրահին մէջ:

Կը դասախօսէ՝ բժիշկ Պ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Կը հրաւիրուին շրջանիս բոլոր հայրենակիցները:

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՅ — ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Բ. ՏԱՐԻ

Խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Բաժանորդագրութեան պայմանները.—

Տարեկան բաժնեգինը՝ Ֆրանսայի համար 20 ֆրանք, արտասահման 25 ֆրանք: Դիմել Dr. Ch. Aïvazian, 17, Rue Damesme, Paris.

Իր տեսակին մէջ միակ թերթը, ամէնուն մատչելի իր լեզուով եւ գինով: Մեր ամէնէն շատ տարածուած թերթերէն մին, գնահատուած բոլոր հայ ընտանիքներու կողմէ:

Բաժանորդագրուեցէք եւ բաժանորդագրեցէք ձեր բարեկամները, մէկ բաժնեգին վճարելով՝ մէկ այցեգին պակաս կը վճարէք ձեր բժիշկին:

Հայ ընտանիքին այցելու բժիշկն է ՀԱՅ ԲՈՅԺը:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԷՕԼԷՕԶԻ Հայր. Միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները այս կիրակի, ժամը 2ին, միութեան գրադարանի սրահը, 43 rue de la Défense, Իսի լէ Մուլինօ:

ԱՆՏՐԷԱՍԻ եւ Շրջ. Հայր. Միութեան տարեկան ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ Հոկտ. 4ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Պ. Գարակէօզեանի սրահին մէջ, 45 rue de la Défense, Իսի լէ Մուլինօ: կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները անխտիր: Կարեւոր օրակարգ: Նոր վարչութեան ընտրութիւն:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe-LYON.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi.

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ, Ը. ՏԱՐԻ 1937

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ Մարսէյլ Միութեանս Գրադարանը. Ընթերցարանը 5 Rue de l'Eclipse, Միութեանս բոլոր անդամներուն եւ հետեւեալ հասցէներուն քով.—

Մարսէյլ, Ն. Յակոբեան, 49 Rue Nationale
Փարիզ, Հրանտ Սամուէլ, 51 Rue Mr. le Prince (6)
Տեսին եւ Լիոն, Վ. Հիւսեան, 3 Rue Tellier, Décines, Isère
Վալանս, Ղ. Գալուստեան, 58 Rue Bouffier, Valence, Drôme
Սէնթ'Էթիէն, Վ. Խրիմեան, 34 Rue des Frères Chape. St. Etienne
Վիէն, Ն. Խաչիկեան, 124 Rue Lafayette, Vienne, Isère
Նիս, Գ. Ծէհրէքեան, 55 Bd. de la Madeleine, Nice. A. M.
Կարսան, Լ. Գայաճանեան, Puits Bivert
Ալժերի, Պ. Արզումանեան, Hôtel Atlas, Blida, Algérie
Պորտօ, Ա. Փէնտէրեան, Rue Ed. Vaillant, Cenon, Gironde
Պէյրութ, Խ. Ազնաւուրեան գրատուն, Bab Yacoub, Beyrouth
Աբատան, Ս. Արգարեան, P. O. Box 22, Abadan, Iran
Շամ, Ա. Լօշխաճեան, Hart. Djanvar, 32 Bay Charky, Damas
Գանասա, Ա. Սիրունեան
Պասրա, Յովհ. Ծնունդեան, Seef st. Basrah, Irak
Պէյրութ, Ա. Հօրիմեան, Photo Mourad, Rue Gouraud
Փօն տ'Օպեն, Ա. Կարապետեան, Chez M. Chaberte
Շարվիէօ, Ստ. Թիւրքմէնեան, B. H. 84 Charvieu
Հալէպ, Խ. Քրքէսէլեան, 22 Rue Boustan Kulab, Alep, Syrie
Ամերիկա, Պ. Պալեան, 119 P. O. Box, Milford, Mass.
Լա Սիօթա, Ս. Սարգիսեան, 2 Rue Foces, La Ciotat
Թեհրան, Journal «Alik» Téhéaran. Ave. Postkhaneh
Թուլուզ, Ղ. Մարկոսեան, 36 Pl. Lucas, Toulouse, H. G.
Ափթ, Թ. Պաղտասարեան, 11 Pl. des 4 Poulies, Apt Vaucluse
Ռոման, Ս. Պիլալի, 5 Rue Puy, Romans
Բօնբէն, Մատոյեան, Usines Berles Carrelage
Ժերս. Խ. Թորոսեան: Բիւժէ Սու Արժան, Մանասէլեան: Կրաս, Գրիգորեան
Aix, Գ. Աւետիսեան, 3 Rue Emerie-David.

Նաեւ Մարսէյլի եւ արուարձաններու դաշնակցական Ակումբները եւ բոլոր դաշնակցական թերթերու խմբագրատունները:

Ծնողներ,

ԳՆԵՑԷՔ «ՄԱՍԻՍ» ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԳՐՔՈՅԿՆԵՐԸ

Պատկերազարդ, ընտիր թուղթ եւ օգտակար բովանդակութիւն:

Գինը՝ հատը ֆրանս. ֆր. 1,25 Դիմել «Վէմ»ի վարչութեան:

ԵՂԻՇԷ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

AMERICAIN LLOYD	**ORIENT LLOYD**
48 rue de la République	**7 rue Auber, Paris**
Մարսէյլ, Tél. C. 47-22 եւ C. 74-51	Tél. Opéra 67-77 67-78

Նաւային բոլոր ընկերութիւններու ներկայացուցիչ:

Տոմսակներ՝ ամէն տեղի համար, Հայ ճամբորդներու համար մասնաւոր գին: Ունինք թղթակիցներ աշխարհի ամէն կողմը:

ՎՍՏԱՀԵԼԻ ՏՈՒՆ:

ԵԴՈՒԱՐԴ ԳԱԼՓԱՔՃԵԱՆ

ԴՐԱՄԱՏՈՒՆ, **48 rue de la République, Marseille**

Tél. Colbert 74—51, 47—22

Օտար դրամներու փոփոխութիւն, չէքեր կը տրուին ամէն երկրի համար: Կը գնենք եւ կը ծախենք ոսկի դրամներ:

ՀԱՐ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ:

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ Հեռաձայն Danton: 52. 78

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ:

ՊԱՏԻ ԹՈՒՂԹ, ԼԻՆՕ, ՆԵՐԿ

Այս ծանուցումը ներկայացնողին քաթալոկին վրայէն 100ին 20էն 40 զեղչ:

Դիմել՝ փայլունի մթերանոց, 15, Avenue Mathurin - Moreau, PARIS (19).

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹՕՐԹՕՆԸ (104)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Մէկը մեր Առիւծ Գեւօն էր, իսկ ընկերը՝ անբաժանելի Համբօն: Նամակ մը յանձնեցին Գէորգին ու անմիջապէս շարունակեցին իրենց ճամբան դէպի Էջմիածնի կողմը:

Նամակաբերներու երթալէն ետք, Գէորգ խնդրեց հօրմէն, որ տան լաւագոյն սենեակը կարգի բերէ՝ այդ գիշեր օտարական հիւրեր պիտի ունենային: Ուշ ժամանակ այգիի դրան առջեւ կառք մը կանգ առաւ. սպասուած հիւրերն էին:

Գէորգ դիմաւորեց ու քիչ անցած Վահէի, անգլիացի բժիշկին եւ անոր կնոջ ընկերակցութեամբ ներս մտաւ սենեակէն, ուր անեցիք հաւաքուած կը սպասէին հիւրերու գալուն:

Արդէն ուշ էր, անմիջապէս ընթրիքի նստան: Սարգիս Աբերը մատանի լաւագոյն գինին մէջտեղ հանեց: Այդ այն գինին էր, որուն տասնեակ տարիէ ի վեր ձեռք չէր զարկած, ուխտած՝ որ այդ կարասի բերանը Գէորգի հարսանիքին միայն պիտի բացուի:

— Գինի խօս չի, օրհնուած մի՛ս,— արդար հպարտութեամբ մը իր գինին կը գովէր Սարգիս Աբերը,

— Հոգիդ սիրես, պարոն Վահէ, մէկ հարցուր էդ անգլիացի աղբօրին թէ իրենց երկրի մէջ էս տեսակ գինի ունի՞ն:

Երբ Վահէն բացատրեց Սարգիս Աբոր խօսքերը, երիտասարդ բժիշկը բարեհամբոյրէն սկսաւ ծիծաղիլ, յայտնելով որ՝ իրենց երկրի գինին դրսէն կու գայ, եւ որ զարմանալու չէ Հայաստանի գինիի լաւ յատկութեան վրայ, քանի որ առաջին անգամ Նոյ նահապետը Հայաստանի մէջ դրաւ գինեգործութեան հիմքը:

Ընթրիքէն վերջ, Գէորգը, Վահէն եւ Անգլիացի բժիշկը ման գալով հեռացան դէպի այգիի այն մասը՝ ուր պտղատու ծառերու երկար շարքեր տնկուած էին: Քաջալը քիչ մը տնտղնալէ վերջ, ինքն ալ դուրս ելաւ որպէս թէ քիչ մը ման գալու համար: Այգիի շրջանը բրաւ ու յետոյ միացաւ ընկերներուն, որոնք ծիրանի ծառի մը տակ նստած կը խօսէին:

Եթէ Սարգիս Աբերը գաղտնի կերպով ականատես ըլլար անոնց հանդիպումին, շատ աւելի մտածելու պատճառներ պիտի ունենար՝ քան Պրիսդաւի յանկարծական գալուն պատճառով:

Երեք ընկերները ծառին տակ նստած, ցած ձայնով կը խօսէին իրարու հետ, երբ խաւարի մէջէն դուրս ելաւ Քաջալի բարձր հասակը, որ դանդաղօրէն առաջ կը շարժէր:

Ուայթը հագիւ թէ Քաջալի գալը նշմարած՝ աշխուժով ոտքի ցատկեց ու թեւերը բացած հասաւ՝ ու գրկելով զայն համբուրեց հետը, կարծես հարազատ եղբայրներ ըլլային տարիներով իրարմէ բաժնուած:

— Ընթրիքի ժամանակ հազիւ ինքզինքս կրցայ պահել,— կ'ըսէր Ուայթ ձեռքը Քաջալի մէջքին անցուցած:

Քաջալը բարեհամբոյրէն կը ժպտէր իր մեղմ ու բարի ժպիտովը:

— Չէք կրնար երեւակայել թէ՝ որքան բախտաւոր կը զգամ ձեզ հանդիպելով,— կը շարունակէր Ուայթը ակնյայտնի կերպով յուզուած,— դուք իմ պատանեկան հասակիս հերոսն էք եղած: Շատ փոքր էի երբ ձեր դէպքը պատահեցաւ ու երբ ամբողջ խմբով Սիպիր աքսորուեցաք, որքան արցունք թափեցի ձեզ համար: Այն օրերուն կը մտածէի, որ երբ մեծնամ, ձեր ճանապարհով քալեմ...

— Ուրախ եմ որ ձեզ մեր մէջը կը գտնեմ,— ըսաւ պարզօրէն Քաջալը, կրկին սեղմելով Ուայթի ձեռքը,— «աշխատանքը շատ է ու մշակները քիչ»:

— Ձեր բացած ճանապարհով է որ կը փորձենք քալել — պատասխանեց բժիշկը համեստօրէն:

— Տղերք, խնդրեմ, նստէք,— առաջարկեց Վահէն,— շատ ժամանակ չունինք:

Չորս երիտասարդները շուրջանակի նստան: Վահէն յայտնեց, թէ՝ Թիֆլիսի ընկերները կ'իմացնեն որ Կովկասի փոխարքան հրամանագրեր է նահանգապետներուն, խստիւ յանձնարարելով ուղարկել բոլոր գիւղերը, գիւղաքաղաքները, պաշտօնապէս արձանագրելու համար հայ եկեղեցական կալուածները, եւ գրաւելու պանքերու եւ երէցփոխներու մօտ գտնուած պատրաստի գումարները: Միաժամանակ հրահանգուեր է ամենախիստ միջոցներու դիմել անսաստողները պատժելու համար եթէ պէտք լինի նոյնիսկ զինու զօրութեամբ:

— Այժմ ծանր կացութիւն մը ստեղծուած է մեզ համար, եւ փոքր շեղում մը կրնայ ազգային այս մեծ շարժումը ծիծաղելի կատակերգութեան վերածել: Բանը այն է, որ կառավարական խստութիւններէն, հալածանքներէն ահաբեկած կղերը կամ երէցփոխները, իրենց գլուխը ազատելու համար կրնան տեղի տալ կառավարութեան պահանջին: Իսկ անգամ մը որ նման դէպք մը պատահի, օրինակը կրնայ վարակիչ հանգամանք մը ստանալ:

— Պէտք է բոլոր գիւղերու մէջ բացառական ժողովներ գումարել,— առաջարկեց Քաջալը,— եւ հսկել որ պաշտօնական անձնաւորութիւններ իրենց պարտականութեան մէջ չթերանան:

— Ըսելը հեշտ է, բայց իրագործելը դժուար,— բացատրաբար գլուխը շարժեց ու ընկերոջ առաջարկին հակառակեցաւ Վահէն,— մենք խօս ամէն մէկ տէրտէրի կամ երէցփոխի կուշտին պահակ չենք կրնար դնել որ հսկէն: Այժմ իրարու յաջորդող ցոյցերը բարձրացուցին ժողովուրդի տրամադրութիւնը, բայց անգամ մը, որ տեղատուութիւնը սկսի, ո՞վ կրնայ գուշակել թէ մինչեւ ո՞ւր կրնայ հասնիլ:

Մենք պէտք է ձեւ մը խորհինք կառավարութեան ձեռք առած միջոցներուն հակազդելու...

— Ուրեմն ի՞նչ կ'առաջարկես,— հարցուց Քաջալը.

— Այն՝ որ առաջին սայթաքումի պարագային, մենք պէտք է վճռական ձեւով գործենք:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ

Երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ»

Փարիզի եւ Շրջանի Յառաջի ցրուիչ Պ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆԷՆ:

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 4 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 4 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3235

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՅՈՒ ԽՕՍՔ

«ԱՆՅՈՅՍ» ՀԱՐՑԻ ՄԸ ՅՈՒՍԱՏՈՒ ԵԼՔԸ

Թերթի մը մէջ, հետեւեալ տողերը հանդիպեցան մեր աչքին.

— «Մեզ համար, փակուած է այս խնդիրը, հակառակ որ պինդ գլուխ ունայնամիտներ դեռ կը շարունակեն իրենց դիմումները եւ յուսադրումները:

Այս պայմաններուն մէջ, լաւագոյն է որ հայ տղաք յաճախեն հելլէն նախակրթարանները եւ խնդրուի որ այդ դպրոցներու մէջ 1-2 ժամ հայերէնի թոյլտուութիւն ըլլայ»:

Հասկցաք անշուշտ. հարցը կը վերաբերի յունահայ դպրոցներու փակման, որուն մանրամասնութիւնները հաղորդած ենք ժամանակին:

Յունաստանի կրթական նախարարութեան նախակրթարաններու տեսչութիւնը յունիս 15 թուակիր հրամանագրով մը, կը փակէր հայկական դպրոցները եւ կ'արգիլէր հայերէնի ուսուցումը, հազիւ քանի մը ժամ արտօնելով միայն վերի կարգերուն համար, իբրեւ օտար լեզու: Վերաբացման համար տրուած պայմանները այնքան ծանր էին որ, յոյս չկար որ եւ է հայկական դպրոց պահելու:

Այսպէս, հրամանագիրը կը ժխտէր «հայկական փոքրամասնութեան» մը գոյութիւնը, եւ կ'արտօնէր միայն անհատական դպրոցներու բացումը:

Լաւ է արտատպել հրահանգը.

— «Այն Հայերը որ հելլէնահպատակութիւնը ընդունած են, կրնան աղերսագիրներ տալ, հիմնելու համար անհատական «տիմոթիքօն» վարժարաններ որոնք պէտք է կատարելապէս համակերպին 3578 թիւ օրէնքի տրամադրութեանց, այսինքն՝ ասոնք պիտի գործեն պետական վարժարաններու ծրագրին համաձայն, ունենալով իրենց պաշտօնէութիւնը միմիայն յոյն ուսուցիչներէ եւ տնօրէնին նշանակումը պիտի վաւերացուի կրթական խորհուրդին կողմէ եւ որոնց մէջ բոլոր դասերը պիտի աւանդուին յունարէն և ոչ թէ հայերէն լեզուով, որուն դասաւանդութիւնը պիտի արտօնուի միմիայն 5րդ եւ 6րդ դասարաններուն, ծրագրէն զատ ժամերու մէջ եւ շաբաթը 6 ժամէ աւելի չպիտի դասաւանդուի իւրաքանչիւր դասարանին համար, բացառութիւն կազմելով պետական վարժարաններու ծրագրէն եւ այս պարագան ալ նմանապէս պիտի վաւերացուի կրթական խորհուրդէն»:

Բնականաբար ամբողջ գաղութը մատնուեցաւ խոր վիշտի:

Եթէ հրամանագիրը տառապէս գործադրուէր, մօտ 5000 դպրոցականներ պիտի զրկուէին մայրենի դաստիարակութենէ, եւ պիտի փճանար 15 տարուան աշխատանք մը, որ այնքան լուսաւոր հետքեր ձգած էր:

Արդ, ի՞նչ պէտք էր ընել, այս դժնդակ անակնկալին առջեւ. բազկատարած աղօթե՞լ, պատուհանին առջեւ նստիլ եւ հառաչե՞լ կամ անիծե՞լ, թէ գործել:

Առաջին ցնցումէն անմիջապէս վերջ, Աթէնքի եւ Սելանիկի վարիչ մարմինները եւ կազմակերպութիւնները ընտրեցին ամէնէն բնական եւ տրամաբանական ճամբան, — հաւաքական դիմումներ կատարել եւ սրբագրել տալ կատարուած անարդարութիւնը: Մանաւանդ որ, Յունաստանի ժողովուրդը եւ կառավարութիւնը միշտ ալ բարեացակամ եղած են իրենց հիւրընկալած գաղթականութեան հանդէպ, նոյնիսկ աչք փակելով շատ մը անհամութեանց առջեւ:

Դիմումները կատարուեցան չափազանց աննպաստ պարագաներու մէջ: Երկիրը վարչական տագնապ մը կ'անցընէր, ներքին եւ արտաքին հոգեր կը ճնշէին օրուան վարիչներուն վրայ, եւ երկրորդական պաշտօնեաներ, գրասենեակի տեսուչներ անբարեացակամ դերք մը բռներ էին:

Անոնց գլխաւորը, նախակրթարաններու վերատեսուչ Իզմիրլիս, հայ պատուիրակութիւնը ունկնդրութեան ընդունած ատեն, այնպիսի լեզու մը կը գործածէր որ պիտի յուսահատեցնէր ամէնէն լաւատեսն ալ.

— «Չէ՞ որ դուք ձեր տուներուն մէջ, ձեր զաւակներուն հետ հայերէն կը խօսիք: Ատիկա բաւական չէ՞: Թող տան մէջ սորվին հայերէն խօսիլ, իսկ երբ կ'անցնին 5րդ եւ 6րդ դասարան, հոն ալ հայերէն գրել - կարդալ թող սորվին»: (1936 յուլիս):

Եւ սակայն չյուսահատեցան գործողները: Շարժման մէջ դրուեցան բոլոր տրամադրելի ուժերը, Հայ թէ Յոյն: Կրկնապատկուեցան դիմումները, անհատական թէ հաւաքական: Ու վերջապէս կարգ մը շողեր երեւցան, ինչպէս կը հաստատեն այսօրուան լուրերն ալ:

Առաջին անգամ Սելանիկի կրթական տեսուչն էր որ հրահանգեց բանալ ազգ. վարժարանը: (Մասնաւոր նամակէ մը կը տեղեկանանք թէ նոյն արտօնութիւնը տրուած է նաեւ Կ. Կիւլպէնկեան եւ Բարեգործականի դպրոցներուն համար): Իսկ Աթէնքի մասին կը կարդանք այսօր:

Անշուշտ վերաբացումը չի կրնար կատարուիլ նախկին պայմաններով: Դպրոցներուն համար մշակուած է մասնաւոր կանոնագիր մը, որ զգալի սեղմումներ կը պարտադրէ:

Եւ սակայն, կացութիւնը այն չէ ինչ որ կը տրամադրէր յունիս 15ի հրամանագիրը: Եւ այժմ աշխատանքները կը շարունակուին, կարելի եղածին չափ դիւրութիւններ ապահովելու համար:

Ինչո՞ւ յիշեցինք այս մանրամասնութիւնները:

Նախ՝ մեր ուրախութիւնը յայտնելու համար ձեռք բերուած յաջողութեան համար: Երկրորդ՝ հաստատելու համար թէ անկարելի բան չկայ հանրային կեանքի մէջ, կը բաւէ որ ունենաս հաւատք եւ խոհեմ, յարատեւութիւն եւ աշխատանք, մանաւանդ ծրագրեալ աշխատանք: Իսկ այս բոլորը՝ յանուն գաղութներու ինքնապաշտպանութեան, որ գոց գիրք մըն է նոյնպէս «պինդ-գլուխ ունայնամիտներ»ու համար…

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒԻՆ

Հայ կիները ալ դիմում կը կատարեն

«Նոր Օր»ի մէջ կը կարդանք (27 սեպտեմբեր).—

Շաբաթէ մը ի վեր աւելի եռանդուն կերպով կը հետապնդուէր հայ վարժարաններու վերաբացման խնդիրը, կրթական նախարարութեան մօտ: Ծանօթ հելլէն բարեկամներ իրենց կարգին անհրաժեշտ բացատրութիւնները և լուսաբանութիւնները տուած են նախարարին և պատկան սպասարկութեան, միշտ հաւաստիքներ ստանալով թէ հարցը պիտի կարգադրուի գոհացուցիչ կերպով:

Երէկ, ուրբաթ կէսօրին, Ազգ. Կեդր. Վարչութեան կողմէ Պ. Պ. Հ. Ֆէօճեան, Խանիկեան, (Հ. Բ. Ը. Մ. Կրթ. քննիչ) եւ Գ. Լազեան ներկայացած են կրթական նախարար Պ. Եորղանքօփուլօսին, յանձնելով նոր խնդրագիր մըն եւ տալով կարգ մը բացատրութիւններ: Պ. Նախարարը յայտարարած է թէ հայ վարժարաններու հարցին կարգադրութիւնը կը ցաւի որ յապաղեցաւ Դաւանութեանց տեսչութեան տնօրէն Պ. Ֆիլիփիտիսի բացակայութեան պատճառով եւ վաղն իսկ (շաբաթ) պիտի պատրաստուի առժամեայ հրամանագիր մը, որպէսզի բացուին հայ վարժարանները, արտօնելով հայերէնի ուսուցումը:

Նոյնպէս կը տեղեկանանք թէ հինգշաբթի կէսօրէ վերջ, հայ տիկիններու եւ օրիորդներու անունով պատուիրակութիւն մը, բաղկացած տիկիններ Արշալոյս Փափազեանէ, Նաթալիա Լազեանէ եւ Մելինէ Մանուկեանէ, այցելած են կրթական նախարար Պ. Եորղաքօփուլօսի տիկնոջ եւ ներկայացուցած սրտառուչ խնդրանք մը հայերէնի ուսուցման արտօնութեան մասին:

Ստացուած տեղեկութիւններէն կ'եզրակացնենք թէ կատարուած բոլոր դիմումները շատ լաւ տպաւորութիւն ձգած են եւ հելլէն կառավարութիւնը լաւագոյն տրամադրութիւններ ունի:

Սելանիկէն կը տեղեկանանք թէ տեղւոյն կրթական քննիչը թէեւ արտօնած է վարժարաններու վերաբացումը, բայց հայերէնի դասաւանդութեան մասին կը սպասէ նախարարական հրահանգի:

Մեր պաշտօնակիցը կը գրէ սեպտեմբեր 29ի թիւով.—

Կրթական նախարարութեան պատկան սպասարկութենէն կը տեղեկանանք թէ նախարար Պ. Եորղաքօփուլօս շաբաթ օր անհրաժեշտ հրահանգներ տուած է հայ վարժարաններու վերաբացման եւ հայերէնի ուսուցման մասին: Պատկան սպասարկութեան վարիչը նախարարական հրահանգները այսօր պիտի հաղորդէ դպրոցական քննիչներուն, ի գործադրութիւն:

ԱՆՏԻՈՔԻ ԱՐԱԲՆԵՐԸ ՅԱՐՁԱԿԵՑԱՆ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ԴՐՕՇԸ ՎԱՐ ԱՌՆԵԼՈՎ ՊԱՏՌԵՑԻՆ

Թուրքերէն թերթերը կը շարունակեն գրգռել հանրային կարծիքը եւ մանաւանդ ամբոխային տրամադրութիւնները, չնդալից լուրեր հրատարակելով Անտիոքի եւ Իսքէնտէրունի մասին: Թուրքերէն «Թան» կը հրատարակէ հետեւեալ հեռագիրը, վերի խորագրին տակ.—

Շատ յուզումնալից դէպք մը ծագեցաւ հոս: Արաբ ազգայնականները ցոյցեր կը կատարէին Սուրիոյ անկախութեան համար: Այս առթիւ Թուրք առաջնորդ մըն ալ թրքական դրօշ պարզած էր իր խանութին վրայ: Մեր դրօշը տեսնող Թուրքերը անմիջապէս կը հաւաքուին խանութին առջեւ եւ ցոյցեր կը կատարեն: Ասոր վրայ, Արաբները կը յարձակին եւ մեր դրօշը վար առնելով կը պատռեն: Այս ընթացքը պատճառ դարձաւ մեծ ընդհարումի մը: Ի վերջոյ ֆրանսական զինուորները միջամտելով վերահաստատեցին կարգը: Թուրք հանրային կարծիքը շատ յուզուած եւ լարուած է:

Ֆէլլահներ, Հայեր եւ Յոյներ յարձակեցան Թուրքերու տուներուն վրայ

Իսկ «Սօն Փօսթա» իր կարգին կը գրէ, այս խորագրին տակ.—

Այսօր, 28 սեպտեմբեր Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ մէջ ծայրայեղութիւններ գործուած են Թուրքերուն դէմ: Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին ստորագրութեան լուրին վրայ, կարգ մը Ֆէլլահներ, Հայեր եւ Յոյներ կը յարձակին Թուրքերու տուներուն վրայ եւ կը կոտրեն ապակիները: Եւ կարծես չէր բաւեր ասիկա, կը յարձակին Թուրք շարժավարներուն վրայ եւ կ'անարգեն զանոնք:

Թուրքերը թէեւ կը յուզուին, բայց կը պահեն իրենց պաղարիւնը, պատրուակ չտալու համար խառնակիչներուն: Կացութիւնը շատ դառն է: Հակառակ ասոր, գրգռիչ պետերը չպիտի հասնին իրենց նպատակին, որովհետեւ Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ վստահ են իրենց իրաւունքին:

Եթէ Թուրքերը իրենց յատուկ ազնուականութեամբ կը պատասխանեն կարգ մը տարրերու ստոր փորձերուն, պատճառը այն է որ վստահ են իրենց իրաւունքի ուժին:

ԽՄԲ.— Ուրիշ լուրեր յաջորդով:

ՄԵԾ ՈԳԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱԿԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Անգլիականը 105,75, Տոլարը 21,45

Ուրբաթ օր մեծ ոգեւորութիւն կը տիրէր Փարիզի սակարանին վերաբացման առթիւ, իբրեւ հետեւանք ֆրանքին արժեզրկման, որուն հրամանագիրը հրատարակուեցաւ նոյն օրը: Անգլիականը, որ 76.82 էր անցեալ ուրբաթ օր, բարձրացաւ 105.76ի, իսկ տոլարը 21.45ի (Նախապէս 15.19): Տենդագին գործառնութիւններ կատարուեցան պետական արժեթուղթերու վրայ, որոնք բարձրացան մինչեւ 10 առհարիւր: Ահագին գնումներ կ'առաջարկուէին, բայց մատուցումները աննշան էին:

Պան տը Ֆրանսը 5 առ հարիւրէն 3ի իջեցուց զեղչի սակը:

Մէկ շաբթուան փակումէն վերջ, երբ սովորական զանգը հնչեց կէսօրին, դիտուեցաւ որ գիներ նշանակուած չէին տախտակին վրայ: Կէս ժամ վերջն էր որ միջնորդները կրցան համաձայնիլ 3 առ հարիւր Ռանթերու բացման գինի մասին: Օտար արժեթուղթերու գործառնութիւնները աւելի հանդարտ էին:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊԱՐՈՆ ՅԱՌԱՋ ԵՒ ԱՓՐԻԿԵՑԻ ԽԱՓՇԻԿԸ ԿԸ ԽՕՍԻՆ

Ժամը 3:

Վահէն գացած է սեւ ջուր կուլ տալու մօտակայ սրճարանին մէջ,— քիչ մը հանգչելու համար, առտուան հեւ ի հեւ աշխատանքը տակաւին նոր աւարտած:

Ցանկարծ դուռը կը զարնուի:

Կուպրի պէս սեւ դէմք մը կը պըսպըղայ բացուող դրան մէջ: Անուշիկ դէմք մը, փիանոյի մորթով, ալացիկ հասակ, գանգուր մազերով:

Ափրիկէի արտադրութիւն:

— Պարոն Յառաջը կրնա՞մ տեսնել, կ'ըսէ խնդումերես:

— Հրամմեցէք:

Եւ կը նստինք գրոյցի: (Ներողութի՜ւն, խօսակցութիւնը տեղի կ'ունենայ ֆրանսերէն, եւ ոչ թէ խափշիկներու լեզուով, որքան ալ կերպասովս այդ պատրանքը կուտամ): Խափշիկ բարեկամս կ'ըսէ թէ եկած է ապահովագրելու Պարոն Յառաջի կեանքը:

Այսպէս երբ իր այցելութեան նպատակը կը բացատրէ, հարկ կը տեսնեմ ճշդում մը կատարելու.

— Այստեղ ամէն աշխատաւոր «Պարոն Յառաջ» է: Ոչ թէ անոր համար, որ հոս ընտանիք ենք թոռներով ու ծոռներով, այլ որովհետեւ ֆրանսացին ամէնուս անունները առանձին առանձին սորվելու տեղ՝ կարճ կը կապէ, Յառաջ կը կոչէ մեզ: Արդ, Յառաջ թերթին անունն է, իմ անունս՝ Արազ…

Ցետոյ կեանքի գիներու մասին ընդհանուր ակնարկ մը կը նետեմ.

— Ամերիկացիին եւ Անգլիացիին կեանքը սուղ է անշուշտ: Գիտեմ որ անոնք կ'ապահովագրեն իրենց կատուին կեանքն ալ: Ֆրանսացիին կեանքն ալ բան մը կ'արժէ: Գերմանացիին, Իտալացիին, Պուլկարին, Յոյնին, Ռումանացիին, բայց ձգենք այդ մարդոց կեանքերը, որ անպայման բան մը կ'արժեն: Դժբախտաբար Հայոցս կեանքը բան մըն ալ չարժեր, ատիկա Եւրոպացիներ ըսին մեզի: Եթէ բան մը արժէինք, պրասի պէս ջարդել չէին տար մեզ: Կը զարմանամ, որ դուք եկեր էք մեր կեանքը ապահովագրելու: Հայու մը կեանքին ապահովագի՞ր… : Խնդալս կուգայ…: Իրականին մէջ՝ մենք ալ կարեւորութիւն չենք տար մեր կեանքին: Քուրջի պէս բան մըն է Հայու կեանք բռնածը, փորը տ'Իթալիի գաղթակայանին մէջ մէկ սեւ տնող չկայ Հայկազանց զարմին մնացորդաց կեանքերուն: Է՛հ, մենք ալ բան մը կ'արժէինք ժամանակ մը: Հիմա իր պրեւ մացու անգամ գնող չկայ: Ափսո՛ս: Պատերազմ որ ըլլա՞յ,— քիչ մը կը բարձրանայ մեր գինը:

— ….

— Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ, ես իրաւունք չունիմ ապահովագրելու իմ կեանքս, ի՞նչ կ'ըսես, եղբայր, Հայու կեանք է այս, ինծի չի պատկանիր նախ, գրեթէ Նանսէնեան գրասենեակ, անոնց կը պատկանի մեր կեանքը, թող ապահովագրեն, եթէ կ'ուզեն՝ թող ձրի տան, մենք համաձայն ենք, մենք Հայ ենք, Մեծն Տիգրանի թոռնե՛ր…

— ….

— Խնդրե՛մ, ինչո՞ւ ապահովագրեմ, ինչո՞ւ, ես իմ կեանքս կը շնորհեմ, իմ կեանքս կուտամ, օրինակ, ձեզի՝ այնքան յօժարութեամբ, որքան սիրահար մը հոգին կուտայ իր սիրականին, միեւնոյն բանն է, անարժէք է, անարժէք, Եւրոպայի մէջ Հայու մը կեանքը արժէ՞ք ունենայ եւ ապահովագրուի՞, վրադ կը խնդան, բարեկամս, գնա ապահովագրէ՛ Քիւրտին, Թուրքին, Չինկեանէին կեանքը, Եւրոպացիին համար արժէք ունին անոնց կեանքերը…

— Հասկցա՛յ, բսաւ խափշիկ երիտասարդը, հասկցա՛յ հեգնութիւնը: Ես ալ կը պատկանիմ ցեղի մը, որ ձեր ցեղին չափ տառապած եւ անիրաւուած է: Ես ալ արժէք մը չեմ ներկայացներ, ես ի՞նչ եմ, կիրքի մը պտուղը,— Ափրիկէի մեր բնաշխարհը շահագործելու եկած եւրոպացի պաշտօնատար մը կնոջ պահանջ է զգացեր գիշեր մը, եւ իմ ցեղս փիզիքական ամէն տառապանք կրելէ վերջ՝ կրած է նաեւ անպատուութիւնը, անկողնային ծաղիկ դառնալով եկուորին: Այդպիսի անկողնոյ պտուղ մըն եմ ես,.. հայրս չեմ ճանչնար, ներմակ մըն էր ան: Մայրս՝ խափշիկ մը, գերուհի կամ սպասուհի: Հոս բերած են զիս, այս երկրին մէջ, դպրոց եմ աւարտած, իրենց կրթութիւնը առած, բայց երբ պէտք չունին՝ կ'ըսեն.— Գնա՛ երկիրդ: Ո՞վ կրնայ հասկնալ հարստահարուած ժողովուրդներու հոգին,— անոնց կեանքը իրաւ է որ բան մը չարժեր, բայց եթէ հասկնա՛յի անոնց հոգին:

Երիտասարդին աչքերը լեցան: Տառապանքի ընկեր մը գտայ իր մէջ: Սեղմեցի ձեռքը, եւ մենք հաղորդուեցանք կարծես իմ սկեպտիկ, հեգնասէր վարդապետութեանս մէջ:

Մեկնած ատեն ըսաւ, կարծես վրէժխնդրութեամբ.

— Օր կուգայ, որ մեր կեանքն ալ կ'արժէ եւ թերեւս աւելի արժէ:

ԱՐԱԶ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՈՒՆԸ

(ՍԵՓԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆ)

13րդ ցանկ

Մարսէյլի Կեդր. Յանձնախումբին միջոցաւ.—

Գ. Ծերիկեան	500
Խ. Թէլեան	300
Յ. Խ.	300
Տոքթ. Սիվրիհիսարլեան	200
Յ. Պապիկեան	200
Տոքթ. Օննիկ Փափազեան	200
Պ. Հացագործեան	200
Գ. Պաղտասարեան	200
Պարսամ Յակոբեան	200
Յ. Նշանեան	100
Յ. Էքմէքճեան	100
Ս. Տիրատուրեան	100
Գումար՝	2600
Տիկին Զ. Պ. Մարսէյլ	100
Յակոբ Միքայէլեան, Կրետէ	100
Լեւոն Իպլիզեան, Սէթիֆ (Ալժերիա)	100
Արամ Տիգեան, Պաղտատ	50
Գումար՝	2950
Սեպտ. 25ի գումարը՝	8735
Ընդհ. գումար՝	11,685

ՄԵՐ ՆՈՐ ԹԵՐԹՕՆՆԵՐԸ

Այսօր, Գ. էջին մէջ կը հրատարակենք չափազանց հետաքրքրական թերթօն մը.

“ ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ ”

Անգլիոյ Ապահովութեան Տեսչութեան վարիչներէն մէկն է հեղինակը, որուն գրչին տակ դէպքերը իրարու կը յաջորդեն իբրեւ կենդանի շարժանկար մը:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ ՈՒՐԻՇ ԿԱՐՃ ԹԵՐԹՕՆ ՄԸ

ՍՈՒԼԹԱՆ ՀԱՄԻՏԻ ԿԵԱՆՔԷՆ

ՀՐԱՊԱՐԱԿ Ս. ՄԱՐԿՈՍԻ

«Հաւանական է որ աշխարհիս վրայ չկայ ատոր համահաւասար գոհար մը»:
ԻՓՈԼԻՏ ԹԷՆ

Հրապարա՞կ ... բառը պզտիկ է ու տժգոյն ցոլացնելու համար այն քարեղէն կայսրութիւնը, այն պերճագեղութիւնը որ Հրապարակն է Ս. Մարկոսի:

Պայման է ճամբորդութիւն մը դէպի Վենետիկ, ըմբռնելու համար այս բազմաչքեղ հէքեաթին վեհափառ ներդաշնակութիւնները: Վենետիկ ըլլալն ալ անբաւական է: Անհրաժեշտ է ներքին ու մեծ ճամբորդութիւն մը, թռչելով խորունկներէն եւ բարձրերէն, ըմբռնելու համար մեծութիւնը այն գեղապաշտ Ոգիին որ ստեղծեց Հրապարակը Ս. Մարկոսի:

Մի՛ կարծէք թէ չափը կորսուած խանդավառութեան մը մէջ կը ստեղծեմ տեսլագեղ պատկեր մը: Ամէն չափազանցութիւն փոխ գիծ մը ու գոյն մը պիտի ըլլայ՝ նկարելու համար վենետիկեան այս տեսիլը, հասարակապետութեան մայրաքաղաքին այս մայրաթագը:

Հրապարակին ճակատը զետեղուած է մայր եկեղեցին Ս. Մարկոսի:

Եկեղեցի՞ ... այստեղ ալ բառը կը տկարանայ ու չոր տերեւի մը նման կ՚իյնայ թուղթին վրայ:

Երեւակայեցէք ոսկի, արծաթ, գոհարի, մարմարի, պորփիւրի, օձաքարի եւ անդապպղինձի լեռ մը որուն վրայ կը վխտան հրեշտակները՝ կառուցանելու համար մայր տաճար մը, ղեկավարութեամբ հրեշտակապետներու:

Տարիներով կը տեւէ այս հրաշալի աշխատանքը ու կը ստեղծուի Ս. Մարկոսի աղօթատեղին որ հիմա պատրաստ է ու շողշողենի կը պսպղայ իր արծաթ դռներով, իր բազմագունեան սիւներով, իր գունագեղ եւ ոսկեթոյր խորքէ խճանկարներով, նրբաւարտ զանգակատուներով, կոթողաձեւ բազմասիւներով, պատշգամներով, իր չորս պղինձէ ձիերով, իր մարմար մարմինով, խոյակներով, զարդերով, իր խորանաձեւ ճակատներով եւ ոսկեփայլ հինգ գմբէթներով:

Գոթական եւ բիւզանդական ճարտարապետութիւնները միասին կը սիրերգեն այս տաճարին քարեղէն համերգին մէջ:

Անիկա յաճախ նման է արեւելեան մայր քրմատունի մը, ամբողջովին շինուած մահարաճաներու գանձերուն գոհարներու տեղատարափով:

Քանի մը քայլ տաճարէն ներս: Սինապարդ գաւիթներ, խճանկարէ պատեր, բազմադրուագ կամարներ, անդրիագեղ կամարակապեր, մարմարակերտ յատակներ:

Մարդ չի կրնար աղօթել այս տաճարին մէջ: Կը դիտէ միայն՝ քանզի եկեղեցական թանգարան մըն է: Բազմաթիւ տաճարներ ձուլուած են այս միակ տաճարին մէջ:

Կարծես Գաբրիէլ հրեշտակապետ կամարի մը անկիւնէն կը դիտէ ձեր դիտելը: Ս. Մարկոս բացակայ է այստեղ: Ան փախած է այսքան չքեղութեան, այսքան շռայլութեան եւ գեղեցկութեան, այս քարացած արեւին մէջէն:

Թերեւս ան փախած է նաեւ ուրիշ պատճառով ...

Բազմաթիւ տաճարներ քանդուած, քակուած, կողոպտուած են, բազմաթիւ մատուռներ մերկացուած են ու ի՜նչ էքլիսիաներ թշուառացուած, յանուն Ս. Մարկոսին:

Ի՜նչ ճակատամարտեր, ի՜նչ ծովամարտեր մղուած գեղակապոյտ ջուրերու վրայ, ի՜նչ դարուններ հնձուած, ի՜նչքան արիւն, արիւն ու արիւն, յանուն Ս. Մարկոսին:

Ի՜նչքան Մարիամ Աստուածածիններ աղքատացուած են, ո՜րքան Յիսուսներ ձգուած պատն երեսի, ի՜նչ բազմաթիւ սուրբեր մերկացուած, չքաւոր մուրացկանի վերածուած, յանուն Ս. Մարկոսի:

Ս. Երրորդութեան աղօթատեղիներ աւարի տրուած են՝ հրաշակերտելու համար եկեղեցի մը ու այնտեղ բնակեցնելու համար Ս. Մարկոս մը:

Կը կանգնին տաճարը ու դեռ լեռնակուտակ աւար կ՚աւելնայ եւ անով ալ կը շինեն ուրիշ հրաշակերտ մը՝ եկեղեցին Սանթա Մարիա Տէլլի Միրաքոլիի: Ս. Մարկոսին աւելցուքները կը տրուին Մարիամ Աստուածածինին: «Զքոյդ ի քոյոց քեզ մատուցանեմ»:

Ս. Մարկոսի տաճարը քարեղէն ոգիներու լեզուն մըն է որ զգեցած պերճազոյներ եւ իր ճակատներն ու բազուկները ուղղած երկինքին՝ կ՚աղօթէ իր անհատնում, իր գեղեցիկ մեղքերուն թողութեան համար:

Կողոպտողները ներած են իրեն ու Աստուած ուրիշ բան չէ եթէ ոչ ներողութիւն, մանաւանդ այսքան հարուստ ներդաշնակութեան մը ի տես:

Քառանկիւն հրապարակին մէջէն, դէպի վերին աջակողմ, կը ծառանայ հարիւր մեթր բարձրութեամբ, զանգակատան աշտարակը, ափրիկեան մինարէթի նման քառանկիւնաձեւ: Անոր գագաթէն տեսանելի է ամբողջ Վենետիկը իր կղզեղէն կազմով, հեռաւոր կղզեակներով, ծովով, ջրերով, աշտարակներու եւ գմբէթներու քրիստոնէութեամբ ու տանիքներու ալետատան լիճով:

Աշտարակին ստորոտը կը գտնուի Սանսովինոյի մարմարեայ օթեակը՝ Լոճճէթթա՝ նման իշխանուհիի մը մենատան:

Տաճարին առջեւէն կը բարձրանան, գմբէթներէն ալ վեր, անդապպղինձէ երեք գեղամոյթեր, գեղեցիկ խարիսխներով, որոնց վրայ կը ծածանին, տօնական օրերուն, մեծադրօշները հասարակապետութեան և կայսրութեան:

Հրապարակին աջ գիծին վերնածայրը պերճադրուագ ժամացոյցի շէնքն է, որուն վարի կամարին տակէն կը սկսի Մէրչէրիան, ուրկէ բազմութիւնները կը հոսին դէպի հրապարակ: Շէնքին գագաթը դրուած է հսկայական զանգակ մը, որուն երկու կողմերը կանգնած են զոյգ մը մերկ տիտաններ, որոնք կը մրճահարեն ժամերը, անցեալը թափելով հրապարակին վրայ:

Քառանկիւնին երկու երկար գիծերը, ինչպէս նաեւ տաճարին հանդիպակաց կողմը պալատներ են, կորնթական խոյակներով, արձանազարդ եւ կամարակապ:

Կամարներուն ներքեւէն կը բացուին անցքեր, փողոցներ: Կամարներուն տակ խանութներ, սրճարաններ, գրատուներ: Ցուցափեղկերուն առջեւ կը խելագարին կիները, ի տես հազարումէկ գեղեցիկ ունայնութիւններու:

Տաճարէն եւ զանգակատունէն դէպի ձախ կը սկսի փիացէթթան: Այնտեղ է հանճարեղէն ծնրութիւնը Տօժերու պալատին որ հսկայական ցոլկանաւու մը նման ծովէն ոստում մը բրած ու նստած է ցամաքի վրայ եւ խարսխած լայնասիւներով ու խոյակներով:

Ուղեղով եւ արիւնով շաղախուած է կարծես այս ծնրապերճ մայր պալատը: Ինչպէս քերթողական գործի մը վերջամասը պարտի աւարտիլ գիտաւոր եղանակով մը ուր զգացումը, երեւակայութիւնը, խորքը, ներդաշնակութիւնը կը հասնին իրենց լրումին՝ այնպէս Ս. Մարկոսի հրապարակին քարեղէն բանաստեղծութեան այս վերջաւորութիւնը՝ կը գերազանցէ բուն իսկ քերթուածը:

Տօժերու պալատը դուրս ցատկած է բոլոր ճարտարապետական ոճերէն, հագնելով նոր ոճ մը, որ իր կարգին դուրս ցատկած է օրէնքներէն եւ մեծափառ զարտուղութեան մը յաղթանակին մէջ քարացած, մեծադղրդուած եւ լայնանիստ: Կարծես իր վրայ աշխատեր են տիտանները, ընկերակցութեամբ մոգերու: Ջերմակ ու վարդագոյն այս գլխապտոյտը, իբրեւ ճարտարապետական մեծ գըլուխ գործոց, մեր տեսողութիւնը կը հարստացնէ հէքեաթագիծ տեսիլով:

Ծանրութիւն, մեծութիւն, նրբութիւն, արքայական ճոխութիւն եւ քըմական չքեղութիւն. ահա տօժերու պալատը որուն թանձր մորթին, սիւնաշարին, զարդերուն, սուր սիւնակներուն, զանգակատուներուն վրայ կը բանի մեծամեծ ոստայնը առասպելական դիւցազնավէպի մը:

Կարծես այնտեղ բնակած ըլլան աշխարհը կառավարող դեւերը, ճիները, փէրիները եւ հուրիները:

Պալատին մէջ իրենց հանճարները քամած են Թինթորէթթօ, Վերոնէզ, Թիցիանօ, Տիծծօ, Սանսովինօ, Պալլադիօ, Սկամոննի, Պարթենոնէ, կրտսեր Բալմա եւ դեռ այնքան ուրիշներ, տալով արձաններ, սանդուղներ, որմանկարներ, մեծանկարներ, քանդակներ, սիւնակներ, շռայլաշքեղ շրջանակներ:

Հանճարատուն:

Տուն գեղարուեստական յաղթանակներու:

Տօժերու պալատին դիմաց պալատներ որոնք կը վերջանան քարափին վրայ:

Տօժերու պալատին եւ հանդիպակաց պալատներուն մէջ, փիացէթթային վերջաւորութեան կը բարձրանան երկու ծովահայեաց կոթողներ, իբրեւ վերջակէտ: Այս կրանիտէ կոթողներէն մին իր վրայ կը կրէ քաղաքին նախկին պաշտպան սուրբին կոկորդիլոսը ու միւսը թեւաւոր առիւծը:

Ու մարմարեղէն սրբատաշ քարափը ուր կը հանգչին կոնտոլները նըման նուագանաւերու, պատրաստ իրենց մէջ ընդունելու Ռոմէօներ եւ Ճուլիէթթաներ, լսելի ընելով պարքարօլներ:

Քարափին դիմացն է Սան Ճորճիօ կղզին՝ նման մեծ նաւու մը որուն կայմն է իր զանգակատունը: Քարափին աջ կողմը Մեծ Ջրանցքն է իր գմբէթագեղ Սանթա Մարիա Տէլլա Սալութէ եկեղեցիով:

Հրաշք է տեսարանը դիտուած քարափին վրայէն: Հրաշք է լակունան, հրաշք է ջուրերուն գունագեղութիւնը, հրաշք են երկինքը, կղզիները, առագաստանաւերը, կոնտոլները:

Հրաշքը աւելի անզուգական կը դառնայ սակայն եթէ փոխանակ քարափէն դիմացը դիտելու՝ դիմացէն մարդ դիտէ քարափը եւ մեր նկարագրած տեսիլները:

Երբ Լիտոյէն կամ Ս. Ղազարէն շոգենաւակոյկ առած կը մօտենաս Վենետիկի, Ռիվա Սկիավոնի ու նաւը կարծես դիտմամբ փոքր շրջան մը կ՚ընէ քարափին առջեւ, այն ատեն տեսարանը անզուգական է: Տօժերու մեծղի պալատը, կոթողները, պալատները, Ս. Մարկոսի պերճագոյները, զանգակատունը եւ աշտարակը ամբողջովին կ՚երեւան: Մարդուս այնպէս կը թուի թէ հասած է երկնային արքայութեան աստուածանիստ քարափը: Այսքան չքեղ գեղեցկութիւն, այսքան առասպելական ճարտարապետութիւն, այսքան մարմարէ քերթողութիւն անկարելի է երեւակայել երկրի վրայ:

Աչքերուս առջեւ կը պատկերանան միջնադարեան Վենետիկցիները իրենց գունագեղ թաւիշէ զգեստներով, ցականներու ոսկեբեռ ժամանումը, յաղթանակներու աւետումը, ժողովուրդին բազմութիւնն ու խանդավառութիւնը, դրօշներու ծովը, զինուորներու անտառը եւ իշխանաւորներու չքախումբը, ինչպէս նաեւ թըռիչքը Ս. Մարկոսի այս պատկերին վրայ:

Աչքերուս առջեւ կը նկարուին հին Բարեկենդանները, խօլաթեւ վազքը դիմակաւորներուն, խումբերու բոլորապարձը, սիրահարներու, գինովներու, զուարճասէրներու թափօրները հրապարակին վրայ, Վենետկուհիներուն շուքերուն ետեւէն եւ անոնց դիմակներուն տակ երեւակայելով նըրկարչական գեղուհիներ: Ուրախ խառնուրդը, բացագանչութիւններ, խըմական ծիծաղներ, հաւցէներու նետուած նախատինքներ, սրամտութիւններ, պատրաստաբանութիւններ եւ սիրահարական հրթիռներ:

Քաղաքին արքայական դահլիճն է Ս. Մարկոսի հրապարակը: Հոն տեղի կ՚ունենան նուագահանդէսները, երգահանդէսները, հանդիպումները, շըրջագայութիւններն ու հանդիսանքը:

Օրուան ամէն պահերուն տարբեր գեղեցկութիւններ, տարբեր գոյներ, տարբեր ոգի ու տարբեր շէնութիւն:

Հոգին կը լայննայ, սիրտը կը բացուի, միտքը կը թեւաւորուի իր մէջ: Որքան անգնահատելի երջանկութիւն՝ եթէ կարելի ըլլար ամէն օր կէս ժամ անցընել իր ծոցը:

Տրտում մը կամ յուսահատ մը նետեցէք Ս. Մարկոսի գեղատեսիլ հրապարակը եւ անոր ունկնդրել տուէք երաժշտական բարձրագոյն ոլորտներուն հասած կտոր մը, ըմպել տուէք անոր կրաբբա մը եւ ձեր հիւանդը բուժուած է անմիջէն ու անդէն:

Հրապարակը գեղեցիկ է ու շէն մանաւանդ իր բնիկներով — տատրակներով:

Ամէն տեղ են տատրակները, — եկեղեցիին վրայ, տօժերու պալատին շուրջը, մոյթերու սանդուղներուն վրայ, աշտարակին առջեւ, քիւերուն ներքեւ, արձաններուն գլխուն վրայ, ջրամբարի մը մօտ, աւազանի մը եզերքները ու հրապարակին մէջ տատրակնե՛ր, տատրակնե՛ր ու տատրակնե՛ր:

Կը թռչին, կ՚ոստոստեն, կը հանգչին, կ՚ուտեն:

Հատ մըն ալ, իբրեւ Ս. Հոգի, կ՚իջնէ Ս. Մարկոսի վրայ:

Ու մարդկային մտածումը կը կրթնի իր ուղեղի բունին եւ կը խորհի թէ ինչ հոգեկան, մարմնական եւ հանճարամոյն ոյժ է ու ոգի որ կերտեր է այսքան հրաշալիք, դերաս-խարհիկներդաշնակութիւնով, ուր մեծութիւնը խառնուած է նրբութեան, ուր վսեմութիւնը խառնուած է քաղցրութեան վրայ, ուր բարձրութիւնը նոյնքան հասակ ունի նաեւ խորութեան մէջ, ուր անմահ է նորին վեհափառութիւն Բանաստեղծութիւնը իր բոլոր մեծաճիւղերով — ճարտարապետութեամբ, նկարչութեամբ, խըճանկարչութեամբ, երաժշտութեամբ, արձանագործութեամբ — եւ դրախտական երկինքով մը որուն արեւը լոյսի լայն ալիքներ կը նետէ ամբողջ բացութեան եւ գերագոյն գեղեցկութեան վրայ հրապարակին:

Որքան աւելի պատշաճ պիտի ըլլար կոչել այս վայրը.

— Հրապարակ Ս. Արուեստի:

Ու ծունկի գալ, սրբատաշ քարերուն վրայ, մրմնջելով իրապէս հիացիկ եւ հոգեբուխ աղօթասացութիւն մը, համբուրել գետինը եւ ոտքի ելլել բեռնաւոր տատրակներու խումբով:

Ափերս կերով լեցուն կը մտնեմ տատրակներու մէջ, կը թափեմ յամբարար կուտերը ու անմիջապէս ունիմ շուրջս բանակ մը տատրակ: Հաւանական չէ՞ որ անոնց մէջ կ՚ապրին ոգիները Պայրընի, Կոլտոնիի, Քիցի, Շէլլիի, Շոփէնի, Թէնի, Միւսէի, հայազգի Քրիստափոր վիպագիրին ու դեռ այնքան արուեստագէտներու որոնք սիրահարուելով սիրեցին այս գեղուհի թագուհի քաղաքը:

Տատրակներ ունիմ ափերուս մէջ, դաստակիս վրայ ու բազուկներուս: Հատ մըն ալ գլխուս վրայ, իբրեւ գըլխարկ: Ու թեւաբաց տատրակներ կը վազեն վրաս: Տատրակ եմ հագեր, տատրակներով կը քալեմ: Մատներս իրարմէ կը բաժնեմ որ կերը թափի քիչ քիչ. տատրակներու հեղեղ մը կը հետեւի ինծի: Տատրակալի բազուկներս վեր կը բարձրացնեմ ու ցնցումով մը կը թռցնեմ, բոլորը մէկ:

Ամբողջ հրապարակին վրայ մանուկներ, կիներ ու ծերեր կը զբօսնուն տատրակներով ու կը լուսանկարուին:

Տեսարանը աւելի կը մեծնայ ու կը ճոխանայ երբ թռչուններուն օրական ուտեստը կը բաշխուի: Ծով մը տատրակներու կը տատանի հրապարակին վրայ: Տատրակները կը ճաշակեն աշխուժօրէն, յարաշարժ տոտիկներով, կը բանին կտուցները, մարմինները անդուլ կ՚երերտան, խելագարած են հրճուանքէ:

Ու երբ զանգակները բարձրէն կը հնչեն, երբ ձայնական բամբ ալիքները տեղատարափի մը նման կ՚իյնան, կը թրթռան տատրակներուն լարերը եւ անոնք բռնուած անզսպելի տենդէ մը՝ խուռնամբոխ կը խուժեն ու կը բարձրանան դէպի աշտարակը, պսակներ կը գծեն օդին մէջ, կը թաւալին, կը տարածուին տանիքներու վրայ, կաթիլ առ կաթիլ ըմպելու վենետիկեան վերջալոյսին— գոյներու ի՜նչ սրբաշունչ պատկերահանդէս — թոյրերը որոնք իբրեւ նոր երկինքներ կ՚ընկղմին ծովերուն, աւազներուն գոհարակերտ գիծերուն մէջ:

Կը տեսնեմ մթնոլորտին մէջ վենետիկեան նկարիչներուն մէկ համադրական երանգապնակը, որուն վրայ տատրակները կը կոցահարեն գոյներ:

Ու երբ գիշեր է կապտորակ եւ անսահման գիշեր, երբ Ս. Մարկոսեան գիւթավայրին կամարը պատկերազարդուած է աստղիկներով, երբ լուսինը կը սահի իբրեւ երկնային կոնտոլա, լուսավառ ալիքներու լաբիւրինթոսին մէջ, երբ տատրակները չկան այլ եւս՝ ինծի կը թուի թէ հոգիներու մէջ են թառած անոնք:

Ու ես զիս կը զգամ վերածուած ապաւէնատունի:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

«ՈՐՍԻ ԵՂԱՆԱԿՆ» Է ԱՅՍՕՐ

Նուէր իմ սիրելի Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻԻՆ

Երկնասլաց պուրակ մը մօտալուտ արահաւիրքէն ընդարմացած նոր կոնտումներ կ՚երազէ: Կիսամերկ ծառերու յոգնած գոյներով տերեւները քնացող մարդերու գիրկը կը թափին, գիշերուան անխոհեմ, զով յոգնանք մը ու դատապարտուած են անհամար զեռուններու անկողին դառնալու: Բարտիները՝ պարտասած արեւուն հետ նիզակ կը ճօճեն, ու պսպղուն տերեւներ սրտաբեկ կը լեցուին իրենց կողերուն վրայ շինուած բոյներու մէջ:

Թռչուն մը դժուարաւ կը բաժնուի լքուած հաւկիթներէն, որուն թուխսը անծանօթ ոճիրի մը զոհ եղած է կիսկատար երազի մը պէս: Բնութեան երակները դէպի իրեն սիրտը կը դեղուն: Ծիծեռնակները արտագաղթի առաջին ժողովը կ՚ընեն: Անփորձ թեւեր կը մարզուին ու անծանօթ ծովերու սարսափը անոնց ճիւղերուն մէջ որոշապէս կը լսուի, ու մերթ հրըճուանքի ձայներ, երբ մայրեր կը կոցահարեն հեռաւոր դարուններու յիշատակը:

Հունա կանանչ վարդերու զորգ մը փռեր են, որսի շուն մը մէկ ոտքը ցուցամատի պէս վեր առած անոնց մէջէն վարդ - կաղամբի մը թաց տերեւները կը հոտուըտայ:

Ուրկէ ուր զարմանալ հրացանի մը զոյգ որոտը կը լսուի ու ահա ճերմակ երազ մը կը կախուի շունին կլափէն: Հա... այսօր որսի եղանակը կը սկսի:

— Մանուկ, վաղը որսի երթա՞նք...

Հօրեղբօրս տղուն հետ ծանր խորհուրդի ենք նստեր. արկած ու վըտանգ, ծեծ ու պատիժ, եղջիւր կը տնկեն մեր ճամբուն վրայ, ու անոնց մէջէն հօրիզոնը կ՚երկարի հրաշագեղ ու անդիմադրելի տեսիլներով:

Գիշերը կուզայի (խոշոր վարունգ) ածուներուն մէջ քնացե՞ր ես, լսա՞ծ ես տղոցը աճումի, ես յանկարծ կը զգամ այդպէս աճիլս որսի արեան ղեղումով երակներուս մէջ:

Թեթեւ, թեթեւ կը սողոսկիմ հօրս զէնքի թաքստոցէն ներս ու հրացան մը գրկած դուրս կուգամ, բնորելու ժամանակ չկայ... Մայր, մայր չոր սերով լեցուն ցփսին այդ միջոցին ես ձգեցի առատաղէն վար, գետինը փշուր փշուր, երբ հօրս վառօդը կը զողնայի, եւ զուր տեղը կատուս քաւեց: (Երանի ինձ պատեհութիւն տըւէր սրտիս ծալքերը պարպելու):

Իմ որսորդ կատուս, մեր լեռներուն մէջ քանի՞ սերունդներ հասցուցիր հիմա ու քու կորիւններդ որո՞ւ կը տանին ողջ կաքաւները որո՞ւ ...

Քանի երկար տարիներ սպասեր եմ այս օրուան ու քանի տեսիլքներ, կուռքեր փշրուած են գրասեղանիս վրայ վարժապետիս մօչիի գաւազանին տակ: Պատուհանէն կը նայիմ: Աստղկանց մեծ որսորդը մէկ գնդակով արծիւի մը թռիչքը ծալլեց: Մինչ մենք չորս թշուառ պատերու մէջ խոր վիրապի դասը դառն կուլայինք, ես փախայ, արծիւի փետուրէն հատ մը ձեռքիս մէջ ու անծանօթ ճամբան ինկայ հրացանս գրկած որ մօրմէս գաղտ ես ոչ ոք գրկած եմ այդպէս սրտագին: Անթիւ փշրուած երազներս կը լոգուին (լոգ՝ փակցնող խմոր) ու զիս կը հրեն կը տանին ինչպէս մեր կարմիր ցուլը կը քաշեմ կը տանիմ դէպի նոր արօս ու արօտ:

Մեր գիւղը մեծ հրաշք մըն է, երբ վերէն ծերացած Աստուած պապան անզուսպ փափաքով մեզ փնտռէ, իր ճերմակ մօրուքի թելերը կը մնան մեր տղոց ափերուն մէջ ու ան չի գիտեր որու հայհոյէ: Այդպէս է մեր գիւղը: Մեր թաքստոցները եթէ կ՚ուզես գիտնալ, պէտք է գաս խաղալ մեզի հետ, մեր ծմակներն ու պուրակները կածաններով անցնիս դէպի ձորերը ժայռ մը գրկած սահնակ խաղաս. անդունդներէ ցատկես ու ժայռէ սանդուղներէ մագլցիս: Եթէ դուն ալ հրացան մը ունիս՝ որսի երթանք, քարայրները արջերով լեցուն են անհետացած ճգնաւորներու մագաղաթէ անկողիններու վրայ: Ձորերուն մէջ գայլեր, սարերը եղնիկներ ու անտառները թռչուններ, թռչուններ:

Մենք ձայնով ականջով կը տեսնենք իրար, ու ահա հայրս Ջէնով Օհան կորած կատուին վրայէն ինծի կը կանչէ.

— Է՜հ, տղա՜յ, հէ՜յ ...

Դող մը կ՚անցնի մէջէս ու հրացանս կը պարպուի, զոյգ ձայնի սարսափին մէջ կը հանեմ թռչունի մը ճիչը. ո՞ր ձայնին վազեմ: Անծանօթ թռչուն մը մագիլները կծիկ կ՚ընէ ոտքերուս քով ու արիւնը չատրուանի մը պէս աջ աչքէն վեր կը ցայտէ:

Ե՞ս սպաննեցի զինքը ու այդ անփորձ հարցումին պատասխանը տարիներ վերջ զնտանի մէջը քաւեցի, բայց ...

Լուսապայծառ երջանիկ առաւօտ մը անզուսպ թռիչքով ովկիանոսը նահանջեցի, խղճմտանքի բեռս թշնամի արեան մէջ խեղդելու:

(Վաղամեռիկ երջանկութիւն, քու մօրմոքդ երկունք մը ունի եւ կորիւններուս ձեռքերով ես դայեակ պիտի ըլլամ):

— Հէ՜յ, տղա՜յ, հէ՜՜յ....

Եկեր ինկեր ենք մարգի մը մէջ:

Արջառը գեղ կը դառնայ, քանի մը անզուսպ ցուլեր ու երինջներ եղերամայրերու պէս շրջանակ են կապեր ու աղմուկով կանչերով գետինը կը փորեն: Արեւէն ու ձիւնէն ճերմկած եզան հսկայ պանկ մը կայ ինկած կանանչութեան մէջ, գայլերու նախճիրի մը վերջին մնացորդը ու արջառը չուզեր բաժնուիլ իրենցմէ մէկուն կըմախքէն, ու իսկ այդ մարդացած անասնութեան գերագոյն բողոքը մեր ձորերուն մէջ ժայռէ ժայռ զարնուելով կ՚երթայ հալածել դարանակալ գայլերու վոհմակը:

Ժայռի մը պորտէն ջուրի զուլալ երակ մը վար կը սահի: Հրացանս կախուած է որսս, թեւիս տակ կը դընեմ, այս ժամուն ապահով չէ գետին դնել: Խոշոր տերեւով ջրդոն մը կաւով կը փակցնեմ ժայռի պորտին ու կը խմեմ երբ մէկը վախնայ, լաւ է պաղ ջուր խմէ:

Հիմա նոր կը զգամ որ բոլորովին մինակ եմ: Ատոր պատճառը մեր հօր խստութիւն է: Անոնք մեր լեռներուն մէջ մեզ հնազանդեցնելու անգիր օրէնք մը ունին եւ վարժապետը միջնորդութեան կը հասնի, երբ մեր թեւերը թափահարենք ...

Ինչո՞ւ ոտքերս կը կթոտին, ինչո՞ւ կը յամենամ տուն վերադառնալ: Ա՜խ, եթէ դեռ վառօդ ունենայի ...

Հազիւ տուն շէմքէն ներս կ՚իյնամ:

— Եկո՛ւր, կ՚ըսէ մայրս գգուած արցունքով, եկուր հայրդ (օրէնքը) տունը չէ, հրացանդ տեղը դի՛ր, վաղը խուզարկութիւն կայ նորէն:

Բայց հայրս յանկարծ կ՚արձանանայ դէմս, անսպասելի զինաթափ ժըպիտով մը զիս կը դիտէ ու գրեթէ կը պոռայ.

— Ալ հերիք է, կնիկ, հրաւառէ օճախին կոճղը, տղուս որսին ճենճահոտը կ՚ուզեմ շնչել այս իրկուն եւ նոր պատուէր մը ներշնչել իր հոգւոյն:

Մինչ ես դեռ կը լսեմ կարմիր ցուլի մը ողբաձայն բառաչը: Գիշեր է, խուզարկու գայլեր դէպի գիւղը կը բարձրանան:

....

Գիւղիս ափ մը հողը, փետուր մը, գլխիկոր ծաղիկ մը, արցունք ջուրը, միջատ մը, պտղունց մը փոշին ինծի համար մէկ մէկ նշխարք են, ուր մեղմով սնած մարդացած անասնութիւնը նուիրական է: Արդ ես պիտի դառնամ հոն անասնացած մարդկութեան հետքերով ...

— Որսի եղանակը սկսած է ...

Խ. Կ. Ն. — ՎՇՏՈՒՆԻ

ՄԱՏԸ ՏՆԿԱԾ ԿԸ ՄԱՏՆԵՆ..

«Խորհ. Հայաստան» (10 սեպտ.) կը հրատարակէ ոմն Ա. Նիկողոսեանի յօդուածը, որ ցոյց կուտայ թէ շինարար Հայաստանի մէջ ի՞նչպէս կը քանդեն օճախները իրենք իրենց մէջ.

— Օգոստոսի վերջերը Երեւանի կուսակցական կազմակերպութիւնները իրենց ժողովներուն մէջ քննութեան առին «Պրավդայի», կուսակցական զգաստութեան բարձրացման հարցերուն նուիրուած առաջնորդող յօդուածները եւ Անդրկովկասի կուսակցական կազմակերպութեանց ղեկավար Լ. Բերիայի «փոշիացնել, հողմացրիւ անել ընկերվարութեան թշնամիները» յօդուածը: Այդ ժողովներուն մէջ լայն ինքնաքննադատութեան ենթարկելով, մերկացուցին եւ երեւան բերին կարգ մը ծածկուած թշնամիներ, որոնք մինչեւ այժմ օգտուելով կազմակերպութեանց ղեկավարներու ներած ապատամտութենէն եւ բարեհոգութենէն, կրցեր էին քօղարկուիլ եւ խաբել կուսակցութիւնը:

Բերենք այդ տեսակէտով քանի մը բնորոշ եւ ուսանելի օրինակներ:

Երկար ժամանակ գարեջուրի գործարանի կուսակցական կազմակերպութեան անդամ է եղեր գործարանի տնօրէն Արամ Ղազարեանը: Սակայն կուսակցական կազմակերպութիւնը այնքան արթուն չէ գտնուած, որ ժամանակին պատռէր անոր դիմակը: Ղազարեանի թափած կոկորդիլոսի արցունքները այն մասին թէ ինք տրոցկիստ չէ եղած, այլ միայն տատանուած եւ ուրիշ ոչինչ — գոհացուցած են բարեհոգի վարիչները եւ արգելք հանդիսացեր ճանչնալու կուսակցութեան թշնամին, անդամատոմսով քօղարկուած ժուլիկը, հակայեղափոխական տրոցկիստը: Պատահական չէ այդ այն պատճառով, որ կազմակերպութիւնն ուշքի եկաւ եւ հեռացուց տրոցկիստը այն ժամանակ, երբ կազմակերպութենէն անկախ այդ ժուլիկը մերկացուած էր արդէն:

Իսկ արդիւնաբերութեան հիմնար-

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴՐԱՄԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ԴՐԱՄՆԵՐ

Երբ օր մը, երրայերէն բառի մը իմաստը ճշդելու համար, կ'այցելէի Պ. Կ. Բասմաջեանի մատենադարան - բնակարանը, որուն պատուհանները կը բացուին Մոնսուրիի հանրային նկարչագեղ պարտէզին վրայ, մեր յոգնաջխատ պատմագէտ - բանասէրը, իր ձերմակ տարիքին խաղաղութեան մէջ անգամ մերժելով բաժնուիլ հին գիրքերու եւ ձեռագիրներու տաղտուկէն, Հայաստանէն բերած արախչին գլխուն՝ ինծի ցոյց կուտար իր ծրագրեալ աշխատութիւնները։

— Պ. Բասմաջեան, պէտք է քիչ մըն ալ մտածել հանգիստի մասին, փարատելու համար մտային յոգնութիւնը՝ դուրս ելլել այս մենաստանէն ...

— Ի՞նչ կ'ըսես, հապա ե՞րբ պիտի լրացնեմ այս գործերը։ Այսօր պառյտի, վաղը հանդէսի, յաջորդ օրը ժողովի,— տակաւ մեր կեանքը չէ, այնքան քիչ կուգայ ժամանակը որ ...

Արդարեւ, մեր մտաւորականնե-րէն շատ քիչերը գիտեն թէ ինչ է ժամանակը։ Երբեմն ժողովները, երբեմն ալ հանդէսները մեզմէ կը խլեն հարստութիւն մը, որուն արժէքը դժուար թէ կարենանք գնահատել։ Մեր մտաւորական կեանքը յաճախ չանցնիր սրճարանի խորհրդակցութենէ մը անդին։

Բայց եւ ճիշդ է որ երկու կարգի մտաւորականներ կան,— մտաւորականը որ կը գործէ, եւ մտաւորականը որ կը ստեղծագործէ։ Առաջինին շրջապատը ժողովրդեան բազմութիւնն է, երկրորդին շրջապատը՝ գիրքերու բազմութիւնը։ Ժիւլէն Պէնտա, վերակենդանացնելով հին ...

...եւ այսպէս տարիներ։ Ցետոյ պէտք է արձանագրել որ լա՛յն է Պ. Բասմաջեանի աշխատանքի դաշտը,— իր փորձերը, աւելի քան 48 կտոր, կը շօշափեն պատմութիւնը, բանասիրութիւնը, գրականութիւնը, գեղարուեստի պատմութիւնը, բեւեռագրութիւնը, եւն.։ Իր գլխաւոր աշխատութիւններէն յիշենք.

1. Իսկական պատմութիւն Հայոց։
2. Պատմութիւն օսմ. գրականութեան (ֆրանսերէն)։
3. Լեւոն Ե. Լուսինեան, վերջին թագաւոր Հայոց։
4. Քաղաքային եւ զինուորական օրէնք Ներսէսի Լամբրոնացւոյ։
5. Հայոց հին գեղարուեստի վարպետները։
6. Ամիրտովլաթի Ամասիացւոյ «Անգիտաց Անպէտ»։
7. Հայերէն արձանագրութիւնք Անւոյ, Բագնայրի եւ Մարմաշէնի։

Վերջապէս 10 տարի խմբագրած է Բանասէրը։

Եւ ահա աշխատութիւն մը հայկական դրամագիտութեան մասին։ Պէտք է արձանագրել այստեղ, որ Ժաք տը Մորկան, գնահատելով Պ. Բասմաջեանի ուսումնասիրութիւնները դրամագիտութեան մասին, անոր կոտակած է իր Manuel de Numismatique Orientaleի (երկու հատոր) հրատարակութեան հսկողութիւնը։ Այդ ստուար աշխատութիւնը ահա կը տպուի Բասմաջեանի յառաջաբանով։

Պ. Բասմաջեանի Հայկական դրամագիտութիւնը պսակուած է Երուսաղէմի Հայոց վանքին «Սրբոց Թարգմանչաց - Դուրեան Գրական Մրցանակ»ով։ Տպուած Վենետիկ՝ մաքուր տպագրութեամբ եւ պատկերազարդ։

Ի՞նչ է դրամագիտութեան արժէքը։

Մետաղեայ այդ փոքրիկ յիշատակարանները, իրենց քանի մը բառ արձանագրութեամբ, կուգան վկայելու ժողովուրդի մը պատմութեան այս կամ այն շրջանին մասին, յաճախ կը սրբագրեն պատմիչներու թիւր գնահատութիւնը կամ կը լուսաւորեն ...

...կան շրջան, Է.— Մոնղոլեան շրջան, Ը.— Փոքր իշխանութեանց շրջան, Թ.— Սելճուկեան շրջան, Ժ.— Ռուբենեան շրջան, ԺԱ.— Վրական շրջան, ԺԲ.— Օսմ. շրջան, ԺԳ.— Նոր շրջան (1918)։

Իւրաքանչիւր դրամ ներկայացուած է պատկերով, մետաղին մասին կարճ ծանօթութիւններով, դրամը տպող վեհապետին անունը, թուականը եւ համառօտ ակնարկ մը շրջանի պատմութեան վրայ։ Եւ ընդարձակ մատենախօսութիւն մը, աղբիւրներու ցանկը։

Գիրքը կը վերջանայ հետեւեալ յուզիչ տողերով.

«Այսքան տիրապետութիւններէ, այսքան անտիրութիւններէ, այսքան հալածանքներէ եւ այսքան տառապանքներէ ետք՝ հրա՛շք է, որ հայ ազգը կ'ապրի դեռ։ Այս կենսունակութիւնն ապացոյց է, որ այս տոկուն եւ չարքաշ ազգը՝ մեռնելու համար ստեղծուած չէ, այլ ապրելու համար։ Եւ հայ ազգը պիտի ապրի՛, ինչ որ ալ պատահի, որքան որ մեր կեղծ «բարեկամներն» ու դարաւոր թշնամիներն ...»

...սէի։ Վենետիկի մէջ, Միւսէի հիւանդութեան ժամանակ, իտալացի բժիշկ մը, Փակէլլօ, ամէն օր կը յաճախէր իրենց տունը՝ խնամելու համար բանաստեղծը։ Ժորժ Սան այս անգամ կը սիրահարի բժիշկին։ Երկար դատէ մը վերջ, 1836ին կը յաջողի գտնել իր ազատութիւնը,— ամուսնալուծում ստացած էր։ Եւ անյագ այս կինը օրուան մեծ արուեստագէտներուն հետ է — Լամընէ, Շոփէն, եւ ուրիշներ։ Իրապէս կը սիրէ՞ր,— դժուար է ըսել։ Դժուար է բացատրել նաեւ իր հոգեբանութիւնը, իր միտքը լեցուն էր դարաշրջանը կազմող գաղափարներով, օժտուած էր վառ երեւակայութեամբ մը, մօտ էր ժողովուրդին եւ խոնարհ խաւերուն, խանդավառուած 1848ի յեղափոխութեամբ, կը սիրէր հողը, գիւղացին եւ բնութիւնը, յորդառատ կ'արտադրէր՝ յօղուած եւ վէպ, եւ իր վէպերուն մէջ կ'արտացոլայ այս բարդ հոգին։

Տըլաքրուա եւ Մէրիմէ թշնամի եղած են իրեն,— անոնց անգութ կեցուածքին հակառակ, արուեստագէտներուն մեծամասնութիւնը ունէր իրեն ...

Ժորժ Սան

ՄՅԱՒՈՐԱԿԱՆԸ ԱՆՀԱՅՏԻ Է

ՕՐ. ԶԱՐՈՒՀԻ ՏԱՄԼԱՄԵԱՆ

ԵՒ

Պ. ՊԵՏՐՈՍ ՊԱՊԻԿԵԱՆ

Նշանուած

Փարիզ — Վենետիկ

...աշխատաւոր մը, այլ «թուղթ - քեր - թող», ծոյլ մարդու մը դէմքը։ Այսպէս ուրեմն հաստատուններու կամ սեփականատէրերու նման, որոնք կ'ապրին առանց քրտինք թափելու, գրագէտներն ալ ծոյլեր են, որ կը գրօսնուն, կը զուարճանան՝ երբոր ուզեն, բայց եւ կ'ապրին առանց յոգնութեան,— այսպէս կ'ըսէ ռամիկը։ Պէտք է խորհիլ, որ գաղափարը չի գար բուն խսկ ռամիկէն։ 1791ի սահմանադրութեան խմբագրութեան ժամանակ, զեկուցարեր Շափըլիէ, ուզելով պաշտպանել եւ միանգամայն պատուել գրագէտները, «սեփականատէրերու» դասին մէջ կը դնէր զանոնք։ Այդ օրերէն մնացած է արդէն հեղինակի «սեփականութեան իրաւունք»ի տեսութիւնը։ Ու գրա- ...

ՏՈՒԱՇ

...

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

ԽՄԲ.— Անգլիոյ ոստիկանական ընդհանուր տեսչութեան յայտնի դէմքերէն՝ էտուին Ուուտհօլ հատորի մը մէջ ամփոփեց վերջերս իր յիշատակները պատերազմի լրտեսներուն մասին։ Բացարձակապէս վաւերական են իր պատմութիւնները եւ չափէն աւելի հետաքրքրաշարժ։ Ստորեւ կը ներկայացնենք զանոնք, յապաւելով կարգ մը աննշան մանրամասնութիւններ։

ԳԼՈՒԽ Ա.

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

Դրրդագին պատմութիւններ գրել ուզող հեղինակը ընդհանրապէս իրեն նիւթ կ'ընտրէ Գաղտնի Սպասարկութեանց գործունէութիւնը։ Բայց կրնամ ըսել որ հեղինակ մը որքան ալ վառ երեւակայութիւն ունենայ, չի կրնար պէտք եղածին պէս սպառել այդ նիւթը եւ իր ստեղծագործութիւնը կարելի չէ երբեք բաղդատել այն խիզախ ու անվեհեր աշխատանքին հետ զոր դաշնակից պետութեանց Գաղտնի Սպասարկութիւններու վարիչները կատարեցին վերջին պատերազմի ընթացքին։ Ի՞նչ է Գաղտնի Սպասարկութիւնը։

Խաղաղութեան ատեն անիկա երեւութապէս գոյութիւն չունի։ Կառավարութիւնները կ'ուրանան թէ այդ տեսակ կազմակերպութիւն մը կայ երկրին մէջ։ Սակայն եւ այնպէս երբ պատերազմի մութ ամպերը երկինքը կը մթագնեն, Գաղտնի Սպասարկութիւնը ասպարէզ կ'իջնէ իբրեւ իբրեւ իրական, մահաբոյր եւ ահաւոր տարր մը հայրենիքին ապահովութեան համար։

Անգլիոյ Գաղտնի Սպասարկութիւնը, որ շատ մօտէն ծանօթ էր օտար լրտեսներու վտանգաւոր գործունէութեան, աչալուրջ կը հետեւէր անոնց ...

...

Չեկայի նոր վարիչը Էնվէր փաշայի սպանիչն է...

«Մաթէն» կը գրէ թէ Չեկային նոր վարիչը, Նիքոլա Իվանովիչ Եժով (Ներքին գործավար), նախկին բանուոր մըն է Փութելովի գործարանէն, 41 տարեկան, եւ իր արագ բարձրացումը մեծ մասով կը պարտի Սթալինի եւ Վորոշիլովի: Այդ բարեկամութիւնը կը սկսի քաղաքացիական պատերազմներէն, երբ, Ցարիցինի մօտ, Սթալինի, Վորոշիլովի եւ Մինինի վարած բանակներուն մէջ Եժով քաղաքական պատուիրակի պաշտօն կը վարէր: Իր կորովը նպաստեց արագ բարձրացման, հակառակ իր աննպաստ անցեալին: Արդարեւ Եժով ծնած էր ժամկոչներու ընտանիքի մը մէջ եւ կրթուած՝ թեմական դպրոցին մէջ: Քաղաքացիական պատերազմէն անմիջապէս վերջը, հինգ տարի անցընելով Թիւրքեստանի մէջ, Եժով շատ կարեւոր դեր մը կատարեց ոչ միայն դէպի կեդրոնական Ասիա թափանցման, այլեւ հակայեղափոխական ծանր վտանգի մը անհետացման համար: Եժովն էր որ կազմակերպեց հռչակաւոր Էնվէր փաշայի սպանութիւնը, այսպէս իր անունը արձանագրելով ժամանակակից պատմութեան ամէնէն անծանօթ մէկ էջին վրայ: 1920ին, Պաքումի (ԽՄԲ.— Պիտի ըլլայ Բագուի) իսլամական (արեւելեան) համագումարէն վերջը, Լէնին Մոսկուա հրաւիրեց Էնվէր փաշան, «համագումարին կազմակերպիչներէն մէկը», եւ անոր յանձնեց շատ կարեւոր պաշտօն մը: Այդ պաշտօնն էր խորհրդային Թուրքեստանի մէջ կազմակերպել բնիկ իսլամներու բանակ մը եւ ուղղել Հնդկաստանի վրայ, Աֆղանիստանի եւ Իրանի ճամբով: Քրէմլինի եւ անոր գործակալին՝ Եժովի աջակցութեամբ իբր 100000 ձիաւորներու բանակ մը կազմելէ վերջ, Էնվէր փաշա պատրուակ բռնելով մզկիթներու փակումը՝ Մոսկուայի հրամանով եւ մոլլային գնդակահարումը Չեկային կողմէ, ապստամբութեան կանանչ դրօշը պարզեց խորհրդային իշխանութեան դէմ: Կեդր. Ասիան կորսուած կը համարուէր Մոսկուայի համար: Եժովն էր որ փրկեց կացութիւնը: Ան յաջողեցաւ Էնվէրի բանակին կոնակը անցընել համայնավար Թաթարներու ծպտեալ ջոկատ մը, որ գիշերանց յարձակեցաւ Էնվէր փաշայի քնացած տան վրայ եւ սպաննեց փաշան եւ իր հետեւորդները: Պասմաճները այսպէս կորսնցնելով իրենց ղեկավարը, ապստամբութիւնը ճախողեցաւ: Բայց պայքարը շարունակուեցաւ եւ եթէ Էնվէր տակաւին ողջ ըլլար, ելքը կրնար բոլորովին տարբեր ըլլալ:

Իբրեւ վարձատրութիւն իր ծառայութեան, Եժով բարձր պաշտօններու կոչուեցաւ Լէնինկրատի, Ռոստովի եւ վերջապէս Մոսկուայի մէջ: Միշտ անհաշտ թշնամի մըն էր Թրոցքիի եւ ամէնէն մտերիմ բարեկամը՝ Քիրովի, որ սպաննուեցաւ 1934 դեկտեմբեր 1ին:

*** Գերմանական թերթ մը կ'իմանայ թէ Սթալինի համատարած «մաքրագործում»ին յառաջիկայ զոհը պիտի ըլլայ Քալինին, Կեդր. Գործադիր Կոմիտէին (խորհրդարան) նախագահը:

ՍՊԱՆԻՈՅ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ Կ'ԱՄԲԱՍՏԱՆԷ ԻՏԱԼԻԱՆ, ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ ԵՒ ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԸ

—o—

Ապստամբները դիմադրութեան կը սպառնին

—o—

Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովին մէջ, Մատրիտի կառավարութեան պատուիրակութիւնը ուղղակի ամբաստանեց Իտալիան, Գերմանիան եւ Փորթուկալը, իբրեւ մեղսակից Սպանիոյ ապստամբներուն: Պատուիրակութիւնը 15 անջատ պարագաներ յիշեց, հաստատելու համար իր մեղադրանքը: Այդ ամբաստանագրին համաձայն, Փորթուկալ քարիւղ կը ճարէ ապստամբներուն, Իտալիա՝ զէնք, Գերմանիա՝ օդանաւեր եւ սպաներ: Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ բոլոր փոխադրութիւնները կատարուած են չէզոքութեան յայտարարութենէն վերջը (օգոստոս) եւ բացորոշապէս կը կազմեն բռնաբարում՝ ստորագրուած համաձայնութեան:

Ապստամբներու պատուիրակութիւնն ալ իր կարգին շրջաբերական մը ցրուեց Ազգերու Դաշնակցութեան անդամներուն, պարզելով «մարքսեան խուժանին կողմէ կատարուած վայրագութիւնները, ի հաշիւ այսպէս կոչուած Մատրիտի կառավարութեան»: Ապստամբները պաշտօնապէս ընդունուած չեն Ազգաժողովին մէջ, եւ դիմում ալ կատարած չեն. բայց այժմէն կ'ազդարարեն թէ երբ իշխանութեան գլուխ անցնին, պիտի քաշուին Ազգերու Դաշնակցութենէն, եթէ ան փորձէ խառնուիլ Սպանիոյ ներքին գործերուն:

*** Զօր. Ֆրանքօ ապագայ կառավարութեան պետ նշանակուած ըլլալով, սկսաւ հրամանագիրներ ստորագրել, իր հաստատելիք վարչաձեւի մասին, որ պիտի հիմնուի Փորթուկալի կարգուսարքին վրայ (Ֆաշական դիկտատուրա): Ընդհանուր նահանգապետութիւն մը հաստատուած է, գրաւեալ նահանգները կառավարելու համար, ինչպէս եւ արտաքին յարաբերութեանց տեսչութիւն մը:

*** Ապստամբները իրենց վերջին զեկոյցով կը հաղորդեն թէ գրաւած են Էյպարը, Պիլպաոյի մօտ, ինչպէս եւ Սիկուէնցայի ամրութիւնները (Մատրիտի հիւսիսային արեւելեան շրջանին մէջ):

Ազգ. Վիճակահանութեան պարգեւները

Ազգ. պարգեւախաղի 8րդ շարքին վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ ուրբաթ գիշեր, Նիմի մէջ: Երեք միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 1,010,807 թիւը:

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 1,000,000 ֆրանք.— 0.177.473, 0.191.617, 0.766.548, 0.819.232, 0.039.538, 0.640.205:

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500,000 ֆրանք.— 0.709.201, 1.157.582, 0.742.263, 0.067.204, 0.811.944, 0.691.173:

5100 վերջացող թիւերը շահեցան 100.000 ֆրանք:

2058 վերջացող թիւերը շահեցան 50.000 ֆրանք:

3940 վերջացող թիւերը շահեցան 25 հազար ֆրանք:

0.327 վերջացող թիւերը շահեցան 25 հազար ֆրանք:

726 վերջացող թիւերը շահեցան 10 հազար ֆրանք:

88 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 ֆրանք:

3 վերջացող թիւերը շահեցան 100ական ֆրանք:

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ

կը տօնուի Հոկտ. 17ին, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին,

Sociétés Savantesի սրահին մէջ, **28 Rue Serpente**

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ**

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՊԱՌԱԶԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ՅԱՒԵԼՄԱՆ մասին ուշագրաւ ճառ մը խօսեցաւ Անգլիոյ ելմտական նախարարը, Նէվիլ Չէմպրլէն, պահպանողական կուսակցութեան ընդհ. ժողովին մէջ: Շեշտեց թէ պիտի շարունակեն իրենց պատրաստութիւնները, մինչեւ որ լրացնեն վերազինման ծրագիրը:

ՍՐՃԱՐԱՆՆԵՐԸ, ՃԱՇԱՐԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ՊԱՆԴՈԿՆԵՐԸ գործադուլ հռչակեցին երէկ, համաձայնութիւն գոյացած չըլլալով ծառայողներուն եւ գործատէրերուն միջեւ: Ջախակողմեան թերթերը այս նոր տագնապին պատասխանատու կը հռչակեն գործատէրերը:

ԼԷՕՆ ՊԼՈՒՄ ԵՒ ԻՏԸՆ կարեւոր տեսակցութիւն մը ունեցան Ժընեւի մէջ, միասին ճաշելով: Գլխաւոր նիւթը Լոքառնոյի նոր ժողովն է: Արդիւնքը գաղտնի կը պահուի: Լէօն Պլում Փարիզ կը վերադառնայ այսօր:

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՆԱԽԿԻՆ ՀՐԵՂԷՆ ԽԱՉԵՐՈՒ պայքարը կը սաստկանայ օրէ օր: Ինչպէս գրած էինք, կառավարութիւնը արգիլեց գնդ. տը լա Ռօքի սարքած ժողովը եւ ընկերվարական - համայնավար ճակատին հակացոյցը: Բայց եւ այնպէս ընդհարումներ պատահեցան եւ 15 կարմիրներ ձերբակալուեցան: Դատական քննութիւն բացուած է Ֆրանսայի «ընկերային կուսակցութեան» դէմ (Հրեղէն Խաչ): Համայնավարները ժողով մը սարքած են այսօր, կիրակի, Փարք տէ Փրէնսի մէջ: Գնդ. տը լա Ռօք որոշեց հակացոյց մը կազմակերպել: Այս առթիւ թերթերը գրեն կուսան թէ գնդապետը որոշած է ճիշդ համայնավարներու մեթոտին հետեւիլ, ցոյցի դէմ ցոյց սարքելով եւ յարեւման բովանդակութեամբ նամակներ գրելով վարչապետին: Հատ մը գրած է արդէն, ինչպէս եւ կոչ մը՝ ուղղուած ժողովուրդին: «Իւմանիթէ» կը պահանջէ բանտարկել գնդապետը:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ծանօթ արուեստագէտ Անուի Պօր ինքնաշարժի ծանր արկած մը անցուց առջի օր: 16 տարեկան տղան ալ վիրաւորուեցաւ ծանրապէս:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մեր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնենք Ֆ. կապոյտ խաչի Լիոնի մասնաճիւղին, որ այս տարի մեր զաւակը՝ Ֆիլիպ Նիս ղրկած էր օդափոխութեան համար: Շնորհակալութիւն նաեւ Շրջ. վարչութեան եւ հսկիչներուն, իրենց մայրական հոգածութեան համար:

Տէր եւ Տիկ. ԻՆԷՔՄԵԱՆ

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՍԷՕԼԷՕԶԻ Հայր. Միութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները այսօր կիրակի, ժամը 2ին, միութեան գրադարանի սրահը, 43 rue de la Défense, Իսի լէ Մուլինօ:

ԱՆԹՐԷԱՍԻ եւ Շրջ. Հայր. Միութեան տարեվերջի ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ այսօր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Պ. Գարաւէօզեանի սրահին մէջ, 45 rue de la Défense, Իսի լէ Մուլինօ, կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները անխտիր: Կարեւոր օրակարգ: Նոր վարչութեան ընտրութիւն:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme. PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (105)

Զ Ա Ր Թ Օ Ն Ք

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

—o—

Բոլորն ալ գիտէին ինկած թէ ինչ բսել կ'ուզէր Վահէն. միայն Քաջայն էր որ աւելի ինքնիրեն խօսելու ձեւով, բսաւ.

— Այսինքն տերոր,— ու անմիջապէս աւելցուց տարակուսական ձեւով մը,— կը կարծէ՞ք թէ այդ է միակ միջոցը: Ես չեմ քաշուիր յայտնելու թէ՝ ես քիչ մը անհաւատ եմ տերորներու օգտակարութեան նկատմամբ. համոզելը, հասկցնելը աւելի արժէք ունի քան սպաննելը:

— Այո, եթէ միայն նորմալ պայմաններու մէջ գտնուէինք,— խօսողը Գէորգն էր որ մինչ այդ լուռ մտիկ կ'ընէր ընկերներու,— ես Վահէի հետ համաձայն եմ: Որքան որ տերորը անարդար ձեւ մըն է, բայց այս պայմաններուն մէջ, երբ կռիւ յայտարարուած է կառավարութեան դէմ, ժողովրդական զգաստութիւնը եթէ պէտք լինի, պէտք է բռնի պահել: Ոչ մէկ խօսք եւ քարոզ կրնայ այն զգաստացուցիչ դերն ունենալ, ինչպէս տերորը:

— Անշուշտ, խօսեցաւ Ռուայթը,— տերորը ինքնին ոչ նպատակ է եւ ոչ ալ ցանկալի զէնք մը, բայց ներկայ պայմաններու մէջ, ես ալ դժբախտաբար անհրաժեշտ կը գտնեմ: Միայն թէ, ես պիտի առաջարկէի, որ այդ միեւնոյն միջոցը գործադրէինք եւ ուրիշ բարձրաստիճան պաշտօնեաներու նկատմամբ ալ, որոնք այնքան ի գուր մարդկային արիւն թափեցին վերջի մէկ ամսուան ընթացքին: Օրինակ՝ Պաքուի նահանգապետը ...

— Լաւ յիշեցուցիք: Ես մոռցայ յայտնելու: Երէկ լուր ստացանք որ Գանձակի մէջ պերօրի ենթարկուած է փոխ - նահանգապետ Անդրիէվը, հաւատափոխ Հրեայ մը, որ Գանձակի արիւնահեղութեան գլխաւոր պատճառը եղաւ:

— Ի հարկէ, այդ շատ լաւ է, բայց... ես բսել կ'ուզէի շատ աւելի բարձր դիրք ունեցող մէկը ...

Պէտք չկար անուն տալու, ներկաները հասկցան. Ռուայթի ակնարկութիւնը փոխարքայ իշխան Կոլիցինի մասին էր: Այս արդէն սրբազան պահանջ մը դարձեր էր հայ ժողովուրդի համար: Մարդիկ որոնք կեանքերնին մէջ հաւ մը չէին մորթած, կամ միշտ «ծանր հետեւանքները» մտածելով ժողովրդական շարժման սկզբնական շրջանին հակառակ էին ցոյցերուն, հիմա արդէն յեղափոխական ղեկավարներուն հանդիպած ժամանակ, անոնց երեսովը կուտային, որ դեռ «խելագար շունը» ողջ մնացեր է:

Վահէն առանց մանրամասնութիւններու մէջ մտնելու, քանի մը խօսքով յայտնեց որ Թիֆլիսի մէջ, այդ մասին կը մտածեն:

Անկէ վերջ, չորս երիտասարդները մինչեւ առաւօտեան ժամը մէկը շարունակեցին խորհրդակցութիւնը զանազան հարցերու մասին: Քաջայն ալ պիտի անցնէր Պարսկաստան, Թաւրիզ, ուր ազգային վարժարանի մէջ պաշտօն մը յարմարցուցեր էին այն տեղի ընկերները:

Վահէն յայտնեց ընկերներուն, որ ինք քանի մը օրով, Ալի բէկի հետ պիտի անցնի Թուրքիա, Պայազէտ Կէօլի շրջանը, այդ գծով փոխադրական ճանապարհ մը բանալու համար դէպի երկիր:

— Վերադարձիս,— շարունակեց Վահէն,— քանի մը օր մնալով Երեւան, կ'անցնիմ Թաղէոս Առաքեալի վանքը: Հոն կը սպասեմ, մինչեւ որ Գէորգը գայ. սեպտեմբերի վերջերուն երկուքով միասին սահմանը կ'անցնինք:

Ուշ ատեն ընկերները վերադարձան տուն հանգստանալու համար:

Առտու կանուխ Վահէն, Տոքթ. Ռուայթ եւ իր կինը մեկնեցան դէպի Էջմիածին: Կէս օրէ վերջն ալ մնացածները, Սարգիս Արօր հետ հասան Էջմիածին ճիշդ այն ժամանակ, երբ վանքի զանգակները սկսան զարնել: Հայրիւ Սարգիս Արօր խնամոց տան առջեւ կառքէն վար իջած, Գէորգը, Քաջայր եւ Եզիկէն աճապարեցին վանքը տեսնելու երթալ:

Մասամբ սալայատակուած ընդարձակ բակի կեդրոնը կը բարձրանայ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիի Մայր Տաճարը: Տաճարն իվեց դարերու պատկառելի հնութենէ մը կուգայ այդ եկեղեցին, որու ճարտարապետական պարզութիւնը եւ ուժանէլի կառուցուածքը խորհրդաւոր տպաւորութիւն մը կը թողուն բոլոր տեսնողներու վրայ:

Բակի չորս բոլորը շղթայած էին միաբաններու քարաշէն խուցերը, վանքի ընդարձակ մառանը, վանքի տպարանն ու մատենադարանը եւ հայրապետական վեհարանը:

Թէեւ լրագրութեան մէջ ամիսներ առաջ յայտարարուած էր որ միւռոնօրհնէքի հանդէսը օգոստոսի 28ին պիտի կատարուի, բայց յետոյ կաթողիկոսական հրամանագրով օրը փոխուած էր 24ի, այն մտահոգութեամբ, որ տիրող պայմաններու մէջ, այդ տօնակատարութիւնը կրնար քաղաքական մեծ ցոյցի մը կերպարանք ըստանալ: Որքան ալ որ թուականի փոփոխութիւնը գաղտնի կը պահուէր, բայց լուրը բերնէ բերան տարածուած, ուխտաւորներու բազմութիւն մը սկսած էր արդէն հաւաքուիլ:

Ուխտաւորները խմբերով կ'աճապարէին եկեղեցի մտնել, ուր երեկոյեան ժամասացութեան ժամանակ տեղի պիտի ունենար Գարեգին սարկաւագի կոչումի արարողութիւնը: Թէեւ ծանօթներ եւ բարեկամներ, ամէն սարկաւագ կը կոչէին Գարեգինը, բայց իրապէս ան այդ իրիկուն միայն պիտի ստանար իր կոչումը սարկաւագի աստիճանը, իսկ յաջորդ օրը, պատարագի ժամանակ արդէն պիտի օծուէր:

Քաջայն ու ընկերները նոյնպէս աճապարեցին եկեղեցի մտնել, որ լեցուած էր խայտաբղէտ բազմութեամբ: Քաղաքացիներ, շրջաններու գիւղացիներ, տեղացի եւ եկեղներ, ու անոնց մէջ աչքի զարնող կերպով զինուորներ լեցուցեր էին եկեղեցին: Մէհմէտ ու Ալի բէկերը ալ եկեր էին խոստման համաձայն, ներկայ ըլլալու իրենց ցեղի մարդոցմով, Գարեգինի օծման:

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

■■■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■■■

ՅԱՌԱՋ
HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 6 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MARDI 6 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3236

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գին 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԹԱՆԳԱՐԱՆ ՄԸ՝ ԻԲՐԵՒ ՆԵՐՇՆՉԱՐԱՆ

Ինչպէս պիտի կարդաք այսօր իսկ, առջի օր, կիրակի, տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր բացումը Հ. Յ. Դաշնակցութեան Թանգարանին:

Համեստ ձեռնարկ մը, առ այժմ, բայց ի՜նչքան թելադրիչ՝ իբրեւ յղացում եւ գործադրութիւն: Բառն իսկ,— Թանգարան, կը խտացնէ շատ աւելի կուռ բովանդակութիւն, քան սովորական պարագաներու մէջ:

Հոյակապ Թանգարաններու ամբողջ աշխարհ մը ունինք մեր առջեւ, այս չքեղաշուք պողոտաներուն վրայ: Թանգարաններու ճամբիկներ կը ներկայացնեն փողոցներն ու ծառուղիներն անգամ, միշտ յիշեցնելով անցորդին՝ արխարանց գործերը այս մեծ երկրի զաւակներուն, ազատութեան, միտքի, արուեստի, գրականութեան, գիտութեան եւ յեղափոխութեան ճակատներուն վրայ, ինչպէս մարդկային քաղաքակրթութեան ճամբուն մէջ:

Եւ մանուկը ինչպէս տարէցը երբ կ՚անցնին, կ՚այցելեն ու կը տեսնեն զանոնք, ոչ միայն կ՚ուռին արդար հպարտութեամբ, այլ եւ կը ներշնչուին ու կը զարգանան, թեւ կ՚առնեն ու կը յղանան, ձգտելով դէպի աւելի մեծը, աւելի համարձակը, աւելի բարձրը:

Այսպէս, նաեւ, ուրիշ ազատ եւ ստեղծագործ երկիրներու մէջ, Լոնտոնէն մինչեւ Նիւ Եորք, Պրիւսէլ, Ժընեւ, Հռոմ, Վիէննա, Վարշաւա կամ Սոֆիա, մինչեւ Մոսկուա եւ դէպի արեւելք, Իրան, Եգիպտոս կամ Թոքիօ: Մէկ խօսքով՝ ի սփիւռս աշխարհի:

Թանգարաններ ունինք մենք ալ,— Փարիզ, Վենետիկ, Վիէննա, Երուսաղէմ եւ Պուքրէշ, ինչպէս եւ Հայաստանի մէջ, Երեւան եւ Էջմիածին: Ունէինք երէկ ալ, Արմաշի, Մուշի, Վանի եւ Կիլիկիոյ մէջ եւ այլուր, երբ ողջ էր Թուրքիոյ հայ ժողովուրդը...:

Բայց, բոլորովին տարբեր բան է այն ինչ որ կը փորձուի Փարիզի մէջ, նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դաշնակցութեան:

Տարիներով, մանրանկար Թանգարան մը կը ներկայացնէր «Դրօշակ»ի՝ Դաշնակցութեան Տունը Ժընեւի մէջ: Թանգարան մը անցեալ եւ ներկայ յիշատակներու, սարքուած՝ ափյափոյ, օրը օրին, զարհուրելի փոթորիկներու, ազատութեան եւ գոյութեան պայքարի անդոհագին վերիվայրումներուն մէջ: Եւ միշտ այն սպասումով թէ ահա կը հնչէ ժամը եւ կ՚երթանք Երկիր, այնտեղ հաստատելու համար է՛ւ Թանգարան, է՛ւ Պանթէոն, ինչպէս եւ վառարաններ ազատ մշակոյթի եւ ստեղծագործ, խաղաղ շինարար աշխատանքի:

Փոխուեցա՜ն ժամանակները, ջախջախուեցա՜ն մեր յոյսերը, եւ մնացինք տարագիր, հալածական ժողովուրդին մէկ երրորդով...

Փոխուեցան Եւրոպայի քաղաքական պայմաններն ալ, եւ ապաստանէր Զուիցերիան անգամ դարձաւ եթէ ոչ անշնչելի, գէթ անմատչելի:

Ինչպէս տարագիր զանգուածը, Դաշնակցութիւնն ալ «տուն փոխեց», իր նոր բոյնը հաստատելով Փարիզի մէջ:

Եւ ահաւասիկ նորաբաց Թանգարանը, Դիւանատունէն վերջը: Կողք կողքի:

Անհրաժեշտ չէ գեղեցիկ բառեր շարել, բացատրելու համար նոր ձեռնարկին իմաստը:

Պայմանները թոյլ չեն տուած եւ այսօր շատ աւելի աննպաստ են, նորաբաց Թանգարանին մէջ ամփոփելու համար Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ առ հասարակ հայկական ազատամարտին ալեծուփ եւ փոթորկաշունչ պատմութիւնը, նոյնիսկ անոր հիմնական մասը: Անհամար յիշատակներ եւ թուղթեր, ահագին քանակութեամբ նիւթեր կորած, փճացած են, յեղափոխական-զաւադրական մեծագործութեանց ընթացքին, ջարդերու, աւերումներու եւ հրկիզումներու մէջ, երկիրէ երկիր թափառումներու միջոցին:

Բայց, ինչ որ կարելի եղած է պահել ու դասաւորել, գիտակից գուրգուրանքով, ինչ որ ամփոփուած է նորաբաց Թանգարանին մէջ, բաւական է մեզի ներշնչելու է՛ւ հպարտութիւն է՛ւ խռովք, մեզ համակելու յեղափոխական հաւատքով ու վճռականութեամբ:

Ոչ մէկ Թանգարան, ամէնէն ճոխն ու ամէնէն չքեղն իսկ, պիտի չկրնար այնքան սարսուռ եւ կորով ներշնչել, այնքան այրեկծել մեր միտքն ու սիրտը, որքան այն որ կապ ունի յեղափոխութեան հետ, յանուն ազատութեան մղուած ահաւոր պայքարին հետ:

Իսկ երբ այդ հաստատութիւնը կը վերաբերի այս հալածական ժողովուրդին եւ անոր ծոցէն ծնած արի եւ ամեհի կազմակերպութեան, Հ. Յ. Դաշնակցութեան, բառերն այլեւս անզօր են բացատրելու գործին արժէքը:

Որքան ալ համեստ երեւայ մեր Թանգարանը, անհամեմատ աւելի մեծ է եւ ծաւալուն՝ անոր բովանդակութիւնը:

Մօտ յիսուն տարուան դիւցազնամարտ մըն է որ կը պատմեն այդ անցեալ յիշատակներն ու դեղնած թուղթերը: Սերունդներ են որ կը սարսռան, կը խլրտին, կը խօսին անոնց մէջ, մերթ կը ժպտին մեզի եւ մերթ կը խոժոռին, երբեմն կը խայտան եւ յաճախ կը պոռթկան, կը մռնչեն անզօր կատաղութեամբ:

Եւ այս բոլորը՝ յանուն ազատութեան եւ հայրենիքի, որոնք մօտեցան ու հեռացան, ահա պիտի դառնային իրականութիւն, եւ խուսափեցան, կամ ստացան ուրիշ կերպարանք...

Թանգարան Դաշնակցութեան,— այդ կը նշանակէ ուխտավայր մը, որ կոչուած է հոգիները նորոգելու եւ կազդուրելու յեղափոխութեան միւռոնով:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԿԱՐՄԻՐՆԵՐԸ ԵՒ ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆՆԵՐԸ ԴԷՄ ԴԻՄԱՑ ԵԼԱՆ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ

20,000 ՈՍՏԻԿԱՆՆԵՐ ԵՒ ՊԱՀԱԿՆԵՐ ԿԸ ՀՍԿԷԻՆ ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԵԱՆ

1500 ձերբակալութիւն եւ ընդհարումներ

Կիրակի օր համայնավար կուսակցութիւնը ժողով մը սարքած էր Փարք տէ Փրէնսի մէջ: Այս առթիւ «Ֆրանսական Ընկերային կուսակցութիւն»ն ալ (նախկին Հրեղէն Խաչ) հակացոյց մը կազմակերպած էր: Այնպէս որ, ընդհարումը անխուսափելի կը համարուէր: Ուրբաթ օր, «Ընկերային Կուսակցութիւնը» ժողով մը սարքած էր, իսկ համայնավարներն ու ընկերվարականները կը պատրաստուէին հակացոյց մը կազմակերպելու: Կառավարութիւնը երկուքն ալ արգիլեց: Կիրակի օր, երբ ներքին նախարարին կը հարցնէին թէ ինչու այս անգամ կ՚արտօնէ համայնավարներուն ժողովը, խտրութիւն դնելով միւսներուն դէմ, Պ. Սալանկրօ պատասխանեց թէ աւելի դիւրին է բարեկարգութիւնը պահպանել, ցերեկ ատեն, Փարք տէ Փրէնսի մէջ, քան գիշերը՝ Վէլոտրոմ տ՚Իվէռի մէջ:

Արդ, կիրակի օրուան ժողովին համար, համայնավարները գիշերանց գրաւած էին Փարք տէ Փրէնսի մարզարանը, ուր պիտի խօսէին Պ. Պ. Մարսէլ Քաշէն, Անտրէ Մարթի, Ժաք Տիւքլօ եւ Մորիս Թորէզ,— բոլորն ալ առաջնակարգ վարիչներ: Գիշերուան ժամը 3ին համայնավար խումբեր մտան մարզարան, որպէսզի հակառակորդները չգրաւեն չէնքը: Առտուան ժամը 9ին արդէն 1500 հոգի դիրք բռնած էին մարզարանին մէջ: Գնդ. տը Լա Ռօքի հետեւորդներն ալ կիրակի առտու կանուխ սկսան շարժիլ: Ստուար խումբեր յառաջ խաղացին զանազան փողոցներէ եւ փորձեցին գրաւել մարզարանին մուտքերը: Բայց կառավարութիւնը արդէն շարժման մէջ դրած էր պատկառելի ուժ մը,— քսան հազար հոգի, որոնց 9000ը շրջուն պահակներ: Ասոնք դիրք բռնեցին ոչ միայն մարզարանին շուրջը, այլեւ Փարիզի բոլոր գլխաւոր պողոտաներուն վրայ եւ կայարաններուն մէջ: Երբ գնդապետին հետեւորդները սկսան յառաջ խաղալ, ոստիկանները ետ մղեցին զանոնք, ձերբակալելով անսաստողները: Միեւնոյն ատեն կը ցրուէին շրջակայ փողոցներուն մէջ խռնուած բազմութիւնը:

Կէս օրին մարդկային ծով մը բռնած էր մարզարանին շրջակաները: Կատաղի կանչեր կ՚արձակուէին եւ «Մարսէյեզ»ը կը հնչէր անդադար: Իսկ մարզարանէն կը պատասխանէին յեղափոխական կանչեր արձակելով եւ «Էնթէրնասիոնալ»ը թնդացնելով: Վայրկեանէ վայրկեան կը վախցուէր ծանր ընդհարումներէ: Ոստիկանները եւ շրջուն պահակները կը շարժէին համաձայն մանրակրկիտ ծրագրի մը: Հակառակ բոլոր զգուշութեանց, ընդհարումներ ալ պատահեցան թէ մարզարանին շուրջը եւ թէ քաղաքին զանազան մասերուն մէջ, մանաւանդ Շան զ՚Էլիզէի կողմը, երբ ժողովը վերջացած եւ մութը կոխած էր: «Ընկերային Կուսակցութեան» հետեւորդները համախմբուած էին Անծանօթ զինուորի դամբարանին առջեւ, բողոք արծարծելու համար, բայց արարողութեան յաջորդեց բուռն անկարգութիւն մը, երբ հազարաւոր երիտասարդներ խուժեցին պողոտաներուն վրայ, աղաղակելով, երգելով, ապարէց կարգալով ոստիկաններուն եւ գրգռելով սրճարաններու մէջ հաւաքուած բազմութիւնը: Շան զ՚Էլիզէի պողոտան պաշարուած էր ոստիկաններով եւ շրջուն պահակներով: Սրճարանատէրները յիշելով նախընթաց դէպքեր, պատուիրեցին սեղաններն ու աթոռները վերցնել եւ սրճարանները փակել: Բայց եւ այնպէս ցոյցը վտանգաւոր հանգամանք չունեցաւ եւ շրջուն պահակներէն շատերը մնացին իրենց կառքերուն մէջ: Անօթութիւնը եւ յոգնութիւնը վերջ տուին ցոյցին եւ ժամը 7ին բազմութիւնը սկսաւ ցրուիլ: Մանր մունր ընդհարումներ պատահեցան համայնավարներուն եւ ազգայնականներուն միջեւ, քաղաքին զանազան մասերուն մէջ, բայց հետեւանքները բարեբախտաբար ծանր չէին: Ոստիկանութիւնը 1500 հոգի ձերբակալեց, սակայն նոյն գիշերն իսկ արձակեց, միայն տասը հոգի վար դնելով: Ոստիկաններէն միայն մէկը հիւանդանոց փոխադրուեցաւ: Թեթեւապէս վիրաւորուեցան նաեւ շատ մը ցուցարարներ:

Հրատարակուած տեղեկութեանց համաձայն, համայնավարներու ցոյցին կը մասնակցէին 40—45,000 հոգի, իսկ հակառակորդներէն՝ 30,000 հոգի: («Իւմանիթէ» 80,000 կը հաշուէ համայնավարներուն թիւը), իսկ 50,000 հոգի՝ ժողովին ունկնդիրները):

Ի՞ՆՉ ԽՕՍԵՑԱՆ ՕՐՈՒԱՆ ՀՌԵՏՈՐՆԵՐԸ

Ժողովին մէջ, բոլոր ճառախօսները ծանրացան օրուան խնդիրներուն վրայ, փառաբանելով համայնավար կուսակցութեան քաղաքականութիւնը՝ «Ֆրանսայի ժողովուրդին փրկութեան համար»: Մարսէլ Քաշէն հաստատելով «Փաշականութեան պարտութիւնը Ֆրանսայի մէջ», յորդորեց նոր միջոցներ ձեռք առնել, «դարձեալ ետ մղելու համար ժողովուրդի առաջին թշնամին: Մենք համայնավարներս մեր տեղը կը պահանջենք այս պայքարին մէջ, ժողովուրդին պաշտպանութեան, անոր հացին, ազատութեան եւ խաղաղութեան համար»: Ժաք Տիւքլօ (փոխ - նախագահ երեսփ. ժողովին) խստօրէն ձաղկեց «խռովարարները», գնդ. Տը լա Ռօքի հետ յիշելով նաեւ Ժաք Տօրիօն, իրենց նախկին ընկերը: Անտրէ Մարթի, որ Մատրիտէն կը վերադառնայ, պահանջեց վերցնել Սպանիոյ պաշարումը, յայտնելով թէ «Սպանիոյ հանրապետականները չեն պարտուած, այլ ջախջախուած են փաշականներու սպառազինութեանց գերազանցութենէն: Անոնք պէտք է յաղթեն: Ազատութեան ճակատագիրն է որ պիտի որոշուի Սպանիոյ մէջ, նաեւ Ֆրանսայի ազատութեան ճակատագիրը: Պէտք է զէնք եւ օդանաւ ճարել ազատութեան պաշտպաններուն: Վերցուցէ՛ք պաշարումը»: Այս առթիւ փաշական կոչեց Զօր. Քասթէլնօն: Մորիս Թորէզ, կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, գոհունակութիւն յայտնելով ժողովրդական Ճակատին կատարած նուաճումներուն համար, չէշտեց թէ եղածը բաւական չէ: «Ցեռաշրջական հոսանքը համարձակութիւն ստացաւ իւրաքանչիւր զիջումի, իւրաքանչիւր վարանումի

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Հոկտեմբեր 4ին, կիրակի կէսօրէ վերջ, Մոնմորանսիի իր սեփական շէնքին մէջ, հանդիսաւոր կերպով կատարուեցաւ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ: Ներկայ էին Ժ. Դ. Շրջ. ժողովի բոլոր պատգամաւորները եւ բազմաթիւ ընկերներ: Այս առթիւ ճառեր խօսեցան Շրջ. ժողովի կողմէ ընկ. Պ. Հիւսեան, Կեդր. Կոմիտէի կողմէ՝ ընկ. Ս. Տէր Թովմասեան, Հ. Յ. Դ. Դիւանի կողմէ՝ ընկ. Ա. Գիւլխանդանեան, Վէմի կողմէ՝ ընկ. Վ. Փափազեան, Յառաջի կողմէ՝ ընկ. Լ. Գեւոնեան, Հ. Հ. Պատուիրակութեան կողմէ՝ ընկ. Գ. Բալայեան, Միջազգայինի կողմէ՝ ընկ. Վ. Համբարձումեան, վերթերաններու Ֆոնտի կողմէ՝ ընկ. Հ. Սամուէլ, Յուսաբերի կողմէ՝ ընկ. Վ. Նաւասարդեան եւ ուրիշներ: Ոգեւորութիւնը ընդհանուր էր, հաւատքը մեծ եւ բոլորի վստահութիւնը հանդէպ նոր ձեռնարկին յաջողութեան՝ անսահման:

Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԷԿԸ ՉԲՌՆԵՑ,
ՈՒՐԻՇ ՄԸ ԳԼՈՐԵՆՔ...

Չեմ գիտեր կը յիշէ՞ք,— Սեպտ. 16ին պատմեր էի թէ Կրընոպլի մեր ընկերները հանդէս մը սարքեր են, խանասորի տարեդարձին առթիւ, իսկ շրջանին համայնավար օրկանը, «Le Travailleur Alpin», տօնակատարութիւնը նկարագրած է այսպէս.— «խումբ մը Հայեր նիւթական օգնութիւն կը կազմակերպեն Զօր. Ֆրանքոյի համար»:

Անշուշտ մեղաւորը փրանսերէն թերթը չէր:

Իր հրատարակած պատմութեան առաջին տողէն իսկ մերկապարանոց կ՚երեւար ներշնչող շան գլուխը կամ օձին պոչը:

Արդ, «Le Travailleur Alpin» սեպտեմբեր 26ին հրատարակած է բողոքագիր մը, «նամակ մը հայ Դաշնակներէն»:

Ստորագրողները մեր ընկերներն են, եօթը հոգի, որոնց անունները յատկապէս յիշուած էին քնարեր հէքեաթին մէջ, իբրեւ կազմակերպիչները ... սպանիական հանգանակութեան: (Արապեան, Պապաքճեան, Փափազեան Աթոյեան Վահան, Թոռոսեան, Սողոմոնեան, Կիւրիճեան):

Նամակը ուժգնօրէն բողոքելով հրատարակուած զրպարտութեան դէմ, կը յայտարարէ արդար դառնութեամբ.

— «Մենք որ եւ է կապ կամ համակրանք չունինք որ եւ է երկրի որ եւ է դիկտատուրայի հետ, ձախ ըլլայ թէ աջ: Եւ, կարճ կապելու համար թիւրիմացութիւնները, պարտականութիւն կը սեպենք տեղեկացնել ձեզի թէ մենք փոքր ժողովուրդ մըն էինք, տոգորուած՝ հանրապետական Ֆրանսայի ազատական գաղափարներով, որոնց համար նախ ջարդուեցանք, յետոյ կոտորուեցանք, եւ վերջապէս մեր բնաւորներուն ձեռքէն փախչելով, հոս եկանք, խաղաղութեամբ ապրելու համար:

Ձեր թղթակիցին գաղտասութքները բոլորովին սխալ եւ կասկածելի ըլլալով, կը հրաւիրենք զայն նախ՝ ներկայացնել իր քշած լուրին ապացոյցները, երկրորդ՝ հրատարակել այս հերքումը, թերթին միեւնոյն սիւնակին մէջ»:

Խմբագրութիւնը իր ծանօթութեան մէջ կ՚արձանագրէ թէ «ստորագրողները որ եւ է կապ չունին Սպանիոյ խռովարարներուն հետ»:

Եւ որպէսզի բոլորովին սեւերես չձգէ իր հայ տեղեկատուն կամ տեղեկատուները, կը սահեցնէ հետեւեալ տողերը.

— «Կարելի է որ այս նամակը ստորագրողները որ եւ է համակրանք չունենան դիկտատուրայի համար, ձախ ըլլայ թէ աջ, բայց հարցը այն է որ դաշնակ խմբակցութիւնը, որուն հանդէպ իրենց համակրանքը չեն ծածկեր, կը մնայ թշնամին խորհրդային Հայաստանի հանրապետութեան ուր ժողովուրդը ընկերվարութեան կառուցանելով, այլեւս զոհ չէ ջարդերու»:

Անշուշտ այս պատմութեան աղբիւրն ալ հայկական է կամ... «Հայաստանասիրական»: Մէկ սուտը չբռնեց, ուրիշ մը կը գլորեն:

Ոչինչ: Եթէ տարին տասներկու ամիս այսպիսի ապուրներ չուտեն, եթէ օրն ի բուն փետրաքաղ եւ թեւաթեկ բադեր չթռցնեն, ինչո՞վ պիտի ապացուցանեն իրենց «յեղափոխական» գործունէութիւնը:

ՎԱՀԷ

Յ. Գ.— «Զանգու», Երեւանի շաբաթապահ քշոցակիրը, հետեւեալ զգայացո՛ւնց լուրը հաղորդած էր սեպտեմբեր 26ին.

— «Եգիպտահայ թերթ մը հրատարակած էր Համօ Օհանջանեանի անուան նացիներու կողմէ ղրկուած չէքի մը լուսանկարը: Ինչո՞ւ չհերքեցին Եգիպտոսի մէջ իսկ, ուր Դաշնակ օրաթերթը ամէն չչուկի առթիւ երախը կը բանայ՝ ծանօթ կենդանիի մը նման»:

Ոչ լսած, ոչ ալ տեսած ըլլալով «Եգիպտահայ թերթ»ը, կ՚առաջարկեմ որ «Զանգու» կա՛մ անոր անունը, թիւն ու թուականը հաղորդէ, եւ կամ, աւելի կարճ, իր կարգին արտատպէ այդ չէքին լուսանկարը, որպէսզի մենք ալ... արթննանք:

ՆՈՅՆ

Լեհաստան ալ գաղթավայր կ՚ուզէ

Լեհաստանի արտաքին նախարարը այս շաբթու Ազգերու Դաշնակցութեան պիտի ներկայացնէ իր գաղթային պահանջները: Այս առթիւ նախարարը յայտարարեց.

— Ծիշդ չէ ըսել թէ Լեհաստանի բոլոր պահանջները գոհացուած են: Լեհաստան հարկադրուած է լուծել ճարտարարուեստացման խնդիրը, սնուցանելու համար իր յաւելեալ բնակչութիւնը: Ազգերու Դաշնակցութիւնը արդիւնաւորապէս ծառայած պիտի ըլլայ խաղաղութեան դատին, դիւրացնելով գաղթային հարցին լուծումը եւ նախանիւթերու բաշխումը: Քսանեւչորս գլխաւոր նախանիւթերէն Լեհաստան ունի միայն տասը տեսակ, այն ալ անբաւական քանակութեամբ: Ամէն տարի մեծ չափով կ՚աւելնայ իր բնակչութիւնը, որուն խտութիւնը կը հասնի Իտալիոյ խտութեան: Ութ միլիոն լեհ գիւղացիներ պէտք է տեղ գտնեն ճարտարագործութեան մէջ: Լեհական ներածումներու 50 առ հարիւրը կը բաղկանայ նախանիւթերէ: Ասկէ զատ, 80,000 Հրեաներ պէտք է գաղթեն ամէն տարի, ամսական հազարը չի բաւեր:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ ԵՒ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ դադրեցնելու համար, Իրաքի եւ Արաբիոյ թագաւորը, Եէմէնի իմամ Եահեան եւ Անդրյորդանանի էմիրը՝ Ապտուլլահ որոշեցին հաւաքարար դիմում կատարել Արաբներուն, որպէսզի թոյլ տան որ քննիչ յանձնաժողովը գործի ձեռնարկէ: Արաբիոյ թագաւորը Պաղեստին ղրկեց ներկայացուցիչ մը, չէյխ Քամէլ, Երուսաղէմի կոմիտէին յանձնելու համար ծրագիր մը:

ՆՈՐ ԴԱՐ. ՆՈՐ ՈԳԻ

Շատ անսուր է հաստատել թէ քաղաքական եւ ընկերային վերիվայրումներու էութիւնը չենք կրնար ըմբռնել։ Անոնց ազդեցութիւնը կը զգանք մեր մորթին վրայ, կ՚ապրինք անհատապէս անոնց շրջանակին մէջ, ամէն օր կը տեսնենք դէպքերու եւ գաղափարներու հոլովումը, եւ սակայն քաղաքականօրէն անհաղորդ մնացած ենք տիրող փոփոխութիւններուն։ Մեր դիրքը կրնար ինքնաքննադատութեան առարկայ չդառնալ, եթէ մեր կացութիւնը եւ ապագան չազդուէին դէպքերէն. կ՚արդարանար մեր մեկուսացման հոգեբանութիւնը, եթէ համոզուած ըլլայինք թէ միջազգային կեանքի մէջ տեսնուած այս յեղաշրջումները որ եւ է առնչութիւն չունին մեր ազգային կեանքին հետ։

Այս արդարացումը չունինք սակայն. Նախ այն ընդհանուր իրողութեամբ որ արդի ժամանակներու մէջ չկայ որ եւ է ընկերային եւ քաղաքական փոփոխութիւն միջազգային կեանքի մէջ որ իր անմիջական ազդեցութիւնը չունենայ բոլոր ժողովուրդներու ճակատագրին վրայ։ Ընկերային շարժումները հիմա միջազգային արժէք ու հանգամանք ունին, պարփակուած չեն մնար որեւէ ազգի կամ պետութեան նեղ սահմաններուն մէջ։ Ոչ միայն Ռուսիոյ, Գերմանիոյ, Ֆրանսայի պէս մեծ երկիրներու ներքին շարժումները մեծ անդրադարձում կ՚ունենան միւս ժողովուրդներու կեանքին վրայ, այլ եւ աւելի փոքր երկիրներու, ինչպէս են Սպանիոյ կամ Կեդր. Եւրոպայի եւ Պալքանեան պետութիւններու ներքին ընկերային անցուդարձերը։ Երկրորդ՝ մեր ժողովուրդի ինքնայատուկ կացութեամբ։ Իր ճակատագիրը եւ վիճակը սեփական միջոցներով անօրինելու հնարաւորութենէն զրկուած, դուրսէն եկած չարիքը արգիլելու եւ առաւելութիւնը օգտագործելու կարելիութիւնները չունեցող, մենք ամէնէն աւելի ուղղակի եւ անմիջական կերպով կը կրենք հետեւանքները դուրսի շարժումներուն։ Այս վիճակը ոչ միայն աչալրջութիւն մը, արթնութիւն մը կը պարտադրէ մեզի, այլեւ խրացման եւ պատշաճեցման արտակարգ կարողութիւն մը։ Վնասակար մտայնութիւն մըն է մեզ համար անտարբեր ու անհետաքրքիր մնալ մեզմէ դուրս տեսնուած շարժումներուն։

Այդ հոսանքներու էութիւնը լաւ ըմբռնելը միայն կարելիութիւն կու տայ անոնց եւ մեր վիճակին միջեւ եղած կապը հասկնալու եւ ըստ այնմ ճշդելու մեր վերաբերումը։ Դեռ աւելին,— այդ հոսանքները լաւ հասկնալով միայն կրնանք պարզ եւ որոշ ձեւի մը վերածել նաեւ մեր հետապնդած նպատակները։ Այս կ՚ըսեմ որովհետեւ գործածուած շատ մը բառեր եւ հետեւաբար մտածումներ, փոխած են նաեւ իրենց իմաստը։ Իրաւունք, արդարութիւն, հաւասարութիւն, անկախութիւն, ընկերվարութիւն, համայնավարութիւն եւ ասոնց նման շատ մը բառեր ինչ նշանակութիւն որ ունէին առաջ, նոյն նշանակութիւնը չունին հիմա։ Առէք միայն վերջին բառը եւ դուք կը նկատէք որ Լէնինի գործածած համայնավարութեան իմաստը եւ Սթալինի 1936 թուականին անոր տուած իմաստը նոյն չեն գոնէ իրենց գործնական հասկացողութեամբ։ Նոյն բառով տարբեր իրողութիւններ կ՚արտայայտուին։

Ուրեմն ո եւ է մէկը որ չի հասկնար բառերուն նոր իմաստը, անընդունակ կը դառնայ եւ հասկնալու կացութիւնը եւ անկարող ճշդելու իր դիրքը։ Առէք իրաւունք բառը եւ անկէ հետեւող արդարութիւնը։ Մինչեւ երէկ, իրաւունքը սեփականութեան գաղափարին վրայ հիմնուած բացատրութիւն մըն էր, բացարձակ էր այդ իրաւունքը ո եւ է մէկուն իր ունեցածին վրայ, որ եւ է մարդ կրնար նոյն իսկ ոչնչացնել զայն առանց ապօրէն գործ մը կատարած ըլլալու, գործածել իր ուզածին պէս, առանց դիտողութեան արժանի ըլլալու։ Բայց հիմա կը տեսնենք թէ ի՞նչ սահմանափակումներ կան իրաւունքի։ Գործատէր մը իրաւունք չունի իր գործարանը գրաւող աշխատաւորները օրէնքով դուրս հանելու, իրաւունք չունի իր գործարանը փակելու առանց արդարացնելու իր այդ քայլը։ Հաւասարութիւն բառը նոյնպէս։ Ֆրանսական յեղափոխութեան եւ անոր նմանող միւս յեղափոխութիւններու մէջ գործածուած այս բառը կը նշանակէր օրէնքի առջեւ քաղաքացիներու հաւասարութիւնը, առանց նկատի առնելու անոնց ընկերային դիրքը։ Բայց հիմա երբ հաւասարութիւն կ՚ըսուի կամ կը պահանջուի, բոլորովին ուրիշ բան կը հասկցուի, տնտեսական հաւասարութիւն, ապրուստի միջոցներու հաւասարութիւն կը հասկցուի։

Կարելի է օրինակները բազմապատկել եւ բառերու հին ու նոր իմաստները բաղդատութեան դնել։ Զարմանալի ոչինչ կայ բառերու եւ գաղափարներու այս բարեշրջման մէջ։ Մեզի յատուկ չէ միայն, այլ ընդհանուր երեւոյթ է, քաղաքակրթութեան այժմու պայմաններու անխուսափելի հարկադրանքը։ Հակասութիւններու մէջ գտնուիլը կամ հետեւողականութեան պակասը, որ նշան էր թեթեւ մտածողութեան, նկարագրի տկարութեան, դադրած է կարծես հիմա դատապարտելի ըլլալէ հանրային կեանքի մէջ։ Միտքերու եւ գաղափարներու անկայուն վիճակը համատարած երեւոյթ է։ Որ եւ է ժողովուրդի, որ եւ է հոսանքի մէջ կարելի չէ հանդիպիլ հաստատուն կրթուածներու որուն կառչած մնան մարդիկ։

Ընդհ. պատերազմէն յետոյ, մեզի ունեցած ամէն տեսակի փոփոխութիւններուն մէջ, թէեւ կան կարգ մը մեծ երեւոյթներ, ինչպէս են համայնավարութիւնը եւ ֆաշականութիւնը որոնք պիտի կրնային ուղեցոյց դառնալ եւ ճշդել մարդկութեան հետեւելիք ճամբան, բայց այդ երեւոյթներու ալ յարատեւ յեղափոխութիւնը կասկած կը ներշնչէ եւ անոնց արժէքի մասին։ Մտածող միտքը ոչ միայն հնարաւորութիւններ չունի երկար առնելու համար ճշդելու մարդկութեան ուղղութիւնը, այլ եւ կարճ առնելու համար։ Անկարելի դարձած է կանխորոշ ծրագրի մը ամբողջական գործադրութիւնը հետապնդել, միայն պատահարի արդիւնք է եթէ կան ծրագիրներ, որոնք գործադրուած ըլլան իրենց սկզբնական ըմբռնումով։

Միտքերու եւ դէպքերու այս թոհ ու բոհին մէջ, ի՞նչ է մեր դիրքը, ի՞նչ ձեւով կը մօտենանք հարցերուն։

Մեզի համար հարցերը բնաւ չեն փոխուած ինչպէս նաեւ անոնց տուած մեր լուծումները։ Մեզի համար բառերը կը պահեն իրենց սկզբնական իմաստը, զգացումները կը մնան նոյն ուժգնութեան մէջ, մեր աշխատանքները հին ձեւով։ Անհրաժեշտութիւնը չենք զգար պատշաճելու դարի եւ ժամանակի պահանջներուն, այլ կը սպասենք կարծես որ անոնք փոխուին եւ պատշաճին։ Տրտունջ, բողոք, զայրոյթ կը յայտնենք ստեղծուած դէպքերուն դէմ, որոնք մեծ մասով մեզի աննպաստ են, հաւատալով թէ այդքանը բաւական է։ Ներքին կեանքով միայն կ՚ապրինք, մեզի համար կարեւորը կարծես ներքին հոգեկան գոհացումն է, երեւոյթներու հանդէպ մտածումով եւ զգացումով դիրք ճշդելու գոհունակութիւնը։ Արտաքին աշխարհ չկայ մեզի համար, փոփոխութիւն ալ չկայ։ Պատերազմի հետեւանքով մեզի համար ստեղծուած կացութիւն մը կայ, զոր փոխելու անհրաժեշտութիւնը կ՚ընդունինք. որոշածենք եւ փոփոխութեան ձեւը, ճշդած թէ ի՞նչ ձեւով կ՚ուզենք փոխուած տեսնել, բայց ինչ որ կարեւոր է եւ անհրաժեշտ, չենք կրցած համակերպիլ աստիճանական բարեխոխութեան գաղափարին։ Կը սպասենք որ կացութիւնը մէկ անգամէն եւ ամբողջապէս շրջուի, որպէսզի կարենանք համոզուիլ իսկական փոփոխութեան։ Մեր դժգոհութիւնը արհամարհելի դարձուցած է այն մանր, դանդաղափոփոխութիւնները որոնք կը կատարուին դէպքերու պարտադրումով մեր ամենօրեայ կեանքին մէջ։ Ոչ մէկ ճիգ, անոնց վրայ ազդելու, աւելի խորացնելու ուղղութեամբ ու հաղթահարելի վարանումներ հոգեկան։ Կեանքը մեզի համար, գաղափար է ու բարոյական, ոչ թէ գործ ու աշխատանք։ Այս հոգեբանութեամբ հասկնալի է մեր վարանոտ, դժգոհ ըլլալը եւ անոր հետեւանքով կեանքէն վախնալը։ Լայն առումով, ապրող մարդը, ոչ հակասութեան մէջ գտնուելէ կը վախնայ, ոչ սխալներ գործելէ։ Գործ մը կատարելէ առաջ ինքզինքը չի դատեր, ի հարկէ, կը չափէ, կը հաշուէ, բայց ընդունելէ յետոյ գործին անհրաժեշտութիւնը չի տատանիր ոչ դժուարութիւններու առջեւ, ոչ ալ մանր-մունր հասկացողութիւններով։

Մէկ հիմնական միտք պէտք է մեզ առաջնորդէ։ Եթէ կ՚ուզենք բան մը ձեռք ձգել, փոփոխութիւն մը ստանալ, այդ կրնանք ընել միայն գործելով ու աշխատելով։ Համեմատած այս հիմնական միտքին՝ որո՞ւ հետ եւ ի՞նչպէս գործելու եղանակին ճշդումը երկրորդական է։ Տեւականօրէն, յարատեւօրէն պէտք է աշխատիլ։ Այս հոգեբանութեամբ մենք կրնանք ազատիլ քննադատողի այն դիրքէն եւ բացասական հոգեբանութենէն, որ կարծես աստիճանաբար տիրապետող կը դառնայ մեր մէջ։ Նետուիլ կեանքի յորձանքին մէջ, գաղափարներու ներքին պայքարին մէջ, կեանքի գործնական պայքարը ընտրել, սօթտել թեւերը ու չինել, ճամբայ մը բանալ բոլոր արգելքներուն եւ դժուարութիւններուն մէջէն.— Ահա ինչ որ պէտք է, ինչ որ պիտի գոհացնէ։

Լ. ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

ԽՄԲ.— Մասնաւոր աղբիւրէ մը կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները, Խանջեանի մահուան պարագաներու եւ առհասարակ Հայաստանի ներքին կեանքի մասին.—

... ԿՈՎԿԱՍ, 9 ՍԵՊՏ.

Խանջեանի մահից տասը օր առաջ Երեւանում տեղի է ունենում խորհրդակցութիւն, որին հրաւիրւում է նաեւ Բերիան։ Այդտեղ Խանջեանի եւ Բերիայի միջեւ վէճ է ծագում, ընդունելով ի վերջոյ այնպիսի սուր բնոյթ, որ երկու բոլշեւիկ վարիչները իրարու ատրճանակով են սպառնում։

Վէճի պատճառը հետեւեալն է.— Ինչպէս յայտնի է, Հայաստանի խոշոր արդիւնաբերութիւնը ամբողջ Խորհ. Միութեան սեփականութիւնն է կազմում, ուստի այդ արդիւնաբերութիւնից ստացուած եկամուտը ամբողջովին մտնում է Խորհ. Միութեան գանձարկղը։ Ամէն անգամ, երբ կազմւում է ընդհանուր պիւտճէն, Հայաստանին բաժին է հանւում ոչ թէ իր տուած եկամուտների, այլ իր տարածութեան եւ բնակիչների թւին համեմատ։ Եւ որովհետեւ Խ. Միութեան մէջ մտնող հանրապետութիւններից ոմանք, թէեւ աւելի բազմամարդ, չունեն այն ծաւալով խոշոր արդիւնաբերութիւն, ինչ որ Հայաստանը, ուստի այս վերջինի եկամուտների մէկ մասը անուղղակի կերպով տրւում է ուրիշներին։

Այս դրութիւնը, ըստ նոր սահմանադրութեան, պիտի շարունակուի նաեւ յետագային, այնպէս որ Հայաստանի խոշոր արդիւնաբերական ձեռնարկներից, այսինքն Երեւանի «Արարատ», արհեստակցական ձգախէժի, քիմիական, պահածոների գործարաններից, ինչպէս եւ Ալլահվերդիի եւ Զանգեզուրի պղնձահանքերից ստացուած գումարները պիտի մտնեն Խ. Միութեան գանձարկղը՝ բաժանուելու համար բոլոր հանրապետութիւնների միջեւ. եւ Հայաստանն էլ, իբրեւ այդ վերջիններից մէկը՝ պիտի ստանայ, համեմատական չափով, իր մասը։

Բնական է որ Հայաստանի ստացածը շատ չնչին բան պիտի լինի, հետեւաբար՝ Հայաստանի պահանջները բաւարարելու եւ տնտեսութիւնը բարելաւելու համար կը մնան միայն իր մանր արդիւնաբերական եւ գիւղատնտեսական ձեռնարկները։ Այս պայմաններում Հայաստանը, ի հարկէ, չի կարող ուժեղ կերպով յառաջդիմել, մանաւանդ որ երկիրը զուրկ է հողային ֆոնդից, որ կարող էր հնարաւորութիւն տալ գիւղատնտեսութիւնը զարգացնելու։

Այս բոլորը նկատի ունենալով, Խանջեանը՝ վերոյիշեալ խորհրդակցութեան ընթացքում պահանջում է, որ Հայաստանի խոշոր արդիւնաբերութեան եկամուտներն էլ մնան երկրի մէջ, իսկ եթէ այդ հնարաւոր չէ՝ հողային ֆոնդ ստեղծելու եւ գիւղատնտեսութեան զարկ տալու համար՝ Հայաստանին միացնել Ղարաբաղն ու Նախիջեւանը, իրենց 300.000 բնակչութեամբ։

Ցոյց տալու համար, թէ որքան առնուազն է Մոսկուան Հայաստանի վերաբերմամբ, բաւական է մի օրինակ յիշել. հակառակ որ Ադրբէջանի քարիւղի արտադրութիւնը (Բագու) գերազանցապէս խոշոր արդիւնաբերութեան ճիւղ է հանդիսանում, այնուամենայնիւ այդ եկամուտի հինգ տոկոսը մնում է Ադրբէջանում եւ յատկացւում տեղական պէտքերին։

Խանջեանի այս պահանջների շուրջն է ահա, որ տեղի է ունենում բախումը իր եւ Բերիայի միջեւ։ Բերիան իսկոյն մեկնում է Թիֆլիս եւ այնտեղից զեկուցանում Սթալինին այն, ինչ որ պատահել էր Երեւանում։ Տասը օրից յետոյ Թիֆլիսում գումարւում է նոր խորհրդաժողով, որին կանչւում է եւ Խանջեան։ Այս վերջինը պնդում է իր պահանջի վրայ, եւ պայթում է նոյն սուր վէճը։ Նորից տեղեկութիւն է տրւում Սթալինին. եւ նոյն գիշերը Խանջեանին զարնում են իր սենեակում։

Խանջեանը երեք ժամ վիրաւոր է մնում եւ ուզում է հեռաձայնով խօսել Երեւան գտնուող իր կնոջ հետ, բայց այդ նրան թոյլ չեն տալիս։

Երբ Թիֆլիսում իմացւում է Խանջեանի մահը, տեղական Հայերը ցոյց են կազմակերպում։ Դիակը Երեւան հասնելուն պէս՝ Խանջեանի կնոջը սաստանակով փոխադրում են Մոսկուա։ Երեւանում ժողովրդին արգիլւում է տեսնել դիակը, բայց բազմութիւնը պատռում է պահակների շղթան եւ առաջ անցնում։

Այս ժողովրդական ցոյցերը ոչ թէ սիրոյ եւ յարգանքի ապացոյցներ են Խանջեանի հանդէպ, այլ դժգոհութեան արտայայտութիւններ ռէժիմի դէմ։ Բոլորն էլ դժգոհ են, նաեւ երիտասարդութիւնը, եւ որովհետեւ կուսակցութիւնը այլ եւս չունի բարոյական հեղինակութիւն ազդելու համար զանգուածների վրայ, այդ պատճառով էլ իրեն մնում է ամէն դժգոհութիւն զսպել դրակոնեան միջոցներով։

Խանջեանի թաղումից չորս օր անց, միայն, թերթերում տեղեկութիւն է տրւում նրա «անձնասպանութեան» մասին։ Նոյն առիթով տեղի է ունենում Կ. Կոմիտէի նիստը, որից յետոյ լուր է տարածւում, թէ Խանջեանը նամակ է թողել իր կնոջը, որ մօրը լաւ նայի։

Խանջեանի սպանութիւնը բացառիկ երեւոյթ չէ. Սթալինը ոչ միայն ձերբակալում ու աքսորում է իրեն ոչ հաճելի ականաւոր համայնավարներին, այլ եւ անխնայ կոտորում է բոլոր ուժեղ տարրերին։ Նման դաւադրութեան զոհ է համարւում նաեւ Կիրովը, որի սպանութեան գաղտնիքը նոյնպէս Չեկայի մէջ պէտք է փնտրել։

(Մնացեալը յաջորդով)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ԳՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԻՍՔԷՆՏԷՐ - ԱՆՏԻՈՔԻ ՄԱՍԻՆ

«Ճիւմհուրիէթ» կը գրէ «Արաբերէն թերթի մը բաքբաջանքը» խորագրին տակ.—

Հալէպի Շէպապ թերթը (25 սեպտեմբեր) կը գրէ իր խմբագրականին մէջ.— «Եւրոպայէն բրած իր ընդօրինակութեանց կարգին, Թուրք հանրապետութիւնը ճարտար է նաեւ պղտոր ջուրի մէջ ձուկ որսալու եւ դիւանագիտական ճամբով մեքենայութիւններ բանեցնելու տեսակէտով։ Ցաւով կ՚ըսենք ասիկա, որովհետեւ այն միջոցին երբ Սուրիոյ անկախութիւնը կ՚ապահովուի, Թուրքիոյ արտաքին գործավար Ր. Արաս գաղտնի տեսակցութեանց սկսած է Ֆրանսայի արտաքին նախարարին հետ եւ վճիռ դարձած ջուրերը պղտորել կ՚ուզէ ի վնաս Սուրիոյ։ Թուրքիա այս ձեռնարկը կ՚ընէ, հակառակ Սուրիոյ անկախութեան փափաքող ձեւանալուն։ Ասիկա ցաւալի հակասութիւն մը չէ՞։

Թուրք լրագրողները անկասկած ներշնչուելով արտաքին գործավարութենէն, բուռն հրատարակութիւններ կ՚ընեն Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ Թուրքերու իրաւունքներու մասին։ Մենք կը յարգենք բարեկամ Թուրքիան եւ կը գնահատենք անոր յառաջդիմական բարձր խոյանքները։

Միեւնոյն ատեն կը բողոքենք մեր անձը մոռնալու անցեալը։ Կ՚ուզենք չյիշել 600 տարուան ընթացքին նահատակուած մեր ազնուականները եւ օսմանեան սուլթաններու բռնակալութեան տակ անդամալուծուած մեր քաղաքակրթութիւնը։ Բայց չենք կրնար լռել, երբ կ՚ուզեն ամօթալի մեքենայութիւններով փրցնել մեր հողերուն մէկ մասը։ Թուրքիա պէտք է գոհանայ իր ունեցած ընդարձակ հողերով։ Իրապէս անոր բաւական է հսկայ սահման մը որ Միջերկրականէն մինչեւ Կովկասեան լեռները, Սուրիայէն մինչեւ Սեւ ծով կ՚երկարի։ Զի՞ բաւեր արաբական Կիլիկիոյ եւ արաբական Մարտինի անդամատումը մեր սրտի մարմնէն, որ հիմա ալ Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ ցնորքին ենթարկուած են։

Այս ցնորքէն խաբուիլ՝ կը նշանակէ կրկներեւոյթի մը ետեւէն վազել։ Այդ կրկներեւոյթէն տարուելով, Թուրք թերթերը ի վերջոյ կրնան խանգարել երկու երկիրներու յարաբերութիւնները։ Թուրքիա եւ ամբողջ աշխարհ գիտնալու են որ Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիա արաբական են։ Եւ այս՝ հակառակ բոլոր աղմուկներուն, քանի մը թունաւորուած անձերու բարբանջանքներուն եւ Թուրք թերթերու պնդումներուն»։

«ԵՐԲ ԱՐԱԲԻՈՅ ԱՆՈՒՆՆ ԻՍԿ ՉԿԱՐ...

Ճիւմհուրիէթ այս առթիւ հետեւեալ պատասխանը կու տայ.

— «Նախ այդ խմբագրին յիշեցնենք որ այն միջոցին երբ Արաբիոյ անունն իսկ չկար, Սուրիա կը գտնուէր Թուրքերուն եւ օրինակ Հիթիթներուն ձեռքը։ Արաբները երբ Սուրիա մտան, Բիւզանդացիները գտան իրենց դէմը։ Թուրքերն են որ ետ մղեցին Բիւզանդացիները։ Իսկ Օսմանցիները Սուրիան առին ոչ թէ Արաբներէն, այլ Թուրք եղող Եգիպտացիներէն։ Պատմութիւնը խնդացնելու համար Սուրիացի խմբագիրը կրնայ ժխտել

ԿԱՐՄԻՐ ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ ՕՐԵՐՈՒՆ (Սիրավէպ)

1899ին, Ֆրանսական դեսպանատան պահականաւ Մուէթի մէջ սպայ էր Պոխաք։ Դեսպանն էր Էրնէսթ Ցիւէլ ... Երջանիկ օրերն էին Ապտիւլ Համիտի, որդւոյն Ապտիւլ Մէճիտի, Խալիֆա հաւատացելոց, Ստուեր Ալլահի ի վերայ երկրի ...

Այն օրերն էին ուր Սուլթան Համիտ կը կոչուէր «Հիւանդ Մարդը», բայց շատ առողջ էր։ Հայաստանի ջարդերը «Կարմիր սուլթան» մականունը շահեցուցած էին իրեն, բայց այսօր, հետեւորդ պատմութեան լոյսին տակ, շատ վարդագոյն կ՚երեւի իր յաջորդներուն օրով կատարուած խիստ կարմիր վայրագութիւններուն համեմատաբար։ Ինչ որ է,— «Հիւանդ մարդը» կրցաւ, շատ տարիներ, խիստ առողջ վիճակի մէջ, ամուր բռնել Պալքանները, Փոքր Ասիան եւ Եւրոպական Թուրքիան։

Բայց հոս խնդիրը այն չէ որ անցնող դարուն վերջի խաղաղ օրերը բաղդատենք յետպատերազմեան կամ նոյն իսկ միջպատերազմեան արհաւիրքներուն հետ։ Այլ պարզապէս խնդիրը Ֆրանսայի ծովային սպայի մը, դեսպանի հելլէն կնոջ մը, Փատիշահի մը եւ Երրորդ Հանրապետութեան դեսպանի մը շուրջ կը դառնայ։

Պոխաք, որ քանիցս դարուն կը համբէր, շատ խիկ արդէն տառապած էր ալեկոծ ծովերուն վրայ։ Իփիժէնի եւ Մելփոմէն լրատար մարտանաւերուն մէջ ակօսած էր Ատլանտեանը եւ հետզհետէ եփուն, տակուն նաւազ մը եղած էր, ամէն բանի մէջ աչքը բաց. Ցետոյ տարիքը առած Վօլթիժէօռ յածանաւով թրծուած էր Ծ. Արեւելքի ջուրերուն մէջ։ Իբրեւ պարզ նաւազ տարակոյս չկայ որ Պոխաքի կեանքը հեշտին չէր Վօլթիժէօռի մէջ, ինչպէս իր ընկերներունը։ Հեղձուցիչ էր մթնոլորտը անոնց համար, դիւրատար չէին պայմանները, քիչ շատ բան մըն էր սպաներու վիճակը, բայց նաւազներունը բնաւ ոչ։ «Վօլթիժէօռ»ի երկրորդ հրամանատարը, Պոխաքի եւ իր ընկերներուն յատկացուցած էր անկիւն մը իբրեւ ննջարան, մարտանաւին հին ոճով դեկի սրահին քովնտի խուցին մէջ։ Դուրսը, բացօթեայ, նոյն իսկ միշտ պահակի դիրքի մէջ, շատ աւելի աղէկ էր։ Այս նոր խուցը պարզապէս խեղդարանի մը պէս էր։ Խոշոր տեսակէն մուկեր ամէն կողմ, թէեւ ոչ այնքան հսկայ մժեղներ։ Եփած տաքցած իւղին բուրմունքը անտանելի էր, ու երբ այդ գաղտնած նաւը կը տատանէր իր կողմէ կողմ՝ հիւսիս-արեւելեան քամին հետու քշելու փորձերով, հէք նաւազները չէին կորսնցներ ոչ մէն յանկարծական ցնցումներէն, որոնց նշանակ էր խախտելու պէս եղող դեկը։ Թրթռո՞ւմ մը յաճախ որ գոցցեց ա-դէտի պիտի փոխուի։ Բոլոր այս եղելութիւններուն միակ փոխարինութիւնը այն էր որ կրնային տառապանքները կանուխ չըլլել, քանի որ հրամանատարը անգամ սիրտ չէր ըներ իր քնութեան տարածութիւնը հասցնել մինչեւ այդ կեղտոտ, մրոտ շրջանակը։ Այնպէս որ կախորդանները — անկողինները — վար չէին առնուեր բնաւ։

Բայց վերջապէս մարդ կը ձանձրանայ այդ տեսակ ոճէ մը, եւ Չինաստանի ծովերուն մէջ իր արշաւին ժամանակ Պոխաք յաճախ ցամաք կը պառկէր, երբոր մասնաւոր պահակի պաշտօն չունենար եւ գրպանին դրամ մը ներէր իրեն։ Այդ միջոցին էր որ կամաց կամաց սիրաբանութիւններու անհրաժեշտ եւ փոքրիկ կենակցութիւններու փորձառութիւնը ստացաւ, քանի որ այդ գրօսանքներուն ալ ընդունակ էր ան, իբրեւ կորովի, առողջ եւ մարդիկ մէկը։

Երիտասարդ սպան, այս կերպով, իրաւունք կ՚ունենար ինքզինքը նաւազ գեհիկ կամ փողոցային չահատակութիւններու յարմար տեսնելու։ Ուստի, Մուէթի մէջ սպայութեան տիտղոս ստանալէն եւ, իբր այս, առանձին ննջախուց գործածելէն անմիջապէս վերջ, որոշեց սիրային արկածի մը ետեւէն իյնալ, Պոլսոյ մէջ։ Կլօտ Ֆարէր տակաւին չէր գրած իր L'Homme qui assassina, քանի որ ան տակաւին Պոլիսին ուր ըլլալը պիտի գիտնար երեք տարի վերջ միայն։ Բայց Պոխաք, Լօթիին Azyadéով սնած ու վառուած, միտքը դրած էր գոնէ Թրքուհիի մը քօղը վեր առնել ... Միտքէն չէր անցըներ բնաւ որ օր պիտի գայ, ուր պարտաւորուած՝ բռնադատուած, Հելլէնուհիի մը աղուոր աչքերուն համար, Սուլթանին անձնապահ զօրքերու մէկ սպան պիտի սպաննէր։

Ծովու վրայ իրենց կեանքը անցընող մարդիկ չսպասեցին ոչ Քարլ Մարքսի, ոչ Ժոռէսի, ոչ Լէնինի, Միջազգայնական մը կազմելու համար.— Նաւազներուն Միջազգայնականը։ Ամբաւ հորիզոններով լայն աշխարհը իրենցն է։ Երբ տարբեր ազգերու պատկանող երկու մարտանաւեր միեւնոյն նաւահանգիստին մէջ իրարու հանդիպին, նոյն իսկ առաջին հերթին, զիրար կը ճանչնան եւ անմիջապէս իրարու կը մօտենան։ Ասոնց նկատելու փոխադարձ քաղաքական ձգտումները եւ դրօշներու միջեւ հակառակութիւններ ու մրցակցութիւնները, սպաները զիրար կը հրաւիրեն, կ՚եղբայրանան եւ զիրար կը գտնեն ցամաքի վրայ հաճոյքի եւ գրօսանքի միեւնոյն վայրերուն մէջ։ Այն աստիճան, որ Ֆրանսացի նաւային սպայ մը, զոր օր. ինքզինքը աւելի մօտ կը զգայ անգլիացի, իտալացի կամ գերման պաշտօնակիցներուն քան իր հայրենակիցներուն։ Աշխարհի բոլոր մարտանաւերը միեւնոյն կաղապարին մէջ ձուլուած են։ Միեւնոյն վտանգներէն, միեւնոյն ուրախութիւններէն, միեւնոյն սովորամոլութիւններէն եւ, իսկապէս, միեւնոյն [illegible]ներէն եւ [illegible] մազգեստներէն անմիջական մտերմութիւն մը կը ծագի։ Բնականաբար [illegible] դարձեալ մշտապատրաստ ... [illegible] սպաննելու, անմիջապէս որ հրամանը [illegible] գայ ... Բայց այն ատեն իսկ [illegible] կոյկներ կը դրկեն ջուրերուն վրայ ծփացող վերապրողները [illegible] համար ...։

Պոլսոյ մէջ, այս մեր ակնարկած Միջազգայնականը չինուած էր [illegible] մեծ պետութիւններու պահականաւերուն [illegible] րէն որոնց մէջ Ֆրանսա, որ այն [illegible] տեն տակաւին Ֆրանսացիներուն Ֆրանսան էր, վսեմ եւ ազնուական դէմք մըն էր յաւէտ։

(1)

(Շար.)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

նաեւ Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ ազգութիւնը :

Սուրիացի խմբագիրը Թուրքիան կ՚ամբաստանէ իբրեւ պղտոր ջուրի մէջ ձուկ որսացող : Կ՚երեւի թէ այս է իրենց գործելակերպը քանի որ մեր ընկերագիրը Թոյլատու չէ ձեռքի տանել գործելու, ինչպէս կը հաստատեն վերջին 15—20 տարուան դէպքերը : «Չէ՞ք չէնք տեսներ աւելի հիները յիշելու» :

Ճիւմհուրիէթ յետոյ կը յիշէ թէ օսմանեան կայսրութեան օրով միլիոնաւոր Թուրքեր պարապ տեղը թաղուեցան անապատներու մէջ, ուրիշ հողամասերու կարգին Սուրիան ալ օտար տիրապետութեան չենթարկելու համար : Իսկ ուղղակի ամօթալի է հաշուեկշիռը այն քաղաքակրթութեան, որուն անդամակցումէն կը գանգատի արար խմբագիրը :

Հալէպի Թերթը Սէյհանի եւ Մարտինի մասին ալ կը խօսի : Երբ այսքան վառ երեւակայութիւն ունի, կը զարմանանք որ ինչո՞ւ Անգարան ալ չուզեր ...

«Սուրիա ամէնէն աւելի սախպուած է իր մեծ հարեւան Թուրքիոյ հետ հաշտ ապրիլ : Սուրիացի խմբագիրը, որ կը թուի թէ այս պարզ իրողութիւնն իսկ ըմբռնելու անընդունակ է, լաւ կ՚ընէ եթէ քիչ մը պատմութիւն եւ քաղաքագիտութիւն սորվի . որովհետեւ մինչեւ վերջը «փօթ» կոտրել չեն տար մարդուս, երբ մանաւանդ խնդիրը այսքան փափուկ է : Այս փօթերուն հետ կրնան կոտրիլ նաեւ կարգ մը ուրիշ բաներ, շատ կարեւոր բաներ ...

Իսքէնտէրուն եւ Անթաքիա Թրքական են եւ յաւիտեան Թուրքերուն պիտի պատկանին : Այսչափ» :

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՍԹԵՐԼԻՆԸ ԶԻՄ ԹՐՔԱԿԱՆ ԴՐԱՄԻՆ

Պոլսոյ սակարանին մէջ, բաժնեթուղթերը քանի մը կէտ անկում կրեցին սեպտ. 28ին : Հրահանգի կը սպասուէր Անգարայէն, ուր գացած էր Եւրոպական խորհրդական Յայիք խորհրդակցելու համար գործավարութեան հետ : Ցետոյ հաղորդուեցաւ կեդրոնական դրամատունէն Սակարանի վարչութեան թէ, համաձայն վարչապետութենէն իր առած հրահանգին, թրքական ոսկին որ մինչեւ հիմա ֆրանքին կապուած էր, ասկէ վերջ սթերլինի պիտի կապուի, մէկ սթերլինը 635 — 638 ղրշ.ի հաշուով : Այս սակը ի զօրու պիտի ըլլայ, մինչեւ որ կեդրոնական դրամատունը նոր մը հաստատէ :

Այս զեկոյցէն յետոյ գործողութիւն կատարուեցաւ սթերլինի վրայ, 637 ղրշ.ի հաշուով : Օտար ուրիշ դրամներու վրայ գործառնութիւն չեղաւ, որովհետեւ գոց էին աշխարհի միւս սակարանները : Սթերլինը որ 637ով բացուած էր, 600ի ինկաւ եւ ի վերջոյ 638ով փակուեցաւ :

Իկտամ դրամատան տնօրէն Ճէլալ Տիքմէն յայտարարեց .— «Կառավարութիւնը ճիշդ ժամանակին միջոցներ ձեռք առաւ . հետեւաբար ֆրանքին անկումը որ եւ է ազդեցութիւն չպիտի գործէ մեր վրայ . միայն քիչ մը պիտի վնասուին մեր արտածող վաճառականները, նախապէս իրենց կնքած պայմանագրութեանց հետեւանքով : Ասոր փոխարէն, ներածողներն ալ շատ պիտի շահին : Մեր դրամին արժէքը կայուն է եւ պէտք է պահուի այս վիճակով» :

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԷՎԳԱՖԸ ՊԱՐՊԵԼ ԿՈՒՑԱՅ

Պոլսոյ Ս. Յակոբ հիւանդանոցի կալուածներէն մէկ մասին վարձակալները Պ. Մ. Մարիկեանի կը վճարէին վարձքերը, անոր հետ կնքած ըլլալով պայմանագրութիւնը : Էվգաֆի տեսչութիւնը ազդարարած էր յիշեալներուն որ եթէ վեց ամսուան վարձքերը ուղղակի Էվգաֆի տեսչութեան չյանձնեն, շէնքերը պիտի պարպուին եւ ոստիկանական միջոցներով պիտի գանձուին այդ գումարները :

Տրուած պայմանաժամը լրացած եւ միւս կողմէ այդ շէնքերուն վարձակալութեան պայմանաժամն ալ աւարտած ըլլալով, յիշեալ վարձակալները Էվգաֆի տեսչութեան ներկայացած են, այս անգամ ուղղակի անոր հետ պայմանագրուելու համար :

Անոնց պատասխանուած է որ Պ. Մարիկեանի հետ կնքուած պայմանագրութիւնները գոյութիւն չունին իրենց համար, թէ անձեռնհաս անձի մը վճարելով վարձքերը, հիւանդանոցին տուած չեն ըլլար, հետեւաբար վեց ամսուան վարձքերը պէտք է վճարեն : Վերջէն կրնան պահանջել անկէ որուն որ տուած են :

Էվգաֆի տեսչութիւնը այս շէնքերը պիտի պարպէ եւ աճուրդով պիտի տայ, եթէ այդ պարտքերը չվճարուին : Նոր վարձակալութեան համար շէնքին տարեկան վարձքին մէկ տասներորդ գումարը կանխիկ կ՚առնուի եւ անձեռնմխելի կը մնայ իբրեւ երաշխաւորութիւն : Հանրակառքի պողոտային վրայ շինուած շէնքերուն վարձքերը 5ական ոսկի աւելցուած են, այն առարկութեամբ թէ մէկ կողմէ Պ. Մարիկեան եւ միւս կողմէ Տոքթէօր Գասապեան դիւրութիւններ ցոյց տուած են վարձակալներուն ուղղակի իրենց հետ պայմանաւորուելու համար, եւ հետեւաբար վարձքերը պակաս գնահատուած են :

ՂԱԼԱԹԻԱՅԷՆ ՊԱՀԱՆՋՈՒԱԾ ՏՈՒԳԱՆՔԸ

Ինչպէս գրած էինք, եկեղեցական պաշտօնեաներ ներկայացած են Ղալաթիոյ նախկին խնամակալութեան ատենապետ Պ. Գ. Գայսէրլեանի եւ գանձապետ Պ. Ժ. Աղնաւուրեանի, հաճզով գանձելու համար եկեղեցիէն պահանջուած 3500 ոսկի տուրքին եւ տուգանքին կէսը : Մնացեալ կէսն ալ Տոքթ. Քէչիշեանի ատենապետած խնամակալութենէն կ՚ուզեն :

Պ. Գ. Գայսէրլեան դիմած է տուրքի պատկանեալ մարմիններուն եւ բացատրած թէ օրինական չէ կատարուած գործողութիւնը : Նախ, ըսած է Ղալաթիոյ եկեղեցին մեր սեփականութիւնը չէ, ոչ ալ անոր պաշտօնեաները՝ մեր ծառայողները : Մենք պարզապէս մատակարարութեան հոգեբարձու էինք եւ հետեւաբար պարտաւոր չենք մեր քսակէն կատարել հաստատութեան վերաբերեալ ծախքերը : Դրամատան մը մէջ, օրինակ, եթէ պաշտօնեայ մը յանցանք գործէ, վարչական խորհուրդը պատասխանատու չի նկատուիր : Երկրորդ, ի՞նչպէս կարելի է միայն Ցովհ. Քէչիշեանի մը պարզ տեղեկատուութեան վրայ գործողութիւն կատարել, առանց քննութիւն կատարելու եւ մանաւանդ

լսելու նեթականները : Թերեւս կեղծ են ցոյց տրուած տետրակները եւ կամ նեթականները ունին փաստեր թէ որ եւ է թոշակ պակաս ցոյց տրուած չէ : Արդարեւ, յիշուած գումարները այնպիսի վճարումներ են որոնք տուրքի նեթակայ չեն ըստ օրէնքի :

Ասկէ առաջ, երբ եկմտական պաշտօնեաները ուղղակի դիմած են Յովհ. Քէչիշեանի եւ պահանջած իր իսկ իմաց տուած տուրքը, Քէչիշեան պատասխաներ է թէ իր վարած հաստատութիւնը հիմա «Թուրք Կրէկօրիէն քիլիսէսի» է եւ հետեւաբար կապ չունի «Ս. Լուսաւորիչ» եկեղեցիին հետ :

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Գործերու ընթացքը

— . —

Վիէն, 1 Հոկտ. (Յառաջ) .— Գործադուլներէն առաջ, արդէն գործերու ընթացքը լաւ չէր, ու միշտ պակաս կը բանեցնէին կարեւոր հաստատութիւնները, որոնց մէկ քանիին մէջ կ՚աշխատին ընդհանրապէս հայ աշխատաւորները :

Երբ գործադուլները տեղի ունեցան ու միշտ յաղթանակներով վերջացան, մեր աշխատաւորները ալ աւելի խանդավառուած ու գինովցած էին, իրենց ֆրանսացի բանուոր ընկերներուն կողքին, եւ կը կարծէին թէ նոր շրջան մըն է որ պիտի բացուէր իրենց առջեւ, լաւագոյն օրականներով :

Օրականներուն վրայ զգալի յաւելում եղաւ, հինգէն մինչեւ տասը ֆր. տասներկու օր վճարովի արձակուրդ : Ցետապային 40 ժամ աշխատանք եւ վճարում 48ի վրայ,— այս էր հեռանկարը :

Դժբախտաբար, զոնէ մեր բանուորներու մասին խօսելով, վհատումը չուշացաւ : Արդէն սկսած են իրարու փսփսալ թէ ինչ որ կը յուսային կամ կը քարոզուէր հակապատկերն է իրենց երազածին :

Աշխատանքի ժամերը ալ աւելի պակսած են : Ապրուստը զգալապէս սղած է, ու միշտ կը բարձրանայ : Անգործներուն թիւը աւելցած է : Անգործ մը գործ ճարելու ոչ մէկ յոյս ունի : Քաղաքապետարանը նպաստ չի տար : Եւ դեռ զանազան խնդիրներ, որոնք յոյս չեն ներշնչեր թէ մեր բանուորական կեանքը նոր եւ լաւագոյն շրջանի մը մէջ պիտի մտնէ :

Այսօր Վիէնի մէջ ունինք երկու տասնեակէ աւելի անգործներ հաշուելով միայն այրերը : Շատերը բազմանդամ, գէշ վիճակի մը մատնուած են, մանաւանդ որ եկածը ձմեռ է ... Անոնք հաւաքաբար դիմած էին քաղաքապետութեան, գործ պահանջելու համար, բայց ուրկէ՞ գործ ... խոստացած են միայն, բազմանդամ ընտանիքներուն համար երբեմն սնունդեղէն բաժնել, որ ծարաւ մարդուն կաթիլ մը ջուր բալ է ...

Կօշիկի գործարանին խաղախորդաբանի բաժինը, երբեմն 6 եւ երբեմն ալ 7 ժամ կը բանեցնէ օրական, շաբաթ օրերն ալ գործ չունենալու պայմանաւ :

Իսկ կօշիկի բաժնին մէջ «սանտալէթ»ի արհեստանոցը, բաւական ժամանակէ ի վեր, օրական միայն չորս ժամ կ՚աշխատցնէր, եւ այստեղ ալ շաբաթ օրերը գործ չկար : Բայց այս շաբթու օրական 6 ժամի բարձրացուց թերեւս քանի մը օրուան համար : Կօշիկի բաժինն ամենաթոյլ գործն է, եւ մինչեւ անգամ վախ կայ որ բոլորովին դադրի «սանտալէթ»ի արտադրութիւնը : Իսկ մնացեալ մասն ալ, երբեմն պակաս, երբեմն լման առ այժմ կը շարունակուի :

Փասքալի կերպաս - հիւսուածեղէնի գործարանն ալ մէկ օր պակսեցուց շաբաթական եւ հաւանական է դեռ որ պակսեցնէ : Այս գործարանին համար ալ զրոյց կայ թէ մօտերս բաւական թիւով բանուորներ պիտի արձակէ ...

«Քաթուչ - փառաչիւթ»ի գործարան մը բացուած էր մօտ երկու տարի առաջ, եւ այս տարուան սկիզբներ բաւական հայ բանուորուհիներ գործ առած են : Կ՚աշխատին մինչեւ այսօր, թէեւ շատ քիչ օրականով մը, (2 ֆր. ժամական) եւ իրենց ամուսիններուն կողքին, կ՚օգնէին ընտանեկան հոգերը թեթեւցնելու համար : Բայց այս գործարանն ալ պիտի գոցուի քանի մը օր վերջ, եւ բոլոր բանուորուհիները պիտի արձակուին, մնալով միայն 5—6 հոգի : Այսպէսով, երեք տասնեակ մը բանուորուհիներ ալ անգործութեան կը մատնուէին, իսկ ուրիշ տեղեր գործ գտնելու յոյս չկայ :

Ահա այս է ներկայիս այստեղի գործերուն ընթացքը : Ձմեռը շատ մռայլ դէմքով կը մօտենայ այս տարի եւ հայ աշխատաւորութիւնը աւելի գէշ օրեր կ՚երեւակայէ, քան անցեալ տարի ...

Պալ - Աղբիւր

«ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ»Ի ՊԱՏԳՄ. ԺՈՂՈՎԸ

(ԶԵԿՈՅՑ)

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Ֆրանսայի Շրջ. առաջին պատգամաւորական ժողովը տեղի ունեցաւ սեպտ. 26ի շաբաթ եւ 27ի կիրակի օրերը : Ներկայ էին բոլոր շրջաններու, ինչպէս նաեւ խորհրդակցական ձայնով մասնակցող զանազան Միութիւններու ներկայացուցիչները : Իրարու յաջորդող չորս նիստերէ վերջ, որոնց ընթացքին խորհրդակցութեան եւ վիճարանութեան ենթարկուեցան օրակարգի բոլոր հարցերը, Պատգամաւորական ժողովը շատ խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ փակեց Շրջանային ժողովը, միաձայնութեամբ ընտրելով Ֆրանսայի Կեդր. Վարչութիւնը հետեւեալ անձերէն .— Եարճանեան Վահան, Թորոսեան Հրանդ, Թօփալեան Բիւզանդ, Ցարութիւնեան Երուանդ, Պարսամեան Մկրտիչ, Սասունի Սեդրակ, Ֆըրէնկեան Յարութիւն : Իսկ Օր. Ցասմիկ Պետրոսեան եւ Սահակ Յովհաննէսեան ընտրուեցան փոխ - անդամներ :

Շրջ. Ժողովի օրակարգին մեծագոյն հարցերը նուիրուած էին մասնաւորաբար կրթական եւ մշակութային խնդիրներու, որոնք լրջօրէն քննութեան ենթարկուեցան եւ նպատակայարմար որոշումներ տրուեցան : Քուէարկուած բանաձեւերու եւ յառաջիկայ շրջանի գործունէութեան մասին պիտի գրուի շուտով :

(Կնիք)

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՂԱՍԻ ԽԱՆՋԵԱՆ ԵՒ ԵՐԿՈՒ ԽՆԱՄԻՆԵՐԸ

— . —

Ամերիկայի «Պայքար»ն ու «Բանուոր»ը կը շարունակեն իրար շոյել, Աղասի Խանջեանի «անձնասպանութեան» առթիւ : Ամբողջ ռամկավար մամուլին մէջ միայն Պայքարն է որ քիչ - շատ մարդավարի դիրք բռնեց այս հարցին մէջ, շարք մը խմբագրականներով : Կարմրուկ «Բանուոր»ը կրնա՞յ մարսել այս շեղումը : Եւ ահա կ՚ազդարարէ յուշիկ - յուշիկ (22 օգոստ.) .

— «Ռամկավար Ազատական կուսակցութեան ղեկավարները գիտնալու էին, որ Խանջեանի անպատուաբեր արարքի էութիւնն ու պատճառները լուսաբանող հեղինակաւոր միակ մարմինը Կոմունիստ կուսակցութիւնն էր եւ ան ըրաւ այդ բանը՝ շատ պարզ, որոշ եւ սպառիչ կերպով : Կուսակցութեան աքթիւի բանաձեւը եւ անոր հետեւող խմբագրական վերլուծող յօդուածները՝ Խորհ. Հայաստանի բոլոր թերթերուն մէջ, այդ դերն է, որ կատարեցին :

Մենք կանգնած ենք խորհրդային իշխանութեան հետ անվերապահօրէն : Անսահման վստահութիւն ունինք կոմունիստ (բոլշեւիկ) կուսակցութեան վրայ, որ առաջնորդն ու ղեկավարն է Հայաստանի եւ ամբողջ Խորհ. Միութեան ժողովուրդներուն : Կոմունիստ կուսակցութիւնը անհամեմատ աւելի բարձր է քան որ եւ է անհատ, ըլլան Խանջեան մը կամ ուրիշ մը :

Եւ ահա թէ ինչո՞ւ Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութեան աքթիւի բանաձեւը կը նկատենք մենք իրական, ամբողջական եւ ամէն կասկածէ վեր, Խանջեանի ինքնասպանութեան պատճառներու մասին :

Ռամկավար Ազատական կուսակցութիւնը, որ յայտարարած է ինքզինքը բարեկամ Խորհ. Հայաստանին, անոր օրկանը խմբագրողներէն կ՚ակնկալուի որ ունենան ուղիղ դիրք, ըլլան շերջահայեաց, զգոյշ եւ չտանին երկդիմի քաղաքականութիւն, որ կրնայ ծառայել թշնամիին — Դաշնակցութեան եւ վնասել այն երկրին, որուն հանդէպ խոր սէր եւ անկեղծ համակրանք ունին Ռ. Ա. կուսակցութեան անդամները :

Ժամանակը եկած է, այո, որ ինքզինքնին խորհ. Հայաստանին որ եւ է չափով բարեկամ նկատող մարդիկ եւ թերթեր ըլլան լրջախոհ, ըլլան հետատես ու իրատես եւ պատեհութիւն չտան թշնամիին օգտուելու իրենց թուլութենէն» :

Ինչպէս կ՚երեւայ «Պայքար» չէ կլլած այս դեղահատերը, եւ նորէն «միզիր» խնդիրներ կը յարուցանէ սեպտ. 19ի խմբագրականով .

— «Անձնասպանութիւնը» իբրեւ «անհատական տկարութիւնը» Աղասի Խանջեանի՝ այն տեսակ մեղք մը չէր որ «մեռածը կրկին մեռցնելու» այդ վայրագ մոլուցքը արթնցնէր իր ապրող ընկերներուն մէջ : Իրեն վերագրուած «յեղափոխական թուլութիւն»ն անգամ այդ տեսակ մեղք մը պիտի չնկատուէր ի տես ենթակային կողմէ վճարուած գերագոյն տուրքին, եթէ այդ վերագրումը չհերքուէր իսկ հակառակը ապացուցանող անհամար փաստերով, որոնք համայնավար կուսակցութեան քարտուղարը հայթայթած էր իր պաշտօնավարութեան տարիներուն :

«Մեռածը կրկին մեռցնելու» փորձը որ Խանջեանի ընկերներն ըրին իր դեռ չպաղած մարմնին առջեւ, ոչ ոք համոզեց, ընդհակառակն ամենասեւ անդրադարձում մը եղաւ այդ բանաձեւը պատրաստողներու եւ ստորագրողներու հոգեկան արժէքին վրայ :

Բանաձեւին մէջ խորթ ու օտար տարր մըն էր Վրաստանի եւ անոր «փառահեղ ղաւակներուն», Սթալինի եւ Բերիայի անուններուն մուտքը եւ պիտի ծառայէր մտքերու շփոթութեան եւ կասկածներու ստեղծումին :

Եթէ Խանջեան «դաւաճանած» էր Հայաստանի, անոր դատապարտութիւնը պիտի արտասանուէր միայն Հայաստանի անունով :

Եթէ Խանջեան «դաւաճանած» էր համայնավար յեղափոխութեան, «ողջունի եւ սիրաշահումի» այդ ճիգերը Վրաստանի եւ Ազրբէջանի գլխուն վրայէն ուղղելու էին միայն ու միայն այդ յեղափոխութեան օրրանին — Մոսկուայի կեդրոնին» :

ՃԱՏՐԱԿ

— • —

Ճատրակը, որ Հայաստանի մէջ ծանօթ է շախմատ անունով, հին խաղ մըն է, բայց կարելի չէ ճշդել ծագումը : Կը կարծուի թէ սկսուած է Հնդկաստանի մէջ, եւ իր նախնական ձեւին մէջ կը կոչուէր չաթուրանկա : Խաղը կը յիշատակուի հնդկական գրականութեան մէջ Քրիստոսէ առնուազն 3000 տարի առաջ : Այս հետաքրքրական, այլ շատ բարդ ժամանցը Պարսկաստանի միջոցով տարածուած է Թիպէթ, Սիամ, Չինաստան, Ճաւա եւ Պորնէօ, Չինաստանէն ալ տարուած է Ճափոն : Դէպի արեւմուտք եկած է Կոստանդնուպոլսոյ վրայով, հաւանաբար Զ. դարուն : Արաբները դայն տարած են Սուրիա, Է. դարուն : Ցետոյ խաղը տարածուած է մինչեւ Սկանտինաւիա եւ հիւսիս, ատաճանաբար ամբողջ Եւրոպայի մէջ՝ Դանուբի ճամբով :

ՏԻՏԱՂ

ԲԺԻՇԿԸ .— Պարոն, ձեր արեան ճնշումը շատ բարձրացեր է, պէտք է իջեցնել :

— Շատ լաւ, ի՞նչ է պարտքս :

— Միայն երկու հարիւր ֆրանք, պարոն :

— Այժմ ճնշումը աւելի պիտի բարձրանայ, երբ այդ գումարը վճարեմ :

×

— Կառսօն, բերած Մալական շատ պղտոր է :

— Պարոն, նկատի ունեցէք որ եկած տեղն ալ, շատ պայծառ չէ (Սպանիա) :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (2)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Թակարդը այնքան արագ գործեց որ ապշեցան : Անբռնաբարելի կամ անձեռնմխելի նկատուած հաշնորհեալ կը նկատէին զիրենք եւ միամտօրէն մեծ յոյս դրած էին իրենց այդ հանգամանքին վրայ : Սակայն չէին կրցած նոյն իսկ երեւակայել որ բրիտանական ոստիկանութիւնը պատերազմէն ամիսներ առաջ արդէն ստուգած էր անոնց իւրաքանչիւրին ինքնութիւնը եւ պատրաստած, զաստուորած ամէն մէկուն կենսագրութիւնը՝ յետին մանրամասնութիւններով :

Մեր իշխանութիւնները ինչե՛ր չըքաշեցին այս լրտեսներուն երեսէն, ահագին յոգնութիւն, աշխատանք, դժուարութիւն : Բայց հրամանը հազիւ արձակուած, Թակարդը ինկած էին :

Գերման նախկին սպայ մը՝ Հանս Բուտօլֆ Պէրնտորֆ հետեւեալ դըրուատական տողերը կը նուիրէ մեր ոստիկանութեան՝ իր «լրտեսութիւն» անունով հատորին մէջ. —

«Ամէն ինչ նկատի առնելով հանդերձ կարելի է ըսել որ Անգլիացիները խոշոր հարուած մը տուին Գերմանիոյ «Ինթէլլիճընս»ին՝ պատերազմի առաջին օրերուն : Ցայտնի է հիմա որ անոնք մանրամասն տեղեկութիւններ ունէին մեր գործակալներուն մասին, թէեւ չենք գիտեր թէ մեծ մասը՝ թէեւ չենք գիտեր թէ մերիններէն ով էր որ դաւաճանեց իր հայրենակիցներուն (դաւաճանող չըկար, պարզապէս ձերբակալեցինք — Խմբ. Խտուեն Ուուտհօլ) : Մինչեւ պատերազմի սկիզբը Անգլիացիները չխոսեցին մեր լրտեսներուն հանգիստը . վեցին մեր լրտեսներուն հանգիստը սակայն թշնամութեանց հռչակումէն քանի մը ժամ ետքը անոնք ձերբակալուեցան . քսան հոգի էին (յիսուն էն ալ աւելի էր անոնց թիւը — Խտ. Ու.) : Այս հարուածը բնականաբար շատ սուղի նստաւ մեզի որովհետեւ Անգլիայէն առնուելիք լուրերը շատ մեծ նշանակութիւն ունէին մեր երկրին համար» :

Վերադառնալով մեր նիւթին, տեսնենք թէ ինչպէս կազմակերպուած է բրիտանական Գաղտնի Սպասարկութիւնը :

«Մասնաւոր գրասենեակ» անունով ճանչցուած մարմինը տենդոտ գործունէութեան սկսաւ 1910 թուականին : Բազմաթիւ ճիւղեր ունէր ան երկրին մէջ եւ չափէն աւելի կարեւոր աշխատանքներ յանձնուած էին իրեն : Մասնաւորաբար 1910ին այդ մարմինը պաշտօն ստացաւ բացարձակ հսկողութիւն կատարել Անգլիա այցելող օտար բարձրաստիճան հիւրերու, ինչպէս նաեւ արքայական ընտանիքի անդամներուն եւ հանրային մարդոց վրայ : Այլադաւ յեղափոխականներ կային երկրին մէջ կամ նոյն իսկ Անգլիացի ծայրայեղներ որոնց մէկ յիմար արարքը կրնար վտանգաւոր հետեւանքներ ունենալ :

Բայց յանկարծ կարեւոր փոփոխութիւններ տեղի ունեցան : Այն տեսակ դէպքեր պատահեցան որ ծովակալութիւնն ու պատերազմական նախարարութիւնը զգացին անմիջապէս թէ գերմանական սպառնալիք մը կը թեւածէր երկրին վրայ :

Ըսուած է թէ բրիտանական Գաղտնի Սպասարկութիւնը իր նմանը չունի Եւրոպայի մէջ : Իրաւ է որ մենք աւելի կարեւորութիւն կուտայինք «դիւանագիտական» գաղտնի սպասարկութեան քան թէ ծովային կամ զինուորական հարցերու : Օրինակի համար, մեր կարծիքով շատ աւելի կենսական էր գիտնալ թէ Պերլինի թուրք դեսպանը ինչ խօսակցութիւններ ունեցած էր Քայզէրին հետ, քան իմանալ թէ Գերմանիոյ ծովային նախարարութիւնը գիտական ինչ նորութիւններ մտցուցած էր սուզանաւերու շինութեան մէջ : Շատ բան գրուած ու խօսուած է գաղտնի դիւանագիտութեան վտանգներուն դէմ, բայց քանի որ աշխարհը անով կը կառավարուի, մենք ալ ստիպուած էինք այդ ճամբէն ընթանալ՝ մեր նպատակին հասնելու համար :

Ինչ կը վերաբերի օտար երկիրներու նաւային կամ զինուորական գաղտնիքներուն, մեր սպասարկութիւնը շատ քիչ բան կար որ չէր գիտեր անոնց մասին : Գիտէինք որ Գերմանիան կրնար ի հարկին հինգ միլիոն զինուոր հանել եւ ջախջախել Ֆրանսան . գիտէինք նաեւ որ մեր նաւատորմը կրնար «չափուիլ» որ եւ է նաւատորմի հետ :

Սըր Ֆիլիփ Կիպս՝ յայտնի պատերազմական թղթակիցը, հետաքրքրական դրուագ մը կը պատմէ այս մասին .—

«Հեռաձայնին վրայ յօղուած մը կուտայի Տէյլի Քրօնիքլին երբ յանկարծ խմբագրապետը ընդհատեց զիս — «Կարճ կապէ՛, գործադուլի նկարագրութիւն մտիկ ընելու ժամանակ չէ . գերման նաւատորմը Հիւսիսային ծով ելած է . մեր մարտանաւերը գործի պիտի սկսին» : Վար դրի հեռաձայնին ականջը եւ սարսուռ մը զգացի, ի՞նչ պատերազմ օգոստոս ամսուն, իրա՞ւ : Բայց յաջորդ առտու թերթերուն մէջ որ եւ է լուր չկար այդ մասին . գրաքննութիւնը արգիլած էր այդ շնդալից լուրին հրատարակութիւնը : Սո՞ւտ էր : Ո՛չ, գերմանական նաւատորմը արդարեւ Հիւսիսային ծով իջած էր, բայց տեսնելով որ մեր նաւատորմն ալ պատրաստ էր զինքը ... դիմաւորելու, ճամբան փոխած էր : Ուրիշ տարուան մը օգոստոսին էր որ Քայզէրը պիտի վըտանգէր իր ունեցածն ու չունեցածը» :

Երբ մեր հակալրտեսական կազմակերպութիւնը զգաց որ գերմանական լուրջ վտանգ մը գոյութիւն ունէր երկրին մէջ, Սքոթլընտ Եարտը անմիջապէս փոխեց իր գործելակերպը : Մասնաւոր գրասենեակը տեսանելի ու շօշափելի մարմին մըն էր, բայց անոր գաղտնի գործունէութիւնը այնքան արդիւնաւոր էր որքան ծովային ու զինուորական «ճիւղին» աշխատանքները : Մենք կ՚աշխատէինք եւ քննութիւն կը կատարէինք ճիշդ այնպէս ինչպէս ոճիրներու հետապօտութեանց բաժինը, հասարակ ոստիկաններ էինք թէ հանրութեան համար եւ թէ մանաւանդ յաչս օտար լրտեսներուն, ոչ ոք կրնար կռահել թէ մենք բացառիկ իրաւասութիւններով օժտուած պաշտօնեաներ էինք :

Լրտեսները երկու դասակարգի կը բաժնուին : Առաջին խումբին մէջ կը մտնեն հանդստեան կոչուած ծովային ու ցամաքային սպաներ որոնց նկարագրի բարձրութիւնն ու հայրենասիրութիւնը վեր է ամէն կասկածէ : Ասոնք «ազգային լրտեսներն են, ընդհանրապէս լաւ ծագում ունին, քիչ - շատ մտաւորական են եւ մեր սպասարկութեան կ՚անդամակցին հայրենասիրական պարտականութիւն մը կատարելու մտահոգութեամբ . օրինակ հանդուցեալ լորտ Քիչնըր, Սըր Հէնրի Ուիլսընը, լորտ Պէյտըն - Փաուըլ եւ գնդապետ Լօրընս :

(Շար.)

կամ ընկրկումի առջեւ»։ Ճիշդ չէ ընկերվարական ընկերոջ մը գրածը թէ մենք Ֆրանսայի մէջ վախնալիք բան չունինք ոչ զինուորական ըմբոստութենէ մը, ոչ ալ խռովարարներու մէկ հարուածէն»։ Յետոյ քննադատեց Ֆրանքին արժեզրկումը եւ եզրակացուց «միութիւն, միութիւն» աղաղակելով։

Օսար դրամներու վիճակը

Չեխական կառավարութիւնը որոշեց մօտաւորապէս 16 առ հարիւր կոտրել քուրոնին արժէքը։ Տնտեսական եւ ելմտական նախարարները ազգ. դրամատան հետ խորհրդակցելով պիտի պակսեցնեն քուրոնին ոսկի պարունակութիւնը։ Ներքին նախարարութիւնը լայն լիազօրութիւններ պիտի ստանայ, գիներու անարդար բարձրացումը արգիլելու համար։

*** Աւստրիոյ ելմտական նախարարը յայտարարեց թէ շիլինին արժէքը անփոփոխ պիտի մնայ։

Լեհական կառավարութիւնն ալ որոշեց անփոփոխ պահել զլոթիին գինը։

15—20 առ հարիւր զեղչ մանրավաճառներու

Պաշտօնաթերթը կարեւոր հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն 15—20 առ հարիւր զեղչ մը կը կատարուի սահմանափակումէ ազատ ապրանքներու համար։ Կը զեղչուին կարգ մը անհրաժեշտ նիւթերու եւ մասնաւորապէս քարիւղի տուրքերը։ Բաժնեցուցակի ենթակայ 750 ապրանքներէ 105ը ազատ կը ձգուին։ Կը ջնջուին կամ կը զեղչուին այն յաւելուածական տուրքերը որ հաստատուած էին իբրեւ հատուցում, աժան դրամ ունեցող երկիրներէ եկած ապրանքներու համար։ Յանձնաժողով մը պիտի կազմուի սակացոյցները եւ բաժնեցուցակները վերաքննելու համար, իբրեւ հետեւանք Ֆրանքի արժեզրկման։ Օրէնքը գործադրելի է յառաջիկայ շաբաթ օրէն։ Ուրիշ յանձնաժողով մը պիտի զսպէ գիներու բարձրացումը, միջոցներ առաջարկելով։

Այս առթիւ կառավարութիւնը յայտարարութիւն մը հրատարակեց, որով կը յայտնէ թէ վճռականօրէն պիտի պայքարի գիներու բարձրացման դէմ եւ ժողովուրդը կը զգուշացնէ շահադէտներու դէմ։ Յայտարարութիւնը պատերը փակցուած է ամբողջ երկրին մէջ։ Միեւնոյն ատեն հեռագրով հրահանգներ տրուեցան նահանգապետներուն եւ քաղաքապետներուն, որպէսզի առանց ողոքանալու զսպեն գիներու չարաշահութիւնները։

*** Մաքսատուրքերը զեղչուած նիւթերուն մէջ կը գտնուին սուրճը, թէյը, պղպեղը եւ վանիլինը (քաոնս)։

ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐՈՒ ԳՐՈՀԸ ԴԷՊԻ ՄԱՏՐԻՏ

—— • ——

Կռիւները ուժգնօրէն կը շարունակուին Սպանիոյ մէջ, մասնաւորապէս Մատրիտի գրաւման համար։ Վերջին լուրերու համաձայն, Զօր. Ֆրանքօ վճռական գրոհ մը կը պատրաստուի։ «Մինչեւ մէկ ամիս սպանիական կարմիր ոսկի դրօշը պիտի ծածանի մայրաքաղաքին վրայ», կ'աղդարարէ Զօր. Վարէլա, Ալքազարի յաղթականը։ Ուրիշ զօրամասեր կը քալեն Պիլպաոյի վրայ։ Ապստամբ օդանաւերը ռումբեր տեղացուցին Մատրիտի վրայ, քանդելով ռումբի զինագործարանը։ Մատրիտի կառավարութիւնը հրամանագիր մը հրատարակելով, կարգապահութիւն պատուիրեց բանակին։ Ուրիշ հրամանագրով մը արգիլուեցաւ ոսկիի եւ արծաթի արտածումը։ Քաղաքացիները պարտաւոր են մինչ եօթը օր կառավարութեան յանձնել իրենց ունեցած ոսկին, դրամ թէ ձոյլ, ինչպէս եւ օտար դրամները։

Զօր. Մոլա 2000 Մարոքցիներ ղրկեց, ազատելու համար Օվիէտօ քաղաքին պահակազօրքը, 2500 հոգի, որոնք պաշարուած են 12 շաբաթէ ի վեր։ Բնակիչ ժանտատենդը եւ անօթութիւնը աւերներ կը գործեն քաղաքին մէջ։ Հրամանատարը օգնութիւն խնդրած է սարսափահար։ Զինուորներէն զատ, 40,000 բնակիչներ կը գտնուին քաղաքին մէջ, օրական մէկ անգամ ճաշելով։

Հիթլէրի նոր ճառը եւ սպառնալիքներ մը

—— • ——

Կիրակի օր ամբողջ Գերմանիոյ մէջ տօնուեցաւ «Հունձքի օրը»։ Պերլինի տօնակատարութեան ներկայ էր Հիթլէր, որ կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ, շօշափելով նաեւ օրուան խնդիրները։ Այս առթիւ յայտարարեց թէ գերմանական դրամը արժեզրկման չպիտի ենթարկուի։ Յետոյ շարունակեց.

— «Եւրոպան եղերական ճակատագիր մը կ'անցնէ այսօր։ Եթէ ան ընկղմի համայնավարութեան մէջ, ոչ ոք պիտի օգնէ մեզի. կա՛մ մենք առանձին պիտի յաղթենք, եւ կամ պիտի քշուինք աղէտէն։ Ինչ որ կ'անցնի կը դառնայ Սպանիոյ մէջ, անմտութիւն պիտի ըլլար Գերմանիոյ մէջ։ Մեզ չի հետաքրքրեր թէ ինչ կ'ընէ աշխարհի մնացեալ մասը։ Միւս երկիրները կրնան երեք շաբաթը անգամ մը աւելցնել աշխատավարձքը, արժեզրկել դրամը, բարձրացնել գիները եւ այսպէս շարունակ։ Մենք հաստատուն կը մնանք։ Մեզի համար, կեանքը կախում չունի սեղանաւորական շահագիտութիւններէն, այլ աշխատանքէն։ Ահա թէ ինչո՛ւ մենք կ'աշխատինք քաղաքին ինչպէս դաշտերուն մէջ։ Մէկ տարիէն, հարիւրաւոր գործարաններ նախանիւթ պիտի ճարեն մեզի եւ ինչպէս կրանիթեայ ժայռ մը, մենք պիտի ապրինք կարմիր ալիքին տակ խորտակուած աշխարհի մը մէջ»։

Այս առթիւ տասնորդական մը խմբագրուած էր, ի պէտս տանտիրուհիներու, որպէսզի խնայողութեամբ գործածեն պաշարը։ Ցրդ յօդուածը կ'ըսէ.

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ

կը տօնուի Հոկտ. 17ին, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին,

Sociétés Savantesի սրահին մէջ, **28 Rue Serpente**

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ**

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈՒ ԲԱԺԻՆ

—— o ——

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ.— Շաբաթ երեկոյ։

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ**

ՌՕՄԱՆԻ ՄԷՋ.— Կիրակի առաւօտ։

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ**

ՓՈՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ ՄԷՋ.— Կիրակի երեկոյ։

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ**

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

— «Սէրը սառմոքսէն կ'անցնի. հետեւաբար խնամէ խոհանոցդ եւ խելացութեամբ պատրաստէ զայն»։

Տօնակատարութեան առթիւ կը սաւառնէին նորագոյն օդանաւեր, ժամը 500 քիլոմեթր արագութեամբ։ Ուրիշ ռազմախաղեր ալ կատարուեցան, մեծ տպաւորութիւն գործելով։

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱՇԽԱՏԱՒՈՐԱԿԱՆ կուսակցութեան տարեկան համագումարը բացուեցաւ երէկ, երկուշաբթի, Էտինպուրկի մէջ։ Օրակարգին վրայ կը գտնուի ժողովրդական ճակատ կազմելու եւ համայնավար կուսակցութիւնը ներս առնելու առաջարկ մը, որ անկասկած պիտի մերժուի ջախջախիչ մեծամասնութեամբ։ Ամէնէն կարեւոր խնդիրը կը կազմէ միջազգային կացութիւնը (Սպանիա, Ազգերու Դաշնակցութիւն, ընդհանուր զինաթափութիւն եւն.)։

ԹՈՒՐՔԻԱ վեց նոր առեւտրական շոգենաւեր պիտի յանձնարարէ գերմանական տուներու, կ'ըսեն Պերլինի թերթերը։ Քանի մը շաբաթ առաջ վեց նաւեր ապսպրուեցան Համպուրկի նաւագործարաններուն։

ՎԵՐՍԱՅԼԻ դղեակին ձախ թեւէն հրդեհ ծագեցաւ շաբաթ կէս գիշերին։ Փարիզէն ալ 10 — 12 կառք հրշէջներ օգնութեան հասան, բայց կրակը մարած էր արդէն, առանց կարեւոր վնաս պատճառելու։

ՍՐՃԱՐԱՆՆԵՐՈՒ, ճաշարաններու եւ պանդոկներու գործադուլը վերջացաւ տեւելով միայն 24 ժամ, եւ կիրակի առտու բոլորն ալ բացուեցան։ Այս առթիւ ալ շատ մը հաստատութիւններ գրաւուած էին, բայց ոստիկանութիւնը միջամտելով դուրս հանեց։ 16 հոգինոց պատուիրակութիւն մը ընտրուեցաւ երկու կողմէն, խրաւարարութեամբ լուծելու համար աշխատավարձքի եւ վճարովի արձակուրդի վէճերը։ Շաբաթ օր 50,000 սպասաւորներ, խոհարարներ, պանդոկի ծառաներ եւ գոնապաններ ամէն աշխատանք դադրեցնելով եւ սրճարաններն ու ճաշարանները փակելով անհամ վիճակ մը ստեղծեր էին։ Մատուցողները աշխատավարձքի յաւելումէ եւ վճարովի արձակուրդէ զատ, կը պահանջէին ջնջել պարգեւները եւ 52 ֆրանքի հիմնական օրավարձք մը նշանակել, մէջն ըլլալով 12 ֆրանք՝ ճաշի համար։

ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ երիտասարդ մը, Կապրիէլ Սօքլէ, ամբաստանուած ըլլալով թէ 1935 ապրիլ 19ին առեւանգած, պղծած եւ սպաննած է 4 տարեկան աղջիկ մը, Նիքօլ Մարէօքօ։ Սպաննողին բազմութիւն մը խռնուած էր Շօմոնի դատարանին առջեւ եւ ոստիկանութիւնը հազիւ կրցաւ զսպել խուժումը։ Ամբաստանեալը պնդեց թէ անմեղ է։ Երբ նախագահը կարդաց վերջին խօսքերը,— «կը դատապարտուի գլխատման, Շօմոնի հրապարակին վրայ», յանկարծ ինքնիրմէ ելաւ եւ պոռաց.—«Անզգամներ, աւազակներ, ես ընկերութեան զոհն եմ եւ դուք, Պ. դատախազ, թշուառական մը»։ Իսկ ամբոխը կը սպառնար բզքտել մահապարտը։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԱՌԱՋԻՆ ՄԵԾ ՋՐԱՀԱՒՈՐԸ, «Շարնհորթ», որ 26,000 թոն տարողութիւն ունի, ծով իջեցուցին հոկտեմբեր 3ին, նախագահութեամբ Հիթլէրի։ Վերսայլի դաշնագրով գերմանական նոր մարտանաւերուն տարողութիւնը չէր կրնար անցնիլ 10,000 թոնը։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ Միութեան բացուիկ ցուցադրութը՝ *démonstration*, տեղի պիտի ունենայ 8 Հոկտ. հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, Միութեան շքեղ սրահներուն մէջ, *7 Rue Bernardin, Paris* (5)։ Բոլոր անդամ եւ ոչ-անդամ հայրենակիցներէն կը խնդրուի օգտուիլ այս առիթէն։

ՎԱՐՁՈՒ ԵՆ յարկաբաժիններ, ամէն յարմարութիւններով (tout confort), մէկ մեծ սենեակ, խոհանոց, 1300-1750 ֆր. (շարժ եւ շօֆաժ մէջը ըլլալով)։ Դիմել՝ 13 rue de la Vistule, մէթրօ Maison Blanche։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Յ. Քիւրքճեան եւ Ա. Թագւորեան ընտանիքները իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք ցաւակցութիւն յայտնեցին ԱՅՐԻ ՏԻԿ. ՆԼՄՈՆԷ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Սեպտ. 29ին։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (106)

ՎԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

—— o ——

Տոքթոր Ուայթը, կինը եւ Վահէն, ձախակողմեան դասը, վարդապետներու մօտ տեղ գրաւեցին մասնաւոր կարգադրութեամբ։

Դարերու ծանրութենէն խունցած բարձր գմբէթի տակ մեղմօրէն կը հնչէին շարականներու կլկլացող երկար եղեւէջները։ Հարիւրաւոր մոմեր դողդղալով կը լուսաւորէին տաճարի ստուերոտ խաւարը, ու խունկի եւ կնդրուկի կապոյտ ծուխը երկարաւուն ոլորքներ կազմած կը լողար Մայր Տաճարի նեղ ու երկայն պատուհաններէն ներս ինկող արեւի լոյսէ սիւներուն մէջ։

Փոխն ի փոխ տիրացուներու երգեցողութիւնը եւ վարդապետներու աղօթքները վսեմ ներդաշնակութեամբ մը կը յաջորդէին իրարու։

Ահա, խարտաւեշակ եպիսկոպոսի առաջնորդութեամբ Գարեգինը չապիկ հագած, դալէն ծնրադիր կ'րս-կսի բարձրանալ դէպի խորանը։ Քանի մը քայլի վրայ, աղօթք մը կը կարդացուի ու ասպիճան կը տրուի անոր։

Մէհմէտ բէկի մօտ գտնուող կիներու մէջ փսփսուք մը ծայր կ'առնէ։

— Վայ աչքերս քոռանան, կ'ըսէր քովը կեցող կնոջ մը Ալի բէկի մայրը,— մեր տղան ձեռքէ գնացեր է, մեռելի գոյն ունի ...

Գլուխը հանած, աչքերը գետին Գարեգինը բոլորովին գունաթափ, կը հետեւէր խարտաւեշակին, մինչեւ որ խորանը հասած, ստացաւ սարկաւագի վերջնորդ աստիճան։ Եկեղեցական կարճ արարողութենէ վերջ բազմութիւնը դուրս թափեցաւ եկեղեցիէն։ Գէորգը, Քաչալը եւ Եգինէն գիմեցին դէպի Էջմիածնի լիճը։

Անտառի կողքին զարնուած էր Մէհմէտ բէկի ընդարձակ վրանը։ Ծերունի ցեղապետը կարծես թէ Գարեգինի հարազատ ծնողքը լինէր։ Վրանի վերի գլուխը բազմած, եկող գացող հիւրերը կը հիւրասիրէր տանտիրոջ մը անկեղծ սրտբացութեամբ։ Ծառաներն ու երիտասարդ կիները գունաւոր սփռոց մը փռած կանաչի վրայ, երեկոյեան ընթրիքի սեղանը կը շտկէին քառասուն հոգիի համար։ Քարէ օճախներու վրայ երկու մեծ կաթսաներու մէջ կ'եփէր այդ օրուան մատաղը։

Ալի բէկ մօտեցող Գէորգն ու ընկերները տեսնելով անմիջապէս գիմաւորեց զանոնք ու առաջնորդեց իր հօր, Մէհմէտ բէկի մօտ։

Շատ ուշ ժամանակ, Մէհմէտ բէկ վրանի շուրջը դեռ կը տիրէր այն քիչ մը աղմկոտ կենդանութիւնը, որ յատուկ է ուխտաւորներուն։

Երբ Տոքթ. Ուայթ կնոջը եւ Վահէի հետ դուրս ելաւ Մայր Տաճարէն, ուր հիացմունքով դիտած էր կամարներու արեւելեան նաշխերը, հիւրընկալ վարդապետի առաջնորդութեամբ գացին մատենադարանը տեսնելու։ Անգին հարստութիւն մը դիզուած էր այդ շէնքին մէջ։ Բազմաթիւ գրչագիր աւետարաններ ինններորդ դարէն բոլոր դարակներու մէջ իր ամբողջ շարուած էին։

Մատենադարանէն դուրս գալով օտար հիւրերը առաջնորդուեցան վեհարան, ուր Հայրապետը սիրալիր ընդունելութիւն մը ընելով ընթրիքի պահեց զանոնք։ Երբ ընթրիքէ վերջ ընդունելութեան սրահը քաշուեցան, Վեհափառը շուրջիններ դուրս ճամբելով ինք առանձին մնաց հիւրերուն հետ։ Թէ ի՛նչ խօսեցան, արդեօք Ուայթը իր անգլիացիութիւնը պահե՞ց,— յայտնի չէ։ Երբ կէս գիշերի մօտ դուրս ելաւ վեհարանէն, Ուայթի անգլիացի նորահարսը, աքանչացած ժողովրդական մեծ Հայրապետի նահապետական պարզութենէն, բաւ ամուսնին.

— Աքանչելի դէմք մը ունի Նորին Սրբութիւնը, հազիւ թէ կեանքիս մէջ տեսած լինեմ այդպիսի տպաւորիչ պատկառելի մարդ մը, որ այնքան հարազատօրէն վերակենդանացնէր առասպելական նահապետները։

Երեքը միասին դուրս ելան վանքի պարիսպէն դէպի վանքի նոր հիւրանոցը. լճի առւի գլխուն նստած ստուեր մը չտապով բարձրացաւ, ու մօտենալով Վահէին, տոմսակ մը սեղմեց անոր ափին մէջ ու անմիջապէս անյայտացաւ։

Երբ սենեակը բարձրացան, Վահէն ափին ճմռթկուած տոմսակը մօտեցնելով ճրագին հետեւեալ տողերը կարդաց.

«Զգոյշ, գաւառապետը սաստիկ հետաքրքրուած է օտարական Անգլիացիի ներկայութեամբ։ Այդ մասին հեռագրած է Թիֆլիս, հրահանգ խնդրելով։ Լրտես մը նշանակուած է անոր քայլերուն հետեւելու համար։ Կրնան քեզմով ալ հետաքրքրուիլ։ Խոհեմութիւն է հեռանալը։ Վերադարձիդ հանդիպէ մեզ։

ԳԷՈՐԳ»

Վահէն տոմսակի բովանդակութիւնը յայտնեց Ուայթին, որ բոլորովին անտարբեր լսելէ վերջ, ուսերը թօթուեց։ Անհանգստանալու մասնաւոր պատճառ մը չկար, յաջորդ առտու իսկ Երեւան հանդիպելով պիտի անցնէր Պարսկաստան։ Վահէն այդ գիշեր չմնաց վանքի հիւրանոցը։ Բարի ճանապարհ մաղթելով Ուայթին եւ տիկնոջը, դուրս ելաւ հիւրանոցէն ու շիտակ գնաց Սարգիս Աբօր խնամոնց տունը, ուր իջած էին իր ընկերները։

Յաջորդ առտու պատարագի ժամանակ մեծ շուքով կատարուեցաւ Գարեգինի սարկաւագի օծման հանդէսը։ Երբ Մայր խորանի առջեւ կանգնած, Գարեգինի ճակատն ու ձեռքերը միւռոնով օծեց եպիսկոպոսը, դառնալով Գարեգին արեգային ըսաւ.

—Տէր Գարեգին արեգայ, օրհնէ ժողովուրդը։

Հազիւ ոտքի մնալու կարողութիւն մնացեր էր երիտասարդ արեգային վրայ, որ խիստ ծոմապահութեամբ եւ աղօթելով դէպի ժողովուրդը, իր բարու բերած ձեռքերը բարձրացուց ու խաչակնքեց ժողովուրդը։

— Յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ, ամէն, — ու արցունքի երկու խոշոր կաթիլներ վար սահեցան փոսացած աչքերէն։

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 7 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 7 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3237

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆԵՐՔԻՆ ԽԼՐՏՈՒՄՆԵՐԸ

Լէօն Պլումի կառավարութիւնը քանի յառաջ կը տանի ժողովրդական ճակատի ծրագրին գործադրութիւնը, այնքան կ'աճին դժուարութիւններն ու ընդհարումները:

Անշուշտ կը չափազանցեն աջակողմեան թերթերը, անդարմանելի աղէտ մը գուշակելով, կամ «քաղաքացիական պատերազմի անդունդին ափը հասած» համարելով այս երկիրը, ինչպէս կ'ողբայ Կիւսթաւ Էռվէ, նախկին անիշխանական: Կուսակցական պայքարը եւ ներքին խլրտումները սաստկացած ըլլալով, հասկնալի են այս կարգի չափազանցութիւններ:

Հասկնալի է, նաեւ, երբ կարգ մը թերթեր ամէն օր դահլիճին հրաժարումը կը պահանջեն, իբրեւ պատասխանատու բոլոր չարիքներուն, տեսանելի թէ անտեսանելի:

Այս կրքոտ արտայայտութեանց մաս կը կազմէ, նաեւ, հրատարակութիւնը հակահրէական կոչերու, թռուցիկներու եւ գրքոյկներու, ինչպէս, օրինակ, «Հրեաները իշխանութեան գլուխ», որ կը ծախուի մեծ հրապարակներու վրայ, բազմութիւն մը հաւաքելով ցրուիչին շուրջը:

Ժամանակի նշաններ են այս բոլորը, ինքնաբեր կամ սարքովի հակազդեցութիւններ, որ կուգան ու կ'անցնին, առանց խոր հետքեր ձգելու:

Անբնական չէ, վերջապէս, աշխուժացումը «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի կազմակերպութեան, որ միապետութեան վերահաստատման մէջ կը տեսնէ կացութեան դարմանը: «Թագաւորը միայն կրնայ փրկել»...

Եւ սակայն, կարելի չէ ժխտել կացութեան լրջութիւնը եւ փափկութիւնը:

Միայն վերջին շաբթուան դէպքերը խորապէս արտայայտիչ են, այս տեսակէտէն:

«Ֆրանսական Ընկերային կուսակցութիւնը», որ լուծուեցաւ իբրեւ «Հրեղէն Խաչ», եւ որ սակայն կը պահէ իր շարքերն ու կազմակերպական մեթոտները, ժողով մը սարքած էր ուրբաթ գիշերուան համար: Ընկերվարականներն ու համայնավարներն ալ հակացոյց մը սարքեցին, իբրեւ պատասխան: Կառավարութիւնը հարկադրուեցաւ արգիլել երկուքն ալ:

Կիրակի օր, համայնավարները ժողով մը սարքեցին Փարք տէ Փրէնսի մէջ, եւ այս անգամ գնդ. տը լա Ռօքի կուսակիցները հակացոյց մը կազմակերպեցին, ոչ միայն ժողովը խափանելու, այլ եւ իրենց ուժը ցուցադրելու համար: (Իրենց հաւաստիքներուն համաձայն, մէկ միլիոնէն աւելի են, մեծ մասով՝ նախկին ռազմիկներ եւ երիտասարդներ):

Կառավարութիւնը այս անգամ արտօնեց համայնավարներուն ժողովը, եւ պատ քաշեց Ընկերային կուսակցութեան առջեւ, շարժման մէջ դնելով 20,000 ոստիկան եւ զինուոր:

— Ի՞նչու այս խտրութիւնը, հարցուցին աջերը:

Եւ ներքին նախարարը պատասխանեց թէ աւելի դիւրին էր բարեկարգութիւնը պահպանել, ցերեկը, Փարք տէ Փրէնսի մէջ, քան գիշերը՝ ձմեռնային մարզարանին մէջ:

Անկախ՝ այս բացատրութենէն, իրողութիւն է որ կառավարութիւնը լրջօրէն կը կասկածի գնդ. տը լա Ռօքի կազմակերպութեան մեթոտներէն, ինչպէս հաստատեց պաշտօնական զեկոյցով մը: Եւ արդէն դատական քննութիւն բացուած է, երկու ամբաստանութիւններով,— 1. Փորձ՝ լուծուած կուսակցութիւն մը վերակազմելու.— 2. Փորձ՝ մարտական համախմբում կատարելու (կ'ակնարկէ կիրակի օրուան ցոյցին):

Ձախակողմեան հոսանքները եւ մասնաւորապէս համայնավարներն ու ընկերվարականները բնականաբար ուժ կուտան կառավարութեան, հրապարակաւ պահանջելով ոչ միայն նորակազմ կուսակցութեան լուծումը, այլեւ գնդապետին բանտարկութիւնը: Զանգուածներն ալ կը ձայնակցին առաջնորդներուն, աղաղակելով բոլոր ժողովներուն մէջ,— «Դէպի կառափնատ՝ տը լա Ռօքը» (ինչպէս եւ Տօրիօն):

Այս կանչերը մոլեգնութեան հասած էին կիրակի օր, երբ համայնավարներն ու գնդապետին կուսակիցները կը չափուէին, քսան հազարնոց ուժի մը ցանցերուն մէջ (օդանաւ մըն ալ կը սաւառնէր վերէն):

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը, որ սխալմամբ ձերբակալուած էր կիրակի օրուան ցոյցերուն ատեն, իր նկարագրութեան մէջ կը պատմէ.— «Աչքովս տեսայ ոստիկաններ եւ զինուորներ որոնք ճշմարիտ գօտեմարտի մը բռնուած էին համայնավարներուն հետ, փրկելու համար Ֆրանսայի ազգային դրօշը, երբ կարմիրները ցեխին մէջ կը կոխոտէին զայն»:

Կը պատմէ, նաեւ, թէ ինչպէս կը մարտնչէին, կիցեր կուտային, կ'աղաղակէին եւ կը ճանկռտէին կիներ, ընդհանուր խրախանցումին մէջ: «Տեսայ լաւ հագուած աղջիկ մը, որ դուրս քաշքշուեցաւ իր շքեղ կառքէն, թուքի եւ լուտանքներու ենթարկուեցաւ համայնավար կիներու կողմէ»:

Այս պարագաները եւ ուրիշ մանրամասնութիւններ կը հաստատեն մթնոլորտին թունաւորումը եւ թանձրացումը, որոնց հանդէպ անտարբեր չի կրնար մնալ օրուան իշխանութիւնը: Մանաւանդ որ, հետզհետէ անդիմադրելի կը դառնայ ինչպէս «զանգուածներու նախարարութիւնը» (փողոցը՝ կարմիրներու տիրապետութեամբ), նոյնպէս աջերու հակազդեցութիւնը:

Կառավարութիւնը հարկադրուած է նկատի առնել ոչ միայն յարաճուն խլրտումներն ու պոռթկումները, այլեւ ժողովրդական ճակատին պահպանումը, ամէն գնով: Այլապէս, դժուար թէ կարենայ դիմանալ:

Այս տեսակէտէն ալ ուշագրաւ երեւոյթներ կը ներկայացնէ կացութիւնը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԻԱՆ ԱԼ ԿՈՏՐԵՑ ԴՐԱՄԻՆ ԳԻՆԸ

Չորս բացառիկ օրէնքներ

Իտալական կառավարութիւնը երկուշաբթի օր նիստ գումարելով, միաձայնութեամբ ընդունեց Մուսոլինիի առաջարկը՝ դրամի արժեզրկման մասին: Տրուած որոշման համաձայն, լիրային գինը պիտի կոտրի մօտ 41 առ հարիւր համեմատութեամբ (անգլիականը՝ 90 լիր, տոլարը՝ 19): Կառավարութիւնը իրաւունք ունի նոր արժեզրկում մը կատարելու յետագային, մինչեւ 10 առ հարիւր համեմատութեամբ: Դրամին ոսկի պարունակութիւնը պիտի ըլլայ 4 կրամ 677 (100 լիրի համար), փոխանակ 7 կրամ 919ի:

Դրամին արժեզրկման օրինագծին հետ, հրամանագիր մը հրատարակուեցաւ, փոքրաքանակ վաճառման գիներու մասին, որոնք չպիտի կրնան բարձրանալ մինչեւ երկու տարի, առանց մասնաւոր որոշման: Հրամանագիրը անփոփոխ կը պահէ նաեւ շէնքի վարձքերը, կազի, ելեկտրականութեան, փոխադրութեանց եւն. գիները: Երկրորդ հրամանագիր մը կը փոփոխէ մաքսային սակացոյցները, դիւրացնելու համար ներածումները: Երրորդ հրամանագիր մը հարիւրին 5 նոր փոխառութիւն մը կը հաստատէ եւ բացառիկ տուրք մը՝ անշարժ կալուածներու վրայ: Վերջապէս չորրորդ հրամանագիր մը արտակարգ տուրք մը կը հաստատէ ընկերութեանց վճարած շահաբաժիններուն վրայ:

Նախարարական խորհուրդը որոշեց նաեւ ջնջել արժէքի վրայ (ատ վալորէմ) տուրքը, որուն ենթակայ էր մինչեւ հիմա ներածեալ ապրանքներու մեծագոյն մասը:

*** Իտալական դրամին արժեզրկումով կը վերահաստատուի 1927ի համեմատութիւնը, երբ Անգլիա եւ Մ. Նահանգները դեռ չէին կոտրած իրենց դրամներուն արժէքը եւ սթերլինը կ'արժէր 92.21 լիրա, տոլարը՝ 19,21: Այս համեմատութիւնը ջնջուեցաւ, երբ Իտալիա առաջին արժեզրկումը կատարեց 1927 դեկտեմբերին: Իտալիա չպիտի վերահաստատէր նախկին համեմատութիւնը, եթէ համոզուած ըլլար թէ Անգլիա եւ Մ. Նահանգները աւելի չպիտի կոտրեն իրենց դրամներուն արժէքը: Այժմ սթերլինը եւ տոլարը փաստօրէն հաստատուն վիճակ մը ստացած ըլլալով, իտալական կառավարութիւնն ալ հարկ զատեց նոր կացութեան յարմարցնել իր դրամը: Իտալացիները արժեզրկում չեն նկատեր ձեռք առնուած միջոցները, այլ պատշաճեցում նոր կացութեան:

Շատ կարճ տեւեց նախարարական խորհուրդին նիստը: Արժեզրկման առաջարկը ներկայացուց Մուսոլինի եւ դահլիճը անմիջապէս քուէարկեց միաձայնութեամբ: Տրուած որոշման համաձայն, իտալական դրամատան պահեստը — որ միշտ գաղտնի կը պահուի — պիտի չափուի նոր արժէքի հիման վրայ եւ յաւելեալ գումարը պիտի դրուի պետական գանձին տրամադրութեան տակ: Ելմտական նախարարը լիազօրութիւն ստացած է ամբողջովին կամ մասամբ ջնջելու դրամագլուխի եւ օտար դրամներու գործառնութեանց մասին հաստատուած սեղմումները:

Մասնագէտներ դիտել կուտան թէ իտալական դրամին արժեզրկումը ունի նաեւ քաղաքական իմաստ: Լիրան յարմարցնելով սթերլինի, տոլարի եւ ֆրանքի նոր գիներուն, Իտալիա հաստատած կ'ըլլայ թէ որոշ համաձայնութիւն կը տիրէ իտալական, անգլիական, ամերիկեան եւ ֆրանսական կառավարութեանց միջեւ, ելմտական-տնտեսական գետնի վրայ:

*** Իտալական դրամին արժեզրկումը մեծ տպաւորութիւն գործեց Պերլինի մէջ, ուր անհամբերութեամբ կը սպասէին Իտալիոյ որոշման, Միւս կողմէ, տարակոյս չկայ թէ լիրային եւ չեխական քուրոնին արժեզրկումը աննպաստ ազդեցութիւն պիտի գործէ Գերմանիոյ արտաքին առեւտուրին վրայ: Այժմ կը սպասուի Հունգարիոյ տալիք որոշման:

*** Եգիպտական դրամի արժեզրկման մասին ալ զրոյցներ շրջած ըլլալով, վարչապետ Նահաս փաշա, որ Պերլին կը գտնուի, բացարձակապէս հերքեց: «Եգիպտոսը հարուստ երկիր ըլլալով, իր ելեւմուտքը ամուր է, ելմտացոյցը՝ հաւասարակշռուած, եւ մեր միտքէն չանցնիր կոտրել դրամին գինը»: Ելմտական նախարարն ալ նոյնիմաստ յայտարարութիւններ ըրաւ:

ՄԱՏՐԻՏԻ ՊԱՇԱՐՈՒՄԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Նոր խոստումներ դրամի արտածման մասին

Վերջին լուրերու համաձայն, Մատրիտի կառավարութիւնը մեծ մտահոգութեան մատնուած է, մայրաքաղաքին կացութեան մասին: Կը հաստատուի թէ կառավարութիւնը արտօնած է մանուկներու հեռացումը: Միւս կողմէ կը հաւաստեն թէ ամէն օր աւելի մեծ թիւով ձերբակալութիւններ կը կատարուին: Այս կալանաւորները պատանդ կը համարուին: Կառավարական զեկոյց մը կը տեղեկացնէ թէ նոր մղուած են երկու յարձակումներ: Ապստամբներու տեղեկատու դիւանը կը ծանուցանէ թէ Ալիքանթէ հասած խորհրդային շոգենաւ մը, որ իբրեւ թէ ուտեստ կը փոխադրէր, իրականին մէջ զէնք եւ ռազմանիւթ հասցուցած է Մատրիտի կառավարութեան: Չորս սնտուկներ որոնց վրայ «հաւկիթ» նշանակուած էր, կը պարունակէին հրացաններ, իսկ 35 տուփեր ալ ռազմանիւթ:

*** Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Մատրիտի կառավարութիւնը արգիլած է ոսկիի եւ արծաթի արտածումը: Արգիլուած է դուրս հանել նաեւ այն պղինձները որոնք ոսկի եւ արծաթ կը պարունակեն: Բոլոր քաղաքացիները պարտաւոր են ազգ. դրամատան յանձնել ամէն տեսակ թանկագին մետաղներ:

Երկրէն մեկնողները չեն կրնար չորս արծաթ փէզէթայէն աւելի տանիլ:

Խիստ կանոններու տակ առնուած է նաեւ պարէնաւորումը: Առժամեայ յանձնաժողով մը կազմուած է, հաւատարիմ նահանգներու պարէնաւորումը կազմակերպելու համար: Ամէն բանէ առաջ հոգ պիտի տարուի ռազմաճակատներուն վրայ գտնուած զինուորներուն: Կարգադրութիւններ եղած են մասնաւորապէս կաթի մասին: Մէկ խօսքով, ամէն բան դրուած է պատերազմական հիման վրայ, աւելի երկար դիմանալու համար: Միեւնոյն ատեն բանուորական վաշտեր կը կազմուին, զօրացնելու համար մայրաքաղաքին պաշտպա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԴՈԴՈՇՆԵՐԸ

Երէկ, Փարիզեան թերթի մը մէջ, կը կարդայի Ռոժէ Սիմոնէի մէկ յօդուածը... դոդոշներու մասին: Հրապարակագիրներուն ճակատագիրն ալ այսպէս է հայա՛,— ստիպուած են կարդալ ամէն բան, նոյնիսկ եթէ դդումի համ ունենան: Տոքթ. Վիքթոր Փօշէ կը յանձնարարէ կարդալ միայն ինչ որ կապ ունի ընթերցողին մասնագիտութեան հետ, միտքը չցրուելու եւ չյոգնեցնելու համար: Ընդհակառակն, կ'ըսեն, ուրիշներ, պէտք է ուղեղը լեցնել ամէն ծանօթութիւններով,— իբրեւ իմացական կարողութիւններու մարզանք: Այսպէս, կ'ըսեն թէ Անաթոլ Ֆրանս, գրավաճառի տղայ, շատ կը կարդար, ինչ որ հանդիպէր՝ կը կարդար, — ասով կը սրէր իր միտքը:

Ես կարդացի դոդոշներուն կեանքը, կեր տալու համար տողաշար մեքենային: Քանի կարդացի, այնքան հետաքրքրական գտայ:

Կը ճանչնա՞ք դոդոշները: Անոնք մեծ ու գիրուկ գորտեր են, չափազանց տգեղ եւ սոսկատեսիլ, որ կը բնակին տուներու հիմերուն տակ, մեծ քարերու տակ: Դուրս կ'ելլեն ընդհանրապէս գիշերը: Հայ ժողովուրդը կը հաւատայ, որ դոդոշը տան պահապան է, չարխափան: Սակայն Միջին Դարուն մարդիկ կը հաւատային, որ դոդոշին շունչը ծծելը բաւական էր որ մարդ մեռնէր: Այսպէս կախարդները իրենց շատ մը խորհրդաւոր դեղերուն կը խառնէին դոդոշ: Միջնադարեան հաւատալիք մըն է նաեւ այն, թէ Աստուած դոդոշ կը տեղայ երկինքէն՝ երբ շատ բարկանայ: Ֆրանսերէնի մէջ այդ հաւատալիքին հետքն է անշուշտ, երբ կ'ըսուի, երկինքը մթնած ժամանակ. «Այնքան սեւցած է երկինքը, որ կ'ըսես՝ հիմա դոդոշ պիտի տեղայ»:

Դոդոշ թոյն մը ունի, որմէ շատ կը վախնան մարդիկ,— այնքան ալ վտանգաւոր չէ բարեբախտաբար: Ոմանք կը սարսափին նաեւ, երբ դոդոշ «ջուր կը նետէ» զինք չարչարողին վրայ:

Մեր գիւղացին կ'ըսէ. «Գորտը կամ դոդոշը շուտ»: Տեսնենք թէ ի՞նչ է այս երեւոյթը: Դոդոշը կարճ թեւեր ունի եւ երկար սրունքներ: Մարմինը թանձր է, այնքան գէր, որ առջեւի ոտքերուն (թաթ) կարճութեան, ետեւի ոտքերուն երկարութեան պատճառով՝ չի կրնար փախչիլ արագօրէն: Չի սիրեր նաեւ չորութիւնը, իրեն անհրաժեշտ է խոնաւութիւն, քիչ մը ջուր: Ուստի փորի տոպրակին մէջ աւելորդ ջուր կը պահէ: Երբ մէկը կը մօտենայ, վախկոտ ըլլալուն՝ փախչելու ժամանակ կը պարպէ ջուրը, որ պէտքի թեթեւնայ, ժողովուրդն ալ կը կարծէ թէ կը միզէ եւ մէզովը վնաս կը հասցնէ: Ոմանք կ'ըսեն թէ դոդոշին մէզը մորթային բշտիկներ կը պատճառէ: Ասիկա նախապաշարում է, եւ ներշնչուած անկէ որ դոդոշին մորթը գունտ գունտ է: Ամէն պարագայի, Պլինոս կը յանձնարարէ անոնց որոնց մորթը կը բշտկի դոդոշին սրսկած ջուրով.— Մողէսի միս, անուշ գինի եւ հազարուկի կաթ, խառնել եւ քսել:

Դոդոշը, չչարախօսենք, օգտակար է հողագործներուն, թէեւ ոչ մէկ հողագործ կը սիրէ զայն,— որովհետեւ տգեղ է, բորբոսի գոյն ունի, գարշահոտ է, քարի մը տակ նստած կը սպասէ, եթէ քէյֆը չխանգարեն՝ ոչ «տուն» կը փոխէ, ոչ ալ կը հեռանայ իր ծակէն:

×

Զգենք կենդանաբանութիւնը:

Մեր ազգային կեանքին մէջ ունինք մարդիկ, որ ճիշդ ու ճիշդ դոդոշի կը նմանին: Տուն տեղ բռած են ազգային աթոռ մը,— տարիները կ'անցնին, ժամանակները կը փոխուին, բայց մեր դոդոշը չուզեր իր աթոռը թողուլ, ոչ ալ իր բորբոսած կոնակը:

Ունինք նաեւ ազգային գաղափարներ, որոնք նոյնպէս դոդոշի կը նմանին: Արմատացած, տեղաւորուած են հին ուղեղներու մէջ, ոչ մտաւորական յեղափոխութիւններու կը հաւատան, ոչ ալ յառաջապահ շարժումներու: «Ոչ մէկ լոյս արեւմտեան կամ արեւելեան ճակատին վրայ»:

Եթէ երբեմն ոմանց զարմանք, ոմանց ալ ցաւ կը պատճառեն Ցառաջի ուժգին յարձակումները, մեր թերթին նպատակն այն է որ կ'ուզէ տեղահան ընել դոդոշները:

ԱՐԱՋ

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ ԿԸ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒԻՆ

Հորիզոնի սեպտեմբեր 30 թիւէն ուրախութեամբ կը տեղեկանանք թէ կրթական նախարարութիւնը հրահանգած է անմիջապէս, հեռագրական շրջաբերականով մը իմացնել կրթական քննիչներուն թէ կ'արտօնուի յունահայ դպրոցներու վերաբացումը, պահելով անցեալ տարուան գոյավիճակը, մինչեւ որ վաւերացուի Հայերու վերաբերեալ կանոնագիրը: Նոր Օր ալ կը հաստատէ այս լուրը:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՄԻԹԻՆԿՆԵՐԸ Կ'ԱՐԳԻԼՈՒԻՆ

Ներքին նախարարին յայտարարութիւնները

Ներքին նախարար Պ. Սալանկրօ առջի օր յայտարարեց թէ քաղաքական միթինկները եւ հակացոյցները պիտի արգիլուին ցնոր տնօրինութիւն: Կառավարութիւնը անհրաժեշտ գտած է այս որոշումը, որպէսզի կարենայ պահպանել բարեկարգութիւնը եւ հանդարտութիւնը, յաջողութեամբ յառաջ տանելու համար տնտեսական վերակազմութեան աշխատանքը: Այս առթիւ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ.

— «Բարեկարգութեան պահպանումը կախում ունի կառավարութենէն: Հանդարտութիւնը եւ անդորրութիւնը կախում ունին անհատներու եւ կուսակցութեանց իմաստութենէն: Կառավարութիւնը վճռած է իր կարելին ի գործ դնել, խռովութեանց առիթները խափանելու եւ հանրային կեանքին խաղաղ եւ բնականոն ընթացքը ապահովելու համար»:

Այս առթիւ պաշտպանելով «Ֆրանսական Ընկերային կուսակցութեան» (Հրեղէն Խաչ) ցոյցին արգելումը, պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ.

— «Այդ կուսակցութեան ցոյցը, որ տեղի պիտի ունենար 30000 հոգինոց սրահի մը մէջ եւ կիրակի օրուան հակացոյցը ճիշդ միեւնոյն հանգամանքն ունէին: Երկուքն ալ կազմակերպուած էին այնպիսի մեթոտներով որոնք, երկար ընդհատումէ մը վերջը, վերսկսած են վերջին քանի մը շաբաթներու ընթացքին: Այդ մեթոտներն են արագ եւ գաղտնի զօրակոչեր, որոնք ի հարկէ կ'ենթադրեն նուիրապետական կազմակերպութիւն մը եւ զինուորական կարգապահութիւն մը, խմբական զօրաշարժ, փոխադրութեան ծրագիրներ եւ համախմբում՝ որոշ կեդրոններու մէջ: Այս բոլորը կապ չունին քաղաքական հրապարակային միթինկի մը հետ, որ կը կազմուի հրապարակաւ, քաղաքական կուսակցութեան մը կողմէ, սովորական ազդարարութիւններով: Այդ բոլորին մէջ նմանութիւն չկայ նաեւ հակացոյցի մը հետ, իբրեւ ինքնաբեր հակազդեցութիւնը հանրային կարծիքի մէկ մասին: Եթէ ամենաթեթեւ տարակոյս մը կրնար տիրել այս մասին, կը փարատի կիրակի օրուան դէպքերով»:

*** Այս որոշումէն առաջ, ժողով մը գումարուեցաւ վարչապետական պաշտօնատան մէջ, ուր հաստատուեցաւ թէ դատական քննութիւն բացուած է գնդ. տը լա Ռօք կուսակցութեան դէմ, լուծուած կուսակցութեանց վերակազմութիւն եւ հրապարակային համախմբում կատարելու փորձի մը ձեռնարկած ըլլալով:

ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ

«ԽԵՑԳԵՏԻՆԸ, ՁՈՒԿՆ ՈՒ ԿԱՐԱՊ»...

Վէճերու մէջ, խնայուած կ՚ըլլային շատ մը աւելորդ արտայայտութիւններ, եթէ վիճաբանողները ունենային անհրաժեշտ ինքնապարտադրութիւն մը,— ջանալ ճիշդ ըմբռնել ինչ որ կ՚ըսէ ընդդիմախօսը, ինչ որ գրած է ան:

Զօրմիսեան չէ՞ ուզած, թէ չէ կրցած ծառայել այս տարրական պահանջին: Խորհած է, թերեւս, որ աւտով կը շահի ինք, բայց մոռցած կամ անտեսած է, որ աւտով ոչինչ կը շահի բուն խնդիրը:

Հակառակ իր ճիգին, իմ տպաւորութիւնս այն է, որ ան չէ կրցած նոյն իսկ ինքզինքը տարհամոզել թէ կարելի է իր ցանկացած հասկացողութիւնը: Եւ, որպէսզի յենարան մը ստեղծած ըլլայ իր տեսակէտին, նախընտրած է, անփոփոխելի իրականութեան առջեւ, փոխել ... իմ կարծիքներս:

Ճշդեմ, անմիջապէս, որ ես ոչ թէ դժուար, այլ ներկայիս անհնարին նկատած էի այդ հասկացողութիւնը: Ու պատճառաբանած զայն:

Զօրմիսեան ուզած է այդ «անկարելի»ն վերածել «դժուար»ի եւ իրեն ընդդիմախօսող դաշնակցականին մէջ (իմ) չգտնել դժուարութիւնները յաղթահարելու այն կամքը, որ,— ըսել կ՚ուզէ — կայ դաշնակցական Զօրմիսեանին մէջ:

Ու նոյն դաշնակցական Զօրմիսեանը մոռցած է, որ իրատեսօրէն անկարելիութեան դէմ կանգնիլը աւելի զօրաւոր կամքի գործ է, քան՝ փնտռուքը հասկացողութեան մը, որ պայքարի ձեւի եւ հետեւաբար կամքի մը արդիւնք չէ միշտ:

Թէեւ ինքնանդրադարձումով մը, խոստովանած է թէ տեսակէտներուս «առաջինը հիմնուած է իմ անցողակի մէկ արտայայտութեան վրայ, որ ըսելու ձեւ մըն էր միայն եւ կրնար իրականութեան չհամապատասխանել»:

Խեղաթիւրած է եւ պահպանողականութեան պարագան:

Ըսեր էի թէ հարկադրօրէն մեզի վիճակուած է պահել ինչ որ ժառանգուած է անցեալէն: Ու խշդեր՝ որ մտայնութեան չի վերաբերիր ասիկա:

Զ. ջանացած է հոս ալ ցոյց տալ իր ... ազատականութիւնը: Ու չէ իսկ կրցած ըմբռնել, որ «ծայրայատիկ նստա՞ծ» բացատրութիւնը ըստ էութեան ոչ թէ ակնարկ մըն է ինծ ուղղուած, այլ՝ իր իսկ կողմէ, թերեւս անգիտակցօրէն, ամբողջ Դաշնակցութեան վերագրուած կարծիք մը:

Այս ճշդումէն վերջ, Զ.ին կը մնայ ինքն իրեն համար ընել երկրորդ ճշդում մը՝ յանուն իր Դաշնակցականի բարեխղճութեան՝ թէ հասկացողութեան անկարելիութեան առջեւ գտնըւող Դաշնակցութիւնը «ծայրայատիկ նստա՞ծ» է 1920էն աստին թէ ոչ:

Եթէ, իր կարծիքով, մեր կուսակցութիւնը ատակ եղած չէ «պատշաճելու ժամանակի պահանջներուն», ապա ուրեմն, իր համեստ դերը ի՞նչ է եղած այդ «... նստուկ» վիճակին մէջ: Ու մի՞թէ Լէօն Պլումը իշխանութեան պէտք էր գար, որպէսզի այս ու այն Դաշնակցականի խելքը տուն ըներ թէ հարկ է նոր բան մը փորձել՝ «քալած ըլլալու համար ժամանակին հետ» ...

Իմ տպաւորութիւնս այն է, որ իրապէս ու դժբախտաբար բան չէ փոխուած, ոմանց քով, միշտ փոփոխուելու բարեմտութեանը մէջ, որուն կ՚ընկերանայ,— ինչպէս կը խոստովանէր Զ.եան,— «միջավայրի ազդեցութիւնը» ...

Բայց, չափազանց հետաքրքրական էր գիտնալ թէ՝ նոյն այդ «միջավայրի ազդեցութիւնը» ինչեր գրել պիտի տար, արդեօք, եթէ մեծ ու պզտիկ Զ.ները՝ փոխանակ Ֆրանսայի՝ բնակած ըլլային Գերմանիոյ կամ Իտալիոյ մէջ, ուր ոչ հասկացողութիւն կայ, ոչ ալ ճակատ, այլ, ընդհակառակն, գրեթէ անխորտակելի ուխտ մը՝ ճակատելու նոյն այդ Մոսկուային ճակատներուն դէմ ...

Զ.եան ինքզինքին թոյլ տուած է ու «մտայնութիւն» եւ «զգացողականութիւն» տեսնելու իր ընդդիմախօսին մէջ: Արդ, իր այդ մեկնաբանութեամբ, «հակահամայնավար զգացողական հաճոյք»ին զոհն են բոլոր այն Դաշնակցականները, որոնք համաձայն են իմ այն դժբախտ համոզումիս թէ անկարելի է այդ հասկացողութիւնը: Զ. ո՞ւր ուսաւ այս սատառնումը: Բայց միանգամայն ինչո՞ւ փորձուած է նոյն զգացողականութիւնը տեսնելու համայնավարներուն մէջ, գրելով թէ «Երեւանի քաղաքական գործունէութիւնն ալ կրնայ օր մը փրկուիլ զգացական տարրերէ» ...

Իսկ մինչեւ ա՞յդ: ... Ոչինչ: Անհասանելի Զ.ը որ այդ երկու «զգացողականութիւններէն» ազատ է, եւ կրնայ պատրանք մը հիւսել գոնէ իր մասին, ներկայացնելով զայն «Ցառաջ»ի ազատ ձգուած էջերուն վրայ...

Եւ սակայն, Զ. նահանջած է նաեւ հոս, երբ խոստովանած է թէ «ուրիշ բան է այդ յեղաշրջումը ստեղծել եւ ուրիշ բան՝ զայն կատարուած տեսնելը»: Ո՛չ,— «փորձել ուզելուն մէջն է, սկսելուն մէջն է»:

Այդ փորձին համար տուեալնե՞ր, խարի՞սխ, երկու կողմերուն համար ալ միատեսակօրէն գնահատուած մըղիչ ազդակնե՞ր,— այդ բոլորը չկան չեն: Թէեւ, այդ բոլորը անհրաժեշտ են՝ իր պատրանքը իրականութիւն դարձնելու համար:

Ան փորձած է չփոթութիւն մը ըստեղծել նաեւ լռութեամբ: Ուզած է ստանալ այն հարցումիս վրայէն թէ ինչո՞ւ ցարդ յաջողած չեն բոլոր կատարուած փորձերը: Մեղաւոր է Դաշնակցութի՞ւնը: Այո՞: Լաւ, մենք պատրաստ ենք հրապարակաւ լսելու մեր կուսակցութեան այդ մեղքը: Իսկ Զ.ը երբեք խուսափելու պատճառ մը չունի եւ այս մասին ... դաս մը տալու մեզի, քանի որ թոյլ տուեր էր ինքնիրեն անբացատրելի ամբարտաւանութիւն մը՝ հասկացողութեան մեր պատրաստակամութիւնը բայց եւ այդ մասին մեր յոռետեսութիւնը «մտայնութիւն» եւ «զգացողական հաճոյք» որակելու չափ յանդուգն ենթադրելով իր գրիչը:

Բայց, աւելի հետաքրքրական էր Զ.ի մէկ ուրիշ ճշդումը:

Իր կարծիքով՝ «կարելի չէ՞ ենթադրել որ Երեւանի դիրքը հիմնուած է արտասահմանէն կատարուած թելադրութիւններուն վրայ»: Նախ՝ չըհասկցայ թէ ինչո՞ւ հարցումի ձեւով է դրած: Երկրորդ՝ Զ. դրակա՞ն թէ ժխտական պատասխան ունի այս հարցումին: Եթէ դրական է՝ ապա ուրեմն դեռ ըմբռնած չէ թէ «Երեւան»ը կը գտնուի Քրեմլի մէկ շատ համեստ անկիւնը: Աւելորդ չէ՞ բացատրել այս տարրական ճշմարտութիւնը:

Ու դարձեալ, եթէ դրական է, ապա ուրեմն արտասահմանը եւս ինքնակամ ընդդիմութիւն մը ունի — իր կարծիքով — Դաշնակցութեան հետ հասկացողութեան մը գալու մասին:

Ես իմ կարծիքս պարզած եմ: Աւելցնեմ եւ ուրիշ կէտ մը,— արտասահմանի հակադաշնակցական ղեկավարութիւնը իրեն համար շատ հասկնալի ու արդարանալի պատճառներ ունի այդ հասկացողութեան դէմ թիւլարելու:

Զ. ընդունած կ՚ըլլայ, արդէն, այս պարագան, երբ ներելի կը գտնէ ենթադրել թէ Երեւանի ընդդիմութեան թելադրանքը կրնայ եկած ըլլայ արտասահմանէն: Վերջացնենք, սակայն:

Ակներեւ է, որ ես չփորձեցի խորանալ ու մանրամասնել, որովհետեւ Զ.ի պատասխանը կը կարօտէր մի այն մէկ բանի,— իմ ըսածներս եւ իր ինքնահակասութիւնները ճշդելու:

Երբ մանաւանդ, իր այնքան անտեղի եռանդին հակառակ, մտայնութիւն, զգացողականութիւն եւ ժխտող թելադրանք կը տեսնէր եւ մեր եւ համայնավարներու եւ արտասահմանի հակադաշնակցական մտաւորականութեան մէջ:

Ու Զ.եան, նշանատախտակ մը ձեռքը, ըսել կ՚ուզէր,— փորձենք կառքը քշել այս «խեցգետինը, ձուկը կարապ»ով:

Մոռնալով, կ՚երեւի, որ հանրային կեանքընման ղրոյցներով ոչ կրնայ առաջնորդուիլ, ոչ ալ գրագիլ:

Ուրիշ խնդիր, եթէ ինք տրամադիր է դեռ բանե՛ր գրելու եւ հրամցնելու «Ցառաջ»ի ընթերցողներուն, դաս հանելով աջին ու ձախին, բայց ջանալով զերծ մնալ, անշուշտ, «միտքերը նախապաշարել ուղելու միտում»էն ...

ԿԱՐՕ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

Տիկին Կամկարեան օդափոխութեան համար ծովեզերեայ պանդոկ մը իջած էր: Ամուսինը Փարիզէն կ՚ուզէ հեռաձայնով իր ժամանումը իմացնել:

— Ալօ, ալօ, պարոն պանդոկապետ, հաճեցէք տիկին Կամկարեանը կանչել:

— Պարոն, տիկինը պտոյտի գացած է, բայց ամուսինը հոս է, եթէ կ՚ուզէք կանչեմ:

Կամկարեան հեռաձայնը գոցելով հեռացաւ ...

×

Կինը.— Դուն ա՛լ զիս չես սիրեր:

Այրը.— Ի՞նչ կ՚ըսես, նոյն իսկ կը պաշտեմ:

Կինը.— Ես ձեր տեղը ըլլայի, անցեալ տարուան նորութիւնը անցած հագուստներով կին մը չպիտի սիրէի:

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

— . —

Հայաստանի մշակութային եւ տնտեսական վերելքը շատ զգալի է: Ամէն գիւղ ունի իր դպրոցը, իսկ ամէն գիւղախումբ՝ իր միջնակարգ վարժարանը:

Ոչ միայն քաղաքները, այլ եւ գիւղերը օժտուած են ելեկտրական լոյսով: Կովկասի բոլոր հանրապետութիւնների ելեկտրակայանները միացուած են իրարու, եւ էնէրգիան բաժանւում է ամբողջ Կովկասի վրայ: Ամէնից լաւ եւ ամէնից ուժեղ կայանները Հայաստան են գտնւում: Վրաստանի ամենամեծ կայանը, որ Ռիոն գետի վրայ է կառուցուած, հիմա ծածկուել է աւազով: Այդ կայանը շինող ճարտարագէտը, որ Հայ է, վախից ինքնասպան է եղել:

Հայաստանի այլ եւ այլ վայրերում գոյութիւն ունեն կամ շինւում են մի շարք խոշոր արդիւնաբերական հաստատութիւններ: Այսպէս Ալեքսանդրապոլում տարիներից ի վեր աշխատում է հիւսուածեղէնի գործարանը, որ արտադրում է տարեկան 30 միլիոն մեթր: Մեծ մասը, ի հարկէ, արտահանւում է: Դաւալուի մէջ կայ ցեմէնտի գործարան, որի արտադրութիւնը հասնում է տարեկան 30 հազար տակառի: «Արարատ» գործարանը տարեկան 60 միլիոն րուբլի ապրանք է արտադրում: Երեւանի մօտ գտնուող արհեստական ձգախէժի գործարանը, որ մեծագոյններից մէկն է ամբողջ աշխարհի մէջ, հսկայ քանակութեամբ ձգախէժ է պատրաստում կարբիդից, իսկ մնացորդներից պատրաստւում են զանազան քիմիական նիւթեր եւ ներկեր: Ղարաքիլիսէում արտադրւում են մեծ քանակութեամբ հողի պարարտացման նիւթեր: Երեւանում կայ բազալտի գործարան, ուր պատրաստւում են ապակի եւ զանազան ապակեղէններ: Այնտեղ աշխատում է նաեւ պահածոների մի գործարան, որ նոյնպէս աչհզին արտադրութիւն ունի: Սարդարաբադում, նոր ոռոգուած հողերի վրայ, շինւում է պահածոների մի նոր գործարան եւս: Արթիկի տուֆը (շինութեանց քար), որ շատ յարգի է, մեծ քանակութեամբ արտահանւում է Հայաստանի եւ Կովկասի սահմաններից դուրս: Ալլահվերդիի եւ Զանգեզուրի պղնձահանքերը մեծ թափով շահագործւում են եւ արտադրուածը գրեթէ ամբողջութեամբ տարւում է Ռուսաստան՝ զինուորական պէտքերի համար:

Շինւում է Երեւան - Աղստաֆա երկաթուղագիծը, որ սկսած է Երեւանից եւ հասած մինչեւ Էլեար գիւղը: Այս գիծը պիտի թուլացնէ Աղստաֆա - Թիֆլիս երկաթուղագծի կարեւորութիւնը, այդ պատճառով էլ Վրացիները միշտ հակառակում էին նրա շինութեան: Ի դէպ, վերջին ժամանակները Վրացիները մեծ ուշադրութիւն են նուիրում իրենց Քութայիս քաղաքին, որովհետեւ ինչպէս ասում են, մտադրութիւն կայ՝ Թիֆլիսի փոխարէն՝ Քութայիսը դարձնել Վրաստանի մայրաքաղաք:

Հակառակ Հայաստանի այս աչքառու տնտեսական շինարարութեան (որու արդիւնքին մեծ մասը՝ ինչպէս որ բացատրուած էր ներկայ թղթակցութեան առաջին մասին մէջ՝ ուրիշները կը վայելեն), հայ ժողովուրդը զուրկ է կուշտ ուտելու եւ տանելի կերպով հագուելու հնարաւորութիւնից: Հացի քիլօն արժէ մինչեւ 3ր., իւղը՝ 25-30, միսը՝ 10-15 եւ այսպէս ամէն բան: Իսկ հագուստեղէնը այնքան թանկ է, որ մատչելի է միայն քիչերին:

Այս պայմաններում, հինգ հոգուց բաղկացած մի ընտանիք օրուան ճաշի համար ստիպուած է ծախսելու 25—30 րուբլի, չհաշուելով հացը, թէյը եւ այլ մանր ծախսեր. մինչ ընտանիքի չափահաս անդամները շահում են օրը միայն 5—10 րուբլի, իսկ անչափահասները՝ 1—3 րուբլի: Նման պիւտճէ ունեցող մի ընտանիք կարող է թոյլ տալ իրեն ամիսը միայն մէկ երկու անգամ կուշտ ճաշելու «պերճանքը»: Լաւ կարող են ապրել մի այն համայնավարները եւ որակեալ մասնագէտները:

Հայաստանի «բանակը» բաղկացած է ընդամէնը մէկ բրիգադից, իր բոլոր մասերով, եւ կազմուած բացառապէս Հայերից, մինչ սահմանապահ զինուորները Ռուսեր են: Հակառակ իր փոքր քանակին, հայկական բրիգադը ամէնից տոկուն եւ ամէնից լաւ կազմակերպուած զօրքն է: Համամիութենական փորձերում նա առաջին մրցանակն է ստացել. Խ. Միութեան ամբողջ բանակի մէջ՝ Հայաստանի Թնդանօթաձիգ բաժինը յաւագոյնն է ճանաչուած: Թէ ղեկավարութիւնը եւ թէ զինուորութիւնը գիտակից ու պատրաստուած տարրերից են բաղկացած: Հիմա աշխատանքներ են կատարւում «մոտորիզացիա»յի ենթարկել ամբողջ հայ զօրքը: Ազգարնակութիւնը ունի հակակազմային զիմակներ, եւ երբեմն փորձեր են տեղի ունենում վարժեցնելու համար բնակիչները զիմակների գործածութեան: Յիշենք նաեւ, որ Խ. Միութեան բանակի մէջ մեծ քանակութեամբ սաւառնորդներ կան:

Այսօր վստահաբար կարելի է ասել, որ պատերազմի դէպքում մեր հայրենիքը կարող է ինքնիրեն պաշտպանել, եթէ թշնամին մէկ լինի եւ մէկ ճակատից:

ՓՐՈՖ. Մ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ

— . —

Վերջերս հաղորդած էինք փրոֆ. Մ. Մինասեանի մահը: «Մշակ»էն կը քաղենք հետեւեալ կենսագրական տեղեկութիւնները.—

Փրոֆ. Մ. Մինասեան ծնած էր Խարբերդի դաշտին Հողէ գիւղին մէջ 1872ին:

Իր նախնական դաստիարակութիւնը առած էր Խարբերդ՝ Կարապետ վարժապետ Լիւլէճեանի քով եւ յետոյ Պարտիզակի բարձր վարժարանի եւ Տարսոնի գոլէճին մէջ: Բարձրագոյն կրթութեան համար Ամերիկա գնաց: Եէյլ ու Հարվըրտ համալսարաններուն մէջ հետեւեցաւ քիմիաբանութեան եւ կրթութեան ու դաստիարակութեան գիտութեան եւ ստացաւ պսակաւոր գիտութեան եւ պսակաւոր փիլիսոփայութեան տիտղոսները:

Ամերիկայի մէջ հրատարակեց «Լոյս»ը, կրթական ամսաթերթը, որ իր տեսակին մէջ եզական էր:

Օսմ. սահմանադրութենէն յետոյ Թուրքիա կը վերադառնայ եւ վերականգնեալ «Միացեալ Ընկերութիւն Հայոց» կողմէն տեսուչ կը կարգուի Երզրումի կամ Բարձր Հայքի 33 դպրոցներուն, 1909 նոյեմբերի սկիզբները: Գոհացուցիչ ու յաջող կերպով վարեց այս պաշտօնը երկու եւ կէս տարի:

Հայոց Միացեալ Ընկերութիւնը պէտք տեսաւ Վարժապետանոց մը հիմնելու, ուսուցիչներու պատրաստութեան համար: Այդ վարժապետանոցը հիմնուեցաւ աննման Վան քաղաքին մէջ:

1912, օգոստ. 15ին, փրոֆ. Մինասեան կը նշանակուի վարժապետանոցին տեսչութեան եւ կը փոխադրուի Վան ընտանիքով:

Վանի վարժապետանոցը փրոֆ. Մինասեանի կարող ձեռքերուն մէջ թէ կրթութեան, թէ ուսման եւ թէ «տիխիլինի» տեսակէտով խոստմնալից հաստատութիւն մը կը դառնայ: Վարժապետանոցին «օրքեստրան» կը մրցէր Անաթոլիա գոլէճին «օրքեստրա»յին հետ:

Վանի ամերիկեան միսիոնարները տեսնելով ու գնահատելով փրոֆ. Մինասեանի կարողութիւնը՝ բանակցութեան մտան իրեն հետ զինք միանալու կերպով վարձելու իբրեւ փրոֆէսոր հոգեբանութեան եւ դաստիարակութեան Վանի նորաբաց ամերիկեան գոլէճին մէջ:

1915ի Վանի ինքնապաշտպանութեան շրջանին Փրոֆ. Մինասեան յաջողեցաւ խիստ աննպաստ պարագաներուն հակառակ վառօդ շինել, օգնելով ինքնապաշտպանութեան նուիրական գործին: Վանի ազատութենէն յետոյ, ինքնավարութեան այդ կարճ շրջանին կարգուեցաւ կրթական նախարար Վանի օրուան կառավարիչին՝ բարեյիշատակ Պ. Արամին կողմէ:

Վանի նահանջէն յետոյ, երբ Թիֆլիս անցանք, Փրոֆ. Մինասեան նուիրեց ինքզինք իրեն ինքնայատուկ եռանդուն ու բոլորանուէր կերպով վերաշինութեան գործին:

Տեսնելով Կովկասի եւ ընդհանուր Ռուսիոյ անստոյգ ու անհաստատ վիճակը, ձգեց Կովկասը եկաւ Ամերիկա, ատեն մը «Պայքար» թերթին խմբագիր եղաւ Պոսթոնի մէջ: Յետոյ Ֆրէզնօ հրաւիրուեցաւ ստանձնելու «Միութեան» շաբաթաթերթին խմբագրութիւնը:

Կարճ շրջանի մը համար մտաւ առեւտրական ասպարէզը, ուր չունեցաւ յաջողութիւնը, նորէն դարձաւ գրական իր սիրած ասպարէզին: Սկըսաւ ուսումնասիրել Նախահայոց պատմութիւնն ու քաղաքակրթութիւնը, գրասէր մեկենասներուն օժանդակութեամբ հրատարակեցքանի մը հատորներ այդ մասին: Վերջ իվերջոյ Պըրքլիի մէջ սկսաւ անգլ. լեզուով հրատարակել «Լոյս»ը, պրպտելով քաղաքակրթութեանծագումն ու զարգացումը:

Իր խմբագրած թերթերէն եւ գրած գրքերէն զատ, գրած է երկար յօդուածներու շարք մը ազգային, գիտական, առողջապահական, կրթական եւ կրօնական խնդիրներուն շուրջ:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ԿԱՐՄԻՐ ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ ՕՐԵՐՈՒՆ (Միրավեպ)

Վեց նաւերը, աւելի զբօսանաւերու քան մարտանաւերու նմանող, ճակատ առ ճակատ շարուած էին, իրարմէ յիսնական մեթր հեռի, շատ մօտ Թօփհանէի թրքական թնդանօթարաններին, երկայնքը քարափին: Ոսկեղջիւրի եւ Վոսփորի միջեւ, առեւտրական նաւերու խճողումէն եւ Կալաթայի նաւահանգիստը բռնաւորող մավոնաներէն կղզիացած, այս պահականաւերու կայքէն դէպի աջ կարելի էր դիտել բուն հրաշալի Ստամպօլը, որուն առաջին մակարդակին վրայ Սարայ Պրունը: Դէպի առաջակողմը ուղղակի, հարաւին մէջ, անհասախական ծովերը — Պուլկուրլու լեռնակը, Սկիւտարը իր մեծղի զօրանոցներով եւ բարձրաձայն նոճիներով: Թուրքիոյ մեռելներուն մայրաքաղաքը ... Դէպի ձախ, Վոսփորը, հանդիպակաց ափունքները կէտկիտուած սպիտակ ապարանքներով եւ գորշախայտ հիւսկէն գիւղերով, որոնց վերեւ կ՚աշտարակեն, կ՚աշտանակեն բազմադարեան լայնասօսիներ, իր կապոյտ նրբանցքը կը տարածէ դէպի հիւսիս: Եւտեւօք, Թնդանօթարանին միւս կողմը, Բերա՛, Ֆրէնք քաղաքը, կուտակադէզ տուներով բըլուրը, որոնց անթիւ անհամար ապակիները հրդեհակէզ շլացիկ բոցերով կը ներկէ մտնամուտ արեւը:

Արկածը պէտք էր՝ ինտել Բերայի մէջ ... Մարտանաւերուն միջազգային նաւակներն իր ընկերներուն միջոցաւ, Պոխաք գիտցաւ իսկոյն որ բուն Ստամպօլի գետիններու վրայ կռուութիւնը վճռականօրէն եւ անբաց փակուած է: Թուրքը կը ծածկէր իր կիները: Անոնց ետեւէն ինկողը կ՚առաջնորդէր դէպի մահ, ոչ միայն զինքը, այլ եւ իր ... ցանկալին: Հարէմներուն սեմին վրայ կը դադրէին բոլոր դիւանագիտական ապահարկութիւնները: Եւ Ստամպօլի տուներուն վանդակներուն ետեւէն դէտ կեցող անտեսանելի աչքերուն վրայ կ՚աւելնային ոստիկանութեան ալ աչքերը, Ապտիւլ Համիտի նշանաւոր ոստիկանութեան, ամէն ժամանակներու բոլոր ոստիկանութիւններու տիպարը:

«Մուէթ» Թուրքիա հասած էր հազիւ ութ օրէ ի վեր, երբ Պոխաք շըփում ունեցաւ փատիշահին բարակներուն — յոտես շուներուն հետ: Իրիկուն մը, ժամը ութին ատենները, ցամաք իջած էր իտալական Մէաթրը պահականաւին սպաներէն իր ընկերոջ Գօսթիի հետ: Կ՚անձրեւէր տեղատարափ: Ցանցառ կազի կտուցներու անարիւն պայծառութեան եւ ողորմելի քարիւղէ լապտերներու ճղճիմ ցոլքերուն տակ, որոնք կը նշանահարէին ցուցափեղկերը պաքալներուն, որոնք մեծ մասով Յոյն են, երկու սպաները քաղաքային հագուստով, թեւ թեւի մտած, հովանոցնին բարձր բռնած, կը քալէին Եէնի Զարշիի երկայնքը, որ Թօփհանէն Բերայի կը կապէ: Մայթը աստղաձեւ կէտկիտուած էր կասկածելի ջրակոյտերով, եւ շարունակ կը փակուէր ցեխոտ բըլրակներէ: Սրացուկ դեղին խոշոր շուներ խառնիխուռն կը գային նոյն բլրակներուն վրայ իրարու դէմ սեղմուած, քիչ մսելու համար: Հարկ կ՚ըլլար դառնալ այդ արդելքներուն ետեւէն եւ բռնել չալարկուած խճուղին, լպիրծ ցեխի գետը ... Կէս ճամբան, իտալացի սպան կեցաւ յանկարծ.

— Թօմ - թօմ փողոցը բռնենք, սիրելի բարեկամ: Ցիգ է, բայց տասը վայրկեան պիտի շահինք:

Հովը քիթերնուս դէմ պիտի չունենանք:

— Ինչպէս որ կ՚ուզէք, պատասխանեց Պոխաք, որ տակաւին ընտանի չէր Պոլսի կարճ ու կտրուկ կէտերուն:

Եւ իրաւ ալ Թօմ Թօմ փողոցը օձապտոյտ զուիհ մըն է նեղկուկ, պատի պէս ցից, սանդուղի նմանող բանեբով, որոնց թափթփած ժօատ սալքարերը քանի մը հարիւրեակ տարիներու հնութիւն ունին, եւ կեդրոնական գետակ մըն ալ կը քշէ իր ջուրերուն ուժովը քաղաքամասին աղտեղութիւնները: Ժանդահար սիւներու վրայ երկու երեք լապտերներ կ՚աշխատին լուսաւորել այդ անցքը՝ ուր հազիւ երեք հոգի կրնան անցնիլ դէմ առ դէմ: Բարձր ծածկած պատեր անոր չորս կողմը, քանի մը ցած դուռներով եւ մղլակով գոց ցանցառ պատուհաններով: Տուները անգամ այս անցքէն զատալիք եղած են, ծուղակէ փախնալով:

— Ըսէ՛ ինծի, Գօսթի, կ՚ըսէ յանկարծ Պոխաք, զայրացկոտ, քաղաքին պիւտճէն այսքա՞ն աղքատ է որ չեն կրնար փողոցները ելեկտրականութեամբ լուսաւորել:

— Սիրելի բարեկամ, կը պատասխանէ Իտալացին, հոսանք ունենալու համար պէտք էնախ գործարան մը հաստատել եւ այդ գործարանին մէջ ալ տինամօներ:

— Բնականաբար, բայց ո՞վ կրնայ հակառակիլ այդ ձեռնարկին:

— Բառերու վախը, պարզապէս: Քանի մը միտքերու համար, տինամօն խնամի է տինամիթի ..

— Կը հասկնամ, կը գոչէ Փրանսացի սպան: Պօմպաներուն վախը ամէնէն զօրաւորն է: Եւ սուլթանը ...

— Աւելի ցած խօսէ՛, կ՚ընդմիջէ Գօսթի: Հոս, պատերը ականջ ունին:

Բայց դժբախտաբար ուշ մնաց: Պատերը իմացան ... Ցած դուռէ մը ժայթքեցին երկու ստուերներ, երկու հուժկու հոգիներ, մետաքսէ գեղձով կարմիր փէս դրած եւ հագած ցից օձիքով սեւ բրոնկոթ, որ Ստամպօլինն է:

— Ոստիկանութի՛ւն: Կեցէ՛ք, պարոններ, ո՞վ էք դուք»:

Մինչ բարակներէն մին կը հարցնէ, միւսը մոմ մը կը վառէ եւ կը մօտեցնէ երկու սպաներուն դէմքին խիտ բոցը՝ զոր հովը կը մարէ իսկոյն: Բայց այդ կարճ շողը կը բաւէ եւ մարդը կը փոխէ ձայնին շեշտը:

— Ո՛հ, ներողութիւն պարոններ, ներեցէք մեզի, պարոն Գօսթի: Ներեցէք մեզի, պարոն Պոխաք: Անկարելի էր ճանչնալ ձեզ մութին մէջ եւ մեր ծառայութիւնը պարտաւորիչ կ՚ընէ մեզի ...

— Ներողութիւն խնդրելու պէտք չկայ, կարճ կապեց Գօսթի, քիչ մը չոր շեշտով, բայց թոյլ տուէք որ անցնինք երթանք:

Ոստիկաններուն անյայտ ըլլալէն վերջ Պոխաք զարմանքով հարցուց.

— Բայց ի՞նչպէս կ՚ըլլայ որ մարդերը կը ճանչնան արդէն դէմքս եւ անունս: Ճիշդ դեռ ութ օր առաջ հասայ հոս, եւ չորրորդ անգամն է որ ոտքս ցամաք կը դնեմ ...

(2)

(Շար.)

ԿԵԱՆՔԸ ԹԱՒՐԻԶԻ ՄԷՋ

ԹԱՒՐԻԶ, 24 սեպտ. (Յառաջ).— Հայոց առաջնորդարանը, որ օգոստ. 3ի երկրաշարժէն յետոյ անբնակ դարձաւ, փոխադրուեցաւ ազգային կեդրոնական դպրոցի վարի յարկը : Առաջնորդարանի վերնայարկը ամբողջովին քանդուեցաւ :

** Թաւրիզի ազգային դպրոցները վերաբացուեցան եւ սեպտ. 21էն սկսեալ սկսան դասաւանդութիւնները : Դպրոցներու մէջ աշակերտներու թիւը հետեւեալ պատկերը կը ներկայացնէ — Հայկազեան դպրոց՝ 700ի մօտ աշակերտ, Արամեան՝ 120, կեդրոնական 35, գիմնազիան՝ 100 : Սովորական թիւով աշակերտներ արձանագրուած են նաեւ մանկապարտէզներուն մէջ :

** Անցեալ 1935—36 ուսումն. տարեվերջին Թաւրիզի Հայոց դպրոցներէն աշակերտներ ներկայացան պետական տարրական դպրոցներու քննութեանց : Ընդհանրապէս արդիւնքը յաջող էր : Մասնաւորապէս պետական քննութեանց մէջ յաջող հանդիսացան Հայկազեան դպրոցի 14 աշակերտները (12 աղջիկ եւ 2 տղայ) եւ բոլորն անխտիր անցան ստանալով համապատասխան վկայական եւ իբր քաջալերանք ալ կրթական տեսուչի կողմէ մէկ մէկ օրինակ գիրք :

** Թաւրիզի Հայոց Մշակութային Միութեան տունը եւ «Գասպար» գրադարանը երկրաշարժէն վնասուած ըլլալով, վերջերս նորոգութեան ենթարկուեցան :

** Պետական տարրական եւ միջնակարգ դպրոցներու հայ աշակերտուհիներու թիւը տարուէ տարի կ'աւելնայ : Բաւական թիւով հայ աշակերտներ կը յաճախեն նաեւ Ամերիկեան աղջկանց եւ տղայոց միջնակարգ դպրոցները : Պետական լեզուի ուսուցման կարեւորութիւնը օրուան անհրաժեշտ պահանջներէն մէկն է :

** Ատրպատականի կրթական տեսչութեան նախաձեռնութեամբ գիշերային դասընթացքներ բացուած են, ուր կրնան յաճախել, իրաներէն սորվիլ ցանկացողները եւ ստանալ ձրի ուսում : Այս պատեհութենէն կրնան օգտուիլ բոլորն ալ, մանաւանդ որ ժամանակն ալ յարմար է, երեկոյեան ժամը 5—7 : Այս դասընթացքներէն երկուքն ալ բացուած են Հայկազեան եւ Արամեան դպրոցներուն մէջ : Դպրոց գացող հայ պատանիներն ու երիտասարդները պիտի ջանան օգտուիլ այս գեղեցիկ ու բացառիկ պատեհութենէն :

** Վերջերս վաճառական Ջիբրայիլ Բուդաղեանի ընտանիքը 300 (3000 ֆրանք) արժողութեամբ եկեղեցական թանկագին վարագոյր մը նուիրեց Թաւրիզի Ս. Սարգիս եկեղեցիին, ի յիշատակ հանգուցեալ տիկին Մարիամ Բուդաղեանի :

ՏԽՐՈՒՆԻ.— Ամիս մը առաջ, Թաւրիզէն Մէշէտ մեկնեցաւ ծանօթ վաճառական բնիկ Կ. Պոլսեցի Գիսակ Խ. Սարաճեան : Մեկնումէն երկու շաբաթ յետոյ հեռագիրը գուժեց անոր մահը՝ Մէշէտի մէջ, ուր եւ թաղուեցաւ :

Հանգուցեալը զաւակն էր Կ. Պոլսեցի Խաչիկ խան Սարաճեանի (գրական ծականունով Խաչիկար, որ մեռաւ Թաւրիզի մէջ 29 հոկտ. 1927ին, 80-ամեայ) : Տարրական ուսում ստացած էր Պոլսոյ ազգային վարժարաններուն մէջ : Ապա կը դրկուի Կարին եւ ընդունուելով Սանասարեան վարժարանը, կ'աւարտէ անոր միջնակարգ շրջանը : Դեռ պատանի կուգայ Թաւրիզ, ուր իր Կիւլպէնկեան առեւտրական տան ներկայացուցիչ հաստատուած էր իր հայրը՝ Խաչիկ Սարաճեան : Կը նետուի գործի վաճառականութեան ասպարէզին մէջ, ձեռք կը բերէ հմտութիւն, կը շրջագայի Իրանի առեւտրական կեդրոնները : Յետագային կը ստանձնէ արտասահմանեան հայ վաճառականներու ներկայացուցչութիւնը զոր կը վարէ տասնեակ տարիներ : Շրջած էր Եւրոպա եւ Ամերիկա : Գիտէր անգլիերէն, ֆրանսերէն եւ իրաներէն :

Սարաճեանները Թաւրիզի մէջ բարի համբաւ ունին : Ազգային, կրթական ամէն տեսակ ձեռնարկներուն մէջ ցոյց տուած են իրենց բարոյական եւ նիւթական աջակցութիւնը, Գիսակ Սարաճեան որ 57 տարեկանին մտաւ գերեզման, նախանձախնդիր էր իր զաւակներու գործնական դաստիարակութեան եւ հասաւ իր նպատակին : Ազգային զգացումներով տոգորուած իսկական Հայ մըն էր : Մեր խորին ցաւակցութիւնը հանգուցեալի տիկնոջ, զաւակներուն եւ բոլոր հարազատներուն :

ՄԱՍԻՍ

ԱՊՐԻ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԸ

Ֆր. Կ. Խաչի Փարիզի վարչութեան անդամուհիները ողջերթի թէյասեղան մը սարքած էին կիրակի օր, ի պատիւ Տիկին Լ. Շանթի :

Հոն էր հայ գիտակից կինն ու օրիորդը, վաստակաւոր հայ գրագէտին տիկնոջ քաջալերական բարեւ բերելու :

Ինչ գեղեցիկ միտք : Հայկական մտքի ու հոգիի ներդաշնակ արտայայտութիւն մը, օտարացածներու եւ օտարապաշտներու խորթ միջավայրին մէջ : Հայ կնոջ պաշտամունքը հայկական մտքին ու մեծութեան, թող քաջալերական մը ըլլայ, Լ. Շանթին եւ ընկերներուն, որպէսզի աւելի ուժեղ, աւելի յուսատու նոր սերունդ մը կերտեն հայ ժողովուրդի համար :

Ահա եղբայր քեզ մի դրօշ
Որ իմ ձեռքով գործեցի
Գիշերները ես քուն չեղայ
Արտասուքով օծեցի :

Ահա այն երգը զոր երգեց Կ. Խաչը ու հիմա ան իր պատնէշին վրայ կազմ ու պատրաստ կը սպասէ վաղուան գրչի ու զէնքի կամաւորներուն, իր ձեռքով գործած եռագոյն դրօշը նուիրելու :

Կապոյտ Խաչի անդամուհիներ, յարգանք ձեզ :

Մասիս Սպիտանեան

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԼՌԱԿԵԱՑ ՍԹԱԼԻՆԸ

Քանի մը տարի առաջ, Պորիս Պաժանով, որ Քաղաքական Բիւրոյին մէջ մտերիմն է եղած Ստալինի, գիրք մը գրեց Կրեմլինի մենակեացին վրայ, ներկայացնելով անոր նկարագիրը իրական գծերով :

Ֆիզիքական կազմուածքով՝ արջու կը նմանի Ռուսիոյ արդի դիկտատորը, հաստ վիզով, գիրուկ ու կարճլիկ, որ երբ կը քալէ, կարծես կը ճօճորայ :

Ստալին լռակեաց արջ մըն է, որ կը դիտէ բայց չի խօսիր : Կամ շատ քիչ անգամ կը խօսի, եւ սակայն չի յայտներ իր ներքին մտածումները : Հաղուադէպ է որ իր մտածումները կամ իր տպաւորութիւնները յայտնէ զինքը շրջապատող մտերիմներուն : Գերազանցապէս օժտուած է լռելու կարողութեամբ, ինչ որ տարօրինակ կը թուի երկրի մը մէջ, ուր ամէն մարդ շատախօս է քիչ մը : Առած մը կայ, որ կ'ըսէ թէ լեզուն տրուած է մարդուն, որ ծածկէ իր մտածումը : Ստալինի պարագան ալ նոյնն է, նոյն իսկ քիչ մը աւելի բարդ,— լեզուն տրուած է Ստալինի, որպէսզի ոչ ոք կարենայ հասկնալ թէ ներքին մտածում մը ունի կամ չունի :

Բայց եթէ գիտէ ծածկել իր մտածումը, կը ծածկէ՞ նաեւ իր թշնամութիւնը : Դէթ բացորոշ է թշնամութիւնը որ կը զգայ հանդէպ Թրոցքիի,— զայն կ'ատէ այնքան, որ երբեք ատած ըլլայ ուրիշ մէկը աշխարհի վրայ : Մնաց որ Թրոցկին ալ զինք կ'ատէ եւ եթէ պատահի անկարելին եւ իշխանութեան գլուխ գայ օր մը, առաջին իսկ ժամուն՝ Թրոցքի պիտի ուզէր սպաննել Ստալինը իր իսկ ձեռքերով : Արդէն այդպէս ալ խոստովանած է Թրոցքի Կ. Կ.ի պատմական մէկ նիստին մէջ, 1927 տարւոյն վերջերը.— Եթէ օր մը բարեկամներս եւ ես իշխանութեան գլուխ գանք, պիտի գնդակահարենք ձեզ բոլորդ միասին : Այո, պիտի գնդակահարենք ձեզ : Դուք ալ անշուշտ մեզ պիտի ուզէիք գնդակահարել, սակայն համարձակութիւնը չունիք, իսկ մեզի չի պակսիր համարձակութիւնը :

Թրոցկի մասամբ սխալեցաւ : Եթէ Ստալին չգնդակահարեց զինք, համարձակութիւնը ունեցաւ սակայն գնդակահարելու Զինովիեւը, Քամենեւը եւ ընկերները : Հիմա շատ կը զղջայ որ չգնդակահարեց նաեւ, ժամանակին, երբ կրնար, Թրոցքին : Թերեւս այն ատեն իր սովորութիւններուն մէջ չկար մարդասպանութիւնը, եւ գոհացաւ աքսորելով Թրոցքին այնպիսի անկիւն մը, ուր կը կարծէր թէ պիտի մեռնէր ան : Թրոցքի չմեռաւ, այն ատեն Ստալին զայն արտաքսեց երկրէն դուրս, — հիմա որքա՜ն կը զղջայ :

Եթէ Ստալին քիչ անգամ կը խօսի, ընդհակառակն կը տեսնէ մինչեւ հեռուները : Լաւ դիտող է, եւ աչքէն բան չի վրիպիր : Փաստ՝ Ֆրունզէի պարագան : Ֆրունզէ պատերազմական գործավար նշանակուած էր 1925ին : Ռուսական յեղափոխութեան ամէնէն աներծուածային դէմքերէն մին էր ան, որ գիտէր ծածկել իր մտադրութիւնները : Յայտնի էր որ պետական հարուած մը կը պատրաստէր : Սակայն այնքան ճարպիկ էր գաղտնի գործելու մէջ, որ ոչ ոք կրնար գուշակել թէ ինչ կը պատրաստէ Ֆրունզէ : Շատ վարպետ խաղերով եւ որոշ ծրագրի մը վրայ, հետզհետէ ասպարէզէն քըշեց համայնավար վարիչները, նոյն իսկ գործավարները, որոնք որ դէմ պիտի ելլէին իր ծրագրին : Բանակին մէջ եւս մաքրագործած էր կասկածելիները, արձակած էր քաղաքացիական կռիւներու մասնակցած «կարմիր հերոս»ներու մեծամասնութիւնը եւ անոնց տեղ բերած՝ գիւղացիները : Եւ այս ռազմախաղը այնպիսի ճարտարութեամբ, այնպիսի վարպետութեամբ յառաջ տարած էր, որ Քաղաքական Բիւրոյին մէջ ոչ ոքի կասկած հրաւիրեց, — միայն Ստալինն էր որ հասկցաւ, գուշակեց :

Անհրաժեշտ էր Ֆրունզէի հետ պայքարելու համար չարժիլ Ֆրունզէի ճարպիկութեամբ : Եւ Ստալին չաղմկեց, ընդհակառակն երբ լսեց որ Ֆրունզէ հիւանդ է եւ վիրաբուժական գործողութեան մը կարօտ, գնաց մօտը, եւ յանուն բանակին, յանուն յեղափոխութեան՝ պաղատեցաւ որ գործողութեան ենթարկուի եւ բուժուի, դէթ թոյլ տայ որ իր անձնական բժիշկը գայ զինք խնամելու : Ֆրունզէ, երկար վարանումներէ վերջ, թոյլ տուաւ որ գործողութիւնը կատարուի :

Եւ մեռաւ վիրաբոյժին դանակին տակ :

Մահուան բժշկական քննութիւնը հաստատեց որ Ֆրունզէ մեռած է ... չկարենալով կրել քլորոֆորմին հակազդեցութիւնները : Զայն թաղեցին մեծ շուքով, թաղման ներկայ էր նաեւ Ստալինը, բայց շատ քիչեր հասկցան թէ ինչ կատարուեցաւ :

Ինչպէս կը տեսնուի, Ստալին այն արջն է, որմէ պէտք է վախնալ : Ան կը ճզմէ հակառակորդին գլուխը՝ առանց նոյն իսկ քար մը նետելու :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ԿՈՉ ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ

Երեք տարի առաջ ծլած Հայ Սափրիչներու Միութիւնը, այսօր, նախանձելի հասակով մը հրապարակ նետուած կը հպարտանայ իր անդամներուն պատկառելի թիւին վրայ :

Բայց ասկէ զատ, տակաւին ունինք մեծ թիւ մը կազմող արհեստակիցներ, որոնք, քաշուած իրենց պատեաններուն մէջ, «ինչուս պէտք»ը նշանաբան ընելով՝ հեռու կը մնան Միութեան մաս կազմելէ :

Ինչո՞ւ, չենք գիտեր : Բայց կը կարծենք թէ եկած է ժամանակը որ բոլոր երկսեռ սափրիչները մէկ անգամ ընդ միշտ դուրս գան իրենց այդ «ինչուս պէտք»ի նշանաբանէն ու գունդագունդ խառնուին Միութեան հօծ շարքին :

Հարկ չկայ բացատրելու թէ ի՞նչ է Հ. Ս. Միութեան նպատակը : Իր անունը արդէն կը բացատրէ այդ : Բայց եթէ կը գտնուին արհեստակիցներ, որոնք թիւրիմացութիւններու զոհ գացեր են, այստեղ, Հ. Ս. Միութիւնը պարտք կը զգայ անգամ մը եւս յայտարարելու թէ՝ ինք հաստատուած է չէզոք գետնի վրայ, եւ նպատակն է զարկ տալ արհեստին զարգացման, եւ գործ հայթայթել արհեստակից հայրենակիցներու :

Մանաւանդ այս գործազրկութեան փափուկ օրերուն, ուր արհեստակից եղբայրներ օրն իրուն պատառ մը հացի համար իրենց գլուխը հազար դուռ կը զարնեն : Պէտք է, որ ժամ առաջ դարմանենք այս ցաւը :

Մանաւանդ մենք Հայերս, երբ թշուառութեան ամենասոսկալին տեսած ենք, բնաւ չպիտի հանդուրժէինք որ մեր եղբայրները օրուան հացին կարօտ մնային :

Հայրենակիցներ, ահա ցաւը որ Հ. Ս. Միութիւնը դարմանել կ'ուզէ ամէն բանէ առաջ : Ահա թէ ինչո՞ւ, պէտք է փափաքինք որ, այս Միութիւնը ըլլար բազմանդամ եւ զօրաւոր :

Եթէ բանուոր դասակարգը նկատի չառնենք, միայն գործատէրերու թիւը 180 կը հաշուի Փարիզի եւ արուարձաններու մէջ : Ու այս պատկառելի թիւը երբ իրարու կապուի, գիտէ՞ք արդեօք թէ ինչ հրաշքներ պիտի չգործէր :

Ահա կը մօտենայ միջազգային ցուցահանդէսը, որ կը կարծենք, մեծ տպաւորութիւն պիտի ձգէր բոլոր օտար սափրիչներու եւ մանաւանդ հասարակութեան մէջ, երբ մեր Միութիւնն ալ իր բաժինն ունենար միւսներու կարգին :

Կը մօտենայ նաեւ մեր տարեկան ցուցահանդէսը, որու մասին հիմակուընէ մեծ աշխատանքներ կը տարուին, զայն նախորդներէն ալ աւելի փայլուն եւ յաջող դարձնելու համար : Եւ վերջապէս օտարներուն ցուցնելու ԹԷ ՀԱՅՆ ԱԼ ԱՐՀԵՍՏ ՈՒՆԻ :

Սիրելի արհեստակից, հոկտ. 8ին Միութեան սրահներուն մէջ, տեղի պիտի ունենայ մեր բացառիկ ցուցադաշը (démonstration), եկուր եւ վայելէ զայն :

Նորէն քանի ուշ չէ, ընկեր սափրիչ, եկուր, բարեկամդ եւ ընկերդ ալ բեր, եւ խմբովին, մինչեւ որ այս Միութիւնը ըլլայ կատարեալ ու զօրաւոր :

Միութեան սրահը բաց է ամէն հինգշաբթի իրկուն : Հոն կ'ըլլան արհեստին վերաբերեալ դասախօսութիւններ : Հայ արհեստակից մասնագէտներու շարքին պիտի հրաւիրուին օտար արհեստակից մասնագէտներ : Վերջապէս, բոլոր գործարանատէրեր ու գործաւորներ հոն է որ իրենց պահանջներուն գոհացում պիտի ստանան :

Արհեստակից հայրենակից, եթէ կ'ուզես որ այս միութիւնը զօրանայ, զարգանայ՝ ձեռքդ տուր անոր :

Հոս է որ քու հայրենասիրութիւնդ արժեցնել պիտի տաս :

Հայ Սափրիչներու Միութիւն
Ատենապետ Գ. Սահիանեան
Ատենադպիր Ծ. Պէրպէրեան

ՄԱՄՈՒԼ

ՁՍՈՐՎԻԼԸ ԱՄՕԹ Է

«Ասպարէզ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (11 սեպտ.) .

— «Զանազան երկիրներու կոմունիստ կուսակցութիւնները մոլեռանդական գինովութեան շրջանին, իրենց կապը խզուած կը համարէին իրենցմէ առաջ գոյութիւն ունեցող պատմութեան հետ : Անոնք ունէին այն տխմար համոզումը թէ՝ ժողովուրդներու իրական պատմութիւնը իրենցմով կը սկսի : Այլ խօսքով՝ անկէ առաջ գոյութիւն ունեցող պատմութիւնը բուրժուական խարդախ պատմութիւն մըն է, որ արժէքէ զուրկ է եւ վնասակար անոր ուսուցումը :

Գինովութեան շրջանը անցնելէ յետոյ, սակայն, անոնք նոր զգացին թէ պատմութեան կապը անխզելի է, նորը հինին շարունակութիւնն է պարզապէս եւ ոչ ոք, ոչ իսկ ամբողջ մարդկութիւնը կրնայ այդ կապը խզել : Անոնք զգացին թէ անյիշատակ դարերէ ի վեր շարունակուող թէ համամարդկային եւ թէ առանձին ազգերու պատմութիւնը աստիճանական զարգացման արձանագրութիւնն է, որ ունի իրեն բնական ընթացքն ու անյեղլի օրէքները :

Այս զգաստութենէն յետոյ անոնք վերագնահատեցին իրենց բռնադրօսիկ ընթացքին անհեթեթութիւնը եւ փոխեցին իրենց ուղղութիւնը : Սկսեցին խոստովանիլ որ իրենց ստեղծելիք պատմութեան հիմերը հաստատուած են հին պատմութեան աստիճանական զարգացման դրուագներուն խորը :

Օրինակի համար, երբ վերջերս Ֆրանսայի համայնավարները հարց ուղղեցին Կեդր. Կոմիտէին թէ ի՞նչ է կուսակցութեան վերաբերմունքը դէպի եռագոյն դրօշը, վերջինս շատ յստակ կերպով պատասխանեց թէ՝ այդ դրօշակը իրենցն է եւ իրենց համար շատ յարգելի, որովհետեւ ան վաստակը եղած է 1789ի Ֆրանսական մեծ յեղափոխութեան : Յեղափոխական կարմիր դրօշակը անոր լրացուցիչն է եւ ոչ զայն ժխտող :

Տէր եւ Տիկին Լողոֆէթ Եազուպեան պատիւ ունին ծանուցանելու իրենց անդրանիկ աղջկան ՕՐ. ՄԷՐԻ ԵԱԳՈՒՊԵԱՆի ծննդեան 21ամեայ տարեդարձը որ տօնուեցաւ Լոնտոնի մէջ, անցեալ սեպտ. 26ին :

Երկար պիտի ըլլայ աւելի օրինակներ մէջ բերել : Յեղափոխութեան դասական երկրի՝ Ֆրանսայի կոմունիստ կուսակցութեան տուած այս մէկ օրինակը բաւական է եզրակացնելու կարեւոր պարագաներ .

1. Կոմունիստ կուսակցութենէն առաջ տեղի ունեցած ընկերային կամ քաղաքական յեղափոխութիւնները աստիճանական զարգացման փուլերն են, որոնց վրայ կը խարսխուին ներկայի յեղափոխական շարժումները .

2. Իւրաքանչիւր ժողովուրդ կամ ազգ ունենալով իր առանձնայատուկ պատմութիւնը, անոր աստիճանական զարգացման ճանապարհով պիտի քալեն ժողովուրդներու եւ ազգերու նոր շարժումները : Այսինքն իւրաքանչիւր ազգ ինքն իր մէջ, զայն ներդաշնակելով ուրիշներու շարժումներուն հետ :

Զարմանալի է անշուշտ որ այս ընդհանուր հասկացողութեան մէջ երանելի բացառութիւն մը կը կազմեն հայ կոմունիստները, որոնք կը շարունակեն ժխտել իրենցմէ առաջ գոյութիւն ունեցող պատմութիւնը : Հայկական կէս դարու յեղափոխական արիւնոտ պատմութիւնը, որ քայլ առ քայլ եւ աղիւս առ աղիւս կառուցած է մեր յեղափոխական շարժման մեծ շէնքը, անոնք ագիտօրէն եւ մոլեռանդօրէն կը նկատեն ազգայնական պուրժուական եւ իմպերիալիստ հակայեղափոխութիւն : Հայկական յեղափոխական արիւնով գնուած եւ ներկուած եռագոյն դրօշակը՝ անպէտ քուրջի կտոր :

Ժամանակն է որ մեր հայանուն կարմրակտուցները դաս առնեն իրենց այլազգի քոյր կազմակերպութիւններէն եւ թօթափեն այն ցնորամտութիւնը, թէ իրենք կապ չունին երէկի պատմութեան հետ, եւ նոր կը գրեն հայ ժողովուրդի իրական պատմութիւնը» :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (2)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Իսկ երկրորդ խումբը կը բաղկանայ այն տեսակ մարդիկներէ որոնք հրապարակ կ'իջնեն ազգային աղէտի մը պահուն,— ընդհանրապէս արկածախնդիր տիպարներ՝ առանց զինուորական կրթութեան բայց մեր ծառայութեան մէջ կը մտնեն պարզապէս իրենց համայնքին համար : Այս խումբէն կրնանք յիշել մեր յայտնի լրտեսը՝ Սիտնի Ճորճ Րայլի որ Մոսկուայի մէջ ձերբակալուեցաւ 1935ին, Սըր Նորթըն - Կրիֆից եւ իմ հին բարեկամս ոստիկանապետ Ճինհօվըն որ շատ տաղանդաւոր մէկն էր : Կարեւոր ծառայութիւններ մատոյց ան մեր երկրին : Պատերազմի ընթացքին քանի անգամ Գերմանիա, Թուրքիա եւ Աւստրիա գնաց ծպտուած : Մեր բաժնին մէջ պաշտօն ստացաւ 1910ին եւ Սըր Պէզիլ Թօմսըն զինուորական Ինթէլիճընսին անդամ նշանակեց զինքը :

Հիմա պատմեմ թէ ինչպէս «պաշարեցինք» գերման լրտեսները եւ ինչ հնարամտութիւնով յաջողեցանք, անհրաժեշտ պարագային, ձերբակալել զիրենք :

Պէրնտորֆի վկայութիւնը բաւական է գաղափար տալու համար մեր կատարելագործուած աշխատանքին մասին : Խոստովանելով հանդերձ մեր յաջողութիւնը, գերմանացի լրտեսը տակաւին կը հաւատայ թէ իրենցմէ մէկն էր որ դաւաճանեց իր ընկերներուն : Առաջին անգամ ըլլալով պիտի յայտնեմ թէ Քայզէրին գործակալները ինչպէս ծուղակը ինկան : Նախ ըսեմ որ չկար լրտես մը Անգլիոյ մէջ որուն գոյութեան անծանօթ ըլլայինք : Եթէ Գերմանացիները չկրցան լրտեսական զօրաւոր եւ ազդու կազմակերպութիւն մը «ալրեցնել» Անգլիոյ մէջ, պատճառը այն է որ պէտք եղած ճկունութիւնը պակսեցաւ իրենց մօտ եւ չափուած ձեւուած զինուորական կարգապահութեամբ հետեւեցան իրենց յանձնուած գործին : Եթէ գործակալները աւելի լաւ վարձատրութիւն ստանային ու եթէ մանաւանդ ղեկավարները աւելի լայն լիազօրութիւններ տուած ըլլային իրենց ստորադասեալներուն, այն ատեն ի հարկէ մենք շատ խոշոր դժուարութիւններ պիտի կրէինք եւ չպիտի կրնայինք մուտք գործել իրենց ցանցէն ներս :

Մենք երեւան հանեցինք իրենց բըջիջները Մեծն Բրիտանիոյ մէջ շնորհիւ այն յատկութիւններուն զորս Ֆըրանսացի ոճրագէտը՝ Պէրթիյօն անհրաժեշտ կը գտնէ ոստիկանի մը համար— հարիւրին յիսուն աշխատութիւն, հարիւրին քառասուն բախտ :

Հիմնուելով հին առածի մը վրայ որ կ'ըսէ — եթէ մէկը միտքը դրած է կախուիլ, պէտք եղածին չափ չուան տուր իրեն — Սկոթլընտ Եարտի ոստիկանութիւնը անհրաժեշտ ազատութիւնը տուաւ Պերլինի գործակալներուն եւ թոյլ տուաւ որ անոնք իրենց ուզածին չափ «բացուին» : Այդ երեւութական թոյլտւութեան շնորհիւն էր որ թակարդը գործեց 1914ին :

Երբ 1910ին Էտուըրտ Թագաւորը մեռաւ, յուղարկաւորութեան համար Լոնտոն եկած էին օտար պետութեանց վեհապետներն ու նախագահները : Մեծափարթամ սգաւորներու այս փաղանգին մաս կը կազմէր նաեւ Գերմանիոյ Վիլհէլմ կայսրը — ազգական մեր արքայական գերդաստանին — որ միասին բերած էր ծովային ու ցամաքային բարձրաստիճան զինուորականներու շքախումբ մը : Այս շըքախումբին մէջ կը գտնուէր Գերմանիոյ Գաղտնի Սպասարկութեան ականաւոր դէմքերէն մէկը, որուն անունը չեմ ուզեր յիշել եւ զինքը պիտի կոչեմ կոմս Ա. :

Այս անձնաւորութիւնը ուրիշ առիթներով ալ Լոնտոն եկած էր եւ իր շարժումները մայրաքաղաքին կեդրոնական թաղերուն մէջ՝ մեր ուշադրութիւնը գրաւած էին : Անշուշտ որ եւ է փաստ չունէինք իրեն դէմ, բայց մեր ոստիկանութիւնը չորս աչքով հսկողութեան տակ առաւ զայն, նոյն իսկ ազգային սուգի այդ օրերուն :

Կոմս Ա. շատ կարող լեզուագէտ մըն էր եւ առանձնաշնորհեալ դիրք մը կը վայելէր դիւանագիտական ու ազնուապետական շրջանակներու մէջ : Ասկէ զատ, Քայզէրին անմիջական հետեւորդներէն ըլլալով, բնականաբար պարտաւոր էինք փափկանկատութեամբ կատարել մեր հսկողութիւնը :

Այս շատ փափուկ պաշտօնը յանձնուեցաւ երկու գաղտնի ոստիկաններու — Տըրըլ եւ Սիլ — որոնք անդամ էին Մասնաւոր Գրասենեակին եւ որոնց կ'ընկերանար ուրիշ օգնական մը որ այժմ կարեւոր պաշտօն մը կը վարէ Սկոթլընտ Եարտի մէջ : Արքայական յուղարկաւորութենէն յետոյ, որ տեղի ունեցաւ Ուինտըրի մէջ (Լոնտոնէն քսան մղոն հեռու), Քայզէրին հետեւորդ սպաները Լոնտոն վերադարձան պտտելու համար :

Եւ սակայն կոմսը չընկերացաւ անոնց : Լոնտոն հասնելուն ճամբան հանդիպեցաւ անծանօթի մը, որուն հետ միասին գրասենեակ մը գնաց Չէրինկ Քրօս կայարանին մօտերը եւ այնտեղ մնաց քանի մը ժամ, խորհրդակցելու համար իր բարեկամին հետ : Մտքէն անգամ չէր անցուցած որ երեք զոյգ աչքեր կը հետեւէին իր քայլերուն :

(Շար.)

ՏԽՐՈՒՆԻ

Ցաւով կ'իմանանք թէ Նշան Սիմոնեան մօտ 70 տարեկան, Պոլսեցի, մեռած է հոկտ. 4ին ժամը 5ին Պօժոն հիւանդանոցին մէջ : Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այսօր, չորեքշաբթի, ժամը 13.45ին, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ : Հանգուցեալը եղած է ուսուցիչ Պոլսոյ Կեդրոնական եւ Պէրպէրեան վարժարաններուն, ինչպէս եւ Սոֆիայի գիմնազիոնին մէջ :

նութիւնը: Հակառակ ձեռք առնուած միջոցներուն, տակաւին կան ծայրայեղ տարրեր որոնք նկատի չեն առներ կառավարութեան հրամանները:

*** Ապստամբներու վերջին զեկոյցին համաձայն, Զօր. Ֆրանքօ վերջացուցած է Մատրիտի յարձակման ծրագիրը եւ խստօրէն կը շարունակէ պաշարումը, Ցարձակման պիտի մասնակցին 150,000 զինուորներ, թնդանօթաձիգ եւ օդանաւային վաշտերով: Պաշարման սահմանուած բանակին առջեւէն պիտի քալեն 15,000 լեգէոնականներ, որոնք Մարոքէն հասած են այս շաբթու: Արդէն փոխադարձ յարաբերութիւն հաստատած են հիւսիսային - արեւմտեան, հարաւային եւ արեւմտեան բանակները որոնց ամբողջութիւնը կը կազմէ պայտաձեւ շղթայ մը:

*** Կառավարական երկու մարտանաւեր երկուշաբթի օր ռմբակոծեցին Սան - Սէպաստիանօ եւ շրջակաները:

*** Ճիպրալթարէն կը հաղորդեն թէ ապստամբները կը լրացնեն իրենց պատրաստութիւնները, ծովէն, ցամաքէն եւ օդէն յարձակելու համար Մալակայի վրայ, որ կառավարութեան նաւակայանը կը կազմէ: Բոլոր մարտանաւերուն գոյնը եւ անունները փոխուած են եւ նոր թնդանօթներ տեղաւորուած: Վերջին տասը օրերու ընթացքին 18,000 նոր զինուորներ Քատիքս հասած են սպանիական Մարոքէն: Ցարձակումը պիտի սկսի այս շաբթու եւ աւելի քան 5000 Մարոքցիներ յառաջապահ գունդը պիտի կազմեն:

ԻՍՔԷՆՏԷՐՈՒՆԻ ԵՒ ԱՆՏԻՈՔԻ ԽՆԴԻՐԸ

Հիմակ ալ խռնխռնութիւն կը խօսուի...

Պոլսէն կը հեռագրեն.— «Ճիւմհուրիյէթ» եւ «Թէքիւրքիւ» (նոյնին Փր...) [illegible]

ԱՐԻՒՆԱԼԻ ԴԷՊՔ ՄԸ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

6000 ոսկիներ, 250 վիրաւոր

[illegible]

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ելմտական յանձնաժողովին երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ, Պ. Պասթիա, Ֆրանսայի առեւտրական նախարարը, յայտարարեց թէ իր կառավարութիւնը կը պատրաստուի դադրեցնել բաժնեցուցակներու դրութիւնը (քոնթէնժանթըման): Առաջին ճառը խօսեցաւ Անգլիոյ ելմտական նախարարութեան խորհրդականը, առաջարկելով անմիջապէս դադրեցնել բաժնեցուցակները եւ մաքսային սակացոյցները: Այս առթիւ աղդարարեց թէ Անգլիա կրնայ նորէն կտրել իր դրամին արժէքը, եթէ մաքսային գոհացուցիչ կարգադրութիւններ չըլլան անգլիական ապրանքներուն համար:

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼՆԵՐԸ կը շարունակուին Փարիզի մէջ: Հրատարակուած տեղեկութեանց համաձայն տակաւին 41 գործարաններ գրաւուած կը մնան, 7428 բանուորներով:

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ

կը տօնուի Հոկտ. 17ին, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին,

Sociétés Savantesի սրահին մէջ, **28 Rue Serpente**

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ**

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ.— Շաբաթ երեկոյ:
ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ**

ՌՈՄԱՆԻ ՄԷՋ.— Կիրակի առաւօտ:
ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ**

ՓՈՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ ՄԷՋ.— Կիրակի երեկոյ:
ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ**

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ ԾԱԽՈՒԻ ԵՆ

1.— 6 լամբնոց **T. S. F.** մը «փիքափ»ով միասին, գին՝ **1200** ֆր. բուն արժէքն է **3600** ֆր.:

2.— [illegible] **1900** ֆր. [illegible]

3.— [illegible]

Դիմել՝ ԶԱԼՀԱՄԵԱՆԻ, **3 Ave. de la Porte d'Orléans, Paris (14).**

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ
Maison LECOMTE, 31 rue de Palikao, Paris (20)

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐ

[illegible]

M. H. Pamboukian, 20 rue de Saigne, Montreuil (Seine):

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

[illegible] 5 rue de l'Eclipse, [illegible]

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ
CIGALE CINÉMA
60 Avenue de Saxe-LYON.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ
Cinéma REXY
Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi.

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme. PARIS (13)

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ, Ը. ՏԱՐԻ 1937

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ Մարսէյլ Միութեան Գրադարան. [illegible] 5 Rue de l'Eclipse, Միութեան բոլոր անդամներուն եւ հետեւեալ [illegible] ընկերներուն քով.—

Մարսէյլ, Ն. Կակոսեան, 49 Rue Nationale
Փարիզ, Հրանտ Սամուէլ, 51 Rue Mr. le Prince (6)
Տէսին եւ Լիոն, Վ. Հիւսեան, 3 Rue Tellier, Décines, Isère
Վալանս, Ղ. Գալուստեան, 58 Rue Bouffier, Valence, Drôme
Սէնթ'Էթիէն, Վ. Խրիմեան, 34 Rue des Frères Chape. St. Etienne
Վիէն, Ն. Խաչիկեան, 124 Rue Lafayette, Vienne, Isère
Նիս, Գ. Շէհրէրեան, 55 Bd. de la Madeleine, Nice. A. M.
Կարսան, Լ. Գայաճանեան, Puits Bivert
Ալժէրի, Պ. Արզումանեան, Hôtel Atlas, Blida, Algérie
Սոռսօ, Ա. Բէնտէրեան, Rue Ed. Vaillant, Cenon, Gironde
Պէյրութ, Խ. Ազնաւորեան գրատուն, Bab Yacoub, Beyrouth
Ապատան, Ա. Արգարեան, P. O. Box 22, Abadan, Iran
Շամ, Ա. Լօշխաճեան, Hart. Djanvar, 32 Bay Charky, Damas
Գանասա, Ա. Սիրունեան
Պասրա, Ռսկ. Ծնունդեան, Seef st. Basrah, Irak
Պէյրութ, Ա. Հօրիմեան, Photo Mourad, Rue Gouraud
Փօն տ'Օպնա, Ա. Կարապետեան, Chez M. Chaberte
Շարվիէօ, Ստ. Թիւրքմէնեան, B. H. 84 Charvieu
Հալէպ, Խ. Քրքէսէլեան, 22 Rue Boustan Kulab, Alep, Syrie
Ամերիկա, Պ. Պալեան, 119 P. O. Box, Milford, Mass.
Լա Սիօթա, Ս. Սարգիսեան, 2 Rue Foces, La Ciotat
Թեհրան, Journal «Alik» Téhéaran Ave. Postkhaneh
Թուլուզ, Ղ. Մարկոսեան, 36 Pl. Lucas, Toulouse, H. G.
Ապթ, Թ. Պաղտասարեան, 11 Pl. des 4 Poulies, Apt Vaucluse
Ռոման, Ս. Պիլալի, 5 Rue Puy, Romans
Բօնփէն, Մատոյեան, Usines Berles Carrelage
Ժերս Խ. Թորոսեան: Բիւժէ Սու Արժան, Մանասէլեան: Կրաս, Գրիգորեան
Aix, Գ. Աւետիսեան, 3 Rue Emerie-David.

Նաեւ Մարսէյլի եւ արուարձաններու Դաշնակցական Ակումբները եւ բոլոր Դաշնակցական Թերթերու խմբագրատունները:

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

[illegible]

■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 8 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 8 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3238 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՐԹՕՒՆ ԵՒ ՊԱՂԱՐԻՒՆ

Այսօր դարձեալ շարք մը վրդովիչ տեղեկութիւններ պիտի կարդաք, Իսքէնտէրուն - Անտիոքի շրջանին կացութեան մասին։

Թուրք մամուլը կը շարունակէ կրակ տեղալ, եւ վառ պահել կիրքերը, մինչեւ անգամ այդ շրջանին «կցումը» նախատեսելով, առաջնորդութեամբ Աթաթիւրքի...

Լրագրական պայքարին հետ զուգընթաց յառաջ կը տարուի դիւանագիտական աշխատանքը։ Թ. Ռ. Արասէն վերջ, ուրիշ գործավար մը, Շիւքրի Գայա, Ազգաժողովի Հոկտեմբեր 2ի նիստին մէջ նորէն յիշեցուց «Թուրքիոյ մտահոգութիւնները», աւելի զգոյշ լեզու մը բանեցնելով։

Բայց կը բաւէ հետեւիլ միայն Թուրք մամուլին, իմանալու համար էնկիւրիի բուն դիտումները։

Երէկ հեռագիր մը կը հաղորդէր թէ «Ճիւմհուրիյէթ» եւ անոր ֆրանսերէն տպագրութիւնը, «Ռէփիւպլիք», կը յորդորեն զգուշանալ արկածախնդրութենէ, չվտանգելու համար հարցին «բաղձալի ելքը»։

Արդ, մեր ձեռքին տակ է Պոլսոյ վերջին թղթարերը, Հոկտեմբեր 2 եւ 3, եւ բոլորովին տարբեր բան կը կարդանք։

Երեւի այս հրատարակութիւններէն վերջն էր որ, կառավարութիւնը չափաւորութիւն յորդորեց։ Թէեւ, այսօր իսկ, Հոկտեմբեր 5 թուակիր հեռագիր մը կը հաղորդէ երբեմնի «Հաքիմիյէթը Միլլիյէ»ին, «Ուլուս»ի բացորոշ սպառնալիքը, ի հարկին «պահանջելու Իսքէնտէրունի շրջանին կցումը»։

Ամէն պարագայի մէջ, լուրջ պատասխանատուններ կը մատնէ կացութիւնը։ Ու Թուրքերը, իբրեւ փորձ եւ վարպետ հրձիգ, ջարդ կը սպառնան, «ծայրայեղ Սուրիացիներ»ուն վերագրելով նոյն միտումը։

Այս տեսակէտէն չափազանց պերճախօս է «Ճիւմհուրիյէթ»ի վերջին խմբագրականը.

— «Բացէ ի բաց կը խոստովանինք թէ Ֆրանսան է գլխաւոր պատասխանատուն այն դժոխային վիճակին որուն ենթարկուած են Սուրիոյ Թուրքերը։ Չենք զարմանար երբ Սուրիացիները համարձակութիւն առնելով Ֆրանսացի պաշտօնեաներէ, ափեղցփեղ խօսքեր կ'ընեն. բայց յայտնապէս կը տեսնենք որ այդ ծայրայեղ խօսքերը ՎԱՂԸ ԿՐՆԱՆ ԾՆՈՒՆԴ ՏԱԼ ԴԷՊՔԵՐՈՒ ՈՐՈՆՑ ԱՌԱՋՔԸ ՈՉ ՈՔ ՊԻՏԻ ԿՐՆԱՅ ԱՌՆԵԼ»։

Երեւոյթը վրդովիչ է մանաւանդ անոր համար որ Թուրք մամուլը միշտ կը յիշէ Հայերու անունը, իբրաքանչիւր յարձակման առեն.— «20,000 Հայեր տեղաւորուած են», «Թուրքերուն ինչքերը Հայերուն կ'անցնի», «Իսքէնտէրունէն մինչեւ Նուսէյպին գիծին ամբողջ երկայնքը Հայեր տեղաւորուած են» եւայլն։

Այս առթիւ, Թուաբանական խարդախութիւններ ալ կը կատարեն, 250 հազար Թուրք հաշուելով Իսքէնտէրուն - Անտիոքի շրջանին մէջ, «50,000 զանազան արիւնէ փոքրամասնութեանց հաւաքածոյ»ի մը դիմաց։ Մինչդեռ, պաշտօնական վիճակագրութեանց համաձայն, Թուրքերն ու Քիւրտերը միասին կը կազմեն 74,300ի համրանք մը, 201,830 բնակչութեան մէջ...

Ի՞նչ կը թելադրէ այս կացութիւնը, հայկական տեսակէտով։

Ամէն բանէ առաջ՝ արթուն եւ պաղարիւն դիրք։ Թուրքերը գիտակցաբար կը պղտորեն ջուրերը, նախ աճարեկում ստեղծելու, յետոյ արիւնոտ խաղեր սարքելու համար։

Ճիշդ ասոր համար, դարձեալ արթուն եւ պաղարիւն դիրք։

Եւ յետոյ աւելի սերտ մերձեցում, տեղացիներուն հետ, ժողովուրդէն մինչեւ բարձրագոյն վարիչը։ Մանաւանդ որ, Սուրիացիները իրենք ալ կ'ըմբռնեն Թրքական վայրահաջութեանց եւ ցեղարանութեանց իմաստը, եւ բռնած են կորովի դիրք մը։

Այս տեսակէտէն խորապէս նշանակալից էր սուրիական պատուիրակութեան պատասխանը՝ Թուրք մամուլի հարցումներուն։

Իսկ այս բոլորէն վեր, անհրաժեշտ է տեւական ուշադրութիւն եւ ծրագրեալ աշխատանք, Փարիզէն Սուրիա եւ հարեւան երկիրներու մէջ։

Աւելորդ պիտի ըլլար մանրամասնութեանց մէջ մտնել, այս առթիւ։ Կացութիւնը, ինքնին, լաւագոյն ուղեցոյցը կը կազմէ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

“ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ ՀԱԿԱՌԱԿ ԸԼԼԱԼՈՎ 20.000 ՀԱՅԵՐ ԲԵՐՈՒԱԾ ԵՆ„

«Թուրքերուն ինչքերը Հայերուն կ'անցնին»

Պոլսոյ Գուրուն թերթը կը գրէ այս վերնագրերով.—

Իսքէնտէրունէն երէկ եկած անձ մը հետեւեալը պատմեց մեզի.— 1926ին, Իսքէնտէրունի երեսփոխանները ժողով գումարեցին եւ որոշեցին ճզմել Նահանգին ինքնավարութեան ձեւը։ 48 ժամ չանցած, սակայն, նոյն երեսփոխանները հաւաքուելով փոխեցին առաջին որոշումը եւ որոշեցին միանալ Սուրիոյ խորհրդարանին։ Միացման այս որոշման դէմ քուէարկեց միայն Անթաքիոյ երեսփոխաններէն եւ Դաշնակ Հայերէն Նարեկ անունով մէկը։

Անկախ Իսքէնտէրունի վարչութիւնը ահա հիմնուած է այս տեսակ տարօրինակ որոշումի մը վրայ, եւ նպատակ ունի փճացնել այդ շրջանի Թուրքերը։ Քանի մը փաստ յիշեմ։ Ամըկի դաշտը ամբողջովին թրքաբնակ է։ Վերջերս, «Թունուզ» դրամատունը քիչ տոկոսով փոխառութիւն մը կ'ընէ երկրագործի մը, բայց պայման կը դնէ որ կալուածը իրեն անցնի, եթէ առաջին մասնավճարը չհատուցուի։ Երաշտի կամ այլ պատճառով մը, գիւղացին չի կրնար տալ պարտքը եւ կալուածը կը փոխանցուի դրամատան։

Դրամատունը կը ծախէ կալուածը եւ Զօլաք Պետրոս աղա անուն Հայ մը կը գնէ, ինչպէս գնած է շատ մը Թուրք գիւղերու կալուածները։ Եւ պայմանը զոր Թուրքը աղաչելով չէր կրցած ընդունիլ տալ դրամատան, Հայը ընդունիլ կուտայ։ Այս ձեւով, Թուրքերուն կալուածները Հայերուն կ'անցնին։

Համաձայն Անգարայի դաշնագրին (1921) եւ 1926ի եւ 29ի պայմանագրութեանց, օտար տարրեր չէին կրնար Իսքէնտէրուն հաստատուիլ։ Մինչդեռ դուրսէն 20,000 Հայեր բերուած եւ տեղաւորուած են Ամըկի դաշտին մէջ։ 25—30000 արտավար տարածութեամբ հողի մը վրայ շինուած են հայկական երեք արդիական գիւղեր եւ անոնցմէ մէկը կոչած են «Զէյթուն», նշանաւոր «Զէյթուն»ը վերակենդանացնելու համար։

Գրըդ խան մինչեւ 1921 միայն 15—20 տուն ունէր. մինչդեռ այսօր 3—400 տուն Հայ կը պարունակէ։ Ցետոյ, Իսքէնտէրունէն մինչեւ Նուսէյպին, գիծին ամբողջ երկայքը Հայեր տեղաւորուած են։

*** Ազգերու Դաշնակցութեան Հոկտեմբեր 2ի նիստին մէջ, կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ Շիւքրի Գայա, յանուն քամալական կուսակցութեան։ Միջազգային հարցերը շօշափելէ յետոյ, Թուրք ներկայացուցիչը անդրադառնալով Անտիոք - Իսքէնտէրունի հարցին, յայտարարեց.

— «Այս առթիւ կ'ուզեմ պահ մը կանգ առնել այն ուրախալի բարենորոգումներուն վրայ որ մօտերս պիտի գործադրուին Թուրքիոյ հարաւ - արեւմտեան սահմաններուն կից հողամասին վրայ եւ թարգմանը հանդիսանալ մտահոգութեանց Թուրք ազգին, որ կ'ուզէ գիտնալ թէ ծրագրուած այդ բարենորոգումները, որոնց հիմերը կ'անդիտանայ ինք, արժանի կարեւորութեամբ նկատի առա՞ծ են կենսական շահերը Թուրք հոծ եւ զանգուածային տարրի մը որ կ'ապրի Թուրք ազգին անմիջապէս մօտերը»։

“Ֆրանսա պէտք է շուտով սանձէ ծայրայեղ Սուրիացիները„

Երեսփոխան Եունուս Նատի, «Ճիւմհուրիյէթ»ի խմբագրապետը, կ'արտաբերէ խմբագրականի մը մէջ.

— «Եթէ դէպքերը թողուին իրենց ընթացքին, կը հասկցուի թէ սուրիացի կարգ մը ծայրայեղ ազգայնականներ որոնք սովորութիւն դարձուցած են սանձարձակ գործել Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ նահանգներուն մէջ, պիտի յանդգնին նաեւ սուրէ անցընել այդ շրջաններու Թուրքերը։ Զարմանքով տեսանք որ սուրիական թերթերը որոնք կ'երեւի չեն լսեր իրենց ըսած խօսքերը, այնքան առաջ գացին որ գրեցին նոյնիսկ ջարդի վտանգի մասին։ Կը հասկցուի թէ գործը այլեւս փողոց ելած է։ Պարտականութիւն կը սեպենք պատասխանատու կառավարութեանց ուշադրութիւնը հրաւիրել այս կացութեան վրայ, որ կրնայ ամենադէշ յեղափոխութեանց ծնունդ տալ։ Մեր կարծիքով, Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ Թուրքերուն կացութիւնը յանկարծ շատ ստիպողական գոյն մը ստացաւ»։

ԽՄԲ.— Տեղի անձկութեան պատճառաւ վաղուան կը ձգենք ուրիշ կարգ մը տեղեկութիւններ, որոնք նոյնքան վրդովիչ հանգամանք ունին։

Թուրքերը կը շարունակեն սպառնալ...

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն հոկտեմբեր 5 թուականով.— Թուրք մամուլը կը շարունակէ շատ մօտէն զբաղիլ Իսքէնտէրունի հարցով։ Կիսապաշտօնական «Ուլուս» (նախկին «Հաքիմիյէթը Միլլիյէ») կը գրէ այս առթիւ.

— «Թուրքիա չուզեր նոր շրջաններ գրաւել կցելով Իսքէնտէրունը եւ Անտիոքը, այլ կը բաղձայ միայն ապահովել ազգային իտէալին զարգացումը, առանց որ եւ է օտար ազդեցութեան, հայրենիքի մէկ մասնիկին մէջ ուր Թուրքեր կը բնակին եւ որ գինադադարէն ի վեր կը գտնուի օտար ձեռքերու տակ»։

Շարունակելով, Թուրք թերթը դիտելով կուտայ թէ սուրիական պետութիւնը անկարող է վարելու թրքաբնակ հողերը։ Ցետոյ կ'աւելցնէ.

— «Պէտք է որ Ֆրանսա լաւ ուշադրութիւն ընէ խստօրէն հսկելու Սուրիոյ դաշնագրին Թուրք փոքրամասնութեանց վերաբերեալ տրամադրութեանց գործադրութեան, ԱՅԼԱՊԷՍ ՕՐ ՄԸ ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ԹՈՒՐՔԻԱՆ, ՈՐ ՑԵՂԱՊԱՇՏ Է, ՉՄՈՌՆԱՆՔ, ՊԻՏԻ ՊԱՀԱՆՋԷ ԻՍՔԷՏԷՐՈՒՆԻ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ԿՑՈՒՄԸ։ Եւ գիտենք որ Ալէքսանտրէթը կարեւոր նաւահանգիստ մըն է արեւելեան Միջերկրականի վրայ»։

*** Ազգերու Դաշնակցութեան 6րդ յանձնաժողովին մէջ, հոգատարութեանց հարցին քննութեան առեն, Պ. Վիէնո, Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան խորհրդականը, հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ.

— «Ֆրանսայի ստանձնած յանձնառութիւնները պիտի կատարուին։ Եթէ նոյն իսկ Թրքական կառավարութիւնը կ'ուզէ օգտուիլ այս առթէն, նորէն ճշդելու համար յիշեալ շրջանին փոքրամասնութեանց իրական վիճակը եւ նոր պահանջներ ներկայացնելու համար, բնականաբար 1921ի համաձայնութեանց շրջանակին մէջ, Ֆրանսա չի մերժեր բանակցիլ։ Սուրիոյ լիովին գոհացուցիչ ընդունելութիւնը կնքուած դաշնագրին՝ մեզի յոյս կը ներշնչէ թէ երեք տարուան փոխանցման շրջանը պիտի անցնի անխռով։ Ազգերու Դաշնակցութեան ամենակարեւոր յաղթանակներէն մէկը պիտի ըլլայ անկախութեան հասցնել շրջան մը ուր շահերու մրցակցութիւնը կը դժուարացնէր վերջնական կարգաւորման մը հաստատումը»։

“ԺՈՂՈՎՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ՀՐԷԱԿԱՆ ԳԻՒՏ ՄԸՆ Է„

Հիթլէր կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ երեքշաբթի օր, իբրեւ անուղղակի պատասխան Լէօն Պլումի եւ Իտընի, որոնք վերջերս փառաբանած էին ժողովրդապետութեան բարիքները։ Բանախօսութիւնը սարքուած էր ձմեռնային նպաստի հանգանակութեան բացման առթիւ եւ ներկայ էին 20,000 հոգի։ «Առաջնորդ»ը յայտարարեց.

— «Վերսայլի դաշնագիրը շարունակութիւնն էր պատերազմի եւ ատելութեան։ Ժողովրդապետութիւնը սուտ մըն է։ Ան կը պայքարի Գերմանիոյ դիկտատուրային դէմ եւ աչքերը կը գոցէ Սպանիոյ հազարաւոր ոճիրներուն առջեւ։ Ուրիշ ժողովուրդներու մէջ տիրող ծայրայեղութիւնները մեզ ալ կը սպառնային եւ պիտի կործանէին մեզ, եթէ հասած չըլլար ազգային ընկերվարութիւնը։ Մենք յաջողեցանք շնորհիւ մեր հաւատքին։ Մենք եօթը հոգի էինք երբ գործի սկսանք, բայց երբեք չտարակուսեցանք թէ օր մը պիտի նուաճենք ամբողջ Գերմանիան։ Մեր կուսակիցները չվարանեցան անձնական զոհողութեանց առջեւ։ Ժողովրդապետութիւնը հրէական գիւտ մըն է, իսկ համայնավարութիւնը՝ անոր տրամաբանական ելքը։ Ժողովրդապետութիւնը դէպի անդունդ կը տանի ժողովուրդները, առաջնորդութեամբ Հրեաներու։ Ազգային - ընկերվարութիւնը անհրաժեշտ էր, մեզ խորհրդարանական դրութենէն փրկելու եւ համայնավարութենէն ազատելու համար։ Մենք զերծ ենք Մոսկովեան Հրեաներու խուժանին սուտերէն։ Մենք միայն կը ծիծաղինք անոնց սուտերուն վրայ։ Ես կ'ատեմ անոնք որ իրենց կարծիքները պաշտպանելու քաջութիւնը չունին։ Կ'ատեմ անոնք որ ազգայնականութեան մասին կը խօսին, բայց երբեք պատերազմի մէջ գտնուած չեն։ Գերմանիոյ մէջ մեր բոլոր ուժն է քիչ մը զոհողութիւն խաղաղութեան մէջ։ Կոչ կ'ուղղեմ բոլորին։ Եթէ քիչ մը նեղութիւն կը կրէք հաւկիթի եւ կարագի համար, եթէ բանուորները բարձր աշխատավարձք չեն ստանար, դարձեալ երջանիկ էք, որովհետեւ Գերմանիան ունիք ձեր կոնակը»։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹԹՈՒԱԾԻՆ, ՋՐԱԾԻՆ, ՀՆՉԱԿ, Հ. Ա. Մ. ԵՒԱՅԼՆ

Կէսօրին, երբ սիրտս նեղանայ, կը թղթատեմ Ամերիկայի «Բանուոր»ը, առանց թիւ - թուականն նայելու։

«Բանուոր»ն ալ օրաթերթ է, բայց, իբրեւ խորհրդային օրկան, այնքան շուտ կը հասնի որքան խ. Հայաստան»ը։

Օրինակ, դեռ նոր ստացայ վերջին թղթաբերը, օգոստոս 23 — 30, բոլորը մէկ ծրար։

Ո՛ր թիւը կամ ո՛ր էջը կ'ուզես կարդա, հոգիդ կը բացուի, աչքերդ կը շողան, եւ եթէ «պռավօ» մը չթռչի բերնէդ, կը նշանակէ թէ... մարդ ըլլալիք չունիս։

Ահա օգոստոս 30ի թիւը, առաջին էջ,— «Ուրեմն խօսինք աւելի որոշ»։

Յօդուածագիր մը հետեւեալ իրողութիւնները յայտներ է եղեր (Ս. Դ. Հնչակեաններու Ինտիրն Օրչըրտի մասնաճիւղին քարտուղար ընկեր Կ. Մ. Տէրտէրեան).

ա) «Գաղութներու մէջ Հնչակեան, ՀԱՄ, ՀՕԿ եւ ՊՀԿԽ իրարու աւելի հակառակ են քան բոլորը միասին Դաշնակցութեան դէմ»։

բ) «Անոնք իրարու հետ աւելի շատ կը վիճին, իրարու աւելի շատ կը վնասեն, քան թէ բոլորը միասին Դաշնակցութեան»։

գ) «Մէկզմէկու ձեռնարկներու խաչաձեւումը, իրարու հանդէպ ոչ - բարեացակամ վերաբերմունքը, աւելի շատ խորացուած իրողութիւն է»։

դ) «Անջատ ակումբներու պահպանումը, առանձին դպրոցներու բացումը»։

Ուրիշ յօդուածագիր մը, Մ. Դաւիթեան, —նոյնպէս հնչակեան — կ'ըստիպուի «քաջ զինուորի նման» (իր բառերն են), պարզել իր տեսակէտները։

Ամփոփուեցէք, եւ եթէ կ'ուզէք, ձեր աչքերն ալ փակելով՝ կարդալ տուէք բարեկամի մը.

— «Իմ համեստ ծանօթութեամբ գիտեմ, որ թթուածին եւ ջրածին կազերը երբ քիմիական որոշ համեմատութեամբ կը միացուին՝ ջուր կ'ունենանք։ Այսինքն առանց մէկին միւսը անկարող է ջուր ստեղծել։ Նոյնպէս այս երկու կազերը իրար խառնող քիմիագէտ մը պէտք է, եթէ ոչ աշխատանոցի մէջ մասնաւոր աման - ներու մէջ զետեղուած այս երկու կազերը իրարու քով չեն գար։ Ս. Դ. Հնչակեան եւ ՀԱՄ ի մերձեցումը անկարելի է, եթէ այս շարքերու քիմիագէտները (հետեւող շարքերը) հրապարակ չիջնեն եւ այս երկու ընդդիմադիր պարագլուխները իրենց համակրողներով մասնաւոր ամանի մէջ չդնեն բաղձալի ջուրը — գործակցութիւնը — մերձեցումը եւ միութիւնը չպիտի ստեղծուի։ Ուրեմն, այս երկու շարքերու մէջ գտնուող այս բաղձալի մերձեցումին ու միութեան կողմնակից եղողները պէտք է հրապարակ իջնեն եւ առաջնորդեն շարքերը»։

Ի՞նչ մեղքս պահեմ, ոչ քիմիագիտութենէ կը հասկնամ, ոչ ալ այս հանճարեղ գիտուն ընկերութիւններէն։

Միայն պզտիկ դիտողութիւն մը։

«Թթուածին եւ ջրածին կազերը երբ որոշ համեմատութեամբ կը միացուին, ջուր կ'ունենանք»— կ'ըսէ յօդուածագիրը։

Միւս կողմէ կը յայտնէ թէ ՀԱՄի (Հայ Աշխատաւորներու Միութիւն) բոլոր անդամները նախկին Հնչակեաններ են։ (Ինչպէս Հօկին եւ Կոմկուսին մէջ, առ հասարակ)։

Արդ, «մասնաւոր ամաններու մէջ զետեղուած այս երկու կազերը» երբ իրարու քով գան, քիմիագէտներու ղեկավարութեամբ, ի՞նչ բան կրնայ ծնանիլ արդիւնքը, քանի որ երկուքն ալ նոյն աղբիւրէն կը հոսին։

Թթուածինը եւ ջրածինը ջուր կ'արտադրեն, իսկ այս «տէօնմէ» բաղադրութի՞ւնը։

Ճիշդ լուծողին մէկ տարեկան «Հայ Բոյժ»։

ՎԱՀԷ

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՆ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒՄԸ

Երէկ հաղորդած էինք այս ուրախալի լուրը։ Աթէնքի Ազգ. Կեդր. Վարչութիւնը հետեւեալ յայտարարութիւնը հրատարակած է այս մասին.—

Ուրախութեամբ կը ծանուցանենք բոլոր յունահայութեան թէ կատարուած կանոնաւոր աշխատանքէ մը յետոյ, հելլէն կառավարութեան եւ կրթական նախարարութեան բարեացակամութեան շնորհիւ, հայ վարժարաններու կրթական գործի մասին կրթական նախարարութեան մինչեւ վերջնական որոշում տրուիլը, 1936 — 1937 տարեշրջանին համար արտօնուած է բանալ բոլոր համայնական, անհատական եւ այլ վարժարանները։

Այս առթիւ Կեդր. Վարչութիւնս իր խորին երախտագիտութիւնը կը յայտնէ հելլէն կառավարութեան եւ կրթական Վսեմ. Նախարարին։

ԴԷՊԻ ՄԱՏՐԻՏ 150.000 ՀՈԳԻՈՎ

Զօր. Մօլա՝ հիւսիսէն, Ֆրանքօ՝ հարաւէն

Վերջին լուրերու համաձայն, Զօր. Մոլա հիւսիսէն, Զօր. Ֆրանքօ հարաւէն յառաջ կը խաղան, միացեալ ճակատով գրոհ տալու համար դէպի Մատրիտ։ Երկու բանակներուն միացումէն վերջը, վճռական յարձակումը պիտի սկսի մայրաքաղաքին վրայ։ Յարձակման պիտի մասնակցին աւելի քան 150 հազար հոգի, որոնց մեծ մասը քաջավարժ զինուորներ եւ Մարոքէն եկած լեգէոնականներ են։ Յարձակումը պիտի կատարուի միաժամանակ թէ Սոմոսիէրրայի ճակատէն եւ թէ Արանկուէզի շրջանէն, որ կենսական է Մատրիտի պարենաւորման համար։ Սոմոսիէրրայի ճակատին հրամանատարը պիտի ըլլայ Զօր. Մոսքարտօ, Ալքազարի հրամանատարը, որ քաջաբար դիմադրեց ինը շաբաթ։ Կառավարական զօրքը փութով պնդութեամբ կ'ամրացնէ Մատրիտի շրջակաները։ Վարչապետ Լարկօ Քապալյէրօ եւ քանի մը նախարարներ անձամբ աչքէ անցուցին ամրութիւնները։

Երեքշաբթի օր 30 ապստամբ օդանաւեր ռմբակոծեցին Մատրիտը, իբրեւ նախապատրաստութիւն ընդհ. յարձակման։

Օվիէտոյի մէջ պաշարուած ապստամբները կը դիմադրեն տակաւին։ Պաշարման սկիզբէն ի վեր առաջին անգամ ըլլալով ամէնէն մահացու ռմբակոծութիւնը կատարուեցաւ երեքշաբթի օր։ Աւելի քան 800 ռումբեր տեղացին քաղաքին վրայ, լեռնային հրետանիներով, մինչ 5— 6 օդանաւեր ալ 420 ռումբեր կ'արձակէին օդէն։ Միեւնոյն առեն զրահապատ կառախումբեր եւ կառքեր խուժեցին դէպի քաղաք, գնդացիրի կրակ մը տեղացնելով։ Ապստամբներու զեկոյցը կ'ըսէ թէ բոլշեւիկ հանքագործները ետ մղուեցան. իսկ ուրիշ լուրի մը համաձայն կարմիրները գրաւած են ռազմագիտական ամէնէն կարեւոր դիրքը եւ քաղաքին անկումը անխուսափելի է։ Քաղաքին հրամանատարը, գնդ. Արանտա, զօրավարութեան ատրճան ստացաւ անթելով։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԳՐԱԳԷՏԸ

Այն՝ որ ոչ միայն գիր ու գրականութիւն գիտէ, կը հասկնայ խորապէս անոնց լեզուն ու ոգին, այլ եւ գիտէ գիր ու գրականութիւն ստեղծել: Ծանօթ է գրուած բաներուն, գիրքերու կեանքին, բայց կը ճանչնայ նաեւ չգրուած բաները, մարդերու կեանքը. կը ճանչնայ՝ ու կրնայ ճանչցնել. կրնայ վերարտադրել իրերը եւ մարդերը ու նոր կեանքով մը ապրեցնել զանոնք, նոր լոյսի տակ ու նոր օդի մէջ:

Ուրիշ խօսքով՝ կը ճանչնայ Աստուծոյ գործերը եւ գիտէ, կրնայ երբեմն ալ ինքը Աստուած դառնալ: Խոշոր յաւակնութիւն, անշուշտ, բայց այդ յաւակնութեամբն իսկ արժէքաւոր ու հետաքրքրական՝ գրագէտ մարդը:

Հետաքրքրական ու արժէքաւոր անոր համար, որ գրագէտը ոչ միայն կեանք կուտայ, այլ եւ գիտէ դարերու տեւողութիւնը տալ կեանքէն, անկենդան աշխարհէն փրցուած էջի մը կամ աննշան բեկորի մը:

Անիկա գիտէ իր կեանքը տալ քանի մը էջերու մէջ, ցոլացնելով անոնց մէջ միանգամայն ուրիշներունը. կամ տալ ուրիշներուն կեանքը, իրը խառնելով անոր, համնելով այսպէս մարդու կեանքին. այն կեանքին՝ որ մերն է, ձերն է, անոնցն է, բոլորինը, այսինքն՝ նոյնը իրենց խորքին մէջ, հակառակ մակերեսի խատուտիկ գոյներուն ու տարականոն գիծերուն:

Ո՞վ է ճշմարիտ գրագէտը:

Այն՝ որ կեանքը գիրքի կը վերածէ, եւ գիրքը կենդանի, ապրող, տեւող քանդակի. զգացումներու եւ գաղափարներու մշտավառ ջահի, մարդերը փոթորկող ալեկոծութեան, անցողականին մէջ յաւիտենականը բռնելով, անհատին մէջ հաւաքականի հեւքը գտնելով, ցեղին ցոլքը եւ մարդկայնութեան կենդանի շունչը: Այն՝ որ գիտէ կաթիլ մը արցունքին մէջ աշխարհի լացը խտացնել, եւ ծիծաղի մը մէջ կեանքին ուրախութիւնը:

Մեծ են թիւրիմացութիւնները այս կէտերուն շուրջ:

Շատեր կան, որ պայման կը դնեն մենութիւնը, զտարին արուեստագէտին համար. կը պանծացնեն բազմութենէն, «աղմուկէն» հեռու կեանքը, ինքնասոյզ ու մենասոյզ գոյութիւնը. «չքեղ մեկուսացումը», ըստ դասական բացատրութեան, վերէ՛ն, հեռուէ՛ն դիտելու ու դատելու համար ամէն բան:

Ի՞նչ վրիպում:

Այնքան խոր են մեր գործերը, որքան հարուստ՝ մեր տպաւորութիւնները: Իսկ տպաւորութիւն՝ կեանքէն, բազմութենէն ու անոնց ծփանքէն միայն կարելի է առնել: Կարելի չէ նստիլ ծովափը եւ փոթորիկը ճանչնալ. տալ զայն իր ուժին ու վայրի խռովքին մէջ. հարկ է նետուիլ ծովուն բացերը, կրել նոյն իսկ նաւաբեկումի վտանգը, եւ ապրիլ արհաւիրքը մահուան ու ծովուն: Ոչ ուրիշներու տեսածը, ոչ անոնց կրածն ու պատմածը չեն խօսիր մեզի:

Եթէ ստեղծագործութեան մասին է խօսքը, այլ ոչ «արտադրութեան», ուրեմն անհրաժեշտ է տենդագին տառապանքը, ոգեւորութիւնը, կիրքը, ամբոխին ու կեանքին կայծկլտող լոյսը եւ անհզգեցիկ մուժը: Առանձին, մեկուսի կեանքին մէջ ոչ մէկը ասոնցմէ, որոնք թեւը կը կազմեն մարդկային ստեղծագործական թափին:

Գրողը, անշուշտ, ինքզինքը պիտի տայ, ամէն բանէ առաջ, բայց իր մէջ պիտի տայ մարդը, իսկ մարդը իր մէջն է եւ նաեւ դուրսը իրմէն, ուրիշներուն ու կեանքին մէջ, ուրիշներուն ու կեանքին հետ: Պիտի ապրի բազմութեան մէջ, պիտի հակադրէ ինքզինք ուրիշներուն, պիտի վրդովուի, պիտի հրճուի, պիտի գժտուի, պիտի համերաշխի, տալու համար ողբերգութիւնը կամ դիւցազներգութիւնը իր անձին կամ մարդերունը:

Երբեմն «մուսա»ներ կային, եւ գրողն ու արուեստագէտը մուսաներէն կը ներշնչուէին, զանոնք կ'ոգեկոչէին ստեղծելու համար: Այսօր մեռած են մուսաները, ու գրագէտը կեանքի երաժշտութեան պիտի դիմէ, փոխանակ առանձնութեան մէջ, սեղանի մը առջեւ մատը ճակտին, աչքերը կապոյտներուն նստելու:

Վանքերու մէջ երբեք ծաղկած չէ զուտ գրականութիւնը, կեանքի պակասէն:

Միայնութեան մէջ կը մեռնի գրագէտը, կամ կը դառնայ դուրս կեանքէն, ջերմանոցի տժգոյն ծաղիկ, երբեմն ալ ծառայ կեանքի հզօրներուն, որոնք կը տիրեն կեանքին ու կը վարեն զայն ըստ իրենց քմահաճոյքին:

Ահա դիկտատորական երկիրները, ուր գրագէտ տարրը, մտածող, ստեղծագործող տարրը քշուած է կամ քշուած հանրային կեանքէն, ու կամ անդամալոյծ է կամ հպատակ վերէն եկած հրահանգներու:

Ո՞ւր են անոնք, որ մեռնիլ գիտէին իրենց գաղափարին ու գործին համար: Այսօր՝ յենարաններ, եթէ ոչ գործիքներ, դարձած են շատերը անոնցմէ:

Գրագէտը ապրելով պէտք է գրէ, ապրելու համար, իբրեւ արուեստագէտ, ֆետայիին պէս, որ ապրելով կը հերոսանայ: Պէտք է մեռնիլ գիտնայ ան, ապրիլ կարենալու համար, որպէսզի իր գործէն առաջ իր կեանքովը խօսի ու հասնի բազմութիւններուն: Չունի՞ այդ ոգին. ուրեմն արհեստաւոր է, ոչ արուեստագէտ. եւ հետեւաբար պէտք չունի տառապելու: Կը բաւէ ուշադիր ըլլալ, ունենալ քիչ մը ճաշակ եւ կաղապարներու նմանելու կարողութիւն:

Արիւնը՝ արուեստագէտներուն համար է, ոչ արհեստաւորներուն. անոնց՝ որ կը տառապին, նոր կաղապար տալու համար, քանդելով հինները:

Գրեցինք այս բոլորը, ըսելու համար որ հայ գրողը, որ կը մեկուսանայ հետզհետէ, պէտք է խառնուի կեանքին. ան ոչ միայն արձանագրողը պիտի ըլլայ, այլ կերտողը կեանքին ու պատմութեան. նախ կեանքին ու բազմութեան հետ եւ յետոյ գիրքին մէջ. անոնցմէ վեր ու հեռու. այո բայց անոնց տպաւորութեամբը համակուած: Վերջ նկուն, առանձնակի ու ջլատուած կեցուածքներու. կրկէսին ու կրակին մէջ, երիվարին վրայ, հպարտ ու հզօր իր ժողովուրդովը, իր ցեղին շունչովը եւ անոր ոգեղէն բազուկովը: Այսպէս՝ եթէ կ'ուզէ դեր կատարել ու արժէք դառնալ, ստեղծագործ նկարիչ, ոչ լուսանկարիչ:

Մեր ամէնէն զտարիւն, ամէնէն մեծ արուեստագէտները կեանքին մէջէն քալեցին ու հանրային կեանքին մէջ թրծուեցան, Պէշիկթաշլեանէն սկսած, Վարուժան, Զարդարեան, Սիամանթօյ, Զօհրապ, նոյնիսկ Մեծարենց, չյիշելով դեռ աւելի հինները, Գր. Օտեանները, Ռուսինեանները եւ իրենց արուեստին ու գրականութեան մէջ, թէեւ ապրեցան կեանքի կրակին ու մոխիրին մէջ: Ճշմարիտ արուեստագէտը չի վախնար կեանքէն ու մարդերու բազմութենէն, որոնց չհպատակելու համար սարկօրէն, պէտք է վարել գիտնայ զանոնք:

Պիտի ուզէինք, որ հայ գրողը, երիտասարդը մանաւանդ, հեռու մնար ու վեր՝ իմացական ու հոգեկան այն վարակումէն, որ կեանքէն հեռու կը քշէ գրագէտը:

Պիտի ուզէինք, որ հայ գրողը ըլլար նաեւ կրողը հայ վիշտին, անոր տագնապին ու երազին, թէ իսկ հարկ ըլլայ ատոր համար տապլտկիլ կեանքի փոշիներուն ու տիղմերուն մէջ:

Յաղթական զօրականները անոնք են, որոնք ոչ միայն լեռներ կը կտրեն, այլեւ՝ եթէ հարկ ըլլայ՝ ճամբաները ճեղքելով կ'անցնին:

Բաւական է որ հեռուն փայլող արեգակը վառ մնայ միշտ հորիզոններուն վրայ եւ բաւական է որ մեր արտերը բաց ըլլան ու ընդունակ ողողուելու անոր ճառագայթներէն:

(Խմբագրական՝ ՅՈՒՍԱԲԵՐԻ)

ՎԱՌՆԱՆ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

Վառնայի համար կ'ըսեն «Սեւ ծովու մարգրիտը» եւ իրօք քաղաքը իր բնական կիրքով կրնայ մրցիլ Ֆրանսայի որ եւ է ծովեզերեայ քաղաքին հետ, որոնք անուն հանած են իբր օդափոխութեան վայրեր:

Վառնան ըլլալով Պուլկարիոյ օդափոխութեան համար գլխաւոր քաղաքներէն մին, 75 հազար բնակչութեամբ կառավարութիւնը եւ տեղական քաղաքապետութիւնը ջանք չեն խնայեր քաղաքին բարեզարդութեան, հաճելի դարձնելու համար եկող օտար շրջիկներուն:

Բոլոր անոնք որ Վառնան տեսած են 20 տարի առաջ, այսօր անճանաչելի կը գտնեն զայն: Նոր նոր շէնքեր սալայատակուած փողոցներու եւ պողոտաներու վրայ, սիրուն ոճով եւ գեղեցիկ ճաշակով եւրոպական ամենալաւ շէնքերէն վար չեն մնար:

Բոլոր այս շինութիւններն ու աշխատանքները տարուէ տարի կ'ըլլան եւ կը տարուին որպէսզի երկրէն ու արտասահմանէն եկող զբօսաշրջիկներու համար հանգստաւէտ կեդրոն մը ըլլայ:

Դժբախտաբար շատ անգամ այս աշխատանքները ապարդիւն կը մնան, կացութեան եւ ինչո՞ւ չըսել նաեւ համաշխարհային տագնապին պատճառաւ:

Տեղացին ամբողջ 9 ամիս հեւի հեւ իր ճիգովը տապկուելով կը սպասէ եղանակին, որպէսզի գործ մը, առեւտուր մը ընէ այցելուներու հետ: Անցեալ տարուան առեւտուրը բաւական գոհացուցիչ եղած էր տեղացիին համար, սակայն այս տարի գրեթէ ոչինչ: Շատեր մեծամեծ ծախքերու տակ մտան այն յոյսով որ եղանակէն պիտի շահին, եկուորները քիչ էին, արտասահմանէն գրեթէ եկող չկար, շատեր վնասով գոցեցին իրենց բացած խանութները:

Տեղացին շատ բան չշահեցաւ այս տարի: Անշուշտ տեղացիներուն մէջ կան շատ Հայեր, որոնք գրեթէ քաղաքին առեւտուրին մէկ երրորդը իրենց ձեռքը առած են: Մանաւորաբար աչքի կը զարնէ ոսկերչութիւն, կերպասեղէնի, կօշկակարներու, դերձակներու եւ մանաւանդ չոր ձուկի տիրապետութիւնը:

Գոնէ խանութպանները նախանձելի վիճակ մը ունին, շնորհիւ իրենց անցեալի դիրքին եւ գործունէութեան: Ներկայիս բոլորը մէկ խօսք միայն ունին՝ «մեր դրամնէն կ'ուտենք»:

Աւելի խղճալի բանուորին վիճակը, մանաւանդ Նանսէնեան հպատակներուն, որոնք որ դիմեն դուները իրենց առջեւ փակ կը գտնեն: Եւ աւելին, ամէնէն ցաւալին հոս կը տիրէ տեղացիի եւ դրսեցիի խոր վէրքը:

Զգենք որ տեղացի խանութպանը կը նախընտրէ ունենալ տեղացի բանուոր մը քան դրսեցին, ուրիշ խօսքով Նանսէնեան հպատակ մը: Հայ պաշտօնական մարմիններն իսկ յայտնի կ'ընեն այդ խտրութիւնները: Օրինակ մը տամ աւելի ցայտուն եւ աւելի յստակ, դուք կրնաք մնացածը եզրակացնել:

Նանսէնեան նպաստ մը կ'ուզեն բաշխել չքաւոր ընտանիքներու եւ անգործներու: Այս բաշխումը Բարեգործականը կը կատարէ եթէ չեմ սխալիր, եւ նախապատուութիւն կը տրուի տեղացիներուն: Այս անիրաւութեան դէմ բողոքեց միայն Աստափազարցի քարակոփ հայրենակից մը, որ քանի մը Նանսէնեան գործաւորներ կը բանեցնէ, առարկելով թէ տեղացին ըլլալով պուլկարահպատակ, որ եւ է աշխատանքի տան, գործարանի առջեւ կամ դաշտը, դուռը իր առջեւ գոնէ կէս մը բաց կը գտնէ, իսկ Նանսէնեան բանուորի մը առջեւ բոլորովին գոց, մանաւանդ որ այդ դրամը անոնց արդար իրաւունքն է եւ պէտք է նախ անոնց տրուի:

Ինչ որ է, չարժեր խորքը քրքրել, վէրքը կը թարմանայ եւ եղած բողոքներն ալ կը մնան «ձայն բարբառոյ յանապատի»:

Վառնան Պուլկարիոյ մէջ Ֆիլիպէէն յետոյ երկրորդ հայաշատ քաղաքն է: Ունի մօտ 5000 հայութիւն, մէկ եկեղեցի, երկու խեղճուկ մանկապարտէզի վայել դպրոցներ եւ երկու ողորմելի քահանաներ, մէկը նախկին հնակարկատ կօշկակար, իսկ միւսը՝ բեռնակիր, որոնք դարձած են այս կամ այն անհատին կամայականութեանց խաղալիկներ:

Քաղաքական կազմակերպութիւններ ըստ օրինի արգիլուած են, կան միայն մշակութային ակումբներ:

Ռամկավարութիւնը գոյութիւն չունի, ոչ ալ հաւաքատեղի մը: Հօկ եւ Հնչակեան իրար լրացնող ակումբ մը ունին, սրճարան մը, ուր երբեմն հանդէս մը կամ երեկոյթ մը սարքելով իրենց գոյութիւնը քարշ կուտան: Առաջ իրարու դէմ լարուած եւ պառակտուած էին, այժմ գիտակից փոքրամասնութիւն մը միայն կը գործէ իբրեւ հայրենիքի օգնութեան մարմիններ:

Դաշնակցութիւնը դժբախտաբար իր պատեանին մէջ քաշուած, հոգեւորով բռնաւորուած երեւոյթ մը ունի, ճիշդ դաշտէն կամ ոսպորդութենէ վերադարձող զամբուրին պէս դրամանեմին վրայ, իր երկու թաթերուն վրայ կը մրափէ ապահով եւ անվրդով:

Մարզական կեանք գրեթէ գոյութիւն չունի, եթէ նկատի չառնենք այս կամ այն Արմենականին (թէեւ Հ.Մ.Ը.Մ.) մասնակցութիւնը պուլկար առաջնակարգ եւ ազգային ֆութպոլի խումբին մէջ:

Ամբողջ տարուան մը մեռեալ կեանքէն յետոյ օգոստոսին Վառնայի մէջ տեղի ունեցաւ պուլկարահայ ողիմպիականը: Անունը մեծ է, բայց իրականին մէջ անչուք անցաւ, թէ կազմակերպութեամբ եւ թէ ձեռք բերուած արդիւնքներով:

Բարենպատակ կազմակերպութիւններէն յիշողութեան արժանի է Հայ Օրիորդաց Միութեան աշխատանքը: Միութիւնը ամբողջ մէկ տարի ամէն ցերեկ աղքատ աշակերտներու ճաշ կուտայ ձրի սեղանատան մէջ: Գովելի է նաեւ բոլորիս ծանօթ Հայ Գթութեան Խաչը, որ կը ջանայ թեթեւցնել ընտանիքներու ապրուստի եւ ձմրան վառելանիւթի հոգը:

Երկու մատենադարաններ կան, մէկը՝ նախկին ռամկավարներէն ժառանգ մնացած Բարեգործականի գրադարանն է, մէկ երկու հարիւր գիրքերով, չըսելու համար խեղճուկ մատենադարան մը:

Չեմ գիտեր կ'արժէ՞ խօսիլ Բարեգործականի մասնաճիւղին գործունէութեան վրայ: Մասնաճիւղ մը որ անունով միայն գոյութիւն ունի, իսկ գործնականին մէջ ոչինչ, եթէ նկատի չառնենք մէկ երկու երիտասարդ անդամներու (Երիտասարդաց Լիկան) 2—3 դասախօսութիւնները: Իսկ վարչութիւնը իրար հակասող տարրերէ կազմուած միութեան քառակուսի անիւը կը վարէ իր ուզած ուղղութեամբ:

Անցեալ դպրոցական տարեշրջանին բաւական աղմուկ հանեցին իրար եւ միութիւնը պառակտելով: Եղածը ի՞նչ է,— շատ պարզ, կեդրոնէն եկած դրամը պէտք է բաշխուի դպրոցին համար եւ կեդրոնին հրահանգներուն համեմատ, այսինքն զրկուած դրամը տրուի ուղղակի աւագ ուսուցիչին: Այս է պահանջը կեդրոնի վարիչ պատուիրակ բանաստեղծին, մինչ Վառնայի վարչութեան անդամներէն ոմանք եւ մանաւանդ դպրոցի հոգաբարձութիւնը դէմ էին այս կարգադրութեան և կը պահանջէին որ Բարեգործականի եղած օգնութիւնը ուղղակի իրենց զրկուի, գործածուելու համար համաձայն տեղական պէտքերուն: Այս հարցը բաւական մելան սպառեց հոգաբարձութեան եւ կեդրոնին միջեւ եղած նամակագրութեամբ:

Կեդրոնի վարիչին կամքն էր, որ օգնութիւնը ըլլայ ուղղակի աւագ ուսուցչին, որովհետեւ այս վերջինը ռամկավար մը ըլլալով, դրամը իր նպատակին հասած պիտի ըլլար: Ուրիշ խօսքով իր ընկերոջ օգնութեան ճամբայ մը, մինչդեռ երբ այդ գումարը հոգաբարձութեան տրուէր եւ ան ըստ կարիքի գործածէր, օգտուողներուն մէջ թերեւս Դաշնակցականներ գտնուէին ... Այս ճամբուն մէջ այնքան յառաջ գնաց Սքուար Ալպօնիի նենգամիտ վարիչը, որ այսքան անդամներ պահանջեց ուսուցչական ցանկը իրեն զրկել, ինչպէս ընել տուած է Խասքովոյի, եւ կարգ մը կարօտ քաղաքներու, հասկնալու եւ համոզուելու համար թէ նպաստի կայ դպրոցին ուսուցիչ, ուսուցչուհիները ռամկավա՞ր են, Բարեգործականի անդա՞մ են եւն., եւ երբ դրական պատասխան կը տրուի խարդախ փորձին, կը բարեհաճի նպաստը զրկել ուղղակի հոգաբարձութեան, գիտէք որքա՞ն. ճիշդ (30.000) երեսուն հազար լէվա այսինքն մեթր Մալէզեանին տուած ամսականին կէսը, 5000 ֆր. հինգ հազար հայութեան մը մէկ տարուան կարիքին համար:

Կեցցէ՛ Հայոց Բարեգործական Ընդհ. Միութիւնը ...

Երկրորդ մեծ մատենադարանն է «Բարդէն Սինի»ն, որ քաղաքապետութեան գրադարանէն անմիջապէս վերջ ինքը կուգայ թէ քանակով եւ թէ որակով:

Վառնայի մէջ կայ վայր մը որ աչքի կը զարնէ, այդ «Բարդէն Սինի»ն է եւ սակայն անոր ծոցին մէջ ալ ծպտուած վէրք մը կայ, շնորհիւ կարգ մը պառակտիչ անհատներու, որոնք կ'ուրանան ամէն նուիրականութիւն երբ խնդիրը կապուած է ազգային հարցերու:

Կ'արժէր այս մասին երկարօրէն գրել, սակայն ի՞նչ օգուտ որ եղածը տեղական երեւոյթ մըն է եւ կը դառնայ աւելի անձերու շուրջ քան խոշոր ...լի:

Ակամայ միտքս կուգայ Վաղարշակ Նորենցի սա խօսքը, որ շատ կը պատշաճի քիչով շատ բան հասկնալու համար.

Յուշեր կան չար ու չարաչէ,
Յուշեր սեւ անասելի,
Չես ուզում, բայց ի՞նչ արած
Յիշում ես, մարդ ես էլի:

ԹՂԹԱԿԻՑ

Ի ՊԷՏՍ ՉԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ — Չյուսահատինք մեր դասարանէն: Հետաքրքրութիւնը թափ կուտայ, թափ կ'առնէ: Կը հարցուի ինձի — Ինչո՞ւ կ'ըսենք էական եւ կ'ըսենք իգական, քանի որ այս վերջին բառին արմատականը էգ է, եւ Է եղած է Ի: Ինչո՞ւ, ուրեմն էական, իսկական չէ: Ճիշդ է: Եթէ ես հարցնողին տեղն ըլլայի, իբրեւ օրինակ կուտայի նաեւ էջը, քանի որ կ'ըսենք իջապան:— Պատճառը այն է, որ է ու անձինն, առանց իրեն հետ անհրաժեշտ բաղաձայնին, միշտ Է է, անփոփոխ, անայլայլելի, անփակ: Ու երբ առիթով կը յիշեմ բառն ըլլալ թէ Է կը նշանակէ արդէն առանձինն Աստուած, ան՝ որ կայ յաւէտ, եւ մեր նախնիք այս գիրը՝ այս նշանակութեամբ՝ կը կոչէին անփակ, որ չի փակուիր, չի բարդանար, չածանցուիր: Անփակ գրով հաստատեալ բարտէս (ի՞նչպէս չյիշեմ մեր լեզուին ոսկի դանձարանին, ուր պահեստին բնաւ չի հնանար ոչ կը պակսի ու այսպէս, հարկ չըլլար բնաւ կոտրել, իջեցնել անոր արժէքը: Դասական լեզուները՝ լեզուական տնտեսական տագնապներուն առեն պատրաստ ունին միշտ ոսկեգինը, անյեղլի, անսպառ եւ անփոխարինելի: Ահա էքսպոյ մը՝ որ ոչ թաց նկուղներէն կը վախնայ եւ ոչ քաղաքական հոսանքներէն կը բռնաբարուի: Ահա սանկ լեզու մը ունինք մենք, սիրելի Արազ: Ներողամիտ եմ լուռ հաւանութենէդ, գոնէ այս անգամ խնայեցիր ակնոց մը եւ չարմկեցիր գիս բուռն):

Հիմա, անփակ գրով հաստատեալ բարտէս — Գիտէ՞ք, կը յիշէ՞ք ար...

ԿԱՐՄԻՐ ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ ՕՐԵՐՈՒՆ (Սիրավէպ)

— Համոզուեցէք, պատասխանեց ...

—Ուրեմն, որքան կը հասկնամ քեզ, ...

... ասիկա ի՞նչ կը նշանակէ, հարցուց Գոհար զարհուրանքով: Ես կը կարծէի թէ Թուրք կիները ...

— Գիտցիր, սիրելի բարեկամ, կը ...

Կալիօպէի ամուսինը՝ Քսենոֆոն Տըրակամեսթիս՝ ինքն ալ Յոյն, սեղանաւոր, իր գրասենեակները ունէր Կալաթայի մէջ, Թինէլին գլուխը եւ կը բնակէր Բերա փառաւոր տուն մը, ...

... յոյն կամ հայ հաստատութիւններու: Գոհար, անթերի պարող, խորամանկ ամեհոտ եւ փորձագէտ սիրահար, չէր համարձակեր շատ մօտէն սեղմել գեղանի Կալիօպէն, միշտ շրջապատ...

... լէնուհիներուն եւ Հայուհիներուն ... մամ, Կալիօպէ սքանչելի կրթութիւն տեսած էր: Եւ Գոհար օր մը վերջին ծայր հիացաւ՝ երբ Կալիօպէ Հերբերթ Սփէնսըրի ընկերաբանական ...

[illegible]

գեօք, Աւագ Շաբթուան շաբաթ օրուան հրաշալի երգէն (որ Պարգեւացուն ամենեցուն ով կը սկսի) առնուած մաս մըն է այս նախադասութիւնը, կէս վիճակով: Այդ երգին կամ շարականին հեղինակն է Մեծն Սահակ Պարթեւ, խակական թոռը Գրիգոր Լուսաւորիչին: Տեսէք, սիրելիներ, ո՜ւր բարձրացանք, Ե. դար, եւ անկէց ալ վար մը սանդուղ վեր, խիղախ, հպարտ քալուածքով: — Անփակ դիրը էն է, քարտէսը կնքուած թուղթն է: Բառ աւանդութեան, հրեայ քահանայապետը — Քրիստոսը դատապարտողը կնքեց անոր գերեզմանը որպէսզի յայտնի ըլլայ անոր տեղը, եւ աշակերտները, կամ անոր ետեւէն աղջելէն գացող խանդավառ կիները, հրէաշինները, մարմինը չգողնան, «յարութիւն առաւ» ըսելու համար: Արդ, այդ կնիքին կեդրոնը քանդակուած էր Եհովային սկզբնատառը Է, համազօր մեր խառնուածին Էին: Որով հրեայ քահանայապետը ինքնին, անուղղակի կերպով, վկայած կ'ըլլայ, թէ այս քարին տակ հանգչողը Է է, Աստուած է ... կը տեսնէ՞ք Սահակի Հայ-Պարթեւական հանճարը: Տեսէք նաեւ թէ Է իբրեւ առանձին, Էակի, Աստուած է, իսկ յոգնակի, էք, կը նշանակէ ստեղծուածներ, արարածներ, ամէն կարգի: Երբ կը կարդաք Էից Էակ, ի՞նչ կը հասկնաք արդեօք: Դասարանիս ազնիւ հետեւողները, պարտաւորաբար, պիտի չկրնան հասկնալ այս Էից Էակը: Ես դիւրութիւն տալու համար իրենց, թարգմանեմ արարածներուն արարիչը: Ձեր գիտցած օտար լեզուով թարգմանեցէք այս Էից Էակը, եւ դատեցէք թէ մերը որքան գեղեցիկ եւ բովանդակիչ է եւ ներդաշնակ է միանգամայն:

Հետեւաբար, անշուշտ Էական կ'ըլլայ, իսկ երկրորդին մէջ հետը իրեն «փակուած» բաղաձայն մը ունի, ինչպէս նաեւ Էշը: Ներողութիւն, այս վերջին օրինակը անոր համար տուի, որովհետեւ, որչափ գիտեմ, միւս բոլոր բարդ եւ ածանց բառերուն սկիզբը Էն չի փոխուիր: Բացառութիւն են Էգը, Էշը:

Փոփոխելի ձայնաւորներուն կանոնը պէտք է լաւ միտք պահել կամ, ի հարկին վերյիշել: Այս մասին հին դասերէս մէկ երկու նմոյշներ աչքի առջեւ ունիմ, բայց դասը որքան տարրական ըլլայ՝ կրկնութիւնը անհրաժեշտ է, մանաւանդ երբ ի պէտս այնպիսի զարգացելոց է, որոնք՝ աշխատանքի տակ բեռնաւորուած՝ իրենց ուսուցիչին համբերատարութեան կը վստահին ... Եւ իրաւունք ունին:

Փոփոխելի ձայնաւորներն են գլխաւորաբար Է, ի, ու, ոյ: Այսպէս՝ Է կը փոխուի իի կամ եի: Ի կը փոխուի գրուած կամ չգրուած ըի: Ու կը փոխուի գրուած կամ չգրուած ըի: Ոյ կը փոխուի ուի: Մանրամասնութիւններ աւելորդ են, գոնէ առ այժմ: Բայց այս բուածները քիչ շատ օգտակար ըլլալու համար՝ օրինակներ պէտք են: —Վէպ՝ վիպական, վիպերգու: Միտք մտածել, մտաւոր: Մութ՝ մթին, մթաժամ: Մոյր՝ մուրալ, մուրիկ: Կը խնդրեմ որ օրինակներով դուք ճոխացնէք դասը, ձեր օգուտին համար: Ջոր օր. սա օգուտ բառը, որ ուն կը կորսնցնէ կամ ը կը փոխէ եւ կ'ըլլայ օգտուիլ: Այսպէս բոլոր միւսներուն համար:

Ենթադրենք թէ բառի մը, բայց մը արմատական ձեւը կ'ուզէք գիտնալ.— Ահա ամենամեծ դիւրութիւն մը եւ լեզուական բնազդ մարզանք մը՝ որով հետզհետէ չափհասութեան իրաւունք կը ստանաք: Այսպէս, խիթալ, մրել, ձգել, քնատ, միտիլ, եւն. եւն. ձեւերը, որոնց արմատը կ'ուզէք հասկնալ — միտել՝ մէտ (Է կը փոխուի իի) քնատ՝ քուն (ու կը փոխուի ըի, գրուած կամ չգրուած), ձգել՝ ձիգ (ի կը փոխուի գրուած կամ չգրուած ըի), մրել՝ մուր (ու կը փոխուի ըի, տես վերը). խիթալ՝ խէթ-կասկած (Է կը փոխուի իի, տես վերը): Բայց մի՛ բնաւ չփոթիք, այլ լրջօրէն նկատեցէք.— ահա լրջօրէն, որուն արմատն է լուրջ, ճիշդ վերը բացատրուած օրէնքով: Նաեւ կը հանդիպիք մրայօն բառին, վիպական նկարագրութեան մը մէջ, եւ կ'ուզէք տարրաղդրել, եւ իրաւունք ունիք, որպէսզի լիովին ըմբռնէք իմաստը.— Նախ՝ անփոփոխ բառը կ'առնենք, այսինքն բարդութեան այն մասը՝ որ փոփոխելի ձայնաւոր գիր չունի, որ է՝ յօնը (յօնք): Կը մնայ մրը: Արդէն չգրուած ըի մը արտասանուիլը ցոյց կուտայ թէ փոփոխելի ձայնաւոր մը կայ, եւ վերը տրուած օրինակներուն համաձայն կը գտնենք ու, որով մուր (սեւ):

Այս մասին շարն ընդհուպ:

ՏԱՐԱԶ

«ԱՆԹԱՔԻՈՅ ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՈՒԽՏԱԾ ԵՆ ՉՀԱՆԴՈՒՐԺԵԼ ՍՈՒՐԻՈՅ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

ԽՄԲ.— Հալէպէն հետեւեալ հեռագիրը ուղղած են թուրքերէն Թանի, սեպտ. 30 թուականով: Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, թուրք թերթերը այժմ քաշած են իրենց լեզուն եւ խոհեմութեան յորդորներ կը կարդան..

Սուրիական պատուիրակութիւնը որ Փարիզի մէջ ստորագրեց Ֆրանքեւ սուրիական դաշնագիրը, Գաթըմա կայարանին մէջ դիմաւորուեցաւ Վաթանիներու (Սուրիացի ազգայնականներ) կողմէ: Շրջականներէն բանի բերուած էին մարմիններ, պատուիրակութիւնը դիմաւորելու համար: Պատուիրակութեան պետ Հալիմ Աթասի ճառախօսեց, բայց որ եւ է բան չըսաւ Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ (Անտիոք) մասին:

Դիմաւորողներուն մէջ կային նաեւ Թուրքիայէն փախած դաւաճաններէն ոմանք.— Վահիտէթթինի նախարարներէն Մէհմէտ, մուֆթիւ Մէսուտ, իմամ Մէհմէտ, գլխարկի դէպքին հեղինակը՝ Մէհմէտ հօճա, Հաճի Էթէմ եւ Շէյխ Մարուֆ: Ժողովուրդը կ'անիծէր այս դաւաճանները:

Իսքէնտէրունի դատարանին առջեւ երկուշաբթի պիտի սկսի դատը 20 Թուրքերու, որոնք դատարանի յանձնուած են այն ամբաստանութեամբ թէ օտար դրօշ եւ զարդանիշ կրած են Թուրքիոյ անկախութեան տօնին առթիւ (օգոստոս 30): Գաւառին չորս կողմերէն տասնեակ հազարաւոր Թուրքեր կը պատրաստուին ներկայ գտնուելու դատավարութեան: Բոլոր դատաւորները Արաբ են:

Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ Թուրքերը անհամբեր են, օր առաջ միանալու համար Թուրքիոյ: Անոնք որոշած են չենթարկուիլ Սուրիոյ վարչութեան: Ալէվիներու եւ Քրիստոնեաներու մեծամասնութիւնն ալ 300.000 Թուրքերու հետ միասին են:

Սուտ է Թուրքերէն «Թան»ի այն լուրը, որու համաձայն Արաբները Իսքէնտէրունի մէջ անարգած եւ պատռած են Թրքական դրօշը: Պատասխանելով այս դիտողութեան, «Թան» կ'ըսէ թէ Ճիւմհուրիէթ բաց հեռագիր մը ղրկած է Իսքէնտէրունի իր թղթակցին եւ ան ալ հերքած է բնականաբար, քանի որ գրաքննութիւն կայ Սուրիոյ մէջ:

** «Ազդակ» ալ կը հերքէ Թրքական դրօշին պատռուելու լուրը:

«ԱՆԹԱՔԻԱՆ ՄԵՐՆ Է»

Այս վերնագրով եւ առաջին էջին վրայ մասնաւոր շրջանակի մը մէջ, Ճիւմհուրիէթ դիտել կուտայ թէ Թուրք ժողովուրդին յուզումը չէ փարատած, հակառակ այն սփոփանքին թէ անհիմն է Թրքական դրօշին պատռուելու լուրը: 1921ին Անգարայի մէջ Ֆրանքլէն Պույեոնի հետ կնքուած դաշնագրով, Ֆրանսա կը խոստանար ինքնավարութիւն տալ Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ նահանգներուն: Արդ կարելի չէ թոյլատրել որ Սուրիա հիմա վեհապետական իրաւունքներ պահանջէ այդ նահանգներուն վրայ:

«Հետեւաբար կը սպասենք որ Ֆրանսա եւ Սուրիա խաղաղօրէն եւ հանդարտօրէն իր բնական արդիւնքին յանգեցնեն գործը: Մինչ այդ, կ'ուզենք որ Թուրք մեծ ազգը եւ սիրելի Անթաքիացիները պահեն իրենց յատուկ պաղարիւնութիւնը: Ոչ վարանումի, ոչ ալ անտեղի յուզումներու պէտք կայ մեր դատին մէջ: Թրքական Իսքէնտէրունը եւ Անթաքիան մերն են եւ մերը պիտի մնան»:

ՈՐՔԱՆ ԹՈՒՐՔԵՐ ԿԱՆ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՍԱՆՃԱԳԻՆ ՄԷՋ

Վերջերս Թրքական թերթեր շատ կը զբաղին Ալէքսանտրէթի սանճագով եւ պաշտպանելով այդ շրջանի մէջ գտնուող «280.000 Թրքութեան իրաւունքները»:

Ինչպէս ցոյց կուտան պաշտօնական վիճակագրութիւններն ու մարդահամարները, Թուրք թերթերու յիշած թիւը երեւակայական է, որովհետեւ Ալէքսանտրէթի սանճագին մէջ ոչ միայն 280.000 Թուրքեր չկան, այլ եւ բնակչութեան ընդհ. թիւն անգամ շատ նուազ է այդ թիւէն:

Ցոյց տալու համար թէ՝ որքան յերիւրածոյ են եւ առասպելական Թուրք թերթերու հրատարակութիւնները, ստորեւ կը ներկայացնենք Ալէքսանտրէթի սանճագի բնակչութեան ընդհ. թիւը, համաձայն պաշտօնական աղբիւրներու արձանագրութեանց եւ կրօնական ու համայնքային բաժանումներու.—

Թուրքեր եւ Քիւրտեր	74.302
Արաբներ	23.555
Ալէվի	60.082
Հայեր	26.355
Բողոքականներ	424
Լատիններ	103
Յոյներ	15.281
Չէրքէզներ	1735
Ընդհ. թիւ	201.832

«ԻՆԹԷՐՆԱՍԻՈՆԱԼ»Ը

Կիրակի օր մեծ հանդիսաւորութեամբ տօնուեցաւ «Ինթէրնասիոնալ»ի երգահանին,— Փիէռ Տէժէթէի մահուան տարեդարձը, Սէն Տընիի մէջ: Ներկայ էին 20.000 հոգի: Այս առթիւ քանի մը տեղեկութիւններ երգի մասին, որ ժողովրդական ճակատին հաստատումէն ի վեր աւելի յաճախ կը լսուի Ֆրանսայի մէջ.—

Երգին բառերը կը պատկանին յեղափոխական երգիչ Էօժէն Փոթիէի, որ զայն յօրինեց Փարիզի 1871 տարւոյն եղերական եւ հերոսական դէպքերէն ներշնչուած: Իսկ 1888ին Լիլի բանուորներէն Փիէր Տէժէթէ եղանակաւորեց զայն:

Փիէր Տէժէթէ ծնած է 1848ին Կանտի մէջ: 9 տարու էր՝ երբ գործարան մտաւ: Փայտի վրայ փորագրութեամբ կը զբաղէր: Մանուկ հասակէն բուռն սէր մը ունէր երաժշտութեան, այնպէս որ յաղթահարելով բազմաթիւ դժուարութիւններ՝ յաջողեցաւ հետեւիլ Լիլի երաժշտական Ակադեմիային, որուն աւարտական քննութիւններուն ժամանակ ստացաւ Ա. մրցանակը:

Այնուհետեւ շարունակեց գործարանական աշխատանքը, ու մինչ կը մասնակցէր բանուորական ցոյցերուն՝ իր մէջ կշռոյթ մը կը ստանար ցասումը ընկերային անարդարութիւններուն դէմ, բողոքը անիրաւուած բանուորներուն: Այսպէս իր միտքին մէջ պատրաստ էր եղանակը, եւ երբ օր մը ծանօթացաւ Փոթիէի ոտանաւորին, տեսաւ որ եղանակն ու բառերը կատարելապէս կը համապատասխանէին իրարու: Նոյն շունչը կը բաբախէր եղանակին ու բառերուն մէջ: Այսպէս Փոթիէի ոտանաւորը ընտրեց իբրեւ արտայայտութիւնը զանգուածներու կամքին, միլիոնաւոր մարդոց բողոքին, որուն կենդանութիւն կուտար իր յօրինած եղանակը: Այնուհետեւ բանուորական համախմբումներու երգը դարձաւ Ինթէրնասիոնալը:

2 Հոկտ. 1932ին կը մեռնէր Փիէռ Տէժէթէ: Մարսէլ Քաշէն այդ օրը դամբանական մը խօսելով ըսաւ թէ վերջին 40 տարիներու ընթացքին ոչ մէկ փրոփականտ այնքան արդիւնաւոր դարձած է, որքան Տէժէթէի երգը, որ աշխատաւորներուն կուտայ համերաշխութեան զգացումը, ցեղերու եւ ժողովուրդներու հարստահարուած զաւակներուն միջեւ ստեղծելով եղբայրութեան կապ մը:

Ոմանք «Ինթէրնասիոնալ»ին մէջ կը քննադատեն հակազինուորական ոգին,— սակայն դիտել կը տրուի որ երգը յօրինուած է պայքարելու համար այն պետութեանց դէմ, որոնք կը ճնշէին ընչազուրկ դասակարգը, բայց անոնք որ կ'երգեն «Ինթէրնասիոնալ»ը, կ'ըսեն նո՛րերը, գիտեն պաշտպանել երկիրը եւ կառավարութիւնը, երբ իրենք ընչազուրկներն են տէրը:

Եղանակին մէջ, սակայն, դիտելի է ռոմանթիզմի ձայներանգ մը,— տխուր եւ յուզիչ: Այսուհանդերձ ուժի լայն ալիքի մը ծփումով բաբախուն:

Մեր մէջ «Ինթէրնասիոնալ»ը առաջին անգամ թարգմանուած է Պոլսոյ դաշնակցական երիտասարդ պարբերաթերթին «Ազդակ»ի մէջ, յետոյ ասկէ մօտ 10 տարի առաջ մեր այս թերթին մէջ:

Զարենց եւս թարգմանած է զայն,— իր թարգմանութենէն նմոյշ մը.—

Ելի՛ք, ում կեանքը անիծել է,
Ով ճորտ է, մերկ է եւ սոված.
Արդէն վառւում են մեր սրտերը,
Արդէն կռուի ենք մենք ձգտում:
Այս հին աշխարհը կը փորենք մենք
Մինչեւ հիմքերը — եւ յետոյ
Մեր նոր աշխարհը կը շինենք մենք
Ուր ո՛չ սոված կայ ո՛չ դժգոհ:
Սա է վերջին կռիւը եւ պայքարը մեր մեծ,
Ինտէրնացիոնալը աշխարհը կը փրկէ:

Ոչ ոք չի տայ մեր փրկութիւնը,
Ո՛չ, խենթ հերոսը, ոչ արքան.
Մենք պէտք է մեր ազատութիւնը
Կռենք ձեռքով մեր սեփական:
Որպէսզի շուտ փշրենք մեր լուծը
Եւ ետ խլենք ողջ հողը մեր.
Խփենք մուրճերը, տանք մեր ուժը,
Քանի երկաթը տաք է դեռ—
Սա է վերջին կռիւը եւ պայքարը մեր մեծ,
Ինտէրնացիոնալը աշխարհը կը փրկէ:

Լոկ մենք, ճորտեր ու բանուորներս
Ունենք անխախտ մի իրաւունք
Ասել, որ հողը մե՛րն է, մե՛րն է—
Կորչի, հարուստը թող տզրուկ:
Եւ երբ պայթի մեծ փոթորիկը
Եւ կուշտ շները չքանան —
Նորից երկիրը եւ երկինքը
Մերն են ու մերը կը մնան:
Սա՛ է վերջին կռիւը եւ պայքարը մեր մեծ,
Ինտէրնացիոնալը աշխարհի կը փրկէ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

Ո՞Վ Է «ԳՈՄԻՃԵԱՆ»

ԼԻՈՆ, 5 Հոկտ. — ... Խմբագի՛ր, Լիոնի Փռոկրէ թերթը իր հրատարակած վերջին թերթօնին մէջ (Կնոջ Գաղտնիք, հեղինակ՝ Լէոն Սազի, Léon Sazie) յիշատակութիւնը կ'ընէ մի ոմն Գոմիճեանի (Կոմիկեան? կամ Գույումճեան), ներկայացնելով զայն իր հայրենակիցներուն աչքին խիստ աննպաստ գոյնով, ինչպէս այս ձեւը սկսած է կարծես տեսակ մը վիպային սովորութիւն ըլլալ կարգ մը անարժան Ֆրանսացի գրագէտներու, որոնցմէ դուք արդէն հատ մըն ալ ներկայացուցած էիք ձեր անցեալ Դշ.ի թիւին մէջ:

Նոր խորհրդածութիւններ աւելորդ կը նկատեմ յատկանշական մտայնութեան մը վրայ՝ որ բնաւ չի վնասեր մեզի, եթէ այսպիսի ընթերցումներ եւ հրատարակութիւններ աւելի պնդացնեն մեզ մեր հաւատքին մէջ, թէ մեր ձեռքն է միայն փրկութիւնը, պայմանաւ որ կարող ըլլանք միաբանիլ եւ ճանչնալ մեր «բարեկամները»:

Չեմ գիտեր թէ վէպի ընթացքին՝ դեռ ի՛նչ «անոյշ» անակնկալներ պահած է Լէոն Սազի, մեզ զուարճացնող տեսակէն: Ես առ այժմ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն կը ներկայացնեմ երկու թիւերուն (14 եւ 15) մէջ եղած ակնարկութիւնները ի՝ մասին Գույումճեանի, իրենց թողլով ճշդել, թէ այս «տիպար»ը իրական գոյութիւն ունեցա՞ծ է, ունի՞ թէ սոսկ վիպագրին երեւակայութեան արդիւնքն է.

— «... Այն (խաղամոլ մարդ մը) ահագին պարտք ունէր Գոմիճեան անունով մէկու մը: Այս Հայը դրամափոխ մըն էր, զարհուրելի վաշխառու մը:

Ուրիշ շատ մը շնորհքով մարդոց պէս (gentlemen) սակայն (խաղամոլը) այդ Գոմիճեան բուսածին յաճախորդն էր:

Ինչ որ ալ ըլլար, աղէկն գողնար, անդին գողնար, չէր յաջողեր Փիէռ տը Գանսաթէլ (այդ խաղամոլին անունն է) իր օձիքը ազատել այդ մարդուն — Հայուն — ձեռքէն:

Գոմիճեան «պաշտօնապէս» թէյթպու փողոցին մէջ մարգարիտներու, ոսկերիչներու, արեւելեան գեղարուեստական առարկաներու խանութ մը կը բանեցնէր, բայց խանութին ետեւը տեղ մը ունէր, ուր դրամ փոխ կուտար եւ իր յաճախորդները կը խեղդէր:

Այս Հայը դուրսէն բնաւ չէր նմաներ դասական Շայլօքին, կոտոտ, ցեցոտ, ողորմելի դէմքով վաշխառուի, ինչպէս հին վաշխառուները նկարագրուած են: Այդ տակաւին երիտասարդ մինչ լաւ հագուած փարիզեան ամէն բարձր միջավայրի մէջ մտնող ելլող, հանդիպածին առջեւ գլուխ ծռող, ձեռքերը իրարու քսող, Սակառանէն անպակաս, թատերական, գեղարուեստական ամէն տեսակ ներկայացումներու, ցոյցերու մասնակցող... Մասնաւորապէս կը տեսնուէր ինչ ինչ շրջանակներու, ակումբներու մէջ, հանրածանօթ ծովեզերեայ գազինօներու մէջ: Իր հիանալի կառքը ամէնէն անուանի դրոշմը կը կրէր:

Անոյշ խօսող, շատղրոյց, շատ խելացի, հաւկցող, ոչ առանց ալ հմտութեան եւ ոչ ալ բնաւ սրամտութենէ զուրկ: Ինք փոխ դրամ չի տար մարդու,— կ'ըսէր,— բնա՛ւ: Միայն թէ օգնութեան կը փութար, պարզապէս հաճոյք պատճառելու համար, փափաքելով ունենալ ոչ թէ յաճախորդ, այլ բարեկամ. այս էր լոկ իր նպատակը — կ'ըսէր: Բայց եկ տես որ առուտուրը առուտուր է: Ժամանակները շատ գէշ են եւ դրամը դժուարացած է: Նախազգուշութիւններ ընելու պարտաւոր էր ...

Վճարօրին պէտք էր վճարել, որովհետեւ մուրհակ փոխելը շատ դժրախտութիւն մըն էր որ գործին չէր գար, իսկ չվճարուիլն ալ շատ աղէտ մը:

Ուստի, Փիէռ տը Գնասթէլ քիթէն բռնուած էր այս Գոմիճեանին կողմէ ահագին գումարի մը համար»:

Առ այժմ այսչափ, Պ. Խմբագիր: Վերջին թիւերուն մէջ նոր բան մը չկայ:

Հետաքրքիրներ կրնան մէջտեղ հանել այս նոր մարգը ...

***

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

ՊԱԼ, 3 Հոկտ. (Յառաջ).— Պալի (Զուիցերիա) մէջ 50 տարիէ ի վեր գոյութիւն ունի նկարչութեան մրցանակ մը, Prix Normann, որ ամէն տարի կը տրուի լաւագոյն աշխատութիւնը ներկայացնող զուիցերիացի նկարչին միայն:

Այս տարի սոյն մրցանակի յիսնամեակին առթիւ բացառաբար Զուիցերիոյ մէջ բնակող բոլոր նկարիչներուն միջեւ բացին մրցանակը անոր տալով միջազգային հանգամանք մը:

Երէկ ուրախութեամբ լսեցինք թէ քննիչ յանձնախումբին ղրկուած բազմաթիւ նկարներուն մէջէն մրցանակը ստացած է Զարեհ Մութաֆեանի դրած «Կարօտի երգը» նկարը:

Պատիւ մը իրեն որ մերն ալ է: Սրտանց կը խնդակցինք ու վստահութեամբ կը սպասենք իրմէ աւելի մեծ յաղթանակներ, քանի որ դեռ շատ երիտասարդ է եւ ունի հասուն տաղանդ մը:

Ե. Իփէքճեան

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (3)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Մեր գաղտնի ոստիկանները իր շուքէն բաժնուած չէին՝ Ուինպըլի դղեակէն մինչեւ Լոնտոն: Կոմսը բաւական երկար ժամանակ մնաց այդ գրասենեակին մէջ: Ցետոյ վար իջաւ եւ ինքնաշարժ մը նստաւ: Ոստիկանները իր ետեւէն գացին: Մէկ օրուան մէջ ազնուական Գերմանացին կտրեց մայրաքաղաքին կամուրջները առանց բացառութեան, այցելեց երկաթուղիի բոլոր կայանները, թափառեցաւ Չէլսիի, Ուէլինկթընի եւ Նայթսպրիճի զօրանոցներուն առջեւ եւ չմոռցաւ երկննալ մինչեւ Ուլիչի զինարանը:

Իրիկուան ժամը եօթնին Քափէ Ռոյըլի դուռը դարձեալ հանդիպեցաւ իր անծանօթ բարեկամին: Պէտք կա՞յ կրկնելու որ գաղտնի ոստիկանները շարունակ կը հետեւէին իրեն: Կոմսը ընթրեց այս հանրածանօթ արճարանին մէջ եւ ժամը 9ին առեւները պանդոկ մտաւ: Ոստիկանները իրարու քով եկան ու խորհրդակցութիւն մը կատարելով, որոշեցին հսկողութիւնը շարունակել մինչեւ կէս գիշեր: Այնպէս որ իրենցմէ մէկը դիրք բռնեց պանդոկին ետեւի դրան առջեւ, իսկ միւս երկուքը պահակ կեցան պանդոկին դիմացը, տարբեր կէտերու վրայ:

Դիւրին բան չէ կասկածելի մէկու մը շուքին հետեւիլ: տաղտկալի եւ շատ անգամ ապերախտ աշխատանք է գաղտնի ոստիկանին համար: Մեր տղաքը, իրենց պաշտօնին հաւատարիմ, յօժարակամ պահակ պիտի սպասէին դեռ քանի մը ժամ եւս, բայց յանկարծ պանդոկին ետեւը դարանակալ սպասող ոստիկանը սուլեց ու ազդանշան մը տուաւ իր ընկերներուն: Կոմսը գաղտագողի պանդոկէն դուրս ելած էր:

Երեքը միասին կառք մը նստեցան եւ հալածեցին «փախստականը» որ իրենցմէ շատ առաջ անցած էր:

Բարեբախտաբար, սակայն, ճամբաները շատ խճողուած էին եւ գերմանացի ազնուականին կառքը աւելի դանդաղ կը յառաջանար հիմա, այնպէս որ մերինները կրցան շատ մօտէն հետեւիլ անոր:

Կառքը անցաւ Թօթնըմ Քօրթ պողոտայէն, Եուսթըն փողոցէն, Քինկս Քրոսէն եւ Քալէտօնիըն փողոցին անկիւնը, վարսայարդարի մը խանութին առջեւ կանգ առաւ: Կոմսը վար իջաւ հապճեպով եւ առանց չորս դին նայելու խանութէն ներս մտաւ: Կէս գիշերին մարդ ի՞նչ պէտք ունի սափրիչին այցելութիւն տալու. մազե՞րը պիտի կտրել տար թէ պիտի ածիլուէր երեւոյթը կասկածելի էր չափէն աւելի: Սկոտլընտ Եարտի բարակները դարձեալ դիրք բռնեցին խանութին չորս բոլորտիքը: Կոմսը սափրիչին քով մնաց մէկ ժամէն աւելի եւ կէս գիշերին քովնտի դուռէ մը դուրս գալով արագ քայլերով յառաջացաւ մինչեւ փողոցին անկիւնը, ուր ինքնաշարժ մը վարձեց: Ոստիկանները վայրկեան չկորսնցուցին եւ թաքսիով հետեւեցան իրեն մինչեւ իր պանդոկը:

Այդ կասկածելի այցելութեան պատճառով հսկողութիւնը տեւեց մինչեւ յաջորդ առտուն:

Ոստիկանական տեսչութիւնը որ եւ է խիստ միջոցի չդիմեց, սակայն, եւ հրամայեց հսկողութիւնը դադրեցնել, որպէսզի աղմուկ չստեղծուի: «Պէտք եղածին չափ չուան տալու» սկզբունքն էր որ կը գործադրէինք: Օր մը վերջը Կոմսը Պերլին կը վերադառնար իր սիրելի վեհապետին հետ, բոլորովին անտեղեակ այն հսկողութեան որուն առարկայ եղած էր իր կարճատեւ այցելութեան ընթացքին:

Մասնաւոր Գրասենեակին կողմէ կատարուած այս սովորական հսկողութիւնը շատ կարեւոր արդիւնքներ պիտի տար մօտաւոր ապագային, թէեւ մենք այդքան լաւատես չէինք առաջին օրը: Քալէտօնիըն փողոցի վարսայարդարի խանութը գերման Գաղտնի Սպասարկութեան Լոնտոնի մասնաճիւղն էր: Սափրիչը, Անգլիա ծնած Գերմանացի մըն էր եւ շատ վարպետ միջնորդ մը Պերլինի լրտեսական կազմակերպութեան վարիչներուն համար: Երեւոյթները փրկելու պատրուակով անիկա առեւտրական գրասենեակ մըն ալ բացած էր եւ ամէն շաբթու հարիւրաւոր նամակներ կը ստանար արտասահմանէն: Այդ նամակները, որոնք ուղղուած էին Անգլիա բնակող զանազան գերմանացի լրտեսներու եւ գործակալներու, փակուած էին կրկնակ պահարաններու մէջ. արտաքին պահարանը ունէր գերմանական դրոշմաթուղթ մը ինչպէս նաեւ վաճառականի մը անունը կափարիչին վրայ՝ իբրեւ առաքող, իսկ ներքին պահարանին վրան կ'երեւար գործակալին անունը եւ հասցէն: Սափրիչը կը բանար առաջինը ու երկրորդին վրան անգլիական դրոշմաթուղթ մը փակցնելով թղթատարին կը յանձնէր: Այս նամակները կը ճամբորդէին ընդհանրապէս Անգլիոյ այն քաղաքները որոնք ռազմագիտական կէտեր նկատուած են, օրինակ Նիւքասըլ, Սաութէմփթըն, Տովըր եւայլն:

Զարմանալի չէ անշուշտ որ Գերման Գաղտնի Սպասարկութիւնը ապշեցաւ մնաց, երբ ճգնաժամի պահուն հասկցաւ թէ մեր ունեցած տեղեկութիւնները իր գործունէութեան մասին՝ ամբողջական էին ու կատարեալ: Իր գործակալներուն ուղղուած ամէն նամակ մեր ձեռքէն անցած էր, սափրիչին յանձնուելէ առաջ, կը բանայինք զանոնք, կը կարդայինք եւ կը լուսանկարէինք:

Շթայնհաուէր որ իր հրատարակած վերջին հատորին մէջ դղրդագին յայտնութիւններ կ'ընէ գերման գաղտնի սպասարկութեան մասին, «Քայզէրին առաջին լրտես»ը տիտղոսը տուած էր ինքնիրեն, համաձայն իմ այդ յորջորջումին: Պատերազմէն առաջ, սակայն, զինքը ճանչցած էինք Օթօկրաց անունով: Քաջ մարդ էր ու նաեւ բախտաւոր, անգամ մը մազապուրծ ազատեցաւ իմ ձեռքէս: 1913-ին արդէն որոշ գաղափար ունէինք իր գործունէութեան մասին եւ Անգլիոյ բոլոր նաւահանգիստներուն ու կայարաններուն մէջ դարանակալ իրեն կը սպասէինք:

Նոյն տարին Տովըր ծովեզերեայ քաղաքին զինուորական իշխանութիւնները կը ձերբակալէին օտար զբօսաշրջիկ մը որ կը լուսանկարէր նաւահանգիստն ու ամրութիւնները: Օտարականը կը բողոքէր այդ ձերբակալման դէմ, պնդելով թէ ինք սովորական այցելու մըն էր եւ լուսանկարները պիտի պահէր իբրեւ յիշատակ. բնականաբար կը խոստովանէր թէ իր արարքը մեղադրելի էր, բայց ինք որ եւ է յետին նպատակ չունէր:

(Շար.)

ՀՈԳԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆՑ ԽՆԴԻՐԸ ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Լեհաստան կ'ուզէ ձեռացնել Հրեաները

Ազգերու Դաշնակցութեան 6րդ յանձնաժողովը (քաղաքական) երեքշաբթի օր զբաղեցաւ հոգատարութեանց խնդրով: Այս առթիւ Նորվեկիոյ պատուիրակը շնորհաւորեց Ֆրանքեւսուրիական դաշնագրին կնքումը, բայց մտահոգութիւն յայտնեց Պաղեստինի կացութեան մասին եւ առաջարկեց որ հոգատարութեանց յանձնաժողովը արտակարգ նիստ մը նուիրէ այս հարցին:

Լեհաստանի պատուիրակը բացատրեց թէ իր երկիրը ուշադրութեամբ կը հետեւի Պաղեստինի Հրէական Տան զարգացման եւ հաստատապէս կը յուսայ թէ բրիտանական կառավարութիւնը չպիտի դադրեցնէ ներգաղթը: Յետոյ դիտել տուաւ թէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը պէտք չէ մոռնայ որ աւելի քան անհրաժեշտ «ուրիշ շահաստաններ գտնել կեդրոնական եւ արեւելեան Եւրոպայի հրէական ահագին չուեմարանին համար: Լեհաստանի հրէական կարգ մը շրջանակներուն մէջ սկսած են լրջօրէն քննել այս անհրաժեշտութիւնը եւ Ազգերու Դաշնակցութիւնը չի կրնար անտեսել զայն, իբրեւ միջազգային խնդիր: Արտագաղթին ցեղագրական եւ տնտեսական երեւոյթները կենսական կարեւորութիւն ունին իմ երկրիս համար: Ազգերու Դաշնակցութիւնը միայն ատեանաբար կրնայ գործել, եւ ճիշդ ատոր համար Լեհաստան իրեն կը վերապահէ պատեհ ժամուն գործնական առաջարկներ ներկայացնել»:

Յանուն ֆրանսական կառավարութեան խօսեցաւ Պ. Վիէնօ, շեշտելով թէ Ֆրանսա կ'ըմբռնէ Անգլիոյ դժուարութիւնները՝ Պաղեստինի մէջ: Յետոյ խօսեցաւ Իսքէնտէրուն - Անտիոքի մասին: (Տես Ա. էջ):

*** Լեհաստանի հրէական շրջանակները խրար անցած են, քաջ ըմբռնելով թէ «յաւելեալ բնակչութիւն» ակնարկը ուղղուած է 3ուկէս միլիոն Հրեաներուն դէմ: Կառավարութիւնը կ'ուզէ որ ամէն տարի 80,000 Հրեաներ հեռանան երկրէն: Արդ, անցեալ տարի ամէն ամիս 2000 հոգի կը գաղթէին, իսկ այս տարի իջած է ամսական հազարի:

Հունգարիոյ վարչապետը մեռաւ

Երեքշաբթի օր Մինիխի մէջ մեռաւ Զօր. Կամպօշ, Հունգարիոյ վարչապետը, զոր «Իմանիթէ» կ'անուանէ «դահիճ» եւ Հիթլէրի մեղսակիցը: Անմակալը անմիջապէս խորհրդակցութիւն մը կատարելով, վարչապետութիւնը յանձնեց Պ. Տարամիյի, որ նոյնպէս Փաշական կը համարուի:

Հանգուցեալը ծնած էր 1886ին, եւ զաւակն էր գիւղական վարժապետի մը: Իր հակառակորդները հիթլէրական կը կոչէին զինքը: Կամպօշ չէր ծածկեր իր հիացումը Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի համար: Զինուորական վարժարանը աւարտել եւ մեծ պատերազմին մէջ փայլեր յետոյ, Կամպօշ մտաւ քաղաքական ասպարէզը: Հակառակ ըլլալով կոմս Քարոլիյի, Վիէննա փախաւ եւ հակայեղափոխական թերթ մը հրատարակեց: Երբ Կարմիրները պարտուեցան Հունգարիոյ մէջ, վերադարձաւ բանակին մէջ: 1920ին երեսփոխան ընտրուեցաւ, 1929ին՝ զինուորական նախարար: Այս պաշտօնին մէջ մնաց եօթը տարի անընդհատ եւ 1932ին վարչապետ նշանակուեցաւ, իբրեւ հիմնական ծրագիր ընդունելով Թրիանօնի դաշնագրին վերաքննութիւնը: Եթովպական պատերազմին ատեն յանձնարարեց իր պատուիրակներուն որ չքուէարկեն Իտալիոյ դէմ սահմանուած պատիժները: Յետոյ Պերլին գնաց, մասնաւորապէս տեսնուելու համար Հիթլէրի եւ Տոքթ. Կէօպէլսի հետ: Այն ատեն ըսին թէ իր նպատակն էր գերմանեւլեհեւհունգարական խմբակցութիւն մը կազմել, հակազդելու համար Ֆրանքեւխորհրդային զինակցութեան: 1936 մարտին ստորագրեց Դանուբեան դաշինքը, Հունգարիոյ, Իտալիոյ եւ Աւստրիոյ միջեւ: Միջադէպի մը առթիւ մենամարտեցաւ հողագործական կուսակցութեան վարիչին՝ Տոքթ. Էքարթի հետ:

ՀԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԲԱԳՈՒԻ 26 ԿԱՐՄԻՐՆԵՐՈՒ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՄԱՆ առթիւ, որ տեղի ունեցաւ 1918 օգոստոսին, Լէնքորանի մէջ, պիտի դատուին երկու ցարական սպաներ: Երկուքն ալ բանտարկուած էին 18 տարիէ ի վեր, եւ հիմա պիտի դատուին մասնաւոր ատեանի մը առջեւ, Ասխապատի մէջ, իբրեւ լրտես: Մէկը նախկին հարիւրապետ մըն է, Զիմնիցքի, միւսը՝ տեղակալ մը, Եաքուխին:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԵՒ ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ տնտեսական յարաբերութիւնները խանգարուած են եւ օրէ օր կը ծանրանան: Եուկոսլաւիոյ առեւտրականները գրեթէ ամբողջովին դադրեցուցած են իրենց արտածումները դէպի Գերմանիա: Գերմանական կառավարութիւնն ալ թոյլ չի տար որ գերման շրջիկներ երթան Եուկոսլաւիա: Իբրեւ պատասխան, Եուկոսլաւիա կը մերժէ գերմանական ապրանքներ գնել: Գերմանիան աւելի խստացնելով իր դիրքը, որոշեց որ հոկտեմբեր 1էն սկսեալ նոյնիսկ ծախուելու համար Գերմանիա ղրկուած ապրանքներու չոգեկառքի ծախքերը կանխիկ վճարուին, փոխանակ հաշուեկցուելու: Պերլինի քաղաքական շրջանակներուն մէջ մեծ կարեւորութիւն կուտան այս վէճին, պատասխանատու գտնելով Ֆրանսան: Մինչեւ անգամ կ'ըսեն թէ Ֆրանսա փոխառութիւն առաջարկած է Եուկոսլաւիոյ, վերազինման համար, պայմանաւ որ մէկդի դնէ գերմանասէր ձգտումները որոնք այնքան շեշտուած էին վերջերս, տնտեսական տեսակէտով:

ՀԱՐԿԱՏՈՒՆԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ նախագահը նամակ մը գրելով դատական նախարարին, կը պահանջէ դատի քաշել «Հրապարակագիր Օրիօլ»ը (Վէնսան), «որ կը գործէ իբրեւ ելմտական նախարար», եւ «Հրապարակագիր Պլումը (Լէօն), վարչապետ, ամբաստանելով թէ գիտակից «խարդախութեամբ մուրհակներ ծախած են ժողովուրդին», ծածկելով արժեզրկման ծրագիրը եւն.»: Նոյն պահանջը կը դնէ նաեւ միւս մեղսակիցներուն համար, եւ կը սպառնայ ինք դատ բանալ, եթէ նախարարը ընթացք չտայ իր դիմումին:

ՉԵԽԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ծրագիր մը մշակած է, սահմանամերձ շրջաններու ինքնավարութիւնը ջնջելու եւ փոքրամասնութեանց հսկողութիւնը իր ափին մէջ կեդրոնացնելու համար: Նախատեսուած շրջաններուն մէջ կը բնակին 3,000,000 Գերմանացիներ եւ 700,000 Հունգարներ:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱՇԽԱՏԱՒՈՐԱԿԱՆ կուսակցութեան համագումարը հաստատեց Սպանիոյ հանդէպ չէզոքութիւն պահելու քաղաքականութիւնը: Յետոյ խստօրէն քննադատելով կառավարութեան քաղաքականութիւնը, անհրաժեշտ գտաւ զօրացնել ազգային պաշտպանութիւնը:

ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ զինուորական նախարարը, Զօր. Մարիչ, Փարիզ հասաւ երեքշաբթի առտու, ներկայ ըլլալու համար Սերպիոյ Փեթար եւ Եուկոսլավիոյ Ալեքսանտր թագաւորներուն նուիրուած յիշատակարանին բացման:

ԻՐԱՐՈՒ ԵՏԵՒԷ ԿԸ ԿՈՏՐԵՆ...

Իբրեւ հետեւանք իտալական դրամին արժեզրկման, Վատիկան եւ Սան Մարինոյի մանրանկար հանրապետութիւնն ալ կոտրեցին իրենց դրամներուն գինը: Բայց երկուքն ալ ոսկի պահեստ չունին, դրամի սակը հաստատուն պահելու համար: Վատիկան եւ Սան Մարինօ 100 լիրանոց ոսկի դրամներ ունին, որոնք միայն հաւաքածոներու մէջ կը տեսնուին: 1930ին, երբ Վատիկան սկըսաւ իր սեփական դրամը կոխել, 60 տարուան ընդհատումէ մը վերջը, պապական պետութիւնը եօթը դրամներ ունէր միեւնոյն արժէքով, իբրեւ համազօր իտալական դրամին: Երկուքը պղինձ էին, երկուքը նիքէլ, երեքը՝ արծաթ: Իսկ Սան Մարինօ, որ Եւրոպայի ամէնէն հին պետութիւնը կը համարուի, հաստատուած ըլլալով 1291ին, արծաթ դրամներ կոխեց: Միւս կողմէ իտալական եւ ուրիշ դրամներ ալ ազատ շրջաբերութիւն ունին երկու մանրանկար պետութեանց մէջ:

*** Ազգերու Դաշնակցութեան աշխի օրուան ժողովին մէջ, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ներկայացուցիչները ատեան մը եւս յառաջ տարին իրենց դրամական համաձայնութիւնը, առաջարկելով հրաւիրել բոլոր պետութիւնները որ համաձայնին վերցնելու շարք մը խոչընդոտներ եւ մասնաւորապէս բաժնեցուցակներու դրութիւնը եւ ուրիշ սեղմումներ:

Պ. Չէմպըրլէն, Անգլիոյ ելմտական նախարարը, ճառ մը խօսելով, յայտնեց թէ կարելի չէ երկար ատեն պահել «ղեկավարեալ դրամ»ի դրութիւնը եւ թէ ամբողջ աշխարհ ի վերջոյ պիտի վերադառնայ ոսկեդրամի:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

Վ. ԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» Ակումբին մէջ:

«ԴԻՄԱԴՐԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ

կը տօնուի Հոկտ. 17ին, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին,

Sociétés Savantesի սրահին մէջ, **28 Rue Serpente**

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ**

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ.— Շաբաթ երեկոյ:

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ**

ՌՈՄԱՆԻ ՄԷՋ.— կիրակի առաւօտ:

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ**

ՓՈՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ ՄԷՋ.— կիրակի երեկոյ:

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ**

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

ԱՐԱՐԱՏԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ

18րդ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

կազմակերպուած

Հայ Լեգէոնական Միութեան Մարսէյլի Մասնաճիւղին կողմէ

Նախագահութեամբ Միութեան պատուոյ նախագահ

Պ. ՏԻՐԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆԻ

կիրակի, 11 Հոկտ. Շաթօ տէ Ֆլէօրի մէջ,

18 պուլվար Միշէլէ (Ռօն փուան տիւ Բրատօ) Հայոց եկեղեցիին մօտ:

ԿԸ ՊԱՏԱՐԱԳԷ ԳԵՐ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

Ս. Պատարագ եւ Հոգեհանգիստ Լէգէոնի նահատակներու հոգւոյն, Ֆ... Ս. Թարգմանչաց եկեղեցիին մէջ, ժամը 10—11,30 ներկայութեամբ զին... րական եւ քաղաքային իշխանութեանց ներկայացուցիչներուն եւ Ֆրանս... ու Հայ նախկին կռուողներու միութեանց պատուիրակութիւններուն.

1.— Կէսօրին հրաւիրեալները եւ Ֆրանսական Նախկին Կռուողներու Միութեանց պատուիրակութիւնները կը պատուասիրուին Շաթօ տէ Ֆլէօրի սրահներուն մէջ:

Փափաքողները կրնան մասնակցիլ վճարելով ծախքերուն համար 3 ֆր.

2.— Ժամը 1.30ին ընկերական սեղան յարակից սրահին մէջ, կը հրաւիրուի ամբողջ Լէգէոնական ընտանիքը:

3.— Ժամը 3.30ին ժողովրդական հանդէս, նոյն սրահներուն մէջ:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ:

Այս հանդէսին ԱԶԱՏ ՄՈՒՏՔԻ ԻՐԱՒՈՒՆՔ կուտան Միութեանս սա... վիճակահանութեան տոմսերը, որ պիտի քաշուի տեղւոյն վրայ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ Միութեան բացառիկ ցուցադրութը՝ *démonstration*, տեղի պիտի ունենայ 8 Հոկտ. հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, Միութեան շքեղ սրահներուն մէջ, *7 Rue Bernardin, Paris* (5): Բոլոր անդամ եւ ոչ-անդամ հայրենակիցներէն կը խնդրուի օգտուիլ այս առիթէն:

ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ արտակարգ ընդհ. ժողովին շարունակութիւնը՝ վաղը, ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, Քաֆէ Վոլթէռի սրահին մէջ, փլաս տը լ'Օտէօն, նոյն օրակարգով

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17. Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (108)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Հայ ժողովուրդի համար, Էջմիածին վանք մը ըլլալէ աւելի, հայ եկեղեցիի կեդրոնն է, այն վայրը, ուր Գրիգոր Լուսաւորիչը տասնեւվեց դարեր առաջ հայ քրիստոնեայ եկեղեցիի հիմքը դրաւ:

Կովկասի ամէն ծայրերէն հաւատացեալներու բազմութիւն մը կը դիմէր միւռոնօրհնէքի հանդէսներուն ներկայ ըլլալու համար, մանաւանդ ռուսական տիրապետութենէն վերջ, երբ երկրի քաղաքական կացութիւնը խաղաղած, այլեւս այդ ուխտագնացութիւնը չէր կապուած վտանգներու եւ անհարկի նեղութիւններու հետ:

Հակառակ որ միւռոնօրհնէքը նշանակուած ժամանակէն չորս օր առաջ տեղի կ'ունենար, դարձեալ հինգ հազարէ աւելի ուխտաւորներու բազմութիւն մը հաւաքուած էր: Մեծ մասը բակի մէջ, Մայր Տաճարը շրջապատած էին, իսկ համեմատաբար փոքր թիւ մը յաջողած էր եկեղեցին մտնել, ուր, ինչպէս կ'ըսեն, ասեղ ձգելու տեղ չէր մնացեր:

Ութսունեւչորս տարիներու բեռ մը ուսերուն, բայց դեռ կայտառ կաղնիի մը նման չքեղ հասակով, Հայոց Հայրապետը կը պատարագէր այդ օր: Հաբրիւրաւորդողդողացող լոյսերու տակ, ծերունի հովուապետի կերպարանքը մեռելային գունատութիւն մը ստացեր էր, շրջապատուած ձիւնի նման սպիտակ մազերով եւ փառայեղ երկար մօրուքով: Երբ դողդոջուն ձեռքը բարձրացուց, կիսովին եա դարձաւ ու խաչակնքելով օրհնեց ժողովուրդը, մօտիկ կանգնողները նկատեցին այն խոր տառապանքը, որ դրոշմուած էր ծերունիի դէմքին.

— Խաղաղութիւն ամենեցուն...

Վերջին վանկերը հազիւ շշնջացի մը մեղմութեամբ դուրս եկան Հայրապետի բերնէն: Խաղաղութիւն ամենեցուն.. Ինչ հեգնանք: Այդ պահուն ժողովուրդը ու հայ եկեղեցին ամէն բանէ աւելի կարօտ էին խաղաղութեան:

Եկեղեցիի պատերուն մէջ սեղմըուած ժողովուրդին համար սովորական պատարագը նոր իմաստ մը ստացեր էր, նոր յայտնութիւն մը: Սրտարուխ «ամէն»ներով հաւատացեալներու բազմութիւնը կը ձայնակցէր պատարագին, գիտակցելով այն մեծ պատարագը, որ հայ ժողովուրդը կոչուած էր ընելու իր դարաւոր իրաւունքներու պաշտպանութեան համար:

Աւետարանը կարդալու ժամանակ պատարագը ընդմիջուեցաւ: Տասներկու զգեստաւորուած եպիսկոպոսներ բարձրացան խորանը ու Հայրապետի հետ շրջապատեցին միւռոնով լեցուն արծաթէ բարձրադիր կաթսան:

Սկսաւ միւռոնօրհնէքի արարողութիւնը: Ահա Կաթողիկոսը՝ ձեռքին բռնած Գրիգոր Լուսաւորչի աջը, որ կը թաթխէ միւռոնի մէջ, մինչ եպիսկոպոսներն ու սարկաւագները կը սկսին երգել.

—«Առաքելոյ աղաւնոյ, իջանելով հնչմամբ մեծաձայն ի բարձանց...

Արարատեան դաշտի կիզիչ տապը, եկեղեցիի մէջ խռնուած այդքան մեծ բազմութիւնը, անտանելի հեղձուցիչ մթնոլորտ մը ստեղծեր էին տաճարին մէջ: Երբ պատարագը վերջացաւ, ժողովուրդը վարար գետի մը նման հոսեցաւ դռներէն դուրս: Քիչ անցած, տաճարի գլխաւոր դրան առջեւ, քառ իրենց ատեանններուն երկու կարգի վրայ շարուեցան վանքի միաբանութեան անդամները: Ահա կ'երեւի Հայոց Հայրապետը, որ ձեռքի աստային կռթնելով հանդարտ կ'առաջանայ՝ աջ ու ձախ օրհնելով ժողովուրդը:

— Կեցցէ Վեհափառը, կեցցէ Հայոց Հայրիկը,— կ'որոտայ ժողովուրդը, որ ալիք ալիք յորձանք կուտայ դէպի վեհարանը, որ հազիւ յիսուն քայլ հեռաւորութիւն մը ունենայ Մայր Տաճարէն:

— Ճանապարհ, թողէք պատգամաւորութիւնը վեհարան մտնէ,— խրար հրմշտկելով մէկ մէկու ձայն կուտան մարդիկ:

Եւգինէն ու խումբ մը կիներ դըժուարութեամբ կը մտնեն վեհարանի դռնէն ներս՝ Հայրապետին ներկայացնելու կիներու ժողովի որոշումը, այն է՝ չյանձնել կալուածները յափշտակիչ կառավարութեան: Կամաց կամաց ժողովուրդը կը ցրուի դէպի լիճը կամ անտառը: Հեռուէն կը լսուի գիւղական դահուլ-զուռնայի ձայնը:

Այդ օր, կէս օրէ վերջ ընկերները իրարմէ բաժնուեցան: Վահէն մեկնեցաւ Իգտիրի շրջանը, հոն Ալի բէկին սպասելու համար: Երեկոյեան մեկնեցան Էջմիածնէն եւ, ճամբու վրայ Զուարթնոցի աւերակները այցելելէ վերջ, հասան Փարաքար:

Եւգինէն կը սպասէր նշանածի ապահով մեկնելուն, որ ինքն ալ միամտուած վերադառնար Ղարաքիլիսէ, մօր մօտ: Բայց Երեւանի ընկերներու խստացած պարսկական անցագիրը կ'ուշանար՝ մտահոգութեան մատնելով աղջիկը, որ կը սարսափէր՝ մտածելով նոր դժբախտութեան մը մասին:

Գէորգը այդ օրերուն հազիւ թէ տունը կը մնար: Սարգիս Աբեղը սատիկ անհանգստացած, չէր հասկնար, թէ ինչ իմաստ ունի շրջակայ գիւղերը ոտքի տակ առնելը, տգէտ գիւղացիներուն խօսք հասկցնելու համար.

Աշտարակէն սկսած մինչեւ Նորագաւիթ գիւղը այցելած էր Գէորգ: Ամէն գիւղի մէջ հաւաքած էր գիւղացիները եւ անոնց հասկնալի լեզուով բացատրած եկեղեցական կալուածներու գրաւման օրէնքի նշանակութիւնը: Աչքի զարնող գիւղացիները կամ երէցփոխները ոչ մէկ թուղթ պէտք է ստորագրէին եւ ոչ մէկ ցուցմունք պէտք է ընէին կառավարութեան կողմէ նշանակուած յանձնախումբին, որ մէ շուտով հայկական գիւղերը պիտի այցելէր:

Թէեւ դաշտային աշխատանքներու ամենաեռուն ժամանակն էր, բայց գիւղացիք հետաքրքրուած՝ գիշերով կը հաւաքուէին կամ եկեղեցիի բակը եւ կամ ո եւ է տան մէջ ուշադիր կը լսէին Գէորգը ու անվերապահ կերպով կ'որոշէին հետեւիլ անոր խորհուրդներուն:

(Շար.) **ՄԱԼԽԱՍ**

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 9 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 9 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3239

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՆՇԱՆԱԿԱԼԻՑ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ

Ի՞նչ պատկեր կը ներկայացնեն Ֆրանսայի ժողովրդական ճակատին երեք թեւերուն յարաբերութիւնները՝ չորս ամսուան իշխանութենէն վերջ։

Ինչպէս յայտնի է, համայնավար կուսակցութիւնը մաս չէ կազմեր դահլիճին, բայց անոր վրայ կը ճնշէ իր «զանգուածներու նախարարութեամբ»։

Ան այս քաղաքականութիւնը կը վարէ վարպետօրէն, նահանջելով հոն ուր ընդհարում կրնայ պատահիլ, բայց միշտ մնալով հաւատարիմ՝ իր մշակած առժամեայ ծրագրին։

Այսպէս, ան մէկդի դրաւ «Ֆրանսական ճակատ» կազմելու առաջադրութիւնը, երբ համոզուեցաւ թէ ընկերվարական կուսակցութիւնը վճռապէս կ'ընդդիմանայ։ Սակայն, քանիներ մէկդի դնելով հանդերձ, չարունակեց եւ այսօր աւելի ուժգնօրէն կը հնչեցնէ միութեան կոչը։ Անունը մէկդի նետեց, բայց բովանդակութիւնը պահեց։

Տակաւին կիրակի օր, Փարք տէ Փրէնսի մարզարանին մէջ սարքուած ժողովին առթիւ, Մորիս Թորէզ կ'աղաղակէր.

— «Մեր կուսակցութիւնը, որ ունի 270,000 հետեւորդներ եւ կը վայելէ վստահութիւնը 95,000 համայնավար երիտասարդներու, կը յայտարարէ.

— *Միութիւն*՝ բոլոր համայնավար եւ ընկերվարական չունեւորներուն միջեւ, Ֆրանսայի եւ բոլոր երկիրներուն մէջ, ինչպէս անդադար կ'առաջարկենք։

Միութիւն բանուոր դասակարգի բոլոր ուժերուն միջեւ, որոնք բարեբախտաբար համախմբուած են միակ Աշխատանքի Դաշնակցութեան մէջ։

Միութիւն՝ մեր միջեւ, համայնավարներ, ընկերվարականներ, արմատականներ, հանրապետականներ, բանուորներ եւ գիւղացիներ, ձեռքի եւ մտքի աշխատաւորներ, մեր միջեւ, Ֆրանսացիներ, որ չենք ուզեր ձգել որ մեր երկիրը ընկղմի փաշականութեան կործանումին, ամօթին եւ արհաւիրքին մէջ։

Այո, աւելի քան երբեք մեր կուսակցութիւնը կոչ կ'ուղղէ Ֆրանսայի ժողովուրդին Միութեան, ընդդէմ դրամատիրական փոքրամասնութեան որ կը շահագործէ, կը հարստահարէ եւ կը պառակտէ զայն։ Այո, աւելի քան երբեք մենք ձեռք կ'երկարենք կաթոլիկ աշխատաւորներուն, բանուորներուն, պաշտօնեաներուն, գիւղացիներուն, որովհետեւ, ինչպէս կ'ըսէր Լէնին, «հարստահարուած դասակարգին պայքարի միութիւնը երկրի վրայ դրախտ մը ստեղծելու համար՝ աւելի արժէք ունի, քան չունեւորներու կարծիքի միութիւնը՝ երկնքի մէջ դրախտի մը մասին»։

Եւ ապա ծանօթ նշանախօսքը.— Միութիւն՝ «ազատ, հզօր եւ երջանիկ Ֆրանսայի մը համար»։

Այսքան ընդլայնելով միութեան սահմանը, նոյնիսկ ձեռք երկարելով գնդ. տը լա Ռօքի «խաբուած» հետեւորդներուն, Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութիւնը ամէն բանէ առաջ կը ձգտի պահել եւ բազմապատկել իր նուաճումները։ Ուրիշ խօսքով՝ սիրաշահիլ միլիոնաւոր բազմութիւնները, եւ անոնց ճնշումին տակ իրականացնել ինչ որ կարելի է, ներկայ պարագաներուն մէջ։

Միութեան եւ համերաշխութեան այս աննախընթաց եւ սրբատառ տենդը անշուշտ չի խաբեր անոնք որ համայնավար չեն։ Նոյնիսկ ընկերվարականները յաճախ կը հարկադրուին աղի-լեղի ճշմարտութիւններ յիշեցնել իրենց դաշնակիցներուն, առանց կամուրջները այրելու։

Դեռ անցեալ շաբթու, ընկերվարական պատասխանատու վարիչ մը, նոյն ինքն անպաշտօն նախարար Պ. Փօլ Ֆոռ դիւանապետը, դիտել կուտար «Փօփիւլէռ»ի մէջ.

— «Ճշմարտութիւն է որ համայնավար կուսակցութիւնը հրատարակեց վայեան Քութիւրիէի մէկ նշանաւոր գրքոյկը՝ պապական իշխանութեան յափշտակութեանց եւ ոճիրներու մասին եւ այսօր կը ծնրադրէ Եկեղեցւոյ իշխաններուն առջեւ։

Ճշմարտութիւն է որ համայնավար կուսակցութիւնը կը մեծարէ Ֆրանսայի սպայակոյտին բարձր արժէքը, մէկ միլիոն կը պահանջէ երիտասարդութեան զինուորական պատրաստութեան համար, կ'ընդունի եռագոյն դրօշը եւ «Մարսէյեզ» երգել կուտայ լիահագագ, իր հետեւորդներուն։

Ճշմարտութիւն է որ համայնավար կուսակցութիւնը առաջարկած է Հիթլէրի «Իմ Պայքար»ին մեկնաբանուած ընթերցումը նախակրթարաններու մէջ, այսինքն ատելութեան ուսուցումը մանուկներու։

Ճշմարտութիւն է որ Սպանիոյ ցաւալի դէպքերուն առթիւ, համայնավար կուսակցութիւնը կը յաւակնի ֆրանսական կառավարութենէն պահանջել դիրք մը զոր չի համարձակիր իսկ պահանջել Խ. Միութենէն։ (Կ'ակնարկէ զէնք ճարելու հարցին)։

Ճշմարտութիւն է որ համայնավար կուսակցութիւնը չունեւոր բազմութեանց յեղափոխական շահը կը զոհէ հեռաւոր Ռուսաստանի ազգային շահուն»։

Երբ այսքան բաց կը խօսին ընկերվարականները, կարելի է ենթադրել թէ ի՛նչ կը մտածեն արմատականները։

Անոնց պաշտօնական օրկանը միշտ փափկանկատութեամբ կ'արտայայտուի, բայց ուրիշ արմատական թերթեր, եւ մանաւանդ «Լա Ռէփիւպլիք» բացէ ի բաց պայքար կը մղեն ժողովրդական ճակատի սխալներուն եւ համայնավարութեան մոլորանքներուն դէմ։

Վերջերս բազմաթիւ արմատական խմբակցութիւններ հրապարակաւ իրենց դժգոհութիւնը յայտնեցին կարգ մը անօրինութեանց եւ ֆրանքի արժեզրկման դէմ, եւ հիմա մարդիկ անհամբեր կը սպասեն կուսակցութեան ընդհ. ժողովին, որ պիտի գումարուի հոկտեմբեր 22 - 25ին։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՅԱՌԱՋԽԱՂԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՄԱՏՐԻՏ

ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐԸ ՎԵՐՋՆԱԳԻՐ ՈՒՂՂԵՑԻՆ

Մոսկուա կը սպառնայ խզել չէզոքութիւնը

Սպանիոյ ապստամբ զօրքին հրամանատարութիւնը վերջնագիր մը ուղղեց Մատրիտի կառավարութեան, մայրաքաղաքին անմիջական անձնատուութիւնը պահանջելով։ Հակառակ պարագային քաղաքը անխնայ պիտի ռմբակոծուի օդէն։ Առջի օր սկսած ռմբակոծութիւնը շարունակուեցաւ չորեքշաբթի օր ալ։ Ապստամբ օդանաւերը կարկուտի պէս ռումբ տեղացին շոգեկառքի կայարաններուն, օդակայաններուն եւ զօրանոցներուն վրայ, միեւնոյն ատեն ցրուելով յայտարարութիւններ որոնք կը թելադրեն ապստամբիլ կառավարութեան դէմ։ Կարգ մը կամուրջներ քանդուեցան, ընդհատելով Մատրիտի հաղորդակցութիւնները Վալենցիոյ եւ Ալիքանթէի հետ։

Քաղաքին պարպումը յառաջ կը տարուի մեծ արագութեամբ։ Բոլոր անոնք որ անկարող են կռուելու, ինչպէս եւ ամուսնացած կիները եւ մանուկները կը հեռանան կարաւան - կարաւան, ընկերակցութեամբ զինուորներու եւ քաղաքային պահակներու։ Կը կարծուի թէ ապստամբներուն ընդհ. յարձակողականը պիտի սկսի այս շաբթու, հրամանատարութեամբ Զօր. Վալէ-րայի, որ փրկեց Թոլէտօն։ Միւս կողմէ նոր ճակատ մը կը կազմուի, սեղմելու համար մայրաքաղաքին պաշարման օղակը։

Կարգ մը թղթակիցներ կը հեռագրեն թէ խուճապը կը ծաւալի Մատրիտի մէջ։

**** Օվիէտոյի մէջ պաշարուած 2500 ապստամբները կը շարունակեն դիմադրել կատաղի յարձակումներուն։ Ապստամբ օդանաւերը դէղ հասցուցին առջի օր, միեւնոյն ատեն քաջալերական կոչեր ուղղելով։ Կ'ըսուի թէ 500 այրեր, կիներ եւ մանուկներ սպաննուած են վերջին ռմբակոծութեանց հետեւանքով։ Պաշարուած զօրքին հրամանատարը, որ կը դիմադրէ 82 օրէ ի վեր, հեռագրած է թէ իր բանակին կորուստը աննշան է, բայց բազմաթիւ մարդիկ սպաննուած են քաղաքին 40,000 բնակիչներէն։ Կառավարական օդանաւ մը լուր տարած է թէ բազմաթիւ այրերու, կիներու եւ մանուկներու դիակներ կը մնան փողոցներուն մէջ։ Կը հաստատուի թէ ժանտատենդն ալ մեծ աւերներ կը գործէ քաղաքին մէջ։*

**** Այսօր, ուրբաթ, Լոնտոնի մէջ կը գումարուի Սպանիոյ հանդէպ չէզոքութիւն հսկող պետութեանց պատուիրակներուն ժողովը։ Այս առթիւ խորհրդային իշխանութիւնը կը սպառնայ խզել չէզոքութեան քաղաքականութիւնը, եթէ Փորթուգալ, Գերմանիա և Իտալիա անմիջապէս չդադրեցնեն դաշնագրին բռնաբարումը։ Լոնտոնի խորհրդային դեսպանատան գործակատարը այս իմաստով յայտարարութիւն մը յանձնեց Լոնտոնի ժողովին։ Յայտարարութիւնը կ'ըսէ թէ խորհրդային կառավարութիւնը կը վախնայ որ հատարարութիւնը ... «Խորհրդային իշխանութիւնը չի կրնար հաւանիլ որ Սպանիոյ գործերուն չմիջամտելու համար կնքուած համաձայնութիւնը դառնայ վարագոյր մը՝ ծածկելու համար ապստամբներուն եղած զինուորական օգնութիւնները, ընդդէմ Սպանիոյ օրինաւոր կառավարութեան։ Հետեւաբար, խորհրդային կառավարութիւնը հարկադրուած է յայտարարել թէ ինքզինքը ազատ պիտի զգայ կնքուած յանձնառութիւններէն, եթէ անմիջապէս չդադրին այս բռնաբարումները»։*

**** Անգլիոյ աշխատաւորական կուսակցութեան համագումարին մէջ, սպանիացի պատուիրակ մը յայտնեց թէ չէզոքութեան դաշնագրին կնքումէն ի վեր ապստամբները զէնք եւ ռազմանիւթ կը ստանան Գերմանիայէն եւ Իտալիայէն։ «Սեպտ. 7ին ապստամբները ստացած են 23 ռազմական օդանաւ, 9ին՝ 360 թոն ռազմանիւթ հասած է Գերմանիայէն. 29ին՝ ապստամբները ստացած են հեղձուցիչ կազ։ Իսկ ասոր փոխարէն Անգլիա եւ Ֆրանսա կը մերժեն զէնք ծախել մեզի։ Ասիկա չի կրնար արգիլել մեր յաղթանակը, բայց պիտի երկարաձգէ քաղաքացիական պատերազմը։ Եթէ հրասայլեր եւ թնդանօթներ ունենայինք, մենք երկու ամիսէն պիտի շահէինք պատերազմը։ Չէզոքութեան համաձայնութիւնը իրաւագիտական այլանդակութիւն մըն է»։*

Բայց եւ այնպէս, համագումարը գնահատեց չէզոքութեան քաղաքականութիւնը։ Միայն թէ պատուիրակութիւն մը ղրկուեցաւ կառավարութեան, որպէսզի անոր ուշադրութիւնը հրաւիրէ ուրիշներու կողմէ կատարուած բռնաբարումներու մասին։

ԿԱՐՄԻՐՆԵՐԸ ՆՈՐԷՆ ՄԵՐԺՈՒԵՑԱՆ

1,136,000 ձայնի մեծամասնութեամբ

Անգլիոյ համայնավարները ամէն տարի դիմում կը կատարեն աշխատաւորական կուսակցութեան համագումարին, շարքերուն մէջ մտնելու եւ միացեալ ճակատ կազմելու համար։

Համագումարի չորեքշաբթի օրուան նիստին մէջ ալ արծարծուեցաւ այս խնդիրը, եւ, յուզումնալից վիճաբանութենէ մը վերջ, գործադիր կոմիտէին նախագահը յայտարարեց.

— «Համայնավարները չեն կրնար ընդունիլ որ աշխատաւորական կուսակցութիւնը հիմնուի ժողովրդապետական սկզբունքին վրայ։ Այդ բանը տրամագծօրէն հակառակ է նոյն կուսակցութեան քաղաքականութեան որ կը ձգտի ընչազուրկներու դիկտատուրա հաստատել»։

Այս ճառէն անմիջապէս վերջը քուէարկութիւն կատարուեցաւ, հակառակ ծայրայեղներու բողոքին եւ համայնավարներու միացումը մերժուեցաւ ջախջախիչ մեծամասնութեամբ,— 1,136,000 ձայնով։

**** Նախընթաց նիստին մէջ, համագումարը 657,000ի դէմ 1,738,000 ձայնով քուէարկեց բանաձեւ մը, որուն համաձայն, «նկատի առնելով դիկտատուրաներու սպառնալից դիրքը, Ազգերու Դաշնակցութեան հաւատարիմ պետութեանց զինուիլ ուժը պէտք է պայմանաւորուի հաւանական յարձակողներու զինուիլ ուժին հետ»։ Պարզ հայերէնով՝ կուսակցութիւնը համաձայն է Անգլիոյ սպառազինութեանց զօրացման։*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՑՍՏԵ՞Ղ ԱԼ...

Խորհրդային վարիչները եւ գրիչները տակաւին կը շարունակեն «հակայեղափոխական տրոցկիստ - նացիոնալիստական թափթփուքներ» հաւաքել, աջ ու ձախ արձակելով որսի շուները։

Բնականաբար այս գործունէութիւնը աւելի «զգայացունց» համեմատութիւններ կը ստանայ հոն ուր տէր տիրականը հասարակ տիրացուներ են, կարմիր շապիկ հագած։

Այդպէս՝ մեր դժբախտ երկիրը, աշխարհի Հայաստան։

Ինչե՛ր, ինչե՛ր կարդացած չենք, վերջին ամիսներու ընթացքին։

Եւ դեռ բազմաթիւ բաներ ոչ դուք պիտի կրնայիք իմանալ, ոչ ալ մենք։

Մնաց որ, «Խ. Հայաստան»ը նորէն նամբան մնաց (վերջին կայոցին թըւականն է՝ սեպտեմբեր 3...)։

Եւ ահաւասիկ օգնութեան կը հասնի «Զանգու»ն, պատմելու համար թէ «Տրոցկիստական հակայեղափոխական» համաճարակը հասեր է մինչեւ Փարիզ եւ Լիոն։

Թերթը պատմելով «Փարիզեան շըրջանի աշխատանքի խումբեր»ու վինաչկը, ահա թէ ի՛նչ կը գրէ Պէյվիլի մասին.

— *Պէյվիլ մեծագոյն յոյսը կը կազմէր այն տրոցկիստական հակայեղափոխական քլիքին, որ կազմուեցաւ Լիոնի մէջ եւ անամօթաբար հագաւ հօկեան ընդդիմադիրչարժումի դիմակը, կարենալ պայքարելու համար կոմունիստ կուսակցութեան դէմ, հայ իրականութեան մէջ։ Պէտք է խոստովանիլ սակայն իրականութիւնը, որ Պէյվիլի կուսակցական եւ համակիր ընկերները, բացի մէկ երկու անգիտակից տարրերէ, (որոնք վաղուց շտկած են իրենց դիրքը) երբեք չէին բաժներ Լիոնի մէջ ստեղծուած տրոցկիստական հակայեղափոխական քլիքին եւ անոր Բարիլի չորս հինգ ներկայացուցիչներուն տեսակէտները»։*

Միայն Պէյվի՞լն էր վարակուած։

Իսի - լէ - Մուլինոյի մասին ալ քանի մը կը փսփսայ թերթը, առանց նոյն բառերը գործածելու.

— «*Երկար ժամանակ տեղւոյն Աշխատանքի խումբը դատապարտուած էր անգործութեան եւ չէր գտնուեր իր կոչումին վրայ, մէկ երկու ընկերներու հատուածական, անձնական էնթրիկներուն հետեւանքով։ Շնորհիւ կեդր. յանձնախումբին համբերատար բացատրութիւններուն» եւն.։*

Իսկ Առնուվիլի մէջ ուրիշ պատմութիւն, ուրիշ բառերով.

— «*Այստեղ ալ խումբը քայքայուած էր ժամանակին, մէկ - երկու ընկերներու սխալ (աղանդաւոր) եւ անթակտ (անխորհուրդ) գործունէութեան հետեւանքով»։ Եւայլն։*

Եւ վերջապէս ազդարարութիւն մը, «Զգուշացում»։

Կարտանի Աշխատանքի խումբը արձանագրելով «կոմունիստ կուսակցութեան շարքերէն վտարուած» երեք անձերու անունները, կը յայտարարէ թէ անոնք կը պատկանին «*Լիոնի տըրոցկիստական* հակայեղափոխական քլիքին»։

Լէօն, Լէօ՛ն(Թրոցքի) ի՞նչ ձիւն բերիր Երեւանէն մինչեւ Լիոն....

ՎԱՀԷ

ՌԱՏԷՔ ԱԼ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՒ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն հոկտեմբեր 7 թուականով.— *Քարլ Ռատէք ձերբակալուեցաւ իբրեւ մեղսակից Սթալինի դէմ սարքուած Թրոցքիական դաւադրութեան։ Ռատէք, որ Սթալինի արտաքին քաղաքականութեան արտայայտիչն էր «Իզվեստիա» պաշտօնաթերթին մէջ, որ եւ է բան չէր գրեր աւելի քան մէկ ամիսէ ի վեր։ Իր վերջին գրութիւնը եղաւ անմիջական գնդակահարում պահանջել իր նախկին ընկերներուն, Զինովիեւի եւ միւս 15 ամբաստանեալներուն դէմ։ Իր անունը յիշուեցաւ դատավարութեան ընթացքին, իբրեւ մեղսակից։ Այս առթիւ քանի մը անգամ գրուեցաւ թէ ձերբակալուած է։ Իսկ վերջերս կ'ըսէին թէ խենդեցած է։*

Ձինքը մօտէն ճանչցողները չեն հաւատար խենդութեան, մանաւանդ որ շատ փորձանքներ անցուցած է նախապէս։ Երբ կեդր. Ասիա աքսորուեցաւ 1929ին, Ռատէք շատ չանցած ուրացաւ իր տէրը՝ Թրոցքին, եւ նորէն իշխանութեան աչքը մտաւ։ Բայց այս անգամ հովերը ուրիշ ուղղութեամբ կը փչէին եւ իր կարգին ինկաւ ամբաստանեալի աթոռին վրայ։

Ռատէք եղած է համայնավարութեան վաղեմի յառաջապահներէն, Լէնինի եւ Թրոցքիի հետ եւ եռանդուն քարոզիչ մը համաշխարհային յեղափոխութեան։ Այժմ ձերբակալուելով, կը դառնայ վերջին կարեւոր դէմքը Սթալինի սարքած «մաքրագործում»ի քաղաքականութեան։

Ոսկի կը փախցնեն Ֆրանսայէն

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ մաքսանենգներու կազմակերպուած խումբեր կը շարունակեն ոսկի փախցնել Զուիցերիոյ եւ Պելժիոյ սահմանագլուխէն։ Անոնք այժմ յարմարած են նոր պայմաններուն եւ մեծ վնաս կը հասցընեն Պանք տը Ֆրանսի։ Այս վերջինը ոսկի կը գնէ հին սակով, եւ արգիլած է ոսկիի արտածումը, առանց մասնաւոր արտօնագրի։ Սակայն Պրիւքսէլի մէջ ոսկի կը գնուի եւ կը ծախուի այնպիսի սակով մը որ սովորական էր ֆրանքին արժեզրկումէն առաջ։ Ժընեւի եւ Ցիւրիխի մէջ զուիցերիական դրամատուներ 140 ֆրանսական ֆրանք կը վճարեն ֆրանսական ոսկեդրամի մը (լուի), — 40 ֆրանք աւելի Ֆրանսայի մէջ վճարուած փոխարժէքէն։ Մաքսանենգները հրջանէ շրջան պտտելով կը հաւաքեն գիւղացիներու կողմէ պահուած ոսկիները։ «Փարի - Միտի» կը գրէ թէ անցեալ հինգշաբթի օրէն ի վեր 1,000,000,-000 ֆրանքի ոսկի փախցուած է Ֆրանսայէն Զուիցերիա։

Խուզարկութիւն Ընկերային Կուսակցութեան գրասենեակին մէջ

Իբրեւ հետեւանք գնդ. տը լա Ռօքի կուսակցութեան դէմ բացուած դատական քննութեան, ոստիկանութիւնը երէկ առտու խուզարկութիւններ կատարեց կազմակերպութեան գրասենեակներուն մէջ։ Բազմաթիւ գաղտնի ոստիկաններ իրենց վարիչին հետ ներկայացան Պասանօ փողոց եւ անմիջապէս ձեռնարկեցին գործողութեանց։ Միեւնոյն ատեն խուզարկութիւններ կատարուեցան կարգ մը վարիչներու բնակարաններուն մէջ։

Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին։ Խուզարկութիւնները կապ ունին, նաեւ, կիրակի օրուան ցոյցին հետ։

**** Համայնավար կուսակցութիւնը նամակ մը ուղղելով «Ժողովրդական համախմբում»ի կուսակցութեանց եւ կազմակերպութեանց, կ'ընդդիմանայ քաղաքական միթինկներու գումարման առթիւ հաստատուած արգելքին դէմ։*

Կուսակցութիւնը 122 միթինկներ սարքած է շաբաթ եւ կիրակի, Ալզաս-Լօռէնի մէջ։ Ներքին նախարարը պահանջեց ետ կենալ եւ պատասխանի կը սպասէ։

—•—

ՀԱՅԱԳՈՐԾՆԵՐԸ գործադուլ պիտի հռչակեն նոյեմբեր 1ին, եթէ ամբողջական գոհացում չտրուի իրենց պահանջներուն, հաշտարար բանակցութիւններով։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԵԼԺԻԱՅԷՆ

ԴԻՒԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ.— ՆՈՐԷՆ ՌԷՔՍԻ ՇԱՐԺՈՒՄԸ

Ինչպէս «Յառաջ» հաղորդած էր, վերջերս տեղական կառավարութեան հրամանով բազմաթիւ խուզարկու-թիւններ ու ձերբակալութիւններ կա-տարուեցան Պելժիոյ զանազան քա-ղաքներու, մասնաւորապէս յեղափո-խական կեդրոններու մէջ,— Պրիւսէլ, Անվերս, Լիէժ, Մոնս, Նամիւր, Շարլրուա, Մալին, Ժիլլի, Ժըմափ, եւն.: Խուզարկութիւններ կատար-ուեցան նաեւ ընկերվարական գրա-սենեակներու եւ ֆաշական շրջանակ-ներու մէջ:

Այդ առթիւ երեւան հանուեցաւ գո-յութիւնը Թրոցքիական բաւական կա-րեւոր շարժումի մը, որ տեւական յա-րաբերութեան մէջ էր օտար յեղափո-խական շրջանակներու հետ, եւ կը ձգ-տէր ապստամբութիւն յառաջ բերել Պելժիոյ մէջ, միեւնոյն ատեն քան-դելով Պելժիոյ ընկերվարական եւ համայնավարական կուսակցութիւն-ները: Փակագիծի մէջ ըսենք թէ պելժ համայնավարները, որոնց պետն է ծանօթ գործիչ Ժաքըմօթ, հետեւող են ստալինեան յեղափոխութեան, մինչդեռ Թրոցքիի կուսակիցները կը ձգտին համաշխարհային յեղափո-խութեան:

Թրոցքիական շարժումին իբրեւ կա-րեւոր պարագլուխներ ձերբակալուած են՝ Վալթէր Տօժ անունով հանքա-գործ մը, որ յունիսի գործադուլին վարիչն էր, ինչպէս նաեւ Ժօրժ Վէրէ-էքըն, շարժավար մը, Թունդ Թրոց-քիական: Այս վերջինը յայտարարած է օրագրողի մը.

— «Յեղափոխութիւնը որուն Թուա-կան չունի, ան ծագում կ'առնէ դէպ-քերու պատմական ուժով, օր մը չէ օր մը պիտի պայթի ապստամբու-թիւնը: Յեղափոխական շարժումնե-րը կրնան ընդհատուիլ, բայց ուժը կրնայ սանձ դնել յեղափոխութեան, սակայն չի կրնար զայն կասեցնել: Դ. Միջազգայինը, զոր մենք Թրոցքիա-կաններս պիտի կերտենք, պիտի իրա-կանացնէ այն մեծ յեղաշրջումը, զոր մեր նախորդները չկրցան գլուխ հա-նել: Մենք ապահով ենք մեր վերջնա-կան յաղթանակի մասին»:

Հուէսքէ անուն սպանիացի համայ-նավարի մը տան մէջ գտնուեցան կաս-կածելի թուղթեր եւ երեւան ելան բազմաթիւ զէնքեր, որոնք Սպանիա կը ղրկուէին:

Անվերսի նաւահանգիստին մէջ ոս-տիկանութիւնը խուզարկեց զէնքերով լեցուն փոխադրանաւ մը, որ իբրեւ թէ պապկեղէն պիտի փոխադրէր Համպուրկ: Պապկեղէնի տեղ, երեւ-ւան ելաւ մեծաքանակ զէնք: Օսթան-տի մէջ ալ երեւան հանուեցաւ գնդա-ցիրներու եւ հրացաններու կարեւոր մթերք մը:

Քննութիւնները կը շարունակուին: Արդիւնքը առ այժմ գաղտնի կը պահ-ուի, մինչեւ որ երեւան հանուին թա-քուն կազմակերպութեան գործունէ-թեան բոլոր ներքին ծալքերը:

** Պելժիոյ ֆաշական շարժումը, որուն մասին ուրիշ անգամ առիթ ու-նեցած եմ խօսելու, սկսած է բաւա-կան ծաւալիլ, առաջնորդ Լեւոն Տէկ-րէլի յանդուգն ու կորովի ջանքերուն շնորհիւ, հակառակ ընկերվարական եւ համայնավար կուսակցութեանց բուռն ընդդիմութեան:

Անցեալ երեքշաբթի Ռէքսի կուսա-կիցները մեծ միթինկ մը կազմակեր-պած էին Սըրէնկի մէջ, Լիէժի մօտ, որ բանուորական կարեւոր կեդրոն մըն է: Տէկրէլ պիտի բանախօսէր պը-ղնձի խոշոր հին գործարանի մը մէջ, ուր մասնաւոր հրաւիրատոմսերով քանի մը հազար հոգի պիտի հաւաք-ուէին, լսելու համար առաջնորդին խօսքերը: Միւս կողմէ, ընկերվարա-կաններն ու համայնավարները լուրջ պատրաստութիւններ տեսած էին ա-մէն գնով արգիլելու համար հաւա-քոյթը: Վերջին պահուն, Սըրէնկի քաղաքապետը, կանխելու համար խը-ռովութիւնները, արգիլեց միթինկը, սրահին խարխուլ վիճակը պատրուակ բռնելով:

Նոյն միջոցին Տէկրէլ, որ Պրիւսէլ կը գտնուէր, վերահասու ըլլալով քա-ղաքապետին կողմէ դրուած ապաժամ արգելքին, շոգեմակոյկ մը վարձեց, եւ խումբ մը կամաւորներով ճամբայ ելաւ դէպի Սըրէնկ(*): Հոն ցամաք պիտի ելլէր եւ իհարկին քաղաքին կեդրոնը հրապարակի մը վրայ պիտի արտասանէր իր ճառը, որ բարձրա-խօսով պիտի լսուէր ամէն կողմ:

Երբ շոգեմակոյկը հասաւ Սըրէնկի նաւամատոյցը, Ռէքսի կուսակիցնե-րը, որոնք անհամբեր իրենց առաջ-նորդին գալուստին կը սպասէին, ըս-կսան միահամուռ ու բարրձաձայն կանչեր արձակել: — Կեցցէ՛ Տէկրէլ, «Ռէքսը պիտի յաղթանակէ»: Տէկրէլ կամրջակին վրայ, վէս ու խրոխտ կեցուածքով մը, իր եղբայրական ող-ջոյնները հաղորդեց Ռէքսի համակիր-ներուն եւ բուռն կոչ մը ուղղեց Սը-րէնկի բանուորական զանգուածնե-րուն: Ճիշդ նոյն պահուն, համայնա-վարները, որոնք դիրք բռնած էին ջրանցքի երկու եզերքներուն վրայ, սկսան երկաթի կտորներ տեղացնել կամրջակին վրայ, միեւնոյն ատեն ամէն անկէ ատրճանակի գնդակներ արձակուեցան, որուն հետեւանքով քանի մը հոգիներ վիրաւորուեցան, իսկ Ռէքսի պետերէն՝ Ժէրար Վիլէ-մըս արիւնլուայ վիճակի մը մէջ գե-տին ինկաւ: Մինչ այս մինչ այն, ոս-տիկանութիւնը վրայ հասնելով, յան-ցանքի վրայ ձերբակալեց քանի մը համայնավարներ, եւ ամբոխը ցրուե-լով, խաղաղութիւնը վերահաստատ-ուեցաւ: Վիրաւորեալները տեղին վը-րայ դարմանուեցան, իսկ Ժէրար ծա-նըր վիճակի մը մէջ հիւանդանոց փո-խադրուեցաւ:

Պրիւսէլի եւ գաւառներու մէջ յաճա-խադէպ են նմանօրինակ դէպքերն ու կռիւները:

Ռէքսերը ուժգին պայքար կը մղեն խոտացնելու համար իրենց շարքերը: Պրիւսէլի մէջ մարդ յաճախ կը հան-դիպի Ռէքսի ծանուցումներուն: «Le pays réel», Ռէքսի պաշտօնական օրկա-նը ձրի կը տրուի անցորդներուն: Այդ թերթին մէջ խստիւ կը քննադատուին ու անխնայ կը ձաղկուին բոլոր կու-սակցութեանց պատկանող քաղաքա-կան մեծ դէմքերը, մինչեւ իսկ վար-չապետն ու կառավարութեան անդամ-ները: Թերթերը լեցուն են դատական հետապնդումներով եւ դատապար-տութիւններով:

Սակայն հակառակ բարոյական ու նիւթական այս բոլոր դժուարութիւն-ներուն ու զոհողութեանց, Ռէքսի կուսակցութիւնը բաղդատաբար քիչ արդիւնք ձեռք բերած է, որովհետեւ շատ դժուար է քաղաքական սկզ-բունքներ ներմուծել Պելժիոյ պէս ա-զատ ու ժողովրդավար երկրի մը մէջ:

Պարագան նոյնն է նաեւ համայնա-վարութեան համար: Պելժ ժողովուր-դին ջախջախիչ մեծամասնութիւնը քաղքենի է ու բարեկեցիկ, մէջն ըլ-լալով նաեւ գործաւոր դասակարգը:

ՀՐԱՋԵԱՅ ՏԷՐՈՍԿԻ

(*) Պրիւսէլ հակառակ ցամաքային քաղաք մը ըլլալուն, ունի իր նաւա-հանգիստը եւ նաւարկելի ջրանցքը, այնպէս որ Պրիւսէլէն մինչեւ Անվերս եւ ուրիշ քաղաքներ կարելի է շոգե-մակոյկով ճամբորդել:

ՄԻՀՐԱՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Երկարատեւ եւ տաժանելի հիւան-դութենէ մը վերջ, սեպտեմբեր 16ին Թաւրիզի մէջ մեռաւ Հ. Յ. Դաշնակ-ցութեան անձնուէր եւ տառապած համեստ գործիչներէն մէկը — Միհ-րան Գրիգորեան:

Ծնած էր Տարօն Տուրուբերանի Հարք (Բուլանըղ) գաւառի Մաջիտլու գիւղին մէջ 1881ին: Գիւղական բարե-կեցիկ եւ նահապետական ընտանիքի մը զաւակ էր: Տարրական կրթութիւ-նը ստացաւ Հոփ աւանի դպրոցին մէջ եւ այնուհետեւ ինքնաշխատութեամբ զարկ տուաւ իր զարգացման:

Պատանի հասակէն մտաւ Հ. Յ. Դաշ-նակցութեան շարքերուն մէջ եւ առա-ջին շրջանէն իսկ դաստիարակուեցաւ Տարօն աշխարհի եւ մեր յեղափոխու-թեան սքանչելի գործիչ Հրայրի շուն-չով, անոր խորհուրդով շարժեցաւ եւ շատ բան իւրացուց Հրայրի բարե-մասնութիւններէն: Գիտցաւ աշխա-տիլ անձնուիրաբար: Իր կեանքը աշ-խատանք ու տառապանք եղաւ. ամէն տեղ, երկրէն մինչեւ Կովկաս եւ Ի-րան: Իբրեւ յեղափոխական եւ հա-մեստ գործիչ երկու անգամ բանտար-կուեցաւ Մուշի մէջ՝ 1905ին եւ 1914-ին: Հայկական մեծ եղեռնէն կրցած էր հրաշքով ազատիլ իր ընտանիքով եւ անցնիլ Կովկաս, ուր լծուեցաւ գաղթականական աշխատանքներու: Հայաստանի Հանրապետութեան տա-րիներուն (1918—1920) Ալէքսանդրա-պոլի, Նոր Բայազէտի մէջ եւ այլուր խնամատարութեան նախարարու-թեան գործերուն մէջ պատասխանա-տու պաշտօններ վարեց, ամէն տեղ ցոյց տալով անձնուէր եւ բարեխիղճ աշխատանք:

Փետրուարեան ապստամբութենէն յետոյ (1921 ապրիլ) անցաւ Իրան. Թաւրիզ: Ատրպատականի Հայոց Ա-ռաջնորդարանի կողմէ նշանակուե-ցաւ Ղարադաղ գաւառի գիւղական դպրոցներու շրջանային տեսուչ եւ այս պաշտօնը վարեց մօտ ութ տարի: Նա գիւղական միջավայրի մէջ բազ-մատեսակ արդիւնաւոր աշխատանք-ներ կատարեց եւ արժանացաւ գիւղա-ցիներու անվերապահ համակրանքին եւ վստահութեան: Իր պաշտօնավա-րութենէն առաջ Ղարադաղ գաւառի երեք գիւղերուն մէջ միայն դպրոց-ներ կային, իսկ երբ Միհրան նշանակ-ուեցաւ շրջանային տեսուչ՝ դպրոցնե-րու թիւը բարձրացաւ 12էն 15ի: Ղա-րադաղի գիւղերուն մէջ Միհրան ժո-ղովրդական ղեկավարի եւ գաւառա-կան գործիչի իր ընդունակութիւննե-րը եւ կազմակերպելու, աշխատելու անսպառ եռանդը երեւան բերաւ: Գիւ-ղական վէճերը կը վերջացնէր առանց ատեանի եւ կ'արժանանար կողմերու գոհունակութեան: Գիւղէ գիւղ կը շր-ջէր եւ կը հսկէր դպրոցական, եկեղե-ցական, կուսակցական ամէն տեսակ գործերու անթերի կատարման: Կը ստանար շատ համեստ ամսական մը, որ հազիւ կ'ապրեցնէր իր բազմանդամ ընտանիքը: Տարիներ շարունակ ան-տեսական շատ ծանր եւ աննպաստ պայմաններու մէջ, տառապանքով ու զրկանքներով լի ապրուստ ունեցաւ իր ընտանիքը:

Միհրան 1931—1934 թուականնե-րուն նշանակուեցաւ Սուլթանապատի շրջանի գաւառական դպրոցներու շր-ջանային տեսուչ եւ նոյն եռանդով եւ անձնուիրութեամբ աշխատեցաւ նաեւ այդ շրջանին մէջ ձեռք բերելով ժողո-վուրդի ընդհ. համակրանքն ու գո-հունակութիւնը:

Խուզիստան (Հարաւային Իրան) Ահվազ քաղաքի Հայոց ազգային դպ-րոցի տեսչութեան պաշտօնով հոն մեկնեցաւ Թաւրիզէն՝ 1935ի աշնան: Ահվազի տաք եւ անսովոր կլիման կա-մաց կամաց ազդեց անոր առողջու-թեան վրայ, մինչեւ որ հիւանդ վիճա-կի մէջ ստիպուեցաւ անցնիլ Սուլթա-նապատ, Թեհրան եւ վերջապէս յու-լիսին հասաւ Թաւրիզ, երբ իր մար-մինն արդէն կրած էր հիւանդութեան ծանր հարուածը, ([illegible]): Ան-կողին ինկաւ: Բժիշկներ Բ. եւ Ա. Բաղդասարեաններ, Ս. Եղիազարեան, Ռուբէն Տէր Ստեփանեան եւ Զարեհ Փիլոսեան կարելին ըրին դժբախտ Միհրանը փրկելու, բայց անօգուտ:

Մօտ երկու-ուկէս ամիս սոսկալի տառապանքներ քաշելէ յետոյ, բոլո-րիս սիրելի Միհրանը սեպտ. 16ի ե-րեկոյեան յաւիտենապէս փակեց իր աչքերը, խոր սուգի ու թշուառու-թեան մատնելով իր այնքան տանջը-ւած հարազատները (կինը եւ հինգ զաւակները):

Յուղարկաւորութիւնը (17 սեպտ.) եւ թաղումը (18 սեպտ.) կատարուե-ցան արժանապէս: Առաջնորդարան, ազգային դպրոցներ, Հայր. Միու-թիւններ, ընկերներ, մտերիմներ եւ հարազատներ պատերուն փակցուցին 14 մահազդներ: Մահուան մասին հե-ռագիրներ տրուեցան Իրանի քանի մը քաղաքներ: Սեպտեմբեր 18ին, առա-ւօտեան պատարագէն, Ս. Սարգիս ե-կեղեցին լեցուած էր յուղարկաւորնե-րու խուռն բազմութեամբ: Պատարա-գէն յետոյ առաջնորդ Ներսէս արք. յուզիչ դամբանականով մը ներկայա-ցուց հանգուցեալ Միհրանի բարե-մասնութիւնները՝ իբրեւ մարդ եւ ժո-ղովրդական գործիչ: Ապա դագաղը դրին Հ. Յ. Դաշնակցութեան յուշար-ձանին առջեւ, ուր դամբանական խօսեցան րժ. Բ. Բաղդասարեան եւ Հայկ Աճէմեան: Յուղարկաւորներու բազմութիւնը լուռ ու վշտաբեկ՝ հե-տեւեցաւ դագաղին մինչեւ գերեզմա-նատուն, ուր դամբանական խօսեցան Դաւիթ Փափազեան եւ Արսէն Խաչիկ-եան: Հայկ Աճէմեան կարդաց Թէհրա-նէն եւ Սուլթանապատէն ստացուած 12 ցաւակցական հեռագիրներ — այս-պէս.

Թէհրան.— «Ալիք»ի խմբագրու-թիւն (ներկայացուցիչ Հ. Աճէմեան) ընկերներ (ներկայացուցիչ Սամսոն Թադէոսեան), Վարոս Բարայեան, Ա-լեքսան Մովսէսեան, Յարութիւն Պա-րոյրեան, Մխիթար, Արամ Խոջայ-եան, Այսան եւ Տիգրան Գուլումեան: վարչութիւն, Կանանց Կրթասիրաց.

Սուլթանապատ.— Եկեղեցական Միութիւն, Ազգ. դպրոցի հոգաբար-ձութիւն եւ Օննիկ Վարդապետեան, Եղիա Եղիայեան, Արմենակ Մարտա-պետեան, Արշաւիր Գալստեան, Ա-րամ Գրիգորեան եւ Արամ Ազարեկ-եան:

Ընկերներու կողմէ դագաղին վրայ դրուած էր թարմ ծաղիկներով մեծ պսակ մը, հետեւեալ մակագրու-թեամբ.— «Սիրելի Միհրանին՝ ըն-կերներից. 16 սեպտ. 1936»: Միհրա-նը թաղուեցաւ Մակուեցի Միսաքի եւ Գասպար Յակոբեանի մօտ — ե-րեքն ալ գաղափարի, աշխատանքի եւ տառապանքի ընկերներ:

Ինչպէս յիշեցի, Միհրանի ընտանի-քը նիւթական շատ ծանր վիճակի մէջ կը գտնուի: Թաւրիզի մէջ հանգանա-կութիւն կատարուեցաւ: Կը մնայ որ արտասահմանի մէջ մասնաւորապէս Տարօն Տուրուբերանի Հայր. Միու-թիւններն ալ նիւթական օգնութեան հասնին դժբախտ ընտանիքին:

Միհրանի գործունէութեան եւ անձ-նուէր աշխատանքներու մասին ան-շուշտ ուրիշներն ալ՝ ընկերներ ու մտերիմներ ըսելիքներ ունին: Կար-ծեմ հանգուցեալը գրած է իր յուշե-րը եւ Տարօն Տուրուբերանի դէպքե-րը՝ 1915—16 տարիներու ընթացքին:

ՄԱՍԻՍ

ՏԻՊԱՐ

Գործաւոր մը արկածով մեռած էր, տնօրէնը Մարսէյլցի բանւորի մը առաջարկեց խիղճ մարդուն մար-մինը իր տունը տանիլ, յանձնարա-րելով որ նախազգուշութեամբ իմա-ցնէ կնոջը:

Տնօրէնը.— Ի՞նչպէս եղաւ:

Մարսիլիացին.— Դուցի դուռը զար-կի, մարդ չբացաւ, կինը բացակայ էր, ես ալ մարդը իբր թէ նստած պէս դրան կրթնցուցի որ երբ կինը գայ չվախնայ:

Տնօրէնը.—Արդէն Մարսիլիացինե-րուն խելացի ըլլալը գիտէի, բայց ոչ այս աստիճան:

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԵԼԻ

(Աւստրիացի մեծանուն գրագէտին)

Լէ Նուվէլ Լիթէրէռի աշխատա-կիցներէն Ռօպէռ տը Սէն Ժան կը գրէ վերջին թիւին մէջ.—

Վերջապէս, ֆրանսերէն հրատա-րակուեցաւ Մուսա Լերան Քառասուն Օրերը: Աւստրիացի մեծանուն գրա-գէտի մը կողմէ գրուած այս գիրքը, որուն գործողութիւնը կ'անցնի Հա-յաստանի մէջ, ծայր աստիճան հա-[illegible] Մ. Նահանգները, ուր այդ գիրքին վաճառումը երկար ամիսներ անմրցելի մնաց, եւ նիւթ [illegible] մտաւորականներուն նախընտրելի խօ-սակցութեան առարկայ:

Չեմ գիտեր թէ մեր մէջ, Ֆրանսայի մէջ, ինչ ընդունելութիւն վերապահ-ուած է Մուսա Լերան, զոր Փէլ Պր-նուա կը ներկայացնէ ֆրանսացի ընթերցողներուն, բայց գիտեմ թէ Վեր-ֆէլ որպիսի՛ մտահոգութեամբ կը սպասէ քու դատաստանիդ, ո՛վ փա-րիզեան հասարակութիւն: Տակաւին աչքիս առջեւն է, հոն եղածիս պէս, ձմրան քունին տակ ընկղմած փոքր քաղաքը, սովորական եւ ամայի պան-դոկը, եւ յարդարանքի ողջին մաս-նաւորութիւններն անգամ, որոնց մէջ, մթաստուեր կէս օրէ մը վերջ, անակնկալ այցելութիւն մը տուի կլոր շրջագայողի մը, կլոր մաշ-տակ մը հագած, եւ աստրախանի ձե-ւով դարձեալ կլոր գդակով մը գլու-խը ծածկած, որ ոչ այլ ոք էր եթէ ոչ ինքն ՎԵՐՖԵԼ: Ժամը մէկն էր Վիէննական: Ձիւն տեղացած էր մեր շուրջը, նոյնքան նաեւ վիէննական ֆիլմերուն մէջ, նոյնքան ալ Շնից-լերի վէպերուն մէջ, որքան մելամա-ղձոտ որ կրնայ ձիւնիլ երկիր մը վը-րայ՝ որ ենթարկուած է ճակատա-գրին անողոք հալածանքին, եւ որ սա-կայն չի դադրիր ժպտելէ, հակառակ իր բերանաբաց վէրքին՝ ուրկէ կը սպառի իր արիւնը:

Վերֆէլ անմիջապէս բաւ. ինձի, Ֆրանսայի վրայ մտածելով.

— Կը կարծէ՞ք որ իմ գիրքս պիտի հետաքրքրէ Փարիզը:

Յետոյ, առանց պատասխանի մը սպասելու.

— Գիտէ՞ք արդեօք որ այս գործին հրատարակութենէն ետքը մահուան հարիւրաւոր սպառնագիրներ ստացայ: Վերֆէլ՝ ծնունդով Հրեայ եւ կա-թոլիկութեան դաւանափոխ, հակա-ռակորդներ ունի ոչ սակաւ տոհմերու (clan) մէջ...

— Թուրքերն են որ կեանքիս ետե-ւէն ինկած են, կը բացատրէ Վեր-ֆէլ: Չկրցան մարսել այն մանրա-մասն նկարագրութիւնը զոր ըրած եմ հայկական ջարդերու մասին...

— Այդ նկարագրական մասը չէ՞ արդեօք, որ այնքան սաստիկ հետա-քրքրութիւն առաջ բերած է ձեր Ամե-րիկացի ընթերցողներուն մէջ:

— Այդ մասին բան մը չեմ գիտեր... Իմ գիտցածս այն է որ ես լուսանկար-չութեան համար չէ որ կը գրեմ:

Վերֆէլ քիչ մը կը զայրանայ, եւ առանց ծածկելու կ'արտայայտուի: Իմ գործերուս իւրաքանչիւրին մէջ ի-րապաշտութը (réalisme) արտաքին ձեւ մըն է միայն: Ահա կը խոստովանիմ որ ես կը հետապնդեմ տեսածներուս տառական ներկայացումէն աւելի

ԿԱՐՄԻՐ ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ ԵՐՋԱՆԻԿ ՕՐԵՐՈՒՆ

Կալիօպէի աչքը մտնելու համար՝ ինքզինքը ներկայացուց իբրեւ ախոյ-եան մը Մէղալի Իտէային, այսինքն Բիւզանդիոնին հելլէնութեան վերա-դարձին մեծ գաղափարին: Եորղիա-տիսի, Լրպոյի եւ Վիքթոր Պէրարի գործերը ծայրէ ծայր կարդաց եւ սորվեցաւ Խաւրացիներուն, Մակե-դոնացիներուն եւ Կոմնենեանց, Գան-թագիւզէններուն՝ եւ Պալէոլոգնե-րուն պատմութիւնը:

Բայց այս ամբողջ գեղեցիկ նախան-ձախնդրութիւնն ու եռանդը բանի մը չծառայեցին:

Սիրային այս զինախաղութեան մէջ իր ձախողուածներէն ապշահար, Պը-ոխաք պայքարը լքելուն վրայ կը խոր-հէր, երբ բուն զինախաղութեան վայրկեանը օգնութեան հասաւ իրեն:

Այն ատենները, Բերա, Ալիանս Ֆը-րանսէզի շէնքին ներքնայարկին մէջ զինավարժութեան յատուկ խիստ լաւ կազմակերպուած սրահ մը կար: Օրին մէկը, Պոխաք իմացաւ որ Կալիօպէի եղբայրը Սօֆօքլը Մավրօեէնի, այդ սրահին մէջ ջերմեռանդներէն մէկն էր: Սպան միտքը դրաւ արձանագր-ուիլ հոն, ընտիր միջոց մը, կը խոր-հէր, աւելի առաջ երթալու ընտանի-քին մտերմութեան եւ բարեհաճու-թեան մէջ: Մնաց որ սպան առաջին կարգի սիրող մըն էր սրախաղութեան, արդէն Զինական Նաւարաժնին մէջ սրախաղութեան ախոյեան էր նախա-պէս: Բախտը շուտ բանեցաւ, ամէնքը կը նկատէին զայն առաջնակարգ նե-տող մըն ալ, մինչեւ իսկ սկսաւ զի-ջումներ ընել երիտասարդ Սօֆօքլին, որ մինչեւ այն ատեն սրահին անպար-տելին կը համարուէր: Պոխաք կը ձե-ւացնէր թէ անկարող է Սօֆօքլի հար-ուածներուն հակադարձել: Ո՞վ չի նե-րեր սիրածին եղբօրը եւ չի կակուղ-նար անոր առջեւ: Վստահաբար, ամէն մէկ յարձակումի, Պոխաք պարտուած կը յայտարարէր ինքզինքը:

Ձմեռը անցաւ, Պոլսոյ խիստ ձմե-ռը, զոր գիշեր ցերեկ կ'աւլէ փողոց-ները ճահիճի վերածող անձրեւներով եւ ձիւներով բռնաւորուած սառու-ցիկ քամին: «Մուէթ» կարճատեւ մի-ջոցներով միայն կը հեռանար Թօփհա-նէէն՝ անով փոքրիկ պտոյտ մը կա-տարել տալու համար Վոսփորի եւ Մարմարայի մէջ դեսպանին պատ-ուաւոր հիւրերուն, որոնց հպարտու-թիւնը կը շոյեր ցոյց տալով իր զբօ-սանաւը եւ սպաները: Իսկ Պոխաք, երբ պահականաւը սովորական խա-րիսխին կը դառնար, իր պարապոյ ժամերը կ'անցրնէր Ստամպօլը տես-նելով ու կրկին տեսնելով անոր մզ-կիթները, պարիսպները, անոր պազա-րը, Բերայի դարձդարձիկ Տէրվիշնե-րուն եւ Սկիւտարի կաղկանձող Տէր-վիշներուն թէքքէները: Օդը գեղեցիկ եղածին պէս՝ Ոսկեղջիւր կը բարձրա-նար եւ եւրոպական ջուրերը կ'երթար «Մուէթ»եան մակոյկով: Կալաթայի, ինչպէս նաեւ Բերայի մէջ, այլ եւս ձանձրացած էր մեծ դուքսերուն բո-լոր հանդիսական պտոյտները դիտե-լով, նոյն իսկ նողկանք կը զգար այլ եւս: Եւ իրաւցնէ մեռնելու չափ ձանձրոյթ պիտի իմանար, եթէ առիթ չունենար յաճախ պատահելու իր սի-րական եւ հեշտավառ Կալիօպէին, որ միշտ ժպտուն էր, բայց զինքը շրջա-պատող հացկատակներէն անբաժան:

Ու եկաւ գարունը եւ Վոսփոր սկսաւ թաւալիլ հրաշալի կիտուածներ: Կապ-տաւուն իրիկնամուտներ՝ որոնք մի-գապատ շղարշով կը պատեն Սա-րայ Պրունիի պարտէզները, մզկիթնե-րու գմբէթները եւ անոնց խրոխտ մի-նարէները, նաեւ ծիրանեվառ իրիկնա-մուտներ՝ որոնք Ոսկեղջիւրը հրեղէն գետի մը եւ Ստամպօլը հրդեհակէզ քաղաքի մը կը փոխարկեն: Բոլոր մատաղ ընձիւղները արթնցան եւրո-պական եւ ասիական եզերքի ծալքե-րուն պարտէզներուն մէջ, եւ նախըն-ծայ ծաղիկները ծայր տուին Թիւր-պէներու բակերուն մէջ, ուր թաղ-ուած են սուլթաններն ու սուլթանու-հիները, որոնց հոգին գացած զուգոր-դուած է Ողորմած Ալլահին դրախ-տին: Ֆրէնքներուն համար, որոնք Փադիշահին հպատակ չեն եւ Արեւ-մուտքի տխուր գլխարկը կը դնեն Ֆէսին կամ փաթթոցին տեղ, եւ բա-եաններուն համար զուարճութեան ե-ղանակը վերջացած էր: Ոչ եւս պա-րեր եւ զինավարժութեան փորձեր: Ամէն օր, ճաշէն առաջ, Պոխաք կը չափչփէր Բերայի մեծ փողոցը, զոր երկու կողմի վրայ կը զարդարէին կրպակներ Փարիզ եղածին նման, եւ այս փողոցը միակ ճամբան էր՝ ուր բարձր դասու տիկին մը դուրս կ'ելլէ իր կառքէն եւ քանի մը քայլ հետիո-տըն կրնայ առնել բազմերանգ ամբո-խին արմկումին մէջ: Ամէն տօնի եւ կիրակի օրեր Կալիօպէ հոն կը գտնը-ւէր, բարեւ մը, ժպիտ մը, քանի մը բառ, խիստ կարճառօտ: Սպան կը սկսէր յոյսը կորել:

Վերջապէս եղաւ ամառ, եւ ամէնքը սկսան չուել դէպի զովացիկ գիւղա-գնացութիւններ: Յուլիսի առաջին օրերուն «Մուէթ» թողուց իր ձմեռ-նային կայքը եւ եկաւ պարան նետել Թարապիա:

Վերին Վոսփորի եւրոպական եզեր-քին մէկ փոքրիկ ծովախորշն է ան, եւ այս գուղնաքեայ աղեղնաձեւ կոր-ուածքը կախարդիչ տեսարան մը ու-նի: Յոյներով ու Հայերով լեցուած, հինաւուրց գիւղ մը փայտաշէն տու-ներով, զոր ժամանակը գորշ արծա-թով մը ներկած է: Ափունքն ի վեր կանանչ բլուրներուն եւ ջուրի եզր-ին միջեւ կարգ ըստ կարգէ կուզան ամարանոցներ եւ քէօշկեր իրենց պարտէզներով, դէպի ծովուն հայե-լին կորացած զառիթափ, մեծղի լայ-նասօսիներուն, գալարազարդ նոճի-ներուն, ընկուզենիներուն, չոճինե-րու, վարդենիներու եւ հսկայարեր փուքսիաներու մէջ:

Ծովածոցը կը պատսպարէր չորս պահականաւեր: Մէջտեղը ցցուած է-ին իտալական Մէսթըը, գերմանական Լօրլէյ եւ անգլիական Իմրճին: Մուէ-թի խարսխակայքը ճիշդ եզերքին կը դպչէր, այնքան մօտ անոր որ փոքր շարժումի մը ատեն երբեմն անոր ցռուկը անզգուշութեամբ հայ նպա-րավաճառի մը խանութին պատուհա-նէն ներս կը թափանցէր ... Կամրջա-կով մը զբօսանաւը ցամաքին կը կպ-չէր: Մօտը կար Թրքական ազդանաւ մը որուն անունը ոչ ոք գիտէր: Սուլ-թանին ամբողջ նաւատորմին պէս, զայն ալ յաւէտ անշարժ ըրած էին, իմաստուն նախազգուշութիւն, որով-հետեւ ... կրնար յանկարծ շարժիլ, եւ երթալ ռմբակոծել Ն. Համիտական Վեհափառութեան պալատը: Սուլթա-նը կրնար հանգիստ քնանալ, որով-հետեւ իր նաւերուն բոլոր անուաւոր ղեկերը հանուած էին եւ կը զարդա-րէին ծովային նախարար Հասան փա-շայի եալըին պարտէզները ...

(4)

(Շար.)

բարձր նպատակ մը: Վկայութիւն մը՝ որ աչքով պարզապէս տեսնուած՝ այն վկայութիւնն է՝ անբաւական կը թուի ինծի ...
— Մուսա Լեռան երկիրը բնակա՞ծ էք:
— Այո, Հայաստան ճամբորդեցի, հոն հաւաքեցի այնքան զննութիւններ, քննութիւններ՝ որքան կրնայ ըլլալ վաւերական մանր խրողութիւններ քաղել, փափաքող օրագրող մը, եւ չեմ կարծեր որ խրողութիւնները իր խալի մէջ բռնեն գիս յարուն հետ... Ես ջանացած եմ, սովորաբար, ապահովել իրերուն արժանահաւատութիւնը: Եթէ կ'ուզէք, ես տեսակ մը ծուղակ կը լարեմ ընթերցողին առջեւ: Հասարակութիւնը, անգամ մը որ վաւերական պատմութենէն հրաժարուի, տակաւ առ տակաւ պիտի զգայ թէ գրածներուս ետեւ ուրիշ բան մը կայ: Եւ պիտի ըլլայ ապահովաբար, եթէ յաջողած եմ գրել բառ արժանւոյն: Ճշգրիտ եւ ամուր դրուագին ետեւը՝ զոր տնկած եմ իր աչքերուն տակ, այո, կայ ուրիշ բան մը: Նախ ապահովուելէ վերջ թէ իմ գործս իրականութեան ցոլացումն է, ընդօրինակութիւնն է, պիտի գուշակէ նաեւ թէ իրերուն ստորական երեւոյթը պարզ թարգման մըն է միայն ընթերցողին եւ խորհուրդին (mystère) միջեւ ... Ես իմ գրածներուս մէջ բնազանցականը (métaphysique) դանց չեմ ըներ ...

Այսպէս ըսելով, խօսակիցիս կարճատեսի աչքերը յանկարծական փայլով մը շողացին: Մելամաղձիկ նօտարի իր դէմքը կը վառէր:

Բայց Վէրֆէլ նորէն գտաւ իր սովորական մեղմութիւնը, վերակոչելու համար իր երիտասարդութեան օրերը:

—1914ի պատերազմէն առաջ իմ գրական գործիս վրայ կը խորհէի միայն: Եւրոպական վէճերու, հրապարակային պժտութիւններու ժխորը չէր վրդովեր իմ մտամփոփումս: Ընկերներ ունէի՝ որոնք լրագիր մը անգամ չէին բանար եւ անոնց աչքին համար այժմէութիւնը իրենց անձին պատկանող եւ իրենց երեւակայութիւնը չոյող բաներն էին միայն ... Մինչեւ ի՛նչ տաղանդաւոր եւ նախանձախնդիր մարդիկ կային, ոչ միայն Վիէննա, այլ եւ Փրակա, իմ ծննդավայրս, ուրկէց դուրս եկած են գերմանախօս մեծանուն գրագէտներ, Ռիլքէ, Քաֆքա ... Սկսնակի շրջանէս վերջ, ստացայ Ռիլքէի քաջալերական մէկ երկտողը: Որքան պարծանքով, նոյնքան տխրութեամբ կը յիշեմ այս պարագան, որովհետեւ անխելքութեամբ կորսնցուցի այդ երկտողը ...

Վէրֆէլ կը հառաչէ անցեալին ետեւէն: Կը թողու գինքը իր վերյիշումներուն մէջ, եւ մեկնելէ առաջ վերջին անգամ մըն ալ յիշողութեանս մէջ կը սեւեռեմ իր ընկճուածի, աքսորականի նայուածքը՝ որ կարծես կ'ըսէ.— «Այնքան երազեցի, այնքան երազեցի, որ այլ եւս այս տեղացի չեմ ...»:

Թարգմ. ***

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄ

«ԶԱՐԹՕՆՔ»

ՄԱՐՍԷՅԼ, 6 Հոկտ. (Յառաջ).— Գաղթահայ քաոսային վիճակին իբր դարման՝ ժամանակէ մը ի վեր «Յառաջ» կ'արծարծէ «Գաղթահայ համերիտասարդական Միութեան» մը գաղափարը: Զոմը ստանձնեց կազմակերպութեան հոգը՝ մամուլին տըւած իր յայտարարութեամբ, որով մամուլի մէջ հրապարակային խորհրդակցութեան նիւթ կը դարձնէր հարցը:

Խումբ մը գաղափարապաշտ երիտասարդներ, քով քովի գալով, որոշեցինք մեր մասնակցութիւնը բերել համերիտասարդական շարժման՝ կազմակերպուելով Մարսէյլի մէջ: 27 օգոստոսի մեր մէկ հաւաքոյթին մէջ, երկարօրէն արտայայտուեցան մեր ընկերները եւ այսպէս ստեղծուեցաւ կորիզ մը: Նախ քան հրապարակ գալը, որոշեցինք դիմել Զոմի Կեդր. Վարչութեան: Ծ. Նարդունի պատասխանելով մեր նամակին՝ ժամադրութիւն տուաւ մեզի Մարսէյլի մէջ: 16 Սեպտեմբերին մեր ընկերները հաւաքուեցան Քաֆէ Նօայլ, ուր եւ եկած էր Ծ. Նարդունի՝ յանուն Զոմին: Մեր հրաւէրին պատասխանած էին մօտ 25 հոգի, կարգ մը ընկերներ գործադուլի պատճառով բանտարկուած էին գործարաններուն մէջ, մաս մըն ալ այգեկութքի գացած էին: Մօտաւորապէս 50 երիտասարդներ կապուած են մեզի,— յանուն մեր ընկերներուն՝ խօսեցանք համերիտասարդական շարժման մասնակցելու մեր պատրաստակամութեան մասին:

Նարդունի բացատրեց Զոմի աշխատանքները երիտասարդական միութիւններու համադաշնակցութեան կազմութեան մասին, խօսեցաւ մեր ժամանակակից պատմութիւնը թարմացնելու, երիտասարդական ոգի տալու մասին մեր ազգային կեանքին: Ըսաւ թէ Զոմի յայտարարութիւնը հրապարակային խորհրդակցութեան հրաւէր մըն էր միայն,— բազմաթիւ թերթեր հրատարակեցին յայտարարութիւնը եւ արտայայտուեցան: Բոլորին սրտին կը խօսի ծրագիրը: Այս յայտարարութենէն վերջ, Զոմը պիտի պատրաստէ երկրորդ նամակ-կոչ մը, ուղղուած բոլոր գաղութներու Միութիւններուն, եւ այսպէս մինչեւ մէկ տարի կը յուսացուի գլուխ հանել ձեռնարկը: Արդէն Զոմին հետ համաձայնութեան եկած են Պերլինի «Երիտասարդ» Միութիւնը, Փարիզէն Հ. Մ. Ը. Միութիւնը, Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութիւնը, Եգիպտոսէն Ապրիլեան Սանուց Միութիւնը:

Ցետոյ թելադրեց Մարսիլիոյ մեր ընկերներուն՝ որ կազմակերպուին Միութեան մը անունով, որպէսզի համադաշնակցութիւնը կազմուած ատեն յարին իբրեւ անդամ-Միութիւն: Զոմի կեդրոնին կողմէ մեզի խոստացաւ ամէն աջակցութիւն:

Սեպտեմբեր 22ին դարձեալ ժողով գումարեցինք: Առժամեայ վարչութեան տարած նախապատրաստական աշխատանքի զեկուցումէն վերջ, ժողովը գնահատանքի բանաձեւը քուէարկեց եւ որոշեց պատասխանատու վարչութեան ընտրութիւնը յետաձգել, մինչեւ որ ընկերները վերադառնան այգեկութքէն:

Մեր նորակազմ Միութեան անուանակոչումի հարցը գրեթէ ամէն ընկերոջ մտածման առարկան էր հանդիսացած: Այնպէս որ ժողովին մէջ իւրաքանչիւրը առաջարկեց իր յարմար դատածը: Զանազան անուններու մէջէն ընտրեցինք «Զարթօնքը», որ իրապէս կը խորհրդանշէ մեր այսքան ուշացած շարժումը:

Ուրեմն, Միութիւնս կը կոչուի Մարսէյլի Հայ Երիտասարդական « Զարթօնք » Միութիւն: Այս անունով մեզ դրինք Զոմի Կեդր. Վարչութեան դծած համադաշնակցութեան ծրագրին տրամադրութիւններուն տակ:

Կը պատրաստուինք տալու մեր բացման հանդէսը: Թուականը պիտի որոշուի մեր կարգ մը նախապատրաստական աշխատանքներէն վերջ: Մեր անդամներու թիւին ստուարացումը, պիտի կատարուի որոշ քննութենէ վերջ,— ամէն եկող պիտի չընդունուի, քանակէն առաջ որակը, ըսել կ'ուզենք նկարագիրը:

Մարսէյլի հայ երիտասարդութեան կը մնայ արժեցնել ինքզինք՝ կազմակերպուելով եւ քալելով մեզի հետ:

Զարթուն

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՎԱՅՆԱՍՈՒՆԸ ԻՍՔԵՆՏԵՐՈՒՆ ԱՆՏԻՈՔԻ ՄԱՍԻՆ

«ՖՐԱՆՍԱ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ՈՒՐԻՇԻՆ ՓՈԽԱՆՑԵԼ, ԱՌԱՆՑ ՄԵՐ ՀԱՒԱՆՈՒԹԵԱՆ»...

Արտաքին գործավարութեան ընդհ. քարտուղար Նուման Րիֆաթ, հետեւեալը յայտարարեց լրագրողներու.

— «Ֆրանքեւսուրիական դաշնագրով, Ֆրանսա Սուրիոյ կը փոխանցէ դաշնագրերով ընդունած իր բոլոր յանձնառութիւնները: Լուր չունինք թէ Անթաքիոյ եւ Իսքէնտէրունի մասին ալ որ եւ է տրամադրութիւն կա՞յ թէ ոչ ֆրանքեւսուրիական դաշնագրին մէջ: Ֆրանսայի հետ ունինք 1921, 1926 եւ 1929 թուականներով դաշնագրեր եւ փրօթօքօլներ, որոնք բնականաբար չեն կրնար ուրիշներու փոխանցուիլ առանց մեր հաւանութեան: Ֆրանսայի հետ պիտի քննենք կացութիւնը եւ արդիւնքի մը պիտի յանգեցնենք»:

** Թուրքերէն «Թան»ի թղթակիցը կը գրէ Հալէպէն.—Սուրիական կարգ մը թերթեր մեծ մեծ կը ջարդեն մեր հասցէին, առանց քննելու թէ Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ մասին գրուածները ճի՞շդ են թէ ոչ: Այդ թերթերուն գրուածները հեռու են թարգման հանդիսանալէ այն բարեկամական ոգիին որ Սուրիոյ Արաբներու մեծ մասին մէջ կը տիրէ Թուրքիոյ նկատմամբ: Ասոր ամէնէն ուշագրաւ փաստը չարաթներ առաջ տեղի ունեցած դէպք մըն է, զոր կ'ուզեմ յիշել իբրեւ պատասխան սուրիական թերթերու հրատարակութեանց:

Դամասկոսի ցուցահանդէսին մէջ, Թուրք դրօշը կը ծածանէր Թրքական տաղաւարին վրայ եւ հարիւրաւոր Արաբներ ուշադրութեամբ կը նայէին անոր: Յանկարծ հրապարակ եկաւ 18—20 տարեկան արաբ կրակոտ երիտասարդ մը եւ պոռաց.

— Ե՛յ Արաբներ, այս դրօշը խորհրդանիշն է երէկ մեզ ճզմող տիրապետութեան, պիտի հանդուրժէ՞ք զայն տեսնելու ձեր գլխուն վերեւ:

Թրքական վարչութեան օրով, այդ երիտասարդը հազիւ թէ ծնած էր եւ հետեւաբար այդ վարչաձեւին պատմութիւնը ուրիշներէ իմացած է.բայց ունկնդիրները տարիքոտ մարդիկ էին: Երիտասարդին կրակոտ խօսքերը համակրական որ եւ է ազդեցութիւն առաջ չբերին անոնց վրայ: Լուռ ունկնդիրներու մէջէն մարդ մը յառաջացաւ, քաշեց դաշոյնը եւ մխեց Թուրք դրօշը անարգող երիտասարդին փորը:

Ոստիկանութիւնը հասաւ այն ատեն երբ վիրաւորը կը մեռնէր, աղիքը դուրս թափուած վիճակով: Հարիւրաւոր անձեր տեսած էին մարդասպանը, բայց որ եւ է մէկը ոստիկանութեան չհաղորդեց թէ ո՞վ է ոճրագործը:

Ժխտական լեզու գործածող սուրիական թերթերը եթէ քննեն այս դէպքը, պիտի հասկնան որ Սուրիոյ ժողովուրդը կ'ուզէ բարի դրացնութեան յարաբերութիւններ մշակել մեզի հետ եւ ասոր հակառակը շարժողները չեն կրնար գնահատել հանրային զգացումը:

** Երեսփոխան Ֆալիհ Րըֆքը Ա-թայ, Անգարայի Ուլուսի մէջ ստորագրած խմբագրականով մը դիտել կուտայ.

— «Սուրիայէն եկած լուրերը կը հաստատեն մեր նախատեսութիւնը: Անթաքիոյ մէջ պատռած են թրքական դրօշը, իսկ Դամասկոսեան թերթ մը փողոցային լեզուով կը յարձակի Անգարայի վրայ: Այդ թերթը, ցատկելով Իսքէնտէրունի թրքութեան վրայէն, կիլիկիան անգամ արաբական կը նկատէ: Չենք գիտեր, «Ճարպիկ գողը եւ տէրը» պատմութեան արաբերէնը կա՞յ. բայց պէտք է ներել բարոյականի եւ խելքի ինկածներուն եւ պաղարիւնութեամբ հետեւիլ դէպքերուն:

Այդ նահանգը անվիճելի մեծամասնութեամբ թո՞ւրք է թէ ոչ: (250.000 Թուրքերուն դիմաց՝ 50.000 զանազան արիւնէ փոքրամասնութեանց հաւաքածոյ մը): Անատոլուի ազատագրութեան պայքարին առաջ իսկ, հոգատար իշխանութիւնը չէ՞ր ընդունած նահանգին այս մասնայատկութիւնը: Ասիկա չի՞ հաստատուիր նաեւ 1921ի Անգարայի դաշնագրով, որ մասնաւոր վարչաձեւ մը կ'ընդունէր նահանգին մեծամասնութեան համար:

Մենք համաձայն ենք որ հանրաքուէ կատարուի, որովհետեւ այս ձեւով կը ճշդուի թէ հող մը ո՞ր ազգին կը պատկանի: Պատմարաններուն թողունք այն կէտին վիճաբանութիւնը թէ այդ նահանգը դարերէ ի վեր թուրք եղած է:

Պէտք է հրաժարիլ փողոցային ցոյցերը գրգռելէ, որովհետեւ անոնք կը ծառայեն միայն աւելորդ լարուածութիւններ ստեղծելու»:

** Վիճելի նահանգին Թուրքերը որոշած են չմասնակցիլ Սուրիոյ խորհրդարանական ընտրութեանց, եւ այս առթիւ մարզպանին ղրկած են հեռագիր մը, ուր կ'ըսուի ի մէջ այլոց.— «Ինքնավարութեան համար 15 տարիէ ի վեր մեր արձակած աղաղակները անլսելի մնացին: Կը սպասենք մեր իրաւունքներուն յարգուելուն եւ բուռն կերպով կը բողոքենք այն ծրագրին դէմ, որով կ'ուզուի մեր նահանգին ժողովուրդը ուխարի հօտի մը պէս յանձնել սուրիական ժողովուրդին: Կը խնդրենք որ մեր այս բողոքը հաղորդէք նաեւ Թուրքիոյ, Ֆրանսայի եւ Ազգերու Դաշնակցութեան»:

«ՖՐԱՆՍԱ ՊԷՏՔ Է ՍԱՆՁԷ»...

Երեսփոխան խմբագրապետ Եունուս Նատի (Ճումհիւրիէթ) կը գրէ.

— Թուրք հանրային կարծիքը իրաւամբ վրդովուեցաւ, տեսնելով որ Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ մասին որ եւ է տրամադրութիւն չկայ ֆրանքեւսուրիական դաշնագրին մէջ: Թուրք մամուլն ալ արժանի լրջութեամբ եւ կարեւորութեամբ զբաղեցաւ այս խնդրով:

Կարծես մէկ օրէն միւսը այդ շրջանը գրաւելու եկած ըլլային, Սուրիոյ մէջ սկսան սանձարձակ փոխադարձութիւններ ընել եւ նոյն իսկ անտեղի քննադատութիւններ ուղղել մեր հասցէին:

« Եթէ դէպքերը թողուին իրենց ընթացքին, կը հասկցուի թէ սուրիացի կարգ մը ծայրայեղ ազգայնականներ որոնք սովորութիւն դարձուցած են սանձարձակ գործել Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ նահանգներուն մէջ, պիտի յանդգնին նաեւ սուրէ անցընել այդ շրջաններու Թուրքերը: Զարմանքով տեսանք որ սուրիական թերթերը որոնք կ'երեւի չեն լսեր իրենց բռած խօսքերը, այնքան առաջ գացին որ գրեցին նոյն իսկ Ջարդի վտանգի մասին: Կը հասկցուի թէ գործը այլ եւս փողոց ելած է: Պարտականութիւն կը սեպենք պատասխանատու կառավարութեան ուշադրութիւնը հրաւիրել այս կացութեան վրայ, որ կրնայ ամենադէշ յեղափոխութեանց ծնունդ տալ: Մեր կարծիքով, Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ Թուրքերուն կացութիւնը յանկարծ շատ սպառնալական գոյն մը ստացաւ»:

Կ'երեւի թէ Ֆրանսա չի կրնար խօսք հասկցնել գաղթավայրերու իր պաշտօնեաներուն: Այսպէս, մենք տեսանք Սուրիոյ մէջ պաշտօնավարող Ֆրանսացիներ որ թեւ թեւի կը պտտէին աւազակներու եւ մաքսանենգներու հետ: Չենք գիտեր թէ ինչո՞ւ Ֆրանսա խիստ չվարուեցաւ իր խօսք չհասկցող այդ պաշտօնեաներուն հետ:

Բայց իրաց կը խոստովանինք թէ Ֆրանսան է գլխաւոր պատասխանատուն այն դժոխային վիճակին, որուն ենթարկուած են Սուրիոյ Թուրքերը: Չենք զարմանար երբ Սուրիացիները, համարձակութիւն առնելով ֆրանսացի պաշտօնեաներէ, ափեղցփեղ խօսքեր կ'ընեն. բայց որոշակի կը տեսնենք որ այդ ծայրայեղ խօսքերը վաղը կրնան ծնունդ տալ դէպքերու, որոնց առաջքը ոչ ոք պիտի կարենայ առնել: Հետեւաբար, Ֆրանսա եւ Թուրքիա պէտք էին մտածել լրջօրէն այժմէ անցքերին կացութիւնը:

Ֆրանսա պէտք է արագ շարժի եւ սանձ մը դնէ թէ իր պաշտօնեաներուն եւ թէ անոնց գրգռութեամբ գործող կարգ մը Սուրիացիներու զրպարտութեանց: Մեր կառավարութիւնն ալ աշխատելու է ապահովել այս արդիւնքը: Հակառակ պարագային եթէ վաղը անախորժ դէպքեր ծագին, այլ եւս շատ ուշ կ'ըլլայ»:

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒՄԸ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ, 7 Հոկտ. (Յառաջ).— Այս տարի եւս սեպտեմբերին վերաբացուեցաւ բողոքականաց դպրոցը: Կ. Խաչին ծաղկոցը հոկտ. 1ին եւ առաջին օրէն իսկ աւելցան քանի մը նոր աշակերտներ: Այս տարի եւս Կ. Խաչի դպրոցը կը պաշտօնավարէ Օր. Ափճեան, որուն մանկավարժական աշխատանքին ծանօթ է ինչպէս Պանեէօ Բաշանի եւ Շավիլի, նոյնպէս Իսիի հասարակութիւնը: Հ. Բ. Ը. Միութեան դպրոցը կը վերաբացուի հինգշաբթի, իսկ Սէօլէօզի Հայր. դպրոցը աւելի ուշ: Այս առթիւ ծնողքներէ պիտի խնդրէի որ ուշադրութիւն դարձնեն մանուկներու հայեցի դաստիարակութեան: Անհրաժեշտ է ամէն չորեքշաբթի երեկոյ յիշեցնել թէ վաղը հայկական դպրոցի օր է: Նոյն իսկ ծնողները պարտաւոր են մանուկին դասը սորվեցնել, եթէ կարող են: Ուշադրութիւն դարձնել նաեւ որ տան մէջ հայերէն խօսին: Այս առթիւ յիշեմ խօսակցութիւն մը բարեկամիս հետ:

— Մանչդ հայկական դպրոց կը յաճախէ՞: —Այո:

— Ո՞ր դպրոցը: — Չեմ գիտեր:

— Ի՞նչ գիրք կը կարդայ: — Չեմ գիտեր: — Հայերէն ի՞նչ երգ սորված է: — Տան մէջ հայերէն երգելը չեմ լսած:

Եւ այսպէս միշտ «չեմ գիտեր»: Երբ մանուկին (9 տարեկան) դասը քննեցի, տեսայ որ «Լուսաբեր» այբենարանը լրացնելու մօտեցեր է եւ տակաւին կան գիրեր որ չի ճանչնար:

Լրատու

ՉԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅ ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՎԻԷՆ, 5 Հոկտ. (Յառաջ).— Ինչպէս անցեալ տարի, այս տարի ալ մեր կոմիտէն երեկոյ մը նուիրած էր, տօնելու համար մեր հերոսներուն յիշատակը:

Երեկոյթը տեղի ունեցաւ Հոկտ. 3ին, շաբաթ իրիկուան ժամը 8ին, Հ. Յ. Դ. «Խաժակ» ակումբին մէջ, երիտասարդներու կոկիկ բազմութեան մը ներկայութեամբ: Սրահին մէջ տեղաւորուած էր ընկ. Խ. Պետրոսեանի անթելի մեքենան, որուն վրայ երկու ժամ երգուեցան մեր գեղջկական ու ազգային երգերէն, իսկ մէջընդմէջ ալ ներկաները կը թնդացնէին յեղափոխական երգերով:

Օրուան առթիւ խօսեցաւ ընկ. Կ. Խրայեան, եւ համառօտակի ոգեկոչեց Մամիկոնեան հերոսներէն մինչեւ մեր օրերու բազմաթիւ հերոսները: Յիշեց անոնց քանի մը փայլուն դէմքերն ու ժամանակները: Եւ, վերջացնելով խօսքը, ոգեւորութեամբ յայտարարեց թէ, այսօրուան մեր փոքրիկ Հայաստանը նոյնպէս հայ հերոսներու եւ մարտիկներու ոգուրումներով էր որ կեանքի կոչուեցաւ:

Կէս գիշերը մօտեցած էր, երբ ներկաները մեկնեցան, իսկ խումբ մը ընկերներ, տակաւին չէին ուզեր բաժնուիլ, եւ, տաքուկ մթնոլորտ մը ստեղծած, կը խմէին հերոսներու յիշատակին, ու կ'երգէին անոնց նուիրուած գոռ երգերը խանդավառ ..

Պալ-Աղբիւր

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (4)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Պէտք է յիշեմ որ այդ թուականին «Պաշտօնական Գաղտնիքներու» օրէնքը ներկայ բարեփոխումները չէր կրած դեռ եւ իշխանութիւնները չէին կրնար որ եւ է քայլ առնել այդ յանդուգն այցելութեան դէմ: Աւելի ուշ, 1914ի օգոստոսին էր որ վերաքննուեցաւ «Օտարականներու իրաւանց սահմանափակումի» օրէնքը, նոր լիազօրութիւններ տալով պատկանեալ իշխանութեանց:

Օտարականը հասցէ մը ցոյց տուած էր Լոնտոնի մէջ: Մենք անմիջապէս լուր ստացանք այս դէպքին մասին, բայց մեծ եղաւ մեր զայրոյթը երբ, քանի մը ժամ յետոյ, իմացանք որ նաւահանգստի զինուորական մարմինը ազատ արձակած էր զայն, երեւի հաւատք ընծայած ըլլալով իր բուռն բողոքներուն:

Այդ շրջանին չահեկան տեղեկութիւններ հասած էին մեզի Գերմանիոյ գաղտնի սպասարկութեան յայտնի գեկավարներէն մէկուն շարժումներուն մասին: Անգլիա կը բնակէր ան, թէեւ իր բուն հասցէն անծանօթ էր մեզի: Զափէն աւելի վտանգաւոր մէկու մը համբաւը ունէր եւ անկարելի եղած էր ձերբակալել զինքը:

Հրաման ստացայ անմիջապէս երթալ ցոյց տրուած հասցէն եւ հսկողութեան տակ առնել ձերբակալուած օտարականին տունը, մինչեւ որ նոր կարգադրութիւններ ըլլային: Կեղծ էր այդ հասցէն: Շատ վարպետ լրտեսի մը հետ գործ պիտի ունենայի, կասկած չկար: Այցելութեանս արդիւնքը տեղեկացուցի ոստիկանական տեսչութեան որ պաշտօն յանձնեց ինծի անպատճառ գտնել օտարականին հետքը:

Անիւ մը առանձին չի կրնար թաւալիլ, օժանդակ մասնիկ մը պէտք է շարժման մէջ դնելու համար զայն: Ծիրդ այդ ձեւով ալ «համաձայն մեր ստացած տեղեկութեանց» — ինչպէս կ'ըսենք ոստիկանական գործերու մէջ — մայրաքաղաքին կեդրոնական թաղը խանութէ մը ներս մտայ: Տարօրինակ է որ մարդ, եթէ աշխատի, կրնայ ամէն տեղ ու ամէն ատեն դաւաճան մը գտնել: Այդ տեսակէտէն ես ալ բախտաւոր եղայ եւ ճարեցի հատ մը: Իրեն տուի Տօվըրի մէջ ձերբակալուած զբօսաշրջիկին նկարագրութիւնը եւ հաստատեցի որ այդ օտարականը ուրիշ մէկը չէր եթէ ոչ ամենուն,ինք փնտռուած գերմանացի լրտեսը:

Տեղեկութիւնը հաղորդող անձը հասցէ մը տուաւ ինծի: Կառք մը առի եւ այնտեղ գացի, սակայն, դժբախտաբար յուսախաբ եղայ, որովհետեւ հոն հասնելուս իմացայ որ Գերմանացին հինգ վայրկեան առաջ դուրս ելած էր: Առանց վհատելու քննութիւններս շարունակեցի եւ ձեռք անցուցի նոր հասցէ մը, այս անգամ Ուէսթ Քրօյտընի մէջ: Շոգեկառք նստեցայ եւ շուտով առի այդ ծանօթ արուարձանը: Կայարանէն դուրս ելլելու վրայ էի, երբ ինքնաշարժ մը կանգ առաւ գլխաւոր մուտքին առջեւ: Մէկը վար իջաւ կառքէն: Մութ էր բայց կրցայ տեսնել որ ան մօրուք եւ պեխ ունէր ինչպէս նաեւ ակնոց մը: Նախազգացո՞ւմ մըն էր որ արթնցաւ մէջս, թէ մարգարէութիւն էր ըրածս, չեմ գիտեր, բայց յանկարծ խորհեցայ թէ մօրուսաւոր անծանօթը մեր փնտռած գերմանացի լրտեսն էր, թէեւ շատ լաւ գիտէի որ անիկա միշտ ածիլուած կ'ըլլար: Պահ մը վարանեցայ եւ փորձեցի ճամբաս շարունակել, սակայն յուզուած վիճակ մը ունէի: Ետ դարձայ ու հեւի հեւ կայարանէն ներս մտայ՝ մարդուն մօտենալու եւ ի հարկին զինքը ձերբակալելու դիտաւորութեամբ: Դժբախտաբար վարանումս վնասակար հետեւանք պիտի ունենար, որովհետեւ քարափին վրայ հասած չէի դեռ, երբ տեսայ որ Լոնտոնի շոգեկառքը ճամբայ ելած էր ու արագօրէն կը հեռանար միասին տանելով — յետոյ պիտի ստուգէինք այդ պարագան — Հարիւրապետ Շթայնհաուէրը: Փախցուցած էի ոչ միայն շոգեկառքը, այլ եւ Գերմանիոյ Իմբէրիալ Նաւաշինարանն ամէնէն հնարամիտ գործակալը ձերբակալելու առիթը:

Ներելի չէր յուսահատիլ, սակայն: Հարցուփորձ ըրի արուարձանին ոստիկանութեան մօտ եւ գտայ այն տունը ուր մօրուսաւոր օտարականը կ'ապրէր: Այնտեղ ինծի տուին ուրիշ հասցէ մը, Պօըս Փարքի մէջ:

Ճամբայ ինկայ քիչ մը ընկճուած, քանի որ Գերմանացին՝ այդքան անճարակ կերպով ծպտուած ըլլալով հանդերձ յաջողեր էր կծիկը դնել իմ աչքերուս առջեւէն: Պօըս Փարքի տան մէջ կ'ապրէր շատ ծանօթ Գերմանացի մը որուն պարկեշտութեան ու համբաւին մասին որ եւ է տարակոյս չէինք կրնար ունենալ: Իմ հարցումներուս պատասխանելով ըսաւ թէ ոչ մէկ կապ ունէր փնտռուած անձին հետ եւ նոյն իսկ չէր ճանչնար զինքը:

Սակայն եւ այնպէս ստիպուած էինք հսկողութիւն կատարել եւ հետեւիլ դէպքերուն: Մասնաւոր Գրասենեակի տնօրէնն ու ես անձամբ կատարեցինք այդ հսկողութիւնը թէ Քրօյտընի եւ թէ Պօըս Փարքի բնակարաններուն վրայ:

Դիւրին է գաղտագողի պահակ ըսպասել բազմամարդ պողոտաներու վրայ, բայց բոլորովին տարբեր են պայմանները արուարձաններու մէջ, ուր ամէն «զբօսեցի» ուշադրութիւն կրնայ գրաւել: Երկու օր էր որ մեր նոր պաշտօնին ձեռնարկած էինք, երբ Պօըս Փարքի Գերմանացին բողոք մը կը ներկայացնէր իր թաղին ոստիկանութեան, գանգատելով թէ «երկու կասկածելի անծանօթներ իր տանը բոլորտիքը ման կուգան գիշեր-ցերեկ»:

Անմիջապէս դադրեցուցինք հսկողութիւնը, որովհետեւ միաժամանակ լուր ստացանք որ գերմանացի լրտեսը Եւրոպա փախած էր. ի՛նչ ճամբով մեկնած էր. չեմ գիտեր: Անգլիկի նըման դուրս սահած էր մեր ցանցէն: Սկօթլընտ Եարտն ու մեր Գաղտնի Սպասարկութիւնը իհարկէ մեծ ցաւ զգացինք որ Տօվըրի զինուորական իշխանութիւնները քիչ մը շատ փութկոտութիւն ցոյց տուած էին զինքը ազատ արձակելու հարցին մէջ: Շատ աւելի մեծ եղաւ մեր դառնութիւնը, երբ լսեցինք Պերլինի մեր գործակալներէն թէ Տօվըրի մէջ ձերբակալուած զբօսաշրջիկը որ մազ մնացեր էր իմ ճանկս իյնար, նոյն ինքն Օթօկրացն էր, այլ անուամբ Շթայնհաուէր, այսինքն Գերմանիոյ Գաղտնի Սպասարկութեան պետն ու Քայզերին մտերիմ բարեկամը:

(Շար.)

Դրամական կացութիւնը Իտալիոյ մէջ

Իտալական դրամին արժեզրկման հետ, կառավարութիւնը հրատարակեց շարք մը հրամանագիրներ, չարաշահութիւնը արգիլելու եւ ուրիշ ծրագիրներ յաջողցնելու համար։ Բացուած է փոխառութիւն մը՝ Եթովպիոյ ծախքերը հոգալու համար։ Անշարժ կալուածներու վրայ հաստատուած փոխառութեանէն ազատ են պետութեան, արքունիքին, Ֆաշական կուսակցութեան, Կ. Խաչի, օտար ընկերակցութեանց, ինչպէս եւ կրթական եւ բարեգործական հաստատութեանց կալուածները։ Փոխառութեան ծանրութիւնը պիտի կրեն անհատ սեփականատէրները։ Նոյն խստութեամբ պիտի գործադրուի առեւտրականընկերութեանց շահաբաժիններուն վրայ հաստատուած յաւելուածական տուրքը, բացի 10 առ հարիւր սովորական տուրքէն։

Միւս կողմէ, ապրուստի սղութիւնը արգիլելու համար, Մուսոլինի հրամայած է խիստ միջոցներ ձեռք առնել։ Անոնք որ ապրանքներ կը դիզեն եւ չարաշահութիւն կ'ընեն, մինչեւ 100 անգլ. ոսկի տուգանքի պիտի դատապարտուին իւրաքանչիւր յանցանքի համար։ Աւելի ծանր պարագաներու մէջ են-թակայ են մէկ տարի բանտարկութեան։ Արգիլուած է աւելցնել պանդոկներու եւ ամէն տեսակ հիւրանոցներու գիները, մինչեւ երկու տարի։ Անսաստողները պիտի դատապարտուին տուգանքի, բանտարկութեան եւ իրենց հաստատութեանց փակման, 5 — 30 օր, իւրաքանչիւր յանցանքի համար։ Արտակարգ յանձնախումբեր կազմուած են, այս տնօրինութեանց հսկելու համար, ամենալայն իրաւասութիւններով։

Գերմանիա պիտի մեկուսացուի

Ազգերու Դաշնակցութեան ելմտական յանձնաժողովի չորեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, Չեխոսլովաքիոյ, Զուիցերիոյ, Հոլանտայի եւ Ցունաստանի ներկայացուցիչները սպառնացին Գերմանիան զրկել դրամներու արժեզրկման շնորհիւ բացուելիք առեւտրական պատեհութիւններէն, եթէ Պերլին չփոխէ իր դրամական քաղաքականութիւնը։ Այս չորս երկիրները Գերմանիոյ լաւագոյն յաճախորդներն են, սովորական պարագաներու մէջ։ Չեխական պատուիրակը միեւնոյն ատեն անհրաժեշտ գտաւ բանուկ համաձայնութիւն մը կեդրոնական Եւրոպայի երկու խմբակցութեանց՝ Փոքր Համաձայնութեան եւ Իտալիոյ, Հունգարիոյ եւ Աւստրիոյ միջեւ, տնտեսական յարաբերութիւնները բարելաւելու համար։

Մուսոլինի իր փեսան կը ղրկէ Պերլին

Կոմս Չիանօ, Իտալիոյ արտաքին նախարարը, որ Մուսոլինիի փեսան է, պաշտօնապէս Պերլին պիտի երթայ հոկտեմբեր 20ին։ Հռոմի մէջ մեծ գաղտնապահութիւն կը տիրէ այս ճամբորդութեան նպատակներու մասին։ Լաւատեղեակ շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ Կոմս Չիանօ պիտի խորհրդակցի Հիթլէրի հետ՝ Լոքառնոյեաններու յառաջիկայ ժողովի մասին, պիտի քննէ Աւստրիոյ խնդիրը եւ պիտի լսէ Գերմանիոյ տեսակէտները Ազգերու Դաշնակցութեան մասին։ Միեւնոյն ատեն պիտի բացատրէ թէ Իտալիոյ արտաքին քաղաքականութիւնը չէ փոխուած եւ թէ իտալեւգերման բարեկամութիւնը կը մնայ նոյնքան ամուր որքան վերջին 12 ամիսներու ընթացքին։

Կոմս Չիանոյի առաջին պաշտօնական այցելութիւնն է այս եւ կարգադրուած՝ բուն իսկ Մուսոլինիի կողմէ։ Հաւանական է որ կոմսը Հիթլէրի բացատրէ նաեւ Մուսոլինիի տեսակէտները՝ համայնավարութեան մասին։ Մուսոլինի եւս նոյնքան հակառակ է համայնավարութեան որքան Հիթլէր, սակայն ընդունելով հանդերձ անոր դէմ ներսէն պայքարելու անհրաժեշտութիւնը, համաձայն չէ Հիթլէրի, միջազգային ասպարէզին մէջ ալ անոր դէմ պայքարելու մասին։

Արաբ վարիչ մը սպաննուած

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն թէ արաբական ըմբոստութեան գլխաւոր վարիչներէն մէկը, Սայիտ պէյ էլ Ազի, որ «ժողովուրդի թշնամի թիւ 2» հռչակուած էր անգլիական իշխանութեանց կողմէ, սպաննուած է հոկտեմբեր 7ին, Բեթղեհէմի մօտ, ընդհարման մը միջոցին։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼԺԷՐԻ ԻՍԼԱՄԱԿԱՆ համագումարը պաշտօնանկ ըրաւ իր նախագահը, Տոքթ. Պէնճէլուլ, անոր բռնած դիրքը համապատասխան չգտնելով համագումարի ծրագրին։

ՊԱՇԱՐՄԱՆ ՎԻՃԱԿ հրատարակուեցաւ Շանկայի մէջ։ Ցարաբերութիւնները այնքան լարուած են որ, պատերազմը անխուսափելի կը համարուի Ճափոնի եւ Չինաստանի միջեւ։ Ճափոն չարունակ վինուոր կը ղրկէ եւ նաւատորմն ալ շարժման մէջ դրած է։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ արտակարգ ընդհ. ժողովին շարունակութիւնը՝ վաղը, ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, Քաֆէ Վոլթէրի սրահին մէջ, փլաս տը լ'Օտէոն, նոյն օրակարգով։

ԲՈՒԼՈՆԻ Հայր. Միութեան (Մարսէյլ) ընդհ. անդամական ժողովը տեղի կ'ունենայ 11 Հոկտ. կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին. 6 rue des Petites Maries, Bar Ararasի սրահին մէջ։ Կը խնդրուի Պոլսոյ մասնաճիւղի վարչութեանէն ներկայանալ իրենց երկու տարուան նիւթական եւ բարոյական զեկոյցով։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17 Rue Damesme. PARIS (13)

Հ. Յ. Դ.

Դաւառ

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէին ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» Ակումբին մէջ։

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ, Ը. ՏԱՐԻ 1937

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ՝ Մարսէյլ Միութեանս Գրադարան-Ընթերցարանը, 5 Rue de l'Eclipse, Միութեանս բոլոր անդամներուն եւ հետեւեալ հասցէներուն քով.—

Մարսէյլ, Ն. Յակոբեան, 49 Rue Nationale
Փարիզ, Հրանտ Սամուէլ, 51 Rue Mr. le Prince (6)
Տեսին եւ Լիոն, Վ. Հիւսեան, 3 Rue Tellier, Décines, Isère
Վալանս, Ղ. Գալուստեան, 58 Rue Bouffier, Valence, Drôme
Սենթ'Էթիեն, Վ. Խրիմեան, 34 Rue des Frères Chape. St. Etienne
Վիեն, Ն. Խաչիկեան, 124 Rue Lafayette, Vienne, Isère
Նիս, Գ. Շէհրէրեան, 55 Bd. de la Madeleine, Nice. A. M.
Կարտան, Լ. Գայաճանեան, Puits Bivert
Ալժերի, Պ. Արզումանեան, Hôtel Atlas, Blida, Algérie
Պորտօ, Ա. Բէնտէրեան, Rue Ed. Vaillant. Cenon, Gironde
Պէյրութ, Խ. Ադիալորեան գրատուն, Bab Yacoub, Beyrouth
Աբադան, Ա. Աբգարեան, P. O. Box 22, Abadan, Iran
Շամ, Ա. Լօշխաճեան, Hart. Djanvar, 32 Bay Charky, Damas
Գահիրէ, Ա. Սիրունեան
Պաղտատ, Տք. Գ. Կարապետեան, Surgeon-Dentist, Bagdad
Կրընոպլ, Տիգրան Ալիքեան, 9 Ave Giers
Պասրա, Ռսկ. Ծնունդեան, Seef st. Basrah, Irak
Պէյրութ, Ա. Հորիմեան, Photo Mourad, Rue Gouraud
Փօն տ'Օպնա, Ա. Կարապետեան, Chez M. Chaberte
Շարվիէօ, Ստ. Թիւրքմէնեան, B. H. 84 Charvieu
Հալէպ, Խ. Քրքէսէլեան, 22 Rue Boustan Kulab, Alep, Syrie
Ամերիկա, Պ. Պալեան, 119 P. O. Box, Milford, Mass.
Լա Սիօթա, Ս. Սարգիսեան, 2 Rue Foces La Ciotat
Թեհրան, Journal «Alik» Téhéaran Ave. Postkhaneh
Թուլուզ, Ղ. Մարկոսեան, 36 Pl. Lucas, Toulouse, H. G.
Աբթ, Թ. Պաղտասարեան, 11 Pl. des 4 Poulies, Apt Vaucluse
Ռոման, Ս. Պիլալի, 5 Rue Puy, Romans
Բօնթէն, Մառոյեան, Usines Berles Carrelage
Ժեռ, Խ. Թորոսեան։ Բիւժէ Սու Արժան, Մանասէլեան։ Կրաս, Գրիգորեան
Aix, Գ. Աւետիսեան, 3 Rue Emerie-David։

Նաեւ Մարսէյլի եւ արուարձաններու դաշնակցական Ակումբները եւ բոլոր դաշնակցական թերթերու խմբագրատունները։

ԱՐԱՐԱՑԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ
18րդ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

կազմակերպուած
Հայ Լեգէոնական Միութեան Մարսէյլի Մասնաճիւղին կողմէ
Նախագահութեամբ Միութեան պատուոյ Նախագահ
Տ. ՏԻՐԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆԻ
կիրակի. 11 Հոկտ. Շաթօ տէ Ֆլէօրի մէջ.
18 Պուլվար Միշէլէ (Ռօն փուանի տիւ Բրատօ) Հայոց եկեղեցիին մօտ։
ԿԸ ՊԱՏԱՐԱԳԷ ԳԵՐ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

Ս. Պատարագ եւ Հոգեհանգիստ ի յիշատակ Լէգէոնի Նահատակներու հոգւոյն, Ս. Թարգմանչաց եկեղեցիին մէջ. ժամը 10—11.30 ներկայութեամբ զինուորական եւ քաղաքային իշխանութեանց ներկայացուցիչներուն եւ Ֆրանսացի ու Հայ Նախկին կռուողներու Միութեանց պատուիրակութիւններուն։

1.— Կէսօրին հրաւիրեալները եւ Ֆրանսական Նախկին Կռուողներու Միութեանց պատուիրակութիւնները կը պատուասիրուին Շաթօ տէ Ֆլէօրի սրահներուն մէջ։

Փափաքողները կրնան մասնակցիլ վճարելով ծախքերուն համար 3 ֆր.

2.— Ժամը 1.30ին ընկերական սեղան յարակից սրահին մէջ, կը հրաւիրուի ամբողջ Լէգէոնական ընտանիքը։

3.— Ժամը 3.30ին ժողովրդական հանդէս, նոյն սրահներուն մէջ։

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ։

Այս հանդէսին ԱԶԱՏ ՄՈՒՏՔԻ ԻՐԱՒՈՒՆՔ կուտան Միութեանս սարքած վիճակահանութեան տոմսերը, որ պիտի քաշուի տեղւոյն վրայ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (109)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Անդհանուր առմամբ գիւղացիներու վախը նոր օրէնքէն եթէ գիտակցական ալ չէր, հզօրապէս բնազդական էր։ Այնպէս որ ոչ մէկ տեղ Գէորգի առաջարկները լուրջ ընդդիմութեան հանդիպեցան։

Սեպտեմբերի չորսին վերջապէս Եղիսաբէն հասաւ պարսկական անցագիրը։ Արշակը յաջորդ առտու պէտք է մեկնէր։ Երկու սիրահարները ընթրիքէն վերջ առանձնացան այգիի մէկ անկիւնը եւ ծառի մը տակ նստելով՝ կապուած հանդարտութեամբ սկսան խօսիլ անցած եւ մանաւանդ գալիք օրերու մասին, որ ոչ մէկուն համար ալ այնքան պայծառ չէր երեւնար։ Անով մէկտեղ երկուքն ալ կ'աշխատէին իրարմէ ծածկել իրենց մտահոգութիւնները։

— Շուտով,— խօսեցաւ Եղիսէն,— Երբ Վարդանը վերադառնայ արտասահմանէն, կ'անցնիմ Պարսկաստան, կուգամ մօտդ՝ քեզի օգնելու, բախտս կապելու քուկինիդ ... եթէ միայն գիս ուզես ...

— Անգին աղջիկս,— ու տղան քնքշօրէն համբուրեց զայն։

Այդպէս ուրեմն, կը մտածէր Արշակ, պիտի բաժնուէին իրարմէ, երբ հազիւ կարճատեւ երազի մը նման իր ճամբուն վրայ յայտնուեր էր Եղիսէն։ Ծիածանի մը չքեղ գեղեցկութեամբ այդ աղջիկը երեւցաւ իր առջեւ երկինքին վրայ, ու վաղը այլեւս պիտի չտեսնէր այդ տեսիլքը, ու ո՞վ գիտէր թէ անգամ մըն ալ պիտի հանդիպէի՞ն իրարու ...

— Ուշ է,— ըսնչաց աղջիկը,— առտուն երկար ու ձանձրացուցիչ ճամբորդութիւն մը ունիս։ Անմիջապէս որ հասնիս պարսկական ափը, անպատճառ գրէ ինծի, Թիֆլիսի հասցէով։ Ինքզինքիդ լաւ նայէ, սիրելիս։

Տղան՝ գլուխը կախած՝ մտիկ կ'ընէր, ի՞նչ ըսէր։ Ի՞նչ կրնար ըսել։ Իրար գրկած, ծանր քալելով մտան տուն, ուր ամէնքը վաղուց քնացած էին։

Արշակի մեկնելէն օր մը ետքը, Եղիսէն վերադարձաւ մօրը մօտ, որ միասին երթան Թիֆլիս։ Երբ հակառակ ուղղութեամբ շարժող գնացքները ճանապարհին իրարու հանդիպեցան, Եղիսէն հազիւ կրնար երեւալ, որ միւս գնացքով Վարդանը Փարաքար կ'անցնէր։

Երբ քրոջը Ղարաքիլիսէ վերադառնալու մասին իմացաւ Վարդան, որոշեց քանի մը օր սպասել Վահէի գալուն, որուն անպատճառ կ'ուզէր հանդիպիլ։

Գէորգ թէեւ այդ շրջանի բոլոր գիւղերը այցելած էր, բայց դեռ Փարաքարի մէջ գիւղական հաւաքոյթ չէր ունեցած։ Իրիկուն մը գիւղի ծրխական վարժարանի ուսուցիչը կանչելով՝ անոր թելադրեց, որ այդ գիշեր ժողով մը գումարէ Ուստա Ակոբի տան մէջ։

Վարդանը Փարաքար գալէն ի վեր օրերով կ'առանձնանար այգիի մէկ անկիւնը եւ ժամերով մնան կուգար՝ ձեռքերը ետեւը կապած, գլուխը կախ ծանր մտահոգութիւն մը ունեցող մարդու նման, որ յստակօրէն չի տեսներ բռնելիք ճամբան, ու որքան աւելի կը խորհի, այնքան աւելի անել մը առջեւ կը գտնէ ինքզինք։

Երբ Գէորգ յայտնեց այդ գիշերուան գիւղական ժողովի մասին, Վարդան ցանկութիւն յայտնեց անոր ընկերանալ։ Արեւը մայր մտնելէ բաւական մը վերջ, երկուքը ուղղուեցան դէպի գիւղամէջ գտնուող Ուստա Ակոբի տունը։

Ընդարձակ թոնրատան կեդրոնի սիւնէն լապտեր մը կախուած էր, որ հազիւ կը լուսաւորէր այդ ընդարձակ հողատան կէս խաւար անկիւնները։ Պատերու տակ շարուած մարդոց դէմքերը անորոշ ստուերներու նման կը դողդողային ամէն անգամ, երբ սիւնէն կախուած լապտերը կը շարժէր։

Թոնրատան ցածկեկ դռնէն ներս կը մտնէին եւ ընդհանուր բարեւ մը տալով կը տեղաւորուէին անկիւն մը, ծանր ու լուրջ արտայայտութիւն մը դէմքերուն։ Մէկ երկու երիտասարդներ, շրջակայ տուներէն նստած, պահակ կը սպասէին, որ յանկարծ պաշտօնական անձնաւորութիւն մը գիւղ չմտնէր։

Գիւղի առաջաւոր մարդիկը, Սարգիս Աբօր հետ, թոնրատան կեդրոնը՝ սիւնի տակ շրջան մը կազմած՝ կը սպասէին վարժապետին, որ դեռ չէր եկած։ Թէեւ ոչ ոք բարձրաձայն կը խօսէր, բայց ընդհանուր փսփսուք մը շրջան կ'ընէր թոնրատան չորս բոլորը։ Խօսելիք այնքան բան ունէին գիւղացիք դարդը ո՞րն է հասնէր։

— Միշտ էլ, էդպէս եղած է,— կ'ըսէր քովի նստողին դուրս ցցուած, լայն ականջներով Մուկուչը, որ գիւղի չունեւորն էր.— ե՞րբ արդարութիւն բռած ունի էդ Ջրբաշը Փախրի քեառիպին։ Տօ, դեռ Ջրի ծերը արտի կէսը չը հասած՝ մէկ էլ էն տեսնեմ՝ ջուրը լուր ցամքեց։ Թին ուսս նետած տունէ թումբով կը վազեմ. պալքի մէկն ու մէկը ջուրս իր արտը դարձուցած է, պալքի տեղ մը թումբը քանդուեր է։ Ճամբան մեծ քարին քով դէմ դիմաց կուգամ Ջրբաշին։ «Այ տունդ չքանդուի, մարդ Աստուծոյ», կ'ըսեմ, «ջուրս ինչի՞ կտրեցիր, արտս կիսատ մնաց»։ «Աղա, խօմ կէօլ չէիր կապելու արտիդ մէջ», կ'ըսէ անիրաւը։ «Տօ, ո՞նց թէ կէօլ, հողը թանձր մոխիրի նման չոր չոր, բամպակը թօշներ, մէկ երկու օրէն կը չորնայ»։ Ախպերս, որո՞ւ ցաւդ ըսես. իմ հալալ իրաւունքս կուտայ ուրիշին։ Նորէն տարուան մը արուն ջրեր տինքս պօշը ...

— Ջուրը որո՞ւն արտը կապեր էր,— հարցուց յօրանջելով քովի նստողը.— զուլում մարդ է մեր Ջրբաշը, զուլում ...

—Որո՞ւն արտը պիտի կապէր ... Սարգիս Աբօր չալթուկը։ Խնոր բռնունքն է՝ կ'ըսէր տնաքանդը։ Խաչն էլ ցա՞ւ։ Ունեւորի իրաւունքը գիտեր ինչ թաւուր, չարաթը անգամ մը կուգայ, մերը՝ երկու չարաթը մէկ հեղ, էն էլ կէս կիսատ։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 10 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 10 OCTOBRE 1936

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3240

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐԷՆ ԱՐԹՈՒՆ ԵՒ ՊԱՂԱՐԻՒՆ

Այս խորագիրը կը գործածէինք առջի օր, Իսքէնտէրուն - Անտիոքի մասին մղուած «ճիհատ»ին առթիւ:

Նոյն ազդանշանը այսօր ալ, նոյն առնչութեամբ, սակայն տարբեր ուղղութեամբ:

Ինչպէս կը տեսնէք, Թուրք մամուլը նոր ռազմավարութիւն մը կը փորձէ, այս անգամ ալ Հայերը Արաբներուն դէմ գրգռելու համար: Եւ փոխադարձաբար:

Մինչ բոլոր Թուրք թերթերը մինչեւ հիմա ամէնէն գարշելի խաղերը կը սարքէին, երկու ժողովուրդներուն յարաբերութիւնները լարելու, եւ մանաւանդ Հայերը Արաբներուն թշնամի ներկայացնելու համար, ահա «Ճիւմհուրիյէթ»ը նորէն արիւն կը պղտորէ աւելի բարբարոսական չնականութեամբ մը,— «Անտիոքի Հայերը Թուրքերուն հետ միասին»...

Խորագիրէն վերջը, հեռագրին բովանդակութիւնը եւս նոյն նպատակին կը ծառայէ,— ապացուցանել թէ «նահանգին Հայերն ալ որոշած են օգնել Թրքական դատին»:

Եւ դեռ ուրիշ գրգռիչ բանսարկութիւն մը,— «Հայերը Թուրք լեզուն կը տարածեն Սուրիոյ մէջ»:

Արդար ըլլալու համար, ըսենք թէ սուտ չէ այս պարագան,— Թրքախօսութեան տարածումը Հայերու միջոցաւ: Սուտ չէ ոչ Սուրիոյ, ոչ ալ ուրիշ որ եւ է գաղութի համար,— նոյնիսկ արեւմտեան Եւրոպայի մէջ — Մարսէյլ, Փարիզ, Լոնտոն եւ մինչեւ հեռաւոր Ամերիկաները...

Պէտք է հրապարակաւ ընդունինք այս անպարտելի դատը, թէեւ 15 տարի կ'ըլլայ որ հեռացած ենք Թուրքիայէն...

Արդ, փաղաքշելով Սուրիոյ հայ գաղթականութիւնը, պանծացնելով անոնց «համերաշխութիւնը» եւ «հայրենասիրութիւնը», «Ճիւմհուրիյէթ» զարհուրելի խաղ մը կը խաղայ Սուրիոյ Հայերու գլխուն:

Արթուն, պաղարիւն եւ մանաւանդ զգո՛յշ: Այսպէս միայն կարելի է ջախջախել իժերու գլուխը:

Շ.

"ԱՆԹԱՔԻՈՅ ՀԱՅԵՐԸ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ ՄԻԱՍԻՆ"

«Ճիւմհուրիյէթ» իր առաջին էջին մէջ եւ վեց սիւնակի վրայ դրած է այս մեծատառ խորագիրը: Ցետոյ կը հրատարակէ Անթաքիոյ իր թղթակցին հետեւեալ գրութիւնը.—

ԱՆԹԱՔԻԱ, 4 Հոկտեմբեր.— Գայըր Պուճաքի 20.000 Թուրքերը որոշած են պատուիրակութիւն մը ղրկել Անթաքիա եւ բողոքել այն կարգադրութեան դէմ որով իրենց գաւառակը անջատուեցաւ Անթաքիայէն եւ կցուեցաւ Լաղքիէի:

Նահանգին Հայերն ալ որոշած են օգնել Թրքական դատին: Ամբողջ ժողովուրդին փափաքն է անջատուիլ Սուրիայէն եւ առայժմ ինքնավար մնալ: Ժողովուրդը շատ բարձր յուզումով կը սպասէ ապագային:

Կառավարութիւնը հրամայած էր պետական պաշտօնատուններէ գոցել այն օրը, երբ սուրիական պատուիրակութիւնը Հալէպ կը հասնէր: Թուրքերը գործադրեցին այս հրամանէն եւ բողոքեցին ֆրանսական պատուիրակին, որ ըսաւ թէ թերեւս որոշումը չգործադրուէր հոս, եթէ առաջուընէ լուր տրուէր իրենց: Ասիկա կը ցուցնէ թէ Թուրքերը վրճռաբար որոշած են իրենց նահանգին մէջ տեղ չտալ որ եւ է բանի որ կը վերաբերի Սուրիոյ եւ Արաբութեան: Մէյտան մզկիթի իմամ Մէհմէտ Հօճա, որ գաղտնի Հալէպ գացած եւ մասնակցած էր սուրիական պատուիրակութեան դիմաւորութեան հանդէսին, երէկ վերադարձաւ: Ժողովուրդը խուժեց մզկիթը եւ ծանր բառերով մեղադրեց զայն: Հօճան լալով խոստովանեցաւ իր յանցանքը եւ երդուընցաւ ատկէ վերջ չզատուիլ ժողովուրդէն:

ՀԱՅԵՐԸ ԹՈՒՐՔ ԼԵԶՈՒՆ ԿԸ ՏԱՐԱԾԵՆ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

«Ճիւմհուրիյէթ»ի Հալէպի թղթակիցը կը գրէ թէ Վաթանի կուսակցութիւնը սկսած է արհամարհել միւս համայնքները, ինչպէս եւ ֆրանս. իշխանութիւնը: Այսպէս, Հալէպ հասած առեն սուրիական պատուիրակութիւնը չէ ընդունած սուրիացի կարգ մը անձեր, որոնց մէջ կային նախկին նախարարներ: Միւս կողմէ, Հալէպ չորս օր դրօշազարդուած է, բայց ֆրանսական ոչ մէկ դրօշ պարզուած է:

«Վաթանիներու այս ծայրայեղութիւնները, կ'աւելցնէ «Ճիւմհուրիյէթ»ի թղթակիցը, անախորժ տպաւորութիւն գործած է Հայ, Թուրք, Եահուտի եւ այլ տարրերու վրայ, որոնց թիւը 100.000ի կը հասնի Հալէպի մէջ:

Կ'իմանամ թէ, 80.000ի կը հասնի թիւը Հալէպի փախստական Հայերուն որոնք շատ խիստ դանդաղած մը կը կազմեն եւ տիրած են տնտեսական կացութեան: Այս Հայերը, որոնք ներքնապէս շատ համերաշխ են, անցեալ 10—15 տարուան ընթացքին աշխատած են Թուրքերէն լեզուն այս կողմերը տարածել եւ այս ձեւով առնել իրենց հայրենասիրութեան կարօտը: Եւ յաջողած են:

Այսօր մասնաւորաբար Պապ իւլ Ֆարաջի, Համտէքի եւ Թիլէլի նման Հալէպի ամէնէն բանուկ եւ բազմամարդ պողոտաներուն վրայ չկայ հաստատութիւն մը որ չկրէ հայկական անուն մը.— Նաճարեան, Պէքերեան, Պունուսուզեան, Թաշճեան, եւայլն: Հետեւաբար խելահաս Արաբներուն համար լուրջ խնդիր մըն է խորապէս նկատի առնել այն դերը զոր ապագայ հաւանականութեան մը պարագային պիտի կրնան կատարել Թուրքերը որ բոլորովին արթնցան չնորհիւ սուրիական պատուիրակութեան «կաֆ»ին, ինչպէս նաեւ հայ դանդաղածը»:

*** Էլազիզէն (Խարբերդ) կը հաղորդեն «Ճիւմհուրիյէթ»ի.— Հոս այցելած առեն, վարչապետը մեծ պատիւներով ընդունուեցաւ: Ցետոյ Մարաջախտ Ֆէվզի Չաքմաքի հետ գնաց Դ. ընդհանուր քննիչ Ապտի Տօղանի ապարանքը եւ հոն նախագահեց անպաշտօն ժողովի մը, որուն մասնակցեցան նաեւ բանակի քննիչ Զօր. Քեազըմ եւ Ա. ընդհանուր քննիչ Ապիտին Էօզմէն: Խորհրդակցութիւնը հինգ ժամ տեւած է:

Կ'իմանանք թէ ժողովին մէջ նկատի առնուած են արտաքին կարեւոր խնդիրներ.— Անթաքիա - Իսքէնտէրունի եւ Միջերկրականի վերջին կացութիւնը, Պալքանեան դինակցութեան դերը եւ Լոնտոնի այցելութիւնը: Քննուած է նաեւ արեւելեան նահանգներու տեղաւորման ընդհանուր վիճակը:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

37 ԽՈՒԶԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԱՏԱՐՈՒԵՑԱՆ

Դաշնիճը եւ Համայնավարները դէմ դիմաց

Երէկ հաղորդած էինք թէ խուզարկութեան ենթարկուեցան Ֆրանսայի Ընկերային Կուսակցութեան գրասենեակները եւ շատ մը վարիչներու բնակարանները:

Հրատարակուած տեղեկութեանց համաձայն, 37 խուզարկութիւններ կատարուած են հինգշաբթի օր, սկսելով գնդ. տը լա Ռօքէն:

Առտուն կանուխ ոստիկանները 45 կառքերով գացին նշանակուած կեդրոններն ու մասնաւոր բնակարանները: Ոստիկաններուն մէկ մասը փողոցը կեցաւ, իսկ միւսները ներս մտան եւ բազմաթիւ թուղթեր գրաւեցին: Միեւնոյն առեն Վերսայլի ոստիկանութիւնը կը խուզարկէր գնդ. տը լա Ռօքի բնակարանը, իր բացակայութեանը: Խուզարկուեցաւ նաեւ Փարիզի իր յարկաբաժինը: Թէեւ 37 շէնքեր խուզարկուեցան, բայց արդիւնքը գաղտնի կը պահուի: Միայն յայտնուեցաւ թէ գնդ. տը լա Ռօքի վիլլային մէջ գտնուած են հինգ բիր, երեք մետաղեայ գաւազան եւ գերմանական դաշոյն մը (վրան՝ կեռ խաչով, ըստ «Իւմանիթէ»ի):

Ամէնէն կարեւոր խուզարկութիւնը կատարուեցաւ կուսակցութեան կեդրոնին մէջ, ավընիւ տը Եէնա, ուր 40 ոստիկաններ տակնուվրայ ըրին սենեակներն ու դարակները, մինչ քարտուղարները կ'աշխատէին: Պաշտօնեաներն ալ խուզարկուեցան: Գնդ. տը լա Ռօք ներկայ էր իր Փարիզի բնակարանին խուզարկութեան, իսկ երբ կուսակցութեան կեդրոնը հասաւ, խուզարկութիւնը կը շարունակուէր տակաւին:

Խուզարկութիւններէն վերջը, գնդ. տը լա Ռօք եւ իր շարք մը օգնականները, ի մէջ այլոց ծանօթ օդանաւորդ Մէրմօզ եւ երեսփոխան Իպարնէկարի պաշտօնապէս ամբաստանուեցան թէ փորձ կատարած են լուծեալ Հրեղէն Խաչերը վերակազմելու եւ ապօրէն համախմբումներ սարքելու:

Գնդ. տը լա Ռօք անմիջապէս յայտարարութիւն մը հրատարակեց: Իսկ մամուլի ներկայացուցիչներուն ըսաւ թէ «երջանիկ է եւ պատիւ կը համարի որ կ'ամբաստանուի իր կազմակերպութեանց վերակազմութեան համար, կազմակերպութիւններ զորս կառավարութիւնը լուծեց Մոսկուայի հրամանով»: Ցետոյ ըսաւ թէ կը խնդայ ոստիկանութեան խուզարկութեանց վրայ որոնք ոչինչ պիտի կրնան ապացուցանել: «Ես չեմ սիրեր ինը թիւը, իսկ տասը միշտ բախտ կը բերէ ինծի: Պատերազմին առեն ինը անգամ յիշուեցայ զեկոյցներու մէջ, եւ այս տասներորդ յիշատակութիւնն է: Կառավարութիւնը անպատուութիւն բերաւ իր գլխուն, խուզարկելով ոչ միայն մեր գրասենեակները, այլեւ մեր մասնաւոր բնակարանները»:

Իսկ կուսակցութեան ուղղած յայտարարութեան մէջ, գնդապետը կ'ըսէ.

— «Պլումի դահլիճը այս առտու կատարեց գործողութիւն մը որ նուաստացուցիչ է ինքզինքը զօրաւոր կոչող կառավարութեան մը համար: Իրականին մէջ, իշխանութեան գլուխ անցած հրոսախումբը, ահաբեկ՝ Մոսկուայէն, տեղի կուտայ Թորէզներու, Տիւքլօներու, Քաշէններու, Մարթիներու բոլոր «չանթաժ»ներուն առջեւ... Մեզի դէմ գործադրուած մեթոտները ներշնչուած են Չեկայէն, Կէփէուէն: Անոնք վախ եւ ամօթ կ'արտայայտեն: Ցանուն Ֆրանսայի, որ հակառակ օտար վարձկաններու դաւաճանութեան, կրցաւ մնալ առողջ, յանուն պարկեշտութեան, ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆՔ ԼՈՒԾԵԼ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ, ՈՒԽՏԵԱԼ ԹՇՆԱՄԻՆ ՄԵՐ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆՑ ԵՒ ՕՐԷՆՔՆԵՐՈՒՆ: ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆՔ ՁԵՐԲԱԿԱԼԵԼ ԱՆՈՐ ՎԱՐԻՉՆԵՐԸ, ՈՐՈՆՔ ԲՌՆԻ ՁԵՌՔ ԶԱՐՆԵԼՈՎ (սէքէսթրէ) ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ, կ'ուզեն տապալել հանրապետական վարչաձեւը եւ միջազգային կազմակերպութեանց դիկտատուրան հաստատել»:

Ցետոյ կ'ազդարարէ թէ ոչինչ պիտի կրնայ զինքը ետ կեցնել իր գործը շարունակելու կամքէն. «ոչինչ, ոչ իմ բանտարկութիւնս, ոչ մահս չպիտի կասեցնեն ազգային վերածնութիւնը որուն ձեռնարկած եմ ձեզի հետ, եղբայրակից բարեկամներ, տոգորուած Հրեղէն Խաչին ոգիով»:

127 միթինկ, 56 թէ տասը...

Ուրիշ փորձանք մը եւս, կառավարութեան գլխուն: Համայնավարները որոշած են 127 միթինկներ սարքել Ալզաս Լօռէնի մէջ, այսօր՝ շաբաթ եւ վաղը՝ կիրակի, բողոքելու համար «փաշականներու սպառազինութեան դէմ, այդ նահանգներուն մէջ, ձեռամբ Հիթլէրի»:

Նախատեսելով որ այսպիսի ցոյց մը կրնայ պատրուակ դառնալ հակացոյցերու եւ ընդհարումներու՝ սահմանամերձ շրջանին մէջ, վարչապետը անցեալ գիշեր խորհրդակցեցաւ ներքին նախարարին եւ Ալզաս - Լօռէնի նախարարական խորհրդականին հետ: Ժողովէն վերջը ներքին նախարարը հանրապետութեան նախագահին գնաց եւ յայտնեց թէ կառավարութիւնը պիտի արգիլէ միթինկներուն գոնէ մէկ մասը: Թերթերը կը գրեն թէ կառավարութիւնը փորձած է համոզել համայնավար վարիչները որ գոնէ տասնի զեղչեն ծրագրուած միթինկները, իսկ անոնք հաւանած են գումարել միայն 56 միթինկ:

Այս մասին զեկոյց մը հրատարակել յետոյ, համայնավար կուսակցութիւնը պատուիրակութիւն մը ղրկեց ներքին նախարարին եւ վարչապետին: Այս առթիւ կարմիրները կ'ըսեն թէ իրենց կազմակերպութիւնը երկրորդ զօրաւոր կուսակցութիւնն է Ալզաս - Լօռէնի մէջ:

Վերջին պահուն համաձայնութիւն գոյացաւ եւ պիտի գումարուի միայն տասը միթինկ, գոց սրահի մէջ եւ առանց թափօրներ կազմելու կամ գրգռիչ խօսքեր արտասանելու Գերմանիոյ դէմ:

*** Կառավարութիւնը կը շարունակէ ամուր դիրք բռնել գործարաններու գրաւման առթիւ: Առջի օր 250 ոստիկաններ դատական վճիռի մը վրայ պաշարեցին շօքոլայի գործարան մը եւ դուրս հանեցին 400 բանուորներ որոնք բարկանալով կոմինտոններ նետեցին:

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐՈՒ ԴԻՄՈՒՄԸ

Հայերու հպատակութեան համար

Ինչպէս կը յիշեն ընթերցողները, Ֆրանսայի համայնավար եւ ուրիշ ձախակողմեան երեսփոխաններ օրինագիծ մը ներկայացուցած են երեսփ. ժողովին, առաջարկելով կանոնագիր մը հաստատել Հայերու իրաւական կացութեան մասին:

Նոր տեղեկութեանց համաձայն, դարձեալ դիմում կատարուած է այս մասին: Երեսփոխանները կը յայտնեն թէ Փարիզի, Լիոնի, Կրընոպլի եւ Մարսէյլի շրջաններուն Հայերը ծառայած են ֆրանսական բանակին մէջ: Անոնք մեծամասնութեամբ փոքր արհեստաւոր են եւ բանուորներ եւ հայրենազուրկ: Թէեւ խորհրդային կառավարութիւնը բացած է Խորհրդային Հայաստանի դուռները, բայց երկար ժամանակի կարօտ է ցանկացողներուն ներգաղթը: Շատերը վերադառնալու ցանկութիւն չունին: Մեծամասնութիւնը դրեթէ ֆրանսացած է: Շատերը ամուսնացած են Ֆրանսուհիներու հետ եւ մեծամասնութիւնը ունի ֆրանսացի զաւակներ:

Հետեւաբար կ'առաջարկեն հետեւեալ միջոցները.—

1.— Ֆրանսա եւ ֆրանսական գաղթավայրերու մէջ բնակող Հայերուն տալ իրաւական վիճակ:

2.— Ընթացք տալ հպատակութեան համար եղած դիմումներուն:

3.— Դիւրացնել աշխատաւորական ինքնութեան թուղթերու ստացումը:

4.— Գործազրկութեան նպաստէն չզրկել զանոնք:

5.— Վերջ տալ արտաքսումներու եւ փոխել այն որոշումները որ տրուած են ինքնութեան թուղթերուն օրինազանցութեանց առթիւ:

ՆՈՐ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Ուրիշ 13—15 ամբաստանեալներ ալ...

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, պաշտօնապէս կը հաստատուի «Իզվեստիա»յի քաղաքական խմբագրին՝ Քարլ Ռատէքի ձերբակալութիւնը: Կը հաստատուի նաեւ թէ բանտարկուած են եւ պիտի դատուին Փիաթաքով՝ ծանր ճարտարարուեստի փոխ - գործավարը, Սոքոլնիքով, Լոնտոնի նախկին դեսպան, Զօր. Փութնա՝ նախորդ զինուորական կցորդը եւ ուրիշներ:

Այս ձերբակալութեանց առթիւ, «Փրավտա» կը գրէ հոկտեմբեր 8ի խմբագրականին մէջ.

— «Թրոցքիական սրիկաներու աւազակախումբը կրնա՞յ գուշակել պրոլետարական դիկտատուրայէն»:

Ճիշդ այս ձեւով կը խօսէր կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, Զինովիեւի եւ ընկերներու դատավարութենէն առաջ: Տակաւին 13 ամբաստանեալներ կան որոնց մասին քննութիւն կը կատարուի: Ասոնց մէջ է նաեւ Լոնտոնի նախկին դեսպանին կինը, Տիկին Ռատէք:

Վիշինսկի, Զինովիեւ եւ ընկ. դատին ընդհ. դատախազը, երկու շաբաթ առաջ զեկոյց մը հրատարակելով, անպարտ կ'արձակէր նախկին վարչապետը, Ռիքով, եւ «Իզվէստիա»ի խմբագրապետը, Պուխարին, որոնց երկուքն ալ անունները յիշուեցան դատավարութեան ընթացքին: Զեկոյցը բառ չէր պարունակեր Ռատէքի մասին, ինչ որ չափազանց նշանակալից էր: Կ'ըսէին թէ բանտարկուած է իր տանը մէջ, իսկ պաշտօնական շրջանակները կը մերժէին որ եւ է բան ըսել: Այս առթիւ էր որ լուր տարածուեցաւ թէ Ռատէք խենդեցեր է:

1930ին, աքսորէն վերադառնալէ վերջ, Ռատէք յաջողած էր իշխանութեան աչքը մտնել եւ նոյնիսկ Սթալինի վստահութիւնը շահիլ: Ճիշդ այս պատճառով իր կեանքը վտանգուած է այժմ, որովհետեւ ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ վերահաստատած եւ պահպանած է իր դաւադրական յարաբերութիւնները իր նախորդ ընկերակիցներուն հետ, ներում ստանալէ վերջ:

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը գրէ թէ Ռատէքէն, Սոքոլնիքովէն եւ Զօր. Փութնայէն զատ, ուրիշ բազմաթիւ ամբաստանեալներ կը գտնուին բանտին մէջ, միեւնոյն ծանրակշիռ ամբաստանութիւններով:

«Թան»ի թղթակիցը խօսելով Ռատէքի մասին, կը գրէ թէ շատ փայլուն հրապարակագիր մըն է, լայն եւ մանաւանդ գերմանական զարգացումով, սրամիտ եւ խածան: Վերջին հինգ տարիներու ընթացքին Խ. Միութեան պաշտօնական մեծ հրապարակագիրը կը հանդիսանար: Իբրեւ վարիչը «Իզվեստիա»յի արտաքին բաժնին, կը համարուէր հարազատ արտայայտիչը Քրէմլինի տեսակէտներուն: Հանրածանօթ էր Մոսկուայի ինչպէս օտար շրջանակներու մէջ: Հրեայ եւ ծնած՝ Կալիցիոյ մէջ, Ռատէք գործօն դեր կատարած է Գերմանիոյ ընկերվարութեան մէջ, պատերազմէն առաջ, մասնակցած է կարեւոր համագումարներու եւ ծայրայեղ դիրք բռնած: 1918ին Փեթրօկրատի (Լէնինկրատ) մէջ այն ձախ համայնավարներէն էր որ մերժեց ստորագրել Պրէսթ-Լիթովսքի դաշնագիրը: Ցետոյ դարձաւ Կոմինտէրնի ամէնէն հռչակաւոր դէմքերէն մէկը: 1927ին վտարուեցաւ կուսակցութենէն եւ աքսորուեցաւ Թուրքեստան: 1929ին մեղայագիր մը ստորագրելով վերահաստատուեցաւ կուսակցութեան մէջ, եւ, անցեալ օգոստոսին, ինքն էր որ ամէնէն ծանր պատիժը կը պահանջէր Զինովիեւի, Քամենեւի եւ միւս 14 ամբաստանեալներուն համար...

ՉԵԿԱ՞Ն ԱԼ ԿԱՍԿԱԾԵԼԻ ԴԱՐՁԱՒ...

«Մաթէն», որ երկու ամիսէ ի վեր մասնաւոր ուշադրութեամբ կը հետեւի Խ. Միութեան ներքին անցուդարձերուն, երէկուան թիւին մէջ կը գրէ թէ Չեկան ալ (նոր անունով՝ Կուկոպէզ), կասկածելի դարձած է: Արդէն փոխուեցաւ անոր ահարկու նախագահը, Եակոտա, իր տեղը տալով Եէժովի: Սթալին եւ իր շրջապատը կորսնցուցած են այն անսահման վստահութիւնը զոր ունէին Չեկայի մասին: Շատ մը շրջանային վարիչներ կը մեղադրուին թէ թոյլ շարժած են ընդդիմադիրներուն դէմ: Այս վիճակը դարմանելու համար, Եէժով հրահանգ ստացած է փոփոխել Չեկային վարչական կազմը եւ ամէնէն կարեւոր պաշտօններուն գլուխը դնել Սթալինի եւ Վորոշիլովի ամէնէն մտերիմ կուսակիցները: Արդէն գործի ձեռնարկուած է եւ օգնական - վարիչ Փրոքոֆիեւի յաջորդած է Վորոշիլովի նշանակած թեկնածուն, Մաթիաս Պէրման, կեդրոնացման բանակավայրերու նախկին վարիչը: Սեւ ցանկին մէջ անցած է նաեւ Պալիցքի, Ուկրայնայի Չեկային ամենակարող վարիչը: Տասներինը տարուան պաշտօնավարութենէ մը վերջը, երեւան ելեր է որ իր նախայեղափոխա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԵՆ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Տասնեակ մը օրեր առաջ, այս սիւնակներուն մէջ կարդացիք, թարգմանաբար, «Թան»ի արդէն իսկ ձեզի յայտնի յօդուածաշարքին այն գլուխը, որ Զուիցերիոյ արդի դաստիարակչական դրութիւնը կը ներկայացնէր:

Թարգմանական ձեւը մէկդի թողլով «Յառաջ», այսօրուընէ սկսեալ, ձեզի կու տայ զանազան երկիրներու արդի դաստիարակութիւնը, ամփոփ, խտացեալ, յապաւելով շատ մը մանրամասնութիւններ, գուցէ շահեկան եւ պիտանի Ֆրանսացիին համար, գրեթէ անկարեւոր մեզի համար:

Իբրեւ գլխաւոր ուղեցոյց պիտի ունենանք վերոյիշեալ յօդուածաշարքը, ինչպէս նաեւ ուրիշ ծանօթութիւններ, զորս անցեալի եւ ներկայի ընթերցումները տուած պէտք է ըլլան մեզի:

Զանց պիտի առնենք քաղաքական եզրակացութիւնները, որոնց կը յանգին, անհրաժեշտաբար, «Թան»ի աշխատակիցները, առ հասարակ:

Ֆրանսական մամուլը եւ հանրային կարծիքը մասնաւոր եւ բացառիկ ուշադրութեամբ կը մօտենան բոլոր այն հարցերուն, որոնք Գերմանիոյ կը վերաբերին: Ըլլան անոնք զինուորական թէ արհեստագիտական, առեւտրական թէ ճարտարարուեստական, մանկավարժական թէ գրական: Մեղադրանք մը չէ այս, այլ հաստատում մը:

«Թան»ի աշխատակիցը չորս երկարաձիգ յօդուածներով կը պատկերացնէ Գերմանիոյ արդի մանկավարժական դրութիւնը: Մինչդեռ անգլիականը միակ յօդուածով մը կ'աւարտի:

** Հիթլէրի Գերմանիան մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայէ նոր սերունդին: Իր խնամակալութեան, իր պաշտպանութեան տակ առած է զայն: Աչքը շարունակ վրան է: Իր գրաղումներուն եւ մտահոգութիւններուն գլխաւոր առարկան է ան: Նախակրթարանէն մինչեւ համալսարան, ու յետոյ ալ, իր հսկողութեան ենթակայ է ան:

Ազգային-ընկերվարական մանկավարժութիւնը կը հիմնուի այն կարեւորութեան վրայ, որ կը տրուի մարմնակրթութեան: Մարմնակրթութիւնը ամէն բանէ առաջ: Մարմնակրթութիւնը միջոց եւ նպատակ միանգամայն կերտելու համար վաղուան Գերմանն ու Գերմանուհին:

Մարմնակրթութիւնը պարտաւորիչ է նախակրթարանէն մինչեւ երրորդ վեցամսեան համալսարանին: Ու վա՜յ այն ուսանողին որ պէտք եղած միջինը չի ստանար մարզանքի համար: Կիսատ կը մնայ ուսումը:

Աշխատանքի վեցամսեայ պարտաւորիչ ծառայութիւնը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ տեսակ մը դպրոց մարմնակրթութեան, ուր նոր սերունդը, օրական վեց ժամ, բահ ու բրիչով փոս կը փորէ, փոս կը լեցնէ:

«Գիւղի տարին» հիմնուած 1934ին, ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ դարձեալ տեսակ մը դպրոց մարմնակրթութեան: Նախակրթարանէն յետոյ, 25.000ը անցնող քաղաքներուն տղաքը գիւղ կը ղրկուին, մէկ տարուան համար: Հոն՝ դաշտային աշխատանքներու կը լծուին, զանազան մարմնամարզեր կը կատարեն եւ ենթակայ են խիստ կարգապահութեան: Դիտուած է որ, քաղաքի այդ եկւորները կը ծանրանան եւ կը բարուքեն իրենց առողջական վիճակը:

Պիտի հարցնէք սակայն թէ՝ ինչո՞ւ այսքան կարեւորութիւն կը տրուի մարմնակրթութեան:

Սա համոզումով որ՝ մարմնակրթութիւնը ոչ միայն կ'ապահովէ ուժ, առողջութիւն եւ գեղեցկութիւն մարմնոյն, այլ մանաւանդ, վճռապէս կ'ազդէ նկարագրի կազմութեան վըրայ: Իսկ նկարագրի կազմութիւնը ազգ. ընկերային նոր դպրոցներուն ուղն ու ծուծն է:

«Առաջնորդ»ը կը յայտարարէ թէ՝ «ուժը եւ առողջութիւնը մարդկային գործունէութեան առաջին պայմանն են»: Հոգեկան ուժերը երկրորդ գծի վրայ են: Իսկ մտաւորական ուժերը՝ երրորդ:

Գերմանը պէտք է ունենայ ուժեղ մարմին, անխախտ նկարագիր: Ըլլայ կարգապահ, տոկուն, ինքնավստահ եւ կարող ինքնազսպումի:

Շաբաթը նոր սերունդին օրն է: Հիթլէրեանները, 80 առ հարիւր դըպրոցականներուն, ազատ են դասէ: Մնացեալն ալ առտուն միայն դասի է: Մարզանք ու խաղ: Այսպէս կ'անցնի շաբաթը:

Նախակրթութիւնը պարտաւորիչ է: Անհոգ եւ պարտազանց ծնողքները կը պատժուին: Դասերու պահը 18 է փոքրերուն համար, իսկ առաւելագոյն 34 մեծերուն համար: «Գերման ողջոյնը» պէտք է յարգել դասին ըսկիզբը, դուրսը պէտք է իրարու թեւերկարեն:

Միակ գիրք մը բովանդակ Գերմանիոյ համար եւ կազմուած Առաջնորդին ու ազգ. ընկերվարական հեղինակներու գրուածքներով: ընթերցարանը պիտի ըլլայ բոլոր դպրոցներուն:

Ժառանգականութեան եւ ցեղային ծագման վարդապետութիւններու ուսուցումը, ինչպէս նաեւ պատմութիւնը նոր լոյսերու հիման վըրայ, գլխաւոր առարկաներն են դըպրոցին: Նուազ կարեւորութիւն չի տըրուիր նաեւ երգին: Ուսուցիչներու մեծ մասը դաշնակի ընկերակցութեամբ երգել պէտք է գիտնայ:

Արհեստագիտական դպրոցները շատ ծաւալած են Գերմանիոյ մէջ: Պարտաւորիչ է անոնց ուսուցումը:

Միջնակարգ եւ երկրորդական վարժարանները, հետզհետէ տեղի կու տան ազգ. ընկերվարական նոր դպրոցներուն առջեւ:

Երկրորդական եւ բարձրագոյն վարժարաններ մտնելու եւ անոնցմէ ելլելու առեն, ուսանողական ընտրութիւնները խիստ քննութեամբ կը կատարուին: Ասիկա՝ երկու նպատակով — ազատ ասպարէզներու խճողումին առաջքը առնել եւ բարձրագոյն ուսումը տալ օժտուածներուն, արժանիներուն, ոչ թէ ունեւորներուն:

Թոշակաւոր ուսանողները կ'ընտրուին ոչ թէ նկատի առնելով անոնց մտաւորական կարողութիւնները, այլ նկարագիրը: «Թան»ի աշխատակիցը կը գրէ թէ՝ անոնց ընտանիքին քաղաքական ուղղափառութիւնն իր որոշ դերը կը կատարէ: Ամէն պարագայի մէջ, սակայն, թեկնածուն պէտք է վկայէ թէ կը պատկանի Հիթլէրեան նոր սերունդի կազմակերպութեան:

Գերման արդի համալսարանին մէջ, դուք չէք կրնար տեսնել ուսանողներու աւանդական ազատութիւնը: Զինուորական կարգ կանոն կը տիրէ հոն:

Իմաստասիրութեան դասընթացքը ի պատուի չէ: Քաղաքականութիւնը եւ զինուորական գիտութիւնները աւելի ուշադրութիւն գրաւելու են:

Մարքսեան ուսուցիչները, ինչպէս նաեւ Հրեաները հեռացուած են դըպրոցներէն

Ուսուցիչներու պատրաստութեան համար, մասնաւոր վարժապետանոցներ հիմնուած են, մեծ մասով գիւղերու մէջ: Երկու տարուան շրջանէն յետոյ, երբ կ'անցընեն աւարտական քննութիւնները, վերջնապէս ուսուցիչ ըլլալէ առաջ դեռ երկու տարուան առժամեայ պաշտօնով՝ ապացոյցը պէտք է տան թէ ասպարէզին կոչեցեալներն են:

Ի՞նչ կը հետապնդէ ազգ. ընկերվ. գերման մանկավարժութիւնը:

Պատրաստել ոչ թէ կրթուած, զարգացած անհատներ, այլ «բռնել մարդը ամբողջութեամբ, իր իմացական, ֆիզիքական եւ բարոյական ուժերով, ու զայն առաւելագոյն ճիգի մը ընդունակ դարձնել՝ ի սպաս Ժողովուրդին եւ Հայրենիքին»:

ԱՐՇԱԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

ԱՅԳԵԿՈՒԹՔ

— . —

ԼԱ ԹՈՒՐ Տ'ԷԿ.— Աչնան մառախլապատ ու ցուրտ կիրակի մը ինքնաշարժով կը սուրանք դէպի Թուր Տ'էկ: Մեր ճամբան երկար ու դարձդարձիկ, բլուրներու եւ այգիներու եզերքէն հովի արագութեամբ կը սուրայ մեր կառքը: Ցուրտ ու կծող քամիի հեծկլտուն ձայնը կը լսենք սգաւոր մայրիներու սաղարթներէն, իբրեւ տեսակ մը ախորժալուր նուագի թրթռուն խաղեր, որոնք մարդկային զգացումներու վրայխոր ազդեցութիւն կը գործեն: Կ'անցնինք Վալապրի, Լիոնի և Էքսի մէջէն ու կը սուրանք դէպի հարաւ: Օ՜ ինչքան հաճելի է ճամբորդել հեռաւոր ու անծանօթ այս վայրերուն մէջ: Իւրաքանչիւր քայլիդ կը հանդիպիս սքանչելի տեսարաններու, վիլլաներու, որոնք կանանչներու գիրկը թաղուած կը խօսին անբարբառ: Ես կը սիրեմ այդ վիլլաներու մէջ ապրիլ, հեռու քաղաքներու ու մարդերու բազմաժխոր ձայներէն: Խաղաղ ու ինքնամփոփ այդ առանձնարաններուն մէջ ես կը զգամ երջանկութիւնն ու հաճոյքը կեանքին:

Հիմա Փէրթուի քաղաքն ենք: Հինդքիլ. եւս ու կը հասնինք Թուր Տ'էկ: Քիչ մը հինցած եւ նախկին ճարտարապետութիւններով կառուցուած շէնքեր, տուներ, երբեմն խարխլած պատերով, որոնք կը յիշեցնէին Արեւելքի այն գիւղերն ու տուները, որ թրքական հարուածներու տակ փլատակներու վերածուեցան: Մենք հիմա կարօտն ունինք մեր պապենական փլփլած տուներուն: Հետաքրքրութեան համար կը պտտիմ, այս պզտիկ գիւղին մէջ: Ամէնէն աչքի զարթնողը շաթօն է (դղեակ), որ արժէքաւոր հնութիւն մը կը ներկայացնէ: Գիւղը կը կոչուի դղեակին մէջ բնակող եւ զայն շինել տուող իշխանին անունով: Շինուած է 1571 թուականին: Ֆրանսական մեծ յեղափոխութեան ժամանակ քանդուած է 1789ին: Կ'անցնինք: Ահա ճամբուն աջ ու ձախ կողմը լեռներու ու արտերու վրայ փռուած են այգիներ, այգիներ: Այգեստան: Այս որքան այգիներ կան, Աստուած իմ: Ամպերով կը քաղեն, չի լմննար: Սեւ ու սպիտակ խաղողներ տերեւներու մէջ չարաճճի աղջիկներու պէս կը ժպտին, տեսակ մը պղտոր նայուածք մը կը նետեն քեզի: Անհոգ ու միամիտ պէտք է ըլլալ, թափառիլ, քալել, այս կանանչ ու տերեւախիտ այգիներու մէջէն, ողկոյզներու վրայէն բերնով խաղողի հատիկներ փրցնել ու ուտել: Մարսէյլէն ու շրջանի գիւղերէն Հայերը լեցուեր են հոս, գործ կը փնտռեն, մաս մը տեղաւորուեր են, մաս մը դուրսը ճամբաներու վրայ, դեռ կը սպասեն որ այգեպանները զանոնք գիրենք տանին: Խեղճե՜ր, մանուկներով եկեր խռնուեր են հոս:

Գործ չունեցողները կը վերադառնան գլխիկոր: Խնդավառութեամբ ճամբայ ելեր են գործ գտնելու յոյսով: Հայուն Աստուածը այգեկութքի գործին մէջ ալ անճրկեր է: Թշուառութիւնն ալ աննկարագրելի է այս վայրերուն մէջ: Երկու երեք ընտանիք կան այստեղ: Երկար ատենէ ի վեր հոս են: Յաջորդ օրը կը սկսի խաղողի գործը: Ինչ հաճելի է եւ քաղցրահամ խաղողներ կտրել յոտնցով: Ուզածիդ չափ կեր, ամէնէն լաւ ու խոշոր խաղողներէն: Կը ձանձրանաս: Կը յիշեմ քաղաքը, խանութներու ցուցափեղկին վրայ դրուած խաղողները 3—4 ֆրանքնոց: Դրամով խաղող գնել ու ուտել շատ համով է քան թէ այգիներուն մէջ, թուփին վրայէն ձեռքով պոկել: Քալէ աջ ու ձախ լեռնալանջ այգիներու ցանցով բռնուած:

Այգինե՜ր, այգինե՜ր, ես կը սիրեմ անվերջ թափառիլ ձեր մէջ, խաղալ ձեր ողկոյզներուն հետ, հեռու յըրացած քաղաքներու ժխորէն ու անբարոյացուցիչ կեանքէն:

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

ՃԱՄԲՈՒՍ ՎՐԱՅ.-Լը Փիւի

— —

Ֆրանսայի կեդրոնական նահանգներէն Հօթ-Լուառի կեդրոնն է Լը Փիւի, գեղեցիկ քաղաք մը, մօտաւորապէս 25,000 բնակչութեամբ:

Ընդհանրապէս ֆրանսական շատ մը քաղաքներ կամ գիւղեր իրարու կը նմանին, միօրինակ յարդարուած փողոցներով, տուներով եւայլն: Բայց այս քաղաքին մէջ ինքզինքդ օտար երկիր մը կը կարծես, ոլորուն ու ելեւէջով փողոցներ, նեղ ու նախնական ձեւով, որոնց մէջ պտտած ատեն շատ անգամ սինեմաներու մէջ պարզուած տեսարանները աչքիդ առջեւ կը պարզուին: Եւ ի՞նչու չէ, ինքնիրենդ ալ սինէմայի մէջ խաղացող արուեստագէտի մը հովեր կուտաս...

Լը Փիւի թերեւս եղական է իր բնական հրաշագործութիւններով: Քաղաքին զանազան մասերէն դուրս ցցուած 100 կամ 150 մեթր բարձրութեամբ ժայռերը հետաքրքրութեան նիւթ եղած են բոլոր այցելու շրջիկներու, կամ այդ ժայռերը պատճառ դարձած են որպէսզի Փիւին դառնայ շրջիկներու քաղաք մը:

Կեցած ժայռին ստորոտը, կը խորհիմ որ, եթէ սանք Թուրքիոյ մէջ եղած ըլլային, Թուրքերը մինչեւ հիմա քանդած ,աւերած կ'ըլլային իբրեւ սատանայի գործ:

Բոլոր ժայռերուն գագաթները կարելի է բարձրանալ քովերէն շինուած սանդուղներով, իսկ գագաթներուն վրայ շինուած են փոքր տնակներ, սուրբերու նկարներով ու արձաններով զարդարուած: Իւրաքանչիւր այցելու կարծես պարտաւոր կը զգայ իր պատուհաններուն կամ արձաններուն անունը արձանագրելու պատերուն վրայ, հակառակ այն ազդարարութեան թէ գիր գրողը տուգանքի կը դատապարտուի: Համակերպելով վճիռի սահմանած տուգանքին, ես ալ իմ անունս կ'արձանագրեմ պատուհանի մը անկիւնը...

Երկրորդ բարձունքը կը կոչուի «Նոթր Տամ տը Ֆրանս» որ քաղաքէն 132 մեթր բարձրութիւն ունի: Գագաթը շինուած է հսկայ արձան մը Խրիմի պատերազմէն Նափոլէօն Գ.ի կողմէ գերի բերուած 213 թնդանօթներով: Այս թնդանօթները հալեցնելու եւ արձանը շինելու ծախքը ճարուած է ազգային հանգանակութեամբ, 1860ին:

Գաղափար մը տալու համար արձանին մեծութեան վրայ, ըսեմ թէ ոտքէն մինչեւ գլուխը բարձրանալու համար ներսի կողմէն շինուած է սանդուղ մը որ կը համրէ 107 ոտք:

Քաղաքին տուները մաքուր մնացեր են ծխնելոյզներու աղտոտ փոշիէն ու տանիքներու կղմինտրները կը պահեն իրենց կարմիր բնական գոյնը. Օդը միշտ մաքուր է ու առողջարար. Ամառը որքան ալ տաք ըլլայ, արեւը մարը մտնելէն վերջ զովութիւն կ'իջնէ քաղաքին վրայ: Ժողովուրդը շատ մարդամօտ ու համակրելի է. բարեբարոյ ... Դեռ երկու օրուան անծանօթ վարձակալ մը, պանդոկապետին տղան կ'առաջարկէ որսի երթալ միասին: [illegible], հրացանները, շուները, պատրաստ են բոլորն ալ — ինչպէ՞ս մերժել այս գեղեցիկ առաջարկը...

Ժողովուրդը վաճառականութեամբ ու մեծ մասը հողագործութեամբ կը զբաղի: Ուրախ են որ հողագործ են, եւ ճարտարարուեստը դարգացումը իր քիթը չէ խոթած այդտեղ...

Մ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ԱԼԱԹՈՒՐՔԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

— . —

ՀԱՅՈՒ ՄԸ ԹՐՔԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆԸ

Թուրք ծանօթ գրող Փէյամի Սաֆա, որ ատենէ մը ի վեր Փարիզի իր տպաւորութիւնները կը հրատարակէ «Ճիմհուրիյէթ»ի մէջ, հետեւեալ դրուագը կը պատմէ այնտեղ Հայերու հետ իր ունեցած հանդիպումին եւ ալաթուրքա կեանքին մասին.—

Փարիզի մէջ երկու տեղ ինճէ - սազ մուիկ բրի: Մէկը գիպուածը գտնել տուաւ ինծի, միւսն ալ՝ Ֆրանսացի բարեկամներս:

Իրիկուան ժամը 9ի ատենները միս մինակ կը պտէի Օփերայի ու Ռիւ տէ Մարթիրիքի եւ պանդոկիս միջեւ գտնուող մէկ ամայի վայրին մէջ: Ճամբորդութեանս բովանդակ միջոցին, առաջին անգամ այդ գիշեր անընկեր ու առանձին մնացի:

Փարիզ գիտէ կանուխ լռել այս ամայի թաղին մէջ եւ հանդարտութիւն կը պարգեւէ այն մենակեաց գլուխներուն որոնք գիրենք վրդովող դաղտնիքներու փականքը խորտակելու կ'աշխատին եւ կարօտն ունին լռութեան: Երբ կ'անցնէի պիստակ ծախողի մը առջեւէն որ իր վաճառքը սալայատակին վրայ էր փռած, յանկարծ կանգ առի: Ետեւս հարազատ Թուրքերէնով բարկ հայհոյութիւնմը յսած էի: Շաբաթէ մը ի վեր մայրենի լեզուս բնաւ խօսած չըլլալուս համար էր թերեւս որ Թուրքերէնի ամէնէն տգեղ խօսքերն իսկ հօրս մէկ բանաստեղծութեան չափ մտերմիկ թուեցան ինծի: Իսկոյն ետեւ դարձայ. պիստակ ծախողը մէկուն վրայ իր բարկութիւնը կը թափէր Թուրքերէնով եւ ալաթուրքա: Մօտեցայ ու կանգ առի: Գիրուկ, ճերմակ բաճկոնով, սեւ պէճէով, բարկութենէն աղիւսի գոյն առած թուխ դէմքովմեծղի պիստակավաճառին դէմ կեցած էր նիհար, չածիլուած մարդ մը որ թեւերը լուղորդի մը պէս շարժելով կը պոռար: Պիստակ ծախողը համեմատական չափաւորութիւնով մը կ'ըսէր:

— Բերանդ մի աւրեր: Մինչեւ Հրանտին մուրհակը չառնեմ չեմ փարա չեմ տար: Իրիկուընով քէֆ մի փախցներ, հայտի ճամբադ գնա:

Միւսը, հետզհետէ բորբոքող սաստկութեամբ մը, իր հայհոյութիւնները կը շարունակէր: Պիստակավաճառը իր խոշոր բերանը քիչ մը անոր մօտեցուց.

— Բերանդ մի աւրեր կ'ըսեմ քեզի. աշխարհը մեզի կը նայի կոր:

Եւ ինծի ակնարկելով շարունակեց.

—- Հէրիֆը չէ՞ս տեսներ: Թերեւս գնում պիտի ընէր, բայց վախցաւ: Հայտի ճամբադ գնա: Համբերութիւնս հատցնելով, ասա քէշիպուլունը դէմքովդ փրենկին քով խայտառակ մի ըներ:

— Իսկոյն մէջ մտայ.

— Ամօթ, ամօթ: Մարդու պէս չխօսի՞ք..

Պիստակ ծախողը բարկութեամբ այնքան գրաւուած էր որ Թուրքերէն խօսիլս չլսեց եւ ցոյց չտուաւ այն զարմանքը որուն կը սպասէի: Խօսելով հեռացող մարդուն ետեւէն պոռաց.

— Մուրհակ, մուրհակ:

Յետոյ ինծի դարձաւ, այնքան պարզութեամբ որ իբր թէ Գալիլնձաւ Գուլլուք ըլլանք, ըսաւ.

— Ների, պէյս, հրաման ըրէք, պիստա՞կ կ'ուզէք:

Նայեցայ որ պզտիկ, թափանցիկ թուղթէ քսակներով շարուած պիստակներուն հետ ղղումի կուտ անգամ կար:

— Պիստակ տուր, ըսի: Փարիզի մէջ ղղումի կուտ կա՞յ:

— Հոս ամէն բան կայ, պէյս:

— Լէպլէպի կա՞յ:

— Դէմի խանութը կայ: Քիչ մը անդին, ճաշարանի մը մէջ թրքական կերակուրներ ալ կան, օղի ալ կայ, փաքլավա ալ կայ: Հայու մը խանութն է:

Շնչէն յայտնի էր որ ինքն ալ Հայ է: Դեռ ճաշ ըրած չըլլալով, ցոյց տըւած խանութը գացի:

Կատարեալ: Այս տեղին ալաթուրքա ճաշարան մը ըլլալը, կերակուր-

ԿԱՐՄԻՐ ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ ԵՐՋԱՆԻԿ ՕՐԵՐՈՒՆ

— . —

Ճերմակ մեծ շէնք մը պիտի խանգարէր ամբողջ հիանալի դաշտանկարը, եթէ անոր ծանրատաղտուկ զանգուածը կիսովի ծածկուած չըլլար աճացի եւ զմայլելի հովանոցաձեւ նոճիներով: Սըմմըր Փալասն էր, Թարապիայի շքեղ հիւրանոցը:

Պոլսոյ Ցոյները սովորութիւն ունէին ամառը անցընելու Մարմարայի մէջ Իշխանաց կղզիները: Բայց Կալիօպէ կը նախընտրէր Վոսփորի զովութիւնը եւ Սըմմըր Փալասի մօտիկ ամարանոց մը կը բնակէր: Ամուսինը Պ. Տրակոմէնօթիս, իր պանքային գործերով սախուռւած ամէն առաւօտ Կալաթա իջնելու, երեկոյեան միայն կը վերադառնար, Շիրքէթի վերջին շոգենաւով:

Սըմմըր Փալասի ետեւօք, կը տարածուի գեղեցիկ պարտէզ մը թէննիսի անթերի գետիններով: Երկայնանիստ տափարակ մը, որ հետզհետէ նուազ խնամուած է որքան կը հեռանայ հիւրանոցէն եւ այստ ու հոտուէտ մացառուտքի մը կը յանգի, անճմնաձիգ մինչեւ բլուրը: Գրեթէ միշտ ամայի կածան մը, մոլի ու խուռնախիտ, սաղարթներով արդելափակուած, կը զալարի մինչեւ կատարը, ուրկէց կը պարզուի տեսարանը բովանդակ վերին Վոսփորի, Գանլըճայի, դէպի Սեւ ծով երկարաձիգ: Ենէնի Քէօյի առջեւ ճիչդ հոսանքին մէջ կայկայուած, աւստրիական պահականաւը, «Թաւրուս», իր բացերեւակ անիւներով, տղու շատ հին խաղալիկ մը ըլլալ կը թուէր: Հեռուն, հիւսիս, ուրիշ տեսարան մը՝ ֆրանսական դեսպանատան մեծ պարտէզը զարդարող բազմադարեան լայնասօսիներու գագաթէն վեր, հինաւուրց ապարանքը Իփսիլանթիներուն, կը տարածուի Պէօյիւք - Տէրէի մեծ ծովածոցին առջեւ, ուր ռուսական «Բօյլիտ» պահականաւը պուպրիկ զբօսանաւի մը երեւոյթը կ'ընծայէր:

Ցաճախ Փոխաք կ'երթար երազել անմարդաբնակ գագաթը, մոլեգին քամիին մէջ իսկ, խոտին վրայ փռուած:

Օր մը խիլքին փչեց այդ վայրը գործածել եւ բացօթեայ զինավարժութեան գետին մը ընել զայն: Եւ ամէն առաւօտ հոն կը բարձրանար Սօֆօքլ Մավրօեէնիի հետ:

Բացօթեայ արեւուն տակ, յարձակումէ մը վերջ, երկու երիտասարդները անուշակ լողանք մը կ'առնէին Վոսփորի սքանչելի հոսանքին ապահով մէկ ծովախորշին մէջ, եւ յետոյ հիւրանոցին ամէնէն խիտ ծառերուն տակ սեղան նստած, կը ճնկէին Քիոսի մաստիքան, որ գլուխ կը բռնէր օշինդրի պէս եւ անիսոնի պէս թեթեւ: Երբեմն կուգար իրենց կը միանար Կալիօպէ:

— Սիրելիդ իմ Փոխաք, ըսաւ ան առաւօտ մը, գիտէ՞ք որ ես շատ հըպարտ եմ այս քաղաքին լաւագոյն սրախաղորդներէն մէկուն քոյրը ըլլալուս համար: Իմացայ որ ձեր բարեկամը Գօսթի, շատ նուրբ զինավարժ մը, Սօֆօքլի հետ չափուիլ կ'ուզէ:

— Ճիշդ է, ըսաւ Ցոյնը, բայց Պ. Փոխաք Գօսթիէն աւելի վարպետ է:

— Բայց կ'ըսեն թէ դուն Փոխաքէն ալ վարպետ ես: Իրա՞ւ է:

— Սիրելի տիկին, գրեթէ հաւասար ենք երկուքս, յայտարարեց բռպան քաղաքավարօրէն: Բայց միտքս բան մը կ'անցնի: Կը հաճի՞ք այս օրերուն առտու մը մեզի հետ վեր ելլել եւ մեր յարձակումին իրաւարարը ըլլալու պատիւը ընել մեզի:

— Սքանչելի՜, գոչեց Կալիօպէ, ճշմարիտ արդընկէցութիւն մը պիտի ըլլայ եւ պիտի վարձատրեմ յաղթողը: Վաղը առաւօտ իսկ, կ'ուզէ՞ք:

— Ամենայն սիրով, տիկին, եւ կանուխ ճամբայ պիտի ելլենք հետաքրքիրներէ խուսափելու համար:

Բլուրը ամէն ժամանակէ աւելի ծիծղուն էր: Սիւքը, այդ օրը ուշ ելլելով տակաւին իր բոլոր ոյժը չէր առած, բուրեան զգուանքի մը պէս էր: Վոսփորին վերեւ, Ասիական եզերքին վրայ, Հսկային լեռը տակաւ կը թօթափէր այգուց մշուշը: Ստորոտը, Պէյքօզ կ'երեւար իր դալար գեղեցկութեան մէջ: Վարդերու հովիտին մուտքը զգալի կ'ընէր զինքը:

Արեւը սկսաւ դառնել չէչտակի:

— Աճապարենք, ըսաւ Փոխաք, եթէ սիւքը տամկանայ կամ մեղկանայ, կը խեղդուինք տաքէն:

Յետոյ դառնալով դէպի Կալիօպէ՝ որուն յանձնեց երկու յարձակողական յատուկ թուրեր:

— Հաճեցէք ըլլալ մեզ, Տիկին, ձեզի ի պատիւ պիտի մարտնչինք:

Ու երբ Կալիօպէ երկու զէնքերը կը ներկայացնէր, նախ սպան շուտափոյթ ձեւ մը առաւ իրենը գործածելու: Մատղաշ կինը զարմանքով կը նայէր: Եւ ահա երկու մարդիկը իրենց դիրքերը բռնեցին պաշտպանողականի վրայ: Գործը պէտք էր վերջանար վեց ընդհարումով:

Նախ եւ առաջ թուր թուրի հպեցուցին զգուշութեամբ եւ խոհեմութեամբ: Յետոյ յարձակեցաւ Ցոյնը: Բայց ընդունայն: Իր զարկուածներէն իւրաքանչիւրը կտրուկ կերպով ի դերեւ կ'ելլէր: Սպան կը պահէր իր պաղարիւնն ու շունչը: Միւսը ահա ըսկաւ թմնել չնչապատ եւ քրտնաշաղախ: Վերջապէս այլ եւս չդիմանալով.

— Սա բաճկոնս իրաւ որ շատ կը տաքցնէ: Կրնա՞մ հանել արդեօք:

— Անշո՛ւշտ, ըսաւ Փոխաք, եւ եթէ թոյլ կուտաք, Տիկին, ես ալ նոյնը պիտի ընեմ: Կրնանք նաեւ երեք վայրկեանը անգամ հանգիստ ընել, վերսկսելէ առաջ:

— Ամենայն սիրով, վրայ բերաւ Ցոյնը:

Բաճկոնները հանուեցան: Սօֆօքլը տակէն հագած էր նուրբ թելերով մետաքսէ հիւսկէն մը, մինչ սպային իբրանը երեւցաւ արեւուն դէմ, մերկ, պղնձագոյն, մկանուտ, փառաւոր բան մը: Մատղաշ Հելլէնուհին, իսկ եւ իսկ շփոթ ու վրդով, կը նայէր...

— Ժամացոյցին հոգ տար, ըսաւ անոր Սօֆօքլ թթու կերպով:

Յարձակումը վերսկսաւ: Փոխաք նախ հաճոյք զգաց յոգնեցնելով իր հակառակորդը, յետոյ խոյացաւ եւ երկու անգամ վաղակաւորը նպատակին եկաւ եւ Ցոյնը չկրցաւ հարուածները ի դերեւ հանել:

— Երեք վայրկեա՜ն, գոչեց Կալիօպէ: Եւ եթէ տեսածս չխտակ է, եղբայրս արդէն երկու անգամ զարնըւեցաւ: Ինչո՞ւ չես ըսեր, Սօֆօքլ:

— Անտարակոյս, վրայ բերաւ Փոխաք քաղաքավարօրէն, ձեր եղբայրը կը խորհի որ իրաւարարին պաշտօնն է հարուածները համրել:

(5)

(Շար.)

ԱՆՆՄԱՆ ԽԱՆԴԱՎԱՌՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

80,000 ՀՈԳԻ ՀԱԼԷՊԻ, 100,000 ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ՄԷՋ

Պէյրութի Ազդակէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները, որոնք կը նկարագրեն Սուրիոյ պատուիրակութեան վերադարձին առթիւ սարքուած ցոյցերը.—

ՀԱԼԷՊ.— Սեպտ. 27ին Հալէպ հասաւ սուրիական պատուիրակութիւնը։ Պաղտատի կայարանէն մինչեւ օթէլ Պարոն երկարող պողոտաները շղթայի տակ առնուած էին «Երկաթ Շապիկաւոր»ներու ջոկատներու, սկաուտներու եւ մարզիկներու կողմէ։ Այս շղթայէն արգիլուած էր անցքը բոլոր անոնց որ հրաւիրագիր չունէին։

Ընդունելութեանց կը մասնակցէին հայկական իշխանութեան ներկայացուցիչներ, առաջնորդը, երեք կուսակցութեանց ներկայացուցիչներ եւ ուրիշ երեւելիները։ Հ.Մ.Ը.Մ.ի արիները պատուաւոր բաժինը ունէին։ Շղթայուած շրջանակներէն դուրս ծովածաւալ բազմութիւն մը կը յորդէր։

Պատուիրակութիւնը արտակարգ ցոյցերու եւ որոտընդոստ կեցցէներու մէջ հասաւ օթէլ Պարոն, տեղաւորուեցաւ պատշգամին առջեւ որուն առջեւ թափօր կազմեցին աւելի քան երկու հազար «Երկաթ Շապիկաւոր»ներ, սկաուտներ, մարզիկներ, ձիաւոր չէյխեր եւ ցեղապետներ իրենց շքախումբերով ու հետեւորդներով։ Բոլոր շէնքերու տանիքները խճողուած էին հանդիսատես բազմութիւններով, մանաւանդ իսլամ կիներով։

Շաբաթ գիշերէն մինչեւ կիրակի օր մօտաւոր հրապարակներու վրայ գիշերած է բազմահազար ժողովուրդը, իր տեղը ապահով պահելու համար։

Պատգամաւորութիւններ եկած էին նաեւ Ալէքսանտրէթի, Գըրըգ-Խանի եւ Ազէզի հայ համայնքէն։

Սուրիական պատուիրակութեան կայարան իջած պահուն, աղաղակներ ու կեցցէներ լեցուցին շրջապատը, 6 օդանաւեր թռիչքներ կը կատարէին։ Սպիտակ հագուած 12 փոքրիկ աղջիկներ, ծաղկեփունջեր ներկայացուցին պատուիրակներուն ու իրենց ձեռքերէն թռցուցին 12 ճերմակ աղաւնիներ։ Նոյն պահուն Պէյրութէն հասաւ մարզպան կոմս տը Մարթէլ, իր հետեւորդներով, որոնք սպասման սրահը առաջնորդուեցան երկուստեք բարի գալուստ մաղթելու։ Յետոյ պատուիրակութիւնը ուղղուեցաւ օթէլ Պարոն։ Հրաւիրեալները պատուիրակութեան ետեւէն ուղղուեցան օթէլ Պարոն, որուն պատշգամը վերապահուած էր պատուիրակներուն, Ազգային կուսակցութեան ղեկավարներուն եւ կրօնականներուն։ Ժամը 10ին թափօրը սկսաւ եւ տեւեց ամբողջ երեք ու կէս ժամ։ Աւելի քան ութսուն հազար ժողովուրդ, իրենց շրջանի ցուցատախտակներով ու սուրիական դրօշներով, համէջական ձեւով բարեւ տուին եւ անցան։ «Երկաթէ Շապիկաւոր»ներէն յետոյ, անցան սկաուտները, որոնց մէջ աչքի կը զարնէին Հ.Մ.Ը.Մ.ի սկաուտները։ Իւրաքանչիւր շրջան իր բնագաւառի զգեստը կը կրէր։ Նուագախումբը անընդհատ կը նուագէր, իսկ փողոցներու երկայնքին խռնուած ժողովուրդը ծափահարութիւններով կը թնդացնէր շրջապատը։ Բուռն ծափահարութեան արժանացաւ Նոր-Գիւղի բազմամարդ խումբը, որ Հայերէ կազմուած էր։

Կէսօրէ յետոյ ժամը 5ին Լունա-Փարքի մէջ տեղի ունեցաւ հանդէս մը, ուր խօսեցան պատուիրակութեան երկու անդամները։ Դրան առջեւ բազմահազար ժողովուրդ խռնուած անցք կը փնտռէր, սակայն ի զուր, հանդէսը երկու հազար հրաւիրեալներու համար էր միայն, իսկ «Երկաթ Շապիկաւոր»ները ամբողջ պարտէզը օղակի մէջ առած էին։

Հաւաքոյթը բացաւ ազգայնական վարիչ Տոքթ. Ապտիւլրահման Քէեալի, որ ի մէջ այլոց իր խօսքը պատուիրակներուն ուղղելով ըսաւ.

— «Վեց ամիսէ ի վեր դուք գացած էիք չարաչար աշխատելու, հակառակ համաշխարհային քաղաքական կեանքի խանգարման, հակառակ մեր երկրի խանգարիչներուն, դուք կրցաք մեր անկախութիւնը ձեռք բերելով վերադառնալ։ Ազատութիւնը կ'առնուի, չի տրուիր։ Մենք պիտի ջանանք մեր բարեկամութիւնը պահել Ֆրանսական կառավարութեան հետ, որպէսզի ցոյց տանք աշխարհին, թէ մենք մեր խօսքին տէրն ենք ու անկեղծ ժողովուրդ մը։ Պէտք է ջանք թափել կազմակերպելու մեր տնտեսութիւնը, որովհետեւ առանց նիւթական ապահով պայմաններու անկախութիւնը չի կրնար ապրիլ։ Մենք մեր յոյսը մեր երիտասարդութեան վրայ դրած ենք, ատոր համար է որ երկար ատենէ ի վեր մեր երիտասարդութիւնը կը կազմակերպէինք եւ որուն մասնակցութիւնը դուք տեսաք այսօր։ Շնորհակալութիւն Ֆրանսական կառավարութեան որ ճանչցաւ մեր իրաւունքները ու զանոնք մեզի տուաւ»։

Հանդէսին նախագահը ապա բեմ հրաւիրեց պատուիրակութեան թարգմաններէն Պ. Էտմոն Ռապպաթը, որ ֆրանսերէն ճառ մը կարդաց ու փառաբանեց Ֆրանսական եւ սուրիական բարեկամութիւնը, շեշտելով Ֆրանսացիներու ասպնջականութիւնը հանդէպ ճնշուած ժողովուրդներու, ու յենլով արաբ պատմութեան վրայ, եզրակացուց որ Սուրիա անցեալի մէջ եղած է կարեւոր դեր ունեցող ժողովուրդ մը եւ այս իրողութիւնը իրաւունք կուտայ յուսալու որ ան ապագային ալ նոյն արժանիքները պիտի յայտնաբերէ։

Երկրորդ բանախօսն էր պատուիրակութեան անդամներէն Պ. Ֆարէս Խուրի, որ ներկաներուն վրայ խոր տպաւորութիւն ձգեց։

ԴԱՄԱՍԿՈՍ.— Սեպտ. 29ի առաւօտէն սկսեալ արտակարգ ցնծութեան եւ խրախճանքի մէջ է քաղաքը։ Ամէն կողմէ, ինքնաշարժերով, ուղտերով եւ կարաւաններով պատուիրակութիւններ կը հասնին։ Բազմաթիւ կամարներ կառուցուած էին, ծաղիկներով, կանաչութիւններով եւ դրօշներով զարդարուած։ Սուրիական պատուիրակութեան անդամներու բնակարաններուն շուրջ ոչ միայն յաղթական կամարներ բարձրացուած էին, այլ եւ գորգեր փռուած եւ ծաղիկներ թափուած։

Ամէն մարդ իր բնակարանէն եւ գործատեղիէն դուրս ելած անհամբեր սպասումի մէջ էր։ Երթեւեկը դժուարացած էր։ «Երկաթ Շապիկաւորներ» իրենց պաշտօնական տարազներով կը տեսնուէին ամէն տեղ։

Ժամը 5.15ին, շոգեկառքի սուլիչը լսուեցաւ եւ կայարան հաւաքուած 100.000ի հասնող բազմութիւնը մէկ սիրտ ու մէկ հոգի սկսաւ աղաղակել. «Կեցցէ Սուրիա, կեցցէ Հաշիմ պէյ Աթասի, կեցցեն պատուիրակները»։ Ծափերու եւ կեցցէներու տեղատարափին տակ վար իջան պատուիրակները եւ սկսան ողջագուրուիլ իրենց ընկերներու, բարեկամներու եւ ազգականներու հետ։

Պատուիրակները երբ կայարանէն ճամբայ ելան ճեղքելով խիտ շարքերը զինուորեալներու, խելայեղ ցոյցեր սկսան։ Տանիքներէն, ճամբաներու երկու կողմերէն անվերջ ծաղիկներ կը նետուէին անոնց վրայ։ Անոնք վերջապէս հասան Սէրայ, ուր կը սպասէին հանրապետութեան նախագահն ու մարզպանը։ Հաշէմ պէյ Աթասին կարգաւ համբուրուեցաւ կոմս տը Մարթէլի, հանրապետութեան նախագահին եւ վարչապետին հետ, որմէ վերջ, պատշգամը ելլելով Ֆարէս պէյ Խուրին երկար ճառ մը խօսեցաւ եւ վերջացուց ծափերու տեղատարափին տակ։

— «Այսօր պատմական ամէնէն նշանակելի օրն է մեզի համար։ Ֆրանսան որ իրաւամբ լոյսի աղբիւր կոչուած է, ճանչցաւ մեր իրաւունքը եւ մեր անկախութիւնը։ Այսուհետեւ մեր ամէնէն նուիրական գործն ու պարտականութիւնը պիտի ըլլայ զօրանալ, զարգանալ եւ արաբ ժողովուրդներու ընդհ. միութիւնը կերտել»։

Անկէ վերջ, յանուն պատուիրակութեան խօսեցաւ Ճէմիլ Մէրտէմ պէյ եւ ըսաւ.

— «1935ին երբ մենք կը վճռէինք յարձակողական դիրք մը բռնել մեր անկախութիւնը իրականացնելու համար, շատեր կը ծիծաղէին եւ կ'ըսէին. «Մենք տկար ժողովուրդ մըն ենք, իսկ Ֆրանսան հզօր ու աշխարհակալ, ի՞նչպէս պիտի կրնանք յաջողիլ»։ Կը մոռնային անոնք սակայն որ Ֆրանսայի մէջ արդարութիւն կայ եւ արդար դատաւորներ»։

...ներէն առաջ, սահմանափակ շէնքի մը մէջ տիրող թափթփածութենէն կը հասկցուէր։ Քով քովի դրուած քանի մը սեղաններուն շուրջ, տասը տասներկու հոգի, սրունքներնին բացած, ոտքերնին ուրիշ աթոռի մը վրայ դրած, կուրծքերը բաց, ծուռ ու մուռ նստեր էին եւ ուժեղ արմուկի, թեւի, ուսի, վիզի շարժումներով կէս հայերէն կէս ֆրանսերէն կը խօսէին բարձրաձայն։ Ուշ եկած ըլլալով, ճաշողի չհանդիպեցայ։ Անկիւն մը, երկու հոգի նարտ կը խաղան։ Իւղի հոտ մը տարածուած էր։ Աթոռներուն ու ջերմարձակներուն վրայ փռուած անձեռոցները կը չորնային։ Ժխոր եւ մուխ։ Կատարեալ եյվալլահ։ Կառսօն, եկուր նայիմ։

Մանրուկ, պզտիկ դէմքով ու ծիծաղկոտ աչքերով Ֆրանսացի աղջիկ մը եկաւ։

— Թուրքերէն գիտե՞ս, հարցուցի։

— Ոչ, ըսաւ։

— Գիտցող կա՞յ այստեղ։

— Սա միւսիւները կարծեմ գիտեն ... փաթրոնն ալ գիտէ, բայց դուրս ելած է։

Ճաշացուցակին նայեցայ.— Ապուխտ, էրշիկ, լաքէրտա, պօրէք (օգիրով), գատայիֆ, լօքմա, իրմիկ հէլվա, թուլումպա թաթլըսը, օղի.. Կատարեալ։

— Գաւաթ մը օղի եւ «շիշ քէպապ» մը։

Պատին վրայ «Երեւանի օղի»ի ծանուցում մը կայ։ Երեւա՞ն։ Յայտնի է որ այս օղին անկէ չէ եկած։ Վաճառանիշ մը ըլլալու է։ Ինծի բերուածն ալ այս օղին է եղեր։ Քանի մը կաթիլ խմեցի. հիանալի։ Գաւաթը լրանալու վրայ էր, երբ ետեւէս տըմ, տըմ, տըմ, հնչիւններ լսեցի, ուտ մը կը լարէին։ Գլուխս դարձուցի ապշահար, նման Միջին Դարու մէջ ապրողի մը որ կրամոֆոն մտիկ կ'ընէ։ Տարիքոտ ու գիրուկ կին մը ջութակ, մարդ մըն ալ ուտ կը լարէին։ Երկար չտեւեց ու ներդաշնակութիւնը սկսաւ. «Սիրոյ մետաքս մազերը գիս երեք տարի...» Կատարեալ։ Գաւաթ մըն ալ Ճումհուրիյէթի կենացը։

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՂԱԼԱԹԻՈՅ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐԸ ՀԱՃԶԻ ԵՆԹԱՐԿԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑ

Պոլսոյ թերթերուն մէջ կը կարդանք.— Ղալաթիոյ նախկին խնամակալութեանց օրով, Կեդրոնականի տնօրէնը կը գեղչէր ուսուցիչներու շահատուրքը եւ ամսէ ամիս կանոնաւորաբար կը յանձնէր Ելմտական մասնաճիւղին։

Երկու տարի առաջ պաշտօնի անցած ատեն, Յովհ. Քէչիչեան տնօրէնին ձեռքէն առաւ այս գործը, յայտնելով որ ինքը պիտի յանձնէ այդ տուրքը։ Այս ձեւով, երկու տարուան իր պաշտօնավարութեան ընթացքին, 5000 ոսկի գեղչած է ուսուցիչներու թոշակներէն իբրեւ տուրք, 960 ոսկի ալ՝ եկեղեցական պաշտօնէութենէն։

Եւ սակայն, հիմա երեւան կուգայ որ այդ հաշուին որ եւ է վճարում չէ ըրած Ելմտական մասնաճիւղին։ Միայն յանձնած է Բերայի Թաղականութեան կողմէ տրուած 750 ոսկի, 1000 ոսկի ալ հաշուակցած է Ծըրճիսի իճարէներուն։

Ժամանակին, մասնաւոր պաշտօնեայ մը կը հետապնդէր այդ իճարէներուն գանձումը, հարիւրին 20ը իբր գանձողչէք ստանալով։ Յովհ. Քէչիչեան մերժեց տալ այս գանձողչէքը եւ յոխորտաց թէ ինք ուղղակի գանձած է իճարէներէ պահանջը (6000 ոսկի) եւ հաշուակցած է շահատուրքին հետ։

Եւ սակայն, միայն 1000 ոսկին հաշուակցած է, իսկ իր կողմէ որ եւ է վճարում չէ ըրած։ Այնպէս որ շահատուրքէն 4250 ոսկի պարտք մնացած է։ Ելմտական մասնաճիւղը ներկայ Թաղականութենէն կը պահանջէ այս գումարը եւ բոլոր թոշակները արգելքի տակ (հաճզ) պիտի առնէ, եթէ մէկ երկու օրէն չվճարուի։ Կալուածներուն ամսական գումարը 500 ոսկի ըլլալով, այս հաշուով Թաղականութիւնը աւելի քան 8 ամիս չպիտի կարենայ վճարում ընել դպրոցին, եթէ «հաճզ»ի որոշումը գործադրուի։

Ասոր տեղի չտալու համար, Թաղականութիւնը սկսած է լուրջ ձեռնարկներ կատարել։

Ահա թէ ինչ աղետալի հետեւանք ունեցաւ Քէչիչեան պաշտօնավարութիւնը։

Կեդրոնականի տեսչութիւնը որոշած է վերահաստատել նախկին դրութիւնը եւ ուղղակի իր միջոցաւ վճարել ուսուցիչներու շահատուրքը։

ՄԱՄՈՒԼ

ԴԱՐՁԵԱԼ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

Ռամիկ, Հայ կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան պաշտօնաթերթը, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ իր վերջին թիւի խմբագրականին մէջ (30 սեպտ.).

— «Հակառակ անոր որ անցեալ տարուան հոծ բազմութենէն աւելի զանգուած մը փութացած էր Անդրանիկի տօնակատարութեան, ինչ որ խիստ պատուաբեր ըլլալով հանդերձ մեր Միութեան համար, եկաւ ցաւալիօրէն հաստատել այն տխուր մտայնութիւնը որ կը շարունակէ գոյութիւն ունենալ փարիզահայ կեանքին մէջ։

Նկատի ունենալով այս այցի պատեհութիւնը, որ Միութեանս հիմնարկութենէն ի վեր ճշդապահօրէն կը կատարուի, մեզմէ բաժնուած խմբակ մը երեք տարիէ ի վեր աճպարարական խուճապով մը կը ձեռնարկէ մեզ կանխել եւ իր կարգին այդ անունով բան մը սարքել, կարծես իր գոյութիւնը բոլորովին չմոռցնելու մտավախութեամբ եւ ամէն անգամ ալ յուսախաբ կը վերադառնայ, ամբողջ տարի մը իր պատեանին մէջ դերեզմանային լռութեամբ թաղուելու համար։ Յուսախաբ անոր համար որ սիրելիի մը գերեզմանին վրայ ծաղկեփունջ մը դնելու համար, հանդուցեալին մօտիկ ազգականին ընկերացող մէկ քանի սրտցաւ կամ շահակից բարեկամներու եւ կամ հետաքրքիր անցորդներու այդ անձնաւորութիւնները կը մատնուին տարտամ եւ շփոթ կացութեան մը, որ բնական է շատ խոտոր կը համեմատի իրենց անուցած յաւակնութեանց հետ։

Մեզ համար կրկնապէս ցաւալի է նախ հերոսի յիշատակին հանդէպ ցոյց տրուած այս տխուր մտայնութիւնը եւ յետոյ իր հետեւանքին մէջ ցուցադրուած այն անիմաստ հատուածականութեան որ դէթ միակ, անիմաստ խնդրոյ մը մէջ իսկ անկարելի կը դարձնէ բոլոր Հայերուն միահամուռ եւ անվերապահ մասնակցութիւնը։ Հոս միջանկեալ կերպով կը փութանք մեր ընկերներուն եւ համակիրներուն ուղղակի եւ անմիջական պատասխան մը տալու իրենց հարցումին թէ ամէն տարուան յար եւ նման հրաւիրած ենք բազմաթիւ կազմակերպութիւններ,— Անդրանիկի Յուշարձանի Յանձնախումբ, Հ.Բ.Ը.Մ., Եկեղ. Հոգաբարձութիւն, Սպայից Միութիւն, Հ.Մ.Ը.Մ., Զ.Ո.Մ., Հայ արիներ, Հայ մամուլ, Հայր. բազմաթիւ Միութիւններ, եւն.— որոնք թէեւ առանձին բանախօսներ չէին նշանակած բայց ունէին ներկայացուցիչներ, իսկ անոնք որ չուզեցին մեզ պատասխանել եւ չբերին իրենց մասնակցութիւնը ազգային յարգանքի սոյն արտայայտութեան, անիկա պակասն է ոչ թէ մեր Միութեան, այլ ուղղակի անոնց համար որ զանազան պատրուակներով չուզեցին մասնակցիլ եւ կամ ներկայ գտնուելով հանդերձ չուզեցին խօսք առնել այդ հանդիսաւորութեան առթիւ։

Այս, ցաւալի եւ աններելի է միեւնոյն ատեն Զօր. Անդրանիկի յիշատակին հանդէպ ցոյց տրուած այս անիմաստ երկպառակութեան ոգին, որովհետեւ անիկա պերճախօս ապացոյցն է մեր ազգային ինքնագիտակցութեան չափանիշին։ Գիտենք դժբախտաբար մեր քաղաքացիական եւ ընկերային կրթութեան թերին, բայց անիկա պատրուակ մը պէտք չէր որ ըլլար մեր ազգային հերոսին հանդէպ ցոյց տրուած անտարբերութեան։ Առնուազն 15 հազար հայութիւնը որ կը ներկայացնէ Փարիզը եւ անմիջական շրջակայքը, ոչ թէ 7—8 հարիւր հոգիով, այլ պէտք էր հազարներով մասնակցէր այս յիշատակի օրուան։ Ահաւասիկ այդ պարագան է որ մեզի ցաւ կը պատճառէ միայն, եւ մենք շատ աւելի երջանիկ պիտի ըլլայինք, երբ այդ օրերը, բազմահազար ժողովուրդ ներկայ ըլլար կատարելու իր ազգային պարտականութիւնը արժանավայել։

«Միացեալ ճակատ»ի համագործակցութեան շռնդալից ռէքլամներէն վերջ, որու կրած բարոյական ֆիասքօն ճշմարիտ վարձատրութիւն մը ըլլալով հանդերձ իրենց փոքրոգութեան, բոլորովին անտարբեր կը թողու մեզ, քանի որ ազգային բոլոր տօներու պանծացումը ոչ թէ ցուցադրական մենամոլութիւն կը նկատենք մենք, այլ իբրեւ մէկ կարեւոր մասնիկը մեր հետապնդած ընդհանուր առաջադրութեանց։ Մեզմէ անջատուած խմբակը շատ անգամ կը կարծէ թէ կուսակցական հակամարտութեանց բովին մէջ, պատեհապաշտօրէն մխրճուելով միայն, պէտք է ցուցադրէ աղմկայոյզ այլ անփառունակ յաջողութիւններ, ինչ որ հեռու կը մնայ լուրջ գործունէութեան մը շօշափելի արդիւնքներէն, իսկ եթէ կը բաւականանայ տիրացու փոխասացի մը ծնծղան հնչեցնելով, աւելի պատշաճ կը նկատենք որ այդ կարգի պաշտօնի մը հետամուտ ըլլան»։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

«Լէ Նուվէլ Լիթերէր»ի քրոնիկագիրը գովեստով կը խօսի Սայապալեանի մէկ նոր գործին մասին, Le Marchand de Cendres, որ հաւաքածոյ մըն է բանաստեղծութեանց՝ գունեղ եւ բարբառուն։

ՍՏԱՑԱՆՔ

LE CAS DE CHRISTIAN ROZIERE (Roman). Par Georges Agadjanian et Serge Straus. Editions Eugène Figuières, Paris, 166 Bld. Montparnasse.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (5)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Այստեղ կը վերջացնեմ նախապատերազմեան մեր գործունէութեան դրուագները, պատմելու համար այն աշխատանքները զորս դաշնակից պետութեանց Գաղտնի Սպասարկութիւնները կատարեցին 1914 օգոստ. 4էն յետոյ։

ԳԼՈՒԽ Բ.

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԸ ՖՐԱՆՍԱ Կ'ԱՆՑՆԻ ԳԱՂՏՆԱԲԱՐ

ՄԵՐ ՍՊԱՍԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ԴԵՐԸ

Պատերազմի անխուսափելի յայտարարութենէն տարիներ առաջ, ֆրանքօ-պելժ սահմանագլուխի հարցը մեծ մտահոգութիւն կը պատճառէր գերմանական ընդհանուր սպայակոյտին։ Չափէն աւելի կենսական խնդիր մը զոր Գերմանիոյ «Զինուորական գործողութեանց վարիչ մարմինը» չէր ցաւ երբեք լուծել, հետեւեալ կերպով կը ներկայանար իրենց — պատերազմի մը պարագային, Մեծն Բրիտանիան իբրեւ թշնամի կողմ, ի՞նչ ռազմավարութեան պիտի հետեւէր։

Գերմանացիները կը հաւատային թէ մենք պատերազմի մը առաջին շրջանին ռազմադաշտ կրնայինք ուղարկել տասը զօրաբանակ թէեւ, պէտք է ըսել, որ եւ է պատեհութիւն չունէին ստուգելու համար այդ կարծիքը։ Իրականին մէջ մենք ունէինք միայն 4 զօրաբանակ։ Հասկնալի է, ուրեմն, որ գերման Գաղտնի Սպասարկութիւնը բոլորովին շուարած էր։

— Եթէ բուռն յարձակումի մը սկսինք առաջին շրջանին, ի՞նչ ապահովութիւն ունինք որ Անգլիա ծովու ճամբով, ուրեմն մեր կռնակէն, չպիտի պաշարէ մեզ եւ մեր վրայ չպիտի ուղարկէ իր տասը զօրաբանակներէն երկուքը, երեքը կամ չորսը ...

Այսպէս կը խորհէին Սպայակոյտի պատասխանատու վարիչները։

Մեր «ռազմավարութիւնը» կրնամ ամփոփել մէկ բառով — գաղտնապահութիւն։ Մեր համրանքը ծանօթ էր միայն մեզի .օ՛հ, եթէ անոնք գիտնային ճշմարտութիւնը ...

Երկու շատ կարեւոր երեւոյթներ պատճառ եղան որ Գերմանիան կորսնցնէ պատերազմը։ Առաջին —անգլիական բանակը Ֆրանսա փոխադրուեցաւ բացարձակօրէն գաղտնի եւ Գերմանիոյ Գաղտնի Սպասարկութիւնը գաղափար անգամ չունէր անոր համրանքին մասին։ Երկրորդ — Գերմանացիները արհամարհանքով կը նայէին մեր վրայ եւ չէին ուզեր հաւատալ թէ մեր բանակը զինուորական առաջնակարգ մարզանք ու կրթութիւն ստացած էր, իսկ զէնքերու գերակշռութեան տեսակէտէն չէին կրնար մրցիլ մեզի հետ։ Ի հարկէ այս ճշմարտութեան համոզուեցան այն պահուն, երբ իրենց զանգուածային յարձակողականը ահաւոր հարուած մը ստացաւ առաջին ճակատամարտին։

Սըր Քօնըն Տօյլ իր «Պատերազմի պաշտօնական պատմութեան» մէջ հետեւեալ տողերը կը գրէ.

— «Բրիտանական բանակը Ֆրանսա փոխադրուեցաւ գիշեր ատեն՝ 1914 օգոստ. 10ին եւ 13ին եւ կը բաղկանար հինգ զօրաբաժիններէ — չորսը հետեւակազօրք, իսկ մէկը հեծելազօրք։ Ընդամէնը 90.000 զինուոր, 15.000 ձի եւ 400 թնդանօթ երկու գիշերուան մէջ Ֆրանսա անցան։ Չենք կարծեր որ պատմութիւնը արձանագրած ըլլայ նմանօրինակ դրուագ մը։ Փոխադրութիւնը կատարուեցաւ բացարձակօրէն գաղտնի ու կարծուածէն շատ աւելի արագ։ Սաութէմփթընի նաւահանգիստին մուտքը կտաւէ երկու պատերու մէջ առնուեցաւ։ Այդ պատերուն ետին մթութիւն ու խորհրդաւորութիւն կը տիրէր։ Մեծն Բրիտանիոյ ծաղկահասակ երիտասարդութիւնը նաւ կը մտնէր երթալու եւ ալ չվերադառնալու համար։ Փողոցներուն մէջ մարդիկ կը դիտէին նաւահանգստի սեւ մութին մէջ դանդաղօրէն անհետացող շարքը մեր զինուորներուն ու քարափի սալայատակին վրայ կը լսուէր անոնց քայլերուն դոփիւնը որ հետզհետէ կը մարէր գիշերուան անդորրութեան մէջ։ Ու յետոյ լռութիւն կը տիրէր ամէն կողմ. նաւերը ծով կ'երթային։

Երեւակայութիւնը կրնայ զանոնք բաղդատել հին Հռոմի լեգէոնականներուն հետ, որովհետեւ այդ արշաւազունդէն աւելի կարող ու հայրենիքին ծառայելու իտէալով աւելի տոգորուած ու խանդավառ բազմութիւն չէ մեկնած երբեք Մեծն Բրիտանիոյ ափերէն։ Յաջորդող չորս ամիսներու ընթացքին մեկնողներուն կէսը մեռած էր կամ հիւանդանոց փոխադրուած։ Սահմանուած էին մեծ փառքի մը» ։

Մէկ կողմէն գերման կայսերական բանակին եւ միւս կողմէ ֆրանսական բրիտանական եւ պելժիական բանակներուն միջեւ տեղի ունեցող առաջին ճակատամարտները ահագին նիւթ հայթայթած են զինուորական քննադատներուն։ Վէճը կը շարունակուի մինչեւ այսօր։ Իմ պատմութիւնս ամբողջացնելու համար, անհրաժեշտ կը նկատեմ ցոյց տալ թէ ճակատող բանակները ինչ յատակագիծ ունէին 1914ին։

Զօր. Ֆոն Պիւլովի բանակը ջարդ ու փշուր եղած էր Ֆրանսացիներուն կողմէ օգոստ. 20էն 23ի կռիւներուն ընթացքին։

Ֆրանսական Գաղտնի Սպասարկութիւնը գիտէր թէ զօրավար Ֆոն Քլուք որ այդ պահուն Ֆոն Պիւլովի հրամանին տակ կը գտնուէր, կը պատրաստուէր ֆրանսական Ա. զօրաբանակին վրայ քալել պաշարելու համար Անգլիացիները որ դիրք բռնած էին ֆրանսական Ե. զօրաբանակին աջ կողմը։ Առաջին զօրաբանակին հրամանատարն էր Զօր. Ֆրանշէ տ'Էսփրէ, որ առիթը յարմար կը նկատէր ջախջախելու համար գերմանական զօրաբաժինը։ Անիկա յարձակումի արտօնութիւն ուզած էր զօրավար Լանրըզաքէն որ կարգ մը պատճառներով մերժած էր։

Տարիներ վերջը յայտնի եղաւ թէ Ֆոն Պիւլով օգնութեան կանչած էր Զօր. Հաուզէնը, որովհետեւ չէր գիտեր թէ Ֆրանսացիներու այդ թեւը ինչ ուժ կը ներկայացնէր։ Եթէ Ֆրանշէ տ'Էսփրէ վճռական յարձակումի մը արտօնութիւնը ստացած ըլլար, ապահովաբար հետեւանքը շատ ծանր պիտի ըլլար գերմանական բանակին համար եւ անոնք չպիտի կրնային արշաւել հիւսիսային Ֆրանսայի նահանգները։ Աւելին. եթէ Ֆրանսացիները ընդունած ըլլային իրենց ընդհանուր սպայակոյտին կողմէ 1910ին կառավարութեան ներկայացուած ծրագիրը, տարբեր պիտի ըլլար Եւրոպայի այսօրուան պատմութիւնը։

(Շար.)

կան պոլշեւիկի անցեալը այնքան ալ մաքուր չէ։ Կ'ըսեն թէ 1915ին անդամ է եղեր միապետական ուսանողներու ընկերակցութեան մը։

Սեւ ցանկը անցած է նաեւ Լեպլեւսքի, Սպիտակ Ռուսաստանի Չեկային նախագահը, յեղափոխութենէն առաջ անդամ եղած ըլլալով հրէական «Պունտ»ին։ Տէրիպաս, Խապարովսքի (Ծայր. Արեւելք) Չեկային վարիչը, կ'ամբաստանուի թէ 1927ին, Մոսկուայի մէջ, անհրաժեշտ կորովը ցոյց չէ տուած, Թրոցքիականներու դէմ պայքարելու համար։

«Մաքրագործում»ը լրացնելու համար, յանձնաժողով մը կազմուած է մասնակցութեամբ Միկոյեանի (Հայ), Բերիայի (Վրացի) եւ Եժովի։

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԲՈՂՈՔԸ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՁԱՅՐՈՅԹԸ

Երէկ հաղորդած էինք թէ Խ. Միութիւնը ծանուցագիր մը ուղղած է չէզոքութեան կուսակից պետութեանց, սպառնալով խզել իր յանձնառութիւնները, եթէ կարգ մը պետութիւններ շարունակեն զէնք ճարել Սպանիոյ ապըստամբներուն։ Ակնարկը ուղղուած էր Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ Փորթուկալի մէջ։

Խորհրդային իշխանութիւնը երկրորդ ծանուցագիր մը ուղղեց, այս անգամ յստակապէս ամբաստանելով Փորթուկալը եւ քննութիւն պահանջելով։ Այս առթիւ զարմանազան լուրեր կը շրջին մայրաքաղաքներու մէջ։ Լոնտոնի մէջ շրջած զրոյցի մը համաձայն, խորհրդային իշխանութիւնը զէնք եւ ռազմանիւթ կը բեռցնէ Սեւ Ծովու նաւահանգիստներուն մէջ, Պարսելոնա ղրկելու համար, եթէ գոհացում չտրուի իր բողոքին։ Անշուշտ մեծ մտահոգութիւն կը պատճառեն այս կարգի լուրերը, մանաւանդ եթէ իրապէս խզուի չէզոքութիւնը։

Լոնտոնի մէջ տհաճութիւն պատճառեց Մոսկուայի բռնած դիրքը, քանի որ արդէն ժողովի հրաւիրուած են չէզոքութեան կուսակից պետութիւնները։ Կարելի չէ նախատեսել հետեւանքները, եթէ խորհրդային շոգենաւերը իրապէս փորձեն զէնք հասցնել Սպանիոյ կառավարութեան, խզելով ապստամբ մարտանաւերու ցանցը։

Իսկ Պերլինի մէջ աննկարագրելի է զայրոյթը։ Թերթերը բուռն յարձակողական մը ձեռնարկած են Մոսկուայի դէմ, առանց հրատարակելու խորհրդային բողոքագրին ամբողջութիւնը։ Կ'ըսուի թէ Գերմանիա կը խորհրդակցի Փորթուկալի եւ Իտալիոյ հետ, իրենց բռնելիք դիրքի մասին։ Գերմանական թերթերը զարմանքով դիտել կուտան թէ պետութեանց մէջ ամբաստանողի դերը կը ստանձնէ խորհրդային իշխանութիւնը, երբ աշխարհ գիտէ որ ան վառեց սպանիական կրակը։ «Մոսկուան յանցաւոր է ոչ միայն զէնք եւ ռազմանիւթ հայթայթած ըլլալով Սպանիոյ ժողովրդական ճակատին, այլեւ ինքն է որ հրահրեց ձախակողմեան շարժումը, սկիզբէն իսկ։ Խորհրդային ծանուցագիրը կ'ապացուցանէ թէ Մոսկուա որքան գործօն շահագրգռութիւն կը ցուցնէ ուրիշ երկիրներու պոլշեւիկացման համար»։

*** Երէկ Լոնտոնի մէջ բացուեցաւ չէզոքութեան յանձնախումբը, որուն կը մասնակցին 27 պետութիւններ։

ԿԱՏԱՂԻ ԿՌԻՒՆԵՐ ՄԱՏՐԻՏԻ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ

Վերջին լուրերու համաձայն, կատաղի կռիւներ կը մղուին Նավալփէրալի շուրջը, որ ռազմագիտական դիրք մը կը կազմէ Մատրիտի հիւսիսային արեւմտեան ճակատին վրայ, 40 մղոն հեռու։ Կառավարական զօրքը չարաթներէ ի վեր կը պահէ այս դիրքը, հակառակ ապստամբներու ուժգին յարձակումներուն։ Զրոյցի մը համաձայն ապստամբները գրաւուած են քաղաքը, բայց Մատրիտէն կը հաղորդեն թէ ետ մղուած են։ Ապստամբները յառաջ կը խաղան Մատրիտ արեւմտեան կողմէն ալ, 30 մղոն հեռաւորութեամբ։ Կը նշանակէ թէ հիւսիսային արեւմտեան եւ հարաւային արեւմտեան բանակները միացած են։

Վեց հազար մանուկներ հեռացան Մատրիտէն, Վալենցիա փոխադրուելով։

Կառավարական զեկոյց մը կ'ըսէ թէ իր զինուորները կը կռուին Օվիէտոյի փողոցներուն մէջ։ (Այս քաղաքը պաշարուած է 82 օրէ ի վեր, եւ անօթութիւնն ու հիւանդութիւնը աւերներ կը գործեն)։

Հայ շարժավար մը անպարտ

1934 փետրուար 17ին հայ շարժավար մը, Ցարութիւն Գասպարեան, Ռէնի հրապարակին վրայ սպաննած էր Ֆրանսացի շարժավար մը, Լուի Ռիվէ։ Գործադուլի շրջան էր եւ Գասպարեան կ'աշխատէր, հակառակ սէնտիքայի հրամանին։ Առտու մը Մոնփառնասի կայարանին առջեւ խումբ մը գրգռուած մարդիկ շրջապատեցին զինքը եւ սպառնացին պահանջեցին որ վար իջնէ։ Նոյնիսկ մէկը ամերիկեան բռունցք մը իջեցուց դէմքին։ Գասպարեան տեսնելով որ կեանքը վտանգի տակ է, ատրճանակը քաշեց եւ արձակեց առանց նշան առնելու։ Մէկը ծանրապէս վիրաւորուեցաւ դէմքէն եւ մեռաւ քանի մը օր վերջը։

Այս դատն էր որ տեսնուեցաւ հինգշաբթի օր, Սէնի եղեռնադատ ատեանին առջեւ։ Գասպարեան չէր բանտարկուած եւ կը դատուէր իբրեւ մահացու հարուածներ արձակող։ Վկաներն ալ՝ իրեն սպառնացողներն էին։ Գասպարեան պատմեց ամբողջ դէպքը, փաստաբանները բացատրեցին թէ ամբաստանեալը օրինաւոր ինքնապաշտպանութեան դիմած էր եւ արձակում պահանջեցին։ Դատարանն ալ անպարտ արձակեց ամբաստանեալը։ Զոհին ընտանիքը 50,000 ֆրանք հատուցում կը պահանջէր, բայց վճռուեցաւ միայն մէկ ֆր.։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՆՔ ՏԸ ՖՐԱՆՍԸ 3 առ հարիւրէն 2ուկէսի իջեցուց զեղչի սակը։ Շաբաթական տեղեկագրին համաձայն, ոսկիի պահեստը աւելցած է 17 միլիառ ֆրանք։

«ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԱՏԵԱՆ ՄԸ» մահուան դատապարտած է գնդ. տը լա Ռօքի կուսակիցներէն մէկը, Սուասոնի մէջ, կը գրէ «Մաթէն»։ Զոհը չարաչար ծեծուելով ճամբուն վրայ ձգուեր եւ յետոյ հիւանդանոց փոխադրուեր է, մէկ աչքը կուրցած։

ՅԱՅՏԱՐԱՐ

ԲԱԼՈՒԻ Հայր. Միութեան (Մարսէյլ) ընդհ. անդամական ժողովը տեղի կ'ունենայ 11 Հոկտ. կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին. *6 rue des Petites Maries, Bar Ararasի* սրահին մէջ։ Կը խնդրուի Պօլսոյ մասնաճիւղի վարչութենէն՝ ներկայանալ իրենց երկու տարուան նիւթական եւ բարոյական զեկոյցով։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (110)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Թոնրատան մէկ ուրիշ անկիւնը՝ քանի մը գիւղեր իրար եկած մտիկ կ'ընէին ծերուկ գիւղացիի մը պատմութիւնը։ Մարդը այդ օր եկած էր Սուրմալուէն.

— Տօ, էնպէս ծեծ մը քաշեց խեղճ մարդուն, որ սաղ ոսկոր մը չմնաց վրան։

— Գաւառապետ չէ հօ, գազան է գազան,— ընդմիջեց ծերուկին մտիկ ընողներէն երիտասարդ մը։

— Միւռոնօրհնէքի օրն ալ,— աւելցուց ուրիշ մը — էդ գազանը տասը ստրաժնիկ (ձիաւոր ոստիկան) հետը վերցուցած, Մարգարայի կամուրջը փակեց գիւղացիներու առջեւ, թէ՝ «Էջմիածին պիտի չերթաք, թագաւորի հրաման է»։ Սուրմալուի շրջանի ուխտաւորներէն հարիւրաւորներ ճամբաէն ետ դարձան. որո՞ւ մտքովը կ'անցնէր բողոքել։ Որո՞ւ ալ բողոքէր։ Ախբօրս ըսեմ՝ իր աղուոր կնիկը կուպերնաթորի (նահանգապետի) սիրական է, էլ խալխի բողոքին ո՞վ ականջ կը կախէ։

— Տուղ խօսք կ'ըսես, ախպեր, կուպերնաթորը Ջաղցի տակի քարը, էդ գազանն ալ վերի քարի պէս կը դառնայ, մենք էլ ցորենի հատիկի նըման երկու քարի արանքը ինկած...

— Հա, Մարգարայի կամուրջը կը փակէ, չէ ու չէ, ոչ ոք պիտի անցնի մէկէլ ափը,— շարունակեց պատմողը։ Երկու գիւղացիներ, կամուրջէն վեր, Արաքի ծանծաղուտ տեղով կ'անցնէին միւս կողմը։ Ստրաժնիկներէն մէկը կը տեսնէ ու խապար կուտայ գաւառապետին, էն էլ թէ՝ «շուտով էդ շանորդիքը առջեւս հանեցէք, ինչպէս թէ մէկէլ ափը անցնին առանց իմ հրամանիս»։ Աստուած դուշմանիս չցուցնէ խեղճերու քաշածը։ «Վայ դո՞ւք էք Էջմիածին երթալ ուզողները, թէ առէք», տուր որ կուտաս, էլ մտրակով, էլ հրացանի ղոնդաղով, էլ աքացիով ... Գեղացիներէն մէկը տուն հասնելէն օր մը վերջը մահացաւ, մէկէլն էլ առջի ատամները թափած, ձեռքն ալ կոտրած, էս քանի օր եղաւ պառկած է...

— Զուլում է աղբեր, Աստուծու կրակը։ Էս քանի տարի եղաւ չաղատուեցանք էդ գազանի ձեռքէն,— գլուխը օրօրելով հոգոց հանեց ծերուկը։

Սարգիս Արօ կուշտին նստող Քէլէշէնց Պետրոսը՝ գեղին ամենէն հարուստն էր։ Հալը վախտը տեղը մարդ մը, որ ոչ գիւղամէջ կ'ելլէր, ոչ ալ ուրիշներու գործով կը զբաղէր։ Այդ իրիկուն ալ հակառակ իր կամքին հազար զօռով եկեր էր ժողովի։ Ախպեր, ինք ի՞նչ գործ ունէր խալխի խէր ու շառի հետ, իր ցաւը իրեն բաւական էր։ Ղորդ որ կնկայ մազը երկար, խելքը կարճ կը լինի։ Իր պառաւը ստիպեր էր որ ժողովի երթայ. «այ մարդ, էլ գնա, դու էլ հայ քրիստոնեայ ես, երեսիդ օրհնած մեռոն կայ»։

Շիտակը ըսելով, Քէլէշէնց Պետրոսը լաւ հետեւանք մը չէր սպասեր այդ ժողովէն, որ պետութեան զակոններուն (օրէնք) հակառակ՝ գաղտնի տեղի կ'ունենար։ Գլուխը ծռեց դէպի Սարգիս Արօը ու ըստ սովորութեան բառերը հատիկ հատիկ արտասանելով պատմեց այդ օր պատահած դէպք մը, որ ինք լսած էր Էջմիածինցի կառապանէ մը, երբ կառքի ձիերը կը հանգստացնէր Ջրաղացի մօտ։

— Երկու օր առաջ, Էջմիածնի գաւառապետը կ'երթայ եկեղեցիի երէցփոխին մօտ ու կը սպառնայ շան նման ծեծելով սպաննել զայն, եթէ թուղթը չստորագրէ։

«Խոշոր կտորդ ականջդ կը ձգեմ, շան զաւակ», կ'ըսէ գաւառապետը, «զառամած կաթողիկոսի մը խօսքին մտիկ ընելով, թագաւորի հրամանը ո՞նց թէ ոտքի տակ կ'առնես»։ Ի՞նչ ընէր խեղճ երէցփոխը։ Կնիկն էլ մէկ կողմէն վրայ կուտայ. «այ մարդ, խալխի ցաւը քեզի՞ տուեր են, ի՞նչ գլուխդ փորձանքի տակ կը դնես, որ թագաւորի հրաման է, ստորագրէ թուղթը, պրծնի գնայ»։

Սարգիս Արօը հետաքրքրութեամբ մտիկ կ'ընէր։ Էջմիածնի երէցփոխը, բացի շատ հարուստ եւ իր բարեկամը ըլլալէն, հեռուէն հեռու ալ իրեն խընամի կուգար, Աչոտի կնոջ հօրեղբայրը ըլլալով։

— Է, յետո՞յ։

— Անճրկացած երէցփոխը ի՞նչ վայ տար գլխին, երկու օր առաջ թուղթը կը ստորագրէ ու կը յանձնէ գաւառապետին։ Համա դու գեղականի բանին նայէ։ Ամէն մարդ երես կը դարձնեն իրմէ, կարծես թէ իրենց տունը քանդած ըլլէր երէցփոխը։ Ազգական, խնամի ճամբան հանդիպած ժամանակնին՝ զինք չտեսնելու կը զարնեն, գիշերով ալ գիւղի լակոտները կը քարեն տունը, ապակիները փշրելով։

— Վայ, վայ, վայ,— գլուխը թափահարելով ցաւակցեցաւ Սարգիս Արօը,— էս ի՞նչ օրերու հասանք. թագաւորի հրաման է, ախպեր, ո՞նց թէ՝ դէմ կանգնիս ... Ախ, էս մեր ջահիլները ...

— Հալա վերջը չիմացար, տնաքանդ, մէկ մտիկ ըրէ։

Քէլէշէնց Պետրոսը, շրթունքները գրեթէ Սարգիս Արօի ականջը կոխած, ձայնը աւելի ցածցուց, ու բառերու կէսը ուտելով՝ շարունակեց.

— Էսօր, իրիկուան ժամու զանգերու ատեն երէցփոխը պազար կ'ելլէ միս առնելու։ Մսագործի խանութին մէջ, երկաթէ կեռէն ամբողջ կէս ոչխար մը կը լինի կախուած։ «Այ մարդ, քանի մը գրուանքայ միս տուր, պոչի կողմէն լինի»։ Մսագործը թէ՝ «քեզի համար միս չունիմ ծախու»։ Երէցփոխը սուս փուս կը հեռանայ խանութէն։ Վանքի դարպասի առջեւով կ'անցնի։ Ծիշդ հրապարակի մէջ տեղը, մէկ էլ դաղթական զօռպա մարդ մը, երկար բեխերով կը մօտենայ, մէջքէն ատրճանակը կը քաշէ ու իրարու ետեւէ երկու անգամ կը կրակէ վրան։ Երէցփոխը ինկածին պէս հոգին կուտայ ...

— Դու մի ըսեր ...,— Սարգիս Արօը թուքը շորցաւ բերնին մէջ.— Այ, քեզ բան ... զարկին, հէ՞, զարկին ... ախպեր, էս կողմն ալ կրակ, էն կողմն ալ կրակ։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԻՆԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 11 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 11 OCTOBRE 1936

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3241

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

— o —

Վերջերս աւելի յաճախ կը խօսուի եւ կը գրուի երիտասարդական շարժման մասին:

Եթէ միայն խօսիլն ու գրելը նկատի առնէինք, պիտի ըսէինք թէ «ագգերնիս կը յառաջդիմէ»:

Իրականին մէջ, այնքան ալ մխիթարական չէ պատկերը: Եւ եթէ քիչ մըն ալ յառաջ երթայինք, պիտի ըսէինք թէ անոնք որ կոչուած են «միջին սերունդ»ին յաջորդելու, նորոգելու եւ ամբողջացնելու կապը երէկուան եւ այսօրուան միջեւ, անոնք իրենց բացակայութեամբ կը փայլին ճակատին վրայ:

Շատերը տարիներէ ի վեր լքած են ճակատը: Ուրիշներ կ'երեւան միայն հանդիսաւոր օրերու մէջ: Բազմութիւն մըն ալ կը նախընտրէ եռանդ եւ խելք թափել սրճարաններու կամ մօտերմական սալոններու մէջ, յետոյ ամփոփուելու համար իր պատեանին տակ:

Այնպէս որ, աւելի շատ նորահասներ կ'երեւան հրապարակին վրայ եւ ճրագ մը, խարխափ մը կը փնտռեն, անոր ապաւինելու եւ իրենց յաւակնութիւնները արժեցնելու համար:

Խօսքը, անշուշտ, անոնց համար է որոնք մաս չեն կազմեր քաղաքական կուսակցութեանց, եւ մասնաւորապէս Հ. Յ. Դաշնակցութեան:

Պատկերը աւելի կազդուրիչ պիտի ըլլար, եթէ երիտասարդներու այս դասը, անոր ստուար մասը իր ճամբան գտած ըլլար, անդամագրուելով քաղաքական կազմակերպութեան մը, համաձայն իր խառնուածքին եւ հայեցողութեան:

Ընդհակառակն, դուրս մնացողները աւելի մեծ բազմութիւն մը կը կազմեն, քան թէ անոնք որ ներս անցած են:

Ուրեմն մեր առջեւ կը պարզուի տարբերային վիճակ մը. — անապառ հունձք մը՝ ինքն իր գլխուն ձգուած:

Աթէնքի «Նոր Օր»ը վերջերս խմբագրական մը նուիրած էր այս հարցին, — «Հայ երիտասարդութիւնը»:

Զափազանց յոռետես, եւ աւելի շատ զանազան տպաւորութիւններէ ազդուած, մեր պաշտօնակիցը հետեւեալ երեւիականը կ'արձակէր առաջին էջէն.

— «Ի՞նչ դիմագիծ ունի հայ երիտասարդը, ի՞նչ կուռքեր կը պաշտէ, ի՞նչ թռիչքներ թեւ կուտան իր երեւակայութեան:

Ի զո՜ւր անոր մօտ կը փնտռենք առաքինութիւններ եւ յատկութիւններ, գաղափարական շաղախ ու հեգեկան ազնուութիւն: Հայ երիտասարդը՝ երեւութապէս շքեղ՝ բայց ներքնապէս պարապ անօթի մը պատրանքը կուտայ: Ձեւը, երեւոյթը, տեսքը, զինքը կապած են իրեն: Հանոյքը եւ ընկերային զանազան մոլութիւններ՝ կը կազմեն անոր գլխաւոր զբաղումը:

Հայ երիտասարդը չի հաւատար ոչ մէկ բանի, չի զոհուիր ոչ մէկ գաղափարի համար, չի նուիրուիր ոչ մէկ իտէալի: Ցեղին նամէկ հատակութիւնն անգամ չի ցնցեր զինք: Չի ներշնչուիր ազգային պատմութենէն, յեղափոխական փայլուն դրուագներէն եւ ազգային տիտաններու օրինակելի կեանքէն: Չի հետաքրքրուիր ցեղին մշակոյթով, անոր քաղաքակրթական արժէքներով, անոր ապագայով:

Ամէն բանի վրայ արհամարհանքով կը նայի, ամէն բանի թեթեւութեամբ կը մօտենայ ու եթէ երբեմն խիզախ շարժումներու մէջ կը նետուի, պէտք է վերագրել ատիկա անշարժութենէն զգացած ձանձրոյթին: Տեսա՞ծ էք երիտասարդական շարժում մը, որ զոնէ տեւէ քանի մը տարի: Չկայ: Հայ երիտասարդը ձանձրացող է, յարատեւութեան ոգի չունի, տեւելու, տոկալու եւ ստեղծագործելու կամքը տկար է իր մէջ:

Անոր խանդավառութիւնը եւ յուսահատութիւնը իրարու կը յաջորդեն: Կը յոգնի, կ'ընկճուի, ուժաթափ կ'ըլլայ առաջին քայլին իսկ: Ասոր պատճառը՝ անդիմագիծ, գաղափարազուրկ եւ հոգիով սնանկ ըլլալն է»:

Դիտմամբ կատարեցինք այս լայն քաղուածքը, գաղափար մը տալու համար տիրող յոռետեսութեան մասին:

Ինչպէս կը տեսնէք, Աթէնքի օրկանը ոչ մէկ առաքինութիւն կը տեսնէ արդի երիտասարդութեան մէջ, նոյնիսկ «ժանգոտած» կը տեսնէ անոր միտքը: Եւ քիչ-շատ մխիթարական պատկեր կը տեսնէ միայն կուսակցական երիտասարդութեան մէջ:

Ինչո՞ւ ծածկենք: Արդար չէ այս գնահատութիւնը: Նոյնիսկ անարդար է չափէն աւելի:

Այսպիսի վճիռ արձակելու համար, անհրաժեշտ է միջավայրը յիշել: Ո՞ր երիտասարդութեան մասին են այս շարթարձակ խօսքերը, — Յունաստանի՞, Ֆրանսայի՞ թէ ուրիշ գաղութի մը:

Ջենք ժխտեր, ամէն տեղ ալ ունինք այլասերած, փճացած, որ եւ է առաքինութենէ զուրկ երիտասարդներ, — մէկ խօսքով՝ «չարլսթօն» սերունդ մը: Մանաւանդ մեր կողմերը:

Եւ սակայն, աւելի բախտաւոր ժողովուրդներ ալ ունին այդ արատը: Թերեւս աւելի շատ, բաղդատելով իրենց անհաշուելի համրանքին հետ:

Կարելի չէ այսպէս ընդհանրացնել երեւոյթը, «մեռանք - կորանք»ի տպաւորութիւն մը ձգելով, անզգալաբար: Նոյնիսկ վէրքին խորութիւնը կը պահանջէ վիրահատի պայծառատեսութիւն եւ պաղարիւն:

Մեր միջավայրին մէջ աւելի տարածուն համեմատութիւն մը կը ներկայացնեն մասնանշուած վէրքերը, եւ աւելի մեծ թիւ մը երիտասարդները: Եւ սակայն մենք այնքան յոռետես չենք:

Փորձենք բացատրել:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐԸ ԿԸ ՊՆԴԵՆ 52Ի ՎՐԱՅ

Կառավարութիւնը արտօնած է միայն տասը

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, համայնավար կուսակցութիւնը 127 միթինկներ սարքած էր Ալզաս - Լօռէնի մէջ, շաբաթ եւ կիրակի օրուան համար: Կառավարութիւնը նկատի առնելով կացութեան փափկութիւնը, պատուիրած էր գոհանալ միայն տասը ժողովներով, այն ալ գոց սրահի մէջ, առանց թափօր կազմելու եւ գրգռիչ խօսքեր արտասանելու հարեւան պետութեան դէմ (Գերմանիա):

Ուրբաթ օրուան թերթերը կը գրէին թէ համայնավարները համակերպած են, բայց իրիկունը զեկոյց մը հրատարակուեցաւ, որ կը յայտնէր թէ կուսակցութիւնը 127 ժողովները 52ի զեղչած է եւ չի կրնար աւելի զիջում կատարել: Այդ որոշման հետ, հրատարակուեցաւ ժողովներու ցանկը, սրահներով եւ ժամերով: Կառավարութիւնը դարձեալ պնդեց իր որոշման վրայ, մանաւանդ որ հակաբոլշեւիկ տարրերը եւ կազմակերպութիւնները կը սպառնային հակացոյցեր կազմակերպել եւ խափանել կարմիրներուն ժողովները: Միեւնոյն ատեն յայտարարութիւններ եւ թռուցիկներ հրատարակուեցան, բուռն բովանդակութեամբ: Այսպէս, Ալզաս - Լօռէնի գլխաւոր քաղաքներու պատերուն վրայ փակցուած էր յայտարարութիւն մը, որ կ'ըսէ.

— «Ո՛չ, Պ. Թորէզ, ոչ դուք, ոչ ալ ձեր արբանեակները պիտի կրնաք այստեղ կատարել այն ստոր գործը որ ձեզի հրամայուած է Մոսկուայի մէջ, անցեալ սեպտեմբեր 16ին: Անոնք որ արիւն թափեցին Վէրտէօնի մէջ, բոլորն ալ մեռած չեն եւ զաւակներ ունին: Ո՛չ, Պ. Թորէզ, դուք ձեզի հետ չպիտի ունենաք Ալզաս - Լօռէնը, եւ, հակառակ ձեզի, մենք պիտի մնանք Ֆրանսացիներ»:

Բանակցութիւնները շարունակուեցան մինչեւ ուշ ատեն, բայց թէ կառավարութիւնը եւ թէ համայնավար կուսակցութիւնը մնացին ամուր, իրենց որոշման վրայ: «Իւմանիթէ» կը շեշտէ երէկուան խմբագրականին մէջ, նախորդ ընդհ. քարտուղար Ժագ Տիւքլոյի ստորագրութեամբ (փոխ - նախագահ երեսփ. ժողովին).

— «Կացութիւնը մանրամասնօրէն ուսումնասիրելէ վերջ, մեր նշանակած ժողովներուն թիւն է 52, եւ մենք մերժեցինք զանոնք զեղչել 10ի, ինչ որ անձնատրութիւն մը պիտի ըլլար արտասահմանի հրամանով գործող խռովարարներու հրամաններուն առջեւ: Մենք հանրապետական օրէնքը յարգելու մտահոգութեամբ էր որ կազմակերպեցինք մեր 52 ժողովները եւ կ'ուզենք որ անոնք տեղի ունենան բարեկարգութեամբ: Թող մեզմէ չսպասեն որ եւ է պատրուակով մեղսակիցները դառնալ ժողովրդապետական ազատութեանց սահմանափակման մը»:

Իսկ «Փօփիւլէռ», ընկերվարական պաշտօնաթերթը, կը գնահատէ կառավարութեան բռնած դիրքը, հրատարակելով անոր զեկոյցը: Այս առթիւ յօյս կը յայտնէր թէ «մեր համայնավար ընկերները պիտի ուզեն անհաշտ դիրք մը բռնելով, քաջալերել քաղաքացիական պատերազմի ռազմախաղերը»:

Ներքին նախարարութեան զեկոյցին համաձայն, կառավարութիւնը «հրաւիրած է» համայնավար կուսակցութիւնը միայն տասը միթինկներ գումարել, երկու նահանգներու իւրաքանչիւր գլխաւոր քաղաքին մէջ:

Կացութիւնը պիտի պարզուի այսօր, կիրակի, երէկ սկսած ըլլալով միթինկներու գումարումը: Կառավարութեան ամէնէն մեծ մտահոգութիւնը այն է որ խռովութիւններ կրնան ծագիլ սահմանամերձ շրջանին մէջ, պատրուակ դառնալով «թշնամական քարոզութեան՝ ընդդէմ ժողովրդապետական կարգուսարքին եւ նոյն ինքն Ֆրանսայի:

Աջակողմեան թերթերը խստօրէն կը քննադատեն կառավարութեան թուլութիւնը:

«Մաթէն» դիտել կուտայ թէ «արդէն երկար ժամանակ է որ 72 համայնավար երեսփոխաններ կը ջլատեն Ֆրանսական գործունէութիւնը: Ֆրանսայի ժողովուրդը աւելի քան 900 ներկայացուցիչներ ունի: Տարօրինակ բան պիտի ըլլար որ ժողովրդապետական երկրի մը մէջ անոնց 72ը բաւական ըլլային ջլատելու միւս բոլորի գործունէութիւնը եւ բարեացակամութիւնը»: Ուրիշ թերթ մը կը գրէ. — «Ա՛լ զզուեցանք. ա՛լ չափը անցաւ»: Իսկ բոլորն ալ կը շեշտեն ոչ միայն ներքին, այլեւ արտաքին վտանգը, բացատրելով Գերմանիոյ բռնելիք դիրքը:

ՄԱՏՐԻՏԻ ՎԵՐՋԻՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ ԿՏՐՈՒԱԾ

— o —

Ապստամբները կը գրաւեն հինգ խաղաքներ

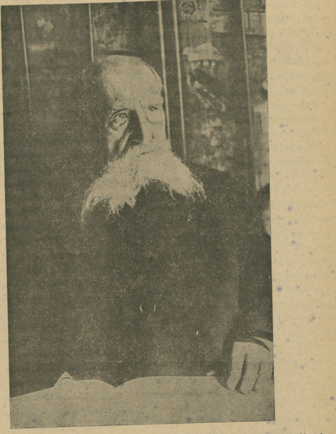
— o —

Մէկ օրէն միւսը աւելի ծանրացաւ Մատրիտի կացութիւնը: Զօր. Ֆրանքոյի բանակը, որ կը բաղկանայ 150,000 զինուորներէ եւ կամաւորներէ, մայրաքաղաքը պաշարած է երեք թեւերով, եւ յառաջ կը խաղայ շոգեպինդ, յուսալով զայն գրաւել մինչեւ երկուշաբթի (Քոլոմպոսի օրը): Ուրբաթ օր իյնալու եղաւ ինկան կարգ մը կարեւոր դիրքեր: Ամէնէն կենսականն էՄատրիտը Սպանիոյ միւս մասերուն կապող երկաթուղիին խզումը, Արանխուէզ քաղաքին գրաւումով (Թոլէտոյի արեւելեան կողմը): Տրուած լուրերուն համաձայն, օդանաւերը քանդած են Արանխուէզի կայարանը եւ կամուրջները: Ուրիշ հեռագիրներ կը հաղորդեն թէ ապստամբները գրաւած են նաեւ Սիկուէնցան, որ ռազմագիտական կարեւոր քաղաք մըն է, 10,000 բնակչութեամբ, Սարակոսայի գծին վրայ: Այս յաջողութեամբ Զօր. Ֆրանքոյի բանակը պաշարման օղակը պրկեց հիւսիսային-արեւելքէն, որ ամէնէն հեռաւոր կէտն է մայրաքաղաքին: Ապստամբները գրաւած են նաեւ Նավալփէրալը, յարձակում կատարելով 150 քիլոմեթր ճակատի մը վրայ, Ավիլայէն Թոլէտօ, փշաթել խրամներու մէջ, հրասայլերով, թնդանօթներով եւ օդանաւերով: Ինկած են, վերջապէս, Սան Մարթէն տէ Վալտէկլէզիաս եւ Սոթիլլօ քաղաքները:

Մատրիտի կառավարութիւնը կը հաստատէ Նավալփէրալի եւ Սանթա Քրուզ տէլ Ռէթամարի պարպումը: Սաստիկ անձրեւ կը տեղայ ռազմաճակատին վրայ եւ ցուրտը անտանելի է մասնաւորապէս լեռնային շրջաններուն մէջ, որոնց շատերը ձիւնով ծածկուած են:

Կիներու եւ մանուկներու պարպումը կը շարունակուի Մատրիտի մէջ,

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ռուս գրագէտ - հրապարակագիր ՆԷՄԻՐՈՎԻՉ ԴԱՆՉԷՆԿՕ որ մեռաւ վերջերս եւ որուն մէկ ոտանաւորը հրատարակած ենք այսօր, Գ. էջին մէջ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՓԱՌԱՒՈՐՈՒԵՑԷ՛Ք...

Միացէք եւ զոհաբանութիւն մատուցէք, թրքախօսներ բոլոր երկիրներու:

Փա՜ռք եւ պատիւ ձեզի, որ արժանացաք Ճիւհուրիյէթի բա՜րձր գնահատման.

— «... Այն Հայերը որ ներքնապէս շատ համերաշխ են, անցեալ 10 — 15 տարուան ընթացքին աշխատած են թուրքերէն լեզուն այս կողմերը տարածել եւ այս ձեւով առնել իրենց հայրենաբաղձութեան կարօտը: Եւ յաջողած են»:

Հարցը կը վերաբերի Սուրիոյ Հայերուն, Իսքէնտէրուն - Անտիոքի ծանօթ վէճին առթիւ:

Բայց, կրնաք տարածել բոլոր գաղութներուն վրայ: Կրնաք ճակատաբաց յայտարարել թէ՝ Հայերը «անցեալ 10 — 15 տարուան ընթացքին աշխատած են թուրքերէն լեզուն տարածել» ի սփիւռս աշխարհի: Ամէն տեղ ուր ափ մը համրանք ունինք, ո՛ր քաղաքէն կամ գիւղէն ալ ըլլան: Ո՛ր Հայր. Միութեան ալ պատկանին:

Փա՜ռք Ալլահին, դասակարգի կամ դաւանանքի խտրութիւն ալ չունինք: Ոչ ալ սեռի կամ տարիքի:

Տակաւին անցեալ տարի էր որ, թերթ մը կը գրէր թէ Քալիֆորնիոյ չեմ գիտեր ո՛ր քաղաքին հնօրեայ գաղութը, ազգական եւ բարեկամ թուրքերէն կը խօսին, թուրքերէն կը կատարեն իրենց կրօնական պաշտամունքը, թրքախօս քարոզիչ վարժած են: Իսկ երկրորդ «մայրենի» լեզուն կը կազմէ անգլերէնը:

Այսպէս ամէն տեղ, տունէն մինչեւ դպրոցը, սրճարանին թէ փողոցին մէջ:

Ափսո՛ս որ «Ճիւհուրիյէթ» այս բաները չի գիտեր, որպէսզի արձանագրէ մեծատառ, վեց սիւնակի վրայ, առաջին էջը...

— Պէն սանա տէ՞մէտիմ մի...

— Պիրատէր, հագդըն վար, պու կիտիշ կիտիշ տէյիլ...

— Հէ՛յ կիտի կիւնլէ՛ր... նէլէ՛ր կէօրտիւք, տահա նէլէ՛ր կէօրէճէյիզ...

— Օղու պազարըմ, նէ՞ եազըյոր պու կիւնքի կազէթա...

Կը մնայ հայատառ (կամ լատինատառ) թուրքերէն թերթ մը հրատարակել, ինչպէս ունէինք, առտնով, Պոլսոյ մէջ:

Այն ատեն իրենց կամքէն անկախ թրքախօս դարձած հայրենակիցներ էին որ կարօտը կը զգային այդպիսի թերթի մը:

Այսօր, շնորհիւ կատարուած հոյակա՜պ յառաջդիմութեան, եւ իբրեւ ջահակիր Արեւելքի եւ Արեւմուտքի քաղաքակրթութեան, բազմութիւններ կան որ այդ կարօտը կը զգան ԳԻՏԱԿՑՕՐԷՆ: «Հայրենաբաղձութեա՜մբ», ինչպէս կը բացատրէ Ճիւմհուրիյէթ:

Անհրաժեշտ է, նաեւ, թուրքերէն քերական - ընթերցարան մը եւ զրուցատրութեան գիրք մը կազմել, որպէսզի նորերն ալ վարժուին, որպէսզի սերունդը չընդհատուի եւ ժառանգութիւնը շարունակուի:

Միացէք եւ գործի լծուեցէք, հայածին թրքախօսներ բոլոր երկիրներու:

Ճիւմհուրիյէթը ձեզի օգնական, Աթաթիւրքին շուքն ալ՝ հովանի:

ՎԱՀԷ

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ուրբաթ օրուան նիստին մէջ, Լիթվինով յաջողութիւն մը շահեցաւ, ի դերեւ հանելով Խ. Միութիւնը Եւրոպայի հաւաքական ապահովութենէն դուրս ձգելու փորձերը: Իր ճառէն վերջը որոշուեցաւ յանձնախումբ մը կազմել Ազգաժողովի ուխտին բարեփոխման համար, մասնակցութեամբ 28 անդամներու, որոնց 15ը պիտի առնուին Ա. Դ. Խորհուրդէն, 13ը՝ ուրիշ պետութիւններէ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ նախկին մեծ - եպարքոսներէն Թէվֆիք փաշա մեռաւ 95 տարեկան հասակին մէջ: Զանազան կարեւոր պաշտօններ բոլորելէ վերջ, մեծեպարքոսութիւնը վարեց մասնաւորապէս 1914ին: Եղած է Ծերակոյտի նախագահ եւ Թուրքիոյ ներկայացուցիչը 1921ին, Լոնտոնի խորհրդաժողովին մէջ: 1922էն ի վեր քաշուած էր քաղաքական կեանքէն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐԷՆ Անրի Փոնսառ, կինը եւ երկու փոքր զաւակները մազապուրծ ազատեցան սպանութենէ, Փրատոյի պողոտային վրայ, երբ վրէժխնդիր մոլեռանդ մը, Ռօսթինի, տունին առջեւ ներկայանալով, 750,000 ֆրանք պահանջեց, ատրճանակը գլխուն ուղղած: «Քու հայրդ կործանեց զիս», կը մռնչէր մարդը: Դաւադիրը ժամանակին ձերբակալուեցաւ առանց վնասելու:

ԱՊՐՈՒՍՏԻ ԱՍՏԻՃԱՆԸ Խ. ՌՈՒՍԻՈՅ ՄԷՋ

(Ն. Փ. Փրէսէի մասնաւոր թղթակցէն)

ՄՈՍԿՈՒԱ, Սեպտ.ի վերջ

Քիչ ատենէն տասնըլինը տարիներ սահած կ'ըլլան այն օրէն ի վեր, ուր Սովետները գրաւեցին իշխանութիւնը։ Երկա՜ր շրջան մը։ Տասնըլինը տարիներու մէջ մարդ շատ բան կրնայ ընել։ Ուրեմն եկած է ժամանակը որ կրնանք բաղդատութիւն մը ընել, ճիշդ անվերապահ բաղդատութիւն մը, հեռի ամէն չափազանցութիւններէ, հեռի երեւակայական եւ անբանաւոր տեղեկութիւններէ, այլ բաղդատութիւն մը՝ անկեղծ ու մերկ թուանշաններու միջոցաւ, քարետախտակի օգնութեամբ, եթէ կ'ուզուի ուղիղ գծել, հաշուել պատկերը տնտեսութեան պէս բանաւոր նիւթի մը շուրջ։

Երբ այսօրուան Խ. Միութիւնը կանուխուան Ռուսիոյ հետ բաղդատենք, պարտաւոր ենք արդարեւ առարկայօրէն ինչ ինչ յառաջդիմութիւններ նշանակել, պատկերացնել։ Բնականաբար, մարդկային այնքան ահաւոր զոհերով, որոնց նմանը բնաւ չէ եղած պատմութեան մէջ, գիւղացի բնակչութեան վերի խաւերուն փճացումով, այսօր գիւղացիներուն դանդուածը աւելի լաւ կ'ապրի քան նախապատերազմեան Ռուսիոյ մէջ։ Եւ սակայն այն պատճառաւ անշուշտ, որովհետեւ հին ռուս կայսրութեան գիւղական բնակչութեան ամենաստուար մասը նիւթական ու մտաւոր խիստ ցած մակարդակի մը վրայ կը գտնուէր, այդ մակարդակին որ եւ է ձեւով բարձրացումը արդէն իսկ իրբեւ բարւոքում կ'երեւի։ Սակայն ճիշդ է որ ռուս գիւղացիութեան ստորին ու միջին խաւերը այսօր աւելի լաւ կ'ապրին քան նախապատերազմեան ժամանակին։ Զմոռնանք նաեւ սա իրողութիւնը, թէ այս գիւղացիութիւնը այսօր գրեթէ ընդհանրապէս կրնայ կարդալ եւ գրել, մինչ պատերազմէն առաջ անիկա անգրագէտ էր 87 առ հարիւր, թէ մէն մի գիւղ իր սեփական դպրոցը ունի (դէշ կամ աղէկ, որ դիտողութիւնը երկրորդական է)։ Երբ գիւղաբնակէն քաղաքաբնակ ժողովուրդին ելլենք վեր, կրնանք հոն ալ, այսինքն պրոլետարի ըստորին խաւերուն մէջ, տեսնել կեանքի կացութեան բարւոքում մը, թէեւ ոչ գիւղին մէջ եղած չափով։ Քաղաքներու պրոլետարին միջին խաւը սակայն նախապատերազմեան ժամանակէն աւելի լաւ չապրիր։ Իսկ փոքր պաշտօնեան ալ աւելի գէշ կ'ապրի հիմա քան նախապատերազմեան շրջանին։ Պաշտօնեաներուն եւ մտաւորականութեան բարձրագոյն խաւը հիմա վերջապէս սկսած է նախապատերազմեան մակարդակին հասնիլ։ Առարկայօրէն կ'ուզենք անգամ մըն ալ գիտել տալ, թէ Խ. Միութեան մէջ շատ բան եղած է բանուորութեան համար մշակութային սահմանին մէջ։

Բայց բաղդատութիւնը բոլորովին տարբեր արդիւնք կ'ունենայ, երբ՝ իբրեւ ամենակարեւոր իրողութիւն՝ սովետական բանուորութեան նիւթական կացութիւնը ուրիշ բանւորներու կացութեան հետ բաղդատութեան դրուի։ Ըստ ինքեան դժուար է երկիրներ գտնել, որոնց հանդէպ բոլշեւիկները կամենան բաղդատուիլ։ Այսուհանդերձ բաղդատութեան համար յարմարագոյն երկիրներն են սովետ պետութեան անմիջական դրացիները, Էսթոնիա եւ Ֆինլանտա, որոնք մինչեւ Հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնը հին Ռուսիոյ հետ կապուած էին, այսինքն ճշդիւ սովետ պետութեան չափ հին են, եւ համաշխարհային ու քաղաքացիական պատերազմեան զոհերը եղած են, եւ այս կերպով Խ. Միութենէն առաջ ոչինչով բարձր եղած չեն։ Արդ տեսնենք բաղդատութիւնը ի՞նչ արդիւնք կուտայ — (ի՞նչպէս կ'ա՛պրին հոս ու հոն բանուորները. —

Էսթոնիոյ մէջ անուսումն բանուոր մը 60էն 70 էսթոնական քուրոն (այսինքն կլոր հաշիւով 19—20 ամերիկեան տոլար) կը շահի, որակեալ բանուոր մը՝ 120էն 130 (32 ամերիկեան տոլար), պետական պաշտօնատար մը 80էն 90 (22 տոլար) եւ ակադեմական մը ոչ այնքան բարձր դիրքի մէջ գրեթէ 150 քուրոն (40 տոլար)։ Ֆինլանտայի մէջ անուսումն բանուոր մը կը շահի 800էն 1000 ֆիննական մարք (կլոր հաշիւով 20 տոլար), որակեալ բանուոր մը 1500էն 2000 (32—40 տոլար), պետական փոքր պաշտօնատար մը՝ 2500էն 3000 (50—60 տոլար) եւ Ակադեմական մը միջակ դիրքի մէջ 5000 մարք (110 ամերիկեան տոլար)։

Իսկ Խ. Միութեան մէջ սեւագործ բանուոր մը կը շահի 145էն 150 րուբ. որակեալը գրեթէ 250 րուբ.։ Պետական փոքր պաշտօնատար մը 250էն 300 եւ Ակադեմական մը ոչ այնքան բարձր դիրքի մէջ 550էն 600 տոլար։

Արդ, գիտնք թէ 1 տոլարին պաշտօնական սակը հաւասար է 5 սովետական րուբլիի, ուրեմն անորակեալ բանուորը կ'առնէ 20էն 30 տոլար, որակեալ բանուորը 50 տոլար, պետական որակեալ փոքր պաշտօնեաները 60 տոլար, իսկ ակադեմականը 110 տոլար (հաշիւր ամիսի վրայ է)։ Եթէ սակայն իբրեւ պաշտօնական սակ կը դնենք, պէտք է սակայն գիտնալ թէ կամայական է, իրականին մէջ թերեւս աւելի վար է սակը։

Բաղդատութիւնը գործնապէս վարելու համար, պէտք է վարձքերը երեք երկիրներուն մէջ յայտարարի մը վրայ բերել։ Գիները հետեւեալներն են (Խ. Միութեան գիներէն անշուշտ պաշտօնական ցոյց տրուածները միայն կրնանք առնել).— Սովորական սեւ հացը Խ. Միութեան մէջ կ'արժէ 85 կոպէկ, այսինքն 17 ամերիկեան սէնթ, Էսթոնիոյ մէջ 17 էսթոնական սէնթ (5 ամերիկեան սէնթ), եւ Ֆինլանտայի մէջ գրեթէ 4 մարք, այսինքն 9 ամերիկեան սէնթ։ Մէկ քիլօ միսը Խ. Միութեան մէջ կ'արժէ ըստ տեսակի 6էն 9 րուբլի (1.20էն 1.80 տոլար), Էսթոնիոյ մէջ 40էն 75 սէնթ (11էն 20 ամերիկեան սէնթ), Ֆինլանտայի մէջ 7 մարք (միջին հաշիւով 15 ամերիկեան սէնթ)։ Կարագը քիլօն Ռուսիոյ մէջ կ'արժէ 17էն 20 րուբլի, (այսինքն 3.40էն 4.20 տոլար), Էսթոնիոյ մէջ 1.50էն 1.75 էսթոնական քուրոն (այսինքն 41էն 49 ամերիկեան սէնթ), Ֆինլանտայի մէջ 24էն 26 ֆիննական մարք, (այսինքն 40էն 50 ամերիկեան սէնթ)։ Միջակ տեսակէն հագուստ մը Խ. Միութեան մէջ առնուազն 500էն 600 րուբլիի կուգայ, այսինքն 100էն 120 տոլար, Էսթոնիոյ մէջ 60 էսթոնական քուրոն (17 տոլար), եւ Ֆինլանտայի մէջ 350էն 400 ֆիննական մարք (8էն 9 տոլար)։ Զոյգ մը կօշիկի համար (կաշիէ ներբանով) Խ. Միութեան մէջ 250 րուբլի տալ պէտք է, 160 րուբլիէն պակաս կօշիկ չես կրնար գտնել։ Ուրեմն, ըսել է Խ. Միութեան մէջ զոյգ մը կաշիէ ներբանով կօշիկը 50 տոլար կ'արժէ, Էսթոնիոյ մէջ 10էն 12 քուրոն (2.50էն 3 տոլար), Ֆինլանտայի մէջ 100էն 12 մարք (2էն 2.50 տոլար)։ Այս կերպով, Խ. Միութեան մէջ ոչ-որակեալ բանուոր մը 22 քիլօ ամէնէն աժան տեսակէն միսի համար կ'աշխատի ամիսը, Էսթոնիոյ մէջ 150 քիլոյի եւ Ֆինլանտայի մէջ 110 քիլոյի համար։ Կարագին համար աշխատած կ'ըլլայ նոյն բանուորը Խ. Միութեան մէջ 8 քիլօ, Էսթոնացի բանուորը 40 քիլօ, Ֆինլանտացին 34 քիլօ։ Սովետ բանուորը ամիսը ամբողջ բանելով հագուստի մը մէկ երրորդ գինը կրնայ միայն շահիլ, Էսթոնացին իր ամսականովը կրնայ ամբողջ միջակ հագուստ մը գնել, իսկ Ֆինլանտացին՝ երկու ձեռք հագուստ։ Միսին ու կարագին գալով, Էսթոնացի եւ Ֆինլանտացի ոչ-որակեալ բանուորի մը ամսական վարձքը եօթը ութ անգամ աւելի բարձր է իր սովետ արհեստակիցին վարձքէն։ Կօշիկին համար ալ՝ 14 կամ 15 անգամ աւելի քան սովետ ընկերակիցը։

Միւս բոլոր աշխատանքի դասակարգերուն համար ալ համեմատութիւնը նոյնն է։ Խ. Միութեան մէջ որակեալ բանուորը (ամսական) կը շահի 42 քիլօ աժան միս, կամ 15 քիլօ աժան տեսակէն կարագ, կամ կէս ձեռք հագուստ կամ զոյգ մը կօշիկ։ Էսթոնացին ընդհակառակն 300 քիլօ միս կամ 80 քիլօ կարագ կամ երկու ձեռք վայելուչ հագուստ, կամ 12 զոյգ կօշիկ։ Ֆինլանտացին՝ 250 քիլօ միս, կամ 83 քիլօ կարագ, կամ չորս հինգ ձեռք հագուստ, կամ 12 զոյգ կօշիկ։ Կարելի է ճիշդ այս վիճակագրութիւնը պատշաճեցնել համեմատօրէն երեք երկիրներու բանուորներուն մնացած երկու կարգերուն։ Միջին հաշիւը միշտ այնպէս կուգայ որ Էսթոնիոյ եւ Ֆինլանտայի մէջ բանուորը խորհրդայիններէն եօթը ութ անգամ աւելի կը շահի, նուազագոյն։

Հիմա կ'ուզենք համեմատել նաեւ կեանքի մնացեալ պէտքերը։ Զանազան հաստատութիւններու համար ղեկչերը, տուրքերը, հիւանդանոցի յատկացումները Խ. Միութեան մէջ եղածէն շատ քիչ աւելի բարձր են Էսթոնիոյ եւ Ֆինլանտայի մէջ։ Բայց, դժբախտաբար, Սովետ քաղաքացին ամէն տարի պարտաւոր է իրեն համար անծանօթ փոխառութիւններու մասնակցիլ, այնպէս որ ամսական շահածէն հարիւրին ինը սանկ կ'երթայ։ Երկրորդը բնակարանի հարց է։ Բանուորին բնակարանի աժանութեան մասին շարունակ կը խօսին խորհրդային իշխանութիւնները։ Բայց սովետական բնակարանին համար այն ատեն աժանութեան մասին խօսիլ կարելի է, եթէ նկատի առնենք միայն ութ օրինական քառ. մեթր տեղը մէկ հոգիի համար։ Աւելեց աւելի մեծ տեղի մը համար պէտք է եռապատիկ վճարել։ Բոլոր այս բաղդատութեան մէջ միակ պարագան որ ի նպաստ սովետներուն կը խօսի սա իրողութիւնն է թէ կինն ալ հնարաւորութիւն ունի աշխատելու։ Եւ այս կերպով կը կրկնապատկուի սովետական ընտանիքին եկամուտը, բայց կնոջ աշխատութիւնն ալ դանազանպայմաններու ստորակարգըւած է, այնպէս որ ընտանիքներուկիններուն մէկ չորրորդը տունը կը մնայ ծննդական կամ բարոյական կարգի պատճառներով։

Հիմա որ այս տեսութիւնը պարզեցինք առարկայօրէն, ինչպէս ըսինք սկիզբը, յայտնի կ'ըլլայ թէ Եսթոնիա եւ Ֆինլանտա բարեբախտ կացութեան մը մէջ են եւ առատութեան մէջ կ'ապրին։ Միւս կողմէ իրողութիւն է որ բոլշեւիկ դրութեան մէջ մասնաւոր ընկերվարական կանոններ կը տիրապետեն, մինչ միւս երկու երկիրներու մէջ այդ կանոնները դրամատիրական են։ Սակայն աս ալ, իր կարգին, ապացոյց մըն է թէ բարօրութիւնը դրութեան մէջ չէ ի հարկէ, եւ բարդուած վիճակը երեք տէրութիւններէն, որոնք միեւնոյն տարիքը ունին, աւելի անշուշտ կ'երեւի երկու դրացիներուն մէջ, ուր բանուորը — եթէ հարկ է ճշմարտութիւնը ըսել — եօթը ութ անգամ աւելի լաւ, եւ իրբեւ ընտանիք առնուազն չորս անգամ աւելի լաւ կ'ապրի դրամատիրական տնտեսութեան մը մէջ քան ինքզինքը ընկերվարական անուանող դրութեան մը մէջ։

ՆԻՔՈԼԱՈՒՍ ՊԱՍԷՔՍ
(Ճարտարագէտ)

Թարգմ. ⁂

ԵՐԳԻԾԱՇԱՐԱԹ

ԱՆՄԻՏ ԵՒ ԱՆԱՐՈՒԵՍՏ

Բժիշկներուն եւ հիւանդներուն

ԵՐԿՈՒ ԿԻՆԵՐՈՒ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Երկու կիներ դրան մը առջեւ կանգնած կը խօսակցին.

Առաջին կին.— Բարեւ, Անժէլ, կը ներես որ քանի օր է չկրցայ գալ հիւանդէն տեղեկութիւն առնելու համար, ի՞նչպէս է...

Երկրորդ կին.— (Աչքերը արցունքով լեցուած) Ա՜հ, Ագապիս, մի՛ հարցներ, մի՛ հարցներ ...(կը հեծկլտայ)։

Առաջին կին.— Ի՞նչ է ... ի՞նչ եղաւ ... ծա՞նր է հիւանդը ... կորովի եղիր, հոգիս, բժիշկը փոխէ ... Մի՛ լար, քաջութիւն, մերինն ալ անցուց այդ տագնապը ...

Երկրորդ կին.— (Աւելի բացուող յուզումով եւ գետանման արցունքներով) Ա՜հ, Ագապիս, իմինս չկրցաւ անցընել, չկրցաւ... (ընկերուհիին ուսին կը կռթնի հեկեկալով)։

Առաջին կին.— Այսինքն, այսինքն..

Երկրորդ կին.— (Նուաղուն) Մեռաւ Նոնօշս, իմ մէկ հատիկ Նոնօշս, իմ աղուոր նոնօշիկս, իմ թոմպուլիկ հոգիս ... Ալ կեանքը հարամ է ինծի ... Ա՜հ, Ագապիս ... օրս սեւցաւ, արեւս խաւարեցաւ, աշխարհը մթնեց, երկինքը անողորմ գտնուեցաւ ... (մրթմրտալով իր արտասուքներուն մէջէն) Աստուած չկայ, Ագապիս, Աստուած չկայ ...

Առաջին կին.— (Սարսռալով) Մի ըսեր, մե՜ղք է ... Աստուած նորէն կուտայ ... Մի՛ ըսեր ... Գիտեմ վիշտիդ խորութիւնը ... Մխիթարուէ սակայն ...

Երկրորդ կին.— (Իր արցունքոտ եւ արիւնոտ աչքերը սրբելով թաշկինակովը) Ալ մխիթարութիւն չկայ ինծի համար.. Աշխարհը գլխուս փըլաւ, մէկ շաբաթուան մէջ ծերացայ...

Առաջին կին.— Կը չափազանցես, սիրելիս, քիչ մը կը չափազանցես ... Դեռ շատ երիտասարդ ես ու վիշտը աւելի աղուորցուցեր է քեզ ... Սուգը կը վայլէ՞ քու յունական արձանի նմանող դէմքիդ ...

Երկրորդ կին.—(Ծամռած դէմքով) Ա՜հ, ան իմ ուրախութիւնս էր, իմ ժպիտս էր, իմ կեանքս ու հաճոյքս էր ... Գլխուն եկողը կը հասկնայ գիս ...

(Երկրորդ կնոջ մայրը տունէն դուրս գալով կը բարեւէ առաջին կինը ու ներս կ'առնէ իր աղջիկը)։

Մայրը.— Հերիք լաս ու ողբաս, մեր բախտն է եղեր, ճակատագիր, ե՞րբ ենք բախտ ունեցեր ... բախտաւոր եթէ ըլլայիր ամուսինդ չէիր կորսնցներ ջահիլ վիճակիդ մէջ ...

Առաջին կին.— Աստուած հեռեւնիդ ըլլայ, երկնքի հրեշտակները մխիթարութիւն սրսկեն ձեր ցաւած հոգիներուն մէջ ...

Երկրորդ կին.— (Տունէն մտնելով) Վա՜խ իմ աննման նոնօշս, իմ մէկ հատիկ նոնօս, իմ գարունս, իմ շողս, հոգիիս ճառագայթը .. Այսօր իր գերեզմանը պիտի երթամ ... Ծաղիկներո՛վ, վարդերո՛վ, փունջ փունջ աստղերով ... Գարունս զարդարեմ ... անողորմ երկինք, անխիղճ Աստուածամայր, չար Աստուած ...

Կը մօտենամ առաջին կնոջ եւ յուզուած կը հարցնեմ.

— Իր ի՞նչն է մեռնողը, տիկին ...

Առաջին կին.— Ա՜հ, պարոն ... իր շունն է։

— Ի՞նչ կ'ըսէք...այսքան անմխիթարելի վի՞շտ է այս, կը ներէք տգիտութեանս։

Առաջին կին.— Ա՜հ, այո, պարոն, անմխիթարելի է ... Արդէն նոր իր ամուսնոյն սուգէն ելած էր, հիմակ ալ իր շան վիշտը ...

— Ես կարծեցի թէ իր զաւակներէն մէկն է մեռած ...

Առաջին կին.— Պարոն, իր շունն է, իր մէկ հատիկ սիրական շունը։ Զաւակներ ունի եւ եթէ տակաւին ունենալ ուզէ, երիտասարդ է, կրնայ ծընիլ ...

— Ճիշդ է, մինչդեռ շուն մը չի կրնար ծնիլ ...

Առաջին կին.— Ահա հասկցաք, ճիշդ է այդ ցաւը։ Մնաք բարով... խե՜ղճ կին ...

Միտքս ինկաւ գիւղացիի մը պատմութիւնը.— Ծինական մը կը կորսնցնէ իր կինը եւ անշուշտ կուլայ։ Վեց ամիս վերջը կը մեռնի իր կովը, սակայն այս անգամ մարդը շատ աւելի սաստիկ կուլայ։ Երբ կը հարցնեն երկրորդ լացին առաջինէն աւելի զօրաւոր ըլլալուն պատճառը, գիւղացին կ'ըսէ.

— Երբ կինս մեռաւ՝ ամէն կողմէ կին առաջարկեցին ինծի, իսկ երբ կովս մեռաւ, ոչ ոք կով մը առաջարկեց։

Ուրեմն եզրակացնենք. մարդ շատ կուլայ տեղը չդրուելիք կորուստին համար։ Իսկ եթէ կորուստը թանկագին է, սակայն տեղը դրուելիք տեսակէն, քիչ կուլայ։

ՆՈՐ ՏԵՍԱԿԻ ԳՐԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Երիտասարդ հեղինակ մը իր առաջին գիրքը կը ներկայացնէ իրեն ծանօթ բժիշկի մը ու կ'առաջարկէ որ գնէ ...

Բժիշկը.— Ի՞նչ կ'արժէ գիրքդ ...

Հեղինակը.— Հինգ ֆրանք ...

Բժիշկը.— Իւրաքանչիւր գիրք քեզի քանի՞ ֆրանքի ապրանք եղաւ։

Հեղինակը.— Երեքուկէս ֆրանքի ..

Բժիշկը.— Ուրեմն գիրք գըլուխ կը շահիս մէկուկէս ֆրանք ...

Հեղինակը.— Այո՛, մէկուկէս ֆրանք ...

Բժիշկը.— (Գրպանները խառնելով) Ահա քեզի մէկուկէս ֆրանք...

Հեղինակը.— Ի՞նչ է աս ...

Բժիշկը.— Գիրքդ չեմ ուզեր, քեզի թող մնայ ... ես քեզի մէկ գիրք ընելիք շահդ կուտամ ...

Հեղինակը.— Բայց, սակայն ... այսինքն ...

Բժիշկը.— Քիչ մը գործնական ըլլանք։ Այս ձեւով ես կը շահիմ երեքուկէս ֆրանք ու դուն երեք ֆրանք։

Հեղինակը.— Այո՛, սակայն ...ես..

Բժիշկը.— Աս 25 սանթիմ ալ որպէսզի շահը հաւասարապէս կիսած ըլլանք. երեք ֆրանք եւ քսանհինգական սանթիմ կը շահինք իւրաքանչիւրս ...

Հեղինակը.— Բայց ... դուք ... այսինքն ...

Բժիշկը.— Նուիրուինք գիտութեան եւ գրականութեան, սակայն գործնական ըլլանք, մօն չէր, գործնական ...

ԲԺՇԿԱՊԵՏԸ

Տիկին Ազաւնիին ամուսինը, Պ. Սմբատ Սանամարեան տասնըվեց երկար ամիսներէ ի վեր կը ծառայէր անկողնոյ։ Տասնըվեց ամսուան մէջ քանըերկու բժիշկներու խնամքին յանձնուած էր խեղճ հիւանդը։ Իւրաքանչիւր բժիշկ նոր հիւանդութեան մը անունը կուտար եւ բառ այնմ կը գրէր իր տեղեկագիրը։

Հէք Պ. Սանամարեան սակայն ամէն ամիս կը ծանրանար ու իր ամբողջ ծանրութեամբ կը թաղուէր անկողնին մէջ։ Իր աչքերը ուղիղ չէին նայեր. մին կը նայէր հիւսիս (արքայութեան) ու միւսը հարաւ (դուցէ դըժոխքին)։ Հակառակ իր հիւանդութեան ծանր կշռելուն, իր մարմինը խիստ թեթեւցած էր՝ Գաբրիէլ հրեշտակապետին կանակը նետուելու աստիճան։

Բարեկամ մը խորհուրդ տուաւ հանրածանօթ բժշկապետ Տոքթ. Սանատրուկ Ազաթանգեղոսեանը կանչել։ Կինը հնազանդեցաւ։ Եկաւ բժշկապետը, քննեց հիւանդը, լեցուց դեղագիրը ու ըսաւ.

— Բան մը չէ։ Զեն հասկցեր։ Ցաւերը պիտի դադրին։ Միրանում կոչուած էթմարքոս կը կոչուի այս հիւանդութիւնը։ Երեք օրէն բոլորովին պիտի փոխուի գործածելով դեղերս։ Նոյն իսկ պիտի կրնայ կառքով պըտոյտ մը ընել։

Եւ իրապէս Պ. Սմբատ Սանամարեան երեք օրէն բոլորովին փոխուեցաւ, ցաւերը դադրեցան։ Նոյն իսկ կրցաւ կառքով պտոյտ մը ընել, իր բարեկամներուն ընկերակցութեամբ։

Ամէն ոք կը խօսէր հանճարեղ բժշկապետին մասին. ան ոչ միայն բժիշկ էր, այլ եւ մարգարէ։

Աստուած ձեզի կեանք պարգեւէ։

Պ. Սմբատ փոխուեցաւ մեռնելով, ցաւերը դադրեցան ապրելէ դադրելով եւ կառքով պտոյտ մը ըրաւ՝ գերեզմանատուն երթալով։

Ինք, ինչպէս նաեւ իր բժիշկը, լոյսերու մէջ պառկին։

50% ԶԵՂՉ

Պարտէզի մը մէջ նստած էինք ու եօթը կարճ ժամերէ ի վեր կը խմէինք։ Մեր մէջ կային տաղանդաւոր ու նոյն իսկ բազմավաստակ կոնծարաններ, կիներ ու բժիշկ մը։

ԿԱՐՄԻՐ ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ ԵՐՋԱՆԻԿ ՕՐԵՐՈՒՆ

— Պ. Պոխաքը իրաւունք ունի, ըսաւ այն ատեն Ցոյնը։ Եւ սակայն այնքան ճշմարիտ է որ ինք ալ դարձուեցաւ երկու անգամ եւ սակայն բան մը չըսաւ։

— Վստա՞հ էք թէ ձեր հարուածները իրօք դպան ինծի, հարցուց սպան պաղարիւնով։

— Բացարձակապէս վստահ։ Ուսէզ եւ ստամոքսէզ։

— Զարմանալի բան, ըսաւ Պոխաք, բան մը չզգացի ...

— Ես ալ բան մը չտեսայ, յայտարարեց Կալիոպէ։

— Շիտակը, յարեց սպան, կը հաճի՞ք, սիրելի պարոն, անգամ մը նայիլ ձեր թուրին ծայրը։

— Օ՜, բացագանչեց Սոֆօքլը, ծայրը սրուա՜ծ է։

Եւ գոյնը նետած, շօշափեց կուրծքը, արիւն փնտռելով ...

— Մի՛ վախնաք, ըսաւ այն ատեն Պոխաք։ Իմ թուրս ... հետք չի թողուր։ Իր ծայրը բոլորովին պաշտպանուած է։

Կալիոպէ, ապշահար, կը քննէր դէնքերը։ Տեսաւ երեք միլիմեթր սըրցուած մաս մը անոնցմէ մէկուն ծայրը։

— Պոխաք կ'արգիլեմ քեզ շարունակել այս պայմաններուն մէջ։

— Ներեցէք ինծի, տիկին, պայման դրած էինք իրարու հետ չափուիլ վեց կրկնութեամբ։ Դեռ կը մնայ չորս։ Թոյլ տուէք յարձակումը ընել այնպէս՝ ինչպէս կ'ընենք նաւուն մէջ, ուր յաճախ այս ձեւ թուրեր կը գործածենք, առանց հաստ կտաւով ինքզինքս պատսպարելու։ Միակ եղանակն է սակայն մենամարտի պատրաստուելու։ Հիմա կը խնդրեմ որ Սոֆօքլը նետէ այս պզտիկ խարէութեան եւ թող լրացնէ մնացածը, ուզածին չափ ուժով, որպէս թէ փայտին կը զարնէ։

Միւսը անօգուտ յարձակումները շարունակեց առանց որ եւ է արդիւնքի։

Կալիոպէ չկրցաւ զսպել իր հիացումը.

— Պոխաք, գոչեց, անպարտելի էք դուք երբ ուզէք ...

— Ոչ ոք անպարտելի է, տիկին, պատասխանեց սպան, վերջապէս կը հանդիպինք մէկու մը, այր թէ կին, որ կռուելու անկարող կ'ընէ մեզ։

Այսպէս խօսելով, նայեցաւ դեռատի կնոջ եւ անոր ժպտեցաւ բերանով ու աչքերով։ Բայց կորսուած ժպիտ մը, քանի որ չէր տեսնուեր սրախօսութեան դիմակին սեւ կտաւին ետեւէն ... Արտակարգ անխոհեմութիւն մը այս ընթացքը, որովհետեւ քառորդ երկվայրկեանի միջոցին, թոյլ գտնուեցաւ։ Եւ այն ատեն Սոֆօքլը խոյացաւ ուզածին պէս եւ տըւաւ կուրծքին։ Եւ որովհետեւ Պոխաք միշտ կը ժպտէր, ան կրկնեց։ Երկու բիծ արիւն ...

— Կեցէ՛ք, աղաղակեց Կալիոպէ, վիրաւորուեցաք։

—Տակաւին երկու կրկնութիւն կայ, տիկին, պատասխանեց սպան։ Եւ ահաւասիկ։

Շեշտակի երկուքն ալ, մին գալաւ Ցոյնին սիրտին մօտիկը, միւսը երեսին մէջտեղը, անոր դիմակը գրեթէ վեր ցատկեցնելով։

— Պոխաք, յաղթող էք դուք, վարձատրութիւն մը, պարտական եմ ձեզի։

— Եւ կը պահանջեմ զայն ձեզմէ, տիկին։ Կը հաճի՞ք պատիւ ընել ինծի այս իրիկուն ժամը հինգին «Մուէթ» գալով, անշուշտ Սոֆօքլի հետ։ Երկար ատենէ ի վեր ընկերները կը փափաքին մեծարել ձեզ։ Պէ՞տք է վստահ ըլլամ։

— Անշուշտ, ըսաւ ան։ Բայց արդար չէ սակայն։ Ես վարձատրուած կ'ըլլամ ...

Այդ օրը Փրանսացի սպաներուն շրջանակին մէջ, ճաշը շատ ոգեւորուած եղաւ։ Բայց կարծես դիպուածով, ժամը հինգէն քիչ մը առաջ, Պոխաքի ընկերները քաշուեցան, պարտաւորիչ այցելութիւններ պատրուակելով, թէննիսի կազմակերպուած խաղեր ...

Ու եկաւ Կալիոպէ, մի՛ս մինակ։ Ներողութիւն խնդրեց եղբօրը բացակայութեան համար, որ անհանգիստ էր։

Ցետոյ, փափկօրէն փոխեց Պոխաքի վէրքին լաթերը ...

Այդ օրէն սկսեալ Պոխաք ճանչցաւ իրօք Ստամպօլի հրապոյրը։ Ամառնային կէս օրերուն պէտք է թափառիլ այդ հրաշալի քաղաքին մէջ, երբ ըղբօսաշրջիկները ցանցառ են թիւով, եւ Վոսփորն ու Իշխանաց կղզիները իրենց քաշած են անգործ բայեաները։

Արդէն քանիցս սպան հետեւած էր դասական սովորական ուղեգիծերուն, բայց դեռ գրեթէ ոչինչ գիտցած էր դիտել ... Իմացաւ որ օգոստոսին մզկիթներու ներսի զովութիւնը կ'աւելցնէ անոնց գեղեցկութիւնը, թէ հին Բիւզանդիոնի ձիարձակարանի գետնին վրայ սուլթան Ահմէտի վեց մինարէները համակ կապոյտ սուներներ կ'արձակեն։ Կալիոպէէն առաջնորդուած՝ սորվեցաւ այս ամէնը եւ ուրիշ շատ բաներ։ Էյուպէն մինչեւ Եէտի Գուլէի պարիսպը, Այա - Սոֆիայէն մինչեւ Խորինէ Գափու, մերթ հետիոտն, մերթ վարձու կառքով, պըտըտեցուցին իրենց նորարոյս սէրը։ Գեղանի կինը՝ հմուտ քաղաքական պատմութեան, ինչպէս նաեւ բիւզանդական, պարսկական, արաբական եւ թրքական ոճերուն, շատ ուրախ էր որ կրնար իր գիտութեամբ տպաւորել իր սիրելի ընկերը։

Ամուսինը առեւտրական գործերով ճամբորդութեան մէջ էր Անատոլուի եզերքները, յետոյ բաւական ատեն ալ հոն?? պիտի մնար։ Կալիոպէ ազատ էր ...

Անոնց պտոյտները կ'երկարաձգուէին երբեմն։ Եւ յաճախ ալ կը փախցնէին Շիրքէթի Վափորի վերջին շոգենաւը։

Կալիոպէ այն ատեն պարտաւորուած էր գիշերը Բերա անցընել իր ամայի խնչոր տունին մէջ։ Բոլոր սպասաւորները Թարապիա էին։

Իսկ ինք Պոխաք կը դառնար Վենետիկ փողոցի իր բնակարանը ... առաւօտեան մթնշաղ ժամերուն ...

Ու ամէն բան սքանչելի կ'երթար երկուքին համար մինչեւ այն օրը ...

Նոյեմբեր 21ին։

Աշխարհիկ եղանակը վերսկսած էր իր ընթացքը, եւ անոր հետ ալ կայսերական ոստիկանութեան հսկողութիւնն ու ճիգերը աւելի քան կրկնապատկուած։ Պոխաք եւ իր բարեկամուհին օգուտ կը քաղէին անձրեւաբեր փոթորիկի օրերէն ժամադիր ըլլալու համար գիշերները, Ֆէրիքէօյի կամ Գասըմ փողոցի ցեխոտ մէկ փողոցը, որպէսզի կարենային փոխանակել քանի մը գաղտագողի համբոյրներ՝ որոնց համար կը հատնէին կարծես։

(6)

(Շար.)

կիներէն մէկը, հաւանաբար բան մը ըսած ըլլալու, բժիշկին հաճելի ըլլալու եւ թերեւս ալ մեզի սիրելի ըլլալու համար ըսաւ.

— Հիմա կը խնդրենամ, ամբողջ օրը խմելով զբաղած էք, բայց կը մոռնաք որ թոյն է ալքօլը, սոսկալի թոյն մը ... Այնպէս չէ՞, տոքթէօր...

Բժիշկը մեզ դառնալով խօսեցաւ.

— Հոգ մի ընէք, խմեցէք ձեր կրցածին ու նոյն իսկ չկրցածին չափ։ Եթէ հիւանդանաք՝ ես հարիւրին յիսուն զեղչով կը դարմանեմ ...

Խանդավառ կոնծարան մը ոտքի ցատկեց ու բաժակը ձեռքը ըսաւ.

— Խմենք ու աշխատանք հայթայթենք անգործ մնացած բժիշկներուն։ Անոնք ալ մարդ են։

Ու խմեցինք՝ մեր հիւանդութեամբ բժշկելու համար բժիշկին կացութիւնը։

Ու խորհեցայ.

— Շատ անգամ հիւանդն է որ բժիշկը կը բժշկէ, մինչդեռ կը կարծուի թէ բժիշկն է որ հիւանդը կը բժշկէ։

ՆՇԱՆ ՊԵՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

«ՀԱՅ ԵՐԳԻ ՕՐ»Ը ԵՒ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

— . —

Ինչպէս անցեալ տարի, այս տարի ալ Սփիւռ-Կոմիտաս Երգչախումբը կազմակերպած է «Հայ երգի օր»ը, որ այնքան մեծ խանդավառութեամբ համակրութիւն գտաւ հասարակութեան մէջ։

Մեզի կը հաղորդեն թէ կազմակերպիչները որոշած են յայտագիրը ամբողջութեամբ նուիրել հայ երգի մեծ վարպետին՝ Կոմիտաս վարդապետի գործերուն, տօնելու համար իր յիշատակը, մահուան տարելիցին առթիւ։

Համերգը տեղի պիտի ունենայ Նոյեմբեր 8ին, կիրակի կէս օրէ վերջ, Սալ Իվրարի մէջ, ղեկավարութեամբ Ա. Պարթեւեանի։

Կոմիտասեան յանձնաժողովը իր հովանաւորութիւնը պիտի տայ եւ գործակցի այս ձեռնարկին, որուն հասոյթը պիտի յատկացուի վարդապետին անտիպ գործերու հրատարակութեան։

** Սփիւռ-Կոմիտաս երգչախումբի ընդհ. ժողովը տեղի ունեցաւ Հոկտ. 2ին, ուր կատարուեցան երկու խումբերու վերջնական միացման աշխատանքները։ Ընտրուեցաւ միակ եւ ընդհ. վարչութիւն մը, հետեւեալ անդամներով. —

Տիկ. Պալըքճեան, Օր. Գալազեան, Գ.Գ. Տ. Տէմիրճիպաշեան, Պ. Պետիկեան, Գ. Պետիկեան, Ն. Տակաւեան, Հ. Ցովհաննէսեան, Գ. Փափազեան, Թ. Ղազարոսեան։

Երգչախումբը ստիպողաբար կը խնդրէ իր անդամներէն հետեւիլ փորձերուն, որոնք կը կատարուին Սալ Վաքէրի մէջ, ամէն երեքշաբթի եւ ուրբաթ օրերը։

ԾԻԾԱՂ

Կինը.— Այս ի՞նչ տեսակ որս է, [illegible] կը հոտի։

Որսորդ այրը.—Սիրելիս, հիմա նապաստակներն ալ փախչելու հիւանդութենէ բռնուած են, անկարելի կ'ըլլայ նշան առնել, վերջապէս ծեր նապաստակ մը հանդիպեցայ եւ զարկի։

Կինը.— Շատ ծեր ըլլալու է, վրան տարիքը գրուած է, 25 Փրանք։

ԼԱԶԻՍՏԱՆԻ ՄԱՐՏԻԿԸ

Մարտիկն եմ անընակ ծերպերու.
Հեռացայ հովիտէն ես լեռնդող՝
Իբր իշխող լուսաւոր ամպերու,
Երկնամերձ ժայռերու թագաւոր։

Անէծքով ես թողի դաժիններ
Եւ փախայ լսաւարէ ու բանտէ.
Միմիակ եմ եւ ոչ ոք ունիմ տէր,
Ազատ եմ գիշակեր թռչունէ։

Բերած եմ ես դաշոյն, հրացան,
Եւ իմ այս արծուի բոյնէն վար՝
Պահակ եմ եւ իմն է ամէն բան,
Աչքիս դէմ երկինքն է ատղավառ···

Աչքիս դէմ՝ անդունդներ միգապատ...
Է՛յ, ո՛վ դուք բթացած լողողներ,
Լազիստան կը կանչեմ ձեզ ազատ
Զինապատ եւ հզօր բարձունքներ։

Ո՞վ քաջ է — ինձ ընկեր եւ եղբայր,
Դէպի վե՛ր, զահավէժ սարն ի վեր,
Հոն որոտն Աստուծոյ զանգահար՝
Ոսզմիկի պայքարին անվեհեր։

Թէ՛ մահ կայ՝ թող չիջնէ զէնքն ուսէն,
Լաւ է միշտ կռուի՛ մէջ մարդ իյնայ,
Քան թէ վատ դաժինի մտրակէն,
Իբր ստրուկ գերութեամբ սովամահ։

Ձեր վրէ՛ժն է, քոյրե՛ր, կ'առնեմ ես
Եւ վրէժն արցունքին հայրական.
Զէնքս՝ սուր, աչքերս են սրատես։
Եւ ահա՛ արեւծագն յաղթութեան···

Է՛յ, ո՛վ կայ, որ զգուած իր վշտէն՝
Տառապանքն իր յաղթել կը տենչայ,
Կը սպասեմ բոցերու մէջ իրեն
Եւ կապոյտ անհունին մէջ ահա։

Վարն է մո՛ւթ ամէն բան եւ վայրի···
Եկէ՛ք շուտ ձեր տեղէն դուք բարով,
Ա՛հ, կուգայ ո՛ղջ աշխարհն արդ մեզի,
Անոր հետ՝ Անդրանիկն իր խումբով։

Որո՞ւ մէջ չէ մեռած դեռ Աստուած.
—Ոազմակոչն է որ զայն կը կանչէ.
Ո՞վ անարգ լուծի տակ չէ փտած,
— Կիրճին մէջ փողն անոր կը կոչէ։

Կը թափուի վերջին հեղ սուրբ արիւն.
Փոթորիկ եւ հողմեր մեծաձայն ··
Զա՛րկ Կովկաս, ոռոխիդ, գոռա՛ դուն,
Այդ երգն է հայրենի փրկութեան։

Ի՛նչ լաւ է, եղբայրներ, օ՛ն, յառա՛ջ,
Զոհուողին՝ միշտ պատի՛ւ ու դրախտ.
Ցանո՛ւն խնդն մեր ազգին, օ՛ն, յառա՛ջ,
Ոտնահար հին կեանքին մեր ազատ։

Ցանո՛ւն մեր մայրերու արցունքին,
Եւ յանուն ոտնակոխ ուժերուն,
Եւ գերի վաճառուած մանուկին,
Եւ յանո՛ւն անշիրիմ մահերուն։

ՆԵՄԻՐՈՎԻՉ ԴԱՆՉԷՆԿՕ

ԽՄԲ.— Ինչպէս հաղորդած էինք, վերջերս մեռաւ Նեմիրովիչ Դանչէնկօ, բանաստեղծ եւ հրապարակագիր։ Իր մահէն առաջ Ցուսաբերին ղրկած էր այս անտիպ ոտանաւորը, որուն ռուսերէն բնագրէն թարգմանութիւնը կատարած է Ն. Աղբալեան, իսկ ոտանաւորի վերածած՝ Հայ Ճեմարանի շրջանաւարտ սաներէն Մ. Իշխան։

(Տես Ա. էջ, բանաստեղծին պատկերը) —

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԻՆՉՊԷՍ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԵՑԱՆ ԶԻՆՈՎԻԵՒ ԵՒ ԻՐ ԸՆԿԵՐՆԵՐԸ

— —

Խորհուրդի մէջ թաղուեցան Զինովիեւի եւ իր ընկերներուն գնդակահարութեան պարագաները։ Եղան լրագրողներ, որոնք «զօռ» տալով իրենց երեւակայութեան, գրեցին թէ Զինովիեւ եւ իր ընկերները գնդակահարուած չեն, այլ աքսորուած անծայրածիր Ռուսիոյ մէկ խուլ անկիւնը։ Իսկ անոնք որ պնդեցին թէ գնդակահարուած են, չկրցան մեզի տալ նկարագրութիւնը մահապարտներուն վերջին վայրկեաններուն։ Եւրոպական, այլ մանաւանդ ամերիկեան մամուլը, որ ամէն ճիգով կ'աշխատի բան չփախցնել այսպիսի խորհրդաւոր պատմութեան մը մանրամասնութիւններէն, ոչ մէկ թղթակցութիւն հրատարակեց Զինովիեւի եւ իր ընկերներուն գնդակահարութեան մասին։ Ռուս իշխանութիւնը, որ առաջին անգամ ըլլալով՝ այս դատավարութեան ներկայ գտնուելու արտօնութիւնը կուտար օտար թղթակիցներուն, ամէն բան ըրաւ, որ լրագրողները չկարենան տեսնել մահապարտներուն գնդակահարութիւնը։ Միայն Թրքական մամուլն էր, որ նկարագրութիւն մը տուաւ այդ մասին,— արտատպեցինք իր ժամանակին։ Այժմ Ֆրանսական թերթ մը կը նկարագրէ գնդակահարութիւնը հետեւեալ ձեւով. —

Ժամը 20ին հասաւ գնդակահարելու հրամանը։ Ոչ ոք կ'ենթադրէր որ այդքան արագ պիտի տրուէր հրամանը։ Գնդակահարութիւնները սկսան ժամը 23էն սկսեալ։ Եւ վերջացան միայն ժամը 4ին, արշալոյսէն առաջ։

Երեք մահապարտներ գնդակահարուեցան կեդրոնական բանտին մէջ, ժամը 23էն 24ի պահերուն։ Այս մահապարտներէն մին, բժիշկին իսկ վկայութեամբ, հիւանդ ըլլալով, չէր կրնար ոտքի կանգնիլ, ուստի զայն փոխադրեցին դիւղննարան։ Այնտեղ, դիակներու մէջ նետեցին եւ թոյնամահ սպաննեցին։

Ուրիշ Թրոցկիստ մը, որ բանտարկուած էր Միասնիցկայի բանտին մէջ, գնդակահարուեցաւ այնտեղ յաջորդ առաւօտ, ժամը 11ին, ձիու գողի մը հետ միաժամանակ։

Սակայն այդ գիշերուան ամէնէն կարեւոր գնդակահարութիւններն եղաւ Քամենեւի, Սմիրնովի եւ Զինովիեւի մահապատիժներուն գործադրութիւնը։ Երեքն ալ Լէնինի մտերիմներն ու գործակիցները սկիզբէն ի վեր, Ռուսիոյ արդի վարչաձեւին մէջ գրաւած էին ամէնէն կարեւոր եւ ամէնէն պատուաբեր դիրքերը։ Երեքն ալ սպաննուեցան կէս գիշերին, սակայն հակառակ իրենց պարտուած վիճակին՝ միայն Քամենեւ ու Սմիրնով կրցան պահել իրենց պաղարիւնը եւ իրենց մտքի պայծառութիւնը։

Առաջին անգամ սպաննուեցաւ Քամենեւը։ Երբ բանտապահը եկաւ առաջնորդելու զինք, առանց հարցում մը ընելու՝ Քամենեւ հետեւեցաւ անոր։ Լոյսը վար իջաւ լուսարաննին սանդուղներէն, կէֆէռուի նկուղը։

Տեսարգել (փարավան) մը դրուած էր դրան ետին, ուր կը պահուըտէր դահիճը։ Քամենեւ յառաջացաւ նկուղին մինչեւ խորը։ Տեսարգելէն բաւական հեռացած ժամանակ՝ դահիճը դուրս նետուեցաւ եւ ետեւէն գնդակ մը պարպեց ուղղակի ծոծրակին։ Քամենեւ ինկաւ ճիչ մը արձակելով։

— Վերջացա՛ւ, սպաննէ՛, արիկա յ, պոռաց տեղակալ Վասուքով, ինք եւս կից մը զարնելով վիրաւորին։

Երկրորդ գնդակ մը եւս, գլխուն ուղղուած, փութացուց մահը։

Սմիրնով գնդակահարուեցաւ քիչ մը աւելի ուշ։ Երբ իր խցիկէն դուրս եկաւ, տեսաւ ջոկատ մը զինուոր եւ ամէն բան հասկցաւ։

— Արժանի ենք այս վախճանին՝ շնորհիւ մեր կեցուածքին, զոր ցոյց տուինք դատավարութեան ընթացքին։ Վատ գտնուեցայ այնտեղ, այժմ կուզեմ մեռնիլ սակայն յեղափոխականի մը պէս։

Ետքը թուղթ ուզեց երկու տող գրելու համար։ Էջ մը թուղթ տրուեցաւ իրեն եւ մատիտ մը։

«Ընկեր Ստալին», սկսաւ գրել։ Զկրցաւ շարունակել սակայն։ Տեղակալը ձեռքէն խլեց թուղթը եւ կտոր կտոր ըրաւ։ Սմիրնով չըողոքեց, լուսարանին սանդուղներէն իջաւ վար, նկուղը։ Քամենեւի պէս սպաննուեցաւ՝ ծոծրակին ուղղուած գնդակով մը։ Ոչ մէկ ճիչ արձակեց։

Միայն Զինովիեւն էր, Լէնինի աջ բազուկը եւ խորհրդակիցը, որ չգիտցաւ մեռնիլ այր մարդու պէս։

Ժամեր առաջ դողի մը բռնուած էր արդէն։ Ամրան տաք եղանակին հաստակ՝ բուրդէ զգեստ հագած էր եւ սակայն կը դողար։ Այն գիշերը քնացաւ հաւաքական աղերսագիրը ստորագրելէ վերջ։ Առտուան ժամը 1ին արթնցուցին զինք։

Ապուշ կտրած, սկսաւ դողալ այս անգամ ոտքերով ու ձեռքերով։

— Պատրաստուեցէք, ձեզ պիտի տեղափոխեն, ըսին իրեն։

Առանց պատասխան մը կարենալ տալու, ինկաւ անկողինին վրայ։

— Զինովիեւ, հագուեցէք։

Զչարժեցաւ տեղէն։ Այն ատեն բանտապահ մը բռնի հագցուց կօշիկները, մինչ ուրիշ մը կը ստիպէր զայն նստելու։

Գլուխը ձեռքերուն մէջ առած, Զինովիեւ սկսաւ պոռչտալ, փորձելով չհնազանդիլ։

— Ոտքի, գոչեց բանտապահը։

Այն ատեն Զինովիեւ սկսաւ ոռնալ, կարծես յանկարծ խենթութիւն եկած ըլլար վրան։ Պաղ ջուրը, որ բանտապահը նետեց երեսին, քիչ մը հանդարտեցուց զինք։ Ձայնը կտրեց։

— Առէք ձեր առարկաները։

Զինովիեւ հնազանդեցաւ։ Այնուհետեւ դուրս հանեցին զինք խցիկէն։ Նրբանցքին մէջ ջոկատ մը զինուոր տեսաւ եւ հասկցաւ ամէն բան։ Կանգ առաւ։ Ոտքերը կթոտեցան, պիտի իյնար, սակայն բռնեցին, ոտքի կանգնեցուցին զինք։ Սակայն երբ ձգեցին գետին ինկաւ։ Այն ատեն բռնեցին եւ քաշքշելով տարին։ Զինովիեւ կուլար, կը պոռար, կը պաղատէր։

Նրբանցքին ծայրը, Ջղագարի իրական տագնապ մը ունեցաւ, կնամարդու պէս ճչաց ու լացաւ։

— Բացէք թիւ 16 խցիկը, հրամայեց տեղակալը։

Զինովիեւը հրելով ներս տարին։ Տեղակալ Եվանկիւլով ծռեց Զինովիեւի գլուխը, գնդակ մը արձակեց ծոծրակին եւ գետին փռեց Գ. Միջազգայինի Գործ. Կոմիտէի նախկին նախագահը։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

«ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԳԱՂՏՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ»

— . —

Վերջերս այս խորագրով հատոր մը լոյս տեսաւ Փարիզի մէջ, հեղինակը Ա. Ֆալչիոնէլլի, որ կը պատմէ իտալական «գաղտնի ընկերակցութեանց» գործունէութիւնը։

Ի՞նչ է գաղտնի ընկերակցութիւնը։ Երբ ազատութիւնը կաշկանդուած է, քաղաքական կամ վարդապետական ընդդիմադրութիւնը ստիպեալ կը ստանայ գաղտնի ընկերակցութեանց ձեւը, այնպէս որ անդամակցութիւնը տեղի կ'ունենայ որոշ ձեւակերպութիւններով, ըսենք՝ արարողութիւններով։ Եւ ահա կը սկսի խորհրդաւորութիւնը։ Այդպէս՝ եւ ազատ-որմնադրականութիւնը։ Գաղտնի գործելով, տեւական վտանգը կը ստիպէ որ նման կազմակերպութեանց անդամները ընդունակ ըլլան անձնուիրութեան, անձնազոհութեան եւ յարգելու ընկերակցութեան կարգապահական աւանդութիւնները։

Իտալական գաղտնի ընկերակցութեանց մէջ ծանօթ են Քարպոնարին, Քամորիան, Մաֆիան։

Այս երեք գաղտնի ընկերակցութիւններէն առաջինը ոչ մէկ հասարակաց գիծ ունի վերջին երկուքին հետ, — առաջինը ունի փառապանծ պատմութիւն մը, ազգային հպարտութեան մէջ բաժին մը, մինչ միւս երկուքը աւազակային կազմակերպութիւններ եղած են պարզապէս։

Քարպոնարին կոչուած է յանուն Իտալիոյ Միութեան։ Իբրեւ կազմակերպութիւն՝ իր անունը կը ստանայ գերմանական անտառներու ածխագործներէն, որոնք միացած էին իրարու, պայքարելու համար գերման վաճառականներու տիրակալութեան եւ չահագործութեան դէմ։

Ինկոլշթատի իրաւաբանական համալսարանի դասախօսներէն Վայսհաուփթ, որ հիմնել էր Illuminéներու աղանդը, ղեկավար հանդիսացաւ ըմբոստ ածխագործներու ընկերակցութեան, ընդարձակեց կազմակերպութեան ծրագիրը, իբրեւ անդամ՝ իրենց միացնելով քաղքենիները, ազնուականները, կղերականները, նոյն իսկ իշխանները, քանդելու համար գերմանական դաշնակցութեան հեղինակութիւնը։ Կ'ըսուի թէ այս ածխագործներու շարժումը իր մասը ունէր ֆրանսական յեղափոխութեան պատրաստութեան մէջ։ Այս ենթադրութեան մէջ ճշմարտութիւնն այն է, որ մեծ գաղափարները միջազգային են եւ դժուար է արգելք հանդիսանալ գաղափարական պայքարներու միութեան, երբ կը կազմուին սահմաններէն անդին։

Ի՞նչպէս կը գործէր Քարպոնարին։ Կազմակերպութիւնը ունէր Բարի Զարմիկներ, որոնք գաղտնօրէն կը հսկէին թեկնածուներուն վրայ։ Երբ քաղուած վկայութիւնները նպաստաւոր են, կապ կը հաստատուի կազմակերպութեան հետ, այսպէս.— Օրինակ, դիմակաւոր պարահանդէսի մը մէջ, թեկնածուին ականջին կ'ըսուի. «Ժամը հնչեց»։ Ետոյ կը կապեն աչքերը, դարձդարձիկ ճամբաներով, անծանօթ բակերու մէջէն՝ թեկնածուն կը տանին չքեղ սրահ մը։ Աչքերը կը բանան։ Կը սկսի հարցաքննութիւնը։ Թեկնածուն պարտաւոր է ըսել թէ անդամակցելու համար կազմակերպութեան, անհրաժեշտ է — Մէր հանդէպ հայրենիքի, Ցոյս հայրենիքը ազատագրելու, Մեռնիլ հայրենիքի սիրոյն։

Ետոյ երդում կ'ընէ խաչին վրայ.

— Յօժար եմ մեռնելու, եթէ դաւաճանեմ ուխտին, թոյլ տալով որ բըզիկ բզիկ ընեն մարմինս եւ այրեն փուռի մէջ։

Կը պատմուի թէ կարգապահութիւնը, հնազանդութիւնը խորապէս զարգացնելու համար, թեկնածուէն կը պահանջուի համակերպիլ ամէնէն արտառոց հրամաններուն,— օրինակ երդում ընելէն վերջ՝ թեկնածուն կը պարտաւորուի երեք անգամ պագնել շունի մը յետոյքը։ Այս աւանդութիւններուն մէջ, ի հարկէ կան չափազանցութիւններ, որոնք երբեմն կը կատարուին՝ տպաւորելու համար ենթական, երբեմն ալ կը հիւսուին՝ ծաղրանքի համար։ Պէտք է խոստովանիլ, որ ամէն ծէս կամ արարողութիւն ծիծաղելի բան մը ունի իր մէջ անպայման։ Բայց այդ կարգապահական, այդ աւանդական ծէսերով կազմակերպութիւնը զարգացաւ, գործեց եւ Իտալիոյ պատմութիւնը շատ բան կը պարտի անոր՝ իր ազգային միութեան ստեղծումին մէջ։

Ածխագործները, այսինքն Քարպոնարիները սկիզբները կատաղի հակառակորդ էին Նափոլէոնեան բանակներուն տիրապետութեան, յետոյ սակայն իրենց թշնամութիւնը դարձուցին Մէթէրնիխի դէմ։

ԼԵՆԻՆ ԵՒ ԹՈԼՍԹՈՅ

Լենինի ամբողջական գործերուն հրատարակումով,— Երեւան եւս ըսկսած է հրապարակ հանել անոնց հայերէն թարգմանութիւնը,— անգամ մը եւս առիթ կը ստեղծուի քննելու Թոլսթոյի ազդեցութիւնը ռուսական յեղափոխութեան (1905) պատրաստութեան վրայ եւ ճշդելու Լէնինի հիացման ատրճանաչափը Թոլսթոյի գործերուն առջեւ։

Լէնին շատ է գրադած Թոլսթոյի գործերուն գնահատութեամբ։ Իր առաջին յօդուածը, գրուած 1908ին, յոբելենական տօներուն, կը կրէ սա խորագիրը. «Լեւ Թոլսթոյ հայելի ռուսական յեղափոխութեան»։ Միւս յօդուածները, որ լոյս տեսան բոլշեւիզմին պատմութեան՝ 1910—13 թուականներուն, կը կրեն հետեւեալ խորագիրները.

«Լեւ Թոլսթոյ»

«Լեւ Թոլսթոյ եւ ժամանակակից բանուորական շարժումը»

«Լեւ Թոլսթոյ եւ իր դարաշրջանը»։

Լէնին չի ծածկեր իր հիացումը հանդէպ Թոլսթոյի, զոր կ'անուանէ հանճարեղ արուեստագէտ։ Ըստ Լէնինի, Թոլսթոյ իր գործերուն մէջ կը պատկերացնէ նախայեղափոխական տարիներու Ռուսիան, կը յարուցանէ այնպիսի հարցեր, որոնք չարժուած են ստեղծեր ղանդուածներու մէջ։ Լէնին կը հիանայ ազնուականութեան այս ներկայացուցչին վրայ, որ կը մերժէ անհատական սեփականատիրութիւնը, աւատապետական հողատիրութիւնը, կը պայքարի դատական վարչութեան, եկեղեցական տիրակալութեան, պետական բռնութիւններու, ընկերային կարգերու դէմ։

Սակայն, կ'ըսէ Լէնին, դրամատի -

(Շար·ը կարդալ Դ· էջ)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (6)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Այդ տարին Սպայակոյտի պետը՝ Զօր. Միշէլ առաջարկած էր 500.000-նոց բանակ մը կազմակերպել հիւսիսային նահանգներուն համար, Մօպէօժ - Տէօնքէրք գծին վրայ, միեւնոյն քանակութեամբ երկրորդ բանակ մը արեւելեան սահմաններուն վրայ, Պէլֆօրի եւ Մէզիէռի միջեւ, իսկ 250.000նոց երրորդ բանակ մը իբրեւ պահեստի ուժ։

Ինչպէս ըսինք, կառավարութիւնը ականջ չկախեց այդ ծրագրին, որ հետեւեալ քաղաքականութիւն մը կը հետապնդէր։ Անշուշտ աւելորդ է այդ մասին վիճաբանիլ հիմա, բայց իմ կարծիքով, պատերազմի տեւողութիւնը մեծ չափով պիտի կրճատուէր, եթէ ֆրանսական կառավարութիւնը աչօրէն նկատի առած ըլլար ներկայացուցած առաջարկը։

Օգոստ. 8ին Ֆրանսական Ե. զօրաբաժինը առաջին ճակատամարտ մը ունեցաւ Գերմանացիներուն հետ՝ Լիէժի մօտերը։

Տարակոյս չկայ որ թշնամին չափազանց զօրաւոր էր այդ ճակատին վըրայ։ Գերման կայսերական բանակը դիրք բռնած էր հետեւեալ կերպով— նախ կար Ֆօն Քլուքի Ա. զօրաբանակը, որուն ձախ կողմը, Մաաստրիխթ ակը, կը գտնուէր Բ. զօրաբանակը, կը՝ Ֆօն Պիւլովի հրամանատարութեան տակ. աւելի հարաւ Ֆօն Հաուզէնի Գ. զօրաբանակը։ Այս երեք գըլխաւոր թեւերը, որոնք շուտով պիտի արշաւէին դէպի Պելժիա եւ հիւսիսային Ֆրանսա, կը ներկայացնէին 810 հազարնոց վիթխարի ուժ մը, որուն հետ բաղդատելով Դաշնակիցներու Ե. զօրաբանակն ու բրիտանական բանակը, կրնային նկատուիլ միայն «ափ մը զինուոր»։

Գերման զօրաբանակներէն երկուքը պիտի ճակատէին Ֆրանսացիներուն հետ. յարձակումը պիտի կատարէր Ֆօն Քլուք, որ իր հրամանին տակ ունէր 350.000 զինուոր։ Անոր նպատակն էր կուշտէն յարձակիլ ու պաշարել Լանրըզաքի զօրաբանակը։

Դժբախտաբար գերմանացի զօրավարը բացարձակօրէն չէր գիտեր թէ անգլիական բանակը Ֆրանսա հասած էր արդէն։

Վերոյիշեալ երեք զօրաբանակներէն զատ, Գերմանիոյ 4րդ, 5րդ, 6րդ եւ 7րդ զօրաբանակները՝—Վիւրթէմպուրկի Ալպրէխթ դուքսին, գահաժառանգ իշխանին, Պաւարիոյ գահաժառանգին եւ Ֆօն Հէրինկէնի հրամանատարութեանց տակ — ճակատ բռնած էին սահմանագլուխի ամբողջ երկայնքը, մինչեւ Ալզաս - Լոռէն։

Պատերազմէն առաջ Գերմանիոյ ծովային ու ցամաքային ուժերուն գերագոյն պետը Քայզէրն էր։ Բայց գործնականին մէջ ընդհանուր հրամանատարն էր Սպայակոյտի ղեկավարը, Ֆօն Մոլթքէ, 1870ի յաղթական զօրավարին եղբօրորդին։ Զինուորական բարձր կրթութեան տէր եւ շատ տաղանդաւոր հրամանատար մըն էր այս 66 տարեկան ծերունին. իր մականունն իսկ բաւական էր յուսադրելու համար իր հայրենակիցները պատերազմի ելքին մասին։ Մոլթքէ Ա. Ջարդուփշուր ըրած էր Ֆրանսական կայսրութիւնը քառասուն տարի առաջ։ Մոլթքէ Բ. ջարդուփշուր պիտի ընէր Ֆրանսական հանրապետութիւնը, ինչպէս նաեւ բրիտանական կայսրութիւնը։ Այդպէս կը մտածէին մարդիկ Գերմանիոյ մէջ յամի Տեառն 1914 թուականին։

Անգլիական Գաղտնի Սպասարկութիւնը շատ լաւ գիտէր որ եթէ Գերմանացիները Ֆրանսա արշաւել ուզէին, այդ արշաւանքը պիտի կատարէին Պելժիոյ ճամբով։ Այս յատակագիծը պատրաստած էր կոմս Շլիֆէն որ սպայակոյտի պետն էր 1906ին, այնպէս որ մենք գիտէինք թէ Գերմանիա իր նպատակը իրագործելու համար պիտի բռնաբարէր Պելժիոյ չէզոքութիւնը։ Ֆրանսացիներու «Թիւ 17» զինուորական յատակագիծը բոլորովին տարբեր նպատակ կը հետապնդէր, անոնք յարձակումի պիտի ըսկսէին արեւելեան սահմաններէն եւ Ալզաս Լոռէն պիտի մտնէին ամէնէն առաջ։ Այս անհեռատես ծրագիրը կ'ապացուցանէ որ Ֆրանսացիները գաղափար չունէին թշնամիին բանակին զօրութեան եւ գերակշռութեան մասին։

Բրիտանական ընդհանուր սպայակոյտին «ծրագիրը» ծանօթ չէր ոչ մէկուն։ Պատերազմի զինուորական գաղտնիքներուն ամէնէն կարեւորն էր զոր երբեք չհրապարակեցինք, չորս տարի վերջը այդ գաղտնիքը սուգի օր մը պիտի ծնէր գերմանացի ժողովուրդին համար։

Ինչպէս վերը յիշեցի, Գերմանացիներուն գլխաւոր նպատակն էր նախ եւ առաջ պաշարել Լանրըզաքի բանակը, ընդհանուր յարձակողականի ըսկսելով երեք տարբեր կէտերէ։ Կասկած չկայ որ ֆրանսական Ե. զօրաբանակը աղէտ ջարդ մը պիտի ստանար 250.000 Գերմանացիներու կողմէ, եթէ բրիտանական բանակը օգնութեան չհասնէր։ Օգոստ. 23ին Ֆօն Քլուք իր դիմացը գտաւ ոչ թէ Ֆրանսացիներու փոքրաթիւ բանակը, այլ Մեծն Բրիտանիոյ զինուորները։ Քանի՞ հոգի էին անոնք, ի՞նչ ուժ կը ներկայացնէին. գերմանացի զօրավարը չէր գիտեր. ընդհանուր սպայակոյտը հեւ ի հեւ տեղեկութիւն կը սպասէր Գաղտնի Սպասարկութենէն՝ Անգլիացիներու համրանքին եւ զինուորական արժէքին մասին. անդին, Պերլինի մէջ, Ինթէլիճընսի վարիչները իրար անցան։

Մինչ այս մինչ այն, մեր արագահարուած գնդացիրներն ու թնդանօթները անխնայ կը ծեծէին թշնամի դիրքերը. ու քանի մը ժամ ետքը Ֆօն Քլուք կը հրաժարէր Ֆրանսացիները պաշարելու անիմաստ ծրագրէն։ Գերմանիոյ Գաղտնի Սպասարկութիւնը բնականաբար պիտի շուարէր. Սպայակոյտը ի զուր տեղեկութիւն ու մանրամասնութիւն կը սպասէր Պերլինէն, քանի որ այդ կարգի տեղեկութիւններ ու մանրամասնութիւններ հաւաքելու եւ Պերլինի Գաղտնի Սպասարկութեան հաղորդելու նպատակով Անգլիա ուղարկուած լրտեսները առանց բացառութեան ձերբակալուած ու բանտարկուած էին։

Այդ ձեւով էր որ մենք խոշոր հարուած մը տուինք գերմանական Ինթէլիճընսին, պատերազմին սկիզբը, տակնուվրայ ընելով սպայակոյտին հաշիւները։

(Շար.)

Թէեւ այժմ դժուար է փոխադրութիւնը, երկաթուղին կտրուած ըլլալով: Կ'ըսուի թէ մօտ 40,000 տարեցներ, կիներ եւ մանուկներ փոխադրուած են, ինչպէս եւ հազարաւոր վիրաւորներ: Մատրիտ ունի մօտ մէկուկէս միլիոն բնակիչ, որոնք շատ կը նեղուին ուտելիքի պակասէն:

*** Կառավարական զեկոյց մը յաջողութիւններ կը հաղորդէ Օվիէտոյի ճակատին վրայ, ուր կռիւը կը շարունակուի փողոցներու մէջ, պաշարող կարմիրներուն եւ 2500 պաշարեալներու միջեւ: Պաշարումը կը տեւէ 9 շաբաթէ ի վեր: Անխուսափելի կը համարուի քաղաքին անկումը, եթէ օգնական ուժը ժամանակին չհասնի հարեւան լեռներէն: Քաղաքին մէկ մասը բոցերու մէջ է: Կ'ըսուի թէ կարմիր հանքագործները գրաւած են քաղաքին կայարանը:

*** Վերջին լուրերու համաձայն, Մատրիտի բոլոր ճամբաները ապստամբներուն ձեռքը ինկած են: Կառավարութիւնը պարպած է Կէթաֆէի օդակայանը, որ անդադար կը ռմբակոծուէր: Սէվիլլայէն կը հեռագրեն թէ շատ մը կարմիր վարիչներ Ալիքանթէ հասած են, Ռուսաստան փախչելու համար:

«ՍՊԱՆԻՈՅ ԶԷՆՔ ՂՐԿԱ՞Ծ ԵՍ ԹԷ ՈՉ...»

Փորթուկալի ներկայացուցիչը կը ձգէ կ'երթայ

Ուրբաթ օր Լոնտոնի մէջ գումարուեցաւ այն յանձնաժողովը որ պաշտօն ունի ստուգումներ կատարելու չէզոքութեան յանձնառութեանց գործադրութեան մասին: Այս առթիւ յուզումնալից տեսարաններ պարզուեցան ժողովին մէջ, որ տեւեց եօթը ժամ: Վիճաբանութեանց ամէնէն տաք պահուն Փորթուկալի ներկայացուցիչը ձգեց գնաց եւ ա՛լ չվերադարձաւ, չհանդուժելով խորհրդային պատուիրակին յարձակումներուն: Նիստին մեծագոյն մասը անցաւ Լոնտոնի խորհրդային գործակատարին եւ իտալական դեսպանին վիճաբանութեամբ: Իտալական դեսպանը նկատելով որ յաւադոյն պաշտպանողականը զօրաւոր յարձակումն է, կրակ տեղաց Մոսկուայի վրայ: Ըսաւ թէ խորհրդային իշխանութիւնը ինք խզած է իր յանձնառութիւնները, յիշեց խորհրդային երեք նաւերու այցելութիւնը Սպանիոյ կառավարական նաւահանգիստներուն, եւ պնդեց թէ անոնք զէնք եւ ռազմանիւթ հանած են: Խորհրդային գործակատարը պատասխանեց թէ անոնք միայն ուտելիք եւ դեղ կը տանէին: Իտալական դեսպանը քմծիծաղ մը արձակեց եւ յետոյ անհիմն հռչակեց Իտալիոյ դէմ եղած մեղադրանքները: Մինչեւ անգամ «քաղաքական չանթաժ» կոչեց խորհրդային իշխանութեան ամբաստանութիւնները եւ ջանաց ապացուցանել թէ յիշուած դէպքերը տեղի ունեցած են չէզոքութեան յանձնառութենէն առաջ:

Թեր ու դէմ վիճաբանութիւններէ վերջ, որոշուեցաւ խնդրել Իտալիայէն, Գերմանիայէն եւ Փորթուկալէն որ պատասխանեն իրենց դէմ եղած մեղադրանքներուն (զէնք հայթայթել ապստամբներուն): Վիճաբանութեանց ընթացքին գերմանական ներկայացուցիչը յայտարարեց թէ Խ. Միութեան ծանուցագիրը, (որ կը սպառնար քաշուիլ) վեր է յանձնաժողովին իրաւասութենէն եւ «պարզապէս քաղաքական ռազմավարութիւն մը կը կազմէ»:

*** Պ. Իտըն, Անգլիոյ արտաքին նախարարը, Փարիզ հանգիպած ըլլալով, ճաշի հրաւիրուեցաւ Պ. Լէօն Պլումի կողմէ: Այս առթիւ երկուքը միասին վճռեցին թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա չպիտի փոխեն իրենց դիրքը՝ չէզոքութեան մասին: Մոսկուայի ծանուցագիրը, որ կը ձգտի հանրային կարծիքը պատրաստել ի նպաստ գործօն միջամտութեան մը, ազդեցութիւն չգործեց Փարիզի մէջ: Աջակողմեան թերթերը գիտել կուտան թէ Լիթվինով այդ ծանուցագիրը խմբագրած է նկատի առնելով իր երկրին ներքին կացութիւնը եւ Կոմինթէրնի դիրքը:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼԺԵՐԻՈՅ վերջին մարդահամարին համաձայն, երկիրը ունի 7,234,684 բնակիչ, որոնց 967,252ը Եւրոպացի:

ԱԼՊԱՆԻՈՅ Թագաւորին տարեդարձին առթիւ, հնագիտական թանգարան մը բացուեցաւ, հռչակաւոր Իսմայիլ Քէմալի նախկին բնակարանին մէջ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ ամբաստանութիւնները հաստատուած ըլլալով, բանտարկուած են Սոքոլնիքով, Լոնտոնի նախկին դեսպանը, Փեաթաքով, ծանր ճարտարարուեստի փոխ-գործավարը, Քոչուպինսքի, Ուկրայնայի ականաւոր վարիչներէն եւ Սերեբրիաքով: Բոլորն ալ ամբաստանուած են իբրեւ մեղսակից Սթալինի դէմ սարքուած մահափորձին:

ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ Ալեքսանտր Թագաւորին ձիաւոր արձանը բացուեցաւ Միլէթի հրապարակին վրայ, մեծ հանդիսաւորութեամբ: Ներկայ էր նաեւ Հանրապետութեան նախագահը:

ութեան այս անհաշտ թշնամին իր պայքարը կը բանաձեւէ ոչ թէ բռնութեամբ, այսինքն յեղափոխութեամբ, այլ միայն կրաւորական դիմադրութեամբ: Այս բացատրութեամբ, Թոլսթոյի ազդեցութիւնը կը պղտորնայ: Ս. Ցվայկ դէմ է այդ գնահատութեան: Ան կ'ըսէ որ եթէ Թոլսթոյ դէմ է բռնութեան, իր քննադատութեամբ եւ ծաղկումով պատրաստած է յեղափոխութիւնը,— Թոլսթոյ զինած է Լէնինի չարժած է զինեալ ձեռքը: Ըստ Ստեֆան Ցվայկի, Թոլսթոյի գիրքերը աւելի շատ աւեր գործած են, քան ռումբերը:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Բալուի Հայր. Միութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Պ.Պ. Սիմոն եւ Պետրոս Ներսէսեաններու, Տիկ. Ալթունի (Ամերիկա) իրենց հօր եւ հօրեղբօր՝ ՄԵԼՔՈՆ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆԻ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Սեպտ. 17ին, Ամերիկա:

Մարսէյլի խոշմաթ գիւղի կարօտեալց միութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Պ.Պ. Սիմոն եւ Պետրոս Ներսէսեաններու, Տիկ. Ալթունի (Ամերիկա) իրենց հօր եւ հօրեղբօր՝ ՄԵԼՔՈՆ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆԻ մահուան առթիւ:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme. PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (111)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Սարգիս Աբեղը ձեռքը ղունջին տարած սկսաւ ինքնիրեն մտածել: «Երկար բեխերով, գաղթական մարդ մը» ... Գեռ երէկ իրենց տանը մէջ խնամի երէցփոխի մասին խօսք էր անցեր ... են ինչո՞ւ Գէորգը յանկարծ բարկացաւ ... «էդ մարդու անունը մի տաք» ... Սարգիս Աբեղը ինքն իր վրայ կուչ եկաւ: Տէր Աստուած, անգամ մը Երեւանէն երկար բեխերով մէկը, էն կողմի մարդերէն նամակ մը բերած էր Գէորգին ... Հը՞, չըլնի որ ... ու Սարգիս Աբեղը ինքն իր մտքէն սարսափած, չուրջիններուն նայեցաւ, չըլնի՞ որ անոնք ալ միեւնոյն բանը կը մտածէին:

Թոնրատունը գրեթէ լեցուեր էր: Գէորգն ու Վարդանը անշմար ներս մտան ու տեղաւորուեցան անկիւն մը՝ սպասելով գիւղի ուսուցչին, որ ժողովը պիտի բանար:

Վերջապէս վարժապետն ալ եկաւ: Երկ տասարդ տղայ մըն էր, թեմական վարժարանի նախկին աշակերտ մը, որ ըմբոստութեան պատճառով արտաքսուած էր դպրոցէն: Երկար մազերը մատներով սանտրեց, սեւ պլուզի կարմիր վզկապը շտկեց, Գէորգը տեսնելով մտերմաբար ժպտաց ու իր դիրքի կարեւորութիւնը գիտցողի մը հպարտութեամբ չորս բոլորը աչք նետելէն վերջ, սկսաւ խօսիլ:

Այնքան խօսուած էր եկեղեցական կալուածներու գրաւման մասին, որ չէսակր վարժապետը նորութիւն մը չունէր ըսելիք: Բայց եւ այնպէս մեր երիտասարդ վարժապետը չէնքով շըռնորհքով ճառ մը խօսեցաւ, որ ուղիղ մէկ ու կէս ժամ տեւեց: Յոգնած գիւղացիներէն շատեր նստած տեղերնին կը քնանային, ուրիշներ կէս ականջ մտիկ կ'ընէին այդ շատ գրաբար ճառը, որու բառերուն կէսը հազիւ յանձ լինէին:

Վարժապետը շատ աղդու խօսքերով վերջացուց ճառը: Ըսաւ, թէ հայ ժողովուրդը այդ ճակատագրական օրերուն պէտք է նախընտրէ մեռնիլ, քան բռնակալ կառավարութեան յանձնել իր դարաւոր եւ անբռնաբարելի իրաւունքները: Վարժարանի աշակերտները, որ այնքան հպարտութեամբ մտիկ ըրած էին իրենց ուսուցչի ճառը, սկսան ծափահարել: Ծափահարեցին նաեւ երիտասարդներէն ոմանք: Այդ ծափահարութիւնը այն անուրանալի օգուտն ունեցաւ, որ քնացողները արթննալով աչքերնին ճմռեցին ու իրենք ալ պակաս չմնալու համար բակսան ծափահարել:

Երկարատեւ ծափահարութենէն յետոյ, թոնրատան մէջ տիրեց խոր լռութիւն մը: Մոծակներու զզզոցը կը լսուէր: Ոչ ոք կ'ուզէր խօսիլ: Շիտակը խօսելիք բան մըն ալ չկար արդէն: Գեղի եկեղեցին, փառք Աստծու, ոչ կալուած ունէր, ոչ հարստութիւն, դեռ չօշափելի պարտք մը կար վճարելիք: Հետեւաբար, յանձնելիք բան մը չունէին, շատ շատ պարտքի մուրհակները կրնային տալ կառավարութեան: Անլուծելի կը մնար սակայն, տէրտէրի եւ երէցփոխի բռնելիք դիրքը: Անոնք կառավարական յանձնախումբի առջեւ պէտք է բանային եկեղեցին, մատեանները ներկայացնէին, եւ կառավարութեան ներկայացուցած թուղթը ստորագրէին: Անոնց մասին ալ հաւաքուած գիւղացիք ինչո՞ւ տարտ ընէին, առաջաւոր մարդիկ է - ին, թող իրենց գլխու ճարը տեսնային:

Լռութիւնը անախորժ կերպով կը շարունակուէր: Գիւղացիք՝ անհանգստացած՝ իրարու կը նայէին: Ինչո՞ւ առաջաւոր մարդիկը բերան չէին բանար, հօ մինչեւ լոյս հոն մնալու չէին:

— Խօսելու բան մը չմնաց,— յանկարծ լսուեցաւ փինաջի Մարտոյի ձայնը,— վարժապետը լաւ ըսաւ՝ ոչ ստորագրութիւն, ոչ բանալի, պրծաւ գնաց: Խալխը էգուց աշխատանքի պիտի երթայ, էլ ինչո՞ւ կը պահէք, թողէք երթան կնիկներուն ծոցը հանգստանալու:

Զսպուած փրթկոց մը դիմաւորեց Մարտոյի խօսքերը: Նոյնիսկ վարժապետը, որ ճառը վերջացնելէ վերջ այնքան լուրջ դիրք մը բռնած էր, չկրցաւ ժպիտը պահել:

Փինաջի Մարտօն Փարաքարի մէջ միակ մարդն էր, որու խօսքերը ո եւ է գրաքննութեան չէին ենթարկուեր: Ներքին պառկած միտքը առանց քաշուելու կ'ըսէր, եթէ նոյնիսկ այդ խօսքերը գիւղի աղաներէն մէկն ու մէկի դէմ լինէին,— բան մը, որ բաւական յանդգնութիւն կը պահանջէր: Գիւղի միակ խանութպանն էր փինաջի Մարտօն: Խանութը ըսուածը էջմիածնի ճամբուն վրայ կ'իյնար, ջրաղացէն քիչ աւդին, փոքր ծակ մը, որուն մէջ ինք հազիւ կրնար շարժիլ: Կարճահասակ նիհար մարդ մըն էր Մարտօն. երկար եւ ծուռ քիթը քիչ կը մնար, դպչէր վերի շրթունքին: Խոշոր գլուխը երկար եւ բարակ վզին վրայ այնպէս կը շարժէր, ինչպէս հասած տանձ մը կոթին վրայ: Խանութի մէկ անկիւնը փինաջու խարխլած սեղան մը կար, դարակներուն մէջ քանի մը կապոց չիթ, շաքար, լուցկի, ծխախոտ, թէյ, նաւթ եւ չիր:

Ընդհանրապէս փինաջի Մարտօն կը նստէր սեղանին քովը, ցածլիկ աթոռակի վրայ գինիի կաւէ պուլիկը կողքին, որ քիչ մը շատ յաճախ կը բարձրանար դէպի բերանը: Ան սկզբունքով հակառակ էր ջուր խմելու: Այս պուլիկի գոյութիւնը առիթ մըն էր Մարտոյի թշնամիներու համար, որ երդում պատրաստ լինէին, թէ՝ ան ամբողջ չաբաթներով հարբած վիճակի մէջ է:

Այս դատողութիւնը անշուշտ անիրաւ զրպարտութիւն մըն էր: Ոչ ոք Մարտոյի օրօրուելով քալելը տեսած էր, անշուշտ բացի Բարեկենդանի օրերէն, երբ բոլոր գիւղացիներն ալ քիչ թէ շատ օրօրուելով քալելնուն, Մարտոյի մէկ մէկու խառնուած ոտքերը չէին կրնար տեսնել:

— Հը, ինչո՞ւ խալխը պահէր ես,— Մարտօն դարձաւ Վարդապետին,— որ բան չունիս ըսելիք, թող վեր կենան՝ ամէն մէկը իր տունը երթայ:

Սարգիս Աբեղը ձեռքը ծնօտին տարած՝ կը մտածէր: Շուրջը նստողները բոլորն ալ հարուստ, գիւղի ունեւոր մարդիկ էին:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 փրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 13 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MARDI 13 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3242

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՍԵՒՆ ՈՒ ՃԵՐՄԱԿԸ, ՔԱՆԻ ՄԸ ԳԻԾՈՎ

Ըսինք թէ «Նոր Օր» չափազանց սեւ կը տեսնէ արդի երիտասարդութեան պատկերը, «երեւութապէս չքեղ, բայց ներքնապէս պարապ անօթ մը» գտնելով անոր մէջ:

Այս վճիռը եւ դեռ ուրիշ մեղադրանքներ չեն համապատասխաներ ոչ իր միջավայրին, ոչ ալ ուրիշ գաղութներու իրականութեան:

Նոյնիսկ եթէ վերի արտի ցորեն համարուի կուսակցական երիտասարդութիւնը — շնորհիւ իր ստացած դաստիարակութեան — անդին կը մնայ բազմութիւն մը որուն համար պիտի չկրնայինք ըսել.— «Չի հաւատար ոչ մէկ բանի, չի զոհուիր ոչ մէկ գաղափարի, չի նուիրուիր ոչ մէկ խոյալի»: Ոչ ալ պիտի կրնայինք զայն կոչել «անդիմագիծ, գաղափարազուրկ եւ հոգիով սնանկ»:

Հապա ի՞նչպէս գոյատեւեց, քիչ-շատ շեշտ եւ գիծ ստացաւ մեր կեանքը, պանդխտութեան 15 տարիներու ընթացքին:

Իրողութիւն չէ՞ որ եթէ բազմաթիւ սայթաքումներ պատահեցան, միեւնոյն ատեն պատմութիւնը արձանագրեց իսկապէս լուսաւոր երեւոյթներ եւ գործեր:

Եթէ շատերը չափազանց արագ վազեցին եւ ինկան գլխիվայր, կամ ուրիշներ փայլեցան զարմանազան պղծութիւններով, անդին կը մնայ մեծամասնութիւն մը, որ կը տեւէ եւ կը գործէ, համաձայն իր խառնուածքին եւ կարողութեան:

Ի՞նչ կ'ապացուցանեն, վերջապէս, Զ. Ո. Մ.ները, Հ. Մ. Ը. Մ.ները, երգչախումբերը, երիտասարդական, լսարանական անհամար Միութիւնները, նոյնիսկ «Յառաջդիմասիրաց»ները եւ միւսները, որոնք շունչ եւ շարժում կը տարածեն գաղութէ գաղութ, տասը տարիէ ի վեր, հակառակ այնքան ջլատիչ պայմաններու եւ աննախընթաց վերիվայրումներու:

Երէկուան քաննոցները չե՞ն որ խարիսխի մը կառչած՝ կը տեւեն ու կը գործեն այսօր:

Այո, ցանկալի էր որ անոնք հազարներով համրէին իրենց անդամները, փոխանակ հարիւրներու կամ տասնեակներու: Բայց, համրանքին նուազութիւնը չի կրնար ժխտել իրականութիւնը: Մանաւանդ եթէ նկատի առնենք իւրաքանչիւր գաղութի պատկերը առանձին-առանձին:

Իրականութիւն է որ արեւելեան գաղութներուն մէջ աւելի մխիթարական է կացութիւնը, քան սա լուսացնցուղ պողոտաներուն վրայ: Օրինակ, Յունաստանը: Իրապէս այնքան սե՞ւ է պատկերը: Եւ յուսահատակա՞ն է հեռանկարը, բարձրանալով դէպի Պալքանները կամ տարածուելով դէպի արեւելք:

Ո՞ր տարրն է, վերջապէս, որ վառ կը պահէ դիմադրական կորովը, աւելի կը հոսեցնէ հանրային շարժումներու մէջ, համատարած ապականութեանց վերեւ:

Եւ շատ չտեսնենք շարք մը բացասական գիծեր, հիմա որ կը յաւակնինք աւելի լաւ սերտած ըլլալ գոնէ ժամանակակից պատմութիւնը:

Այս հաստատումները կը պարտկե՞ն բուն ողբերգութիւնը: Ո՛չ:

Արդի երիտասարդութեան մէջ կան մեղքեր որոնք չեն ծածկուիր:

Այդ հարցն էր որ կ'ուզէինք վերլուծել, առանձին:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Հ. Յ. Դ. ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ ԵՒ ԱՐՏԱՇԷՍ ՎԱՆԱՐԵԱՆ

Անցեալ երեքշաբթի օր, Հ. Յ. Դ. Թանգարանին բացման լուրին առթիւ, ուշադրութենէ վրիպած էր շատ կարեւոր պարագայ մը:

Թանգարանի շէնքը գնուած է ողբացեալ ընկերոջ մը, Արտաշէս Վանարեանի կտակած գումարով, 5000 տոլար, զոր Ամերիկայի Պատգամ. ժողովը տրամադրած էր այս նպատակին:

Կը կարծեմ թէ մեր շրջանին մէջ շատ քիչեր կը յիշեն այս անունը, Արտաշէս Վանարեան (Հացագործեան):

Իմ ծանօթութիւնս կը սկսի «Ճակատամարտ»էն: Ուսանողական շրջանը լրացնելէ յետոյ, առեն մը խմբագիր եղած էր «Ժամանակ»ի, իսկ զինադադարի սկիզբը, երբ «Ազատամարտ»ի փոխարէն սկսաւ հրատարակուիլ «Արդարամարտ»ը, երկու երեք օր ալ՝ «Արիամարտ»ը եւ յետոյ «Ճակատամարտ»ը, Արտաշէս մաս կը կազմէր խմբագրութեան, ներքին լուրերու բաժնին մէջ:

Ուշիմ եւ կրակոտ, երիտասարդ ընկերը արդէն վարժուած էր ասպարէզին պահանջներուն, եւ շուտով համակրանք շահեցաւ, նաեւ, իր ինքնուրոյն աշխատակցութեամբ:

Իր ճամբան բացած էր, նաեւ, կուսակցական գործունէութեան մէջ, եւ քաղէ քաղ կը շրջէր, քարոզչական և կազմակերպական աշխատանքի համար:

Քանի մը տարի վերջը, կ'ուզէին Կիլիկիա տանիլ զինքը, վարելու համար համանուն թերթը: Բայց Արտաշէս նախընտրեց Ամերիկան, եւ եթէ չեմ սխալիր, 1920ին ճամբայ ելաւ դէպի Նոր Աշխարհ:

Այնուհետեւ շատ բան չէի գիտեր իր կեանքի մասին: Կ'աշխատակցէր «Հայրենիք»ին, գործիչ ալ եղած էր առեն մը: Տահեկան յօդուածաշարք մը ունէր Ընկերվարութեան մասին, կարծեմ հատորի վերածուած: Եւ գրուեցան յօդուածներ ամէն տեղ, ինչպէս ամէնս:

Առտու մըն ալ իմացայ իր մահը, 1930ին, երբ Պալքան կը գտնուէի:

Վերջին տարիները աշխատելով իբրեւ ապահովագրական գործակալ, Արտաշէս կրցած էր 5000 տոլարի գումար մը խնայել, եւ զայն կտակած էր Հ. Յ. Դաշնակցութեան, թանգարան-գրադարանի մը համար:

Ահա, ուրեմն, իր բաղձանքն է որ կը կատարուի, տարիներ վերջը, Փարիզի մէջ:

Թանգարանը կը կոչուի կուսակցութեան անունով, իսկ Արտաշէս Վանարեան անոր մէջ պիտի ունենայ իր մասնաւոր անկիւնը, յարդարուած՝ եղբայրական գուրգուրանքով:

Այսպէս, շնորհիւ երիտասարդ ընկերոջ մը աշխատանքին ու կտակին, Դաշնակցութիւնը կը լրացնէ կարեւոր պակաս մը, թէեւ օտար հողի վրայ:

Դալար մնայ յիշատակդ, սիրելի Արտաշէս,— դուն որ այնքան կանուխ բաժնուեցար ճակատէն, եւ այժմ թանգարանի մը կատարէն կը հետեւիս ճակատամարտին շարունակութեանը:

ՎԱՀԷ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԿԱՐՄԻՐՆԵՐԸ ՎԵՐՋԻՆ ՊԱՀՈՒՆ ՀԱՄԱԿԵՐՊԵԼՈՎ ԳՈՒՄԱՐԵՑԻՆ ՄԻԱՅՆ ՏԱՍԸ ՄԻԹԻՆԿՆԵՐ

Ոչ եւ է կարեւոր դէպք չպատահեցաւ

Ինչպէս գրած էինք, Ֆրանսայի համայնավարները 127ի փոխարէն 52 միթինկներ սարքած էին շաբաթ եւ կիրակի օր, Ալզաս-Լօռէնի գլխաւոր քաղաքներուն մէջ, մինչ կառավարութիւնը արտօնած էր միայն տասը ժողով: Նկատի առնելով կացութեան փափկութիւնը, կառավարութիւնը շարժման մէջ դրած էր բաւական կարեւոր ուժեր եւ քանի մը հազար հրջուն պահակներ:

Շաբաթ գիշեր ուշ ատեն համայնավար կուսակցութիւնը համակերպեցաւ կառավարական արգելքին, հետեւեալ զեկոյցը հրատարակելով.

— «Հիթլերի Ֆրանսայի գործակալներուն մղած պայքարին հետեւանքով եւ հակառակ ժողովրդապետութեան սկզբունքներուն եւ ժողովրդական ճակատի ծրագրին, կառավարութիւնը ստանձնած է գումարման իրաւունքը խախտելու պատասխանատուութիւնը: Համայնավար կուսակցութիւնը որոշած ըլլալով 52 քարոզչական ժողովներ գումարել Ալզաս-Լօռէնի մէջ, կառավարութիւնը որոշած է տասնի ջեղչել անոնց թիւը: Համայնավար կուսակցութիւնը մերժած ըլլալով, կառավարութիւնը որոշած է արգիլել ծրագրուած ժողովները, բացի տասնէն: Հետեւաբար, տեղի պիտի ունենան միայն հետեւեալ ժողովները (կը յիշէ օրերը եւ քաղաքները):

Եւ իրապէս տեղի ունեցան միայն տասը միթինկներ, երեքը՝ շաբաթ գիշեր, 7ը՝ կիրակի օր: Տեղացի համայնավարները փորձեցին սարքել միւս արգիլուած ժողովները, սակայն ոստիկանութիւնը արգիլեց: Միայն քանի մը թեթեւ ընդհարումներ պատահեցան: Հակառակորդներն ալ իրենց կարգին ժողովներ սարքած էին: Համայնավարներու գլխաւոր միթինկը գումարուեցաւ Ստրազպուրկի մէջ, ուր խօսեցան Մարսէլ Քաշէն եւ Մորիս Թորէզ: «Իւմանիթէ» աւելի քան 15,000 կը հաշուէ այս ժողովին ունկնդիրներուն թիւը, իսկ ուրիշ թերթեր՝ 8 — 10,000: Թորէզ իր ճառին մէջ ըսաւ թէ Հիթլերի նպատակն է կործանել Ֆրանսան, բայց միեւնոյն ատեն յայտարարեց թէ Ֆրանսա պատրաստ է խօսելու «Առաջնորդ»ին հետ, սակայն «միայն Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակին մէջ եւ գլուխ հանելու համար անբաժանելի խաղաղութիւնը, որովհետեւ ուրիշ որ եւ է խաղաղութիւն իրական չպիտի ըլլայ»:

«Մաթէն» հեգնելով համայնավարներու «ճարտասանական մեծ ոգորմա» — «փորձերը», կ'ըսէ թէ տասը միթինկներուն ներկայ էին ընդամէնը 12,000 ունկնդիրներ, 1,906,000 բնակչութեան մէջ: Նոյն թերթին համաձայն, կառավարութիւնը հարկադրուած էր ծանր ծախքերու տակ իյնալ, շարժման մէջ դնելով 150,000 ? ոստիկան եւ զինուոր, թէ ամէն գործ մէկդի դրած, լման երեք օր այս պատրաստութիւններով կը զբաղէին եւ մինչեւ անգամ խորհրդակցութիւններ կատարած էին Հանրապետութեան նախագահին հետ:

Բաղդատաբար աննշան եղած է միւս ժողովներուն ունկնդիրներու թիւը, նոյնիսկ «Իւմանիթէ»ի խոստովանութեամբ.— 3000 Միւլհուզի մէջ, 2000 Քոլմար եւն.: Ստրազպուրկի մէջ ազգայնականներն ալ ժողով մը սարքած էին, մասնակցութեամբ 5000 ունկնդիրներու: «Իւմանիթէ» շատ կարճ կապած է տասը ժողովներուն նկարագրութիւնը:

ԳՆԴԱՊԵՏԸ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ ԱՐԻՒՆ ԹԱՓԵԼ...

Գնդ. տը լա Ռօք, որ ամբաստանութեան տակ է, Հրեղէն Խաչի կազմակերպութիւնը վերահաստատած ըլլալու յանցանքով, կիրակի օր ճառ մը խօսելով Վալանսիէնի մէջ, յայտարարեց.

— «Կիրակի օրուան մեր ցոյցէն վերջը եւ ճիշդ այն պահուն երբ ժողովրդական ճակատը կազմալուծման առաջին ախտանշանները կը ցուցնէ, իրաւունք չունինք տարակուսելու մեր յաղթութեան մասին: Հասած է գործելու ժամը: Կ'ըսեն թէ մենք կը վախնանք բռնութենէ: Մենք արիւն պիտի թափենք եթէ հարկ ըլլայ, բայց վճռած ենք չթափել կաթիլ մը արիւն որ չի ծառայեր երկրին: Այս ըսելէ յետոյ, ձեր ճիգը թող ըլլայ միայն եւ միայն հաշտութիւն գոյացնել»:

«Իւմանիթէ» արձանագրելով այս խօսքերը, կ'ազդարարէ.

— «Ա՛լ չափը անցաւ: Բանտարկեցէք Լա Ռօքը: Որ եւ է յապաղում կործանարար պիտի ըլլայ: Պէտք է ստիպողաբար լուծել անկարգութեան խմբակցութիւնները եւ ձերբակալել անոնց վարիչները»:

*** Շաբաթ օրուան հարցաքննութիւններէն վերջը, գնդ. տը լա Ռօք եւ իր հինգ ընկերները պաշտօնապէս ամբաստանութեան տակ առնուեցան եւ պիտի դատուին: Այս առթիւ Ընկերային Կուսակցութիւնը զեկոյց մը հրատարակեց, որ կ'ըսէ թէ ամբաստանութիւնները կազմուած էին խուզարկութիւններէն առաջ, վարչապետարանին մէջ կատարուած խորհրդակցութեամբ մը:

Ազգայնական երեսփոխան Իպարնէկարի նամակ մը ուղղելով ձեռնհաս իշխանութեանց, պահանջեց վինքն ալ դատի քաշել, իբրեւ անդամ Ընկերային կուսակցութեան վարիչ մարմնին:

Ի ՀԱՐԿԻՆ ՊԻՏԻ ԼՈՒԾԵՆ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԸ

Կիրակի օր ճառեր խօսեցան վարչապետը եւ ուրիշ նախարարներ, օրուան հոգերու մասին:

Պ. Լէօն Պլում խօսեցաւ Լանսի մէջ, որ հանքագործական կեդրոն մըն է եւ ուր համախմբուած էին 50,000 ունկնդիրներ: Իրեն հետ էր նաեւ Ներքին Նախարարը: Վարչապետը յայտարարեց.— «Ըսած եմ երեսփ. ժողովին մէջ եւ կը կրկնեմ,— ժողովրդական ճակատի մեծամասնութիւնը միակն է, ամէն պարագայի մէջ՝ միակ կարելին՝ մեզի համար... մենք չպիտի ընդունինք ուրիշ որ եւ է մեծամասնութիւն»:

Աւելի նշանակալից ճառ մը խօսեցաւ Պ. Շօթան, անպաշտօն նախարար, Անժէի արմատական համագումարին մէջ: Նախկին վարչապետը խստօրէն դատապարտեց այն ծայրայեղները որոնք կը խռովեն երկրին ընկերային կեանքը, որոնք «խուճապի եւ ընկերային ատելութեան մթնոլորտ մը կը ստեղծեն, ջլատելով գործերու վերսկսումը եւ վտանգելով Ֆրանսայի հեղինակութիւնը եւ ապահովութիւնը: Ցնորք պիտի ըլլար երեւակայել թէ ընկերվարական եւ արմատական կուսակցութեանց խզման պարագային կարելի պիտի ըլլայ մեծամասնութիւն փոխել ներկայ երեսփ. ժողովին մէջ»: Քիչ մըն ալ յառաջ

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ

(ՄՏՔԵՐԻ ՊԱՅԾԱՌՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ)

Յայտնի է, թէ որպիսի անհանդուրժելի կացութիւն է ստեղծուած ամերիկահայ եկեղեցական կեանքի մէջ: Իրողութիւն է, որ երկու տարբեր երեսփոխանական ժողովներ կան, երկու տարբեր վիճակային կեդրոնական ժողովներ կան, երկու տարբեր վիճակային կեդրոնական վարչութիւններ, երկուսի է բաժանուել եւ քահանայութիւնն ու ժողովուրդը: Մանրամասնութիւնների մէջ չմտնենք, որը ո՞րքան արդար է կամ մեղաւոր: Երկպառակութեան հոգին թափանցել է մինչեւ իսկ ընտանեկան կեանքի խորքերը, փոխադարձ արհամարհանքի եւ ատելութեան զգացմունքով լցրել միմեանց դէմ շատերի սրտերը:

Եկել է Հոգեւոր Բարձր Իշխանութեան ներկայացուցիչը, որ պաշտօն ու կոչում ունի, անաչառութեամբ ու սրտացաւութեամբ, եկեղեցւոյ ընդհանուր շահն ի նկատի ունենալով, դարման տանել այս մեծ դժբախտութեան եւ, Ս. Հայրապետի ցանկութեան եւ իղձերի համեմատ, հնարաւոր եղք գտնել վերականգնելու եկեղեցական խանգարուած միասնականութիւնն ու կարգապահութիւնը: Աւելի քան չորս ամիս է ձեր մէջն ենք եւ հոգւով տառապում ենք այս խնդիրների համար, ուսումնասիրելով կացութիւնը, լսելով համբերութեամբ թէր ու դէմ կարծիքներն ու մտքերը, երբեմն նոյնիսկ ծայրայեղութեան հասած մտքերը... Եւ եկել ենք այն եզրակացութեան եւ համոզման, թէ անկարելի չէ պատուաւոր ելք գտնել ստեղծուած դժուարութեան հանդէպ, եթէ ԽՈՀԵՄՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԶԳԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ճանապարհն ընտրենք եւ, մանաւանդ, եթէ ոմանց կողմից չհրահրուեն կրքերը եւ չպղտորուեն հոգիները:

Կազմել ենք մի ծրագիր, եւ ներկայ ժամանակաւոր Կեդրոնական Վարչութեան միջոցով պիտի հրաւիրենք Օթէլ Մարտինիկում վերջին անգամ գումարուած Երեսփոխանական Ժողովը, առաջարկելու՝ իմաստութեամբ վերջաւորելու խնդիրը: Մեր նպատակն է կազմել անկողմնակալ, եկեղեցասէր եւ ազգասէր կեդրոնական մի Վարչութիւն, չորս ամսի ժամանակով, այսինքն՝ մի ամբողջ շրջանի համար, որին ենթարկուեն ամէնքը:

Աշխատանք ենք կատարում եւ միւս մասում, վերջաւորելու Բարձր Իշխանութեան կողմից չճանաչուած կազմակերպութիւնները, երեսփոխանական ժողով եւ սրանից բխած վարչութիւնը, կարգապահութեան եւ հնազանդութեան խոստում ստանալով եւ քահանայութիւնից եւ ենթարկելով ամէնքին տեղական Կեդրոնական եւ Հայրապետական Բարձր Իշխանութեան կարգադրութիւններին:

Սա համագործակցութիւնը չէ երկպառակուած մասերի կամ հաշտութիւն խնդրական մտքով, որից երկիւղ ունին շատերը հիմնաւոր կամ անհիմն պատճառներով, այլ բանաւոր եւ պատուաւոր ելք, կ'ուզենանք եւ միակ հնարաւորը վերականգնելու եկեղեցու վարչական միասնականութիւնը: Չորս տարին բաւական ժամանակ է սփիացնելու եւ թեթեւացնելու մեր վէրքերն ու ցաւերը անկողմնակալութեան, եկեղեցասիրութեան եւ կարգապահութեան հողի վրայ, որին պիտի յենուի նոր Կեդրոնական Վարչութիւնը: Ո՞վ գիտէ, ապագան ինչե՞ր ունի թագցրած իւր ծոցում, հեռաւոր ապագային թողնենք իւր խնդիրները լուծել ժամանակի պայմանների համաձայն:

Դիմում ենք բոլոր եկեղեցասէր եւ ազգասէր հայութեան, բոլոր նրանց, որոնց համար թանգ է մեր հայրերի թողած այս մեծ ժառանգութիւնը, Հայոց Առաքելական եւ ազգային Եկեղեցին, նորա կարգաւորութիւնն ու կարգապահութիւնը, նորա միասնականութիւնը, հեռու մնալ ծայրայեղութիւններից, կրքերից եւ անկոչ խորհուրդներից, լսելով մեր Ս. Հայրապետի հայրական յորդորներն ու պատուէրները, որ քանիցս արտայայտել է իւր կոնդակների եւ գրութիւնների մէջ: Հասկանանք, վերջապէս նաեւ, որ քաղաքական ծրագիրների եւ ձգտումների դաշտը Եկեղեցին չէ, ամէն բան իւր տեղում:

Աստուած օգնէ ամէնքիս, այս մեծ ու բարի գործը գլուխ հանելու, որ պէտք ժամանակ եւ հնարաւորութիւն ունենանք եւ ուրիշ, դրական եւ շինարար գործերով զբաղուելու ձեր մէջ յօգուտ եկեղեցւոյ եւ հայրենիքի:

Լիազօր Ներկայացուցիչ
Ս. Կաթողիկոսի Ամենայն Հայոց
ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Սեպտեմբեր 15, 1936
Նիւ Եորք

ԴԱՇՆԱԿՆԵՐԸ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ ՍԿՍԱՆ ԻՍԿԷՆՏԵՐՈՒՆԻ ՄԷՋ

Պոլսոյ «Սօն Փօսթա» թերթը հետեւեալ թղթակցութիւնը կը հրատարակէ Անտիոքէն, այս խորագրին տակ (6 հոկտ.).

Անթաքիոյ (Անտիոք) 164.526 բնակչութեան 119,843ը Թուրք է, 32,840ը՝ Ալէվի, 3800ը՝ Չէրքէզ, 4950ը՝ Արաբ, եւայլն:

Իսքէնտէրունի 24.510 բնակչութեան 19,340ը Թուրք է, 3670ը՝ Ալէվի, 1300ը՝ Հայ, եւն.:

Բազմաթիւ Թուրքեր կան որ չեն արձանագրուած մարդահամարին մէջ, զինուոր չըլլալու համար: Այնպէս որ Թրքութեան ընդհանուր թիւր 300,000ի կը հասնի Անթաքիոյ եւ Իսքէնտէրունի նահանգներուն մէջ:

Ասոր փոխարէն, Հայերու, Չէրքէզներու եւ Արաբներու թիւը շատ վար է Ֆրանսացիներու ցոյց տուած քանակէն: Որովհետեւ, ոչ-Թուրք տարրերը մեծամասնութիւն ցուցնելու համար, չծնածները եւ մեռածներն անգամ կը հաշուեն:

Ձեզի հաղորդած էի թէ նահանգին մէջ բնակող մեր նախկին հայրենակից Հայերն ալ մեզի նման կը խորհին ինքնավարութեան, աւելի ճիշդը պարզապէս մայր հայրենիքին միանալու խնդրին մէջ: Այս իրողութիւնը կը հաստատեմ, բայց աւելցնեմ որ քանի մը օրէ ի վեր հոս երեւան եկան սա ծանօթ Դաշնակ քօմիթէին գործակալները: Արդեօք հոս եկած են այն հաւանականութեամբ թէ օր մը հանրաքուէ՞ կը կատարուի: Չենք գիտեր. ամէն պարագայի մէջ սկսած են հակաքարոզութիւն կատարել Հայերու մէջ: Եւ սակայն, զիրենք լսող ականջ չեն գտներ:

Միւս կողմէ կան տարրեր որոնք կ'աշխատին Թուրքերը համոզել որ մնան հոգատարութեան տակ: 150նոց փախստականները կուզան առաջին գիծին վրայ: Գաղափար մը տալու համար անոնց մասին, ըսեմ թէ Ատանացի Մէհմէտը զինադադարին դատապարտուած է իբրեւ կեղծ սնանկ եւ զրկուած է քաղաքացիական իրաւունքներէ: Եւ սակայն, Ֆրանսացիները մինչեւ Նախարարութեան աստիճան բարձրացուցին զայն:

ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՇՈՒՐՋ

Խորհ. Արուեստի սեպտեմբերի թիւին մէջ Ա. Յովհաննիսեան ստորագրած է հետեւեալ ուշագրաւ յօդուածը.—

Հայ երաժշտութեան պատմութեամբ զբաղած են Կոմիտաս, Սպ. Մելիքեան, Ռ. Մելիքեան, Վ. Ղորղանեան, Գ. Լեւոնեան (աշուղական հարցերով), իսկ ներկայիս՝ Օ. Տէր Գրիգորեան եւ Ա. Քոչարեան:

Այս հարցը համարելով խիստ հետաքրքրական, առարկայ՝ ամբողջական, մանրամասն, ծրագրեալ ուսումնասիրութեան, կ'ուզէի շօշափել միայն կարգ մը հարցեր Հայաստանի հեռաւոր անցեալի երաժշտական մշակոյթի վերաբերեալ, առնելով նախաքրիստոնէական ժամանակաշրջանը:

Պատմական դէպքերու եւ Հայերու ներքին կեանքի, ինչպէս նաեւ ցեղագրական կազմութիւններու վերաբերեալ տեղեկութիւնները, որոնցմով ստեղծուած է հայ ժողովուրդը, առհասարակ լրիւ չեն ըստ բաւականի, եւ պատասխանելու համար այն հարցին թէ ինչպիսի բնոյթ ունէր երաժշտական արուեստը մեր մէջ հնադարեան շրջանին, համեմատաբար շատ քիչ տեղեկութիւններ կան:

Այս հարցերուն ուսումնասիրութեան համար իբրեւ աղբիւր կրնան ծառայել այն զանազան պատմական յիշատակարանները, որոնք կը վերաբերին մերձաւոր Արեւելքի ժողովուրդներուն՝ նախ քան Հայոց երեւան գալը, ինչպէս նաեւ հայ ժողովուրդի վերջնական ձեւաւորումէն ետքը, ժողովուրդներ, որոնք մերձաւոր Արեւելքի մէջ բաւական մեծ մշակոյթ են ստեղծեր: Եւ քանի որ այդ ժողովուրդները քաղաքական բուռն իրադարձութեանց կրկէսին մէջ իրարու են փոխանցեր նաեւ իրենց նիւթական մշակոյթի արտադրութիւնները, ուրեմն զարմանալի ոչինչ կայ եթէ մենք կը գտնենք երաժշտական զանազան աւանդութիւններ, որոնք մեր մէջ մնացեր են իբրեւ նախահայկական քաղաքակրթութեան հնադարեան յիշատակարաններ:

Որ նախահայերու երաժշտութիւնն իր ժամանակին որոշ բարձրութեան հասեր է, այդ մասին կը վկայեն քանի մը հատ ու կտոր տեղեկութիւններ: Այսպէս, օրինակ, մնացեր է հիթիթական օրէնքի յօդուածներէն մին, ուր կ'ըսուի. «Երաժիշտը պէտք է տուրք վճարէ, բայց երաժիշտի դէմ թող ոչ ոք հարց յարուցանէ, ոչ ոք կրնայ գրաւել անոր տունը, արտերը, այգիները, ով որ արդէն հարց է յարուցաներ երաժշտի դէմ, այժմէն իսկ պէտք է հրաժարի. երաժիշտը կրնայ ետ առնել այն, որ գրաւման տակ դրուած է»(*):

Շատ աղքատիկ տեղեկութիւններ ունինք Ուրարտացիներու երաժշտութեան մասին: Բայց մեզի համար շատ աւելի մեծ նշանակութիւն ունին այն տեղեկութիւնները, որոնք կը վերաբերին Փռիւգիացիներու երաժշտութեան, մանաւանդ անոր համար որ Հայերուն ամէնէն մօտիկ ժողովուրդն են Փռիւգիացիները,— անոնք, ըստ Ստրաբոնի, կը խօսէին հայերէն լեզուով: Փռիւգիացիները վերջնապէս Հայաստանի մէջ հաստատուած են Զ. դարէն առաջ: Թէ Փռիւգիացիները հետաքրքրական երաժշտական աւանդութիւններ թողած են, այդ մասին ունինք որոշ վկայութիւններ: Այսպէս, օրինակ, բժիշկ Մինկեւիչն իր Երաժշտութիւնը իբրեւ բժշկական միջոց Կովկասում խորագրով յօդուածի մէջ կ'ենթադրէ «Նախկին Ելիզապէթոպոլ նահանգի Հայերու մէջ գոյութիւն ունեցող այն սովորութիւնը, որ մէկ քանի ծանր հիւանդութիւններ կը բուժեն երաժշտական գործիքներու վրայ նուագելով եւ միաժամանակ պարելով, որուն կը մասնակցի նաեւ ինքը հիւանդը՝ անկախ իր ուժերու վիճակէն, ոչ այլ ինչ է եթէ ոչ ժողովուրդի աւանդութիւններու մէջ պահպանուած փռիւգիական քրմական պարեր: Այդ պարերը Փռիւգիացիներուն մէջ ալ կը կատարուէին երաժշտութեամբ եւ վայրենի բացագանչութիւններով: Հայոց մէջ այս սովորութեանց պահպանումին պատճառը Մինկեւիչ կը վերագրէ անոր որ Փռիւգիացիները ազգակցական կապեր ունէին Հայոց հետ: Յայտնի է որ Ասկլեպիադ այդ պարերը փոխ է առած Փռիւգիացիներէն եւ մտցուցած յունական բժշկագիտութեան մէջ»(*):

Ուշագրաւն այն է, որ երաժշտութիւնը իբրեւ բուժական միջոց՝ բժշկագիտութեան մէջ մտնելով Փռիւգիացիներու միջոցաւ, մեծապէս տարածուեր է ոչ միայն Հայոց, այլ եւ շատ ուրիշ ժողովուրդներու մէջ: Մինչեւ վերջերս, վարակիչ հիւանդութեանց պարագային՝ Կովկասեան ժողովուրդներու մէջ լաւագոյն բուժական միջոցը կը հանդիսանային երաժշտութիւնն ու պարը՝ հիւանդին մասնակցութեամբ: Այս սովորութիւնը տարածուած էր Հայոց եւ Վրացիներուն մէջ (Եաշվիլի):

Պատմաբան Ստեփաննոս Օրբէլեան կը գրէ թէ Ը. դարուն ապրող աղջիկ մը, Սահակադուխտ, Ստեփաննոս Սիւնեցի եպիսկոպոսին քոյրը, Հայաստանի մէջ երաժշտական գործիքներով բուժելու փորձեր կը կատարէր: Բուժման այսպիսի եղանակ գոյութիւն ունէր եւ կը գործադրուէր Հայաստանի ժողովրդական բժշկականութեան մէջ մինչեւ վերջին ժամանակներս: Ատոր օրինակները շատ են.— Փաստը կը գտնենք Սայաթ Նովայի Քեամանչա բանաստեղծութեան մէջ: Մ. Կորքիի Եկոր Բուլըչով թատերախաղին մէջ հոգեկան հիւանդ Բուլըչովը կ'աշխատին բժշկել երաժշտական գործիքով: Մաքսիմ Կորքին բուժման այս միջոցը երեւի առած է ռուս ժողովրդական բժշկութենէն: Պէտք է ատոր աղբիւրն ալ փնտռել հնութեան մէջ:

Բայց Փռիւգիացիները շատ աւելի կարեւոր ժառանգ մը ձգած են հայկական մշակոյթին մէջ,— ատիկա փռիւգիական քառաղին (tetracorde) է:

Ես կանգ չեմ առներ այն հարցին վրայ թէ ինչ նշանակութիւն ունի փռիւգիական ներդաշնակութիւնը եւրոպական երաժշտութեան մէջ, մատնանիշ կ'ընեմ միայն անվիճելի այն ազդեցութիւնը, զոր փռիւգիական երաժշտութիւնը ունեցեր է հայկական երաժշտութեան վրայ:

«Հայկական ժողովրդական գամմաները» գրքոյկի մէջ (Սպ. Մելիքեան) մենք կը գտնենք վկայութիւն մը այն մասին թէ հայկական ժողովրդական երգերու մեծ մասը կառուցուած են փռիւգիական քառաղի կամ քառաձայնի հիման վրայ: Կոմիտասի հաւաքած եւ Ս. Մելիքեանի վերլուծած 1000 ժողովրդական երգերէն 408ը կառուցուած են փռիւգիական քառաձայնի եւ 20ը փռիւգիական լըրիւ կամմայի հիման վրայ,— ընդամէնը 43 առ հարիւր:

Կարելի չէ պարզ պատահականութեամբ բացատրել եթէ փռիւգիական քառաձայնը այդպիսի կարեւոր տեղ է գրաւեր միւս ձայնաշարերու մէջ: Ան այդ մեծ տեղը գրաւեր է միայն անոր համար, որ Փռիւգիացիները, իբրեւ Հայոց նախորդները, անմիջական Հայոց փոխանցած են իրենց երաժշտական սկզբունքները, եղանակները, որոնք օգտագործուած են հայկական ժողովրդական երաժշտութեան մէջ: Թէ խօսքն այստեղ միայն Կոմիտասի հաւաքած երգերուն չի վերաբերիր, ատոր ապացոյցն այն է որ ժողովրդական մոթիֆներով կազմըւած, աշուղներու կողմէ մշակուած երգերն ալ չեն շեղիր փռիւգիական քառաձայնէն:

Մեր մեծ վարպետներուն եւ երաժիշտներուն ժամանակակից արուեստը, որքան ալ հիմնուած ըլլայ հայկական ժողովրդական երաժշտութեան վրայ եւ սնունդ առնէ անկէ, մեծ մասամբ հիմնուած է փռիւգիական քառաձայնի վրայ: Նոյն իսկ մեր նոր երաժիշտներուն (Ա. Խաչատրեան, Գ. Եղիազարեան) մօտ, փռիւգիական քառաձայնը ամէնէն աւելի սիրուած ձեւը կը մնայ:

Այսպէսով փռիւգիական քառաձայնը հայկական ժողովրդական երաժշտութեան մէջ է անցեր, իսկ այժմ ալ կ'անցնի ժամանակակից սէնֆոնիք երաժշտութեան՝ զուտ պատմական ժառանգականութեան ճամբով:

Ասկէ մեկնելով, մենք կը կարծենք որ ապագային ալ, եթէ մեր երաժշտական մշակոյթը չշեղի ժողովրդական ստեղծագործութենէն ոճի եւ ծայր աստիճան եւրոպականացումի տեսակէտով, այն ատեն կը պահպանէ հայ-փռիւգիական երաժշտական ֆորմայի մեր մատնանշած սկզբունքը:

(*) Ժ. Կոնդիօ,— Հիթիթները եւ հիթիթեան մշակոյթը (ռուսերէն):

(*) Փրոֆ. Լ. Ա. Յովհաննիսեան,— Բժշկականութեան պատմութիւնը Հայաստանում:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

«ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԸ»

Եղանակի առաջին խորհրդային ժապաւէնը, գրեթէ նման իր նախորդներուն ուր կը շեշտուի քարոզչական ոգին: Քաղաքացիական կռիւներէն առնուած նիւթ մը որ կարծէք խորհրդային ժապաւէններու հիմքն ու կարեւորագոյն մասը կը կազմէ: Այս տարեշրջանին, ատկէ ալ առաջ, ներկայացուած բոլոր ժապաւէնները կը մատնէին նոյն ոգին,— քարոզչական ձեւ մը, թափանցելու համար զանազան երկիրներէ ներս: Գեղարուեստի անուան տակ համակրութիւն ստեղծելու միջոց մը:

Շարժանկարի հրապարակին վրայ կան բաւական թիւով խորհրդային ժապաւէններ, եւ այժմ կը ցուցադրուին ոչ միայն զանիակ կամ մասնաւոր սրահներու մէջ, այլ եւ ամէն տեղ:

Ժողովուրդի ընդվզումը բռնապետութեան դէմ, փառաբանութեան գլխաւոր կէտն ըլլալով, զանազան առիթներու տակ, օգտագործելով հանդերձ այդ պարագան, վերջերս սկսած են ոչ միայն համայնավար կուսակցութեան փառաբանումը կատարել, այլ եւ մինչեւ հիմա կիրարկուած մենատիրութեան ձեւը մասամբ փոփոխութեան ենթարկելով, գովասանքն իսկ կը կատարեն մինչեւ հիմա հալածուած եւ աքսորուած Սոցիալ Դէմոկրատ (մենշեւիկ) կուսակցութեան, երբ կը կռուէին ցարիզմի դէմ, այդ ժամանակները (ինչպէս «Մաքսիմի երիտասարդութիւնը»):

Առանց նիւթէն հեռանալու, անդրադառնանք այժմ խորհրդային այս նոր արտադրութեան «Բարեկամներ»ուն որ նուիրուած է Ֆրանսացի նշանաւոր գրող Ռոմէն Ռոլանի, (բարեկամ Խ. Միութեան):

Ժապաւէնի նիւթը եւ բեմադրութիւնը զոր կատարած է Առնշթամ, կարելի է միջակէն աւելի բարձր դասել: Չափազանց հասարակ նիւթ մը ըլլալով՝ բեմադրիչը կրցած է յաջող պատկերներով, բաւական հետաքրքրական դարձնել: Իսկ դերակատարները, որոնց հանդիպած ենք ուրիշ շարժանկարներու մէջ, գովելի են իրենց պարզ եւ բնական խաղարկութեամբ:

Նախ եւ առաջ պաստառին վրայ կ'երեւայ բանւորական բնակավայր մը, 1914ին ուր թշուառութիւնը իր թաթը սփռած է ամէնքին վրայ, մանաւանդ երեխաներուն ցնցոտիներն ու դէմքի տխրութիւնը կը մատնեն աղքատութիւնն ու տառապանքը:

Երեք աղջնակներ՝ Զոյա, Նաթաշա, Ասիա եւ տղեկ մը՝ Ջէնքա, վերջ տալու համար իրենց թափառական կեանքին, կ'որոշեն միատեղ երգելով իրենց ապրուստը հոգալ, այնպէս ինչպէս կ'երգեն եկեղեցիներու մէջ:

Առաջին առթիւ, բանւորական սրճարան մը կը դիմեն, եւ տիրոջ արտօնութիւնը ստանալէ յետոյ, կը սկսին իրենց տղայական խմբերգով ձանձրացնել ներկաները, անփոփոխ եւ մնայուն յաճախորդները որոնք այդ հաւաքատեղին կուգան, ալքոլին հետ մոռցնելու համար իրենց վիշտն ու տառապանքը, իրենց միակ սփոփանքն ու անբաժանելի ընկերը:

Չորս մանուկները միասին դուրս կը շպրտուին սրճարանէն եւ կ'իյնան փողոց: Սրճարանի յաճախորդներէն նախկին ծերունի նաւազի մը ուշադրութիւնը գրաւած ըլլալով այդ մանուկներու պարագան, կը ջանայ հասկնալ եւ կատակաբանութեամբ կը յաջողի վերջապէս անոնց սիրտը գրաւել:

Ծերունին իր կարգին, տղայական երգերու փոխան կը սորվեցնէ աշխատական եւ յեղափոխական երգեր եւ օր մըն ալ վերջապէս երբ այդ նոյն սրճարանը կուգան դողդղացին իրենց նոր երգը մրմնջելու, եղանակի սկզբնաւորութեան իսկ բոլորը լռելեայն կ'ունկնդրեն այդ ազատական երգը: Փոքրիկները աւելի վստահօրէն եւ աւելի քաջաբար կը թնդացնեն եւ հետզհետէ սրահն ալ միաբերան ոտքի կը կանգնի ձայնակցելու համար այդ խմբերգին: Ու փոխանակ վտարուելու, այս անգամ գովասանքի կ'արժանանան, սակայն ոստիկանութիւնը վրայ կը հասնի եւ կռիւի պահուն իսկ, փոքրիկները կը յաջողին փախուստ տալ, սակայն հետքը կը կորցնեն երգչախումբի թաւ ձայնաւորին...

1919 քաղաքացիական կռիւ: Այս անգամ երեք աղջնակները մեծցած կը տեսնենք, մէկ մէկ կարմիր խաչի ժապաւէններ փաթթած իրենց թեւը, կարմիր բանակին յառաջապահ զինուորներուն հետ: Հերոսներու նման, կարեւորութիւն չտալով թնդանօթի գոռումներուն, կը կապեն զինուորներու վէրքերը, ժպիտը իրենց դէմքին, անվախ եւ արիասիրտ: Հեռուէն կը լսուին ճերմակներուն երգը, որոնք կը յառաջանան իրենց ուղղութեամբ: Պէտք է որ անկարող վիրաւորները փոխադրեն, սակայն ի զուր կը սպասեն շոգեկառքի գալուստին, որուն սուլոցին փոխան անդադար կը լսեն թնդանօթի եւ հրացանաձգութեան պայթումները:

Վերջապէս կը հասնի շոգեկառքը: Իրենց ազատարարը, վարիչն է նախկին ծերունի նաւազը: Վիրաւորները շոգեկառք փոխադրելէ յետոյ ճեպընթացքը կը սկսի շարժիլ: Պէտք է որ անցնին թշնամի բանակի մէջէն որ գիծերու երկայնքն ի վեր դիրք բռնած կը կռուին:

Շոգեկառքը սրընթաց կ'արշաւէ, մինչ ծերունի նաւազը հրետանիի բըթակին դրած իր մատը անհամբեր կը սպասէ: Կ'երեւան ճերմակ զինուորները. հրետանին անընդհատ կը գործէ, մինչ շոգեկառքը կը սուրայ դաշտի մէջէն, երկաթուղիի եզերքն ի վեր ճերմակ զինուորները գետին սփռելով:

Անցած են այլեւս թշնամի բանակին գիծերէն, ազատած են, կը հասնին վերջապէս իրենց տեղը, հոս ալ այդ երեք աղջիկները վիրաւորները կը խնամեն մօր մը պէս, գուրգուրալով ամէն մէկ զինուորի վրայ:

Այդտեղ է որ Զոյքան կը գտնէ իր երբեմնի սիրահարը՝ մանկութեան շրջանի ընկերը Ջէնքան:

Կրկին չորսը միացած են, առաջուան նման, կը յիշեն հին օրերը ու փոխանակ հանդիպելու իրարու փողոցները կամ սրճարանի մը անկիւնը, այժմ հաւաքուած են կարմիր բանակի յառաջապահ կամ վիրաւոր զինուորներուն հետ:

Եւ որպէսզի այդ ընկերակցութենէն մէկը պակսի, աւելի տխուր դարձնելու համար վերջաւորութիւնը, հեղինակը այստեղ քիչ մը անբնականօրէն, երկու ճերմակ զինուորներու միջոցաւ, երկինքէ ինկածի նման, մեռցնել կուտայ Ասիան, մինչ անբաժանելի Զոյքան, Նաթաշան եւ Ջէնքան ձիերու վրայ նստած կը յառաջանան, ժպտելով իրենց ապագայ յոյսերուն, յաղթանակի կամ մահուան առջեւ...:

Ն. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

Հայկական «[illegible]» Պերլինի մէջ

ՊԵՐԼԻՆ.— Բացառիկ ապրում մը էր Պերլինի Հայերուս համար արեւելեան նուագի վարպետ Պ. Ռուբէնի տիկնոջ նուագահանդէսը, կիրակի հոկտ. իրկուն Շուպէրթ սրահին մէջ: Ոչ միայն Հայերուն համար ոգեւոր էր նուագահանդէսը, այլ եւ պերլինաբնակ մեր դրացի գաղութներու ներկայացուցիչներուն համար,— Վրացիներ, Իրանցիներ եւն. որոնք բաւական թիւով ներկայ էին: Նոյն իսկ հետաքրքրական եւ մասնաւոր ուշադրութեան առարկայ էր Գերմանացիներուն որոնք թէ նուագահանդէսին ներկայ ըլլալով վայելեցին արեւելեան երաժշտութիւնը եւ թէ լսեցին շաբաթ իրիկուան իսկ ձայնասփիւռի մէջէն իբրեւ «արձագանգ երեկոյեան» մեր քաղցրիկ «Մայր Արաքս»ին:

Պ. Ռուբէնի «Հայ Երիտասարդ Միութեան հաւաքոյթին մէջ տուած տեղեկութիւններէն կ'իմանանք թէ այս կարգի այցելութիւնները արուեստագէտներու կողմէ նոյն իսկ մինչեւ Ճափոն, Շանկայ, Ռանգուն, Խարպին... Լվով եւ Վարշաւա, կարծես մեր հայրենակիցներուն տուած մեծ ոգեւորութիւն եւ վերյիշում պի հայրենի երկիր եւ երգիք: Պէտք կա՞յ կրկնելու թէ հայ ժողովուրդ գաղթական այս վիճակի շարունակութեան մէջ հոգեկան ապրումներու պակասէն հետզհետէ աւելի կ'ամբո նան ուծացումն ու անտարբերութիւնը, այլ մանաւանդ աշխարհաքաղաքացիութիւնը ... Անհրաժեշտ է ցում: Իսկ այդ ցնցումը ի՞նչ բանով աւելի գեղեցկօրէն կրնայ յառաջ բերել քան երաժշտութիւնը: Այս տեսակէտով մենք պիտի փափաքէինք յաճախ առիթը ունենալ հայ արուեստագէտներ մեր մօտ տեսնելու եւ պիտի խնդրէինք երգերու եւ եղանակներու ընտրութիւնը կատարել միայն հայկական կամ դէթ հայացուած երաժշտութեան գանձէն:

Պ. Ռուբէնի երգահանդէսին ցանկին խառն ընտրութիւնը բացառիկ հանգամանք մը կը ներկայացնէր, նկատի ունենալով հրաւիրեալներու միջազգային շարքը, մանաւանդ մեր դրացի ժողովուրդներու գաղութներուն ներկայացուցիչները: Թերեւս ալ նպատակ մըն էր վերջերս Պերլինի մէջ ստեղծուած բարի դրացնութեան յարաբերութեանց մանաւանդ Վրացի եւ միւս գաղութներուն հետ: Մեր վե րի դիտողութիւնը կը վերաբերի ընդհանրապէս հայ գաղթային կեանքին:

Ուրեմն արեւելեան երաժշտութիւնը որ մեր հայրենակցին այնքան վարպետօրէն նուագած քեմանչէին լարերէն կը թրթռար եւ կը հնչէր, կ'ողողէր մեզ եւ մեր հիւրերը, ամբողջ արեւելքը մեզի կը խօսէր իր բոլոր ու ջինջ երկինքով, իր համար զար ծաղիկներով, իր «Ծիրանի ծառ»ով, «Կռունկ»ով եւ «Մայր Արաքս»ով:

Պ. Ռուբէն սորվեցաւ յաճախ կրկնել ծափերու եւ փունջերու տարափին տակ: «Հայ Երիտասարդ» Միութիւնը եւ Հայ Գաղթ. Միութիւնը մէյ մէկ ծաղկեփունջ նուիրեցին: Ընդհանրապէս Գաղթ. Միութիւնը ստանձնած էր ամբողջ կազմակերպութիւնը հանդէսին եւ անոր կողմէ ալ գերմաներէն գրութիւն մը կարդաց Տոքթ. Արտ. Աբեղեան ծանօթ

ԿԱՐՄԻՐ ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ ԵՐՋԱՆԻԿ ՕՐԵՐՈՒՆ

Բայց սարսափելի անխոհեմութիւն էր ըրածնին:

Այս շաբթու Բերայի մեծ փողոցը գտնուած Քոնքորտիա թատրոնը հայ, պուլկար եւ մօլտօվալաք քանի մը աննշան երգչուհիներէն զատ հասարակութեան կը ներկայացնէր ֆրանսացի սիրուն երգչուհի մը՝ Նինէթ Գաթրիքս, որ, իր բարեմասնութիւններով հանդերձ սա՛ առաւելութիւնն ալ ունէր որ ժամանակին Պրէսթի մէջ գեղեցիկ ժամանց մը ունեցած էր Մուէթի սպաներէն Թուալէյի հետ: Պոլսոյ մէջ հիմա Նինէթ իր շնորհներու ամենամեծ մասը կը վերապահէր գեղազէմ հարիւրապետ Աճմէտ պէյի, Պերլինի զինուորական վարժարանէն շրջանաւարտ, պատերազմական նախարարին թիկնապահ, Թուխ, երկայնահասակ, համազգեստին մէջ վայելչօրէն սեղմուած, եւ գերմանական դրութեամբ միակնոցաւոր: Թուալէյ պարտք կը սեպէր միջամտել իբրեւ ֆրանսացի սպայ եւ, նաեւ, քանի որ վայելքին ամբողջութիւնն ալ իրեն կը պատկանէր, եթէ կը համարձակիմ այս բացատրութիւնը գործածել:

Այն աստիճան որ նոյն Նոյ. 21ի կէսօրէ վերջ Մուէթի մէջ հետեւեալ խօսքերը փոխանակուեցան Պոլիաքի, որ ցամաք իջնելու կը պատրաստուէր եւ իր ընկեր Թուալէյի միջեւ, որ նոյն գիշերուան պահակն էր նաւուն մէջ.

— Ըսէ՛ ինծի, Պոլիաք, քանի որ Բերա կ'երթաս, կը հաճի՞ս յանձնարարութիւն մը կատարել:

— Ամենայն սիրով, սիրելիս, ո՞րը:

— Խնդրեմ, ծաղկավաճառ Քունճեանին մօտ երթաս եւ փառաւոր փունջ մը կազմել տաս: Եւ, շարունակեց ինքն իսկ Պոլիաք, հասցնել զայն քու քարթովդ Օր. Նինէթ Գաթրիքսի, օթէլ Լիւքսանպուր:

— Քեզմէ անկարելի է բան ծածկել, մա՛րդ: Ուրեմն կը խոստովանիմ մնացածն ալ: Քարթիս վրայ քանի մը կարճ այլ զգայուն բառերով պիտի բացատրեմ, թէ կը փափաքիմ այդ աղջկան հետ հանդիպում մը ունենալ Վէնետիկ փողոցի մեր բնակարանին մէջ: Ուստի Անթուանէթին ալ գնա՛ խնդրէ որ սենեակս պատրաստէ պէտք եղած կերպով, վաղն իսկ հարկ եղած ծաղիկներս դնէ, քիչ մը հոտեղէն այրէ եւ յարմար ալ ընթրիք մը պատրաստէ:

— Պակաս մնացածն ալ կ'աւարտեմ, հաճոյասէր Թուալէյ: Այս իրիկուն Գօնգօրտիա կ'երթամ եւ վաղը առաւօտ քեզի կը բերեմ գեղանի բարեկամուհիիդ պատասխանը:

Արդ, Պոլիաք գիտէր թէ նոյն այդ իրիկունը, Կալլիոպէ Գօնգօրտիա պիտի երթար իր ամուսինին եւ եղբօր հետ: Իր ընկերոջ իրեն վստահած յանձնարարութիւնը ահա պատճառ մը կ'ըլլար նորէն տեսնելու աղուոր Կալլիոպէն, առանց կասկած արթնցնելու:

Այդ իրիկուան ներկայացումը շքեղ տեսակէն չէր: Ուրբաթի երեկոյթներուն համար դեսպանական մարմինին վերապահուած օթեակները պարապ էին: Սարսափելի օդը չէր թոյլատրած շատերուն՝ իրենց տուներէն դուրս ելլել: Ասկէց զատ, իտալական սիրաշ մը, Բանկալթի կասկածելի գետնի մը վրայ հաստատուած, իր առաջին ցուցադրութիւնը կ'ընէր այդ գիշեր: Անանկ որ Գօնգօրտիայի մէջ հազիւ յիսունի չափ միայն հանդիսատես կային նուագախումբին մօտ եւ նոյնքան ալ միւս աժաննոց տեղերը:

Կալլիոպէ հոն էր, նախատեսուած «արգելիչ»ներուն ընկերակցութեամբ, որոնց ձեռքը սեղմեց նախ Պոլիաք, յետոյ ալ իր բարեկամուհիին ձեռքը համբուրելով.

— Յարգանքներս, տիկին, շատ ուրախ եմ որ ձեզի կը պատահիմ սա կորսուած տեղը:

— Բարեւ, Պոլիաք, դիպուա՞ծը թէ ինքզինքնիդ կորսնցնելու փափաքը հոս կը բերէ ձեզ:

— Ո՛չ մին ոչ միւսը, պարզապէս իբրեւ դեսպան կուգամ, ընկերէ մը յանձնարարուած, որպէսզի զինակցութեան դաշինք մը կնքեմ...: Ուստի մեծ ցաւով պիտի մեկնիմ ձեզմէ երկրորդ միջնարարին վայրկեան մը միայն, այս խեղճ ու կրակ թատրոնին նրբանցքներուն մէջ, յանձնարարութիւնս կատարելու:

— Որպէսզի, վրայ բերաւ Սոֆոկլը ծանրօրէն, Օր. Նինէթին լուր տանիք Պ. Թուալէյի կողմէ:

— Գուշակութեան մէջ մէկ հատիկ ես, Սոֆոկլը, պատասխանեց սպան:

— Նաեւ անզգածնապահութեան մէջ, աւելցուց Կալլիոպէ: Բայց գիտէ՞ք, Պոլիաք, որ ես կեանքիս մէջ թատրոնի մը նրբանցքը ոտք չեմ կոխած: Սարսափելի փափաք մը ունիմ եւ եթէ ամուսինս թոյլ տայ...

Յունարէն կարճ խօսակցութիւն մը. ամուսինը թոյլ կուտայ:

« Նրբանցքներուն մուտքը բացարձակապէս արգիլուած է հանրութեան »: Խոշոր ազդագիր մը այսպէս կը հռչակէ թուրքերէն, ֆրանսերէն եւ յունարէն: Ոստիկանը կոշտ « Եասա՛ք » մը կը հանէ սպային դէմ, եւ ետեւէն ալ Կալլիոպէ, կը փորձէր ներս մտնել: Բայց նուագախումբին առաջին կարգի վրայ նստող սթամպուլին հագած պարոն մը շարժուձեւ մը կ'ընէ: « Պույուրուն, էֆէնտի՛մ », կը մրմնջէ սոսր վրայ ոստիկանը, ինքն իսկ բանալով դուռը:

Անկարգութիւն եւ աղտեղութիւն խելքէ միտքէ չանցած, ահա նրբանցքին ներսի կողմը ընդհանրապէս: Կալլիոպէ յուսախաբ կ'ըլլայ:

— Շատ դէշ է, սիրելիս, ըսաւ կամաց մը, աս ի՛նչ աղտոտ տեղ է:

Այս միջոցին վրայ հասաւ կուզ ու խորշոմած յոյն սպասուհի մը, իբր թէ այս անկենդան այցէն խռոված: Ի՞նչ է այս դուրսէն եկողներուն ուզածը: Սպան մէճիտիէ մը կ'անցնէ անոր եւ կը հարցնէ Օր. Նինէթի օթեակը:

— Էֆէնտիմ, Օր. Նինէթը բեմի վրայ է: Զբաղած է, չեմ համարձակիր խանգարել զինքը:

— Ըսէ՛ք իրեն, կ'աղաչեմ, որ ֆրանսացի սպայ մը կը փափաքի իր յարգանքները մատուցանել իրեն:

Երկրորդ մէճիտիէ մը կը համոզէ պառաւը: Իր ետեւէն կը յառաջանան Պոլիաք եւ իր բարեկամուհին: Աղօտ լուսարձակներով երկու լապտեր կը լուսաւորեն մեծանուն երգչուհին, որ խօսքի բռնուած էր սպայի մը հետ: Աճմէտ պէյն է, գեղազէմ հարիւրապետը, ամէն ժամանակէ աւելի վայելուչ եւ յարդարուած: Անդիմադրելի նուաճողի մը պէս, Թուրքը կռթնած կը խօսի բարձրաձայն: Իր պոռ ձայնը եւ ներս փախած աչքերը կարծես կասկած կուտան թէ մի՛ գուցէ այդ իրիկունը Գուրանին պատուիրանքներուն հակառակ շարժած ըլլայ գինի եւ բարկ ըմպելիքներ ճնկելով: Պահը խիստ անյարմար է երգչուհիին մօտենալու:

(7)

(Շար.)

ԲԱՆՔ ՀԵԳՆԱԿԱՆՔ

ԻՐԱՒՈՒՆՔ ՈՒՆԻ, ԻՐԱՒՈՒՆՔ ՉՈՒՆԻ...

Ժայռի պէս հաւատք մը ունի սա մեր ժողովուրդը: Երբ կը հաւատայ բանի մը, զօրաւոր հակափաստերն իսկ չեն կրնար խախտել իր հաւատքը:

Այսպէս, օր մը, մեր պապերուն ըսած են թէ Եւրոպան հանքահորն է բոլոր տեսակի առաքինութիւններուն:

Հոնկէ կը բխին մարդասիրութիւնը, եղբայրութիւնը, արդարութիւնը, լոյսն ու գիտութիւնը:

Աստուած ինքն ալ, երբ Ասիացի, հաւատալով մեզի պէս, Եւրոպայէն առած է իր արդարութեան նժարն ու օրինագիրքը, եւ ճիշդ այդ հաւատքին վրայ հիմնուած, իր միածին որդին ղրկած է Ասիացիներուն փրկելու համար զիրենք մեղքէ ու տգիտութենէ...

Երբ ամենադէտ Եհովան իսկ խաբուած է Եւրոպացիէն, ալ ո՞ւր կը մնայ մեզի պէս տկար ազգ մը, որ եւրոպական գլխարկի մը շուքին կը ծնրադրէինք մեր երկրին մէջ, իսկ անոր լեզուէն բառ մը արտասանողը դպրոցի տնօրէն կամ թաղական կ'ընտրէինք հպարտութեամբ...

Եկանք, տեսանք այդ բոլոր առաքինութիւններուն ակն ու աղբիւրը, հասկցանք որ այդ բոլորը արտածելու համար շինուած ապրանքներ են եղեր:

Եւ այսօր, կը նմանինք մարդու մը, որ, մութ եւ ընդարձակ սենեակի մը մէջ կորսուած ասեղ մը կը փնտռէ...

— Արդարութիւն, պարոն Եւրոպա, մենք քու դաշնակիցդ, քեզի համար կեանք եւ հարստութիւն զոհած ենք, քու քաղաքակրթութեանդ սիրոյն համար... պուտ մը իրաւունք:

— Դէհ, գնա սա դիմացի ճենճերանոցը, քրտնէ եւ հացդ շահէ, օտարական:

— Պարոն, ես ողորմութիւն մուրալու չեմ եկած հոս, արիւնովս գնած իրաւունքս կ'ուզեմ...

— Է՜յ, գնա բանդ, չե՞ս տեսներ, շընիկիս ոտքն է կոտրեր, իմ ցաւս ինծի կը բաւէ: Եթէ կ'ուզես մարդկութիւն ընել, օգնէ ինծի որ աս խեղճ կենդանիս տուն փոխադրեմ, զգո՜յշ, ձեռքերդ աղտոտ չըլլա՜ն...

Հայը իրաւունք չունի, բարեկամներս, հայրենիք, տուն տեղ ունենալու:

Իրաւունք չունի երկրագունդին վըրայ, երկրէ երկիր, քաղաքէ քաղաք ճամբորդելու:

Իրաւունք չունի ծոյլ եւ անգործ շրջելու, երբ թափառական կը ձերբակալեն զինք:

Իրաւունք չունի տարբեր երկիրներ ապաստանած իր ազգականներուն կամ ծնողքին մօտ երթալու եւ իր կարօտը առնելու:

Իրաւունք չունի իր գտնուած երկրին ծառայելու եւ իր կարողութիւնները արժեցնելու:

Իրաւունք չունի բարձր խօսելու, բողոքելու անիրաւութեան դէմ, ինքզինք պաշտպանելու դատարաններու առջեւ:

Իրաւունք չունի իր բանւոր ընկերներուն բողոքին ձայնակցելու, կը վտարուի երկրէն:

Իրաւունք չունի չէզոք մնալու, այդ պարագային ալ ընկերները կը վտարեն զինք իրենց շրջանակէն...

Իրաւունք չունի գաղտնի աշխատելով գլուխ մը սոխ ճարելու իր անօթի զաւակներուն համար:

Իրաւունք չունի իր զաւակները անօթի ձգելու եւ պետութեան վրայ բեռ դնելու զանոնք:

Իրաւունք չունի իր զաւակները տեղական վարժարանները դնելու՝ եթէ հոն տեղ չկայ:

Իրաւունք չունի ազգային վարժարաններ բանալու:

Իրաւունք չունի իր զաւակները անկիրթ ձգելով՝ դէշ քաղաքացիներ պատրաստելու հանրութեան:

Հայ տղան իրաւունք ունի օտար դպրոցներու մէջ առաջին նիշը առնելու, բայց իրաւունք չունի այդ առաջնութիւնը օգտագործելու դպրոցէն դուրս:

Իրաւունք չունի իր ճակտին քրտինքով կամ երկրէն բերած փոքր խնայողութիւնով գործ մը հիմնելու եւ իր կեանքը շահելու:

Իրաւունք չունի իր ափիկ մը հայրենիքը սիրելու եւ հոն գաղթելու:

Իրաւունք չունի իր երկրին մէջ անձնապաշտ ըլլալու կամ իր մեռելներուն վրայ լալու, ինչպէս իրաւունք չունի իր մեծ զաւակներուն ոսկորները հանգչեցնելու իր պապերուն հողին վրայ՝ առանց թոյլտուութիւն առնելու, թաթար մօլլա Ահմէտէն կամ Էկ Մուսթաֆայէն:

Վերջապէ՛ս իրաւունք չունի իրաւունք ունենալու...

Սակայն մի յուսահատիք: Անգլին ունի շատ մը իրաւունքներ, որոնք իրեն թոյլատրուած են ազնուօրէն եւ այդ իրաւունքներուն պաշտպան կանգնած են անխտիր, իր բարեկամներն ու թշնամիները:

Հայը իրաւունք ունի ուզածին չափ չարիք հասցնելու իր ազգակիցներուն: Իրաւունք ունի իր հայ դրացիին ու իր ազգային կազմակերպութիւններուն բոլոր ծրագիրները ջուրը ձգելու ու խանգարելու:

Եւ մանաւանդ իրաւունք ունի իր հայրենի հողերը անտրտունջ զիջելու իր դրացիներուն եւ սողալու վրացի Ջավըխիձէի մը կամ Ցաճիմուշվիլիի մը ոտքերուն տակ՝ թքնելով աշխարհի արդարութեան եւ բարոյականին վրայ...

Կ. ՓԵՏՈՒՇ

ցնելով Հայ աշուղները եւ ներկայացնելով Պ. Ռուբէնը:

Վրացի ունկնդիրներու ոգեւորութիւնը աննկարագրելի էր երբ Samschoblo կը նուագէր Պ. Ռուբէն, ինչպէս Իրանցիները չարգեահ նուագած ատեն:

Գերման թերթերու թղթակիցները գովեստով խօսած են յաջորդ օրուան թերթերուն մէջ նկարագրելով քէմանչէն, զայն նուագելու ձեւը, նուագողի վարպետութիւնը եւն.: Երեքշաբթի օրը Nachdausgabe (6 Հոկտ.) կ'աւելցնէ թէ Պ. Ռուբէն այս ժողովրդական նուագարանին նախնական երեք լարերուն վրայ մէկ լար եւս աւելցուցած է իր կողմէ եւ կը վերջացնէ տեղեկութիւններ տալով «Պերլին բնակող 300ի չափ Հայերու մասին, որոնք մեծ մասով առեւտրականներ են եւ առեւտրական յարաբերութիւններ կը մշակեն Թուրքիոյ եւ Իրանի հետ»: Նոյն թերթը լուր կուտայ թէ Պ. Ռուբէն պիտի այցելէ «Համպուրկ եւ Պըրիւսէլ, անկէ ալ Ամերիկա, ուր կը բնակին 150.000 Հայեր»: Զետեղած է պատկերը մեր հայրենակցին իր «քէմանչէ»ով, բայց պատահմամբ երեւի ընտրած է այն պատկերը, որուն մէջ Իրաքի թագաւորէն (ազգային քայլերգը հնարած ըլլալուն առթիւ) ստացած արաբական հագուստով եւ ակալով լուսանկարուած է: Բարեբախտաբար պատկերին տակը գրուած է Հայ Ռուբէնը իր քէմանչէով:

Der Angriff թերթը «Հայկական ռափսոտի» վերնագրով կը գրէ նոյնպէս բացատրական տողեր եւ կը գովէ Ռուբէնն ու տիկինը եւ կը վերջացնէ թէ «արուեստագէտ Ռուբէնը կատարեալ արտայայտիչն է իր նուագարանին եւ բացաւ մեզի ազգային խորայատուկ աշխարհ մը»:

Պ. Ռուբէն այս շաբթու մէջ կը մեկնի Համպուրկ եւ կը յուսանք որ վերադարձին Պերլինի Հայերս անգամ մը եւս առիթը պիտի ունենանք զինքը լսելու: Յաջողութիւն:

Պ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

ՎԱՏԻԿԱՆ, ԱՐԵՒԵԼ. ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԸ ԵՒ ԲՈԼՇԵՒԻԿՈՒԹԻՒՆԸ

Հռոմէն հետեւեալ կարեւոր հեռագիրը կը հաղորդուի Վիէննա Ն.Ֆ.Փրէսէի.— Սպանիոյ անցուդարձերը եւ եւրոպական տարբեր երկիրներու մէջ համայնավարական քարոզութեան բորբոքումը վերջին ամիսներուն Վատիկանի վարիչ շրջանակներուն ներշնչեցին անյետաձգելի պահանջ մը, այն է՝ հոգեւոր կռիւ մղել հարկ եղած ամբողջ ուժով: Կազմակերպական բազմաթիւ կարգադրութիւններ եղած են վերջին ժամանակներս, որոնք նպատակ ունին այս հոգեւոր պայքարին ծառայեցնել այն բոլոր միջոցները, զորս համայնավարները ի գործ կը դնեն իրենց իսկ քարոզութեան համար:

Միեւնոյն ատեն առաջին կարգի խնդիր դարձած է Հապէշիստանը ընդարձակ դաշտ մը դարձնելու կաթոլիկ միսիոնարութիւններու առջեւ: Այս միջոցիս յատկապէս հոն գտնուող պապական նուիրակը այս հարցը քննած է զանազան կողմերովը, համապատասխան առաջարկներ ներկայացնելու համար Վատիկանի, այսպէս պապական տեսակէտէն ուղղութիւն ճշդելու նպատակով: Հապէշիստանի ընդհանուր միսիոնարութեան մեծ նպատակին համար բաւական գործօնութիւն մը հետեւանքը պիտի ըլլայ՝ աշխատիլ միացում առաջ բերելու Արեւելեան եւ Արեւմտեան եկեղեցիներու միջեւ: Առաջին փորձը պիտի ըլլայ անշուշտ անպաշտպան ընիկ Ղպտի եկեղեցին բերել կաթոլիկութեան գոգը, եւ ասոր համար մեծատարած միսիոնարական գործունէութիւն մը անհրաժեշտ է, եւ այս կերպով հետզհետէ լուծել միաբնեայ (monophysite) քրիստոնեաներու կաթոլիկացումի խնդիրը (*): Ցետ քննութեան ապացուցուած է որ Հապէշական Եկեղեցին արտաքոյ ազդեցութիւններու տակ գտնուած է իր հոգեւոր կառուցուածքին մէջ, մինչեւ իսկ աֆրիկեան փետիշապաշտութիւնը (Fetischismus) եւ օձի պաշտամունքը դեր կը կատարեն անոր մէջ, այնպէս որ այդ եկեղեցին հիմնովին վերանորոգութեան կարօտ է: Բայց, միւս կողմէ, միսիոնարական գործունէութեան կատարեալ յաջողութիւնը այն ատեն միայն կ'երաշխաւորուի, եթէ կաթոլիկ եկեղեցին կարելի եղածին չափ նկատի առնէ տեղական կրօնական սովորութիւնները: Ըստ այսմ Վատիկանի մէջ ճիշդ այս պահուս կ'աշխատին սեփական հապէշ ծիսարան մը պատրաստել, ամէն կերպով նկատի ունենալով ղպտական ծէսերը, նոյնիսկ պահելով քահանաներուն տեղական զգեստն ու դիրքը ըստ ընիկ սովորութիւններու: Ծիսարանը կը գրուի կէէզերէն (ղպտերէն) ոչ թէ լատիներէն: Ոչ — սպիտակ քահանաներուն կամ կղերին արագ դաստիարակութեան հարցն ալ ուսումնասիրուած է մասնաւոր ուշադրութեամբ:

Արդէն տարիներէ ի վեր Վատիկան սեփական շրջափակներու մէջ Գոլէճ մը կը պահէ, որուն մէջ քանի մը հարիւր արեւելեան աֆրիկեցի ընիկներ եկեղեցական ըլլալու պատրաստուած են: Այս ընծայարանը մեծ ոյժ կուտայ նաեւ երաժշտութեան եւ կերպական Գեղարուեստին (Art plastique): Անկէ զատ, այդ ընիկները կատարելապէս տեղեակ են արհեստներու եւ գործնական կեանքի բոլոր պէտքերուն: Անոնք կրնան սեփականութիւններ, գոյքեր ունենալ, եղածները աւելցընել, զարգացնել, բաւական է որ կաթոլիկ վարդապետութեան չհակառակին: Հետեւաբար այս հապէշ եկեղեցականութիւնը ոչ միայն իր ցեղակիցներուն օտար չէ, այլ իր սեփական գերազանցութեամբ պիտի աշխատի Հապէշներէն ընտրանի մը հասցընել, դաստիարակել: Էրիթրիոյ (Իտալական նախորդ հապէշ մասնաւոր գաղթավայրը) մէջ ալ արդէն ընծայարան մը կայ նոյն սկզբունքներով, այնպէս որ այսօր Վատիկան իր տրամադրութեան տակ ունի արեւելեան աֆրիկեցի ընիկ քահանայութիւն մը:

Հետեւաբար, աննպաստ չեն դուշակութիւնները, թէ հապէշ եկեղեցին պիտի չուշանայ ամբողջովին կաթոլիկանալ: Հապէշիստանէն դուրս այս պարագան մեծապէս պիտի ազդէ սուրիական, եգիպտական եւ հիւսիսաֆրիկեան ղպտական դրոշմ կրող համայնքներուն վրայ:

Այս այսպէս թողլով, դանք բոլշեւիկութեան.— Վատիկան միջոցներ կը մտածէ բոլշեւիկութեան դէմ գործելու համար: Հռոմի մեծ այն համոզումը կը տիրէ, թէ արեւելեան եկեղեցիները շատ աւելի լաւ կազմակերպուած ըլլալով, բոլշեւիկութեան դէմ հզօր արգելքներ դնելու կարող վիճակի մէջ են քան ինչ որ չկրցաւ ընել աւելի կամ նուազ անկազմակերպ Ռուսական Եկեղեցին:

Կարճ կապելով ըսենք թէ, Վատիկան եւ ամբողջ Հռոմ այն գաղափարին կը ծառայեն թէ կաթոլիկութեան դէպի արեւելք թափանցումը չահուած ճակատամարտ մըն է նիւթապաշտութեան կամ բոլշեւիկութեան դէմ:

ԹԱՐԳՄ. ***

(*) Ծ. ԹԱՐԳՄ.— Յաչս Վատիկանի՝ Հայ եկեղեցին ալ նկատուած է միաբնեայ, որով եւ հերետիկոս, որ չէ մասնակցած Քաղկեդոնի ժողովին: Այս մասին սակայն Յառաջի էջերը սուղ ըլլալով, զուտ կրօնական-եկեղեցական այս հարցը կ'արժէ որ կրկին ուսումնասիրուի եւ լուսաբանուի Երուսաղէմի «Սիոն»ին մէջ, ուղղակի Թորգոմ Պատրիարքի հասկացողութեամբ:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ Ի ՊԱՏԻՒ ՏԻԿԻՆ ՇԱՆԹԻ

Ֆր. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղը գեղեցիկ գաղափարը յղացած էր սարքելու թէյասեղան մը, անցեալ կիրակի, 4 հոկտ. ռուսական երաժշտանոցի սրահին մէջ, ի պատիւ Տիկ. Շանթի, անոր Սուրիա մեկնումին առթիւ:

Սրահը ծայրէ ծայր լեցուն էր ոչ միայն Կ. Խաչի անդամուհիներով եւ շրջակայ բոլոր մասնաճիւղերէ եկած պատուիրակութիւններով, այլ եւ Կ. Խաչի եւ տիկնոջ համակիր բազմութեամբ մը, որուն մէջ աչքի կը զարնէին նաեւ երիտասարդներ, արիներ, Կ. Խաչի սանուհիներ եւայլն: Օրուան նախագահուհին Տիկ. Ծ. Միսաքեան ամփոփ բանախօսութեամբ մը բացաւ թէյասեղանը, ներկայացնելով տիկին Շանթը իբրեւ Կ. Խաչի գործօն անդամուհիներէն մէկը, երբեմն Շրջ. Վարչութեան մէջ, յետոյ մասնաճիւղի մէջ, երբեմն իբրեւ պարզ անդամ, վերջին տարին իբրեւ ատենապետ Շրջ. Վարչութեան:

Շրջ. Վարչութեան կողմէ Օր. Ֆլօրա Անահիտ նկարագրեց հանրային աշխատանքի նուիրուած հայ կնոջ արժէքը, Կ. Խաչի գործը, Տիկ. Շանթի մեծ բաժինը այդ գործին մէջ եւ արժէքը ու նպատակը այս խնջոյքին որ այնքան զուրգուրանքով կազմակերպուած էր իր ընկերուհիներուն կողմէ՝ իպատիւ իր յարատեւ եւ անխոնջ աշխատանքին:

Փարիզի մասնաճիւղին կողմէ ուղերձ մը կարդաց Տիկ. Միսաքեան, ուր շեշտուած էր մասնաւորապէս տիկին Շանթի ութ տարուան յարատեւ աշխատանքը Իսսի Փրանսական դարմանատան եւ Փարիզի մասնաճիւղի դարմանատան մէջ: «Ձեր բոլորին ներկայութիւնը հոս, ցոյց կուտայ թէ Ֆր. Կ. Խաչը նոր նուաճում մը եւս կատարած է մեր հանրային կեանքին մէջ. յարգանք, գնահատութիւն, զուրգուրանք ցոյց տալ ընկերուհիի մը որ տարիներ շարունակ նուիրուեր է հանրային աշխատանքի»: Ողջերթի ջերմ խօսքերէ վերջ, ուղերձը կը վերջանար այսպէս. — «Գիտենք որ մեզմէ բաժնուելով, ան չի բաժնուիր գործէն. աշխատանքի ճակատն է որ կը փոխուի միայն: Սուրիան նոյնքան լայն ասպարէզ մըն է իր սիրած աշխատանքին համար: Այնտեղ մայրեր եւ երախաներ, հիւանդներ թէ դժբախտներ պիտի տեսնեն զինքը միշտ իրենց մէջ, իսկ մեր ընկերուհիները պիտի ունենան կենդանի եւ բարախուն օրինակ մը կամքի, յարատեւութեան եւ աշխոյժ աշխատանքի»:

Գեղեցիկ ճառեր խօսեցան դարձեալ Տիկիններ Ս. Տէր Դաւթեան, Ա. Շահլամեան, Գարակէօզեան, իսկ յարգանքի խօսքեր ունէին մասնաճիւղերու ներկայացուցիչները, ինչպէս Ալֆորվիլէն, Իսիէն եւ Պ. Քոլոմպէն: Պ. Ս. Սասունի որ նոյն օրը շատ մը բացակայ ընկերներու պակասը կը լրացնէր, ոգեւորուած բանախօսութիւն մը ըրաւ յանուն Հ.Յ.Դ.Ծրջանային Ժողովին, որուն անդամները ակամայ չէին կրցած ներկայ ըլլալ թէյասեղանին, Դաշնակցութեան Թանգարանին բացման պատճառով: «Սիրելի Տիկին Շանթ, մեր յարգանքը ձեզի ու ձեր մեծայարգ ու տաղանդաւոր ամուսնոյն, մեր սիրելի ու մեծարժէք գրագէտին՝ ընկ. Շանթի որ իր առաջացած տարիքին մէջ միշտ երիտասարդ ու խանդավառ սերունդ կը կերտէ վաղուան համար»:

Թէյասեղանին գեղարուեստական բաժինը նոյնպէս խնամուած ու հաճելի էր. մասնաւորաբար երկու տաղանդաւոր երգիչներու մասնակցութիւնը առանձին փայլ մը տուաւ անոր: Տիկին Արզումանեան-Գէորգեան մեր այն սիրուած ու տաղանդաւոր երգչուհիներէն է որոնք քիչ կ'երեւան հայկական բեմերու վրայ, բայց ամէն անգամուն ալ իրենց հմայքով ու գեղեցիկ արուեստով խոր տպաւորութիւն կը թողուն: Իր երեք երգերը, երկուքը հայերէն, մէկը ռուսերէն, հաւասար տաղանդով երգուած ջերմ ծափեր խլեցին ներկաներէն:

Մեր միւս երգիչ, Պ. Ս. Իսահակեան նոյնպէս տիրեց սրահին իր հաւասար ձայնով եւ գեղեցիկ արուեստով, երգելով երեք հայերէն երգեր:

Ներկայ ընկերուհիներ իրենց արտասանութեամբ ինքնաբերաբար մասնակցեցան խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ: Անկիւնէն Տիկ. Հ. Բաբերդեան արտասանեց Գաղափարին (Սիամանթօէն), իսկ Ալֆորվիլէն Տիկ. Լիւսի, Փարիզի մասնաճիւղէն Տիկին Վարպետեան, Անկէնի սանուհիներէն Օր. Այտա հայրենաշունչ եւ գեղեցիկ կտորներ արտասանեցին զանազան հեղինակներէ, յուզում եւ ջերմութիւն ստեղծելով. խմբերգներ եկան լրացնել եւ ամբողջ հանդիսականները ոգեւորուած ոտքի կանգնեցան շամփանիայի գաւաթներով, խմելու կենացը Տէր եւ Տիկին Լ. Շանթի: Հանդէսը փակելէ առաջ, նախագահուհին հրաւիրեց օրուան հիւրը, Տիկ. Շանթը, երկու խօսք ըսելու զինքը շրջապատող բարեկամներու: Տիկինը յայտնապէս յուզուած, շնորհակալութիւն յայտնեց իրեն եղած այդ ջերմ գնահատութեան համար եւ նկատեց այդ բոլոր արտայայտութիւնները ոչ թէ իրեն անձնապէս եղած պատիւ մը, այլ ուղղուած բոլոր անոնց որ լծուած Կ. Խաչի գործին, իրենց լաւագոյնը կ'ուզեն տրամադրել մեր օրերուն այս տենդոտ կեանքին պահանջները գոհացնելու համար: Նախագահին փակման քանի մը խօսքով հանդէսը ուշ ատեն վերջացաւ շատ ոգեւոր ու հաճելի մթնոլորտի մը մէջ: Տիկին Շանթ ստացաւ երեք գեղեցիկ ծաղկեփունջեր Ալֆորվիլէն, Իսիէն եւ Շավիլէն:

Շրջուն Թղթակից

ԾԻԾԱՂ

Հիւրը. — Եկուր, նայիմ, պզտիկ բարեկամս, անունդ ի՞նչ է:

Տղան. — Ժը նը քօմպռան փա:

Մայրը. — Հայերէն չեն գիտեր, վարժութիւն չենք ըրած տղոց քով խօսելու:

Հիւրը. — Ի՞նչ զարմանալի բան, դուք երբեք հայերէն չէ՞ք խօսիր տունին մէջ:

Մայրը. — Այո՛, երբ առանձնանանք մեր սենեակը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (7)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

ԳԼՈՒԽ Գ.

ՄԱՐՆԻ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏՆ ՈՒ ՄԵՐ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Անգլիացի զօրավար Սըր Հ. Սմիթ-Տօրիէն, Լը Քաթօյի ծանօթ հերոսը, որուն մասին մեծ հիացումով արտայայտուած են Ժօֆռ եւ Ֆօշ մարաջախտները, շատ տաղանդաւոր ու քաջ զինուորական մըն էր: Մեր Բ. զօրաբաժնին հրամանատարութիւնը յանձնուած էր իրեն եւ ինքն էր որ շահեցաւ Լը Քաթօյի ճակատամարտը, թէեւ ընդհանուր Սպայակոյտը հրահանգած էր շարունակել նահանջը: Սմիթ-Տօրիէն նահանջեց մինչեւ այն կէտը ուր Ֆօն Քլուքի բանակներուն կողմէ պաշարուելու վտանգը անհետացած կը նկատէր ու դիրք բռնեց Լը Քաթօյի առջեւ օգոստոս 25ին: Առտուան ժամը 2ին մարաջախտ Ֆրէնչ ինչպէս նաեւ զօրավար Էլընպի հրամայեցին շարունակել նահանջը, այլապէս իր զօրագունդը ամբողջութեամբ ջարդուփշուր պիտի ըլլար թշնամիին կողմէ: Բայց յանդուգն ու ինքնավստահ զօրավարը ժամանակ չունէր հաւաքելու համար իր ցիրուցան հետեւակզօրքը եւ անխուսափելիօրէն ստիպուած էր անտեսել գերագոյն իշխանութեան հրամանները: Մնաց հոն ուր որ էր, կռուեցաւ ու յաղթեց:

Ես ալ մաս կը կազմէի Բ. զօրաբաժնին եւ կրնամ ըսել, որ բնաջնջումի ահաւոր վտանգի մը ենթարկուած էինք, թէեւ կռուի տաք շրջանին այդ տեսակ բան մեր մտքէն անգամ չէր անցներ:

Լրտեսական գործունէութիւնը կարծուածէն աւելի մեծ դեր մը կատարեց այդ կռիւներու ընթացքին: Լը Քաթօյի ճակատամարտը պատուաբեր դիրք մը տուաւ պատմութեան մէջ ֆրանսացի հարիւրապետի մը որ տեղեկարերի պաշտօն ունէր մեր զօրաբաժնին մէջ:

Պէտք չէ մոռնալ թէ երբեմն, միայն Գաղտնի Սպասարկութիւնները չեն որ օգտակար տեղեկութիւններ կը հաղորդեն բանակներու հրամանատարներուն: Թէ մեր եւ թէ գերմանական բանակին մէջ կը գտնուէին արկածախնդիր ու մանաւանդ հայրենասէր զինուորներ որոնք ամէն օր ինքնագլուխ գործեր կը կատարէին՝ վտանգելով իրենց կեանքը: Այս տեսակ զինուոր մըն էր ահաւասիկ մեր ֆրանսացի հարիւրապետը որուն անունն էր Բաուլ Տիւվալ:

Օր մը պահակ կը սպասէր ան Մորնալի անտառին մէջ, երբ յանկարծ իր ուշադրութիւնը կը գրաւէ գերմանացի բարձրաստիճան զինուորականի մը ինքնաշարժը որ, երեւի, ճամբան կորսնցուցած էր: Տիւվալ երկար-բարակ չէ մտածեր, ատրճանակը կը քաշէ եւ կը հրամայէ սպային ու իր շարժավարին որ իրեն յանձնեն իրենց զէնքերը ու կը խուզարկէ անոնց գրպանները: Բախտը կը ժպտի իրեն, ուղեւորը զինուորականը հասարակ մահկանացու մը չէր այլ Ֆօն Քլուքի սպայակոյտին անդամներէն մէկը: Անոր ձեռքէն կը խլէ շատ կարեւոր թղթածրար մը:

Յետոյ ատրճանակի քանի մը հարուածներով կը ծակծկէ կառքին անիւները եւ արագօրէն բայց խոհեմութեամբ մացառներուն կռնակը կ'անցնի՝ ճամբուն մէջտեղը սպասող իր ինքնաշարժ-հեծելանիւին վրայ նետուելու համար: Եւ սակայն, ո՜վ սարսափ, մեքենան կը մերժէ բանիլ. ինչպէ՜ս բանէր երբ պարապ էր իր «ըստամոքսը» եւ քարիւղ չկար: Ի լրումն դժբախտութեան, հարիւրապետը կը տեսնէ որ գերմանացի զինուորներու ջոկատ մը կը մօտենայ իրեն: Եւ ահա հրացանաձգութիւն մը: Տիւվալ մացառուտքին ետեւն է հիմա. կը սպասէ քանի մը վայրկեան, չորս դին կը նայի ու կը սկսի վազել՝ կրցածին չափ արագ: Կէս ճամբան կը ցատկէ փոսի մը մէջ. ապահով է այդ ապաստանը. զինուորները միշտ կը հալածեն զինքը, իր մօտէն կ'անցնին, բայց չեն տեսներ. Տիւվալ կը լսէ անոնց խօսակցութիւնը: Օգոստոսի տաք արեւը հետզհետէ կը մարի. թեթեւ աղջամուղջ մը աստիճանաբար կը թանձրանայ անտառին մէջ. Լը Քաթօ պիտի վազէ երբ խաւար իջնէ ճամբաներուն վրայ:

Ահաւասիկ Տիւվալ կը բարձրանայ իր թաքստոցէն. շատ խիտ են անտառին ծառերը. կը քալէ՜... Յանկարծ կը նշմարէ գերմանացի զինուորներէն մէկը որ կռնակը իրեն դարձուցած՝ դարանակալ կը սպասէ. անձայն, անշշուկ կը մօտենայ թշնամիին. անոր ճիշդ ետեւը կեցած է հիմա. զինուորը կը սթափի, ետին կը դառնայ ընդոստ... Ու այդ րոպէին իսկ Տիւվալի ատրճանակին դաստակը սարսափելի հարուած մը կ'իջեցնէ գերմանացիին գլխուն: Կ'առնէ անոր սաղաւարտը, կռնակը կ'անցընէ գերմանական տարազը ու կը սուրայ չնչասպառ:

Ճամբան կը հանդիպի խումբ մը գերմանացի զինուորներու, որոնք կրակ վառեր են բաց դաշտին մէջ ու բոլորուեր են անոր շուրջը. յիսուն հոգի են անոնք. զինքը պիտի ձերբակալեն:

Բայց Բաուլ Տիւվալ առիթաւոր տղայ է. յանկարծ կը մօտենայ անոնց ու կը պոռայ իր սահուն գերմաներէնով.

— Եկէ՛ք, դառայ զէնքը, այստեղ է...

Զինուորները իրար կ'անցնին. ամէն մէկը կը վազէ իր ձիուն մօտ: Այս թոհուբոհին մէջ Տիւվալ կը նետուի գեղեցիկ նժոյգի մը քամակը եւ կը սուրայ.... ....

1914 օգոստոս 25ի կէս գիշերին մեր պահակներէն մէկը Լը Քաթօյի ճամբուն վրայ կը կեցնէր առանց գլխարկի ու կեղտոտ հագուստներու մէջ փաթթուած ձիաւոր մը:

— Ո՞վ ես, ո՞ւր այսպէս...

— Բարեկամ եմ, Անգլիացի հրամանատարին մօտ առանջորդէ զիս, կը պատասխանէր ձիաւորը:

Հարիւրապետ Բաուլ Տիւվալն էր ան:

Արդեօ՞ք մեր զօրավարը՝ Սմիթհ-Տօրիէն Լը Քաթօյի ճակատամարտը շահեցաւ շնորհիւ այն փաստաթուղթերուն զոր անվեհեր Ֆրանսացին գրաւած էր գերման զինուորականէն. ո՞վ գիտէ: Շատ անգամ պատերազմներ շահուած ու կորսուած են չնչին պատճառներով:

(Շար.)

երթալով, Պ. Շօթան բացէ ի բաց ըսաւ թէ ինք համաձայն է որ երեսփ. ժողովը լուծուի եւ նոր ընտրութիւններ կատարուին, եթէ տագնապ մը ծագի: «Ներկայ երեսփ. ժողովը կազմուեցաւ ժողովրդական համախմբումի մը մի-ջոցաւ եւ անոր համար. եւ երբ լուծուի, միակ պատուաւոր եւ տրամաբանական ելքը պիտի ըլլայ մեր վէճերը ենթարկել ընդհանուր քուէարկութեան վեհապետական իրաւարարութեան, ընտրական բարենորոգումով մը իւրաքանչիւր կուսակցութեան վերադարձնելով անհրաժեշտ ազատութիւնը»:

Նոյն օրը, երեսփ. ժողովի արմատական խմբակցութեան նախագահը, Պ. Քամփինչի եւս ճառ մը խօսելով, խստօրէն դատապարտեց կեցած տեղը գործադուլ հռչակելու եւ գործարանները գրաւելու մեթոտը, եւ ազդարարեց թէ իրենք չպիտի կրնան թոյլատրել ընկերվարական կուսակցութեան ներողամիտ ընթացքը՝ այս հարցին մէջ:

*** Վարչապետը հաղորդեց թէ օրինագիծ մը պատրաստուած է, մամուլի օրէնքը բարեփոխելու համար:

ՄԱՏՐԻՏ ՊԻՏԻ ԿՐՆԱ՞Յ ԴԻՄԱՆԱԼ

Կ'ըսեն թէ միայն 40.000 զինուոր ունի

Վերջին լուրերու համաձայն, Սպանիոյ ապստամբները լրացուցած են իրենց բոլոր պատրաստութիւնները եւ Զօր. Ֆրանքոյի հրամանին կը սպասեն, Մատրիտի վրայ քալելու համար բոլոր ճակատներէն:

Տենդագին պատրաստութիւններ կը կատարուին, Մատրիտի պաշտպանութեան համար: Ժամը 10ին բոլոր սրճարանները, ճաշարանները եւ թատրոնները կը փակուին: Ապստամբներու հրամանատարներէն մէկը յայտարարեց.

— «Կացութիւնը շատ ծանր է Մատրիտի մէջ: Կ'ըսեն թէ 40,000 քաղաքացիներ պիտի պաշտպանեն քաղաքը Փաշականներուն դէմ: Ես կը կարծէի թէ անոնց թիւը աւելի մեծ է: Մեր զինուորները որ եւ է նեղութիւն չպիտի կրեն փախուստի մատնելու համար 40,000 այր եւ կին քաղաքապահներ»:

*** Օվիէտոյի պահակազօրք, որ 25,000 էր նախապէս եւ այժմ կը բաղկանայ 800 ծիրած, կիսաքաղց զինուորներէ, դեռ կը դիմադրէ յուսահատօրէն, նախընտրելով մեռնիլ քան թէ անձնատուր ըլլալ: Փողոցները լեցուած են դիակներով:

125 կին պատանդներ ազատուեցան Պիլպաոյի մէջ:

ԱՐՏԱԿ'ԱՐԳ ԶԻՆԱՐՇԱՒ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

Շաբաթը 60 ժամ աշխատանք փոխանակ 40ի

Իտալիոյ նախարարական խորհուրդը շաբաթ օր ժողով գումարեց նախագահութեամբ Պ. Մուսոլինիի եւ զբաղեցաւ միայն ազգային պաշտպանութեան խնդիրներով: Պ. Մուսոլինի մանրագիտական զեկոյց մը կարդաց, հետեւեալ տեղեկութիւնները հաղորդելով.— Զինուորական նախարարութեան խորհրդականը փոխուած է: Այս միջոցին 1200 զինագործարաններ կը բանին չորեքպինդ: Այս գործարաններուն մէջ շաբաթական աշխատանքը 40 ժամէն բարձրացած է 60 ժամի: Գլխաւոր ճիգը կեդրոնացած է օդատորմիղի եւ նաւատորմիղի զօրացման վրայ: Օդաչուներուն եւ նաւազներուն թիւը բարձրացած է 60 հազարի: Այս միջոցին կը շինուին քանի մը տասնեակ մարտանաւեր:

Քաղաքական շրջանակներու մէջ այս որոշումներէն կը հետեւցնեն թէ Իտալիա կ'ուզէ ամէն կերպով՝ պատրաստ գտնուիլ, պաշտպանելու համար իր շահերը մանաւորապէս Միջերկրականի մէջ:

Այս առթիւ, Հռոմի մէջ չեն ծածկեր միջազգային կացութեան ծանրութիւնը եւ սպանիական հարցին վտանգը՝ բոլոր ազգերուն համար, մանաւանդ նկատի առնելով Մոսկուայի գրգռիչ դիրքը: Իտալական թերթ մը գրել կուտայ այս առթիւ.— «Ռուսաստան որ եւ է ուղղակի շահ չունի Միջերկրականի մէջ եւ խառնուելով Սպանիոյ գործերուն, պարզապէս իր գաղափարները տարածել կը փորձէ:

Մուսոլինիի փեսան դէպի Պերլին

Գրած էինք թէ Պ. Չիանօ, Իտալիոյ արտաքին նախարարը, որ Մուսոլինիի փեսան է, Պերլին պիտի երթայ մօտերս: Վերջին լուրերու համաձայն, նախարարը Փէշթայի ճամբով չպիտի երթայ, այլ ուղղակի Պերլին պիտի իջնէ օդանաւով, հոկտեմբեր 18ին:

Ճամբորդութիւնը որոշուած է երկու կառավարութեանց փափաքով, եւ մեծ կարեւորութիւն ունի, ներկայ պայմաններուն մէջ: Գերմանիա կ'ուզէ որ այցելութիւնը կատարուի կարելի եղածին չափ շուտ, որովհետեւ իր քաղաքականութիւնը ձախողեցաւ արեւմտեան պետութեանց դրամներու արժեզրկման հետեւանքով: Գերմանական ծրագիրը կը ձգտէր Դանուբեան եւ Պալքանեան ընդարձակ շրջան մը հաստատել, Գերմանիոյ տնտեսական մականին տակ, բայց այդ ծրագիրը ջուրը ինկած կը համարուի: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Գերմանիա հարկադրուած է ծանրակշիռ որոշումներ տալ, թէ քաղաքական եւ թէ տնտեսական տեսակէտով, եւ ատոր համար կը կարօտի Իտալիոյ աջակցութեան: Այս վերջինն ալ իր կարգին անհրաժեշտ կը գտնէ Գերմանիոյ գործակցութիւնը, նկատելով որ Անգլիա յարաճուն գործունէութիւն կը ցուցնէ Միջերկրականի մէջ: Իտալիա կը մտածէ Միջերկրականի հաւասարակշռութեան խախտումէն եւ կ'ուզէ ապահով ըլլալ թէ երբ օր մը իրապէս վտանգի ենթարկուի, մինակ չպիտի մնայ:

Իրականին մէջ, թէ Գերմանիա եւ թէ Իտալիա կ'ուզեն համաձայնիլ Անգլիոյ հետ, բայց վստահ չեն անոր բռնելիք դիրքէն (Լոքառնօ, Եթովպիոյ խնդիր եւն.): Ուստի անհրաժեշտ կը գտնեն համաձայնիլ կամ գոնէ համախորհուրդ գործել:

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ԱՒՍՏՐԻՈՅ ՄԷՋ

Շաբաթ գիշեր Աւստրիոյ նախարարական խորհուրդը կարեւոր նիստ մը գումարեց, որ տեւեց մինչեւ առտուան ժամը 6: Յետոյ զեկոյց մը հրատարակուեցաւ որ կ'ըսէ թէ փոխ վարչապետը, ելմտական եւ կրթական նախարարները հրաժարած են: Ասոնք մաս կը կազմեն մարտական կազմակերպութեանց եւ հանրապետութեան նախագահը ընդունելով հրաժարականները, նոբէն հաստատեց իրենց պաշտօններուն մէջ, իբրեւ անհատներ, եւ ոչ թէ իբրեւ ներկայացուցիչները այդ կազմակերպութեանց: Ժողովը յետոյ որոշեց անմիջապէս լուծել բոլոր մարտական եւ սպառազէն կազմակերպութիւնները: Նախարարական յանձնախումբ մը կազմուեցաւ, այս որոշման գործադրութեան հսկելու համար:

Լուծուելիք կազմակերպութեանց գլխաւորն է Հայրենասէրներու Միութիւնը (Հայմվէրէն), որուն նախագահը, իշխան Շթարէմպէրկ, անակնկալ մը կը սպասէր այս օրերս: Լուծուած կազմակերպութեանց անդամները քաղաքապահ զօրքին մէջ պիտի առնուին:

Կացութիւնը լուրջ ըլլալով, կառավարութիւնը կազմ եւ պատրաստ կը պահէ ոստիկանութիւնը: Վարչապետարանը եւ բոլոր պետական հաստատութիւնները հսկողութեան տակ առնուած են:

ԱԶԳ'ԼԺՈՂՈՎԻ ՆՍՏ'ԼՇՐՋԱՆԻՆ ՓԱԿՈՒՄԸ

Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովը եւ Խորհուրդը փակեցին իրենց նստաշրջանը, 20 տեղեկագիրներ ընդունելով: Քաղաքական ահարեկումներու վերաբերեալ տեղեկագիրը կ'եզրակացնէ թէ իւրաքանչիւր պետութեան պարտականութիւնն է չմիջամտել օտար պետութեան մը ներքին գործերուն եւ կը

թելադրէ խորհրդաժողով մը հրաւիրել 1937ին, միջազգային պայմանագիր մը կնքելու համար: Ինչ կը վերաբերի սպառազինութեանց սահմանափակման, ժողովի պիտի հրաւիրուի զինաթափութեան խորհրդաժողովի դիւանը:

Վերջին օրը վաւերացուեցաւ ուխտին բարեփոխման մասին կազմուած յանձնախումբի մը անուանումը: Յանձնախումբը կը բաղկանայ 28 անդամներէ եւ իր աշխատանքները պիտի սկսի դեկտեմբեր 7ին:

Պաղեստինի գործադուլը վերջացաւ

Պաղեստինի Արաբներուն գործադուլը, որ կը շարունակուէր անցեալ ապրիլ 9էն ի վեր, դադրեցաւ երէկ, երկուշաբթի, 12 հոկտեմբեր: Դադարման վճիռը արձակեց Արաբական Գերագոյն Կոմիտէն, ընդ առաջ երթալով Իրաքի եւ Արաբիոյ թագաւորներուն, ինչպէս եւ Անդրյորդանանի եւ Եէմէնի էմիրներուն հրաւէրին:

Ապստամբական այս շարժումը, որ մեծ համեմատութիւններ առած էր, համատարած գործադուլներով եւ արիւնալի ընդհարումներով, կը ձգտէր դադրեցնել հրէական ներգաղթը եւ բարեփոխել հողատարութեան պայմանները: Շարժումը այլեւս չէր կրնար շարունակուիլ, քանի որ Անգլիա ստուարթիւ զինուորներ ղրկեց վերջերս, ահարկու սպառազինութիւններով եւ օդանաւերով:

Պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, վեցամսեայ գործադուլի եւ ընդհարումներու ընթացքին սպաննուած են իբր 200 Արաբներ, վիրաւորուած՝ 800 հոգի: Հրեաներէն սպաննուած են 80 հոգի, վիրաւորուած՝ 200 հոգի: Անգլիացիները ունեցած են 29 սպանեալ եւ 142 վիրաւոր (ոստիկանութիւն եւ բանակ):

ՉԱՆԱՉԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼՈՆՏՈՆ - ՓԱՐԻԶ կառաբարձ շոգենաւով ճամբորդութիւնը սկսաւ երէկ, երկուշաբթի: Շնորհիւ այս նորութեան, առտուն մէկ մայրաքաղաքէն մեկնող ճամբորդը իրիկունը միւս քաղաքը պիտի հասնի իր մահճաբարձ վակոնին մէջ, առանց խուցէն դուրս ելլելու եւ բեռները փոխադրելու:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղի վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկերուհի Հ. ՊԱԼԱՍԵԱՆի մահուան առթիւ իր պարագաներուն եւ փոխան ծաղկեպսակի 50 ֆր. կը նուիրէ աղքատ ընտանիքի մը:

ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆ.— 1. Փարիզեան շրջանի մարտիկները անդամակցական ժողովի կը հրաւիրուին 14 Հոկտ. չորեքշաբթի ժամը 8.30ին, Rue de Bellevilleի եւ Rue Piatի անկիւնի Թապայի վերնայարկը: Ներկայութիւնը պարտադիր է:

2.—Սեպտ. 6ի ուխտագնացութեան լուսանկարները ունենալու համար մեզի դիմում կատարողներուն կը յանձնարարենք ուղղակի դիմել օթօ Մասիսին, 15 Bld. de Strasbourg:

ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ 15 Հոկտ. հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, իր սրահին մէջ, 7 rue Bernardin Փարիզ (5): Օրակարգ՝ տարեկան ցուցահանդէսին մասին: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ Հոկտ. 1ին վերաբացուած է մասնաճիւղին հայերէնի դասընթացքը Հայ Ակումբի մէջ, ղեկավարութեամբ երկու ձմուտ ուսուցչուհիներու՝ Տիկ. Աբ. Խաչիկեան եւ Տիկ. Ա. Սիմոնեան: Կը խնդրուի ծնողքներէ շուտով արձանագրել իրենց զաւակները:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (112)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Շատերը, անցեալի մէջ եկեղեցիի երէցփոխ եղած էին, բայց հիմա, բոլորովին անտարբեր, ճանձրացած դէմքերով նստած՝ բերան իսկ չէին բանար: Հա, երբեմն միայն բերաննին պատռելու աստիճան կը բանային, մեծաձայն յօրանջելու համար:

Բայց Սարգիս Աբերը աւելի կը բարկանար գիւղի քահանային՝ զառամած ծերուկի մը վրայ, որ կիսախուփ աչքերով, դանդաղ կանոնաւորութեամբ համրիչի հատիկները կը քաշէր գոհունակ դէմքի արտայայտութեամբ: Կարծես թէ այդ ժողովը իրեն հետ ոչ մէկ առնչութիւն ունենար:

Սարգիս Աբերը զայրութեամբ գլուխը շարժեց: Էյ աշխարհ, ո՞ւր հողը թէ՝ ինք վաղը, մէկէլ օրը պիտի դիմաւորէր գաւառապետը, Երեւանէն եկած պաշտօնական յանձնախումբը, ու անոնց պատասխան պիտի տար: Ո՞ւր հողը, ամէն մարդ անհամբեր, տուն երթալու մասին կը մտածէր, նոյնիսկ քովը նստող Քեռի Պետրոսը, այս հաստավիզ եզը, որ մօտ ազգական ալ կուգար իրեն, գլուխը կախած կրծքին, կանոնաւոր ընդմիջումներով, մէկ կուրծքը կ'ուռեցնէր, մէկ ալ ձայնաւոր խռմփոց մը կ'արձակէր: Չէ, ոչ մէկէն նպաստաւոր խօսք մը, յոյսի ճամբայ մը: Սարգիս Աբերը կարծես ամէնքէն լքուած, բոլորովին մինակ ըզգաց ինքզինքը: Բայց, Տէր Աստուած, այդպէս չէր կարելի ձգել, պէտք էր բան մը ըսել, բան մը ընել վերջապէս:

— Հըմ, լաւ կ'ըսէք, — սկսաւ Սարգիս Աբերը՝ աչքերը գետին յառած, ընդհանուրին ուղղելով խօսքը, — լաւ կ'ըսէք՝ երէցփոխը եկեղեցիի բանալին չայ, թուղթը չստորագրէ, բայց մէկ հարցնող լինի, թէ էն ո՞ր կողմնակ տուած Մոսկոֆի դէմ պիտի ելնենք: Հը՞, դուք ըսէք տեսնեմ, թո՞փ ունինք, թֆա՞նք ունինք, զօշո՞ւն (զօրք) ունինք: Դեռ երէկ Երեւանի Սուրբ Պետրոս եկեղեցիի երէցփոխը կուպերնաթօրի (նահանգապետ) հրամանով Սիպիր քշեցին: Կը հասկնա՞ք ... Սիպիր ....

Թոնրատան մէջ մեղմ շշուկ մը փրթաւ՝ Սարգիս Աբօր խօսքերէն յետոյ: Սիպիր ... Սիպիր .... բառերը որոշակի կը լսուէին այս ու այն կողմէն: Այդ միակ անունը անբացատրելի սարսափ մը ունէր իր մէջ: Սիպիր, տաժանակիր աշխատանք, էհ, աւելի լաւ էր որ մարդ իր ձեռքով փորէր իր գերեզմանը, եւ ողջ ողջ մէջը թաղուէր:

— Հապա՞, Սիպիր, բաս ի՞նչ կարծեցիք, — ծանր ծանր շարունակեց Սարգիս Աբերը, — հեշտ է ըսել, թէ մի յանձնէք, մի ստորագրէք ... Հա վերջը՞ ...

Թէեւ ոչ ոք կը համարձակէր խօսիլ, բայց յայտնի էր, որ Սարգիս Աբօր խօսքերը խոր տպաւորութիւն ձգած էին: Եւ ինչպէ՞ս չձգէին. Հանաք մասխարկութիւն չէր Սիպիր երթալը: Գիւղացւոց կռնակը ու սառն դէմքերը կը փափկէին, նոյնիսկ խղճալու արտայայտութիւն մը կը ստանային: Փինաչի Մարտոյի նման թունդ ազգասէր մը, գլուխը կախած՝ սրտանց կը ցաւէր Սարգիս Աբօր վիճակին վը, հազար երանի տալով, որ գիւղականը զինք երէցփոխ չէր ընտրած:

— Է, բան մը ըսէք, — դարձաւ շուրջիններուն Սարգիս Աբերը՝ սաստիկ յուզուած, — դեռ գեղական պատիւ ունեցիք գլխս, երէցփոխ ընտրեցիք, ըը ... նորհակալ եմ, ես ալ աշխատեցայ, եկեղեցիի պարտքէն մաս մը իջեցուցի: Հիմա կ'ըսէք, որ թուղթը չստորագրեմ ու Սիպիր երթամ: Հա՞, էհ, է՞ս է ձեր խօսքը ...

Սարգիս Աբօր ձայնին մէջ եւ գառնութիւն կար եւ յուսահատ կաղաղութիւն մը: Գիւղացիք, գլուխնին կախ, յանցաւորներու նման մունջ կ'ընէին անոր խօսքերը: Նոյնիսկ Վարժապետը, որ այնքան ոգեւորուած կերպով խօսած էր մահը նախընտրելու մասին, խօսք չէր գտներ պատասխանելու համար:

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՆՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 փրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 14 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 14 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3243

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԴՊՐԱՑ ԵՒ ՓԱՐԻՍԵՑՒՈՑ...

Երէկ հրատարակեր էինք էջմիածնի Նուիրակին՝ Գարեգին արք. Յովսէփեանի պաշտօնական կոչը՝ ուղղուած Ամերիկահայ ժողովուրդին, «մտքերի պայծառութեան եւ խաղաղութեան համար»:

Կոչը լոյս տեսած էր «Հայրենիք»ի սեպտեմբեր 23ի թիւին, իսկ «Պայքար»ի 24ի թիւին մէջ: Միեւնոյն առեն ստացանք «Հայրենիք»ի սեպտեմբեր 23-26 թիւերը, որոնց մէջ ոչ եւ է խմբագրական կամ յօդուած չերեւար այս հարցի մասին: Իսկ ռամկավար պաշտօնաթերթը յաջորդ օրն իսկ, սեպտեմբեր 25ի թիւին մէջ, տեղաւորած է թխածոյ խմբագրական մը, ճիշդ չորս սիւնակ (երկու զոյգ):

Ի՞նչ ըսելու համար: Ստորեւ կը կատարենք լայն քաղուած մը, որ մեկնութեան չի կարօտիր:

Նուաստօրէն չոյելով կաթող. Նուիրակը, փառաբանելով անոր բարձր արժանիքները, հմտութիւնը, իմաստութիւնը, հեռատեսութիւնը, ռամկավար պաշտօնաթերթը իր կատարեալ յուսախաբութիւնը կը յայտնէ ծրագրուած կարգադրութեան համար:

— Եկեղեցասէր եւ հայրենասէր ժողովուրդն սկիզբէն ակնկալեց որ՝ Գարեգին Սրբազան իր Ամերիկա ժամանած վայրկեանէն հնազանդութեան եւ կարգապահութեան հրաւիրէր ապօրինի դաշնակ կեդր. վարչութիւնը եւ անոր հետ հայրապետական հեղինակութիւնն ընդոտնող անարժան կղերականները, որոնք իրենց Առաջնորդը խողխողել տուող ոճրագործ խմբակին կամակատար գործիքները դառնալով Հայց. Եկեղեցւոյ և համայնքին պառակտման մէջ ամէնէն տխուր դերը կատարեցին »:

. . . «Պարզ խօսքով, Գարեգին Սրբազան կը համոզուէր որ խաղաղութիւնը եւ եկեղեցւոյ միասնականութիւնը մեր ժողովուրդը հաստատած էր՝ Հայ եկեղեցիէն եւ ազգային կեանքէն դուրս, կղզիացուած պահելով Դուրեանը խողխողող եւ հայ կեանքը թունաւորող խմբակը — ՆԵՐՔԻՆ ՉԱՐԻՔԸ: Այս համոզումին հասնելէ վերջ, Նուիրակ Սրբազանին պարտաւորութիւն էր գնահատել Ազգ. գործակցութեան մը պատրանքին պիտի չզոհէր ժողովուրդին կամքը և արդարութեան պահանջը կատարած էր, պաշտպանելով նահատակ Դուրեանի դատը, բարձր պահելով հոգեւոր նուիրապետութեան հեղինակութիւնը եւ գործելով եկեղեցական սահմանադրութեան օրէնքներուն համաձայն »:

. . . Ամերիկայի մէկ ծայրէն միւսը, եկեղեցասէր, հայրենասէր եւ անկողմնակալ Հայեր հաւատացին թէ՝ Նուիրակ Սրբազանը կեղծ ու բռնազբօսիկ հաշտութեան մը կամ անկարելի համագործակցութեան մը պատրանքին պիտի չզոհէր ժողովուրդին եւ եկեղեցւոյ իրագործած իրական անդորրութիւնը, վերարծարծելով ժողովուրդին միահամուռ վճիռով կարգադրուած խնդիր մը, որ կրնար աւելի բուռն և նոր խռովութեանց դուռ բանալ, կըրկին տակնուվրայ ընել հայ կեանքը, եւ այսպէս արգելք հանդիսանալ այն բարեբար գործունէութեան, զոր Ամերիկահայութիւնը կ'սպասէ կաթ. Նուիրակէն՝ եկեղեցւոյ ներքին վերանորոգման համար: Մենք գոհ ենք որ Գարեգին Սրբազան իր յայտարարութեան մէջ կ'ըսէ թէ նպատակը չէ հաշտութիւն կամ համագործակցութիւն «երկպառակուած մասերի» հետ: Սակայն, դժբախտաբար, մտքերու «պայծառացման» նպատակով գրուած այս յայտարարութիւնը մթին մասեր եւ առարկելի արտայայտութիւններ կը պարունակէ: Գարեգին Սրբ., որ ուրիշ բարձրաստիճան եկեղեցականներու նման զերծ չմնաց *Ներքին չարիք*ին անիրաւ հալածանքէն եւ լաւ գիտէ դաշնակ խմբակին կուսակցական մեղքերը, իր յայտարարութեան մէջ կ'ըսէ՝ թէ չի բաղձար քննել պառակտման պատճառները եւ տեսնել թէ բաժնուողներուն «ո՞րը արդար է եւ ո՛րը մեղաւոր»: Գարեգին Սրբազան այս չորս ամսուան մէջ կրնար մանրամասնօրէն քննել օրինաւոր Երեսփ. ժողովին եւ անկէ բխած կեդր. Վարչութեան կազմութեան պայմանները եւ մանրամասնութիւնները: Եթէ կատարած է այս քննութիւնը, եթէ կրցած է ծանօթանալ այն դէպքերուն ու պատճառներուն, որոնք «ատելութեան զգացումով լեցուցին շատերու սրտերը», անտարակոյս կրցաւ որոշել թէ մեղաւորը Դաշնակցութի՞ւնն է թէ անոր հակառակող ժողովուրդը: Հոս է բուն խնդիրը »:

Մեր տեղեկութիւնները կը հաստատեն թէ Նուիրակը խօսքէն գործի անցած է արդէն, երկար եւ համբերատար բանակցութիւններ կատարելով երկու կողմերուն հետ: Մշակած կամ քննած է բազմաթիւ առաջարկներ, լսած է բոլոր առարկութիւնները, վերամշակած է 10 անգամ կարգադրուած բանաձեւեր, եւ վերջապէս յանգելով որոշ եզրակացութեան մը, հրատարակութեան տուած է կոչը:

Եւ ահա թէ ի՛նչ կը տեսնենք,— «սապոթաժ», ամէնէն սմսեղուկ եւ քինախնդիր արտայայտութիւններով: Արծարծում սխալուած վէրքերու՝ խուժանային ախորժակներով: Ցաւակնութիւն խօսելու յանուն գաղութի մը որ ամէն բանէ առաջ խաղաղութիւն կը սպասէ: Նոյնիսկ սպառնալիք՝ նոր խռովութիւններ յարուցանելու . . .

Ամէն պարագայի մէջ, այս մէկ հատիկ արտայայտութիւնը բաւական է, հաստատելու համար թէ Ռամկավարները եւ անոնց ետին ապաստանած խառնիճաղանճը երբեք տրամադիր չեն օգնելու խաղաղութեան վերահաստատման: Ընդհակառակն, չարունակելով նոյն սեւհոգի «առաքելութիւնը», կը ճգնին վառ պահել կիրքերը եւ նորէն արիւն պղտորել, խնդիրը փոխադրելով կուսակցական գետնի վրայ:

Կը խօսինք, տակաւին, ուրիշ հատընտիր եւ «ազգասիրական» հատուածներ ալ ներկայացնելով « Պայքար »ի գլուխ - գործոց խմբագրականէն:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՐԻՒՆԱԼԻ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Երեք սպաննուած, որոնց երկուքը Հայ

Պէյրութէն կը հեռագրեն հոկտեմբեր 12 թուականով (Հավաս).—

Խռովութիւն մը ծագեցաւ Հալէպի մէջ, «Սպիտակ շապիկաւորներ» կոչուած քրիստոնէական խմբակցութեան եւ իսլամ երիտասարդներու միջեւ: Երբ « Սպիտակ շապիկաւորները հանդիսութիւն մը կը կատարէին շուկային մէջ, հակառակորդները յարձակում գործեցին: Հակառակորդներու թիւը քանի մը հազարի կը հասնէր, այնպէս որ ոստիկանութիւնը պաշտպանուելով հարկադրուեցաւ օգնութեան կանչել զօրքը: Բայց այս վերջինը միջամտելու պէտք չունեցաւ: Միայն իր ներկայութիւնը բաւական եղաւ ցրուելու ցուցարարները:

Խռովութեանց ընթացքին դաշունահար մեռան երեք հոգի, որոնց երկուքը Հայեր: Մօտ երեսուն հոգի վիրաւորուեցան: Վէրքեր ստացան նաեւ քանի մը ոստիկաններ: Քրիստոնեաներու խանութները փակուեցան, ինչպէս եւ մսավաճառի խանութները որոնք Հայերու կը պատկանին:

Պէյրութի մէջ գրաշարներու գործադուլը կը շարունակուի:

Պաղեստինի գործադուլին դադարումը

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն.—

Պաղեստինի արաբական գործադուլին դադարումը մեծ գոհունակութեամբ ընդունուեցաւ ժողովուրդին կողմէ եւ բազմաթիւ առեւտրականներ իրենց խանութները բացին կիրակի օրէն իսկ, թէեւ հաշտութիւնը կը սկսէր երկուշաբթի օր: Արաբ աճարեկիչ Ֆավզի Քավաքճի փախած է եւ կը կարծուի թէ սահմանը անցնելով, դէպի անապատ մեկնած է: Արաբական կոմիտէին քարտուղարը նամակ մը ուղղելով բրիտանական մարզպանին, կ'ըսէ թէ գործադուլին դադարման որոշումը տրուեցաւ «խորտակուած սրտով»: Ցեղոյ գիտել կուտայ թէ անկարելի է հոգատարութիւնը արդար եղանակով մը գործադրել թէ Արաբներուն եւ թէ Հրեաներուն համար, եւ թէ Անգլիա պարտաւոր է ընտրել երկու ցեղերէն մէկը:

«Տէյլի Հէրըլտ» կը գրէ թէ Հրեաները գոհ չեն չորս արաբ վեհապետներու միջամտութենէն, որ կրնայ քաջալերել համարաբական տենչերը: Բրիտանական կառավարութիւնը խոստացած է քննութիւն կատարել Պաղեստինի կացութեան եւ դարմաններու մասին: Այս նպատակով կազմուած քննիչ յանձնաժողովին անդամները ճամբայ պիտի ելլեն Լոնտոնէն, երբ մարզպանը տեղեկացնէ թէ խաղաղութիւնը իրապէս հաստատուած է:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

Վերջին լուրերու համաձայն, ապստամբները դեռ չեն սկսած վճռական յարձակումը, գրաւելու համար մայրաքաղաքը: Կառավարութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առած է, քաղաքին պաշտպանութեան համար: Բոլոր կասկածելիները դատի կը քաշուին: Արտաքին Նախարար Ալվարէզ տէլ Վայօ ճառ մը խօսելով Մատրիտի մէջ, իր յուսախաբութիւնը յայտնեց տիրող հեզգութեան մասին: « Վերադարձիս կը յուսայի Մատրիտը գտնել բոլոր ջիղերը լարած, վճռապէս պատրաստ՝ յաղթանակին համար. մինչդեռ տարտամ արտայայտութիւններ միայն կը տեսնեմ: Մանր հարուած է տեսնել քաղաք մը որ տակաւին չըմբռնէր թէ պատերազմական վիճակի մէջ կը գտնուի»:

*** Միշտ հակասական լուրեր կը շրջին Օվիէտոյի մասին: Կառավարական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ քաղաքը ինկած է եւ ապստամբները փակուած են մայր եկեղեցիին մէջ, իսկ ապստամբները կը պնդեն թէ պաշարեալները դեռ կը դիմադրեն եւ շուտով պիտի փրկուին: Ազատարար զօրագունդը մօտեցած է քաղաքին:

Ապստամբները շարունակ օդնական զինուոր կը ստանան Մարոքէն:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՎԵՐԱԶԻՆՈՒՄԸ ՊԻՏԻ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Ռուտոլֆ Հէս, Հիթլէրի փոխանորդը, ճառ մը խօսելով, չեշտեց.— Ես համոզուած եմ թէ ամէն Գերմանացի պատրաստ է քիչ մը պակաս խոզեղէն, քիչ մը պակաս կարագ եւ քանի մը հաւկիթ պակաս ուտել, որովհետեւ գիտէ որ այսպէս խնայուած դրամը պիտի ծառայէ սպառազինութեանց զօրացման: Առաջնորդը այն մարդը չէ որ կիսատ գործեր կատարէ: Քանի որ սպառազէն աշխարհ մը հարկադրեց մեզ վերազինուիլ, մենք կը վերազինուինք կատարելապէս: Իւրաքանչիւր հրասայլ, իւրաքանչիւր յաւելուածական օդանաւ գերման մայրերուն համար աւելի երաշխիք մըն է որպէսզի իրենց զաւակները չխողխողուին դժբախտ պատերազմի մը մէջ եւ չնահատակուին բոլշեւիկեան հրոսախումբերու կողմէ: Մենք պատրաստ կը հսկենք որպէսզի ոչ ոք մտքէն անցընէ մեր վրայ յարձակիլ:

*** Պերլինի թերթերը կը գրեն թէ Փարիզի գերմանական դեսպանը հրահանգ ստացած է բողոքագիր մը ներկայացնելու Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան, Ալզաս-Լօռէնի կիրակի օրուան միթինկներու առթիւ, ուր համայնավարները բուռն ճառեր խօսեցան Գերմանիոյ դէմ: Թերթերը եղած արտայայտութիւնները կը նկատեն «աննախընթաց նախատինք մը Առաջնորդին դէմ» եւ կ'ըսեն թէ «Մոսկուայի կուզ, վարձկան գործակալը, Թորէզ, կը փորձէ կռիւ սարքել մեզի դէմ: Ան արժանի պատասխանը պիտի ստանայ իր գարշելի սուտերուն համար: Առաջնորդը այնքան բարձր է որ այդպիսի ամբաստաններ չեն կրնար զրպարտել զայն: Մենք թոյլ չպիտի տանք որ այդ ստոր արարածները ցեխ արձակեն մեր վրայ: Կը հարցնենք Պլումի կառավարութեան թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ հակազդեցութիւնը »:

« Անկրիֆ », կուսակցութեան պաշտօնաթերթը,, կը հարցնէ առաջին էջին վրայ փռուած սեւ տառերով.

— « Ֆրանսական կառավարութիւնը ապտակ մը պիտի իջեցնէ՞ այս կարմիր գրգռիչներուն քթին բերնին »:

Իսկ արտաքին նախարարութեան կիսապաշտօնական օրկանը զարմանք կը յայտնէ որ Ֆրանս. կառավարութիւնը չկրցաւ արգիլել երկու ճառեր: « Հասած է ժամանակը որ Ֆրանսա ըմբռնէ թէ Մոսկուայի բանբերներուն միտքն է միջազգային բարդութիւններ ստեղծել:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՄԷՆ ՏԵՂ ՆՈՅՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

« Հայաստանասէր »ները աւետեցին թէ Հօկը մեծ համագումար մը սարքած է այս ամառ (կամ նոյեմբերին), Փարիզի մէջ: Այս առթիւ պիտի գան — բախն — Արսէն Եսայեան եւ ուրիշ երեւելիներ՝ Երեւանէն:

Բոցավառ ողջո՜յն եւ յաջողութիւն:

Մանաւանդ որ, համագումարը կոչուած է սաստկացնելու կրակը՝ Դաշնակցութեան դէմ:

Առ այժմ թողունք արտաքին կրակը եւ տեսնենք թէ ի՛նչ կրակներ կը վառին ներսէն, բուն իսկ Հօկի ծոցին մէջ, որ խանձի հոտ կ'արձակէ ամէն տեղ:

«Մշակ», Ֆրէզնոյի անկուսակցական թերթը, սեպտեմբեր 15ի թիւին մէջ հրատարակած է շարք մը «վաւերական գրութիւններ եւ նամակներ, որոնք լոյս կը սփռեն հայրենիքը իրենց դրամագլուխ դարձնող կարգ մը անարժան Հօկեան լիտըրներու գործունէութեան վրայ »:

Առ այժմ հրատարակուած են չորս նամակներ, մօտ երեք սիւնակ տարածութեան վրայ: Գրողն է՝ Փրոֆ. Լեւոն Արծրունի, որ, ինչպէս կ'երեւայ, ջերմօրէն կապուած է բուն Հօկի գաղափարին.— օգնել հայրենիքին, իրբեւ անդամ գործադիր ժողովին:

Պիտի ջանամ ամփոփել իւրաքանչիւր նամակի գլխաւոր մասերը.—

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒ 1.— Սիրելի ընկեր . . .

Իմ մեր կեդրոնի քարտուղար Գասպարեանին հետ ծանօթանալէս աւելի հաստատուած եմ թէ կեդրոնը մէկ կողմէն տղայական մարդոց ձեռքն է եւ միւս կողմէն Քէօսէեան - Զոլաքեաններու նման խարդախ հացկատակներու գործիքն է:

Սան Ֆրանսիսկօի Հօկը բոլորովին քայքայուած է Գալուստի տուած լուրին համաձայն որ անցեալ շաբթու հոն էր: Մինչեւ անգամ Մուրատեանը որ միշտ կեդրոնին պաշտպան էր եղած եւ կուսակցութեան ալ անդամ է, բոլորովին զզուած է եւ քաշուած է: Ասոր վերջը շատ դիւրին պիտի ըլլար գտնել եթէ մեր Երեւանի գլխաւոր վարչութեան մէջ գոնէ մէկ տղամարդ մը գտնուէր փոխանակ Վարդանեանի պէս ողնայարի ոսկոր չունեցող փոլիթիշըն մը»:

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒ 2.— « Գալով Մելիքի նամակին եւ Հօկի ընդհանուր վիճակին, ես ալ գիտեմ որ շատ մը խայտառակութիւններ եւ ապօրինի գործեր տեղի ունեցած են եւ կ'ունենան, բայց համամիտ չեմ այն տեսակէտին թէ կեդրոնէն բաժնուելով այս խընդիրները կը դարմանուին: Ընդհակառակն պէտք է մեր ուժերը կեդրոնացնենք եւ եղած սայթաքումներուն առաջքը առնենք »:

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒ 3.— « Ձեր երէկուան նամակով շօշափած հարցերու մասին պէտք է ըսել որ Հօկի համար բաւական մեծ չարիք մը եղաւ այս մեր ընկ. Քէօսէեանի խայտառակութիւնները: Չեմ գիտեր թէ ինչպէս պիտի կրնանք եղած վնասը քաւել:

Քալիֆորնիոյ շրջանային մարմինը անցեալ շաբաթ բողոքագիր մը պատրաստեց որ պիտի ներկայացուի տեղի ունենալիք համագումարին Տիթրոյթի մէջ Յուլիս 2 — 4, պատուիրած եմ որ այս բողոքագրէն մէկ օրինակ մըն ալ ձեզ ղրկեն:

Նման բողոքագիր մը տեղւոյս մասնաճիւղը պատրաստած է ղրկելու թէ կեդրոնին եւ թէ համագումարին: Այս բողոքագրերը կը պահանջեն որ Քէօսէեանը այլեւս ո եւ է գործօն դեր մը չունենայ Հօկի կազմակերպութեան մէջ, հակառակ պարագային Քալիֆորնիոյ շրջանի մասնաճիւղերը իրենց կապը պիտի խզեն կեդրոնէն եւ միմիայն Երեւանի հետ պիտի կապուին »:

Զափս պահելու համար, վաղուան կը ձգեմ չորրորդ նամակը, որ այլապէս շահեկան բաներ կը պատմէ:

ՎԱՀԷ

ՂԱԼԱԹԻՈՅ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐԸ ԱՐԳԵԼՔԻ ՏԱԿ

Գրած էինք թէ Պոլսոյ Ելմտական յանձնաժողովը չհաստատուած հաշուին Ղալաթիոյ Թաղականութենէն կը պահանջէ 4200 ոսկի, զոր Յովհ. Բէշիշեան երկու տարուան ընթացքին վար դրած էր Կեդրոնականի ուսուցիչներու թոշակներէն, բայց չէր յանձնած մասնաճիւղին: Վերջին լուրերու համաձայն, արգելքի տակ (հաճզ) առնուած են եկեղեցական կալուածներու վարձքերը:

Միւս կողմէ ելմտական մասնաճիւղին հետ կարգադրուած է ամսական 200 ոսկի վճարել հին պարտքի հաշուին, մինչեւ որ Ճրճիսի իճարէներու պահանջը դանձուի: Միայն թէ այս վճարումները անմիջական են, իսկ թաղային սնտուկը առայժմ ի վիճակի չէ ընելու զանոնք:

ՆՈՐ ՄԻՋԱԴԷՊ ԱՆՏԻՈՔԻ ՄԷՋ

Ֆրանսացի հրամանատարը կը խլէ ատրճանակը...

ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ ԽՕՍՔԵՐ ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Թուրքերէն Թանի թղթակիցը կը հաղորդէ Փայասէն, հոկտեմբեր 8 թուականով.— Երկու օր առաջ, Ալէվիները եւ Հայերն ալ 300,000 Թուրքերու հետ փակեցին իրենց խանութները, իբրեւ բողոք այն լուրերուն դէմ թէ Իսքէնտէրուն Սուրիոյ պիտի կցուի: Շատ ջղայնոտ ցոյցեր եղան: Այն միջոցին երբ ցուցարարները հանդարտօրէն կ'անցնէին Քէօփրիւ Պաշըէն, ոստիկան զինուորներու հրամանատարը ուզեց ցրուել թափօրը եւ նոյնիսկ պահ մը իր ատրճանակը քաշեց եւ քովի զինուորներուն ալ հրամայեց լեցնել իրենց հրացանները: Գայմագամը, սակայն, միջամտեց եւ արիւնոտ դէպքի մը առաջքը առաւ:

Իմայիլ անուն արաբ ոստիկան մը յանդգնեցաւ ձերբակալել կարգ մը Թուրք երիտասարդներ եւ տեղեկագիր պատրաստել անոնց մասին՝ իբրեւ ցուցարար:

Դժգոհութիւնը կ'աւելնայ Վաթանիներուն դէմ: Ալէվիները եւ Հայերը Թուրքերուն հետ միասին են, մինչ Չէրքէզները սեփական անկախութեան ծըրագիր կը հետապնդեն:

«ՀՈՂԵՐԸ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ԵՒ ԱՐԱԲՆԵՐՈՒՆ ԿԸ ԾԱԽՈՒԻՆ»

« Ճիւմհուրիյէթ » կը գրէ.— Հակաթուրք տարրերու ազդեցութեամբ, Սուրիոյ Ֆրանսացի պաշտօնեաները շատ խիստ կը շարժին Իսքէնտէրունի Թուրքերուն դէմ: Այսպէս, երբ անդին աչք կը գոցեն Սուրիոյ եւ Իսքէնտէրունի արաբերէն թերթերու այնքան լրբենի հրատարակութեանց առջեւ, սադին չեն թոյլատրեր որ Թուրքերը հեռագիր ղրկեն մայր հայրենիքի մամուլին, փափկանկատ լեզուով մը իրենց փափաքները հաղորդելու համար:

Ասկէ զատ, Թունուզ դրամատունը շատ դէշ առեն մը զադրեցուց վարկը եւ ծախու հանեց Թուրք երկրագործներուն կալուածները, որոնք մասնավճա-

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

«ՔՍՏՄՆԵԼԻ ՄԵՐԿՈՒԹԻՒՆ»...

Բացատրութիւնը Ն. Զարեանինն է, Խորհ. Հայաստանի գրական անդաստանի բարակին, որ աջ ու ձախ ին կած կանաչներու տակ ահաբեկ որս կը փնտռէ, ոչ թէ փարատելու համար զայն, — չունի՛ այդ քաջութիւնը — այլ փարատել տալու համար Զեկայի շուներուն:

Զարեան տող առ տող հետապնդելով իր զոհը՝ Բակունցը, կը մերկացնէ զայն եւ «քստմնելի» կը գտնէ, առանց անդրադառնալու որ իր սեփական ողբանդակ մերկութիւնը կը ցուցադրէ:

«Գրական» վարագոյրի տակ առնըւած իր ոստիկանական տեղեկագրին վերջին մասը տունք երէկ:

Խօսեցանք արդէն այս դարշագրութեան առաջին մասին շուրջ, ուր Զարեան իր երէկի ընկերն ու գրական «եղբայրակիցը» կը քրքրէ, անոր մէջ բռնելով եւ յօշոտելով «նացիոնալիստական» ջիղը, որ «սահմանային» հարց է յուզեր, անոր համար որ հայ խեղճ գիւղացի մը ըսեր է. «Մեր սահմանը նեղ է, շնորհիւ սահմանի նեղութեան, ժողովուրդը կը նեղուի: Մեր հողերի սահման դրը քար է: ժողովուրդի նեղութիւն քարից է...»:

Ի՛նչ ոճիր:

Բայց կայ դեռ աւելին.

Բակունց ոչ միայն «նացիոնալիստ-տրոցկիստ» է, այլեւ «շովինիստ», թրքատեաց, որովհետեւ իր գրութեան մէջ ակնարկեր է «կին ու երեխայ»ի առեւանգումներու, քշուած «նախիրներու», «հրդեհածիգներու» մասին, որոնք «մինչեւ լեռների գագաթները, մինչեւ նրանց խեղճ խրճիթները» բարձրացեր են...

Եւ Զարեան, կը խորհրդածէ շնականօրէն:

Ինչո՞ւ այս «միակողմանիութիւնը», ինչո՞ւ միայն հայկական ջարդերու, Թուրք «հրդեհածիգներու» խօսքը. երբ եղածը, մե՛րկ ճշմարտութիւնը այն է՝ որ «ազգամիջեան» եղած է կռիւ. այսինքն՝ Թուրքը հայ ջարդած է եւ Հայն ալ Թուրք. (ականջը խօսի Վահան էֆ. Թէքէեանին...)

«Մի՞թէ պարզ չէ, որ Ա. Բակունցի բերանով խօսում է դաշնակ խմբապետը, փորձում է հայ աշխատաւորութեանը գրգռել իր հարեւանների դէմ՝ բացարձակ կոչ անելով դէպի Մաուզալ սարը»:

Ու լրտես շունը կը գրէ այս թէ.

«Ակամայից յիշեցնում է դաշնակցական հին երգը.

«Առանց ահի, առանց վախի,
Քաջերի բուն Սասունայ սար»:

Այս պարագան չի՞ յիշեցներ մտեան գա՛րշ շրջանը, ուր արգիլուած էին կարգ մը բառեր, ինչպէս Եըտըզ (Աստղ) բառը (Համիտի պալատը) որուն գործածութիւնը կը պատժուի դառնալ:

Բանաստե՛ղծ կամ նկարի՛չ, գրե՞ր կամ գծեցի՞ր աստղը, մնչար, դժոխային դիտումներ ունէիր, խայտառակ, դաւադիր, կեավո՛ւր, Եըտը՛զ մի...

Գործածեցի՞ր «հայրենիք», «անկախութիւն», «սահմանադրութիւն» բառերը, վերջացաւ, «պէյլիկ» (անկախութիւն) կ'ուզես ուրեմն: Ու գլուխդ կը թռչէր, ա՛ռ քեզի «պէյլիկ»:

Այսօր, նոյնն է պարագան. Բակունց ոճիր գործած է «սահման» ու «առանց ահի» բառերը գործածելով. անպիտան, ծածկամի՛տ դաշնակ...

Դեռ խնդիր է թէ ի՛նչ բառեր չեն գործածած խորհրդային գրողները: Կը պատմուի թէ Համիտի շրջանին ջուրի քիմիական տարազը (H_2O) գտնելով գիտական գրքի մը մէջ, գիրքը գրաւած եւ հեղինակը դատապարտած են, այն բացատրութեամբ թէ այդ անպիտան տարազը կը նշանակէր «Համիտ Բ.՝ զէրօյ»: Չկա՞ն նման վտանգաւոր բացատրութիւններ «ընկ.» Սթալինի եւ Բերիայի համար ... ո՞վ գիտէ...

Այս նացիոնալիստական «Թաքուն» գիծն էր որ հաստատած է արդէն ժամանակին Խանջեան:

«Թախիծով եւ կարօտով են վերարտադրում անցեալի էջերը եւ օբեկտիւօրէն նոյնիսկ նսեմացնում մեր այսօրը»:

Ա՛յ քեզ, Թաքնամիտ Խանջեան, փախեցի՛ր, գլուխդ վրայ տուիր, բայց դեռ իրաւունք չունիս հանդիստի, որովհետեւ Թոյլ տուած ես որ Բակունցներ եւ Զարեններ «նացիոնալիստական սխալներ եւ սայթաքումներ հանդէս» բերեն...

«Կարօ՛տ», կարօ՞տը որն է, որով լեցուած է Բակունցի ամբողջ գործը:

«Դաշնակիզմը եւ տրոցկիզմն իրար ձուլուած սեւ թելերի նման անց են կենում Ա. Բակունցի ստեղծագործութեան միջոցով սկզբից մինչեւ վերջ: Նրա գրական աշխատանքը միանգամայն հասկանալի կը դառնայ, եթէ մենք յիշենք, թէ նա որտեղի՛ց է եկել մեր կուսակցութեան եւ գրականութեան մէջ եւ ինչպէ՛ս է եկել»:

Պարզ է արդէն եւ «աւանտուրիստ»ը բռնուած է. Բակունց նախկին դաշնակցական է. եւ ճառեր խօսած է Դաշնակցութեան լիկվիդացիայի օրերուն, անցեալը գնահատելու յանդգնութիւնն ալ ունենալով.— նոյն այդ ժողովին մէջ չէ՞ որ ոմն Տրդատեան բացագանչած է «ռեալիկ» կերպով.

«Իմ կարծիքներով ես միանում եմ ընկ. Բակունցին, — բացագանչում է Տրդատեանը: — Տաճկահայ դատի վերաբերեալ՝ ընկերները նոր են հասկանում, որ ուրիշ կերպ լինել չէր կարող: Ես չեմ մոռանում Զանգիբասարի մաքրումը, որը մի արդարացի գործ էր»:

Եւ մտածե՛լ որ այս սղագրութիւնները դեռ «մեղմացուած» են: Ալ խօսք կը մնա՞յ. պարզ է Բակունցի դէմքը, դաշնակ եւ տրոցկիստ:

«Պատռուած է Ա. Բակունցի շապիկը եւ նա երեւում է իր օձային ֆրացմենի մերկութեամբ: Թող ամօթից կարմրեն ու սարսռան այն մարդիկ, որոնք այս կամ այն չափով հովանաւորեցին նրան եւ խուլ գտնուեցին կուսակցական ակտիւի բացարձակ եւ յաճախակի ահազանգերի հանդէպ»:

Այո՛, Թող զգաստանան բոլո՛րը. բոլոր տրոցկիստները, բոլոր դաշնակները, որովհետեւ ա՛լ խուսափում չկայ. արթուն են Զեկայի շները եւ կը հսկեն աչալուրջ ու անողոք:

Պատռուած են բոլոր դիմակները եւ բոլոր վարագոյրները ու հրապարակ դրուած «օձային քստմնելի մերկութիւնը»...

Որո՞ւնը սակայն, Բակունցի՞նը թէ Ն. Զարեաններունը:

Զարեանը չէ որ կը հետաքրքրէ մեզ, մէկ աւելի մէկ պակաս. քի՞չ կան բռնատահակներ ու խաֆիէ դարձած երկոտանիներ. եղերականը այն է՝ որ Զարեանը ներկայացուցիչն է այն «մտաւորականութեան» որ այսուհետեւ հայ «խորհրդային գրականութիւնը» պիտի մշակէ, այն ոգիին՝ որ կը խամրեցնէ ամէն ինչ, Թողունք ազգայինը այլ մարդկային արժանաւորութեան ու մաքրութեան:

Ահա պատուը հոգեկան ու ճահիճին, ուր համայնավարութիւնը հերկ ու ցանք կ'ընէ մեր դժբախտ հայրենիքին մէջ:

Անշուշտ, Զարեանները սարդ ճճիներ են հայ ժողովուրդի դարերու փառքին առջեւ, բայց մեր իրաւունքը չէ՞ դնել մեր զարշանքը նեխած ճճիներու այդ խումբին ու զայն սնուցանող կարգերուն դէմ.

(Խմբագրական «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»ի)

ԵՐԲ ՀՆՉԷ ՃԱՓՈՆԻ ԺԱՄԸ...

Ծայր. Արեւելքի դէպքերու մասին վերջին տեղեկութիւնները չափազանց վրդովիչ են: Վրդովիչ՝ այն տեսակէտէն, որ հոն զանազան պետութեանց շահեր իրարու կը խառնուին, ու մանաւորապէս Անգլիա եւ Ճափոն կրնան լուրջ վէճի մը բռնուիլ: Ճափոնական բանակը շատոնց գրաւած է հիւս. Զինաստանի երկաթուղիի կեդրոնները: Աւելին,— կատարեալ վերահսկողութիւն մը հաստատած է Հիւսիսային եւ Միջին Զինաստաններու հաղորդակցութեան վրայ:

Վերջերս կարդացի յօդուած մը գերման գրագէտ Իօհանէս Աւէ: Ան իր այդ գրութեամբ լրիւ տեղեկութիւններ կուտայ այն նպատակներու մասին, զորս Ճափոն այնքան յամառօրէն եւ համբերատարութեամբ կը հետապնդէ: Ցօղուածին մէջ կ'ըսուի, ի մէջ այլոց.

«Ճափոն արդէն իսկ յաջողած է ըստանալ Փէրուի կառավարութեան հովանաւորութիւնը՝ գաղթականներու թէ գաղթավայրերու համար: Ան Պրազիլիոյ մէջ կը հետապնդէ աւելի մեծ նպատակներ: Մէկ կողմէ՝ ան կը ջանայ իր գաղթականութենէն մաս մը ղրկել դէպի հասարակածային վայրերը հիւս. Պրազիլիոյ, որուն կըլիման աւելի յարմար է Ճափոնացիներուն, իսկ միւս կողմէ 1933էն ի վեր կ'աշխատի առեւտրական սերտ կապեր հաստատել այդ երկրին հետ, հետեւելով սա ծրագրին, — Պրազիլիա բամպակ պիտի ցանէ եւ հում բամպակ պիտի տայ Ճափոնի, որու փոխարէն պիտի ստանայ մարտանաւեր եւ ճարտարարուեստական արտադրութիւններ: Ճափոնի այս քաղաքականութիւնը զինքը կը դարձնէ վտանգաւոր հակառակորդ մը Անգլիոյ՝ ինչպէս լատինական Ամերիկայի, նոյնպէս եւ Մերձաւոր Արեւելքի, Հնդկաստանի եւ Ծայրագոյն Արեւելքի մէջ: Ծայր. Արեւելքի մէջ Ճափոն այնքան ամրացուցած է ինքզինքը, որ պէտք է վստահ ըլլալ այլեւս թէ ճերմակները մօտ ժամանակէն պիտի կորսնցնեն իրենց բոլոր գաղութները զորս ունին այդ շրջանին մէջ: Աւելի դժուար է ճշդել թէ մինչեւ ո՛ւր կ'երկարին Աւստրալիոյ եւ Ովկէանիայի մէջ Ճափոնի տարածման ձգտումները: Լոնտոն խառվքով իմացայ թէ քանի մը ամիս առաջ Թոքիոյի մէջ հիմնուած է «Մեծն Ասիոյ Անկախութեան ընկերութիւնը», ինչպէս կը գրէր հրաժարեալ դեսպան Օլսհաուզէնը: Այս ընկերութիւնը, անկասկած, կը ձգտի աշխատիլ նաեւ Հնդկաստանի անկախութեան համար ...

Բրիտանական Հնդկաստանի ճակատագիրը, որ ճերմակներու ամէնէն կարեւոր ռահվիրան կը նկատուի դեղին Ասիոյ սրտին վրայ, վճռական կարեւորութիւն պիտի ունենայ մեր ցեղի հմայքին տեսակէտէն: Հնդկաստանի մէջ, անգլիական ուժը կրնայ հարուածուիլ իր արեւելեան կողմէն ու, այդ կերպով, ճերմակ ցեղի հեղինակութիւնը կը վըտանգուի, մինչ ան տէրն էր աշխարհի»...

Ցոյց տալու համար թէ՝ այսօր այլեւս գոյութիւն չունի անգլիական անվիճելի գօտի, «Նորտուոյչէր Լոյտ»ի տնօրէնը, Ռուտոլֆ Ֆիրլէ կը գրէ.— «Անկէ առաջ, Հնդկաստանի ճամբան բրիտանական էր: Ատիկա կարեւոր գիծ մըն էր Բրիտանիոյ համաշխարհային տիրակալութեան համար: Այսօր, Անգլիոյ դիրքը «Միջերկրականի մէջ բոլորովին տկարացած է: Ընդծովեաներով, օդանաւերով եւ այն ինքնավարութեամբ զոր Անգլիա ունի՝ օտարներէն քարիւղ հայթայթելու համար, — Ճիպրալթարն ու Մալթան այլեւս նեցուկներ չեն Անգլիոյ համաշխարհային ուժին համար:

Աւելի հեռու երթալով ու երկարելով դէպի արեւելք, մենք պիտի հանդիպինք ճափոնական ազդեցութեան, որ երեւան կուգայ Եգիպտոսի մէջ, եւ Սեւ Ծովու երկու եզերքները: Ճափոն մեծ ճիգեր կը թափէ Եգիպտոսի մէջ՝ իր արտադրութիւնները փոխանակելու համար հում բամպակով: Եգիպտական դրամատուները կը ձգտին անգլիական դրամագլուխները փոխարինել ճափոնական դրամագլուխներով՝ բամպակի շուկան վարելու համար: Եթովպիոյ մէջ, Ճափոնցիները, ունենալով Ֆրանսացիներու հովանաւորութիւնը, որոնք ձիպութիւն շնորհներ կ'ընծայեն իրենց, կ'ուսումնասիրեն երկրին տնտեսականկարելիութիւնները եւ առեւտրական կապեր կը հաստատեն: Իրաքի, Սուրիոյ եւ Արաբիոյ մէջ եւս կը նկատուի մեծ գործունէութիւն մը Ճափոնցիներու կողմէ: Բայց, Ճափոնի քաղաքական ազդեցութիւնը անհամեմատ աւելի ուժեղ է Ծայրագոյն Արեւելքի, Սիամի, Հնդկաչինի, Ներքին Հնդկաստանի, Խաղաղական Ովկիանոսի եւ Աւստրալիայի մէջ: Հնդկաստանի մէջ, ծագող արեւի կայսրութեան ազդեցութիւնը բազմազան ձեւերով կը կիրարկուի: Հոն կը գործեն բազմաթիւ ճափոնցի երկրպագուներ, ճամբորդներ եւ ուսանողներ, որոնք բոլորն ալ տարածողներն են համասիական գաղափարին: Հնդկաստանի անկախութեան շարժման նուիրուած թերթերը կապ ունին Ճափոնի հետ: Ճափոնական դրամատուներ ծրագրեալ կերպով կ'աշխատին ձեռք ձգել վերահսկողութիւնը հնդկական առեւտուրին, վարկի աւելի ընդունելի պայմաններ առաջարկելով»:

Քիրլէ, որ ուղեւորութիւն մը կատարած է դէպի Արեւելեան Ասիա եւ Ճափոն, կուգայ այն եզրակացութեան թէ՝ ժամանակի ընթացքին Անգլիա պիտի չկարենայ պահել Հոնկքոնկը եւ Սինկափուրը՝ իբրեւ յենարաններ՝ Ճափոնի հետ պատերազմի մը պարագային, եւ թէ Հնդկաստանի եւ Աւստրալիոյ մէջ իր գաղթավայրերը իրեն պիտի չհետեւին, եթէ Լոնտոն պատերազմական քաղաքականութիւն մը ընդգրկէ ընդդէմ Ճափոնի: Անկէ զատ, Աւստրալիա պատրաստ է Ճափոնի առջեւ բանալու, որոշ չափով, իր հիւսիսարեւմտեան նահանգները, որոնք աղքատ են բնակչութեամբ: Ատոր փոխարէն բուրդ պէտք է արտածուի:

Քիրլէի այս եզրակացութիւնները նման են, ամբողջովին, այն համոզումներուն, զորս ունի Հանս Իւլլիուս Շէփէրս: Այս վերջինը 1934ի վերջաւորութեան կը գրէր.— «Աւստրալիոյ ամայի հողը, որուն ճակատագիրն է լեցուիլ դեղին հեղեղով»:

Ու կը շարունակէ.

— «Համասիական գաղափարը միայն Ճափոնի ձգտումը չէ՝ իր աշխարհակալութեան նպատակները յաջողցնելու համար. ու Ճափոն առանձին պիտի չաշխատի՝ զայն իրականացնելու համար: Այդ գաղափարը գոյութիւն ունի Հնդկաստանի, Զինաստանի,— որ շարժման ամէնէն ուժեղ ազդակն է,— ու Թուրքիոյ մէջ: Ինչքան ալ թշնամական թուին կամ ըլլան, իրարու հանդէպ՝ Ճափոնն ու Զինաստանը, քիչեր սակայն կ'ըմբռնէին թէ `այդ երկու ազգերը ունին միեւնոյն ցանկութիւնները, եթէ խնդիրներն ու դէպքերը քննենք իրենց հիմքին մէջ: Անոնք միեւնոյն նպատակը կը հետապնդեն, — համասիականութիւն»:

Շէփէրս կը խորհի նաեւ թէ մեծ վըտանգներ կը սպառնան բրիտանական կայսրութեան:

«Անգլիա մէկն է այն օտար պետութիւններէն՝ Ասիոյ մէջ՝ որ ամենամեծ չափով վտանգի տակ է,— կը գրէ ան, Ճափոն այլեւս պիտի չկռուի Անգլիոյ համար, ինչպէս բրաւ 1904—1905ին»:

Ըստ իրեն, Ճափոն կ'աշխատի բրիտանական կայսրութիւնը հարուածել Աֆղանիստանի, Սիամի, Հոլանտական Հնդկաստանի եւ Բրիտ. Մալէզիոյ մէջ: Ան կ'ընէ երկու այլ նկատողութիւններ եւս. 1) Այն որ՝ Անգլիա գլխաւոր հակառակորդն է Ճափոնի՝ Ասիոյ, ինչպէս նաեւ Հրդեհի այն օճախին մէջ, ինչպէսին է Արեւելեան Թուրքեստանը, 2) Աֆղանիստան վերջնապէս քաշուած՝ հեռացուած է Անգլիայէն — ինչպէս եւ Ռուսիայէն, — եւ իր զինուորներու մարզումը վստահած է ճափոն սպաներու, ինչ որ մեծ նշանակութիւն ունի, եթէ նկատի ունենանք որ Հնդկաստանի վրայ բոլոր պատերազմիկները Աֆղանիստանէն են խուժած:

Ու Շէփէրս կը շարունակէ.— «Հարաւային Ամերիկան իր դռները կը բանայ ճափոն ազդեցութեան եւ գաղթականութեան առջեւ: Եթովպիոյ, Թուրքիոյ եւ Պրազիլիոյ մէջ դաշտերը ցանուած են ճափոնական բամպակով: Ճափոնական զինուորական յանձնախումբ մը վերակազմած է Հապէշական բանակը, իսկ Ճափոնի նաւաշինարաններուն մէջ կը շինուին մարտանաւեր՝ Թուրքիոյ համար:

«Ճափոնի առաջին նպատակն է ասիական երկրամասի կացութիւնը կարգի դնել: Հազիւ այն ատեն է, որ ան պիտի մտնէ այն ճամբան, ուր զինքը կը մղէ իր բնութիւնը: Ան պիտի դառնայ դէպի արեւմուտք, իր ճիգերը պիտի ուղղէ դէպի Հարաւային Ծով, ու թերեւս մինչեւ Խաղաղական ովկիանոս: Քալիֆորնիա, Մեքսիկա եւ Հարաւ. Ամերիկա իրեն կ'առաջարկեն գաղթայնացումի հողեր, որոնց կլիման շատ լաւ կը յարմարի ճափոն ցեղին»:

1922ին Աւստրալիոյ հսկայ երկրամասը մեծ տպաւորութիւն թողած է լորտ Նորթքլայֆին: Անոր բնական հարստութիւնները անբաղդատելի են հոն ապրող բնակչութեան հետ: Բնակչութեան պակասը լորտ Նորթքլայֆին այն տպաւորութիւնն է ձգեր որ Աւստրալիան օտարներու է տրուած անպաշտօնօրէն: Լորտը շատ զարմացեր է այն անտարբերութեան համար զոր Աւստրալիացիք ցոյց կուտան օտար գաղթականութեանց նկատմամբ: Ու հետեւեալն է գրեր.— «Դուք պէտք է աւելցնէք ձեր բնակչութիւնը: Միայն թիւը կրնայ փրկել ձեզ: Աշխարհը պիտի չտառապի, եթէ Աւստրալիան ամայի մնայ: Ձեր երկրամասը պէտք է ունենայ իր բնակչութիւնը: Միլիոններով մարդիկ պիտի գան ձեր երկիրը, անկախ այն բանէն թէ կ'ուզէ՞ք զիրենք թէ ոչ: Դուք պիտի չկարենաք կասեցնել մարդկային այդ հեղը՝ օրէնսդրական միջոցներով»:

Ճափոնի ժամը հնչած է: Եթէ Աւստրալիա որոշում չտայ մօտ ատենէն, որ ճերմակները մտնեն իր դռներէն ներս, դեղինները պիտի կարենան զէնքը ստիպել որ իրե՛նց առջեւ բանայ իր դռները:

ՇԱՐՄԱՂ

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Այսպէս լաւ գրող մը Թոյլ տուած էր իրեն՝ գործածել նախանձաքար պահպանող բացատրութիւնը, փոխանակ ըսելու՝ նախանձախնդրութեամբ, կարճ... նախանձախնդրաբար: Հասարակ, պարզ գոյականներու մօտ գրեթէ միշտ ածական կը պահանջէ բար (պէս) մասնիկը: Նախ յայտնի է, թէ նոյն գրողը ի մտի ունեցած է ֆրանսերէն jalousementը, առանց անդրադառնալու որ jaloux (se) ածականէն ածանցուած է այն, ոչ թէ jalousie գոյականէն: Մեր գրողները, նոյն իսկ լաւագոյնները, անթերի ըլլալու համար, պէտք ունին քիչ շատ մարզուելու քերականական գիտելիքներու մէջ, քանի որ անոնցմէ շատերը գրեթէ դպրոցի երես տեսած չունին կանոնաւոր կերպով:

Այսպէս, բար, նաեւ պէս, ընդհանրապէս ածականի լծակից կ'ըլլան. Սիրաբար չըսուիր, այլ կ'ըսուի՝ սիրողաբար, կ'ըսուի՝ մարդասիրաբար (մարդասէր ածականէն), կ'ըսուի՝ [illegible] նարդարար: Կարելի է շարունակել, բայց մեզի կը բաւէ սկզբունքը ցոյց տալ. օրինակները կը յիշուին ինքնին: Բայց, ամբողջացնելու համար, պէտք է ըսել, թէ անձուկ թիւով գոյականներ կան — անձնաւորութիւն, տի[illegible]կանութիւն ցոյց տուող, որոնք համարձակ կ'երթան կը լծուին բար, պէսին: Այսպէս, տիրաբար (կամ... պէս), անձնապէս (կամ... բար), իշխանաբար (կամ... պէս), աստուածաբար (պէս) եւն, բայց ասոնք՝... բացառաբար (ժողովրդային բարբառով նուիրագործուած տեսակէն:) Խնդիրը ա՛յն է թէ՝ բնաւ չըսուիր նախանձաբար:

Սիրելի Արազ, դիտա՞ծ ես արդեօք դուն, թէ մեր պանդուխտ բառը տարօրինակ կերպով հայկական է: Զեմ [illegible]

ԿԱՐՄԻՐ ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ ԵՐՋԱՆԻԿ ՕՐԵՐՈՒՆ

— Պոլսա՛ք, փափաց Կալիոպէ, ասկէց հեռանանք, կը հասկնա՞ք:

— Ներողութի՛ւն, սիրելիս, պէտք է խօսիմ Նինէթին, խօսք տուած եմ:

Այս միջոցին, սպասուհին գերասանուհիին մօտեցած, կը փորձէր քովընտի բան մը ըսել անոր:

— Բարձր խօսէ՛, կ'լէօպատրա, կ'որոտայ Թուրքը: Հոս ինծի համար գաղտնիք չկայ:

— Ներողութիւն, էֆէնտիմ, պատասխանեց պառաւը: Ֆրանսացի ըսպայ մը կը փափաքի պօն ժուռ մը ըսել Օր. Նինէթին:

Ահմէտ պէյ եռին դարձաւ: Դողդըղալով, թեթեւակի, գնաց դէպի ըսպան: Կալիոպէն սկսաւ գունատիլ:

— Ֆրանսացի սպա՛յ մը, ի՞նչպէս պիտի կրնամ գիտնալ: Սմօքինկը ցոյց չի տար իր աստիճանը: Խնդիր չէ: Բարով հազար բարով, քանի որ իրեն կ'ընկերանայ հրաշալիքներու հրաշալին: Քեզի կը Թողում Ֆրանսացի ըսպան, Նինէ՛թ, բայց վայրկեան մը միայն: Եւ, Պոլսաքին դառնալով, սիրելի ընկեր, առանց փոխարինութեան բան չըլլար, ինչպէս կ'ըսէք դուք Ֆրանսացիներդ, donnant donnant:

Եւ քիչ մը աւելի մօտենալով, այդ զուեհիկը բռնեց Կալիոպէի մէջքէն, ջանալով համբուրել շրթունքները...

Դեռատի կնոջ սարսափահար աղաղակին հետ վայրկենաբար շառաչեց ամենափառաւոր ապտակ մը՝ զոր օսմանցի հարիւրապետը երբեք ընդունած ըլլայ Ֆրանսացի ըսպայէ մը: Թուրքը րոպէ մը ցնցուեցաւ եւ Պոլսաք այդ պահէն օգտուեցաւ պաշտպանութեան դիրք բռնելու համար, կըռուփները տնկած... Տարբեր խնդիր, եթէ միւսը նախընտրէ քարթ փոխանակել, մենամարտ սարքելու համար..

Բայց ոչ: Ոչ մենամարտի հրաւէր, ո՛չ կռփամարտ: Ահմէտ պէյ, Թուրք քաշեց եւ վեր բարձրացուցած՝ խոյացաւ ըսպային վրայ...

Կայծ մը, չոր պայթի՛ւն մը... դիտապաստ մարմինի մը խուլ ժխորը, տախտակամածին ընդհարող Թուրքին մետաղական հնչիւնը... Աղեկէզ ճիչը կնոջ մը... Եւ ոչ եւս ուրիշ բան... Տախտակներուն վրայ արիւն կը հոսի:

Պոլսաք ըսպան զրպանը կը դնէ վեցհարուածեանը:

×

Ահուսարսափ սրահին մէջ ուր ամէնքը իմացան հրազէնին հարուածը եւ աղաղակը: Մարդիկ լեղապատառ կը խուժեն դէպի ելքերը: Բայց դուռները արգելքի տակ են փէսաւոր եւ սեւ սթամպուլին հագած մարդոց կողմէ: Հանդիսատեսներ՝ յանկարծ ոստիկանի փոխուա՛ծ: Անոնցմէ մին, յայտնապէս մեծերնին, յուշատետր մը կը հանէ գրպանէն եւ ահարեկ ամբոխը դուրս հանել կուտայ մէկ դուռնէ մը միայն: Ֆրանսերէն, յետոյ յունարէն, վերջապէս Թուրքերէն, կը հրամայէ.

— Մէկ մէկ դուրս ելէք, կամաց կամաց: Ըսէք անուննիդ, հասցէնիդ, եւ ցոյց տուէք Թուղթերնիդ:

Տրուած տեղեկութիւնները կը նոթագրէ իւրաքանչիւրի անցքին, եւ կը պատուիրէ.

— Ուղղակի տուներնիդ գացէք: Ետքը պիտի հարցաքննուիք: Մինչեւ այն ատեն ո՛չ մէկ բառ, ո՛չ մէկու մը: Ասիկա Շիւքրի փաշային հրամանն է:

Շիւքրի փաշա սուլթանին գաղտնի ոստիկանութեան պետն է: Իր անունը կը բաւէ փակելու ամէն բերան...

Քսենոֆոն Տրակամէնթիս դէպի նըրանցքներուն դուռը վազեց, բայց երեք ոստիկան ետ հրեցին զայն: Դողալով կը վազէ դէպի անոնց գլխաւորը.

— Սէյիմ էֆէնտի, կ'ուզեմ երթալ տեսնել կինս. հոն ներսն է, թերեւս վիրաւորուած...

— Համեցէ՛ք սպասել հոս, միսիւ Տրակամէնթիս, ես պէտք եղածը կ'ընեմ:

Բեմին վրայ ոչ մէկ ժխոր: Պոլսաք, ոտքի կեցած, շատ հանդարտ, բռնած է Կալիոպէն՝ որ կը հեկեկայ անոյշ անոյշ: Պառաւ սպասեակը ծռած է մարած Նինէթին վրայ: Ասոր ալ մօտ կը պառկի Ահմէտ պէյի մարմինը, տեղնիտեղը սպաննուած: Զորս ոստիկան կեցած են հոն, փայտի պէս անզգած: Վեցհարուածեանին պայթիւնին վրայ վազելով, նախ բանալիով գոցեցին իրենց օթեակներուն մէջ այն իրիկուան դերասաններէն լարախաղացը, պուլկար ըմբիշները, չիներուն մարզիչը, փաքիրը, անձայն կամ ձայնաւոր երգչուհինները եւ նոյն իսկ հաստատութեան վարիչը: Եւ հիմա, այս չորս բարակները իրենց մեծաւորին կը սպասեն:

Եւ ահա՛ ինքը եւ իրեն հետ Շիւքրի փաշա, որ բնաւ չուշանար... Տեսնելով դիակը, եւ պատեանէն քաշուած Թուրը, կայսերական գաղտնի ոստիկանութեան պետը իսկոյն ամէն բան հասկցաւ, եւ Պոլսաքին դառնալով.

— Հաճեցէք, պարոն, ինծի յանձնել ձեր վեցհարուածեանը:

Ըսպան հնազանդեցաւ: Շիւքրին այն ատեն պարապ սենեակ մը տարաւ Կալիոպէն: Կարճ հարցաքննութիւն մը, որուն եզրակացութիւնը ահաւասիկ.

— Ձեր գլխուն վրայ, տիկին, եւ ձեզի ընկերացող ըսպային պատիւին համար պարտաւոր էք բոլոր եղածին վրայ բերան չբանալ: Միտքս կը հասկնաք, չէ՞: Ո՛չ մէկ բառ ոչ մէկուն...

Ցետոյ, քաղաքավարութեամբ, դեռատի կինը սրահ առաջնորդեց մինչեւ իր ամուսինին մօտ:

— Միսիւ Տրակամէնթիս, ձեր ամուսինը վերջին ծայր յուզուած է շատ սովորական եւ աննշան միջադէպի մը վրայ: Այս իրիկուն առաջին անգամ խաղացող սկսնակ լարախաղացը անճարակութեամբ Թատրոնէ յատուկ ատրճանակ մը պայթեցուցեր է: Այսուհետեւ պիտի արգիլեմ այդ առարկաներուն գործածութիւնը, բայց չեմ կրնար հասկնալ հանդիսատեսներուն այսքան յուզումի պատճառը... Ինչ որ է, կը փափաքիմ որ այս պզտիկ գործը վերջին ծայր գաղտնի պահուի: Ն. Կայսերական Վեհափառութիւնը չախորժիր որ այս տեսակ ահուսարսափի խօսք ըլլայ, նոյն իսկ պարապ տեղը: Կրնանք կարծեմ վստահիլ ձեզի:

— Այս եւ ուրիշ ամէն բաներու մէջ, բոլորովին Ն. Վեհափառութեան հրամաններուն ծառայ եմ, պատասխանեց սեղանաւորը:

Եւ Կալիոպէ ոյժ գտաւ մրմնջելու.

— Զեմ գիտեր, Շիւքրի փաշա, ինչպէս շնորհակալութիւն յայտնել ձեզի...

— Բայց ի՞նչ բանի համար, սիրելի ուրիկին: Միշտ պատրաստ եմ ձեզի օգտակար ըլլալու:

(8)

(Շար.)

ժամենք բանասիրութեան· ո՛չ կը հասկնամ անկէց, ո՛չ ալ կը սիրեմ որ ուրիշներ փերեւերտին անով, օտար լեզուի մը անգամ անհմուտ ըլլալով։ Օտար, զարիպ (ղուրպէթ) չեն տար պանդուխտը։ Վերջերը հանեցին, գրեցին մեզի համար, հայմաթլօս մը՝ որ կը նշանակէ անհայրենիք, անհայրենի։ Ո՛չ, աս ալ բնաւ մեր պանդուխտը չէ։ Մեր պանդուխտը ունի իրեն մէջ պարփակած բովանդակած՝ ո՛չ միայն իր հայրենի երդիքէն, ակունքէն արտասուագին աչքերով հեռացած, հեռացուցուած յուսախաբի մը իմաստը, այլ — ինչ որ յատկանշական է — կենդանի, յաւէտ անէջ իղձ մը, ուխտ մը կ՚արտայայտէ դէպի հայրենիք դառնալու։ Կարծես միշտ անոր ճամբուն վրայ է, Աւետեաց երկիրը չուողի մը ցուպը ձեռքը, չի հաստատուիր ուրիշ տեղ, չի կայկայուիր, աշխարհ քայքայուի իսկ, անոր ուղղութիւնը կողմնացոյցին մագնիսին պէս անխոտոր ու յամառ կը նայի պապենի, մայրենի խշտեակին որ — ճմանցնեմ — իր... Մեքքէն է։ Ահա այս է պանդուխտը, որ ո՛չ միայն կ՚որակէ մեր այսօրուան անկայ կեանքը, այլ եւ անսպառ տենչը հայրենիքին։ Մենք այս միջոցին հոս Ֆրանսայի մէջ, ուրիշներ զանազան երկիրներու մէջ étranger ենք, բայց պանդուխտ ենք մեր հայրենիքին տեսակէտով։ Ու երբ այս բառը օտար լեզուի թարգմանել հարկ ըլլայ, կ՚անճրկիմ, կ՚անճարակիմ կը մնամ։ Ո՞վ կրնայ սիրողաբար մեկնել այս պանդուխտ բառը, տալ անոր ստուգաբանութիւնը։ Հ. Սամուէլը կը հաճի՞ արդեօք Հ. Աճառեանին Արմատականին մէջ նայիլ եւ տեսածը հաղորդել ինծի, հրապարակաւ։ Ուրեմն, մենք օտարական ենք Ֆրանսայ, իսկ պանդուխտ ենք Հայաստանին։

** Պէտք է ըսել՝ մեծավայելուչ, այլ չըսել՝ մեծավայելչութիւն։ Հինգ վանկով է միայն այս վերջինը—մեծավայելչութիւն, կից գրուած, ինչպէս նաեւ՝ ընկերհաշտութիւն, բայց ածականը՝ ընկերահաշտ· Նաեւ՝ եղբայրսիրութիւն, բայց եղբայրասէր· — ողջմտութիւն, ողջամիտ։ (Այս առթիւ թոյլ կուտա՞ք որ յիշեմ թէ մեր նախնիք démocratie բառած կառավարական ձեւին ընկերհաշտութիւն (ընկերահաշտութիւն) անունը տուած են։

** Ի՞նչ կ՚ըլլան բանալ, թանալ, խնուլ, յենուլ, ընուլ բայերուն արմատականները, որոնցմով կարենանք յօրինել բարդ կամ ածանց —բաց, թաց, խից, յեց, լից։ Նաեւ՝ գնամ, մնամ բայերուն արմատները — գնաց, մընաց։ Աղամ-աղաց։ Խնդամ-խինդ։ Ատեմ — ատեաց։ Այրեմ—այրեաց։ Ամաչեմ—ամօթ։ Առնեմ (ընեմ)—առար։ Կը բաւէ։ Դիւրութեան համար ալ օրինակներ — (վարէն վեր) ժամարար, անամօթ· կիսայրեաց· ազգատեաց· չարախինդ· ջրաղաց· երագագնաց· վերջամնաց։

** Սիրելի Արաղ, կը խորհիմ թէ մեր սա՛ միահաղոյն բառին մէջ երեք «բառ» կայ· մի, հաղ (հեղ) եւ ոյն մասնիկը։ Հեղ (անգամ) բառը գաւառական լեզուին մէջ առանձին չէ գործածուած, բայց կը թուի ժողովուրդին չափ հին է, եւ անոր հաղ ձեւով գործածութիւնը կը տանի մեզ խորհելու թէ հաղորդել բային հաղն ալ միահաղոյնին հաղն է, ժողովուրդին ալ հեղն է (երկու հեղ, այս հեղ, եւն)։ Ու եթէ բանասիրութեան փուտ լասոին վստահէինք, մէկ քայլ է միայն հեռաւորութիւնը՝ եզրակացնելու համար թէ այս հաղը կամ հեղը մեր հեղուլին, յեղուլին անծանօթ չէ։ — Հիմա եթէ քաղաքական - ազգային ակնարկութիւն մը ընէի, մեր սիրելի Արաղը ուժգին կը քաշէր քղանցքս։ Բանասիրութիւնը անտարբեր կը թողու զինքը, կամ հեզնոտ չրթունք կը շինէ դէմքին վրայ...

** Ունինք ապաժաման, ապագայ, ապէնիազ, ապիկար։ Մասնիկը, ապ, նոյն է, ժխտական իմաստով· ապաժաման՝ չհասնող կամ ուշ հասնող· ապէնիազ՝ որ նուազութիւն, կարօտութիւն չունի (Աստուած), ապիկար՝ անկարող։ Իսկ ապագային մէջ ապա կը նշանակէ ետքը, բայց կը թուի թէ դարձեալ նոյն ապ ժխտականն է, իմաստի եղանակաւորումով, «յաւինքն» չի գար, պիտի գայ։ Ապացոյց՝ չի բաւեր ցուցնելը միայն։ Պէտք է ըսենք թէ ապիկարին, ապէնիազին ի եւ է գիրերով կազմութիւնը լեզուին քմայքն է, թերեւս ներդաշնակութեան պահանջք։

Բայց տեսէ՛ք թէ այս իսկ պատճառով, պէտք է խնամքով, հոգածութեամբ մօտենանք այս դիցուհիին՝ որ լեզուն է։

ՏԱՐԱԶ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՕՁԱՆԱՒԻՆ ԵՒ ԱՐՕՐԻՆ ՄԻՋԵՒ

Թուրքերէն «Թան» խմբագրականի մը մէջ հետեւեալը դիտել կուտայ·

... Անկէ ճիշդ 138 տարի առաջ, անգլիացի տնտեսագէտ Մալթուս, բնակչութեան մասին իր նշանաւոր գիրքին առաջին տպագրութիւնն է հրատարակած։ Այդ գիրքին մէջ կան քանի մը էջեր, որոնք լի են Թուրք գիւղացիին կեանքին դէմ մղած պայքարի մասին աչաւոր ճշմարտութիւններով։ Մալթուս կ՚ըսէ թէ· «Թուրքիոյ մէջ գոյութիւն ունի աւերակ դարձած ճնշուած գիւղացի դասակարգ մը։ Դժբախտութեան գլխաւոր պատճառն է կառավարութեան բռնապետականութիւնն ու տկարութիւնը։ Օրէնքները գէշ են, բայց շատ աւելի գէշ են գործադրութեան օրէնքները։ Ապրանքի մասին անապահովութիւնը, անհոգութիւնն ու հիւանդութիւնը ամէն ժամանակի յատուկ փորձանքներ են։ Իբրեւ արդիւնք այս բոլորին, Թուրքիոյ բնակչութիւնը հետզհետէ կը նուազի ու կենցաղի մակարդակը կ՚իջնէ։ Բնութեան դէմ պայքարելու յատուկ միջոցները ամենանախնականներն են։ Իսկ այդ միջոցները կիրարկելու համար կը գործածուին կենդանիներ որոնք բոլորովին անգործածելի են։ Պայքարի պայմանները օր ըստ օրէ կը վատթարանան։ Ու կը նուազի այն բերքը՝ զոր բնութիւնը կուտայ։ Անոնք որոնք գիւղին մէջ անզօր կ՚ըլլան պայքարի ծանր բեռը կրելու, կ՚երթան քաղաքները։ Ու անոնց մեծ բաժինները եւս կը փճանան մնացողներուն»։

138 տարիէ ի վեր շատ դէպքեր տեղի ունեցան այս երկրին մէջ։ Բայց գրեթէ ոչինչ եղաւ՝ գիւղացիին վիճակը փոփոխելու համար։ Երկիրը, օրին մէկը, հասկցաւ թէ ետ է մնացած՝ համեմատած ուրիշ երկիրներու։ Ու զգաց պէտքը յառաջ նետուելու, բայց, նետուած քայլերը, արգիլնքի տեսակէտէն, նմանեցան պարպալէս հեծելազօրքի թեւի մը ինքնագլուխ յառաջացումին։ Բուն բանակը չկրցաւ երբեք այդ թեւին հետեւիլ (ընդգծումները մերն են· Յառաջ)։ Հետեւանքը սա եղաւ,— երկրին մէջ բուռ մը մարդիկ արեւմտականացան։ Անոնք գտան նոր հնարաւորութիւններ եւ նոր կերպեր՝ ապրելու, առողջութիւննին պահպանելու, սորվելու, իրենց ասպարէզն ու արհեստը կիրարկելու համար։ Բայց, ազգին մեծ մասը չկրցաւ անոնց հետեւիլ։ Ու երկրին մէջ յառաջ եկան երկու աշխարհներ որոնք իրարմէ տարբեր են ու իրարմէ հեռու։

Այս աշխարհներէն մին օդանաւ կը գործածէ։ Կ՚ապրի ելեքտրականութեան ու մեքենականութեան շրջանին մէջեւ։ Իսկ միւսը՝ բնութեան դէմ պայքարի տեսակէտէն՝ արօրի շրջանը կ՚ապրի։ Այլ երկիրներու երկրագործական ասպարէզը վերածուած է հսկայ գործատունի մը՝ բնութենէն բերք առնելու համար· մինչդեռ Թուրք գիւղացին, բաղդատմամբ օդանաւին, արօրի շրջանին մէջ է մնացած։ Ան այդ պայքարը կը տանի արօրով, եւ թէ կոտրտած արօրով մը։ Ան հարիւրին մէկն իսկ չի գտներ բնականոն կեանքով մարդուն բաժին կեանքին, առողջութեանը, ծանօթութեանն ու հաճոյքներուն։ Իր կոկորդը շատ մեծ զրկանքով ու պակասներով կշտացնելէ վերջ, ան երբեք չի կրնար տալ հարստութիւններ, որոնք դիմաւորեն յեղափոխական Թուրքիոյ բարգաւաճման պէտքերը։

Յեղափոխական Թուրքիան չէր կրնար, անշուշտ, անտարբեր մնալ նըման վիճակի մը առջեւ։ Ան չհասնեցաւ նաեւ, իբրեւ դարման, մանր մուրէ միջոցներու, եւ ոչ ալ «հրասակային» կռիւի ձեւին՝ բնութեան դէմ տարուելիք պայքարին համար։ Ու հիմնեց երկրագործական էնսթիթիւն։ Անքիա Թուրքիոյ մայր բերդն էր՝ բնութենէն շատ բերք առնելու պայքարին։ Պայքարի նոր բանակին պետերը եւ սպաները այդ հաստատութենէն սկսան ելլել։ Բացառական հոգիներ, որոնք կ՚ենթադրէին թէ անպատճառ հարկ է թերութիւններ գտնել՝ ցոյց տալու համար իրենց խելացիութիւնը, սկսան աննպաստ կարծիքներ յայտնել։ Բայց, գործը չկասեցաւ։ Այսօր, Թուրք գիտական բանակը գիւղերը տարածուած է (կ՚ակնարկէ այդ հաստատութեան շրջանաւարտներուն, որոնք գիւղերը ղրկուած են· Յառաջ)։ Այս պայքարին յաջողութիւնը եւս, բոլոր պատերազմներուն նման, կախում ունի այն չահագրգռութենէն, զոր ցոյց պիտի տայ ժողովուրդը։

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Էնկիւրիի մէջ կազմակերպուած է ցուցահանդէս մը, ուր երեք տեսակ «Թուրք գիւղացի» կը ներկայացուի։ Առաջին,— կայսրութեան շրջանինը, ազատութեան շրջանինը եւ հանրապետութեան շրջանինը։ Փոխատուներու գերին եղած գիւղացին է առաջինը· երկրորդը այն որ անհող է· իսկ երրորդը, այժմունը, հողատէր գիւղացին։ Պիտի ցուցադրուին նաեւ այն երկրագործական գործիքները, զորս այս երեք տեսակ գիւղացիները գործածած են· յետոյ՝ փոխադրութեան միջոցները անոնց ծախելու կերպերը. Ցուցահանդէսը ցոյց պիտի տայ նաեւ այն շրջանակը եւ տարրերը որոնք պիտի կազմեն հանրապետական ու քեմալական գիւղը։ Այդ շրջանակը բարձրը երկրագործական հաստատութիւնն է (Էնկիւրի)։ Այս ցուցահանդէսին կազմակերպիչն է «Թուրքիոյ Ընդհ. Երկր. Միութիւնը»։ Բոլոր երկր. արդիւնաբերութիւնները հոն պիտի ցուցադրուին։ Անիկա, կը խորհուի, «մղում մը պիտի ըլլայ ընդհանրացնելու համար այն յատկութիւնները զորս պիտի ունենայ հանրապետութեան կողմէ հիմնուելիք Թուրք գիւղը»։

ԸՍՄԷԹԻ ԼՈՆՏՈՆԻ ԱՅՑԸ ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ

Սառյդ կը նկատուի թէ Ըսմէթ Ինէօնիւի Լոնտոն կատարելիք այցելութիւնը յետաձգուած է յառաջիկայ գարնան։

Պատճառը կը մնայ անծանօթ։

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱԴԱՍԸ

Հինգշաբթի իրիկուն, կոկիկ բազմութեան մը ներկայութեան տեղի ունեցաւ Հ. Ս. Միութեան առաջին ցուցադաշը (démonstration)։

Ժամը 8.30ին, իր չքեղ սրահներուն դռները արդէն բացուած, արհեստակիցներու չարքին, ուրիշ հայ բնակիչներ խումբ խումբ կուգային իրենց տեղերը գրաւելու։

Հանդէսին բացումէն առաջ, Միութեան փոխ-նախագահ Պ. Զալըմէն սըրայօժար իր անթելը տրամադրած էր, ինչ որ հաճելի անակնկալ մը եղաւ բոլորի համար։ Երգուեցան անոյշ եղանակներ, երբ պահ մը, այս խանդավառ բայց տխուր երիտասարդութիւնը մոռցաւ իր ներկայ հոգերը։

Կարգադիր յանձնախումբը բոլոր ներկաները հիւրասիրեց օշարակներով եւ անուշեղէններով։

Վերջապէս օրուան նախագահ Պ.Ա. Սարաֆեան քանի մը խօսքերով բացաւ հանդէսը։ Հրաւէր կարդաց բոլոր մօտաւոր եւ հեռաւոր ոչ-անդամ սափրիչներու, որպէսզի գան եւ միանան։

Ու սկսաւ ցուցահանդէսը։

Միութեան եռանդուն անդամներէն Պ. Օհան Թէպոյեան, հիմա, կը բացատրէ իր գործը։ Օրինակը, որուն համար թերեւս մէկ ժամ աշխատանք տարած է, իրականութեան մէջ գեղեցիկ գործ մըն էր։ Աշխատած է խարտեաշ մազի վրայ։ Mise-en-plis։ Ճակատին վրայէն դէպի ետ, եւ երկու կողմերէն մատնաչափ խոպոպիկներ կը հասնէին մինչեւ ծոծրակը։ Իր տեսակին մէջ եզակի արդիւնք գործ մըն էր։

Երկրորդ օրինակը կը պատկանէր Պ. Ա. Շահրազեանի, որ աշխատած էր indéfrisableի վրայ։ Գործը պատկերացուցած mise-en-plisով կղմնտրագոյն մազի վրայ։ Ճակատին վրայէն դէպի ետեւ շարած էր մանր խոպոպներ։ Քիչ մը աշխատանք աւելի լաւ արդիւնք պիտի տար։

Ահա երրորդ մը, Գ. Ստեփանեան· կեցած է իր օրինակին հետ։ Ամէնուն աչքերը սեւեռած են այդ զոյգին վրայ։ Վարդի փունջ մըն է դրած կարծես կնոջ ուսերուն վրայ։ Գործը պատկերացուցած էր mise-en-plisով։ Աշխատած էր կէս դեղին վարդագոյն մազի վրայ։ Մաս մը մազեր սանտրուած ճակատին վրայ, մանր օղերտներով իրարու ագուցուած։ Գլուխին վրայ դեղին վարդերու նման խոպոպներ։ Երկու կողմերէն ականջներուն վրայ երկարող ալիքներ ու խոպոպներ ծոծրակին վրայ։ Իր տեսակին մէջ եզակի արդիւնք գործ մը որ ծափերու արժանացաւ։ Մէջ ընդ մէջ «Ֆօթօ Մասիս»ի կողմէ նկարուեցան օրինակները։

Երկրորդ ցուցադաշը որ պիտի սկսի մօտերս, կը խորհինք թէ մեծ յաջողութիւն պիտի գտնէ, այս անգամ աւելի ստուար բազմութեան մը ներկայութեան։

Ու ցուցադաշը պիտի շարունակուի այսպէս։

Իսկ Միութեան տարեկան ցուցահանդէս - պարահանդէսը տեղի պիտի ունենայ նոյեմբեր 23ին։ Հիմակուընէ մեծ աշխատանքներ կը տարուին յաջող եւ փայլուն դարձնելու համար։ Դեռ պիտի խօսինք այս մասին։

Քաջալերենք Հայ Սափրիչներու Միութեան այս ձեռնարկը, որ պիտի ծառայէ արհեստին զարգացման եւ անգործ եղբայրներուն աշխատանք ճարելու։

ՄԱՏՈՒՐ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԽԱՆՋԵԱՆԻՆ ՅԱՋՈՐԴԸ ԱՄԱՏՈՒՆԻ

Գրած էինք թէ Խանջեանի յաջորդած է Ամատունի, իբրեւ Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի քարտուղար։

Սեպտ. 18—21 տեղի ունեցաւ Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի նիստը, որ վաւերացուց Ամատունիի պաշտօնը, իբրեւ առաջին քարտուղար։

Ա. Ս. Ամատունի ծնած է 1900ին Կիրովաբադի մէջ (Ադրբէջան)։ Միջնակարգ կրթութիւնը ստացած է գիմնազիոնի մէջ։ Կոմունիստ կուսակցութեան անդամակցած է 1919ին (Գանձակի մէջ)։ Մինչեւ 1925, աշխատած կոմունիստ երիտասարդներու կազմակերպութեան մէջ։ Ղեկավարած է Կիրովաբադի, Շամխորի կոմունիստ երիտասարդներու կազմակերպութիւնները (1919—1921), յետոյ վարիչ, տպա քարտուղար նշանակուած է Հայաստանի կոմունիստ երիտասարդներու միութեան փրոփականտայի բաժնին (1921—1923)։ Ժամանակ մըն ալ Անդրկովկասեան կոմունիստ երիտասարդներու միութեան կազմակերպական բաժնի վարիչ (1923—1925)։

Այնուհետեւ, 1926—1928 կը դրկուի Մոսկուա, ուր կը մտնէ կոմունիստ Ակադեմիան եւ Կարմիր Փրոֆէսորային ուսումնարանը։ Յետոյ կուգայ Հայաստան եւ մինչեւ 1930 կ՚աշխատի կոմունիստ կուսակցութեան ղեկավար դիրքերուն մէջ, իբրեւ վարիչ մշակութային փրոփականտի բաժնին, քարտուղար Երեւանի Գաւառային Կոմիտէի, յետոյ կը նշանակուի Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի երկրորդ քարտուղար։ 1934ին աշխատած է Անդրկովկասեան Երկրային Կոմիտէի, յետոյ Ադրբէջանի Հողային գործավարութեան, 1935ին Բագուի Կոմիտէին մէջ։

** Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի երկրորդ քարտուղար նշանակուեցաւ Ստ. Ակոպով։

Կեդր. Կոմիտէի մէջ առնուեցաւ Մ. Ն. Դանիէլեան։ Կեդր. Կոմիտէէն վերտարուած հռչակուեցան Ա. Գուլոյեան, Ն. Ստեփանեան, Դ. Սիմոնեան, Ընձակ Տէր Վահանեան, Ա. Աղոյեան։

Կեդր. Կոմիտէէն դուրս հանուեցան Լ. Ուլիբէկեան, Ա. Գոգունց, Կ. Մարտինեան, Յ. Յովհաննիսեան, Ռ. Վինդբերգ, Յ. Սիլանեան։

ՇՈՒՆ ՄԸ ԿԸ ՀԱՋԷՐ...

Փարիզի ազնուականներու թաղամասին մէջ փարթամ բնակարան մը։

Այնտեղ կը բնակին ակադեմական բանաստեղծ Փօլ Վալերի, քանդակագործուհի Ռիթա, Ջղագար գեղուհի մը, չաքարախտաւոր նկարիչ մը։

Թատերախաղ չէ որ կը գրենք։ Մըտիկ ըրէք,— պատմութիւնը հասած է մինչեւ դատարան։

Քանդակագործ տիկին Ռիթա ունի շնիկ մը, որ քանի կը հաջէ, դրացի յարկաբաժիններու բնակիչներէն՝ չաքարախտաւորը չաքար կը շինէ, Ջղագարը ջիղերը կը զայրէ,— տեսա՛ն։

Անհանդուրժելի է շնիկին ձայնը, կ՚ըսեն դրացիները։ Երբ վերելակը սենիկի գունդին նման կը բարձրանայ սովորական եւ երկար վո՛ւով մը, շընիկը կը սկսի հաջել, եւ ահա կը տառապի չաքարախտաւորը։ Բժիշկները յանձնարարած են ապրիլ խաղաղութեան մէջ, լուռ եւ հանդիստ երկնալ։ Բայց խեղճը ի՞նչպէս լուռ եւ հանդիստ մնայ, շնիկը կը հաջէ եւ կը ջղայնացնէ զինք,— հետեւաբար չաքարն ալ կը շատնայ հիւանդին կազմին մէջ։

Իսկ միւս յարկաբաժինին մէջ կը բնակի գեղանի Ջղագարը, որուն եւս բժիշկները յանձնարարած են լռութիւն, մթնշաղ, ծուլութիւն։ Սակայն եկու տես որ երբ հեռախօսը կը հնչէ, շնիկն ալ կը հաջէ,— կարծես ինք պատասխանէր հեռախօսով խօսողին։ Եւ ահա Ջղագարին ջիղերը կը բռնեն, մազերը խռիւ խռիւ կը կենան, ոտքերը եւ ձեռքերը կը զայրեն,— կոտրել-թափել, պոռալ-կանչել։

Քանի մը անգամ նկարիչը կ՚երթայ կը զարնէ տիկին Ռիթայի դուռն·

— Տիկին, շանդ խօսք հասկցուր, թող չհաջէ, որովհետեւ քանի հաջէ, չաքար կը շինեմ...

— Է՛, ի՞նչ կ՚ըլլայ, չաքար շինէ, թերեւս կ՚աժաննայ չաքարը...

Եւ չաքարախտաւորը վնասուց-հատուցումի սպառնալիքով կը մեկնի։

Ահա կուգայ գեղանի Ջղագարը·

— Տիկին, շանդ բերանը գոցէ, թող չհաջէ, որովհետեւ քանի կը հաջէ, ջիղերս կը բռնեն...

— Լաւ կ՚ըլլայ որ դուն քու ջիղերուդ խօսք հասկցնես...

— Լեզու՛ս չունի, եթէ ոչ ջիղերս...

— Բռնէ ջիղերդ...

Եւ դրացուհին ալ վնասուց-հատուցումի սպառնալիքով կը մեկնի։

Դատական պաշտօնեայ մը քննութեան համար կը ներկայանայ այս երջանիկ բնակարանը։ Կը կանչեն շունը։ Դատական պաշտօնեան տեղեկագիր մը կուտայ, ըսելով թէ շնիկը կը հաջէ ամէն անգամ որ հեռախօսը կը հնչէ, եւ հաջիւնները կաղկանձիւնի պէս տխուր են, երկարաձիգ եւ անհաճոյ։ Այսուհանդերձ կ՚աւելցնէ որ այդ հաջիւնները իր մէջ ոչ մէկ չաքար չինած են, ոչ ալ ջիղերը արձըկած։

Վերջապէս կուգայ դատին օրը։ Տիկին Ռիթա երկու փաստաբան կ՚առնէ ու կ՚երթայ դատարան։ Փաստաբաններէն մէկը իրեն համար, միւսն ալ շնիկին համար։ Տիկին Ռիթա վկայութեան կը կանչէ նաեւ ակադեմական բանաստեղծը, Փօլ Վալերի, որ գրութեամբ մը կը յայտարարէ թէ երբեք նեղուած չէ Տիկ. Ռիթայի շնիկին հաջիւններէն։

Հակառակորդ կողմը կը պնդէ թէ ակադեմական բանաստեղծին ձեռագիրը չունի ուրիշ արժէք՝ թանգարանէ դուրս։ Ակադեմականին յարկաբաժինը քիչ մը հեռու գտնուելով, իր փղոսկրեայ աշտարակէն չէ լսած շնիկին հաջիւնը, հետեւաբար չէ տեսած նկարիչին պատրաստած չաքարը, Ջղագարին խաղցած խենթութիւնը։

Զմոռնանք ըսելու, որ շնիկն ալ դատարան բերուած էր։ Սակայն դատարանին մէջ ոչ վերելակ կար եւ ոչ ալ հեռախօս, ուստի շնիկն ալ չէր հաջած երբեք։

Դատարանը որոշեց փորձնական քննութիւն մը կատարել, հասկնալու համար թէ ինչո՛ւ Փօլ Վալերի չաքար չի շիներ, թէ ինչո՛ւ նկարիչը շատ չաքար կը շինէ,— նկարիչը բանաստեղծէն աւելի զգայո՞ւն է արդեօք, թէ աւելի... տնտեսագէտ։

ՄԱՄՈՒԼ

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՀՈԳԵՐԸ

Աթէնքի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ՚ընէ խմբագրականի մը մէջ (3 հոկտ.)·

— «Յունահայ վարժարաններու վերաբացումը, որուն հրահանգը անձամբ տուաւ կրթական նախարար Պ. Եորղաքօփուլոս, ուրախութեան ըղձացումներով յորդեցուց բոլորին հոգիները։

Տակաւին անծանօթ է մեզի վարժարաններուն համար պատրաստութեան մէջ եղող կրթական ծրագիրը, որուն պիտի յաջորդէ, հաւանաբար, սթաթիւ մը։

Բայց ինչ որ տրուեցաւ մեզի, կրթական նախարարին բարեացակամութեան շնորհիւ, կարեւոր քայլ մըն է մեր իրաւունքներու ճանաչման ճամբուն վրայ, որ մեզ պարտաւորութեան տակ կը դնէ երախտագէտ ըլլալու կառավարութեան եւ անոր կրթական նախարարին հանդէպ։

Կառավարութեան լաւագոյն տրամադրութիւնները հայութեան հանդէպ երբեք կասկածի տակ դրած չէինք եւ միշտ կը յուսայինք նպաստաւոր կարգադրութեան, որ թէեւ ուշացաւ քիչ մը, սակայն յուսախաբ չըրաւ։

Կառավարութիւնը հայասիրական զգացումներուն նորագոյն ապացոյցը տուաւ անգամ մը եւս։

Մեզի կը մնայ հիմա չարաչար չգործածել զանոնք եւ մեր կացութիւնը պատշաճեցնել պետութեան օրէնքներուն։

Պէտք կա՞յ ըսելու, թէ այս երկրին մէջ, զոր կը դաւանինք մեր հայրենիքը, օրէնքէ դուրս տարր մը դարձած ենք, օգտուելով երկրին անբնականոն կացութենէն եւ քաղաքական անստուգութենէն։

Աշխատանք տարած չենք՝ վերջնական ձեւի մէջ դնելու համար մեր անորոշ կացութիւնը։ Փորձեր եղած են սթաթիւ մը ձեռք ձգելու համար, առանց յամառ հետապնդումի եւ ենթահողը պատրաստելու։

Այնքան կլանուած ենք մեր ներքին վէճերով ու պայքարներով, որ հիմնական աշխատանքը երկրորդական գծի վրայ թողած, ստուերներու ետեւէ ինկած եւ հիասթափութենէ հիասթափութիւն գլորած ենք։

Այսքանը բաւական չըլլար կարծես գործ բան ձգած, իշխանութիւններու դուռը ափ առած ենք, զիրար վարկաբեկելու, զիրար մատնելու եւ ամբաստանելու համար։

Դիմեցէք կառավարական պաշտօնատուն մը, որ եւ է գործի համար։ Ձեզի ուղղուելիք առաջին հարցումը պիտի ըլլայ մեր ներքին պայքարներու մասին։ Կուսակցական վէճերու կամ յարանուանական ըսի բաւներու մասին։

—Կաթոլի՞կ փարթիին, թէ ոչ մեւտրալիստ փարթիին կը պատկանիք։

Զգեղանքը անօգուտ է։ Հաւատացած են, թէ Հայը, Յունաստանի մէջ, կամ կաթոլիկ եւ կամ համայնավար փրոփականտով կը զբաղի։

Այսուհետեւ ազգային իշխանութիւններուն առաջին գործը պէտք է ըլլայ մեր մասին կազմուած գէշ կարծիքը ջնջել եւ ներկայանալ իբր մէկ ամբողջութիւն։ Եթէ կարելի եղաւ ասիկա, առանց դժուարութեան պիտի յաջողինք ունենալ այն՝ ինչ որ կ՚ուզենք, մեր ազգային կազմակերպութիւնը օրինաւոր եւ ամուր հիմերու վրայ դնելու համար»։

ՕՐ. ՍԻՐԱՐՓԻ ՖԷՐՄԱՆԵԱՆ
Ե Ւ
ԶԱՐԵՀ ԿԻՒԼՊԱՍՏԵԱՆ
Նշանուած
Փարիզ 11 հոկտ. 1936

ՄՈՒՇԵՂ ԵՍԱՅԵԱՆ

Չորս տարի վերջ միայն Մարսիլիայէն կը հասնի մահուան լուրը Մուշեղ Եսայեանի, որ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Փարիզի կազմին լաւագոյն ընկերներէն մէկն եղած էր։ Մուշեղը մեռած է Մարսիլիոյ մէկ հիւանդանոցին մէջ 1932 հոկտեմբերին եւ ոչ ոք իմացած է։ Իր հօրեղբօրորդին Պ. Վ. Եսայեանն է, որ վերջերս Մարսիլիա այցելութեան առեն հետաքրքրուելով ստուգած է դժբախտ լուրը։

Մուշեղ Եսայեան ծնած էր Բաբերդի մէջ 1890ի առեններ։ Հայրը՝ Կարապետ նահատակուած էր 96ի ջարդին՝ ուրիշ 10 ընկերներով։ Հօրեղբայրը Տաճատ քհյ. ծանօթ դէմք մըն էր Բաբերդէն մինչեւ Պոլիս։

Օսմ. սահմանադրութեան շրջանին, Մուշեղ Պոլիս երթալով կը մտնէ Ղալաթիոյ Կեդր. Վարժարանը։ Յետոյ զինադադարին՝ 1919ին՝ Փարիզ գալով հետեւեցաւ ելեկտրականութեան ճիւղին, ստանալով ելեկտրագէտ - ճարտարագէտի վկայական։ Գործի աշխարհին մէջ յաջողութիւն չունենալով պարզ գործաւորի պէս աշխատեցաւ Ռընոյի մէջ ժամանակ մը։ Յետոյ հետզհետէ մտքի անհաւասարակշռութեան նշաններ սկսաւ ցոյց տալ։ Հուսկ յետոյ, 1929ին՝ դարմանուելու համար Մարսիլիա գնաց եւ որոշ ատեն Թոնսէփսիոն հիւանդանոցը մնաց, ուրկէ վերջ, Մուշեղին հետքը կորսուած էր։

Կանուխէն մտած Դաշնակցութեան շարքերուն մէջ, Մուշեղ Եսայեան անդամակցած է Պոլսոյ Դաշնակցական Ուսանողական Միութեան։ Փարիզի մէջ քանիցս կոմիտէի անդամ եւ քարտուղար եղած է։ Իրեն վստահուած կուսակցական գործերը տարած է մեծ անձնուիրութեամբ եւ խղճամիտ կերպով։ Սիրուած էր բոլոր ուսանող ընկերներէն՝ իր զուարթ եւ ընկերասէր բնաւորութեան համար։ Սահմանուած էր աւելի լաւ վիճակի, սակայն անողոք հիւանդութիւնը ըզգետնեց զինքը իր ամէնէն լաւ տարիքին։

Փարիզի հին ընկերները մեծ ցաւով պիտի տեղեկանան հէք Մուշեղին մահուան։ Յարգա՛նք իր յիշատակին։

Հ. Ս.

րով գնուեցան Հայերու եւ Արաբներու կողմէ․ մինչեւ պարտական Թուրքերն ալ պատրաստ էին նոյն մասնաւճարները տալու ։

Պետական պաշտօնեաներու դէմ կարենալ բողոքելու համար, Թուրքերը ստիպուած են դիմացինի դիրքին համաձայն ապահովութեան գումար մը յանձնել դրամատան եւ ստացագիրը կցել խնդրագրին․ հակառակ պարագային, դիմումը անլսելի կը մնայ ։

Անգարայի 1921ի դաշնագրին հակառակ ըլլալով, ամէնէն բերրի հողերը ծախած են Հայերուն եւ այսօր 15,000 Հայեր տեղաւորած են նահանգին մէջ ։ Միւս կողմէ, հայկական նոր գիւղեր կը հիմնուին ։

Հալէպէն եւ շրջականերէն եկած արար աւազակներ կ'ասպատակեն չորս կողմը եւ Թերթերուն արգիլուած է բան մը գրել ։

Թուրքիոյ Թերթերուն մուտքը արգիլուած չէ պաշտօնապէս, բայց Իսքէնտէրունի իրաւունքները պաշտպանող Թերթերը կարդալ չեն տար ։ Թղթատարը գալուն պէս, մասնաւոր պաշտօնեաներ կը քննեն եւ անյարմար նկատուած Թերթերը կ'առնեն ։

ԱԼԷՎԻՆԵՐԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ ԵՆ․․

« Գուրուն » այս վերնագրին տակ կը հրատարակէ Տէօրթ Եօլէն իր ստացած հետեւեալ Թղթակցութիւնը ․— Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ Թուրքերը յուզումով կը սպասեն այն բանակցութեանց արդիւնքին, որոնց ձեռնարկած է մեր կառավարութիւնը ։ Բոլոր Թուրքերը համաձայն են Թէ սպասելու է ։ Այսպէս, որոշած են չմասնակցիլ Սուրիոյ երեսփոխանական ընտրութեանց, որոնք պիտի սկսին այս օրերս ։ Այս տեսակէտով Թուրքերու հետ միասին են նաեւ Ալէվիները եւ Հայերը ։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԻՒՂԵՐ ԿԸ ՀԻՄՆՈՒԻՆ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Անտիոքցի վաճառական մը, հետեւեալ տեղեկութիւնները հաղորդած է Թուրքերէն «Թան»ի ․— Նահանգին լիսէին մէջ, Թուրք լեզուէն զատ, միւս դասերը Ֆրանսերէնով եւ արաբերէնով կ'աւանդուին ։ Ցետոյ դասագիրքերը արաբական տառերով են․ միայն նախակրթարաններու մէջ սկսած են Թուրքերէն նոր տառերը գործածել ։ Ֆրանսացիները շատ կարեւորութիւն կուտան Հայերու տեղաւորման՝ Անթաքիոյ եւ մանաւանդ սահմանամերձ շրջաններու մէջ ։ Երբ Թրքական գիւղերը հետզհետէ կը քանդուին, մեծ եռանդով աշխատանք կը Թափուի հայկական նոր գիւղեր շինելու ։

Փարիզ "պիտի ռմբակոծուի„ ուրբաթ օր

—o—

Առաջին անգամ ըլլալով, ուրբաթ օր օդանաւային յարձակման եւ կրաւորական պաշտպանութեան փորձեր պիտի կատարուին Փարիզի մէջ ։ Փորձերը պիտի սկսին ուրբաթ գիշեր ժամը 9.15ին, եւ պիտի ծանուցուին մասնաւոր սուլիչներով ։ «Թշնամի» օդանաւեր պիտի Թռչին քաղաքին վրայ եւ «ռումբեր» պիտի ձգեն ։ Բոլոր լոյսերը պիտի մարին եւ քաղաքին բնակիչները ստորերկրեայ պատսպարաններու մէջ պիտի փոխադրուին ։ Մասնաւոր կանոններ մշակուած են այս գործողութեանց համար ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻԱ, ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ԱՄԵՐԻԿԱ յաւելուածական պայմանագիր մը կնքեցին, որուն համաձայն կը կանոնաւորուին դրամական փոխանակութեանց պայմանները, երեք հրապարակներուն վրայ ։ Այսուհետեւ օտար դրամները (տըվիզ) պիտի փոխանակուին ոսկիի դիմաց ։

ԽՈՒՄԲ ՄԸ ԲԱՆԹՈՂՆԵՐ գրաւած էին չոքոլայի գործարան մը ։ Երկուշաբթի օր 50 բանուորներ յարձակելով գործարանին վրայ, դուրս հանեցին բանթողները, իրենց կարգին գրաւեցին հաստատութիւնը եւ սկսան բանեցնել ։ Այսպէս կը բացուի պայքարի նոր մեթոտ մը ։

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ՊԻՏԻ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒԻ նոյեմբեր 25 — 26ին ։ Մինչ այդ Լէօն Պլում շարք մը քաղաքական ճառեր պիտի խօսի, կիրակի օր՝ Օրլէանի մէջ, հոկտեմբեր 25ին Նարպոնի մէջ եւն․․ ։

ՕՓԵՐԱՅԻ հռչակաւոր աստղերէն Ֆէլիա Լիթվին (ռուս), որ միջազգային համբաւ կը վայելէր մանաւանդ պատերազմէն առաջ, մեռաւ 70 տարեկան հասակին մէջ ։ Ծնած էր Փեթերսպուրկ ։ Վերջին անգամ բեմի վրայ երեւցած էր 1910 դեկտեմբեր 1ին ։ Պատերազմի ընթացքին ալ երգեց եւ յետոյ քաշուեցաւ ասպարէզէն ։ Նիւթական միջոցներէ զրկուած ըլլալով, կ'ապրէր հանգանակութեամբ ։

ԲԵՒԵՌԱԽՈՅԶ ՇԱՐՔՈՅԻ եւ 22 ընկերներուն դիակները Փարիզ փոխադրուած ըլլալով, փառաւոր յուղարկաւորութիւն մը կատարուեցաւ Նոթր Տամի մէջ ։ Ներկայ էր նաեւ հանրապետութեան նախագահը ։

ՇՈՒԷՏԱՑԻ ԲԱՐՁՐ ՊԱՇՏՕՆԱՏԱՐ ՄԸ յիշողութիւնը կորսնցուցած ըլլալով, առջի օր կը դառնէ յարկաբաժինի մը դուռը ։ Սպասաւորը կը բանայ, բայց բոլորը կը մնան ապշահար ։ Դռնապանը իրար կ'անցնի, կարծելով Թէ գող մտեր է ։ Ի վերջոյ ոստիկանութեան կը դիմեն եւ կը ստուգեն ինքնութիւնը, իսկ հիւանդը ազատ կ'արձակուի Շուէտի դեսպանին երաշխաւորութեամբ ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵՀՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ընդհ․ ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները, 19 Հոկտ. երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8,30ին, ընկ. Մալխասեանի բնակարանին մէջ, rue des Sentiers, պանեհօ կարեւոր օրակարգ ։

ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ

(Aigle d'Arménie)

ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

Հիմնուած 1936ին, **Récépissé de déclaration No. 1929, le 8 Juillet 1936**

Նպատակն է հայ նորահաս սերունդին մէջ զարգացնել ընդհանուր մարմնակրթանքը.

Մշակել երգի ճաշակը.

Պահել ու զարգացնել ընկերական եւ իրերօգնութեան կապը իրարու մէջ,

Պաշտպանել իր անդամակիցներուն բարոյական եւ ընկերային շահերը ։

Տեղեկութեանց համար դիմել ակումբին կեդրոնը, հիմնադիր Ա. Լ. ԱՇՃԵԱՆի. 14 rue Meyerbeer, Blanc Mesnil (S. et O.)

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ, Ը. ՏԱՐԻ 1937

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ՝ Մարսէյլ Միութեանս Գրադարան. Ընթերցարան, 5 Rue de l'Eclipse, Միութեանս բոլոր անդամներուն եւ հետեւեալ հասցէներուն քով.—

Ապսպրանքներու համար դիմել՝ G. Djarayan, 5 Rue de l'Eclipse, Marseille

Մարսէյլ, Ն. Յակոբեան, 49 Rue Nationale

Փարիզ, Հրանտ Սամուէլ, 51 Rue Mr. le Prince (6)

Տեսին եւ Լիոն, Վ. Հիւսեան, 3 Rue Tellier, Décines, Isère

Վալանս, Ղ. Գալուստեան, 58 Rue Bouffier, Valence, Drôme

Սենթ'Էթիեն, Վ. Խրիմեան, 34 Rue des Frères Chape. St. Etienne

Վիեն, Ն. Խաչիկեան, 124 Rue Lafayette, Vienne, Isère

Նիս, Գ. Շէհրէբեան, 55 Bd. de la Madeleine, Nice. A. M.

Կարսան, Լ. Գայաճանեան, Puits Bivert

Ալժերի, Պ. Արզումանեան, Hôtel Atlas, Blida, Algérie

Պորտօ, Ա. Բէնտէրեան, Rue Ed. Vaillant, Cenon, Gironde

Պէյրութ, Խ. Ազնաւուրեան գրատուն, Bab Yacoub, Beyrouth

Ապատան, Ս. Աբգարեան, P. O. Box 22, Abadan, Iran

Շամ, Ա. Լօշխաճեան, Hart. Djanvar, 32 Bay Charky, Damas

Գանատա, Ա. Սիրունեան

Պաղտատ, Տք. Գ. Կարապետեան. Surgeon-Dentist, Bagdad

Կրընոպլ, Տիգրան Ալիքեան, 9 Ave Giers

Պասրա, Ոսկ. Ծնունդեան, Seef st. Basrah, Irak

Պէյրութ, Ա. Հօրիմեան, Photo Mourad, Rue Gouraud

Փօն տ'Օպեա, Ա. Կարապետեան, Chez M. Chaberte

Շարվիէօ, Ստ. Թիւրքմէնեան, B. H. 84 Charvieu

Հալէպ, Խ. Քրքէսէլեան, 22 Rue Boustan Kulab, Alep, Syrie

Ամերիկա, Պ. Պալեան, 119 P. O. Box, Milford, Mass.

Լա Սիօթա, Ս. Սարգիսեան, 2 Rue Foces, La Ciotat

Թեհրան, Journal «Alik» Téhéaran Ave. Postkhaneh

Թուլուզ, Ղ. Մարկոսեան, 36 Pl. Lucas, Toulouse, H. G.

Աբթ, Թ. Պաղտասարեան, 11 Pl. des 4 Poulies, Apt Vaucluse

Ռօման, Ս. Պիլալի, 5 Rue Puy, Romans

Բօնբէն, Մատոյեան, Usines Berles Carrelage

Ժեռս. Խ. Թորոսեան ։ Բիւժէ Սու Արժան, Մանասէլեան ։ Կրաս, Գրիգորեան

Aix, Գ. Աւետիսեան, 3 Rue Emerie-David ։

Նաեւ Մարսէյլի եւ արուարձաններու դաշնակցական ակումբները եւ բոլոր դաշնակցական Թերթերու խմբագրատուները ։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Նոր սերունդին մէջ Հայ լեզուի պահպանման համար, ֆրանսահայ կապոյտ խաչի Անկէնի մասնաճիւղը ձեռնարկած ըլլալով մատենադարանի մը հիմնարկութեան, կը խնդրէ հայ գրավաճառներէ, գրողներէ, հրատարակիչներէ եւ անհատներէ, որ հաճին մէկ մէկ օրինակ նուէր ղրկել իրենց հեղինակած կամ ունեցած գրքերէն, վստահ ըլլալով որ մեծապէս օժանդակած պիտի ըլլան ազգօգուտ գործի մը ։

Նուիրատուներէն կը խնդրուի հետեւեալ հասցէին ղրկել իրենց նուէրները.— Mr. M. Nalbantian, 14 rue de Puisaye, Enghien-les-Bains (S. et O.)

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ 15 Հոկտ. հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին իր սրահին մէջ, 7 rue Bernardins փարիզ (5) ։ Օրակարգ՝ տարեկան ցուցահանդէսին մասին, պարտաւորիչ ներկայութիւն ։

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Հետաքրքրական պատկերներ

Այս երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին,

5 rue de l'Eclipse,

Մարսէյլի «Շահրիկեան» սրահին մէջ

Կը գանձուի մեծերէն 1 ֆրանք փոքրերէն 50 սանդիմ ։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (113)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

—o—

Յանկարծ բոլոր գլուխները դարձան դէպի Թոնրատան վերի անկիւնը ։ Գէորգն էր խօսողը որ սովորական ցած եւ լեցուն ձայնով՝ խօսքը կարծես ընդհանուրին կ'ուղղէր ։

— Ժողովուրդի մը առաջաւոր մարդը, միայն չէ եւ լաւ օրերու համար չընտրուիր, այլ նեղ օրերուն է որ ան բոլորէն բարձր պէտք է կանգնի ։ Խնդիրը մեր գիւղի եկեղեցիի մասին չէ, այլ ամբողջ ժողովուրդի մը գոյութեան հարցն է մէջտեղ դրուած ։ Հարուածը վերէն կուգայ, ոչ Թէ աէրաէ - րի մը կամ երէցփոխի մը, այլ ամբողջ հայ ժողովուրդի գլխուն ։ Իսկ եԹէ կան գլուխներ որ աւելի բարձր կանգնած են ժողովրդէն, անշուշտ անոնք կը ստանան հարուածի առաջին Թափը ։ Խնդիրը Փարաքարի եկեղեցիի շուրջը չէ․ պիտի հասկնաք, որ պայքարը ազգային պայքար մըն է եւ ամէն մէկս մեր բաժինը պիտի ունենանք անոր մէջ ։ Ո՛ եւ է խուսափում, դասալքում համազօր է ազգի դէմ դաւաճանութեան ։

Գէորգը վերջացուց իր խօսքը ։ Անոր կարճ, կտրուկ նախադասութիւնները, յանկարծ ռումբ մը պայթելու տպաւորութիւնը առաջ բերին ներկաներու վրայ ։ Թոնրատան պատերուն տակ շարուած գիւղացիները իրար կը մխթէին եւ Գէորգի յայտնած մտքերուն համախոհութեան լինելու ձեւով գլուխնին կը շարժէին ։

Սարգիս Աբեղը, անակնկալի եկած մարդու մը նման զարմացած, մտիկ ըրաւ Գէորգի խօսքերուն ։ Անշուշտ եԹէ զաւակը պիտի խօսէր, ուրիշ կարծիք չէր կրնար սպասել Գէորգէն, բայց ան կրնար լռել, ի՞նչ կարիք կար խօսելու ։ Սարգիս Աբեղը դիտեց շուրջինները, որոնք միայն ժամ առաջ մեկնելու մասին կը մտածէին, նայեցաւ Գէորգին, որ հարցական հայեացքով իրեն կը նայէր, ուսերը Թօթուեց ու վարժապետին ուղղելով խօսքը՝ ըսաւ․

— Քանի որ դուք բոլորդ այդպէս կ'որոշէք, ձեր կամքը Թող ըլլի ։

Ժողովը վերջացաւ ։

Գէորգն ու Վարդանը գիւղի ուսուցչին հետ խօսքի բռնուելով քիչ ուշացան ։ Երբ դուրս ելան Թոնրատնէն, բակի մէջ մարդ չէր մնացած, բոլորը ցրուած էին իրենց տները ։

Աքանչելի խաղաղ ու պայծառ գիշեր մըն էր ։ Միասին սկսան քալել Էջմիածնի ճամբայով դէպի այգին, որ գիւղէն բաւական մը հեռու կը գտնուէր ։ Երբ վերջացաւ ճամբու այն մասը, որ երկու կողմերէն կ'եզերուէր այգիներու պատերով, եւ պարզուեցաւ ձախ կողմի վրայ լուսնի լոյսով ողողուած դաշտը, Գէորգը տասնեակ մը քայլ առաջ մէկը տեսաւ, որ համաչափ քայլերով կը քալէր ։ Սարգիս Աբեղն էր ։ Երկու երիտասարդները շուտով հասան անոր քով ։

— Հա, էդ դո՞ւ ես, Գէորգ ։

— Այո, հայրիկ ։

— Ձեռքդ ուր, աչքերս լաւ չեն ջոկեր․․․ անտէր մնայ ծերութիւնը ․— եւ Սարգիս Աբեղը պինդ մը սեղմեց տղուն ձեռքը եւ զայն բաց չձգեց, մինչեւ որ հասան տուն ։

Գէորգը կը զգար, Թէ ինչպէ՞ս հօր ձեռքը կը դողար ու մատները պինդ հուպ կուտային իր ձեռքը․ Ֆիզիքական հպումէ աւելի կարծես հոգեկան պահանջ մը կը զգար ծերունին հայրը իր ձեռքը սեղմելու ։ Դժուար չէր Գէորգի համար հասկնալ հօր այդ պահուն ապրած ողբերգութիւնը ։ Այն գիտակցութիւնը, որ ինք ոչինչով կրնար օգնել, իր հարազատ հօրը, կը դառնացնէր Գէորգի սիրտը ։

— Կարծեմ, յանձնախումբը էգուց պիտի գիւղ գայ, — աւելի ինքնիրեն խօսեցաւ Սարգիս Աբեղը, — ճի՞շդ է, որ էգուց պիտի գայ․․․ հը՞, Գէորգ դու կ'իմանաս․․․

— Էգուց կամ միւս օրը, — պատասխանեց Գէորգը, — առաջին անգամ մեր գիւղէն պիտի սկսին ։ Փարաքարը օրինակ պիտի դառնայ Արարատեան Դաշտի ամբողջ գիւղերուն․․․

Սարգիս Աբեղը շատ լաւ հասկցաւ զաւկի արտասանած խօսքերուն խորհրդական իմաստը, բայց ոչինչ չպատասխանեց ։ Երբ հասան տուն, իր սենեակին առջեւ դառնալով երկու երիտասարդներուն, Թեթեւ հեգնութեամբ մը ծիծաղեցաւ անոնց երեսին, ու որպէս Թէ զարմացած՝ ըսաւ․

— Հա՞ ։ Փարաքարը օրինա՞կ պիտի դառնայ ։ Տէ, գիշեր բարի ։

ԻԳՏԻՐԻ ԳԱՒԱՌԱՊԵՏԸ

Ոչ Թէ յաջորդ օրը, ինչպէս կը սպասուէր, այլ օր մը վերջը Փարաքար եկաւ պաշտօնական յանձնախումբը ։

Նահանգի բոլոր գաւառապետները խորհրդակցութեան համար Երեւան կանչուած էին, նահանգապետի մօտ ։ Խնդիրը պետական օրէնք մը օրինականացնելէ աւելի վարկի հարց մըն էր դարձած կառավարութեան համար ։ Ինչպէ՞ս կրնար կառավարութիւնը հանդուրժել ողորմելի Հայերու ցոյց տուած կատաղի դիմադրութեանը եւ ըմբոստութեանը նոր օրէնքին դէմ ։ Կովկասի փոխարքան, որ այնքան մեծ կապեր եւ պաշտպաններ ունէր Ցարի պալատին մէջ, ապահովցուցած էր կայսեր ամենազօր նախարար Պլէվէն, որ տասնեւհինգ օրուան ընթացքին, նոր օրէնքը տառացի կերպով գործադրուած կը լինէր, եւ Հայոց ներկայացուցիչները ստորագրած պիտի լինէին յանձնումի պաշտօնական Թուղթերը ։ Փոխարքան այդպէս խոստացեր էր Պլէվէին․ կը մնար որ նահանգապետները իրենց ստորադասեալ պաշտօնէութեամբ իրականացնէին նոր տուած խոստումը ։

Այդ յանձնախումբերու անդամակցութեան հրաւիրուած էին Երեւանի քաղաքային վարչութեան ներկայացուցիչները, որոնց մեծամասնութիւնը հայ անդամներէ կը բաղկանար ։ Բայց նահանգապետի մօտ գումարուող մասնաւոր խորհրդակցութեան անոնք չհրաւիրուեցան ։

Մօտ հարիւր տարի անցած էր այն օրէն, երբ մեծազօր Մոսկովը գրաւած էր Արարատեան Դաշտը ։ Այդքան տարիներու ընթացքին հիւսիսէն ծայրագաւառն եկած ռուս աստիճանաւորները դեռ ընտելացած չէին տեղական ժողովուրդներուն, ոչ ալ կ'ուզէին մտնալ տիրողի եւ հպատակի փոխյարաբերութիւնը ։

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար․)

■■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 փրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 15 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 15 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3244

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՇԱՆԱԿԱԼԻՑ ՎԷՃ ՄԸ՝ ԵՐԿՈՒ ԹԵՒԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ

Այս միջոցին դարձեալ անուշ - լեղի նամակներու փոխանակութիւն մը տեղի կ'ունենայ Ֆրանսայի ընկերվարական եւ Համայնավար կուսակցութեանց միջեւ, օրուան հոգերուն առթիւ:

Փորձենք ամփոփել անոնց իմաստը, քանի որ խնդիրը կապ ունի ոչ միայն այս երկրի ներքին կեանքին հետ, այլեւ կրնայ ուղղօրէն անդրադառնալ ընկերվարութեան երկու թեւերուն վրայ:

Երեքշաբթի օր, անպաշտօն նախարար Պ. Փօլ Ֆոռ, ընկերվարական կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, նամակ մը հրատարակեց «Փօփիւլէռ»ի մէջ, իբրեւ պատասխան Համայնավար կուսակցութեան երկու նամակներուն:

Այս առթիւ, Պ. Փօլ Ֆոռ անգամ մը եւս դիտել կուտար թէ Համայնավար կուսակցութիւնը կը շարունակէ «Իւմանիթէ»ի մէջ հրատարակել իր նամակները, զանոնք թղթատարին յանձնելէ վերջ:

— «Արդէն յայտարարած ենք թէ այս մեթոտը չի կրնար ապահովել վստահալից գործակցութիւն մը՝ երկու եղբայր կուսակցութեանց միջեւ: Մեր կուսակցութիւնը չի վախնար հրապարակային վիճաբանութենէ. ընդհակառակն: Բայց նկատելի է որ, այս մեթոտով, հազիւ ձեւակերպուած տրտունջներ կը հաստատուին եւ այն թիւրիմացութիւնները զորս կարելի պիտի ըլլար փարատել կարծիքներու եղբայրական փոխանակութեամբ, կը ծանրանան: Ատով դուք մեզ կը ստիպէք նոյնպէս հրապարակային պատասխանի մը մէջ շեշտել նոյն տրտունջները եւ թիւրիմացութիւնները»:

Իրաւ է որ դիտել կուտան թէ ժողովրդական ճակատի կառավարութեան հաստատումէն ի վեր, առաջին անգամ է որ ընկերվարական կուսակցութիւնը հրապարակաւ այսպիսի դիտողութիւն մը կ'ուղղէ Համայնավարներուն:

Դեռ աւելի նշանակալից դիտողութիւն մը:

Համայնավարները գանգատեր էին թէ ընկերվարական կուսակցութիւնը չմասնակցեցաւ հոկտեմբեր 4ի Համայնավարական ցոյցին, Փարք տէ Փրէնսի մէջ:

Փօլ Ֆոռ կը պատասխանէ.

— «Զարմանալի է այս տրտունջը. որ եւ է փտանգ չէր սպառնար, որպէսզի հարկ ըլլար գործադրել միութեան դաշինքին փոխադարձ օգնութեան տրամադրութիւնը, քանի որ 20,000 շրջուն պահակներ շարժման մէջ դրուած էին, հսկելու համար ձեր ապահովութեան վրայ»:

Համայնավարները գանգատած էին նաեւ թէ՝ քանի որ իրենք ալ կուտան կառավարութեան, փոխադարձաբար պէտք է վայելեն կառավարութեան մասնակցող բոլոր կուսակցութեանց աջակցութիւնը:

Ընկերվարական կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը արդար չի գտներ նաեւ այս տրտունջը, դիտել տալով թէ Համայնավարներու քուէն՝ Երեսփ. ժողովին մէջ՝ արժէք չունի, քանի որ իրենց գործիչները ծրագրեալ յարձակումներ կը կատարեն կառավարութեան դէմ, ամբողջ երկրին մէջ:

— «Ի՞նչ իմաստ ունին խորհրդարանին մէջ եղած զոհողութիւնները, ժողովրդական ճակատին պահպանման համար, երբ անդադար կը կրկնուի թէ կառավարութիւնը ժողովրդական ճակատի կառավարութիւն մը չէ կամ չէ այլեւս: ... Համայնավարները այնպիսի լեզու մը կը գործածեն որ իբրեւ թէ ժողովներու իրաւունքը վտանգուած է կառավարութեան կողմէ. մինչդեռ բուն խնդիրը այն է թէ ոստիկանութիւնը միշտ պիտի յոգնի՞ արտակարգ պարտականութիւններով եւ թէ միջին դասերու եւ բանուորներու գործակցութիւնը պիտի վտանգուի՞ վառ պահելով արհեստականօրէն խմորուած արծարծում մը (աժիթասիօն):

Ինչպէս կը տեսնէք, բաւական լայն է անջրպետը, երկու կազմակերպութեանց տեսակէտներուն միջեւ:

Պատկերը աւելի հասկնալի կը դառնայ, երբ նկատի առնենք միւս ճակատին առարկութիւնները:

«Իւմանիթէ» երէկ հրատարակած էր Համայնավար կուսակցութեան պատասխանը՝ այս նամակին, չեշտելով թէ զայն ստացած են «Փօփիւլէռ»ի մէջ կարդալէ յետոյ ...

Իր պատասխանին մէջ, Համայնավար կուսակցութիւնը ան-պատեհ չի գտներ նամակներու հրատարակման մեթոտը, այլ օգտակար՝ հասարակաց շահուն համար:

Ցետոյ յարձակողական ռազմավարութիւն մը փորձելով, դիտել կուտայ թէ «Փօփիւլէռ»ը ունի «Ազատ Բեմ»ի բաժին մը, ուր «հակահամայնավարական բուռն պայքար մը կը մղուի եւ ամէնէն դէշ զրպարտութիւնները արձագանգ կը գտնեն: Այդ ստորագրութեանց երկար ցանկը կ'ապացուցանէ թէ անհատական առարկներու խնդիր մը չէ այս»: (Կը յիշէ յօդուածագիրներու անուններ, բոլորն ալ կարեւոր դէմքեր ընկերվարական կուսակցութեան մէջ):

Ուրիշ տրտունջներ ալ յայտնելէ վերջը, Համայնավար կուսակցութիւնը կ'անցնի բուն հարցին, իր սիրական եւ հիմնական ծրագրին,— միացնել, ձուլել երկու կուսակցութիւնները:

— «Աշխատաւորները այսօր կը գնահատեն արհեստակցական միութեան բարիքները: Անոնք իրաւամբ կը պարծենան իրենց Աշխատանքի Դաշնակցութեամբ, որ ունի հինգ միլիոն անդամ: Բայց, ի՞նչ մեծ ուրախութիւն պիտի ըլլար անոնց համար, եթէ վաղը համայնավար կուսակցութեան 274,535 անդամները, ընկերվարական կուսակցութեան 175,00 անդամները, 96,492 համայնավար եւ 30,000 ընկերվարական երիտասարդները միանային ...»:

Այստեղ կ'ընդհատենք, պարզելու համար տագնապին ուրիշ մէկ երեսը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ԲՈՂՈՔԸ ԱԼԶԱՍ-ԼՈՌԷՆԻ ՑՈՅՑԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

Միջադէպը հարթուեցաւ անմիջապէս

Գերմանական դեսպանատան գործակատարը երեքշաբթի օր արտաքին գործերու պաշտօնատունը երթալով, տեսակցութիւն մը ունեցաւ քաղաքական գործերու վարիչին՝ Պ. Պարժըթօնի հետ եւ բերանացի բողոքեց համայնավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղար Պ. Մորիս Թորէզի կիրակի օրուան ճառին դէմ: Պ. Պարժըթօն փափկութեամբ դիտել տուաւ թէ Պ. Թորէզ ֆրանսական կառավարութիւնը չի ներկայացներ եւ թէ խօսքի ազատութիւնը օրէնք է այս երկրին մէջ:

Միջադէպը հարթուած կը թուի այս բացատրութեամբ, մանաւանդ որ գերմանական գործակատարը հարկ չէր դատած դիմել ուղղակի արտաքին նախարարին կամ նախարարութեան մնայուն քարտուղարին՝ Պ. Լէժէի:

Իրականին մէջ, ճշգրիտ լուրեր կը պակսին Պ. Թորէզի արտայայտութեանց մասին: Համայնավար կուսակցութիւնը որոշեց հրատարակել ճառին ամբողջական պատճէնը: Կ'ըսուի թէ Գերմանացիները մասնաւորապէս գրգռուած են անոր համար որ Հիթլէրի մէկ ծաղրանկարը կախուած էր Սթրազպուրկի ժողովասրահին մէջ: Ըսողներ ալ կան թէ Պ. Թորէզ հետեւեալ խօսքերը վերագրած է Հիթլէրի,— Առողջութեան օգտակար է անօթի մնալ, պատերազմը անխուսափելի է, եթէ Գերմանիա իր արժանի դիրքը չստանայ աշխարհի մէջ եւն.: Այս տեղեկութեանց վրայ էր որ գերմանական մամուլը կրակ տեղաց, «ստախօս եւ զրպարտիչ» կոչելով Թորէզը եւ մեղադրելով Ֆրանսան թէ միջազգային օրէնքի հակառակ է անարգել օտար երկրի մը վարչապետը:

Ուշագրաւ պարագայ մը, այս առթիւ: Ֆրանսայի աջակողմեան մամուլը, որ բուռն պայքար կը մղէ Համայնավարներուն դէմ, չհանդուրժեց գերմանական մամուլին յարձակումներուն եւ յայտարարեց թէ Գերմանիա իրաւունք չունի խառնուելու Ֆրանսայի ներքին գործերուն: «Համայնավարական այս միթինկները Ֆրանսայի վերաբերեալ գործեր են: Վարչապետ Հիթլէր ուրիշ ո եւ է մէկէն պակաս իրաւունք ունի գանգատելու նոյնիսկ ամէնէն սուր քննադատութենէն, որովհետեւ ինք երբեք չէ վարանած իր անհամար ճառերուն մէջ իր ուզածն ըսել ուրիշ երկիրներու մասին: Եւ այս պարագան աւելի ծանր է, քանի որ ինք ամենազօր գլուխն է Գերմանիոյ» (Տէպա):

*** Կարգ մը թերթեր գրած էին թէ Փարիզի անգլիական դեսպանը պիտի բարեխօսէ, որպէսզի միջադէպը բարեկամաբար կարգադրուի: Անգլիոյ արտաքին նախարարութիւնը անմիջապէս հերքեց այս լուրը:

*** Հռոմի պաշտօնական շրջանակները Մոսկուայի համար պարտութիւն մը կը նկատեն Գերմանիոյ բողոքը եւ ցաւ կը յայտնեն որ Ֆրանսա նոր դժուարութեանց կը հանդիպի:

*** Արտաքին նախարար Պ. Իվօն Տէլպոս ունկնդրութեան ընդունելով մամուլի ներկայացուցիչները, ձաղկեց գերմանական մամուլին պայքարը՝ իբրեւ միջամտութիւն Ֆրանսայի ներքին գործերուն: «Իւմանիթէ» բուռն խմբագրականով մը «փաշական չանթաժ» կը նկատէ այս նոր պայքարը:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

Օվիէտօ փրկուա՞ծ է

Միշտ հակասական են լուրերը՝ Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւներու մասին: Երէկ հեռագիր մը կը ծանուցանէր թէ ապստամբները կարեւոր յաղթանակ մը տարած են, իրենց օգնական ուժը հասցնելով Օվիէտոյի առջեւ, որ պաշարուած է 80 օրէ ի վեր: Հեռագիրը կ'աւելցնէր թէ պաշարեալները յաջողած են կապ հաստատել ազատարար բանակին հետ եւ թէ երկու հազար կառավարական զինուորներ սպաննուած են այս քաղաքին շուրջը մղուած կռիւներու ընթացքին: Իսկ Մատրիտէն հասած լուրեր կ'ըսեն թէ Օվիէտօ յուսահատական կացութեան մը մատնուած է:

Գալով Մատրիտի ճակատին, գործողութիւնները առ այժմ ընդհատուած են երկու կողմէն ալ, իբրեւ հետեւանք սաստիկ ձմրան եւ տեղատարափ անձրեւներու: Կառավարութիւնը տենդագին պատրաստութիւններ կը տեսնէ, մայրաքաղաքին պաշտպանութեան համար, որոշած ըլլալով երկար ատեն դիմադրել պաշարման: Այս առաջադրութեամբ կը գրաւէ ուտելիքները եւ հանդերձեղէնները: Լուրի մը համաձայն, կառավարութեան կարգ մը ներկայացուցիչները կը բանակցին ապստամբներուն հետ, անձնատուր ըլլալու համար: Ապստամբ օդանաւերը թռուցիկներ ձգեցին քաղաքին մէջ, պահանջելով անձնատուր ըլլալ առանց որ եւ է պայմանի, որպէսզի արիւն չթափի:

Վերջին լուրերու համաձայն, Օվիէտօն պաշարող կարմիր հանքագործները ժամէ ժամ կը սպառնան օդը հանել պատմական մայր եկեղեցին, ուժանակ պայթեցնելով: Զօր. Արանտա, պաշարեալներուն հրամանատարը նորէն մերժեց անձնատուր ըլլալ կամ հեռացնել կիներն ու մանուկները:

*** Մարսէյլի նաւահանգստին առջեւ անծանօթներ փորձեցին օդը հանել սպանիական առագաստանաւ մը, ուժանակ եւ «չէտիթ» կոչուած պայթուցիկը դնելով կամրջակին վրայ: Բարեբախտաբար մաքսային պաշտօնեաները արթուն գտնուելով, յաջողեցան ի դերեւ հանել դաւադրութիւնը: Ձախակողմեան թերթերը կը գրեն թէ դաւադիրները ֆաշականներ են եւ թէ առագաստանաւը, որ 13 նաւաստիներ ունի, տաք հանդերձեղէն եւ ուտեստ կը տանէր Սպանիոյ հանրապետական զօրքին համար:

ԱՆԳԼԻՈՅ ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ կարեւոր նիստ մը գումարեց երէկ, չորեքշաբթի, քննելու համար միջազգային կացութիւնը:

ՊԵԼԺԻՈՅ Փաշականներուն (Ռէքս) առաջնորդը, Պ. Լէօն Տէկրէլ, ճամբայ ելած էր Փարիզ գալու համար, սակայն սահմանագլուխի ոստիկանութիւնը արգիլեց: Պ. Տէկրէլ յայտարարեց թէ Փարիզ կ'երթայ հացկերոյթի մը մասնակցելու համար, բայց ոստիկանութիւնը անոր ներկայացուց կառավարութեան արգելքը:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Նախարարական խորհուրդը նիստ գումարեց երէկ, արտաքին խնդիրներու քննութեան համար: Թէ Լոնտոնի եւ թէ Փարիզի մէջ լուրջ մտահոգութիւն կը տիրէ միջազգային կացութեան մասին:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՑՍ ԱԼ ԻՄԱՑԷՔ

Երէկ ամփոփեր էի «Մշակ»ի մէջ հրատարակուած երեք նամակներ՝ Քալիֆորնիոյ Հօկի ներքին «խայտառակութեանց» մասին: Հեղինակը՝ փրոֆ. Լեւոն Արծրունի, անդամ Հօկի գործադիր կոմիտէին:

Հատուած մըն ալ՝ չորրորդ նամակէն (Ֆրէզնօ, 23 յունիսի 1936).

— «Գալով ձեր յունիսի 19ի նամակին մէջ շօշափած հարցերուն, իրաւ է որ Ֆրէզնոյի մասնաճիւղին վիճակը շատ քաջալերական չէ, բայց շատ սխալ պիտի ըլլայ խորհիլ թէ Ֆրէզնօ կը տարբերի այս կէտին մէջ միւս բոլոր մասնաճիւղերէն — Ատլանտեան ովկիանոսէն մինչեւ Խաղաղականի ափերը: Տակաւին անցեալներն էր որ Լօս Անճէլըսի մասնաճիւղը (իսթ) որ երեք մասի բաժնուած էր, նորէն հաշտուեցան, անշուշտ ժամանակի մը համար: Դեռ երէկ էր որ Սարեանի եւ իմ ներկայութեան Սէլմայի ընկերները իրարու կառուցէն կախուեցան, այն ալ ճաշի սեղանի մը շուրջ եւ յայտնի եղաւ թէ ինչպէս ատելութեամբ իրարու հետ կը վարուին:

Այս վիճակին պատասխանատուն մեր Հօկի կեդրոնն է:

Ամէն մասնաճիւղի մէջ կեդրոնը ունի իր յատուկ «վստահելի» մէկ կամ երկու ընկերներ որոնք կուսակցութեան անդամ են եւ անոնցմէ իր տեղեկութիւններ կ'առնէ եւ անոնց հրահանգները կը ղրկէ: Ուրիշ խօսքով, լրտեսներ կը պահէ մանածիլերու մէջ: Դժբախտաբար այս լրտեսները միշտ կ'ընտրուին ամենախինկած եւ աննկարագիր եւ պատեհապաշտ անձերէ: Արդիւնք այն է որ միշտ կասկածանքով ու ատելութեամբ ընկերներ իրարու հանդէպ կը վարուին: Ֆրէզնոյի մանածիլը ճիշդ հիմայ այդպիսի լրտեսներու հակակշռին տակն է եւ ինծի համար գոնէ անհնար է անոնց հետ գործել: Որովհետեւ անոնք կուսակցականներ են, մեր «գործիչներ» կամ «խմբագիրները» ուզեն չուզեն անոնց կողմը կը բռնեն եւ Հօկը քայքայումի կը մատնուի»:

Եւ ահա վերջաբանը.

— «Շատ մը ուրիշ կէտեր ալ կան նշելու, բայց հարկ չկայ. մէկ խօսքով բառին բովանդակ առումով խ-կապէս զզուած եմ կարգ մը այսպէս կոչուած ընկերներու վարմունքէն որոնք նախանձով ու ատելութեամբ լեցուն են, որոնք ծոյլ ու պատեհապաշտ են, որոնք իրենց պարապ ժամեր խաղատուներու մէջ կ'անցընեն եւ սակայն որոնք կեդրոնին (որ ըսել է Խաչիկ Քէօսէեանին) հաւատարիմ լրտեսներ եւ գործակիցներն են»:

Առաջի՞նն է այս, իր տեսակին մէջ:

Ո՛չ: Տարիներէ ի վեր նոյն պատմութիւնն է որ կը լսենք Փարիզէն մինչեւ Պուէնոս Այրէս, Պալքաններէն մինչեւ Նիւ Եորք: Եւ բոլորն ալ նոյն աղբիւրէն — ներսէն:

Ամիսներ առաջ, այս թերթին մէջ շնորհալից մերկացումներ երեւցան, Ֆրանսայի Հօկին մէջ կատարուած զեղծումներու եւ մսխումներու մասին: Աղբիւրը՝ իրենց իսկ շրջաբերականներն էին:

Ցետոյ ընդդիմադիրները սկսան թերթ մը հրատարակել, «Ակօս», որմէ կարգ մը արտատպումներ կատարուեցան:

Ի՞նչ կ'ուզէք որ պատասխանէ Հօկի կեդր. վարչութիւնը, ամիսներով քար լռութիւն պահելէ վերջ:

— «... Այո՛, ընկերներ, ի վիճակի ենք վճռականապէս յայտարարելու որ «Ակօս»ը զինակիցն է այսօր «Ցառաջ»ին եւ «Հօկ»ը քանդելու իր ջանքերուն մէջ մրցման ելած է իր դրչեղբայր «Ցառաջ»ին հետ»: (Շրջաբերական թիւ 3, Փարիզ, 17 յունիս 1936):

Պրծա՛ւ: Իսկ Երեւանի մէջ շինուելիք «Արմենիա» հիւրանոցին փո՞նտը, 45,000 փրանք,— ա՞յն ալ զինակից դարձաւ «Ցառաջ»ին...

ՎԱՀԷ

ԿԱԹՈՂ. ՆՈՒԻՐԱԿԻՆ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ամերիկահայ գաղութի վէճերու մասին

ԽՄԲ.— Առջի օր հրատարակեր էինք Կաթող. նուիրակ Գարեգին արք.ի կոչը՝ ուղղուած ամերիկահայ գաղութին. իսկ երէկ՝ Ամերիկայի ռամկավար օրկանին՝ «Պայքար»ի նենգամիտ եւ գրգռիչ խմբագրականը՝ այդ առթիւ:

Երէկ ստացանք Եգիպտոսի «Արեւ»ը (ռամկավար), որուն հոկտեմբեր 7ի թիւին մէջ կը կարդանք թղթակցութիւն մը՝ այս հարցի մասին, գրուած՝ Նիւ Եորքէն, սեպտեմբեր 21 թուականով: Բարեհաճեցէք այս ալ կարդալ եւ բաղդատել «Պայքար»ի գարշապատումին հետ.—

«Նախորդ թղթակցութեամբ գրած էի թէ կաթող. պատուիրակ Գարեգին Սրբազան ձեռք առած է ազգային - եկեղեցական գործերու կարգադրութեան հարցը եւ ունեցած կարգ մը տեսակցութիւններ և խորհրդակցութիւններ, զանազան ազգային - հասարակական կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներու հետ: Այս առթիւ խորհրդակցական ժողովի մը հրաւիրուած էին նաեւ փիլոնազուրկ քահանաները:

Այս վերջին ժողովը տեղի ունեցաւ Ազգ. Առաջնորդարանին մէջ: Ինչպէս կը լսենք, Պատուիրակ Սրբազանը լսած է անոնց գանգատները եւ ինքնարդարացումները ու երկար խորհրդակցութենէ մը վերջ ժողովը եկած է այն համոզումին թէ սոյն ըմբոստ քահանաները մեղայագիր պիտի տան, զղջացած ըլլալով հայրապետական իշխանութեան դէմ իրենց ըմբոստ վարմունքին համար:

Ստոյգ աղբիւրէ կ'իմանամ որ Գարեգին Սրբազան երկու հոսանքներու (Ազգային եւ Դաշնակցական) միջեւ հաշտեցողութեան մը լաւագոյն կերպը գտած է եւ Հայրապետական հաւանութիւնը ստանալու համար հեռագրած էջմիածին: Ամենայն Հայոց Հայրապետը պատասխանած է հեռագրով եւ շնորհաւորած Կաթող. Պատուիրակը, իր ճիգերուն համար:

Թէեւ հանրութիւնը չի գիտեր թէ ի՞նչ են այդ հաշտեցողութեան մանրամասնութիւնները, բայց մօտ օրէն յայտնի կ'ըլլայ: Որովհետեւ Գարեգին Սրբազան իր վերջնական ծրագիրը պատրաստած է եւ Երեսփոխանական ժողովի հրաւէր ղրկած է բոլոր երեսփոխաններուն:

Երեսփ. Ժողովը տեղի պիտի ունենայ հոկտեմբեր 11ին կիրակի օր, Նիւ Եորքի Ս. Խաչ եկեղեցւոյն մէջ, ուր նախատակուած էր Դուրեան արքեպիսկ.:

Գարեգին Սրբազան իր երկար խորհրդակցութիւններէն եւ բանակցութիւններէն վերջ պատրաստած ծրագիրը պիտի ներկայացնէ այս ժողովին:

Կը մաղթենք որ բաղձացեալ միացման այս նուիրական գործը յաջողէր եւ Ամերիկահայ գաղութը խաղաղէր վերջնականապէս»:

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻՆ ԴԱԴԱՐՈՒՄԸ

Հին կեանքը վերսկսաւ Երուսաղէմի մէջ

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն հոկտեմբեր 12 թուականով.—

Քաղաքը, որ մեռեալ վիճակ մը ունէր անցեալ ապրիլէն ի վեր, յանկարծ վերսկսաւ իր սովորական, գործօն եւ աշխոյժ կեանքը: Փողոցները կը թն -

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԲՌՆՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Ասում են — մամուլն ու գրականութիւնը կեանքի հայելին են․ բայց այս ճշմարտութիւնն արժէք ունի այնտեղ, ուր գրչի մարդիկ աշխատում են անկաշկանդ, ժողովրդավար իրաւակարգին յատուկ ազատ պայմանների մէջ․ իսկ Գեստապօի կամ Գէպէուի սարսափի տակ երկչոտ հնչող տպագրական խօսքը մէկ նպատակ ունի միայն՝ աղաւաղել ու այլանդակել կեանքի պատկերը։ Փարիզի Կիմէի Թանգարանում կայ մի խրցիկ, որի պատերը ծածկուած են ուռուցիկ կամ փոս ընկած հայելիներով․ խցիկ մտնողը շուրջը դիտելիս իրեն տեսնում է անճոռնի կազմուածքով — գլուխը գոմէշի գլխի չափ, իրանի երկայնքը լայնքի փոխուած, ոտքերն արագիլի ոտքերի հաստութեամբ։ Խորհրդային մամուլն ու գրականութիւնն արտացոլում են երկրի իրականութիւնն այդ հայելիների նման։

Խորհրդային գրողը, լինի լրագրութեան, գեղեցիկ գրականութեան, թէ նոյն իսկ գիտութեան ասպարէզներում, չի ստեղծագործում առաջնորդուած իր խղճով եւ հայրենիքին ու մարդկութեան ծառայելու ազնիւ դիտումով։ Նրա միակ ձգտումն է յարմարուիլ իշխանութեան պահանջներին եւ վայելել նրա վստահութիւնը։ Այլապէս հանճարեղ մէկը լինելով անգամ գրողը կը մնայ զէրօ եւ անյայտութիւն. տպագրական մեքենայի միակ տնօրէն կուսակցա-կառավարութիւնը նրան ծառայեցնում է միայն իր եսական շահերի, իր ինքնապաշտպանութեան համար։ Կարելի է ասել դա նրա ամենազօրաւոր զէնքն է։ Նա մամուլն ու գրականութիւնը դարձրել է իր գոյութեան պայքարի «ճակատներից» մէկը, ուր վարձկան գրագէտները շարժում են իրենց գրիչները համաձայն «կենտկոմների» հրահանգներին․ եւ որովհետեւ խորհրդային «կենտկոմները» առաջնակարգ խարդախներ ու կեղծարարներ են, նրանց ենթակայ մամուլն ու գրականութիւնն էլ նուիրուած են իրաւակարգի բռնութեան ու անարդարութիւնների պաշտպանութեան։ Որեւէ չեզոք անկարելի է․ երբ հրամայւում է գրել թէ մածունը ճերմակ չէ, խորհրդային բոլոր գրողները մարդկային ամէն արժանապատւութիւն մի կողմ շպրտած, հակառակ իրենց համոզմունքին, պիտի պոռան թէ մածունը սեւ է, ածուխից ու մուրից շինուած․ պիտի հարուածեն անմեղ հարազատին, դաւաճանեն իրենց նուիրական իդէալին, հիմնովին այսօր ջրեն այն, ինչ պաշտպանում էին երէկ, եթէ դա իշխանութեան ձեռնտու է։ Առաջ են քշւում, հռչակւում ու վարձատրւում միայն այն հեղինակները, որոնք աւելի ճարպիկ ստորնութիւն են յայտնաբերում ղեկավարների ստերը հիմնաւորելու մէջ։ Զարմանալի չէ, որ այդպիսի միջավայրից դուրս ապրող մէկին խորհրդային անգամ «տաղանդաւոր» գրողներից մի քանիսը թւում են յիմարանոցի լուսամուտը կոտրած ու դուրս ցատկած հիւանդներ։

Մօտ երկու տասնեակ տարի է, ինչ Լենին-Ստալինեան աշխարհում ճգնում են Կոմկուսի թոյլ տուած սահմաններում նոր, «պրոլետարական» գրականութիւն ստեղծել եւ ոչինչ չի դուրս գալիս, որովհետեւ գրական ստեղծագործութեան համար սահմաններ գծել՝ նշանակում է նրան թուղթ մրոտելու արհեստի վերածել։ Կոկորդը սեղմուած ներշնչումից չի կարելի սպասել գրաւիչ խօսք, այլ միայն անորոշ խռխռոց։ Ո՞ւր են կարդալու արժանի խորհրդային գրողները, կարելի՞ է հոգեկան հաճոյք զգալ մի կոտրտուող Էրենբուրգից, տժգոյն ու ցրուած Բաքէլից, շինծու կացութիւնների սիրահար Շոլոխովից կամ ոստիկանական վիպագիր Ա. Տոլստոյի (չխառնել մեծ Լեւ Տոլստոյի հետ) Նեւզարակիններից (Հերոսը «Իբիկուս» վէպի)։ Մարդկային հոգու հզօր ապրումները — սէր, անձնուիրութիւն, թախիծ, գաղափարի հաւատարմութիւն, ազգային հայրենիքի պաշտամունք արտաքսուած են գրականութիւնից եւ յայտարարուած փափկամարմին քաղքենիների յատուկ զգացումներ։ Թոյլատրւում է փառաբանել միայն «սէրը» դէպի Ստալին, «հաւատարմութիւնը» Կոմկուսին, պաշտամունքը «խորհրդային հայրենիքի»։

Ոչ մի երկրում բանտերն այնքան բազմաթիւ չեն ու լեցուած որքան այդ «հայրենիքում»։ Իսկ թէ ինչ արտառոց «յանցանքների» համար են մարդիկ Գէպէուի զնդանները մտնում, այդ էլ ամէնքը գիտեն։ Կը բաւէ յիշել Դ. Սիմոնեան, Ա. Բակունց, Ալազան եւ այլ հայ գրողների դէպքը։ Քանի՞ քանի՞ հազարներ կան դրանց նման։ Եւ ահա տառապանքի այդ աշխարհում արգիլուած է գրականք, վիշտ ու ընդվզում երգել, եթէ դա չի վերաբերում ցարական ժամանակաշրջանին։ Խորհրդային գրականութիւնից դատելով կարելի է գալ այն ծիծաղելի եզրակացութեան, որ ամբողջ Միութիւնը լեցուած է միայն ժպտադէմ, կայտառ ու երջանիկ հերոսներով ու դժբախտ մարդ այնտեղ գոյութիւն չունի։ Հերոսի կոչում բռնանալն էլ մեծ դժուարութիւնների հետ չի կապուած․ պէտք չկայ, որ մէկը իր կեանքը նուիրէ որեւէ բարձր իդէալի իրականացման, որպէսզի կենտգործկոմը նրան հերոսի վկայական տայ․ բաւական է մէկ անգամ ածխահանքում քրտինք մտած աշխատելով քո թոյլ բանուոր ընկերներիցդ աւելի արտադրես կամ քաղցած կալանաւորներին իբրեւ վերահսկիչ աշխատեցնելիս նրանց կաշին լաւ քերթես եւ ահա խորհրդային գրողի նիւթն ես, նրա վէպի կեդրոնական անձնաւորութիւնը։ Զանգուածների հոգեկան արթնացումը յաւիտենապէս ուշացնելու դիտումով Լենին-Ստալինեան կուսակցութիւնը նրանց զբաղեցնում է միայն առօրեայ նիւթական բարելաւումների խնդիրներով։ Բանաստեղծներն ու վիպասանները պարտաւոր են սքանչացնել քաղաքացիներին շէնքերի, ջրանցքների, գործարանների, խճուղիների կամ կոլխոզային հաւանոցների գրաւիչ շինարարութեամբ։ Եթէ նկարագրես սիրելիիդ կորուստի կսկիծը, գրածդ չեն տպագրեր․ բայց եթէ պանծացնես օրինակելի խողանոցը՝ իսկական խորհրդային գրող ես։ «Լոյսով առատօրէն ողողուած մաքուր ու ճերմակ խողանոցում պառկած է լուացարանից նոր ելած գիրուկ խոզը․ իսկ առջեւը ծաղկամանի մէջ դրուած է դաշտային ծաղիկների մի փունջ․ քիչ հեռուն նրա ճուտիկները խաղում ու գլորւում են կանաչ մարգագետնի վրայ»։ Այս որակի գրական արտադրութիւններն ըստ Կոմկուսի նպաստում են մեծապէս խորհրդային հպատակների շինարարական երեւակայութեան բռնկումին եւ ի հարկէ հեռու պահում օրինակ ազատ մտածելու եւ անկախ կուսակցական հանգամանքից հաւասար ապրելու ցնորքներից։ Խորհրդային Մուսան չի սաւառնում երկնքում քնար նուագելով, այլ մինչեւ ծնկները թաղուած հողի մէջ, կաշիէ գոգնոց հագին միմեանց է զարնում ձեռքերին բռնած մուրճն ու մանգաղը։

Ռուս ազգի գրականութեան եւ գեղարուեստի պատմութիւնը վերջին 20 տարուան ժամանակաշրջանի համար չի կարող արձանագրել որեւէ յիշատակելի արժէք։ Չկայ մի հեղինակ, որ հաւասարէր, չենք ասում՝ Պուշկինին, Լեւ Տոլստոյին, Դոստոյեւսկիին, Գոգոլին, այլ նոյն իսկ Լ. Անդրէեւին, Գարշինին ու Բլօկին։ Մի՞թէ խպառ խաւարեց մեծ ժողովրդի ստեղծագործող միտքը։ Ոչ՞ որ հակառակ ցարական դաժան գրաքննութեան, նա անցեալում տուեց մարդկութեան մեծ հանճարներ։ Մնում է ենթադրել, որ մարդկանց հոգու եւ մտածողութեան վրայ դրուած խորհրդային շղթաները անհամեմատ աւելի ծանր են, քան նոյնիսկ նախկին բռնակալներինը։

Այս ճշմարտութիւնը գիտեն խորհրդային բարձր ղեկավարները։ Նրանք հասկանում են անկարելիութիւնը շարունակելու զուրկ պահել այժմ քիչ շատ բարեկեցիկ բազմութիւնը իսկական գրականութիւնից կամ գեղարուեստից, որի մէջ մարդիկ փնտռում են գեղեցիկը, հոգեկանը, առօրեայ նիւթական կեանքից դուրս բարձր ապրումները։ Գտնուած է կիսամիջոցը։ Համեցէք կարդացէք անցեալի հանճարները, — Պուշկին, Լ. Տոլստոյ, Չեխով, Գոգոլ․ դիտեցէք Րէպինի, Սէրովի, Վրեշչագինի նկարները։ Եթէ նրանք ապրելիս լինէին այժմ, հաւանական է որ ոչինչ չէին գրել եւ կ'ընկնէին Չեկայի նկուղները կամ կը տարագրուէին։ Բայց խորհրդային իշխանութիւնը օգտւում է նրանց հեռու անցեալին պատկանելու առիթից ու անվտանգութիւնից եւ նոյն իսկ իրեն համախոհ ներկայացնում։ Բանից դուրս է գալիս որ Դոբրոլիւբով, Լ. Տոլստոյ, Պուշկին եւ ուրիշներ կոմունիստներ են եղել։ Փայլուն կերպով տօնուեց Տոլստոյի ծննդեան հարիւրամեակը։ Այժմ էլ աւելի շուքով պատրաստւում են տօնել Պուշկինի մահուան հարիւրամեակը։ Պուշկինը, որ ռուս ազնուականութեան բանաստեղծն է, Պետրոս Մեծի*) փառաբանողը, ճորտերի ըմբոստութեան ղեկավար Պուգաչովին (յայտարարուած կոմունիստ) իբրեւ գող աւազակ ներկայացնողը։ Ուկրայինայի ազատութեան համար Պետրոս Մեծի դէմ մարտնչող Մազեպայի սեւացնողը այժմ վկայւում է իբրեւ խորհրդային գրող։ Մոռացւում է, որ լինելով հանճարեղ բանաստեղծ, նա ինքն էլ ճորտատէր էր։ Եթէ Լենին-Ստալինեան կուսակցութիւնն այդքան գնահատում է Տոլստոյին ու Պուշկինին, թող քակէ իր այսօրուան գրականութեան կապանքները, որպէսզի նրանց նման նոր հանճարներ կարենայ տալ ռուս մեծ ժողովուրդը։

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

*) Մի անօրինակ բռնակալ․ իր սեփական ձեռքով գլխատել է ապստամբ զինուորներից 80 հոգի։ Միակ իր արու ժառանգին սպաննել է տուել դատարկ պատճառով։

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱԽՈԽԵԱՆ

ՆԻՍ. — Ուխտաւորի երկիւղածութեամբ կը մօտենամ մեծահամբաւ ծովանկարիչին ժպտուն վիլլային, ուր պիտի տեսնեմ գլուխ-գործոցներ, որոնց գովեստը կը կարդամ պարբերաբար Ֆրանսական թերթերու մէջ, գրուած հեղինակաւոր քննադատներու կողմէ. եւ ի՜նչ գովեստ...

Այցետոմսս ներս կը ղրկեմ եւ վարպետը, անգլիացի ճէնթլմէնի մը յատուկ կենցաղագիտութեամբ, զիս կ'ընդունի տեսակ մը թանգարանի վերածուած իր սիրուն հիւրասենեակին մէջ։

Մեծ եւ լայն պատուհանէ մը ներս խուժող աշնանային արեգակի զուարթ ալիք մը կը յամառի համբուրել հոս հոն զետեղուած իր հոյակապ գործերէն մէկ քանին։ Անկիւն մը դաշնակ մը, որուն վրայ երբեմն ճարտարօրէն կը խաղան տաղանդաւոր ծովանկարչին երկար ու նուրբ մատները, հեղինակելու համար տպուած թէ անտիպ քանի մը քնքուշ ռոմանսներ։ Գրադարան մը ճաշակաւոր կերպով կազմուած մասնագիտական գիրքերով լիքը․ քանի մը հանգստաւէտ թիկնաթոռ եւ ահա կը լրանայ հիւրասենեակին զարդարանքը։

Պ. Մախոխեան կը հաճի հետաքրքրուիլ այցելութեանս շարժառիթով եւ գլխու համեստ շարժումով մը թոյլ կուտայ ինձ զմայլիլ իր թանկագին գլուխ-գործոցներուն վրայ, զորս դեռ չտեսած կը ճանչնայի՝ կարդացած ըլլալով անոնց մասին Գամիյ Մօքլէրի, Թէպօ Սիսոնի, Պօնառօի նման թթու ազգայնամոլ բայց անաչառ քննադատներու փաղաքուշ քննադատականները։ Անոնք բոլորն ալ համաձայն էին թէ «Մախոխեան, հայ ծովանկարիչը, աշխարհի եկող գացող մեծ ծովանկարիչներուն դասին կը պատկանի»։ Սիրտս յայտնապէս կը բաբախէր, քանի կը մօտենայի այդ հրաշալիքներուն, քովս ի վեր տեսնելով անոնց անզուգական հեղինակը, որ հանճար մըն է, ըսին ֆրանսացի, պելժ եւ հոլանտացի քննադատներ, չմոռնալով միշտ յիշել անոր Հայ ըլլալը։ Եւ իսկապէս Պ. Մախոխեան մինչեւ ծուծը Հայ մնացած է այսօր ալ, ինչպէս քառասուն տարի առաջ, երբ դեռ ոտքը Ֆրանսա չէր կոխած, երբ դեռ Պատուոյ Լեգէոնի կարմիր ժապաւէնը լամբակին չէր կպցուցած։ Վայրկեանները կը սահէին եւ ես աչքս չէի կրնար զատել կտաւի այդ զմայլելի կտորներէն, որոնց վրայ գծուած էին երբեմն փափուկ, երբեմն վայրագ՝ երկինքի ու ծովի պատառներ, մէկը միւսէն արտայայտիչ, մէկը միւսէն պատկառելի, ամէնքն ալ մոգական վրձինով ձեւաւորուած։ Կը խորհէի թէ անոնց իւրաքանչիւրը մէկ մէկ անխօս բայց անսայթաք դեսպաններ էին Հայուն տաղանդը եւ քաղաքակրթութեան չափանիշը փաստօրէն եւ պերճախօսօրէն պատմող՝ միջազգային ամէնէն հասկնալի լեզուով, ուր որ ալ երթան, որ թանգարանին մէջ ալ պահուին, որ երջանիկ ունեւորին պատերն ալ զարդարեն։ Նիսի տեղական հարուստ թանգարանէն վերջ, ուր պահուած կը մնայ հայ վարպետին «Le Cattégat»ը, վեհափառ ծովանկար մը զոր թանգարանի տեսչութիւնը «un des joyaux de notre musée» (մեր թանգարանի գոհարներէն մին) կ'անուանէ, Նիսի քաղաքապետութիւնը գնեց Պ. Մախոխեանի մէկ ուրիշ նշանաւոր գործը, զետեղելու համար անիկա Քաղաքապետարանի մեծ դահլիճին մէջ ուր Թաքակիր եւ Հանրապետութեան աւագանին միայն մուտք ունին եւ ուր Վաթոյի, Գօռոյի եւ Կիւտէնի պէս նկարիչներու գործեր միայն կ'ընդունուին։ Եւ թերթերը շնորհաւորեցին տեղական իշխանութեան արթնամտութիւնը ձեռք բերելուն համար այդ թանկագին գործը։ Եւ խորհիլ թէ մեր փարիզաբնակ հայ մտաւորականութիւնը եւ հայ նկարիչներու հոյլը դեռ կը տոկան տօնելու համար յոբելեանը այս հսկայ տաղանդին որ իր յիսնամեայ աշխատութեամբը փառապսակ կը յօրինէ ամէն օր ոչ միայն իր՝ այլ առ հասարակ բոլոր հայ մտաւորականութեան ճակտին։ Ինչո՞ւ անոր ըսել տանք Սկիպիոնի նշանաւոր խօսքը՝ «Ապերախտ հայրենիք, ոսկորներս պիտի չլլանան քեզի»։

Երախտագիտութիւնս յայտնելով մեր անբաղդատելի Վարպետին, դուրս կ'ելլեմ հիւրասենեակ-թանգարանէն ուր, խօսքը մեր մէջ, նախկին կայսր մը փափկօրէն մերժուեցաւ․ թերեւս այն լեզուն որով կայսրը կը խօսէր եւ որուն Վարպետը կը յամառէր միայն ֆրանսերէնով պատասխանել, իրեն յիշեցուցին իր երկու կորիճ եղբայրներուն խուժդուժ նահատակութիւնը նոյն այդ լեզուն խօսող խուժանին ձեռքով։

ԳԱՐ. ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ

ՀԱՃԸՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ
16ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

Վերջին տարիներս, արտասահմանեան հայութեան անստոյգ վիճակը կամաց կամաց մոռցնել կուտայ մեր նահատակներուն խնկելի յիշատակները։ Մանաւանդ ներկայ սերունդը, որ հասակ կ'առնէ օտար երկնքի տակ, լուր չունի անցեալէն ու իր մարմնի վրայ չէ զգացած Մեծ Եղեռնի արհաւիրքը ու այն բոլոր դառնութիւնները որ պատճառեց Թուրքը, ոչնչացնելով մէկ միլիոն հայութիւն։

Միւս սերունդը որ հրաշքով ազատեցաւ Թուրքի եաթաղանէն, կը ձգնի թարմ պահել յիշատակները որոնք ըսպիացած են իր մորթին վրայ։

Տէր Զօրի եւ Միջագետքի անապատներու տառապանքի բոլոր փուլերէն անցած, բուռ մը ժողովուրդ, զինադադարի սկիզբը, Կիլիկեան դաշտավայրերէն դէպի Տաւրոսեան բարձրաւանդակը կը մագլցէր։ Ծեր թէ երիտասարդ, նաեւ մանուկներ որոնք գաղթականութեան մէջ կեանք առած էին, կ'աճապարէին երթալ գտնել իրենց նախահայրերուն հիմնած Հաճընը, վերստին կենդանացնելու։ Այն միջնաբերդը ուր 900 տարի առաջ Ռուբէնի ձեռքով հիմը դրուած էր նոր հարստութեան մը։

Հաճընը աւերակոյտի մը երեւոյթը ստացած էր։ Թուրքը իր աւերիչ թաթը լայն բացած, քաղաքը ամբողջութեամբ կրակի տուած էր ու քար քարի վրայ մնացած չէր։ Ողբացեալ Պալըդեան եպիս․ այսպէս կը նկարագրէ Հաճընը՝ իր «Գողգոթայ»ի գրքին մէջ․

— «Եթէ վերին Հայաստանի մէջ պատերազմէն առաջ Ալեքսանդրապոլը (ներկայիս Լենինական) զուտ հայութեամբ կազմուած էր, Թրքահայաստանի մէջ միակ Հաճընն էր որ 30.000 զուտ հայ ազգաբնակչութիւն ունէր, ու Զէյթունի կողքին փուշ եղած էր Թրքական կառավարութեան քով»։

Այն խիզախ երիտասարդութիւնը որ իր մարմնին վրայ զգաց բոլոր դառնութիւնները, որոշեց հայրենիքին մէջ մեռնիլ քան թէ ի ձեռին Արաբիոյ կիզիչ աւազներուն թաղուիլ։ Այդ խոստումը կատարեցին 10000 Հաճընցիներ, նախընտրելով պատուաւոր մահը։ Թուրքը երբ տեսաւ որ աւերուած բոյներէն ու երդիքներէն ծուխը վերստին կը բարձրանայ, շանթի մը իյնալը զգաց իր գլխուն վերեւ։ Հազիւ թէ տարի մը չէ որ խաղաղ աշխատանքը սկսած էին ու քանդուած բոյները կը վերաշինուէին, երբ ուրիշ փոթորիկ մը պայթեցաւ։

1920ի գարնանամուտին քամալական գործակալներ կը շրջին շրջակայ Թուրք գիւղերը, կազմակերպական աշխատանք տանելու ու կը սկսին գրգռութիւններ յարուցանել Հաճընի հայութեան դէմ, ըսելով թէ ֆրանսական իշխանութիւնն է գրաւողը, ու սակայն կառավարական եւ զինուորական ուժը հայութեան ձեռքն էր եւ երկրորդ Հայաստան մը ստեղծած էին։

Կամաց կամաց Թուրք գիւղացիները սկսան գլուխ բարձրացնել Հաճընի կառավարութեան դէմ եւ ահա օր մը ալ Հաճընցիները պաշարուած գտան իրենք զիրենք՝ քամալական բանակին եւ Թուրք խուժաններէ։

Հաճընցիները տեսնելով իրենց գլխուն գալիք մեծ վտանգը, բոլորուեցան միահամուռ, առանց կուսակցական եւ յարանուանական խտրութեան, ժողով գումարեցին եւ որոշեցին ինքնապաշտպանութեան դիմել։ Հրամանատար կարգուեցաւ հերոս Ճէպէճի, որ Զօր. Անդրանիկի ալ քաջ զինակիցը եղած էր Կովկասի մէջ։

Հաճընը 9 ամիս դիմադրեց դիւցազնօրէն եւ յաջողութեամբ պիտի պսակուէր իր պայքարը, եթէ հասնէր խոստացուած օգնական ուժը։ Քանի անգամներ թշնամին անակնկալի բերելով, հալածեր էին մինչեւ քանի մը օրուան ճամբայ, եւ ուտեստեղէն ու ռազմանիւթ ձեռք ձգեր էին։ Սակայն պաշարումը երկար տեւեց, եղած պաշարը հատաւ, անօթութեան մղձաւանջը եւ ռազմանիւթի պակասը ուժաթափ ըրած էր ռազմիկները։

1920 հոկտեմբեր 15ին գոյժ մը եկաւ մեր սիրտերը թունդ հանելու՝ Հաճըն ոչ եւս էր։ Քաղաքը քարուքանդ ինկաւ Վահկայ բերդէն ոչ շատ հեռու։ Հաճընի անկումով Կիլիկեան միջնաբերդը խորտակուած էր։

Հաճընցին ինկաւ հերոսաբար եւ հազիւ քանի մը հարիւր հոգի ազատեցան։ Այսպէս հայ պատմութեան մէջ բացուեցաւ փառաւոր էջ մը, ու անմահացուց Հաճընի անունը։

Ինչպէս Ապրիլ 11)24ը Մեծ Եղեռնի նահատակներու յաւերժացման տօնն է, նոյնպէս 1920 հոկտեմբեր 15ը յետպատերազմեան վերապրողներու հաւատքի ու ապրելու կամքի մէկ խորհրդանիշն է։

Մ. ԳՐԱՃԵԱՆ

ԿԱՐՄԻՐ ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ ԵՐՋԱՆԻԿ ՕՐԵՐՈՒՆ

Միւս վկաներն ալ հարցաքննելէ վերջ, Շիւքրի փաշա հրաման տուաւ ոստիկաններուն․

— Ֆրանսացի երգչուհին փակուած պահել մինչեւ նոր տնօրինութիւն։ Յետոյ պիտի քշենք զայն Փարիզ։ Պաուն ալ առանձին պահեցէք մինչեւ Իզմիր մեկնող առաջին շոգենաւին օրը։ Դիակը Թաքսիմի Քարաքօլը դրէք մինչեւ որ որոշում մը տրուի, անշուշտ գաղտնի փոխադրութիւն։ Արիւնի բիծերը լուացէք քլօրով․ գիտէք թէ ուր կը գտնուի...։ Երբ ամէն ինչ կարգադրուի, կը բանաք դերասաններուն օթեակները։ Վաղը իրիկուն պէտք է խաղան սովորականին պէս։ Անոնց օթեակները գետնայարկն են եւ ապահովաբար բան մը չեն լսած։

Ամբողջ գործը այսպէս կարգի կանոնի դրուելով, առանց թատրոնի վարիչին ներկայութեան, քանի որ անիկա արդէն ոստիկանութեան կը վերաբերի... Շիւքրի փաշա դարձաւ եկաւ Պոխաքի մօտ, որ ոստիկաններէն շրջապատուած, դէպքերուն կը սպասէր։

— Կը բարեհաճի՞ք, սիրելի պարոն, գալ տեղ մը բռնել իմ մօտ կառքին մէջ։

— Վսեմապատիւ Տէր, պատրաստ եմ հրամաններուդ, պատասխանեց սպան։

Անձրեւը կը տեղայ սաստիկօրէն։ Բերայի մեծ պողոտան ամայի է։ Արդէն կէս գիշերէն վերջ ժամը մէկն է։

Շիւքրի փաշային կառքը կը սուրայ Կալաթայի աշտարակին ուղղութեամբ։ Գօսթիի գուշակածին պէս, արդեօք Պոխաքը Վենետիկ փողոցի բնակարա՞նը պիտի տանին։ Բայց ոչ, կառքը ձախ կը դառնայ եւ կը մտնէ Ֆրանսական դեսպանատան յանգող ցից վարէջքին մէջ։

✕

Ն. Վսեմութիւն Էրնէսթ Ֆիտէլ (Phidel) իր վաթսունըութը տարիներու գալարութիւնը կը վերագրէր այն իրողութեան, թէ կրնար ուզածին չափ հրամայել քունին։ «Բոլոր հոգերը անհետեւոյթ կ'ըլլան, կ'ըսէր, երբ որոշեմ քնանալ»։ Հնդկաչինու այս նախկին ընդհ. կառավարիչին, այս նախարարին՝ որուն կոչ կ'ընէր Ֆրանսա բոլոր ծանր պարագաներուն մէջ, ա՛յդ թուականին՝ որ կրնար տակաւին պետական վարիչ մարդիկ գտնել քաղաքականութեամբ զբաղողներուն (politiciens) մէջ, հոգերը չէ որ կը պակսէին։

Դեսպանը, որքան որ տէր իր քունին, անակնկալ զարթումներէ կը սոսկար սակայն։ Նախ շատ գէշ ընդունեց գավասը՝ որ կուգար խանգարել զինքը խոր գիշերուան մէջ։ Բայց մարդը պնդեց․

— Պ. դեսպա՛ն, Ն. Վսեմութիւն Շիւքրի փաշա Մուէթի սպայ Պ. Պոխաքի հետ եկած է։

— Հարցո՛ւր, ի՞նչ կ'ուզեն։

— Պ. դեսպա՛ն, Ն. Վսեմութիւնը կ'ըսէ թէ կ'ուզէ խօսիլ ձեր Վսեմութեան հետ։ Ն. Վսեմութիւնը կ'ըսէ թէ գործը ծանրակշիռ է, եւ չի կրնար մեկնիլ Պ. դեսպանը չտեսած։ Գործը շատ ստիպողական է։

— Ձեր սատանայ, կը մրթայ Ֆիտէլ, Շիւքրի՛ն, քովն ալ ծովային սպա՛յ մը։ Արդեօք ռուսական նաւատորմը բռնի ներս մտաւ Վոսփորէն։

Բուրդէ գիշերնոցը կոնակը խոթեց, կրկնապատկելով այսպէս իր պատկառելի դիրութիւնը։ Անգամ մը որ ոտքի վրայ էր՝ Ֆիտէլ այլեւս կազմ ու պատրաստ կըլլար խորհելու եւ գործելու հարաւային գիւղացիի մը քիչ մը կոշտ ձեւովը, ծնօտը խիստ ու բիրտ, աչքերը գորշ՝ որոնց վերի կողմի թարթիչները կիսովի միայն կը ծածկէին անոր տեսակ մը հեգնոտ կամ վախ ազդող նայուածքը։ Գավասը ետեւէն, գնաց իր գրասենեակը։

— Ներս հրաւիրէ այդ պարոնները։

Կայսերական ոստիկանութեան պետը խիստ յարգալից, ա լա թուրքա բարեւեց․ աջ ձեռքով շարժուձեւ մը ըրաւ Ֆիտէլի ոտքերու փոշին հաւաքելու, յետոյ շրթունքին եւ ճակատին տարաւ զայն։

— Պարոն դեսպան, համարձակեցայ խանգարել Ձեր Վսեմութիւնը, որովհետեւ, այս իրիկուն, Գօնգորտիա թատրոնին մէջ կայսերական բանակին մէկ սպան սպաննուեցաւ։

Թուղթերու վրայ ծռած, աչքերը կիսախուփ, բռունցքը զետեղած իր աշխատութեան սեղանին վրայ, Ֆիտէլ մտիկ կ'ընէր։ Մէկէն ի մէկ գլուխը վեր առնելով աչքերը սեւեռեց սպային.

— Դո՞ւն ըրիր տղեկս։

— Պարոն դեսպան, ահա թէ ի՛նչպէս...

— Լռէ՛։

Վայրկեան մը դեսպանը, գլխիկոր, խորհեցաւ, յետոյ իր նօթատետրէն թերթ մը փրցնելով գրեց․ «Սիրելի տ'Օնֆալ, տօնական զգեստներդ հագէք առանց րոպէ մը կորսնցնելու։ Մուշտակ մը առէք եւ եկէք։ Անմիջապէս կառքով տեղ մը պիտի երթաք։ Այս թուղթն ալ հետերնիդ բերէք»։ Յետոյ զանգակը զարկաւ գավասը կանչեց․

— Եանի՛, առիկա առաջին թարգմանին տուր եւ կառքն ալ լծել տուր։

Եւ խօսքը ուղղելով ոստիկանութեան ականաւոր պետին․

— Սիրելի Շիւքրի, ականջս ձերն է։

Ցամօրէն, մանրակրկիտ կերպով, Թուրք բարձրաստիճան պաշտօնատարը այն ատեն ամբողջ պատմութիւնը ըրաւ եւ ցոյց տուաւ ձեռք առած միջոցները։ Գաղտնապահութիւն ըրաւ, Պոխաքին ընկերացող կնոջ անունը չտուաւ, որ անարգուած էր Թուրք հարիւրապետին կողմէ։ Բայց Ֆիտէլի ոստիկանութիւնն ալ վար չէր մնար լաւ կազմակերպութեան կողմէ...

— Ցոյն կնոջ մը խօսքը ըրիք, ըսաւ։ Կալիոպէ Տրիկամէնթիսն էր, բնականաբար։

— Պարոն դեսպան, գոչեց Պոխաք դիպուածով...

— Լռէ՛, կ'ըսեմ քեզի։ Անպիտաններէն մէկն ես դուն... Պարագայ մըն ալ կը հաճիք, Շիւքրի փաշա։ Կը տեսնուի թէ ներկաները բան մը չէին տեսած։ Բոլոր անունները առա՞ծ էք արդեօք։

Շիւքրի փաշա ծայր աստիճան [illegible] է։ Մտիկ ըրէք իր պատասխանը։

— Այո, բոլոր անունները, վսեմափայլ տէր, եւ կրցայ հաստատել որ այս իրիկուն Գօնգորտիայի մէջ չկար ո՛չ մէկ Գերման, ո՛չ մէկ Ռուս, ոչ մէկ Անգլիացի։

— Կը կարծէ՞ք ուրեմն, ըսաւ Ֆիտէլ, որ այս գիշեր իսկ կրնամ ընդունուիլ պալատ։

— Վսեմափայլ տէր, Ն. Կ. Վեհափառութեան իմաց տրուած է արդէն։ Հարկաւ ձեր երթալուն կը սպասէ։ Եթէ արտօնէք, իմ կառքս ձերինին պիտի հետեւի։

(9) (Շար.)

Մեր կորուստները

— · —

Սոֆիայի «Ազատ խօսք»էն ցաւով կ'իմանանք մահը ընկեր Պօղոս Փափազեանի, որ ծանօթ էր մասնաւորապէս Թաթար-Փազարճըքի մէջ: Իրապէս Թաթար-Փազարճըքի մէջ: Իրապէս թղթակից մը կը պատմէ.—

Պօղոս Փափազեանի մահը ցնցեց Փազարճըքի հայութիւնը: Մահը տեղի ունեցաւ 29 սեպտեմբեր 1936ին, Ֆիլիպէի կաթոլիկներու հիւանդանոցին մէջ:

Հանգուցեալը, 40 տարեկան ամուրի էր: 1922ին զինք առաջին անգամ տեսայ Փազարճըքի Հայոց եկեղեցիի բակին մէջ: Աջ ու ձախ կը վազէր, նոր եկած գաղթականները տեղաւորելու համար:

Օր մը զինք ներկայացուցին իբրեւ յայտնի դաշնակցական, եռանդուն երիտասարդ, ազգային բոլոր միութիւններուն մէջ անդամ: Պօղոսը շատ փոքր տարիքէն անդամագրուած է Դաշնակցութեան շարքերուն մէջ: Փազարճըքի մէջ ունեցած է կարեւոր գործունէութիւն:

Հիմնադիրը եղած է «Լոյս» պատանեկան միութեան: Ցեռոյ «Րաֆֆի» ընթերցարանին: Վարչական անդամ եղած է երկար ատեն: Անդամակցած է Թաղական եւ Հոգաբարձական մարմիններուն: Միշտ եղած է ճշտապահ եւ օրինապահ ազգային բոլոր գործերուն մէջ: Բնաւորութեամբ շատ համեստ էր:

1923ին խումբ մը պատանիներ իրենն ներկայացանք կազմելու Հ.Մ.Ը.Մ.ի մասնաճիւղ: Սիրով ընդունեց մեր առաջարկը: Թէեւ մարզական եւ սկաուտական գործերէն տեղեակ չէր, բայց, տղաքը քաջալերելու համար, սկաուտական բոլոր արշաւներուն կը մասնակցէր: Միշտ ներկայ կ'ըլլար մարզական փորձերուն: Ան եղաւ Հ.Մ.Ը.Մ.ի Պուլկ. շրջանի սկաուտական Ա. Բ. Գ. սկաուտական բանակումներուն: Մասնաճիւղիս սկ. խումբին դրօշակը նուիրած է եւ օրհնութեան օրը կնքահայր եղած էր: Միութեան հանդէպ շատ առատաձեռն եղած է Պօղոսը, եւ այդ պատճառով Հ.Մ.Ը.Մ.ի բոլոր անդամները յարգանքով կը վարուէին իրեն հանդէպ: Անկէ քանի մը տարի առաջ սկաուտները նուիրած էին իրեն սկաուտական բարձրաստիճան նշանակը:

1929ին, դարձեալ իր նախաձեռնութեամբ, հիմը դրուեցաւ «Արամ» Մշակութային Միութեան: Պօղոս նախապէս որոշած էր որ պաշտելի Արամին անունը կրէ նոր հիմնուելիք միութիւնը: Առաջին ժողովին ներկաներուն առջեւ բացատրեց իր ծրագիրը, որ հաճոյքով ընդունուեցաւ ներկաներուն կողմէ: Այդ թուականին հիմը դրուեցաւ «Արամ» մշակութային միութեան Փազարճըքի մէջ եւ մինչեւ այսօր կը շարունակէ իր գոյութիւնը:

Պօղոսը նախաձեռնող եղած է եւ հիմը դրած Գթութեան Խաչի Փազարճըքի մասնաճիւղին եւ իր ուժերուն ներածին չափ օժանդակած է անոր յաջողութեանը: Պօղոս չէր գլանար իր նիւթական աջակցութիւնը ոչ մէկ անհատի, ոչ մէկ կազմակերպութեան:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ
«ՅԱՌԱՋ»Ը

Գիսակ Սարաճեան

— · —

Խոր վշտով էր որ «Յառաջ»ի մէջ կարդացի գոյժը Գիսակ Սարաճեանի մահուան, որ ամսով առաջ տեղի ունեցած է Իրանի հեռաւոր մէկ քաղաքին՝ Մէշէթի մէջ:

Ճանչցած էի զինքը՝ երբ պատանի էր, եւ կը խոստանար փայլուն ապագայ: Իր հայրը՝ Խաչիկ խան Սարաճեան, որ մեր գրականութեան ժիր վաստակաւորներէն եղած է, եւ որուն հանդէպ մասնաւոր յարգանք մը ունեցած եմ, հպարտ կը զգար ինքզինքը իր Գիսակով: Խնամուած դաստիարակութիւն մը տուած էր անոր եւ Գատըգիւղի վարժարանին մէջ՝ արդարեւ ամենայառաջադէմ աշակերտ մը եղած էր ան:

Երբ Խաչիկ Սարաճեան ստիպուեցաւ փոխադրուիլ Թաւրիզ, այն տեղ Կիւլպէնկեանց գործի վաճառատունին գլուխը կանգնելու, իր հետ տարաւ իր զաւակները, եւ Գիսակը՝ հոն եղաւ իր աջ բազուկը:

Եռանդուն, աղդասէր, ընտանեսէր երիտասարդ մը եղաւ Գիսակ, եւ երբ հայրը մեռաւ ծեր հասակի մէջ, ինքը յաջորդեց անոր կատարեալ անձնուիրութեամբ:

Տարիներ բոլորեցան հետ ընդ հետ, եւ օրին մէկը՝ Բերայի մեծ պողոտային վրայ երիտասարդ մը՝ յանկարծ կանգ առաւ դէմս, մինչ ես աճապարանքով կը քալէի հիւանդի մը քով երթալու: «Բարեւ, Տոքթէօր», ըսաւ, «արդեօք զիս ճանչցա՞ք» հարցուց, «ես Գիսակ Սարաճեանն եմ» կրկնեց: Աշխոյժ երիտասարդ մը եղած էր, գեղեցկադէմ ու ժպտադէմ, եւ հայր իսկ էր եղած, ու գործով կարճ ժամանակի մը համար եկած էր Պոլիս:

Հօրը լուրերը հարցուցի. «Ծերացած է՝ բայց մտքի արթնութիւնը կը պահէ, կը կարդայ ու կը գրէ» ըսաւ: Եւ քիչ յետոյ բաժնուեցանք... վերջին տեսութիւնս եղաւ, եւ ահա այսօր իր մահը կը լսեմ:

Գիսակ լուռ գործող մըն էր, անկեղծ սիրող մը իր ազգին եւ նուիրուած մը՝ ոչ միայն իր ընտանիքին, այլեւ՝ իր գերդաստանի բոլոր անդամներուն, մանաւանդ իր քոյրերուն:

Գրասէր մըն էր, թէեւ ոչ-գրագէտ իր հօրը պէս, բայց ունէր եռանդ ու մեծ իղձ գրագէտներու օգտակար հանդիսանալու:

Աչքիս առջեւ ունիմ իր մէկ նամակը Պոլսէն գրած, որուն ամէն մէկ տողը լի է առողջ գաղափարներով, եւ գիրերը այնչափ մաքուր ու գեղեցիկ են եւ խնամուած, որ մարդարտաշար մանեակի մը տպաւորութիւնը կ'ընեն տեսնողին վրայ:

Հազիւ 56 տարեկան, ահա անդարձ կը մեկնի, մեծ ցաւ պատճառելով զինքը մօտէն ճանչցողներու:

Իմ այս ափյափոյ գրած տողերովս ալ իմ ցաւակցութիւնս կը յայտնեմ իր այրիին, ու հայրակորոյս զաւակներուն, իր եղբօրը: Ներսէս Սարաճեանի (Նիւ Եորք), նաեւ քոյրերուն՝ Տիկին Սօֆի Թիւրապեանի եւ Տիկին Անիկ Սարաճեանի:

ՏՈՔԹ. ՎԱՀՐԱՄ Յ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ԽԻՍՏ ՁՄԵՌ ՄԸ ԿԸ ՆԱԽԱՏԵՍՈՒԻ

— · —

Շուէտացի օդերեւութաբան Սանդսթրէօմ շատ խիստ ձմեռ մը կը նախատեսէ Ատլանտեան ովկիանոսին արեւելակողմը գտնուած երկիրներուն համար: «Իմ քննութիւններս ամէնէն աւելի Եւրոպայի համար են, կ'ըսէ, եւ կը վախնամ որ մինչեւ Ռուսիա, որ արդէն սաստիկ ձմեռներու վարժուած է, յառաջիկայ ձմեռը այնքան անսովոր կերպով ցած բարեխառնութիւններ պիտի տեսնայ, որ մինչեւ իսկ յայտնապէս պիտի ազդուի: Գուշակութեանս հիմ կը կազմեն այնպիսի քննութիւններ, զոր կատարեցի կենդանիներու եւ տունկերու վրայ: Այս կենդանի էակներուն օժանդակութիւնը գիտնականին համար շատ արդիւնաւոր է, քանի որ անոնք անսովոր կերպով աւելի զգայուն են բոլոր կլիմայական փոփոխութիւններուն՝ քան քաղաքակրթութենէն բթացած մարդիկ: Այս դիւրազգածութեան պատճառները եւ ներքին գործարանները, որոնցմով տունկերուն եւ կենդանիներուն կրած փոփոխութիւնները տեղի կ'ունենան եւ անոնք գիտակից կ'ըլլան այդ փոփոխութիւններուն, անծանօթ են մեզի: Մեր տեսածը միայն ա՛յն է որ այս փոփոխութիւնները կան: Բայց այս ձմրան շատ խիստ ըլլալուն գլխաւոր իրողութիւնը ա՛յն է թէ այս տարի հատապտուղներու հունձքը շատ առատ եղած է: (Հատապտուղ ըսածը սա մեր գիտցած անտառային պտուղներն են, սին, եւակ, մորմ, խմորուկ, ալոճ, հաղարջ): Գիտնականը կ'ըսէ նաեւ, թէ սովորաբար Հոկտեմբերին մէջ ըլլալիք կարգ մը բաներ, Սեպտեմբերին կիսուն եղան արդէն, — ինչպէս օձաձուկերուն թափառումը ծովուն մէջ, եւ ձիւնահաւին (սպիտակ կաքաւ) արդէն իսկ ճերմկոտիլը Հոկտեմբերէն առաջ»:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

— · —

Թուրքերէն «Թան»ի մէջ, խմբագրապետ Ահմէտ Էմին Եալման կը գրէ.

— ... Ի՞նչ կը տեսնենք՝ երբ մեր ընդհանուր կեանքին ակնարկ մը կը նետենք: Մէկ կողմը կը տեսնենք չափի յարմար, իրական բերքով աշխատանքներ, ու կը հպարտանա՛նք: Բայց, նոյն այս երկրին մէջ կան մեքենայի կտորներ, որոնք ծնած են երէկուան մտայնութենէն եւ երէկուան կերպերէն: Անոնք շատ մը աւելորդ շարժումներ կ'ընեն եւ կը ճռճռան ու շատ ուժ կը վատնեն, բայց քիչ արդիւնք կուտան:

Ինչո՞ւ այսպէս ըլլայ: Ինչո՞ւ ներդաշնակ վիճակ մը չստանայ երկրի կեանքին շարժման եղանակը: Ասոր կարելի է հետեւեալ պատասխանը տալ, — յեղափոխական լուսարձակը ժամանակ չի գտներ, օրուան արագ աշխատանքներուն մէջ, այս միութեանց վրայ եւս ուղղելու իր լոյսը:

Երէկուան մէկտեղէն հետեւեալ մտայնութիւնը յառաջ կը բերէ. — «այսինչ բանը պէտք է ըլլայ, որովհետեւ երէկ ըրած են»:

Այն ըմբռնումը որուն կը յենու յեղափոխութիւն մը՝ բոլորովին դէմ է այդ մտայնութեան:

Իբրեւ մէտրէսէի մտայնութիւն՝ երէկուան ըմբռնումներէն մէկն ալ հետեւեալն է.—Նախարարութիւնները լրացուցիչ թեւերը չեն միեւնոյն մեքենային եւ անոնք անպատճառ միասին դառնալու ստիպուած չեն: Այդ պատճառաւ ալ գործավարութեանց յարաբերութիւններուն մէջ կարգ մը ձեւակերպութիւններ եւ պաշտօնականութիւններ պէտք է ըլլան: Այսպէս, մէկ գործավարութենէն ուրիշ գործավարութեան մը դրուած գրութիւն մը անպայման պէտք է գործավարին ստորագրութիւնը կրէ: Այս մէկ հատիկ օրինակը իսկ մեզ դէմ առ դէմ կը դնէ վիճակի մը որ պատ կը քաշէ ընդհանուր կեանքի արդիւնաբերութեան առջեւ եւ մեռեալ շարժումներու ծնունդ կուտայ:

Օրինակ, կարելի է հարիւրաւոր պաշտօնաթուղթեր գտնել մէկ գործավարութենէն միւսին ուղղուած, ուր ըսուած է՝ «ձեր այսինչ գրութեան կցուած այսինչ գրութեան վրայ դրոշմաթուղթերը պակաս էին»: Այս թուղթերը գործավարին ստորագրել տալու համար, բարձրաստիճան պաշտօնեաներ ժամերով մասնաւոր քարտուղարին սենեակը կը սպասեն կարգի: Ու ասիկա կորուստը կ'ըլլայ այն ժամանակին, զոր հարկ է երկրին յատկացնել: Կարգ մը գործավարութեանց մօտ ալ ստորագրուելիք թուղթեր լեռներու նման կը կուտակուին: Այս գործելակերպը հին մտայնութեան արդիւնքն է:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՈՒԹՊՈԼԻ ՆՈՐ ԽՈՒՄԲ ՄԸ

ԿՐԸՆՈՊԼ.— Տարիներ առաջ մեր գաղութին մէջ երկու խումբեր կազմուած, բայց կէս ճամբան մնացած էին: Արդ, երեք շաբաթ է ի վեր կազմուած է ֆութպոլի խումբ մը: Խումբը կը ղեկավարուի միայն խաղացող ընկերներու միջոցաւ, մեծ մասը չէքոք:

Մտադրած ենք կազմել նաեւ քանի մը սկաուտական շարքեր, մարզելու համար մեր պատանիները, թէ բարոյական եւ թէ ֆիզիքական տեսակէտով:

Պիտի կազմենք փանֆառի խումբ մը, եւ ձրի ձայնագրութեան դասեր պիտի աւանդուին տասը տարեկանէ վեր պատանիներու: Մանրամասնութիւնները յետոյ: Կը սպասենք բոլորին աջակցութեան, գլուխ հանելու համար մեր ծրագիրը:

Գէորգ Պօյաճեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Հայ Արիները

— · —

Հայ Արիներու Միութենէն ստացած ենք նամակ մը, ուրկէ կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

1. — Հայ Արիներու Միութիւնը սկզբունքով որոշած է իր մասնակցութիւնը բերել բոլոր ազգային հանդէսներուն: Պարտականութիւն կը սեպէ մասնակցիլ Մայիս 28ին եւ Ապրիլ 24ի տօնակատարութեանց:

2.— Հայ Արիներու Միութիւնը որոշած է, իր մասնակցութիւնը կատարել, ազգային, Միութեան եւ սկաուտական խմբային դրօշներով:

3.— Երբ զանազան միութեանց կողմէ հրաւէր կ'ըլլայ մասնակցելու, Հայ Արիները սիրով կ'ընդունին, պայմանաւ որ ա.— 15 օր առաջ գրաւոր հրաւէր եղած ըլլայ Գ. Խորհուրդին, կամ ընդհ. պետին եւ կամ տեղական խումբի խմբապետին: բ.— Այդ հանդէսին յայտագրութեան մէջ (յայտագիր եւ մամուլ) յիշուի Հայ Արիներու Միութեան մասնակցութիւնը: գ.— Պարտականութիւն մը յանձնելու պարագային (կարգապահութիւն կամ կազմակերպական որոշ աշխատանք) պէտքէ առաջուընէ ճշտել պատասխանատուութիւնը: դ.— Ամէն պարագայի մէջ, Հայ Արիներու Միութիւնը երբեք յանձն չառներ պարտականութիւն մը որուն պատասխանատուութիւնը կը բաժնուի քանի մը մասնակցող կազմակերպութեանց մէջ:

Հասցէ.— Ներքին քարտուղար Քերոբ Ֆարշեան, 72, Bd Rodin, Issy-les-Moulineaux (Seine).

ՄԱՄՈՒԼ

ԿԱՐՄԻՐ ՑԱՐԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐԸ

— · —

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ, Զօպանեան-Բաշալեան ձեռնարկին առթիւ, որ ծախողեցաւ զանազան դատադրութիւններով (26 սեպտ.).

— «Խնդիրը շատ պարզ է.— համայնավարները, Հնչակեանները եւ Ռամկավարներու մէկ մասը դարձած են Մոսկուայի կարմիր ցարի կատարեալ ստրուկները, ուստի չեն ուզեր ու չպիտի ուզեն ո եւ է բարեկամական թելադրութիւն իսկ ընել Մոսկուայի իրենց օտար տիրոջ, որպէսզի չըլլայ թէ տհաճութիւն մը պատճառած ըլլան անոր:

Ահա ձեզի հայու անուն կրող մարդիկ եւ նոյնիսկ հայ ազգի ճակատագիրը վարելու յաւակնութիւն ունեցող քաղաքական խմբակցութիւններ, որոնք օտար բռնակալի մը քէյֆին չդպչելու համար պատրաստ են ստորկօրէն լուռ մնալու հակառակ անոր, որ այդ բռնակալը կ'ուզէ յաւերժացնել Անդրկովկասի երեք հայկական գաւառներու յափշտակումը Հայաստանէն: Կ'ուզեն լուռ մնալ այնպիսի ատեն մը՝ երբ ինքը՝ այդ բռնակալը պաշտօնապէս հրապարակային քննութեան է դրած Հայաստանի բախտը տնօրինող Խորհրդային նոր սահմանադրութիւնը՝ առաջարկելով կարծիքներ, սրբագրութիւններ առաջարկել այդ սահմանադրութեան մասին:

Ճշմարիտ հայրենասէր Հայը չի կրնար լռել այսպիսի ժամանակ մը: Հայաստանի համայնավարներու տարիներու պետը՝ Ա. Խանջեան, հակառակ որ մոլորեալ մէկն էր եւ տարիներ շարունակ ծանրօրէն մեղանչեց հայ ժողովուրդի դէմ, հետեւելով յանկարծ իր արթնցած խղճի ձայնին, բողոքեց Մոսկուայի մէջ ծրագրուած անարդարութեան դէմ, թէեւ ատոր համար ստիպուած եղաւ վրայ տալ իր կեանքը: Ռամկավարներու ծանօթ առաջնորդը՝ Ա. Զօպանեան, հակառակ անցեալի մէջ ունեցած իր սայթաքումներուն, նոյնպէս չկրցաւ լռել եւ ճշմարիտ հայրենասէրի մը նախանձախնդրութեամբ հրապարակ եկաւ իր ձայնը լսելի դարձնելու Հայաստանի դէմ նիւթուած նոր անարդարութեան դէմ, ուղելով անոր առաջքն առնել: Լ. Բաշալեան, հայ անկուսակցական զանգուածի ականաւոր ներկայացուցիչը, նոյնպէս չուզեց լուռ մնալ, երբ համոզուեցաւ, որ «բարիք»ի մը քողին տակ Մոսկուա նոր չարիք մը, նոր անիրաւութիւն մը կը պատրաստուի գործել Հայաստանի գլխուն:

Սակայն դժբախտաբար, Ա. Խանջեանի, Ա. Զօպանեանի եւ Լ. Բաշալեանի հայրենասիրական օրինակին հետեւեցաւ եւ կ'ուզէ հետեւիլ համայնավարներու եւ ռամկավարներու մէկ փոքրիկ մասը միայն: Մեծամասնութիւնը աւելորդ անգամ մը ցոյց կուտայ, որ զուրկ է ճշմարիտ հայրենասիրութենէ ու խղճէ, եւ հլու հնազանդ ծառան է Մոսկուայի կարմիր ցարին, ի վնաս Հայաստանի բացայայտ շահերուն:

Եթէ Ա. Խանջեանի պէս խանդավառ ու անձնուէր համայնավար մը կը ստիպուի «ինքնասպանութիւն» գործել Հայաստանի ի նպաստ բարի խօսք մը ըսած ըլլալուն համար. եթէ Ա. Զօպանեանի եւ Լ. Բաշալեանի նման Խորհրդային կառավարութեան տարիներու անկեղծ ու նուիրուած բարեկամներ չեն կրնար Հայաստանի ի նպաստ պարզ խնդրագիր մը իսկ ուղղել Մոսկուայի կարմիր ցարին, այդ պէտք է որ ամէնէն միամիտներն անգամ համոզէ, թէ Խորհրդային կառավարութիւնը կ'ուզէ իր առջեւ ունենալ միայն բացարձակ ստրուկներ, որոնք իրաւունք չունին երբեք իրենց սեփական կարծիքն ու կամքը յայտնելու:

Ինչ որ մասնաւորապէս ցաւալի է ներկայ պարագային, այդ այն է, որ Խորհրդային կառավարութիւնը յաջողած է արտասահմանի մէջ անգամ գտնել հայանուն համայնավարներու, համայնավարացած Հնչակեաններու եւ Ռամկավարներու մէկ մասի նման ստրուկներ, որոնք ոչ միայն անբնդունակ դարձած են ձայն բարձրացնելու հայ ժողովուրդի դէմ ծրագրուած նոր անիրաւութեան մը դէմ, այլ եւ ամէն գնով կ'ուզեն խեղդել ազատատենչ հայ ժողովուրդի ձայնը, որով անգամ մը եւս ցոյց կուտան, թէ Մոսկուայի կարմիր ցարին քմահաճոյքը իրենց համար վեր է հայ ազգային ամէնէն կենսական շահերէն»:

Կոչ

Մեզի հաղորդուած կոչէ մը կ'իմանանք թէ Պէլվիլի մէջ խումբ մը աշխատաւորներ նկատի առնելով «Խթան»ի խմբագիր եւ «Եւրոպական քաղաքակրթութեան միջնորդական Ջահը» գրքին եւ ուրիշ հատորներու հեղինակին՝ Արամ Թիւրապեանի նիւթական վիճակը, խնամատար մարմին մը կազմած են, ամսական հինգ ֆրանքի դրութեամբ:

«Ներկայիս կոչ կ'ընենք հայ ժողովուրդին եւ մասնաւորապէս հայ աշխատաւորներու, որ հաճին իրենց մասնակցութեամբ քաջալերել մեր ձեռնարկը»:

Թղթակցութիւնները ուղղել ատենապետի հասցէին. Թագւոր Խաչթօլեան, 20 rue Denoyez, Paris (60): Դրամական առաքումները գանձապետի հասցէին՝ Քէօլէեան, 77, ավընիւ Սիմօն Պոլիվար: Պարոն Թիւրապեանի հասցէն է՝ 5, փասաժ Քիւզնէր, Փարիզ (19):

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (8-9)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Գերմանացիները իրենց գիծերուն ետեւը գտնուող բոլոր դաշնակից զինուորները լրտես կը նկատէին եւ բնականաբար մահուան կը դատապարտէին զանոնք, գրեթէ առանց բացառութեան:

Երբ 1914 օգոստոս 25ին Ֆրանսական Ե. զօրաբանակը ստիպուեցաւ նահանջել Առտէնի անտառներէն, բաւական մեծ թիւով զինուորներ իրենց ճամբան կորսնցուցին անտառին հսկայ տարածութեան վրայ: Ոմանք նոյնիսկ այնտեղ մոռցուեցան. իսկ հեռաւոր կէտերու վրայ պահակ սպասող զինուորներ կամ ձիաւորներ, որոնք շատ հեռուները դացած էին, վերադառնալու ժամանակ չունեցան: Զափազանց վտանգաւոր կացութեան մատնուած էին անոնք, որովհետեւ ձերբակալուելու պարագային, թշնամին պիտի գնդակահարէր զիրենք:

Այդ օրերուն Ֆրանսացի հարիւրապետ մը, Քօլպէօ, իր նախաձեռնութեամբ հաւաքած էր ուղեկորոյս զինուորներէն մօտ երեք-չորս հարիւր հոգի եւ կատաղի կռիւ կը մղէր գերմանական ճակատին կռնակը, կտրելով շատ անգամ թշնամիին հաղորդակցութեան միջոցները Առտէնի շրջանին մէջ:

Հարիւրապետին սպառնալիքը այնպիսի համեմատութիւն ստացած էր որ Գերմանացիները ստիպուեցան եօթը հազար հոգինոց ուժ մը ղրկել, յայտնութեան կատարելու համար լայն տարածութեան վրայ... անտառաւոր ու անթափանցելի անտառներուն մէջ: Անօգուտ էր այդ փորձը, որովհետեւ Քօլպէօի տղաքը այլեւս ցրուեր էին բոլոր գաղտնի ճամբաներն ու թաքստոցները:

Ընդհանուր հրամանատարութիւնը նոյեմբեր ամսուն լուր ստացաւ թէ Ֆրանսացի զինուորներու վաշտ մը կայ թշնամի գիծերուն կռնակը: Ե. զօրաբանակին Գաղտնի Սպասարկութիւնը պատրաստ էր անոնց հետ յարաբերութեան մէջ մտնելու եւ ըստ այնմ հրահանգներ ուղեց գերագոյն իշխանութենէն:

Սպայակոյտը տեղեկութիւն կ'ուզէր Փօնթաէս-Պէրի-օ-Պաք ճակատին վրայ գտնուող գերմանական զօրաբաժնին համրանքին ու յատակագծին մասին: Ցանդուգն փորձ մը պէտք էր այդ կարեւոր տեղեկութիւնը ձեռք բերելու համար — օդանաւորդ մը գերմանական գիծերուն ետին պիտի տանէր Գաղտնի Սպասարկութեան գործակալներէն մէկը, որ անկարգելով վար պիտի իջնէր, անհրաժեշտ տեղեկութիւնները պիտի հաւաքէր եւ գիշեր ատեն Կինյիքուռի ափէն էն գետը նետուելով պիտի անցնէր հարաւային եզերքը, ուր դիրք բռնած էր Ֆրանսական զօրաբաժինը:

Ու գտնուեցան երկու անձնուէր Ֆրանսացիներ՝ Պիյեառ եւ լխնապետ Պարթլօ — առաջինը օդանաւորդ, երկրորդը Ինթէլիճընսի անդամ — որ յանձն առին կատարել այդ դժուարին գործը: Առտու մը կանուխ, արեւածագէն առաջ ճամբայ ինկան անոնք: Քանի մը ժամ ետքը օդանաւորդը կը վերադառնայ առանձին. լխնապետը ապահով տեղ մը վար իջած էր:

Պարթլօ հիմա պիտի գտնէր հարիւրապետ Քօլպէօն ու իր զինուորները եւ անոր պիտի հաղորդէր Ընդհանուր Սպայակոյտին հետեւեալ հրահանգը, յանձնարարելով որ գործադրէր զայն յանուն Դաշնակիցներու սրբազան դատին.

— «Փնտռէ՛ եւ գտիր Առտէնի անտառին եզերքը, Տըրվիլի մօտ գտնուող գերման ընդհանուր հրամանատարութեան բանակատեղին. յարմարագոյն րոպէին յարձակէ եւ հաշիւդ մաքրէ իրենց հետ: Երբ յաջողիս, վաշտդ ցրուէ եւ աշխատէ Հոլանտա անցնիլ»:

Դժբախտաբար այս յանդուգն ծրագիրը չիրականացաւ, որովհետեւ Քօլպէօ գերի ինկած էր: Սակայն եւ այնպէս Պարթլօ եւ հարիւրապետին զինուորներէն շատերը յաջողեցան, բարեկամներու աջակցութեամբ, Հոլանտա փախչիլ: Գաղտնի Սպասարկութեան անդամը յետագային պատուանշան ստացաւ իր քաջագործութեան համար:

Պատմեցի հետաքրքրական դրուագ մը լը Քաթօյի կռիւներէն: Հիմա տեսնենք թէ ինչ գործեր տեսաւ Գաղտնի Սպասարկութիւնը Մառնի ճակատամարտին մէջ:

Մեր Ինթէլիճընսը շատ մեծ դեր կատարեց այդ արիւնալի կռիւներուն ընթացքին: Անձնուէր ու հայրենասէր տղաքներ հազարումէկ տեսակ թակարդ լարեցին գաղտնի տեղեկութիւններ ստանալու եւ թշնամիին ձեռնարկները չէզոքացնելու համար. աղուէսի խորամանկութեամբ շարժեցան անոնք, ծպտուեցան, սուտ տարաձայնութիւններ հրապարակ հանեցին, բսպառնացին, դաւադրական գործեր կատարեցին, լրտեսեցին, մահը արհամարհեցին. եւ այս ամէնը յանուն հայրենիքին:

Զարհուրելի էր Ֆրանսական ու պելժիական բանակներուն կացութիւնը ճակատամարտի առաջին օրերուն. վայրկեան մը նոյն իսկ վհատեցանք: Գերմանիոյ հզօր յարձակողականը ջարդուփշուր պիտի ընէր դաշնակից ուժերը, հակառակ այս վերջիններուն հերոսական դիմադրութեան: Այդ պարագային ի հարկէ բրիտանական արշաւախումբն ալ բնաջնինջ պիտի ըլլար, իսկ Ֆրանսական բանակը ամբողջութեամբ անձնատուր պիտի ըլլար:

Գերմանացիները երկու անգամ առիթ ունեցան այդ նպատակը իրագործելու, բայց եւ այնպէս երկու անգամուն ալ ձախողեցան, որովհետեւ իրենց Ինթէլիճընսի կազմակերպութիւնը շատ թերի էր: Ապացոյց լը Քաթօյի ճակատամարտը: Անգլիացի զօրավարը քաջաբար կռուեցաւ այնտեղ եւ հրաշքով ազատեց ստուարաթիւ զօրաբանակի մը բնաջնջումը: Ֆօն Քլուք, որ շատ տաղանդաւոր զինուորական մըն էր, բոլորովին ապշեցաւ: Աւելին. անիկա հասկցաւ որ յուսահատօրէն խաբուած էր: Ինչո՞ւ, ինչպէ՞ս պատահեցաւ այս ձախորդութիւնը, երբ Գերմանացիները կ'ուզէին հաւատացնել թէ իրենց գաղտնի Սպասարկութիւնը անզուգական էր:

Պատճառը շատ պարզ է եւ պիտի պատմեմ առաջին անգամ ըլլալով:

Եթէ Ֆօն Քլուք յարատեւօրէն շարունակէր իր յարձակողականը Բ. զօրաբանակին վրայ՝ լը Քաթօյի մէջ, մենք չպիտի կարենայինք երկար ատեն դիմադրել, քանի որ իր բանակը շատ աւելի զօրաւոր էր քան մեր տրամադրութեան տակ գտնուած ուժը. բայց յանկարծ կանգ առաւ ան ու կորսնցուց պատերազմը շահելու առաջին առիթը:

դան մանրավաճառներու կանչերով եւ ինքնաշարժներու աղմուկով: Վեց ամիսէ ի վեր առաջին անգամ ըլլալով հրէական հանրակառքերը կ'երթեւեկէին առանց ոստիկաններու պաշտպանութեան, վերահաստատելով կանոնաւոր յարաբերութիւնները քաղաքին բոլոր մասերուն հետ: Խանութները կը մաքրուէին, կը շտկուէին, ամիսներէ ի վեր անխնամ ձգուած ըլլալով: Հին քաղաքին մէջ կերպարանափոխութիւնը աւելի աչքի կը զարնէր: Սրճարանները խճողուած էին, ոսկեղէնի եւ արծաթեղէնի շուկաները բացուած, պղնձագործները կը բանէին, մինչեւ անգամ Թրքական հանրածանօթ բաղնիքը գործի վրայ էր: Ամէն մարդ ուրախ կ'երեւար եւ փոխադարձ շնորհաւորութիւններ կ'ուղղուէին, «էլ համտուլլահ»ներով:

Գաւառի մէջ ալ նոյն պատկերը: Եաֆայի ճամբուն վրայ, ուր վերջին վեց ամսուան ընթացքին երթեւեկը տեղի կ'ունենար ընդ հսկողութեամբ, ինքնաշարժներու եւ զանազան կառքերու անվերջ դետ մըն էր որ կը հոսէր ազատ համարձակ: Բոլոր խանութները բացուած էին Եաֆայի գլխաւոր փողոցին վրայ, եւ քաղաքը լեցուած էր Արաբներով, որոնք խումբ խումբ կեցած կը շաղակրատէին,— բան մը որ տեսնուած չէր վեց ամիսէ ի վեր: Նոյնիսկ Թէլ-Ավիվի մօտակայ հրեայ խանութպանները վար առած էին իրենց փեղկերը: Ցաղթական կամարներ շինուած էին կարգ մը քաղաքներու մէջ: Բայց եւ այնպէս Արաբները այնքան լաւատես չեն, ապագայի մասին: o

Եթէ կացութեան բարւոքումը շարունակուի, աքսորականներն ալ պիտի արձակուին:

*** Զօր. Տիլ, բրիտանական բանակին հրամանատարը, պաշտօնապէս հաղորդելով գործադուլին դադարումը, կը շնորհաւորէ զինուորական եւ օդանաւային ուժերը եւ կը յայտարարէ թէ անհրաժեշտ է ատեն մը եւս մնալ կազմ եւ պատրաստ:

*** Երուսաղէմէն կը հեռագրեն թէ ոստիկանութիւնը հոկտեմբեր 13ին ձերբակալեց խումբ մը համայնավարներ, հինգը Ռուսեր, որոնք կարեւոր դեր մը կատարած են Պաղեստինի վերջին խռովութեանց մէջ: Պաշտօնական շրջանակները կարեւոր յայտնութիւններ կը սպասեն կալանաւորներու հարցաքննութենէն:

ՀԱԼԷՊԻ ԴԷՊՔԻՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

Սպաննուած՝ 8 հոգի, վիրաւոր՝ 60

Երէկ հրատարակած էինք Հավասի մէկ հեռագիրը, որ կը հաղորդէր թէ արիւնալի ընդհարում մը տեղի ունեցած է Հալէպի մէջ, «Սպիտակ շապիկաւորներ»ու (քրիստոնեայ) եւ իսլամ երիտասարդներու միջեւ եւ 3 հոգի սպաննուած են, երկուքը Հայ:

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ սպաննուած են 8 հոգի, իսկ վիրաւորուած 60 հոգի: Ուրիշ մանրամասնութիւններ կը պակսին: (Փարիզի թերթերը այսպիսի մանրամասնութիւններով չեն զբաղիր ...):

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԱԹԻՆ ԳԻՆԸ 10 սանթիմ պիտի աւելնայ վաղուընէ սկսեալ (ուրբաթ, 16 հոկտեմբեր):

ՓԱՐԻԶԻ ՕԴԱՅԻՆ «ՌՄԲԱԿՈԾՈՒԹԵԱՆ» ժամը փոխուեցաւ: Պիտի կատարուի վաղը, ուրբաթ, ժամը 21·30էն 22·20: Երթեւեկը պիտի դադրի ժամը 21.35էն 21.50:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ նոր ծանուցագիր մը ուղղեց Լոնտոնի չէզոքութեան յանձնախումբին, ազդարարելով թէ պիտի խզէ իր յանձնառութիւնները, եթէ կարգ մը պետութիւններ շարունակեն զէնք եւ ռազմանիւթ ղրկել Սպանիոյ ապստամբներուն:

ԼԻԹՎԻՆՈՎ Փարիզ եկած է անպաշտօն հանգամանքով եւ կը պատրաստուի Քարլովարիի (Քարլսպատ) ջերմուկները երթալ: «Մաթէն» կը գրէ թէ Խ. Միութեան արտաքին գործավարը երեւէ ինկած է իր երկրին մէջ եւ կ'աշխատի վարկ պահել երկրէն դուրս, ձգձգելով իր վերադարձը: Վերջին ձերբակալութիւններէն վերջը, կ'ըսուի թէ ետ պիտի կանչուի նաեւ Պ. Ժան Աբէնոս, այլ անուամբ Ալթէր, Մ. Նահանգներու խորհրդային հիւպատոսը: Այս նոր կասկածելիները բոլորն ալ Լիթվինովի մտերիմներն եւ պաշտպանեալներն են: Արէնս, որ 1927էն 1930 Կոմինտէրնի ներկայացուցիչն էր Փարիզի մէջ եւ դեսպանատան երկրորդ խորհրդականը, միշտ համարուած է Լիթվինովի անձնական գործակալը: Կը կարծուի թէ Լիթվինով խախտած համարելով իր դիրքը, առողջական վիճակը պատճառ պիտի բռնէ տեւական արձակուրդ խնդրելու համար, ինչպէս ըրաւ Չիչէրին, 1928ին:

ՆԱՒԱՎԱՐՆԵՐՈՒՆ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ կը շարունակուի եւ երթեւեկը դադրած է Սէն, Մառն եւ Սօն գետերուն վրայ: Ցիսունի չափ մակոյկներ, որոնց եօթը քարիւղատար նաւեր, քով քովի շարուած են Սէնի վրայ, Սէն Ժէոմէնի կամուրջէն 500 մեթր անդին, խափանելու համար երթեւեկը:

ՔՂԵՑԻ ՀԱՃԻ ՊԷԿ սպաննուեցաւ Հալէպի մէջ, հոկտեմբեր 3ին: Գաղղիացի ոստիկան Պ. Պալապանեան երբ կ'ուզէր խուզարկութեան ենթարկել Հաճի Պէկը, դանակի երեք հարուածներ ստացաւ կուրծքին եւ դէմքին: Ոստիկանը իր կարգին կրակ բանալով, անկենդան գետին կը փռէ Հաճի Պէկը, ինքն ալ կ'իյնայ արիւնլուայ:

22 ՀՈԳԻ ԽԵՂԴՈՒԵՑԱՆ Ստորին Եգիպտոսի մէջ, ինքնաշարժ մը ջրանցքին մէջ գլորած ըլլալով, Պէնհայի եւ Միթղամրի միջեւ:

"ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ,, ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ

17 Հոկտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, **Sociétés Savantes**ի սրահին մէջ, **8 Rue Danton** Մէթրօ՝ Օտէօն կամ Սէն Միշել

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ **ԸՆԿ. Գ. ԲԱԼԱՅԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ**

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻՆ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ ԹԱՌԻՍ ԺՈՐԺ եւ ՏԻԿԻՆԸ (Ամերիկայէն նոր վերադարձած), ՕՐ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ (ջութակ), ՕՐ. ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ (արտասանութիւն): ԸՆԿ. ՈՒԶՈՒՆԵԱՆ (արտասանութիւն), Պ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ (երգ):

Ծախքերու մասնակցութիւն համար մուտք՝ 3 ֆրանք:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆՆԷԺ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները, 19 Հոկտ. երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8,30ին, ընկ. Մալխասեանի բնակարանին մէջ, rue des Sentiers, Պաննէժ, կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 16 Հոկտ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ: Պատգամաւորի զեկոյց եւ կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆ ԹԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) ընկեր Կարօ ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ 18 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 5ին, ընկ. Մուրատ Մուրատեանի բնակարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕԻ (Մարսէյլ) Վ. Ռամեան ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Հրայր, Կայծակ, Մուրատ եւ Գայլ-Վահան խումբերու ընկերները 18 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4.30ին, ծանօթ հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ եւ զեկոյց Շրջ. ժողովի:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը 18 Հոկտ, կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, Միութեան գրադարանին մէջ, 5 rue de l'Eclipse, խիստ կարեւոր օրակարգ, Անհրաժեշտ ներկայութիւն:

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

24 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8,30ին,

Երրորդ Թաղապետարանի սրահին մէջ:

Մանրամասնութիւնները առանձին յայտագրով:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

կազմակերպուած Զ. Ռ. Միութեան Վալանսի մասնաճիւղին կողմէ

տեղի պիտի ունենայ 18 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ վերջ ժամը 2.30ին,

Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ:

Կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները:

Մուտքը ազատ է:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՋՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ 15 Հոկտ. հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին իր սրահին մէջ, 7 rue Bernardin Փարիզ (5): Օրակարգ՝ տարեկան գործունէութեան մասին: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (114)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Այդ տիրողի հոգեբանութիւնը անայլայլ կը մնար այլատեսակ դեկավարներու (պաշտօնէութեան) պատճառով, որոնք բուն Ռուսաստանի մէջ չէին պահուիր, այլ կը քշուէին ծայրամասերը, անոնց կաշառակերութեան, գեղծարարութեան, անպէտքութեան, հարբեցողութեան համար: Ինչ որ վատ էր Ռուսաստանի համար, ինչ որ տականք կը համարուէր իրենց համար, կը ճամբէին Կովկաս, այդ կիսավայրենի երկիրը, ուր ամէն մարդ կամ աւազակ մըն էր եւ կամ անկիրթ գիւղացի մը: Այսպէս էր պաշտօնէութեան մեծամասնութեան մըռնողութիւնը Կովկասի եւ զայն բաղկացնող ժողովուրդին մասին:

Նահանգապետի մօտ տեղի ունեցած խորհրդակցութեան ընթացքին Սուրմալուի գաւառապետը, փայլուն ու հարբեցող մարդ մը, որուն տեղացի հայ եւ թուրք ժողովուրդը «գազան» կը կանչէր, բացատրեց, թէ յաջողելու համար հարկաւոր է մէկ երկու գիւղերու ընդդիմութիւնը կոտրել, ինչ գնով կ'ուզէ լինի:

«Խնդիրը, — ըսած էր ան,— առաջին յաջողութիւնը ձեռք բերելու մէջ է: Երբ մէկ երկու գիւղերու քիթն ու մուռթը ջարդուի, այլեւս մէկը միւսի ետեւէն հայ գիւղերը ոչխարի նման, կ'ենթարկուին օրէնքին: Այդ հաստագլուխ Հայերու հետ նազանքով պէտք չէ խօսիլ, այլ մտրակով:»

Այդ մարդը բացառութիւն մը չէր, եւ ոչ ալ անոր առաջարկութիւնը զարտուղութիւն մըն էր միւսներէն:

Հաւաքուածները բոլորն ալ միեւնոյն կարծիքէն էին, իսկ եթէ գործադրութեան մէջ անոնք կը տարբերէին իրարմէ, այդ ալ՝ անձնական նըկարագրի հետեւանք էր:

Էջմիածնի գաւառապետը գերմանական ծագում ունէր եւ համեմատաբար մեղմ մարդ մը կը համարուէր: Ատոր համար ալ երբ Էջմիածնի շրջանի յանձնախումբը ամբողջ կազմով ճամբայ ելաւ դէպի Փարաքար, Սուրմալուի գաւառապետ Պոնտելովին եւս նահանգապետի կարգադրութեամբ միացաւ անոնց, մէկ երկու գիւղերու մէջ «գործը յաջողցնելու», իր շնորհքը ցուցնելու համար:

Վահէն անակնկալ կերպով առտու կանուխ Գէորգենց եկաւ: Երեւան կ'երթար, բայց հոն հանդիպելով Վարդանին, որ կ'ուզէր կարեւոր խնդրի մը համար իրեն հետ խօսիլ, որոշեց այդ օր Փարաքար անցընել:

Ամբողջ ընտանիքով ճաշի նստած էին, երբ գիւղէն երիտասարդ մը վազէ վազ այգին եկաւ՝ իմացնելու Սարգիս Աբօրը, թէ Երեւանէն պետական յանձնախումբը եկած եւ իջած է եկեղեցւոյ բակը, եւ թէ կը սպասեն քահանային եւ երէցփոխին: Որքան ալ որ այդ լուրը կը սպասուէր, երիտասարդին գալը պատճառ դարձաւ, որ անեցիք, մանաւանդ կիներն ու երեխաները իրար անցնին:

Սարգիս Աբէրը պատրաստուեցաւ գիւղամէջ մեկնելու: Կինն ու երկու հարսերը զինք շրջապատած սկսան լալ, երեխաներն ալ բանէ անտեղեակ, երբ անոնց լալը տեսան, իրենք ալ լալով պլլուեցան իրենց պապուն:

— Տնաքանդներ, կարծես թէ կախելու կը տանին, ձէններդ,— ու Սարգիս Աբէրը գաւազանը վերցուց եւ գըլխարկը գլուխը դրաւ: Գէորգ ալ գըլխարկը վերցուց հօրը ընկերանալու համար:

— Դո՞ւն ուր,— հարցուց Սարգիս Աբէրը տղուն առաջքը կտրելով:

— Ես ալ պիտի գամ,— յայտնեց Գէորգը:

Ծերունին տղու թեւը սեղմեց, ու աչքերուն մէջը նայեցաւ: Ինչո՞ւ Գէորգը կ'ուզէր գալ: Կասկած մը վըրդովեց Սարգիս Աբէրը: Մի՞ թէ տղան չէր վստահեր ...

— Չէ, պապամ,— վճռական հակառակեցաւ հայրը,— Փարաքարի երէցփոխը ես իմ, ես առանձին կ'երթամ. էդ շները լաւ է քեզ չտեսնեն: Քանի տարի է բացակայ էիր գիւղէն, բան մը լսած կը լինին. հարց ու փորձ, քննութիւն ու նոր փորձանք մը կը բերես մեր գլխուն: Չէ, դու էստեղ ընկերներուդ քով մնացիր:

— Ճիշդ կ'ըսէ,— ըսաւ Վահէն,— աչքի մի զարնուիր, մանաւանդ որ վերջի շաբաթները գիւղէ գիւղ շատ պտըտեցար, անունդ ամէնուն բերանն է...

Սարգիս Աբէրը սկսաւ քալել զինք կանչելու եկող երիտասարդին հետ՝ գաւազանը պինդ պինդ թխկացնելով: Այգիի դռնէն ելած ժամանակ, վայրկեան մը կանգ առաւ եւ չորս կողմը նայեցաւ: Զարմանալի կերպով այդ տարի խաղողի առատութիւն կար. որթատունկերու երկար ճիւղերը ողկոյզներով ծանրաբեռնուած ինկած էին թումբերու կամ անոնց կողերուն վրայ:

— Փառք քեզ, Աստուած,— մըմնջեց Սարգիս Աբէրը հոգեկան գոհունակութեամբ, ու մէկ ալ ետ դառնալով տան ուղղութեամբ նայեցաւ:

Տնեցիք, դրան առջեւ հաւաքուած, իր ետեւէն կը նայէին: Սարգիս Աբէր ձեռքը օդին մէջ շարժեց, այգիի դռնէն դուրս ելաւ ու խճուղիով ըսկըսաւ առաջանալ դէպի Փարաքար:

Էջմիածնի խճուղին երկու յատկութիւն ունէր, որ մարդ չէր կրնար անտեսել: Առաջինը, քանի տարուան մէջ նորոգութեան չէր ենթարկուած, թէեւ ճամբու երկայնքին կոտրտուած քարերու բըլուրներ կային, այդպէս նպատակի մը գոյութիւնը ենթադրել կուտային. իսկ երկրորդը այն թղչափ մը փոշին էր, որ կառք մը սրարշաւ անցընելու պարագային երկար պոչի մը նման կը բարձրանայ հեռուէն դիտողին տալով ամպի վրայէն վազող կառքի մը խաբկանքը:

Սարգիս Աբէրը, փոշիէն խուսափելով, կը քալէր ճամբու եզերքովը անհանդարտ ձիու մը նման գլուխը աջ ու ձախ դարձնելով: Մեծածաւալ դաշտը կ'երեւէր կանուխ աշնան ոսկեգոյն զգեստաւորումով: Սարգիս Աբօր կուրծքը կ'ուռէր, հոգին բերկրանքով կը լեցուէր, երբ կը դիտէր շրջակայքը:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 16 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 16 OCTOBRE 1936

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3245

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ԵԹԷ ՍՄԱՆՑ ԿՈՂՄԷՑ...»

Ա.

Պիտի ուզէինք քանի մը բառով ճշդել մեր դիրքը այն պայքարին մէջ, զոր Հակադաշնակցական բանակը Հիւս. Ամերիկայի մէջ բացած է կաթողիկոսական Նուիրակին դէմ, իր վերջին կարգադրութեանց առթիւ:

Անհրաժեշտ յիշեցում մը: Ամերիկահայ պայքարներու բովանդակ ընթացքին— թէ՛ մինչեւ Դուրեանի սպանութիւնը, թէ սպանութեան օրերուն եւ թէ անկէ յետոյ — դաշնակցական մամուլը միայն մէկ պահանջ ունէր էջմիածնէն, — ղրկել լիազոր մը, որ գար, քննէր կացութիւնը եւ ճշդէր արդարն ու մեղաւորը:

Դնելով այս պահանջը, բոլորս ալ խորապէս ծանօթ էինք էջմիածնի մէջ տիրող կացութեան: Գիտէինք, որ Մայր Աթոռը չի կրնար անխարդախ արդարութեան արտայայտիչն ըլլալ իր քննութեանց մէջ: Աստծունը Աստծուն տալէ առաջ, ան նախ կեսարինը պիտի տար Կեսարին, պիտի հարկադրուէր զոհել արդարութիւնը, բայց փրկել խորհրդային իշխանութեան եւ անոր բացայայտ ու քողարկուած գործակալներու վա՛րկն ու պատի՛վը: Գիտնալով այս ճշմարտութիւնը, մենք, այնուամենայնիւ, լիազորի մը ներկայութիւնը անհրաժեշտ կը գտնէինք, որովհետեւ, առաջին՝ կը բաղձայինք վերահաստատուած տեսնել խաղաղութիւնը գաղթաշխարհի մէջ, երկրորդ՝ կը հաւատայինք արդարութեանը այն դատին, որ մենք կը վարենք:

Մեր յորդորներն ու կոչերը, տարաբախտաբար, անլսելի մնացին. էջմիածինը մեզ կոնդակներով ամբաստանեց, սակայն լիազոր չղրկեց: Նուիրակը արտասահման հասաւ այն ատեն միայն, երբ ամեալվառ բախումներու աւերիչ փոթորիկ մը արդէն եկած եւ անցած էր մեր բոլոր գաղութներու վրայէն:

Թէեւ ուշը միշտ աւելի լաւ չէ երբեքէն, այնուամենայնիւ, ուրախացանք մենք, երբ Նուիրակը մետասաներորդ ժամուն մեզ հասաւ, եւ տարի մը ամբողջ եւրոպական եւ մերձ. - արեւելեան գաղութներու մէջ պտտելէ յետոյ՝ անցաւ Հիւս. Ամերիկա:

Ուշագրաւ «մանրամասնութիւն» մը.— Հակադաշնակցական մամուլը յայտնապէս դէմ եղաւ Նուիրակի մուտքին Ամերիկա:

— Եթէ պիտի գայ իբրեւ հոգեւոր մխիթարիչ՝ տեղի՛ն է որ գայ, իսկ եթէ պիտի գայ իբրեւ քննիչ եւ խաղաղարար՝ զուր է որ կուգայ, — մօտաւորապէս այսպէս արտայայտուեցան «Կոչնակ» եւ «Պայքար», հակադաշնակցական բանակի մէկ թեւի այս զոյգ առաքեալները: Եւ պարզ է թէ ինչո՛ւ: Նուիրակը տակաւին արտասահման չեկած, մասնաւոր նամակի մը մէջ, էջմիածնէն ուղղուած չարանուն Դուրեանին, մատնանշելով Օթէլ Մարթինիքի մէջ կատարուած ժողովի «մի քանի թերացումները», կը հրահանգէր.

— «Պատեհ վայրկեանին նոյն օրակարգով Երեսփոխանական նոր ժողով գումարել եւ ըստ ամենայնի ջանալ Երեսփոխանական ժողովի միութիւնը պահպանել՝ պառակտուած համայնքները ի մի ձուլելով, թեմի միաձոյլ ամբողջութիւնը պահպանել». (տե՛ս «Պայքար», 1934 յունուար 7):

Հրձիգներուն հաճելի չէր այս տեսակէտը, ուստի հաճելի չէր նաեւ անոր հեղինակը:

Ճիշդ նոյն օրերուն, դեկտեմբերեան արիւնոտ արարի հոգեւոր բազուկներէն «Բանուոր»ի խմբագիրը Նիւ Եորքի հրապարակային ժողովներէն մէկուն մէջ կը յայտարարէր.

— «Հայրենակիցնե՛ր, դուք պէտք է իմանաք, որ Դուրեան արքեպիսկոպոս սպաննուեցաւ: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ Դաշնակցութեան մահուան դատավճիռը տրուեցաւ եւ հիմա մենք հոս Դաշնակցութեան դագաղի գամերն է որ կը գամենք». (Ա. Պարտիզեան, «Հայ Եկեղեցւոյ տագնապը», էջ 366):

Իսկ այս յայտնութենէն շատ աւելի առաջ, տակաւին «ուրախալի» սպանութիւնը տեղի չունեցած, հրձիգներէն այն միւսը, «Պայքար», ցնծութեամբ տեղ կուտար Դուրեանի հետեւեալ յայտարարութեան, անոր մէջ «Բանուոր»ի նախատեսութեանց կարելիութիւնները երազելով.

— «Գիտեմ, զիս պիտի սպաննեն, թո՛ղ սպաննեն, իմ դագաղը Դաշնակցութեան գերեզմանը պիտի ըլլայ». (Մատենաշար «Դուրեան Ցանձնախումբ»ի, Թիւ 5, էջ 492):

Այս մարդոց հաճելի չէր Նուիրակին ժամանումը Ամերիկա: Առաւել հաճելի չէր մանաւանդ անոր կատարելիք քննութիւնը: Առաւել եւս այն ճիգը, զոր ան պիտի տանէր, թեմի միասնականութիւնը վերահաստատելով:

«Պայքար»ներու խուլ ընդդիմութիւնը անցաւ ապարդիւն. Նուիրակը մեկնեցաւ Նոր Աշխարհ, մնաց հոն չուրջ չորս ամիս, քննեց, պրպտեց եւ եկաւ որոշ եզրակացութեանց:

Գարեգին արքեպիսկ.ը մեր վէպի հերոսը չէ. իրմէ դժգոհելու մենք բազմաթիւ պատճառներ ունինք. իր Սեպտ. 25ի խմբագրականով «Պայքար» մեր հասցէին կը գրէ. «Գարեգին Սրբազան, որ Ներուրիշ բարձրաստիճան եկեղեցականներու նման զերծ չմնաց Ներքին Զարիքին անիրաւ հալածանքէն...». Հոս ճիշդ չէ հալածանք բառը, սակայն ճիշդ է քննադատութիւնը, արդար եւ տեղին է այն խոր դժգոհանքը, որ ունեցած ենք մենք Նուիրակի բռնած ընթացքին հանդէպ, մասնաւորաբար Հիւս. Ամերիկայի մէջ, ուր ան յամառաբար չարունակեց հեռու մնալ մինչեւ իսկ այն եկեղեցիներէն, որոնց դէմ Հակադաշնակցական բանակը «սրբազան պատերազմ» հռչակած էր: Մեր դժգոհանքը արդելք չեղաւ սակայն, որ մենք աջակցութեան մեր բաժինը բերենք այն բարի գործին, զոր ան կ'ուզէր կատարել:

Այս մասին յաջորդով:

Ց.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԵԼԺԻԱ ԿԸ ԲԱԺՆՈՒԻ ՖՐԱՆՍԱՅԷՆ

Ոչ մէկ զինակցութիւն, այլ միայն չէզոքութիւն

Լէոփոլտ Գ., Պելժիոյ երիտասարդ թագաւորը, չորեքշաբթի օր շատ կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ նախարարական խորհուրդին մէջ, յայտարարելով թէ կառավարութիւնը պիտի վերադառնայ 1914ի բացարձակ չէզոքութեան քաղաքականութեան, ազատ՝ որ եւ է զինակցութենէ եւ ապահովութեան դաշինք - ներէ: Միեւնոյն ատեն Պելժիա համապատասխան միջոցները ձեռք պիտի առնէ երկրին պաշտպանութեան համար, ձեռնարկելով զինուորական կարգ ու սարքի ձեւափոխման: Նոր քաղաքականութեան գլխաւոր հիմերը պիտի ըլլան.—

1. Վերջացած նկատել 1921ին Ֆրանսայի հետ կնքուած զինակցութիւնը:

2. Մէկդի դնել հաւաքական ապահովութեան քաղաքականութիւնը, որ հիմնուած է Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին վրայ:

3. Չմասնակցիլ որ եւ է համաձայնութեան զոր միւս արեւմտեան պետութիւնները կրնան կնքել իբրեւ նոր Լոքառնօ:

Կարելին ի գործ դնելով իր երկրին պաշտպանութեան համար, Պելժիա կը յուսայ թէ միւս արեւմտեան պետութիւնները իրեն օգնութեան պիտի հասնին, եթէ յարձակում կրէ, ինչպէս 1914ին:

Թագաւորը իր ճառը խօսեցաւ, երբ կը քննուէր զինուորական կարգ ու սարքի ձեւափոխման օրինագիծը, որ խորհրդարանին պիտի ներկայացուի այս ամսու վերջը: Իր գահակալութենէն ի վեր առաջին անգամ էր որ թագաւորը կը նախագահէր նախարարական խորհուրդի մը: Վերջին անգամ այսպիսի դէպք մը պատահած էր 1934 փետրուարին, երբ Ալպէր Ա. կը նախագահէր բացառիկ ժողովի մը, որուն օրակարգը նոյնպէս զինուորական օրինագիծ մըն էր:

Լէօփոլտ Գ. հետեւեալ պատճառները յիշեց, արդարացնելու համար Պելժիոյ քաղաքականութեան փոփոխումը.—

1. Գերմանիոյ վերազինումը, որ յաջորդեց Իտալիոյ եւ Ռուսաստանի ամբողջական ռազմականացման, ստիպեց միւս պետութիւններէն շատերը, նոյնիսկ Զուիցերիոյ եւ Հոլանտայի նման մասնաւորապէս խաղաղասէր երկիրները արտակարգ միջոցներ ձեռք առնել:

2. Պատերազմի մեթոտներու ձեւափոխումը, իբրեւ հետեւանք արհեստագիտական յառաջդիմութեան, մանաւանդ օդանաւային եւ մեքենաշարժ զինուորութեան ասպարէզին մէջ, ուժի եւ արագութեան այնպիսի հանգամանք մը կուտայ զինուորական գործողութեանց որ, մասնաւորապէս վրդովիչ է Պելժիոյ պէս փոքր երկրի մը համար:

3. Հռենոսի շրջանին գրաւումը կայծակի արագութեամբ եւ գերմանական հաւանական արշաւանքի մը խարիսխներուն փոխադրութիւնը մեր սահմանին վրայ՝ աւելցուցին մեր մտահոգութիւնը:

4. Միեւնոյն ատեն, մենք ականատես եղանք միջազգային ապահովութեան փլուզման, պատօրէն կնքուած դաշնագիրներու եւ պայմանագիրներու դրժումով, մանաւանդ որ, ներկայ պարագաներուն մէջ, գրեթէ անկարելի է Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին տրամադրութիւնները յարմարցնել այսպիսի դրժումներու խափանման հետ:

5. Վերջապէս, կարգ մը պետութեանց ներքին վէճերը կրնան վերածուիլ քաղաքական եւ ընկերային մրցակից դրութեանց պայքարի մը եւ յառաջ բերել աւելի կատաղի եւ աւելի աւերիչ վերիվայրում մը քան այն որուն հետեւանքները կը կրենք տակաւին:

Թէեւ թագաւորը ուղղակի չյիշեց ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը, բայց իրականութիւն է որ Պելժիոյ հանրային կարծիքը միշտ մտահոգ է այդ զինակցութեան կնքումէն ի վեր, այն մտավախութեամբ թէ կրնայ պատերազմի մը մէջ խրիլ, եթէ Ֆրանսա Ռուսաստանի օգնութեան հասնի ընդդէմ Գերմանիոյ: Թագաւորը նոր քաղաքականութիւնը կոչեց «տարամերժօրէն եւ ամբողջովին պելժիական, որուն շնորհիւ Պելժիա վճռապէս դուրս կը մնայ իր դրացիներու վէճերէն»:

*** Նոր օրինագծին համաձայն, նորագիր զինուորներու երեք հինգերորդը 12 ամիս պիտի ծառայեն, իսկ մնացեալ երկու հինգերորդը 18 ամիս: Մինչեւ հիմա զինուորութեան շրջանը 8 - 13 ամիս էր, համաձայն իւրաքանչիւր ճիւղի, բայց քաղաքապահ զօրքին ծառայութիւնը երեք շաբաթէն բարձրացած էր վեց ամսուան, Հռենոսի շրջանին վերագրաւման եւ միջազգային կացութեան բերումով:

ՄՈՍԿՈՒԱ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ՊԱՇԱՐԵԼ ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԸ...

Խորհրդային իշխանութիւնը նոր ռումբ մը պայթեցուց հոկտեմբեր 14ին, Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմին առթիւ, պահանջելով անմիջապէս նիստի հրաւիրել չէզոքութեան յանձնախումբը եւ անգլիական կամ անգլօ - ֆրանսական տորմիղով պաշարել Փորթուկալը:

Խորհրդային ծանուցագիրը բացէ ի բաց կ'ըսէ թէ Սպանիոյ ապստամբներուն եղած զինական գլխաւոր աջակցութիւնը տեղի կ'ունենայ Փորթուկալի մէջէն եւ Փորթուկալի նաւահանգիստներէն: Հետեւաբար, «բացարձակօրէն ստիպողական է անմիջապէս հսկողութեան տակ առնել Փորթուկալի նաւահանգիստները: Կ'առաջարկենք որ այդ հսկողութիւնը կատարուի անգլիական կամ ֆրանսական տորմիղներու, կամ երկու միացեալ տորմիղներուն միջոցաւ: Առանց այս նուազագոյն եւ ստիպողական միջոցները ձեռք առնելու, չէզոքութեան համաձայնութիւնը ոչ միայն իր նպատակին չի ծառայեր, այլ եւ դիմակի դեր կը կատարէ ապստամբներուն համար՝ ընդդէմ Սպանիոյ օրինաւոր կառավարութեան»:

Այս ծանուցագիրը ծանր տպաւորութիւն գործեց Լոնտոնի մէջ, որովհետեւ եթէ պաշարում կատարուի, հետեւանքը պիտի ըլլայ պատերազմ: Խորհրդային դեսպանը, որ նոր վերադարձած էր Մոսկուայէն, տեսակցութեան մը ընթացքին բացատրեց չէզոքութեան յանձնախումբի Լորտ նախագահին թէ իր կառավարութիւնը սնամէջ սպառնալիք մը չէ որ կ'ընէ եւ պիտի խզէ իր յանձնառութիւնները, եթէ անմիջապէս կարգադրութիւն մը չըլլայ: Անգլիացի նախագահը անմիջապէս ծանուցագիր մը յանձնեց դեսպանին, յայտնելով թէ անհրաժեշտ չի նկատեր նիստի հրաւիրել յանձնախումբը, քանի որ տակաւին պատասխան չէ ստացած Փորթուկալի կառավարութենէն:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՑԻՐՈՒՑԱՆ

Եօթը տարիէ ի վեր, Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Պատ. Միութիւնը անխափան կանոնաւորութեամբ կը հրատարակէ պատի օրացոյց մը, «Գոյամարտ»:

Ահաւասիկ 8րդ տարին, 1937,— սիրուն հրատարակութիւն մը, ընտիր թուղթով, մաքուր տպագրութեամբ եւ պատկերազարդ:

Միշտ հետամուտ՝ նորութիւն մը աւելցնելու, «Գոյամարտ»ի խմբագրութիւնը ոչ միայն կ'արձանագրէ ազգային եւ միջազգային կարեւոր դէպքերը, իրենց թուականներով եւ ամփոփ տեղեկութիւններով, այլեւ կը ներկայացնէ դրուագներ՝ Հայոց պատմութենէն:

— «Անցեալ տարուան օրացոյցով վերջացաւ Հայոց Քննական պատմութիւնը: Իսկ այս տարի ամփոփած ենք 1800 թուականէն սկսեալ Հայոց ազատագրական պատմութեան զանազան դէպքերն ու անցքերը, հակիրճ նկարագրութիւններով»:

Ուրեմն, ոչ միայն օրացոյց, այլեւ «շտեմարան գիտելեաց», ամփոփ եւ հանրամատչելի:

×

Այսպիսի ձեռնարկ մըն ալ Փարիզի մէջ կը շարունակուի տարիներէ ի վեր, «Մասիս», նախաձեռնութեամբ Հայկ Անէմեանի:

Անխոնջ պրպտող մը, մեր աշխատակիցը իր օրացոյցները վերածեր է պատմական - ազգագրական շարժանկարի մը, ուր երգիծական գոհարներ, ժողովրդական ասացուածքներ եւ բանաստեղծութիւններ իրար կը հիւսեն:

Կը թուի թէ երկուքն ալ, եւ թերեւս ուրիշներ արդէն լայն ժողովրդականութիւն գտած, ոչ միայն ծախքի տակ չեն մնար, այլեւ կրնան համեստ գումար մը մէկդի դնել... յաջորդ հրատարակութեան համար:

×

Կարելի՞ է նոյն ապահովութեամբ խօսիլ մանկական հրատարակութեանց մասին:

Ահաւասիկ Պուքրէշի «Մասիս»ը,— մանկական գրադարան մը որ կը շարունակուի երկու տարիէ ի վեր, եւ արդէն հրապարակ հանած է 23րդ հատորը:

Չեմ գիտեր ո՛րքան կը սպառի Ռումանիոյ եւ հարեւան երկիրներու մէջ: Բայց, հաշուելով Փարիզի վրայ, բառ չեմ գտներ որակելու համար պատկերը:

«Ստացանք», ծանուցում, կոչեր հայրերու եւ մայրերու,— ի՛նչ կ'ուզես գրէ. հարցնող փնտռող չկայ:

Իսկ անդին յետին թշուառը ամէն շաբթու կը գնէ — հայ մանուկները իրենք օրը օրին կը գնեն — «Dimanche Illustré», «Junior», «Bébé» եւ դեռ ինչ որ գիտէք:

Բոլորն ալ սիրով կը ցնծան առանց շաբաթական 50 սանթիմը կամ մէկ ֆրանքը, բայց շատ կը տեսնեն «Մասիս»ի ընտիր եւ պատկերազարդ հատորներուն 1 ֆրանք 25 սանթիմը, կամ «Արփի»ին երկու ֆրանքը: Այն ալ ամիսը մէկ անգամ:

Քար ըլլար կը նաթէր, այս պատկերին առջեւ:

Եւ սակայն հոգիներ կան որ կը տառապին, կը մրկին, եւ կը շարունակեն տպել...

ՎԱՀԷ

ՆՈՐԷՆ ԱՆՏԻՈՔԻ ՀԱՅԵՐԸ

«Ժիւմհուրիյէթ» կը հրատարակէ թղթակցութիւն մը ուր կ'ըսուի թէ սուրիական կառավարութիւնը եւ ֆրանսական իշխանութիւնը ամէն միջոցի կը դիմեն, Անտիոքի եւ Իսքէնտէրունի թրքական հանգամանքը ջնջելու համար: Այսպէս, նահանգին միակ լիսէին մէջ ամէն դասաւանդութիւն ֆրանսերէն է եւ Նէմիքի ու Ֆիւզուլիի փոխարէն՝ տղաքը Վիքթոր Հիւկօ, Լամարթին, Աղեքսանտր Տիւմա եւ այլ ֆրանսացի հեղինակներ կը սորվին:

Թղթակիցը այս առթիւ կը յիշէ նաեւ Հայերը, գրելով.

— «Ժողովուրդը կը ճզմուի աշխարի տուրքին տակ եւ առանց տասնոցի մնացած է: Այս աղքատութեան, անօթութեան հետեւանքով, առանց դիմնալու ափ բացինք Հալէպի յոյն վաճառականներուն եւ Գրըգխանի դաշնակ ոգիով Հայերուն եւ շատ պարտք ըրինք: Ասիկա ալ առանձին ցաւ մը եղաւ: Հակառակ անոր որ պարտքը եւ տոկոսը հարիւրին հարիւր վճարած ենք, նորէն հազարաւոր ոսկի պարտական ենք»:

***Անատոլուի գործակալութիւնը կը ծանուցանէ թէ թրքական կառավարութիւնը ծանուցագիր մը ուղղած է ֆրանսական կառավարութեան, Անտիոքի եւ Իսքէնտէրունի Թուրքերու կացութեան մասին:

Վանի մազութը

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ Վանի լճի շրջակայ մազութի հորերը մօտատենէն պիտի սկսին արտադրել: Տնտեսական գործավար Ճէլալ Պայար քննեց այդ հորերը զոր ժամանակին կը շահագործէին Ռուսերը: Հորերը ամբողջովին քանդուած են եւ նոր գետեղում պիտի ըլլայ: Այս ձեւով պիտի ապահովուի Վանի լճին վրայ բանող նաւերուն վառելիքը:

Տնտեսական եւ Ելմտական գործավարները Պիթլիսէն Մուշ գացին:

ԱՆԳԼԻՈՅ ՆԱԽԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

Կը քննէ միջազգային կացութիւնը

Անգլիոյ նախարարական խորհուրդը հոկտեմբեր 14ի նիստին մէջ քննեց միջազգային կացութիւնը, լսելով Պ. Իտընի զեկուցումը: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ այս առթիւ պահպանողական նախարարները իրենց դժգոհութիւնը յայտնեցին խորհրդային իշխանութեան նոր խաղերուն եւ դիւանագիտական մեթոտներուն առթիւ, որոնք կը սպառնան խանգարել միջազգային յարաբերութիւնները: Կարգ մը նախարարներու կարծիքով, Մոսկուա վճռած է խափանել Լոքառնոյցիներու նոր ժողովը, պառակտելէ յետոյ չէզոքութեան յանձնախումբը: Ժողովէն վերջը վարչապետը պալատ գնաց, զեկուցում տալու համար թագաւորին:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆ ԱԼ...

Նոյն օրը Էլիզէի պալատին մէջ ժողով գումարեց Ֆրանսայի նախարարական խորհուրդը, եւ լսեց նախարարներու զեկուցումները՝ ներքին եւ արտաքին կացութեան մասին: Ելմտական նախարարը յայտնեց թէ ընդարձակ ծրագիր մը կը մշակէ, հարկային բարեփոխման համար, զայն աւելի պարզ ձեւի մը վերածելու եւ մանր առեւտրականներուն դիւրութիւն տալու համար:

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԾՐԱԳՐՈՒԱԾ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՇԱՀԸ

Խորհրդային նոր սահմանադրութեան մասին այնքան շատ ու հանգամանօրէն գրուեցաւ մեր թերթերու մէջ, որ կը թուէր թէ արդէն միանգամայն պարզ էին անոր վնասակար հետեւանքները դէթ հայ ժողովուրդին համար:

Սակայն, ոչ միայն արտասահմանի հայ համայնավարները, այլեւ մասամբ ռամկավարները, փոխանակ հայ ազգային շահերու տեսակէտով ջանալու սրբագրել տալ հրապարակային քննութեան դրուած եւ տակաւին չվաւերացուած խորհրդային նոր սահմանադրութեան նախագիծը, ոչ մէկ թերութիւն կ'ուզեն տեսնել անոր մէջ եւ խանդավառօրէն թմբուկ կը զարնեն անոր համար, կարծես թէ անիկա ըլլար մեծագոյն շնորհը, զոր Մոսկուա կրնար ընել Հայաստանի: Անգամ հայկական երեք գաւառներու ծանօթ խնդիրը որեւէ մտահոգութիւն չի պատճառեր արտասահմանի հայ բոլշեւիկներուն, հակառակ անոր որ այդ խնդրին առթիւ ծագած վէճին հետեւանքով «ինքնասպանութիւն» գործեց Հայաստանի հայ համայնավարներու պետը եւ հալածանքի ենթարկուեցան բազմաթիւ հայ համայնավարներ Հայաստանի մէջ: Այդ խնդիրը ոչ մէկ անհանգստութիւն կը պատճառէ նաեւ ռամկավարներու մէկ մասին, հակառակ անոր որ անոնց առաջնորդները՝ Ա. Չօպանեան եւ Բաշալեան, Նիւ Եորքի համայնավար թերթի ըսելով, հեռագիր կը ղրկեն Մոսկուա՝ բողոքելով հայկական երեք գաւառներու յափշտակումին դէմ եւ պահանջելով անոնց կցումը Հայաստանին:

Ահա թէ ինչ կը գրէ Պոսթընի ռամկավար թերթը.

«Նախագիծը (խօսքը խորհրդային նոր սահմանադրութեան նախագծի մասին է՝ «Հ.») չէ որ նոր կը ստեղծէ հայկական հողամասերու (այսինքն՝ Ախալքալակի, Ղարաբաղի եւ Նախիջեւանի՝ «Հ.») հարցը. անիկա գոյութիւն ունէր դաշնակցային դրութեան մէջ ալ (այսինքն՝ Խորհրդային մինչեւ այժմեան սահմանադրութեան մէջ ալ՝ «Հ.»): Կը նշանակէ խօսք չըլլար նոր գործուած անիրաւութեան մը մասին, որ նախագծին դէմ վրդովում կ'առաջացնէր այդ գետնին վրայ» (Տես «Պաքար»ի խմբագրականը այս տարուան սեպտ. 19ի թիւին մէջ):

Հակառակ անոր որ այս նոյն միտքը ուրիշ անգամ ալ ռամկավար խմբագիրները յայտնած են եւ մենք առիթ ունեցած ենք փաստերով ցոյց տալ, թէ որքա՛ն անհիմն է ան, ռամկավար խմբագիրները նորէն կը կրկնեն զայն: Պարզ է, որ այդ պարոնները ոչ միայն չեն հասկնար, այլ եւ չեն ալ ուզեր հասկնալ թէ՝

ա) Խորհրդային նոր սահմանադրութիւնը կը նուիրագործէ, տեւական կը դարձնէ Ախալքալակի, Ղարաբաղի եւ Նախիջեւանի անջատումը Հայաստանէն.

բ) Խորհրդային նոր սահմանադրութիւնը Վրաստանի եւ Ադրբէջանի կամքէն կախեալ կը դարձնէ անոնց կողմէ յափշտակուած հայկական այդ երեք գաւառներու վերադարձը Հայաստանին, — բան մը, որ մինչեւ այժմ անորոշ ձգուած էր եւ որ այսուհետեւ անկարելի կը դարձնէ սահմաններու ոեւէ փոփոխութիւն խաղաղ կերպով:

գ) Մինչեւ այժմ Խորհրդային Հայաստան Անդրկովկասի խորհրդային հանրապետութեան մէկ մասը կը կազմէր, կը մասնակցէր ամբողջ Անդրկովկասի վարչական գործերու ղեկավարութեան եւ, ուրեմն, կրնար որոշ չափով հսկողութիւն ընել նաեւ Վրաստանի եւ Ադրբէջանի կցուած հայկական Ախալքալակի, Ղարաբաղի եւ Նախիջեւանի վիճակին ու գործերուն վրայ: Մինչդեռ այսուհետեւ Խորհրդային Հայաստան բոլորովին պիտի զրկուի այդ գաւառներու վարչութեան վրայ հսկելու մինչայժմեան մասնակի իսկ իրաւունքէն:

Երկուքէն մէկը.— կամ Խորհրդային նոր սահմանադրութիւնը քաղաքական լուրջ արժէք մը ունի, եւ այդ պարագային վերոյիշեալ փոփոխութիւնները չափազանց աննպաստ հետեւանքներ պիտի առաջացնեն հայ ժողովուրդի համար, եւ կամ խորհրդային նոր սահմանադրութիւնը նոր քուրջի անարժէք կտոր մըն է ու Մոսկուա առաջուան նման պիտի մնայ միահեծան տէրը թէ՛ Հայաստանի, թէ՛ Վրաստանի եւ թէ՛ Ադրբէջանի, ու այդ պարագային աւելորդ անգամ մը երեւան կուգայ կեղծիքը այն օտար բռնակալութեան, որ խորհրդային «անկախ հանրապետութեան» անուան տակ քաղաքական, տնտեսական եւ հոգեւոր ստրկութեան մէջ կը պահէ ու պիտի պահէ Անդրկովկասի ժողովուրդները:

×

Հարկաւ, համախորհրդային կամ համառուսական տեսակէտով խորհրդային նոր սահմանադրութիւնը փաստօրէն ոչինչ կը փոխէ ու պիտի փոխէ խորհրդային բռնակալութեան մէջ: Ինչպէս առաջ, այնպէս ալ ասկէ յետոյ, Խորհրդային Միութեան բոլոր ժողովուրդներն ալ պիտի մնան անոր արարածներու վիճակի մէջ եւ հլու հնազանդութեամբ պիտի ենթարկուին կարմիր ցարի՝ Ստալինի հրամաններուն: Նոր սահմանադրութիւնը ուրիշ նպատակ չունի, բայց եթէ աւելի եւս զօրացնել ու ամրացնել կարմիր ցարի բռնակալութիւնը: Ապացոյց՝ վերջերս կատարուած բազմաթիւ ականաւոր ընդդիմադիր բոլշեւիկներու գնդակահարութիւնները, «ինքնասպանութիւնները», արտաքսումները, բանտարկութիւններն ու աքսորները:

Սակայն, կասկած չկայ, որ Անդրկովկասի երեք ազգերու դիրքերուն եւ փոխյարաբերութիւններուն մէջ խորհրդային նոր սահմանադրութիւնը կը մտցնէ զգալի փոփոխութիւններ, որոնք թէեւ նպաստաւոր են Վրաստանի ու Ադրբէջանի համար, բայց միանգամայն վնասակար են Հայաստանի համար:

Այսպէս, նոր սահմանադրութիւնը վերջնականապէս կը բաժնէ Անդրկովկասի հողային մեծ ժառանգութիւնը եւ հայ ժողովուրդին կը հանէ ողորմելի բաժին մը միայն՝ առիւծի բաժինները ամբողջ ձգելով Վրաստանի եւ Ադրբէջանի ձեռքը:

Որքան ատեն որ Անդրկովկասը ամբողջական քաղաքական միաւոր մըն էր եւ հողային բաժանումները Անդրկովկասի երեք ազգերու միջեւ ժամանակաւոր ու փոփոխելի վիճակի մէջ էին դրուած, հայ ժողովուրդը, անարդար ու իրեն համար չափազանց աննպաստ համարելով հանդերձ այդ բաժանումները, կերպով մը կրնար համակերպիլ անոնց հետ՝ ունենալով այն յոյսը, թէ Մոսկուա օր մը ինքը պիտի միջամտէ եւ օգնէ իրեն աւելի արդար հողային բաժանումներ կատարելու, որով Հայաստանի պիտի վերադարձուին խորհրդային լուծի տակ իսկ իրմէ յափշտակուած հայկական երեք գաւառները:

Սակայն, այժմ երբ խորհրդային նոր սահմանադրութիւնը կուգայ Անդրկովկասը վերջնականապէս բաժնելու երեք անջատ ու իրարմէ անկախ քաղաքական ու վարչական միաւորներու եւ յաւերժացնելու հայկական հողերու յափշտակումը, հայ ժողովուրդը չի կրնար այլեւս համակերպիլ այս նոր անիրաւութեան եւ ստիպողական պէտքը կը զգայ ու պիտի զգայ իր տրամադրութեան տակ եղած բոլոր նպատակայարմար միջոցները գործադրելու, որպէսզի առաջիկայ նոյեմբերին, երբ համախորհրդային համաժողովին կողմէ քննութեան ու վաւերացման առարկայ դառնայ խորհրդային նոր սահմանադրութիւնը, սրբագրութեան ենթարկուին Հայաստանի վերաբերմամբ եղած անարդարութիւններն ու աննպաստ տրամադրութիւնները:

(Խմբագրական «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»ի)

“ՍԽԱԼ ՃԱՄԲԱՆ„

ԽՄԲ.— Այս գրութիւնը կը թարգմանենք կովկասեան տարագիրներու օրկանէն, «Կավկազ», (9 սեպտ. 1936) Մեր պատասխանը՝ առանձին:

Շնորհիւ քանի մը պոլիտիկոսներու, որոնք կը յաւակնին զբաղիլ Կովկասի ազատագրութեան գործով, երբեմն ուղղակի կը ստեղծուին խոչընդոտներ եւ դժուարութիւններ՝ իրականացնելու համար կովկասեան միութիւնը: Այդ ձեւի երանելի յիմարութեան բնորոշ օրինակ մը կը հանդիսանայ Փարիզի մէջ տպուած եւ ցրուած «Հայ - Վրացական Միութեան» Թռուցիկը: Պէտք է ընդունիլ, որ շատ տարօրինակ է բովանդակութիւնը վերոյիշեալ Թռուցիկին եւ նոյնքան ալ վտանգաւոր: Եթէ գործը սահմանափակուէր հայ-վրացական բարեկամութեամբ, ինքնին հասկնալի է, մենք շատ գոհ պիտի ըլլայինք տեսնելով ատոր մէջ առաջին դրական քայլը մեր դրացի Հայերուն՝ մօտենալու Կովկասեան Միութեան: Ցաւ ի սիրտ, կոչը դէմ կ'երթայ մեր սպասած յոյսերուն, որովհետեւ, մեր դրացի Հայերը, երկար տարիներ ձեռնպահ մնալով ամէն համագործակցութեան մէջ Կովկասցիներու հետ, այս անգամ կովկասեան գործերուն խառնուելու համար ընտրած են ճամբայ մը որ կը սպառնայ մեր ընդհանուր շահերուն: Նոր սխալը Դաշնակցականներու, որոնք տասնեակ տարիներու ընթացքին հայ ժողովուրդը քարշ են տուած դժբախտութենէ դժբախտութիւն, թերեւս կարելի է համարիլ սովորական եւ առօրեայ երեւոյթ, սակայն կարելի չէ չզարմանալ վրաց փոքրամասնականներուն (մենշեւիկ), որոնք մտած են նոր կապակցութեան մը մէջ այն ժամանակ, երբ դեռ չեն չորցած մելանները իրենց ստորագրութեանը, դրուած «Կովկասեան համագործակցութեան Պրիւքսէլեան դաշինքին» տակ:

«Հայ - Վրացական Միութիւն»ը կեցած է հիմերու վրայ, որոնք բացարձակապէս հակառակ են «Պրիւքսէլեան «դաշինք»ին: Մեզ այդ բնականօրէն պիտի մտահոգէր եւ սակայն հարկադրուած ենք զայն ընդունիլ իբրեւ իրականը, ժամանակագրութեան եւ իրերու ընթացքին պատճառաւ: Այդ պարագային ի՞նչ պիտի ըլլայ վիճակը Մէհմէտ Էմինի (Րասուլ - Զադէ) որ ստորագրած է Պրիւքսէլի դաշինքը Ադրբէջանի անունով եւ դենիկինեան եւ բէշերախովեան տականքներուն, որոնք անհիմն յաւակնութիւնը եւ յանդգնութիւնն էին ունեցած իրենք զիրենք կոչել Հիւսիսային Կովկասի ներկայացուցիչներ եւ իբրեւ այդպիսիք ստորագրած էին «դաշինք»ը: Ի՞նչ պիտի ըլլայ վիճակը այդ թշուառ մարդոց: Եւ ի՞նչ է պատճառը, որ մենշեւիկները լքեցին Պրիւքսէլի յղացումը, ինկան «Հայ - Վրացական Միութեան» վտանգաւոր խնդիրներուն մէջ:

Մեզ կը մխիթարէ այն միտքը, թէ բոլոր Վրացիները եւ Հայերը չեն մտածեր այնպէս ինչպէս կոչին հեղինակները: Վրաց ազգայնականներու օժանդակութիւնը, ղեկավարութեամբ Վրաստանի բանակին երբեմնի հրամանատար զօր. Կվինիտաձէի, ի նպաստ կովկասեան համադաշնակցութեան իրական եւ ամուր գաղափարին (որ եռանդագին կը քարոզուի «Կավկազ»ի մէջ), միւս կողմէ Պոլսոյ Հայոց նախկին տեղապահ Ասլանեան եպ.ի աղօթքները Ղալաթիոյ եկեղեցիին մէջ եւ անոնց ամբողջովին հակասող «Միութեան» հեղինակներուն արտայայտութիւնները Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ՝ բաւական են հաստատելու մեր յայտնած միտքերը:

Ընթերցողը կրնայ տեսնել երեք հիմնական դիտումներ «Միութեան» կոչին մէջ.—

1. Ստեղծել Միութիւն Հայերու եւ Վրացիներու միջեւ, անջատ Ադրբէջանէն եւ Հիւսիսային Կովկասէն:

2. Ցոյց տալ Թուրքիան աւելի վտանգաւոր Հայերու եւ Վրացիներու համար քան Ռուսիան:

3. Վերջապէս նորէն խնդիր հանել ցնորական լայն սահմաններու մասին Հայաստանի եւ Վրաստանի:

Մենք կը ջանանք կարճ պատասխանել հարցերուն: Իրապէս, եկած է ժամանակը հանելու եզրակացութիւններ փորձերէն եւ դասերէն հին եւ նոր պատմութեան: Կովկասի աշխարհագրութիւնը եւ դարաւոր հարեւանութիւնը այդտեղ բնակող ժողովուրդներու՝ ստեղծած են ընդհանուր կենցաղ, սովորութիւններ եւ տնտեսական շահեր եւ կապեր ընդհանուրի պաշտպանութեան եւ ռազմագիտութեան: Կարելի չէ անտեսել նաեւ, որ երբեմն եղբայրական յարաբերութիւնները Կովկասցիներու միջեւ մթագնուած են անհամաձայնութիւններով, մինչեւ իսկ արիւնալի բախումներով, բայց ո՞վ չի գիտեր, որ այդ տխուր էջերը Ռուսիոյ գործերն էին: Կովկասեան հանրապետութիւններու պաշտպանութեան թուլութեան եւ անուշադրութեան գաղտնիքը հիւսիսէն, պէտք չէ փնտռել ժողովրդական զանգուածներու եւ ոչ ալ ժողովուրդներու մէջ եղած պայքարին մէջ: Վրաց մենշեւիկները եւ հայ Դաշնակները երբեք յստակօրէն չեն յայտնաբերած իրենց վերաբերմունքը Ադրբէջանի եւ Հիւսիսային Կովկասի հանդէպ, նոյնպէս չեն ունեցած ճիշդ դիրք Հիւսիսի հանդէպ: Ասոր վրայ եթէ աւելցնենք անհամաձայնութիւնները, հայկական եւ վրացական հանրապետութիւններու միջեւ,— որ հասած էր իրարու հետ հաշիւ մաքրել զէնքի ուժով — հասկնալի կ'ըլլայ փակուղին, որու մէջ մտած են կովկասեան պետութիւններ, կամ վարիչ կուսակցութիւնները: Այդ վիճակը հասաւ մինչեւ այնտեղ որ սկիզբը Հիւսիսային Կովկասը, յետոյ Ադրբէջանը ճակատ - ճակատի եկան ուժեղ թշնամիին հետ, որ թուական գերակշռութեամբ խորտակեց դիմադրութիւնը այդ երկու երկիրներուն: Անոնց յաջորդեցին իրենց կարգին Վրացիները եւ Հայերը: Հոս անպատեհ չպիտի ըլլար յիշել դառն դրուագ մը տխուր օրերու այդ պատմութենէն: Այն ժամանակ երբ գոյութիւն ունէր զինուորական - պաշտպանողական համաձայնութիւն Ադրբէջանի եւ Վրաստանի միջեւ, մենշեւիկեան իշխանութիւնը ճակատագրական վայրկեանին տատանեցաւ օգնելու իր դաշնակցին: Երբ թշնամին անցաւ Ադրբէջանի սահմանը եւ վրաց բանակը ժամանակը եկած պիտի համարէր զէնքը ձեռքին օգնութեան փութալու, Ժորդանիայի կառավարութիւնը ձգձգելով անհիմն բանակցութիւններու մէջ մտաւ Ազէրիներու հետ, ինչպէս օրինակ՝ «ցանկութիւն ունին պատերազմելու», «արդեօ՞ք պէտք ունին օգնութեան»: Այդ ձեւի հարցեր յարուցանել, երբ ժողովուրդը արիւն կը քամէր Սամուրի եզերքը, ուրիշ բան չէ եթէ ոչ ծաղր մեռնող մարդուն հանդէպ: Վերջ ի վերջոյ վրաց կառավարութեան այդ տարօրինակ անվճռականութեան շնորհիւ պատժուեցաւ նաեւ խեղճ վրաց ժողովուրդը, նորէն իյնալով գերութեան մէջ:

Կովկասի փրկութիւնը անոր ժողովուրդներուն միութեան մէջ է: Ասկէ դուրս, բոլոր միջոցները կը տանին ոչ թէ դէպի ազատութիւն, այլ կը հաստատեն այսօր տեսանելի անբախտութիւնը նաեւ դարերու համար:

Անցնելով հարաւի հարցին, կամ «Թրքական վտանգ»ին, որու մասին կը խօսի «Միութեան» կոչը, այսինքն իբրեւ թէ գոյութիւն ունեցող գաղտնի համաձայնութեան Թուրքիոյ եւ Խ. Միութեան միջեւ՝ Կովկասը գրաւելու Թուրքիոյ կողմէ միջազգային բարդութեանց պարագային եւ այդ կապակցութեամբ աճապարանքով Կարսի եւ Արդահանի շրջաններուն մէջ զինուորական կայաններ, երկաթուղիներ եւն. շինելու հարցին, այս բոլորը հատուածներ են որոնք աւելի պիտի յարմարէին երգիծական թերթի մը, քան քաղաքական կոչի մը:

Այդ մտածումներու անհիմնութիւնը ժամանակին ապացուցած են «Կավկազ»ի էջերուն մէջ Հ. Բամմատ եւ Տ. Միլ եւ մեզի ոչինչ կը մնայ աւելցնել յարգելի հեղինակներու փաստերուն վրայ: Եթէ վայրկեան մը ընդունինք իրականութիւնը այդպիսի լուրի մը, հարց կը ծագի,— քանի որ Ռուսիան չարգիլեր Թուրքիոյ գրաւել Կովկասը, այն ատեն ուրո՞ւ եւ ինչո՞ւ համար այդ «շտապ պատրաստութիւնները» Կարսի եւ Արդահանի շրջաններուն մէջ: Արդեօ՞ք կոչին հեղինակներուն դէմ, որոնք կը ցուցնեն կատարեալ համբակութիւն նոր Թուրքիոյ հանդէպ:

Բոլորին յայտնի է, որ Թրքական հանրապետութեան կառավարութիւնը կատարելով երկրի մէջ մեծ շինարարական աշխատանքներ, ի միջի այլոց կուտայ մեծ նշանակութիւն նաեւ երկաթուղիներու շինարարութեան: Այդ ասպարէզին մէջ վերջին տասնամեակին կրցած է գլուխ հանել քանի անգամ աւելին քան օսմանեան նախկին իշխանութիւնը: Առաջնորդուելով որոշ ծրագրով՝ երկաթուղիներու շինարարութեան մէջ երիտասարդ հանրապետութեան կառավարութիւնը, հասկնալի է որ որոշած է երկարաձգել երկաթուղին արեւելեան նահանգներուն մէջ, որոնց միացումը կեդրոնին հետ՝ ունի տնտեսական մեծ նշանակութիւն երկրին համար:

Բոլորը գիտեն, թէ իր ժամանակին ցարական կառավարութիւնը ամէն կերպով կը հակառակէր որ ռուսական սահմաններու դրացի արեւելեան նահանգներուն մէջ երկաթուղիներ շինուին: Ասկէ առաջ եկած է յապաղում մը այդ շինութեանց, բայց ներկայիս ամրացած երիտասարդ, հանրապետական Թուրքիան, հեռացնելով բոլոր արտաքին ազդեցութիւնները իր երկրին ներսը, բնական է օրինական գետնի վրայ կ'ընէ այն ինչ որ տրամաբանական է եւ անհրաժեշտ իր պէտքերուն եւ շահերուն համար:

Այդ տենդագին շինարարութիւնը Թուրքիոյ ներսը՝ կրնայ դուր չգալ միայն անոնց, որոնք հոգով կը հանեն երբեմնի հզօր ցարական Ռուսաստանի եւ անոր անարդար քաղաքականութեան վերածնունդին համար: Կովկասեան ժողովուրդներու շահերուն համար ժամանակն է վերջ տալու անհիմն քարոզչութեան «Թրքական վտանգ»ի մասին, որ պարբերաբար կ'արծարծուի, անհասկնալի պատճառներով, ձգտումներով եւ նպատակներով: Ամբողջովին պարզ եւ հասկնալի է թէ Թրքական հանրապետութիւնը, որ միջազգային քաղաքականութեան մէջ կը վայելէ համբաւը խաղաղութեան պաշտպանի, ոչ մէկ կերպով խոչընդոտ չի հանդիսանար Կովկասի ժողովուրդներու ազատութեան:

Ճիշտն ըսելով, ոչ հին, ոչ նոր Թուրքիան, համաշխարհային պատերազմէն յետոյ, այսինքն այն ժամանակ երբ Դաշնակները եւ Մենշեւիկները հրապարակ եկան քաղաքական բեմի վրայ, ոչ մէկ պատրուակով եւ պատճառով խոչընդոտ չէ հանդիսացած Վրաստանի եւ Հայաստանի անկախութեան: Ի պատասխան այդ [illegible]բանելի եւ ցանկալի վերաբերմունքի, Հայերը եւ Վրացիները, դեռ իրենց անկախութիւնը չհռչակած, ամէն կերպով կը ձգտէին խռովել Թուրքիան — գրաւել այն հողամասերը, որոնք տրուած էր Պրեսթ-Լիթովսկի դաշնագրի հիմունքներով: Կարելի՞ է արդեօք միջազգային իրաւունքի տարրական կանոններու տեսակէտէն իրաւացի համարիլ անոնց յաւակնութիւնները: Իրենց այդ յաւակնութիւնը իր գագաթին հասցուցին Հայերը Սեւրի յիշատակելի օրերուն, յաղթականօրէն Հայաստանի սահմանները տարածելով մինչեւ Կիլիկիա եւ Ալեքսանտրէթ: Հայկական պատուիրակութեան այդ պահանջներուն կրնային մինչեւ իսկ նախանձիլ հինաւուրց աշխարհակալներ՝ Դարեհ եւ Աղեքսանդր Մակեդոնացին:

ԿԱՐՄԻՐ ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ ԵՐՋԱՆԻԿ ՕՐԵՐՈՒՆ

— Բայց անշուշտ այդպէս է, պատասխանեց Փիտէլ: Կը տեսնէ՞ք, Շիւքրի փաշա, օրեր կան որ օսմանեան նախարար չըլլալուս կը ցաւիմ: Հաճոյքը պիտի ունենայի ձեզի պէս մարդոց հետ աշխատելու:

— Պարոն դեսպան, չեմ մոռնար թէ ինչ կը պարտիմ Ֆրանսայի: Ինչ որ գիտեմ անկէց սորված եմ, եւ կը փափաքիմ որ կարենամ օր մը այս իրիկուընէ աւելի լաւ կերպով պարտքս կատարել անոր հանդէպ:

Եւ ահա եկաւ Պ. տ'Օնֆալ, դեսպանատան առաջին թարգմանը, բարձր անձնաւորութիւն մը՝ ընդհանուր հիւպատոսի աստիճանով, եւ որուն դերը արդարեւ շատ կարեւոր է, որովհետեւ ձեւակերպութիւնը կը պահանջէ որ սուլթանը, մեր լեզուն հիանալի խօսելով հանդերձ Օսմանցիներու լեզուն միայն գործածէ: Երեսուն տարի Թուրքիա գտնուելով տ'Օնֆալ սորված է Արեւելքի բոլոր լեզուները, ինչպէս նաեւ օրէնքներն ու բարքերը:

— Ուրեմն ճամբայ ելլենք, Օնֆալ, կը հրամայէ դեսպանը, որ ինք ալ, իր կարգին, հագաւ սեւ զգեստը, ծերակուտականի օղաչափով, մեծ շղթաներով եւ թիթեղներով զարդարուած: Դուն, Պոխաք, յարեց, գնա սպասէ մի սրահը եւ վերադարձիս սպասէ:

×

Բերայի մեծ պողոտային երկայնքը, անձրեւային փոթորիկներով գոռացող գիշերուան մէջ, կառքերը կը թաւալին քառասմբակ: Ահա Թաքսիմն ու իր երկայնանիստ զօրանոցները, մեծ վայրէջքը՝ որ կը դառնայ գերմանական դեսպանատան երկայնքը, ուր ամէն ոք կը թուի ննջել, յետոյ Նիշանթաշ եւ, վերջապէս, պատ մը: Արտասովոր բարձրութեամբ պատ մը, ստուար, անդուռն, որուն ետեւէն կը վազէ ուրիշ պատ մը, նման զուգահեռական: Անոնց միջեւ ցայգ ու ցերեկ կը շրջագային ալպանացի զուավներէն եւ անձնապահ գունդէն պահակներ: Եըլտըզի մեծատարած դաստանն է այս՝ ուր կան կայսերական Քէօշկերը: Քիչերը գիտեն անոնց թիւը, իսկ ոչ ոք գիտէ զայն՝ զոր սուլթանը կ'ընտրէ գիշերը հոն անցընելու համար: Ահա մէն միակ դուռը, արար հետեւակազօր ջոկատի մը կողմէ պահպանուած: Կը թողու որ անցնին կառքերը, որոնց ետեւէն կրկին գոցուեցաւ: Լաւ լուսաւորուած ծառուղի մը կը ներկայանայ, ուր հսկողութիւն կը կատարեն, տասնական մեթր աստիճանուած, պահակներ, հրացանները լեցուն:

Դեսպանատան մէջ Պոխաք կը սպասէ, ջղայնացած, նեղութենէն գրեթէ հեղձամահ: Ի՞նչ պիտի պատահի: Ֆրանսա՞ պիտի ճամբեն արդեօք, ի սպառ բաժնուելով իր սիրուհիէն: Հիմա կը հասկնայ թէ ո՞ր աստիճան իր սիրտը բռնուած է Կալլիօպէին:

Ժամը երեք առաւօտեան: Պոխաք կ'երազէ... Ի՞նչ խօսքեր կրնան փոխանակել երկու մարդիկը՝ որոնցմէ կախուած է իր ճակատագիրը: Կը փորձէ տեսարանը երեւակայել... սատափ ու ոսկի քանդակուած ի՜նչ երեւեայ թիկնաթոռի վրայ Ապտիւլ Համիտ բազմած է, հեծելազօրքի յատուկ գորշ կապոյտ խոշոր կապան վրան ձգած: Գունատ դէմքը, արծուաքիթ, սեւ խորունկ աչքերով, ալպալեղ երկայն մօրուքով անտարբեր կը մնայ: Ձեռքերէն մին կը հատէ սաթէ հատիկներով թրքական վարդարանը... Անոր առջեւ, պատշաճ հեռաւորութեան վրայ նստած, Ֆրանսայի դեսպանը, լուրջ, փորը տնկած, խոշորակազմ, ճարպոտ ձեռքերը ազդրերու վրայ, իրենց սովորական դիրքով: Երբեմն փափուկ շահին վրայ բարձրացնելով իր աչքերը, որոնց այդ պահուն կուտայ միամտութիւն մը, Փիտէլ կը խօսի քողարկուած չեշտով, ուր չեն ճայթեր ֆրանսական Թուլուզի յատուկ գաւառաբարբառին հնչեղ վանկերը: Առաջին թարգմանը, յոտնկայս, կը թարգմանէ: Ապտիւլ Համիտ կը պատասխանէ անշեշտ ու խուլ ձայնով մը: Ի՞նչ գին կը պահանջէ արիւնին համար այդ հարիւրապետին, որ ապագայ կը խոստանայ բանակին համար եւ գերման զօրավար եւ Թուրք միւշիր ֆոն Տէր Կոլցի սիրական աշակերտներէն մին էր: Ի՞նչ սակարկութիւններ կ'ըլլան արդեօք ձուլածոյ ոսկի սկահակալին շուրջ՝ ուր դետեղուած են սուրճն ու կապոյտ սիկարէթները: Ներկայ է մեծ-եպարքոսը, անշուշտ, այն Իպրահիմ փաշան, որ ջուրի պէս կը խօսի մինչեւ իսկ Մոնմարթրի ռամկօրէնը...

Պոխաք կը փորձէ տարտամ յոյսերու կառչիլ: Արդարեւ, այս սուլթանին համար, որ քսանըհինգ տարիներէ իվեր իր օրերը կ'անցընէ կարդալով ոստիկանական տեղեկագիրներ, այս վեհապետին համար՝ որ այնքան ջարդեր արտօնեց, հրամայեց այնքան գլխատումներ, Ահմէտ Պէյի մահը կրնայ միայն անկարեւոր արկած մը ըլլալ, նկատի չառնուելիք գործ մը:

Առաւօտեան ժամը չորս: Անձրեւը կը կրկնապատկէ իր թափը եւ կը չաչնէ դեսպանատան փեղկերը: Քամին կ'ոռնար:

Պոխաքին միտքը կ'իյնայ արեւելեան Միջերկրականի Նաւային Հրահանգներուն մէկ հատուածը. «Բերայի մէջ է որ Ֆրենքները կը վայելեն բոլոր իրենց իրաւունքներն ու առանձնաշնորհները»: Այս իրաւունքներուն մէջ կայ նաեւ օրինաւոր պաշտպանութեան իրաւունքը, եւ չէ՞ որ միւսը, Ահմէտ, իր թուրը քաշեց: Ոչ մէկ դատարան չի կրնար դատապարտել... Դատարա՞ն: Երբեք, ոչ մէկ ֆրանսական դեսպան պիտի չընդունի որ իր ազգայիններէն մին դատի ենթարկուի: Որովհետեւ այդ տեսակ պարագայի մը մէջ, որքա՛ն պիտի խնդար գերման դեսպանը՝ խորամանկ Մարշալ ֆոն Պիպէրշթայն եւ իր զզուելի գործիքը գրաւաճառ Վայց, որ միեւնոյն ատեն Քէօլնիշէ Ցայթունկի ամենակարող թղթակիցն էր... Ուրե՞մն:

Ուրեմն, Պոխաք ինքզինքը կորսուած կը զգայ: Քանի որ դատարանէն պիտի չյանձնուի, գոնէ պիտի մեկնի Պոլիսէն: Բայց քիչ մը համբերութիւն, Ֆրանսացի սպայի մը չի վայլեր այսքան լալ:

Ժամը չորսուկէս: Կառք մը կը կենայ դեսպանատան առջեւ: Պոխաք պիտի գիտնայ, վերջապէս...

Բայց բան մըն ալ պիտի չգիտնայ: Եւ ոչ ոք բնաւ պիտի գիտնայ ճշդիւ, ինչպէս թէ փոքր սպայի մը դատը տեղի ունեցաւ Վեհ. Ապտիւլ Համիտ Խանին, խալիֆային եւ փատիշահին առջեւ Հօթ - Կառոնի ծերակուտական, երեք անգամ նախարար եւ բարակամիտ ու յամառ դեսպան Ն. Վ. Փիտէլի կողմէ:

Ոչ ոք պիտի գիտնայ երբեք, թէ ինչպէս «չարաճճի Մարդը» յաջողեցաւ համոզել «Հիւանդ Մարդը»...

(10)

(Շար.)

կոչը, որ կը խօսի Հայ-Վրացական լայն սահմաններու մասին, «բաւա-կան է որ հեռուէն կը վըձեն նաչ մը», ցաւ ի սիրտ կը վըրայ կայէ որ տակաւին հին հոգեբանու-թիւնը չէ վերցած:

Ծիծաղելի եւ վտանգաւոր են նուա-ճողական ըմբռնումները քաղաքա-կան գործիչներու, դեռ չազատագր-ուած իրենց փոքրիկ երկիրները օ-տար տիրակալութիւններէ:

Հոս տեղն է ըսել «Հայ-Վրացական Միութեան» հեղինակներուն,— Բա-րի պարոններ, «ձեր վերմակի համա-ձայն երկարեցէք ձեր ոտքերը»: Զգե-ցէք երեւակայութիւնը, քալեցէք ի-րական քաղաքականութեան ճամբով:

ԿՈՎԿԱՍՑԻՆԵՐԸ ՈՒՆԻՆ ՄԷԿ ԵՒ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԹՇՆԱՄԻ՝ ՌՈՒՍԻԱՆ: Շտկեցէք ձեր դիրքերը ատոր համե-մատ, ստեղծելով եւ ամրացնելով բա-րեկամութիւնը ձեր դրացիներուն հետ: Այդ է միակ ճամբան, որ կրնայ ապահովել Կովկասի ազատութիւնը, անկախութիւնը եւ բարգաւաճումը:

Փ. ՏԱՐԻԱԼ

ԽՄԲ.— Այս յօդուածը փոքր կր-ճատումներով, առանց հիմնական փո-փոխութիւններու լոյս է տեսած թուր-քերէն լեզուով, Պոլիս, «Կավկաս Ալմանախի» հանդէսին մէջ:

«ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՎՏԱՆԳԸ»

—•—

Զօր. Փօլ Ազան, «Ժուրնալ»ի մէջ այս խորագրով կը սկսի յօդուածա-շարք մը, որ կը ներկայացնէ ֆրան-սական զինուորական շրջանակներու մտահոգութիւնները Գերմանիոյ ըս-պառազինութեանց մասին.—

Գերմանիա, ընդունելով երկամեայ զինուորական ծառայութիւնը, մեծ յուզում պատճառեց Ֆրանսայի մէջ: Առով կը ծագի ծանրակշիռ հարց մը: Մեր նպատակը չէ գիտնալ թէ Գեր-մանիա պատերա՞զմ կ'ուզէ, եւ որո՞ւ դէմ: Ատիկա կ'իյնայ դիւանագէտնե-րուն: Մեր գործն է միայն ճշդել թէ Գերմանիա կրնայ, այն պատրաստու-թիւններով որոնց ձեռնարկած է, յար-ձակիլ ո՛ր պետութեան վրայ որ ու-զէ:

Մեր հարեւանը լռիկ մնջիկ կ'աշ-խատի, մինչեւ որ լրացնէ իր զինուո-րական պատրաստութիւնները: Որ-պէսզի օր մըն ալ, առանց վիճարա-նութեան կամ բանակցութեան մտիկ ընելու, ընդունիլ տայ իր ուզածը: Ա-հա այս է գերմանական վտանգը:

Եթէ Ֆրանսա կ'ուզէ պահպանել իր հեղինակութիւնը, պարտաւոր է այժ-մէն միջոցներ ձեռք առնել՝ կանխար-գիլելու համար վտանգը:

Բանակի մը արժէքը կախում ունի իր զինուորներուն թիւէն, ռազմական ճարտարարուեստէն, բարոյական ու-ժէն:

Անհրաժեշտ է ուսումնասիրել այս երեք տարրերը թէ ֆրանսական եւ գերմանական բանակին մէջ, յետոյ բաղդատութիւն մը կատարել՝ ճշգրիտ գաղափար մը ունենալու համար մեզ չահագրգռող հարցին մասին, կամ լուծման ելք մը գտնելու նպատակով:

Ճիշդ է որ հսկայական դեր մը պիտի խաղան օդային եւ ծովային բա-նակները վաղուան պատերազմին մէջ, բայց եւ այնպէս ցամաքային բանակն է որ պիտի խաղայ վճռական եւ բախտորոշ դերը:

Ահա թէ ինչո՛ւ կ'արժէ ներկայացը-նել նախ ցամաքային ուժը: Հիթլէրի հրովարտակէն առաջ, երբ դեռ ըն-դունուած չէր երկամեայ զինուորա-կան պարտադիր ծառայութիւնը, գեր-մանական ցամաքային բանակը կը ներկայացնէր հետեւեալ ուժը.—

Գործօն բանակ	530,000
1919—1935 դասու երիտա-սարդները, մշտական դրօ-շի տակ	40,000
Հարուածային վաշտ	10,000
Աշխատաւորական բանակ (ծառայութիւնը կը տեւէ 6 ամիս, գործօն բանակ մտ-նելէ առաջ)	200,000
Ընդամէնը	780.000

Երկամեայ զինուորական պարտա-դիր ծառայութեան հրովարտակով դաս մը եւս զօրակոչի կ'ենթարկուի եւ գործօն բանակին թիւը կը հասնի 800,000ի: Եւ այսպէս գերման մնա-յուն բանակը կ'ունենայ մօտաւորա-պէս մէկ միլիոն հարիւր հազար զին-ուոր, որուն կէսը՝ ասպարէզով զին-ուորականներ:

Հիմա սանց դէմ դնենք ֆրանսա-կան բանակին ուժը: Ներկայ հոկտեմ-բեր ամսուան նորակոչ զինուորներուն թիւն ալ հաշուելով, Ֆրանսա ունի՝

Ասպարէզով զինուորական	120,000
Երկու դաս դրօշի տակ	292,000
Բնիկ եւ օտար	211,000
Ընդամէնը	623.000

Այս բանակը կը գտնուի մասամբ Ֆրանսայի, եւ մասամբ ֆրանսական գաղութներու մէջ:

Մայր երկրին մէջ ունինք

Ասպարէզով զինուորական	80,000
Դրօշի տակ	269,000
Բնիկ եւ օտար	58,000
Ընդամէնը	407.000

Այս թիւերը դէմ դիմաց դնելով, կը տեսնենք որ Գերմանիա կրնայ 1,100,000 զինուոր ճակատեցնել, յան-կարծուստ սկսած պատերազմի մը պա-հուն, ընդդէմ ֆրանսական 407000նոց բանակին:

Այս համեմատութիւնը չի չոկիր, ի նպաստ Ֆրանսայի, եթէ զօրակոչի ենթարկուին պատերազմի ծնունդնե-րըն ալ, որովհետեւ Գերմանիոյ պա-տերազմի ծնունդներուն թիւը կրկ-նապատիկն է Ֆրանսայի պատերազ-մի ծնունդներուն:

Գերման բարձր պաշտօնատար մը, ներքին նախարարութեան առողջա-պահական գրասենեակի տնօրէն Կուբ, վերջերս, տնտեսագիտական ամսա-թերթի մը մէջ կը հրատարակէր Գեր-մանիոյ եւ Ֆրանսայի պատերազմի ծնունդներուն թիւերը, որ ահաւա-սիկ.—

Տարի	Գերմանիա	Ֆրանսա
1934	596,000	279,000
1935	464,000	184,000
1936	351,000	165,000
1937	314,000	171,000
1938	326,000	197,000
1939	485,000	218,000
1940	636 000	360,000

Պէտք է արձանագրել այստեղ, որ Կուբ իրականէն քիչ մը աւելի բարձր կը ներկայացնէ Ֆրանսայի պատե-րազմի ծնունդները, որոնք զօրակոչի պիտի ենթարկուին այս եւ գալիք տա-րիներուն, մինչեւ 1940: Արդարեւ Ֆրանսայի պատերազմի ծնունդնե-րուն իրական թիւերն են

1934ին	170,000
1935ին	136,000
1936ին	146,000
1937ին	162,000
1938ին	175,000

Այսուհանդերձ, դարձեալ Գերմա-նիոյ պատերազմի ծնունդները մօտա-ւորապէս կրկին անգամ աւելի են Ֆը-րանսայի պատերազմի ծնունդներէն:

Եւ մարդ կը տարուի հարցնելու թէ Գերմանիա, ֆրանսական բանակէն ա-ւելի մեծ բանակ մը ունենալով հան-դերձ, ի՞նչ կ'ուզէ ընել՝ երբ երկու տարուան կը բարձրացնէ զինուորա-կան պարտադիր ծառայութիւնը: Նոր զօրաբաժիննե՞ր կազմել, իրենց 36 զօրաբաժիններուն վրայ աւելցնելով՝ ամբողջ սահմանագլուխները պաշա-րելու համար մարդկային օղակով մը: Կամ թէ 36 զօրաբաժիննե՞րը պիտի լրացնեն, որ եւ է ճակատի վրայ ա-նոնց անակնկալ գործունէութեան պարագային՝ խուսափելու համար գործողութեանց յապաղումէն: Վեր-ջապէս նոր ռազմական միութիւննե՞ր պիտի կազմեն, զրահապատ կամ այլ ձեւով:

Ինչ որ ալ ըլլայ, Գերմանիա ներ-կայիս թուական ջախջախիչ գերակշ-ռութիւն մը ունի Ֆրանսայի զինուո-րական ուժերուն վրայ:

Այժմ խօսինք ռազմարուեստին մա-սին, դարձեալ բաղդատական եղանա-կով: Յետոյ կ'անցնինք բարոյական ուժերու գնահատութեան:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

ԱՐԱՐԱՅԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

—•—

Ինչպէս անցեալ տարի, այս տա-րի եւս, Մարսէյլի Հայ Լեգէոնական Միութեան վարչութիւնը սարքած էր յիշատակի հանդէս մը, Արարայի դիւ-ցազնական հերոսամարտի 18րդ տա-րեդարձին առթիւ:

Առտուն կանուխ, Փրատոյի մայր եկեղեցին լեցուած էր բազմութեամբ:

Լռութիւն մը խոր համատարած...

Հոգեհանգստեան պահն է: Քահա-նան կը յիշատակէ մէկիկ մէկիկ ա-նունները 23 քաջորդիներուն: Եւ մե-ղեդի ու խորհուրդ, խունկ ու մոմ...

Խուռներամ բազմութեան մէջ, աչ-քի կը զարնէին օտար հիւրերը, ո-րոնք եւս եկած էին իրենց յարգան-քի տուրքը տալու: Այսպէս, ներկայ էին Մարսէյլի ծովակալը՝ Ռիւֆի տը Փօնթէվ, քաղաքապետական խոր-հուրդէն՝ Պ. Մուր, նահանգային ժո-ղովէն Մարսէլ Կրան, պատերազմի ընթացքին կամաւորներու ընդհ. նա-խագահ փրոֆ. Տումիէօ, պահեստի եւ օտար լեգէոնի սպաները եւ նաեւ Տարտանէլի նախկին զինուորներու միութեան ներկայացուցիչները եւ հայկական պատուիրակութեան:

Արարողութենէն անմիջապէս յե-տոյ, բարձրաստիճան հիւրերը, շր-ջապատուած Հայ Լեգէոնականներու Միութեան պատուոյ նախագահ ծովա-յին սպայ Պ. Տիրան Թէքքեանէ եւ Միութեան նախագահ Պ. Յ. Նշանեա-նէ եւ ուրիշներէ եկեղեցիի գլխաւոր դրան առջեւ լուսանկարուեցան: (Նը-կարները երեւցան յաջորդ օրուան ֆը-րանսերէն թերթերուն մէջ):

Ժամը 12.30 է:

Օտար հիւրերը եւ նաեւ բազմու-թիւն մը ամէն սեռէ ու դասակարգէ, անցք մը կը կատարէ Փրատոյի պողո-տային վրայ, ֆրանսական դրօշներով, դէպի Շաթօ տէ Ֆլէօրի:

Ծառերու հովանիին տակ, սեղան-ները առջեւ կը սպասեն ներկաները:

Ֆրանսական քայլերգն է ահա, որ կ'որոտայ: Ոտքի են բոլորը: Եւ վեր-ջաւորութեան Պ. Տիրան Թէքքեան ֆրանսերէն ճառով մը պատմականը կ'ընէ Արարայի ճակատի կռիւներուն, կը պանծացնէ հայ քաջերուն հերո-սութիւնները, եւ հայ ժողովուրդին բերած դրական նպաստը համաձայ-նական եւ առաւելապէս ֆրանսական դատին: Այս ճառէն վերջ, Պ. Յակոբ Նշանեան, Միութեան անձնուէր նա-խագահը, աթոռի մը վրայ բարձրանա-լով կը գոչէ ֆրանսերէն եւ որուն կը ձայնակցին ժողովուրդը.

— Հի՛փ, հի՛փ, հի՛փ հո՛ւռռա՛... Վիվ լա Ֆրանս... Հի՛փ, հի՛փ, հի՛փ հուռռա՛... Վիվ լ'Արմէնի...

Ժամը 2.30:

Ցարակից մեծ սրահի մը մէջ ենք: Հաւաքուած են ծերեր, երիտասարդ-ներ եւ ամբողջ լեգէոնական ընտանի-քը:

Լեգէոնական Միութիւնը ճաշասե-ղան սարքած է, որպէսզի մէկ սեղա-նին շուրջ, համախմբուելով անդամ եւ ոչ անդամներ, ամրապնդեն կապը իրարու մէջ, եւ ոգեկոչեն յիշատակը Արարայի հերոսներուն:

Բարձրախօս գործիքը հայկական երգեր կ'երգէ: «Լուսին չկար», «Լօ, լօ, Սիփանայ սարեր» եւ այլ երգեր, իրարու կը յաջորդեն:

Ճաշի վերջաւորութեան Պ. Տիրան Թէքքեան, հայերէն գրաւոր ճառ մը կարդաց: Զմռնամ յիշել որ Պ. Թէ-քէեան ծնած ըլլալով Մարսէյլ 1887ին, ինքնաշխատութեամբ տիրացած է իր մայրենի լեզուին:

Պ. Թէքքեան մխիթարութեան յոր-դոր կարդաց ներկաներուն եւ ըսաւ.

— «Մոռցէք ձեր փոքր կիրքերը, մոռցէք այն տարակարծութիւնները, որոնք ձեզ կը բաժնեն հակառակ բա-նակներու:

Եւ Արարայի հերոսներու յիշատա-կին իր տուրքը տալէն վերջ, վերջա-ցուց այսպէս.

— «Իբրեւ զինուորական մը կատա-րեցի այն՝ ինչ որ կրնայի ընել ազգիս համար: Պիտի ընեմ նոյն բանը վաղը, եթէ ազգը պէտք ունենայ, կեանքս ու հոգիս անոր համար են»:

Ապա, Պ. Նշանեան եւս խանդավա-ռութեամբ խօսելով, յայտարարեց թէ սիրով եւ անձնուիրաբար պիտի ծա-ռայէ միութեան:

Յիշատակի այս տօնակատարու-թեան առթիւ ստացուած էին զանա-զան հեռագիրներ հեռաւոր վայրերէ, որոնք կարդացուեցան: Ապա խօսքը տրուեցաւ թիւ մէկ եւ թիւ երկու կա-մաւորներու ներկայացուցիչներուն: Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Մի-ութեան կողմէ խօսեցաւ Պ. Հացա-գործեան. «Միութիւն, միութիւն եւ դարձեալ միութիւն» աղաղակելով: Իսկ միւս Միութեան նախագահը բացատրեց հայ զինուորին քաջու-թիւնը եւ անհրաժեշտութիւնը միու-թեան:

Հայ մամուլին ալ պարտականու-թիւն դրուած էր իր խօսքը բերելու այս տօնակատարութեան առթիւ:

«Յառաջ»ի անունով խօսեցաւ այս տողերը ստորագրողը, որ ի մէջ այ-լոց ըսաւ.

— «Յառաջ»ը հպարտ է ձեզմով, ռազմիկ հայորդիներ, որ զէնքը ներ-կայացնելու պատիւը ունիմ հոս: Հը-պարտ նաեւ մենք, «Յառաջ»ի շուրջ հաւաքուած երիտասարդներս: Ձեր մաքառումներու արձագանգը, մեր հրամար կուրծքերուն տակ, Հոմեր-եան հերոսներ կը ծնին այսօր: Եւ հա-ւատացէք, մենք կը զգանք, կը ըլ-սենք քառամբակ արշաւը շղթայա-զերծ Արտաւազդի ձիոյն:

Փառք մեռելներուն որոնք ինկան լեռներու վրայ, եւ անդնդախոր ծեր-պերու մէջ, զէնք ի ձեռին, փառք ձե-զի ռազմիկ եղբայրներ, փառք ձեր սրբազան խենթութեան, փառք ձեր հրացաններու փողին արձակուած գն-դակներու հերձուցիչ վառօդին, պատ-մութիւնը երախտապարտ է ձեզի»:

Հանդէսին գեղարուեստական մասն է որ պիտի սկսի: Դուրսը դրան առջեւ ժողովուրդը խռնուած է: Զխճողելու համար զանց կ'առնեմ անունները: Լուսարձակով ներկայացուեցան Ձէ-պէլ-Մուսայէն եւ այլ վայրերէ տե-սարաններ, յարակից բացատրութիւն-ներով: Եղան նաեւ երգ ու նուագ եւ քըքջալիք զաւեշտ մը: Իսկ ամէնէն գեղեցիկը այս բոլորին մէջ, հայկա-կան հարսնիքն էր, ղեկավարութեամբ Օր. Մ. Մարտիրոսեանի:

Յիշատակելի օր մը եղաւ իրապէս, այս սարքուած հաւաքոյթը, Արարա-յի հերոսամարտի 18րդ տարեդարձին առթիւ, որուն յաջողութիւնը կը պար-տինք վարչութեան եւ կարգադիր յանձնախումբին ջանքերուն:

ՀՐԱՉԵԱՅ

ՄԱՄՈՒԼ

ՏԵՂԱՒՈՐՄԱՆ ԳՈՐԾԸ

—•—

«Ազդակ» հետեւեալ խորհրդածու-թիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբ-բագրականի մը մէջ (8 հոկտ.).

— «Մեր պանդխտութեան տասնեւ-վեցերորդ տարին լրանալու մօտ է եւ դեռ չենք ըմբռնած դժբախտաբար ռեւական ու ինքնամփոփ աշխատան-քի անհրաժեշտութիւնը:

Տարիներէ ի վեր գրած եւ չեյտած ենք գիւղերու մէջ եւ անմշակ տարա-ծութիւններու վրայ հաստատուելու, տուն տեղ ըլլալու ու հողին կապուե-լու օգտակարութիւններ: Սակայն, մեր հայրենակիցները քաղաքները ա-պականած մթնոլորտէն ու խճողում-ներէն հեռացնել կարելի չէ եղած: Այդ ուղղութեամբ սկսած ձեռնարկ-ները չքաջալերուեցան դժբախտաբար ոչ ոք փափաքեցաւ հողային աշխա-տանքներու նուիրուիլ, գիւղական կեանքի յարմարիլ:

Ընդունինք պահ մը որ Սուրիոյ հիւսիսային շրջաններուն մէջ տեղա-ւորման ձեռնարկներուն ձախողու-թիւնը կազմակերպական թերիներու հետեւանքն է: Այդ հեռաւոր ծայրա-մասերու մէջ բոլորովին լքուած զգա-ցին իրենք զիրենք մեր հայրենակից-ները եւ միջավայրը գտան անհաղորդ մեր կարիքներուն եւ սովորութիւններուն: Նախընտրեցին քաղաքներու ժխորը կամ անոնց մօտ հաստատուող թաղա-մասերը, հաւաքական կեանք մը ու-նենալու համար:

Միեւնոյն հոգեբանութիւնը ցոյց տրուեցաւ նաեւ Լիբանանի մէջ: Հոս, ճիշդ է, որ դուրսէն, օտարներու կող-մէ նախաձեռնութիւններ չեղան գիւ-ղեր հիմնելու Լիբանանի շրջաններուն մէջ: Սակայն այդ ուղղութեամբ մեր կողմէ ալ ձեռնարկներ չեղան: Բաց-մաթիւ հայրենակցական միութիւն-ներ իրենց միջոցներով գումարներ հայթայթեցին առանձին թաղեր հիմ-նելու համար Անդր-Նահրի շրջանին մէջ եւ վայելեցին նիւթական ու բա-րոյական օժանդակութիւնը Ազգերու Դաշնակցութեան Տեղաւորման Յանձ-նախումբի ներկայացուցչութեան:

Այդ միեւնոյն օժանդակութիւնները, աւելի լայն չափերով կրնային վայե-լել մեր հայրենակիցները եթէ ընտրէ-ին Պէքաայի կամ Աքքարի շրջանները, ուր անհաշիւ անմշակ տարածու-թիւններ կան: Պուրճ-Համուտի մէջ թաղամաս մը հիմնելու համար ծախ-սուած գումարով կարելի էր քանի մը գիւղեր հաստատել Պէքաայի մէջ, ըն-դարձակ դաշտագետիններով, արօ-տատեղիներով եւ բանջարանոցնե-րով:

Վերջերս նկատելի է մասնաւոր շարժում մը մեր հայրենակիցներուն մէջ՝ գլխաւորաբար տեղաւորուելու Լիբանանի մայրաքաղաքին մէջ: Դրա-ցի երկիրներէ շատ մը հայրենակից-ներ կ'ուզեն հող կամ տուն գնել այս քաղաքի մէջ: Միւս կողմէ Ամանոս թաղի շրջաններուն մէջ բնակող ազ-գակիցներ Պուրճ-Համուտի շրջանէն հողի որոնման աշխատանքին նուիր-ուած են, որպէսզի ունենան իրենց սե-փական թաղը, դպրոցն ու եկեղեցին:

Կը խորհինք, լաւագոյն առիթն է դարձեալ հողային աշխատանքներու մասին մտածելու, կամ, աւելի պարզ խօսինք, Լիբանանի անմշակ սակայն բերրի շրջաններուն մէջ գիւղեր հիմ-նելու:

Ընդարձակ տարածութիւններ կան Պէքաայի, Ռաշեայայի եւ Աքքարի շր-ջաններուն մէջ, ջրառատ եւ բերրի գետիններ, որոնք կը մնան անմշակ եւ պէտք ունին աշխատաւոր ձեռքե-րու, որպէսզի պիտանի դառնան երկ-րի տնտեսութեան: Այդ շրջաններու մէջ տեղաւորուելու, գիւղեր հիմնե-լու ձեռնարկը, այս օրեր, վստահ ենք նիւթական քաջալերութեան իսկ կը-նայ արժանանալ կառավարութեան, եթէ հաւկցուի նման ձեռնարկի մը պատճառելիք օգուտը այս հայրենի-քին: Բազմապիսի մշակութիւնը, որ դժբախտաբար անտես առնուած է այս երկրին մէջ, Սուրիոյ մէջ սկսած է չափազանց գոհացուցիչ արդիւնքներ տալ: Մեր հայրենակիցները մասնա-գէտ են բամպակի մշակութեան: Ու-րեմն, եթէ պատեհութիւն տրուի ի-րենց, շատ կարճ ատենէն, կրնան կրկնապատկել պետութեան ու երկ-րին արտադրողական կարողութիւ-նը»:

ՄԱՐՄՆԱԿԱՆ ՊԱՏԻԺՆԵՐ ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

—•—

Խարազանի կամ, մեր գիտցած ձե-ւով, փալախայի, դեռ ի զօրու է Ան-գլիոյ մէջ, կ'ըսէ ֆրանսե-րէն թերթ մը: Վերջերս, ութ տղա-հաներ, որոնք դպրոցէ մը աշակերտ-ներ գողցած էին, խարազանի կամ մտրակահարութեան դատապարտ-ուեր են Լոնտոնի մէջ:

Բայց մենք իմացած ենք որ այս մարմնական պատիժները Անգլիայէն դուրս ուրիշ տեղեր ալ կը գործադր-ուին, եւ դէչ տեսակէն:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (10)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Այդ օրերուն բրիտանական բանա-կին Գաղտնի Սպասարկութեան ճիւ-ղին անդամ էր Պէրթրըմ Սթիւըրթ ա-նուն հարիւրապետ մը: Շատ քաջ ու անձնուէր երիտասարդ մըն էր ան: Պատերազմէն առաջ իբրեւ լրտես ձեր-բակալուած ու բանտարկութեան դա-տապարտուած էր Գերմանիոյ մէջ, յետոյ Քայզէրը ներում շնորհած էր իրեն:

Սթիւըրթ շատ լաւ կը ճանչնար Գերմանացիներն ու լաւ ուսումնասի-րած էր անոնց նկարագրին յատկանիշ-ները: Իր պաշտօնն էր «մօտենալ ու ծանօթանալ» թշնամի լրտեսներուն: Այդ խորամանկ ու դաւադրական մը-տերմութիւններուն շնորհիւ էր որ ան «գաղտնի» տեղեկութիւններ կը հաղորդէր ֆօն Քլուքի Ինթէլիճընս-ին, հաւատացնելով թէ «ստոյգ աղ-բիւրէ» ստացած էր զանոնք: Եւ օրին մէկը Սթիւըրթ Գերմանացի գործա-կալի մը կուտար «շատ կարեւոր լուր մը» — անգլիական բանակը Քալէյի ճամբով պիտի գար եւ ռազմաղաշտ պիտի հասնէր Լիլ-Քանպրէ գծով:

Պէտք կա՞յ յիշելու որ այս «գաղտ-նի տեղեկութիւնը» բոլորովին շինծու էր եւ հարիւրապետը շատ լաւ գիտէր որ Անգլիացիները ցամաք պիտի ել-լէին Հավրի նաւահանգիստէն: Այս-պէս կամ այնպէս տեղեկութիւնը ան-միջապէս կը հաղորդուի ֆօն Քլուքի, որ իր ամբողջ ուշադրութիւնը կը կեդրոնացնէ ցոյց տրուած յատակա-գծին վրայ — Քալէ-Լիլ-Քանպրէ: Մէկ կողմէ կռիւը կը շարունակէ Լը Քաթոյի մէջ, իսկ միւս կողմէ իր ճա-կատը կ'երկարէ դէպի հիւսիս, որպէս-զի բրիտանական բանակը անակնկալի բերէ կէս ճամբան եւ թոյլ չտայ որ Ֆրանսացիները օժանդակութիւն ըս-տանան իրենց դաշնակիցներէն: Եր-կու օրուան ճակատամարտէ մը ետքն էր որ ֆօն Քլուք պիտի տեսնէր թէ «բանը ինչումն է»:

Գաղտնի Սպասարկութիւնը իր դե-րը կատարած էր եւ փրկած էր ֆրան-սական Բ. զօրաբանակը՝ ահաւոր ա-ղէտէ մը:

Գերմանացի զօրավարը շարունա-կեց յարձակողականը, այս անգամ բրիտանական բանակին դէմ. բայց յայտնի էր որ գաղափար չունէր մեր ուժի մասին: Մեր բանակը օգնու-թեան հասաւ Ֆրանսացիներուն, որոնք այդ պահուն սկսած էին նահանջել, իսկ մեր Ինթէլիճընսը աչալուրջ կը հետեւէր թշնամիին բոլոր շարժում-ներուն:

Օգոստ. 27ին ֆօն Քլուք փոխեց իր յատակագիծը եւ սկսաւ յառաջանալ դէպի հարաւ արեւելք:

Այս շատ կարեւոր տեղեկութիւնը մարաջախտ Ժոֆրին հաղորդեց մեր սպասարկութիւնը: Դատելով ապա-գայ դէպքերէն, կրնամ ըսել թէ ֆը-րանսացի զօրավարը այդ տեղեկու-թեան վրայ հիմնուելով էր որ ծրա-գրեց իր հակայարձակումը որովհե-տեւ ան անմիջապէս կռահեց թէ ֆօն Քլուք եւ ֆօն Պիւլով ինչ ռազմավա-րութիւն կը հետապնդէին: Մինչեւ այդ թուականը Գերմանացիները ճա-կատ ճակատի կռիւ պիտի մղէին Փարի-զի ճամբան հարթելու համար. յան-կարծ փոխեցին այդ յատակագիծը: Մայրաքաղաքն ու բրիտանական բա-նակը զանց պիտի առնէին առժամա-բար եւ պիտի յառաջանային դէպի հարաւ, սոփելով որ Ֆրանսացինե-րը իջնեն մինչեւ զուիցերիական սահ-մանագլուխը, յետոյ Փարիզ պիտի երթային Վէրտէօնի ճամբով:

Սովորական դէպք մը անվիճելիօ-րէնպիտի հաստատէր սպասարկու-թեան միջոցաւ ստացուած վերոյիշ-եալ տեղեկութեան վաւերականութիւ-նը: Գերմանացի սպայ մը — գաղտնի գործակալ — սրընթաց կ'արշաւէր փառաւոր ինքնաշարժի մը մէջ, երբ Ֆրանսացի պահակ մը ազդարարեց որ կենայ. սպան ականջ չկախեց եւ փորձեց փախչիլ, պահակին հրացանը գետին գլորեց զայն: Դաշնակիցներու Ինթէլիճընսին պետը անմիջապէս յա-րաբերութեան մէջ մտաւ Ե. զօրաբա-նակի հրամանատարին հետ եւ անոր ուղարկեց սպաննուած Գերմանացիին թղթածրարը, որուն մէջ կը գտնուէ-ին շատ կարեւոր վաւերաթուղթեր: Զօրավար Լանրըզաք այնտեղ գտաւ արիւնի հետքերով ծածկուած քար-տէս մը, որուն վրայ մատիտով ցոյց տրուած էր այն ուղղութիւնը որուն պիտի հետեւէր ֆօն Քլուքի բանակը, այսինքն դէպի հարաւ-արեւելք:

Աւելի հետաքրքրական է այն իրո-ղութիւնը որ ֆրանսական Ինթէլի-ճընսը ծանօթ էր Գերմանիոյ գաղտնի սպասարկութեան անթելի ծածկագիր բառարանին: Գիշեր-ցերեկ Գերմա-նացիներուն «գաղտնի» հեռագիրները էյֆէլի աշտարակէն կ'անցնէին... թարգմանուելու եւ սպայակոյտին հաղորդուելու համար: Ու Գերմանիոյ ընդհանուր հրամանատարութեան մտ-քէն անգամ չէր անցներ թէ իր կող-մէ արձակուած այդ հեռագիրներուն պարունակութիւնը ծանօթ էր մարա-ջախտ Ժոֆրին:

Այս վերջինը գիտէր որ ֆօն Քլուք Փարիզի վրայ պիտի քալէր, գիտէր նաեւ որ գերման երկու զօրաբանակ-ները իրարմէ բաւական բացուած է-ին: Հոգեբանական վայրկեանին ֆը-րանսական Ե. զօրաբանակը պիտի յառաջանար այդ «բացուածքէն» ներս, իսկ Անգլիացիները պիտի յարձակէին կուշտէն:

Այս վիթխարի ծրագիրը իրականա-ցնելու նպատակով, մարաջախտ Ժոֆ-րուն յարձակողականի մը սկսաւ սեպտ. 4ին: Անիկա շարժման մէջ դը-րած էր 57 զօրաբաժին — ութ հեծե-լազօրք —, իսկ Գերմանացիները այդ ճակատին վրայ ունէին 53 զօրաբաժին — եօթը հեծելազօրք:

Մառնի ճակատամարտն էր, պատե-րազմին ամէնէն արիւնալի կռիւներէն մէկը որ տեւեց տասը օր — սեպտեմ-բեր 5էն մինչեւ 14 եւ վերջացաւ դաշ-նակիցներու յաղթանակով: Պէտք է ընդունիլ որ կռիւը տեղի կ'ունենար անհաւասար ուժերու միջեւ, բայց մարաջախտ Ժոֆռ մեծ վստահութիւն ունէր մեր Գաղտնի Սպասարկութեան գործունէութեան վրայ:

— Ամենայետին տեղեկութիւնը տը-ւէք ինծի թշնամիին մասին, ըսած է ան անգամ մը Ինթէլիճընսի վարիչնե-րուն, եւ մնացածը ձգեցէք ինծի եւ իմ զինուորներուս...

ՎՐԻՊԱԿ.— Կ. Դ.ի անցեալ վերջին յօդուածին մէջ (7 հոկտ. թիւ 3237) Բ. սիւնակին մէջ «անբացատրելի ամ-բաստանութիւնը» կարդալ անբա-ցատրելի ամբաստանութիւն»:

Այս առթիւ քննուեցան 1937ի եկամուտները, ընթացիկ ելմտացոյցի հիման վրայ:

Գործադուլներու եւ առ հասարակ ներքին կացութեան մասին տեղեկութիւններ հաղորդեց Պ. Սալանկրօ, պարզելով այն միջոցները որոնց շնորհիւ կը յուսան վերջ տալ աշխատաւորական խլրտումներուն:

Արտաքին նախարարը տեղեկութիւններ հաղորդեց միջազգային կացութեան մասին, մանաւորապէս ծանրանալով այն հետեւանքներուն վրայ որ կրնան ծագիլ Պելժիոյ չէզոքութեան յայտարարութենէն, նոր Լոքառնօ մը կնքելու տեսակէտով:

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

Վերջին լուրերու համաձայն, չատ ծանր է Մատրիտի կացութիւնը, իբրեւ հետեւանք պաշարման: Ժողովուրդը շատ կը նեղուի ուտելիքի պակասէն եւ ցուրտէն: Ապստամբները նորէն թռուցիկներ ձգած են օդանաւերու միջոցաւ, պահանջելով անձնատուր ըլլալ: Կառավարութիւնն ալ չի ծածկեր կացութեան ծանրութիւնը: Արտաքին նախարար Տէլ Վայօ նոր ճառ մը խօսելով համայնավար երիտասարդներու ժողովի մը մէջ, ազդարարեց.

— «Կը յանձնարարեմ չափազանց լաւատեսութիւն չցուցնել: Պէտք է անսասան դիմագրաւել իրականութիւնը»:

Միւս կողմէ կառավարութիւնը կը հերքէ այն լուրերը թէ նախագահ Ազեանա իր կնոջ հետ չոգենաւ նստած է, Պուէնոս Այրէս երթալու համար:

Մալակայի մէջ ալ ուտելիքի նեղութիւն կը տիրէ: Թերթերը կը յանձնարարեն որ քաղաքապահ զինուորները կարելի եղածին չափ քիչ պաշար սպառեն: Կ'ըսուի թէ Մատրիտի պաշտպանութիւնը պիտի վարեն օտար մասնագէտներ: Ապստամբները 4000 նոր զինուոր ստացած են Մարոքէն: Առջի օր գրոյց կը շրջէր թէ կառավարական սուզանաւեր ընկղմած են երկու փոխադրանաւեր, բայց չհաստատուեցաւ այս լուրը:

Այսօրուան օդանաւային “ռմբակոծութիւնը„

Ինչպէս գրած ենք, այսօր, ուրբաթ, իրիկուան ժամը 21·30 — 22·20 օդանաւային «ռմբակոծութեան» մը պիտի ենթարկուի Փարիզ, եւ այս առթիւ պաշտպանողական միջոցներ պիտի փորձուին: «Վտանգը» պիտի ազդարարուի մասնաւոր սուլիչներով, լոյսերը պիտի մարին կամ անտեսանելի պիտի դառնան, երթեւեկը պիտի դադրի եւն.: Կը յանձնարարուի խուճապի չմատնուիլ:

Քաղաքացիներու պաշտպանութեան այս փորձերը տարածուած են բոլոր երկիրներու, նոյնիսկ Թուրքիոյ մէջ: Խ. Միութեան, Լեհաստանի, Գերմանիոյ մէջ միլիոնաւոր քաղաքացիներ կը վարժուին այս փորձերուն, մասնաւոր ընկերակցութեանց միջոցաւ: Փարիզի մէջ առաջին անգամ է որ կը կատարուի այս փորձը, քաղաքացիները մարզելու համար:

ՑԱՆՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷՆԿԻՒՐԻ գնաց Եուկոսլաւ տնտեսական պատուիրակութիւն մը, առեւտրական նոր դաշնագիր մը կնքելու համար: Եուկոսլավիոյ վարչապետը մօտերս Էնկիւրի պիտի երթայ եւ կը յուսացուի Հոկտեմբեր 27ին ստորագրել նոր դաշնագիրը:

ՓԱՐԻԶԻ ՆԱՒԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ կը ծաւալի, խափանելով գետային հաղորդակցութիւնները: Բանթողներ վճռած են ամէն միջոց փորձել, իրենց պահանջները արժեցնելու համար: Երրորդ պատուար մը կազմուեցաւ Սէնի վրայ, որպէսզի գետանաւերն եւ մակոյկները չկարենան երթեւեկել:

Շոքոլայի գործարաններու գործադուլը վերջացաւ փոխադարձ համաձայնութեամբ:

ՆԱԽԿԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ եւ ծերակուտական Ժիւսթէն Կոտառ կառավարական պատուիրակ նշանակուեցաւ, գաղթավայրերու աշխատանքի, առողջապահական եւ ընկերային պայմանները ուսումնասիրելու եւ ծրագիր մը ներկայացնելու համար: Գաղթային նախարար Պ. Մութէ, որ մերձաւոր գաղթավայրերը գացած էր, Փարիզ դարձաւ:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17. Rue Damesme PARIS (13)

“ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ„ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ

17 Հոկտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, **Sociétés Savantes**ի սրահին մէջ, **8 Rue Danton** մեթրօ՝ Օտէօն կամ Սէն Միշէլ,

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ **ԸՆԿ. Գ. ԲԱԼԱՅԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ**

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻՆ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ *ԹԱՈՒԻՍՏ ԺՈՐԺ եւ ՏԻԿԻՆԸ (Ամերիկայէն նոր վերադարձած),* *ՕՐ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ (ջութակ), ՕՐ. ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ (արտասանութիւն), ԸՆԿ. ՈՒԶՈՒՆԵԱՆ (արտասանութիւն), Պ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ (երգ),*

Ծախքերու մասնակցութիւն համար մուտք՝ 3 ֆրանք:

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

24 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8,30ին, Երբորդ Թաղապետարանի սրահին մէջ: Մանրամասնութիւնները առանձին յայտագրով:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները, 19 Հոկտ. երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8,30ին, ընկ. Մալխասեանի բնակարանին մէջ, rue des Sentiers. Պանեէօ, կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 16 Հոկտ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ: Պատգամաւորի զեկոյց եւ կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) ընկեր Կարօ ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ 18 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 5ին, ընկ. Մուրատ Մուրատեանի բնակարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕի (Մարսէյլ) Վ. Ռամեան ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Հրայր, Կայծակ, Մուրատ եւ Գայլ-Վահան խումբերու ընկերները 18 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4.30ին, ծանօթ հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ եւ զեկոյց Ընդհ. ժողովի:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը 18 Հոկտ, կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, Միութեան գրադարանին մէջ, 5 rue de l'Eclipse, խիստ կարեւոր օրակարգ, անհրաժեշտ ներկայութիւն:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

կազմակերպուած Զ. Ո. Միութեան Վալանսի մասնաճիւղին կողմէ տեղի պիտի ունենայ 18 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ:

Կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները:

Մուտքը ազատ է:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (115)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Սեպտեմբեր ամիսը Արարատեան դաշտի լիութեան շրջանն է: Ամիսներու յղութենէն վերջ, մայր երկրի արգասաբեր արգանդը կը պատռի, դեղձի ծառերու ճիւղերը, պտուղով ծանրաբեռնուած, նոր հարսի նման շնորհալի կերպով կը կորանան՝ գլուխնին գետին հակած. ողկոյզներու հատիկները լեցուած՝ կը սկսին դեղնիլ եւ քաղցրանալ. բամպակի կոկոնները կ'ուռին եւ հոս հոն արդէն ճաթած չեղրի մը մէջէն ձիւնի նման սպիտակ բամպակը դուրս կը պոռթկայ. ճամբաներու երկայնքը գտնուող պարտէզները կը կենդանանան, անխուսափելի խրտուիլակը փետրահան հաւի նման ողորմելի տեսքով, մէկ թեւը վար ինկած, կը սպասէ յաջորդ գարնան, որ նորէն գուցէն զարդարեն զինքը:

Ճամբորդները կանգ կ'առնեն պարտէզի հիւղակին առջեւ, որ չորս ցիցերու վրայ նետուած քանի մը խուրձ եղէգէ կը բաղկանայ, առուերի տակ կը նստին եւ սեխ, ձմերուկ ու վարունգ կը գնեն, մինչ պարտիզպանին չունը գետին տարած, թաթը ականջին վրայ, մէկ աչքը խուփ, միւսը բաց, կը հսկէ, երբեմն առանց պատճառի մռլտալով:

Հեռուէն հեռու կ'երեւին կերոններու նման դաշտի հարթութենէն բարձրացող բարտիներու երկար շարքերը, շրջափակած չերեւցող գիւղ մը: Դաշտի զանազան կողմերէն կը բարձրանան ծուխի բարակ սիւներ, այնքան ուղղաձիգ, որ կարծես երկինքէն կախուած պարաններ լինին: Որքան մարդու հայեացքը կ'երկարի դաշտի լայնքով, այնքան գոյները կ'աղօտին, անօսր կապոյտ մը կը խառնուի տեսերային գծագրութեան, երբ յանկարծ դաշտի պռունկէն կը բարձրանան Բարթողեան սարերը, ու անոնց քով՝ ըքանչելի Մասիսը ալեւոր գլուխը երկնքի կապոյտին մէջ մխրճած:

Վաթսունէն աւելի տարիներ ապրած էր Սարգիս Աբերը, եւ սակայն երբեք չէր տեսած չէր զգացած այն ինչ որ կը զգար այդ պահուն:

— Օրհնեալ է Աստուած, գովեալ է Աստուած,— հազիւ լսելի կերպով շշնջեց Սարգիս Աբերը ու սիրտը լեցուած անբացատրելի զգացումով մը, ճամբան շարունակեց դէպի գիւղ:

Եկեղեցիի բակին դրան առջեւ հաւաքուած գիւղացիները ճամբայ բացին: Սարգիս Աբերը, իր դիրքին վայել ծանրութեամբ, ծանօթները բարեւելով, ներս մտաւ բակը, գլխարկը վար առաւ ու խոր գլուխ տալով մօտեցաւ Երեւանէն եկած հիւրերուն: Բակի գերեզմանաքարէն մէկուն վրայ նստած էին Սուրմալուի եւ Էջմիածնի գաւառապետները, իսկ քանի մը քայլ հեռու՝ յանձնախումբի անդամները ու չորս ստրաժնիկները (ոստիկան զինուորներ):

Հազիւ թէ Սարգիս Աբերը մօտեցած ու բարեւած էր պաշտօնական անձերը երբ Սուրմալուի գաւառապետ Պոնտոլովսկին բարկութեամբ ոտքի ցատկելով վրայ վազեց, ու սարսափելի հայհոյանքներ թափելով ըսաւ.

— Ես քու մէրը... շան զաւակ, դուն ո՞ւր չունիս ես, որ մեզ ժամ մը ըսպասցնել կուտաս:

— Հիմա լսեցի ձեր գալու մասին ու անմիջապէս եկայ,— իր արժանապատուութեան գիտակցութիւնը ունեցողի պաղարիւնութեամբ պատասխանեց Սարգիս Աբերը ու թեթեւ մը յօնքերը կիտեց:

— Լռէ, — աւելի զայրացած գոռաց Պոնտոլովսկին, — բացատրութիւններ լսելու չենք եկած հոս, ես քու մէրը... անմիջապէս եկեղեցին բաց...

Սարգիս Աբերը, որպէս թէ չլսեց հրամանը, գլուխը բարձրացուց ու հանդարտ ու երկաթի ծանրութեամբ հայեացքը ուղղեց գաւառապետի աչքերուն:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Հ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամուհիները այս շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Nil Bleu ճաշարանին վերնայարկը:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 17 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 17 OCTOBRE 1936

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3246

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

«ԵԹԷ ԱՄԱՆՑ ԿՈՂՄԻՑ...»

Բ.

«Բանուոր»ի խմբագիրը կը յորդորէր իր ունկնդիրները հըր. ճուկլ Դուրեանի սպանութեան առթիւ, գտնելով, որ այդ սպանութեամբ «Դաշնակցութեան մահուան դատավճիռը տրուեցաւ» եւ իրենք այժմ «Դաշնակցութեան դագաղի գամերն է որ կը գամեն»: Իսկ Դուրեան ոչ նուազ յոխորտանքով կ՚ազդարարէր, թէ ինք գիտակցաբար մահուան կ՚երթայ, վստահ, որ իր «դագաղը Դաշնակցութեան գերեզմանը պիտի ըլլայ»:

Սխալ հասցէի ուղղուած են այս պոռոտ խօսքերը: Մենք ոչ «դագաղ» ունինք եւ ոչ ալ «դագաղ»ներու գամելիք գամեր. «դագաղ»ը մենք երբեք երազած չենք ո եւ է կղերականի գերեզմանին մէջ գեղեցմանել քաղաքական որ եւ է հոսանք: Այս տեսակէտով մենք «քիչ մը» աւելի իմաստուն ենք, քան մեր հակառակորդները:

Այսպէս ուրեմն. ամբողջ չորս ամիս լռութեան մէջ տքնելէ եւ պրպտելէ վերջ՝ Նուիրակը Սեպտ. 15ին հրապարակ եկած է իր ոնդրանիկ կոչով, ուղղուած «Ամերիկահայ ժողովուրդին»: Կողմին ներքին իմաստէն զատելով, Նուիրակը որոշած է լուծել զոյգ Երեսփոխանական ժողովները, Ազգ. Վարչութիւնները, վերահաստատել թեմին միասնականութիւնը, անոր գլուխը դնել «չէզոք, եկեղեցասէր եւ ազգասէր» անձերէ բաղկացած նոր Վարչութիւն մը, միաժամանակ ներում շնորհելով այն կղերականներուն, որոնք տխուր անցքերու բերումով արժանացած են կաթողիկոսական սաստի: Նուիրակի այս ձեռնարկին դէմ «Պայքար» լեղի կը թափէ իր Սեպտ. 25ի խմբագրականով.— «Մենք գոհ ենք,— կը գրէ ռամկավար պաշտօնաթերթը,— որ Գարեգին Սրբազան իր յայտարարութեան մէջ կ՚ըսէ թէ իր նպատակը չէ հաշտութիւն կամ համագործակցութիւն «երկպառակուած մասերի հետ»: Եւ ասկէ յետոյ, պառակտումի յարատեւումին առիթով այսպէս իր գոհունակութիւնը ձեւաւորելէ վերջ, «Պայքար» ընդարձակ խմբագրականի մը բովանդակ լայնքին ու տարածքին թոյն եւ ատելութիւն կը թափէ անվթար պահելու համար այն մեծ բարի՜քը, այն քայքայիչ պառակտումը, որ ինք եւ իր գործակիցները ստեղծեցին երեք տարի առաջ: Եւ զարմանալի չէ. տեւաբար ապօրինութիւններ գործելով եւ միշտ «օրինաւորութեան» քող կրելով, «Պայքար»ներուն հաճելի եկաւ այն վիճակը, որ ստեղծուած է այսօր մեր ամէնէն ստուարահոծ գաղութին մէջ:

Ռամկավար պաշտօնաթերթը կը գրէ.— «Գարեգին Սրբազան իր յայտարարութեան մէջ կ՚ըսէ՝ թէ չի բաղձար քննել պառակտման պատճառները եւ տեսնել թէ բաժնուողներուն «ո՛րը արդար է եւ ո՛րը մեղաւոր»: Գարեգին Սրբազան այս չորս ամսուան մէջ կրնար մանրամասնօրէն քննել օրինաւոր (??? «Յառաջ».) Երեսփոխանական ժողովին եւ անկէ բխած կեդրոնական վարչութեան կազմութեան պայմանները եւ մանրամասնութիւնները: Եթէ կատարած է այս քննութիւնը, եթէ կրցած է ծանօթանալ այն դէպքերուն ու պատճառներուն, որոնք «ատելութեան զգացումով լեցուցին շահերու սրտերը», անտարակոյս կրցաւ որոշել թէ մեղաւորը Դաշնակցութի՞ւնն է թէ անոր հակառակող ժողովուրդը: Հոս է բուն խնդիրը»:

Այո՛, ճիշդ հոս է բուն խնդիրը: Թող ներուի մեզ քիչ մը համարձակ չեղած տեսնել Նուիրակի յորդորին մէջ: Մենք այն համոզումին ենք, որ Նուիրակը ե՛ւ մտած է այդ «մանրամասնութեանց» մէջ ե՛ւ իրեն համար ճշդած է մեղմէ «արդար»ն ու «մեղաւոր»ը: Եւ ճիշդ այդ պատճառով ալ ան կը յորդորէ, որ մենք այդ «մանրամասնութեանց» մէջ չխորանանք, յանուն մեր ժողովուրդի խաղաղութեան.

— «Աւելի քան չորս ամիս է ձեր մէջն եմ եւ հոգւով տառապում եմ այս խնդիրների համար, ուսումնասիրելով կացութիւնը, լսելով համբերութեամբ թեր ու դէմ կարծիքները ու մտքերը, երբեմն նոյնիսկ ծայրայեղութեան հասած մտքերը...»,— կը վերջացնէ Նուիրակը: Մեր համոզումով՝ այս մանրազնին պրպտումէն ծնած է իր խաղաղարար յորդորը.— «մանրամասնութիւնների մէջ չմտնենք, ո՛րը ո՞րքան արդար է կամ մեղաւոր»: Վրդովիչ անպարկեշտութեամբ մը միշտ եւ տեւաբար «օրինաւոր» բառը գործածելով՝ «Պայքար» մոռցած կը թուի մինչեւ իսկ այն դատավճիռը, որ Օթէլ Մարթինիքի «Երեսփոխանական Ժողով»ի առիթով արձակած է Գեր. Հոգեւոր Խորհուրդը 1933 Հոկտ. 25ի իր կնիքեալ նիստին մէջ.— «Այլ եւ նկատի առնելով, որ Առաջնորդի որոշումը ԺՈՂՈՎԱՏԵՂՈՒ եւ ԺԱՄԱՆԱԿԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԵԱՆ մասին տարաբախտաբար չի յայտարարուել փոքրամասնութեան (հոյակա՜պ է այս «փոքրամասնութիւն»ը... «Յառաջ»), ինչպէս նաեւ ԱՌԱՆՑ ԱՌՆԵԼՈՒ Տ. ՅՈՎՍԷՓ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՑ ՆԱԽԱԳԱՀԵԼՈՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ, Երեսփոխանական ժողովի նոր նախագահ է նշանակուել (բայց — նշանակուել — իր չէզոք ձեւին մէջ գործածուած է՝ բուն նշանակողի՝ Դուրեանի անձը չմատնելու համար ... «Յառաջ»), ԱՌԱՋԱՐԿԵԼ ԹԵՄԱԿԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴ Տ. ՂԵՒՈՆԴ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ ՊԱՏԵՀ ԺԱՄԱՆԱԿՈՒՄ ՆՈՐ ԺՈՂՈՎ ՀՐԱՒԻՐԵԼ ԻՐ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ, ՄԻ ԱՆԳԱՄ ԵՒՍ ԱՌԻԹ ԵԼՈՎ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐԻՆ Ի ՄԻ ԺՈՂՈՎԵԼ ԵՒ Ի ՄԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐԻ ԲԵՐԵԼ»:

Էջմիածնի մէջ աւելին թերեւս անկարելի էր ըսել: Այս դատավճիռը լսելէ ետքն է ահա, որ «Պայքար» շարունակ օրինաւո՜ր բառը կը գործածէ այս ապօրէն հաւաքոյթի հասցէին... : (Հոս տեղն է յիշատակել, որ ամէն ապօրինութեանց ընտելացած այս մարդիկ, «Դուրեան Յանձնախումբ»ի Մատենաշարի թիւ 3ի մէջ հրատարակութեան տալով Գեր. Խորհուրդի կն. նիստի որոշումները, գիտակցօրէն յապաւած էին վերի հատուածը):

Զենք ուզեր տխուր անցեալը քրքրել եւ մէկիկ - մէկիկ հոս շարել այն անլուր անիրաւութիւնները, որ ամէն գոյնի «Պայքար»ները վերջին տարիներուն գործեցին ամերիկահայ գաղութին մէջ: Ու ճիշդ այս նկատումով ալ չենք ուզեր լրջօրէն քննութեան առնել ռամկավար պաշտօնաթերթին Թունալից խմբագրականը:

Նուիրակը իր կոչին մէջ կ՚ըսէ.

— «Եւ եկել ենք այն եզրակացութեան եւ համոզման, թէ անկարելի չէ պատուաւոր ելք գտնել ստեղծուած դժուարութեան հանդէպ, եթէ ԽՈՀԵՄՈՒԹԵԱՆ եւ ԶԳԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ճանապարհն ընտրենք եւ, մանաւանդ, եթէ ոմանց կողմից ԶՀՐԱՀՐՈՒԵՆ կրքերը եւ ԶՊՂՏՈՐՈՒԵՆ հոգիները»:

Վերջին զոյգ բառերը — hրահրել եւ պղտորել — ընդգծեցինք մենք: Կարդալով «Պայքար»ի խմբագրականը, թող Նուիրակը փորձով եւ գործքով տեսնէ եւ համոզուի, թէ որո՛նք եւ ի՛նչպէս տարիներ շարունակ — մի՛շտ, ամէ՛ն տեղ եւ ամէ՛ն առիթով — թունաւորեցին այս ժողովուրդի հոգին, պառակտելով եւ քայքայելով անոր վերջին ոյժերը:

×

Աւարտած էինք մեր խմբագրականը, երբ մեզի հասաւ Եգիպտոսի ռամկավար պաշտօնաթերթի, «Արեւ»ի Հոկտ. 7ի թիւը: Այդ թիւին մէջ թերթին Նիւ Եորքի թղթակիցը կը գրէ.

— «Ստոյգ աղբիւրէ կ՚իմանամ, որ Գարեգին Սրբազան երկու հոսանքներու (Ազգային եւ Դաշնակցական) միջեւ հասկացողութեան մը լաւագոյն կերպը գտած է եւ Հայրապետական հաւանութիւնը ստանալու համար հեռագրած էջմիածին: Ամենայն Հայոց Հայրապետը պատասխանած է հեռագրով եւ շնորհաւորած Կաթող. Պատուիրակը, իր ճիգերուն համար»:

Թղթակիցը իր գրութիւնը կ՚աւարտէր հետեւեալ բաղձանքով.

— «Մաղթենք որ բաղձացեալ այս նուիրական գործը յաջողէր եւ Ամերիկահայ գաղութը խաղաղէր վերջնականապէս»:

Ինչպէս կը նկատէք, Ռամկավար «Արեւ»ին շունչը հիմնապէս տարբեր է Ռամկավար «Պայքար»ի շունչէն: Իսկ եւ իսկ ռամկավար գո՛րծ..

Պիտի ուզէինք, որ ամերիկահայ գաղութի ազգային կեանքի կարգաւորման հարցին մէջ յաղթանակէր այս զոյգ պաշտօնաթերթերէն առաջինին շունչը, բայց ոչ երկրորդին:

Ց.

ԵՐԵՒԱՆԻ ԹՂԹԱԲԵՐԸ ՀԱՍԱՒ
(Սեպտ 4—28)

Մեծ աւետիս մը ձեզ եւ մեզ... Երէկ, ուրբաթ, 16 Հոկտեմբեր, ստացանք հինգ ծրար «Խ. Հայաստան», սեպտեմբեր 4էն 28: Արձանագրեցէք արագութեան եւ կանոնաւորութեան այս մրցանիշն ալ:

Արագ ակնարկ մը նետելով թերթերուն վրայ, մեր աչքին զարկին հետեւեալ պարագաները.—

1. Կը հաստատուի թէ Ամատունի նշանակուած է քարտուղար Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէին, թէ խումբ մը անդամներ վտարուած, ուրիշներ ներս առնուած են, ինչպէս հաղորդած էինք արդէն: («Խ. Հայաստան» 22 սեպտ.):

2. «Հայաստանի բոլշեւիկները պատրաստ են իրենց կեանքը, իրենց արիւնը կաթիլ առ կաթիլ տալու Լէնինի - Ստալինի գործի յաղթանակի համար»:

Խորագիրն է այս՝ յայտարարութեան մը որ փռուած է սեպտեմբեր 26ի առաջին էջին վրայ, երկու նամակներով, մէկը՝ ուղղուած «Թանկագին ընկեր Ստալինին», միւսը՝ «Թանկագին ընկեր Լավրենտիյի» (Բերիա): Երկու նամակներն ալ նոյն մոլեգնութեամբ կը դատապարտեն Աղասի Խանջեանի «ինքնասպանութեան դաւաճանական ակտ»ը, անծքներ կը կարդան եւ շռայլաբան հաւատիքներ կուտան: (Պիտի հրատարակենք ամբողջութեամբ):

3. Երկարապատում խմբագրական մը, «Նացիօնալ - ուկլոնիստների անարգ յետնորդները», կը փչէ ու կը փչէ «նացիօնալիստ»ներու դէմ, իրար խառնելով Դաշնակցութիւնը, Խանջեանը, սահմանային խնդիրները, Զօպանեանը, ռամկավարները, Տէր Վահանեան եղբայրները, Դր. Սիմոնեանը, Ալազանը, Ստեփանեանը, Վանանդեցին, Բակունցը եւն. (12 սեպտ.) : (Պիտի արտատպենք ամբողջութեամբ):

4. Հայաստանի բոլոր քաղաքներուն եւ գիւղերուն մէջ հանդանակութիւն կը կատարուի Սպանիոյ ապստամբներուն համար:

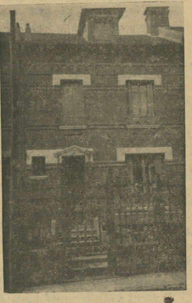
5. Իբրեւ շինարարութիւն, «Խ. Հ.»ի սեպտեմբեր 28ի թիւէն կ՚իմանանք թէ Երեւանի «քաղաքամերձ նոր աւաններուն մէջ ներգաղթած աշխատաւորները իրենց սեփական միջոցներով եւ Հայաստանի Օգնութեան Կոմիտէի օժանդակութեամբ կը կառուցանեն նոր բնակարաններ,— Նոր Բիւթանիայի մէջ 72 տնտեսութիւն, Նոր Արաբկիրի մէջ՝ 64, Նոր Սեբաստիոյ մէջ՝ 20, Նոր Քղիի մէջ՝ 14 եւայլն: (Մանրամասնութիւնները յաջորդով):

Համերաշխութեան յոյսեր Ամերիկայի Հայոց մէջ

ԽՄԲ.— Գահիրէի Ազատ Միտք շաբաթաթերթը, որ կը հրատարակուի ծանօթ բանաստեղծ Արշակ Ալպօյաճեանի խմբագրութեամբ, կը գրէ իր վերջին թիւին մէջ (10 հոկտեմբեր).—

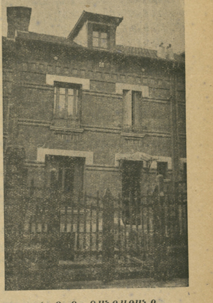
Կաթ. Նուիրակ Գարեգին Արքեպիսկոպոս Յովսէփեան, որուն առաքելութեան գլխաւոր նպատակն էր Ամերիկայի Հայոց մէջ տիրող պառակտումին եւ եկեղեցւոյ բաժանման վերջ տալ, կը թուի թէ կրցած է բանաւոր լուծում մը գտնել եւ Ամերիկայի հայութեան երկու առաջնորդարաններով երկու համայնքներու վերածուելու անբաղձալի երեւոյթին վերջ տալ: Կաթ. Նուիրակը կը կարծուի թէ յաջողած է երկու կողմին համար ալ ընդունելի ծրագիրի մը շուրջը համաձայնեցնել: Հաւանօրէն երկու Երեսփոխանական Ժողովները միանգամայն պիտի լուծուին, պիտի կազմուի հինգ տարուան համար Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսէն եւ կամ իր նուիրակէն նշանակուելի ընտրուած վարչութիւն մը, եւ Առաջնորդ կամ Առաջնորդի պաշտօնակատար պիտի նշանակուի եկեղեցական մը՝ Մամբրէ Եպ. Գալֆայեանի այլուր փոխադրութեամբ:

Իսկ այն քահանաները որոնք փիլոնազուրկ կամ կարգազուրկ եղած էին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսէն իբր հոգեւոր բարձրագոյն իշխանութեան անսաստողներ, անոնք ալ Նուիրակ Սրբազանը կը թուի թէ յաջողած է համոզել որ ստորագրեն մեղայագիր մը:

Հ. Յ. Դ. ԿԵԴՐ. ԴԻՒԱՆԸ

Շէնքը գնուած է մէկ տարի առաջ, եւ կը գտնուի մօտակայ արուարձանի մը մէջ:

Հ. Յ. Դ. ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ

որուն բացման նկարագրութիւնը հրատարակած ենք այսօր, Բ. էջ: Շէնքը գնուած է ողբացեալ ընկեր Արտաշէս Վանարեանի կտակած գումարով:

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ԱՅՍ ԳԻՇԵՐ (ՇԱԲԱԹ), ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ, ՍՕՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ: Մանրամասնութիւնները՝ չորրորդ էջ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ՊԵԼԺԻԱՅԷՆ

Զինակցութեան դաշնագիրը պիտի խզուի՞

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Պելժիոյ Թագաւորը նախագահելով վերջին նախարարական խորհուրդին, յայտարարեց թէ իր երկիրը այսուհետեւ անձեզոք դիրք մը պիտի բռնէ, թօթափելով որ եւ է զինակցութիւն կամ յանձնառութիւն՝ հաւաքական ապահովութեան համար:

Այս որոշումը մեծ տպաւորութիւն գործեց մանաւանդ Փարիզի մէջ: Արտաքին նախարարութիւնը անմիջապէս խորհրդակցութիւն մը կատարելով, որոշեց ծանուցագիր մը ուղղել Պելժիոյ եւ լուսաբանութիւն պահանջել կարգ մը կէտերու մասին: Ֆրանսա մանաւանդ կ՚ուզէ ճշդել հետեւեալ կէտերը.— 1. Պելժիա ի՞նչ արժէք կ՚ընծայէ Լոքառնոյի դաշինքին.— 2. Ի՞նչ տեսակէտներ ունի Լոքառնոյի նոր խօսակցութեանց մասին.— 3. Ի՞նչ դիրք պիտի բռնէ Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին հանդէպ.— 4. Ի՞նչ պիտի ըլլան ֆրանքօ-պելժ զինուորական համաձայնութիւնները:

Պելժիոյ որոշումը մեծ հետաքրքրութիւն շարժեց Գերմանիոյ մէջ, հասկնալի գոհունակութիւն մը պատճառելով: Անգլիոյ մէջ, կառավարութիւնը կարծես նախապատրաստուած էր, իսկ մամուլը զարմանք կը յայտնէ Պելժիոյ բռնած դիրքին առթիւ: Լուրի մը համաձայն, Պրիւսէլի անգլիական դեսպանը հրահանգ ստացած է գիտել տալու պելժիական կառավարութեան թէ միշտ կապուած կը մնայ իր յանձնառութիւններուն, ստորագրած ըլլալով Լոքառնոյի դաշինքը: Հռոմի պաշտօնական շրջանակներուն մէջ կ՚ըսեն թէ Պելժիոյ նոր դիրքը համաձայն է այն քաղաքականութեան զոր 15 տարիէ ի վեր կը վարէ Ֆաշական Իտալիան:

Փարիզի մամուլը խորին դառնութեամբ կ՚արձանագրէ Պելժիոյ քաղաքականութեան փոփոխումը: «Թան» դիտել կուտայ թէ Պելժիոյ որոշումը հաւաքական ապահովութեան եւ գլխաւորաբար արեւմուտքի ապահովութեան համար «պիտի յարուցանէ այնպիսի խնդիրներ որոնք հաւանաբար դիւրաւ չպիտի լուծուին»: Բոլոր աջակողմեան թերթերը եւ մանաւանդ «Էքօ տը Փարի» կը շեշտեն թէ «մարտ 7ի մեր սարսափելի սխալին մեղքն է որ կը քաւենք»: (Կ՚ակնարկէ Հռենոսի վերագրաւման, հասկցնելով թէ Ֆրանսա կրնար վճռական դիրք բռնել, սակայն ձախողեցաւ): «Ժուռնալ» կ՚ազդարարէ թէ «Պելժերը չեն կրնար մոռցած ըլլալ 1914»ը: Ընկերվարական պաշտօնաթերթը, «Փօփիւլէռ», Լավալի սխալներուն կը վերագրէ նոր անակնկալը:

*** Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Գերմանիա եւ Իտալիա այլեւս ձախողած համարելով նոր Լոքառնոյի մը դաշնագիրը, կը նախընտրեն կնքել քառանդամ դաշինք մը,— Իտալիա, Գերմանիա, Անգլիա եւ Ֆրանսա: Գերմանիա պիտի մերժէ որ եւ է մասնակցութիւն, եթէ Խ. Միութիւնն ալ հրաւիրուի:

ԴԷՊԻ ՄԱՏՐԻՏ ՆՈՐ ԹԱՓՈՎ

Մատրիտէն կը հեռագրեն թէ կառավարական զօրքը ուժգնօրէն յարձակում գործելով մայրաքաղաքի հարաւային շրջանին մէջ, յաջողեցաւ կասեցնել ապստամբներու յառաջխաղացութիւնը, մէկ օրուան ճակատամարտէ մը վերջը:

Ուրիշ լուրերու համաձայն, ճակատամարտը սաստկօրէն կը շարունակուի Մատրիտի հարաւային - արեւմտեան շրջանին մէջ: Ապստամբները մօտալուտ կը նկատեն Կուատալարայի անկումը (հիւսիս - արեւելք): Այդ պարագային Մատրիտ ամբողջովին պիտի զրկուի հաղորդակցութենէ: Ապստամբները գրաւած են Նավալքարնէրօն, որ՝ 30 քիլոմեթր հեռու է Մատրիտէն:

Միւս կողմէ, ապստամբները կը պնդեն թէ իրենց օդնական զօրքը յաջողած է Օվիէտօ մտնել, փրկելով պաշարեալները:

Մատրիտի յարձակման կ՚օգնեն 36 օդանաւեր հարաւային ճակատէն: Ապստամբները կիսաբոլորակ մը կազմած են 40 մղոն շրջագծով, բռնելով գլխաւոր ճամբաները:

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԵՆ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

ՊԵԼԺԻԱ

Պելժերը մեծ մասով կաթոլիկ են: Ու կը բաղկանան երկու գլխաւոր տարրերէ — Ֆլամաններ եւ Վալոններ: Վալոնները ֆրանսերէն լեզուն կը գործածեն: Այս երկու տարրերուն լեզուական խնդիրը լուծուած կը թուի հինգ տարիէ ի վեր: Իւրաքանչիւր շրջանի դպրոց տեղական լեզուով պիտի ուսուցանէ: Կռահեցէք ուրեմն թէ՝ մանկավարժական կարեւորութեան համար է որ ձեր յիշողութեան մէջ թարմացնել պէտք է դաւ երկլեզուեան այդ պայքարը:

Պիտի հարցնէք թէ ինչո՞ւ ակնարկուեցաւ կաթոլիկութեան: Դարձեալ մանկավարժական ասպարէզին մէջ, իր ունեցած կարեւորութեան համար:

Պելժիոյ մէջ, կաթոլիկները աւելի շատ թիւով դպրոցներ ունին, ըլլան անոնք նախակրթարան, միջնակարգ թէ երկրորդական, եւ աւելի մեծ թիւով աշակերտ, քան պետութիւնը:

Կան կարգ մը անհատական դպրոցներ, հիմնուած ձախերու կողմէ: Մասնաւորաբար պէտք է յիշել Տրքրոլիի դպրոցները:

«Թան»ի աշխատակիցը, որ գիտէ յամենայն թուարանական եւ ուրիշ մանրամասնութիւններու վրայ, հարկ չի տեսներ կանգ առնել այդ անունին առջեւ:

Պելժիոյ արդի մանկավարժութեան մասին խօսելու առթիւ, տարրական պարտականութիւն մըն է Տրքրոլին ուշադրութեան յանձնել:

Տրքրոլիի մեթոտ մը գոյութիւն ունի արդի մանկավարժութեան մէջ: Տրքրոլի Պելժ մըն է եւ արդէն իր տեղն է գրաւած մանկավարժութեան ընդհանուր պատմագրքին մէջ: Վաւերական դաստիարակ մը, մանկավարժ մը եւ հոգեբան մըն է ան: Իր գլխաւոր այս արժանիքը՝ գործնականացնող ըլլալն է: Արձանագրեցէք որ բժիշկ ալ է:

Զբաղած է տարականոն եւ յետամնաց աշակերտներով, որոնց համար հիմնած է մասնաւոր դպրոց: Ապա՝ անցած է կանոնաւորելու դաստիարակչական բարեփոխութեան եւ եղած է հիմնադիրը նոր դպրոցին — դպրոցը կեանքին համար: Զհեռանանք, սակայն:

Ուսուցումը ազատ է Պելժիոյ մէջ: Պետութիւնը իր ձեռքին մէջ չէ առած նոր սերունդը, ինչպէս իտալականը՝ Իտալիոյ մէջ, գերմանականը՝ Գերմանիոյ մէջ եւ ռուսականը՝ Ռուսիոյ մէջ: Պելժերու ազատականութիւնը դէմ է այդպիսի միջամտութեան մը:

Գոյութիւն չունի մանկավարժութեան պետական, պաշտօնական վարդապետութիւն մը: Զէզոք եւ առարկայական ուսուցումը, հանրային դպրոցներու մէջ: Տղոց բարոյական կազմութեան հոգածը ծնողքները կը գրաւեն: Նորագոյն ձգտումներու համաձայն, սակայն, հանրային դպրոցները, այսուհետեւ, նկատի պիտի ունենան նոր սերունդին քաղաքացիական եւ բարոյական պատրաստութիւնը:

Նախակրթութիւնը պարտաւորիչ է եւ ձրի: Կը սկսի 6 տարեկանին եւ կ'աւարտէ 14ին: Ծնողքները ազատ են ընտրութեան մէջ: Այսինքն, կրնան իրենց զաւակները ղրկել ազատ դպրոցներ, փոխանակ պաշտօնականները:

Հանրային դպրոցներուն մէջ, կրօնի ուսուցումը պարտաւորիչ է: Պաշտօնական կրօնն է կաթոլիկութիւնը: Բողոքականները եւ Հրեաները կրնան կրօնի մասնաւոր դասեր պահանջել, եթէ նախատեսուած թիւը ներկայացնեն դպրոցին մէջ:

Պետութիւնը սկսած է իր ուշադրութիւնը ուղղել դէպի արհեստագիտական դպրոցները: Պատրաստուած արհեստաւորներու եւ վարպետ գործաւորներու պահանջ կայ երկրին մէջ: Ու պէտք է բարձրացնել արտադրութեան որակը:

Հանրային միջնակարգ եւ երկրորդական վարժարանները վճարովի են: Բայց, նկատի կ'առնուին բացառիկ պարագաներ: Ու այդ իսկ մտահոգութեամբ, երկրին մէջ հիմնուած են զանազան կազմակերպութիւններ, նպաստաւորելու համար թշուառ ընտանիքներու զաւակներ եւ լաւագոյնս օժտուածներ, արժանի եւ հետամուտ բարձրագոյն կրթութեան:

Դպրոցին մէջ, պէտք եղած ուշադրութիւնը չէ ընծայուած մարմնակրթութեան: Վերջերս, կ'աշխատին այդ պակասը լեցնել:

Ընդհանուր գանգատ կայ երկրորդական վարժարաններու կրթական ծրագրին դէմ: Դիտուած է որ, ընթացաւարտները շատ բան կը գիտնան բայց անկարող են լաւ տրամաբանելու, տեղեկագիր մը լաւ շարադրելու:

Այս վիճակը դարմանելու համար, ինչպէս նաեւ համալսարաններու խճողումին առաջքը առնելու համար, կ'առաջարկուի որ, այսուհետեւ մուտք քննութեան մը ենթարկուին բոլոր անոնք որ կ'ուզեն համալսարան մտնել: Իսկ այդ քննութիւնը պիտի չըլլայ հարցափորձը ամբարուած այլազան գիտելիքներու: Այլ հաստատումը թէ թեկնածուն հասուն է եւ կարող՝ ներկայացնելու աշխատութիւն մը, պրպտում մը իր անհատական դրոշմովը յատկանշուած:

Ուսուցիչները կը հասնին, առ հասարակ աշխատաւորական դասակարգէն եւ փոքր քաղքենիներէն: Պելժ ուսուցիչը քաղաքականութիւն չըներ դպրոցէն ներս:

ԱՆԳԼԻԱ

Գործնական է Անգլիացին: Գործնական պիտի ըլլայ նաեւ, ուրեմն, անոր մանկավարժութիւնը:

Անգլիական դպրոցներուն մէջ, մեծ կարեւորութիւն կը տրուի ձեռական եւ գործնական աշխատանքներու:

Քաղաքին մէջ, դպրոցականը աշխատութիւններ կը կատարէ փայտի կամ մետաղի վրայ: Գիւղին մէջ, պարտիզամշակութիւնը կը սորվի: Աղջիկները կը կարեն եւ տուն-տեղ կը շտկեն:

Աղքատ ուսանողներու թիւը մեծ է արհեստագիտական եւ առեւտրական վարժարաններու մէջ: Մինչդեռ, անոնց՝ համալսարաններէն ներս:

Առիկա լուծում կը նկատուի անգործութեան տագնապին եւ կը կարծուի թէ չաւելնար «դժգոհ մտաւորականներու» թիւը:

Մեծ կարեւորութիւն կը տրուի նաեւ մարմնակրթութեան, որով պէտք է իմանալ ոչ միայն զանազան խաղեր, այլեւ պար, կիրթ կեցուածք, առողջարանութիւն եւայլն:

Մասնաւոր ուշադրութեամբ կ'աւանդուի նաեւ, պետական դպրոցներուն մէջ, Ազգերու Դաշնակցութեան ուսումը: Իսկ գինուորական կրթութիւնը ակնրախ կարեւորութիւն մը չի ներկայացներ:

Անգլիոյ մէջ, ամէն մարդ գրել կարդալ գիտէ: Անգլիա նիւթական եւ ճիգի խնայողութիւն չըներ ազգային դաստիարակութեան գործին համար:

Անգլիացի բարեկեցիկ տղան կը կրթուի, ընդհանրապէս, կամ տունը եւ կամ անհատական մասնաւոր դպրոցներու մէջ:

Իսկ, ժողովուրդի զաւակը պետական դպրոց կը յաճախէ: Կրթութիւնը կ'երկարի 5 — 14 տարեկան: Օրինագիծ մը կ'ուզէ տանիլ մինչեւ 15:

Անգլիացի մանչերն ու աղջիկները խառն կը դաստիարակուին մինչեւ 11 տարեկան: Այս տարիքին կը բաժնուին, երթալու համար արհեստից վարժարաններ, երկրորդականներ կամ կեդրոնականներ:

Ճարտարարուեստի մեծ կեդրոններուն մէջ, տասնէ մը ի վեր, գոյութիւն ունին մանկանոցներ, ուր կը կրթուին 5 տարեկանէն փոքր Անգլիացիներ, սորվելու համար մաքրութիւն, բարեկրթութիւն եւ զուարթ տրամադրութիւն:

Ստոյգ է որ Անգլիացի ուսուցիչը խղճամիտ է ընդհանրապէս: Բարեկամն է աշակերտին, սերտ յարաբերութեան մէջ անոր հետ եւ կը մասնակցի անոր խաղերուն, պտոյտներուն, արշաւանքներուն:

Զգոյշ է իր անհատական կարծիքներուն արտայայտութեանը մէջ: Ու աշակերտը զերծ՝ ուսուցիչին քաղաքական կամ դաւանական ազդեցութենէն:

Անգլիական մանկավարժութիւնը կը ձգտի, ինչպէս անցեալին, նոյնպէս ներկայիս, պատրաստել ազատ, անկախ եւ զօրաւոր նկարագրով անհատներ, մտքով մշակուած, իրենց եւ կեանքին համար, ու ոչ թէ պետութեան, բայց միշտ հնազանդ օրէնքներու, եւ տոգորուն՝ կրօնական զգացումով, ըստ կարելւոյն:

ԱՐՇԱԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

ԽՄԲ. — Ուշացած՝ կամքէ անկախ պատճառներով:

Փարիզի ամէնէն գեղեցիկ եւ պատմական արուարձաններէն մէկուն մէջ, տարի մը առաջ իր սեփական տունը փոխադրուեցաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Կեդրոնական Դիւանը: Անոր կից, նոր գնուած շէնքին մէջ պիտի հաստատուի Հ. Յ. Դաշնակցութեան Թանգարանը, որուն բացումը կատարուեցաւ կիրակի, Հոկտեմբեր 4ին: Թանգարանի շէնքը գնուած է ողբացեալ ընկ. Արտաշէս Վանարեանի կտակած գումարով, 5000 տոլար: Բացման հանդէսին ներկայ էին Հ. Յ. Դ. Արեւմտ. Եւրոպայի 14րդ Շրջ. ժողովը ամբողջութեամբ, «Յուսաբեր»ի խմբագիր ընկ. Վ. Նաւասարդեան եւ Փարիզէն ու շրջաններէն եկած բազմաթիւ ընկերներ: Այդ պատմական օրուան առթիւ Կեդրոնական Դիւանի եւ Թանգարանի վարիչ ընկ. Գ. Բալայեան մեծ պատրաստութիւն տեսած էր:

Բացման պաշտօնական արարողութենէն առաջ, ընկերները այցելեցին Կեդր. Դիւանը, ուր ծանօթացան մեր կուսակցութեան 46ամեայ պատմութեան վերաբերող վաւերաթուղթերուն, նկարներուն եւ գիրքերուն: Մօտ 20 պահարաններու մէջ զետեղուած են կէս միլիոնի հասնող թուղթեր, որոնք կարգի են բերուած ու համաձայն շրջաններու եւ թուականներու առանձին ծրարներով դասաւորուած են ընկեր Ա. Գիւլխանդանեանի կողմէ: Դիւանի շէնքին մէջ կը գտնուի նաեւ կուսակցական գրադարանը, որ կը պարունակէ կուսակցութեան բոլոր հրատարակութիւնները, թերթերու հաւաքածոներ եւ ուրիշ հազուագիւտ գիրքեր, թերթեր ու պարբերականներ, զանազան լեզուներով: Հայ ժողովուրդի վերջին կէս դարու պատմութիւնն ուսումնասիրելու համար մեր Կեդր. Դիւանը անսպառ նիւթ կրնայ մատակարարել:

Կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, ընկերները հաւաքուեցան Թանգարանի մեծ սրահին մէջ: Սենեակները դեռ պարապ են. միայն սրահին պատերը զարդարուած էին մեր նահատակ գործիչներու եւ մարտիկներու նկարներով: Անոնք բոլորն ալ իրենց կեանքը զոհաբերած են հայ ժողովուրդի ազատագրական պայքարին եւ Թանգարանը կոչուած է համախմբելու այն բոլոր նշխարները, որոնք այս կամ այն ձեւով կապուած են մեր յեղափոխական պայքարին եւ այդ պայքարի ճամբուն վրայ ինկած հերոսներու յիշատակին հետ: Բուն իսկ այն պարագան, որ Թանգարանին մէջ պիտի ամփոփուին մեր հերոսական պայքարի կենդանի ապացոյցները, մասնաւոր խորհրդաւորութիւն մը տուած էր բացման հանդէսին եւ ներկաները համակած խոր յուզումով: Զեմ կարծեր թէ տարագրութեան շրջանին մեզմէ ո եւ է մէկը աւելի յուզիչ ու խորհրդաւոր տեսարանի մը ներկայ գտնուած ըլլար:

Բոլորին դէմքը կ'արտայայտէր այնպիսի երկիւղածութիւն եւ ջերմեռանդութիւն մը, որ կարելի է հանդիպիլ միայն եկեղեցիներու մէջ՝ հաւատացեալներու մօտ: Շատերը չէին կրնար զսպել իրենց յուզումը: Ծանր էին այդ պահերը մասնաւորապէս անոնց համար որ տեսած, ապրած ու գործակցած են այն քաջերուն հետ, որոնց բարոյական պանթէոնը կը ներկայացնէ այսօրուան դիւան-թանգարանը: Մեծ էր յուզումը, որովհետեւ անհատներու կեանքին պատմութիւնը չէ, որ կուտան մեզի այդ զոյգ հաստատութիւնները.— Անոնք խորհրդանիշն են ու մարմնացումը հայ ժողովուրդի յիսուն տարուան ազատագրական պայքարի, յեղափոխական ընդվզումներու, անլուր ողբականի եւ վեհ թռիչքներու պատմութեան, անխորտակելի կորովի ու բարոյական նկարագրի արտայայտութեան:

Մեր տարաբախտ ընկ. Վանարեանը գեղեցիկ գաղափարը ունեցած էր իր կեանքի ապահովագրական գումարով թանգարանի շէնք մը նուիրելու կուսակցութեան:

Մենք խորապէս հաւատացած ենք եւ այն համոզումն ունինք, որ թանգարանը կը դառնայ բոլոր ընկերներու դուրգուրանքին առարկան եւ կարճ ժամանակամիջոցի մը ընթացքին հոն կը կեդրոնանայ այն ամէնը, ինչ որ յեղափոխական թանգարանային արժէք կը ներկայացնէ:

Բացման օրն իսկ շարք մը ընկերներ թանկարժէք նուէրներ ըրին, որոնց վրայ անշուշտ պիտի աւելնան ուրիշներ: Թանգարանի բացումէն ետքը այլ եւս ոչ մէկ ընկեր բարոյական իրաւունք ունի իր քով պահելու իր մը կամ թուղթ մը, որ կրնայ թանգարանային արժէք ունենալ: Ոչ միայն թանգարանային իրեր պիտի հաւաքուին, այլ եւ կը կարծենք թէ ընկերները պիտի մտածեն նաեւ այդ իրերու դասաւորման համար պահարաններ ապահովելու եւ նկարները շրջանակներու մէջ առնելու:

Նկատի առնելով որ թանգարանի բացումը պատմական օր մը կը ներկայացնէ մեր կուսակցութեան համար, ամբողջովին կուտանք այն ճառերը, որ այդ առթիւ արտասանուեցան ընկերներու կողմէ:

Հ. Յ. Դ. Արեւմտ. Եւր. 14րդ Շրջ. Ժողովի դիւանի կողմէն ընկ. Պ. Հիւսեան հանդէսը բացուած յայտարարեց: Ինքնաբերաբար բոլոր ընկերները ոտքի ելան ու միահամուռ երգեցին «Մեր հայրենիք»ը: Ապա նախագահը առաջարկեց յոտնկայս յարգել յիշատակը բոլոր անոնց, որոնց գործը յաւերժացնելու համար կը հաստատուի Թանգարանը: Այնուհետեւ կարգով խօսք առին կուսակցական մարմիններու, հաստատութեանց եւ մամուլի ներկայացուցիչները:

Ա. Ա.

ՅԱՆՈՒՆ Հ. Յ. Դ. 14ՐԴ ՇՐՋ. ԺՈՂՈՎԻ հետեւեալ գրաւոր ուղերձը կարդաց ընկեր Պօղոս Հիւսեան.—

Հ. Յ. Դ. Արեւմտ. Եւրոպայի 14րդ Շրջ. Ժողովին կողմէ ինձ վրայ քաղցր ու միաժամանակ անմոռաց պարտականութիւն է դրուած յայտարարել բովանդակ Դաշնակցութեան սեփականութիւն համարուող անդրանիկ այս Թանգարանի բացումը:

Դաշնակցութեան սեփական մայր Դիւանատան կողքին հաստատել նաեւ մայր Թանգարանը՝ որքան անհրաժեշտ, նոյնքան եւ աւելի հրճուանքի ու արդար հպարտանքի արժանի երեւոյթ մըն է, կուսակցական բոլոր մեր մարմիններու եւ ընկերներու համար ընդհանրապէս, իսկ Արեւմտեան Եւրոպայի մեր մարմիններու եւ ընկերներու համար մասնաւորապէս, քանի որ այս զոյգ հաստատութիւնները մենք մեր շրջանակի մէջ ունենալու բախտաւորութիւն եւ երջանկութիւնը կը վայելենք այսօր:

Մենք կը հաւատանք եւ այն համոզումը ունինք թէ Դաշնակցութեան այս Թանգարանին մէջ գուրգուրանքով ու խնամքով զետեղուելիք մեր մինչեւ այժմ եւ այսուհետեւ անհետացող մաքի եւ գրչի, խօսքի ու գործի եւ յեղափոխական-ազատագրական պայքարի մարտական անմահ ու անձնուէր հերոսներու, մեր տիտաններու ու մեր փառքերու թողած իւրաքանչիւր մասունք, իր, գործ կամ առարկայ, որոնք օգտագործուած են մեր ժողովուրդի, մեր տառապած ու հալածական հայութեան պաշտպանութեան եւ փրկութեան վեհ գործին, մաքուր եւ սուրբ նպատակին, պիտի դառնայ աշխարհի բոլոր ծայրերէն եկած ուխտաւորներուն ոչ միայն իբր սոսկ հետաքրքրութեան կամ ուսումնասիրութեան առարկայ, այլ եւ ներշնչարանը, աղբիւրը այն կորովին, հաւատքին, կամքին ու եռանդին, որոնցմով մեր նախորդները առաջնորդուած՝ ազգային գիտակցութեան ու պարտականութեան ճամբու վրայ իրենց շունչն ու կեանքը տուին:

Ողջունելով Դաշնակցութեան մայր Թանգարանի բացումը, Արեւմտ. Եւրոպայի 14րդ Շրջանային ժողովը չի մոռնար իր յարգանքի տուրքը կրկին անգամ բերելու հեռաւոր Ամերիկայի մէջ մեռած կտակարար մեր անմահ ընկերոջ՝ ընկ. Արտաշէս Վանարեանին, որ իր երիտասարդ կեանքով տարիներ անընդհատ ծառայելով Դաշնակցութեան գաղափարականութեան տարածման գործին, անոր ընծայեց նաեւ իր տառապալից կեանքին ապահովագինը:

Կեցցէ՛ կտակարար ընկեր Արտաշէս Վանարեանի յիշատակը, կեցցեն դեռ եւս ողջ Դաշնակցական ընկեր Արտաշէս Վանարեանները:

ՅԱՆՈՒՆ Հ. Յ. Դ. ԱՐԵՒՄՏ. ԵՒՐ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻ խօսեցաւ ընկ. Ս. Տէր Թովմասեան.—

Ընկերներ, երեք օրէ ի վեր քով քովի հաւաքուած զանազան շրջաններէն Դաշնակցութեան բարոյական ջերմ մթնոլորտի մէջ կը քննենք գործը, որ կատարուեցաւ վերջին մէկ տարուան ընթացքին, եւ կը ծրագրենք գործը, որ պիտի կատարենք յաջորդ տարեշրջանին:

Կուսակցական այս կարեւորագոյն աշխատանքին զուգընթաց, այսօր հաւաքուած ենք հոս այս անգամ մեր սեփական բոյնին մէջ, մեր անզուգական ռահվիրաներու եւ Դաշնակցութեան եւ հայութեան այնքան հարազատ մարտիրոսներու բարոյական հովանիին տակ, բացումը կատարելու ուրիշ գործի մը, կուսակցական թանգարանի:

Մեր յեղափոխական պատմութեան ընթացքին առաջին անգամն է որ Դաշնակցութիւնը կ'իրականացնէ այսպիսի ձեռնարկ մը: Շատերու համար հաւանաբար անըմբռնելի ըլլայ այս իրողութիւնը: Անըմբռնելի, որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, կենդանի գործի այս կուսակցութիւնը, որ յարդ նմանօրինակ գործերը նկատած է միայն օղակներ իր յեղափոխական եւ քաղաքական աշխատանքներուն, այսօր առանձին կարեւորութեամբ կը հիմնէ իր թանգարանը, — իր մայր դիւանին կից: Այս ակամայ հարցադրութիւնը իր ծնած վայրկեանէն իսկ կը պարզուի յստակօրէն, եթէ մօտէն նանք բովանդակութեանը այս հաստատութեան:

Ընկերներ, այս թանգարանը կոչուած է իր մէջ հաւաքելու մեր պա- խիւներէն ու պատմութենէն, մեր կուսակցութեան 46 երկար տարիներու յեղափոխական գործը իր բոլոր գիցաղնական պայքարներով ու զրկանքներով: Հոս այս պատերու մէջ պիտի ամփոփուին պատմութեան այն գերմարդկային պայքարն ու զոհաբերութիւնը որ մերն է եղեր, մեր այս յեղափոխական կուսակցութեան, եւ ինչու չըսենք ամբողջ հայութեան: Այս նպատակի համար այս ձեռնարկը կը տեսնէք ահա որ նոյնպէս բնական շարունակութիւնն է այն աշխատանքին, որ սկսած է այս կուսակցութեան հիմնադիրներու կողմէն: Պահել ու պահպանել մեր յեղափոխական ժառանգութիւնը, մանաւանդ ներկայ օրերուն, երբ իրական յեղափոխութիւնն իսկ կը սրբապղծուի դաժանօրէն, նոյնքան յեղափոխական գործ է:

Գուրգուրանքն ու սէրը, պաշտամունքն ու նուիրումը մեր յեղափոխական պատմութեան հանդէպ, ապացոյց իսկ է, որ մեր կազմակերպութիւնը այսօր եւս կը մնայ հաւատարիմ յեղափոխութեան ստեղծագործ ծումին, յեղափոխութեան հրաշագործ դերին:

Սիրելի ընկերներ, Հ. Յ. Դ. Արեւմտեան Եւր. Շրջանը այս առթիւ ունի անսահման հրճուանք ու հա- եւ կուսակցական պարտականութիւն: Ես ձեր թարգմանը կը կարծեմ ըլլալ յայտարարելով որ հանդիսաւոր օրուան առթիւ որ մեր շրջանը կը ստանձնէ պատասխանատուութիւնը իրեն եղած վստահութեան, խոստանալով պահպանել սրբութեամբ այս հաստատութիւնը: Կը խոստանանք մնալ հաւատարիմ խորհուրդին այս նուիրեալ ձեռնարկին:

Վերջացնելու համար, թոյլ տուէք մեր շրջանի եղբայրական զգացմունքները հաղորդել Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէին, որ գործնապէս իրականացուց այս ձեռնարկը, եւ Հ. Յ. Դ. Բիւրոյին, որ արտօնեց այս ձեռնարկի գործադրութիւնը մեր շրջանի մէջ:

ՅԱՆՈՒՆ Հ. Յ. Դ. ԿԵԴՐ. ԴԻՒԱՆԻ խօսեցաւ ընկ. Ա. Գիւլխանդանեան.—

Հին ճշմարտութիւն է թէ մարդ ժամանակաւոր է, իսկ նրա գործը յաւիտենական:

Ի՞նչ կը լինէր մարդկութեան վիճակը, եթէ նրա առաջաւոր տարրերը այս ճշմարտութիւնը չըմբռնէին եւ չգիտակցէին:

Իսպառ պէտք է կանգ առնէր մարդկային յառաջդիմութիւնը, պէտք է քարանար մարդկային միտքը: Թէպէտ այս գիտակցութիւնը յատուկ է մարդկային լաւագոյն տարրերին, սակայն առանց այս քիչերի անո- վանդակ կը լինէր մեր կեանքը եւ աւելորդ կը լինէր ապրիլը: Ժողովուրդների մեծութիւնը չափւում է ոչ թէ նրանց թւով, այլ այն անհատներով, որոնց գործերը դառնում է յաւիտենական: Եւ վա՜յ այն ժողովուրդներին, որոնց մէջ պակասում են այսպիսի անհատները:

Մենք Հայերս թէեւ թւով փոքր եւ յաճախ ենթակայ ծանր պայմանների, եթէ չենք կորել եւ անյայտացել միմիայն շնորհիւ այսպիսի անհատների, որոնք դուրս գալով ... հայ կեանքի նեղ սահմաններից, կերտել են այնպիսի կոթողներ, որոնք անսասան կերպով ապրում են յաճախ

ԿԱՐՄԻՐ ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ ԵՐՋԱՆԻԿ ՕՐԵՐՈՒՆ

Բակին մէջ ծանր քայլ մը կը հնչէ: Փաքսա ոտքի կ'ելլէ, ծունկերը բռնուած, եւ Ֆիտէլին ետեւէն դրասենեակ կ'երթայ: Հիմա մտիկ ըրինք դեսպանին.

— Կառքս քեզ թօփհանէ պիտի տանի: Քու նաւդ պիտի մտնեմ եւ տեղդ պիտի չշարժիս մինչեւ ցնոր տնօրինութիւն: Նայէ որ անգամ մըն ալ տաանկ խենթութիւն չընես:

— Ո՛հ, պարոն դեսպան, կրնաք վստահ ըլլալ...

— Լա՛ւ՛ գուն: Եւ ջանա որ հասկնաս: Պաւլոյ խօսք պիտի տաս ինծի որ անգամ մըն ալ չտեսնես քու Կալիօպէդ: Երբ չտեսնել կ'ըսեմ, կ'ենթադրեմ թէ դուն գիտես որ ասիկա ինչ կը նշանակէ:

— Բայց, պարոն դեսպան, երբեք ես...

— Անգամ մըն ալ, լռէ՛ դուն: Ես ամէն բան գիտեմ, եւ կրնամ ըսել քեզի, թէ ո՞ր օրերը, աւելի՝ ո՞ր գիշերները դուն անոր քով անցուցիր Բերա, անցեալ ամառ: Կը բաւէ: Ֆրանսայի մէջ ուզածդ ըրէ: Բայց հոս իմ տունիս մաս կը կազմես դուն: Ուրեմն ոչ եւս ժամադրութիւններ, ոչ եւս նամակներ: Օ՛ն ուրեմն, պատասխանիդ կը սպասեմ:

— Կուտամ զայն ձեզի, պարոն դեսպան: Բայց մնացա՞ծը... Գոնզօրտիայի արկա՞ծը:

— Ի՞նչ մնացածը: Ի՞նչ արկած: Զեմ գիտեր ինչ ըսել կ'ուզես... Երա՞գ տեսար, տղաս... Կ'երեւի սէրը քեզ կը յոգնեցնէ, եւ պարապ խօսքեր կ'ըսես: Հիմա գնա այլ եւս:

— Պարոն դեսպան, չեմ գիտեր ինչպէս շնորհակալ ըլլամ ձեզի...

— Բայց լռէ՛ դուն, անիծեալ թշուառական: Եւ ձգէ որ քնանամ...

×

Փաքսա Մուէբի մէջ իր փախուստի վիճակին հետեւանքով կրած նեղութեան տեւն յիշեց որ ժամանակին երեսի ջղային շարժումներ, ցաւեր կ'ունենար: Հիմակ ալ նոյնը: Օրերը իրարու կը յաջորդեն: Կալիօպէն չտեսնելուն վէրքը կ'արիւնի սիրտին մէջ:

Ամիս մը վերջ, դեսպանատան մէկ զամպար Փաքսին բերաւ սա երկտողը. «Տիկին Ֆիտէլ այս իրիկուն ձեզի կը սպասէ ընտանեկան ճաշի մը»: Յանկարծ ջղագրութիւնները աներեւոյթ եղան...

Ընտանեկան շրջանակի ճաշ... Փաթրօնը, փաթրօնուհին, դեսպանատան երկու քարտուղարները, Մուէբի հրամանատարը... եւ Փաքսա: Տիկին էրնէսթ Ֆիտէլ կը պատմէ իր նոյն օրուան այցելութիւնները եւ կը վերջացնէ այսպէս.

Եւ վերջին այցելութիւնս տուի տիկին Տրակամէսթիսի... Հրաշալի է այս աղջիկը... Բիչ մը ճնշուած է այս օրերուս:

Դեսպանուհին չարաճճի նայուածքին տակ, Փաքսա դէմքի ո եւ է շարժում չըրաւ:

Դեսպանուհին ալ թող որ գեղանի էր, բարձրահասակ եւ ճերմակ մազերով պսակազարդուած: Իր ամուսինէն աւելի նրբամիտ է կ'ըսէին: Սուրճի եւ սիկարէթներու ժամուն, Փաքսի հետ առանձին խօսեցաւ.

— Ըսէ ինծի, տղաս, ի՞նչ ունիս, շատ լաւ վիճակի մէջ չես երեւնար: Միշտ ջղայնութիւններուդ վրայ կը խօսին իմ մօտ: Օդափոխութեան պէտք ունիս: Մտիկ ըրէ ինծի: Քանի մը շաբթէն մեծ արուեստահանդէսը պիտի բացուի Փարիզ: Եթէ երկու ամսուան արձակուրդ մը առնէիր, ի՞նչ կ'ըսես:

— Բայց, տիկին, հրամանատարս բնաւ պիտի չհաւանի շնորհել զայն ինծի:

— Թողուր մեզի: Ամուսինս վրան կ'առնէ կարգադրել ատիկա: Պէտք է տեղդ, կլիմադ փոխել, տղաս: Եւ, յետոյ ցուցահանդէսը անհագին թիւով օտարականներ պիտի բերէ Փարիզ: Ինծի այնպէս կուգայ որ սիրածներդ ալ պիտի գտնես հոն...

Այս անգամ սպան ժպտեցաւ... Եթէ համարձակէր, պիտի ցատկէր փաթրօնուհիին վիզը: Ինքզինքը զսպեց:

...Բայց երբեք ո եւ է վարդի փունջ այնքան գեղեցիկ չեղաւ որքան այն որ յաջորդ օրը զետեղուեցաւ Ֆրանսական Դեսպանատան մէջ...

ՎԵՐՋ

ՓՕԼ ՇԱՔ

Թարգմ. ***

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

սերունդի սրտերում եւ հոգում ...

Թողլով մեր հին պատմութիւնը եւ կանգ առնելով միմիայն այս վերջին յիսնամեակի վրայ, հարիւրաւոր, հազարաւոր անձեր են անցնում մեր աչքերի առաջից, որոնք թէեւ կորել են անհետ, սակայն ապրում են մեզ համար, յաճախ զրուցում են մեզ հետ, թելադրանքներ են անում մեզ, առաջնորդում են մեզ մեր բոլոր գործերի ժամանակ։ Որպէսզի սրանց յիշատակը աւելի տեւական լինի, հեռու Ամերիկայի մեր ընկերներից մէկը, Արտաշէս Վանարեանը իր կեանքի լաւագոյն նպատակներից մէկը համարել է անմահացնել այդ անմահ ընկերների յիշատակը, հիմնել Հ. Յ. Դ. Թանգարան, որով անմահացրել է եւ իրեն։

Զուրկ լինելով նիւթական միջոցներից, նա իր ապահովագրական գումարն է յատկացրել այդպիսի մի վըսեմ գործի, որով հնարաւորութիւն է ստեղծել գնելու Փարիզի մէջ մի շէնք։ Այս Թանգարանը չի լինելու թանկագին նկարների կամ գործերի մի Թանգարան, ինչպիսին գոյութիւն ունի շատ երկրների մէջ, սա լինելու է յեղափոխական Թանգարան, ուր պիտի համախմբուեն մեր ընկերներից մնացած զանազան յիշատակներ, որոնք չափազանց թանկարժէք են մեզ համար, մի նամակ Քրիստափոր Միքայէլեանից, մի իր Անդրանիկից, Դումանից, Արամից եւն. մեզ համար անհամեմատ աւելի թանկ են, քան եթէ հազար ու մի թանկարժէք իրեր։ Հիմնելով այդպիսի մի Թանգարան, մենք դրանով հիմք ենք դնում մի կարեւոր կեդրոնի, որ ժամանակի ընթացքում թէ պիտի ճոխանայ մեր ընկերներից մնացած յիշատակներով եւ թէ պիտի դառնայ իբրեւ ձգողական ուժ բոլոր նրանց համար, որոնք գալիս են Փարիզ։ Այսուհետեւ ամէն մի Փարիզ հանդիպող ոչ միայն յեղափոխական ընկեր, այլ եւ հայութեան կեանքով ապրող անձնաւորութիւն պիտի լեցուի մեր ընկերների յիշատակով եւ երկիւղածութեամբ պէտք է հեռանայ այստեղից, այդ կողմից ընկ. Վանարեանը լաւագոյն գործն է կատարել մեր ժողովուրդի եւ Հ. Յ. Դ. պատմութեան համար։

Յարգենք այդ ընկերոջ յիշատակը յոտնկայս (ընկերները կանգնում են մի վայրկեան), յայտնենք մեր յարգանքները եւ Ամերիկայի Կ. Կոմիտէի մեր սիրելի ընկերներին, որոնք կարողացան անփոփոխ կերպով կատարել ընկ. Վանարեանի կտակը։

(Մնացեալ յաջորդով)

«ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՎՏԱՆԳԸ»

— • —

ՌԱԶՄԱԿԱՆ ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍՏԻ ԳԵՐԱԿՇՌՈՒԹԻՒՆ

Նախորդ յօդուածով ցոյց տուինք գերմանական բանակին թուական գերակշռութիւնը ֆրանսական բանակին վրայ։

Այս երկրորդ յօդուածին նպատակն է ցոյց տալ գերմանական ռազմարուեստին գերակշռութիւնը Ֆրանսականին վրայ։

Գերմանիա այդ գերակշռութեան է որ կը ձգտի արդէն տարիներէ ի վեր, եւ ամէն օր կը սաստկացնէ իր աշխատանքի թափը այդ ուղղութեամբ։ Եւ մեծ նուաճումներ է կատարած գլխաւորաբար ռազմական ճարտարարուեստի երեք ճիւղերու մէջ. Ա.— Պաշտպանութիւն ընդդէմ զրահապատ ռազմամեքենաներու, Բ.— Ծանր հրետանիի կատարելագործում, Գ.— Մեքենաշարժ բանակ կամ ռազմամեքենայ։

Զրահապատ ռազմամեքենաներու դէմ պաշտպանութիւնը ապահովուած է, հետեւակ իւրաքանչիւր զօրամասի մէջ, ինը հակահրասայլային թնդանօթներով, իսկ իւրաքանչիւր այրուձի զօրամասի մէջ՝ երեք հակահրասայլային թնդանօթներով։ Ասկէ զատ զօրամասերը ունին 27ական հակահրասայլային թնդանօթներ։

Ծանր հրետանին եւս մեծ նուաճումներ արձանագրած է։ Հետեւակազօրաց ամէն զօրաբաժին օժտուած է ո՛չ միայն իրեն յատուկ թեթեւ հրետաձիգ զօրամասով, այլ եւ 10,5 սանթիմեթրնոց ռմբաձիգներու երեք զօրախումբեր, 10 սանթիմեթրնոց թնդանօթաձիգներու եւ 15 սանթիմեթրնոց ռմբաձիգներու երկու զօրախումբեր։ Ասկէ զատ կարգ մը զօրաբաժիններու տրուած են նորատիպ թնդանօթներ։

Մեքենաշարժ դրութիւնը ոչ միայն մտցուած է բանակին մէջ, այլ եւ ստեղծուած են երեք զրահապատ մեքենաշարժ զօրաբաժիններ։ Իւրաքանչիւր Փանցէր տիվիզիոն ունի, իբրեւ գլխաւոր տարր, հրասայլի զօրախումբ մը, որոնց տրամադրութեան տակ դրուած են 500 հրասայլեր։

Սպառազինութեան այս ճիւղին համընթաց, հետզհետէ կը սաստկանայ ռազմական արդիւնաբերութիւնը, մասնաւորաբար յունուարէն ասդին։

Այդ մասին կարելի է գաղափար մը կազմել՝ աչքի առջեւ բերելով նախանիւթերու ներածման վիճակագրութիւնը։ Արդարեւ գերման վիճակագրութիւնները ցոյց կուտան որ ներածումներու թիւը բարձրացած է աննախընթաց յաւելումով մը։ Այսպէս, պօքսիթը, (արդնիկի հանք, որ Պօքսի մէջ գտնուելով առաջին անգամ՝ այս անունը կը կրէ եւ կը գործածուի օդանաւային արդիւնաբերութեան մէջ), որ 1935ի առաջին եռամսեակին ներածուած է 149,000 թոն, այս տարուան առաջին եռամսեակին ներածուած է 318,000 թոն։ Երկաթի ներածումները եւս աճած են նոյն համեմատութեամբ։ Նոյն թուականներուն՝ երկաթի ներածումը 7 միլիոն 014.000 թոնէն բարձրացած է 9 միլիոն 611.900 թոնի։ Այս քանակը կը դիմէ կ'անցնի գերմանական ճարտարարուեստին բնական պահանջները։

Ռազմական ճարտարարուեստի յառաջացուած գործարաններուն արդիւնաբերութիւնը, այսպէս, կը բարձրանայ մտահոգութիւն պատճառելու աստիճան։ Անցեալ տարի, Պ. Սենաք իրական մտահոգութեամբ մը դիտել կուտար Բանակի Յանձնախումբին թէ Թայսենթալ գործարանին ամսական արտադրութիւնը բարձրացած է մինչեւ աւելի քան երկու հարիւր թնդանօթի, իսկ Քրուփի գործարանին ամսական արտադրութիւնը՝ ինսուն ծանր հրետանիի։ Այս երկու գործարանները, ինչպէս նաեւ Պուսինկը, անկէ ասդին ծայրագոյն աստիճանի մը հասցուցած են իրենց արտադրութիւնները,— դեռ չենք խօսիր ուրիշ գործարաններու մասին, որոնք վերջերս նուիրուած են ռազմական ճարտարարուեստին։

Հիմա տեսնենք թէ ինչքան յառաջացած է Ֆրանսա ռազմական ճարտարարուեստին մէջ։

Չենք ուզեր նուազեցնել Ֆրանսայի ճիգերը զրահապատ ռազմամեքենաներու շինութեան եւ մեքենաշարժ բանակի պատրաստութեան ասպարէզին մէջ, այսուհանդերձ կարելի չէ բաղդատել ֆրանսական նուաճումները գերմանականին հետ։

Նախ կարգ մը ֆրանսական ռազմական արտադրութիւններ գոհացուցիչ չեն, ռազմական ճարտարարուեստի ղեկավարութիւնը գործի մարդոցմէ բաղկացած չէ,— անհրաժեշտ է ուժ տալ, նորոգել, լրացնել։ Բայց որպէսզի շինուին նոր ռազմամեքենաներ, պատրաստուին նորատիպ արտադրութիւններ, անհրաժեշտ է վարկ, հսկայական վարկ։

Այստեղ պէտք է խոստովանիլ, որ ռազմական ճարտարարուեստին նուիրուած մեր գործարանները անշարժութեան մատնուեցան վերջերս բանուորական ցոյցերու հետեւանքով, եւ բանուորներու այդ ցոյցերը միշտ մտահոգութիւն կը պատճառեն մեր զինարուեստին։

Այսպէս, մինչ Գերմանիա կը սպառազինուի ոտքէն մինչեւ գլուխը, Ֆրանսա զբաղած է ներքին վէճերով։ Ահա թէ ինչու ռազմական ճարտարարուեստին մէջ եւս Գերմանիա կը պահէ իր գերակշռութիւնը։ Գերմանիա զօրաշարժի ենթարկած է իր ամբողջ ճարտարարուեստը, կառավարութիւնը ուզած վայրկեանին կրնայ իր տրամադրութեան տակ դնել երկրին արտադրութիւնը, անհրաժեշտ վարկը, նախանիւթերու եւ սնունդի արդիւնաբերութիւնը։

Ուշադիր դիտող մը Գերմանիան պիտի նմանցնէր ընդարձակ դաշտի մը, ուր ամէն աշխատանք կը կատարուի պատերազմի համար։

ՋՕՐ. ՓՕԼ ԱԶԱՆ

ԾԻԾԱՂ

Օկիւսթ.— Ինչո՞ւ փոխեցիր յանկարծ քու ճամբադ։

Մարիուս.— Փողոցին ծայրը կը գտնուի բժիշկիս նստած սրճարանը։ Երբ բժիշկս տեսնէ որ տարիէ մը ի վեր հիւանդ չեմ եղած եւ իրեն չեմ այցելած, ամօթէս պիտի կարմրիմ, — լաւ է ճամբաս փոխեմ։

×

— Տղաս, քեզի միշտ կ'ըսեմ որ պզտիկները սեղանի վրայ չեն շատախօսեր։

— Բայց մայրիկ, քանի որ ուզած ուտելիքներս չկան, բերանս ի՞նչ բանի գործածեմ։

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԵՎԳԱՖԸ ՏԷՐ ՏԻՐԱԿԱՆ ՀԱՅ ԿԱԹՈԼԻԿՆԵՐՈՒ ԱԶԳ. ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ

— . —

Պոլսոյ վերջին թղթաբերէն հետեւեալ տեղեկութիւնները կը քաղենք.—

Եվգաֆի կեդրոնէն (Անգարա) ընդհանուր քննիչ Պայ Նէճաթի եկած ու ձեռնարկած է քննելու հայ կաթոլիկներքին կազմակերպութիւնը, ժողովներուն հանգամանքը, հոգեւոր եւ աշխարհական տարրերուն իրաւասութիւնները, իրարու յաջորդած միւթէվէլլիներուն ինչ եղանակով ընտրուած ըլլալը, Ս. Յակոբ հիւանդանոցի մատակարարութեան փուլերը, Պ. Մարիկեանի հրաժարումը իր բացած դատէն, անոր կողմէ դատարան ներկայացուած եւ 25 ամբաստանութիւններէ բաղկացած հարցարանը, հաշուետուութեան հին ու վերջին հաշիւները եւն.։

Հրաւիրուած են բացատրութիւն տալու Պ. Պ. Փօլ Ալլան եւ Յովհ. Գասպեան։ Այս վերջինը ներկայացած չըլլալով, օրինական միջոցով պիտի առնուին իր բացատրութիւնները եւ հետզհետէ պիտի հրաւիրուին Պ. Մարիկեան եւ ամէն անոնք որոնց անունը յիշուած է այս գործառնութեանց մէջ։

** Հայ կաթոլիկներու հոգեւոր պետ Քիրէճեան արք. ասկէ առաջ մերժած էր Եվգաֆի պաշտօնեաներուն ցուցնել կալուածական պայմանագրութիւնները, առարկելով թէ եղածը ոտնձգութիւն կը համարի եւ հետեւաբար դիմած է կեդրոն։ Հակառակ ասոր, Եվգաֆի ազդարարութեան վրայ, վարձակալները սկսած են Եվգաֆի ընել իրենց վճարումները։

Միեւնոյն գործողութիւնը կատարուած է զանազան թաղերու մէջ գտնուող այն աթոռապատկան եկեղեցիներու կալուածներուն համար՝ որոնք ժողովրդապետներու կողմէ կը մատակարարուին։

** Ս. Յովհան Ոսկեբերան եկեղեցին ալ իր բոլոր հասոյթները, ինչպէս յուղարկաւորութեան, խըղի, մոմի, պնակի դրամները սկսած է յանձնել Եվգաֆին, եղած ծախքերուն հաշիւին հետ միասին։ Եվգաֆի տեսչութիւնը ըսած է եկեղեցական պաշտօնէութեան թէ իրենց թոշակները ուղղակի իրմէ պիտի ստանան։

** Ճիւմհուրիէթ կ'ըսէ թէ քննիչը պիտի զբաղի նաեւ հայ կաթոլիկ Պատրիարքարանի կալուածներով, որոնց մատակարարութիւնը Եվգաֆի անցած է։

Ս. ՅԱԿՈԲԻ 20,000 ՍԹԵՐԼԻՆԸ ՊԷՅՐՈՒԹ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ Է

— . —

Թուրք թերթերը կը պատմեն.—

Հանգուցեալ Տավուտ փաշա, որ օսմանեան կայսրութեան օրով եղած է հանրօգուտ շինութեանց նախարար եւ Լիբանանի կառավարիչ, ժամանակին 20.000 սթերլին կտակած է հայ կաթոլիկներու Ս. Յակոբ հիւանդանոցին, կտակարար կարգելով օրուան պատրիարքը եւ վարչութեան ու հիւանդանոցի հոգաբարձութեան ատենապետները։ Դրամն ալ կը փոխադրուի Լոնտոն, անգլիական դրամատուն մը։

Տավուտ փաշայի մահէն յետոյ, դրամը կը փոխանցուի Նազլեան գերապայծառի, վարչութեան ատենապետ Յովհաննէս Գարաճեանի եւ Ս. Յակոբի հոգաբարձութեան ատենապետ Ծերակուտական Երամի։

Հոգեւոր հովիւը յետոյ կը մեկնի Պոլսէն, իսկ երկու ատենապետները կը մեռնին։ Ասոր վրայ, Պ. Պ. Փօլ Ալլան, Տօքթ. Գասպեան եւ Ռուբէն Լուսարար իրենց անուան կը փոխանցեն կտակադրամը եւ մաս մըն ալ կը գանձեն, յայտնելով որ պիտի յառաջացնեն Ռէօնթկէնի մեքենայի մը եւ առողջապահական անօրէնութեան կողմէ անհրաժեշտ դատուած կարգ մը գործիքներու գնման։

Գանձումի լուրը առնելուն պէս, Նազլեան արք. արգելք կը դնէ կտակադրամին վրայ, միւս կողմէ Զմմառի վանքին թուղթերուն մէջէն կը գտնէ կտակագիրը եւ անգլիական իշխանութեանց դիմելով դրամը կը փոխադրէ Պէյրութ, հայ կաթոլիկ պատրիարքարանի կեդրոնը։ Եւ որպէսզի բոլոր պայմանները լրանան, Պէյրութի մէջ կը հիմնեն նաեւ «Ս. Յակոբ» անունով հիւանդանոց մը ու կտակատար արձանագրել կուտան պատրիարք Արփիարեան գերապայծառը եւ վարչութեան ու նորաշէն Ս. Յակոբի ատենապետը։

Հօկը Հօկին դէմ

— . —

Չենք բաժներ

(ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԱԶԴ.)

ԽՄԲ.— Այս գրութիւնը ծոյնութեամբ կ'արտատպենք Ֆրէզնոյի Մշակէն (25 սեպտ.).—

Սաքրամէնթոյի Հօկի մասնաճիւղս կուզայ հրապարակաւ ըսելու թէ՝ մենք չենք ԲԱԺՆԵՐ այն ստորին եւ Հայաստանի ընդհանուր շահերուն դաւաճանող «հեռագիր»ը, որ երեւցաւ «Նոր Ուղի» թերթի սեպտ. 18, 1936 ուրբաթ օրուան թիւով, զոր Քալիֆ. Հօկերու շրջանային պատգ. ժողովին կողմէ հեռագրուած է Խ.Ս.Հ.Մ. Ժողովրդական կոմիսարներու խորհուրդի նախագահ Վ. Մ. Մոլոտովի, որ, ինչպէս կը խօսուի, արդէն շնորհազուրկներու կարգն է անցած...

Սոյն հեռագրին մէջ երեւցած կարգ մը մտքերը չեն համապատասխաներ Խ. Հայաստանի մէջ աճող հայութեան շահերուն ընդհանրապէս եւ սփիւռքի հայութեան զգացումներուն եւ պահանջներուն մասնաւորապէս. որովհետեւ նոր սահմանադրութեամբ— որուն վրայ կը հիմնան(՞) այժմու հեռագրողները,— սովետական սիսթէմի տակ քաղաքավարութեամբ կը խլուին Ախալքալաքը, Լեռնային Ղարաբաղն ու Նախիջեւանը, Հայաստանի պատմականօրէն մաս կազմող այս հայաշատ եւ ամէն կողմէ շահաբեր հողամասերը, որոնք կը տրուին այսօր Վրաստանի եւ Ադրբէջանի։

Այս անարդարօրէն եղած բաշխումով մեր արդէն փոքրիկ եւ աղքատիկ Հայաստանը կը զրկուի ամէն իրաւունքէ՝ թէ ներքին եւ թէ արտաքին շահերու տեսակէտով եւ կը դառնայ անզօր, ստրուկ եւ խղճալի ...

Մենք զգալով մեր հայրենիքի հանդէպ եղած այս անարդար որոշումը, չենք բաժներ քաշուած հեռագրին մէջ արտայայտուած քծնող մտքերը, որոնց տուն տուողներն են, ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ Ամերիկայի Հօկի Կեդր. Վարչութիւնը, միջազգային բոլշեւիկ Բէօզէեաններ, Սէլեաններ, Զօլաքեաններ եւ ասոնց նման շատ մը աննկարագիր մարդիկ, որոնք ոչ ազգ եւ ոչ ալ հայրենիք կը ճանչնան, բայց միշտ ալ շահագործեր են Հայաստանի աշխատաւորութիւնը ի նպաստ իրենց քմահաճոյքներուն, իսկ Ամերիկայի աշխատաւորութիւնը, որ այս ստրուկները կը կերակրէ եւ Հօկի Կեդր. Վարչութեան շարաթափճարները կը հայթայթէ։ Յիշեալները պատուհասներ են դարձած Հօկեան շարքերուն եւ մասնաճիւղերուն մէջ՝ իրենց մասնաւոր «լրտեսներով», որոնց միջոցաւ կը պարտադրեն Հօկի մասնաճիւղերը առնելու այսպիսի բռնարհեցուցիչ քայլեր, որ այսպիսով Ամերիկայի համայնավար փարթիի մեծերուն աչքին լոյսը դառնան, այլապէս փողոց պիտի նետուէին որպէս «փտած տանձեր»։

Ահա թէ ինչու մենք չենք բաժներ այսպիսի չինծու հեռագիրներու միտքերը, ուր անպատկառօրէն կը խօսուի «ամերիկահայութեան ջախջախիչ մեծամասնութեան» անունով, որմէ իրականութեան մէջ ոչ ոք լուր ունի, բացի Նիւ Եորքի մէջ նստած հայանուն բոլշեւիկ քլիքէն։

Խաղաղականի եզերքէն մինչեւ Ատլանտեանի եզերքը բնակութիւն հաստատող հայ աշխատաւորութիւնը, ինչպէս նաեւ Խ. Հայաստանի վերաշինութեան գործին նուիրուած սփիւռքի հայութեան հոգւոյն, խղճին, սրտին եւ զգացումներուն դէմ է Հօկերու վրայ պարտադրուած այս տեսակ հեռագիրներու ելոյթը բաժնելը։

Դժբախտաբար թէ բարեբախտաբար՝ այս հեռագիրները պատրաստողները եւ գովաբանողները ոչ ազգի եւ ոչ ալ հայրենիքի գոյութեան կը հաւատան, եւ հետեւաբար Հօկի մասնաճիւղերը եւ հայ հասարակութիւնը, որ ասոր հակառակը կը դաւանի, չի կրնար բաժնել այս տեսակ հեռագիրներու միտքերը։

Մենք, ուրեմն, դէմ ըլլալով դրկուած այսպիսի ստորնացուցիչ հեռագիրներուն, խստիւ կը դատապարտենք Քալիֆորնիոյ Հօկերու Շրջ. Պատգ. Ժողովի այս ելոյթը, վստահ ըլլալով որ Հօկի շարքերուն մէջ կան տակաւին հարիւրաւոր ազնիւ, կորովի եւ հայրենասէր ընկերներ, որոնք ամէն կերպով բարձր պիտի սեպեն Խ. Հայաստանի շահերը, ամէն բանէ վեր ու ամէն բանէ առաջ։ Հօկի անդամներու, ինչպէս նաեւ Խ. Հայաստանի սրտցաւ բարեկամներու միտական փափաքն ու ցանկութիւնն է եղած այս։

Թող կորչին կուսակցական շահերով տարուած եւ Հօկի մէջ բոյն դըրած բոլոր լրտեսները։

Կեցցե՛ն Հօկի եւ Խ. Հայաստանի շահերուն նուիրուած գործունեայ, անկեղծ, վեհոգի եւ հայրենասէր անդամները։

Հօկի Սաքրամէնթոյի մասնաճիւղի վարչութիւն
Քարտուղար՝
Արտաշէս Պէրպէրեան

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

— • —

Աթէնքի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (9 հոկտեմբեր).

— «Խ. Միութեան ներքին տագնապը եւ համայնավար կուսակցութեան պառակտումը ծանր անդրադարձում ունեցած են Հայաստանի կացութեան վրայ։ Շարժանկարի արագութեամբ, դէպքերը իրարու յաջորդեցին մեր հայրենիքին մէջ։

Աղասի Խանջեան վերջ տուաւ կեանքին, բազմաթիւ կուսակցական — պետական գործիչներ շնորհազուրկ եղան, գրագէտներ եւ բանաստեղծներ ձերբակալուեցան ու աքսորուեցան ու առաջին գիծերու վրայ քաշուեցան Ստալինի եւ Բերիայի հաւատարիմ պնակալէզներ, որոնք օրն ի բուն անոնց փառաբանութիւնն ու գովքը կ'ընեն թերթերու սիւնակներէն եւ ամպիոններէն։

Փոփոխութիւնները եւ մաքրագործումը կատարուեցան շշմեցուցիչ արագութեամբ, կարծես թէ քաղաքացիական պատերազմի մը նախօրեակը կ'ապրէր Հայաստան։

Հիմա լռութիւն կը տիրէ։ Խորհրդաւոր լռութիւն մը, որ չարագուշակ նախանշանն է գալիք դժբախտութիւններուն եւ ցնցումներուն։ Ոչինչ չենք գիտեր Հայաստանի այժմու կացութեան մասին։ Առաջ, գոնէ անհատական նամակներով, կապը կը պահուէր երկրին հետ եւ կարելի կ'ըլլար աղէկ դէպ լուրեր ստանալ։ Այդ մխիթարութիւնն ալ շատ տեսնուեցաւ երեւի, քանի որ վերջին երեք ամիսներուն, Հայաստանէն ոչ մէկ նամակ ղրկուած չէ արտասահման։ Հասկնալի է որ նամակները վար կը դրուին գրաքննութեան կողմէ, որ խստութեամբ կը գործադրուի այս օրերուն։

Հայաստան խորհրդային լուծին տակ կը գտնուի 1920էն ի վեր։ Միամտաբար կը յուսայինք թէ տարուէ տարի կացութիւնը աւելի պիտի պայծառանար, խստութիւնները պիտի վերնային, կեանքը աւելի տանելի պիտի ըլլար մեր երկրին մէջ։ Սակայն դէպքերը ցոյց տուին որ մենք խաբուած ենք։

Երեւութային խաղաղութեան տակ, երեւի բուռն վէճեր ու տարակարծութիւններ կային երկրի վարիչներուն միջեւ, որոնք առիթէն օգտուելով, իրենց թունաւոր ժանիքները ցոյց տուին, աջ ու ձախ մաղձ թափելով։

Քանի մը տարի առաջ, Դաշնակցութեան մղձաւանջն էր զիրենք սարսափեցնողը, հակառակ այն իրողութեան, որ երկրին մէջ, Դաշնակցութիւնը, իբր կազմակերպութիւն, գոյութիւն չունէր։ Հիմակ հրետանին ուղղուած է տրոցկիստներու դէմ, խորհրդային ընկերվարական պետութեան «դաւադիր»ներուն դէմ, որոնք իբր թէ ծրագրած էին հակայեղափոխութեամբ եւ ահաբեկումներով իշխանութիւնը գրաւել։

«Դաւադիր»ներուն ղեկավարները գնդակահարուեցան եւ անոնց հետեւորդները աքսորուեցան հեռաւոր Սիպերիոյ սառնամանիքները, ուր պիտի քաւեն հաւանաբար իրենց չգործած մեղքերը։

Շատ հաւանական է որ ժամանակ մը յետոյ նոր խնդիր մը յուզուի, նոր պայքարի ազդանշան տրուի, այսօրուան կուռքերը տապալելու եւ նոր կուռքեր պաշտամունքի առարկայ դարձնելու համար»։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Դաշնակցութեան օրը

— • —

ՎԱԼԱՆՍ, 13 հոկտ. (Յառաջ).— Ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս խանդավառութեամբ տօնուեցաւ «Դաշնակցութեան Օր»ը, հոկտ. 10ին, շաբաթ երեկոյ թատրոնի սրահին մէջ։ Ընտիր բազմութիւն մը եկած էր լսելու Հ. Յ. Դաշնակցութեան խօսքը, եւ 46 տարիներու կատարած գործը յանուն հայ ժողովուրդի շահերուն։ Օրուան նախագահ ընկ. Շ. Զօթեան կարճ բանախօսութեամբ մը «Մշակ բանուոր»ով հանդէսը բացուած յայտարարեց։ Արտասանութիւններ ըրին Մ. Պլըքեան, Մ. Դաւիթեան, Ա. Մարգարեան եւ Ն. Պողոսեան, ջերմապէս գնահատուելով։

Յետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը ընկ. Վ. Համբարձումեան, որ բացատրեց թէ Դաշնակցութեան Օրը ոչ թէ սնափառութեան ու փառամոլութեան համար է, ինչպէս կ'ուզեն ցուցնել կարգ մը բթամիտ մարդիկ, այլ «Դաշնակցութիւնը կ'ուզէ այս տօնի միջոցով քննել անցեալը եւ ապագային համար դասեր առնել։ Դժբախտաբար կան մարդիկ որոնք կը փորձեն խեղաթիւրել հայ ժողովուրդի անցեալ պատմութիւնը հարուածելու համար Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։ Որովհետեւ գիտեն որ հայ ժողովուրդ եւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւն միաձուլուած են իրարու»։

Ընկերը հետեւեալ գեղեցիկ խօսքերով վերջացուց իր բանախօսութիւնը, իբրեւ պատասխան անոնց, որոնք կ'ուզեն քաղաքականութիւն խաղալ ի գին ամէն զոհողութեան։ «Հայկական նուիրական աւանդութիւն մը կը պատմէ թէ գիւղական հիւղակներու մէջ ամէն տուն իր պահապան օձն ունէր։ Օձի ներկայութիւնը բախտաւորութեան, իսկ բացակայութիւնը՝ դժբախտութեան նշան կը համարուէր։ Օր մը հայ գիւղացիի մը փոքրիկ անմեղ մանուկը իրենց տան օձին պոչը ամուր մը կը սեղմէ եւ օձը չկարենալով պոչն ազատել անոր ձեռքէն, կը խայթէ զայն։ Երեխան կը մեռնի։ Փոքրիկին հայրը զայրոյթէն կացինը կ'առնէ եւ կը յարձակի օձին վրայ եւ պոչը կը կտրէ։ Օձը կ'ապաստանի գիւղի ջրաղացի քարերուն մէջ։ Տան բախտը կը խորտակուի, դժբախտութիւնը բոյն կը դնէ։ Հայ գեղջուկը կրկին կ'երթայ օձը փնտռելու եւ տուն վերադարձնելու։ Օձը քարերուն մէջէն կը պատասխանէ.— Ո՛չ, բարեկամ, չեմ կրնար գալ։ Որքան ատեն որ դուն յիշես փոքրիկիդ մահը եւ ես ալ իմ պոչս, մենք իրար հետ հաշտ չենք կրնար ապրիլ»։ Այսօր պատկերը նոյնն է։ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը որքան ատեն որ կը զգայ իր միլիոնաւոր զոհերու անդառնալի կորուստը, չի կրնար հաշտուիլ Թուրքին հետ։ Սահմաններու խնդիր ունինք ներկայ կորիզ Հայաստանին մէջ եւ անկէ դուրս,— Թրքահայաստան, որ անխուսափելի կերպով պիտի սրէ մեր յարաբերութիւնները»։

Ընկերոջ այս յուզիչ օրինակը ընդունուեցաւ տխուր, բայց երկար ծափերով։

Ն. Թէպոյեան

Թէլ Ավիվ

— . —

Թէլ - Ավիվ աշխարհի առաջին եւ միակ քաղաքն է հրէական։ 100.000 բնակիչ ունի։ Քաղաքը բոլորովին նորաշէն։ Շոգեկառքերը չարունակ հրէական բազմութիւն մը կը բերեն, չուենուելը նոյնպէս։

Ու քաղաքին մէջ խանութներու նշանատախտակները եբրայերէն տառերով, հանրային շէնքերու ճակատները եբրայերէն բառերով։

Ահա Հրէաստանը վերջապէս։

Շինուած են թանգարաններ, դպրոցներ, զբօսարաններ, մարզարաններ, ծառուղիներ, ուր կը խայտայ հրեայ երիտասարդութիւնը՝ եբրայերէն հնօրեայ բարբառը իրենց շրթներուն։

Քաղաքապետն է Մէյր Տիզինքով, 75նոց մարդ մը, որ ճերմակ ձիու մը վրայ նստած՝ ամէն օր կը տեսնուի նաւահանգիստէն քաղաքապետարան երկարող ճամբուն վրայ։

Թէլ - Ավիվ պարծանքն է Հրեաներուն, որոնք իրենց տարիներու տառապանքին տակ թաղուած հայրենասիրութեան զարթօնքը կը տեսնեն յառնող այս քաղաքին մէջ։ Եւ եթէ այս քաղաքը ուրիշ ժողովուրդներու համար ալ իմաստ մը ունի, ատիկա այն է թէ կորստեան դատապարտուած, անիրաւուած կամ հալածուած ժողովուրդ մը յանկարծ, պատմութեան մէկ խաղով, կը վերադառնայ իր հողերուն, կը շինէ իր երդիքը եւ քաղաքակրթութիւնը։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

Գերմանիոյ գաղթային պահանջները

Գերմանիոյ Գաղթային Դաշնակցութիւնը տենդագին պայքար մը բացաւ վերջերս: Ցայտարարութիւններ փակցուցին բոլոր քաղաքներուն մէջ եւ գրքոյկներ բաշխեցին փողոցներուն մէջ, անդամակցութեան հրաւիրելով ժողովուրդը: Սինէմաներուն մէջ շարժանկարներ կը նկարագրէին Քամէրունի եւ ուրիշ նախկին գաղթավայրերու գեղեցկութիւնները եւ Գերմանիոյ կատարած շինարար աշխատանքները: Ուրիշ քարոզչական շարժանկարներ ալ կը պատրաստուին եւ ամէն օր բազմաթիւ հրատարակութիւններ կ'ըլլան, բացատրելու համար Գերմանիոյ գաղթային պահանջները:

Արդ, ճիշդ այս օրերս լուր տարածուեցաւ թէ Գաղթային Դաշնակցութիւնը լուծուած է: Իրականութիւնը սա է.— Յետաձգուած է գաղթային համագումարը, որ տեղի պիտի ունենար մօտերս, Պրէսլաուի մէջ: Այս յետաձգման պատճառներն ալ դիւանագիտական են: Գերմանիա այս շաբթու պիտի ղրկէ իր պատասխանը անգլիական ծանուցագրին՝ նոր Լոքառնոյի մասին: Արդ, այս կարեւոր բանակցութեանց ընթացքին չեն ուզեր վրդովել Անգլիոյ հանրային կարծիքը, գաղթային պահանջներ արծարծելով: Ֆոն Ռիպպէնթրոփ, որ մօտերս Լոնտոն պիտի երթայ իբրեւ դեսպան, յաջողած է համոզել Հիթլէրը թէ ժամանակը չէ գաղթային համագումար հրաւիրելու:

Այս յետաձգումը չի նշանակեր թէ Գերմանիա հրաժարած է իր գաղթային պահանջներէն: Ընդհակառակն, այս հարցը Գերմանիոյ համար կը կազմէ իրաւունք մը որ պիտի պահանջուի կա՛մ ուղղակի, կամ բանակցութեամբ՝ Ռիպպէնթրոփի միջոցաւ եւ կամ իբրեւ սակարկութիւն՝ Անգլիոյ հետ:

ՑԱՆՑԱՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐԱՊԵՏՆԵՐԸ պիտի ղրկուին ուսուցչական պաշտօնէ, Պավարիոյ կաթոլիկ դպրոցներու մէջ, 1937 յունուար 1էն սկսեալ: Արդէն իսկ արձակման հրաման ստացած են 600 մարապետներ: Կը կարծուի թէ 2000 Քոյրեր պիտի կորսնցնեն իրենց պաշտօնները:

ՑՈՒՆԱՍՏԱՆԷՆ ՄԵԿՆՈՂՆԵՐՈՒ համար 20,000 տրախմի (40 անգլ. ոսկի) տուրք սահմանուած էր վերջերս: Ելմտական յանձնաժողովը որոշեց ջնջել այս տուրքը:

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ Թերթերը կը շարունակեն քննադատել Ֆրանսական կառավարութիւնը, համայնավար Թորէզի ճառին առթիւ: «Քէօլնիշէ Ցայթունկ» կը հարցնէ.— «Ֆրանսական կառավարութիւնը պէտք է յայտարարէ թէ ո՞րն աւելի կարեւորութիւն կու տայ, համայնավարներու ներքին գործակցութեա՞ն թէ Գերմանիոյ բարեկամութեան: Եթէ միջադէպը չկարգադրուի պատշաճ ձեւով, Գերմանիա գիտէ իր ընելիքը»:

ԱՒՍՏՐԻՈՅ վարչապետը վիթխարի ցոյց մը սարքած է, մարտական կազմակերպութեանց լուծման առթիւ: Իր Հայրենասիրական Ճակատին 350 հազար անդամները ցոյցեր պիտի կատարեն շաբաթ գիշերէն մինչեւ երկուշաբթի: Կիրակի առտու տեղի պիտի ունենայ թափօր մը, որուն միայն Վիէննայէն պիտի մասնակցին 200,000 հոգի: Կառավարութիւնը 50 հազար ձրի տոմսակ տրամադրած է ֆութպոլի մրցումներու, 50 հազար սինէմայի եւ 10 հազար ալ թատրոնի համար: Ասկէ զատ 400 հազար ձրի ճաշ եւ նոյնքան ալ շոգեկառքի տոմսակ պիտի բաժնուի: Ամբողջ Վիէննա պիտի դրօշազարդուի շաբաթէն մինչեւ երկուշաբթի:

ՋԵՂՋԻ ՍԱՀԸ որ երկուքուկէս առ հարիւր նշանակուած էր անցեալ շաբթու, իջաւ երկուքի:

ՊԱՆՔ ՏԸ ՖՐԱՆՍԻ բաժնետէրերու ժողովը տեղի ունեցաւ հինգշաբթի օր, մասնակցութեամբ 900 ներկայացուցիչներու (ի դիմաց 42,000 բաժնետէրերու): Այս առթիւ բուռն յարձակումներ կատարուեցան Աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարին՝ Պ. Լէօն Ժուհոյի դէմ, որ կը մասնակցի համաձայն նոր օրէնքին (24 յուլիս 1936): Խստօրէն քննադատուեցաւ եւ ընդմիջուեցաւ նաեւ նոր վերատեսուչը, Պ. Լապէռի, «200 ընտանիքներ»ու ներկայացուցիչներուն կողմէ: Ի վերջոյ ընտրուեցան երկու խորհրդականներ եւ վերընտրուեցան երեք հաշուեքննիչները:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻ կառավարութեան դէմ բուռն յայտարարութիւն մը հրատարակուեցաւ ի դիմաց 300 թերթերու եւ հանդէսներու: Ցայտարարութիւնը խստօրէն կը ձաղկէ անոր քառամսեայ պաշտօնավարութիւնը եւ անխնայ պայքար կը յանձնարարէ մասնաւորապէս «քաղաքակրթութեան ամէնէն վտանգաւոր, ամէնէն նենգամիտ թշնամիին՝ համայնավարութեան դէմ»:

«ԶԳԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ԳՕՏԻՆ», որ մօտ հարիւր տարիէ ի վեր ցուցադրած կը մնար Քլիւնիի թանգարանին մէջ, վերցուեցաւ, որովհետեւ մասնագէտ մը հաստատած է թէ կեղծ է բոլորովին, խաչագողի մը կողմէ ծախուած՝ Փարիզի հարուստներէն Ալէքսանտր տիւ Սոմէռարի:

ՆԱԽԿԻՆ ՀՐԵՂԷՆ ԽԱՂԵՐՈՒ յարաճուն սպառազինութեանց մասին շլնդալից տեղեկութիւններ կը հրատարակէ «Փօփիւլէռ», երեք օրէ ի վեր: Ալժերիոյ մէջ ալ խուզարկուեցան գնդ. տը լա Ռոքի կազմակերպութեան գրասենեակները:

ՆԱՒԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ վերջացաւ երէկ, բանակցութիւններ կատարուած ըլլալով երկու կողմերուն միջեւ, կառավարութեան յանձնարարութեամբ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ մայր մը ածելիով եւ կացինով սպաննեց իր աղջիկը, որ վերջերս արձակուած էր յիմարանոցէն: Յետոյ ջրանցքը նետուեցաւ, անձնասպան ըլլալու համար, բայց փրկուեցաւ:

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ» ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ

17 Հոկտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, **Sociétés Savantes**ի սրահին մէջ, **8 Rue Danton** մէթրօ՝ Օտէօն կամ Սէն Միշէլ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ **ԸՆԿ. Գ. ՔԱԼԱՅՃԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ** ԵՒ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ**

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻՆ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ ԹԱՌԻՍՏ ԺՈՐԺ եւ ՏԻԿԻՆԸ (Ամերիկայէն նոր վերադարձած), ԸՆԿ. ՈՒՋՈՒՆԵԱՆ (արտասանութիւն), Պ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ (երգ):

Ծախքերու մասնակցութիւն համար մուտք՝ 3 ֆրանք:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ.— 24 Հոկտ. կիրակի երեկոյ: ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ**

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները, 19 Հոկտ. երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8,30ին, ընկ. Մալխասեանի բնակարանին մէջ, rue des Sentiers, Պանեէօ. կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) ընկեր կարօ ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ 18 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 5ին, ընկ. Մուրատ Մուրատեանի բնակարանին մէջ: կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՕՅի (Մարսէյլ) Վռամեան ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Հրայր, Կայծակ, Մուրատ եւ Գայլ-Վահան խումբերու ընկերները 18 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4.30ին, ծանօթ հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ եւ զեկոյց Շրջ. ժողովի:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը 18 Հոկտ, կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, Միութեան գրադարանին մէջ, 5 rue de l'Eclipse, խիստ կարեւոր օրակարգ, անհրաժեշտ ներկայութիւն:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

կազմակերպուած Ֆ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին կողմէ 18 Հոկտ. կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին, Հայ Ակումբին մէջ, կը ներկայացուի **ԵՐԵՔ ՔԱՋԵՐ** (զաւեշտ 3 արար) գեղարուեստական բաժին Կ. Խաչի Սանուց Միութեան կողմէ, նուագ՝ Պ.Պ. Անմահեանի եւ Օսկեանի կողմէ, երգ, պար եւլն.: Մուտք (թէյ եւ խմորեղէն միասին) 3 ֆր., փոքրիկներու՝ 1 ֆր.:

Անկէնի **CASINO MUNICIPAL**ի շքեղ սրահներուն մէջ,

ԱՌԱՋԻՆ ԱՆԳԱՄ ԸԼԼԱԼՈՎ

Տեղի կ'ունենայ 17 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ, մինչեւ լոյս,

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԻՆ ԵՒ ՏԻԿՆՈՋԸ

Mme & Mr PATENOTRE DESNOYERSի

կը մասնակցին ծանօթ արուեստագէտներ

ՏԻԿԻՆ ԹԷՐԶԻՊԱՇԵԱՆ (de l'Opéra de Marseille),

Mlle Renée France, Պ. ՖԻԼԻՊ ԱՂԱՋԱՐԵԱՆ,

եւ **Fantaisiste Sud-Américaine ROSITA ALTÉA**

որ կ'երգէ եւ կը պարէ մասնակցութեամբ Compositeur José Mariaի

եւ յայտնի պարող **PEPITO VASQUEZ**ի

Ինչպէս նաեւ

Casinoի 15 հոգինոց նուագախումբը եւ 6 հոգինոց ճազը:

ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ — ՃՈԽ ՊՈՒՖԷ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

ՄՈՒՏՔ 10 ՖՐ.

ՀԱՂՈՐ. ՄԻՋՈՑ.— Շոգեկառք՝ կառ տիւ Նորէն, Օթօպիւս՝ թիւ 54 Թրինիթէէն:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

կազմակերպուած Զ. Ո. Միութեան Վալանսի մասնաճիւղին կողմէ տեղի պիտի ունենայ 18 Հոկտ. կիրակի կէս օրէ վերջ վերջ ժամը 2.30ին, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ:

կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները:

Մուտքը ազատ է:

ԵԴՈՒԱՐԴ ԳԱԼՓԱՔՃԵԱՆ

ԴՐԱՄԱՏՈՒՆ, **48 rue de la République, Marseille**

Tél. Colbert 74—51, 47—22

Օտար դրամներու փոփոխութիւն, չէքեր կը տրուին ամէն երկրի համար: կը գնենք եւ կը ծախենք ոսկի դրամներ:

ԼԱՒ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ:

ԵՂԻՇԷ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

AMERICAIN LLOYD	**ORIENT LLOYD**
48 rue de la République	**7 rue Auber, Paris**
Մարսէյլ, Tél. C. 47-22 եւ C. 74-51	Tél. Opéra 67-77 67-78

Նաւային բոլոր ընկերութիւններու ներկայացուցիչ:

Տոմսակներ՝ ամէն տեղի համար, Հայ ճամբորդներու համար մասնաւոր գին: Ունինք թղթակիցներ աշխարհի ամէն կողմը:

ՎՍՏԱՀԵԼԻ ՏՈՒՆ:

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ ԾԱԽՈՒ ԵՆ

2.— Ինքնաշարժ մը «Մաթիս» մարք, ունի 14 ձիու ուժ, գին՝ 1900 ֆր.: կրնաք սակարկել:

3.— Սափրիչի խանութ մը՝ հարուստ եւ բանուկ հրապարակի վրայ, ունի 3 արանց, 3 կանանց աթոռներ, նաեւ 2 սենեակ, ճաշարան, խոհանոց եւ պարտէզ մը, կահ-կարասիներով միասին: Մատչելի գին:

Դիմել՝ ՉԱԼԸՄԵԱՆի, **3 Ave. de la Porte d'Orléans, Paris (14).**

ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ

(Aigle d'Arménie)

ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

Հիմնուած 1936ին, **Récépissé de déclaration No. 1929, le 8 Juillet 1936**

Նպատակն է հայ նորահաս սերունդին մէջ զարգացնել ընդհանուր մարմնակրթանքը.

Մշակել երգի ճաշակը.

Պահել ու զարգացնել ընկերական եւ իրերօգնութեան կապը իրարու մէջ,

Պաշտպանել իր անդամակիցներուն բարոյական եւ ընկերային շահերը:

Տեղեկութեանց համար դիմել Ակումբին կեդրոնը, հիմնադիր Ա. Լ. ԱՃՃԵԱՆի, 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Կ'ՈՒԶՈՒԻ կարժեքենայի վրայ աշխատող լաւ գործաւորուհի մը: եւ ափրանթի մը քոնֆեքսիոնի աշխատանքներու համար:

Դիմել՝ Պ. Gimի, 31 Rue du Caire, Métro Réaumur-Sébastopol.

Կ'ՈՒԶՈՒԻ լաւ ափիէսէօր մը, ներկայանալ էշանթիյոնով: Կ'ուզուի նաեւ լաւ գործաւոր մը՝ աթրիէի մէջ աշխատելու համար: Դիմել Պ. Խաչունեանի, 19 rue Henri Monnier, Paris (9):

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հ. Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամուհիները այսօր շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Nil Bleu ճաշարանին վերնայարկը:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՄԱՐՍԷՅԼ, Կ. Մ.— Տետրակները ղրկուած են ընկ. Ճանիկեանի հետ:

ԼԻՈՆ, Մ. Տ. Պ.— Ստացած ենք:

ԼԻՈՆԻ ՀԱՅ ԾՆՈՂՔՆԵՐՈՒՆ

18 Հոկտ, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 69 rue Louis Blanc, Լիոն, Հայոց եկեղեցիին մէջ տեղի ունենալիք ժողովին կը հրաւիրուին հայ ծնողքները եւ հայեցի կրթութեան նախանձախնդիր երկսեռ ազգայինները: Տեղեկութիւններ պիտի տրուին մանկապարտէզի եւ հոգաբարձութեան մասին: Ցեղույն վրայ պիտի կատարուի երեկոյեան դասընթացքներուն հետեւիլ փափաքող երկսեռ պատանիներու արձանագրութիւնը: փափաքողները կրնան դիմել ամէն օր Պ. Միհրան Հաճի Պօղոսեանի, 6 rue François Garcin, կամ հինգշաբթի օրերը Հայոց եկեղեցին, մանկապարտիզպանուհի Տիկ. Շահինեանի:

Լիոն Հոգաբարձութիւն

ԱՆԳԼԻԵՐԷՆ ԴԱՍԵՐ

Անգլիերէն լեզուի ուսուցման եւ գրականութեան դասընթացքներ: Դիւրուսոյց եղանակ եւ չափաւոր գին: Դիմել՝ ՎԱՀԱՆ ՔԵՐԷՍՏԷՃԵԱՆի, վկայեալ Թէհրանի Ամերիկեան գոլէճէն, Bachelor of Arts. Հասցէ՝ V. Kerestedjian, 17 Rue Maître-Albert, Paris (5):

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe. LYON

16 — 22 Հոկտ.

Առաւօտները ժ. 2.30ին երեկոները 8.30ին

Le Grand Film Populaire

Michel Strogoff

Գիներ 5 եւ 7 ֆր. location gratuite.

Ներկայ յայտարարութիւնը բերողին կը տրուի 2 մուտքի տոմսակ՝ զեղչուած գինով

REXY CINEMA (Lyon)

Cours Lafayette, angle Rue Garibaldi

16— 62 Հոկտ.

երեկոները ժամը 8.30

իսկ Հինգ. եւ Կիր. ցերեկ եւ գիշեր:

M. Chantal dans La Condole aux Chimères

Գիներ 3, 5 եւ 6 ֆրանք:

Ներկայ յայտարարութիւնը բերողին կը տրուի 2 մուտքի տոմսակ զեղչուած գինով

ՀԱՅ

ԲՈԼՈՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆՑ

«ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ» Ակումբի վարչութիւնը կը խնդրէ Փարիզի եւ շրջակայից բոլոր հայ կազմակերպութիւններէն առանց խտրութեան (հայրենակցականներ, միութիւններ, ընկերութիւններ, ակումբներ եւայլն), որ հաճին իրենց ճշգրիտ հասցէները տեղեկացնել Ակումբիս, ի՛նքնեւեալ հասցէով — Albert L. Achdjian F.P. 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ» Փարիզի եւ Շրջանի Յառաջի ցրուիչ Պ. ԱԻՆՏԻՊԷՆ:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Այդ պահուն եկաւ եւ գիւղի ծառամած քահանան: Անոր սովորաբար գոհունակ կլոր դէմքը սարսափի անկասկածելի դրոշմ մը ունէր: Խոնարհաբար բարեւեց գաւառապետները եւ ձեռքերը դուրս ինկած փորին վրայ դնելով՝ յանցաւորի նման կախեց գլուխը:

Էջմիածնի գաւառապետը ինչպէս բոլորս, աւելի մեղմ բնաւորութեան տէր, աւելի խելօք մարդ մըն էր: Անդրադառնալով որ եթէ այդ ձեւով շարունակուի, հակառակ արդիւնք մը պիտի ստացուի, Սուրմալուի գաւառապետին աչք ըրաւ, ինքը մօտեցաւ Սարգիս Արօր ու ձեռքը անոր ուսին դնելով՝ շատ անուշ լեզուով սկսաւ խօսիլ:

— Ինչ գործով գալերնիս գիտէք: Ի ցեր է: Կառավարութեան տեսչութեան ցեր է:

Կառավարութեան տեսչութեան տակ կալուածներուն աւելի հոգ պիտի տարուի, եկեղեցին աւելի պայծառ ու չէն պիտի լինի: Կարգ մը չարամիտ առաջնորդներու հետեւելով, հայ օրինապահ ժողովուրդը գտնուեցաւ անվայել արարքներու մէջ, ըմբոստացաւ: Ի հարկէ, կառավարութիւնն ալ իր կողմէն զսպողական անհրաժեշտ միջոցներու դիմեց:

Արիւն հոսեցաւ, բայց այդ ձեր մեղքն է, ըսել կ'ուզեմ՝ ձեր առաջնորդներուն մեղքը, որովհետեւ անոնք նոր օրէնքին իմաստը չարափոխուած կերպով կը բացատրեն տգէտ ժողովուրդին: Ձեզ լաւ կը ճանչնամ: Օրինապահ, լաւ հպատակ մըն էք, գիտէք, որ կառավարութեան օրէնքը անբեկանելի է: Միայն Արքայական Բարձրութիւնը կրնայ նորէն նոր կոչել օրէնք մը, որ, ինչպէս ըսի, հայ ժողովուրդի լաւութեան համար հրատարակուած է: Ի զուր է բոլոր ընդդիմութիւնը: Գիտեմ, որ դուք խելօք մարդ մըն էք, դիրքի, հարստութեան տէր, եւ պիտի չստիպէք մեզ դիմելու խիստ միջոցներու, որ մեզ համար ալ ցանկալի չեն, իսկ ձեզ համար կրնան շատ ծանր հետեւանքներ ունենալ... Ես անկեղծօրէն չէի ուզեր, որ դուք ալ նեղութիւններու ենթարկուիք, ո՞վ գիտէ... թերեւս մինչեւ Սիպիր..

Սարգիս Արօրը, գաւառապետին առջեւ յարգանքով կանգնած, արձանի նման անշարժ մնաց, առանց խօսք մը իսկ արտասանելու:

Որքան ալ որ անոր խօսքերը հաշտարար թոնով ըսուած, բայց Սարգիս Արօրը անձնական պատասխան մը չունէր անոնց տալիք: Այն՝ ինչ որ պիտի ըլլէր, հայ ժողովուրդի հաւաքական որոշումն էր, անոր կամքի արտայայտութիւնը: Սիպիրի հեռանկարն ալ այլեւս թոյլ միջոց մըն էր հոգուն մէջ տատամսում յառաջացնելու համար: Ինչ որ պատահէր, պիտի պատահէր. խուսափելու մասին չմտածեց իսկ: Թերեւս շատ բան կարողանար մոռնալ, թերեւս գեղականի որոշումը պարտադիր չսեպէր. բայց բան մը կար որ չէր կրնար մոռնալ, որ միշտ աչքին առջեւն էր. այդ՝ թոնրատան ժողովի ժամանակ Գէորգի հարցական խուզարկու հայեացքն էր, որ մինչեւ հոգիին խորքը իջած, ծանրապէս վիրաւորած էր իր ինքնասիրութիւնը:

— Տէ, բերէք բանալիները,— մեղմօրէն ըսաւ Էջմիածնի գաւառապետը ու ծիծաղելով անմիջապէս վրայ բերաւ.— գիտենք, որ ձեր եկեղեցին հարստութիւն չունի, քանի մը արծաթ խաչ, քիչ մը մոմ եւ սեւ կոպէկներ: ... Արդէն մեր կատարելիքը պարզ ձեւականութիւն մըն է: Թուղթը կը ստորագրէք՝ կը պրծնի կ'երթայ, ու մենք ալ այլեւս ձեզ չենք անհանգստացներ...

— Դուք գիտէք, որ առանց Կաթողիկոսի հրամանին...

— Ի՞նչ, — ու առանց ձգելու, որ Սարգիս Արօրը խօսքը վերջացնէ, Սուրմալուի գաւառապետ Պոնտոլովսկին անոր օձիքը թափահարելով վրան գոռաց.— ի՞նչ ըսիր, շան զաւակ, Կաթողիկոսի հրամա՞ն: Ալ ես քեզի կը ցուցնեմ Կաթողիկոսի հրամանը: Բանալիները ո՞ւր են... Հը՞, տէրտէր, քու քոմդ չկա՞յ:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 փրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 18 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 18 OCTOBRE 1936

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3247

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տարիներ առաջ, երբ նոր սկսեր էինք թուղթ մրոտել, կը կարծէինք թէ որքան շքեղ եւ սաւառնաթեւ բառեր ու բացատրութիւններ շարենք, այնքան լաւ պատկերացուցած կ'ըլլանք Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը:

Այսօր ալ, մասնաւորապէս տարագիր երիտասարդութիւնը իր զգացումները կ'արտայայտէ ա՛յդ նախասիրութեամբ:

Իրականին մէջ, ամէնէն գունազեղ բառերն ու յղացումները անզօր են պատկերացնելու այն ինչ որ կը ներկայացնէ Դաշնակցութիւնը:

Մէկ բառ միայն, իր իսկ անունը — ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ, շատ աւելի խօսուն է եւ բովանդակալից, քան ամբողջ բառարան մը:

Եւ յաճախ անարուեստ երգ մը, կռակի մէջ հիւած ռազմիկի մը սրտագին կանչը կամ խոնարհ աշխատաւորի մը զրոյցը շատ աւելի հարազատօրէն կը խտացնեն Դաշնակցութեան էութիւնը, անոր կեանքն ու գործը, քան «ուսումնական»ներու վառ երեւակայութիւնը, անոնց խօսքն ու գիրը:

Ինքնապաշտպանութեան, ճակատամարտի, զարնելու եւ զարնուելու տե՞նդ,— հին է երգը, բայց լսեցէք.

Սէգ Սիփանայ կանանչ գլխին,
Հայ քաջերն են անում խնդում,
Եւ ամպերի բարձրութեան միջին
Հսկայ Սիփանն է ամբողջ թնդում:
— «Էլ չի գայ մեզ մօտ թշնամին,
Սուր տեսաւ մեր պողովատին»:

Հայրենիքի գաղափա՞ր,— մեր ո՞ր վսեմ ոճը պիտի ունենար սա բառերուն ամեհի խորութիւնն ու խորհուրդը.

— «... Ի՞նչ կայ, լեցուեր էք քաղքըներ գրող մարդիկդ. քաղքըներէն խեր չկայ. կուզա՞ս հետս տանիմ մեր երկիրը. տես իմա՛լ անուշ երկիր է, իմալ ժողովուրդ ունինք... Արժէ որ մեռնինք անոր համար»(Գէորգ Չաւուշ):

Եւ կամ գիւղացին որ կը հառաչէ.

— «Երթամ տեսութեան մեր քարերին, մեր ձորերին, մեր բարձր սարին...»

Ազատութեան տե՞նչը, խօսքէն գործի վերածուած.

Մենք չենք ուզեր ազատ կամքի բռնութիւն
Ուխտել ենք կռուել, այդ սիրով մեռնել...

Եթէ Դաշնակցութիւնը կրցաւ դիմանալ այնքան փորձերու եւ փորձութեանց, եթէ կրցաւ մնալ միշտ ոտքի վրայ, կործանիչ եւ առնական, հակառակ դղրդագին փլուզումներու, եթէ ան այսօր ալ նոյն ուժգնութեամբ կը ներշնչէ ու բազմութիւններ կ'ալեկոծէ, հակառակ օտարութեան սառնամանիքներուն, գաղտնիքը իր այդ գծին մէջ է,— Դաշնակցութիւն:

Դաշնակցութիւն՝ մտքի, սրտի եւ կամքի: Ու մանաւանդ բազուկի: Մէկը լրացուցիչ՝ միւսին:

Դաշնակցութիւն՝ հաւատարմութեան, անձնուիրութեան, չարքաշութեան, վճռականութեան, խանդավառութեան, յարատեւութեան, կարգապահութեան եւ հաւատքի:

Դաշնակցութիւն՝ արծարծելու, խմորելու, զօրաշարժի ենթարկելու համար բոլոր արժէքներն ու ընդունակութիւնները, կազմակերպական եւ մարտական առաքինութիւնները, յանուն հալածական ժողովուրդի մը փրկութեան:

Մեր հակառակորդները չեն գտած այս գաղտնիքը:

Եւ ահա թէ ինչու արեւը երբեք չի խաւարիր Հ. Յ. Դաշնակցութեան վրայ, ոչ երկրի, ոչ ալ օտարութեան մէջ: Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՕՐ ՀԵՐՈՍԱՊԱՇՏՈՒԹԵԱՆ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան էութիւնը կարելի է բացատրել հերոսապաշտութեամբ:

Արդարեւ, այս կազմակերպութեան պատմութիւնը դիւցազներգութիւն (épopée) մըն է, որ աւանդական կապերով՝ կը հասնի մինչեւ մեր հինաւուրց քաջերը, մինչեւ Սասմայ Ծռերը:

Ի՞նչ է հերոսը, սակայն:

Չի բաւեր ըսել թէ հերոսը այն ռազմիկն է, որ կը մարմնացնէ քաջութիւնը, անձնուիրութիւնը, այլասիրութիւնը:

Չի բաւեր ըսել թէ. հերոսը այն մարդն է, որ գիտէ ողջունել մահը՝ ժպիտը շրթներուն:

Չի բաւեր ըսել թէ հերոսը այն ըմբոստն է, որ կը կռուի յանուն ազատութեան:

Հերոսը, անպայման, շինուած է տարբեր կերպասով, իր բարոյական նկարագրին մէջ հմայք մը ունի անսովոր, եւ բարձր կը մնայ մարդկային բազմութենէն:

Հերոսը տիտանն է:

Հերոսը հսկան է, դիցածին ինչպէս Վահագնը, ամպրոպային ինչպէս Տորք Անգեղը, երկրապաշտ ինչպէս Սասմայ Ծռերը:

Հաւաքականութեան մը ամբարուած կրակին ժայթքումով միայն կը կազմուին հերոսները, որ կը խոյանան ժամանակի աշխարհահայեցողութենէն եւ աշխարհազգացողութենէն վեր:

Վա՛յ այն ժողովուրդներուն, որ չեն ծնիր հերոսներ: Համակերպութեան ոգին այդ ժողովուրդներուն կուտայ ձեւը տունի մը, որուն տանիքը կը կփի հետզհետէ:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը այն կազմակերպութիւնն է, որ կը կենդանացնէ դիւցազնամարտերու աւանդութիւնը նոր հերոսապատումով մը:

Հ. Յ. Դաշնակցութեան գոյութիւնը նիզ մըն է ստեղծելու, ներշնչուած արի արանց պատմութենէն, ազատ հայրենիք եւ հերոսական ժողովուրդ մը,— ազատ՝ որպէսզի շարունակէ իր ինքնատիպ քաղաքակրթութիւնը, հերոսական՝ որովհետեւ անձնազոհութեան յօժարութի՛ւնը միայն կըրնայ սահման մը գծել մեր նախահայրերու ոսկերոտիքին շուրջ, հայ բնաշխարհին ժողովուրդի բնակութեան շուրջ:

Քաջերու եւ հերոսներու այդ աւանդութեամբ դաստիարակուած՝ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը այն կազմակերպութիւնն է որ կը սիրէ ըսել ինչպէս երգ մը կ'ըսէ.—

Քաջ մարդուն երգը բարձր կը հնչէ,
Ինչպէս երգեհոնին եւ զանգակներուն ձայները:
Փա՛ռք Տեառն, որ ես կրնամ երգել եւ գովել,
Գովասանք հիւսել քաջ մարդուն որ անմահ է:

ԱՐԱՋ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐՈՒԱՆ առթիւ ընկեր Ս. 200 փրանք կը նուիրէ վերթերթերու ֆոնտին:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

«ԹՇՆԱՄԻ ՕԴԱՆԱՒԵՐ ՌՄԲԱԿՈԾԵՑԻՆ» ՓԱՐԻԶԸ

Պաշտպանութեան ռազմափորձին յաջողութիւնը

Լոյսերը կը մարին, երթեւեկները կը դադրին...

Մեծ պատերազմէն ի վեր առաջին անգամ ըլլալով, ուրբաթ գիշեր Փարիզի միլլիոնաւոր լոյսերը մարեցան, երթեւեկը դադրեցաւ, եւ ռազմափորձ մը կատարուեցաւ, քաղաքին պաշտպանութեան համար՝ ընդդէմ օդանաւային ռմբակոծութեան: «Թշնամի» օդանաւեր սաւառնեցան խաւարակուռ մայրաքաքին վրայ, հրթիռներ արձակելով, իբրեւ թունաւոր եւ քանդիչ պայթուցիկ: Պաշտպանութեան յատկացուած թնդանօթներն ալ իրենց կարգին կրակի բռնեցին օդանաւերը, մինչ հրշէջ կազմակերպութիւնները եւ հիւանդանոց - կառքերը կը գործէին մութին մէջ, «հրդեհները» մարելու եւ «վիրաւորները» դարմանելու համար: Ահագին բազմութիւն խռնուած էր մասնաւորապէս Շան գ'Էլիզէի պողոտային եւ Մեծ Պուլվարներուն վրայ: Ասեղ ձգելու տեղ չկար սրճարաններուն մէջ: Բոլոր տեսակի կառքերը կանգ առած էին իրենց հասած տեղը, տրուած ազդանշանին վրայ: Բացառութիւն ըլլալով վառ կը մնար միայն Անծանօթ Զինուորի դամբարանին մշտնջենական բոցը:

«Ցարձակման» ազդանշանը տրուեցաւ գիշերուան ժամը 9.20ին. 70 որոտացող սուլիչներու միջոցաւ եւ տասը վայրկեան վերջը քաղաքին կեանքը կանգ առաւ: Ռազմափորձին կեդրոնն էր ուսանողական եւ համալսարանական թաղը,— Քարթիէ Լաթէն: Ժամը 9.40ին «ռումբերը» սկսան տեղալ Պանթէոնին վրայ, նշան առնելով երեք ուղղութեամբ: Կ. Խաչի հիւանդապահներ եւ պատգարակներ, որոնք պաշտպանուած էին կազմրդել դիմակներով, սկսան հաւաքել «վիրաւորները» եւ փոխադրեցին հիւանդանոց, մինչ հականեխիչ խմբակներ կը մաքրէին օդը, թունաւոր կազերու ազդեցութիւնը խափանելու համար:

Նոյն փորձերը կատարուեցան նաեւ Օտէոնի հրապարակին վրայ, ուր քանի մը թունաւոր «ռումբեր» ձգուած էին, մինչ կապոյտ լոյսերով օժտուած հրշէջ խումբեր կը փորձէին պաշտպանել Օտէոնի թատրոնը, որ «կրակի տրուած էր» հրձիգ ռումբերով:

Գործողութեանց կը հսկէր Ոստիկանութեան վերատեսուչը. Պ. Լանժըռօն, շրջելով անմիջական օգնութեան կայանները եւ թաղատուները: Ֆրանսական սպայակոյտէն բարձրաստիճան անդամներ գործողութեանց կը հետեւէին գետնին տակէն, մինչ հետազօտիչ օդանաւեր կը սաւառնէին դանազան ուղղութեամբ, հաստատելու համար թէ ո՛րքան անտեսանելի դարձած է քաղաքը: Մասնագէտներ կը հաւաստեն թէ բուն փորձերը կատարուեցան վայրկենական ճշդութեամբ եւ թէ հրշէջները, ինչպէս եւ օգնութեան խումբերը գործեցին արդիւնաւորապէս, ամբողջ քաղաքին մէջ: Փարիզցիները առ հասարակ համակերպեցան լոյսերը մարելու ազդանշանին: Տեղ - տեղ անհոգութիններ ալ պատահեցան: Խանութպան մը մերժած ըլլալով լոյսերը մարել, բազմութիւնը ներս խուժեց եւ բռնի մարեց: Փարիզցիները վարժուած չըլլալով համատարած մութի, բաւական զուարճացան այս նորութեան առթիւ:

Ներքին նախարար Պ. Սալանկրօ այցելեց Քարթիէ Լաթէնի թաղատուներ, ինչպէս եւ Բժշկական եւ Իրաւագիտական համալսարաններուն մէջ սարքուած անմիջական օգնութեան կայանները: Այս առթիւ գոհունակութիւն յայտնեց եղած կարգադրութեանց համար: Ժամը 10.20ին սուլիչները նորէն հնչեցին, ծանուցանելու համար թէ ռազմափորձը վերջացած է, եւ Փարիզ վերստացաւ իր սովորական կեանքը:

Մութէն օգտուելով, խումբ մը անիշխանականներ եւ թրոցքիականներ փորձեցին թռուցիկներ բաժնել Միւթիւալիթէի առջեւ:

Այս առթիւ վէճ ծագած ըլլալով, ոստիկանութիւնը 11 հոգի ձերբակալեց: Ուրիշ 7 հոգի եւս ձերբակալուեցան, խռովայոյզ կանչեր արձակած եւ պէնկալեան լոյսեր վառելու փորձ կատարած ըլլալով: Իսկ 458 հոգի արձանագրուեցան իբրեւ օրինազանց, մերժած ըլլալով մարել իրենց լոյսերը:

ՎՃՌԱԿԱՆ ՕՐԵՐ ՄԱՏՐԻՏԻ ՀԱՄԱՐ

Յարձակողականը կը սաստկանայ օրէ օր

Բազմաթիւ ապստամբ օդանաւեր անընդհատ կրակ կը տեղան երեք օրէ ի վեր, Մատրիտի ուղղութեամբ: Միեւնոյն ատեն կը գոռան թնդանօթները, եւ եթէ հաւատանք օրուան լուրերուն, արդէն ձայնը կը լսուի մայրաքաղաքին մէջ: Հազարաւոր այրեր եւ կիներ տենդագին պատրաստութիւններ կը տեսնեն, Մատրիտի պաշտպանութեան համար: Պատերուն վրայ փակցուած մեծատառ յայտարարութիւններ կը հրաւիրեն ողամարդիկը՝ կիները պաշտպանել Մաւրիտանացիներուն դէմ (Մարոքէն հասած զինուորներ): Վարչապետ եւ զինուորական նախարար Լարկօ Քապալէրօ (ընկերվարական), թէեւ զինուորական չէ, բայց գերագոյն հրամանատար նշանակուեցաւ Մատրիտի բանակին: Մանուկներու եւ կիներու հեռացումը կը շարունակուի: Սակայն եւ այնպէս 90.000 կիսաքաղց եւ խեղճուկրակ հագուած կիներ եւ մանուկներ օրն ի բուն կը թափառին փողոցներուն մէջ, մինչեւ ժամը 10, երբ լոյսերը կը մարին եւ պահակները կը մաքրեն քաղաքին փողոցները:

Կատաղի կռիւներ կը մղուին Նավալքարնէրօյի շուրջը, որ կառավարութեան վերջին միջնաբերդն է Թալավէրա - Մատրիտ ճամբուն վրայ եւ որուն անկումը հաղորդեցին ապստամբները: Նոյն աղբիւրին համաձայն, ապստամբներու յառաջխաղացութեան ատեն Քաթալոնիայէն ղրկուած միջազգային զօրամաս մը բոլորովին պաշարուեցաւ: Վերջին երկու օրուան ընթացքին ապստամբները մինչեւ 10 մղոն յառաջ խաղացած են եւ ամէնէն մօտաւոր կէտին վրայ միայն 20 մղոն հեռու են Մատրիտէն: Մայրաքաղաքին ճակատագիրը վճռուած կը համարուի:

*** Հեռագրի մը համաձայն, կործանելու վրայ է Օվիէտոյի պատմական մայր եկեղեցին, ուր միլիոնաւոր քրիստոնեաներ ուխտի գացած են վերջին 500 տարիներու ընթացքին, համբուրելու համար արծաթ տուփ մը որուն մէջ կը գտնուին երկու փուշեր՝ Քրիստոսի փշապսակէն, համաձայն աւանդութեան: Թնդանօթաձգութիւնը կը շարունակուի սաստկօրէն:

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

Հ. Յ. Դ. ԵՐՐՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ.— ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ (1859-1905), ԶԱՒԱՐԵԱՆ (1866-1913) եւ ՌՈՍՏՈՄ (1867-1919)

ՀՐԱՉ
(Հայկ Թիրեաքեան, 1871-1915)

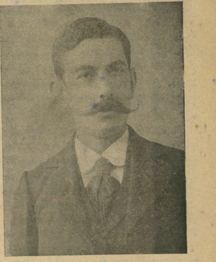
ԱՐՄԷՆ ԳԱՐՕ
(Գ. Փաստրմաճեան, 1873-1923)

ԲԱԲԳԷՆ ՍԻՒՆԻ
(Պետրոս Փարեան, 1879-1896)

ԽԱԺԻԿ ԳՆՈՒՆԻ—ՇԱՀԷՆ
(1865-1896)

ԵԳԻՊՏԱՑԻ
(Արտաշէս Մլնասեան, 1868-1897)

ԾԱՆՕԹ.— Այս նկարները, ինչպէս եւ անոնք որ կ'երեւան Գ. էջին մէջ, ընտրուած են առաւելապէս նկատի ունենալով «Պանք Օթօմանի» քառասնամեակը, որ լրացաւ անցեալ օգոստոսին: Այս առթիւ կարդալ ընկեր Լ. Գեւոնեանի յուշերը:

Հնչակեան Հայերը Թուրքերուն հետ Իսկէնտէրունի ինքնավարութեան պայքարին մէջ

«Գուրուն» թերթը այս վերնագրին տակ կը հրատարակէ հետեւեալ թղթակցութիւնը.—

ԻՍԿԷՆՏԷՐՈՒՆ.— Հոս մեծ շահագրգռութեամբ կը սպասուի Ֆրանսայէն տրուած թրքական ծանուցագրի պատասխանին: Ժողովուրդը հիմակուընէ տօնական օրեր կ'ապրի, կարդալով այս առթիւ Իսթանպուլի թերթերուն բրած հրատարակութիւնները որոնք կ'աւետեն թէ անկախութեան պիտի արժանանանք:

Այսօր գոհացուցիչ լուր մը պիտի տամ բոլոր թուրք ընթերցողներուն համար.— Այստեղի Հնչակեան Հայերը հակառէտ կը թուին մեզի հետ գործակցելու՝ Անթաքիոյ եւ Իսկէնտէրունի անկախութեան համար բացուած մաքուր եւ համեստ պայքարին մէջ: Վերջին օրերս, անոնք ասիկա երեւան հանեցին եւ սկսան գործակցիլ մեզի հետ:

Հնչակ Հայերու այս ընթացքը մեծ գոհունակութիւն պատճառած է այստեղի թուրք ժողովուրդին:

Ընդհանուր մաքրագործում եւ ձերբակալութիւն

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ «Փրավտա», կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, քաղաքական համատարած մաքրագործում մը կը ծանուցանէ հետեւեալ կերպով.— Այս մաքրագործումը անհրաժեշտ դարձած է, նկատի առնելով վարչութեան մէջ սպրդած թրոցքիականներու թիւը: ՄՕՏԱԼՈՒՏ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԵՐ ԿԸ ՆԱԽԱՏԵՍՈՒԻՆ ԲՈԼՈՐ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ:

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱԽԱՂԻ 9րդ շարքին վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի նոյեմբեր 7ին, Տիժոնի մէջ:

ՄԵՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՈԳԻՆ

(Դաշնակցութեան Օրուան առիթով)

Դաշնակցութեան ուխտը շաղախուած է գաղափարական մի շարք տարրերից. սրանց մէջ հիմնականը սակայն — հողի գաղափարն է:

Դաշնակցութիւնը բազմաթիւ առաջադրանքներ ունի, որոնք ընդգրկում են բովանդակ հայութեան բովանդակ կեանքը. այս բոլորի մէջ էականը սակայն — հայրենիքի ազատագրումն է:

Դաշնակցութիւնը իր հետեւորդին պարտադրում է զոհողութեան այլազան ձեւեր. այս բոլորի մէջ սակայն անմերժելին եւ հանրապարտադիրը — արիւնն է, նահատակութիւնը յանուն հայրենիքի:

Այսպէս է հնուց, առաջին մէկ օրից: Տակաւին 90ական թուականներին, երբ նոր կը սաղմաւորուէր մեր կուսակցութիւնը, նրան անդամագրուող իւրաքանչիւր Հայ յստակ աչքերով իր առջեւ կը տեսնէր իր գերեզմանը:

— «Դաշնակցակա՞ն...»,— այս ասել էր՝ թէ ողջ նահատակ, կամովին մահապարտեալ:

— «Երկի՞ր անցաւ...»,— այս կը նշանակէր՝ թէ մահուան գնաց:

Այսպէս անցաւ Կուսակցութեան կեանքը տասնամեակներ շարունակ: Ով մեռաւ — զանգուածի աչքին ընկաւ «խմացական մահով». ով ողջ մնաց — կարծես դաւաճանեց իր ողբերգուած ուխտին: Մտածումների վրայ իշխողը այն հիմնական գաղափարն էր, թէ Դաշնակցութիւնը ծնած է Հայրենիքի ազատագրութեան դատին ծառայելու համար, իսկ ծառայել կարելի է՝ պարտադրաբար երակ բանալով:

Իր տուած զոհերի քանակով Դաշնակցութիւնը մրցորդ չունի քաղաքական աշխարհի մէջ: Ոչ ոք գիտէ այնքան դիւրութեամբ մեռնել, որքան Դաշնակցականը: Փառաբանանք չէ այս մեր Կուսակցութեան հասցէին, այլ լոկ վաւերագրումն անհամար փաստերով ապացուցուած մէկ դաժան իրողութեան:

Մեռնելու այս անտրտունջ պատրաստակամութիւնը, իբրեւ մէկ հզօր ու ստեղծարար զգացում, կենդանի է մնում Դաշնակցութեան մէջ նաեւ այսօր:

Հազարաւոր զինուորագրեալներ ունկնդիր ականջներով սպասում են Դաշնակցութեան մահուան հրահանգին: Բառ չէ այս, այլ խորին խորհրդածութեան արժանի մէկ հմայիչ իրողութիւն: Մի քանի վայրկեանի մէջ դաշնակցական ուխտեալին կարելի է նետել նահատակութեան գիրկը:

Շատ բան փոխուեցաւ հայ կեանքի մէջ, սակայն այս մէկը մնաց անփոփոխ: Այս կը նշանակէ, որ նաեւ այսօր Դաշնակցութեան աւագագոյն գործը մնում է — իր բոլորանուէր ծառայութիւնը բերել հայրենիքի ազատագր. դատին: Ոչ թէ խօսքով կամ գրչով, այլ ամէնից առաջ — արիւնով: Հայ զանգուածի մէջ ապրող այս կենդանի եւ խորհրդաւոր զգացումը ինքնին ճշդում է մեր քաղաքականութեան ոգին: Շեղել այս ճանապարհից— կը նշանակէ դաւաճանել Դաշնակցութեան: Դաւաճանել հայրենիքի ազատութեան դատին:

Վ. Ն.

ԳԱՂԱՓԱՐԻ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

Այս տարի «Դաշնակցութեան Օր»ը կը տօնենք մեծ յաջողութիւն մը արձանագրելով մեր կուսակցութեան տարեգրութեանց մէջ: Անցնող տարեշրջանը եղաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան գաղափարի նուաճման տարի: Յաջողութիւնը ակներեւ է, որովհետեւ մեր գաղափարին առջեւ գլուխ ծռեցին ամէնէն մոլի եւ յամառ հակառակորդներն անգամ:

Եթէ չէզոք դիտողի մը ակնոցով դիտենք հայ քաղաքական կեանքը, կը տեսնենք, որ վերջին 15 տարիներու ընթացքին հայ ժողովուրդի մէջ երկու հակադիր գաղափարներ կը տիրապետեն,— Դաշնակցական եւ համայնավարական: Գրչի եւ մարտի ահեղ բախումներ ունեցան այդ երկու գաղափարները: Եւ եթէ ռուս-թրքական հզօր բանակներու ճնշման տակ ֆիզիքապէս պարտուեցաւ Դաշնակցութիւնը, սակայն, վերջին հաշուով, յաղթանակեցին դաշնակցական ոգին ու գաղափարները:

Հ. Յ. Դաշնակցութեան էութիւնը — հայ հողն է: Մօտ յիսնամեայ իր պայքարը եղած է յանուն այդ հողի ազատագրման եւ հոն բնակող ժողովուրդի քաղաքական ու մշակութային վերելքի: Մեր կուսակցութեան բոլոր ճիգերը մէկ նպատակի են ծառայած,— փշրել ու խորտակել այն կապանքներն ու կաշկանդումները, որոնք արգելք կը հանդիսանան հայ հայրենիքի եւ հայ ժողովուրդի ազատ վերելքին: Կէս դար տեւող պայքարի ընթացքին ահաւոր կորուստներ ունեցանք. սակայն շահեցանք եւ մեծ յաղթանակ՝ այսօրուան Հայաստանը, որ իր կէսպետական կարգուսարքով կանգուն է Արարատեան դաշտին մէջ: Եւ այդ հայրենիքին շուրջն է, որ կը բախին երկու իրերամերժ ու հակոտնեայ տեսակէտներ:

Որո՞նք են եղած Հ. Յ. Դաշնակցութեան առաջադրութիւնները այսօրուան Հայաստանի հանդէպ:

Առաջին՝ այդ երկիրը վարող կուսակցութիւնը Հայաստանը ճանչնայ իբրեւ հայրենիք եւ ինքզինքը կապուած զգայ հայ հողին:

Երկրորդ՝ օրուան վարիչները առաջնորդուին երկրի շահերով եւ պաշտպանեն զայն օտար ոտնձգութիւններէ:

Երրորդ՝ ջանան սրբագրել այն անիրաւութիւնները, որ գործադրուած են Հայաստանի հանդէպ (Ներքին սահմաններու հարց):

Չորրորդ՝ չխաթարել ազգային մշակոյթը եւ պարկ տալ անոր բարգաւաճման:

Դիտմամբ չենք խօսիր վարչական եւ տնտեսական քաղաքականութեանց մասին, որովհետեւ անոնք կախում ունին խորհրդային ընդհանուր դրութիւնէն (սիսթէմ) եւ հայ համայնավարներն անզօր են հակառակն ընելու: Թէեւ այս ասպարէզին մէջ ալ գործադրութեան եղանակները շատ բան կրնային շահիլ:

Հայ համայնավարութիւնն իր էութեան մէջ օտարածին է եւ իր գաղափարներն ալ ոչ — հայկական: Անոնք չեն ընդունած որ եւ է սահման եւ ամբողջ աշխարհը նկատած են իրենց հայրենիքը: Իրենց գործունէութեան մէջ չեն առաջնորդուած զուտ հայկական շահերով եւ նոյնիսկ պատրաստակամութիւն են յայտնած զոհաբերել ամբողջ ժողովուրդ մը յանուն ոչ-հայկական՝ միջազգային գաղափարներու յաղթանակի: Գործնական աշխատանքի մէջ ղեկավարուած են դաւանամոլութեամբ եւ օտարներու հլու կամակատարներ են հանդիսացած: Հայ մշակոյթը նկատած են իբրեւ միջոց հայկական բնաշխարհին մէջ տարածելու եւ արմատացնելու Լէնին-Ստալինեան գաղափարաբանութիւնը:

Ինչպէս որ անհնար է մօտեցնել երկու բեւեռները, նոյնքան դժուար էր հաշտեցնել Դաշնակցական եւ համայնավար տեսակէտները: Հայկական երկնակամարին տակ երկուքէն մէկը միայն կրնար գոյութեան իրաւունք շահիլ: Կամ այն է, որ երկու գաղափարներէն մէկը պէտք է ընդունէր միւսին ճշմարիտ ըլլալը ու ծունկի գար անոր առջեւ, եւ կամ երկուքէն մէկը պիտի չքանար պայքարի դաշտէն: Համայնավարները դիմեցին երկրորդ միջոցին,— «ոչնչացնել» իրենց հակառակորդը:

15 տարիներ անընդհատ գործադրեցին ամէն միջոց երկրի մէջ, ֆիզիքապէս արմատախիլ ընելու Դաշնակցութիւնը եւ բարոյապէս մեռցնելու զայն: Կազմակերպեցին Դաշնակցութեան թաղման արարողութիւնը (1921ին՝ «Դաշնակցութեան դատը»), ձեռնարկեցին Դաշնակցականներու ինքնալուծման գործին (1923ին՝ «Լիկվիտասիոն համագումար»), Դաշնակցութեան դէմ քրէական դատ բացին (1926ին՝ «Խուշոյեանի ահաբեկիչներու դատավարութիւն»), դիմեցին բանտի, աքսորի ու վայրագ հալածանքի, գրաւոր եւ բանաւոր բանսարկութիւնը իրենց գաղափարական պայքարի միակ կռուանը դարձուցին..

Արդիւ՞նքը:

«Դաշնակցութեան դատը» եւ «լիկվիտասիոն համագումար» կազմակերպող համայնավար Կեդր. Կոմիտէն ամբաստանուեցաւ իբրեւ ազգայնական եւ Հայաստանէն վտարուեցաւ Աշոտ Յովհաննիսեանի գլխաւորութեամբ: «Ահաբեկիչներու դատավարութիւնը» յղացող Չեկայի նախագահներ Շ. Ամիրխանեան եւ Ս. Մելիք Յովսէփեան նոյն ամբաստանութեամբ պաշտօնանկ եղան: Բոլոր հին համայնավարները եւ Խ. Հայաստանի վարիչ դէմքերը «ազգային հիւանդութեամբ» վարակուած՝ ցիրուցան կը թափառին Կովկաս եւ Ռուսաստան՝ քաղաքէ քաղաք, դռնէ դուռ: «Ազգայնական փտախտ»ն էր, որ տապալեց Խ. Հայաստանի բոլոր վարչապետները (Լուկաշին, Կասեան, Սաքօ Համբարձումեան եւ Սահակ Տէր Գաբրիէլեան): Դեռ աւելին,— «դաշնակցական մտայնութիւնը» մուտք գործեց համայնավար կուսակցութենէն ներս, աջ ու ձախ գետին տապալելով կուսակցութեան շարքային եւ ղեկավար անդամները: Իսկ այս տարի դաշնակցական-գաղափարական ուրականը ուղղակի աւերներ գործեց համայնավար կուսակցութեան մէջ:

Համայնավար կուսակցութեան ընդհանուր քարտուղար Աղասի Խանջեան զոհուեցաւ Հայաստանի ներքին սահմաններու ընդարձակման խնդրոյն առթիւ, կուսակցութեան վերատեսուչ Յանձնաժողովի քարտուղար Գալոյեանը, կրթական գործավար եւ Մարքս Լէնին կաճառի տեսուչ Ն. Ստեփանեանը, Կեդր. Կոմիտէի նախկին քարտուղար եւ կառավարութեան անդամ Դրաստամատ Սիմոնեանը ձերբակալուեցան «դաշնակցական տրամադրութիւններ յայտնաբերելու» ամբաստանութեամբ, կուսակցութեան շարքերէն կը վտարուին հարիւրաւոր մարդիկ նոյն մեղադրանքով, եւ Դաշնակցութեան աններեւոյթ եւ անխորտակելի ուժին առջեւ համայնավար ամբողջ կուսակցութիւնը խուճապի է մատնուած: Այն աստիճան, որ այլ եւս ապաւինած Ստալինի եւ Բերիայի բազուկին, դուրսէն օգնական ուժեր կը ստանան (Կուտրէավցեւ, Ամատունի, Ե. Զուբար, Գումեդին եւայլն):

Նոյն կացութիւնը նաեւ մշակութային մարզին մէջ: «Ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ միջազգային» նշանաբանը մերժուեցաւ իրենց իսկ կողմէ եւ փորձեր եղան մշակոյթի բովանդակութեան եւս ազգային հանգամանք տալ: Խորհրդահայ գրականութեան ղեկավար միջուկը (Դրաստամատ, Բակունց, Ալազան, Մահարի եւ Վանանդեցի) ազգային մշակութային պայքարի դրօշակիրը հանդիսացաւ:

«Հայրենիք» բառը խորհրդային աշխարհին մէջ այլ եւս արհամարհանքի ու արգահատանքի արժանի իմաստ չունի: Հայրենիքի գաղափարը նոյնքան սրբազան է հոն, որքան որ եւ է ուրիշ երկրի մէջ: Եւ ի՞նչ է Խանջեաններու, Ստեփանեաններու եւ Ալազաններու պայքարին բուն իմաստը, եթէ ոչ պաշտպանել իրենց հայրենիքը օտար ոտնձգումներէ եւ առաջին հերթին առաջնորդուիլ իրենց երկրի գերագոյն շահերով:

Նոյնը չէ՞ պահանջած նաեւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը:

15 տարիներ շարունակ մոլեռանդօրէն մեզի դէմ պայքարելէ ետքը, այսօր մեր հակառակորդները կ'որդեգրեն մեր դաւանանքը:

Ասոր մէջ կը կայանայ Հ. Յ. Դաշնակցութեան ուժը եւ յաղթանակի գրաւականը:

ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ԽՄԲ.— Երէկ հրատարակած էինք Հ. Յ. Դ. Թանգարանի բացման նկարագրութիւնը եւ երեք ճառեր: Այսօր կու տանք մնացեալ մասը.—

«ՎԷՄ» ԱՄՍԱԳՐԻ խմբագրութեան կողմէ խօսեցաւ ընկ. Վահան Փափազեան.

— «Երկար տարիներու մեր երազն է, որ կ'իրականանայ այսօր — Հ. Յ. Դ. Թանգարան ունենալ: Բոլոր քաղաքակիրթ ազգերը իրենց նուիրական պատմութիւնն ունին յաչս իրենց թանգարաններու, մտքի եւ մարտական հերոսներու յիշատակարաններով եւ վերջապէս վիթխարի Պանթէոնով ուր ամփոփուած են նշխարները այդ երկիրներու անկախութիւնը հիմնող եւ ազգային քաղաքական երախտիք ունեցող անձերու:

Դժբախտ ենք եղած մենք այս տեսակէտէն: Մենք ունեցեր ենք տիտաններ ազգային ազատագրական, յեղափոխական, քաղաքական պայքարներու մարզերուն մէջ, մենք հազար-հազարներ ունինք, որոնց նշխարները ցրուած են մեր նուիրական հայրենիքի լեռներն ու ձորերը:

Այսօր մենք կը յաջողինք, եթէ ոչ նիւթապէս իրենց նշխարները բերել հայ պանթէոնին մէջ ամփոփելու, գոնէ այդ փաղանգը նիւթապէս յիշեցնող մեր թանգարանը, որ սրբազան տաճար մը պիտի դառնայ, ուր պիտի գայ ուխտի հայ երիտասարդութիւնը ապրելու հայ ազգային ազատագրական մեր սքանչելի անցեալը:

Այս թանգարանը մեր խնամքի եւ հոգածութեան առարկայ պիտի դարձնենք, իւրաքանչիւրս պէտք է ջանանք անհետացած երախտաւորներէ մէկ մէկ յիշատակ ժողվելու այդ տաճարին մէջ, մինչեւ որ գայ այն օրը որ մենք հնարաւորութիւն ունենանք փոխադրելու զանոնք մայր հայրենիք: Հոն իրական պանթէոնը կանգնելու համար»:

ՅԱՆՈՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի խօսեցաւ ընկ. Լ. Գեւոնեան.

— «Հ. Յ. Դ. Թանգարանին բացումը մեր մտածումներն ու զգացումները կը մղեն դէպի այն ընկերները, որոնք հերոսաբար ինկան պարտականութեան ճամբուն վրայ եւ որոնց յիշատակը յաւերժացնելու կոչուած է այս հաստատութիւնը: Սակայն ոչ թէ միայն յարգենք անոնց յիշատակը, այլ եւ ներշնչուինք անոնց այն գործով, որ իրենց կեանքի գինով ստեղծեցին ու ժառանգութիւն ձգեցին անոնք: Դիտեցէք այս պատերու նկարները, որոնցմէ իւրաքանչիւրը յեղափոխական տիտան մըն է եղած եւ իրենց արիւնի շաղախով կերտած են այն կուսակցութիւնը, որուն պատկանելու պատիւը ունինք մենք բոլորս: Թող որ մեր գործով, անձնուիրութեամբ, գիտակցական կարգապահութեամբ եւ պարտականութեան վսեմ գիտակցութեամբ ջանանք նմանիլ մեր նախորդներուն եւ այս պատմական թանգարանէն զատ, իւրաքանչիւրս մեր սիրտը եւ հոգին թանգարան մը դարձնելով վառ ու արթուն պահենք մեր մէջ յեղափոխական հուրը եւ կորովը: Հաւատանք վերջնական յաղթանակին, ինչպէս որ հաւատացին անոնք՝ ժպիտը երեսին՝ գրկելով մահը: Այս հաւատքով տոգորուն, «Յառաջ»ն ալ յուզումով կ'ողջունէ կտակարար ընկեր Վանարեանի յիշատակը եւ կ'ողջունէ Թանգարանին բացումը»:

ՅԱՆՈՒՆ Հ. Հ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ՝ ընկ. Գ. Բալայեան.

— «Ընկերներ, Թոյլ տուէք Հ. Հ. Պատուիրակութեան կողմից ողջունելու Հ. Յ. Դաշնակցութեան անդրանիկ Թանգարանի բացումը: Այս Թանգարանը, ինչպէս եւ կուսակցութեան մայր Դիւանը կը պատկանին ոչ միայն մէկ կուսակցութեան, այլ եւ ամբողջ հայ ժողովրդին: Որովհետեւ յեղափոխական կուսակցութեան ծոցից ելած գրչի, խօսքի եւ զէնքի բոլոր մարտիկները իրենց կարողութիւններն ու կեանքը ծառայեցրել ու զոհաբերել են յանուն այդ ժողովրդի ազատագրման ու անկախ պետականութեան: Հայ ժողովուրդն է, որ ծնունդ է տուել Հ. Յ. Դաշնակցութեան ու մեր կուսակցութիւնը իր բոլոր հրաշագործութիւններով եւ երկնասլաց թռիչքներով պարտական է նախ եւ առաջ հայ ժողովրդի բնա-

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԱՆՑԵԱԼԸ

Ի՞նչ խոր յուզում են արթնացնում այս բառերն իմ հոգում. փակում եմ աչքերս մենութեան մէջ, անէանում են ժամանակն ու տարածութիւնը, որ ինձ բաժանում են անցեալից ու հայրենիքից եւ ինձ գտնում եմ վերակենդանացած դէմքերի առջեւ: Որի՞ն գրկեմ, որի՞ն չոյեմ, որի՞ն անսպառ յարգանքս յայտնեմ: Շատ են, հազարներ նրանք, որոնք անօրինակ խանդավառութեամբ, հայրենասիրական վճիտ զգացմունքից միայն դրդուած՝ մահուան գիրկը նետուեցան յանուն Հայաստանի ու նրա ժողովրդի:

Նիւթի պաշտամունքի այս օրերում կան Հայեր, որոնք կասկածի տակ են դնում այդ զոհողութեան օգտակարութիւնը. բայց հերոսական այն սերունդի ներկայացուցիչների համար ազգն ու հայրենիքը հաշուապահութեան առարկայ չէին: Երբ նրանք լսում էին բարբարոսների լծի տակ հեծող իրենց ցեղակիցների ճիչը, չէին նստում ստուգելու շահն ու վնասը, այլ մղուած հարազատութեան ու սիրոյ զգացմունքից վազում էին փրկութեան ու պայքարի:

Եթէ Դաշնակցութիւնը մնում է կենդանի ու յարատեւ, հակառակ ժամանակի ու թշնամիների հարուածներին, պատճառն անխախտ լինելն է նրա հիմնաքարերի, որոնց շաղախը թրջուած է առաջին սերունդի արիւնով: Դաշնակցականներից շատերը կարող են լինել տարակարծիք, նոյն իսկ միմեանց չսիրել, բայց մթին բանտերի խորքում, կախաղանների վրայ ու գնդակների տակ զոհուած կեանքերի մի շղթայ նրանց ամրօրէն կապում է միմեանց: Անցեալը նստած է մեզնից ամէն մէկի սրտում, նրա արժէքը կուսակցական խէչալի գրաւչութեան եւ յաւիտենականութեան համար համար աւելի է, քան այն գրաւոր ձեւակերպումների եւ բանաձեւերի, որոնք դիմագծում են նրա արտաքինը: Իսկ հայրենասէրի նուիրական արիւնը սրբագործել է քաղաքական կուսակցութիւնը եւ նրան դարձրել ուխտեալների մի եղբայրակցութիւն: Նրա առջեւ դրուած է միշտ նոյն նպատակը — ազատագրել ու համախմբել հայրենիքն ու ազգը եւ նրանց դնել այնպիսի պայմանների մէջ, որ մեր ցեղային հանճարը կարենայ անկաշկանդ ստեղծել հոգեկան եւ նիւթական արժէքներ հայ ամբողջութեան եւ անհատի երջանկութեան համար:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

«ՊԱՆՔ ՕԹՕՄԱՆ»Ի ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

1895 — 1896ին, Պոլսոյ մէջ Դաշնակցութեան անդրանիկ գործիչն էր Ե. Եուսուֆեան, որ կրցաւ քանի մը տարուան ընթացքին հիմը դնել ուժեղ կազմակերպութեան: Ան իր շուրջը հաւաքեց խումբ մը երիտասարդ եւ անձնազոհ մտաւորականներ որոնք կարեւոր դեր կատարեցին Դաշնակցութեան մէջ եւ տարիներու ընթացքին գրեթէ բոլորը ինկան հերոսաբար ազատագրութեան պայքարի ճամբուն վրայ:

1895ին կը յաճախէի Կեդրոնական վարժարան:

Սասունի ջարդը, հայաբնակ գաւառներու մէջ տեղի ունեցած խժդժութիւնները եւ սպանութիւնները արձագանգ գտած էին Պոլսոյ մէջ: Իզմիրլեան պատրիարքի կատարած դիմումները, Պոլսոյ դեսպաններուն, հայ ժողովուրդի ֆիզիքական ապահովութեան համար, գաղտնիք չէին ոչ ոքի:

Դժգոհութեան եւ բողոքի ալիքը օրէ օր կը բարձրանար եւ կը ծաւալէր հայ ժողովուրդին մէջ:

Կեդրոնականի ուսանողներէն շատեր մտած էին Դաշնակցութեան շարքերուն մէջ: Կային նաեւ սակաւաթիւ Հնչակեան ուսանողներ՝ Մերուժ Արբահամեանը, որ մեռաւ Պօտրումի բանտին մէջ, դասընկերս՝ Յովհաննէս Դուրեանը (Զօլախ Օննիկ), որ աքսորուեցաւ Պօտրում եւ մնաց բանտը մինչեւ Օսմանեան սահմանադրութեան հռչակումը, Տիվրիկցի Մկրտիչ, որ աքսորուեցաւ իր հայրենիքը, Հրանդ Զալըքեանը եւն.: Կեդրոնականէն էին Բարկէն Սինին, Սարգիս Մինասեան, Վահան Տօղրամաճեան (Մանուէլեան), Միհրան եւ Խաչիկ Իտարէճեան եղբայրները, Հայկ Սանոսեանը եւն.: Այդ օրերէն էին՝ Վարդգէսը, Վռամեանը, Եգիպտացին, Գնունին, Անդրէասեանը, Միսաքեան եղբայրները, Աշոտը, Թորգոմը (Թրասս Եուվանովիչ), Գրիգոր Սանոսեանը, Վ. Փէնտիրեանը եւն.:

Այդ ժամանակաշրջանին Պոլսոյ մէջ կային տասնեակ հազարաւոր հայ պանդուխտ գաւառացիներ՝ մեծ մասամբ բեռնակիր, դռնապան, ջրկիր եւն.: Անոնք ծանր նեղութեան տակ ձգած իրենց հայրենի օջախը, եկած էին Պոլիս նիւթական օժանդակութիւն հասցնելու իրենց սիրելիներուն: Տարիները կ'անցնէին եւ հայ պանդուխտները, հայրենի կարօտով կը հալէին ու կը մաշէին Պոլսոյ մութ խաներու ցուրտ անկիւնները:

Այն ատեն թեթեւամիտ Պոլսահայեր խորթ աչքով կը նայէին իրենց գաւառացի եղբայրներուն վրայ: Դրսեցի կը կոչէին զիրենք եւ կը խուսափէին մտերմական կապ հաստատելէ անոնց հետ:

Ղալաթիոյ հայ պանդուխտները կը բնակէին Մումհանէի փողոցներուն մէջ ուր ունէին իրենց սեփական արձարանները: Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցին իրենց ժամադրավայրն էր: Այդ ազնիւ եւ բարի գաւառացիներու տասնոցներով կանգուն կը մնար Կեդրոնական վարժարանը:

Դաշնակցութիւնը Պոլսոյ մէջ մուտք գործելու առաջին օրէն մօտիկցաւ այդ պանդուխտներու բազմութեան: Կեդրոնականի դաշնակցական ուսանողները կ'աշխատէին իրենց հայրենակիցներու շրջանակին մէջ: Եղբայրս՝ Յարութիւն Մարտիրոսեան (Գեւոնեան) վաղուց կազմած էր Քարհատցիներու, Զառացիներու, Ալաքասցիներու եւ Թէքքէլիցիներու դաշնակցական առաջին խումբերը:

Արտաւազդ Հանըմեան, Մատթէոս Երէցեան (յետոյ դարձաւ Հնչակեան, ռամկավար), եւ ես ունէինք մեր առանձին խումբերը: Ա. Հանըմեան կապ կը պահէր մեր վերին մարմնի ներկայացուցիչ Վահան Տօղրամաճեանի հետ: Մեր երեքին ժողովները տեղի կ'ունենային մեր տան մէջ եւ ընդհանրապէս կը դառնային գործնական աշխատանքներու կամ ստացուած հրահանգներու գործադրութեանց շուրջ:

Կազմակերպութիւնը խիստ գաղտնի էր: Չէինք ճանչնար մեր ընկերներէն շատերը եւ իրաւունք ալ չունէինք հետաքրքրուելու այդ ուղղութեամբ:

«Դրօշակ»ը որ կը ստանայինք կանոնաւորաբար, անսպառ շտեմարանն էր մեր սնունդին եւ հաւատքին: «Դրօշակ»ի իւրաքանչիւր թիւը տասնեակ անդամներ կը կարդայինք մեր խումբերուն մէջ: 3—4—5 հոգի կը հաւաքուէինք խանի մը անկիւնը, հատիկ հատիկ կը կարդայինք կը բացատրէինք ամէն մէկ բառ: Եւ անոնք սրբազան երկիւղածութեամբ կը լսէին: Հայդուկային կռիւները, անձնազոհութեան դրուագները, զանազան վայրերու մէջ Դաշնակցութեան կատարած ահաբեկչական գործողութիւնները կ'ոգեւորէին բոլորս:

Ստրկութեամբ եւ համակերպութեամբ մեծցած եւ ապրած հայ գաւառացիներու երակներուն մէջ օրէ օր կը ներարկուէր յեղափոխութեան աւիշը: Հակած գլուխները կը բարձրանային, կուրծքերը կը դրահուէին եւ հլու աչքերու մէջ կը բոցավառէր վրէժխնդրութեան հուրը եւ յեղափոխականի վճռականութիւնը:

Եւ այսպէս կազմուեցան Պոլսոյ մէջ փաղանգները Դաշնակցութեան առաջին զինուորներուն: Հայկական գաւառներու մէջ տեղի ունեցած սպանութեանց եւ թալաններու առթիւ եւրոպական մեծ պետութիւններու եղած դիմումները ապարդիւն չանցան: Տեղի տուաւ Համիտը: 1895ին մայիսեան բարենորոգումներու ծրագրին հրատարակութիւնը Պոլսոյ թերթերուն մէջ, աննախընթաց խանդավառութիւն ստեղծեց համայն հայութեան մէջ: Նոր արշալոյսի լուսատու կայծերն էին որ կը բռնկէին հայ ժողովուրդի հինգ հարիւրամեայ տառապանքի երկնակամարին վրայ: Ազատութեան ուշացած յաղթանակի օրն էր: Յուսատու էր ապագան:

Այսպէս ազատագրուեր էին թրքական լուծէն՝ Յոյները, Ռումանացիները, Սերպերը, Պուլկարները, 1878ի Պուլկարիոյ ազատագրութիւնը թարմ էր շատերու յիշողութեան մէջ: Անգլիական նաւատորմը Սան Սթէֆանոյի մէջ կասեցուցեր էր ռուսական յաղթական բանակին մուտքը Պոլիս: Ալպիոնը անգամ մը եւս փրկած էր Թուրքիան: Իսկ Պերլինի համաժողովին մէջ նենգօրէն յօշոտեցին արդարութիւնը 61րդ յօդուածով:

Նոր յոյսերով գօտեպնդուած, աննկարագրելի խանդավառութեամբ տօնուեցաւ 1895ին Համբարձման տօնը Եէնի Գափուի Ազգ. հիւանդանոցի պարտէզին մէջ:

(1)

ԼԵՒՈՆ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

ծին կորովին, զոհաբերող ու ազատատենչ ոգուն եւ յաղթանակի մեծ հաւատքին: Այդ հաւատքը յաղթանակեց եւ ունեցանք Մայիս 28ը:

Այս Թանգարանի մէջ ամփոփուելու են յիշատակները բոլոր նրանց, որ ինկան ազատութեան վսեմ ճանապարհին: Դրանցից շատերը աչքերը յաւիտեան փակեցին, առանց իրենց մայր Հայրենիքի ազատագրումը տեսնելու: Սակայն նրանք գերեզման տարան այն խորին հաւատքով, թէ մի օր ազատագրուած Հայրենիքի պետական դրօշը ծածանելու է ալեւոր ու անսասան Մասիսի վերեւ: Այդ իսկ պատճառով, այս հաստատութիւնը պիտի խորհրդանշէ ոչ միայն մեր ազգային - յեղափոխական քաղաքական պայքարը, այլ եւ անկախ Հանրապետական Հայաստանը: Այս Թանգարանի մէջ պէտք է յատկացնել յատուկ մէկ բաժին Հայաստանի Հանրապետութեան պատմութեան, որպէսզի ամէն մի այցելու ծանօթանալով մեր անցեալի յեղափոխական հերոսական պայքարին, տեսնէր եւ այն շօշափելի արդիւնքը, որ յանգեցաւ Մայիս 28ի: Յեղափոխութեան եւ պետականութեան Թանգարանի պէտք է վերածել այս հաստատութիւնը: Ընկերներ, այս յեղափոխական Թանգարանի մէջ այսօր տեղ յատկացնելով Հայաստանի Հանրապետութեան, մենք այն յոյսը եւ հաւատքը պիտի ունենանք, որ մօտիկ ապագայում, փոխադարձաբար, Հայաստանի Հանրապետութիւնը իր ազատ ծոցին մէջ պիտի առնէ այս Թանգարանը՝ նրան առանձին մէկ բաժին յատկացնելով իր հոյակապ Պանթէոնին մէջ»:

ՅԱՆՈՒՆ ԸՆԿԵՐՎ. ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆԻ խօսեցաւ ընկ. Վ. Համբարձումեան.

— «Այսօր կը բանանք Հ. Յ. Դ. Թանգարանը: Այն իրերը եւ մասունքները, որ հաւաքուած են ու պիտի հաւաքուին, ոչ միայն կը խօսին իրենց տէրերու անունով, այլ եւ Հ. Յ. Դ. գաղափարներու նուիրականութեան անունով: Նիւթական, երեւութական Թանգարանը, ի հարկէ, այսօր տարաշխարհիկ պայմաններու մէջ կը բանանք, սակայն հոգեւոր Թանգարանը շատոնց բացուած էր մեր կուրծքերուն տակ:

Դաշնակցութեան կիսադարեան գոյութիւնը ինծի կը յիշեցնէ այն աւանդական Թռչունը, որ իր կտուցով կը ծակէր կուրծքը եւ արեան Թարմ շիթերով կը կերակրէր իր փոքրիկ ձագուկները, որպէսզի մեծնան, կենսունակ դառնան եւ Թռչիլ սորվին: Հ. Յ. Դ. բոլոր յայտնի ու անյայտ զինուորները իրենց կուրծքը պատռեցին եւ իրենց արիւնով ներկեցին մեր դատը, մեր գաղափարները, մեր տենչերը, որպէսզի գալոց սերունդները ազատ պայմաններու մէջ արժանավայել կեանք մը ունենան: Մենք հայրենիքի գաղափար չունէինք, հայրենիք տուին մեզ, խուժան էինք, կրօնական համայնք, ազգ դարձուցին, ազատութեան եւ անկախութեան ծարաւ էինք՝ պետութիւն տուին մեզ:

Ճիշդ է, դաժան օրեր կ'ապրինք այժմ: Ճիշդ է, որ Արեւելքի ու Արեւմուտքի դարաւոր բախումները ահաւոր հետեւանքներ են ունեցեր մեր հայրենիքին համար, սակայն մեր պատմութիւնը կը գտնուի պատմական մէկ նոր հանգրուանի մէջ եւ մեր գործը տակաւին չէ վերջացած: Պատմական դէպքերն ու պահանջները իրենց աշխարհագրական դիրքն են փոխած միայն, բայց վէրքը կը մնայ: Եւ այսօր մեր հինաւուրց գործիչներու ոգին մեր շուրջը կը դեգերի, մեզ կը պարտադրէ ու կը մղէ որ մեր ազգային իտէալները անվարան հետապնդենք եւ տեսնենք մեր հայրենիքն ու ժողովուրդը ամբողջացած:

Հոս ակամայ կ'ուզեմ յիշել աշակերտական յիշողութիւն մը էջմիածնէն՝ ճեմարանէն, երբ ամէն տարի այս ամսուն Օշական կ'երթայինք Մեսրոպ Մաշտոցի գերեզմանի փոշիները Թօթափելու եւ հաղորդուելու դարերու խորհուրդին հետ: Մենք Մեսրոպի տուած զէնքերով ճանչցանք մեր պատմութիւնը, մեր յեղափոխական եւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան անհնարին ոգորումները: Գրեթէ պարագան նոյնն է: Հոս եւս ուխտի պիտի գանք Թանգարանի նիւթական խորհուրդին մէջ վերանորոգելու մեր ուխտը»:

ՅԱՆՈՒՆ ՎԵԹԵՐԱՆՆԵՐՈՒ ՖՈՆՏԻ Յանձնախումբին խօսեցաւ ընկ. Հ. Սամուէլ.

— «Վեթերաններու Յանձնախումբին կողմէ խօսք առնելով այս հանդիսաւոր առթիւ, պարտականութիւն կը զգամ ոգեկոչելու յիշատակը բոլոր այն վեթերաններուն, որոնք անդարձ հեռացած են մեզմէ, մտնելու համար Դաշնակցութեան ապագայ պանթէօնին մէջ: Տունը որուն բացումը կը կատարենք այսօր, տեսակ մը պանթէոն կը ներկայացնէ նիւթականացած ձեւով: Մեր վեթերանները՝ մտքի ու գրչի եւ բազուկի ու զէնքի հերոսները՝ կը զարդարեն այս շէնքին պատերը, եւ անոնց անշունչ կենդանագիրները ուժգնօրէն կը տպաւորեն մեզ, ներշնչման անսպառ նիւթեր մատակարարելով մեզ: Այս պանթէօնին մէջ իրենց արժանի տեղը կը գրաւեն Դաշնակցութեան երրեակ հիմնադիրները, որոնք շատոնց դասուած են արդէն անմահներու շարքին մէջ: Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի հոգիները անտարակոյս կը հրճուին այսօր, երբ իրենց աննիւթական աչքերով կը տեսնեն շարունակուիլը այն նուիրական գործին, որուն հիմը դրին 46 տարիներ առաջ եւ որուն նուիրեցին իրենց ամբողջ կեանքը: Մտքի ու գրչի մեր տիտաններուն յիշատակը գուրգուրանքով պիտի պահենք այս տան մէջ: Դաշնակցութեան գաղափարախօսութիւնը, հայրենիքի ու ազգութեան գաղափարները, յեղափոխական մտքերն ու մեր քաղաքական ուղեգիծը հատորներու մէջ պատկերացնող վեթերան մտաւորականներէն սկսեալ մինչեւ իրենց խօսքին հմայքով ու գրչին ուժով հայ ժողովուրդին մէջ ազատութեան եւ անկախութեան անմեռ նշանաբանները տարածող գործիչներն ու հրապարակախօսները այս Թանգարան - պանթէոնին մէջ պիտի ունենան իրենց սեփական տեղը, Թանձրացեալ եւ նիւթականացած ձեւով: Անոնց կողքին եւ նոյնքան պատուաւոր դիրքի վրայ մենք հոս պիտի պահենք յիշատակը բազուկի ու զէնքի վեթերաններուն, մեր անմահ ու անհամար հայդուկներուն եւ հերոսներուն, որոնք Հայաստանի լեռներուն վրայ, եւ օրհասական կռիւներու մէջ հաւաքաբար կամ անհատապէս իրենց արիւնը Թափեցին՝ որպէսզի այս ժողովուրդը ապրի ազատ ու անկախ: Անոնց սպառազէն նկարներուն եւ բոցավառ աչքերուն մէջէն մենք հաւատքի եւ յոյսի անմահական աւիշները կը ծծենք: Անոնցմէ աւանդ մնացած ամենայետին նշխարը, զէնքի, հագուստի, դրօշակի կտորը խանդաղատանքով պիտի պահուի այս տան մէջ: Չի բաւեր մեր հոգիներուն մէջ միայն պահել մտքի ու բազուկի մեր անմահներուն յիշատակը: Չի բաւեր մեր սրտերուն խորէն խանդաղատանքով ու երախտագիտութեամբ ոգեկոչել անոնց անմոռանալի անունները: Անհրաժեշտ էր հիմնել դաշնակցական ընտանիքին յայտնի ու անյայտ, անուանի եւ անանուն բոլոր մտաւորականներուն եւ հերոսներուն նուիրուած Տուն մը: Ընտանիք մը՝ առանց տունի, անհասկնալի է, ինչպէս անըմբռնելի է ազգ մը՝ առանց հայրենիքի: Մեր տունը այսօր կը հիմնենք օտար աստղերու տակ, այն անխախտ հաւատքով որ պիտի գայ օրը, երբ Հ. Յ. Դաշնակցութեան իսկական Տունը, մեր պերճաշուք պանթէոնը պիտի կանգնենք մեր ազատ ու անկախ հայրենիքի մայրաքաղաքին մէջ:

ՅԱՆՈՒՆ «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»Ի ընկ. Վ. Նաւասարդեան վերջին խօսքն առնելով հետեւեալ գրաւոր ուղերձը կարդաց.

— «Սիրելի ընկերներ, պիտի ուզէի կենսագրական մի քանի տեղեկութիւններ տալ այն ընկերոջ մասին, որի կտակած գումարով գնուեցաւ այս շէնքը եւ բացուեցաւ այս հաստատութիւնը: Արտաշէս Վանարեան — իր բուն մականունով՝ Հացագործեան — ծնած է Վան, 1890ին, այսինքն ճիշդ այն Թուականին, երբ հայ կեանքի մէջ ծնունդ առաւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը: Իր մանկութիւնը բոլորելով իր ծննդավայր քաղաքին մէջ, Արտաշէսը աւարտում է նախ Նորաշէնի նախնական վարժարանը, իսկ յետագայում՝ Հայկական Կեդրոնական Դպրոցը:

Պատանեկան հասակից Արտաշէսը մասնակցում է Վանի նոր սերնդական շարժումին, որի հիմնադիրները Դաշնակցականներ էին: 1909ին անցնելով Պոլիս, մէկ տարի աշակերտում է Կեդրոնական վարժարանին մէջ, իսկ յետագային մտնում է Համալսարան եւ 1914ին աւարտում նրա իրաւաբանական բաժինը: Պոլսում Արտաշէսը հինգ տարի շարունակ անդամակցում է Պոլսոյ Ուսանող. Միութեան եւ աշխատակցում նրա «Երկունք» պարբերականին: Պահեստի սպայ լինելով, Արտաշէսը պատերազմի տարիներին փախստական կեանք է վարում, իսկ հետագային, զինադադարի շրջանին, անցնում է Պոլիս եւ երկու տարի շարունակ իր աշխատակցութիւնը բերում «Ճակատամարտ»ին, ինչպէս նաեւ «Ժամանակ» Թերթին, վարելով նրա Թրքական բաժինը: Քէմալական շարժումը յաղթանակելով Թուրքիոյ մէջ, Արտաշէսը պարտադրւում է տարագրի ցուպն առնել իր ձեռքը եւ ուղեւորուել դէպի Ամերիկա, ուր նա ապրում է կուսակցական մի բեղուն կեանք, գրչով ու կենդանի խօսքով Դաշնակցութեան գաղափարները տարածելով ամերիկահայութեան մէջ: Աշխատակցում է Հայրենիքին եւ Ասպարէզին, առանձին հրատարակութեամբ լոյս ընծայելով իր հրապարակագրական երախայրիքը՝ Ընկերվարական ենք, բայց պոլշեւիկ չենք: Իբրեւ դաշնակցական գործիչ Արտաշէսը ամերիկահայ գաղութի մէջ արժանանում է ջերմ գնահատանքի եւ իր կեանքով միաձուլւում կուսակցական զանգուածին: Իր մահը, որ տեղի ունեցաւ 1930 յուլիս 9ին, Նիագարա-Ֆոլսի մէջ, խոր ցաւ է պատճառում Ամերիկայի մեր բովանդակ կազմակերպութեան: Արտաշէսը մեր անդրամ մտաւորականներից էր. այն 5000 տոլարը, որ նա կտակեց մեզ՝ կուսակցական այս Թանգարանը հիմնադրելու համար, առեւտրական վաստակ չէր, այլ ապահովագրական գումար: Մինչեւ իր վերջին շունչը հոգիով կապուած մնալով Դաշնակցութեան, մահից առաջ ապահովագրական այդ գումարը կտակեց կուսակցութեան, այս հաստատութիւնը հիմնադրելու համար: Ի՞նչ աւելի գեղեցիկ ծաղկեպսակ իր որբ եւ տարագիր շիրիմին: Մեր կուսակցութեան լաւագոյն եւ աւանդապահ մարմիններից մէկը՝ Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի կազմակերպութիւնը՝ հաւատարիմ կտակարար ընկերոջ կամքին, իր վերջին՝ 43րդ Պատգմ. Ժողովի մէջ որոշեց կտակած գումարը տրամադրել կուսակցութեան, Փարիզի մէջ, կուսակցական Կեդր. Դիւանին կից, յատուկ շէնք գնելու եւ այն ամբողջութեամբ տրամադրելու միայն եւ բացառապէս Թանգարանին: Այդ որոշման գործադրութեամբն է ահա, որ գնուեցաւ այս շէնքը:

ՆԱՏՕ

(Մկրտիչ Թիւթիւնճեանի ահաբեկիչը)

Սիրելի ընկերներ, կէս դար ունինք մեր ոտքերի տակ, անցանք այդ ճամբան, հերոսական խոյանքների մէջ բոլորելով մեր կեանքի իւրաքանչիւր օրը: Եթէ Մերձաւոր Արեւելքը վաւերագրութեան արժանի գործեր ունի կատարած, դրանցից մէկը Դաշնակցութեան ծնունդն է: Այս զարմանահրաշ կուսակցութեան արիւնոտ դրօշի տակ գաղափարական մի հզօր ուրականն անցաւ մեր աշխարհամասի վրայից, փոթորկելով այնտեղ ապրող բոլոր ժողովուրդների կեանքը: Փոքրը՝ քանակով, մենք եղանք սակայն ազնուագոյնը մեր որակով, եղանք գաղափարական ամէնէն ընտիր Թթխմորը մերձ - արեւելեան ժողովուրդների կեանքում: Բազմաթիւ ազգ եւ ազինք հոգեկան սնունդ քաղեցին մեր գաղափարական աւազանից: Ու նաեւ այսօր, հակառակ մեր յիսնամեայ պատկառելի տարիքին, մենք վերստին շարունակում ենք ապրել առոյգ, Թարմ ու բեղուն կեանքով: Թող անհամեստութիւն չլինի վկայակոչել այստեղ, որ տասնամեակներ շարունակ մոլեռանդաբար մեր դէմ ճակատելուց յետոյ, շատեր մեր հակառակորդներից ի վերջոյ որդեգրեցին այն դաւանանքը, որ մերը եղաւ կէս դար առաջ եւ կէս դար անընդհատ: Մեր իմաստուն պատմահօր՝ Խորենացի Մովսէսի գունեղ գրչով մեր ժողովրդին հասցէագրուած խօսքը, արդար իրաւունքով մենք կարող ենք կրկնել մեր նկատմամբ.—

«Զի թէպէտ եւ եմք ածու փոքր, եւ թւով յոյժ ընդ փոքու սահմանեալ, եւ զօրութեամբ տկար, եւ ընդ այլով յոլով անգամ նուաճեալ թագաւորութեամբ, սակայն, բազում գործք արութեան գտանին գործեալ եւ ի մերում աշխարհիս»:

ՍՈՒՐԷՆ (Արտ. Անդրէասեան).
Սամաթիոյ կռիւի ղեկավարներէն. սպաննուած Խ. Գնունիի եւ Ա. Միսաքեանի հետ (1896 օգոստոս).

Եւ արութեան գործեր կատարուած են ոչ միայն անցեալի մէջ, այլ եւ պիտի կատարուեն ապագային: Մեր «վաղը» նման պիտի լինի մեր «երէկ»ին, որովհետեւ մենք շարունակում ենք հաւատարիմ մնալ այն իմաստութեան թէ՝ «լաւ է մեռնել ոտքի, քան ապրել ծնկաչոք»:

Սիրելի ընկերներ, մենք նիւթապաշտ կուսակցութիւն չենք, սակայն նիւթը անհրաժեշտ է նաեւ մեզ: Իր կուսակցական խիղճը արթուն մեր մատաղ ընկերոջ, սիրելի Վանարեանի գեղեցիկ եւ իմաստուն ժեստը Թող վարակիչ օրինակ դառնայ մեր բոլոր ընկերների համար. Նիւթական մեր բոլորանուէր զոհողութիւններով Թող ջանանք ամրացնել Կուսակցութեան նիւթական պատուանդանը՝ նրա պատուհասող բազուկը նաեւ ապագային անսասան պահելու համար: Հ. Յ. Դաշնակցութեան էութիւնը,— հայ հողն է: Մենք հայրենածին կուսակցութիւն ենք, հայրենակերտ բազուկ եւ հայրենատենչ բանակ: Այնտեղ, հայրենիքի մէջ է մեր անցեալը, այնտեղ է մեր ներկան եւ այնտեղ պիտի լինի մեր ապագան: Իսկ հայ հողը չունի աւելի մոլեռանդ, աւելի անձնուէր եւ աւելի արի եւ հաւատաւոր պահակ, քան Դաշնակցութիւնն է: Հզօրացնել Դաշնակցութիւնը, կը նշանակէ լաւագոյն նպաստը բերել հայրենիքի ազատագրութեան նուիրական դատին: Ճիշդ այս նկատումով,— մի՛շտ Դաշնակցութեան, միայն եւ բացառաբար նրան, ամէն բան Դաշնակցութեան,— Թող սա լինի բոլոր Դաշնակցականներիս միակ նշանաբանը մեր հանրային կեանքի մէջ»:

Ընկ. Նաւասարդեանի ուղերձէն վերջ, ներկաները հիւրասիրուեցան առատօրէն. երգուեցան յեղափոխական խմբական երգեր ու մեներգներ: Անսպասելի կերպով հնչեց նաեւ սրինգի ձայնը՝ մեծ հաճոյք պատճառելով բոլորին: Նախագահի հրաւէրին վրայ խօսեցան ընկերներ Բէնօ, Աշոտ Իսահակեան, Հրանդ Ակոնայեան, Հրաչ Հանդալեան եւ Աշոտ Արծրունի: Մութը վրայ էր հասած եւ խորհրդաւոր լոյսին տակ, Թանգարանի բացման ներկայ եղող բոլոր ընկերները, յատուկ տոմարին մէջ դրին իրենց ստորագրութիւնները: Հանդէսը փակուեցաւ «Յառաջ Նահատակ»ով:

ՆՈՒԷՐՆԵՐ ՆՈՐԱԲԱՑ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ

Թանգարանին բացման առթիւ եղան շարք մը նուէրներ: Տեղի անձկութեան պատճառով, այդ մասը պիտի հրատարակենք երեքշաբթի օր:

Ողջոյն "Օր"ուան

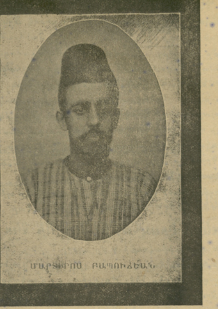
Յեղափոխութիւն մը որ կը ստեղծուի ժողովուրդին համար եւ անոր սրտին կը խօսի, չի մեռնիր:

Այն համակրանքն ու սէրը որ հայ ժողովուրդի մեծագոյն մասը ունեցած է հանդէպ Հ. Յ. Դաշնակցութեան, ապացոյց է թէ ան կատարած է ու կը կատարէ իր պարտքը հայ ազգին համար:

Փաստ եւ այն վերաբերմունքը որ ցոյց կը տրուի իրեն հանդէպ, ոչ թէ հոսանքէն մղուած, կամ զանազան շահերէ տարուած, այլ սա գիտակցութենէն եւ յոյսէն թէ Դաշնակցութիւնը տակաւին շատ գործեր ունի կատարելիք այս ազգին ճակատագրին բարելաւման համար:

Ահա տարեդարձ մը եւս ռազմիկ ցեղին այդ քաջ պաշտպանին, որ անվերջ պայքարեցաւ, տառապեցաւ, մաքառեցաւ ու խոյացաւ կրակ ու բոց իր սրտով խոց:

Դաշնակցութիւնը ուրացաւ իր հաւատքը, իր կոչումը, իր մեծ դերը, ինչպէս շատեր որ ձգեցին ու հեռացան կէսճամբէն:

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԲԱՂՆԻՃԵԱՆ
Կօշկակար, 1896ին ահաբեկեց մատնիչ Օնիկը: Հետապնդուելով սպաննեց ոստիկան մը եւ վերջին գնդակով անձնասպան եղաւ:

ՎԱՀԱՆ ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆ

(Տօղրամաճեան)

Պոլսոյ կազմակերպիչներէն (1895-96), որ 1904ին սպաննուեցաւ Սասունի մէջ:

Թումբ մը եղաւ ան ամրակուռ, զանազան յորձանքներու դէմ, որ կը սպառնային խախտել իր հիմերը գոյութեան: Եւ ներշնչարան եղաւ սերունդի մը, ինք աննկուն Քրիստափորի շունչով օծուն:

Ու անյողդողդ ու անսայթաք քալեց եւ փարեցաւ այն սուրբ եւ մեծ գործին,— Հայրենիքի ազատագրութեան ...

«Մեր Հայ եղբայրներ մեզի կը սպասեն» ...

Այս եղաւ իր բնաբանը իր գոյութենէն մինչեւ այսօր եւ անոր ձգտեցաւ ամէն գինով, սնած Ռոստոմի եւ Զաւարեանի տեսլականով:

Ու ինկան հետզհետէ իր այնքան Թանկագին մարտիկները եւ հերոսները անմահ, գոչելով մինչեւ վերջին շունչ,— «Ա՜խ Հայաստան» ...

Այդպէս եղաւ Դաշնակցութիւնը իբրեւ հսկայ կաղնի հաստարմատ եւ հաստատուն:

Ու կը սպասէ ան տակաւին ու կը հսկէ արթուն, ինչպէս մայր մը իր զաւկին անարին վրայ, երբ ան վտանգի տակ ըլլայ ... Մինչեւ գիշերը վերանայ եւ նոր լոյս ծագի եւ Հայր չըլլայ գերի ոչ ոքի ...

Ողջո՜յն այդ լոյսին, ողջո՜յն այս «Օր»ուան:

Մէն - Սէ

Խորհուրդ խորին Դաշնակցութիւն

Հայրենակարօտ եւ հայրենավտար բազմութիւններ, աշխարհի չորս հովերուն տարտղնուած օտարութեան դժրախտ կեանքի հոլովոյթներուն մէջ, հոկտեմբերեան այս օրերուն, խանդավառութեամբ եւ ազգային գիտակցութեամբ կը տօնեն ցեղի գոյութեան արթուն պահակին՝ Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան Օրը:

Տասնըմէկ տարիներէ ի վեր, օտար եւ անհրապոյր երկինքներու տակ ծըլող եւ ծաղկող, նուիրական գաղափարներով տոգորուած երիտասարդութիւնը կը տօնէ ազատատենչ հայութեան միասնականութեան տօնը, լսելու համար բազմահազար ուխտաւոր նահատակներու ուխտին ձայնը: Դաշնակցութեան «օր»ուան այս քաղցրանոյշ տօնին, հայրենազուրկ բեկորներ՝ ընդհանուր խանդաղատանքով կը մօտենան անոր աշխատանքներուն եւ նուիրական գործերուն, այսպիսով կը Թարմացնեն սրբագնագոյն յիշատակներ հերոսներու սրբազան դրուագներէն:

Այո, ընկեր, այսօր Դաշնակցութեան մեծ ընտանիքի տօնն է, Դաշնակցականի եւ ազատասէր հայութեան տօնը: Այսօր վերյիշումի, համարատուութեան տօնն է, գաղափարական նոր աւիւնով եւ նոր հաւատամքով օծուելու երջանիկ պատեհութիւնը: Ամէն Դաշնակցական կը հաղորդուի այս տօնին գաղափարական հաղորդութեամբ:

Մեծ է մեր ընտանիքը, մեծ է նաեւ անոր Օրը, ազատագրութեան ճամբուն վրայ ինկած հերոսներու յիշատակներուն պանծացման օրը:

Տօն է այսօր, տօն խնդութեան, յոյսի, հաւատքի:

Խորհուրդ խորին Դաշնակցութեան օրն է այսօր, տօնը այն մարտական կուսակցութեան որ սրբեց ստրկութեան արատը, նուիրագործեց ազատութիւնը եւ անկախութիւնը, ներարկելով նոր ոյժ եւ նոր հաւատամք յանուն ցեղին գոյութեան:

Ու ես երիտասարդ Դաշնակցական, արհաւիրքի եւ մահուան շուքերէն փրկուած բեկոր մը, լուռ եւ երկիւղած հաւատքով՝ մեր պաշտելի գաղափարին խորախորհուրդ եւ լուսափողփող տաճարին առջեւ ծնրադիր կ'ոգեկոչեմ մեր հերոսներու վրիժածին յիշատակները: Ես կը լսեմ անոնց դիւցազնական, հրաշունչ երգերուն ահեղագոռ դղրդիւնները:

Այսօր կը տեսնեմ ու կը լսեմ հերոս հոգիներու ազատագրող ձայնը եւ Դաշնակցութեան արշաւասոյր խոյանքները կ'անցնին մտքիս առջեւէն: Հպարտ եմ որ այդ մեծ ընտանիքի համեստ զաւակն եմ, եւ հպարտ եմ որ Հայ եմ:

Հազար համբոյր մեզմէ այդ սուրբ մարդոց, որոնք վազեցին գաղափարին ետեւէն յոգնաբեկ եւ չվերադարձան:

Այո, ընկեր, դուն ու ես մոլեռանդ զաւակները այդ մեծ ընտանիքին, տօնենք միասին այս «Օր»ը, եւ պաշտամունքի ներշնչող սեղանին առջեւ յանուն գաղափարին եւ սուրբ հաւատքին վառենք ջահը ոգեւորութեան, ու բազմաթիւ հերոս նահատակներու անմահ յիշատակին համար պարպենք կարմիր գինին: Թող մեր սիրտերը զրահաւորուին վահագնեան ուժգնութեամբ, որպէսզի կարենանք աւելի բարձր հնչեցնել վրէժի երգը, յաղումի երգը:

Եւ դուն, հեռաւոր ընկեր, աչքիս լոյսը, անշուշտ դուն ալ այսօր Դաշնակցականի խրոխտ սկզբունքներուն հնազանդելով [illegible] ես յանուն վաղուան յոյսերուն, Դաշնակցութեան Օրը տօնելու համար: Կը ցանկայի քովդ ըլլալ, երգէինք միասին ու Թող ձայն տային անկախութեան եւ ազատագրութեան ռահվիրաները: Լսէինք այդ դիւթական ձայնը հերոս Դաշնակցութեան, քու սեղանիդ շուրջ բոլորուած:

Կեցցէ՛ խորհուրդ խորին Դաշնակցութիւնը:

ԿԱՐՕ ՄԽԻԹԱՐ

Ա՜խ, վաթան

(ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ)

Էն ի՞նչ շունչ կ'ըլի, որ էս նոր հոգին
փչի, վերկացնի քնից մեր ազգին.
Էն ի՞նչ ձեռք կ'ըլի, որ մեր աշխարքին
էլ եդ սիրտ տայ ու կանգնացնի կրկին:

Ա՜խ, էս էն ձեռին կեանքս ղուրբան կ'անեմ,
Էն կոխած հողին երեսս կը քսեմ,
Ապրիմ իմ արինս նրա մատաղ կ'անեմ,
Մեռնիմ՝ հողիցն էլ միշտ նրան կ'օրհնեմ:

Կանգնել ես՝ էդպէս գլուխդ ամպին խփած՝
Ա՜յ խեղճ հալեւոր, երեսդ փակած
Ի՞նչ կ'ըլէր՝ Մասիս, ա՜խ դեռ աչքդ բաց՝
Սրտի չտայիր քո որդիքն էրված:

Խ. ԱԲՈՎԵԱՆ

ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԸ ԵՒ ԳԱՂԹԱԿԱՆԱԿԱՆ ԿՆՃԻՌԸ

Գաղթականական հարցին Յատուկ մասնախումբը (որ կը գործէ Ազգաժողովին կից) այս տարի նուիրած է չորս մը նիստեր: 6րդ Յանձնաժողովը ալ նուիրած է ամբողջ նիստ մը, իսկ 4րդ Ելեւմտական Յանձնաժողովը իր հոկտեմբեր 9ի առտուան նիստը: Ազգաժողովին մէջ տիրող ընդհանուր տրամադրութիւնն է, ճիշդ ժամանակին, այսինքն 1938 դեկտեմբեր 31ին, գոցել Նանսէնեան գրասենեակը եւ այլեւս չեղեալ նկատել գաղթականական կնճիռը: Այս նոյն տեսակէտը պաշտպանած է նաեւ Խորհրդային Միութեան ներկայացուցիչը, Պ. Շթայն, որ միշտ լուռ կը մնար: «Եթէ ճիշդ ժամանակին վերջ չտանք գաղթականական հարցին,— յայտարարած է Աւստրալիոյ ազդեցիկ ներկայացուցիչը, Պ. Պրուս,— այդ հարցը իր հաւանական բարդութիւններով կրնայ սպառնալ Ազգաժողովին գոյութեան»:

Անուրանալի է, որ գաղթականութեան համար աղետալի վիճակ մը պիտի ստեղծուի, եթէ ի վերջոյ Ազգաժողովի մէջ յաղթանակէ այս տեսակէտը:

Թուրքիա կը բանակցի Իտալիոյ եւ Իրանի հետ

Այս ամսու վերջը Թրքական պատուիրակութիւն մը պիտի երթայ Հռոմ, առեւտրական նոր դաշնագիր մը կնքելու համար, քանի որ նախկին դաշնագրին պայմանաժամը կը լրանայ դեկտեմբեր 1ին: Թուրքիան ալ մասնակցած ըլլալով պատժական տնօրինութեանց, Իտալիա նախապէս մերժած էր բանակցիլ հաշուակցութեան մասին, բայց այժմ հաւանութիւն յայտնած է:

Թրքական ուրիշ պատուիրակութիւն մըն ալ ճամբայ ելած է դէպի Թեհրան, նախագահութեամբ Պէրնի նախորդ դեսպան Ճէմալ Հիւսնիի: Պատուիրակութեան նպատակն է պայմանագիր մը կնքել Թաւրիզ — Տրապիզոն ճամբու մասին (Թրանսիթ): Միեւնոյն ատեն պիտի բանակցի դատական փոխադարձ օգնութեան եւ յանցաւորները յանձնելու մասին:

Եթէ կ'ուզէք հպատակ ու զինուոր ըլլալ...

Վերջերս ազդ մը հրատարակած էինք, «La « Féderation des Français d'adoption» ընկերակցութեան կողմէ, օտարներու հպատակութեան մասին:

Ընկերակցութիւնը նոր ազդով մը կը ծանուցանէ.— 18էն 30 տարեկան այն օտարականները որ կ'ուզեն քաղաքացի դառնալ եւ կատարել իրենց դասին զինուորական պարտաւորութիւնները, ինչպէս եւ անոնք որ միեւնոյն բաղձանքն ունին (հպատակութիւն), բայց 30 տարեկանէն վեր են եւ ընդունակ՝ նպաստելու ազգային պաշտպանութեան, կը հրաւիրուին իր կեդրոնը, 152, Bld. Haussmann, ուր ամէն տեղեկութիւն պիտի տրուի առանց ծախքի եւ յանձնառութեան: Ընդունելութեան ժամեր՝ ամէն օր 9էն 19, կիրակի օրերը՝ 9էն 13: Ձրի տեղեկութիւններ կը տրուին նաեւ թղթակցութեամբ:

ՊԵԼԺԻՈՅ ՉԷԶՈՔՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Միջազգային մամուլը կը շարունակէ զբաղիլ Պելժիոյ չէզոքութեան յայտարարութեամբ, որ վերի վայր հրջեց Մեծերու ծրագիրները: Ֆրանսայի չափ մտահոգ է նաեւ Անգլիա, ուր կը կարծեն թէ երեք երկիրներու սպայակոյտներուն միջեւ գոյացած զինուորական համաձայնութիւնը կը պահէ իր ուժը: Ֆրանսայի նախարարական խորհուրդի առջի օրուան նիստին մէջ, առաջարկուեցաւ Մաժինոյի գիծը երկարել մինչեւ պելժիական սահմանը, բայց առ այժմ յետաձգուեցաւ այս ծրագիրը: Փարիզի պելժիական դեսպանը արտաքին գործերու պաշտօնատունը երթալով, կարգ մը լուսաբանութիւններ հաղորդեց: Աջակողմեան թերթերը Պելժիոյ դիրքին փոփոխութիւնն ալ կը վերագրեն Ժողովրդական Ճակատի կառավարութեան, ըսելով թէ երես տուաւ համայնավարներուն եւ քաջալերեց Մոսկուան՝ խառնուելու արեւմտեան Եւրոպայի գործերուն:

ԾԱՆՐ ԿՌՈՒՆԵՐ
Հողագործներու եւ բանուորներու միջեւ

Աւելի քան 50 հոգի վիրաւորուեցան Շարթրի մէջ (Էօր է Լուար), ուրբաթ օր, կռիւ մը ծագած ըլլալով հողագործներու եւ բանուորներու միջեւ: Կռիւը տեւեց աւելի քան մէկ ժամ, բիրերով, թիերով, բահերով, դանակներով եւ ուրիշ գործիքներով: Վիրաւորներէն 30ը հիւանդանոց փոխադրուեցան, մէկը արդէն հոգեվարք (գլուխը ջախջախուած): Հողագործի մը լեարդը ծակեցաւ, ուրիշ մը մէկ աչքը կորսնցուց եւն.: Խռովութեան պատճառն էր գործադուլ մը՝ շաքարի գործարանին մէջ, ուր 900 բանուորներ, կէս առ կէս Արաբ, Լեհ եւ Ձեխ, գրաւեցին գործարանը, վար դնելով գործատէրերը: Հողագործները լսելով, բողոքի միթինկ մը սարքեցին եւ պահանջեցին որ նահանգապետը պարպել տայ գործարանը: Այդպէս ալ եղաւ եւ հողագործները, որոնք ճակնդեղ կը մշակեն եւ ուղղակի կապ ունին գործարանին հետ, ցրուելու վրայ էին, երբ 50 բանուորներ դիրք բռնելով սկսան քարկոծել: Հողագործները նահանջելէ վերջ, հակայարձակումի սկսան, բայց իրենց դէմ ելան ուրիշ 300 բանուորներ, դանակներով եւ բիրերով: Ասկէ վերջն էր որ կատաղի կռիւ մը սկսաւ եւ հողագործները, որոնք անզէն էին, վիրաւորուեցան Արաբներու կողմէ: Ոստիկանները եւ ոստիկան զինուորները ի զուր փորձեցին բաժնել կռուարարները, բայց երբ օգնական զօրք հասաւ, բոլորն ալ փախան:

«Մաթէն» արձանագրելով այս դէպքը, դիտել կու տայ առաջին էջին ճակատէն.

— «Արիւնը հոսեցաւ Շարթրի մէջ, խումբ մը օտարականներու եւ ծայրայեղներու գրգռութեանց հետեւանքով: ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐԸ ՉՊԻՏԻ ՄՈՌՆԱՆ ԱՅՍ ԲԱՆԸ»:

ՑԱՆՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼՊԱՆԻՈՅ խորհրդարանին բացման առթիւ, վարչապետը կարդաց Զոկու Թագաւորին գահաճառը, որ կ'ըսէ թէ «բարւոք յարաբերութիւնները պիտի զօրացնէ բոլոր պետութեանց, բայց մանաւանդ Իտալիոյ հետ»: Թագաւորը մեծապէս բարւոքած կը սեպէ ներքին կացութիւնը:

Այս առթիւ կը ծանուցուի թէ ալպանական կառավարութիւնը 3,735,000 ոսկի ֆրանքի փոխառութիւն մը կնքած է Նափոլիի մեծ դրամատան հետ, համաձայն վերջին պայմանագրութեանց:

ՓԼԷՎՆԱՅԻ ճակատամարտի (1873) վարիչներէն Քեազիմ փաշա մեռաւ 97 տարեկան հասակին մէջ: Մարաջախտ էր 40 տարիէ ի վեր եւ մեծ համբաւ կը վայելէր:

32 ՀՈԳԻ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՆ, 340 հոգի վիրաւորուեցան Պոմպէյի մէջ, խռովութիւններ ծագած ըլլալով Հնդիկներու եւ Իսլամներու միջեւ: Ոստիկանութիւնը կրակ բացաւ, ամբոխը ցրուելու համար:

ՀՐԴԵՀ ԾԱԳԵՑԱՒ Սելանիկի քաղաքապետական հիւանդանոցին մէջ, ուրբաթ գիշեր: Կէս ժամէն հաստատութեան ամբողջ աջ թեւը բռնկեցաւ: Շատ մը հիւանդներ պատուհանէն վար նետուեցան: Երկու հոգի մեռան եւ շատեր վիրաւորուեցան: Նիւթական վնասը քանի մը միլիոն ֆրանքի կը հասնի:

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ԲՈԼՈՐ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԸ ազգայնացնելու ձեռնարկեց կառավարութիւնը: Զորս ընկերութեանց դրամագլուխին 2)3ը պիտի ստանձնէ կառավարութիւնը ինք: Ռընոյի հաստատութիւնը բողոքագիր մը ուղղեց, ուրիշ վէճի մը առթիւ:

ՌԱՍ ՆԱՍԻՊՈՒ, Հարարի նահանգապետը (Եթովպիա), մեռաւ հիւծախտէ, Զուիցերիոյ մէջ: 42 տարեկան էր:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ կոչ մը ուղղելով բանուորներուն, յորդորեց «չպատասխանել գրգռութեանց եւ բանսարկութեանց»: Գործատէրերուն կը յանձնարարուի տեղի չտալ գործադուլներու:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՀԱՄԱՐ սարքուած հանգանակութեան գումարը երէկ հասած էր 5,565,630 ֆրանքի, որուն 3,711,766 ֆրանքը ճարած է Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԹԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները, 19 Հոկտ. երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8,30ին, ընկ. Տալխասեանի բնակարանին մէջ, rue des Sentiers, կարեւոր օրակարգ:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ.— 24 ՀՈԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ
ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ**

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ.— 24 ՀՈԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ
ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ.— 25 ՀՈԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ
ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

Թէյասեղան

Համազգայինի Փարիզի Վարչութեան թէյասեղանը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 15ին, կիրակի կէսօրէ վերջ, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի սրահին մէջ: Գեղարուեստական բաժին:

"ՀԱՅ ԵՐԳԻ ՕՐ"

ԱԶԳԱՅԻՆ ՅԱՐԳԱՆՔԻ ՑՈՅՑ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ
իր մահուան տարելիցին առթիւ
Մեծ Համերգ
կազմակերպուած ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի կողմէ
Հովանաւորութեամբ ԿՈՄԻՏԱՍԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ
8 նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ, Salle Erardի մէջ:
Ղեկավարութեամբ Ա. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ:

Ֆրանսահայ Հայր. Միութիւններուն

Եթէ նպատակ ունիք յառաջիկայ տարուան համար պատի օրացոյցներ պատրաստել տալու, փութացէք այժմէն յանձնարարել ձեր ապրանք-օրացոյցները, որոնք արտակարգ շքեղութեամբ կը պատրաստուին մեր տպարանին մէջ, եւ որոնց ընդօրինակութեան իրաւունքը վերապահուած է միշտ: Հետեւաբար ամէն նախաձեռնող միութիւն կրնայ ունենալ տեսակ մը իւրայատուկ ձեւով օրացոյցներ, որոնք շահեկան ըլլալէ զատ կը ծառայեն նաեւ գեղեցիկ զարդ մը բոլորին տան մէջ:

ԳՈՐԾԸ ԿԸ ՅԱՆՁՆԵՆՔ ԿԱՐՃ ԺԱՄԱՆԱԿՈՒԱՆ ՄԷՋ:

դիմել կամ գրել՝ Տպարան «Եփրատ», Հ. Թադէոսեան, 97bis rue de la Part-Dieu, Lyon:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ամսագրին Տրդ թիւը (Հոկտեմբեր) շահեկան բովանդակութեամբ եւ Հայաստանի կարգ մը գրողներուն կենսագրականներովն ու նկարներովը: Ամսագրին յաջորդ թիւը (Նոյեմբեր) պիտի նուիրուի մեծանուն վիպագիր ՐԱՖՖԻի ծննդեան հարիւրամեակին:

Տարեկան բաժնեգին՝ 30 ֆրանք, արտասահման՝ 40 ֆրանք:

ԴԻՄԵԼ՝ M. & M. BARSAMIAN, 30 Rue Drouot, Pais (9e):

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Հաճընոյ բազմահազար նահատակներուն 16րդ տարեդարձին առթիւ, այսօր, կիրակի առտու, Ժան Կուժօնի Հայոց եկեղեցիին մէջ Ս. պատարագ եւ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի:

ՀԱՅ ԲՈԼՈՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆՑ

«ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ» Ակումբի վարչութիւնը կը խնդրէ Փարիզի եւ շրջակայից բոլոր հայ կազմակերպութիւններէն առանց խտրութեան (հայրենակցականներ, միութիւններ, ընկերութիւններ, ակումբներ եւայլն), որ հաճին իրենց ճշգրիտ հասցէները տեղեկացնել Ակումբիս, հետեւեալ հասցէով — Albert L. Achdjian F.P. 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)

ԲԱՑՄԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

«Հայ Արծիւ» (l'Aigle d'Arménie) Ակումբի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ նորակազմ Ակումբի բացման հանդէսը տեղի պիտի ունենայ 1 նոյ. կէսօրէ վերջ ժամը 2.30-7, Salle Tublerի մէջ, 19 rue de la Pompe: Ցերեկոյթի պաշտօնական զգեստ պարտաւորիչ է. ի հարկին գոց գոյն զգեստ կրել ընդունելի է: Առանց հրաւիրագրի մուտքը արտօնուած չէ: Հիւրասիրութիւն առանց դրամի:

Վարչութիւն «Հայ Արծիւ» Ակումբի
14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)

Կ'ՈՒԶՈՒԻ կարկտնեքենայի վրայ աշխատող լաւ գործաւորուհի մը: եւ ափրանթի մը քոնֆեքսիոնի աշխատանքներու համար:
Դիմել՝ Պ. Gimի, 31 Rue du Caire, Métro Réaumur-Sébastopol.

ԼԻՈՆԻ ՀԱՅ ԾՆՈՂՔՆԵՐՈՒՆ

18 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 69 rue Louis Blanc, Լիոն, Հայոց եկեղեցիին մէջ տեղի ունենալիք ժողովին կը հրաւիրուին հայ ծնողքները եւ հայեցի կրթութեան նախանձախնդիր երկսեռ ազգայինները: Տեղեկութիւններ պիտի տրուին մանկապարտէզի եւ հոգաբարձութեան մասին: Տեղւոյն վրայ պիտի կատարուի երեկոյեան դասընթացքներուն հետեւիլ փափաքող երկսեռ պատանիներու արձանագրութիւնը: Փափաքողները կրնան դիմել ամէն օր Պ. Միհրան Հաճի Պօղոսեանի, 6 rue François Garcin, կամ հինգշաբթի օրերը Հայոց եկեղեցին, մանկապարտիզպանուհի Տիկ. Շահինեանի:

Լիոն — Հոգաբարձութիւն

ԱՆԳԼԻԵՐԷՆ ԴԱՍԵՐ

Անգլիերէն լեզուի ուսուցման եւ գրականութեան դասընթացքներ: Դիւրութեայց եղանակ եւ չափաւոր գին: Դիմել՝ ՎԱՀԱՆ ՔԷՐԷՍԹԷՃԵԱՆԻ, վկայեալ Թեհրանի Ամերիկեան գոլէճէն, Bachelor of Arts. Հասցէ՝ V. Kerestedjian, 17 Rue Maître-Albert, Paris (5):

ԾԱԽՈՒ Է Վալանսի կեդրոն թաղամասի մէջ սափրիչի խանութ մը (այրերու եւ կիներու համար) ամենազեղչուած գինով: Վճարման դիւրութիւն: Պայլ՝ վարձք, բնակարանով միասին ամիսը 140 ֆր.: Դիմել՝ B. P. 82 Valence. S/Rhône:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

կազմակերպուած Ց. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին կողմէ
18 Հոկտ. կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին, Հայ Ակումբին մէջ:
կը ներկայացուի ԵՐԵՔ ՔԱՋԵՐ (զաւեշտ 3 արար)
գեղարուեստական բաժին Կ. Խաչի Սանուց Միութեան կողմէ,
նուագ՝ Պ.Պ. Անմահեանի եւ Ծակեանի կողմէ, երգ, պար եւլն.:
Մուտք (թէյ եւ խմորեղէն միասին) 3 ֆր., փոքրիկներու՝ 1 ֆր.:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՑ	ԵՌԱՄՍԵԱՑ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 20 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MARDI 20 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3248

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՋՐԱՂԱՑԸ ԿԸ ԲԱՆԻ...

Սուրիոյ վերջին Թղթաբերէն կը տեղեկանանք թէ արդար վրդովումի մը մատնուած է հայկական գաղութը, իբրեւ հետեւանք Թրքական սոսր դաւերուն, որ կը շարունակուին աւելի քան մէկ ամիսէ ի վեր, Իսքէնտէրուն - Անտիոքի հարցին առթիւ։

« Յառաջ » օրը օրին արձանագրած է ինչ որ տեղի կ'ունենայ այդ ճակատին վրայ։ Այսօր ալ պիտի կարդաք չարք մը նորութիւններ, որ կը ձգտին միեւնոյն հիմնական նպատակին.— Հայերն ալ կապել Թրքական դաւադրութեան, եւ պահանջել հաւ — մար Իսքէնտէրունը եւ Անտիոքը, իբրեւ Թրքական շրջաններ։

Ընկերի քայլ մը եւս նետելով այս ճամբուն վրայ, ծանուցագիր մը ուղղած է ֆրանսական կառավարութեան, պահանջելով անկախ հռչակել «վիճելի» շրջանները...

Ամէն պարագայի մէջ, կարելի չէ ժխտել կացութեան փափկութիւնը, որ ամէն բանէ առաջ կը պահանջէ արթնութիւն եւ լրջութիւն, ինչպէս ազդարարեցինք առաջին օրէն :

Պէյրութի «Ազդակ»ը իր Հոկտեմբեր 11ի խմբագրականը նուիրելով այս հարցին, դիտել կուտայ «Թրքական ոճրային դաւադրութիւն մը» խորագրին տակ.

— «Թուրք կառավարութիւնն ու ժողովուրդը, Կիլիկիոյ պարպումէն ի վեր ամէն միջոցի դիմած են վնասելու համար սուրիահայութեան եւ կասկածելի ցոյց տալու զայն յաչս տեղական ժողովուրդին ու իշխանութեանց։

Գործածած են միջոցներուն ամէնէն տմարդին ու վատթարագոյնը, վտանգի ենթարկելու համար մեր ժողովուրդի ֆիզիքական գոյութիւնը։ Բացի լրագրական տմարդի պայքարներէ եւ աղտոտ փրոփականտէ, Թուրքերը մասնաւոր գործակալներու միջոցաւ ջանք չխնայեցին վարկաբեկելու համար Սուրիոյ ու Լիբանանի հայութիւնը : Ոչ մէկ առիթ փախցուցին անոնք իրենց զզուելի դիտաւորութիւնները յագեցնելու համար։ Սուտն ու զրպարտութիւնը իրենց համար դարձան ամէնէն սովորական գործերը՝ քունաւորելու համար միտքերը։

Անկարելի է մի առ մի թուել Թուրքիոյ սարքած սադրանքները վերջին տասնամեակի ընթացքին, Սուրիոյ հայութեան դէմ։ Տեղական թերթերու մէջ մերթ ընդ մերթ երեւցող հակահայ գրութիւնները դրդուած են թրքական գործակալներու կողմէ, որոնց դժբախտաբար յաճախ անմեղօրէն զոհ գացին մեր միամիտ պաշտօնակիցները։ Սահմանամերձ շրջաններու մէջ պատահած մաքսանենգութեան կամ ոճրային բոլոր արարքները անամօթաբար վերագրուեցան Հայերու, երբ այդ դէպքերուն թուրք հեղինակները իրենց դիակները կը ձգէին սահմանագլուխի մերձակայ տարածութիւններու վրայ, երկուստեք ընդհարումներէ վերջ»։

Եւ կ'եզրակացնէ, պարզելով Սուրիոյ հայ գաղութին տրամադրութիւնները.

— « Հայութիւնը մանաւանդ կը հիանայ ու կը գնահատէ Սուրիոյ հայրենանուէր, անշահախնդիր եւ լայնամիտ ղեկավարութիւնը, որուն խոհեմութեան ու իմաստութեան արդիւնքն է ձեռք բերուած անկախութիւնը եւ ֆրանսական բարեացակամ ու հզօր պետութեան բարեկամութիւնը :

Թող իմանան բոլոր դաւադիրներն ու բռնակալները որ սուրիացի Հայը, իբրեւ անձնուէր եւ պարտաճանաչ քաղաքացին այս նուիրական հայրենիքի ՈՉ ՄԷԿ ԲՈՊԷ ԶՊԻՏԻ ԹԵՐԱՆԱՅ ԵՒ ՈՉ ՄԷԿ ԶՈՀՈՂՈՒԹԵԱՆ ԱՌՋԵՒ ԿԱՆԳ ՊԻՏԻ ԶԱՌՆԷ այդ հայրենիքին բարգաւաճման եւ ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ՀԱՄԱՐ» :

Ի՞նչ խօսք որ Սուրիոյ հայկական գաղութը պէտք չունի նոր հաւաստիքներ տալու, իր հաւատարմութեան եւ անձնուիրութեան մասին։ Եւ կը կարծենք թէ ճիշդ այս դիտակցութեամբ է որ Թուրքերն ալ նոր ռազմախաղ մը կը փորձեն,— կ'ուզեն համոզել թէ Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի Հայերն ալ Թրքական տեսակէտին յարած են...

Դեռ անցեալ օր չէ՞ր որ Թուրքերէն թերթ մը, «Գուրուն» (նախկին «Վագըթ»), հետեւեալ ամբողջ կը հաղորդէր, այնքան զարմանազան պատմութիւններու կարգին.

— « Այսօր գոհացուցիչ լուր մը պիտի տամ բոլոր թուրք ընթերցողներուն,— այստեղի Հնչակեան Հայերը հակամէտ կը թուին մեզի հետ գործակցելու՝ Անթաքիոյ եւ Իսքէնտէրունի անկախութեան համար բացուած ՄԱՔՈՒՐ ԵՒ ՀԱՄԵՍՏ պայքարին մէջ։ Վերջին օրերս անոնք ասիկա երեւան հանեցին եւ սկսան գործակցիլ մեզի հետ։ Հնչակ Հայերու այս ընթացքը մեծ գոհունակութիւն պատճառած է այստեղի թուրք ժողովուրդին»։

Մենք տեղեկութիւն չունինք թէ Հնչակեաններ կա՞ն Իսքէնտէրուն - Անտիոքի շրջանին մէջ եւ եթէ կան, ի՞նչ դիրք բռնած են այս հարցին մէջ։

Բայց, նշանակալից է այս երեւոյթը, իբրեւ արտայայտիչ Թրքական դաւին խորութեան եւ խարդախութեան։

Մինչեւ հիմա տրուած լուրերուն մէջ, Թուրք թերթերը յառ կապէս կը չեշտեն թէ «Դաշնակ Հայերը» Թուրքերուն դէմ կը գործեն, թէ կ'աշխատին յաջողցնել Սուրիոյ երեսփ. ընտրութիւնները եւն.։ Նոյնիսկ Իսքէնտէրուն — Անտիոքի Թուրք ժողովուրդին «աղքատութիւնը եւ անօթութիւնը» կը վերագրեն Դաշնակցութեան :

« Առանց գիտնալու ձեռքբացինքՀալէպի յոյն վաճառականներուն եւ Գրբգխանի դաշնակ հոգիով Հայերուն եւ շատ պարտքերինք։ Այս ալ ուրիշ ցաւ մը եղաւ։ Հակառակ անոր որ պարտքը եւ տոկոսը հարիւրին հարիւր վճարած ենք, նորէն հազարաւոր ուրիշ պարտական ենք »։

Ուրեմն Դաշնակները ամէն տեսակէտով թշնամի, իսկ Հրնհակեանները բարեկամ եւ կուսակից՝ Թրքական դատին...

Կը խօսինք տակաւին։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ «ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄԸ» ԳԼՈՒԽԷՆ ՍԿՍԱՒ

60,000 ? համայնավարներ վտարուա՞ծ

« Մաթէն » կը գրէ թէ Խ. Միութեան Վերստուգիչ յանձնաժողովը վերջացուցած է իր քննութիւնները կուսակցութեան բարձրագոյն ստորճանաւորներու մասին, նախագահութեամբ Ձեկայի նոր պետին՝ Եէժովի։ Տեղեկագիրը անհրաժեշտ կը գտնէ անողոք մաքրագործում մը որ տեսնուած չէ մինչեւ հիմա։ Նոյն իսկ ժողովրդական գործավարներ (նախարար) ամբաստանութեան տակ են։ Սեւ ցանկը անցած են անտառներու գործավարը՝ Փոպով, գեղարուեստից գործավարը՝ Քէրժէնցեւ (նախկին դեսպան Հռոմի), եւ Թղթատարական փոխ - գործավարը՝ Ժուքով։ Նոյն բախտին արժանացած են կեդրոնական վարչութեանց եւ յանձնաժողովներու տնօրէնները։ Անոնց տեղ պաշտօնի կոչուած են անծանօթ համայնավարներ, որոնք Եէժովի անձնական բարեկամներն են։

Ուրիշ յանձնաժողով մը, որ պաշտօն ունէր մաքրելու խորհրդային վարչութեան շարքերը, երկար աշխատանքէ մը վերջը վտարած է 60,000 ? ստորադաս համայնավարներ : Ձեկայի վարիչներէն Ակրանով պաշտօն ստացած է գործադրելու վճիռը եւ այս ցանկէն 12,000 հոգի արդէն Սիպերիա աքսորուած կամ բանտարկուած են։ Քաղաքական բանտերը անբաւական ըլլալով ընդունելու բոլոր յանցաւորները, ներքին գործավարը հրամայած է հինգ նոր աքսորավայրեր շինել եւ ընդարձակել Թոպոլսքի կեդրոնական բանտը, ուր կարելի ըլլայ 10,000 բանտարկեալներ տեղաւորել :

Շրջանային յանձնաժողովներ ղրկուած են Քիեւ եւ Թիֆլիս։ Առաջինին պիտի նախագահէ Փոսթիշեւ, որ քանի մը օր անցուցած էր Սթալինի մօտ, ԻՍԿ ԵՐԿՐՈՐԴԻՆ՝ ԲԵՐԻԱ (Կովկասի հռչակաւոր փոխարքան, որ կերաւ Խանջեանի գլուխը)։

Սթալին եւ Կեդր. Կոմիտէն կարեւոր գործողութիւններ կը կատարեն բոլոր ճակատներուն վրայ, առաջին առթիւ անողորմաբար զոհելով իրենց բարեկամները եւ երէկուան նեցուկները։

ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐՈՒ ԳՐՈՀԸ ԴԷՊԻ ՄԱՏՐԻՏ

Կը հաստատուի Օվիէտոյի ազատումը

5000 հոգի սպաննուած կռիւներու մէջ

Վերջին լուրերը կը հաստատեն թէ ապստամբները արդէն իսկ ձեռնարկած են վճռական յարձակման, գրաւելու համար Մատրիտը։ Իրազեկ թղթակիցներ հաւանական կը գտնեն որ մայրաքաղաքը իյնայ այս շաբթու, կամ ամէնէն ուշը՝ մինչեւ Հոկտեմբերի վերջը։ Մատրիտը արտաքին աշխարհին կապող միակ երկաթուղին կտրուեցաւ։ Ապստամբները գրաւեցին Իլլէսքասը, որ կարեւոր քաղաք մըն է Թոլէտօ - Մատրիտ ճամբուն վրայ։ Կառավարական զօրքը ետ քաշուեցաւ Մատրիտէն մինչեւ 16 մղոն հեռու։ Կառավարութիւնը զեկոյց մը հրատարակեց, պաշտօնապէս պատերազմական գօտի հռչակելով կարգ մը քաղաքներ, եւ պիտի ջանայ ամէն գնով պաշտպանել զանոնք։ Նշանակուած գօտին 35 մղոն հեռու է Մատրիտի հիւսիսային - արեւելքէն, իսկ 20 մղոն՝ հարաւային արեւելքէն։ Կառավարութիւնը կը ճգնի ամէն գնով փրկել Մատրիտ - Վալէնցիա երկաթուղին։

Ապստամբներու զեկոյցին համաձայն, Զօր. Վարէլա յաջողած է ճեղքել կառավարական բանակին ճակատը, գրաւելով կարգ մը դիրքեր որոնք կ'իշխեն Մատրիտի եւ Վալէնցիայի գծին վրայ։ Ճակատամարտը յառաջ կը տարուի հետեւակազօրքով, հեծելազօրքով եւ հրասայլերով :

*** Օվիէտօ, որ պաշարուած էր 90 օրէ ի վեր, ազատուեցաւ Հոկտեմբեր 18ին, տասը ժամուան ճակատամարտէ մը վերջը։ Հրատարակուած լուրերու համաձայն, երկու կողմէն 5000 հոգի սպաննուած են այս կռիւներուն մէջ : Կ'ըսուի թէ զոհերուն մէջ կը գտնուի նաեւ երեսփոխան Կոնզալէս Փէնա (ընկերվարական)։

Առտուան ժամը 8ին Օվիէտոյի պաշարեալները, որոնք աւելի երկար դիմադրեցին քան Ալքազարի պահակները, ջահեր վառելով աւերակներուն մէջէն յառաջացան եւ իրենց ապաստարաններուն վիզը փաթթուեցան։ Քաղաքին բնակիչներն ալ իրենց թաքստոցներէն դուրս ելլելով ողջունեցին ազատարար բանակը։ Ապստամբները քաղաք մտած էին կատաղօրէն կռուելով, ուժանակի յարձակման դէմ սուին եւ ձեռնառումբ գործածելով։ Կարմիր հանքագործները յաջողեցան վերջին պահուն օդը հանել երկու ռազմագիտական դիրքեր, սպաննելով բազմաթիւ ապստամբներ։ Յարձակման կը մասնակցէին Կալիցիոյ օգնական զօրքը, օտար լեգէոնականները, Մարոքցիներ եւ կամաւորներ :

Պաշարման ընթացքին պահակազօրքը կորսնցուցած է իր ուժին 70 առ հարիւրը։ Օվիէտօ ճարտարագործական կեդրոն մըն է եւ ունի 80,000 բնակիչ։

*** Վերջին լուրերու համաձայն, Զօր. Վալէրա յաջողած է կտրել Մատրիտի վերջին երկաթուղին։ Կառավարութիւնը իբրեւ փոխադրութեան միջոց ունի ինքնաշարժի երթեւեկը եւ օդանաւային հաղորդակցութիւնը։

ԿԱՐԵՒՈՐ ՃԱՌԵՐ՝ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻ

եւ ներքին խաղաղութեան մասին

Այս կիրակի եւս շարք մը ճառեր խօսուեցան զանազան քաղաքներու մէջ, օրուան կացութեան մասին։

Սթրազպուրկի մէջ խօսեցաւ Հանրապետութեան Նախագահը, մանաւանդ շեշտելով.

— « Այո՛, նախ եւ առաջ անհրաժեշտ է խաղաղութիւն պետութեան մէջ, յարգելով օրէնքը, կարգապահօրէն գործածելով անհատական ազատութիւնները, կանոնաւորելով եւ հաւասարակշռելով ելեւմուտքը. խաղաղութիւն արհեստակցական կեանքի մէջ, գործատէրերու եւ բանուորներու համերաշխութեամբ եւ կնքուած պայմանագրութեանց ուղղամիտ գործադրութեամբ. խաղաղութիւն ընտանիքին մէջ, նախահայրերու առաքինութեանց պահպանումով եւ բազմանդամ ընտանիքներու քաջալերումով»։

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

"ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ,, ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Շաբաթ օր տեղի ունեցաւ « Դաշնակցութեան Օր»ուան տօնակատարութիւնը, Սօսիէթէ Սավանթի մեծ սրահին մէջ, որ լեցուած էր խուռն բազմութեամբ։ Կը նախագահէր ընկեր Գ. Բալայեան։ Ընկեր Վ. Համբարձումեանի ճառէն վերջը, մօտ մէկ ժամ բանախօսեց ընկեր Վ. Նաւասարդեան, «Յուսաբեր»ի խմբագիրը, մանաւանդ ծանրանալով քաղաքական կացութեան վրայ եւ խոր տպաւորութիւն գործելով։ Մանրամասնութիւնները յաջորդով։

Թռուցիկ մը «Յառաջ»ի խմբագրատան դրան վրայ

Երէկ առտու ժամը 9ին « Յառաջ »ի խմբագրատան պատին վրայ փակցուած տեսանք թռուցիկ մը, թերխաշ հայերէնով :

Թռուցիկին խորագիրն է՝ «Աշխատաւորներ», ստորագրութիւնը՝ «Գիտակից աշխատաւոր »։

Տեղի անձկութեան պատճառով, այսօր կուտանք թռուցիկին բովանդակութեան մէկ մասը միայն.

— « Եղէք զգաստ, ալ աւելի ուժգին ամրապնդելու համար մեր սիրելի Խ. Հայաստանի վերելքը, ուր բարեբախտաբար չեն պակսիր մէկէ աւելի խանգարիչներ :

« Անկցի՛ Հայ - վրացական դաշնակ միութիւնը :

«Անկցի՛, մոլեգին վերածուի միջազգային դրամատիրութեան գործիք, կեղծ բայլշեւիկ՝ ի սկզբանէ թրու նացիօնալիստ վրացական հին հոգեբանութիւնը. չմոռնալով նոյնիսկ մեր նողկանքը յայտնելու կիրովի ստորին ֆոյերին» : (ԽՄԲ.— Կ'ակնարկէ Խանջեանի կնոջ) :

ԹՈՒՐՔԻԱ ԾԱՆՈՒՑԱԳԻՐ ՄԸ ՈՒՂՂԵԼՈՎ

Իսքէնտէրունի անկախութիւնը կը պահանջէ

Վերջին թղթաբերով հասած Թուրքերէն թերթերը հետեւեալ կերպով կ'ամփոփեն Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի մասին Ֆրանսայի ուղղուած ծանուցագիրը.—

Երրորդ պետութեան մը հանդէպ որ եւ է յանձնառութիւն չունենալով հանդերձ, Ֆրանսա ինքնաբերաբար անկախութիւն տուաւ Սուրիոյ եւ Լիբանանի, զոր Օսմանեան նախկին կառավարութենէն անջատած եւ հոգատարութեան ենթարկած էր։ Այս ընթացքը գնահատելի է անկասկած. միայն թէ Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ Թրքական շրջաններն ալ կը գտնուին այդ հոգատարութեան սահմանին մէջ։ Աւելի ըլլալով, Անգարայի 1921ի եւ 1926ի դաշնագրերով խոստացուած է ինքնավարութիւն տալ այդ շրջանին։ Այնպէս որ, Սուրիոյ անկախութեան հետ միասին, Անթաքիա եւ Իսքէնտէրուն ալ մեքենաբար անկախ պիտի դառնային։

Ծանուցագիրը յետոյ կը շեշտէ թէ կը սպասուի որ միայն խաղաղասիրական, եղբայրական եւ իրաւախոհական զգացումներով ներշնչուած Ֆրանսան, Սուրիոյ եւ Լիբանանի նման, Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ ալ անկախութիւն տայ եւ այս ձեւով համաձայնութեան եւ համակրանքի ազդակ մը հաստատէ Թուրքիոյ, Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ միջեւ :

*** Անտիոքէն կը գրեն Թուրք թերթերուն.— Թուրք ժողովուրդը անհամբեր կը սպասէ այն պատասխանին զոր Ֆրանսա պիտի տայ Թրքական ծանուցագրին։ Ժողովուրդը ամէն տեսակէտով կ'իւրացնէ մայր հայրենիքին սկզբունքները։ Ֆէսերը կը նետուին եւ ամէն մարդ գլխարկ կը դնէ։ Երեք օրուան ընթացքին 2500 գլխարկ ծախուեցաւ Անթաքիոյ մէջ։ Ամէնէն առաջ շարժավարները սկսան գլխարկ գործածել։ Հալէպէն 4000 գլխարկ ալ բերուեցաւ եւ անմիջապէս ծախուեցաւ :

Նկատելով որ արաբերէն կարգ մը թերթեր ծայրայեղ եւ անտեղի հրատարակութիւններ կ'ընեն, սուրիական կառավարութիւնը թերթերուն յանձնարարեց չյուզել ժողովուրդը եւ զգուշանալ Թուրքեւսուրիական յարաբերութիւնները խանգարող հրատարակութիւններէ։ Միւս կողմէ արգիլուեցան հաւաքոյթները եւ չորս հոգիէ աւելի կարելի չէ տեղ մը խմբուիլ։ Այս մասին յայտարարութիւններ կախուեցան ամէն կողմ։

Ֆրանսական մարդպանութիւնը կը շարունակէ ընտրական պատրաստութիւնները, բայց նահանգին բնակիչներէն մէկ հոգի իսկ չպիտի մասնակցի ընտրութեան։ Գալով Հայերուն, նահանգին հայ փոքրամասնութեան խոշոր մեծամասնութիւնը կ'ուզէ որ Իսքէնտէրուն անկախ դառնայ :

*** Կը սպասուի որ Ֆրանսա այս օրերս պատասխանէ այն ծանուցագրին զոր Թուրքիա տուաւ Իսքէնտէրունի մասին։ Կը կարծուի թէ Անգարայի մէջ տեղի պիտի ունենան բանակցութիւնները։ Ֆրանսական դեսպան Փոնսօ Անգարա պիտի գտնուի Հոկտեմբեր 20ին։

*** Ճումհուրիէթ ալ կը հաստատէ թէ Իսքէնտէրունի մէջ սկսած են գլխարկ կրել Թուրքերը, Թրքական հոգատարութիւնը ուզող Հայերը եւ նոյն իսկ Ալէվիներու մէկ մասը։ Գլխարկաւորներուն թիւը խօսուն փաստ մըն է այն մասին թէ նահանգին մեծամասնութիւնը Թուրք է։

*** Անթաքիոյ « Ենի Կիւն » թերթը կը գրէ թէ Լաղքիէի (Լաթաքիա) ժողովուրդը հեռագրով դիմած է Ազգերու Դաշնակցութեան եւ յայտնած որ կ'ուզէ միանալ Իսքէնտէրունի :

"Հայ քոմիթեճի մը Խարբերդի մէջ,,

« Ճիւմհուրիէթ » այս վերնագրով կը հրատարակէ հետեւեալ թղթակցութիւնը.—

ԷԼԱԶԻԶ (Խարբերդ) 13 Հոկտ.— Հայ քոմիթեճի մը որ մեր հարաւային սահմաններէն գաղտնաբար մտած եւ Տերսիմ գացած էր, ձերբակալուելով հոս բերուեցաւ։ Այս աւազակը, որ Ներսէս կը կոչուի, առջի օր կը յաջողի փախչիլ բանտէն, բայց հետապնդուելով կը ձերբակալուի 3 ժամ անդին գտնուող Քինէտէրիչ գիւղի լեռներուն մէջ։

Ներսէս կը փորձէ փախչիլ այն քարայրէն ուր պահուըտած էր, եւ չանսար «կեցիր» հրամանին : Ասոր համար մնաց վիճակով ձեռք կ'անցնի :

Կատարուած քննութեանց համաձայն, այս քոմիթեճին երկու անգամ Տէրսիմ եկած եւ վերադարձած է։ Երկու տարի իբրեւ ոստիկան զինուոր ծառայած է Սուրիոյ ֆրանսական իշխանութեանց մօտ, յետոյ ալ դրդութեան պաշտօնը ստացած է կարգ մը անիծեալներու հետ։ Շրջակայ Ճօրճաք գիւղին մէջ ծնած ըլլալով, Ներսէս արդէն լաւ կը ճանչնար այդ շրջանը։ Գ. ընդհանուր քննչութեան ուժերը ձերբակալեցին կարգ մը տգէտներ, զոր քոմիթեճին խաբած եւ կառավարութեան դէմ հանած էր, ըսելով թէ Սուրիայէն մեծ օգնութիւն պիտի գայ։ Այդ տգէտները ներում ստացան :

Երբ աւազակ Ներսէս կրկին կուգայ այդ կողմերը, բուն իսկ գիւղացիները կ'իմացնեն կառավարութեան եւ ձերբակալել կուտան։ Աւազակը այժմ բնաջնջուած է։

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԼԻԱԶՕՐ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԻ ԿՈՉԻՆ ԱՌԹԻՒ

Աւելի քան չորս ամիս առաջ էր որ Նիւ Եորք ժամանեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի լիազօր ներկայացուցիչ Գարեգին արք. Յովսէփեանը:

Ինչպէս յայտնի է, իր առաքելու-թեան գլխաւոր նպատակներէն մէկն էր Ամերիկայի Հայոց եկեղեցիի մի-ասնականութեան վերականգնումը: Չորս ամիսներու անդուլ աշխատան-քէ մը յետոյ, վերջապէս, ան յաջո-ղած է, ըստ երեւոյթին, ստեղծել իր նպատակին համար այնքան նպաս-տաւոր գետին մը, որ կարող էր հը-րապարակ գալ ամերիկահայ հասա-րակութեան ուղղուած ընդհանուր կոչով մը, ուր կը խօսի ամերիկահայ եկեղեցին վերականգնելու իր ծրագրի մասին:

Քանի մը օր առաջ մենք հրատարա-կեցինք այդ կոչը, որմէ կը հասկց-ուէր, թէ Գարեգին սրբազանը, օգ-տուելով իրեն տրուած լիազօրութիւն-ներէն, կը պատրաստուի կազմել Ա-մերիկահայ Կեդր. Ազգային նոր վար-չութիւն մը, որ բաղկացած պիտի ըլ-լայ «անկողմնակալ, եկեղեցասէր եւ ազգասէր» անձերէ եւ որուն պէտք է ենթարկուին ամերիկահայ եկեղեցիի պառակտուած երկու հատուածներն ալ:

Պէտք է ենթադրել, թէ կաթողի-կոսի լիազօր ներկայացուցիչը պիտի հրաւիրէ երկու կողմի ալ Երեսփոխա-նական Ժողովները, անոնց հաւանու-թիւնը առնելով պիտի լուծէ զանոնք իրենց վարչութիւններով եւ յետոյ միայն պիտի նշանակէ ընդհանուր նոր վարչութիւն մը՝ ամերիկահայ թեմի գործերը ժամանակ մը կառա-վարելու համար, մինչեւ որ իրերը մտնեն իրենց բնականոն ընթացքին մէջ եւ կարելի ըլլայ կանոնաւոր ընտ-րութեամբ ընդհ. Երեսփ. Ժողով գու-մարել եւ անկէ բխած Կեդր. Ազգային Վարչութիւն մը ունենալ:

Միութեան իր այս ձեռնարկը յաջող վախճանի մը հասցնելու համար է որ Գարեգին սրբազան պէտք է տեսած հրատարակելու իր յիշեալ կոչը, որով կը դիմէ «բոլոր եկեղեցասէր եւ ազ-գասէր հայութեան, բոլոր նրանց, ո-րոնց համար թանկ է մեր հայրերի թողած այս մեծ ժառանգութիւնը, Հայոց առաքելական եւ ազգային ե-կեղեցին, նրա կարգաւորութիւնն ու կարգապահութիւնը, նրա միասնա-կանութիւնը»՝ խնդրելով «հեռու մը-նալ ծայրայեղութիւններից, կրքե-րից եւ անկոպար խորհուրդներից» եւ չդարձնել հայ եկեղեցին «քաղաքա-կան ծրագիրների ու ձգտումների դաշտ»:

×

Ամերիկահայ եկեղեցիի միասնակա-նութիւնը վերականգնելու երեք կա-րելիութիւններ կամ ճանապարհներ կային Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի լիազօր ներկայացուցչի առջեւ, այն է՝

Ա.— Մանրակրկիտ, առարկայա-կան եւ անկողմնակալ քննութիւն ա-մերիկահայ եկեղեցիի պառակտման վերաբերեալ բոլոր իրադարձութիւն-ներուն, ճշդում պառակտման պա-տասխանատուութիւններուն եւ վերջ-նական արդար կարգադրութիւն հա-մաձայն այդ քննութեան տուած ար-դիւնքներուն:

Բ.— Ժողովրդական ընդհանուր քուէարկութիւն եւ ժողովուրդի կամ-քի համաձայն կարգադրութիւն եւ

Գ.— Առանց մանրակրկիտ քննու-թեան եւ ժողովրդական քուէարկու-թեան՝ նպատակայարմար կարգա-դրութիւն մը իրեն՝ կաթողիկոսի ներ-կայացուցչի հայեցողութեամբ:

Ինչպէս կ'երեւի, այդ երեք կարե-լիութիւններէն կամ ճամբաներէն եր-րորդն է որ ընտրած է Գարեգին սր-բազանը: Եւ հարկաւ այդ ըրած է չարք մը պատճառներով, որոնց վը-րայ կանգ առնելու պէտք չկայ հոս:

Սակայն, մենք աւելորդ չենք նկա-տեր անգամ մը եւս կրկնելու, թէ այդ երեք ճամբաներէն մենք պիտի գերա-դասէինք առաջին երկուքը, իբրեւ ա-ւելի արդար եւ տեւական կարգադրու-թիւններ: Ինչպէս ասկէ առաջ ալ ը-սած ենք, մենք պիտի ուզէինք, որ կաթողիկոսի ներկայացուցիչը, Ամե-րիկա ոտք կոխելու առաջին օրէն իսկ սկսած, ձեռնարկէր մանրակրկիտ ան-կողմնակալ քննութեան մը այն բոլոր իրադարձութիւններուն, որոնք առաջ բերին ամերիկահայ եկեղեցիի ներ-կայ պառակտումը, փնտռէր ու գտ-նէր այդ պառակտումին բուն պա-տասխանատուները եւ պատժէր զա-նոնք,— գործ մը, որով մեծապէս դիւրացուցած եւ տեւական դարձու-ցած պիտի ըլլար ամերիկահայ եկեղե-ցիի միասնականութեան վերականգ-նումը: Այն ժամանակ ամէն մարդ, կաթողիկոսն ալ մէջն ըլլալով, պիտի տեսնէր թէ ո՞ւր է իրապէս ներքին չարիքը, պիտի հասկնար, թէ ո՞ւր են պառակտումին իրական պատաս-խանատուները եւ պիտի գիտնար, թէ ի՞նչպէս պէտք է չէզոքացնել զանոնք տեւականօրէն:

Այդպիսի քննութենէ մը ապահովա-բար մենք ոչ միայն ոչինչ պիտի կոր-սնցնէինք, այլ եւ շատ բան պիտի շահէինք: Դժբախտաբար, հակառա-կորդ կողմը, իրեն համար միանգա-մայն անձեռնտու եւ վտանգաւոր նկա-տելով անկողմնակալ քննութեան ճամբան, չուզեց մեզ նման սպահան-ջել, որ Գարեգին սրբազան ձեռնար-կէ այդպիսի քննութեան մը:

Մենք նոյնպէս պիտի ուզէինք, ինչ-պէս որ հրապարակով ալ առաջարկե-ցինք, որ կաթողիկոսի լիազօր ներկա-յացուցիչը այս թեմի գործերը կար-գադրէ եւ եկեղեցին միացնէ ընդհա-նուր ժողովրդական քուէարկութեան մը միջոցով: Սակայն, մեր այս ա-ռաջարկին եւս հակառակորդ կողմը ուժ չտուաւ՝ վախնալով հարկաւ, որ ժողովրդական քուէարկութիւնը պի-տի պարզէր իրական կացութիւնը եւ ուժերու իրական փոխյարաբերութիւ-նը պիտի ցոյց տար, թէ ժողովուր-դի մեծամասնութիւնը իրենց հետ չէ, թէ իրենք փոքրամասնութիւն մըն են միայն եւ թէ իրենք ոչ մէկ իրաւունք ունին խօսելու եւ յոխորտալու ամ-բողջ ժողովուրդի անունով:

Հասկնալի է ,թէ ինչու Գարեգին սր-բազանին ուրիշ ճամբայ չէր մնար, բայց եթէ իր սեփական հայեցողու-թեամբ փորձ ընել վերականգնելու ա-մերիկահայ եկեղեցիի միասնականու-թիւնը,— փորձ մը, որ, ինչպէս ինքն ալ կը խոստովանի իր կոչին մէջ, հա-մագործակցութիւն եւ հաշտութիւն չէ այս բառերու իսկական իմաստով, այլ «բանաւոր ու պատուաւոր ելք մը» այն ալ, եթէ ամէնքը «խոհեմութեան ու զգաստութեան»թելադրութեան հե-տեւին եւ «մանաւանդ եթէ ոմանց կողմից չհրահրուեն կրքերն ու չպղ-տորուեն հոգիները»:

×

Մենք միշտ եղած ենք եւ այժմ ալ դադրած չենք ըլլալէ ջերմ պաշտպան-ները հայ եկեղեցիի միասնականու-թեան, զոր ստիպողական անհրաժեշ-տութիւն կը նկատենք հայ ազգային կենսական շահերու տեսակէտով: Եւ այսօր, երբ Կաթողիկոսի լիազօր ներ-կայացուցիչը անկեղծ փորձ մը կ'ընէ վերականգնելու եկեղեցիի միասնա-կանութիւնը թէեւ մեր գերադասածէն տարբեր ճանապարհով մը, մենք մեր ազգային պարտականութիւնը կը սե-պենք անվերապահ կերպով ուժ տալ այդ փորձին եւ մեր կողմէն եւս յոր-դորել հայ հասարակութիւնը, որ ա-մէն տեղ պահանջուած խոհեմութիւնն ու զգաստութիւնը ցոյց տայ, որպէս-զի կատարել յաջողութեամբ պսակ-ուի Գարեգին սրբազանի ձեռնարկած եկեղեցական միութեան գործը:

Մենք վստահ ենք, որ ամէն ան-կեղծ ու պարկեշտ հայրենասէր հայ իր լաւագոյնը պիտի ընէ այդ գործին յաջողութեան համար:

(խմբագրական «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»ի)

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՈԳԻՆ

—.—

Հայ ժողովուրդը չի կրնար ապրիլ առանց Դաշնակցութեան, մինչեւ որ իր վերջնական եւ լրիւ ազատութիւնը չգտնէ: Նախ քան Դաշնակցութեան երեւումը, հայ ժողովուրդը կորսն-ցուցած էր իր քաղաքական արժէքը. բուն Հայաստանի մէջ Թուրքը եւ Քիւրտը շարունակ կը կողոպտէին եւ կը ջարդէին: Հայը տէրը չէր իր ինչ-քին, չէր կրնար պաշտպանել իր պա-տիւը: Հայ հարսները եւ աղջիկները զարդը կը կազմէին Թուրք եւ Քիւրտ հարէմներուն: Երբ Թուրք կամ Քիւրտ պէկը աչք զարնէր հայ գեղանի աղջ-կան մը, անմիջապէս լուր կը ղրկէր իր ծնողքին որ շուտով մաքուր մը հագուեցնեն եւ պատրաստեն իրեն համար, որպէսզի յաջորդ օրը գայ տանի ... Շատ մը վայրերու մէջ երբ հայ տղամարդը կ'ամուսնանար, մեղրալուսնի առաջին գիշերուան ի-րաւունքը Թուրք կամ Քիւրտ պէկինն էր: Այս բոլոր ոճիրները տեղի կ'ու-նենային օր ցերեկով, ոչ ոք իրաւունք ունէր խօսելու: Հայը ստեղծուած էր չարչարուելու ուրիշին համար: Ան պարտաւոր էր աշխատիլ տիւ ու գի-շեր, բայց իր այդ չարաչար աշխա-տանքի արդիւնքը ուրիշը պիտի վա-յելէր: Կը բաւէ կարդալ միայն Րաֆ-ֆիի «Կայծերը»:

Շնորհիւ յեղափոխական շարժման, փոխուեցաւ հայ ժողովուրդի դիմա-գիծը: Հայ տղամարդը սկսաւ զէն-ուիլ եւ շրջիլ գիւղէ գիւղ: Երէկուան ստրուկ եւ վախկոտ Հայը դարձաւ անկախ փէտայի:

Հայաստան աշխարհի մէջ փէտայի անունը սարսափ ձգեց: Այդ սարսափի ազդեցութեան տակ էր, որ դարերով հայահալած Քիւրտը սկսաւ փէտա-յիին կատարած քաջագործութիւննե-րը երգել: Որքան խօսուն է քիւրտե-րէն երգի մը սա մէկ տունը որ բազ-մաթիւ Քիւրտեր կ'երգէին:

Հաբըն, հաբըն փէտայի հաբըն,

Բառէի նզանա, ավ բիժօն վալաբըն..

ավ սօն խօրնա բառէի նահըլըն ...

(Եկան, եկան փէտայիները, եկան ոչ ոք չի գիտեր անոնք ո՞ր երկրէն են, անոնք ուխտած են մարդ չձգել):

Քիւրտը որ հայ փէտայիի սարսա-փէն կ'երգէր այս եւ նման բազմա-թիւ երգեր, երբեք սխալած չէր: Հայ ժողովուրդի մէջ դարերով ան-թեղուած կրակը բոնկած էր, այլ եւս համբերութեան չափ եւ սահման չէր մնացած: Հայ ժողովուրդի ամէնէն ընտիր զաւակները, արհամարհելով ամէն ինչ, իրենց թանկագին կեան-քը ի սպաս դրին ու ասպարէզ նետ-ուեցան «մահ կամ ազատութիւն» խորհրդանշանով: Ինչպէս կ'երգէ Քիւրտը, ոչ ոք չէր գիտեր անոնք որ երկրէն կուգային, բայց անոնց բոլորին նպատակը մէկ էր. անոնք ուխտած էին կամ մեռնիլ եւ կամ ա-զատել ստրկացած հայ ժողովուրդը: Եւ այդ նուիրական նպատակին շուրջ քանի մը տասնեակ տարիներ բազմա-թիւ եւ անհաւասար կռիւներ մղեցին մեր դարաւոր թշնամիներուն դէմ: Անոնք զարկին եւ զարնուեցան, մին-չեւ որ օր մըն ալ հասան իրենց նպա-տակին եւ հիմը դրին հայ պետակա-նութեան եւ ստեղծեցին դարերով ե-րազուած անկախ Հայաստանը: Ճիշդ է, շատ կարճ տեւեց անկախութեան շրջանը, չորս կողմէն շղթայեցին եւ գերակշիռ ուժերով խլեցին զայն, բայց փաստօրէն այսօր կայ այդ Հա-յաստանը եւ անոր հողին վրայ կ'ապ-րի մէկ միլիոն ժողովուրդ ...

Մարդիկ որքան որ կ'ուզեն՝ թող ու-րանան եւ սեւցնեն Դաշնակցութեան անցեալը եւ ներկան, պատմութիւնը շատ յստակ է: Դաշնակցութիւնը ոգի ներշնչեց հայ ժողովուրդին, զայն վարժեցուց զարնելու եւ զարնուելու: Դաշնակցութեան գաղափարին տարա-ծումով էր որ վախկոտ ու անպէտ համարուած Հայուն ծոցէն դուրս թը-ռան անմահ հերոսներ, որոնց կատա-րած քաջագործութիւնները այսօր ա-ռասպելներու կարգն են անցած ...

Հայ ժողովուրդը առանց այդ գա-ղափարին չի կրնար ապրիլ: Եթէ նոյն իսկ օր մը պատահի որ Դաշնակցու-թեան անունը վերնայ մեր մէջէն, անոր ցանած սերմերը եւ ձգտումը երբեք չպիտի վերնան, մինչեւ որ հայ ժողովուրդը, իր լրիւ ազատութիւ-նը գտնէ: Իսկ այդ ազատութիւնը գտ-նելու ճամբան գտած է Դաշնակցու-թիւնը, մօտ կէս դարէ ի վեր ...

Պ. ՎՐԷԺ

ԾԻԾԱՂ

Զախաւեր պատկերահան մը չան մը պատկերը կը գծէր: Կինը իր մօտ կանչելով ըսաւ.— Տե՛ս, կարծես թէ իրապէս ողջ շուն մըն է:

— Այո, սիրելի ամուսինս, ես ալ այդպէս կարծելով շաքարները մէջ-տեղէն վերցուցի:

ԱՌԱՋԻՆ ՆՈՒԷՐՆԵՐԸ Հ. Յ. Դ. ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ

—.—

Ինչպէս գրած էինք, Հ. Յ. Դ. Թան-գարանին բացման առթիւ, շարք մը նուէրներ եղած են, առաջին օրն իսկ: Ընկ. Գիւլխանդանեանը նուիրեց Թան-գարանին երեսուն տարի առաջ Գան-ձակ աշխատած առեն, Գանձակի Հ. Յ. Դ. կանանց խումբի կողմէ իրեն նուիրուած գեղեցիկ արծաթեայ ծխա-տուփ մը՝ յատուկ մակագրութիւն-ներով, ինչպէս եւ Գանձակի հասա-րակութեան կողմէ մատուցուած ալ-պոմ մը՝ լեցուն ստորագրութիւննե-րով:

Տիկ. Հայկանոյշ Գիւլխանդանեան նուիրեց իր հարազատ եղբօր՝ Գրի-գոր Աղաջանեանէ մնացած միակ յի-շատակը, անոր արծաթէ բաժակա-կալը: Ընկ. Աղաջանեան եղած է Նաւ-թաշխարհի (Բագու - Բալախանի) կուսակցական ամէնէն հմայիչ դէմքե-րէն մէկը, խոր յարգանք եւ սէր վա-յելելով կուսակցութեան մէջ:

Ընկ. Վ. Փափազեան (Կոմս) նուի-րեց կապարէ ձուլուած, ոսկի շրջա-նակով մատանի մը: Այս մատանիի կապարը Դաշնակցական Խէչոյին մա-հացու վէրք պատճառող գնդակի մէկ երրորդ մասն է (միւս երկու մասը բաժնուած էր՝ մէկ մասը Արամին, նոյնպէս մատանիի ձեւով, իսկ միւս մասը Վանեցի մարտիկ Վաղարշակի մօտ էր): 1915ին, Դաշնակցական Խէ-չոյի սպանութենէն մէկ շաբաթ յե-տոյ, Վանի ընկերները նահատակ ըն-կերոջ ծոծրակէն հանուած գնդակը մասունքի ձեւով մատանի չինել կու-տան: Այդ օրերուն բժշկուհի Հեղինէ Եղիազարեան (յետագային Տիկ. Փա-փազեան) հոն է եղած եւ ընկերները մատանին նուիրելով անոր, խնդրած են, որ եթէ Կոմսը ազատի Սասունէն, յանձնէ իրեն իբր «հմայեկ» ... Ընկ. Փափազեանի միւս նուէրն էր մետաք-սէ նուրբ թելերէ հիւսուած եւ ծաղ-կանկար քսակ մը (դրամապանակ): Քսակին վրայ հիւսուած են հետեւեալ խօսքերը.— «Նուէր Մահիկին Վ.-ից, 1907»: Այդ քսակը բանտէն ընկեր Կոմսին նուէր է ուղարկած Վարդգէ-սը:

Ընկ. Վ. Նաւասարդեան Թանգարա-նին յանձնեց Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէի կողմէ տրամադր-ուած հետեւեալ իրերը.—

1. 1932ին Պրուքլինի մէջ մեռած մեր երիտասարդ ընկերոջ՝ Ասատուր Ջնտանի հայկական նամականիշներու թանկարժէք հաւաքածոն:

2. Սորբիկովսկիի աշխարհածանօթ գործը (Հայկական ճարտարապետու-թեան մասին), փառակազմ, Հ. Հ. Պատուիրակութեան նախագահ Ա. Ա-հարոնեանի կողմէ նուիրուած Ռուբ-էնին:

3. Ձեխոյ նախկին նախագահ Մա-սարիկի գլխաւորութեամբ խմբանը-կար մը, լուսանկարուած Ռուշինկթը-նի մէջ, ուր կայ նաեւ ընկ. Արմէն Գարոյի նկարը:

4. Եւրոպայի Հայ Ուսանող. Միու-թեան (հին, նախապատերազմեան շրջանի) երկու բաղաներկ նկարները (պաստառի վրայ), ուր կայ հայկա-կան եռագոյն դրօշ, սակայն տարբեր գոյներով:

5. Ողջ եւ կարեւոր դէմքի մը (յար-գելի պատճառներով անունը չենք յի-շեր) մէկ լուսանկարը, նուիրուած Արմէն Գարոյի:

— «Այս երերից բացի — ըսաւ ընկ. Նաւասարդեան — ես Թանգարանին պիտի տրամադրեմ մասունքի կէտ ունեցող մի նամակ եւս: Վերջին եւ երկրորդ անգամ լինելով, երբ Սենկ. Սենկի երկու ճշմարիտ սուրբերին՝ Նշանին եւ Մատթէոսին մահուան կը դատապարտեն, մահավճիռը գործա-դրելուց 48 ժամ առաջ, համաձայն օ-րէնքի, մեր երկու յաւէտ սիրելիներ-րին կ'առաջարկեն իրենց վերջին խօս-քը ասել, արտաքին աշխարհից յա-ւիտենապէս կտրուելուց առաջ: Առի-թից օգտուելով, Նշան Սարգիսեանը իր վերջին նամակը կը գրէ: Այդ նա-մակն է ահա, որ բերել եմ այս Թան-գարանի մէջ պահելու համար: Աւե-լորդ չեմ համարում յայտնել այստեղ որ երբ նման առաջարկ կը լինի նաեւ մեր միւս մահապարտեալին՝ միշտա-պէս պաշտելի Մատթէոսին, նա կը պատասխանի.—«Ինչո՞ւ պիտի գրեմ, ո՞վ ըսաւ թէ ես ելեկտրական աթոռ պիտի նստիմ, քանի կայ ու կ'ապրի Դաշնակցութիւնը, մենք աթոռ չենք նստիր»: Ինչպէս գիտէք, արդարացաւ Մատթէոսի այս նախագուշակութիւ-նը»:

Ընկ. Աչոտ Իսահակեան Թանգա-րանին նուիրեց Արամի մէկ զինուորա-կան պլուզը, որ ձեռքէ ձեռք անցնե-լէ ետք, 14 տարի առաջ իր ձեռքն է անցած եւ սրբութեամբ պահած է՝ օր մը կուսակցական Թանգարանին յանձնելու համար:

Ընկ. Աչոտ - Արծրունի նուիրեց Արմէն Գարոյի ինքնահոս մէկ գրիչը (ոսկեայ օղակով), որ 1924ին Ժընեւի մէջ իրեն նուիրած էր Արմէն Գարոյի կինը՝ Տիկ. Մաշուկ:

Վիէնի պատգամաւոր երիտասարդ ընկեր Մուշեղ Մուրատեան հարիւր ֆր. նուիրեց՝ նկարներու համար շր-ջանակ գնելու: Ուրիշներ ալ կը փա-փաքէին դրամական նուէրներ ընել, սակայն այդ օրը արգիլուեցաւ:

Անշուշտ շատերը իրենց քով ունին պահած ընկերներէ մնացած թանկա-գին յիշատակներ, որոնց միակ նուի-րական տեղը նորահաստատ կուսակ-ցական Թանգարանն է:

Ա. Ա.

ՄԺԵՂԱՍՊԱՆ

—.—

Ամերիկայի մէջ դժուար է, կ'երե-ւի կէնկսթըրներէն ազատուիլը, մինչ-դեռ մժեղներու ձեռքէն կամ խայթէն ազատուելու ճարը գտեր են հոն, շատ գործնական միջոց մը: Խոշոր լապ-տեր մը փոքրին քաշող խողովակի մը ծայրը հաստատուած ելեկտրական հը-զօր լոյսով: Արդ, իրիկունը լապտերը պիտի ճառագայթէ, փոշի քաշող խո-ղովակն ալ պիտի գործէ, եւ ահա քանի մը քիլոմեթր շրջակայքը գտնը-ւող ճանճեր ու մժեղներ պիտի մօտե-նան կամայ ակամայ, եւ անմիջապէս պիտի ծծուին եւ փճանան: Այս գիւտը հոս Ֆրանսա ալ իսկոյն իւրացնել ան-հրաժեշտ է, քանի որ տարուէ տարի սկսած է աւելնալ խայթող ճանճերուն եւ մժեղներուն քանակը: Մանաւանդ այս տարի կարծեմ ամէն մարդ փորձը առաւ: Ծուէտի կողմերը ճահիճներ մաքրեր են եւ ճանճերն ու մժեղները անկէց գաղթական եկեր են Ֆրանսա, ինչպէս գրեց անցեալները Լիոնի «Փրոկրէ»ն: Անոնք ալ étrangers են: Ֆրանսայի բախտէն է:

«ՊԱՆՔ ՕԹՕՄԱՆ»Ի ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

—.—

Պոլսոյ ամէն թաղերէն տասնեակ հազարաւոր Հայեր եկած էին «Սահ-մանադրութեան նոր բարեւ տալու»: Եւ այդ պատմական օրը, դաշնակցա-կան երիտասարդ գործիչները անվա-խօրէն հրապարակաւ յսելի ըրին Դաշ-նակցութեան խօսքը, Թուրք լրտեսնե-րու ներկայութեան:

Դժբախտաբար կարճ տեւեց հայ ժողովուրդի ուրախութիւնը: Համի-տը կրցաւ օգտուիլ եւրոպական պե-տութեանց ներքին դաւերէն եւ մոռա-ցութեան տուաւ բարենորոգումներու ծրագիրը: Հալածանքը եւ ձերբակա-լութիւնները կը շարունակուէին: Լր-տեսները լծուած էին աշխատանքի:

Հ. Յ. Դ. Պոլսոյ Կեդր. Կոմիտէի որոշումով խրատու եւեւ կ'ինային մատնիչներն ու դաւաճանները:

1895 ապրիլ 3ին Ղալաթիոյ մէջ դաշնակցական ահաբեկիչի արճա-նակի հարուածներուն ներքեւ կ'իյ-նար լրտես Արտաշէսը:

Յունիս 9ին քոմիսէր Հաճի Տիգրա-նը, յունիս 23ին մատնիչ վիրաբոյժ Թիւթիւնճիեւը, իր տան առջեւ: Ա-հաբեկչական գործողութիւնները մեծ խանդավառութիւն կը ստեղծէին դաշ-նակցական շարքերուն մէջ: Անձնազո-հութեան գաղափարը կը վարակէր բո-լորը:

Դաւաճանները կ'ապրէին Դաշնակ-ցութեան վրիժառու գնդակի սարսա-փին տակ:

1895 սեպտ.ին տեղի ունեցաւ Հն-չակեաններու կազմակերպած խաղաղ ցոյցը, Պապը Ալիի առջեւ: Հայերու խնդրանքին սուլթանը պատասխանեց զէնքով: Կառավարութեան թելա-դրութեամբ Թուրք ու քիւրտ խուժա-նը յարձակեցաւ անզէն Հայերու վը-րայ: Պոլսոյ փողոցները ներկուեցան անմեղ արիւնով: Շատեր ապաստան-ցան եկեղեցիները եւ քանի մը օր փակուեցան հայ խանութները:

Կարմիր բռնակալը չգոհացաւ թափ-ուած արիւնէն: Միւշիր Շաքիր փա-շայի ղեկավարութեամբ կազմակեր-պեց Անատոլուի հայկական ընդ-հանուր ջարդը: Տասնեակ հազարա-ւոր Հայեր սրախողխող եղան: Թա-լանը եւ ջարդը շարունակուեցան քա-ղաքէ քաղաք եւ գիւղէ գիւղ: Ամայա-ցան հայ տուները եւ սեւ հագան հայ մայրերն ու հարսները: Նորէն շար-ժեցան Պոլսոյ մեծ պետութեանց դես-պանները եւ շուտով մոռցան ամէն ինչ:

Պապը Ալիի ցոյցէն վերջ, կազմա-լուծուեցաւ Հնչակեան կուսակցու-թիւնը: Պոլսոյ հայութիւնը սահմռ-կած էր: Յուսահատութիւնը ընդհա-նուր էր: Բայց Դաշնակցութիւնը կը մնար պատնէշին վրայ:

1896ը թեւակոխեցինք սուգով եւ վրէժխնդրութեամբ: Դաշնակցութիւ-նը լծուած էր տենդագին աշխատան-քի: Հալածանքը եւ ձերբակալութիւն-ները կը շարունակուէին սանձարձակ: Հայ լրտեսներու գործերը չէին վրի-պեր Դաշնակցութեան աչքէն:

1896 մայիս 15ին իրիկուան ժամը 7ին անձնուրաց ահաբեկիչներու գն-դակներով սպաննուեցաւ Գում Գա-փուի քոմիսէր Մարգարը: Մայիս 27-ին դաշնակցական ահաբեկիչի դանա-կի անողորմ հարուածներուն ներքեւ կ'իյնար մատնիչ մը, Մայր Եկեղեցիի լուսարար Վանեցի Յովհաննէսը: Ա-հաբեկիչը հետապնդուեցաւ ոստիկան-ներու կողմէ եւ անհաւասար կռուի մէջ ինկաւ հերոսաբար:

Իսկ օգոստ. 3ին գիշերուան ժամը 2ին Սկիւտար, Պէյլէրի պարտէզի թատրոնէն դուրս ելած միջոցին, դաշնակցական ահաբեկիչներու վրի-ժառու գնդակներով սպաննուեցաւ նախկին Հնչակեան մատնիչ մը եւս, Մամբրէ վարդապետ Պէնլեանը: Ահա-բեկիչները ազատած էին (Եղօ եւ ըն-կերը):

Ահաբեկչական գործողութիւնները նոր ուժ եւ հաւատք կը ներշնչէին հայ ժողովուրդին, իսկ սարսափ Թուրք պաշտօնէութեան:

Կախաղանները կը բարձրանային Պոլսոյ մէջ: Դաշնակցական անձնու-րացներ՝ Ռոստոմցի Գէորգ, Զմշ-կածագցի Յովսէփ, Զէնկիլէրցի Գա-րեգին Թօփունեան, Գալուստ Ասա-տուրեան, առանց ընկրկելու, բար-ձրացան կախաղան: Ընկերներով գա-ցի տեսնելու իրենց անշնչացած դի-ակները: Անոնց մահը սարսափ չազ-դեց մեր վրայ: Փառք եւ պատիւ էր մեռնիլ Դաշնակցութեան դրօշին տակ: Անոնք կատարած էին իրենց պարտականութիւնը եւ իրենց կախա-ղանի բարձունքէն կը ճառագայթէր ազատագրութեան պայքարի փառքը:

Աստղեր կը մարէին Դաշնակցու-թեան երկնակամարին վրայ, բայց հարիւրաւորներ ծնունդ կ'առնէին:

Հեռաւոր վայրերու մէջ կատար-ուած բռնաբարութիւնները, սպա-նութիւնները, հալածանքը արձա-գանգ չէին գտներ Պոլսոյ դեսպանա-տուներու սեմերէն ներս: Սուլթանի կառավարութիւնը հաւատարմական հեռագիրներով կ'օրօրէր եւրոպացի դիւանագէտները եւ կը յայտարարէր՝ «անդորրութիւնը կատարեալ» (Ասա-յիշ պէրքէմալ տըր):

Հայ ժողովուրդի կացութիւնը կը ծանրածանր օրէ օր: Մեր ղեկավարնե-րը համոզուած էին որ յեղափոխական շարժումները ծովեզերեայ քաղաք-ներու, մանաւանդ Պոլսոյ մէջ, ուր Եւրոպացիները տնտեսական մեծ շա-հեր ունէին, կրնային հրաւիրել եւ-րոպական պետութիւններու միջամը-տութիւնը ի նպաստ հայ ժողովուրդի պահանջներուն: Բարգէն Սիւնին յղա-ցած էր ծրագիր մը,— գրաւել Պանք Օթոմանը եւ միեւնոյն ատեն Պոլսոյ կարեւոր կեդրոններու մէջ ռումբեր նետելով անդամալուծել տնտեսական կեանքը մինչեւ որ մեծ պետութիւն-ները երաշխաւորէին հայ ժողովուր-դի արդար պահանջներու գործադրու-թիւնը:

Այսօր, երկար տարիներ անցեր է եւ դեռ գուրգուրանքով կը յիշեմ Բաբ-կէն Սիւնին որ Վահան Տօղրամաճեա-նի հետ վար կ'իջնէր Կեդրոնական վարժարանի սանդուղներէն: Ո՞վ կը նար երեւակայել որ այդ թիկնեղ, մի-ջահասակ, համեստ եւ անմեղունակ նայուածքով երիտասարդը կը ծրա-գրէր մեծագոյն դաւը սուլթաններու կայսրութեան ստեղծումէն ի վեր: Բաբկէն Սիւնին՝ Թրքական Նաւային վարժարանի ուսանողը, գլուխը կախ, անշուք արտաքինով, թաղէ թաղ կը շրջէր, ոչ մէկ կասկած արթնցնելով Թուրք լրտեսներու մէջ:

Օգոստոսի մէջ էինք, շշուկներ տա-րածուած էին: Բան մը պիտի պատա-հէր: Ի՞նչ, ոչ ոք գիտէր: Ցղի էին օ-րերը: Ոստիկանութիւնն ալ կասկած-ներ ունէր: Հսկողութիւնը խստացած էր:

(2)

ԼԵՒՈՆ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

ՔԱՆԻ ՀԵՂՆԱԿԱՆԻ

ԱԽՈՐԺԱԿԸ ՈՒՏԵԼՈՎ...

Կ'ըսեն՝ երբ մանուկը չփացնես, օր մըն ալ կ'ելլէ երկնքի լուսինը պահանջելու:

Թուրքը կը նմանի այս չփացած մանուկին:

Կ'ուզէ ու կ'ուզէ, ոտքերը գետինը զարնելով կը պահանջէ:

Գոհ չէ իր ունեցած ընդարձակ հողերով, ուր հարիւր միլիոն խելացի ժողովուրդ, լայնքին ու երկայնքին կրնայ տարածուիլ, զարգանալ եւ ծաղկիլ, ինչպէս եղած էր ժամանակին Ասորեստանի, Բաբելոնի, Հայաստանի օրով, այսօր այդ հողերուն վրայ գայլերը իրենց անկախութիւնը կը տօնեն, բուերու երաժշտութեան տակ: Եւ ինք աչք տնկած է ուրիշներու չէնցուցած հողերուն:

Բայց Թուրքը կ'ախորժի աւերակներէ եւ չէնութիւնը իր ջիղերուն կը դպչի: Իրեն պէտք եղածը լայնատարած եւ աւերակ հողն է: Ան՝ հետեւելով Կէօթէի «Լոյս աւելի լոյս» նշանաւոր խօսքին, կը պոռայ անընդհատ. — «Հող, աւելի հող»:

Իր բարեկամները վարժեցուցին զինք ուզանութեան:

Կիլիկիան տուին, Իզմիրը գրաւելու եւ աւերակի վերածելու օգնեցին, Թրակիան բռնի Պոլսոյ կոնակը փակցուցին եւ տուին Թուրքին, Ատալիան լքեցին հեռացան: Կարսը նուիրեցին իրեն եւ զինք կնքահայր կարգեցին Ազրպէյճանի վրայ: Վերջերս ալ Նեղուցները զինեցին իր անունով:

Բայց մեր աղաները այս բոլորը վերագրելով իրենց քաջութեան ու խելքին՝ չփացան ու փքացան:

Եւ հիմա ելեր կ'ուզեն Անտիոքը եւ Իսքէնտէրունը: Վաղը Հալէպ, Պէյրութ ու Դամասկոսին ալ ճանկ պիտի նետեն: Ամբողջ Սուրիան պահանջելէ վերջ, պիտի անցնին Պաղեստինն ու Եգիպտոսը, Սուտանն ու Թունուզը, Ալժէրին ուզելու:

Աւելի առաջ երթալով Պուլկարիան, Ռումանիան, Սերպիան, Յունաստանը, Պօսնա Հէրսէքը մինչեւ Վիէնա կը կշտանա՞ն այսչափով:

Ոչ: Աչք ունին Կովկասի, Թաթարիստանի, Իրանի, Քըրկըզիստանի, Պելուճիստանի, Աֆղանիստանի, Մոնկոլիոյ, Չինաստանի եւ Եթովպիոյ ու Հնդկաստանի իսլամական մասին...

Կը յիշէք անշուշտ, որ մեծ պատերազմին համիսլամական պատուիրակութիւն մը ղրկեցին հոն փաթթոցաւոր գերման հօճաներէ կազմուած, իսկ վերջերս ալ զօրավարներ տուին հապէշական բանակին՝ Իտալիոյ դէմ կռուելու համար:

Իրաւունք չունի՞ Թուրքը: Անիրաւ չէ անշուշտ, քանի որ ուզածը կու տան իրեն: Եթէ ինք ալ չուզէ «ուզէ՛, պահանջէ» կը փսփսան ականջին, ձեռն ալ սորվեցնելով իրեն:

Բայց ան գիտականօրէն եւ պատմականօրէն իրաւունք ունի պահանջելու ամբողջ երկրագունտը: Չէ՞ որ բոլոր քաղաքակրթութիւններու, ազգերու եւ լեզուներու մայրը Թուրքն է: Մանաւանդ այս կէտը հաստատեցին պայ Արթաքի Ճէպէլի եւ Մար Թաեան Ակոբի պէս նշանաւոր գիտնականներ:

Ուրեմն վէճի եւ կասկածի տեղի չի մնար:

Ինծի մնայ, երկրագունտին ճիշդ կեդրոնը գտնելով հոն պէտք է հաստատել Թուրքիոյ մայրաքաղաքը, իսկ երկրագունդին անունն ալ փոխելով դնելու է Թրքագունտ կամ քամալիստան:

Հապա լուսի՞նը, պիտի ըսէք: Ան սկիզբէն կը պատկանի իսլամներուն, իրենց Ռամազանի օրացոյցն է ան, միեւնոյն ատեն Թուրքերուն դրօշանիշն է, եւ մանաւանդ կը նմանի Թրքական պէօրէկի (կարկանդակ): Թէեւ լատիներէն լիւն կամ լունա բառն ալ Թուրքերէն կէլին կամ մէլուն բառէն ծնած է: Լուսինին դէմքն ալ երբեմն արիւնի գոյն կ'առնէ իր տիրոջ նմանելու համար անշուշտ....

Ներկայիս, Թուրքը կրկին փոքր պահանջ մըն է դրած: Կ'ուզէ որ Իսկէնտէրունը եւ Անտիոքը «անկախ» ըլլան՝ իր հսկողութեանը տակ, եւ ասիկա զուտ մարդասիրական նպատակով:

Այդ երկրամասի Թուրք ժողովուրդը, «Ջարդի վտանգին» տակ կը գտնէ եղեր, ինք իբր մասնագէտ՝ այդ վտանգէն կ'ուզէ պաշտպանել իր պապենական արհեստով...

Եթէ այսպէս շարունակուի, օր մը, հետեւելով ի՛, վարպետներու օրինակին կամ Թելադրանքին, Թուրքը դաղթավայր ուզելու նորոյթին ալ ձեռք պիտի զարնէ՝ ապագային բազմանալիք իր Մէհմէտճիքներուն համար:

Ես կ'առաջարկեմ, եթէ ոչ գաղթավայր, գոնէ Թրքական հովանաւորութիւն պալքանեան պետութիւններու, օրինակ Յունաստանի, Պուլկարիոյ, Ռումանիոյ եւ Սերպիոյ վրայ, որոնք երկար տարիներ զրկուած մնացին Թրքական զուրգուրանքէն եւ քաղաքակրթութենէն...

Իրաւունքն ու արդարութիւնն ալ, այս կը պահանջեն Ազգերու Դաշնակցութենէն:

Կ. ՊԵՏՈՒՆ

"ՊԱՏՐԱՍՏ ԵՆ ԻՐԵՆՑ ԱՐԻՒՆԸ ԿԱԹԻԼ ԱՌ ԿԱԹԻԼ ՏԱԼՈՒ„

ԽՄԲ. — «Խորհ. Հայաստան»ի սեպտեմբեր 26ի թիւին նոյնութեամբ կ'արտատպենք այս նամակը, որուն ամբողջական խորագիրն է. — «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲՈԼՇԵՒԻԿՆԵՐԸ ՊԱՏՐԱՍՏ ԵՆ ԻՐԵՆՑ ԿԵԱՆՔԸ, ԻՐԵՆՑ ԱՐԻՒՆԸ ԿԱԹԻԼ ԱՌ ԿԱԹԻԼ ՏԱԼՈՒ ԼԷՆԻՆԻ, ՍՏԱԼԻՆԻ ԳՈՐԾԻ ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՀԱՄԱՐ». —

(Ցաջորդով նոյնձան «թանկագին» Բերիայի ուղղուած նամակը)...

«Ձեզ, հարազատ հայր, ուսուցիչ, կոմունիզմի մեծ եւ իմաստուն առաջնորդ, Հայաստանի բոլոր բոլշեւիկների եւ աշխատաւորների անունից բոցավառ, սրտագին ողջոյն է յղում Հայաստանի Կոմունիստական Կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէն:

Կուսակցութեան, խորհրդային իշխանութեան հանդէպ, մեծ խորհրդային ժողովրդի հանդէպ դաւաճանական ատելութեամբ լցուած սրիկաների, սպիտակ բանդիտների, Գեստապոյի գործակալ տրոցկիստական-զինովիեւական մարդասպանների բանդան, որ սպաննեց ձեր ամենամերձաւոր ու սիրելի զինակցին, մեր կուսակցութեան լաւագոյն զաւակներից մէկին՝ Սերգէյ Միրոնովիչ Կիրովին, փորձում էր անկիւնից իր Թունաւոր դնդակն ուղղել մեր կուսակցութեան սրտին եւ ուղեղին, խորհրդային մեծ ժողովրդի սրտին:

Ողորմելի, անարգ մարդասպանների հաշիւը սխալ դուրս եկաւ:

Նրանք մոռացել էին, որ բոլորը, ովքեր կը փորձեն ձեռք բարձրացնել պրոլետարական դիկտատուրայի վրայ, մեր մեծ հայրենիքի վրայ, անողոքաբար կը ճզմուեն ու կ'ոչնչացուեն:

Հայաստանի բոլշեւիկները, որոնց, ինչպէս եւ Վրաստանի բոլշեւիկներին, դաստիարակել եւ կոփել էք դուք հերոսական մարտերում, որդիական անհուն սիրով նուիրուած ձեզ՝ ստալինեան երդում են տալիս վերջնականապէս ոչնչացնելու, հողմացրիւ անելու սոցիալիզմի Թշնամիներին:

Իրականացնելով լէնինեան-ստալինեան ազգային քաղաքականութիւնը, ձեր իմաստուն ցուցումները, խաքանչիւր քայլափոխում զգալով ձեր ուշադրութիւնն ու հոգատարութիւնը, Հայաստանի բոլշեւիկները եւ աշխատաւորները ձեր հաւատարիմ աշակերտ, Անդրկովկասի բոլշեւիկների մարտական ղեկավար ընկ. Լավրէնտի Բերիայի անմիջական ղեկավարութեամբ, մեծագոյն յաջողութիւններ են ձեռք բերել սոցիալիստական շինարարութեան բոլոր ճակատներում:

Ձեռք ձեռքի տուած Վրաստանի եւ Ազրբէջանի ժողովուրդների հետ, նրանց եղբայրական օգնութեամբ, Հայաստանի բոլշեւիկներն ու աշխատաւորները մեր մեծ Միութեան ծաղկուն հանրապետութիւն դարձրին ցարական Ռուսաստանի նախկին յետամնաց ծայրերկիրը, որը վերջնականապէս քարուքանդ էին արել հայ ֆաշիստ-Դաշնակները:

Հայաստանի բոլշեւիկներն ու աշխատաւորներն այդ յաջողութիւնները ձեռք են բերել՝ ջախջախելով հայ ժողովրդի Թշնամի Դաշնակներին, նրանց գործակալ հայ «սպեցիֆիկ»-ների-նացիոնալ ուկլոնիստների զազրելի Թափթփուքներին, որոնք միախառնուել էին մենշեւիկեան չովինիստներին, տրոցկիստական զինովիեւեան տականքներին:

Հայաստանի Կոմունիստական Կուսակցութեան Կենտկոմի նախկին քարտուղար Խանջեանը, քօղարկուելով ազգային, կենցաղային առանձնայատկութիւններով ու տրադիցիաներով, վերջնականապէս խճճուելով իր նացիոնալիստական կապերի մէջ, հովանաւորում էր նացիոնալիստական, հակայեղափոխական տրոցկիստական տարրերին: Երկերեսանի Խանջեանը, խաբելով կուսակցութեան, միախառնուել էր հակայեղափոխական տրոցկիստական, Դաշնակցական, նացիոնալիստական տարրերի հետ եւ նրպաստում էր նրանց հակախորհրդային աշխատանքին:

Հայաստանի Կոմունիստական Կուսակցութեան Կենտկոմը, Հայաստանի կոմունիստական կազմակերպութիւնները, ընկեր Բերիայի ղեկավարութեամբ, էլ աւելի բարձրացնելով ստալինեան զգաստութիւնը, կարողացան երեւան բերել, մերկացնել ու ջախջախել հակայեղափոխական տրոցկիստներին, նացիոնալիստներին եւ նրանց Թափթփուքներին:

Հայաստանի բոլշեւիկները եւ բոլոր աշխատաւորները ցասումով դատապարտեցին Խանջեանի ինքնասպանութեան դաւաճանական ակտը:

Հայաստանի բոլշեւիկներն ու աշխատաւորները աւելի ամուր համախմբուեցին Լէնինի-Ստալինի կուսակցութեան մեծ դրօշի շուրջը, ստալինեան Կենտրոնական Կոմիտէի շուրջը, համաշխարհային կոմունիզմի առաջնորդ մեծ Ստալինի շուրջը:

Ամրակուռ եւ անխախտելի է Անդրկովկասի ժողովուրդների բարեկամութիւնը, Խորհրդային մեծ Միութեան ժողովուրդների բարեկամութիւնը:

Անսահման է նրանց սէրն ու նուիրուածութիւնն իրենց սոցիալիստական հայրենիքի հանդէպ:

Հայաստանի բոլշեւիկները եղել են եւ կը լինեն մեր մեծ կուսակցութեան գործի հաւատարիմ մարտիկները: Նրանք պատրաստ են իրենց կեանքը, իրենց արիւնը կաթիլ առ կաթիլ տալու Լէնինի-Ստալինի գործի յաղթանակի համար:

Կեցցէ՛ ժողովուրդների ստալինեան բարեկամութիւնը:

Կեցցէ՛ Լէնինի-Ստալինի մեծ կուսակցութիւնը:

Կեցցէ՛ մեր հարազատ, մեծ Ստալինը:

ԹՈՒՐՔԻԱ ՔԱՆԻ՞ ՆԱՒ ԿՈՐՍՆՑՈՒՑ

Տէյլի Թէլէկրաֆի նաւային աշխատակիցը չահեկան տեղեկութիւններ կու տայ իր Թերթին մէջ՝ ընդհանուր պատերազմին ատեն Թրքական նաւատորմին կրած կորուստներուն մասին:

Մինչեւ հիմա որոշապէս յայտնի չէր Թէ անգլիական սուզանաւերը — որոնք բազմաթիւ ականներու եւ պողպատեայ ցանցերու մէջէն Մարմարա մտած էին եւ կը վտանգէին Տարտանէլ Վոսփոր գծին ապահովութիւնը — քանի՞ նաւ ընկղմած էին այդ ճամբուն վրայ: Առաջին անգամ ըլլալով գերմանական ամսագիր մը պաշտօնական վիճակագրութիւն մը հրատարակեց անցեալ շաբթու, մանրամասնելով այդ կորուստները: Ահաւասիկ ցանկը ընկղմած նաւերուն. —

Անուն	Տարողութիւն թօնօ	Թուական
Մէսուտիէ	9250	13.12.914
Խայրէտտին Պարպարոս	10.060	8.8.915
Եար հիսար	305	3.12.915
Նուր էլ Պահր	200	1.5.915
Սամըղ	510	20.8.915
Փէյկինէ Տէրիա	900	23.5.915
Փէյքը Շէվքէթ(*)	775	6.8.915

«Եար Հիսար» Թորփիլարձակը երկու անգամ ընկղմած է: Նախ 1915 օգոստ. 23ին, ծանծաղ ջուրի մէջ, դուրս հանուած եւ նորոգուած է, յետոյ երեք ամիս վերջը երբ E.11 սուզանաւը ծովուն յատակը ղրկած է զայն՝ նաւաստիներով միասին:

Միայն իր սուզանաւերուն միջոցով չէ որ Անգլիա ջարդուփշուր ըրած է Թուրքիոյ նաւային ուժը: Վերոյիշեալ պաշտօնական վիճակագրութիւնը կը խոստովանի որ երբ անգլիական օդանաւերը յարձակում գործեցին Պոլսոյ վրայ 1917ի յուլիս 9ին եւ 10ին, Թրքական 620 Թօնօնոց արդիական Եատիկիարը Միլլէթ Թորփիլարձակն ալ ընկղմեցաւ եւ իր նաւազներէն 29 հոգի մեռան իսկ 17 հոգի վիրաւորուեցան: Նոյն օդային յարձակումին օրը Նիւմունէի Համիէ(?) Թորփիլարձակն ալ կիսով ընկղմած էր, բայց Գերմանացիները կրցան ծովեզերք քաշել զայն:

Բացի Անգլիացիներէն, Ռուսերն ալ բաւական խոշոր վնասներ պատճառեցին Թուրքերուն՝ Սեւ ծովուն մէջ:

Թուրքիա ընդամէնը կորսնցուց երկու զրահաւոր, մէկ յածանաւ, տասներեք Թնդանօթակիր, ութ Թորփիլարձակ, երկու ականաձիգ, վեց ականահաւաք եւ հինգ պահականաւ:

Ուրեմն համեմատելով իր ուժին հետ, Թրքական նաւատորմը շատ աւելի մեծ կորուստ ունեցաւ քան պատերազմող կողմերէն որ եւ է մէկը:

ՄԱՄՈՒԼ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԴՈՒՐՍԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ

«Յուսաբեր» կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (7 հոկտ.).

— «Ու եթէ առաջ Մոսկուան, ինքը միամիտ ձեւանալով, այնքան միամիտ կը կարծէր ուրիշները, որ կը խորհէր, Թէ պիտի կլլեն — եւ իրապէս՝ գտնուեցան ալ կլլողներ — իր հաւաստիացումները Կոմինտերնի անկախութեան մասին, այսօր այդ փափկանկատութիւնը եւս մէկդի դրուած է, եւ արտասահմանի մէջ արդէն շատոնց ջնջուած են սահմանները խորհրդային պետութեան դիւանագիտական կամ առեւտրական ներկայացուցչութեանց եւ Կոմինտերնի գործակալութեանց միջեւ: Եւ պէտք չկայ առանձնապէս խորաթափանց ըլլալ համոզուելու համար, որ ոչ միայն երկուքին ալ ծախքերու դրամը նոյն աղբիւրէն կը բխի, այլ եւ բոլշեւիկ գործունէութեան բոլոր ծրագիրներն ալ անոնք միասնաբար կը կազմեն: Կը բաւէ յիշել փաստ մը միայն, որուն դէմ անզօր պիտի ըլլար անգամ բոլշեւիկեան սոփեստութիւնը: Մոսկուայի վերջին դատավարութեան միջոցին երեւան եկաւ, որ բոլոր երկիրներու մէջ ալ խորհրդային դեսպանատուները, իրենց բոլոր կարելիութիւններով, կը գտնուին Կոմինտերնի տրամադրութեան տակ. միեւնոյն ատեն դիւանագիտական ներկայացուցչութեանց անդամներու եւ համայնավար քարոզիչներու պաշտօնները այն աստիճան խառնուած էին իրարու, որ դատավարութենէն ետք պէտք եղաւ քննութիւն կատարել դեսպանատուներու մէջ այնպիսի խնդիրներու շուրջ, որոնք ոչ մէկ առնչութիւն ունէին դիւանագիտութեան հետ:

Այս սխեմաներուն մէջ մէկէ աւելի անգամներ անդրադարձած ենք բոլշեւիկներու արտասահմանեան գործունէութեան, մատնանշելով, որ իրենց ծրագիրը միշտ ալ նոյնը չէ եւ կը ձեւափոխուի՝ համաձայն «տարրակայական պայմաններու» պահանջին: Բոլշեւիկները յաճախ կը փոխեն նաեւ իրենց գործունէութեան վայրը, աւելի ճիշդ՝ մասնաւոր ոյժ կու տան իրենց աշխատանքին մերթ այս, մերթ այն երկրին մէջ, նայելով Թէ ուր առաւելագոյն յարմարութիւնները կ'ունենան տարածելու համար իրենց գործունէութիւնը նաեւ դրացի երկիրներուն վրայ:

Այսպէս, միջին Եւրոպայի համար իրենց կեդրոնը ատեն մը Աւստրիան էր, ապա՝ Չեխոսլովաքիան: Իսկ Սկանտինաւեան երկիրներու համար անոնք հիմա կեդրոնավայր ընտրած են Տանիմարքան, գոնէ այդ կը ցուցնէ վերջին ամիսներուն հոն մասնաւոր Թափ առած համայնավար գործունէութիւնը:

Արդարեւ Տանիմարքայի, համայնավար կուսակցութիւնը այնքան փոքրաթիւ է, որ մինչեւ օրս ալ ոչ մէկ ազդեցութիւն ունէր ներքին-պետական կեանքին վրայ. կը բաւէ յիշել, որ ան կրցած էր — այն ալ միայն վերջին ընտրութիւններուն — ընդամէնը երկու աթոռ շահիլ խորհրդարանին մէջ: Հակառակ ատոր, սակայն, անոնք իրենց տրամադրութեան տակ ունին բաւական ճոխ մամուլ եւ յաջողած են կեանքի կոչել եւ իրենց ազդեցութեան ենթարկել կարգ մը կարեւոր կազմակերպութիւններ, ինչպէս օրինակ՝ «Խորհրդային Միութեան Բարեկամներու Ընկերութիւնը», «Ազատական-մշակութային պայքարի միութիւնը» եւն.:

Այս ամէնը կը ցուցնէ, որ բոլշեւիկները արդէն բաւական հաստատ դիրքին ստեղծած են Տանիմարքայի մէջ. եւ այն ոգին, որ կը կրեն համայնավար Թերթերու մէջ լոյս տեսնող յօդուածները, կրնայ ներշնչուած ըլլալ միայն Մոսկուայէն: «Խորհրդային Ռուսիան, — կ'ըսէ, օրինակ, համայնավար պաշտօնաթերթը, — մեր հայրենիքն է. եւ անոնք, որ անոր դէմ կը յարձակին, կը յարձակին մեր դէմ»:

Տանիմարքայի ընկերվարական կուսակցութիւնը, անտարակոյս, կ'ըմբռնէ այն վտանգը, որ կը սպառնայ համայնավարներուն կողմէ ոչ միայն իրեն, այլ եւ երկրի անդորրութեանը. ու Թէեւ ամէն կերպ կը ջանայ հակազդել անոնց արարքներուն, որոնք Տանիմարքայի մէջ տարբեր չեն, քան այլուր, բայց հազիւ Թէ յաջողի իրական Թումբ մը կանգնել սպառնացող վտանգին դէմ. համայնավարներու մոսկովեան ուսուցիչները չափազանց փորձուած ու անվերապահ են, որպէս զի Տանիմարքացի ընկերվարականները, իրենց եւրոպական մտայնութեամբ, ի վիճակի ըլլային մրցիլ անոնց հետ. ամէն պարագայի Տանիմարքայի ընկերվարութիւնը աւելի հզօր ու աւելի կազմակերպ չէ, քան գերմանականը, որ իր գոյութեան վերջին տարիներուն հարկադրուած էր իր դիրքերը մէկը միւսի ետեւէն համայնավարներուն — իմա՝ Մոսկուային — զիջելու»:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ Թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել Թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

ԳԼՈՒԽ 4

ԹՇՆԱՄԻ ԼՐՏԵՍՆԵՐ ՄԵՐ ԳԻԾԵՐՈՒՆ ԵՏԻՆ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԶԻՆՈՒՈՐ ՄԸ ԿԸ ԴԱՒԱՃԱՆԷ

Պատերազմի առաջին օրերը ռազմաճակատին վրայ գտնուող դաշնակից Ինթէլիճընսի գործակալներուն աշխատանքը բաւական մեծ դժուարութիւններու բախեցաւ: Երբ Թշնամին սկսաւ դանդաղօրէն նահանջել մեր ուժեղ յարձակողականին առջեւ, արդէն յաջողած էր լրտեսներու ցանց մը կամ տեսակ մը «տեղեկատու մարմին» ձգել մեր գիծերուն կռնակը:

Օրինակ, Մառնի նահանջին ժամանակ, գերման Գաղտնի Սպասարկութիւնը կը ջանար «մօտենալ» քանդըւած քաղաքներու եւ գիւղերու բնակիչներէն անոնց որ քէչ-շատ տրամադիր կ'երեւային վաճառելու իրենց պատիւն ու հայրենիքը՝ ողորմելի կաշառքի մը փոխարէն:

Բարեբախտաբար Գերմանացիները շատ աննշան յաջողութիւններ ունեցան այդ տեսակէտէն, որովհետեւ պէտք է ընդունիլ որ ֆրանսացի գեղջուկը շատ հաւատարիմ է ու չափէն աւելի հայրենասէր: Գիտեմ որ շատ մը գիւղացիներ լրտեսելու «խոստում» տուած էին Թշնամի միջնորդներուն՝ դրամի չըջանին, բայց անմիջապէս որ վտանգը կը հեռանար ու արշաւող բանակը կը նահանջէր, անոնք ֆրանսական կամ անգլիական իշխանութիւններուն կը հաղորդէին իրենց ներկայացուած առաջարկը:

Այդ ձեւով մեր Ինթէլիճընսը Թանկագին տեղեկութիւններ կը ստանար սրտափահար գիւղացիներէն, եւ ըստ այնմ միջոցներ ձեռք կ'առնէր Գերմանացիներուն դէմ:

Եւ սակայն դաւաճաններ ալ կային: Օրինակի համար, շատ լաւ կը յիշեմ Փօլօտոր Տըպաքէր անուն Ֆրանսացի մը, որ Թշնամիին հաշւոյն կը գործէր Քոուա տը Պաքի շրջանին մէջ ուր կը գտնուէի նաեւ ես՝ հետեւակազօրքի 19րդ գունդին հետ: Գերմանացի գործակալ մը յաջողած էր իր ափին մէջ առնել այս Թշուառականը, նահանջէն քանի մը օր առաջ, եւ հրահանգներ տուած էր անոր — Տըպաքէր համաձայն Թշնամի օդանաւէ մը արձակուած ազդանշանին պիտի կտրէր ռազմագիտական կէտերու վրայ գետեղուած հեռաձայնի եւ հեռագրի բոլոր Թելերը: Օրերն ու ժամերը նախապէս նշանակուած պիտի ըլլային, իսկ ազդանշանն էր ծխարձակ ռումբ մը զոր Թշնամի օդանաւը պիտի նետէր Տըպաքէրի տան մօտերը: Այդ ռումբը կը նշանակէր մօտալուտ յարձակում մը Գերմանացիներուն կողմէ: Հայրենադաւ Ֆրանսացին մկրատը պիտի առնէր եւ դուրս պիտի գար: Կասկած չկայ որ պատերազմի ատեն հեռաձայնի եւ հեռագրական գիծերու խանգարում մը կրնայ ահաւոր հետեւանքներ ունենալ: Տըպաքէր այս անխառնելի գործը գլուխ հանելու համար ընդհանրապէս դուրս կ'ելլէր արեւամուտէն յետոյ: Ցերեկը, դաշտերուն մէջ անմեղօրէն ու ամենայն համարձակութեամբ պտտած կամ աշխատած պահուն, անիկա արդէն գաղտագողի կատարած կ'ըլլար անհրաժեշտ քննութիւնները:

Եւ ահա մեր հեռագրաթելերը ընկճան մկրատուիլ իրարու ետեւէ: Ամբողջ երեք շաբաթ տեւեց այդ «ջարդը»: Յայտնի էր որ շատ յանդուգն ու աներես լրտես մը կար մեր շուրջը: Մեր զօրագունդը փռուած էր եօթնէն տասը մղոն տարածութեան մը վրայ եւ հասկնալի է որ շատ դժուար էր հսկողութիւն կատարել ոչ-պատերազմիկ բնակչութեան վրայ:

Անգամ մը Թելերը կտրուեցան Շաթօ տ'Արմանթիէռի մէջ, յետոյ երեք մղոն անդին, Պուա Պըռնիէի մէջ, եւ տարօրինակ է ըսել, այդ երկու կէտերն ալ ռազմագիտական նշանակութիւն ունէին մեզի համար: Այս վտանգաւոր կացութիւնը տեւեց հինգ, տասը, քանի օր եւ հանելուկը չկրցանք լուծել:

Հետեւակազօրքը 19րդ գունդին սպաներէն հարիւրապետ Քինկն էր որ երեւան պիտի հանէր խորհրդաւոր գաղտնիքը, որ պատճառ կը դառնար մեր զինուորներէն շատերուն նահատակութեան:

Իրիկուն մը հարիւրապետը քննական պտոյտ կը կատարէր մեր գիծերուն կռնակը գտնուող գիւղերուն մէջ, երբ Քռուա տը Պաքէն անցած միջոցին, ճամբուն վրայ, իրմէ քանի մը քայլ անդին, կապոյտ շապիկով, գլխարկաւոր ու փայտէ կօշիկներ հագած գիւղացի մը իր ուշադրութիւնը կը գրաւէ: Մութը շատոնց կոխած էր եւ զինուորական իշխանութեանց հրամանով, մարդիկ իրաւունք չունէին փողոցներուն մէջ շրջագայելու օրուան այդ ժամուն:

Թէրեւս բարեկամի այցելութեան գացած էր եւ հիմա տուն կը վերադառնայ, կը խորհի հարիւրապետը եւ շատ ալ կարեւորութիւն չի տար այդ պատահական հանդիպումին: Եւ սակայն Գաղտնի Սպասարկութեան անդամ ըլլալով, բնազդաբար կը հետաքրքրուի եւ կը սկսի հետեւիլ անոր շարժումներուն: Աւերակի վերածուած չէնքի ետին կը պահուըտի ու կը դիտէ: Ի՞նչ տեսնէ. գիւղացին հազիւ յիսուն քայլ կը յառաջանայ եւ յետոյ յանկարծ ետեւ կը դառնայ, ստուգելու համար Թերեւս Թէ իր քայլերուն հետեւող կա՞յ Թէ ոչ: Քինկ սկսած է կասկածիլ եւ կ'որոշէ չըլամնուիլ անոր շուքէն:

Մարդը հապճեպով գիւղէն դուրս կ'ելլէ. գլխաւոր ճամբուն վրայ է հիմա: Սեւ խաւար մը իջած է դաշտերուն ամայութեան վրայ եւ տեղատարափ կ'անձրեւէ: Գիւղացին ճամբան կը շարունակէ, բայց չի գիտեր որ Ինթէլիճընսին «աչք»ը կը հետեւի իրեն: Սակայն դժբախտաբար մութը այնքան Թանձր է որ, հարիւրապետը չի կրնար տեսնել նոյն իսկ անոր՝ ազօտ ստուերը: Ո՞ւր էր ան. հողը կո՞ւլ տուած էր: Քինկ կը շուարի, չորս կողմը կը նայի, տուն ալ չկայ բաց դաշտին մէջ կամ շրջակաները:

Միայն յառաջապահ խրամներուն լոյսերը մերթ ընդ մերթ շող մը կ'արձակեն երկնակամարին վրայ: Հարիւրապետը ուշադրութիւնը կը լարէ յանկարծ, Թէեւ աղմուկ մը կը հասնի ականջին, տեսողութիւնը հետզհետէ ընտելացած էր խաւարին հետ. եւ ահա իրմէ քանի մը քայլ անդին կը նշմարէ հեռաձայնի ձողի մը շուքը:

Հանելուկը լուծուած էր — գիւղացին հողին մէջ մտած չէր, այլ ընդհակառակն ձողին գագաթը բարձրացած էր:

(Շար.)

Օրլէանի մէջ, իբրեւ հիւր արմատական - ընկերվարականներու, 3000 ներկայացուցիչներու առջեւ ճառ մը խօսեցաւ Պ. Լէօն Պլում, ծանրանալով Ժողովրդական Ճակատի պահպանման վրայ: Այս առթիւ բացատրեց թէ կը նախընտրէ լուծել երեսփ. Ժողովը եւ նոր ընտրութիւններ կատարել, եթէ խախտի ներկայ մեծամասնութիւնը:

— «Ես կոչուած ըլլալով կանխորոշ քաղաքականութիւն մը վարելու, չպիտի փորձեմ ուրիշ քաղաքականութիւն մը: Քաղաքական փոփոխութիւն մը ոչ միայն չի կրնար կատարուիլ ներկայ կառավարութեան կողմէ, այլեւ չի կրնար կատարուիլ ներկայ Երեսփ. Ժողովին կողմէ, այն պարզ պատճառով որ ներկայ երեսփ. ժողովին մէջ չիկրնար ըլլալ ուրիշ մեծամասնութիւն քան Ժողովրդական Ճակատին մեծամասնութիւնը: Հետեւաբար, միակ ելքը պիտի ըլլայ այն ինչ որ բարեկամս Քամիլ Շօթան մատնանշեց իր վերջին ճառին մէջ, — լուծում եւ նոր ընտրութիւն: Ֆրանսայի մէջ ոչ ոք պէտք ունի դիկտատուրայի, երբ բարեկարգութիւն կ'ուզէ»:

Այս առթիւ վարչապետն ալ ազդարարեց որ համայնավարները չափաւորեն ծայրայեղութիւնը եւ բացատրեց թէ գործարաններու չարունակական գրաւումը կը տկարացնէ իրենց դիրքը եւ կը զօրացնէ աջակողմեան հակառակորդները:

— «Աշխատաւորական խռովութիւնները եւ գործարաններու գրաւումը կը կազմեն օրինական բարեկարգութեան խնդիր մը որ ծանրապէս կը մտատանջէ կազմէ չատերը: Հանրապետութեան փրկութիւնը կը պահանջէ յարատեւում բարեկարգութեան: Այն պարբերական ցնցումները որոնք իրենց դրոշմը կը դնեն հանրային կեանքին վրայ եւ լայնօրէն կը ճոխացուին մեր հակառակորդներուն կողմէ, ի վերջոյ կը ղայրացնեն հանրային կարծիքը: Քաղքենի դասը եւ գիւղացիները կը գրգռուին եւ երկիւղի կը մատնուին: Միւս կողմէ, մեր երկրի ընկերային եւ տնտեսական կեանքին մէջ կատարուած ահագին փոփոխութիւններէն վերջը, երկրին բարգաւաճումը եւ առողջութիւնը ստիպողաբար կը պահանջեն հաստատուն եւ բնականոն շրջան մը: Հետեւաբար, ամէն տեսակէտով Ժողովրդական Ճակատի կառավարութիւնը անկարողութեան եւ ձախողման պիտի մատնուի, եթէ չյաջողի իրական բարեկարգութիւն վերահաստատել մարդոց միտքերուն եւ օրուան կեանքին մէջ, բարեկարգութիւն՝ որ միանգամայն կը նշանակէ յարգել օրէնքը, յարգել կնքուած պայմանագրութիւնները, գործել համերաշխաբար: Մեր անկարողութենէն եւ ձախողանքէն պիտի օգտուին միայն Հանրապետութեան ամէնէն վտանգաւոր թշնամիները: Մեր խմբակցութիւնը բոլոր բաղկացուցիչ կուսակցութիւններէն կը պահանջէ հաւասար հաւատարմութիւն, եւ, որոշ պարագաներու մէջ, հաւասար անձնուրացութիւն»:

Լէօն Պլում ապա հրաւիրեց շարունակել գործակցութիւնը, չեշտելով որ եթէ համայնավարները դուրս ձգուին Ժողովրդական Ճակատէն, յետոյ ճրնշում պիտի գործադրուի ընկերվարականները նետելու, եւ վերջապէս կարգը պիտի գայ «անպիտան» արմատականներուն: «Եւ շատ չանցած պիտի կազմուի ազգային միութեան կառավարութիւնը»: Վարչապետին կարծիքով, Ժողովրդական Ճակատը արդէն դարձած է տեւական:

*** Այս հացկերոյթին առթիւ ճառեր խօսեցան արմատական վարիչներն ալ: Պ. Քանփէնքի, երեսփ. ժողովի արմատական խմբակցութեան ատենապետը, հարցուց ներկաներուն թէ վստահութիւն ունի՞ն ներկայ կառավարութեան վրայ: «Այո՛»ներ թնդացուցին սրահը: «Այն ատեն մի՛ բարդացնէք կառավարութեան գործը: Անհամբերութիւնը ամէնէն յոռի թշնամին է բանուոր դասակարգին»: Նախկին վարչապետ Շօթան եւս խօսք առնելով, յորդորեց որ համայնավարները եւ ընկերվարականները չխանգարեն կառավարութեան գործը: Ցետոյ յայտարարեց.— «Իր զաւակներուն միութեամբ, Ֆրանսա նըւաճուած պիտի հանդիսանայ ոչ թէ իր զէնքերուն չքեղութեամբ, այլ իր խաղաղ աշխատանքով եւ իր խորհուրդին տարածումով»:

*** Արմատականներու ընդհ. ժողովը կը գումարուի այս շաբթու, տեւելով Հոկտեմբեր 22էն 25: Ուրիշ երկու կարեւոր կուսակցութիւններ ալ համագումար ունին այս շաբթու:

Նոր դէպքեր Պաղեստինի մէջ

Գործադուլը հազիւ դադրած, երկու նոր դէպքեր պատահեցան Պաղեստինի մէջ: Նախ՝ ընդհարում մը տեղի ունեցաւ անգլ. պահակախումբի մը եւ խումբ մը աւազակներու միջեւ: Սպայ մը եւ զինուոր մը վիրաւորուեցան եւ օդանաւ մը վնասուեցաւ: Երկրորդ՝ երկու Արաբներ վիրաւորուեցան, մէկը ծանրապէս, Թէլ Ավիվի մօտերը: Քաղաքապետութիւնը դեկոյց մը հրատարակեց, հանդիսաւորապէս դատապարտելով այս գրգռիչ դէպքը եւ յոյս յայտնելով թէ կառավարութիւնը պիտի յաջողի երեւան հանել ոճրագործները:

ՀԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԱՐՔ - ՇԱՐՔ ՄԻԹԻՆԿՆԵՐ կը սարքուին Խ. Միութեան մէջ, ի նպաստ Սպանիոյ կառավարութեան: Խորհրդային թերթերը սիւնակներով մանրամասնութիւններ կը հրատարակեն այս մասին, պահանջելով վերջ տալ փաշական օգնութեան եւ գործնապէս պաշտպանել հանրապետական Սպանիան:

ԱԼՊԱՆԻՈՅ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ յանձնարարեց վարչապետին՝ ընկերային նոր օրէնքներ մշակել երկրին համար: Այդ օրէնքներուն համաձայն, պիտի հաստատուին շաբաթական 48 ժամ աշխատանք, աշխատանքի պայմանագիրներ, շաբաթական հանգիստ, տարին 12օր արձակուրդ, ընկերային ապահովութիւն, իրաւարար ատեաններ՝ բաղկացած գործատէրերու եւ բան[ուորներու] ...

ուորներու պատուիրակներէն: Այս լուրը մեծ ուրախութիւն պատճառեց երկրին մէջ:

13 ՀՈԳԻ ՄԵՌԱՆ եւ հինգ հոգի ծանրապէս վիրաւորուեցան, երբ Գահիրէ - Աղեքսանդրիա կառախումբը Թուխի կայարանը կը հասնէր: Ժողովուրդը խռնուած էր գծին վրայ, նահաս փաշան դիմաւորելու համար, եւ մեքենավարը չկրցաւ ժամանակին կեցնել կառախումբը:

ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ խորհրդակցութիւն մը ունենալով զինուորական նախարար Պ. Տալատիէի հետ, առաջարկեց աւելցնել շրջուն պահակներու թիւը, որ 20,000 է այժմ:

ՖՐԱՆՔԵՒԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԱՇԻՆՔԻՆ ԴԷՄ ուշագրաւ ճառ մը խօսեցաւ Անգլիոյ գաղթային նախկին նախարարը, չեշտելով թէ այդ զինակցութիւնն է Եւրոպայի գործերուն կարգադրութեան խոչընդոտը: «Ես համաձայն եմ գերմանական տեսակէտին: Ռուսաստան չի կրնար եւրոպական դրութեան մը միջամտել: Եւրոպայի խաղաղութիւնը կ'ապահովուի երբ Ֆրանսա բաժնուի Ռուսաստանէն»:

ԱՀՌԵԼԻ ՇԱՐԺ ՄԸ տեղի ունեցաւ Վենետիկի եւ Փիէմոնթի շրջանին մէջ, կիրակի օր: Երէկ, երկուշաբթի, ցնցումները կրկնուեցան Ուտինէի եւ Պէլլունոյի մէջ: Երեք գիւղեր ամբողջովին կործանեցան, 150 տուներ փլան: Ժողովուրդը խուճապահար դաշտերը փախաւ գիշերանց: Վենետիկի շարժէն մեռան վեց հոգի:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ թագադրութիւնը պիտի յետաձգուի, կ'ըսեն, ամուսնանալու խնդիր մը ծագած ըլլալով:

300,000 ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐՆԵՐ ցոյց մը կատարեցին Վիէննայի մէջ, նախագահութեամբ վարչապետ Շուշնիկի: Այս առթիւ լսուեցաւ սպանեալ վարչապետ Տոլֆուսի մէկ ճառը, որ ժամանակին արձանագրուած էր ձայնագրի վրայ:

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարարը Պերլին կը հասնի այսօր, օդանաւով, խորհրդակցելու համար Հիթլէրի հետ:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ վաճագն խումբի ընկերական ժողովը տեղի կ'ունենայ 22 Հոկտ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ի, Դրօշակ ընկերութեան սրահին մէջ: Ներկայանալ անդամատետրով:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ.— 24 ՀՈԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ
ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ**

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ. 24 ՀՈԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ
ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ.— 25 ՀՈԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ԻՆ
ՍԷՐՔԼԸ ԿԱԹՈԼԻԿԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ
ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ **ԸՆԿ. Ս. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ**
ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին տեղւոյս կարող ուժերը:
Ծախքերու մասնակցութեան համար մուտք 1 ֆրանք:

Թէյասեղան

Համազգայինի Փարիզի Վարչութեան Թէյասեղանը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 15ին, կիրակի կէսօրէ վերջ, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի սրահին մէջ: Գեղարուեստական բաժին:

Նկատի ունենալ հետեւեալ թուականը
— Նոյեմբեր 15 —
ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԻՆ
ԹԱՏԵՐԱ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
150 Route d'Orléans, Bagneux
կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր:
Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ
Տեղի պիտի ունենայ Նոյ. 28ին, **Coliséeի** սրահներուն մէջ:
Կը խնդրուի բոլոր միութիւններէն նկատի առնել այս թուականը:

ՀԱՅ
ԲՈԼՈՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆՑ

«ՀԱՅ ԱՐՓԻ» Ակումբի վարչութիւնը կը խնդրէ Փարիզի եւ շրջակայից բոլոր հայ կազմակերպութիւններէն առանց խտրութեան (հայրենակցականներ, միութիւններ, ընկերութիւններ, ակումբներ եւայլն), որ հաճին իրենց հասցէները տեղեկացնել Ակումբիս, հետեւեալ հասցէով.— Albert L. Achdjian F.P. 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (117)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Տէրտէրին արդէն զունաթափ դէմքը բոլորովին ճերմկեցաւ: Ինչպէ՞ս թէ բանալիները իր մօտ լինէին: Չէ, Աստուած չընէ, ինքը երեցփոխ չէ: Առանց խօսիլ կարենալու՝ ան իր ալեւոր գլուխը բացասաբար շարժեց, ձեռքով Սարգիս Աբերը ցուցնելով...

Էջմիածնի զաւառապետը հաշտարար միջոցները սպառած համարելով մէկդի քաշուած՝ հեռուէն դիտելով կը բաւականանար: Հիմա արդէն Սուրմալուի զաւառապետ Պոնտոլովսկին պէտք էր ցուցնէր իր «մարակին քաղաքականութեան յաջողութիւնը» եւ իր այնքան ջատագոված բռնի միջոցներու առաւելութիւնը:

Սարգիս Աբերը, ներս մտած պահուն, երբ այդ զազանն ալ տեսաւ Երեւանէն եկողներու մէջ, եղունգները ափին մէջ խրեց: Սիրտը անորոշ երկիւղով մը լեցուեցաւ, բայց գիտցաւ ինքինք պահել: Գիտէր, որ ամբողջ Փարաքարի աչքը իր վրայ էր այդ պահուն:

— Բանալիները,— Պոնտոլովսկին երկու ձեռքով Սարգիս Աբոր օձիքը բռնած վայրագ կատաղութեամբ ցնցեց ծերունին, որու գլուխը տերեւի մը նման կը շարժէր,— շուտ, բանալիները, թէ չէ շան սատակ կ'ընեմ, ես քու մէրը...

— Ըսի, որ առանց Կաթողիկոսի հրամանին...

Պոնտոլովսկին աջ թեւը փարտեց ու այնպիսի ուժեղ ապտակ մը իջեցուց Սարգիս Աբոր երեսին, որ խեղճ ծերունին քանի մը քայլ ընկրկեցաւ, գաւազանը ձեռքէն թողաւ ու ամբողջ հասակով ինկաւ գետին:

Նոյնիսկ յանձնախումբի անդամները չկրցան ինքզինքնին պահել այդ վայրենի վարմունքը տեսնելով: Անոնցմէ մէկը, սիրուն, համակրելի դիմագծով երիտասարդ մը, որ նոր եկած էր Կովկաս եւ Երեւանի զաւառին մէջ կը ծառայէր որպէս զաւառապետի օգնական, բնազդօրէն առաջ նետուեցաւ օգնելու ծերունիին, որ փոշիի մէջ կը տապլտկէր ոտքի բարձրանալու համար:

— Խնդրեմ, չմիջամտել,— երիտասարդի առաջքը կտրեց խոժոռած Պոնտոլովսկին:

— Բայց, պարոն զաւառապետ,— ուզեց բողոքել զաւառապետի օգնականը...

— Խնդրեմ, ձեր գործին նայեցէք,— կտրուկ ընդմիջեց զազանացած Պոնտոլովսկին,— այստեղ չէք եկած ցուցմունքներ ընելու մեզ...

Սարգիս Աբերը դժուարութեամբ ոտքի ելաւ, գաւազանը գետնէն վերցուց ու կրթնեցաւ անոր: Դէմքը բոցոյ ու բոլորովին սպիտակած էր, գլուխը բարձր բռնած, բայց ամբողջ մարմնովը կը դողար անզօր կատաղութեամբ: Վաթսուն տարիներու ընթացքին երբեք նման դէպքի մը չէր պատահած, երբեք իր մարդկային արժանապատուութիւնը այդպէս չէր առնակոխուած:

Բակի դռնէն նայող սարսափած գիւղացիները գարնան ձիւնի նման հալեցան: Միայն մէկ երկու ծերեր մնացին, աւելի քարացած քան կենդանի վիճակի մէջ: Տեսնուած բան չէր տեղի ունեցածը: Պապերէն լսած էին, հին ժամանակները, պարսիկ սարդարներու օրով... Հա, էն ժամանակները շատ բաներ կը պատահէին, բայց Ռուսի օրով, չէ, էսպէս բան տեսած չունէին: Սարգիս Աբերը, Փարաքարցի Սարգիս Աբերը, որուն հետ նոյնիսկ Երեւանցի վաճառականները ծունկ ծունկի թէյ կը խմէին, ապտակ ուտէր, գետնի փոշիի եւ աղտեղութեան մէջ տապլտկէր...

Փինաջի Մարտոն ալ, որ քիչ առաջ խանութ գացեր էր պղնձէ գինիի մնացորդով կոկորդը թրջելու, այն պահուն վերադարձաւ, երբ Սարգիս Աբերը ամբողջ մարմինով գետին փռուած էր: Փինաջի Մարտոն եկեղեցիի դրան առջեւ քանի մը րոպէ մտնեմ-չմտնեմի տատամսումէ վերջ, կամացուկ մը ոտքը դռնէն ներս նետեց ու բակը մտաւ:

Պոնտոլովսկին սարաժնիկներէն մէկուն ձեռքէն մարակը յափշտակեց ու ատամները կճրտացնելով՝ մօտեցաւ Սարգիս Աբոր, որ խմբակէն քանի մը քայլ հեռու կանգնած թափ կուտար փոշոտած զգեստը: Երիտասարդ, կոբռիկ հսկայ մը՝ Պոնտոլովսկին բուրգի նման կը բարձրանար վաթսունը անցած ծերուկին մօտ, որ կ'աշխատէր անխռով, նոյնիսկ անտարբեր երեւնալ: Երկուքի մէջ եղած համեմատութիւնը այնպիսի տխուր պատկեր մը կը ներկայացնէր, որ յանձնախումբի անդամները ներքնապէս ամչցան, բայց միջամտելու քաջութենէ զուրկ կռնակնին դարձուցին՝ գէթ չտեսնելու համար գարշելի պատկերը:

— Ես քու... երկու րոպէ ժամանակ կուտամ քեզ: Հասկցա՞ր, շան զաւակ:

Սարգիս Աբերը բարձրացուց պղտոր, արնկալած աչքերը եւ ուղիղ նայեցաւ Պոնտոլովսկիի աչքերուն: Այդպէս կրնայ նայիլ միայն մարդ մը, որ կեանքի հետ ամէն հաշիւ կը գոցէ, որու մէջ կամքը կրանիթի կարծրութիւն կը ստանայ, ահագին ժայռի մը նման ծանր ու տեղէն անշարժ: Հոգեկան այդ վիճակը միայն կրնայ ստեղծել մոլեռանդ նահատակը, որ ժպտելով կը դիմաւորէ սարսափելի տանջանքը, խարոյկը, խաչի վրայ մահանալը:

Սարգիս Աբերը ուղիղ նայեցաւ Պոնտոլովսկիին ու թեթեւ հեգնական ժպիտ մը խաղաց դէմքին վրայ: Սուր ... «զազանը» ինչ բանի կ'ըսպասէր:

— Ըսի, որ,— հատիկ հատիկ շեշտելով խօսեցաւ Սարգիս Աբերը, բոլորովին հանդարտ ձայնով, բայց ամբողջ մարմնով կը դողար,— ըսի որ մինչեւ Կաթողիկոսէն հրաման չստանամ...

— Ի՞նչ, կատաղած զազանի մը նման ռռնաց Պոնտոլովսկին,— խելքի չեկա՞ր, տէ առ, տէ առ,— ու մտրակը օդի մէջ վզզալով կը բարձրանար ու շառաչելով կ'իջնէր Սարգիս Աբոր գլխուն, վզին, ուսերուն վրայ:

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 21 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 21 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3249

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՐԻՒՆԱԾԱՐԱՒ ԽՈՒԺԱՆԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԴԻՄԱՑ

Աւելորդ պիտի ըլլար բացատրել թէ արիւն կը հոտին Թրքական մամուլին խուժանավարական խաղերը, Իսքէնտէրուն - Անտիոքի հարցին առթիւ:

Արիւն կը հոտին մանաւանդ անոր համար որ, Թուրք թերթերը առիթ չեն փախցներ Հայերու անունն ալ խառնելու իրենց «հարեւտ եւ մաքուր» պայքարին:

Անոնք օր մը Իսքէնտէրուն - Անտիոքի բոլոր Հայերը կուսակից կը հռչակեն իրենց դատին, ուրիշ օր մը կը չոյեն Հնչակեաններր եւ ամբոխային կիրքերը կը գրգռեն «Դաշնակ»ներուն դէմ, գրելով թէ «հակաքարոզութիւն կը կատարեն Հայերու մէջ»: Ցետոյ ուրախութիւն կը յայտնեն որ Սուրիոյ Հայերը «վերջին 10-15 տարիներու ընթացքին աշխատած են թուրքերէն լեզուն տարածել այս կողմերը եւ այս ձեւով առնել իրենց հայրենաբաղձութեան կարօտը»:

Թուրքերը շատ լաւ սերտած են ժողովրդական առած մը.—«Անուշ լեզուն օձը ծակէն կը հանէ»:

Այս պարագային, իրենք են որ իսկական օձի դեր կը կատարեն, մթնոլորտը թունաւորելու եւ Արաբները Հայերուն դէմ հանելու համար:

Ի՞նչպէս կարելի է խափանել այս վրան-բաց խաղերը:

Բացատրեցինք, առաջին օրէն, բայց աւելորդ չէ միշտ յիշեցնել: Խնդիրը կապ ունի ոչ միայն Իսքէնտէրուն - Անտիոքի շրջանին, այլ եւ բովանդակ Սուրիոյ հայ գաղթականութեան ճակատագրին հետ, ամբողջ սահմանին երկայնքը:

Սուրիոյ գաղութին առաջին պարտականութիւնը պիտի ըլլայ մնալ միշտ արթուն եւ պաղարիւն, աւելի քան երբեք լուրջ:

Այս տարրական պարտականութիւնը կը նշանակէ կարճ կապել ներքին վէճերն ու ճամարտակութիւնները, կազմելով կուռ ճակատ՝ արտաքին դաւերու դէմ: Միշտ կողք կողքի՝ տեղացի ժողովուրդին հետ:

Անհրաժեշտ չէ վտանգի մը կամ հոգատարութեան բարձման սպասել, այս ուղղութեամբ գործելու համար:

Աշխատանքի ճակատը ինքնին կը ներկայանայ այսօր իսկ, երբ թշնամին լրջօրէն գործի ձեռնարկած է եւ «կը մշակէ» միտքերը, ի հաշիւ ապագայ գործունէութեան: Ճամբան շատ երկար չէ քարոզչական շարժումէն մինչեւ գործնական աշխատանքը: Մանաւանդ երբ մեր գործը Թուրքերու հետ է:

Տարիներ առաջ, սուլթանական շրջանին, Թրքական իշխանութիւնը ջարդ կամ յարձակում կը սարքէր մզկիթներու մէջ հաւաքելով հաւատացեալները, սոփթաներու եւ մօլլաներու ներշնչման յանձնելով ամբոխը:

Իթթիհատը կարգ մը նորութիւններ հաստատեց, խմորելով ուսանողական եւ ուսումնական շրջանակները, եւ անոնց միջոցաւ՝ խուժանը: Հրապարակային ժողովներու եւ «հարպ իւթէքուք»ի շրջանն էր այդ, որ աստիճանաբար զարգանալով, յանգեցաւ 1915ի սարսափներուն:

Քամալականութիւնը աւելի կատարելագործեց խուժանավարութեան գիտելիքը, մշակելով արդիական կամ եւրոպական բոլոր հնարքները,— ճառ եւ մամուլ:

Վկայ՝ վերջին տասնամեակի դէպքերը:

Ամէն անգամ որ պէտք ունեցաւ զանգուածները շարժման մէջ դնելու, ի խնդիր յայտնի կամ գաղտնի ծրագրի մը, քամալականութիւնը յաջողութեամբ օգտագործեց արեւմտեան երկիրներու բոլոր մեթոտները, պատրաստեց գետինը, եւ ի հարկին իջեցուց հարուածը:

Այդ ռազմախաղն է որ կը փորձուի այսօր ալ, Իսքէնտէրուն-Անտիոքի «Թրքական իրաւունքներու» պատրուակով:

Զպիտի յանձնարարէինք նոյն մեթոտներուն դիմել: Բայց, թեթեւամտութիւն պիտի ըլլար կարծել թէ հզօր պետութեան մը հովանին պիտի վայելենք դեռ երեք տարի, հետեւաբար աւելորդ է մտատանջուիլ:

Ընդհակառակն, աւելի քան երբեք ժամանակն է հակազդելու այս արիւնածարաւ խաղերուն, լուսաբանելով արաբական մամուլը եւ մտաւորականութիւնը, այլ մանաւանդ աշխատաւոր բազմութիւնները, որոնք այնքան դիւրազգած են, այսպիսի պարագաներու մէջ:

Երկրորդ պարտականութիւն մը,— միանգամ ընդմիշտ փակել այն զզուելի խաղերը, որոնց գլուխն անցած են ափ մը շոշորթներ, ապացուցանելու համար թէ իրենք բարեկամ են Արաբին, իսկ միւսները՝ Դաշնակցականները թշնամի, ինչպէս ըրին, ալեցին ու ցրուեցին: Ոչ միայն Սուրիոյ, այլեւ Փարիզի եւ Ամերիկայի մէջ:

Թող թոյլ տան ըսելու որ՝ այս հարցին առթիւ, կրկնապատիկ աւելի պատասխանատու են այդ ցնդաբանութիւններն արտատպող թերթերու խմբագրութիւնները, քան զանոնք յղացող փախուկները:

Որ եւ է վրիպում՝ այս ճամբուն վրայ, պարզապէս պիտի ծառայէ ջուր— իրականին մէջ՝ արիւն — հոսեցնելու Թրքական ջրաղացին մէջ:

Նոյն իսկ երբեւ կուսակցական պայքար՝ ոճիր են այս կարգի մարզանքներն ու բանդիտութիւնները, ներկայ ճակատագրական պարագաներուն մէջ:

«Զափուելու» պատեհութիւններ չեն պակսիր, ուրիշ գետնի վրայ, եթէ այդ է իրենց նպատակը:

Թշնամին անդադար կը ծեծէ չէն գաղութի մը դուռները, եւ վա՜յ անոնց որ կը նախընտրեն յիմար կոյսերու անհոգութիւնը կամ բիւզանդաբանութիւնները:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԱՏՐԻՏԻ ՏԱՆԻՔՆԵՐԸ Կ'ԵՐԵՒԱՆ...

175,000 զոհեր պատերազմի սկիզբէն ի վեր

Սպանիոյ ապստամբները սարսափելի ռմբակոծութեան մը ենթարկեցին Էլ Էսքօրիալը, ճամբայ բանալու համար դէպի Մատրիտ: Հոչակաւոր պալատին շրջակայ բլուրներէն Զօր. Ֆրանքոյի զինուորները կը տեսնէին Մատրիտի տանիքները, 22 մղոն հեռաւորութեամբ, մինչ թնդանօթի ռումբերը ամպի ծուխեր եւ աւերակներու բեկորներ կ'արձակէին կառավարական դիրքերէն:

Թնդանօթաձգութեան պատրաստութենէն վերջ, հետեւակազօրքը եւ հեծելազօրքը յարձակումի սկսան արտակարգ ուժգնութեամբ: Զօրս ապստամբ զօրամասեր վճռապէս քալեցին Էլ Էսքօրիալի վրայ, բուռն ձիւնամրրիկի մը մէջ: Երբ այս դիրքը իյնայ, Զօր. Ֆրանքօ տիրացած պիտի ըլլայ Մատրիտ — Կուատարամա հաղորդակցութեանց գծին: Տեղական թերթերու թղթակիցները կը հեռագրեն թէ կառավարական զօրքը ծանր հարուած մը կրեց, երբ ապստամբները յարձակեցան զրահապատ կառախումբի մը վրայ, Նավալ Փէրալի եւ Լաս Էլ Մարքուէսի միջեւ, գնդացիրի կրակ մը տեղացնելով: Հարաւային ճակատին վրայ, ապստամբները յառաջ խաղացին Թոլէտօ - Մատրիտ ճամբուն վրայ, 13 մղոն հեռու մայրաքաղաքէն: Իրենց գլխաւոր նպատակակէտն է Նավալքարնէրոյի մարտկոցը:

Կառավարական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ հանքագործները նորէն պաշարած են Օվիէտօն, որ նոր ազատեցաւ:

*** Չորրորդ ամիսն է որ կը տեւեն Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւները: Իրազեկներու տեղեկութեանց համաձայն, մարդկային կորուստը կը հասնի 175,000ի, սպանեալ կամ վիրաւոր:

*** Օտար թղթակիցներ կը գրեն թէ թշնամին Մատրիտի դուռները հասած է, եւ սակայն սրճարաններն ու սինէմաները լեցուն են զարմնալ, մինչեւ գիշերուան ժամը 10: Միւս կողմէ, հազարաւոր երիտասարդներ եւ երիտասարդուհիներ խռնուած են ճակատին վրայ: Երիտասարդները խրամներ կը շինեն փութոյ պնդութեամբ, իսկ երիտասարդուհիները ուտելիքները կը պատրաստեն եւ սուրճ կ'եփեն գիշերն ի բուն: Ամէնէն ժողովրդական շարժանկարն է «Լա Հիսթօրիա Թէ Լօս Զիւթաթէս», Զարլզ Տիքընսի «Երկու քաղաքներու պատմութիւնը», որ կը համապատասխանէ օրուան հոգեբանութեան: Ֆրանսացի ժողովուրդին ըմբոստութիւնը՝ միապետութեան դէմ կ'ոգեւորէ բազմութիւնները, որոնք խնդութեան կանչեր կ'արձակեն, երբ շարժանկարին վրայ կը տեսնեն կիներ՝ միացած յեղափոխականներուն: Նոյնպէս բազմութիւնը կը խանդավառուի, երբ Պասթիյը պաշտպանելու համար վարձուած օտար վարձկանները կը գնդակահարուին, իսկ Պասթիյի գրաւումը մոլեգնութեան կը հասցնէ ցնծութիւնը:

Մատրիտէն դուրս, կամաւորները արթուն կը հսկեն, չգիտնալով թէ թշնամին ո՛ր կողմէն պիտի գայ եւ պատրաստ կը սպասեն, թիզ առ թիզ կռուելու համար: Բոլորն ալ սպառազինուած են ամէն տեսակ ռազմանիւթերով եւ մանաւանդ ձեռնառումբերով:

«ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄՆԵՐԸ» ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ

Եօթը Խորհրդային Հանրապետութեանց նախագահներ կը ջնջուին

«Մաթէն» կը գրէ թէ խորհրդային նոր եռապետութիւնը — Սթալին, Վորոշիլով եւ Եժով — յամառօրէն կը շարունակեն ամբողջովին իրենց ափին մէջ կեդրոնացնել իշխանութիւնը: Այս առաջադրութեամբ, եւ ճիշդ այն պահուն երբ պիտի գործադրուի նոր սահմանադրութիւնը, նոր եւ արմատական փոփոխութիւն մը եւս կը կատարուի:

Խորհրդային Միութեան եօթը դաշնակցային Հանրապետութեանց նախագահները մինչեւ հիմա, իւրաքանչիւրը առանձին, կը վայելէր Միութեան նախագահին բոլոր իրաւունքները, անջատօրէն ստորագրելով Մոսկուայի հրամանագիրները եւ պաշտօնագիրները: Կը թուի թէ վերջ պիտի տրուի դաշնակցային դրութեան վերջին մնացորդներուն: Արդէն, վերջին երկու տարիներու ընթացքին, զանազան գործավարութեանց (Նախարարութիւն) վարչութիւնը միացուեցաւ եւ յանձնուեցաւ Մոսկուայի կեդրոնական գործավարութեանց: Այս անգամ Քաղաքական Բիւրոյին նոր անդամները որոշած են սահմանափակել եօթը տեղական հանրապետութեանց նախագահներուն իրաւասութիւնները: Այսուհետեւ միայն մէկ նախագահ պիտի բազմի Մոսկուայի մէջ:

Այս առթիւ, Քրէմլինի վարիչները փոփոխութիւններ պիտի կատարեն այդ բարձրաստիճան պաշտօնատարներուն մէջ եւ անոնց տեղ պիտի նշանակեն մասնաւորապէս վստահելի եւ անձնուէր մարդիկ: Այսպէս, իբրեւ առաջին գործ, պիտի արձակուի այդ նախագահներուն երիցագոյնը, Քալինին, իր տեղը տալով աւելի վստահելի պաշտօնատարի մը: Ամէնէն հաւանական յաջորդները կը համարուին վարչապետ Մոլոթով եւ Ակուլով, Կեդր. Գործադիր Կոմիտէին առաջին քարտուղարը, որ Սթալինի պաշտպանեալն է:

ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պ. Տորժէր, Ֆրանսայի Կանանչ Ճակատին (Հողագործներ) նախագահը, միթինկ մը սարքած էր առջի օր, բողոքելու համար բանջարեղէններու վաճառման տագնապին դէմ: Ժողովին հրաւիրուած էին Փարիզի շրջանին բանջարավաճառներն ու պարտիզպանները: Ոստիկանութիւնը արգիլեց ժողովը: Այս առթիւ խռովութիւններ ծագեցան եւ մօտ 300 հոգի ձերբակալուեցան, մերժած ըլլալով հպատակիլ արգելքի հրամանին: Կալանաւորներուն մէջ կը գտնուի նաեւ Պ. Տորժէր:

Քիչ վերջը, խումբ մը ցուցարարներ Քոնքորտի հրապարակէն ճամբայ ելան, Հալերը երթալու համար: Ոստիկանութիւնը ցրուեց բազմութիւնը, սակայն շատեր յաջողեցան Հալերը երթալ: Այս առթիւ ալ ձերբակալութիւններ կատարուեցան: Պ. Տորժէր ոստիկանութեան դիմելով պահանջեց արձակել կալանաւորները: Ցետոյ բողոքագիր մը ուղղեց միթինկին դէմ գրուած արգելքին առթիւ:

*** Նախկին համայնավար Տօրիօ միթինկ մը սարքած էր Նանթի մէջ: Ոստիկանութիւնը արգիլեց: Այս առթիւ ընդհարումներ պատահեցան համայնավարներու հետ, եւ երեք հոգի վիրաւորուեցան, որոնց մէկը ոստիկան:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԳՈՐԾԸ ՀԱՍԱՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՆԻԿՆԵՐՈՒՆ

Լէնինականի մէջ, որ Հայաստանի երկրորդ քաղաքն է, գոյութիւն ունի գործարան մը, որ կերպաս կը շինէ:

Խորհ. Հայաստան կը գրէ (26 սեպտեմբեր)թէ գործարանին արտադրութիւնը նուազած է այս տարի, աշխատաւորները ծուլացած կ'երեւին, այնպէս որ գործարանը երկրին պարտական կը մնայ աւելի քան կէս միլիոն մեթր կերպաս:

Վրդովուե՛ր են, գիտէք ո՞վ, մասնագէտներուն կիները: Եւ 40 կիներ կը հաւաքուին, խիստ նամակ մը կը խմբագրեն եւ կ'ուղղեն իրենց ամուսիններուն: *Խորհ. Հայաստան* կը հրատարակէ այդ հետաքրքրական նամակին պատճէնը, որ ահաւասիկ.—

«Ամուսիննե՛ր, դուք վատ էք վերացնում արտադրութեան թերութիւնները: Դուք չէք ստեղծել այն բոլոր պայմանները, որոնք անհրաժեշտ են նոր նորմաները կատարելու համար, ստախանովեան շարժումը բարձրացնելու համար: Մենք ձեզ մեղադրում ենք այն բանի համար, որ կոմբինատը երկրին պարտք մնաց 1,517,000 *մեթր բիյազ:*

Ամուսիննե՛ր, մի՞թէ ձեզ համար խայտառակութիւն չէ այդքան յետ մնալը: Չէ՞ որ կոմբինատում ամէն ինչ կայ յաջող աշխատանքի համար»:

Ցետոյ նոյն թերթը կ'աւելցնէ, որ այս այրադատ (այսինքն իրենց էրիկը քննադատող) կիները յանձնախումբ մը կազմեցին՝ հսկելու համար իրենց ամուսիններուն աշխատանքին վրայ: Իսկ ամուսինները խօսք տուին, որ պատիւով պիտի կատարեն իրենց աշխատանքը:

Իրապէս հրաշալի երկիր է խորհրդային դրախտը, հապա Ստալի՞նը,— Հրաշք - մարդ է ան, չգտնուած ասուն մը, հանճարափայլ առաջնորդ մը: Ո՞ր երկրին խելացիին մտքէն կ'անցնէր թելադրել կիներուն, որ յանդիմանեն իրենց էրիկները:

Ժամանակին, կիները կը սպասուէր որ գիտնան լաւ գուլպայ հիւսել կամ համով փիլաւ մը եփել: Էրիկը, որուն «գլխաւորս» կ'ըսէին անոնք՝ ամչնալով «էրիկս» ըսել, պատիւն էր տունին: Անոր արժանաւորութեան, ըսենք՝ ընտանեկան վեհապետութեան դէմ պզտիկ ակնարկ մը անգամ կը վիրաւորէր ոչ միայն այրը, այլեւ անոր կինը, զաւակները:

Ֆլօպէր հրաշալի վէպ մը գրեց տալով իր *Մատամ Պովարին*, որուն հերոսն ու հերոսուհին, այր մը եւ կին մը, կը ներկայացնեն մասնաւոր փիլիսոփայութիւն մը: Բայց Ֆլօպէր ողջ ըլլալու էր, որ նկարագրէր նոր կինը, — օրինակ Լէնինականի հայ *Մատամ Պովարի*ները՝ իրենց խեղճացած ամուսիններուն գլխուն վերեւ:

Աննմա՛ն Ստալին,— սողալու, ոտք լզելու, խեղճանալու ինքնատիպ ձեւեր սորվեցուցիր 160 միլիոն ժողովուրդի, առտու եւ իրիկուն ինքզինքդ գովելու եւ չունեցած հանճարդ փառաբանելու վարժեցուցիր Մոսկուայէն մինչեւ Երեւան, Ուկրանիայէն մինչեւ Քըրգըզիստան, տեղի անտեղի անունդ կանչել տուիր Ռուսին ու Հային, Թաթարին ու Եազուբին, բայց այս մէ՞կը,— հրաշալի է իսկապէս:

Այսպէս ուրեմն չէկիստ Արմանուշը, տասնապետ Վարդանուշը այսուհետեւ իրաւունք պիտի ունենան ըսելու իրենց էրկան.

— Խայտառա՛կ, այսօր քիչ աշխատեցար, պետութեան տրուելիք արտադրութեան նուազելուն պատճառ դարձար, դուն սաբոթաժ կ'ընես ընկերվարական շինարարութեան դէմ, դէպի դատարա՛ն...

Գրաւ կը դնեմ, որ վաղը իրաւունք պիտի տրուի 3 տարեկան երեխաներուն, որ պոռան իրենց հօրը երեսին.

— Պապա՛, այսօր ընկեր Ստալինի հանդէպ պարտքդ չկատարեցիր, դուն խայտառակ հայրիկ մըն ես, սաբոթաժ կ'ընես ընկերվարական շինարարութեան դէմ:

Երջանի՛կ Ստալին, այնքան հանճարեղ է, որ հիմա կը զգամ թէ ճիշդ է երբ կ'ըսեն որ հանճարը անտարանական երեւոյթ է, այլապէս կարելի՞ էր ենթադրել այսքան հիւանդագին, զարշելի եւ ապաքարոյ վիճակ, որ Ռուսիոյ մէջ կը նշմարուի մասնաւորաբար այս վերջին տարիներուն:

ԱՐԱԶ

Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԷ ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ԹՌՈՒՑԻԿԸ

Երէկ հաղորդած էինք թէ երկուշաբթի առտու ժամը 9ին հայերէն թռուցիկ մը փակցուած էր «Յառաջ»ի խմբագրատան դուրսի դրան վրայ, խառնիճաղանճ շարադրութեամբ: Այս առթիւ արտատպած էինք առաջին մասը: Ահաւասիկ մնացեալը (ստորագրութիւնը՝ «Գիտակից Աշխատաւոր») ----

— «Կովկասեան ֆէտէրասիոնի մէջ բոյն դրած՝ անմահ Միասնիկեաններու եւ Խանջեաններու դահիճ՝ երկերեսանի ու աւազակ Ցիցիանով - Բերիաներու երեսին կը պոռանք, «համաշխարհային աշխատաւոր մասսան ձեզ շատոնց անարգանքի սիւնին է գամեր, թքնելով ձեզ պէս թափթփուք բայլշեւիկների գաղափարաբանութեան»:

Ցարիզմի հին տորուկներ, բռնաբարեցէք Խոյր ժողովուրդին փառաւոր հին ու նոր յիշատակները, որու լոյսովն իսկ սնանեցաք դարեր շարունակ:

Խ. Հայաստանի շնորհազրկուած եօթը տաղանդաւոր անմեղ գրագէտներու մեր ցասումի արտայայտութիւնն է որ կը բերենք հոս: Թոթովենցի գրականութեամբ պանծացող ապականած ֆրանսահայ Հօկը, դաւանանական դիրքի մէջ կը գտնուի այսօր:

Կեցցէ Խ. Միութեան աչքաբող ժողովուրդին ազատատենչ նոր ուղղին.

Կեցցէ՛ Միասնիկեան, կեցցէ՛ Խանջեան,

Անկցի Բերիա, որ կը յուսայ յափշտակութեան ենթարկել հայկական երբեք գաւառները:

Կեցցէ Վորոշիլօֆ:

ՄՈՍԿՈՒԱ ՊԻՏԻ ԽԶԷ՞ ՉԵԶՈՔՈՒԹԻՒՆԸ

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Մոսկուա հետզհետէ կը պատրաստուի խզելու չէզոքութիւնը՝ Սպանիոյ գործերուն մէջ: Ուրեմն պիտի փորձէ գործնապէս օգնել Մատրիտի կառավարութեան, ռազմանիւթ, օդանաւեր, օդաչուներ եւ զինուորական մարզիչներ ղրկելով ոչ թէ Մատրիտ, որ գրեթէ կորսուած կը համարուի, այլ Պարսելոնա (Քաթալոնիա): Մոսկուա մասնաւորապէս կը հետաքրքրուի այդ նահանգով, որ առանձին իշխանութիւն ունի եւ որուն բանուոր բնակչութիւնը մօտ է Ֆրանսայի ճարտարագործական շրջաններուն:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՔԱՌԱՄԵԱՅ ԾՐԱԳՐԻՆ դիկտատոր նշանակուեցաւ Զօր. Կէօրինկ: Հիթլէր ամէն լիազօրութիւն տուած է անոր, գլուխ հանելու համար երկրորդ քառամեակի ծրագիրը:

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԸ

ԽՄԲ.— Այն պահուն երբ նորէն կ'արծարծուի երիտասարդական շարժման խնդիրը (հայ թէ օտար), մասնաւորապէս այս թերթին մէջ, կ'ուզենք լայնօրէն արձանագրել նախ ուրիշներու կարծիքը: Ահաւասիկ խմբագրական մը՝ «Յուսաբեր»էն.—

Այսինքն՝ երիտասարդութիւնը, հասարակութեան այն խաւը, որ նոր կ'իջնէ կեանքի կրկէսը եւ կը պատրաստուի, երբեմն՝ կը լծուի գործի, աշխատանքի ու արշաւի:

Տարիքով դեռահաս, բայց ուժերով ու կարողութիւններով հասած. լեցուած, հզօր, կազմակերպուած, ու պատրաստ՝ հրաշք գործելու. պատրաստ՝ պայքարի, յաղթանակի ու յաջողութեան:

Զսպուած այլ յորձանուտ գետ մը, որ յորդելու վրայ է. ուժանակ մը՝ որ պայթելու մօտ է, ստեղծագործ մեքենականութիւն մը՝ որ շարժումի կը մղուի:

Ժողովուրդի մը ներկայ ապաւէնը, վաղուան պատկերն է երիտասարդութիւնը. ներկայ պատուանդանը ազգին, ապագայ ազգը, անոր արժէքը՝ պատմութեան առջեւ:

Պէտք չկայ տասնամեակներ սպասելու, ազգի մը պատկերը, երկրի մը ճակատագիրը որոշելու համար. առէք երիտասարդութիւն մը, դիտեցէք մօտէն անոր կեանքն ու գործը եւ կրնաք ճշդել՝ թէ ինչ կերպարանք ու բախտ պիտի ունենայ ժողովուրդ մը վաղը: Ինչ պատկեր պիտի ունենայ այդ երիտասարդութեան հայրենիքը, քաղաքական, զինուորական, տնտեսական ու մշակութային տեսակէտէն:

Երիտասարդը մարդիկն է նախ, մկանային ուժը, ճարտարութիւնն ու ճկունութիւնը, ցեղային առողջութիւնը, աշխուժութիւնը եւ գեղեցկութիւնը: Հետեւաբար, նաեւ, զինուորն է, որ կոչուած է ծառայելու իր ազգին ու հայրենիքին. անոնց պաշտպանութեան, անոնց իտէալներուն իրականացման եւ փառքին համար:

Միայն ֆիզիքակա՞ն սակայն. աւելին քան մարմինը, անիկա իր ժողովուրդին ու հայրենիքին բարոյականութիւնն է, անոնց աշխարհագգացողութիւնն ու հոգեկան կորովը՝ կերտելու իրենց սեփական ճակատագիրը, իրենց դերն ու գործը ազգերու համերգին մէջ:

Երիտասարդը, այսինքն՝ ժառանգորդը ժողովուրդի մը ֆիզիքական, հոգեկան ու իմացական հարստութեան. ժառանգորդն ու տէրը՝ անցեալ բովանդակ ստեղծագործութեանց, ցեղային բոլոր անջնջելի եւ ջնջելի արժէքներուն:

Աւելին. անիկա տէրն է ոչ միայն անցեալին, այլ եւ ապագային, յոյսն ու հաւատքը ազգին ու հայրենիքին ու անոնց ղեկավարն ու ռահվիրան միանգամայն:

Ի՞նչ ունինք մենք, իբրեւ երիտասարդութիւն, այսինքն՝ իբրեւ ցեղային կերպարանք, ուժ, պատրաստութիւն, զինուոր եւ ստեղծագործ ճարտարապետ մեր ապագային համար:

Որ եւ է ժողովուրդէ աւելի բարդ է, այլազան ու անհաւասար հայ ժողովուրդի երիտասարդութեան կերպարանքը:

Ցրուած աշխարհէ աշխարհ, կեանքի օտար, բիրտ ու երկաթէ օրէնքներուն ենթակայ, հայ երիտասարդութիւնը, ցեղային անհուն հարստութենէն բեկորներ ունի միայն. փշրանքներ՝ անոնցմով պահելու համար իր գոյութիւնը, պայքարելու՝ թողունք ապագան, այսօրուան համար: Ուրիշ ժողովուրդներու երիտասարդութիւնը, սեփական հայրենիքի ու պետական կազմակերպութեան մէջ, հզօր՝ իր հայրենիքին ու կառավարութեան պաշտպանութեամբ, իր երէց սերունդին գործն է որ կը շարունակէ. անոր բացած ու հարթած ճամբաներէն է որ կը քալէ: Հա՞յը. հեռու հայրենիքէն ու զուրկ նուազագոյն պաշտպանութենէն ու քաջալերանքէն, ամէն տեղ նոր պիտի սկսի. ամէն ճամբայ ինք պիտի բանայ եւ ամէն խոչընդոտ ինք պիտի հարթէ:

Առանց զօրավիգի, առանց դիւրին կեանքի ու պայմաններու, հայ երիտասարդը իր հետ ունի միայն այն՝ զոր իր ցեղը տուած է իրեն. կորովն ու խառնուածքը, գաղափարապաշտ այն ուժը՝ որ զինք ընդունակ կը դարձնէ մեծ զոհաբերութիւններու. պաշտպան կը կենայ ճակատագրի արհաւիրքներուն դէմ եւ կ'արծարծէ իր մէջ հայրենիքին սէրը ու վաղուան մասին մշտավառ հաւատքը:

Իբրեւ միակ հարստութիւն՝ այս ուժն է հայ երիտասարդին. իբրեւ միակ ժառանգութիւն՝ իր մշակոյթն է, բեկորներով միայն հասած իրեն. իբրեւ լեզու, իբրեւ գրականութիւն ու իբրեւ երգ:

Հայ երիտասարդութիւնը, ուրեմն, կը մնայ որ գուրգուրանքով հսկէ իր ունեցածին վրայ: Հսկէ իր մարմինին ու հոգիին վրայ, հսկէ իր մտաւոր արժէքներուն վրայ: Ոչ միայն տէր կենայ անոնց, այլ եւ զարգացնէ ու մշակէ զանոնք, այն գիտակցութեամբ, որ ինքն է միակ պատասխանատուն վաղուան հայութեան ճակատագրին: Պանդխտութեան այս մռայլ օրերուն՝ միակ կապը երկիրէ երկիր, հոգեկան ու ցեղային խառնուածքի այս նոյնութիւնն է, որուն պահպանման համար ոչինչ պէտք է խնայուի: Հայ երիտասարդը, որ երկինքին տակ ալ ապրի, ինչ ասպարէզի մէջ ալ գործէ, պիտի զգայ միշտ այն պատասխանատուութիւնը զորս դարերը կը դնեն իր վրայ: Իբրեւ մարդիկ, իբրեւ ուսանող, իբրեւ մտաւորական, կուսակցական թէ պարզ քաղաքացի, հայ երիտասարդութիւնը հարկ է որ զգայ ամէն օր, թէ ինք պարզ շարունակող մը չէ հին կեանքին, այլ ստեղծող մը. նոր կերտող մը՝ ոչ միայն ճամբորդ մը, այլ ճամբայ բացող մը, իր ժողովուրդին առջեւ, որուն յոյսն ու հաւատքն է՝ ապագայի հանդէպ:

Կը գիտակցի՞ հայ երիտասարդութիւնը այս առաքելութեան, երբ մարզանքով կ'ոգեւորուի, երբ գրականութեամբ կը զբաղի, երբ տնտեսական ձեռնարկներու մէջ կը նետուի, երբ կը կարդայ, կ'ուսանի, կ'երգէ կամ կը վազէ կրկէսներու մէջ:

Այն օրը՝ որ կ'ունենանք այս հաւատքը, այն օրը՝ որ կը համոզուինք, թէ հայ երիտասարդութիւնը իր բոլոր ժամերուն կ'ապրի իր ժողովուրդին տագնապը եւ կը յափշտակուի իր ցեղային երազէն, այն օրը հայութիւնը կրնայ, իր բոլոր տարիքի խաւերովը, ապահով ըլլալ վաղուան համար. այն օրը հայ հայրենիքը, այնքան աւեր ու սգաւոր այսօր, կրնայ խայտալ ու հզօր զգալ ինքզինք:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

«LE ROMAN d'UN TRICHEUR»

(MARIGNON)

Սաշա Կիթրի նորէկ մըն է շարժանկարի արուեստին մէջ, բայց իր բազմակողմանի տաղանդը — հեղինակ, դերասան, բեմադիր, դիմայարդար — իրեն թոյլատրեց անմիջապէս գրաւել բացառիկ տեղ մը, մասնաւոր փայլ մը տալով ֆրանսական շարժանկարին:

Իր վերջին հեղինակութիւնը, ձեւի եւ արտայայտութեան տեսակէտներէն բոլորովին նոր եւ անընդօրինակելի, անվերապահ գնահատանքով մը ընդունուեցաւ թէ արուեստին մասնագէտներէն եւ թէ խստապահանջ հասարակութենէն:

«Խաղանենգ»ը անխօս ժապաւէն մը պիտի կրնար կոչուիլ, եթէ իր դերակատարներուն լռութիւնը հոյակապօրէն չփոխարինուէր Ս. Կիթրիի պատմելու եւ տեսարանները ներկայացնելու սրամիտ ու գրաւիչ ընկերակցութեամբը:

Խաղը եւ դերակատարներուն հոգեկան վիճակը շատ աւելի ըմբռնելի եւ հաճոյատեսիլ կը դառնան, քան պիտի ըլլային իւրաքանչիւրին խօսուն արտաբերութեամբը:

Եւ նորութիւնը այնտեղ է, տիրական եւ հաճելի:

Անշուշտ մեծ արուեստագէտին պատմելու կարողութիւնը, ձայնը, սրամիտ դարձուածքները, ծիծաղաշարժ նկատողութիւնները, աներեւակայելի գիւտերը միմիայն իր կարողութեան սահմաններուն մէջ կը գտնէին այդ տեսակ փորձի մը ձեռնարկը:

Եւ փորձը յաղթանակ մըն է այսօր, որուն երկրորդումը — ուրիշի մը միջոցաւ — չեմ կարծեր որ յաջողի:

Կիթրիի գրած «սէնարիօ»ն իր մէջ իսկ կը պարունակէ յանկուցիչ հոգեբանութիւն մը:

Բեմադրել կեանքը անձնաւորութեան մը, որուն ճակատագիրը անխնայ կը հետապնդէ 12 տարեկանէն սկսած, որ կ'ապրի խաղանենգութեամբ տասնեակ տարիներ, ճոխաբար, տիրաբար, եւ որ կը ձախողի թշուառօրէն, երբ կ'որոշէ պատուաւորաբար շարունակել իր մնացեալ օրերը,— ահա ինչ որ Կիթրիի ստեղծագործ միտքը յաջողած է ապրեցնել պատկերներու շարքի մը մէջ:

Իր կեանքը կը պատմէ 12 տարեկանէն սկսած, երբ զինքը կը տեսնենք գաւառի մը անկիւնը, իր հօր կրպակին դրամադարակներէն ութ սու գողնալու բոպէին, գնդակ գնելու համար:

Ճակատագրին տարօրինակ խաղերը կը սկսին այդ օրէն:

Ճաշին՝ ընտանիքը սունկէ կերակուր ունի: Փոքրիկ գողը զրկուած է կերակուրէ:

Սունկը թունաւոր էր:

Տասներկու հոգիէ բաղկացած ընտանիքէն 11ը կը մեռնին:

Փոքրիկի գլխուն մէջ կը դառնայ հետեւեալ մտածումը.—

«Ես կենդանի եմ դեռ, որովհետեւ գողցայ»...:

Եւ մութ կերպով կը հետեւցնէ թէ միւսները մեռան ...որովհետեւ պարկեշտ էին:

Մանկական ուղեղի եզրակացութիւն, որուն սակայն իր յետագայ կեանքը իրաւունք կու տայ, կործանելով զինքը, երբ կը փորձէ պատուաւորապէս ապրիլ:

Երկար պիտի ըլլար մի առ մի պատմել քառասուն տարուան իր խաղանենգի կեանքին գունագեղ, զուարճալի, անձկութեամբ եւ յաղթանակներով լեցուն դրուագները:

Տարօրինակ համոզումներ ունի հարուստներու մասին, եւ այդ համոզումները կը գործադրէ, զանոնք թեթեւցնելով իրենց դրամատոմսերէն:

«Հարուստները կը սիրեմ, բայց իրար հասկնանք: Իմ հարուստ կոչածներս անոնք են, որոնք իրենց դրամը կը ծախսեն, փոխանակ պահելու:

Դրամը այն պահուն արժէք կը ստանայ, երբ մեր գրպանէն դուրս կ'ելլէ: Մեր գրպանին խորը եղած ժամանակ ինչի՞ կը ծառայէ: Եւ եթէ ես կառավարութիւն ըլլայի, իրենց եկամուտները չծախսողները անխնայ տուրքի պիտի ենթարկէի:

Մարդիկ կը ճանչնամ, որոնք 7—8 հարիւր հազար սթերլին եկամուտ ունին, բայց քառորդն իսկ չեն ծախսեր:

Այդպիսիները քիչ մը ապուշ, եւ քիչ մըն ալ անպարկեշտ կը համարիմ:

Առանց պահեստի չէք մը սեղանաւորական գործողութիւն մըն է, որ կը պատժուի եւ — արդարօրէն — դատարաններուն կողմէ:

Ես յօժարակամ կողմնակից պիտի ըլլայի համանման խստութեան մը, առանց չէքի պահեստներուն համար»:

Կիթրիի նուրբ երգիծանքին մէկ երեսն է սա: Գործը մինչեւ ծայրը կը կրէ այս նկարագիրը՝ խորունկ, յստակատես եւ նոր բարոյագիտութեամբ մը:

Ու Կիթրի մեզի կը պտտցնէ Քազինօներու խաղասենեակները, կանանչ սեղաններուն շուրջը, ծանօթացնելով տարօրինակ տիպարներու, աներեւակայելի հանդիպումներու:

Այդպէս, մեր խաղանենգը օր մը կը հանդիպի պատերազմական խրամատներու ընկերոջ մը ...

Խաղասեղանի մը մօտեցած է: Քսան հազար ֆրանք կայ խաղին վրայ, մեր հերոսը ապահով է միշտ իր թուղթին վրայ: Լամբարը իր նայուածքէն կը ծածկէ «պանք»ը գրաւող անձին դէմքը, առանց հետաքրքրուելու, կը յայտարարէ

— Պանքօ!

Եւ թուղթ կ'ուզէ:

Խաղը վարող անձը թուղթերը տրուած միջոցին կը հակի, իր հակառակորդին դէմքը տեսնելու:

Երկու նայուածքները իրար կը գտնեն:

Խաղանենգը կը կարմրի:

Իր դիմացն է զինքը պատերազմի դաշտէն կիսամեռ ազատող զինակիցը ...

Բարոյական հարուածը ուժեղ է:

Կը վերագտնեն իրար:

Բայց իր ընկերը խաղամոլ մըն է, մինչդեռ ինք խաղանենգ մը, առանց կրքի, սառնարիւն:

Ընկերոջը խաղի կիրքը կը փոխանցուի իրեն: Կը խաղայ այժմ պարկեշտօրէն, առանց նենգելու:

Եւ կը կորսնցնէ ինչ որ շահած էր տարիներէ ի վեր, խաբելով, գողնալով:

Ան իր ասպարէզը պիտի վերջացնէ հազար հինգ հարիւր ֆրանք ամսականով պաշտօնեայի մը ձեռքին տակ, խաղաթղթերու գործարանի մը մէջ:

Կիթրիի շուրջը կան իր կինը, Ժագլին Տըլիւպաք, Մարկրիթ Մօռէնօ, Էլմիռ Վօթիէ, Ռօզին Տըրէան, երգչուհի Ֆռէհէլ, Փօլին Քառթօն, եւ Պ. Պ. Փ. Ասսի, Կ. Տիւփրէ, Ս. Կըռավ, Փ. Լապրի, Հ. Ֆէյֆէր եւն.:

Բարեպատեհ զուգադիպութեամբ մը, անցեալ օր մտերմական հաւաքոյթի մը մէջ Ս. Կիթրիի վիզէն կախուեցաւ Պատուոյ Լեգէոնի հրամանատարութեան խաչը, կրթական նախարարին որոշումով, վարձատրելով արուեստին եւ գրականութեան նուիրուած երկար կեանքի մը գնահատելի աշխատանքները, որոնք միշտ բացառիկ նկարագիր մը ունեցած են, մասնաւորելով իր դիրքը իբրեւ դերասան եւ հեղինակ, եւ իբրեւ արժանաւոր զաւակ մեծահռչակ հօր մը:

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ՝ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

1.

Թուրքերէն «*Թան*» (նախկին *Միլլիէթ*) սկսած է «ուսումնասիրութիւն» մը հրատարակել հայկական շարժման մասին: Ստորեւ՝ առաջին գլուխը.—

Թրքական մեծ յեղափոխութեան սկզբնաւորութեան, այն գոյնզգոյն եւ բազմատեսակ թշնամիներու կարգին, որոնք կը ցցուէին Ազգ. Մեծ Ժողովի կառավարութեան դէմ, դիրք բռնած էին նաեւ Հայերը, որոնք կը գտնուէին Անատոլուի արեւելեան սահմանները: Նման «Հայկական Հարցին» որ, 1303 (Թրք.)էն վեր, ատեն ատեն ծագող արիւնոտ ու ահաւոր դէպքեր, բայց մանաւանդ իր ամենադաժան ճշմարտութիւններ կը բովանդակէր:

«Հայկ. Հարցը» ը ամբողջական պատմութիւն մըն է: Այնպիսի պատմութիւն մը, որ, ոչ միայն Թուրքերն ու Հայերը, այլեւ հին ու նոր աշխարհներուն քաղաքական շրջանակներէն մինչեւ ծերակոյտներու անկիւնները միլիոնաւոր ժողովուրդներ շահագրգռած ըլլալով, իրապէս մեծ կարեւորութիւն ստացած է ... : Այս արիւնոտ պատմութիւնը փակեց Ազգ. Մեծ Ժողովի հնարամիտ ձեռքը՝ Կարսի մէջ:

Այդ կառավարութիւնը անօրինակ փառք մը շահեցաւ մարդկային պատմութեան մէջ՝ մէջտեղէն վերցուած ըլլալուն համար այս դժբախտութիւնը, որ, առանց որ եւ է իրական պատճառի, երեսուն տարի առաջ շարունակ միլիոնաւոր Թուրքերու եւ Հայերու, կեանքն ու դժբախտութիւնը արժած է:

Այդ պատմութիւնը, որ չափազանց կը շահագրգռէ մեր այս գրութիւնը, այս սիւնակներուն մէջ տալ երկար կ'ըլլար: Այդ պատճառաւ, մենք պիտի բաւականանանք միայն մայր գիծերը տալով այդ հարցին: Կարենալ ցոյց տալու համար «Ազգային պայքարն եւ արեւելեան ճակատի պատերազմներուն» պատճառները, շատ արագօրէն աչք մը պիտի նետենք մօտաւոր անցեալի պատմական դէպքերուն վրայ:

X

Զինադադարի ստորագրութենէն անմիջապէս յետոյ, Պոլսոյ մէջ աղաղակ մըն էր բարձրացած.

— Թուրքերը աքսորեցին Հայերը ... ջարդեցին զանոնք: Անոնց կիները, աղջիկներն ու տղաքը բանտարկեցին իրենց հարէմներուն մէջ:

Այս աղաղակը արագօրէն արձագանգ էր գտած Եւրոպայի քաղաքական շրջանակներուն մէջ: Ու առիթ տուած էր Թուրքերը ծանր ամբաստանութեանց տակ ճզմող մեկնութեանց: Եւ, իբրեւ ատոր հետեւանքը կարգ մը քինոտ ու շահախնդիր հայ քոմիթէճիներու կողմէ ստեղծուած էր հայ-թուրք թշնամանք մը:

Մինչդեռ ... Թուրքերն ու Հայերը ունէին ճիշդ եօթը հարիւր տարուան կենակցութիւն մը: Այս երկու ազգերը, այդ դարերու ընթացքին, ճշմարիտ սիրով ու բարեկամութեամբ, ինչպէս եւ մաքուր ու առանց հակառակութեան ապրեր էին, ոչ վէճ ու տարակարծութիւն ունենալով: Անատոլուի գրեթէ բոլոր քաղաքներուն մէջ, անոնք դրացութիւն կ'ընէին իրարու կից փողոցներու մէջ: Հանդարտ ու երջանիկ, ամէն տեսակ մտահոգութենէ եւ անապահովութենէ զերծ կեանք մը կը վարէին նաեւ բնակիչները հայ գիւղերուն, որոնք կը գտնուէին Թուրք գիւղերուն մէջտեղ:

Մինչ Եւրոպայի մէջ հաւատաքննական չարչարանքները իրենց բովանդակ սաստկութեամբ կը շարունակուէին, կաթոլիկ երկիրներուն մէջ ողջ ողջ կ'այրէին բողոքականները, Ս. Բարթողիմէոսի գիշերները հազարաւոր բողոքական կիներ, արիւնաթաթախ վիճակի մէջ, տառապագին կ'աւանդէին իրենց հոգիները, Թուրքերուն կողքին ապրող Հայերը — նման միւս քրիստոնեայ ազգերուն — տէրն էին իրենց ազգային եւ կրօնական բոլոր իրաւունքներուն: Կատարեալ ազատութեան ու անկախութեան մը մէջ՝ անոնք կը կիրարկէին իրենց ազգային բարքերն ու սովորութիւնները, կրօնական ծէսերն ու արարողութիւնները, կատարեալ ազատութեամբ ... Այն պահուն երբ մզկիթի մը մինարէէն էզան կը կարդացուէր, կը լսուէր նաեւ անոր դիմաց գտնուող եկեղեցւոյ զանգին ղօղանջը: Այդ շրջանին, երբ մեր սակաւապետութիւնը որ եւ է կասկածի չէր հանդուրժեր, ոչ մէկ Թուրք իսլամ կրօնքին հանդէպ անարգանք մը չէր նկատեր ատիկա:

Թուրքերը տգիտութեան մէջ կը [illegible] կայսրութեան անփութութեան ու չուայտութեան պատճառաւ: Հայերը, որոնք ընկերային կատարեալ կազմակերպութիւն մը ունէին, իրենց ամենափոքր գիւղերուն մէջ անգամ դպրոց հիմնելով, մտաւոր ու առեւտրական կեանքին մէջ կը բարձրանային: Կայսրութեան կողմնակից մտաւորականները ուսման ու գիտութեան սահմանները պողպատեայ շրջանակով մը կը սեղմէին: Եւ հայհոյանքով ու ամբարշտութեամբ կը մեղադրէին այն Թուրքերն ու Իսլամները, որոնք «կրօնական գիտութեանց» սահմանէն դուրս կ'ելլէին: Մինչդեռ այդ մթնոլորտին մէջ, «քաղաքակրթական ուսումներ»ը իրենց սահմանները օր օրի կ'ընդլայնէին Հայոց վարժարաններէն ներս:

Թուրքերը իրենց կեանքը կ'ապահովէին հողով ու զինուորութեամբ, բայց քանի մը անձերէ, որոնք գիտական մեծ պաշարի ու բացառիկ կարողու-

«ՊԱՆՔ ՕԹՕՄԱՆ»Ի ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Եւ ազատագրական պայքարի փոթորիկը պայթեցաւ օգոստ 14ի (Հ. Տ.) առաւօտեան ժամը 6.30ին:

26 անձնուրաց Դաշնակցականներ զինուած ատրճանակներով եւ ռումբերով եւ ղեկավարութեամբ Բաբկէն Սիւնիի, Արմէն Գարոյի (Գ. Փաստրմաճեան) եւ Հրաչի (Հայկ Թիրեաքեան), գրաւեցին Պանք Օթոմանը: Արմէն Գարո եւ Հրաչ Դաշնակցութեան հրահանգով, ձգած Նանսիի համալսարանը եկած էին Պոլիս մասնակցելու մեծ գործին: Վեց հոգինոց նախայարձակ խումբը ղեկավարութեամբ Բաբկէն Սիւնիի կռիւը կը սկսի Պանք Օթոմանի մուտքի մեծ դուռան առջեւ: Առաջին գնդակներէն կ'իյնան Չէյթէկ դռնապան մը եւ պահակ ոստիկանները: Ատրճանակի եւ հրացանի ձայներէն ամէն մարդ խուճապի մատնուած կը սկսի փախչիլ: Քօլնէի փողոցի խանին մէջ (ուր նախօրօք փոխադրուած էին ռումբերը) սպասող տղաքը տոպրակներով, ռումբերը բռնած վազելով պանքային ներս կը մտնեն: Դրան առջեւ Բաբկէնը, գործին ընդհանուր հրամանատարը, կը գարնուի գնդակով: Մահուան առջեւ չի կորսնցներ ինքզինքը, վերջին ճիգ մը կ'ընէ ձեռքի ռումբերը վեր բարձրացնելու: Իր ընկերները կը փախչին քովէն, եւ կ'իյնայ գետին: Դաշնակցութեան ազատագրական ռումբերը կը պայթին, իրենց որոտը կը դղրդացնէ սուլթանի մայրաքաղաքը, բայց կը շիջի անզուգական Բաբկէնը, իր ծրագրին յաղթութեան ժամուն: Ռումբի պայթիւնին հետ ներս մտնող տղաքները կը գոցեն Պանքի դուռը:

Նոյն օրը Սամաթիոյ մէջ Թուրք ոստիկանութիւնը ուզած էր ձերբակալել Գնունին որ կը գտնուէր Անդրէասեաններու մօտ, Գաբիկ աղային տունը: Գնունին կը մերժէ անձնատուր ըլլալ նախ քան ժամը 6 ու կէս: Ոստիկանութիւնը բանակցութեան կը մտնէ: Ժամերը կը սահին: Կուգայ որոշեալ ժամը եւ իբրեւ պատասխան տան մէջ գտնուող հայ կին մը կը նետէ առաջին ռումբը: Ոստիկաններու դիակները կը փռուին փողոցին մէջ: Նոր ուժեր կը հասնին: Ռումբերը կը պայթին մէկը միւսէն աւելի որոտագոռ: Սամաթիոյ դպրոցին մէջ տեղաւորուած երեք տղաքներ կը մասնակցէին կռիւին: Ռումբերը կը պայթին ամէն կողմէ: Սարսափի կը մատնուին Թուրք խուժանն ու ոստիկանութիւնը: Կռիւը կը տեւէ երկար, կը սպառին ռումբերն ու գնդակները, կուգայ ճակատագրական վայրկեանը եւ իրենց վերջին գնդակներով անձնասպան կ'ըլլան Դաշնակցութեան հերոս զաւակները՝ Գնունին, Անդրէասեանը եւ Միսաքեան եղբայրները: Տանտիրոջ տղան եօթնամեայ փոքրիկ Աշոտը սպաննուած էր ոստիկաններու գնդակէն:

Պանք Օթոմանի առջեւ կռիւը շարունակուեցաւ կատաղութեամբ: Ոստիկաններու, Թուրք եւ քիւրտ խուժանի յարձակումները ետ մղուեցան, բազմաթիւ դիակներ ինկած էին փողոցին մէջ: Դրամատան պաշտօնէութիւնը՝ արգելափակուած գրասենեակներու մէջ, շատ ծանր վայրկեաններ ապրեցաւ: Իրենց կեանքը կախուած էր հայ յեղափոխականներու որոշումէն:

Դրամատան դիմացը գտնուող Ա... չէնքին մէջ սպասող ընկերները, համաձայն Կ. Կոմիտէի որոշման, գրաւումէն անմիջապէս վերջ, Պոլսոյ վեց մեծ պետութեանց դեսպաններուն յանձնեցին Կեդր. Կոմիտէի պահանջները: Մերժման պարագային կը սպառնային օդը հանել օսմանեան դրամատունը, պաշտօնէութեան հետ միասին:

Իրար անցան Պոլսոյ դեսպանները: Իրենց կողմէ ռուսական դեսպանատան առաջին թարգմանը, Մաքսիմով վարեց բանակցութիւնները: Ան կը խոստանար դեսպաններու միջամտութիւնը սուլթանին մօտ ապահովելու համար ներկայացուած պահանջներու գործադրութիւնը: Մաքսիմով կ'ըսէ թէ կռիւին շարունակութիւնը կրնայ պատճառ դառնալ հայկական կոտորածներու: Ասոր վրայ՝ Պանք Օթոմանը գրաւողները ծանր պատասխանատուութեան առջեւ կը համակերպին ձգելու դրամատունը, մեկնելու «Ժիռոնտ» շոգենաւով Մարսէյլ:

Պանք Օթոմանի կռիւին մէջ սպաննուած էին Բաբկէն Սիւնին եւ երկու տղաքներ: Կային քանի մը վիրաւորներ, որոնք փոխադրուեցան Նշանթաշի ռուսական հիւանդանոցը ուր ապաքինուելէ վերջ մեկնեցան Պոլսէն:

Երեք օր տեւեց Հայերու կոտորածը Պոլսոյ թաղերուն մէջ, հազարաւոր Հայեր խժդժօրէն սպաննուեցան Թուրք եւ քիւրտ խուժանի կողմէն:

Պանք Օթոմանի գրաւման յաջողութիւնը եւ մինչեւ այդ տարուան ստորերկրեայ աշխատանքի մեծութիւնը գնահատելու համար, պէտք է ապրած ըլլալ 1895 եւ 1896ի սարսափի տարիները: Պանք Օթոմանի գործը պիտի մնայ Դաշնակցութեան պատմութեան հերոսական խիզախ գործերէն մին: Ամիսներու տեւական աշխատանք տարուած էր Թուրք լրտեսներու քիթին տակ եւ ոչ մէկ հոգի ձերբակալուած էր: Ռումբերու կաղապարները շինուած էին արուարձանի մը մէջ: Անոնց փոխադրութիւնը Բերա, ամէնէն դժուարին գործն էր:

Փոքրիկ պայուսակներով փոխադրութիւնը կը կարօտէր երկար ժամանակի եւ կրնար ուշադրութիւն գրաւել Թուրք լրտեսներուն: Կեդր. Կոմիտէն կ'որոշէ կաղապարներու փոխադրութիւնը կատարել մէկ անգամէն: Կաղապարները խնամքով կը տեղաւորուին ածուխի պարկերու մէջ եւ կը բեռցնեն խոշոր սայլի մը վրայ: Սեւ Աշոտ բեռնաբարձ շոգենաւով սայլը կը փոխադրէ Գալաթա: Եզները Տօփա Պաղչէի պալատի առջեւէն յամրօրէն կը բարձրանան եւ անվտանգ կը հասցնեն իրենց թանկարժէք բեռը Փափազ Քէօփրիւ, հայ կընոջ մը տունը, ուր տեղի ունեցան Պանք Օթոմանի գրաւման ժողովները եւ ռումբերու պատրաստութիւնը:

Շատ է թիւը անծանօթ հերոսներու եւ հերոսուհիներու որոնք իրենց աշխատանքի բաժինը բերած են արհաւիրքի օրերուն:

Կը յիշեմ մոռցուած քոյրեր, որոնք ծառայեցին ռումբերու փոխադրութեան մէջ: Ինչպէս եւ Աննիկը որ աւստրիական դեսպանատունը նամակ ձգած ատեն, զաւակը ձերբակալուած է ոստիկաններուն ... Աննիկը դատապարտուեցաւ երկար տարիներու բանտարկութեան, բայց աւստրիական դեսպանին միջամտութեամբ, ազատ արձակուեցաւ:

Պանք Օթոմանի դէպքէն վերջը եւրոպական դիւանագիտութիւնը դրժեց իր տուած խոստումը:

Բայց, Պոլսոյ մէջ պայթած Դաշնակցութեան ռումբերը սարսափի տակ պահեցին սուլթանն ու Թուրք ժողովուրդը, մինչեւ օսմանեան սահմանադրութեան հռչակումը:

Յարգա՜նք, Պանք Օթոմանի հերոսներուն:

ԼԵՒՈՆ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

(Վերջ)

թեանց տէր էին ... Անոնք կ'ընկճուէին կարճ ու տաժանելի կեանքի մը ծանր բեռներուն տակ ... Իսկ Հայերը, — զինուորական հոգէն բոլորովին զերծ ըլլալուն, — առեւտրական ու արհեստի կեանքի շնորհներուն մէջ կ'ապրէին: Մէկ կողմէ իրենց հարստութիւնները կ'աւելցնէին, ու միւս կողմէ իրենց սերունդները կը բազմացնէին:

Եւրոպայի քաղաքակիրթ ու իշխող պետութիւնները «փոքրամասնութիւններէն» ոչ մէկուն իրաւունքներն ու առանձնաշնորհները կ'ուզէին ճանչնալ: Նոյն իսկ փոքրամասնութեանց պատկանող կարգ մը ազգերու չէին թոյլատրեր երկրի մը մէջ երկար ատեն բնակիլ: Եւ, անկարեւոր պատրուակներով, ջարդեր կը կատարէին ... Մինչդեռ, Հայերը, որոնք կ'ապրէին իշխող տարրերուն՝ Թուրքերուն միջեւ, արժանի կ'ըլլային սիրոյ եւ յարգի մը որ ամէն օր կ'աւելնար: Հսկայ կայսրութեան արհեստն ու տնտեսական կեանքը ամբողջովին կ'իւրացնէին:

Թուրքերը չէին նախանձեր Հայերուն: Ընդհակառակն, իրենց անկեղծութիւնն ու սէրը կ'աւելցնէին:

Հայերը Թուրքերուն վշտակիցները, գործերուն վերակացուները, դրամներուն պահապանները, խելք-խրատ տուողները, գործակատարները, սեղանաւորները, նոյն իսկ անոնց ընտանեկան գաղտնիքներուն խորհրդականներն էին եղած:

Պոլսոյ մէջ, Հայ մտաւորականները պետութեան կարեւոր գաղտնիքներուն իսկ մասնակից էին:

Վերջին դարերուն, Հայերը հակառակ խիստ սակաւապետութեան, պալատական ու պետական ամենաբարձր դիրքերն էին գրաւած ... Սկսելով սուլթանական [illegible]՝ պետական գանձի, ելմտական, շինարարական, արտաքին, առեւտրական եւ երկրագործական նախարարութեանց նման բարձր ու նպաստաւոր դիրքերու բարձրացուած էին ... Նոյն իսկ — հակառակ դարձեալ նոյն սակաւապետութեան — անոնք խառնուած էին նաեւ այդ շրջանին արդարադատութեան, որ սերտ շփում մը ունէր շէրիաթին հետ: Պոլսոյ դատական մարմիններուն մէջ շատ մը նախագահներ ու անդամներ կային անոնցմէ: Դատարաններուն կէսէն աւելին ալ կը բաղկանար հայ նախագահներէ եւ անդամներէ:

Նահանգներու մէջ, օրինակ՝ հազար տուննոց գաւառական կեդրոնի մը մէջ եթէ նոյն իսկ Հայերուն ու միւս քրիստոնեաներուն թիւը հինգ տունէն աւելի չըլլար, անոնք իրաւունք ունէին անդամ մը ունենալ վարչական ժողովին մէջ: Հազար տունի փոխարէն՝ 15 տունէն Հայ մը — կամ քրիստոնեայ մը — անդամ կ'ընտրուէր:

Ահա եօթը դարեր այսպէս ճշմարիտ ապահովութեամբ, վստահութեամբ, բարեկամութեամբ, սիրով եւ անկեղծութեամբ անցած էին ... Ու այս եօթը դարը այսպէս անցնելէ վերջ, արդեօք ինչո՞ւ յանկարծ մէջտեղ էր մտած հակառակութիւն մը եւ թշնամութիւն մը:

Այս հարցման պատասխանը ոչ թէ մեր, այլ հայ քոմիթաճիներուն պարտականութիւնն է: Որովհետեւ, անոնք երբեմն առած էին յօդուածէ մը որ մտած էր «Պերլինի դաշնագրին» մէջ: Ուզած էին նետուիլ պատահարներու մէջ, որոնք մեծ ազգի մը հանգիստը, անդորրութիւնն ու կեանքը վտանգի կը մատնէին: Իսկ այդ պատահարը միայն մէկ բառէ կը բաղկանար. — Հայաստան (հայերէն գրուած է բառը՝ թուրքերէն գիրքով: Վ. Ի.):

«Հայաստան» կը նշանակէ «Էրմէնիստան» ... Մինչդեռ հայ քոմիթէճիները այս բառը վերածեր էին տարօրինակ բացատրութեան մը:

— Մենք «Հայաստան» բառը «հայրենիք» իմաստով կը գործածենք: Բնականաբար, մենք ալ հայրենիք մը ունինք: Անհայրենիք մարդ կ'ըլլա՞յ, — ըսելով, մէկ կողմէ Թուրքերուն աչքերուն մոխիր կը փչէին, ու միւս կողմէ նոր գաղափարի մը մթին հեղեղատին մէջ կը քշէին հայ երիտասարդները, որոնց երակներուն մէջ երիտասարդական արիւնը նոր էր բռնկած եռալ:

— Մեզի՝ ազատ ու անկախ հայրենիք մը պէտք է:

Արդեօք Հայերը «ազատ ու անկախ» չէի՞ն ...

Մենք, առոր պատասխանը տալէ առաջ, օգտակար կը նկատենք բաղդատութիւն մը ընել «Թուրք Հայերուն» եւ «Ռուս Հայերուն» միջեւ:

«ԹԱՆԿԱԳԻՆ ԸՆԿԵՐ ԲԵՐԻԱՅԻՆ»

ԽՄԲ. — Երէկ հրատարակեր էինք յանուն Խ. Հայաստանի կուսակցութեան «թանկագին Ստալինին» դրկըւած նամակը, որ կը յայտարարէ թէ «Հայաստանի բոլշեւիկները պատրաստ են իրենց կեանքը, իրենց արիւնը կաթիլ առ կաթիլ տալու Լենին-Ստալինի գործի յաղթանակին համար»: Միեւնոյն ձեւով նամակ մըն ալ ուղղուած է Անդրկովկասի կարմիր փոխսատրապին, Բերիայի: Ահաւասիկ այդ նամակն ալ. —

Հայաստանի Կ(բ)Կ Կենտրոնական Կոմիտէի պլենումը Հայաստանի բոլշեւիկների եւ աշխատաւորների անունից բոլշեւիկեան ջերմագին ողջոյն է յղում ձեզ:

Հաւաքուելով ՀԿ(բ)Կ. կենտկոմի պլենումին, մենք քննարկեցինք անասնապահական կոլտնտեսութիւններն ամրացնելու ձեռնարկումները, Սինթետիկ Կաուչուկի կոմբինատի շինարարութեան ընթացքը, ինչպէս եւ կուսփաստաթղթերի ստուգման ու փոխանակման արդիւնքները Հայաստանում:

Պլենումը, կատարելով ձեր ցուցումները, գործնականօրէն, մանրամասն քննարկեց այն կոնկրետ հարցերը, որոնք կապուած են գիւղի մեր յետագայ աշխատանքի, կոլտնտեսութիւնների յետագայ ամրապնդման խնդիրների հետ:

Հայաստանի Կ (բ) Կ Կենտկոմի պլենումը պարտաւորուեց Հայաստանի բոլշեւիկներին՝ իրենց յետագայ աշխատանքի հիմքը դարձնել անասնաբուծութեան զարգացման եւ կոլտնտեսային շինարարութեան վերաբերեալ ձեր ցուցումները:

Խանջեանի ինքնասպանութեան դաւաճանական ակտից յետոյ բոլորած 2 ամիսներն անցան ստալինեան յարձակողական զգաստութեան նշանաբանով: Հայաստանի կոմունիստական կուսակցութիւնը վերջին երկու ամսում յաջող աշխատանք կատարեց հակայեղափոխական տրոցկիստական տարրերին մերկացնելու, իր շարքերը մաքրելու եւ ամրացնելու ուղղութեամբ:

Հայաստանի բոլշեւիկներն ու աշխատաւորները գիտեն եւ գնահատում են այն անխոնջ, հսկայական աշխատանքը, որ կատարել էք դուք Հայաստանի, Վրաստանի ու Ադրբէջանի, կուսակցական կազմակերպութիւններն ամրացնելու, բոլշեւիկեան կադրեր աճեցնելու, լենինեան-ստալինեան ազգային քաղաքականութիւնն իրականացնելու, Անդրկովկասի ժողովուրդների ստալինեան անխախտ բարեկամութիւնն ամրացնելու եւ նրանց տնտեսութիւնն ու կուլտուրան բազմակողմանի կերպով զարգացնելու ուղղութեամբ:

Ձեր մարտական ղեկավարութեամբ, միասնական եղբայրական ընտանիքում, անդուլ, համերաշխ աշխատանքում աճեցին, ամրացան եւ անճանաչելի կերպով փոխեցին իրենց կերպարանքը Վրաստանի, Ադրբէջանի եւ Հայաստանի խորհրդային հանրապետութիւնները:

Ձեզ, ձեր անդուլ հոգատարութեան եւ մշտական ուշադրութեանն են պարտական բոլշեւիկներն ու աշխատաւորներն այն մեծագոյն յաջողութիւնների եւ յաղթանակների համար, որոնք ձեռք է բերել խորհրդային Հայաստանը վերջին 4—5 տարում:

Կենտկոմի պլենումը ցասումով դատապարտեց երկերեսանի, հակայեղափոխական տրոցկիստներին եւ նացիոնալիստներին հովանաւորող ու նրանց գործակից Խանջեանի պրովակացիոն արարքը, մի մարդու, որ Հայաստանի կոմունիստական կուսակցութեան եւ Անդրկովկասեան բոլոր բոլշեւիկների թիկունքին ուղղուած դաւաճանական հարուածով պատասխանեց այն հսկայական օգնութեան, որ ցոյց էր տրւում նրան Համ. Կ (բ) Կ Անդրկովկասեան Երկրային Կոմիտէի եւ անձամբ ձեր կողմից, ընկեր Բերիա:

Հայաստանի կոմունիստական կուսակցութիւնը եղել է, է եւ կը լինի Համամիութենական կոմունիստական (բոլշեւիկների) կուսակցութեան հաւատարիմ ջոկատը:

Կեցցէ՛ հայ ժողովրդի եղբայրական բարեկամութիւնը վրացի ժողովրդի հետ, որ աշխարհին տուել է մեծ Ստալին:

Կեցցէ՛ Անդրկովկասի եւ ամբողջ Խ. Միութեան բոլոր ժողովուրդների անխախտելի բարեկամութիւնը:

Կեցցէ՛ Անդրերկոմի մարտական ղեկավար, Հայաստանի աշխատաւորութեան լաւագոյն բարեկամ, մեր թանկագին Լաւրենտի Բերիան:

Կեցցէ՛ Լենինի - Ստալինի մեր հզօր, անյաղթ կուսակցութիւնը:

Կեցցէ՛ ժողովուրդների առաջնորդը, մեր ուսուցիչը, հայրն ու բարեկամը՝ մեր սիրելի, մեծ ՍՏԱԼԻՆԸ:

ԾԻԾԱՂ

Տիկինը իր բարեկամին

— Եթէ աղջիկս քեզի կնութեան տամ, խօսք կուտա՞ս քու սէրդ չարունակել ինծի հանդէպ:

— Ատիկա խնդիր մըն է որ սակարկութեան կը կարօտի:

— Ուրեմն ես որոշեմ, հարիւրէն յիսունը ինծի, մնացածը կնոջդ:

— Խեղճ աղջկանդ հանդէպ շատ ժլատ կ'երեւիս, գոնէ հարիւրէն եօթանասունը հինգը անոր տանք, մնացածը քեզի, եթէ այն ալ մնալու ըլլայ:

— Ի՞նչ անզգայ մարդ ես, ըսել է 100ին քանըհինգն ալ շատ կը գտնես:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ի ՊԱՏԻՒ ԻՐԱԺԻՇՏ Ա. ՄԱՅԻԼԵԱՆԻ

Սեպտեմբերի սկիզբը Երեւանի մէջ տեղի ունեցաւ երաժշտական երեկոյ մը, նուիրուած երաժիշտ Անտոն Մայիլեանի ստեղծագործութիւններուն:

Ա. Մայիլեան կը պատկանէր մեր երաժշտական աւագ սերունդին: Ան իր ասպարէզն սկսաւ մանկական խմբերգներ եւ մեներգներ տալով: Աւելի վերջն էր, որ նուիրուեցաւ երաժշտական մեծ գործերու: Այդ ուղղութեամբ՝ իր առաջին գործն է Նոր գիւղ սէնֆոնին եւ Սափօ օփերան, զոր դեռ վերջերս աւարտեց:

Երեւանի մէջ ի պատիւ իրեն սարքուած համերգը ուշագրաւ էր անոր համար, որ կը ներկայացնէր երաժիշտին վերջին շրջանի աշխատութիւնները, — Նոր գիւղ սէնֆոնիին հովուականը, Սափօ օփերայէն հատուածներ՝ Աղջիկների պարը, Սափայի արիան, Նայլէն, եւն., որոնց մէջ Ա. Մայիլեան, օգտագործելով հայկական եւ մասնաւորաբար արեւելեան ժողովրդական երաժշտութեան մոթիֆները՝ տուած է այնպիսի գործեր, որոնք բնորոշ կերպով կ'արտայայտեն անոր ստեղծագործական ուժը նաեւ լայնաշունչ աշխատութիւններու մէջ: Համերգը անցաւ յաջող, եւ այսպէս ցոյց տրուեցաւ նաեւ երաժիշտ Մայիլեանի խմբավարի արժէքը:

Համերգին մէջ ուշադրութիւն գրաւեց նաեւ Էլզա Մայիլեան, 11 տարեկան, որ ունի խմբավարի եւ երգահանի շնորհ: Էլզա Մայիլեան ծանօթ է արդէն ձայնասփիւռով տուած իր համերգներով: Այս համերգին մէջ ղեկավարեց Կոմերիտական քայլերգը:

ԵՐԵՒԱՆ ԹԻՖԼԻՍ

«Ստալինեան Արշաւ» թերթը, որ կը հրատարակուի Երեւանի մէջ, արշաւ մը կազմակերպած էր օգոստոսի վերջերը, Երեւանէն Թիֆլիս: Արշաւին կը մասնակցէին Ֆրանսայէն Հայաստան գաղթած խումբ մը աշխատաւորներ, 41 հոգի:

Խումբին պաշտօնն էր Թիֆլիս տանիլ երկու նամակներ, մէկը Ստալինին, միւսը Բերիային, շնորհակալութիւն յայտնելու համար, որ իրենց՝ թոյլ տուին մտնել Հայաստան:

Օգոստ. 18ին, խումբը կանգնեցաւ խճուղիին վրայ, որ անցնելով գեղատեսիլ գիւղերէ, բարձր լեռներէ, խոր ձորերէ, Երեւանը կը միացնէ Թիֆլիսի: Բոլորն ալ հագած էին կապոյտ շապիկ եւ վարտիք, իրենց գլխին՝ փախաթէ գլխարկ, գլխարկներու ժապաւէններուն վրայ գրուած՝ Նոր Մալաթիա, Նոր Արաբկիր, Նոր Սեբաստիա, Նուպարաշէն, Նոր Խարբերդ, ցոյց տալու համար թէ արշաւին մասնակցողները թրքահայ արուարձաններու բնակիչներ են: Մեծ մասամբ՝ 40 տարեկան:

Արշաւախումբը անցաւ Աշտարակ, Բուշակ, Կիրովական, Ջորագիւղ, Ալլահվերտի, Խոժոռնի, Սիոն, Շահումեան, Սարվան, Կողբ գիւղերէն: Անցան Մայմեխի (3093 մեթր) բարձունքէն, անձրեւը, Շուլավերի տաքն ու ջուրի պակասը չկրցան կասեցնել անոնց քայլերը: Երգելով անցան մօտ 40 գիւղերէ:

Ամէն գիւղի մէջ ջերմ ընդունելութիւն ցոյց կը տրուէր, եւ ամէն գիւղէ նամակներ կը յանձնուէին անոնց Բերիայի տրուելու համար (ի՜նչ ստրկութիւն):

Սեպտ. 1ին, արշաւախումբը կը մտնէ Թիֆլիս, 310 քիլոմեթր ճամբան կտրելով 12 օրէն (օրական 30 քիլոմեթր):

4 օր պտըտելէ վերջ Թիֆլիսի մէջ, այցելելով թանգարանները եւ հանրային հաստատութիւնները, վերադարձան Երեւան, մէկ մասը ինքնաշարժով, մէկ մասն ալ շոգեկառքով:

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ

Երաժիշտ Ն. Տիգրանեանի ծննդեան 80ամեակին առթիւ, Երեւանի մէջ պատրաստութիւններ կը տեսնեն, այս ամսուան ընթացքին, վաստակաւոր երաժիշտին ի պատիւ երաժշտական երեկոներ կազմակերպելու համար: Այդ երեկոյթները տեղի պիտի ունենան Երեւանի եւ Լենինականի մէջ:

** Գրեցինք թէ վերջերս մեռաւ երաժիշտ Արշակ Բրուտեան: Իր ձեռագիրները յանձնուեցան Թանգարանին: Ձեռագիրներուն մէջ կան բազմաթիւ ժողովրդական երգեր եւ պարերգներ, որոնք գրուած են հայկական ձայնանիշերով: Այդ նիւթերը ցոյց կուտան, որ երաժիշտը ժողովրդական երգեր հաւաքումով սկսած է զբաղիլ 1878էն սկսեալ: Բրուտեանի դիւանին մէջ կան նաեւ Ռոմանոս Մելիքեանի 8 արժէքաւոր նամակները երաժշտութեան մասին: Շուտով լոյս կը տեսնէ Բրուտեանի գործերուն ժողովածուն՝ Ռ. Թերլէմէզեանի խմբագրութեամբ:

** Տպագրութեան համար կը պատրաստուի Ռոմանոս Մելիքեանի երաժշտական գործերուն հաւաքածոյին Ա. հատորը: Այդ հատորին մէջ լոյս պիտի տեսնեն Զմրուխտեան երգերը, Սեւ կաքաւիկը, Շափախ կուտաս, Մանուկն ու ջուրը, Մի լար, Օրօր եւ այլ ժողովրդական երգեր:

ՄԱՄՈՒԼ

ՇՈՇՈՐԹԱՊԱՏՈՒՄ

Բանուոր, Ամերիկայի կարմրուկներու օրկանը, ազդո՛ւ խմբագրական մը հրատարակած է, իմանալով թէ «Դաշնակցութիւն եւ ռամկավար ազատական կուսակցութեան ղեկավարները միաձայնաբար բողոքի նամակ մը յղած են ընկ. Ստալինին եւ պահանջած որ Հայաստանի «սահմանները ընդարձակուին» (11 սեպտ.): Կ'ամփոփենք հիմնական մասերը, իբրեւ զուարճալիք, յանձնարարելով կարդալ զայն՝ Հօկի Սաֆրամէճեանի մասնաճիւղի պաշտօնական ազդին հետ միասին (տես «Յառաջ»ի շաբաթ օրուան թիւը). —

— «Ի հարկէ, սա առաջին անգամը չէ, որ Արշակ Չօպանեան սերտ գործակցութեան կը մտնէ Վրացեաններու, Ջամալեաններու եւ Շ. Միսաքեաններու հետ:

Խանջեանի ինքնասպանութեան առթիւ իր գրած յօդուածով, ընկ. Բերիա հրապարակեց այն նամակները, որոնք գրուած են Չօպանեանի կողմէ Խանջեանին եւ որոնք կ'ապացուցանեն, թէ ինչպէս ռամկավար այս ղեկավարը վաղուց մտած է Դաշնակցութեան ծառայելու անպատուաբեր դերին մէջ, յարուցանելով միեւնոյն խնդիրները, որոնք Դաշնակցութեան հակախորհրդային, հակահայաստանեան քաղաքականութեան գլխաւոր առանցքը կը կազմեն:

Ըստ երեւոյթին «անմեղ» նպատակներու շուրջ Դաշնակ եւ ռամկավար ղեկավարներու այս մերձեցումը արդեօք նախաքա՞յլ մըն է դէպի կատարեալ եւ վերջնական միասնականութիւն: Դեռ յոյս ունինք, որ այդպէս չէ:

Սակայն ի՞նչ կ'ուզեն Խորհ. Հայաստանի «բարեկամ» Չօպանեաններն ու ոխերիմ եւ բացայայտ թշնամի դաշնակ ղեկավարները:

«Հայաստանի սահմաններու ընդարձակումը» կը պահանջեն անոնք:

Հայաստանի ժողովուրդն ու անոր արժանաւոր ղեկավար բոլշեւիկ կուսակցութիւնը վաղուց պատասխաներ են այդ հարցին: Անոնք սահմանային վէճ չունին հարեւան երկիրներու հետ, այլ ունին եղբայրական սերտ գործակցութիւն եւ փոխադարձ օժանդակութեան անխզելի կապ:

Գոնէ Չօպանեանները մինչեւ հիմա չե՞ն հասկցեր, որ Լենինեան ազգային քաղաքականութիւնը ազատ ձգած է Խորհ. Միութեան որ եւ է մէկ մասին մէջ ապրող ազգային փոքրամասնութիւն՝ որոշելու համար, թէ Միութեան բաղկացուցիչ անկախ հանրապետութիւններէն ո՞ր մէկին հետ կ'ուզէ կապուիլ:

Ղարաբաղն ու Նախիջեւանը ինքնավար շրջաններ են եւ քաղաքականօրէն կապուած Խորհ. Ադրբէջանի հետ: Այդ կապը պարտադրուած չէ անոնց, այլ հաստատուած է այդ երկրամասերու մէջ ապրող ժողովուրդին մեծամասնութեան քուէով, անոնց անկաշկանդ կամքով:

Անդրկովկասեան Ֆէտերացիան կամ Միութեան կեդրոնական կառավարութիւնը իրաւունք չունին Նախիջեւանի եւ Լեռնային Ղարաբաղի ժողովուրդներուն պարտադրելու, որ կտրեն այդ կապը եւ միանան արտասահմանի հայ ազգայնականներու բաղձացած խորհրդային անկախ հանրապետութեան հետ:

Դաշնակցութիւնը շատ լաւ գիտէ եւ պէտք է իմանան նաեւ Չօպանեանները, թէ խորհրդային մեծ ընտանիքին համար սահմանային վէճեր չկան եւ չեն կրնար ըլլալ, որովհետեւ Միութեան մաս կազմող որ եւ է հանրապետութեան ունեցած բնական եւ արտադրական հարստութիւնները կը վայելեն խորհրդային բոլոր քաղաքացիները եւ սոցիալիստական հանրապետութիւններու Միութեան ազգային բոլոր միաւորները:

Եթէ այսպէս չըլլար, մենք չէինք ունենար այսօրուան աճող, բարգաւաճող Հայաստանը, որուն հսկայական վերելքին առջեւ գլուխնին կը խոնարհեն նոյն իսկ Չօպանեաններն անգամ, որ այսօր անամօթաբար զինակցութիւն են կազմեր հայ ժողովուրդի եւ անոր Խորհ. Հայաստանի կատաղած թշնամիներուն — Դաշնակցութեան ղեկավարներուն հետ»:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (12)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Հարիւրապետը ատրճանակով կը դիմաւորէ հայրենադաւ Ֆրանսացին, երբ այս վերջինը անփութօրէն վար կը սահէր մկրատը ձեռքը եւ գիւղ տանելով կը յանձնէ զայն պատկանեալ իշխանութեան: Յաջորդ օրը, դատավարութեան ընթացքին գիւղացին ամէն ինչ կը խոստովանի եւ կը պատմէ իր քաջագործութիւնները: Իր մորթը ազատելու համար նոյն իսկ մանրամասն տեղեկութիւններ կուտայ զինքը կաշառողներուն մասին: Անօգուտ էր սակայն այդ փորձը: Մահուան կը դատապարտուի եւ 1914 դեկտեմբեր 11ին այս վատոգի դաւաճանը, որ իր հայրենիքը թշնամիին կը ծախէր քանըհինգ ոսկինոց կաշառքի մը փոխարէն, կը գնդակահարուի Քոռւս տը Պաքի մէջ:

X

1915 Մայիսին երբ ընդհանուր պատերազմի սարսափին առաջին ազդեցութեան հետզհետէ վարժուած էինք, զօրավար սըր Ֆիլիփ Րօպըրթսըն անգամ նշանակեց զիս ռազմադաշտի Գաղտնի Սպասարկութեան Մասնաւոր դիւանին: Քիչ մը խելք եւ քիչ մըն ալ երեւակայութիւն ունեցող որ եւ է մէկը իսկապէս պիտի ուզէր այդ տեսակ պաշտօնի մը կոչուիլ: Վտանգաւոր եւ պատասխանատու գործ մըն էր զոր ինծի կը վստահէին, բայց ես շատ ուրախ էի, սովորական զինուոր մըն էի բանակին մէջ եւ ահա յանկարծ զինուորական Ինթէլլիճընս-ին Անգլիոյ ներկայացուցիչը կ'ընտրէին զիս: Բնազդօրէն միշտ սիրած եմ գաղտնի ոստիկանութեան ասպարէզը եւ առոր համար ալ մեծ եռանդով ու գոհունակութեամբ ձեռնարկեցի նոր պաշտօնիս, որուն առաջին պայմանն էր բացարձակ գաղտնապահութիւն:

Վիպականութիւն չկար այդ գործին մէջ: Գաղտնի սպասարկութեան ինչպէս նաեւ գաղտնի ոստիկանութեան ասպարէզներուն մէջ ենթական յաճախ տափակ ու անհամ աշխատանքներ ալ պիտի կատարէ: Այդ անհամութիւնը անհրաժեշտ է, չափազանց անհրաժեշտ, երբ մարդ միտքը դրած է յաջողիլ:

Օրինակ, իմ պաշտօնիս մաս կը կազմէր ուշադրութեամբ հետեւիլ խորհրդաւոր լոյսերու, քանի որ հաւանականութիւն կար որ անոնք ազդանշաններ ըլլային: Հսկողութիւն պիտի կատարէի կարգ մը կասկածելիներու վրայ որոնք կրնային թղթատար աղաւնիներ թռցնել եւ պիտի հետեւէի բոլոր ծպտուած թշնամի լրտեսներուն: Աղէկ զատ տեղեկութիւն պիտի տայի զինուորական իշխանութեանց՝ փախստականներու մասին եւ պիտի քննէի ոչ - պատերազմիկ քաղաքացիներու «անցագիրները»: Բազմատեսակ էին աշխատանքներս: Մեր գիծերուն ետին աշխատող Ֆրանսացի կամ պելժիքացի բանուորները տեւական հսկողութեան տակ կը պահէի: Ամբողջ օրը վայրկեան մը հանգիստ չկար ինծի համար, բայց վստահ եղէք որ գանգատելու որ եւ է պատճառ չունէի:

Հիմա պատմեմ թէ ինչպէս ես անձամբ ձերբակալեցի թշնամի լրտես մը՝ մեր գիծերուն ետին:

Ֆլէօրպէ գիւղին քառուղիին վրայ պահակ կը սպասէի քանի մը օր չարունակ, ձերբակալելու համար փախստական զինուոր մը որ այդ կողմերը ապաստանած էր:

Երկու իրկուն յաջորդաբար ուշադրութիւնս գրաւեց ծերուկ կին մը, որ աճապարանօք իմ առջեւէն կ'անցնէր: Երրորդ իրիկունը, միեւնոյն ժամուն, պառաւը դարձեալ քառուղիէն անցաւ: Կարեւոր գործ մը ունենալու էր անշուշտ, թէեւ իր շարժումները կասկածելի թուեցան ինծի: Չորրորդ իրիկունը ծառի մը ետեւը պահուըտեցայ, կինը ճիշդ որոշեալ ժամուն երեւցաւ եւ միեւնոյն ուղղութեամբ ճամբան շարունակեց: Կասկածներս աստիճանաբար զօրացան եւ միտքս դրի հետապնդել զինքը: Տասնապետ մը եւ երկու զինուոր առի հետս միասին ու գործի սկսայ:

Պառաւին ժամադրավայրը գիւղէն քանի մը քայլ անդին կիսաքանդ եկեղեցի մըն էր. անիկա միշտ հետը կ'ունենար կողով մը:

Գաղտագողի իր շուքին հետեւեցայ. կինը շալը գլխուն քաշեց եւ եկեղեցիէն ներս մտաւ: Ժամը ճիշդ եօթն էր:

Զգոյշ քայլերով բացաւ զանգակատան դռնակը եւ արագ, արագ սկսաւ սանդուղներէն վեր բարձրանալ: Քիթին տակէն Ֆլամաներէն բաներ մը կը մռլտար: Կամացուկ մը իր ետեւէն գացի. սանդղամատերուն վրայ անգամ ոտնաձայնս չլսեց, որովհետեւ խուլ էր:

Երբ սանդուղին գլուխը հասանք պառաւն ու ես, զարմանքով տեսայ որ խարխուլ տախտակամածին վրայ նստած էր բրիտանացի սպայի հագուստով երիտասարդ մը:

Գիւղացի կինը կողովէն ուտելիքներ դուրս հանելու վրայ էր, երբ ամբողջ հասակովս իրենց առջեւ ցցուեցայ եւ ատրճանակս քաշեցի: Անշուշտ շատ խելացի բան մը չէր ըրածս, որովհետեւ երիտասարդը կրնար իսկապէս անգլիացի սպայ մը ըլլալ եւ թերեւս զանգակատունը բարձրացած էր իբր պահակ. բայց այդքան մը վտանգ կամ անխոհեմութիւն աչք առած էի:

Երիտասարդը արհամարհանքով ինծի նայեցաւ եւ հարցուց թէ խելքս թռցուցա՞ծ էի արդեօք:

Բնազդաբար զգացի որ մարդը կ'աշխատէր «պլըֆ»ով մը զիս խաբել:

Պատերազմը պատերազմ է, մտածեցի ինքնիրենս. աւելի լաւ էր անկեղծօրէն սխալիլ քան թոյլ տալ որ լրտես մը փախչէր:

Հասկցուցի իրեն թէ ի պաշտօնէ իրաւասութիւն ունէի աչքէ անցընելու իր թուղթերը. Անփոյթ կերպով բաճկոնին կոճակները քակեց եւ դուրս բերաւ իր թղթապանակը:

— Լա՛ւ, ի՞նչ կ'ուզես, հարցուց եւ կարգ մը թուղթեր տուաւ ինծի:

Իր արտասանութիւնը կրկնապատկեց կասկածներս: Պատասխան չտուի եւ սկսայ քննել իր թուղթերը: Կնքըւած եւ երեւութապէս վաւերական թուղթեր էին անոնք: Անունը յայտնեց ինծի եւ ըսաւ Ա. գունդին սպաներէն էր եւ իր հրամանատարը կը կոչուէր Բ...

Տասնապետին ըսի որ զինուորներէն մէկը ղրկէ Ա. գունդին մօտ եւ այնտեղ կանչել տայ հրամանատարը:

Ճիշդ այդ վայրկեանին էր որ լրտեսը ուսը թօթվեց եւ հեգնոտ ժպիտով մը ըսաւ.

— Բախտաւոր մարդ ես եղեր ... Եթէ վեց ժամ եւս ուշանայիր, գիծերէն անդին անցած պիտի ըլլայի ...

(Շար.)

Մուսոլինիի փեսան Պերլինի մէջ

Պ. Չիանօ, Իտալիոյ արտաքին նախարարը, որ Մուսոլինիի փեսան է, Պերլին հասաւ, երէկ, օդանաւով:

Քաղաքական շրջանակներու մէջ բացառիկ նշանակութիւն կուտան այս այցելութեան: Իրազեկներու կարծիքով, Պ. Չիանօ Հիթլէրի հետ պիտի խորհրդակցի ոչ միայն երկու երկիրներու յարաբերութեանց եւ քաղաքական հարցերու մասին, այլեւ պիտի քննէ համայնավարութեան դէմ մղուելիք պայքարի միջոցները: Նախարարը Պերլին պիտի մնայ մինչեւ շաբաթ, տեսակցելով Գերմանիոյ նախարարներուն հետ: Փայլուն ընդունելութիւններ սարքուած են այս առթիւ:

Խորհրդակցութեանց գլխաւոր նիւթ մը պիտի կազմէ նաեւ Ազգերու Դաշնակցութեան բարեփոխման խնդիրը:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

25 ՏԱՐՈՒԱՆ ԴԱՇԻՆՔ մը Գերմանիոյ, Իտալիոյ, Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ միջեւ, դուրս ձգելով Լեհաստանը եւ Ռուսաստանը.— այս է, կ'ըսեն, գերմանական վերջին ծրագիրը, ի պատասխան Լոնտոնի նոր ժողովին առթիւ եղած հարցումներու: Եթէ այս ծրագիրը ընդունուի, ինքնին կ'ոչնչանան փրանքեւ-խորհրդային եւ չեխեւ-խորհրդային զինակցութիւնները:

«ՌՈՒՄԱՆԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ»ԻՆ նախագահը, նախկին վարչապետ Վայտա Վօյվօտ, ճառ մը խօսելով, դատապարտեց Ազգերու Դաշնակցութիւնը եւ փառաբանեց հիթլէրական Գերմանիան: Յետոյ շեշտեց թէ հզօր բազուկի քաղաքականութիւնը կը ծաւալի ամբողջ Եւրոպայի մէջ եւ իբրեւ օրինակ յիշեց փոքրիկ Պելճիան:

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 500,000 ԵԳԻՊՏԱՑԻՆԵՐ դիմաւորեցին վարչապետ Նահաս փաշան, որ կը վերադառնար Եւրոպայէն, այնքան յաջող դաշնագիր մը կնքելէ վերջ: Միայն 1200 ոստիկաններ կը հսկէին բարեկարգութեան, քանի որ Նահաս փաշա հակառակ է զսպողական միջոցներու: Բոլոր ընդունելութեանց մէջ տիրական դեր կը կատարէին կապոյտ շապիկաւորները:

ՊՈՄՊԷՅԻ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ վերջացան: Սպաննուած են 65 հոգի, վիրաւորուած 500 հոգի: Կառավարիչը ամբողջ հինգ ժամ խորհրդակցեցաւ հնդիկ եւ իսլամ վարիչներուն հետ, բարեկարգութիւնը վերահաստատելու համար:

ԼԵՀԱԿԱՆ պատուիրակութիւն մը պիտի գայ Փարիզ, արհեստագիտական եւ ելմտական բանակցութեանց համար: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Ֆրանսա 25,000,000 անգլ. ոսկիի վարկ մը պիտի բանայ, Լեհաստանի բանակին եւ օդատորմիղին արդիացման եւ զօրացման համար:

ՎԻԹԽԱՐԻ ՍԱՀԱՌՆԱԿ ՄԸ կը շինուի Մ. Նահանգներուն մէջ, Խ. Միութեան համար: Պիտի արժէ 200,000 անգլ. ոսկի եւ պիտի կրնայ առնել 44 ճամբորդ: Չորս մեքենաներու շնորհիւ արագութիւնը պիտի ըլլայ ժամական 160 մղոն եւ մէկ անգամէն ամբարած վառելանիւթը պիտի կրնայ բաւել 4000 մղոն ճամբու համար:

ՃԻՊՈՒԹԻ - ԱՏՏԻՍ ԱՊԷՊԱ երկաթուղին քանդուեցաւ տեղ տեղ, Հապէշներու կողմէ: Իտալացիները անմիջապէս ձեռնարկեցին նորոգութեանց: Իտալական բանակը նոր արշաւանքի մը կը պատրաստուի, գրաւելու համար այն երկրամասերը որոնք դեռ Եթովպիացիներու ձեռքը մնացած են:

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ 40 ԺԱՄԸ պիտի գործադրուի մետաղագործութեան մէջ, գործադրութեան մանրամասնութիւնները ճշդուած ըլլալով:

ՍԱՐՍԱՓԵԼԻ ՓՈԹՈՐԻԿ ՄԸ կը տիրէ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ծովեզերքներուն վրայ, ժամը 130 քիլոմեթր արագութեամբ: Բազմաթիւ նաւաբեկութիւններ պատահած են:

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՇԱՐԺԻՆ հետեւանքով մեռած են 26 հոգի: Ցնցումները կը շարունակուին, բայց թեթեւ: Միլիոնաւոր լիրի վնաս կրած են Ուտինէի եւ Պէլլունոյի նահանգները: Հանրօգուտ շինութեանց նախարարութեան գլխաւոր նաւապետը աղէտեալ վայրերը գնաց Մուսոլինիի հրամանով, օգնութեան գործը կազմակերպելու համար:

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ԴԷՄ բուռն ճառ մը խօսեցաւ Տոքթ. Ռօզէնպէրկ, Հիթլէրի աջ բազուկը, յանձնարարելով որ Ֆրանսա եւս հետեւի Գերմանիոյ օրինակին: «Միայն մէկ տեղ կայ համայնավար խռովարարներուն համար,— կեդրոնացման բանակատեղին: Ֆրանսայի փրկութեան համար պիտի մաղթենք որ Մորիս Թորէզ, Ֆրանսայի պոլշեւիկ առաջնորդը եւ իր ոճրապարտ ընկերները հիմա նստած ըլլային կեդրոնացման բանակատեղիներու մէջ»:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ վաճագն խումբի ընկերական ժողովը տեղի կ'ունենայ 22 Հոկտ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, Դրօշակ ընկերութեան սրահին մէջ: Ներկայանալ անդամատետրով:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ.— 24 ՀՈԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ.— 24 ՀՈԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ.— 25 ՀՈԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ԻՆ
ՍԷՐՔԼԸ ԿԱԹՈԼԻԿԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ
ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Ս. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժինին կը մասնակցին տեղւոյս կարող ուժերը:
Ծախքերու մասնակցութեան համար մուտք 1 ֆրանք:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

«ՎԷՄ», ի ժե. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Վ. Մինախորեան, Արհաւիրքի օրեր.— Վ. Փափազեան, Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը.— Տոքթ. Յ. Թորգոմեան, Յուշատետրէս.— Գ. Գիւզալեան, Մեծ յոբելեանի առթիւ.— Յ. Կազանճեան, Համեմատութիւն մը Հռոմի Ս. Պետրոս եւ Վաղարշապատի Ս. Հռիփսիմէ եկեղեցիներուն յատակագիծերու միջեւ.— Փ. Սանասար, Թիւրքիայի պատմութիւնը.— Ա. Սաֆրաստեան, Քսենոֆոնի ուղեւորը Հայաստանի միջով.— Յ. Ստեփանեան, Անդրանիկը Սիւնեաց երկրում.— Հայ—Հայկական բանակցութիւններ.— Հին թուղթեր.— Շիրվանզադէի նամակները.— Անցեալ.— Ա. Խանջեան, Բարգէն կաթողիկոս, գերասան Յ. Աբէլեան.— Կեանք եւ մշակոյթ.— Գիրք եւ Մամուլ.— Դրախօսական:

Տարեկան բաժնեգին՝ 70, 60 եւ 50 ֆրանք, համաձայն իւրաքանչիւր երկրի թղթատարական սակի:

Հասցէ.— S. Vratzian, 13 Rue des Platanes, Gité Jardin de Plessis-Robinson. (Seine).

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Անդրանիկի յուշարձանին կեդրոնական յանձնախումբը, յուշարձանի շինութեան մրցման մասնակցող հայ արուեստագէտներէն կը խնդրէ իրենց պատրաստած նախագիծերն ու նախածեւերը (maquette) ղրկել ոչ թէ յանձնախումբիս կեդրոնը, ինչպէս յայտարարուած էր մեր կոչին մէջ, այլ Փարիզի Հայ Երիտասարդաց Միութեան Ակումբը. 8 rue Bossuet, Paris (10), Place Lafayetteի քով:

ՀԱՅ
ԲՈԼՈՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆՑ

«ՀԱՅ ԱՐՇԻԼ» Ակումբի վարչութիւնը կը խնդրէ Փարիզի եւ շրջակայից բոլոր հայ կազմակերպութիւններէն առանց խտրութեան (հայրենակցականներ, միութիւններ, ընկերութիւններ, ակումբներ եւայլն), որ հաճին իրենց ճշգրիտ հասցէները տեղեկացնել Ակումբիս, հետեւեալ հասցէով.— Albert L. Achdjian F.P. 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)

ԳԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱԶԱՐ

Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան մասնաճիւղի տարեկան գթութեան պազարը տեղի կ'ունենայ 22 նոյեմբեր, կիրակի օր, ժամը 15էն սկսեալ, Salle Jean-Goujonի մէջ. 8 rue Jean Goujon, Paris (8):

Կը խնդրուի բոլոր հայ կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ սոյն թուականը՝ չխաչաձեւելու համար:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Հետաքրքրական պատկերներ
Այս երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին,
5 rue de l'Eclipse,
Մարսէյլի «Շահրիկեան» սրահին մէջ:
Կը գանձուի մեծերէն 1 ֆրանք, փոքրերէն 50 սանդիմ:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame, PARIS (13)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Բ. ցուցադաշը (démonstration) տեղի պիտի ունենայ 22 Հոկտ. հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, միութեան շքեղ սրահներուն մէջ. 7 rue Bernardin, Paris (5): Ներկայ պիտի ըլլան ֆրանսացի եւ իտալացի ծանօթ մասնագէտներ: Կը խնդրուի օգտուիլ այս առիթէն:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Ֆրանսայի կեդր. վարչութիւնը կը փութայ յայտարարել, որ ինչպէս նախորդ տարիներուն, այս տարի ալ, իր նախաձեռնութեամբ եւ մշակութային բոլոր մարմիններու մասնակցութեամբ, նոյեմբեր ամսուան մէջ պիտի տօնէ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐԸ, նուիրուած ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ:

Մանրամասնութիւններ շուտով պիտի հաղորդուին թերթերու միջոցով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (118)

ՉԱՐԹՕՆՔ
(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Ամէն մէկ հարուածի հետ կը բազմապատկուէր «դաղան»ի կատաղութիւնը, որ անասանելի հայհոյանքներ թափելով կ'իջեցնէր մտրակը, կարծես թէ սովորական վերմակ մը ըլլար ծեծած: Անգամ մը միայն Սարգիս Արեւը բարձր ճչաց, երբ մտրակի ծայրը աչքի մօտ քունքին հանդիպելով՝ մորթը պատռեց ու արիւնը երեսն ի վար սկսաւ վազել: Որքան ալ որ տեղի ունեցածը անմարդկային, սոսկ գազանութիւն մըն էր, ոչ ոք յանդգնեցաւ միջամտել՝ դադրեցնելու համար այդ անունն չունեցող հրէշութիւնը:

Պոնտոլովսկին, շնորհիւ իր կնոջ, նահանգապետի պաշտպանեալն էր: Այդքանը կը բաւէր, որ ան ինքզինքը անպատասխանատու փոքրիկ ցար մը զգար հեռաւոր Կովկասի յետ ինկած այդ ծայրագաւառին մէջ: Դժբախտ Սուրմալուի մէջ ան տասը տարիներ անսանձ ազատութեամբ իշխած էր փոխանակ կառավարելու: Բազմաթիւ թուրք ու հայ գիւղացիներ ծեծամահ ըրած էր, առանց նոյնիսկ նկատողութիւն մը ստանալու բարձր իշխանութենէն: Ժողովրդի բազմաթիւ բողոքները անլսելի մնացեր էին: Անոր մէկ խօսքը օրէնք էր, յօնքի մէկ շարժումը անառարկելի հրաման մը: Ո՞ր թշուառ մահկանացուն կրնար մտքէն իսկ անցընել անոր մէկ խօսքը երկու ընել տալու:

Ու ահա, թշուառ ողորմելի ծերուկ մը կը յանդգնէր, առաջին անգամը ըլլալով, դէմ կենալ իր հրամանին, ցեխոտել իր պատիւը, իր հմայքը: Չէ՞ որ ինք վստահացուցեր էր նահանգապետը, որ շատ չէ, մէկ շաբաթուան ընթացքին, օրէնքը տառացի կերպով պիտի գործադրուէր:

Քահանան՝ ինքն իր վրայ կծկուած ամփոփեց գերեզմանաքարի մը մօտ: Խեղճ ծերունիին սարսափէն ճմրթկուած դէմքին վրայ միայն ողացող շրթունքները կը շարժէին, «Տէր, դու ողորմիս, դու հասնես օգնութեան»: Տէր Աստուած... բայց ինչ լաւ էր, որ իր կողմն իսկ չէր նայեր... Խեղճ Սարգիս Արեւ...

— Հը՞, հը՞, հը՞,— Մտրակը կը բարձրանար ու կ'իջնէր Սարգիս Արօր կորացած ուսերուն, դէպի վար հակած գլխուն՝ հետզհետէ աճող թափով մը:

Սարգիս Արեւը բառ մը իսկ չարտասանեց, եւ ոչ ալ դիմադրելու փորձ մը ըրաւ: Արիւնը քունքէն ու բերնէն առատօրէն կը վազէր, ու ամբողջ մարմինը կարծես հրաշէկ շամփուրով տաղուած ըլլար: Զգաց որ հետզհետէ կը թմրի եւ գիտակցութիւնը պիտի կորսնցնէ, յանկարծ գլուխը բարձրացուց ու միակ բառ մը կրցաւ արտասանել.

— Շուն...

Այլեւս ինքնիրմէ ելած՝ Պոնտոլովսկին անհնարին թափով մտրակի կոթի հաստ կողմը իջեցուց Սարգիս Արօր գլխուն: Վայրկեան մը երկուք ծերունին կեցած տեղը երերաց ու խուլ հառաչանք մը հանելով փռուեցաւ գետին, բոլորովին գիտակցութիւնը կորսնցուցած: Ակնթարթի մը մէջ Պոնտոլովսկին ինկնողի գլխուն վրայ էր. խթանաւոր կրունկը բարձրացուց ու ամբողջ թափով իջեցուց Սարգիս Արօր բերնին, աչքին, քթին, կուրծքին, այն աստիճան կատաղած, որ վերջապէս էջմիածնի դաւառապետը թեւէն բռնեց ու մէկ կողմ քաշեց, աշխատելով զայն հանդարտեցնել.

— Չարժէ եռանդ սպառել, մեռած է արդէն..

Ծանր ծանր հեւալով՝ Պոնտոլովսկին թաշկինակը հանեց՝ քրտինքը սրբելու ու նորէն վրայ վազեց դիակի մը պէս երկնցած ծերունիին վրայ եւ ոտքով կոխկրտեց դէմքն ու կողերը.

— Դու, դու, շան զաւակ, Արմեաշկա, ես քու մէրը... ես քու մէրը... ես քու....

Եւ, սակայն, արհամարհուած արմեաշկան յաղթած էր Իգորիի «գազան»ին, հերքած էր պետական նոր օրէնքը, ոտնակոխ ըրած էր մեծազօր ցարի հրամանը: Թերեւս ամէնէն աւելի Սուրմալուի գազան գաւառապետը կը գիտակցէր այդ: Յանձնախումբի մնացեալ անդամները ներքնապէս ուրախացած կ'երեւային Պոնտոլովսկիի կատարեալ անյաջողութիւնը տեսնելով: Անոնք ներքուստ կ'ատէին այդ գոռոզ մարդը եւ քիչ մըն ալ կը նախանձէին անոր դիրքին:

Բակի դրան առջեւ կանգնած ծերուններ՝ Սարգիս Արօր վիճակը տեսնելով՝ աներեւութացան, ամէն մէկը իր տունը: Բերնէ բերան լուրը տարածուեցաւ ամբողջ գիւղին մէջ, ու սակայն՝ ոչ ոք սեւ խապարը ուզեց հասցնել այդիները:

Փողոցները ամայի էին, նոյնիսկ գիւղի շուները չէին երեւար: Կարծես կախարդանքով մը մէկ վայրկեանէն միւսը, չէն գիւղը ամայի աւերակ մը դարձաւ: Փինաջի Մարտօն եկեղեցիի բակին մէջ, եղած տեղը գամուած մնացեր էր: Սարսափէն աչքերը դուրս ինկած, լեզուն չորցած էր բերնին մէջ: Այ, եթէ միայն կարողանար փախչիլ, մէկ շունչով մինչեւ խանութը պիտի վազէր: Եւ սակայն ոտքերը կարծես քարացած ըլլային ու կպած գետին:

Երկու գաւառապետները իրարու ետեւէ դուրս ելան, նոյնիսկ չնկատեցին դրան կպած այդ ողորմելի հարբած մարդը, որու դէմքը այդ պահուն սարսափի մարմնացումն էր: Ինչ լաւ որ չնկատեցին, մտածեց Փինաջի Մարտօն եւ հրճուանքի նման բան մը զգաց: Ինքն ի՞նչ էր որ նկատէին, փողոցի քսոտած շուն մը: Եթէ միայն կարողանար, Մարտօն անշուշտ բարձրաձայն պիտի ծիծաղէր ալ: Ինչ լաւ եղաւ, որ այդ գազանը դուրս ելաւ, առանց իր աչքը հանելու: Մէկ ալ Մարտօն կեցած տեղը ամփոփեցաւ եւ ուրախութիւնը փոքր մը նաց:

Դատախազի երիտասարդ օգնականը, դուրս ելնելու ժամանակ, յանկարծ կանգ առաւ Մարտոյի առջեւ ու հանգստացնող ժպիտ մը դէմքին բարեկամական շեշտով հարցուց.

— Հը՞, բարեկամ, եթէ եկեղեցիի բանալին քովդ ըլլէր, դու ի՞նչ պիտի ընէիր..

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 22 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 22 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3250

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԹՈՅՆ ԿԸ ՍՐՍԿԵՆ ՅՈՒՇԻԿ-ՅՈՒՇԻԿ

Հարկադրուած ենք նորէն շօշափել հրատապ հարց մը,— Ամերիկահայ գաղութին խաղաղութեան խնդիրը։

Ընթերցողները լայնօրէն ծանօթ են կացութեան վերջին փուլերուն, կարդացած ըլլալով թէ կաթող. Նուիրակին կոչը եւ թէ շարք մը խմբագրականներ՝ այս էջին վրայ։

Կը յիշէն, նաեւ, գոնէ Ամերիկայի ռամկավարներուն տեսակէտը՝ Նուիրակին ծրագրած կարգադրութեանց մասին, որուն մանրամասնութիւններն ալ իրենք հաղորդած էին։

«Պայքար», Ամերիկայի ռամկավարներուն պաշտօնաթերթը, չորս երկար սիւնակներու վրայ փռուած խմբագրականով մը, յուշիկ-յուշիկ թոյն կը սրսկէր, խծբծելով Նուիրակին եզրակացութիւններն ու կարգադրութիւնները (25 սեպտեմբեր)։

Կը կարծէինք թէ առով ալ պիտի գոհանար, իբրեւ յուսախաբութեան ռամկավար արտայայտութիւն մը։

Սխալած ենք, դժբախտաբար։

Ձեռքի տակ են «Պայքար»ի վերջին թիւերը, ուր երկու յօդուածներ եւ նոր խմբագրական մը նորէն կը քրքրեն նոյն խնդիրը, իրար կը խառնեն հինն ու նորը, օրինականութիւնն ու ապօրինութիւնը, եւ... արդարութիւն կը պահանջեն։

Հատուած մը՝ խմբագրականէն (3 հոկտեմբեր).

— «Հարկաւ այս կարգադրութիւնը բաղձալի է Դաշնակցութեան։ Անիկա կուսակցութիւնը պիտի փրկէ անել կացութենէ մը։ Քանի մը անուանական եկեղեցի, մէկ երկու ողորմելի տէրտէրներ, առանց ժողովուրդի եկեղեցի չեն կազմեր։ Գարեգին Սրբազանի կարգադրութիւնը *Հայրենիք* թերթը կ՚ընդունի։ Սրբազանը փրկիչ մըն է իրենց համար։ Եկեղեցի ու եկեղեցական պահելու անկարող խմբակը յուսահատած է իր ներկայ վիճակէն։ Այս իրողութիւնն աւելի ողբերգական գոյն մը կուտայ *Հայրենիք* թերթի այն յայտարարութեան որ՝ եթէ Գարեգին Սրբազան ժողովրդական փուէարկութիւն կատարէ, ժողովուրդը Դաշնակցութեան հետ պիտի գտնէ։ Թող Սրբազանը կատարէ այս ընտրութիւնը ժողովուրդին մէջ, որպէսզի միամիտներն ու կոյրերն անգամ տեսնեն թէ հայ ժողովուրդին ջախջախիչ մեծամասնութեան կամքը եւ որոշումն է գոնէ իր եկեղեցիէն դուրս պահել ազգային կեանքը թունաւորող ներքին չարիքը»։

Նոյն խմբագրականին գլուխէն կ՚իմանանք հրաշապատում հէքեաթ մը եւս.

— «... Ամերիկահայ եկեղեցւոյ պատմութեան մէջ երբեք ունեցած չէինք շրջան մը, որուն մէջ խաղաղութիւնը, անդորրութիւնն ու համերաշխութիւնը հայ եկեղեցիէն ներս, այնքան տիրած ըլլային որքան հիմա, Հայաստանեայց եկեղեցւոյ նուիրապետութեան հաւատարիմ ժողովուրդին ստեղծած հոգեւոր միասնականութեան շնորհիւ։ Դաշնակ հատուածին կղզիացումէն առաջ գոյութիւն ունեցող վարչական միասնականութիւնը, լիովին երեւութական եւ իրական արժէք զուրկ, երբեք խաղաղութիւն չբերաւ հայ եկեղեցիին»։

Ուրեմն, առաջ դէչ էր, երբ միասնականութիւն կը տիրէր, իսկ այսօր սքանչելի է կացութիւնը եւ նախանձելի, երբ իրենց իսկ փառաբանած Նուիրակը կ՚ողբայ իր կոչին մէջ.

— «Յայտնի է, թէ որպիսի անհանդուրժելի կացութիւն է բուռն տեղծուած Ամերիկահայ եկեղեցական կեանքի մէջ։ Իրողութիւն է որ երկու տարբեր երեսփ. ժողովներ կան, երկու տարբեր վիճակային կեդր. վարչութիւններ, երկուսի են բաժանուել եւ քահանայութիւնն ու ժողովուրդը։ Մանրամասնութիւնների մէջ չմտնենք, ո՛րը ո՞րքան արդար է կամ մեղաւոր։ Երկպառակութեան ոգին թափանցել է մինչեւ իսկ ընտանեկան կեանքի խորքերը, փոխադարձ արհամարհանքի եւ ատելութեան զգացմունքով լցրել միմեանց դէմ շատերի սրտերը»։ (15 սեպտեմբեր)։

Ծրագրուած — եւ թերեւս գործադրուած — կարգադրութեանց առթիւ նոյն սմսեղուկ հոգեբանութիւնը կը մատնեն, նաեւ, «Պայքար»ի միւս երկու յօդուածները։ (Մէկը ծածկանուն)։

Մէկը, «Շիտակ ուղին», (26 Սեպտ.) կը փորձէ ապացուցանել թէ «այս գաղութին միասնականութիւնը խախտած չէ»։ Իսկ իբրեւ «շիտակ ուղի», կ՚առաջարկէ որ «անջատողական գիծը խորբեւ «շիտակ ուղի», կ՚առաջարկէ որ «անջատողական գիծը խորտակելու համար», կարգադրութիւն մը ըլլայ համաձայն իրենց «Ազգ. Երեսփ. Ժողովին եւ անկէ բխած Կեդր. Վարչութեան առաջարկած պայմաններուն»...

Միւսը (4 հոկտեմբեր), «ուշի ուշով» կարդալէ յետոյ Նուիրակին կոչը, կ՚եզրակացնէ թէ «փոխան մոքերի խաղաղութեան, մոքեր վրդովելու պիտի ծառայէ Ս. Նուիրակին այդ պատգամը»։ Եւ կ՚աղաղակէ, սրտառո՛ւչ միամտութեամբ.— «Պահենք թեմին ներկայ միասնականութիւնը»։

Այսինքն՝ շարունակենք եւ աւելի խորացնենք պառակտումը, որպէսզի հանդիստ քուն քաշեն «Հայաստանասէր» եւ «եկեղեցասէր» ռամկավարները։

Ձայն մըն ալ Եգիպտոսէն, նոյնպէս ռամկավար։

Միշտ ծածկամիտ եւ դաւադիր, «Արեւ», որ յաջողութիւն մաղթած էր իր Նիւ Եորքի թղթակցին բերնով, հոկտեմբեր 8ի խմբագրականին մէջ կը սահեցնէ հետեւեալ տողերը.

— «Կիրքը որ հրահրուեցաւ, արուեստական միջոցներով, Ամերիկայի «հեռաստանեայ ափերուն վրայ», պէտք է լռէ, այո՛, եւ բոլո՛ր կողմերուն վրայ իշխէ զիջողութեան ոգին»։

Բայց,— «Թող նախ «ոճրագործ»ները սկսին»։

Ձեզի ներկայացուցած եղանք հնչուն չարժանկար մը, արժանի՝ ցուցադրուելու ամերիկեան բեմերու վրայ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԱՏՐԻՏ ԿԸ ԼԱՐԷ ԲՈԼՈՐ ՈՒԺԵՐԸ

Ապստամբները յառաջ կը խաղան պաշտպանութեան թնդանօթներով, հրասայլերով եւ օդանաւերով

ՄԱՏՐԻՏԷՆ ՎԵՐՋԸ ՊԱՐՍԵԼՈՆԱ

Վերջին լուրերու համաձայն, Սպանիոյ ապստամբները կը շարունակեն յառաջ խաղալ հարաւէն, հիւսիսէն եւ արեւմուտքէն, պաշարելու համար Մատրիտը։ Կառավարութիւնը ըմբռնելով կացութեան ծանրութիւնը, որոշեց յուսահատական փորձ մը կատարել, գոնէ պատուով անձնատուր ըլլալու համար։ Հրամանագրով մը զէնքի տակ առնուեցան բոլոր ընդունակ տղամարդիկը։ Միեւնոյն ատեն խիստ պատուէր տրուեցաւ թոյլ չտալ որ ո եւ է քաղաքացի հեռանայ քաղաքէն, առանց մասնաւոր անցագրի։ Այս տնօրինութեան նպատակն է ոչ միայն արգիլել դասալիքներու փախուստը, այլեւ թոյլ չտալ որ ապստամբներուն համակիր տարրեր երթան միանան զօր. Ֆրանքոյի բանակին կամ տեղեկութիւններ հաղորդեն։

Մինչ այս մինչ այն, կառավարութիւնը պատրաստուած է Մատրիտի անկման համար։ Այդ պարագային, հաւանական է որ մայրաքաղաքը փոխադրուի Պարսելոնա կամ հարաւային-արեւելեան քաղաքներէն մէկը։ Նախագահը Պարսելոնա գնաց հոկտեմբեր 20ին, ինչ որ նշանակալից կը համարուի։ Իրեն կ՚ընկերանային երեք նախարարներ, որոնք հաւաքարար խորհրդակցութիւններ կատարեցին Քաթալոնիոյ նախագահին եւ կառավարութեան հետ։ Զրոյցի մը համաձայն, վարչապետ Լարկօ Քապալլէրօ այժմ հակած է չափաւոր ընկերվարականներու տեսակէտին եւ անօգուտ կը գտնէ Մատրիտի դիմադրութիւնը, երբ ամբողջովին պաշարուած ըլլայ։ Կը վախցուի որ աՀռելի ջարդեր կատարուին, դիմադրութեան պարագային։

Ապստամբները երէկ միայն եօթը մղոն հեռու էին Էլ Էսքօրիալէն, որ կարեւոր մէջնաբերդ մը կը կազմէ, Մատրիտի գլխաւոր ճամբուն վրայ։ Իսկ աւելի հեռու են արեւմուտքէն։ Մայրաքաղաքին հարաւային ճակատին վրայ, Նավալքարնէրօ եւ Արանխուէզ տակաւին կը դիմադրեն։

Կառավարական վերջին զեկոյցները կ՚ըսեն թէ մեծ յարձակողական մը ձեռնարկուած է մայրաքաղաքին շուրջը։ Կառավարական հինգ օդանաւերմասնակցած են գործողութեանց, բայց ապստամբներն ալ նոյն ուժգնութեամբ պատասխանած են, օդանաւերով եւ թնդանօթներով։ Նոյն աղբիւրին համաձայն, հաւատարիմ նաւատորմը յաջողած է վերադառնալ Ճիպրալթարի նեղուցը, որով պիտի կրնայ խանգարել ապստամբ զինուորներու փոխադրութիւնը Մարոքէն։ Նաւատորմը մինչեւ հիմա կը գործէր հիւսիսային ջուրերուն մէջ։

*** «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ թէ Զօր. Վարէլա, որուն բանակատեղին է Թոլէտօ, ծանր թնդանօթներ կը տեղաւորէ այդ ճակատին վրայ, ապահովելու համար իր յառաջխաղացութիւնը դէպի Մատրիտ։ Շրջակայ գիւղերն ու դաշտերը լեցուած են Մարոքցի զինուորներով։ Այս կամաւորներուն ըսուած էր թէ երբ Իլլէսքաս հասնին, պիտի տեսնեն Մատրիտի լոյսերը։ Բայց անոնք յուսախաբ եղան, որովհետեւ ապստամբները կտրած էին Մատրիտի ելեկտրական լոյսին 60 առ հարիւրը, գրաւելով գլխաւոր կայանները։ Կ՚ըսուի թէ երկու ռուս սպաներ ձերբակալուած են Իլլէսքասի մէջ։

Մատրիտի թերթերը ապստամբներուն մերձեցումը կը հաղորդեն առանց վերապահութեան։ Բացորոշապէս կը գրեն թէ Զօր. Ֆրանքոյի բանակները մայրաքաղաքը պաշտպանող լեռնաշղթաներէն իջնելով, այժմ կը դառնեն Մատրիտի դուռները։ Համայնավարական օրկանը կը գրէր առջի օր.— «Թըշնամին մեր դուռը հասած է»։ Ընկերվարական օրկանն ալ հաստատելով այս լուրը, յոյս կը յայտնէր թէ «բանուորներու քաղաքապահ զօրքը կրնայ նահանջի մատնել թշնամին»։ Ազատական գլխաւոր օրկանը կը գրէ.— «Հասած է վճռական ժամը Մատրիտի համար։ Օրուան նշանաբանը պէտք է ըլլայ հաւատք, հանդարտութիւն, վճռականութիւն եւ կորով»։ Մէկ խօսքով, բոլոր թերթերն ալ կը մատնանշեն մօտալուտ վտանգը, հետեւեալ ազդանշանը արձակելով.

— «Կարելի է վերադառնալ ռազմաճակատէն, բայց երբեք՝ փախչական կառափնատներէն»։

Զինուորական նախարարը նոր կոչ մը ուղղեց ժողովուրդին, որպէսզի պաշտպանէ մայրաքաղաքը։ Հազարաւոր այրեր եւ կիներ կամաւոր կ՚արձանագրուին։ Կարելի չէ համագեստ ճարել բոլորին ալ, ուստի վերմակներ կ՚առնեն, ցուրտէն պաշտպանուելու համար։ Շատերը հրացան ալ չունին եւ կը յուսան ստանալ ճակատ հասնելէ վերջը։

Ամէն տրամադրելի աշխատաւոր կը գործածուի խրամներ փորելու համար քաղաքին շրջակաները։ Մատրիտը այլափոխուած է։ Ամէն տեղ կ՚երեւան կոնաձեւ շէնքեր, որոնց գործածութեան նպատակը գաղտնի կը պահուի։

Ապստամբները կը յայտարարեն թէ Մատրիտի պաշարումը գրեթէ վերջացած է, բոլոր հիմնական դիրքերը իրենց ձեռքը անցած ըլլալով։ Պաշարող բանակը 20 մղոն ճամբայ կտրած է երկու օրուան մէջ։

*** Լիզպոնայէն հասած հեռագրի մը համաձայն, Սպանիոյ վարչապետը, Լարկօ Քապալլէրօ, ատրճանակով սպաննած է ծովային եւ օդանաւային նախարարը, Ինտալէցիօ Փրիէթօ, որ աւելի չափաւոր կ՚երեւար։

Պատանդներու փոխութեան համար

Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւներուն սկզբնաւորութենէն ի վեր, հազարաւոր պատանդներ վար դրուած են երկու կողմէն ալ, եւ շատեր անխնայ կը գնդակահարուին, փոխադարձ վրէժխնդրութեամբ։ Հիմա որ Մատրիտի անկումն ալ անխուսափելի կը համարուի, կացութիւնը շատ աւելի ծանրացած է։ Կ՚ըսուի թէ միայն Մատրիտի մէջ կը գտնուին 8000 պատանդներ եւ ամէն օր ուրիշներ ալ կը ձերբակալուին, մանաւանդ ունեւոր եւ ազնուական դասէն։

Անգլիոյ արտաքին նախարարութիւնը նկատի առնելով այս խնդիրը, հեռագիր մը ուղղեց իր գործակատարին, որպէսզի համոզէ որ երկու հակառակորդները փոխանակեն իրենց պատանդները։ Այս առթիւ անգլիական կառավարութիւնը պատրաստակամութիւն կը յայտնէ միջնորդելու, ինչպէս եւ իր նաւատորմը տրամադրելու, պատանդներու փոխադրութեան համար։

Այս առաջարկը անմիջապէս հաղորդուեցաւ Մատրիտի եւ Պուրկոսի (ապստամբ) կառավարութեանց։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԽԵ՛ՂՃ ՌԱՄԿԱՎԱՐՆԵՐ...

Երկարապատում խմբագրականի մը մէջ, որ պիտի արտատպուի ամբողջութեամբ, «Խորհրդային Հայաստան» հետեւեալ վճիռը կ՚արձակէ (12 սեպտեմբեր).

— «*Նացիոնալիստ-ուկլոնիստական չնչին խմբին պատկանողները, մանաւանդ նրա այն ներկայացուցիչները որոնք իրենց մասնագէտ են համարում «գաղութահայ» գործերին*, փորձում են մշուշ ստեղծել ռամկավարների շուրջը, որ իբր թէ նրանց քաղաքականութիւնը հիմնական տարբերութիւն ունի Դաշնակցական քաղաքականութիւնից։ Այդ տարբերութիւնն այնքան է, որքան տարբերութիւն կայ դաշոյնը սրողի եւ դաշոյնը խփողի միջեւ. մէկը ծառայում է միւսին, իսկ նպատակը մէկ է՝ նացիոնալիզմի ռեստաւրացիան (վերահաստատում), բստ որում ռամկավարների դիրքաւորումը խորհրդային Հայաստանի նացիոնալիստական վերաբերման նկատմամբ՝ հանդիսանում է ինտերվենցիայի (միջամտութիւն) նախապատրաստման լաւագոյն ձեւերից մէկը, դա միեւնոյն շղթայի տարբեր օղակն է»։

Չեմ գիտեր կրցա՞ք ըմբռնել այս մանուածապատ նախադասութեան իմաստը։

Չարժեր միտք յոգնեցնել։ Միայն առաջին խօսքը թարգմանենք, բաւական է,— Ռամկավարները դաշոյն սրողներ են, Դաշնակցականները՝ դաշոյնը գործածողներ։

Կը յիշեմ որ ռամկավարները կատղեցան եւ ամէն գարշահոտութիւն թափեցին թուղթի վրայ, երբ «*Յառաջ*» գրեց, Նիւ Եորքի սպանութեան առթիւ,— Դուք սրեցիք դանակը...

Ի՞նչ պիտի ըսեն հիմա, երբ Երեւանի պաշտօնաթերթը այնքան կոպտօրէն կը վիրաւորէ իրենց «Հայաստանասիրական» զգացումները։

Մանաւանդ որ, Արշակ Զօպանեան յանդգնութի՛ւնն ունեցաւ աղերսագիր մը խմբագրելու Լեւոն Բաշալեանի հետ, ներքին սահմաններու ընդարձակման մասին։ («Խ. Հայաստան»ի խմբագրականը այդ հարցն ալ կը յուզէ)։

Ամէն պարագայի մէջ, ես շատ կը մեղքնամ ռամկավարներուն։

Ահա 15 տարիէ ի վեր հազար կտոր կ՚ըլլան, ոտքեր եւ ձեռքեր կը շոյեն, կը լզեն Երեւանէն մինչեւ Մոսկուա,— եւ սակայն, այնքան թուք ու մուր ընդունելէ յետոյ, այսօր ալ պաշտօնապէս կը հռչակուին «դաշոյն սրող»։

Կարելի՞ է դիմանալ այսքան ապերախտութեան...

Այս ամբաստանութենէն վերջը, կասկածելի չի՞ դառնար Բարեգործականն ալ, իր ռամկավար վարիչպատուիրակով եւ հատընտիր գործիչներով։

Նոյն կասկածը չի՞յնար, նաեւ, Հօկին վրայ, որ մինչեւ հիմա սիրայօժար կը գործակցի ռամկավարներուն, իբրեւ «Հայաստանասէր» ճանչնալով զանոնք։

Խե՛ղճ ռամկավարներ, ի՞նչ օրերու հասաք...

ՎԱՀԷ

«ԱՓ ՄԸ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ՍԻՐՈՅՆ ՉԵՆՔ ԿՐՆԱՐ ՓՈԽԵԼ ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ՆԱՀԱՆԳԻ ՄԸ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ»

Թուրքերէն *Ճիւմհուրիյէթ* թերթը կը գրէ.

Բարեկամ Սուրիոյ թերթերուն մէկ մասը մինչեւ հիմա համեմատաբար չափաւոր լեզու մը կը գործածէր Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ խնդրին շուրջ. մինչդեռ անցեալ շաբթու, կարծես մէկ աղբիւրէ հրահանգ առած ըլլային, այդ թերթերը յանկարծ չարժման անցան եւ սկսան դէմ գրել Իսքէնտէրունի Թուրքերուն։ Այսպէս, «Ֆէթէլ Արապ» (5 հոկտեմբեր) կը գրէ.—

«Ճումհուրիէթ»ի թղթակից Նաճի Ագվէրտի Անթաքիա գացած եւ գործի անցած է այն անձերուն հետ որ թրքացած են եւ կ՚ուզեն անջատուիլ Սուրիայէն։ Շահագործելով քրիստոնեաներու դադարի օրը (կիրակի), անոնք ուզած են զօրծադուլ մը սարքել, բայց ոչ ոք մտիկ ըրած է գիրենք։ Խանութներու մեծ մասը բաց մնացած է եւ առեւտուրը շարունակած է իր բնականոն ընթացքը, որ ցոյց կուտայ թէ այս նահանգը որքան կապուած է Սուրիոյ։

Այս առթիւ հեռագրեր ղրկուած են թէ Հաշիմ պէյ էլ Աթաշիի եւ թէ մարզպանին, եւ բողոք եղած է Թուրք մամուլի հրատարակութեանց դէմ։ Անթաքիոյ ժողովուրդին անունով մարզպանին ղրկուած հեռագիրը կ՚ըսէ.—

«Թուրքիոյ արտաքին գործավարին յայտարարութիւնը, Թուրք մամուլին խեղաթիւրումները եւ կարգ մը թրքացած անձերու պնդումը թէ Իսքէնտէրունի նահանգը կը ներկայացնեն, որ եւ է օրինաւոր եւ հիմնական իրաւունքի մը չեն կռթնիր։ Չենք կրնար ընդունիլ որ սուրիական նահանգի մը վարչութիւնը փոխուի ափ մը Թուրքերու սիրոյն, որոնք նահանգին բնակչութեան քառորդը եւ Կիլիկիոյ Արաբներու կէսն անգամ չեն կազմեր։ Պատմական թէ աշխարհագրական տեսակէտով, այս նահանգը Սուրիոյ մէկ մասը կը կազմէ։ Այս նահանգին մէջ Արաբներուն թիւը 150,000 է, իսկ թրքացածներունը՝ 60,000։ Կը բողոքենք այն ձեռնարկին դէմ որով կ՚ուզուի մասնաւոր վիճակ մը տալ այս նահանգին։ Այդ ձեռնարկը յարձակում մըն է թէ իրաւունքի եւ թէ խաղաղութեան դէմ։ Կը խնդրենք որ մեր այս բողոքը հաղորդէք արտաքին նախարարութեան եւ Ազգերու Դաշնակցութեան»։

Նոյն թերթը կ՚աւելցնէ թէ ոստիկանութիւնը խիստ միջոցներու դիմած է Թուրք աշխատաւորներուն դէմ։ Այսպէս, Թուրք շարժավարները ստիպուած են նոր արտօնագիր առնել ոստիկանութենէն, իսկ չառնողները անմիջապէս դուրս պիտի հանուին երկրէն։

*** «Էլ Քապէս» թերթն ալ կը գրէ հոկտեմբեր 8 թուականով.— Քաջալերուած Թուրք մամուլին հրատարակութիւններէն, Անթաքիոյ Թուրքերը յայն քարոզութիւն մը կը կատարեն սուրիական դաշնագրին դէմ։ Թուրք մամուլը կը պնդէ թէ նահանգին մէջ կան 280 հազար Թուրքեր որոնք կ՚ուզեն միանալ Թուրքիոյ։ Երէկ Թուրքերը ցոյց ըրին Անթաքիոյ փողոցներուն մէջ, բայց ցոյց ըրին նաեւ 145,000 Արաբներ (Արաբներու ընդհ. թիւը 210,000 է) եւ ջերմօրէն ծափահարեցին Սուրիոյ միութիւնը։ Այլեւս սպառած է Արաբներուն համբերութիւնը։ Որ եւ է միջադէպ տեղի չունեցաւ. միայն թէ ցուցարար Արաբներուն թիւը Թուրքերու թիւին տասնապատիկն էր, ինչ որ հիանալի պատասխան մըն է Թուրք մամուլի այն սինդումին թէ Թուրքերը մեծամասնութիւն կը կազմեն նահանգին մէջ»։

ՏԻԿԻՆ ՄՈԼԻՍԸՆ, օդաչու Անգլուհին որ այնքան յանդուգն թռիչքներ կատարած է թէ առանձին եւ թէ իր ամուսնին հետ, առջի օր Փարիզէն Լոնտոն թռած եւ վար իջած ատեն, վիրաւորուեցաւ քիթէն։ Հիւանդանոց փոխադրուելով, հաստատուեցաւ թէ ձախ ուսէն ալ վիրաւորուած է։ Այս առթիւ յայտարարեց թէ այսուհետեւ թռիչքներ պիտի կատարէ իր սեփական անունով, իբրեւ Օր. Էմի Ճօնսըն։ «Ես իմ ճամբով, ամուսինս իր ճամբով»։

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՄԵՐ ՀՈԳԵՐԸ

ԽՄԲ. — Քիչ անդին պիտի կարդաք «Դաշնակցութեան Օր»ուան տօնին նկարագրութիւնը՝ Փարիզի մէջ։ Օրուան գլխաւոր բանախօսն էր ընկեր Վ. Նաւասարդեան, որ մասնաւորապէս ծանրացաւ քաղաքական կացութեան վրայ։ Ստորեւ՝ իր ճառին ամփոփումը.—

«Մարդկութիւնը, ըսաւ, ցարդ ապրած չէ այնքան ծանր օրեր, որքան այսօր։ Ես համեստ քաղաքական գործիչ եմ եւ ոչ մարգարէ, բայց ես ոյժ կը զգամ իմ մէջ մարգարէանալու որ ականատես պիտի ըլլանք պատմական ահեղ դէպքերու, որոնք ստուերի մէջ պիտի ձգեն 1914 - 18ի պատերազմը։ Անհամար ոճիրներ կուտակուած են այս աշխարհի վրայ եւ անհնար է որ անխիկա կարենայ չնչել։ Այսօրուան մարդկութիւնը մարսեց ոճիրներուն ամէնէն զարհուրելին՝ 1915 ապրիլ 24ը։ Ոչ միայն մարսեց, այլ ժամանակակից մեծագոյն դահիճը բերաւ եւ յիսուն ազգերու ժողովին մէջ պատւոյ աթոռին վրայ նստեցուց։ Հակառակ բոլորիդ յոռետեսութեան, աշխարհ կ'ապրի՝ երբ ան ունի բարոյական եւ արդարութեան զգացում։ Անհնար է պատմական հաստատութիւնները պահել անբարոյութեան հիմերու վրայ՝ ինչպէս պետութիւն, ազգ, հայրենիք ու ընտանիք։ Դուք չե՞ք դգար թէ ինչպիսի գալարանքներու մէջ աշխարհ կ'որոնէ հաւատամք մը։ Չկայ մէկ դէմք, որու հանդէպ հաւատք ունենայ մարդկութիւնը։ Մեծագոյն վարպետութիւնը խաբելն է, անհնար է որ այս ձեւով ապրի աշխարհ։ Կը տեսնէք թէ ինչպէս ազգերը վառօդ կը կուտակեն։ Վառօդի ստեղծումէն ի վեր այսքան վառօդ եւ հրանօթ կուտակուած չէ աշխարհի վրայ։ Տիթրոյիթի մէջ տեսայ Ֆորտի գործարանը եւ զարմացայ թէ ինչպէս մարդկային միտքը կրցած է յղանալ զայն։ Ներկայիս համատարած Ֆորտ է Գերմանիան. հարաւէն հիւսիս, արեւելքէն արեւմուտք վառօդ կը կուտակէ հաշիւներ մաքրելու համար։ Այն երկիրը ուր կ'ապրինք՝ նստած է հրաբուխի վրայ, սահմանամերձ վայրերու մէջ նշանատախտակներ կը գգուշացնեն անցորդը կրակ նետելէ, որովհետեւ վառօդ ու երկաթ է ամէն կողմ։ Կ'ապրինք ծանր օրեր։ Միլտոնի «Դրախտ կորուսեալ»ին մէջ նկարագրուած քաոսն է իսկ եւ իսկ որ կը տիրէ այսօր։ Կնճիռները մէկ չեն, տասը չեն, հարիւր չեն, բոլորը եկած իրար շաղկապուած են. մարդկային միտքը կարող չէ լուծելու այդ կնճիռները, մէկ լուծում միայն կայ՝ արիւնը, սրբազան հեղուկը, որ պիտի գայ եւ մարդկութիւնը մաքրէ այս բոլոր ոճիրներէն։ Առաջ միայն պետութիւն պետութեան դէմ բանակ հանելով կը կռուէին. հիմա կռիւ է ներսէն եւ դուրսէն։ Եւ ներսի կռիւը ոչ նուազ դաժան։ Օրինակ՝ Սպանիան, Գերմանիան, Ռուսիան են. Այսքան բարդացած է կացութիւնը։ Ո՞վ է այն մարգարէն որ պիտի ըսէ թէ երբ պիտի սկսի պատերազմը եւ պիտի վերջանայ կամ ինչով պիտի վերջանայ։ Պիտի ստեղծուի զարհուրելի քաոս, ուր ոչ ոք պիտի ճանչնայ դիմացինը։ Սպանիան մանրանկարն է այն ահեղ ջարդին զոր մենք պիտի տեսնենք ամէն կողմ։ Եթէ ներքին յեղափոխութեանց սարսափը չըլլար, այսօր կը սկսէր պատերազմը։ Հրաբուխը կը գործէ ոչ միայն տարբեր ճակատներու վրայ, այլ եւ ներսը։ Ի՞նչ կը ներկայացնեն այսօրուան զօրանոցները։ Սուիններու տակ պատրաստ կը սպասէ սերունդ մը, որ պատերազմ չէ տեսած, բայց կը ձգտի պատերազմի։

Ուր ալ ծագի պատերազմը, ուրկէ ալ սկսի, ճակատագրականօրէն անխիկա պիտի անցնի երկու երկիրներու վրայէն։ Թուրքիա եւ Ռուսիա պարտադիր կերպով պիտի ճաշակեն պատերազմի դառնութիւնները։ Որովհետեւ առաւելապէս այս զոյգ երկիրներն են, որ դուրսէն կը գայթակղեն օտարը՝ «զա՛րկ, տկար են», իսկ ներսէն՝ հպատակը՝ «ոտքի՛, թոյլ են»։ Երբ լսուի որոտման առաջին ձայնը, ազգ ազգի ետեւէ պիտի կանգնին։ Վաղուան ուրականը պարտադրաբար պիտի անցնի նաեւ հայկական աշխարհի վրայէն։ Հայ մարդը կը սիրէ՝ երբ քաղաքական գործիչը քնարեր խօսքեր կ'ըսէ իրեն. «Հայրենիքդ կ'ապրի աշխարհի մէկ վեցերորդ մասի հովանիին տակ, ապահով եղիր»։ Եւ կամ Թուրքը կ'ըսէ. «Ես հող ունիմ, աչք չունիմ քու երկրիդ վրայ, քանի որ ես աշխարհակալ չե՛մ»։ Ու հայ մարդը կը տրտնջայ երբ քունէն կ'արթնցնեն զինքը. «արթո՛ւն եղիր, ոսոխները դանակ կը սրեն՝ քու կուրծքդ մխելու համար»։ Սակայն ոչ պատերազմը մեզմէ կախուած է եւ ոչ ալ խաղաղութիւնը։ Մենք հրձիգ չենք, այլ հրշէջ։ Մենք պարտադրուած ենք միշտ պատրաստ գտնուելու նուազագոյն կորուստով մարելու համար այն կրակը, որ ուրիշները կը վառեն մեր տանը մէջ։

Հայը կը կարծէ թէ կռուեցաւ ապարդիւն եւ բան չստացաւ։ Արդա՞ր է այս յոռետեսութիւնը. ճի՞շդ է թէ հայկական ազատամարտը տարուեցաւ այնպէս որ մենք ամէն ինչ տուինք եւ բան չստացանք։ Հայկական ազատագրութեան ելքի եւ մուտքի մատեանին մէջ ի՞նչ ունինք։ Ելք. Ա. Տուինք հայրենիքին կէսը, Բ. Տուինք մեր ժողովուրդին կէսը. Գ. Ստացանք անկախութիւն՝ որ թեւատուած է այսօր։ Մուտք. Ա. 50 տարի մաքառելով եւ տեսնելով 1915 ապրիլ 24ը —— Թուական մը որ արդարօրէն պիտի դառնար գերեզմանաքարը այս ժողովուրդին — ունինք հայրենիք մը, մէկուկէս միլիոն ժողովուրդով, մէկ միլիոնը Հայաստանի, կէս միլիոնը՝ վիճելի հողամասերուն մէջ։ Այս փաստակը ձեռք բերաւ հայ ժողովուրդը, որ վերջին 700 տարիներու ընթացքին չէր տեսած մէկուկէս միլիոն ժողովուրդի զանգուածաբար բնակիլը մէկ հողի վրայ։ Ահեղ փոթորիկներէ ստեղծուեցաւ այսօրուան Հայաստանը, որուն բնակչութեան 90 առ հարիւրը Հայ է։ Խորհ. Միութեան մէջ չկայ ուրիշ հանրապետութիւն մը որ ըսէ թէ իր բնակչութեան 100ին 90ը իր ցեղէն է։ Այսօրուան Հայաստանը ստեղծելու համար մենք հպարտութիւնը չունինք համայնավարներուն պէս ըսելու թէ մէկ Թուրքի քիթը չարիւնեցինք, ո՛չ, մենք արիւնեցինք։ Երկրորդ՝ այսօրուան Թուրքիան շատ տարբեր է նախապատերազմեան Թուրքիայէն։ Անիկա կորսնցուց հողեր եւրոպական մասի մէջ, Իրաքը, Սուրիան, Պաղեստինը, ամբողջ Արաբիան, այլ խօսքով՝ նախապատերազմեան մէկ միլիոն 800 հազար քառ. քիլոմեթրէն շուրջ մէկ միլիոնը. անոր մարմինը կրծուած է, այն չէ ինչ որ էր պատերազմէն առաջ. Գ. Եւրոպական երեք պետութիւններ եկած եւ օղակած են Թուրքիան, Անգլիա՝ Միջագետքի կողմէն, Ֆրանսա՝ Սուրիայէն եւ Իտալիա՝ Երկոտասան կղզիներէն, ուրկէց կը նայի Փոքր Ասիոյ վրայ։ Այս օղակումով տարբեր վիճակ մը ստեղծուած է այն երկրին մէջ՝ ուր պահանջներ ունինք մենք։ Անհնարին է հաւատալ որ երեք եւրոպական պետութիւններ եկան Թուրքիոյ կոնակը ամրապնդելու եւ զայն Հայերուն դէմ նետելու համար։ Ոչ։ Դ. Մեր փաստակը եղաւ նաեւ այն կուսակցութիւնը, այն ոյժը որ կը կոչուի Հ. Յ. Դաշնակցութիւն։

«Ազգերը երկու կարգի կը բաժնըւին, առողջ եւ հիւանդ։ Հիւանդ են անոնք որ ոչ առաջնորդող խտէալ ունին եւ ոչ առաջնորդող բազուկ։ Առողջ են անոնք՝ որ այդ երկուքն ալ ունին։ Եթէ խտէալին տակ փռուած չեն անհամար դանկեր, այդ խտէալը չի սրբանար, չապրիր։ Ազգերու մէջ չկայ սուրբ մը, հերոս մը որ արիւնով սրբագրուած չէ։ Դաշնակցութիւնը 50 տարիներու ընթացքին այնքան արիւն թափեց։ Բնաւ հէքեաթ չէ որ այսօր հայ աշխարհին մէջ կը տիրէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։ Վերջերս մարդիկ գնդակահարեցին Ռուսիոյ մէջ եւ մտաւորականներ բանտարկեցին Հայաստանի մէջ։ Ինչո՞ւ։

Ընկ. Նաւասարդեան մէջբերումներ բրաւ սեպտ. 12ի «Խորհ. Հայաստան»էն, որուն մէջ յայտնի գրողներ Բակունց, Ալազան Վանանդեցի, Դր. Տէր Սիմոնեան եւն. մասնակից կը նըկատուին «դաշնակիզմ»ին. ու ընկերը եզրակացուց. «Հայրենիք պաշտպանել՝ կը նշանակէ Դաշնակ ըլլալ»։ Մէջ բերում բրաւ նաեւ «Արագած»էն, ուր Պ. Զօպանեան կը գրէ թէ հայրենիքի սահմանները պաշտպանելը Դաշնակցութեան մենաշնորհ չէ։ Ու եզրակացուց՝ «Սահմանները պաշտպանել, կը նշանակէ ուրեմն Դաշնակցական ըլլալ»։

Դաշնակցութեան խտէալը այնքան տիրականօրէն իշխած չէր Խ. Հայաստանի մէջ, որքան կ'իշխէ այսօր։ Այսօրուան մէկուկէս միլիոնը կը շնչէ Դաշնակցութիւնով, որ իր կամքն ու միտքը պարտադրած է. այդ պատճառով ալ Բակունցները կը դառնան Դաշնակցական եւ սարսափի կը մղեն հակադաշնակները։

Ե. Մենք ունինք նաեւ աստուածային շահ մը, ամէն տարի 40.000 հայ մանուկներ կը ծնին Հայաստանի մէջ։ Մեր թշնամին մտահոգութեան մատնողը ամէնէն աւելի հայ մայրերու ծննդաբերող արգանդն է։

Քաղաքական պայքարի մէջ կայ ճշմարտութիւն մը՝ թէ այս մոլորակին վրայ միշտ մեծերը չէ որ կը յաղթեն. քարտէսին վրայ ակնարկ մը ցոյց կու տայ թէ ինչպէս փոքրերը կրծելով մեծերը՝ կանգուն կը մնան ու կ'ապրին։ Ապրած ենք նաեւ մենք։ Հնագոյն ցեղ ենք՝ զարմանալի անցեալով։ Չկայ ազգ մը՝ որ աւելի առաքինութիւններ ունենայ քան մենք։ Ամերիկա՝ կուշտ, բարգաւաճ, ապահով, ազատ ու խաղաղ երկիր է. բայց հոն ինձմէ լաւ հագուած երիտասարդներ ինծի մօտենալով դրամ կը մուրային։ Մինչ Սուրիա եւ Պաղեստին ապաստանած հայ գաղթական բեկորները բազուկ երկարելով դրամ չմուրացին երբեք, ոչ ալ կապիկ կամ գարակէօզ խաղցուցին։ Մեծագոյն արժանապատուութեամբ եւ առաքինութիւններով օժտուած ժողովուրդ ենք մենք։ Մեր ծագումը գտնելու համար 7000 տարի ետ պէտք է երթանք, այս ճանապարհին ամէնէն համայնշ դրուագներու ականատես ըլլալով։ Ոչինչ ազգ չենք մենք այսօր, ոչ որակով եւ ոչ ալ քանակով. երեք միլիոնի հասնող ընտրելագոյն ժողովուրդ մը ունինք, որուն կէսը համախումբ կ'ապրի իր նախնիներուն հողերուն վրայ։

Ազգերու կեանքին մէջ կայ զէնք մը, որ կարելի չէ ձեռք բերել դիտութեամբ։ Այդ զէնքը զարմանալի ձեւով կը սրուի եւ կը տրուի ազգերու ձեռքը։ Այդ զէնքը հաւատքն է։ «Հաւատք քո կեցուցին զքեզ»։ Հայ ցեղը ապրեցաւ շնորհիւ նախայղդէնքին։ Հաւատք պէտք է ունենանք դէպի մեր ապագան։ Թերեւս ոչ մէկ ազգ այնքան կապուած է հայրենիքին, որքան այս ժողովուրդը։ Այս սիրով եւ հաւատքով ան պէտք է յաղթանակէ»։

Ընկ. Նաւասարդեան պատմեց թէ ինչպէս Հայերը Երուսաղէմի Ս. Յարութեան տաճարին եւ այլ սրբավայրերուն մէջ Լատիններու եւ Օրթոտոքսներու հաւասար իրաւունք ունին եւ թէ ինչքան նախանձախնդրութեամբ կը պահպանեն այդ իրաւունքները։ Հայը երկու պատճառով կրցաւ պահել զանոնք. Ա. Միշտ իր դիրքին վրայ մնաց. Բ. Ամէն անգամ որ օտարը անցաւ իր «հողին» վրայէն, (սրբավայրերու մէջ) հայ բռունցքը գետին տապալեց զայն։

«Եղէք արթուն այս ահեղ օրերուն, եզրակացուց ընկերը։ Ըսէք պատրաստ ենք եւ հայրենիքին համար արիւն պիտի թափենք, այն ատեն պիտի տեսնենք միացեալ եւ անկախ Հայաստանը»։

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ

ԺՈՂՈՎԸ ԺԸՆԵՒԻ ՄԷՋ

Օրուան թոհուբոհին մէջ, գրեթէ անտեսուեցաւ, մեր մամուլին կողմէ, Ժընեւի երիտասարդական համաշխարհային ժողովը, որուն մասին ահագին բաներ գրեցին ֆրանսական թերթերը, եւ տակաւին այսօր ալ կը գրեն եւ զեկուցում կ'ընեն բեմերէն։

Գաղտնիք չէ որ համաշխարհային պատերազմի յաջորդող տարիներուն մէջ ծնած ու սնած երիտասարդութիւնը, տարօրինակ հոգեկան վիճակ մը ստացած է։ Ցնցուած է վերջապէս, խախտած է տարիներու ընթացքին օրէնքի կարգ անցած ընկալեալ սովորութիւնները իր մէջ, եւ կասկածոտ յաճախ իր շրջապատէն, ճամբաներ կ'որոնէ յանդուգն նախաձեռնութեամբ մը։

Եւրոպական ցամաքամասէն մինչեւ Պալքանները եւ մինչեւ հեռաւոր Ամերիկաները, նոյն պատկերին ականատես, նոյն ըմբոստ աղաղակներուն ականջալուր կ'ըլլանք։ Եւ տարօրինակ դաստիարակումովը աշխարհի անցքերուն հրապարակ կը նետուին, կ'աշխատին, կ'եռան ու կ'եփին, որպէսզի նոր դրոշմ դնեն դէպքերուն վրան, եթէ ոչ անհետացնել, գէթ չէզոքացնել աշխարհի սպառնացող վտանգները։

Ահա այսպիսի հոգեկան նոր եւ տարօրինակ վիճակի մը մէջ էր, որ Ժընեւի մէջ բացուեցաւ երիտասարդական համաշխարհային ժողովը։

Երեսունըվեց ազգեր մասնակցած էին համագումարի աշխատանքներուն բազմանդամ պատուիրակութիւններով։ Հաւաքուած էին հոն բոլորն ալ, եղբայրական նոյն մտահոգութիւններով եւ նոյն յանդգնութեամբ,— ամէն բանէ առաջ փրկելու համար աշխարհի քաղաքակրթութիւնն ու խաղաղութիւնը։

Համաշխարհային նշանակութիւն ունեցող երեւոյթ մը կը կազմէին երիտասարդ զանազան պատուիրակներու բերած առաջարկները եւ ցանկութիւնները։

Բոլոր պետութիւնները, առաջին անգամ ըլլալով, լայն հնարաւորութիւններ տուած էին երիտասարդներուն, որ համախմբուին, ճանչնան իրար, եղբայրանան։ Եւ վերջապէս, «աշխատիլ սրբագրելու այն սխալները, որոնք կատարուեցան իրենց պապերուն կողմէ», ինչպէս նկատել կուտար ժողովին մասնակցող պատուիրակներէն ֆրանսացի երիտասարդ մը անցեալ օր, ֆրանսական թերթի մը մէջ։

Ազգութեանց եւ ցեղերու տարբերութիւնը, եւ նաեւ գոյները, մշակոյթը, քաղաքական ներհակ համոզումները, կրօնական եւ այլ մասնայատուկ վիճակները արգելք չէին, որպէսզի չկարենային հիմնական եւ էական հարցերու շուրջ համաձայնիլ (ականջը խօսի մեր երիտասարդներուն)։

Աշխարհի խաղաղութիւնը յուզող ամէն երեւոյթ յանձնուած էր առանձին յանձնախումբերու, որոնց զեկուցումէն վերջ, ընդհ. ժողովը միաձայնութեամբ կամ փոքրիկ սրբագրումներով կը վաւերացնէր։

Այսպէս միջազգային քաղաքականութեան յանձնաժողովը բերած է հետեւեալ առաջարկը.— «Անհրաժեշտ է վերակազմել Ազգերու Դաշնակցութիւնը եւ հետապնդել յամառօրէն ընդհանուր եւ հաւաքական ապահովութեան կարելիութիւնները, եւ սահմանափակել սպառազինումները, որ կը սպառնան աւերակի տակ թաղել մեր հայրերուն ժառանգ թողուցած քաղաքակրթութիւնը»։

Երկրորդ յանձնաժողովը խօսելով վինագործարաններու արտադրութեանց վրայ, կը շեշտէ թէ պէտք չէ թողուլ որ, այդ դժոխային արտադրութիւնները մէկին համար ըլլան մահ եւ աւեր, տառապանք ու թշուառութիւն, իսկ ուրիշին համար,— սահմանափակ թիւով անհատներ — կեանքի, վայելքի եւ հարստանալու միջոցներ։

Ամէնէն կարեւոր որոշումը ապահովաբար կրթական յանձնաժողովին զեկուցումն էր որ ընդունուեցաւ միաձայնութեամբ։ Ժընեւի մէջ համաժողովի նստած երիտասարդները կ'ուզեն որ սերունդներու դաստիարակութիւնը միջազգայնանայ։ Սակայն, կարելի՞ բան է այս բաղձանքը, երբ կիրքերը այնքան վառ են եւ վառօդարանները լեցուն։ Իբրեւ նախնական աշխատանք, պիտի հրատարակուին գիրքեր աշխարհագրութեան, պատմութեան, տնտեսագիտական քաղաքականութեան, միջազգային լեզուներով եւ միեւնոյն բովանդակութեամբ։ Եւ տակաւին, շեշտելէ վերջ արձակուրդներու առթիւ աշակերտութեան ճամբորդութիւնները երկրէ երկիր եւ քաղաքէ քաղաք, որ կը նպաստեն փոխադարձ ճանաչման եւ մտքերու փոխանակման, ժողովը փափաք կը յայտնէ որ հիմնուին շարժանկարի, անթելի սրահներ եւ կայաններ, հսկողութեամբ օրինակ, Ազգերու Դաշնակցութեան։ Եւ նաեւ մասնաւոր հսկողութեան տակ առնուած միջազգային տեղեկատու հրատարակութիւն մը։

Անցնելով աշխարհը ցնցող ուրիշ հարցի մը որ տնտեսականն է, երիտասարդական համաժողովը կը դատապարտէ «տնտեսական ազգայնականութիւնը», որ իր կարգին մեծ վտանգ մըն է խաղաղութեան համար։ Երիտասարդները ոչ միայն կը դատապարտեն «տնտեսական ազգայնականութիւնը» այլ եւ այդ քաղաքականութեան մէկ շղթան եղող գաղթային ախորժակներուն հանդէպ կ'ըսեն պարզ եւ մեկին. «Ոչ մէկ զօրաւոր իրաւունք ունի ուրիշներու սահմաններուն տիրանալ գաղթավայր կոչելով զայն»։ Եւ կոչ ընելով աշխարհի խիղճին, անյապաղ կը պահանջէ «համաշխարհային ընդհ. ժողով մը, ուր պէտք է յուզուին եւ ծեծուին աշխարհի խաղաղութեան հետ կապ ունեցող բոլոր հարցերը»։

Յանձնախումբին ընդհ. զեկուցումը կը վերջանայ կոչով մը, որ կ'ըսէ. «Զթողուլ որ անճարակ քաղաքականութեամբ հարստութիւններ փճանան, եւ անդին հազարաւորներ անօթի մեռնին։ Պէտք է որ հնարաւորութիւններ տրուին բոլորին ապրելու, շնչելու խաղաղութեան մէջ»։

Ընդհանուր գիծերով տուած եղանք պատկերը ժողովին, որուն արժէքը չի կարօտիր մեկնութիւններու։ Շաբաթներ տեւող այս նիստերը պիտի արձագանգեն սահմանէ սահման եւ երկրէ երկիր։

Երիտասարդութիւնը հիասթափուած իրերու խառնսիկ երեւոյթներէն, հիմնուած առանձնայատուկ հոգեկանութեան մը վրայ որ նուէրն է ընդհ. պատերազմի, լեցուն հաւատքով եւ խանդով, կը ձգտի սրբագրել իրենց պապերուն սխալները, ամէն բանէ առաջ եւ ամէն բանէ վեր ազատագրելով։

— Խաղաղութիւն եւ աշխատանք։

ՀՐԱՉԵԱՅ

ՏԻՏԱՂ

Մարսիլիացի մը առաջին անգամ Փարիզ կ'այցելէ իր բարեկամին։

— Ա՞յս է ձեր գոված Փարիզը, Մարսիլիոյ քով ոչինչ է։

— Ի՞նչ կ'ըսէք, պարոն, ամէն մարդ կը հիանայ։

— Քաղաք մը որ ոչ ծով ունի, ոչ ալ պէտք եղածին չափ արեւ։ Ժամանակին սխալած են մայրաքաղաքը հոս հաստատելով, փոխանակ Մարսէյլի։

— Մէթրօ մը ունինք որ աշխարհի մէջ միակն է։

— Այդ կառքերէն մենք ալ ունինք որ ամէն տեղ կ'երթան, փոխանակ խոնաւ գետնին տակ ճամբորդելու սքանչելի արեւի մէջ կը քալեն։

— Շատ կը սխալիք, պարոն։

— Ես վաղը առաւօտ կանուխ իմ սիրելի Մարսէյլս պիտի դառնամ։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ՝ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԿԱՅՍՐՈՒԹԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ԱՊՐՈՂ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ՎԻՃԱԿԸ.—

1. Անոնք կը տառապին՝ ցարական վարչաձեւի ամէնէն անգութ բռնապետութեան տակ։

2. Ռուսական ցարականութիւնը գրաւած է Հայերու յատուկ դպրոցներուն եւ եկեղեցիներուն վաքըֆները։

3. Նոյն իսկ նախակրթարաններուն մէջ հայերէն լեզուով դասաւանդութիւնները արգիլուած են.

4. Հայերը ցարական Ռուսիոյ սահմաններուն մէջ ազատօրէն չեն կրնար ճամբորդել։

5. Ցարական վարչութիւնը իր ուզած ատեն պաշտօնանկ կ'ընէ ամենաբարձր հոգեւորական պաշտօնեաներն իսկ ... Կ'աքսորէ զանոնք։

6 Երբ ցարական վարչաձեւին անհամապատասխան շարժում մը ծագում կ'առնէ, այդ գործին հետ կապ ունեցող Հայերը իրենց ընտանիքներով կ'արտաքսուին Ռուսիայէն։

7. Ամէն տարի, քաղաքական գործերու միջամուխ եղած ըլլալու պատրուակով, Կովկասի բանտերուն կամ Սիպերիոյ տափաստաններուն մէջ իրր երեք հազար Հայեր կը մեռնին։ Եւայլն ...

ԹՈՒՐՔ ՀԱՅԵՐՈՒՆ (Թուրք էրմէնիլէրի) վիճակը.

1. Թուրքիա արտօնած է որ պատրիարքութիւն մը հաստատուի՝ որպէսզի Թուրքիոյ սահմաններէն ներս բընակող Հայերու կրօնական գործերը ղեկավարէ։ Իսկ պատրիարքին, բարոյական իշխանաւորի հանգամանքով, արտակարգ իրաւունք ու առանձնաշնորհումներ տրուած են։

2. Բարեկարգութեան ֆէրմաններուն մէջ, որոնք գրի են առնուած 1800 տարուան կէսին, Հայերը Թուրքերուն հաւասար իրաւունքներ են ստացած՝ անոնց շատ մեծ վստահութիւն եւ ապահովութիւն ցոյց տալով։

3. 1860ին, անոնց արտօնուած է հիմնել հայ ազգային Ընդհ. Ժողով մը, (կ'ակնարկէ Սահմանադրութեան եւ Ազգ. Ժողովին), որպէսզի իրենց կրօնական, ազգային եւ ընկերային խնդիրները քննէ ու վարէ։

4. Հայերը, իրենց այս ժողովներուն մէջ, բոլորովին ազատ ու անկախ, իրենց ազգային եւ կրօնական խնդիրները քննած, անոնց մասին վճռած եւ ... իրենց ծրագիրները գործադրելու ձեռնարկած են։

5. Թէ պատրիարքին եւ թէ ուրիշ կրօնական պետերուն եւ ժողովի անդամներուն ընտրութեան մէջ Թուրքերու կողմէ ամենափոքր միջամտութիւն մը իսկ եղած չէ։

6. Անոնց եկեղեցիներուն, դպրոցներուն եւ հիւանդանոցներուն վաքըֆներուն ամենափոքր յարձակում մը անգամ տեղի ունեցած չէ։

7. Որ եւ է առարկութիւն եղած չէր թէ Հայերու միջեւ ծագում առնող «անձնական իրաւունքի» խնդիրները կը լուծուին եկեղեցիներու եւ վարչական ժողովներու մէջ, հակառակ անոր որ կառավարական դատարաններ գոյութիւն ունէին։

8. Հայերը, զինուորութենէն ազատ ըլլալով, թէեւ երկրին բոլոր անկիւնները, մեծ ազատութեամբ ու ապահովութեամբ, ամբողջովին ձեռք էին առած բարեկեցութեան եւ հարստութեան աղբիւրները եղող առեւտուրը, երկրագործութիւնն ու արհեստները, բայց ամենափոքր դժուարութիւն չէր տրուեր իրենց։

9. Մերժուած չէ ո եւ է մէկը անոնցմէ, որոնք խոյս տալով ռուս ցարականութեան ճնշումներէն, Թուրքերուն գութին ու շնորհին ապաստանած են ... Շատ մը առիթներու — հակառակ ցարականութեան պահանջին ու պնդումներուն — մէկ հատիկ հայ քաղաքական յանցաւոր յանձնուած չէ։

10. Հայերը, Թուրքիոյ սահմաններուն մէջ,— առանց որ եւ է արձանագրութեան ու պայմանի ենթակայ ըլլալու,— ճամբորդած ու բնակութիւն հաստատած են, կալուածներու եւ ինչքերու տէր եղած են ...

Անատոլուի ամենագեղեցիկ վայրերուն մէջ գտնուող հայկական ագարակները, Վոսփորի ափին ամէնէն հոյակապ դղեակները, արօտատեղիներն ու անտառները, Բերայի պողոտային ու փողոցներուն պալատանման շէնքերը, հայ ժողովուրդին Թուրքիոյ մէջ արժանացած հոգիի ու ինչքի ապահովութեան, բայց մանաւանդ ազատութեան ու անկախութեան ի նպաստ ամենացայտուն յիշատակարաններ եւ ապացոյցներ են։

11. Հակառակ անոր որ՝ աշխարհի ոչ մէկ մասին մէջ հայ «սաըլ - զատէ»ներու (ազնուական) որ եւ է կարեւորութիւն ընծայուած չէ, Թուրքերը ատոր ալ աչք գոցած են. Ղազար ամիրա, Արթին ամիրա եւ ուրիշներու նման հայ «սաըլ զատէ»ներուն այնքան յարգանք ընծայած են՝ որքան կ'ընծայեն իրենք՝ Հայերը։

Եւ այլն ...

Մէջտեղ դնելէ վերջ այս բաղդատութիւնները, մենք մեր կողմէ այլեւս որ եւ է խորհրդածութիւն չենք ըներ, եւ այս առթիւ դատավճիռը այսօր կը թողունք մեր յարգելի ընթերցողներուն, իսկ վաղը՝ պատմութեան, ու մեր խօսքը կարճ կը կապենք ...

Գանք հարցին շարունակութեան ..

Նախ, մեծ գոհունակութեամբ սա ճշմարտութիւնը յայտնեմ թէ Հայերը անկեղծօրէն գնահատած են այն երջանկութիւնն ու երախտիքը, որոնց արժանացած են Թուրք հողերուվրայ։ Մինչեւ 1861, թէ օսմանեան կայսրութեան եւ թէ Թուրք ժողովուրդին հանդէպ կատարեալ հաւատարմութիւն մը ցոյց տուած են։ Եւ ... այդ հաւատարմութիւնն ալ շատ գեղեցիկ կերպով վարած են նոյն ինքն Հայոց պատրիարքները, հայ կրօնաւորներն ու մտաւորականները։ Այն ատենէն որ, անոնք իրենց յարաբերութիւնները խզած են այն ռուսահայ քահանաներուն ու քոմիթէճիներուն հետ, որոնք քաղաքական գործերու միջամուխ են եղած ...

Օրինակ մը ...1844ին, Մատթէոս պատրիարք, ինչպէս կ'ըլլայ, հակում մը կը զգայ դէպի ցարականութիւնը։ Ղալաթիոյ կեդրոնական վարժարանին մէջ, կրօնական հանդէսի մը պահուն, կը յիշէ Ներսէս կաթողիկոսի անունը ... Ասիկա հաճելի չի թըւիր ծանրագլուխ եւ լաւ մտածող շատ մը Հայերու։

— Կաթողիկոսը ի՞նչ առնչութիւն ունի հայկականութեան (էրմէնլիք) հետ... Կաթողիկոսները քաղաքական գործիք մըն են ցարերուն ձեռքը։ Բաց ի իրենց անունէն՝ որ եւ է կապ չունին մեզի հետ։ Մենք՝ Թուրք Հայեր ենք. անոնց հետ յարաբերութիւն հաստատել կը նշանակէ այստեղի մեր հանգիստն ու խաղաղութիւնը վրդովել,— ըսեր էին։

(2)

(Թան - Միլլիէթ)

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ» ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

…ինչպէս գրած էինք, շաբաթ օր տօն-ւեցաւ «Դաշնակցութեան Օր»ը, …յօնիէթէ Սաւանթի մեծ սրահին մէջ: …Նախագահ ընկ. Գ. Բալայեան իր …բացման խօսքին մէջ շեշտեց.

— «Այսօր պարտք ունինք յիշելու մեր բոլոր մարտիկներն ու հերոսնե-րը, գործիչներն ու ղեկավարները, որոնք իրենց կեանքը անցուցին հերո-սական պայքարներու մէջ, բարձրա-ցան Հայաստանի լեռները եւ ինկան …ազատագրութեան ճամբուն վրայ: Ամբողջ 50 տարի չարան չարան …ինալով հերոսամարտներու մէջ, ա-…նք զարդարեցին հայ պատմութեան …էջերը, հասնելով մինչեւ Սարդարա-…պատ ու Ղարաքիլիսէ, որ փառքն ու …կը դարձան մեր ազատագրական …պայքարներուն: Բայց ո՞ւր են մեր …ազգային դրօշն ու զինուորները, ո-…րոնք պատուի կանգնէին Հայաստանի …մայրաքաղաքին մէջ: Դրօշը տարա-…գիր է, ինչպէս գաղափարական մար-…տիկը: «Մայր իմ, եթէ չպիտի մեռ-…նիմ ազգիս ու ժողովուրդիս համար, …ինչո՞ւ ծնար զիս»: Այսպէս ըսելով …մարտիկները բարձրացան լեռները …եւ երբեք չվերադարձան: Ցարգանք …մեր նահատակներու յիշատակին (մէկ …վայրկեանի յոտնկայս լռութիւն):

«Հ. Յ. Դ. օրը հայ քաղաքական …մտքի ու գաղափարի յաղթանակի օրն …է, հայ ժողովուրդի դարաւոր ձգ-…տումներու տօնը: 60ական Թուական-…ներու ռահվիրաները կ'երգէին՝ «Եր-…բոր բացուին դռներն յուսոյ», 1890ին …Դաշնակցութիւնը եկաւ եւ ըսաւ «Ոչ …թէ երբոր բացուին, այլ պէտք է …բացուին յոյսի դռները»: Դաշ-նակցութիւնը հայ ժողովուրդին միտքն …ու կամքը կը ներկայացնէ, քրքրեցէք …վերջին 50 տարուան պատմութիւնը, …հոն պիտի գտնէք Դաշնակցութեան …մարտական շունչը, բարոյական ոյ-…ժը, գաղափարական միտքը, եթէ …այդպէս չըլլար Դաշնակցութիւնը մե-…ռած պիտի ըլլար, ինչպէս մեռան ու-…րիշ հայ քաղաքական կուսակցութիւն-…ներ: Տարօնէն, Վասպուրականէն մին-…չեւ Սիւնիքի ու Արցախի լեռները հայ …ժողովուրդը մարտնչեցաւ որպէսզի …Հայաստան ազատ ըլլայ, այդ էր մեր …խէչը երէկ, այդ է նաեւ մեր խէչա-…ը այսօր եւ պիտի կառչինք առոր …մինչեւ որ իրականանայ մեր դարա-…ւոր երազը, ազատ եւ անկախ Հայաս-…տան»:

Ցետոյ խօսք հրաւիրուեցաւ ընկ. Վ. Համբարձումեան.

— «Տասնմէկ տարիէ ի վեր կը տօ-նենք «Դաշնակցութեան Օր»ը: Կը տօ-նենք, որովհետեւ հոն խորհուրդ մը կայ,— խորհուրդը Հայկական Յեղա-փոխութեան:

Ի՞նչ է հայկական յեղափոխութիւ-նը, ի՞նչ հետքեր թողուցած է ան մեր հոգիներուն մէջ եւ ի՛նչ ակօսներ բացած հայկական կեանքին մէջ: Յեղափոխութեան ծագման պատմու-թիւնը չէ որ պիտի ընեմ եւ ոչ ալ կանգ պիտի առնեմ բազմաթիւ հերո-սական դրուագներու վրայ: Ամէնքիդ ծանօթ են ատոնք: Հոս կ'ուզեմ փոր-ձել տալ հայկական յեղափոխութեան դիմագիծը:

Ամէնէն առաջ հայկական յեղափո-խութեան իրական եւ տեւական ար-ժէքն այն է որ օտարամուտ եւ ներ-մուծուած մտածողութիւն չէր, այլ հայկական ցաւերէն բխած ...... հի տուրք: Հայկական յեղափոխու-թեան երկրորդ նկարագիրն այն է որ անիկա միայն ու միայն ստեղծուեցաւ հայ ժողովուրդի ինքնապաշտպանու-թեան համար: Երրորդ հիմնական գիծն այն էր որ հայկական յեղափո-խութեան միջոցաւ ճշդուեցան հայեւ-թուրք յարաբերութիւնները. մէկին գոյութիւնը պայմանաւորուած էր միւսին մահով: Չորրորդ գիծը հայ յեղափոխականի նկարագիրն էր, յե-ղափոխական մը որ կուգար հայկ. բոլոր դասերէն, գիւղացիէն, մտաւո-րականէն, մինչեւ հոգեւորականը: Որով դարձաւ ազգային սեփականու-թիւն եւ հայ յեղափոխութիւնը կոթնե-ցաւ որակի ազնուութեան վրայ:

Հայկական յեղափոխութիւնն ու յե-ղափոխականը որդեգրուեցան Հ. Յ. Դաշնակցութեան կողմէ եւ այնուհե-տեւ մեր պատմութեան բեմին վրայ Հ. Յ. Դաշնակցութիւն եւ հայկական յեղափոխութիւն միաձուլուեցան ի-րարու: Հայ ռազմիկը մասնաւորա-պէս, որ այնքան փառայեղ դրուագ-ներ ստեղծեց, բացառիկ նկարագրով էր օժտուած: Անիկա չէր տեսած ոչ բանակ, ոչ զօրանոց եւ ոչ ալ ժամա-նակաւոր ծառայութիւն: Հայկական անհատապաշտ նկարագրի ցայտուն արտայայտիչն էր ռազմիկը, ոչ թէ չա-հի, այլ ինքնամերժ անձնուիրութեան ոգիէն մղուած: Անիկա աւանդաբար կարգապահ էր, բնազդաբար ողջա-միտ եւ անսահման վեհանձն ու հա-ւատաւոր: Կուսակցական դաւանանքը անոնց համար աւելի լայն ըմբռնում էր, քան սովորական մահկանացու-ներու մէջ: Անոնց երկու նուիրական սրբութիւններն էին ազգութիւն եւ հայրենիք: Երզնկացի Քեռին, Հրայր Դժոխքը եւ ուրիշներ մտած են Դաշ-նակցութեան դրօշին տակ՝ առաջ-նորդուած ազգի եւ հայրենիքի գաղա-փարով:

Այնուհետեւ Դաշնակցութիւնն է որ իր պատմութիւնը խառնած է ազգա-յին պատմութեան հետ: Մեր դատի պաշտպանութեան թէ ներքին եւ թէ արտաքին ճակատին վրայ հսկայա-կան աշխատանքներ է կատարած: Ան էր որ Եւրոպայի հանրային կարծիքին ճանչցուց Թուրքը: Իսկ Մերձաւոր-Արեւելքի ժողովուրդներուն համար յեղափոխական դաստիարակի դեր կատարեց: Պարսկական, նոյն իսկ օս-մանեան յեղափոխութիւնները չափ-ուած ձեւուած էին հայ. յեղափոխու-թեան վրայ: Մեր քաղաքական սա-ներէն են նաեւ Քիւրտերը:

Ներքին ճակատին վրայ Հ. Յ. Դաշ-նակցութիւնն է դարձեալ որ կանգ-նած է իբրեւ միակ պաշտպանը հայկ. դատի: Հայկական յեղափոխութեան յիմնամեակը իբրեւ առաջին արար մեզի տուաւ ներկայ Հայաստանը: Այսօրուան կորիզ Հայաստանը պէտք է ըլլայ պատուանդան ապագայի: Այսօր հարկադրուած ենք մասէն դի-մելու դէպի ամբողջը, կորիզէն դէպի ամբողջական Հայաստանը: Մենք պի-տի մտածենք ոչ միայն Նախիջեւանի, Ախալքալաքի, Լեռնային Ղարաբաղի մասին, այլ եւ սահմանէն անդին՝ Թրքահայաստանի մասին: Հայկական յեղափոխութեան վերջին արարուածը պիտի ըլլայ անկախ եւ միացեալ Հա-յաստանի իրականացումը»:

Օրուան գլխաւոր բանախօսն էր ըն-կեր Վ. Նաւասարդեան, որուն ճառին ամփոփումը հրատարակած ենք ա-ռանձին: (Տես Բ. էջ, Ա. նիւթ):

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերած էին Տէր եւ Տիկ. Ժորժ Շահպարոնեան, թառի վրայ նուագելով «Անուշ» օփերան, Պայաքի (Ղորղանեանի) եւ Մայր Ա-րաքսի, որոնք խանդավառ ծափերու արժանացան: Տիկինը կ'ընկերանար դաշնակով: Արտասանեց Տիկ. Վ. Վարպետեան «Սասնոյ հերոսներուն», իսկ Պ. Ս. Խաչակնեան երգեց «Մի-նակ ճամբորդ եմ», «Դլէ եաման» եւ «Քոյր իմ նազելի»: Բոլորն ալ ջերմ ծափեր խլեցին:

ՇՐՋՈՒՆ ԹՂԹԱԿԻՑ

«ՄՈՒՍԱՏԱՂԻ ՄԷՋ 40 ՕՐ» ԴԷՊՔԻՆ ՆԵՐՔԻՆ ԾԱԼՔԸ

Անթաքիոյ եւ շրջակայքի Հայերը կ'ըսեն. «Մեր լեզուին խօսքերուն կէսը հարազատ թուրքերէն է, մեր աւանդութիւնները եւ երաժշտու-թիւնը Թուրքերէն տարբեր չէ»: Ճումհուրիէթի Անտիոքի թղթակի-ցը կը գրէ այս խորագրին տակ.—

Սուէտիայէն յետոյ, ընկերներս զիս տարին նշանաւոր «Մուսա տաղ»ի մօտ գտնուող Պիթիաս հայկական գիւղը: Օդին, ջուրին եւ տեսարանին գեղեցկութեան պատճառով, այս գիւ-ղը Անթաքիոյ ամարանոցը եղած է: Նախապէս անգլիական հիւպատոսու-թիւն ըրած անձի մը կողմէ շինուած մեծ ու գեղեցիկ զբօսարանը կը նայի հանդիպակաց անտառոտ լերան եւ Անթաքիա - Սուէտիա ճամբուն վրայ:

Մեզի սպասարկող տեղացի Հայե-րը, Անատոլուի Թուրքերէնով կը խօ-սին եւ իրենց վարուելակերպով եւ խօ-սակցութիւնով՝ տարբերութիւն չու-նին Անատոլուի Թուրք գիւղացինե-րէն:

Երբեմն ալ իրենք իրենց մէջ Հայե-րէն կը խօսին, բայց ուշադրութիւն կ'ընեմ որ այս հայերէնը մինչեւ հիմա ականջիս վարժուած հայերէնը չէ: Այնպէս որ եթէ տասը բառին երեքը հայերէն է, հինգը Թուրքերէն եւ եր-կուքը դէչ արաբերէն է:

Այս այցելութենէս օգտուելով, տե-ղացի զարգացած Հայու մը հետ խօ-սակցութեան բռնուեցայ: Այս օրե-րուն, երբ խնդրոյ առարկայ է սան-ճագին ճակատագիրը, իր եւ իր արե-նակիցներուն քաղաքական տեսակէտը հարցուցի, եւ հետեւեալ պատասխա-նը ստացայ.

— «Մենք դարերէ ի վեր Թուրքե-րուն հետ ձուլուած ենք: Մեր լեզուին կէսը հարազատ Թուրքերէն է: Մեր սովորութիւնները, աւանդութիւննե-րը, երաժշտութիւնը, խօսքը Թուրքե-րէնէն տարբերութիւն չունին: Այսօր իսկ Թուրքերէնի շնորհիւ կը շահինք եւ կ'ապրինք: Հետեւաբար, մենք որ Թուրքերուն հետ մշակոյթի եւ շա-հու այսքան ամուր կապերով միա-ցած ենք, անկարելի է որ կարենանք բաժնուիլ Թուրքերէն: Սանճագի ճա-կատագրին Արաբ մը եւ կամ ո եւ է օ-տարական մը իշխելու տեղ՝ Թուրքե-րուն տիրապետութիւնը կ'ուզենք եւ այս ուղղութեամբ անոնց հետ միասին քալելէ չպիտի քաշուինք»:

Եթէ այս խօսքերը իմ տեսածներս հաստատելու բնոյթը չունենային, գա-նենք խորամանկ քոմփլիմաններ պի-տի նկատէի:

Պիթիաս գիւղը մտաւոր անցեալի պատմութիւն մը ունի: Երբեմն Թուրք մամուլին մէջ խնդրոյ առարկայ եղող «Քառասուն օր Մուսա տաղի մէջ» պատմութեան նիւթը այս գիւղացինե-րը կազմած են: Պատմենք.

Ընդհ. պատերազմի առաջին տա-րիներուն, ամէն կողմ եղած Հայերու տարագրութիւնը, հանդուցեալ Ճէ-մալ փաշայի 4րդ բանակի շրջանակին մէջ տեղի ունեցած չէր: Ուրիշ կարգ մը գիւղերու պէս, Պիթիաս գիւղի Հայերը հանգիստ կ'ապրէին: Օր մը, ծովէն տեսանելի բարձր կէտէ մը թշ-նամի նաւերուն նշաններ կը տրուին եւ նշանի գործիքը ձեռք կ'անցուի:

Կատարուած քննութեամբ կը հաս-կցուի թէ այս դաւաճանութեան հետ կապ ունին նաեւ Պիթիասցիները: Այն ատեն կառավարութիւնը Հայերը տա-րագրելու կը ձեռնարկէ, բայց չըս-պասուած ընդդիմութեան մը կը բա-խի: Ասոր վրայ գունդ մը զինուոր կը ղրկէ եւ կ'աշխատի զանոնք զսպել. բայց գունդին արար հրամանատա-րը, դրամի փոխարէն, տեղացի Հայե-րուն հետ հասկացողութեան կուգայ եւ անոնց «Մուսատաղ» փախուստը կը դիւրացնէ: Թէեւ նոյն գունդը լեռը պաշարուած կը պահէ, բայց թշնամի նաւերուն հետ անոնց նշանացի յարա-բերութիւններուն աչք կը գոցէ:

Վերջապէս քառասուներորդ օրը, ֆրանսական նաւ մը գիշերը ծովեզեր-քին կը մօտենայ եւ այդ Հայերը կը յաջողին նաւ ապաստանիլ: Պատերազ-մէն յետոյ, Պիթիասցիները կը վե-րադառնան իրենց գիւղը:

ՌՈՒԶՎԷԼԹ ՎԵՐԸՆՏՐԵԼԻ

Ամերիկեան նախագահութեան ընտ-րական պայքարը իր վախճանին կը մօտենայ: Քանի մը շաբաթէն Մ. Նա-հանգներու քաղաքացիները քուէատու-փերուն առջեւ պիտի հրաւիրուին, եւ պիտի վճռուի, թէ յառաջիկայ չորս տարիներու համար վիճակը Ռուզվէլ-թի՞ն պիտի ելլէ թէ Լանտընին: Այս անգամ լուծուելիք հակապատկերը ճակատագրական կարեւորութիւն ունի, քանի որ քաղաքական, մանա-ւանդ տնտեսական տեսակէտով ամե-նալուրջ խնդիրներ կան կարգադր-ուելիք: Խնդրական է Ռուզվէլթի «Նիւ Տիլը» (նոր կարգադրութիւնը), խնդրական է պետութեան իրաւունքը անհատական եւ հանրային գործունէ-ութեան տնտեսապէս խառնուելու եւ ուղղութիւն տալու նպատակով: Եր-կու դրութիւն կայ հիմա դէմ առ դէմ, կեդրոնացում կամ դաշնակցութիւն (centralisme կամ fédéralisme): Ռուզ-վէլթ Ամերիկայի քիչ մը խախտած տնտեսականը հաստատուն վիճակի վե-րածելու համար կը միտի ալ աւելի սաստկացնել կեդրոնացումի կամ պե-տութեան իրաւասութեան դրութիւ-նը, մինչ Լանտըն կը յարի դաշնա-կից Նահանգներուն գործելու ազա-տութեան ըստ դիպաց եւ ըստ պարա-գայից:

Բայց որքան որ լուրջ բաներու վը-րայ կը դառնայ խնդիրը, Եւրոպացի-ներուն համար յաճախ անըմբռնելի եղող ամերիկեան «կատակ»ը կամ զուարթախոհութիւնը արդէն կարծես կացութեան ... տէրը եղած է, եւ հի-մա դրութիւն, հին ու նոր կարգա-դրութիւն թողլով դէմ առ դէմ կը կա-տակաբանեն: Առաջնակարգ սինէմա-ներու աստղեր, օդանաւորդներ, մա-նաւանդ զբօսախաղորդներ իրենք զի-րենք երկու թեկնածուներուն եւ ա-նոնց քաղաքագէտներուն տրամա-դրութեան տակ դրած են, իրենց ա-նուններուն հմայքով մէկ կամ միւս կուսակցութեան դիրքը զօրացնելու համար: Նախագահ Ռուզվէլթ կրնայ իրեն համար իբրեւ մեծ յաջողութիւն արձանագրել, որ Ճէք Տէմփսի, ծան-րութեան բոլոր ախոյեաններուն կո-փամարտի ժողովրդային աշխարհա-հռչակ վարպետը, իրեն համար իբրեւ քարոզիչ ասպարէզ իջած է, մինչ, միւս կողմէ, Լանտըն, Ռուզվէլթի ախոյեանը, իր պաշտպաններուն մէջ կը հաշուէ Ողիմպիական յաղթական սեւամորթ Ճէս Օուընս:

Բացառաբար բնատիպ են Տէմփսիի ընտրական ճառերը: Լակոնական, շատ կարճ տեւող խօսքերու դրու-թիւնը ընդգրկած է կոփամարտիկը, հազիւ մէկ վայրկեան: Որոտընդոստ ծափերէ ընդմիջուած, Լայնից գեր-ման իմաստասէրին ոճով յայտարա-րեց սա լակոնիկ պատգամը.— «Նա-խագահ Ռուզվէլթ բոլոր հնարաւոր Նախագահներուն լաւագոյնն է: Ըն-տրեցէք զայն, այ մարդիկ, He is a swell guy»: Այս համոզիչ, ապացուցական փաստարկութիւնը կը կրկնէ ամէն նոր տեղ, քաղաք, գիւղ, որ երթայ քարոզութեան: Ահպին ընտրական շր-ջաններ կը կտրէ, եւ բնական է որ իր այս գործունէութեան համապատաս-խան վարձք մը ստանայ:

Երբ այսպիսի տեղեկութիւններ կ'ի-մանանք, խկոյն ժպտելով կը յիշենք այն ամերիկեան ֆիլմը, որուն մէջ ճազպանտի համակրելի երգիչ մը Նա-հանգի մը կառավարիչ կ'ընտրուի, ո-րովհետեւ անկեղծ մարդ է, սիրա-բուխ մէկն է— կ'ըսուի ֆիլմին մէջ— ճառ խօսող չէ, այլ ... կ'երգէ մի-այն:

Բայց այս վերջին շաբաթներուն երեւան պիտի գայ ամերիկեան նկա-րագրին ներքին ցայտուն մէկ կող-մը— այն թէ Ամերիկացին գիտէ սահ-մանը ճշդել, ճիշդ ժամանակին, լր-ջութեան եւ կատակին միջեւ, դադ-րեցնել ղիմակաւորներու պարը, եթէ կարելի է այսպէս ըսել, քանի որ վեր-ջապէս քուէն պիտի նետուի երկրին ճակատագրին համար:

Ճէք Տէմփսին կռուիը, խափշիկ Ճէս Օուընսի վազքը, ոստումը ոչինչ կ'արժեն, այդ բոպէին, երբ կարգը կուգայ լուրջին ու չափին պահան-ջին: X

«ԵՐԿԶԱՑՆ ԿԻՐԳԵՄ» ... Հետա-քրքրաշարժ գործիք մը հնարած է Գէմպրիճի հեռաձայնական աշխատա-նոցին տնօրէն Տոքթ. Ֆրանք Ճուէթ: Ոչ միայն կ'արտադրէ մարդկային ձայնը կրկնապատկելով զայն, այլեւ կնոջ ձայն մը առնականի կը փոխէ, սոպրանոն կը փոխարկէ աոփրանօի, եւ աօլօն կ'ընէ տուօ: Այսպէս միեւնոյն ան-հատը կրնայ, եթէ կամենայ, երգել.. երկձայն: Բնականաբար կատակերգա-կան յայտնութիւններու հանդէպ պիտի գտնուինք: Բայց դժբախտա-բար Պ. Ճուէթ կ'ուզէ որ իր գոր-ծիքը ծառայէ միայն մարդկային ձայնին վրայ բացառիկ ուսումնասի-րութիւններու:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՕՐ. ԱՆԱՀԻՏ ՏԷՐ ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆ

եւ

Պ. ԲԱՐԳԷՆ ՍԱՐԸ - ՔԷՇԻՇԵԱՆ

Ամուսնացած

Հոկտ. 1936, Քէմպրիճ (Ամերիկա)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՆԿԱՐԻՉՆԵՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Արուեստի գործերու վարչութեան կազմած քննիչ յանձնախումբը, Ա. Եղիազարեանի նախագահութեան տակ, վերջապէս ճշդեց այն նկարնե-րը, որոնք պիտի ղրկուին Փարիզ՝ ցուցադրուելու համար միջազգային ցուցահանդէսին մէջ: Պատանի նկա-րիչներու գործերէն Փարիզ պիտի ղր-կուին 12 տարեկան Նորիկ Ղազար-եանի Դունին գիւղը, Ծովը, Ճանա-պարհի եզերքին ընկերները, 13 տարե-կան Մ. Զօրեանի (Լէնինականէն) Ա-լիքներ եւ Ծով նկարները, 12 տարե-կան Մ. Գէորգեանի (Վաղարշապա-տէն) Գիշերը ծովու վրայ նկարը եւ ուրիշ իւղաներկ բնանկարներ:

ԽԱՆՋԱԾ ՏԱՓԱՍՏԱՆՆԵՐԸ

«Խորհ. Հայաստան» կը գրէ (15 սեպտ.).—

Ամէն անգամ, որ Ղաչաղանի մը-շակները կը կանգնին գիւղին ստորո-տը ինկած լերան կատարին ու կը նային յորձանուտ Դեբետին, մէկ խօսք միայն կուգայ իրենց շրթներուն. «Ջուրը կը հոսի անօգուտ, իսկ մեր անասունները եւ հողերը ծարաւէն կը պապակին»:

Ղաչաղան եւ Ծաթեր գիւղերուն ձո-րերուն մէջ ինկած լայն բացատտան-ներուն վրայ կարելի է տնկել այգի-ներ եւ մշակել բանջարանոցներ, սա-կայն ջուրի պակասը արգելք կը հան-դիսանայ: Դեբետէն մինչեւ այդ գիւ-ղերը ընդամէնը 3.5 քիլոմեթր է: Գիւ-ղացիները որոշած են իրենց սեփական միջոցներով ջրմուղ մը զետեղել, որ-պէսզի Ղաչաղանի եւ Ծաթերի ա-րանքն ինկած բլուրը վերածեն հան-գստեան պարտէզի: Ջուրի պակասը մեծապէս կ'ազդէ նաեւ անասնաբու-ծութեան զարգացման վրայ:

ԾԻԾԱՂ

— Սիրելի ամուսինս, քեզի խնդ-րանք մը ունիմ, եթէ զիս կը սիրես պիտի համակերպիս: Այսինքն մայրս նորէն մեզի այցելութեան գայ եր-բեմն:

— Քեզ կը սիրեմ այնչափ, որչափ կ'ատեմ քու մայրդ, թող գայ երբ ես բացակայ ըլլամ տունէն:

X

— Նշանածիդ ի՞նչ նուէր կը տա-նիս:

— Ոչինչ, պարոն:

— Բայց քաղաքավարական սովո-րութեան հակառակ չէ՞ս գտներ:

— Ես իբրեւ գործնական մարդ կը սպասեմ առնելիք դրամօժիտիս քանակութեան, անոր համեմատ նը-ւէր մը տանելու համար:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ըն-թեռնլի եւ մելանով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (13)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Քիչ ետքը պիտի իմանայի ամբողջ պատմութիւնը: Երիտասարդը տասը օրէ ի վեր բանտարկուած էր այդ թաքս-տոցին մէջ եւ շարունակ հաղորդակ-ցութեան մէջ էր թշնամիին հետ՝ շը-նորհիւ հեռաձայնի մը զոր Գերմանա-ցիները զետեղած էին զանգակատան կատարը՝ գրաւման շրջանին եւ գիտ-մամբ այնտեղ «մոռցած» էին զայն՝ նահանջի ժամանակ: Իսկ պառաւ կի-նը— յետոյ պիտի լսէինք ճշմարտու-թիւնը— բարեմտօրէն կ'այցելէր ա-նոր, որովհետեւ անկեղծօրէն համոզ-ուած էր թէ անգլիացի սպայ մըն էր. կնքակուր կը տանէր անոր եւ կը հա-ւատար որ այդ ձեւով ծառայութիւն մը մատուցած կ'ըլլար իր հայրենի-քին:

Լրտեսը Լոնտոնի ամէնէն ազնուա-պետական պանդոկներէն մէկուն նախ-կին տնօրէնն էր եւ Գերմանիա վերա-դարձած էր պատերազմի յայտարա-րութենէն երկու շաբաթ առաջ: Գաղտնի Սպասարկութեան մէջ մտած էր շնորհիւ իր անգլիերէնին եւ զին-ուորական կրթութեան:

Զերբակալութեան յաջորդ օրը զին-ւորական իշխանութեանց յանձնե-ցինք զայն: Չեմ գիտեր թէ ինչ պա-տիժ ստացաւ, որ եւ է տեղեկութիւն չունիմ այդ մասին: Վերջին անգամ զի՛նքը տեսայ երբ երկու սպաներու առաջնորդութեամբ կը մեկնէր դէպի անծանօթ ուղղութիւն մը: Ինքնա-շարժին մէջ նստած էր, մեր նայ-ուածքները իրար խաչաձեւեցին. բա-րեւ տուի իրեն, որովհետեւ քաջ մարդ մըն էր:

ԳԼՈՒԽ 5

«ՀԱՅԶԱՐԱՊԵՏ» ԼՐՏԵՍԸ
ԻՆՉՊԷՍ ՁԵՐԲԱԿԱԼԵՑՆԻՔ ԱՆՏՐԷ ՓՕԹՆԻ ԵՒ ՄԱՐԿՐԻԹ ՖՐԱՆՍԻՑԵԱՌ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Բրիտանական Ինթէլիճընսին մէջ պաշտօնավարութեանս ընթացքին շատ տարօրինակ դէպքերու ականա-տես եղայ, լսեցի մեծ քաջագործու-թեանց մասին, ծառայեցի տաղանդա-ւոր մարդոց հրամանին տակ, զանա-զան դերեր ստանձնեցի եւ հնարամիտ ու խորամանկ աշխատանքներ կատա-րեցի թշնամիին լրտեսական կազմա-կերպութեանց դէմ մաքառելու հա-մար: Այդ բոլորէն իմ վրաս բացառիկ տպաւորութիւն գործած է գերմանա-ցի լրտես մը որուն յանդգնութիւնն ու քաջութիւնը իսկապէս հիացում կը պատճառէին:

1916ի գարնան Սոմի ռազմաճա-կատն էր ան եւ քաշուած էր Ամիէնի շրջակաները գտնուող Վիլլէ Պրըթօն-նօ գիւղը. այնտեղէն կանոնաւորա-բար տեղեկութիւններ կը հաղորդէր գերման սպայակոյտին՝ մեր դիրքե-րուն կամ աշխատանքներուն մասին:

Ես ալ այդ միջոցին նոյն ճակատն էի Գ. զօրաբաժնին հետ, որ Ֆլան-տրէն Սոմ փոխադրուած էր օգնելու համար Դ. զօրաբանակին:

Գերագոյն իշխանութիւնները մեզի պատուիրած էին բացարձակ գաղտ-նապահութիւն բանակին շարժումնե-րուն մասին, որովհետեւ այդ օրերուն Սոմի ահաւոր յարձակողականը պատ-րաստութեան մէջ էր տակաւին: Բնա-կանաբար ամէն միջոց ձեռք առնը-ւած էր այդ տեսակէտէն եւ մեծ զգու-շութեամբ կը կատարէինք մեր աշ-խատանքները: Սակայն եւ այնպէս, հակառակ մեր բոլոր ջանքերուն, դաշ-նակից պետութեանց Ինթէլիճընսը հասկցաւ անմիջապէս թէ թշնամին ձեւ մը գտած էր եւ կարգ մը տե-ղեկութիւններ կը ստանար մեր զին-ուորական գործողութեանց մասին: Ամիէն քաղաքը հազիւ քանի մը մղոն հեռու էր մեր բանակատեղիէն եւ ճամբաներուն վրայ կատարած մեր հսկողութիւնը չափէն աւելի խիստ էր: Բրիտանական բանակներուն աջ կողմը կը գտնուէին ֆրանսական Զ. եւ Ժ. զօրաբաժինները, որոնց գաղտ-նի սպասարկութիւնը լուր տուաւ մե-զի թէ շատ յանդուգն լրտես մը գործի վրայ էր՝ մեր գիծերուն ետին:

Եւ օրին մէկը ռումբ մը ինկաւ մեր ռազմանիւթի մթերանոցներէն մէկուն վրայ: Բազմաթիւ զինուորներ սպան-նուեցան: Այդ «քաջագործութիւնը» վերագրեցինք նախ Ֆրանսացի սպայի մը, որուն մասին արդէն կասկած-ներ ունեցած էինք: Վեց ոտք բարձ-րութեամբ երիտասարդ մըն էր ան եւ ձախ աչքին պոչէն մինչեւ բերանին անկիւնը երկարող վէրքի նշան մը կար դէմքին վրայ:

Այդ դէպքէն շաբաթ մը վերջը, երկրորդ ռումբ մը քարուքանդ ըրաւ Մէոլքուրի երկաթուղին: Բարեբախ-տաբար անգլիացի զինուորներով լե-ցուն շոգեկառք մը, որ այդ գծին վրայէն պիտի անցնէր, մէկ ժամ ու-շացած էր, այլապէս մեծ թիւով զո-հեր տուած պիտի ըլլայինք: Քննու-թիւն կատարեցինք եւ նկատեցինք որ պայթումը տեղի ունեցած էր ժամա-ցոյց - ռումբով մը: Քանի մը օր ետ-քը գերմանական հեռարձակ հրետա-նին կրակ բացաւ մեր թնդանօթնե-րուն վրայ, որոնք գաղտնաբար պա-հած էինք մեր գիծերուն կռնակը եւ դուրսէն երբեք կարելի չէր տեսնել զանոնք: Թշնամին ի՞նչպէս կ'իմա-նար կամ կը տեսնէր որ մենք թնդա-նօթ ունէինք այսինչ կամ այնինչ կէ-տին վրայ: Անտարակոյս լրտես մը կար մեր գիծերուն մէջ, շատ վար-պետ լրտես մը որ մանրամասն ու ճշգրիտ տեղեկութիւններ կուտար Գերմանացիներուն: Պէտք է գտնէինք զինքը. երեսուն զինուորի մահուան պատճառ եղած էր ու եթէ չճապա-րէինք՝ կրնար ահաւոր վնասներ տալ մեր բանակին:

Վերոյիշեալ դէպքերէն մօտ մէկ շաբաթ ետքը, լուր ստացանք որ անգ-լիացի հազարապետի տարազով բարձ-րահասակ եւ դէմքին ձախ կողմը վէր-քի սպի մը ունեցող երիտասարդ մէ-կը կը յաճախէր Ամիէնի սրճարան-ներն ու պանդոկները: Ցետագայ քն-նութիւններով հաստատուած էր որ անիկա խօսած էր բազմաթիւ զին-ուորներու հետ, որոնք միամտօրէն տեղեկութիւններ տուած էին իրեն: Թէ ֆրանսական եւ թէ անգլիական Ինթէլիճընսներու փնտռտուքները որ եւ է արդիւնք չէին ունեցած:

Այդ անյաջող փորձերէն յետոյ, հը-րահանգ ստացայ որ քաղաքացիի տա-րազ հագնիմ եւ Ամիէնի մէջ փնտռեմ այդ վտանգաւոր լրտեսը: Չորս օր շարունակ ման եկայ քաղաքին սրճա-րանները, պանդոկները, կայարան-ներն ու այն բոլոր տեսակի ժամա-դրավայրերը ուր մեր զինուորները կը յաճախէին: Զկրցայ որ եւ է հետք գտնել:

Արդէն սկսեր էի յուսահատիլ, երբ բախտը ժպտեցաւ ինծի եւ Ամիէնի քաղաքապետարանին մէջ հանդիպե-ցայ Ֆրանսացիի մը որուն պատմեցի ցաւս:

(Շար.)

ԻՆՉԵ՞Ր Կ'ԲՌՆԱՆ ԻՏԱԼԻԱ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Միջազգային մամուլը եւ հանրային կարծիքը անհամբերութեամբ կը հետեւին Պերլինի մէջ կատարուած է խորհրդակցութեանց, Իտալիոյ արտաքին նախարարին այցելութեան առթիւ: Բոլորին կարծիքով, Հիթլէր եւ Մուսոլինի կարեւոր ծրագիրներ ունին աչքի առջեւ, աւելի սերտ գործակցութիւն հաստատելու համար: Նախարար Չիանօ, որ Մուսոլինիի փեսան է, իր կինը Պերլին ղրկած էր քանի մը մը ամիս: Ամբողջ երեք օր պիտի խորհրդակցի Գերմանիոյ արտաքին նախարարին եւ ուրիշ պաշտօնատարներու հետ, քաղաքական հարցերու մասին, իսկ շաբաթ օր պիտի ընդունուի Հիթլէրի կողմէ: Խորհրդակցութեանց գլխաւոր նիւթերն են. — Գործակցութիւն Եւրոպայի մէջ.— Երկու պետութեանց դիրքը՝ Ազգերու Դաշնակցութեան հանդէպ. — փոխադարձ օգնութիւն.— Կեդր. Եւրոպայի եւ Միջերկրականի խնդիր. — Եթովպիոյ գրաւման ճանաչումը՝ Գերմանիոյ կողմէ.— Երկու պետութեանց քաղաքականութիւնը՝ Սպանիոյ ազգ. կառավարութեան հանդէպ են.:

Տարակոյս չկայ թէ պիտի քննուի նաեւ հակաբոլշեւիկ պայքարի խնդիրը, որուն մէջ շատ վճռական դիրք բռնած է Գերմանիան: Մինչ գերմանական եւ իտալական թերթերը ցնծութեամբ կ'արձանագրեն երկու երկիրներուն գործակցութիւնը, Մոսկուայի թերթերը չափազանց դժկամակ դիրք մը բռնած են: Այս առթիւ կ'ըսեն թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա անձնատուր եղած են Գերմանիոյ, սպանիական հարցին մէջ:

*** Մուսոլինի Միլան պիտի այցելէ հոկտեմբեր 30ին, ֆաշականութեան 14րդ տարեդարձի տօնակատարութենէն վերջը: Միլան ֆաշականութեան օրօրոցն ըլլալով, մեծ կարեւորութիւն կը տրուի այս այցելութեան:

ՑԱՆՑԻՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՔՐԷՏԻ ՖՈՆՍԻԷԻ հոկտեմբեր 15ի վիճակահանութեան մէջ 100,000 ֆրանք շահած է 626,251 թիւը (1903), 50,000 ֆրանք ալ՝ 239,652 թիւը (1911):

ԱԾՈՒԽԻ ՆՈՒԱԶՈՒԹԻՒՆԸ զգալի կը դառնայ ամբողջ Ֆրանսայի մէջ: Հանքատէրերու Դաշնակցութիւնը այս տագնապը կը վերագրէ աշխատանքի ժամերու կրճատման եւ վճարովի արձակուրդի ու վերջին գործադուլներուն: Յունիսէն Սեպտեմբեր հիւսիսային նահանգներու արտադրութիւնը 589,000 թոն պակաս եղած է 1935ի նոյն ժամանակաշրջանի արտադրութենէն (տնական ածուխ):

33 ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒԵՐ 500 զինուոր փոխադրեցին Ատոիս Ապէպայի մօտերը, պատժելու համար ըմբոստ ցեղերը: Անցեալ յուլիսին այդ ցեղերու մարդիկը երեք իտալական օդանաւեր վար առնելով, բոլոր օդաչուները սպաննած էին:

ԱՆԳԼԻՈՅ աշխատաւորական կուսակցութիւնը նամակ մը ուղղելով Պ. Պօլտուինի, առաջարկեց անմիջապէս նիստի հրաւիրել խորհրդարանը, քանի որ միջազգային կացութիւնը ծանրացած է անցեալ յունիսէն ի վեր: Ըստ սովորութեան խորհրդարանին արձակուրդը կը վերջանայ հոկտեմբեր 29ին եւ հանդիսաւոր վերաբացումը տեղի կ'ունենայ նոյեմբեր 3ին, թագաւորին կողմէ: Նախարարական խորհուրդը որոշեց քննել այս առաջարկը, թէեւ հաւանական չէ որ ընդունի:

ՇՈԳԵՆԱՒ ՄԸ ԸՆԿՂՄԵՑԱՒ հոլանտական Հնդկաստանի բացերը: 250 ճամբորդներէն 72ը խեղդուեցան:

ՀԱԶԱՐ ԱԶՆՈՒԱԿԱՆ ԿԻՆԵՐ ձերբակալուեցան Մատրիտի մէջ, իբրեւ պատանդ: Բոլորն ալ արգելափակուած են երկու խոշոր շէնքերու մէջ: Իրենց ամուսինները եւ զաւակները կրցան զուրսէն տեսնել կալանաւորները եւ խօսիլ, բայց չկրցան մօտենալ: Հաւանական է որ ուրիշներ ալ ձերբակալուին:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ շոգենաւ մը 1000 թոն ցորեն, 124 թոն խողաճարպ, 75 թոն պահածոյ միս, 125 թոն խտացած կաթ, 323 թոն կարագ եւն. ցամաք հանեց Ալիքանթէ, Սպանիոյ հանրապետականներուն համար:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵԼՄՏԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ մասին վրդովիչ տեղեկութիւններ կը հրատարակեն Փարիզի եւ Լոնտոնի թերթերը: Սակարանն ալ ազդուած է: Կառավարութիւնը յաջորդ շաբթուան յետաձգեց ելմտացոյցին քննութիւնը: Հրատարակուած տեղեկութեանց համաձայն, տուրքերու հասոյթը աւելի քան մէկ միլիոն անգլ. ոսկի պակաս եղած է սեպտեմբերի ընթացքին: Կ'ըսուի թէ կառավարութիւնը կը քննէ դրամագլուխը տուրքի ենթարկելու խնդիրը:

75,000 ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐ համախմբուած են Հոփէյի մէջ (Չինաստան), «զօրաշարժեր» կատարելու համար: Չինական թերթերը սրբազան պատերազմ կը քարոզեն Ճափոնի դէմ:

15 ԿԻՆԵՐ ԹՈՒՆԱՒՈՐԱԾ ըլլալու ամբաստանութեամբ կը դատուի այրի մը, Լիէժի մէջ (Պելժիա): Նոր քննութեանց համաձայն, այս հրէշին առաջին զոհը եղած է իր ամուսինը, որ մեռաւ չորս տարի առաջ: Հրէշը, տիկին Պէքէր, 65 տարեկան է, օժտուած՝ մասնաւոր հրապոյրով մը: Թունաւորուած 15 զոհերը իր մտերիմներն էին, իբրեւ թէ ստամոքսի հիւանդութենէ մեռած:

ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒԵՑԱՒ Անրի Տորժէր, Ֆրանսայի Գիւղացիական ճակատին վարիչը, 24 ժամ բանտարկուելէ վերջը 100 հետեւորդներու հետ: Առջի օր գացած էր իր ընկերները արձակելու, բայց զինքն ալ վար դրին, ցոյցի մը հետեւանքով:

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐԱԿԱՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ 15 թերթեր արգիլուեցան Պուլկարիոյ մէջ:

ԱԾՈՒԽԻ ՆՈՒԱԶՈՒԹԵԱՆ հետեւանքով շատ մը գործարաններ փակուեցան Ռուպէ - Թուրքուանի մէջ:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէի եւ մասնակցութեամբ Մարսէյլի եւ արուարձաններու բոլոր ենթակոմիտէներու եւ խումբերու,

Միրայօժար մասնակցութեամբ տեղւոյս **S. F. I. O.**ի Բ. Մասնաճիւղի:

24 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Գրէպան Մարսէյէի ընդարձակ սրահին մէջ,

146 Chemin des Chartreux

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. ՎՐԹԱՆԷՍ ՂԱԶԱՐԵԱՆ

Կը բանախօսեն՝ LASSALARIÉ (Conseiller Général), F. MAILLE (Conseiller Général), J. FOSSE (Adjoint au Maire), F. MULTEDO (Avocat)

ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐՈՒՀԻ **Ն. ՔԻՊՐԻԹՃԵԱՆ**

Ներկայութեամբ ընկերվարական յայտնի ներկայացուցիչներու:

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ.—

Կազմակերպուած Լիոնի Վարանդեան կոմիտէի կողմէն

24 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Յրդ. թաղապետարանի սրահին մէջ,

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ **ԸՆԿ. Վ. ԶՈՒԼԱԼԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

ՕՐՈՒԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ

Կ'երգեն՝ ՕՐ. Ծ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, Պ. ԱՐԱՄ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ, Պ. ԳՈՒՐԳԷՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ (ալթօ)

Կ'արտասանեն՝ Ընկերներ Մ. ՄԻՐՋԷ եւ ԼԵՒՈՆ ԱԼԷՄԵԱՆ:

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ.— 25 ՀՈԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ԻՆ

ՍԷՐՔԼԸ ԿԱԹՈԼԻԿԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Ս. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին տեղւոյն կարող ուժերը:

Ծախքերու մասնակցութեան համար մուտք 1 ֆրանք:

Հ. Յ. Դ.

Դիւան

ՄԱՐՍԷՅԼԻ վաճագն խումբի ընկերական ժողովը տեղի կ'ունենայ 22 Հոկտ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ի, Դրօշակ ընկերութեան սրահին մէջ: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Շրջ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Մարսէյլի եւ արուարձաններու բոլոր ընկերները 25 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Շահրիկեան սրահին մէջ, կը խօսի ընկ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3,30ին, սովորական հաւաքատեղին:

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէն սնդամական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ երեք խումբերու ընկերները, այս կիրակի (25 Հոկտ.), կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

29 Նոյեմբեր, կիրակի գիշեր, ժամը 9էն մինչեւ լոյս,

Salle des Ingénieurs Civilsի սրահին մէջ.

19 Rue Blanche, Métro: Blanche et Trinité

Պիտի խօսին՝ ֆրանսացի եւ ուրիշ արհեստակից մասնագէտներ:

Հ. Ս. Միութեան կողմէ խօսք պիտի առնեն՝

Պ. Պ. ԳԷՈՐԳ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ եւ ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ:

Կը ցուցադրուին հայ սափրիչ-սափրիչուհիներու կողմէ պատրաստուած կանանց մազերու ամենավերջին նորաձեւութիւնները՝

ֆրանսական եւ հայկական թղթակիցներու ներկայութեամբ:

ԱՆՈՒՇԱՀՈՏՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՇԽՈՒՄ,

ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ՝ հռչակաւոր պարուհի HUGUETTE O BINի

եւ դաշնակահարուհի ANGÈLE ALICEի կողմէ (7 տարեկան)

14 ՀՈԳԻՆՈՑ ԸՆՏԻՐ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

Մուտք՝ արանց 8 ֆր., կանանց 6 ֆր.:

Տոմսերը կը ծախուին բոլոր սափրիչներու մօտ:

ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ

(Aigle d'Arménie)

ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

Հիմնուած 1936ին, **Récépissé de déclaration No. 1929, le 8 Juillet 1936**

Նպատակն է հայ նորահաս սերունդին մէջ զարգացնել ընդհանուր մարմնակրթանքը.

Մշակել երգի ճաշակը.

Պահել ու զարգացնել ընկերական եւ իրերօգնութեան կապը իրարու մէջ,

Պաշտպանել իր անդամակցութեան բարոյական եւ ընկերային շահերը:

ՀԱՅ

ԲՈԼՈՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆՑ

«ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ» Ակումբի վարչութիւնը կը խնդրէ Փարիզի եւ Շրջակայից բոլոր հայ կազմակերպութիւններէն առանց խտրութեան (հայրենակցականներ, միութիւններ, ընկերութիւններ, ակումբներ եւայլն), որ հաճին իրենց ճշգրիտ հասցէները տեղեկացնել Ակումբիս, հետեւեալ հասցէով.— Albert L. Achdjian F.P. 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Բ. ցուցադրասը (démonstration) տեղի պիտի ունենայ 22 Հոկտ. հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, Միութեան շքեղ սրահներուն մէջ, 7 rue Bernardin, Paris (5): Ներկայ պիտի ըլլան ֆրանսացի եւ իտալացի ծանօթ մասնագէտներ: կը խնդրուի օգտուիլ այս առիթէն:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe-LYON.

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (119)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

—o—

Կարծես ամբողջ երկինքը փուլ եկաւ Մարտոյի գլխուն: Ի՞նչպէս թէ բանալիները իր քովը չինէին, ինքը ողորմելի փինաջի մը... Լեզուն կապ ինկաւ, թէեւ երիտասարդ պաշտօնեան բարեմտօրէն կը ժպտէր իրեն նայելով:

— Ե..ե՛ւ... թէ կա-կա-թողիկոսը հր-հր-հր-հրաման...

Առանց սպասելու որ Մարտօն խօսքը վերջացնէ, զատախազի օգնականը խորհրդաւոր կերպով գլուխը օրօրեց եւ դուրս եկաւ դանէն՝ ինքնիրեն մըտածելով. «Եթէ այս ողորմելին ալ կաթողիկոսի հրամանէն կը խօսի, ուրեմն զուր աշխատանք է մեր կատարածը»:

Փինաջի Մարտօն աժան պրծելուն համար հազիւ թէ ուրախացած երկար շունչ մը քաշեց, երբ յանձնախումբի հետ եկած չորս ոստիկաններէն մէկը, վզակոթէն բռնեց դուրս բերաւ փողոց ու յանկարծ այնքան ուժեղ աքացի հասցուց խեղճի կռնակին, որ Մարտօն թաւալգլոր ինկաւ ջաղացքի առուին մէջ:

— Առ քեզի կաթողիկոսի հրաման,— մրթմրթաց ոստիկանը ու ճամբաբեց միանալ ընկերներուն:

Պաղ ջրի ակամայ լոգանքը սթափեցուց Մարտօն: Թերեւս տարիներէ ի վեր ուղեղը երբեք այնքան պայծառ չէր գործած, որքան այդ պահուն: Առուի մէջ երկնցած՝ Մարտօն վերյիշեց քիչ առաջ տեղի ունեցած սարսափելի ողբերգութիւնը, Սարգիս Աբօր տրորուած մարմինը, գազանացած Պոնտոլովսկի արիւնարբու դէմքը: Թրջուած կատուի մը արագութեամբ Մարտօն տեղէն վեր ցատկեց ու վազեց դէպի եկեղեցիի բակը:

Մարտօն մօտեցաւ ու բռնեց Սարգիս Աբօր ձեռքը: Մարմինը դեռ տաք էր. հազիւ նկատելի կերպով վիրաւորի կուրծքը կը բարձրանար ու կ'իջնէր:

— Վայ, տունդ չքանդուի, տէր-տէր,— ծերունիին մխթելով փսփսաց Մարտօն,— դեռ կենդանի է. ի՛նչ մեռելի նման առեր նստեր ես. գեղականին լուր տալու է, այգին տանինք,— ու առանց պատասխանի սպասելու՝ Մարտօն փողոց վազեց ու հանդիպած դուռը սկսաւ զարնել պոռալով.

— Հէյ, ժամ եկէք, ժամ եկէք...

Ինչպէս փեթակի մը մեղուները, երբ օտար ձեռք մը կը խառնշտկէ փեթակը, տզզալով-բզզալով դուրս կը թափին, այնպէս ալ ամայացած գիւղի տան դռները իրարու ետեւէ սկսան բացուիլ եւ կին, երեխայ՝ վարար գետի հոսանքի նման խուժեցին եկեղեցիի բակը:

Ժողովուրդը՝ սարսափէն շշմած՝ շրջապատեց մեռելի նման ինկած Սարգիս Աբերը: Պառաւ կիները առաջ անցան, շրջապատեցին վիրաւորը եւ ձայն ձայնի տուած՝ սկսան լալ, երբ դանէն ներս վազեց Սարգիս Աբեր որբեւայրի քոյրը՝ Ծալօն:

— Վայ, իմ ազիզ ախպերս, վայ իմ ասլան ախպեր, վախ, քոռնամ ես,— հեծկլտալով Ծալօն բազմութիւնը ճեղքեց ու մօտեցաւ:

Եթէ կիները ժամանակին չբռնէին զայն, վիրաւորի վրան պիտի ինկնար: Ծալոյի գալով մեղմ ողբը փոխուեցաւ մեռելատան մը վայնասունին: Երեխաներն իսկ, կիներու լացն ու կոծը տեսնելով՝ ձայներնին ձգած իրենք ալ սկսան լալ:

Ոչ ոք սակայն վիրաւորին օգնելու, զայն տեղափոխելու մասին կը մտածէր, մինչեւ որ Ալեքսան Ամին, խելքի գալով պոռաց կիներուն վրայ, որ մէկդի քաշուին:

— Տօ, թաղիք մը բերէք, այգին տանինք, դեռ ողջ է, շուտ թաղիք մը հասցուցէք...

Քիչ յետոյ Սարգիս Աբերը, թաղիքի մը մէջ երկնցուցած, դուրս բերին եկեղեցիի բակէն: Գիւղի նեղ ու ոլորուն փողոցէն անցած ժամանակ, լուր չունեցող հարեւաններն ալ տուներէն դուրս թափեցան ու միացան թափօրին, այնպէս որ երբ խճուղին ելան, գիւղի մէջ գտնուող գրեթէ ամբողջ ժողովուրդը ծանր ծանր կը յառաջանար դէպի Սարգիս Աբօր այգին:

Բազմութիւնը այգին հասնելով, հանդարտօրէն լեցուեցաւ դանէն ներս: Տնեցիք այդքան մեծ բազմութեան գալը տեսնելով, եւ մանաւանդ երկու կիներու թեւէն կախուած Ծալոյի աղեխարշ լացի ձայնը առնելով, դուրս թափեցան տնէն եւ վայնասուն մը փրցուցին: Դեռ եղելութիւնը իմացած չէին, բայց կը զգային, որ ծանր դժբախտութիւն մը պատահած էր: Բազմութիւնը հանդարտօրէն մօտեցաւ այգիի տանը:

Գէորգը, Վահէն ու Վարդանը այդ պահուն, այգիի վերի ծայրը, ծառի մը շուքին տակ նստած, կը լսէին Վահէի դէպի Տաճկաստան կատարած ճամբորդութեան պատմութիւնը, երբ տան կողմէն բարձրացող լացն ու ճիչերը լսեցին: Կանխազգալով ծանր պատահար մը, ոտքի ցատկեցին եւ վազէ վազ երկու րոպէէն հասան տան մօտ: Դրան առջեւ հաւաքուած բազմութիւնը կարծես կը խուսափէր Գէորգին նայելէ: Տան ներսէն կը լսուէր կիներու եւ երեխաներու լացը:

Վայրկեան մը սենեակի շէմքի վրայ քարացած մնաց Գէորգը: Կարծելով թէ հայրը արդէն մեռած է՝ յուսահատ աղաղակ մը արձակեց ու ինկաւ թախտի առջեւ, որուն վրայ կը հանգչէր վիրաւորը:

Վահէն ուշադրութեամբ վիրաւորը քննելով, նկատեց, որ դեռ կենդանութեան նշաններ կային Սարգիս Աբօր վրայ: Վարդանի օգնութեամբ գրեթէ բռնի սենեակէն դուրս հանեց Գէորգը ու տնեցիները եւ անմիջապէս վիրաւորի շորերը հանելով՝ սկսաւ պաղ ջրով լուալ վէրքերը:

Հապճեպով մէկը Երեւան ճամբուեցաւ բժիշկ Տէր Ցակոբեանը կանչելու համար: Վահէի մօտ ընկերն էր բժիշկը, Երեւանի յեղափոխական մարմնի անդամներէն մէկը:

Հետզհետէ ժողովուրդը սկսաւ ցրուիլ: Տղամարդիկ, կիներ կը հեռանային այդ տնէն, ուր մահը շուտով ներս պիտի մտնէր, կը հեռանային հոգիներուն մէջ ահաւոր սարսափ մը տանելով: Ի՞նչ պիտի ըլլէր այս բոլորի վախճանը: Ո՞ր ձեռքը պիտի բարձրանար պատժելու Սուրմալուի Գազանը:

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ

Երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ»

Փարիզի եւ Շրջանի Ցառաջի ցրուիչ

Պ. ԱՒԵՏԻՍԷՆ:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 23 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 23 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3251 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ «ՄԱՐԱՊԱ»ՆԵՐԸ

Անոնք որ ապրած են Թրքական գաւառներու, մանաւանդ «աբեւելեան նահանգներ»ուն մէջ, գիտեն թէ ինչ կը նշանակէ «մարապա»։ (Կամ «միրիպա»)։

Զուներոր (պրոլետար) հողագործներ էին «մարապա»ները։ Չունենալով ոչ հող, ոչ լուծք, ոչ ալ արօր կամ խոփ, անոնք իբրեւ հասարակ ճորտեր կը բանէին Թուրք եւ քիւրտ աղաներու կամ պէկերու արտերուն մէջ, յանուն պատառ մը հացի։

Այս տաժանակիր աշխատանքին լծուած էին ոչ միայն տղամարդիկը, այլեւ կիներն ու մանուկները։ Այս վերջինները, մանաւանդ կիները եթէ արտերը չերթային, կը ծառայէին աղաներու եւ պէկերու տուներուն մէջ, կերակուր եփելով, լուացք ընելով, կով կթելով, եւ ի հարկին կովու դեր կատարելով։

Արտն ըլլային թէ տունը, անոնք այլեւս տէր չէին ոչ իրենց աշխատանքին, ոչ ալ պատիւին։ Աղան կը տնօրինէր իրենց ճակատագիրը, աղան ալ կը վայելէր ամէն բան։

Վա՜յ, եթէ մէկն ու մէկը համարձակէր գլուխ վերցնել, ըմբոստանալ, այս տաժանքը ընդունիլ եւ միւսը մերժել։ Աղան ու իր «զօլամ»ները պատրաստ էին օրինակելի դաս մը տալու «կեավուր»ին, իհարկէ օգնութեան կանչելով հռչակաւոր «զապթիէ»ն ալ։ Չէ՞ որ իրար կը լրացնէին աղային «զօնախ»ն ու կառավարութեան «զօնախ»ը։

1912ին, երկու Դաշնակցական ընկերներ Կարնոյ դաշտին գիւղերը պտտած ատեն, կը հանդիպին Հինձք, և ժողովի հրաւիրելով գիւղացիները, կը խօսին անոնց տառապանքներու եւ տարրական իրաւունքներու մասին։

Սահմանադրութիւնը վերահաստատուած էր, բայց շատ քիչ բան փոխուած էր ինչպէս քաղաքական, նոյնպէս ընկերային-տընտեսական կարգ ու սարքին մէջ։ Աղան աղա էր նորէն, իսկ «մարապա»ն՝ նոյնքան սարուկ եւ թշուառ։

Անշուշտ երկու ընկերները կը ջանան միտքերը բանալ նաեւ այս ուղղութեամբ, կարելի եղածին չափ մատչելի բացատրութիւններ տալով։

Երկու օր չանցած, կուսակալը գանգատագիր մը կը ստանայ եւ բացատրութիւն կը պահանջէ։ Եւ երբ երկու ընկերները դարձեալ նոյն գիւղէն կ՚անցնին, այս անգամ կը դիմաւորուին բուն իսկ մարապաներուն կողմէ․

— Ինչո՞ւ կը խառնուիք մեր գործերուն։ Մենք մեր աղաներէն գոհ ենք, ցերեկն ալ կ՚աշխատինք, գիշերն ալ, մեր կիներն ու տղաքն ալ ծառայութեան կուտանք, դուք ի՞նչ կը խառնուիք… Աղան ինչ կ՚ուզէ ան կ՚ընէ, մենք դուրպան ենք աղային…

×

Այս պատմութիւնը կ՚իյնայ մեր միտքը, ամէն անգամ որ կը կարդանք մեր կարմիր-տոտիկ, ամէն պարագայի մէջ խատուտիկ հակառակորդներուն «տեսութիւններ»ը՝ Հայաստանի ներքին սահմաններու ընդարձակման կամ ուրիշ որ եւ է տարրական եւ տրամաբանական պահանջի առթիւ։

— Մենք սահմաններու խնդիր չունինք, կ՚աղաղակեն անոնք ամենայն լրջութեամբ։ Սահմաններու խնդիրը շատոնց լուծուած է… Նախիջեւանի եւ Ղարաբաղի ժողովուրդները իրենց ազատ կամքով կապուած ըլլալով խորհրդային Ատրպէյճանէն, ոչ ոք իրաւունք ունի անոնց պարտադրել բան մը, հակառակ իրենց կամքին ․․ Խ․ Հայաստանի սահմանները կը տարածուին աշխարհի մէկ վեցերորդ մասին վրայ…

Անհրաժեշտ չէ անուններ տալ։ Նոյն խօսքերը, աւելի կամ պակաս ուժգնութեամբ, կրնաք ամէն օր կարդալ ինչպէս «Խ․ Հայաստան»ի, «Պրոլետար»ի, «Կոմունիստ»ի կամ «Գրական Թերթ»ի, նոյնպէս արտասահմանի բոլոր հայատառ կարմրադրոշ օրկաններուն մէջ, Փարիզէն մինչեւ Ամերիկա։ Կրնաք լսել, նաեւ, բեմերու վրայ, ինչպէս պատահեցաւ քանի մը ամիս առաջ, երբ երկու աւետաբեր խմբագիրներ վերադարձան Երեւանէն, եւ պատմեցին Աղասի Խանջեանի անձնասպանութեան պարագաները։

Նոյնիսկ ուղեկից թերթեր ու «Հայաստանասէր»ներ նոյն կանչը կ՚արձակեն, աչքերը գոց եւ բերանները բաց․

— Մենք շատ գոհ ենք մեր աղայէն (հանճարափա՜յլ Սթալինէն)․ կ՚ուզէ կուտայ, կ՚ուզէ կ՚առնէ, ինչո՞ւ կը խառնուիք…

Մեր օրերու «մարապա»ներն են ասոնք, ուսումնակա՛ն, հայրենասէ՛ր եւ յեղափոխակա՛ն, որոնք յանկարծ կը փրփրին, եթէ մէկն ու մէկը համարձակի արդար դատ մը պաշտպանել, գոնէ քանի մը տարրական հարցումներ ուղղել։

— Ո՛չ․ դուք իրաւունք չունիք աղային «քէյֆ»ը աւրելու… Աղան տեղ ունի մեր գլխուն վրայ, դուք ինչացո՞ւ էք…

Երկու քաղաքացիներ կը համարձակին մրմնջել, հազար զգուշութեամբ․

— Մենք ալ աղան կը սիրենք, ան մեր աչքին լոյսն է… բայց … գոնէ աղերսագիր մը, ամենայն երկիւղածութեամբ։

— Ո՛չ, դուք թշնամիներ էք եւ գործիք ուրիշ թշնամիներու, գացէք ձեր գործին…

Երէկ՝ անճար եւ տգէտ մարապան արտ կը վարէր, այսօր՝ ազատ եւ գիտուն մարապան կը վարէ հանրային կարծիք եւ քաղաքականութիւն։

Ո՞վ պիտի համարձակէր պնդել թէ բան չէ փոխուած մեր աշխարհին մէջ։ Մանաւանդ ցամաքէ ցամաք նետուելէ վերջը։

Երէկուան թշուառ մարապան գոնէ չքմեղանք մը ունէր — անուսութեան եւ անօթութեան սարսափը։

Իսկ այսօրուա՞նը, — ազատ քաղաքացի՞ն, ուսումնական, յառաջ համալսարանական մարապա՞ն, որ կը յածի ազատ ափերու վրայ…

Շ․

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԿԸ ԲՈՂՈՔԷ ԵՒ Կ՚ԱՄԲԱՍՏԱՆԷ…

Իտալիան ալ պիտի միանայ

Գերմանական կառավարութիւնը պատասխանելով չէզոքութեան յանձնախումբին հարցումներուն, խիստ ծանուցագիր մը ուղղեց, որով ոչ միայն կը բողոքէ Խ․ Միութեան կողմէ եղած ամբաստանութեանց դէմ, այլեւ իր կարգին կը մեղադրէ Մոսկուան, իբրեւ աջակից սպանիական կառավարութեան։ Համաձայն պաշտօնական զեկոյցին, գերմանական ծանուցագիրը երկար ցանկ մը — եւ մանրամասն — կը ներկայացնէ, ապացուցանելու համար թէ Խորհրդ․ Իշխանութիւնը խախտած է չէզոքութիւնը, զէնք եւ ռազմանիւթ ճարելով Մատրիտի կառավարութեան։ Գերմանական ծանուցագրին առաքումէն անմիջապէս վերջը, Պերլինի մամուլը խառն յարձակողականի մը ձեռնարկեց Մոսկուայի դէմ, չեշտելով թէ անոր ամբաստանագիրը «զարհուրելի լրբութիւն մը կը ներկայացնէ, քանի որ սուտերէ կազմուած է»։ «Լօքալ Անցայկըր» կը գրէ — «Խորհրդային բռնաբարումներու մասին Գերմանիոյ ներկայացուցած փաստերը պիտի համոզեն յանձնախումբին բոլոր անդամները թէ Խորհրդային Ռուսաստան քաղաքական ռազմախաղ մը կը փորձէ եւ թէ երկար ատենէ ի վեր բացէ ի բաց բռնաբարած է չէզոքութեան համաձայնութիւնը։ Յաջորդ նիստին մէջ յանձնախումբը պիտի հարկադրուի քննել սա խնդիրը թէ Մոսկուա կը փորձէ պատերազմի վտանգ ստեղծել, զէնք ճարելով եւ խաղեր խաղալով յանձնախումբի գլխուն։ Յետոյ պիտի հարկադրուի միջոցներ ձեռք առնել, որպէսզի խորհրդային իշխանութիւնը նորէն անհիմն ամբաստանութիւններ չներկայացնէ ուրիշ պետութեանց դէմ»։

Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Իտալիան ալ պիտի միանայ Գերմանիոյ, նոյնիմաստ ծանուցագիր մը ուղղելով, թէեւ իր ներկայացուցիչը հոկտեմբեր 9ի փոթորկալի նիստին մէջ արդէն պատասխանեց Մոսկուայի ամբաստանութեանց։ Գերմանօ-իտալական այս գործակցութիւնը աւելի պիտի զօրանայ, քանի որ Իտալիոյ արտաքին նախարարը Պերլին կը գտնուի այս միջոցին, քննելու համար բազմաթիւ խնդիրներ։ Գերմանիա պատրաստուած է ճանչնալու իտալական կայսրութիւնը, Եթովպիոյ գրաւումով։ Իսկ երկու երկիրները կը պատրաստուին ճանչնալ Սպանիոյ աժամեայ (ապստամբ) կառավարութիւնը, Մատրիտի անկումէն անմիջապէս վերջը։

ԿԱՏԱՂԻ ԿՌԻՒՆԵՐ ՄԱՏՐԻՏԻ ՇՈՒՐՋԸ

Կառավարական զօրքին հակայարձակումը

Մատրիտի կառավարական զօրքը հակայարձակումի ձեռնարկեց հոկտ․ 21ին, եւ քանի մը մղոն յառաջ խաղաց, կատաղի կռիւներէ վերջը։ Շարժելով Թոլէտոյի ճամբուն վրայ, մայրաքաղաքէն 15 մղոն հեռու, հաւատարիմ զօրագունդերը յառաջ խաղացին դէպի Իլլէսքաս, վեց մղոն դէպի հարաւ, աջակցութեամբ թնդանօթներու եւ օդանաւերու։ Գիշերը անոնք յաջողած էին Իլլէսքասի շրջակայ գիւղերուն մէջ, մօտ մէկ մղոն հեռու՝ քաղաքէն արուարձանները մտնել, բայց չկրցան խորտակել ապստամբներուն տրամադրութիւնը։ Կառավարական զօրքը ուժգնօրէն ռմբակոծեց քաղաքը, հրդեհներ յառաջ բերելով։ Իլլէսքասը ինքնին մեծ նշանակութիւն չունի, զինուորական տեսակէտով, թէեւ կ՚իշխէ երկու փոքր ճամբաներու վրայ։ Բայց անոր վերագրաւումը պիտի բարձրացնէ Մատրիտի զօրքին եւ ժողովուրդին բարոյական կորովը։ Նոյնիսկ հակայարձակումի ձեռնարկելու իրողութիւնը կարեւոր դէպք մըն է։

Օտար թղթակիցներ կը հեռագրեն թէ բուն Մատրիտի մէջ ժողովուրդը թօթափած է իր թմրութիւնը, զգալով թէ թշնամին քաղաքին դուռները հասած է։ Կիներու ազգ․ կոմիտէն յայտարարութիւն մը հրատարակեց, յորդորելով որ Սպանուհիները կատարեն իրենց պարտքը։ «Յրախուսենք մեր տղամարդիկը որ կռուին։ Ամէն կին պէտք է պատրաստ ըլլայ տղամարդու մը տեղը բռնելու»։

Անձնասպանութիւնն՞ր ծագած են

Երէկ արձանագրած էինք զրոյց մը, որ կ՚ըսէր թէ Սպանիոյ վարչապետը սպանած է ծովային նախարարը, Ինտալէչիօ Փրիէթօ։ Սպանիական դեսպանատունը անմիջապէս հերքեց այս լուրը։

Տեղական թերթերը կը պնդեն թէ իսկապէս ծանր վէճ մը տեղի ունեցած է երկու նախարարներուն միջեւ, որոնք տուեր-առեր են, բայց զէնք չէ պարպուած։ Բանավէճի նիւթն էր Մատրիտի պաշտպանութիւնը — պաշտպանե՞լ թէ անձնատուր ըլլալ։ Թղթակիցի մը պատմութեան համաձայն, վարչապետը բանախօսութիւն մը կը կատարէր, յանձնարարելով զօրացնել մայրաքաղաքաքին պաշտպանութիւնը, եւ սուլուեցաւ։ Քիչ յետոյ խօսեցաւ ծովային նախարարը եւ ջերմապէս ծափահարուեցաւ, ըսած ըլլալով թէ ինք անհատապէս կուսակից է անձնատուութեան։

*** Պ․ Ազանա, Սպանիոյ հանրապետութեան նախագահը, Պարսելոնայի մէջ հաստատեց իր պաշտօնատունը։ Կինը Ֆրանսա եկաւ։ Այս առթիւ ճառ մը խօսելով, ըսաւ թէ անկարելի է որ Մատրիտը իյնայ։ «Մենք պիտի աշխատինք մինչեւ վերջնական յաղթանակ։ Քաթալոնիան Փաշականութեան գերեզմանը պիտի դառնայ»։

*** Հեռագրի մը համաձայն, ապստամբները գրաւած են Նավալքարնէրօն, որ ռազմագիտական շատ կարեւոր դիրք մըն է Մատրիտի ճամբուն վրայ։

Մ․ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ նախագահութեան կարմիր թեկնածուն առեւանգուեցաւ, երբ կը փորձէր ճառ մը խօսիլ։ Առեւանգիչները ինքնաշարժի մը մէջ դնելով թեկնածուն, Պրաուտըր, քաղաքէն դուրս հանեցին։ Առեւանգումէն առաջ հաւկիթի եւ լոլիկի տեղատարափի մը ենթարկուեցաւ։

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ Պելկրատ գնաց, խորհրդակցելու համար Խ․ Միութեան հետ եղած յարաբերութեանց մասին։ Կարծողներ կան թէ Փոքր Համաձայնութիւնը պիտի բաժնուի Մոսկուայէն։

ՓԱՅՏԱՀԱՏ ՄԸ ԽԵՆԴԵՆԱԼՈՎ իրարու ետեւէ սպաննեց կինը, երկու աղջիկները, տղան, երկու հովիւներ, եւ յետոյ լեռը ապաստանեցաւ (Մտորին Ալպեաններ)։ Բազմաթիւ ոստիկան զինուորներ կը հետապնդեն կատղած հրէշը։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՑԱՆՈՒՆ ԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ … ԿԵՂԾԻՔԻ

Բազմաթիւ գրողներ, փիլիսոփաներ, գիտնականներ, փաստաբաններ եւ երեւելի մտաւորականներ, վերջերս Լիթվինովի ուղղեցին նամակ մը, ուր կը կարդանք․—

«Երկու կարեւոր առիթներու մէջ, երբ ժողովուրդներու իրաւունքին եւ արդարութեան ճակատագիրը կը տնօրինուէր, ժընեւ թէ Լոնտոն, Եթովպիոյ եւ Սպանիոյ խնդրով, Խորհ․ Միութիւնն եղաւ որ լսելի դարձուց տիեզերական խղճմտանքի խեղդուած ձայնը։

Մենք, մտաւորականներս, Մշակոյթի Տան շուրջ հաւաքուած, պարտք կը համարինք արտայայտել մեր երախտագիտութիւնը հանդէպ Խորհ․ Միութեան, որ, ներկայ քաոսին եւ խաւարամտութեան մէջ, կանգնեցաւ պաշտպանելու համար խաղաղութեան, պատւոյ եւ արդարութեան անխորտակելի սկզբունքները»։

Եւ հիմա ստորագրութիւնները, — շա՛տ են, շա՛տ, այս քաւորները։ Յիշենք մէկ քանին․—

Անտրէ Ժիտ, Լիւք Տիւրթէն, Փիէր Աբրահամ, Լուի Լալուա, Փօլ Էլիւար, Փօլ Նիզան, Անտրէ Լոթ, Մարսէլ Քոհէն, Ժորժ Ֆուրնիէ, Ժորժ Ֆրիտման, Անրի Մինէօր, Փօլ Լապէրէն, Ռէժի Պլանշէր, Անտրէ Իւլման, Ժորժ Փիլման, Տիկին Հոլպէք, եւայլն, եւայլն։

Ինչպէս կը տեսնէք, խատուտիկ մարդիկ, որ գոյնզգոյն ցեղերու փունջի մը տպաւորութիւնը կը թողուն։

Ի՞նչ կ՚ըսեն այս մարդիկը․—

Թէ իրենց, այս չնաշխարհիկ եւ անզուգական մտաւորականներուն սիրտը վրդովուի՛ր է՝ տեսնելով որ Եթովպիան եւ Սպանիան չեն պաշտպանուիր։

Թէ կը հրճուին ու ծափ կը զարնեն՝ տեսնելով որ Մոսկովեան կարմիր աշխարհակալութեան ներկայացուցիչը կը խօսի յանուն ընկերային արդարութեան եւ ժողովուրդներու իրաւունքին։

Մենք սիրտ չունինք յիշեցնելու այս մարդոց թէ Մոսկովեան կարմիր աշխարհակալութիւնը, ինքն ալ իր կարգին, նստած է զապուն ժողովուրդի մը վզին, բռնաբարելով անոր պատմական իրաւունքները եւ մարդկայնօրէն ապրելու եւ ստեղծագործելու պայմանները։

Սակայն կ՚ուզենք յիշեցնել որ ուրիշ զազան մը խողխողեց, յօշոտեց, փղոտեց նոյն ժողովուրդին կէսը։

Եւ դուք, մտաւորականնե՛ր, ողջ էիք, ձեր խելքը ձեր գլխուն մէջ էր, կը տեսնէիք ու կը զգայիք, դատելու կարողութիւն ալ ունէիք, վէպ եւ եղերերգութիւն գրելու վարժութիւն ալ ունէիք։ Գոց գիտէիք նաեւ արդարութեան անխորտակելի՛ սկզբունքները, բայց լռեցի՛ք վստահաբար։

Ինչո՞ւ, ա՛յ ախոյեանները ժողովուրդներու իրաւանց, վասնզի յօշոտուած ժողովուրդը արգասաբեր դաշտ մը չէր, հէ՞։

Այո՛, ձեր նպատակադրութեամբ չհետաքրքրուեցաւ մեր նահատակներով, որովհետեւ քարիւղ չունէր մեր երկիրը, իսկ ձեր արուեստը չհետաքրքրուեցաւ մեր ժողովուրդով, որովհետեւ ձեր վէպն ու թատերգութիւնները առատօրէն սպառելու չափ բազմութիւն մը չէր ներկայացներ Հայկազանց ժողովուրդը։

Ձեր արդարութեան սկզբունքնե՞րը, — անունը գրական աշխարհակալութիւն է։ Անտրէ Ժիտերը կրնան շոյել ու շողոքորթել Խորհ․ Միութիւնը, որ աւելի քան 160 միլիոն բնակիչ ունի եւ վէպ կամ քերթուած քշելու համար ընդարձակ դաշտ մըն է, — գրական աշխարհակալութեան համար անհո՛ւն ասպարէզ։

Ըրէք ինչ որ կ՚ուզէք, քարիւղ ծծելու կամ վէպ քշելու համար՝ գրաւեցէք երկիրները եւ շողոքորթեցէք ժողովուրդները, բայց մի՛ խօսիք յանուն արդարութեան, մենք կը նանչնանք ձեզ, եւ թողէք որ անուանենք ձեզ, allez! դո՛ւք, վէպ ծախող չէրչինե՛ր, իսկ իմ անո՞ւնս, — անունն է այն գետին որ կրքանդէր ձեր կամուրջները եւ յաւիտենապէս պիտի փրփրի contre vos gueules.

ԱՐԱՋ

«ՃԵՐՄԱԿ ՇԱՊԻԿԱՒՈՐՆԵՐ»ՈՒ ԵՒ ԻՍԼԱՄՆԵՐՈՒ ԱՐԻՒՆԱԼԻ ԸՆԴՀԱՐՈՒՄԸ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Երկու Հայ կ՚իյնան եւ բազմաթիւ վիրաւորներ

Գրած էինք թէ հոկտեմբեր 11ին (կիրակի) արիւնալի ընդհարում մը տեղի ունեցած է Հալէպի մէջ, «Ճերմակ շապիկաւորներ» կոչուած կազմակերպութեան եւ Իսլամներուն միջեւ, եւ այս առթիւ սպաննուած են նաեւ երկու Հայեր։

Սուրիոյ վերջին թղթարերէն կը քաղենք հետեւեալ մանրամասնութիւնները այս դէպքի մասին․—

Շատ ցաւալի եւ արիւնոտ դէպք մը պատահեցաւ երէկ՝ կիրակի օր, քաղաքիս մէջ, որուն զոհ գացին քանի մը Հայեր եւ տեղացիներ ու վիրաւորուեցան շատեր։ Այս կսկծալի դէպքին ծնունդ տուաւ շատ աննշան վէճ մը։ Քանի մը ճերմակ շապիկաւորներ նպատակի մը համար հանգանակութեան կը ձեռնարկեն եւ կը դիմեն տեղացի մահմէտականի մը։ Այս վերջինը ոչ միայն կը մերժէ, այլեւ ծանր խօսքեր կ՚ուղղէ, պատճառ դառնալով վէճի մը, որ դժբախտաբար կը փոխուի կռուի։ Ճերմակ շապիկաւորները կը փախին եւ կ՚ապաստանին Կիւրինցիներու հայկական թաղը։

«Երկաթ շապիկաւորներ» եւ բազմահարիւր խուժանը այս անգամ կը յարձակին տուներու վրայ զէնքերով եւ ատրճանակներով զինուած։ Երկարատեւ բախումէ վերջ կը հասնին ֆրանսական ուժեր եւ ոստիկաններ եւ կը յաջողին ապահովել հանդարտութիւնը։ Բախումներու միջոցին սպաննուեցան հայ կին մը եւ տղեկ մը, ու երկու կողմէն եղան բազմաթիւ վիրաւորներ։

Ազգային կուսակցութեան տեղական գրասենեակը իսկոյն թռուցիկներ հրատարակեց ու ցրուեց ժողովուրդին՝ բոլորը հրաւիրելով հանդարտութեան ու պաղարիւնութեան, աւելցնելով որ դատարանը երեւան պիտի հանէ պատասխանատուները եւ պիտի պատժէ յանցաւորները։ Գրգռութիւնը կը շարունակուի։ Այսօր՝ երկուշաբթի առաւօտ, Ազ-Եօլի մէջ Հայ մը արձակման ենթարկուած եւ վիրաւորուած է։ Ֆրանսական ուժեր կը հսկեն շարունակ, տեղի չտալու համար նոր դէպքերու։

Հայերը այս բոլոր ցաւալի դէպքերու ընթացքին պահեցին կատարեալ չէզոք դիրք մը։ Հայերու վրայ գործուած յարձակումներն ու սպանութիւնները կը նկատուին թիւրիմացութեան արդիւնք։

*** Կռուի վայրին մօտ գտնուող քանի մը տուներու վրայ յարձակում գործուած է եւ բազմաթիւ մարդիկ, որոնց մէջ կը գտնուէին նաեւ երախաներ, դաշունահարուած են։ Տեղւոյն վրայ հասնող բազմաթիւ ոստիկաններ ոչինչ

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ․ էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԵՆ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

ԻՏԱԼԻԱ

Բանաստեղծ ըլլալս, ներշնչումի նստիլս եւ հիացական ու ներբողական քերթուած մը ստեղծագործելս կու-գայ, երբ Իտալիոյ մասին է որ պիտի խօսինք:

Իտալիա՛: Քսաներորդ դարու Իտալիա: Հիմնովին փոխուած եւ այլակերպուած Իտալիա, ուր այլ եւս անհետացած է «քա՛ղցր ծուլութիւնը»: Ուր կը փառաբանուի ուժը, ուր կը դարբնեն հզօր կամքեր: Կը կերտեն ուժեղ եւ տոկուն նկարագիրներ:

Ուր նոր սերունդը կ'օժտեն քաջութեան, անձնուիրութեան եւ չարքաշութեան երրեակ առաքինութիւններով:

Ուր «Առաջնորդ»ին եռարանեայ պատուիրանքը կը հրամայէ — հաւատալ, հնազանդիլ եւ պայքարիլ:

Հաւատալ թէ՝ մեծ է իտալական հայրենիքը, չարունակութիւնն է ան անցեալի հզօր կայսրութեան, ու վաղը պիտի ըլլայ դարձեալ հռոմէական աշեղ ու անսասան պետութիւնը:

Հնազանդիլ երկրին բոլոր օրէնքներուն, աստուածային երկիւղածութեամբ եւ առանց ամենադոյզն քննադատութեան:

Ու պայքարի՛լ: Պայքարիլ վասն մեծութեան իտալական հայրենիքի:

Իտալիա՛: Ուր պետը կը հրամայէ թէ ամէն մարդ, իւրաքանչիւր քաղաքացի «վտանգալից» պէտք է ապրի: Ասպարէզ կարդայ հակառակորդին: Մրցի եւ յաղթէ:

Պիտի հարցնէք թէ՝ ինչո՞ւ նման քերթողական գեղօնի մը բղձանքը երկրի մը համար ուր կիրարկուած ընկերային, քաղաքական եւ տնտեսական վարդապետութեանց ոգին թերեւս անհաշտ է ձեր կամ իմ ըմբռնումներուն հետ: Կրնայ ըլլալ:

Եւ սակայն անհերքելի իրողութիւն է որ, երկաթեայ եւ պաշտամունքի առարկայ անչափելի կամքի մը ուժը հրաշքներ կը գործէ, մարդկային գործունէութեանց բոլոր մարզերուն մէջ, 1922էն իվեր, Փաշական Իտալիոյ ծոցը:

Ուր նոր սերունդին ականջները կ'ունկնդրեն հանապազօրեայ սա կանչին. «Ոչ մէկ բան պետութենէն դուրս: Եւ ոչ մէկ բան պետութեան դէմ»:

Ուր նոր սերունդը պէտք է շատ լաւ իմանայ թէ՝ ոչինչ է ինք ընդհանուրին առջեւ, թէ ազգային շահը գերադաս է իր անձնական շահէն, թէ բոլոր ճիգերը եւ բոլոր նպատակները ազգին համար են, հայրենիքին համար են:

Ուր վերջապէս, արդի մանկավարժութիւնը միակ նպատակ մը կը հետապնդէ — պատրաստել լաւ քաղաքացիներ:

Քաղաքական եւ բարոյական դաստիարակութիւն՝ ամէն բանէ առաջ, ամէն բանէ վեր: Միտք զարգացնելու, խելք մշակելու խնդիր չկայ ֆաշական ուսուցչին սեղանին վրայ: Բարոյականի ուսուցիչ է ան, նախ եւ առաջ: Պարտականութիւնն է կերտել վաղուան քաղաքացիները:

Ֆաշական Իտալիոյ մէջ, տղան պետութեան կը պատկանի: Նոր սերունդը ազգայնացած, պետականացուցած է: Ան պիտի ծառայէ պետութեան: Պիտի պայքարի պետութեան համար:

Ու Մուսոլինի նոր սերունդին կը կոթնի: Որովհետեւ պատանիները ազգին ամենակարեւոր տարրը կը կազմեն: Որովհետեւ, միայն եռանդուն, խանդավառ պատանութիւնն է որ կը վերականգնէ ազգը: Որովհետեւ միայն պատանիին հաւատքի հուրն է որ «լեռներ կը տեղափոխէ»:

Ահա թէ ինչու, պետութեան թաթին մէջ կը գտնուի դաստիարակութեան բովանդակ գործը: Նոր սերունդը ձեւ ու մարմին կը ստանայ պետութեան հայեցողութեանց չափին վրայ:

Ու վա՛յ անոր որ կը ձգտի խորթ եւ ֆաշականութեան հետ անհաշտ գաղափարներու ազդեցութիւնը փորձել տղուն վրայ:

Միջազգայնականութիւնը չի կրնար թափանցել եւ պէտք չէ որ թափանցէ ֆաշական դպրոցներէն ներս: Կրթական ծրագիրները, մեթոտները, տեսութիւնները ազգայնական պէտք է ըլլան:

Ամէն բան Իտալիոյ համար եւ Իտալիոյ շուրջ պէտք է ըլլայ: Որովհետեւ, Իտալիա մարդկային համայն քաղաքակրթութեան «տիրուհին» է: «Իտալիա՛, նախ Իտալիա մանաւանդ, եւ Իտալիա ամէն բանէ վեր»: Որովհետեւ, Իտալիա «մեծ մարդերու» հայրենիքն է:

Պէտք է ջախջախել միջազգայնականութեան վնասակար, աղետաւոր սոփեստութիւնը, որովհետեւ ան կ'աւերէ հայրենիքը, կ'ըսէ Ֆաշականութիւնը:

Եւ որպէսզի պատանին չթուլնայ, չխաթարուի, պոռնկութիւնը վտարուած է ֆաշական Իտալիոյ փողոցներէն: Արգիլուած են պոռնկագրութիւնը եւ վրան բաց հանդիսութիւնները: Փողոցը բարոյական մաքրութենէ անցած է ֆաշական Իտալիոյ մէջ:

Մէկ նպատակի պէտք է ծառայեն բոլոր միջոցները — զարգացնել, մըշակել ազգին կենսունակ ուժերը:

Աննշան պէտք է ըլլայ ազդեցութիւնը զոր ծնողքները կրնան ունենալ իրենց զաւակներուն վրայ: Իսկ այդ չնչին ազդեցութիւնն ալ համերաշխ այն խոշոր ազդեցութեան հետ, զոր ֆաշական դպրոցը ունի տղուն վրայ:

Գերակշիռ է ֆաշականութեան ազդեցութիւնը իտալական արդի մանկավարժութեան վրայ: Կրթական ծրագիրները, մեթոտները, դրութիւնները եւ ուսուցիչները պետութեան խիստ հսկողութեան եւ հակակշռին ենթակայ են:

Ուսուցիչը Մուսոլինիի աշխատակից կը նկատուի: Ան է որ կ'առաջնորդէ նոր սերունդը՝ փոքր տարիքէն սկսեալ դէպի իտէալը Ֆաշականութեան:

Գիտակից իր պարտականութեանց՝ ան նուիրուած է պետութեան եւ նոր սերունդին: Շատ մեծ է անոր հմայքն ու ազդեցութիւնը տղուն վրայ: Եւ աւելի մեծ՝ նախակրթարաններուն մէջ, քան երկրորդական կամ բարձրագոյն վարժարաններուն մէջ: Ու աւելի մեծ՝ գիւղերը քան քաղաքները:

Կ'ընդունուի թէ՝ Փաշական Իտալիա պարտական է ուսուցիչներուն, իր նուաճումներուն, յառաջդիմութիւններուն եւ յաջողութիւններուն համար:

Կ'ընդունուի թէ՝ ուսուցիչն ու կղերականը մեծ դեր կատարեցին իտալ-եւհապէշ պատերազմին մէջ: Անոնք է որ վառ պահեցին հաւատքը դէպի «անսխալական» Մուսոլինին, դէպի վճռական յաղթանակը: Կարելի է ըսել, հետեւաբար որ այդ երկու տարրերը պատերազմի մասնակցեցան եւ իտալական յաղթանակը ապահովեցին: Ու այդ յաղթանակը դիպուածի մը արդիւնքը չէ: Ան ձեռք բերուեցաւ շնորհիւ այն նոր սերունդին, զոր կը կերտէր Փաշական ուսուցիչը, 1922էն ի վեր:

Նախակրթարաններու ուսուցիչներն ու ուսուցչուհիները, մեծ մասով, ժողովուրդին ծոցէն կը հասնին: Զաւակներն են՝ խոնարհ արհեստաւորներու, գործաւորներու եւ փոքր պաշտօնեաներու: Անոնց մէջ դեռ կը նըշմարուին, տեղ տեղ, հին սերունդէն մնացորդներ, որոնք, տարակոյս չկայ որ տակաւին չվարժուեցան դաստիարակչական նոր, ըսել կ'ուզեմ Փաշական մեթոտներուն:

Նախակրթութիւնը պարտաւորիչ է 6—14 տարեկաններուն: Անոնք որ կը փափաքին իրենք անձամբ դաստիարակել իրենց զաւակները, պէտք է վըկայեն թէ ձեռնհաս են այդ գործին: Ստենակալը քննիչին կ'անցընէ ցանկը բոլոր անոնց, որոնք պարտաւորիչ կրթութեան սահմանին մէջ կ'իյնան: Քննիչին զննութենէն վերջ, եթէ հաստատուի թէ կան որ չեն յաճախած դըպրոց, բացականերուն անունները կը ծանուցուին թաղապետարանին մէջ, ամբողջ ամիս մը: Պատասխանատուները եթէ չկարենան արդարացնել բացակայութիւնները, դրամական տուգանքի կ'ենթարկուին:

Ֆաշական Իտալիոյ մէջ, խառն նախակրթարաններու յաճախ չէք հանդիպիր: Պետութիւնը զանոնք արմատախլելու կը ձգտի: Ուրեմն, մանչ եւ աղջիկ իրարու հետ պէտք չէ ըլլան իտալական նախակրթարաններու մէջ:

Պետութեան ուրիշ մեծ հոգերէն ալ մին է կառուցանել արդիական դպրոցներ՝ ընդարձակ, լուսաւոր եւ օդաւոր:

Մարզանքի վարժութիւնը խոր արմատներ նետած է նոր սերունդին հոգիէն ներս: Ան կ'ապրի բացօթեայ: Իւրաքանչիւրը ըստ իր հակումներուն՝ կը սորվի սուր ճօճել, զէնք պարպել, լողալ, նաւավարել, ձի վազցնել, օդանաւ թռցնել, ինքնաշարժ քշել:

Նոր սերունդը աւելի առողջ է, աւելի կայտառ, աւելի ճկուն, աւելի գեղեցիկ քան նախորդները:

Ֆաշականութիւնը ամենամեծ կարեւորութիւնը կ'ընծայէ զինուորական կրթութեան: Ու հակազինուորական քարոզչութեան կ'ընդդիմանայ բոլոր ուժով:

Նոր սերունդը պէտք է փառաբանէ մեծ բանակը՝ ուժեղ եւ կարգապահ:

Ան փոքր տարիքէն զինուորութեան կը պատրաստուի: 11 տարեկանին՝ զինուորական տետր մը ունի: 18ին արդէն զինուորութեան ուղղակի նախապատրաստութիւնն է: Պարտաւորիչ անխտիր: Դպրոցներուն մէջ, զինուորական ուսուցում հիմնուած է: Դաստիարակութեան էական մասը կը կազմէ ան: Երեք շրջաններու բաժնուած է, համապատասխան՝ կրթութեան երեք աստիճաններուն — նախակրթարան, երկրորդական եւ բարձրագոյն:

Առաջին շրջանին, աշակերտը կը սերտէ զինուորական կազմակերպութեան նախնական գիտելիքները:

Երկրորդ շրջանին, անոր կը տրուին աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ բանակի մասին: Ու անոր մէջ կը մշակուին պատերազմիկի ոգին եւ կարգապահութեան, անձնազոհութեան զգացումները:

Երրորդ շրջանին, համալսարանականը, այն որ հայրենիքը վարելու կոչուած է, կը խորանայ այդ ուսուցումին մէջ: Ու ան կը ղրկուի համալսարանի վկայականէն, եթէ յաջող չանցընէ զինուորական ուսումին շրջանը:

Ու ի՞նչ է արդէն պալիլաներու գործը: Միայն դպրոցական հիմնարկութիւն մը չէ ան: Նոր սերունդը զինուորական կարգապահութեամբ տոգորելու վսեմ առաքելութիւնը ստանձնած է ան:

Պալիլաներու հսկայական գործը հիմնուած է 1926ին: Նոր սերունդին բանակն է ան՝ հինգ միլիոն պատանիներով: Ու բոլոր կազմակերպութիւնները, բոլոր ընկերակցութիւնները նոր սերունդին՝ անոր թեւին տակ մտած են: Մուսոլինի պետ: Ու կրթական նախարարութիւնը հսկիչ՝ անոր, պալիլաներու գործին:

Այս գործը գիւղերուն մէջ հաստատած է տեսական եւ գործնական դասընթացքներ, շինական զաւակներուն արհեստագիտական պահանջները գոհացնելու համար: Քաղաքներուն մէջ, կը վարէ զանազան դպրոցներ, ինչպէս մեքենական ելեկտրական շարժանկարի եւն.: Ապագայ նաւագներու տրամադրուած են դպրոց-նաւեր:

Ան ունի բազմաթիւ տուներ, տեսակ մը օջախներ մշակութային, մասնագարաններով, թերթերով, դասախօսութեամբ եւն.:

Ան է ստանձնած ֆիզիքական դաստիարակութեան պարտաւորիչ գործը՝ բոլոր նախակրթարաններուն եւ երկրորդականներուն մէջ:

Բայց, պէտք է ճշդել որ պալիլաներու գործը միայն ֆիզիքական դաստիարակութեան չէ լծուած, այլ նաեւ ինչպէս տեսանք արդէն քիչ առաջ, այն աշխատանքին, որ նոր սերունդը կը զինէ զանազան արհեստներով, կեանքի պայքարին համար:

Քրիստոնէական վարդապետութեան ուսուցումը մէկ ուրիշ հիմ կը կազմէ փաշական Իտալիոյ հանրային կրթութեան: Կրօնին մեծ տեղ կը տրուի փաշական նախակրթարաններուն մէջ: Ու անոր ուսուցումը պէտք է շարունակել երկրորդականներու ալ մէջ, պապին եւ պետին պատրաստած ծրագրին հիման վրայ: Ու կաթոլիկութիւնն է երկրին կրօնը: Կաթոլիկութիւնն է պետին կրօնը: Մուսոլինի մեծ յարգանք ունի կաթոլիկութեան հանդէպ:

Ինչո՞ւ: Որովհետեւ, կաթոլիկութիւնը Իտալացիին աւանդական կրօնն է: Որովհետեւ, կաթոլիկութիւնը իտալացի ժողովուրդի պատմութեան կապուած է: Որովհետեւ կաթոլիկութիւնը իտալական հողին դարբնած է ու կերտած:

Որովհետեւ, կաթոլիկութիւնը միայն իտալացի դպրոցականին միտքի կազմութեան կ'աջակցի: Ու ոչ մէկ բառ կրնայ զայն փոխարինել Իտալացիի աչքին:

Որովհետեւ, կը պնդէ իտալացի ուսուցչապետ մը եւ իմաստասէր մը, Իտալիոյ անկեալ վիճակին գլխաւոր պատճառը եղած է կաթոլիկութեան թուլացումը ժողովուրդին մէջ:

Ուրեմն, նոր սերունդին փաշական դպրոցը կաթոլիկ պէտք է ըլլայ:

Ուրեմն երկու հաւատքները, հաւատքը Պապին եւ Առաջնորդին հաւատքը, պէտք է իրար ամբողջացնեն նոր սերունդին հոգւոյն խորը:

ԱՐՇԱԻՐ ԽԱՆՃՅԱՆԵԱՆ

Խ. ՄԽՈՒԹԻՒՆ

«ՀԻՆ ՊԱՀԱԿԱԽՈՒՄԲԸ»

Լէնին ազդու եւ անողոք պայքար մը կը քարոզէր եւ կը գործադրէր իր հիմնած վարչաձեւին թշնամիներուն դէմ: Իր սեփական կուսակցութեան ծոցին մէջ վիճաբանութիւններուն առթիւ եւս մեղմաբարոյ չէր ըլլար: Բայց իր յեղափոխութիւնը կանխող հին յեղափոխութիւններուն դասերը վերյիշելով, Լէնին կը պահանջէր որ իր կուսակցութեան եւ մանաւանդ կուսակցութեան վարիչներուն շրջանակին մէջ բուռն ճնշումներ ու դիմում չըլլայ: Իր խորհուրդը այն էր որ անհամաձայնութիւնները, որքան ալ կարեւոր ըլլային, պէտք էր կարգադրել աւելի կամ նուազ բարեկամօրէն եւ, միեւնոյն ժամանակ, իր նոյն իսկ անմիջական աշխատակիցներէն չէր պահանջեր մտածումի բացարձակ նոյնութիւն: Ընդհակառակն, ոչ սակաւ առիթներու մէջ, կարծես կը փափաքէր որ առարկէին իր ըսածներուն, քննադատէին, վիճաբանէին:

Ողջութեանը իսկ, կուսակցութեան վարչականին մէջ շատ մը պայքարներէն զատ, ուրիշ ինչ բանի մէջ ալ որ ըլլայ, այդ կուսակցութեան պայքարողներէն ո եւ է մէկը իրեն վրայ պատիժ չէր հրաւիրեր, թէկուզ ոչ ծանր:

Երբ մեռաւ Լէնին, կը խորհուէր որ իր տուած օրինակին պիտի հետեւէին սիրով իր աշխատակիցները, այսինքն անոնք՝ որ Լէնինեան կամ Բոլշեւիկ «հին պահակախումբ» պիտի յորջորջուէին շատ չանցած: Մանաւանդ որ սովետներու կուսակիցները կանխաւ վստահութիւն գոյացուցած էին, թէ պետերը իրարու հանդէպ ներողամիտ են եւ պէտք է ըլլան, իրարմէ անբաժան ըլլալով հանդերձ, փոխադարձ անձնուիրութեամբ, որպէսզի շարունակէին եւ վերջնականապէս յաղթող հանդիսացնէին Լէնինի գործը, մինչդեռ, ընդհակառակն, նոր վարչաձեւին թշնամիները կը կարծէին թէ պետերը տարակարծիք պիտի ըլլային, եղբայրասպան կռիւներ ծայր պիտի տային, վարչաձեւին անկումը առաջ բերելով:

Հիմա կը հարցնենք.— Ի՞նչ եղաւ այն «հին պահակախումբը», Հոկտեմբերեան Յեղափոխութեան մեծանուն արհեստաւորին անհետացումէն ի վեր:

Գրեթէ պարտաւորիչ կերպով այս հարցումը ամէնուն բերանը կուգայ Մոսկուայի վերջին դէպքերուն հետեւանքով, տասնըվեցերուն դատավարութենէն վերջ՝ որ յանգեցաւ տասնըվեց գլխատումներու, եւ որոնց յաջորդեցին բազմաթիւ ձերբակալութիւններ, այնքան անակնկալ եւ անբացատրելի եղաւ նոյն ինքն դատավարութիւնը:

Ուրեմն աչքէ անցընենք Հոկտեմբերեան Յեղափոխութեան ամէնէն աչքառու անձնաւորութիւնները, զանոնք որ Լէնինի ամէնէն անմիջական գործակիցները եղան, զանոնք՝ որոնց կատակեց իր գործը, կրնանք ըսել:

Ոմանք մեռած են եւ իրենց աճիւնները կը պահուին կնքուած կարմիր Հրապարակին Պատին մէջ, Լէնինի Մաւսոլէնեան շիրիմին մօտիկը: Անոնք են.— Ծերճինսքի, Չեկայի հռչակաւոր պետը, Քրասին՝ Սովետներու առաջին դեսպանը Լոնտոն ու Փարիզ, Խ. Միութեան արտաքին վաճառականութեան կազմակերպիչը, Լունաչարսքի՝ որ առաջին ժողովրդավար քոմիսարը եղաւ հանրային կրթութեան համար. Քուպեիշեվ՝ որ գերակշիռ դեր մը խաղաց տնտեսական կեանքին կազմակերպութեան մէջ. Ֆրունզէ՝ որ Կարմիր բանակին գլուխը Թրոցքիին յաջորդեց:

Ֆրունզէի անունը մեր միտքը կը ձգէ Մոսկուայի մէջ ականջէ ականջ հծծուած պատմուածք մը: Հարիւրին հարիւր մօլեռանդ համայնավար մը թեկնածու համայնավարի մը քննութիւնը կը կատարէր.

— Մեր արդի սպարապետը՝ մարշալ Վորոշիլով որո՞ւ յաջորդեց:— Ֆրունզէին: — Որո՞ւ յաջորդեց Ֆրունզէ:— Թրոցքիին: — Իսկ Թրոցքի՞. ո՞ն որու յաջորդեց:

Թեկնածուն, երբ խնդիրը Թրոցքիի վրայ եկաւ, սկսաւ նեղուիլ: Սակայն կը փորձէ պատասխանել.— Ո՛չ ոքի, որովհետեւ ինք Թրոցքի առաջին պետը եղած էր ...—Ո՛ւս, մըմռաց քննիչը սարսափահար, քանի որ այսպէս թէ այնպէս, պատճառ եղաւ որ թեկնածուն հաստատէ թէ Թրոցքին եղաւ կարմիր բանակին առաջին պետն ու կազմակերպողը, ինչ որ հիմա բացարձակապէս արգիլուած է յիշել:

Յիշենք նաեւ, մեռեալներուն մէջ, Չիչերինը որ յաջորդեց .. նոյն Թրոցքիին արտաքին գործավարութեան պետի պաշտօնին եւ սովետներու փառքին պատուիրակը եղաւ Ճենովայի մէջ: Բայց Չիչերին, թէեւ տարիներով վարեց սովետներու արտաքին քաղաքականութիւնը, մեռաւ լքուած, մեկուսի, գրեթէ մոռցուած: Իր տըխուր հանգստեան վիճակին մէջ իր ունենալիք գաղափարներովը կասկածելի նկատուեցաւ եւ, երբ մեռաւ, Կարմիր Հրապարակին «պատ»ին պատիւը չունեցաւ ...

Անոր գործակիցը, Եօֆէ, որ տաժանակիր աշխատութեան մէջ էր երբ 1917ի յեղափոխութիւնը եկաւ, դատապարտուած ըլլալով իր ընկերվարական քարոզութեան համար, եւ որ յետոյ սովետական դեսպան եղաւ Պերլին, Վիեննա եւ Թոքիօ, որ մեծ դեր կատարած էր նաեւ Պրեստ-Լիթովսքի բանակցութիւններուն մէջ, շնորհազուրկ եղաւ, պաշտօնանկ, մեկուսացուած, եւ որ վերջ ի վերջոյ ինքզինքը սպաննեց ...

Ինքզինքը սպաննեց նաեւ Միխայիլ Թոմսքի, Լէնինի օրով քաղաքական գրասենեակին անդամ, եւ որուն այս վերջինը յանձնած էր գործաւորական սէնտիքաներու վարչութիւնը: Վերջին տասնըվեցերուն դատավարութեան առեն անոր անունն ալ խառնելով, անձնասպան եղաւ, երբ որոշուած էր իր ձերբակալութիւնը:

Միշտ Լէնինի ժամանակէն մնացած, Սերեբրիաքով եւս, քաղաք-

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ՝ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

Մինչ հարկ էր որ Կովկասի Հայերուն մտաւորականները մեծ գոհունակութիւն մը զգային իրենց ազգակիցներուն այս մտածումներէն ու այդ կերպով երջանիկ կեանք մը ապրելէն ընդհակառակն ձեռնարկած էին այդ երջանկութիւնը խանգարող գործերու:

Ասոր պատճառն ալ՝ Պալքաններու մէջ՝ օսմանեան հողամասին վրայ հիմնուող փոքրիկ կառավարութիւններն էին: Հայ մտաւորականները հիացած էին անոնց եւ արեւելքի այն վայրերուն մէջ ուր Հայերը խմբուած կ'ապրէին՝ «Հայկական պետութիւն» մը հիմնելու, ու այդ կերպով, հազարաւոր տարիներ առաջ թաղուած հայկական պատմութիւնը վերակենդանացնելու փափաքին անձնատուր էին եղած:

Շատ բնական է որ ազգ մը իր անցեալին կապուած մնայ եւ իր պատմական իրաւունքները փնտռէ: Բայց, հայ մտաւորականները այդ պատմական իրաւունքներու փնտռտուքին առեն շատ սխալած են: Ու բոլորովին սխալ դուռ մըն են զարկած: Այն պատճառով որ, իրենց պատմութեան մասին եւս անփոյթ կը գտնուէին: Նոյն իսկ կ'անդիտանային թէ տարիներ առաջ որո՞ւ դէմ սուր էր շարժած ազգային անուանի հերոս «Վարդան Զօրավար»ը (գրուած է թուրքերէն տառերով հայերէն: Վ. Ի.):

Ռուս Հայերու մտաւորականներուն դատնութիւն պատճառած էր այն ցուրտ վերաբերումը, զոր «Կովկասի Հայերու քաղաքական կեդրոնին» եւ մասնաւորապէս Ներսէս կաթողիկոսի (քաթակոս Ներսէս) հանդէպ ցոյց էին տուած Պոլսոյ մաքուր ու իրենց նկարագիրը քաղաքականութեամբ չապականող Հայերը ... Ու անմիջապէս ռուս եկեղեցիներուն մէջ սա տեսակ աղօթք մը բարձրացած էր. «— Ո՛վ Տէր ... դուն գթա հայ ազգին.. ու անիծէ Թուրքերը, որոնք Հայոց թշնամի են »...

Ասիկա աւաւասիկ, առաջին կրակն էր որ կը փչուէր Թուրքերուն ու Հայերուն միջեւ: Իսկ այդ կրակը կը տարածէին ռուս Հայերը, որոնք կը նախանձէին Թուրք Հայերուն հանգստութեանն ու երջանկութեանը:

Այդ կրակը մէկէն իմէկ բոցավառած էր ... Եւ,— ինչպէս արտայայտեցինք,— կախարդական բառի մը վիճակին էր հասած,—«Հայաստան»:

Ու այդ կրակը ցոյց տուած էր ցարականութեան դէպի Թուրքիա յառաջանալու ցանկութիւնը:

Պերլինի դաշնագրին 61րդ յօդուածը Հայաստանի ի նպաստ մեծ յոյս էր տուած ռուս Հայերուն: Ու շարժումը սկսած էր այլ եւս:

Այս շարժումը յղացած էր Մկրտիչ Խրիմեան, որ յետոյ պատրիարք ու կաթողիկոս էր եղած: Այս մարդը, որ գլուխն էր անցած հայ մտաւորականներուն, օգտուելով այն իրողութենէն որ Թուրքերը չեն միջամտեր Հայոց գործերուն, Վանի Վարագայ վանքին մէջ տպարան մըն էր բացած ...Ու հրատարակած էր «Արծիւ Վասպուրականի» (բնագրին մէջ ըսուած է՝ «Վասփուրական —Վան քարթալը») անուն թերթ մը, որ «հայկական անկախութեան» գաղափարը առաջին անգամ մէջտեղ նետողն էր եղած:

«Արծիւ Վասպուրականի»ն յեղափոխական գանկերու մէջ անմիջապէս շարժում մը արթնցուցած էր: Ալ անկէ յետոյ՝ Թուրքերուն դէմ մտաւոր ու գործնական «ճիհատ» մըն էր բացուած: Հետեւեալ գործերը կարգով իրարու էին յաջորդած:

— Կ'աշխատէին հայկական ամէնէն մեկուսացեալ անկիւններն անգամ տարածել Խրիմեանի հրատարակութիւնները, որոնք անկախութեան գաղափարը կը բովանդակէին:

— Հայ բանաստեղծները, «Հայաստան»ի համար բանաստեղծութիւններ կը գրէին:

—1865 թուականներէն սկսած՝ Թուրքիոյ սահմաններէն ներս— բայց մասնաւորաբար Արեւել. Նահանգներուն մէջ— զինեալ հայ չէթէներ կը տեսնուէին:

— 1869ին, Խրիմեան պատրիարք, առաջին անգամ ըլլալով, անհամաձայնութիւն մը կը հանէր օսմանեան կառավարութեան հետ ... Պատրիարքարանի եկեղեցիին մէջ խօսած իր քարոզներով դառն խօսքեր կ'ըսէր Թուրքերու հասցէին, ու կը խօսէր «զուլումին դէմ ըմբոստութենէ» ...

Թուրք Հայերը չփոթած էին ... Չէին հասկնար թէ Խրիմեան պատրիարք ո՞ր «զուլում»ներէն կը խօսի.. Ու վերջապէս, կռահած էին այդ մարդուն նպատակը:

Որպէսզի չենթարկուին այն պատուհասին զոր պիտի բանային ռուս Հայերը, անոնք ստիպած էին Խրիմեան պատրիարքը որ հրաժարի :

— Բայց, Խրիմեան պատրիարք միայն այդ քարոզներով բաւականացած չէր: Իրեն գաղափարակից մէկ քանի հայ գրագէտներու գրել տուած էր գրքեր, Հայոց պատմութեան երկեր եւ մանաւանդ դպրոցական դասագիրքեր, որոնք Հայաստանի ցնորքը կը զօրացնէին ... Եւ այս կերպով կրակոտ հունտ մը նետուած էր անմեղ հայ երիտասարդութեան միջեւ:

— 1874ին, երբ ռուսական բանակները մօտեցեր էին Պոլսոյ պարիսպներուն, նախկին պատրիարք Ներսէս Վարժապետեանն ու կարգ մը հայ մեծամեծներ, մարմին մըն է կազմեր ու այցելեր է ցար Նիքոլային: Շնորհաւորելէ յետոյ Թուրքերուն դէմ տարած յաղթանակը, յիշատակագիր մըն է յանձներ ... Ու խնդրեր է որ «Հայաստան» անունով «անկախութեան հուշակում» մը ըլլայ արեւելեան նահանգներուն, ուր Հայերը խմբուած կ'ապրէին. իսկ եթէ ատիկա անկարելի ըլլայ, արտօնուի որ այդ նահանգները տրուին ցարական կառավարութեան վերհսկողութեան ներքեւ:

— Ու դարձեալ Խրիմեանէն ու իր եւ րեք ընկերներէն կազմուած մարմին մը, նոյն նպատակով, Եւրոպայի քաղաքական կեդրոններն էր պտտած :

— Այդ շրջանին, յեղափոխական գաղափարները այլ եւս զօրացած էին ... «Արարատ - Արեւելք — Կիլիկիա» անուն գաղտնի ընկերութիւններ կազմուած էին: Բայց, այդ ընկերութիւնները միացած էին «կրթասէր ներ» անուան տակ, որպէսզի առանց Թուրքերը զգաստութեան մղելու, տարածուին ամէն կողմ:

(3)

(Թան - Միլլիէթ)

կան գրասենեակի (Փօլիթպիւրօ) այս միւս անդամը իբրեւ յանցապարտ բանտ նետուեցաւ: Կառավարութեան եւ կուսակցութեան մէջ կարեւոր դիրքեր գրաւած էր:

Աւոր նման իբրեւ յանցապարտ կէ-փէուի բանտը նետուեցաւ Լոնտոնի նախորդ դեսպան Սօքօլնիքով, որ 5 տարի սովետներուն ելմտական նա-խարարի պաշտօնը վարած է:

Փօլիթպիւրօյի ուրիշ անդամ մը եւ գործավարներու խորհուրդին նախկին նախագահ Ալէքսիս Րիքով, թէեւ օ-ձիքը ազատեց տասնըվեցներուն դա-տին հետ մեղսակցութեամբ ամբաս-տանութենէն, հեռագրական գործա-վարի պաշտօնը ձեռքէն առնուեցաւ, հիմա անբաղձալիներուն կարգը դա-սուած է:

Իբրեւ ընդդիմադիր չնորհազուրկ եղած է նաեւ նոյն գրասենեակին ու-րիշ մէկ անդամը՝ Պրեբրայենսքի, որ իբրեւ բոլշեւիկութեան տեսաբան աչքառու դիրք մը ունէր, ինչպէս նա-եւ փրոֆ. Րիազանով՝ որ Մոսկուայի մէջ հիմնեց Մարքս-Էնգէլս հաճարը, եւ որ հանրածանօթ է իր երկերովը ի մասին մարքսիզմի:

Երբ խորհինք թէ Զինովիեւ եւ Քա-մենեւ ալ հրացանի բռնուեցան, ի-րաւ մարդ հետաքրքրութեամբ կը հարցնէ թէ, ուրեմն ո՞վ կամ ի՞նչ մը-նաց «Հին Պահակախումբ»էն, հին յե-ղափոխութենէն: Թրոցքի ալ յաւիտե-նական աքսորեալ մը, որուն Եւրոպա-յի մէջ գտնուիլը անգամ աչքի փուշ եղած է Մոսկուայի:

Ամբողջ աշխարհի մամուլին մէջ հանրածանօթ եւ սովետներու պաշտօ-նական օրագրողը Քարլ Րատէք եւ Լոնտոնի Խորհրդային դեսպանատան զինուորական կցորդը զօրավար Փութնա, որ Կարմիր Բանակին լոյսե-րէն մին կը նկատուէր, չնորհազուրկ եղած են, եւ անոնց համար յոռեգոյ-նէն ալ կը վախցուի:

Ցանկը սատիճան մը ամբողջացնե-լու համար յիշենք Փարիզի նախկին համբաւաւոր Ռաքովսքին, կուսակ-ցութեան կեդր. կոմիտէին հին ան-դամներէն Սմիլկա եւ Լոմով:

Ցիշեցնենք նաեւ, թէ անցեալ տարի լուծուեցան «Հին Բոլշեւիկներու Ըն-կերութիւնը», «Հին քաղաքական աք-սորեալներուն Ընկերութիւնը»:

Այդ հին պահակներէն միմիայն Եօ-զէֆ Սթալինը կայ որ ինքզինքը չատ բարձրերը հանեց, մինչեւ վերը, եւ իրեն մօտ կը պահէ միայն իր հին ընկերներէն մէկ քանին, Վորոշիլով, Գալինով եւ Օրժոնիկիձէ: Ինքը Սթա-լին հռչակուած է ամէնէն հանճարեղ մարդը ոչ միայն իր ժամանակի, այլ բոլոր ժամանակներու, եւ յաճախ կոչ-ուած է պաշտօնապէս մամուլի մէջ ոչ միայն «մեր պետը», այլ նաեւ «մեր արեւը»...

Ասկէց ի՞նչ պէտք է հետեւցնել: Թերեւս պարզապէս սա՝ թէ պէտք չէ երդում ընել ոչ մէկ բանի վրայ...

Թարգմ. ***

ՓԱՏԻՒ ՊԷԹՀՈՎԷՆԻ.— Հիթլէրի հը-րամանով Համալսարանի քաղաքին՝ Պօնի մէջ եւ մեծ մասով իր կողմէ հայթայթուած դրամով յիշատակա-րանմըպիտի կանգնուի ի փառս «Վասն Անմահութեան», ի յիշատակ Մեծին Լուտվիկ Ֆոն Պէթհովէնի: Արձանը գործ Պրայըր անդրիագործին, պիտի ունենայ երեք մէթր բարձրութիւն: Յիշատակարանին պատուանդանը պի-տի ըլլայ կրանիթեայ:

ՎԻՔԹՕՐ ԷՄՄԱՆՈՒԷԼ «ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ»

Լոնտոնի Իվնինկ Սթէնտըրտին մէջ կը կարդանք.—

Ֆրանսական ներկայ կառավարու-թիւնը մեծ համակրանք չունէր Հռո-մի դեսպան կոմս տը Շամպրէօնի հանդէպ, որովհետեւ այս վերջինը մտերիմ յարաբերութիւններ կը մը-շակէր Լավալի հետ: Դեսպանին յա-ռաջացած տարիքը պատրուակ մը ե-ղաւ զայն հրաժարեցնելու համար:

Հիմա կառավարութիւնը խոշոր հարցականի մը առջեւ է: Շամպրէօնի յաջորդը, կոմս տը Սէնքանթէն չի կր-նար Հռոմ երթալ, որովհետեւ Մուսօ-լինի կը պահանջէ որ Ֆրանսայի հան-րապետութեան նախագահը դես-պանին յանձնարարականները ուղ-ղէ իր «սիրելի զարմիկին», ինչպէս նաեւ «Իտալիոյ Թագաւորին եւ Ե-թովպիոյ կայսեր»: (ԽՄԲ.— «Սիրե-լի զարմիկ» կոչականը յատուկ է վե-հապետներուն): Պետական շրջանակ-ները կը վարանին գոհացնել այդ պայ-մանը, քանի որ այդ ձեւով ինքնաբե-րաբար ընդունած պիտի ըլլան Եթով-պիոյ կցումը: Մուսոլինի պատասխա-նած է թէ դեսպանը աճապարելու պէտք չունի եւ կրնայ առ այժմ Փա-րիզ մնալ...

Բաւական զուարճալի է այս միջա-դէպը, մանաւանդ եթէ նկատի ունե-նենանք որ Իտալիոյ Թագաւորին լրիւ տիտղոսը կը պարունակէ նաեւ հետեւ-եալ որակումները — Թագաւոր Ե-րուսաղէմի, Թագաւոր Կիպրոսի եւ թագաւոր Հայաստանի, Մեծն Բրիտա-նիա կարեւորութիւն անգամ չի տար երբ Իտալիա վեհապետական իրա-ւունքներ կը վերագրէ ինքնիրեն՝ այն հողերուն վրայ որոնք ենթարկուած են անգլիական տիրապետութեան կամ հոգատարութեան:

Ռուսաստանի կառավարութիւնն ալ որ եւ է դժուարութիւն չի յարուցա-ներ, երբ «թագաւոր Հայաստանի» հին տիտղոսն ալ կ'ենթադրէ իրաւունք մը Խորհ. Միութեան մէկ հողամասին վրայ:

ԹՈՒՐՔ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

La Tribune des Nationsի թղթակիցը, ժէրար Թոնկաս, կը գրէ Էնկիւրիէն, 6 հոկտ. թուականով.—

Թուրքիոյ հետ մեր յարաբերու-թիւնները կը կրեն խոր անկեղծու-թեան մը կնիքը: Չկայ վէճ մը, որ մեղ բաժնէ ընդհանուր քաղաքականու-թեան, Միջերկրականի հաւասարակշ-ռութեան, պալքանեան դաշնակցու-թեան եւ Ասիոյ ներկայ գոյավի-ճակին մասին: Սակայն տնտեսական-րու այս համաձայնութիւնը չօշափե-լի արդիւնք չտուաւ տնտեսական աս-պարէզին մէջ:

Երկու երկիրներու միջեւ տնտեսա-կան փոխանակութիւնները կը կա-տարուին համաձայն 1929ի առեւտրա-կան դաշնագրին, որ երկարաձգուե-ցաւ 1933ին կնքուած կենցաղաձեւով: Արդ, առեւտրական զուգակշիռը, որ 1933էն առաջ Թուրքիոյ նպաստաւոր էր, յանկարծ բաց ունեցաւ կենցաղա-ձեւին կնքումէն վերջ: Ֆրանսայի գործադրած բաժնեցուցակի դրութիւ-նը եւ տարապայման արտօնութիւննե-րու իրաւունքը, որմէ տուժեցին մաս-նաւորաբար պտուղի եւ չոր բանջարե-ղէնի ներածումները, պատճառ դար-ձան չարունակաբար նուազեցնելու Թրքական արտածումները, որոնք այսպէս ինկան ամիսը 10 միլիոնէն մինչեւ 1 միլիոն: Այսուհանդերձ, Ֆրանսա, որ կը ներկայանայ իբրեւ պահանջատէր Թուրքիոյ, չահագր-գռուած է որ այս վերջինը, իր ար-տածումներով, կարենայ ապահովել իր պարտաչիջումը: Երիտասարդ հանրապետութիւնը այդ ուղղու-թեամբ գովելի ճիգեր կը կատարէ,— այսպէս Իշ Պանքասըն եւ Հողագոր-ծական Դրամատունը ներկայիս կ'ու-սումնասիրեն ծրագիր մը՝ կազմելու համար ընկերութիւն մը, որ պիտի գրաւի թուղ եւ չամիչ արտածել Ֆը-րանսա, վճարելու համար Ֆրանսայի առնելիքը, որ պահ դրուած է Հան-րապետութեան կեդր. Դրամատան մէջ: Այս անդամալուծուած դրամա-գլուխը, որ վերը յիշուած ձեւով՝ կը դառնայ գործածական, կը հասնի կ'ը-սեն 2 միլիոն թրքական ոսկիի:

Մաղթելի է, ուրեմն, որ Ֆրանսա-կան պատասխանատու իշխանութիւ-նը,— Թրքական հանրապետութեան պատասխանատու իշխանութիւնը ցոյց կուտայ արդէն իր բարեացակա-մութիւնը,— աշխատի ընդարձակել մեր գործառնութեանց շրջանակը, ամէն դիւրութիւն տալով որ զարգա-նան կատարելապէս: Շատ պիտի ցա-ւէինք, եթէ Ֆրանսա սխալ մը գործե-լով, փճացնէր Թուրքիոյ հետ մեր առեւտրական յարաբերութեանց դա-րաւոր աւանդութիւններն ու ճիգերը: Մենք չենք կրնար մոռնալ, արդարեւ, որ եթէ Ֆրանսա ԺԶ.— ԺԹ. դարե-րու ընթացքին, Արեւելքի հետ առեւ-տրական յարաբերութեան մենաշնոր-հը ունեցաւ, ատիկա կը պարտի Թուրքիոյ: Ճիշդ հիմա ժամանակն է, որ Ֆրանսա, մոռնալով սատիկ հար-ուածը՝ իբրեւ հետեւանք իր առանձ-նաշնորհներուն կորուստեան, աշխատի վերահաստատել իր դիրքը, ոչ ան-շուշտ փորձելով վերաշինել ինչ որ քանդուած է, այլ պատշաճելով ըս-տեղծուած նոր պայմաններուն: Քա-մալական Թուրքիան չի ճանչնար այլ եւս ոչ մէկ առանձնաշնորհ, խնամա-կալութիւն, միջամտութիւն, օտար ազդեցութիւն, սակայն կ'ընդունի, օրինական սահմաններու մէջ, ամէն գործակցութիւն, որ կրնայ նպաստել իր ազգային վերանորոգութեան:

Երկար ատենէ ի վեր, Խորհ. Մի-ութիւնը եւ Գերմանիան պատւոյ տեղ մը կը գրաւեն Թուրքիոյ մէջ՝ այն օ-ժանդակութեան տեսակէտով, որ Եւ-րոպա ցոյց տուաւ երիտասարդ հան-րապետութեան: Մեծն Բրիտանիան, իր կարգին, իր արեւելեան քաղաքա-կանութեան մէջ յանկարծական փո-փոխութիւն մը կատարելով, հասկցաւ թէ իր շահն իսկ կը պահանջէ հակիլ դէպի Թուրքիա: Նեղուցներու համա-ձայնութիւնը, որ իրաւունք կուտայ Թուրքիոյ հաստատելու Տարտանէլի ապահովութիւնը, կը վերահաստա-տէ անգլեւթրքական բարեկամութիւ-նը եւ ճամբայ կը բանայ գործակցու-ցութեան երկու երկիրներու միջեւ: Անգլիոյ Թագաւորին այցելութիւնը Պոլիս, հանդիսաւորապէս կը նուիրա-գործէ բարեկամական յարաբերու-թեանց վերահաստատումը: Վերջա-պէս անգլեւթրքական առեւտրական նոր դաշնագիրը փայլուն արդիւնք-ներ տուաւ: Մեծն Բրիտանիա աշխու-ժիւ կը պատրաստուի մեծ դեր մը խա-ղալու թրքական տնտեսութեան մէջ: Ու թերեւս, մօտիկ ապագային, հան-դիսատես ըլլանք անգլիական, գեր-մանական եւ ռուսական մրցակցու-թեան մը: Անգլիական ելմտական եւ ճարտարարուեստական բարձր շրջա-նակներու ներկայացուցիչներէն կազ-մուած առաքելութիւն մը հասաւ վեր-ջերս Թուրքիա, ուսումնասիրելու համար անգլեւթրքական գործակցու-թեան մը կարելիութիւնները մասնա-ւորաբար թրք. ճարտարարուեստա-կան ծրագրին գործադրութեան մէջ: Միւս կողմէ, կը հաղորդուի որ էն-կիւրի հասած է Պ. Սըմըրվիլ, բրիտա-նական պատուիրակութեան նախագա-հը միջազգային խորհրդարանական համագումարին մօտ: Պ. Սըմըրվիլ կ'ուսումնասիրէ թէ ինչպէս կարելի է չինել, անգլիացի ելմտագէտներու խմբակի մը կողմէ, Թուրքիոյ մեծ քաղաքներուն մէջ, պարտէզով շրջա-պատուած վիլլաներու թաղամասեր: Կարեւոր է նոյնպէս արձանագրել, որ Թուրքիոյ վարչապետը պիտի այցելէ Անգլիա:

Մինչ այս մինչ այդ, Ֆրանսա պիտի չարունակէ՞ մնալ յամառօրէն մեկու-սի:

ՃՐԱԳ ՄԸ ԵՒՍ ՄԱՐԵՑԱՒ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հինգշաբթի գիշեր 15 հոկտ. ժամը 11.30ին քաղաքիս Cours Belzunce պողոտային վրայ յանկար-ծամահ եղաւ Հայկ Արզումանեան, 32 տարեկան, Պոլսեցի: Դժբախտ երի-տասարդը վարչութեան անդամ էր Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ.ին, եւ տա-րիներէ ի վեր անոր եռանդուն աշխա-տաւորներէն մէկը: Հօր մը պէս կը գուրգուրար Հ. Մ. Ը. Մ.ի փոքրիկ անդամներուն վրայ: Բեռնաւորուած ընտանիքի վեց անդամներով, օրուան չարաչար աշխատանքէն յետոյ չաբա-թը երեք չորս օր իրիկունները մին-չեւ ուշ ատեն Միութեան ժողովա-տեղին էր, յաճախ մինակ: Կ'աշխա-տէր միշտ շուքի մէջ: Հինգշաբթի ի-րիկուն ալ երբ Միութեան ժողովէն տուն կը վերադառնար, գետին ինկաւ անշունչ:

Բնաւորութեամբ միշտ համեստ, երբ քննադատութիւններ կ'երեւային այս թերթին մէջ եւ մենք դժգոհու-թիւն կը յայտնէինք, ան միշտ իրա-ւունք կուտար «Յառաջ»ին, մեր ճակ-տին զարնելով մեր եւ Միութեան թե-րութիւնները, եւ կ'աշխատէր ամէն բանէ առաջ Միութեան բարոյականը բարձրացնել, զոհելով իր նիւթական եւ ֆիզիքական միջոցները:

Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին տեղի ունեցաւ թաղումը: Յուղարկաւորու-թեան թափօրին կը մասնակցէր խուռն բազմութիւն մը, Ֆրանսացիներու եւ Հայերու, որոնց խոր համակրանքը կը վայելէր դժբախտ երիտասարդը: Իր կորուստը խոր կսկիծ պատճառեց մարզական շրջանակներուն մէջ, եւ մեծ կորուստ մը եղաւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի համար:

Վարդան Քիւփէլեան

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ըն-թեռնլի եւ մելանով:

ՄԱՄՈՒԼ

ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ ԵՒ ԲՈԼՇԵՒԻԿՆԵՐԸ

Աթէնքի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խոր-հրդածութիւնները կ'ընէ այս խորա-գրով խմբագրականի մը մէջ (15 հոկտ.).

— «Օրինակ վերցնենք մեր գաղու-թը: Մինչեւ 1924 կուսակցական վէ-ճեր կային, բայց համերաշխութեան եւ գործակցութեան տրամադրու-թիւնը յաճախ կը սահմանափակէր վէճերը եւ կարելի կ'ըլլար ամուր յե-նարաններ ունեցող ազգային իշխա-նութիւն կազմել: Այդ օրերուն, դաշ-նակցական եւ հակադաշնակցական պայքարը սուր կերպարանք չունէր. մարդիկ խորութիւն չէին դներ Հայե-րու միջեւ: Դաշնակցականները հա-յութենէն դուրս հռչակուած չէին եւ իրր հեթանոս չէին հալածուեր:

Տրամադրութիւնները քանի մը չար-թուան մէջ փոխուեցան եւ կիրքերու փոթորիկ մը փրթաւ, երբ ներգաղ-թի յիսզօր Պ. Դ. Շահվերտեան Աթէնք եկաւ, ներգաղթի առաջին կարաւանը կազմելու համար:

Պ. Շահվերտեան Երեւանէն հետը բերաւ հակադաշնակցական պայքա-րի թոյնը, որ սրսկեց ամէն հիւղակէ ներս, թունաւորելով ամէնէն բարի եւ ազնիւ հոգիներն անգամ: Այս թոյնը հետզհետէ տարածուեցաւ բոլոր գա-ղութներուն մէջ: Մթնոլորտը ծանրա-ցաւ: Նախ պատահեցան մանր մունր դէպքեր, հանդէսներու եւ հրապարա-կային հաւաքոյթներու մէջ խռովու-թիւններ, ծեծ, քաշքշուք, խուճապ, որոնք պատրաստեցին մեծ դէպքերու գետինը: Ու մենք ունեցանք մէկէ ա-ւելի զոհեր, Սուրիոյ, Ֆրանսայի եւ Ամերիկայի մէջ:

Գաղթահայութիւնը մեղք չունի այս անցուդարձերուն մէջ: Ան զոհ մըն է. զոհն է համայնավար կուսակցութեան նենգամիտ դիւանագիտութեան, որ կը ձգտէր գաղութներու մէջ «համաշ-խարհային յեղափոխութեան» սերմեր սերմանել, ազգը լարելով ազգին դէմ:

Համայնավարութիւնը վարձկան եւ օտար ուժ մըն էր, որ մտաւ մեր մէջ խառնակելու եւ տակնուվրայ ընելու համար գաղութները: Ան չահագրգռ-ուած չէր մեր վարժարաններով, մեր եկեղեցիներով, մեր ազգային կազ-մակերպութիւններով: Անոր միակ մտահոգութիւնն էր տեւական գրգ-ռութեան մէջ պահել գաղթահայու-թիւնը, չոգիի վրայ պահել զայն, միշտ դէպքեր ստեղծելով եւ պայքա-րի տրամադրութիւնները սրելով, որ-պէսզի դիւրին ճամբով հասնի իր ա-ւերիչ նպատակներուն:

Որքան միամիտ էին անոնք՝ որ հայ համայնավարներուն հայրենասիրու-թեան եւ Հայաստանասիրութեան ան-կեղծութեան հաւատալով, անխտակ-ցաբար գործակցած էին եւ դիւրա-ցուցած անոնց աշխատանքը գաղութ-ներու մէջ:

Հայ համայնավարը ի՞նչպէս կրնար հայրենասէր եւ Հայաստանասէր ըլ-լալ, երբ կը գործէր հայ ժողովուրդի կոցութեան անտեղեակ եւ անոր շա-հերուն դէմ գացող Գ. Միջազգայինի հրահանգներով:

Այս ճշմարտութիւնը քիչ մը ուշ հասկցուեցաւ, երբ փոթորիկը պայ-թած եւ արիւնը հոսիլ սկսած էր, երբ միամիտներու աչքերը իրականու-թեան բացուեցան եւ սկսան տեսնել դէպքերը տարբեր գոյնով:

Այս ճշմարտութիւնը ուշ հասկցան մանաւանդ ռամկավարները, որոնք այսօր անողոք պայքար կը մղեն հա-մայնավարներուն դէմ, որոնց հետ քանի մը տարի առաջ գործակցելու եւ մէկ ճակատ կազմելու աններելի մեղ-քը գործած էին»:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Զ. Ո. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԽՆՋՈՅՔԸ

ՎԱԼԱՆՍ.— Զ. Ո. Միութեան մաս-նաճիւղին խնջոյքը տեղի ունեցաւ հոկտ. 18ին, կէսօրէ վերջ, ժամը 3ին: Ներկայ էր կոկիկ բազմութիւն մը, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» ակումբին մէջ:

Օրուան նախագահը ընկ. Ա. Տէր Սարգիսեան հանդէսը բանալով, բա-ցատրեց անոր իմաստը: Այս առթիւ խօսեցաւ երիտասարդական համա-դաշնակցութեան մասին, յոյս յայտ-նելով թէ շարժումը պիտի տարած-ուի ամէն կողմ:

Սեղանապետ ընտրուեցաւ ընկ. Յ. Տէր Սարգիսեան, յաջողութեամբ կա-տարելով իր վրայ ինկած պարտակա-նութիւնը: Ամէն սեղանի պարագ իր-կած էր իր կարգին մեներգ, խմբերգ եւ անեկդոտներ կատարել: Գրեթէ մրցումի եղած էին բոլորն ալ, որ-պէսզի հանդէսը փայլուն անցնի: Խը-րախոյս նապաստակ մը ամերիկեան ա-ճուրդի դրուելով, կնքահայրու-թեամբ ընկ. Յ. Տէր Սարգիսեանի, կարճ ժամանակի մէջ գոյացաւ կոկիկ գումար մը: Խնջոյքը վերջացաւ չատ տաք մթնոլորտի մը մէջ իրիկուան ժամը ութին «Բամ Փորոտան»ով:

Կ'արժէ գնահատել Զմի գործունէ-ութիւնը, իբրեւ երիտասարդական շարժում:

Պետրոս Խաչերեան

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՎԱԼԱՆՍ, 20 հոկտ.— Ինչպէս գր-ուած էր «Յառաջ»ին, Զ. Ո. Միու-թեան մարզական երկրորդ խումբի ֆութպոլի մրցումները վերսկսած են: Հոկտ. 11ին Պօմոնի մէջ ֆրանսական երկրորդ խումբին դէմ խաղացինք, խաղը շահեցանք 3—0ով: Իսկ հոկտ. 18ին կրկին այդ խումբին դէմ խա-ղացինք Վալանսի մարզադաշտին վը-րայ եւ շահեցանք 5—1ով:

Հայրենակիցներ, եկէք տեսէք, քա-ջալերեցէք մեզ պատանիներս, թէ ինչպէս եռանդով կը նետուինք խա-ղին մէջ, որպէսզի ցոյց տանք օտար-ներուն թէ մենք ինչ ուժ կը ներկա-յացնենք մարզադաշտին վրայ իսկ: 16րդ մրցումն է որ կը խաղանք, միշտ ալ յաղթական եղած ենք: Կեցցէ՛ Զո-մի մարզական խումբը:

Կ. Թէպոյեան

ՍՏԱՑԱՆՔ

LE CADAVRE MAQUILLE, La S. D.N. (Mars — Septembre). Par Victor Margueritte. Librairie Ernest Flammarion. 26, Rue Racine, Paris. Prix 15 francs.

Հռչակաւոր գրագէտին երկրորդ գիրքն է այս, նուիրուած Ազգաժողո-վին վիժման: Վ. Մարկրիթ մանրա-կրկիտ վերլուծումով մը պարզելով բոլոր պետութեանց ներքին եւ արտա-քին կացութիւնը, ներկայ քաոսին մի-ակ լուծումը կը գտնէ ժողովուրդնե-րու համերաշխութեան եւ եղբայրակ-ցութեան մէջ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (14)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

— Ի՞նչ, վէրքի նչա՞ն, զարմացաւ խօսակիցս. քենիս ագարակ մը ունի Վիլէ Պրըթոնէօյի մէջ. վերջերս անգլիացի հազարապետ մը առաւ տունը՝ իբրեւ վարձակալ. անցեալ կիրակի այնտեղ էի: Պահ մը տեսայ զինքը եւ հիմա կը յիշեմ որ վէրքի երկար սպի մը ունէր դէմքին ձախ կողմը...

Անմիջապէս ագարակին հասցէն ա-ռի, մարդուն պատուիրեցի որ չատա-խօսութիւն չընէ եւ ընչասպառ պան-դոկ գացի: Զինուորական տարազ հագայ, ատրճանակս ու դրպանի լու-սարձակս աչքէ անցուցի եւ նետուե-ցայ ինքնաշարժ հեծելանիւիս վրայ:

Քանի մը վայրկեանէն ագարակ հա-սայ. լռութիւն եւ ամայութիւն կը տիրէ չորս դին: Զակերտաւոր հազա-րապետը իսկապէս լաւ տեղ ընտրած էր: Մեքենաս մէկ կողմ քաշեցի եւ դաշտագողի հիւղակին ետեւը անցայ, հարեւանցի քննութիւն մը կատարելու համար: Ու զարմանքով տեսայ որ ա-գարակին պատէն անդին կը սկսէր ընդարձակ դաշտ մը, իսկ կէս մղոն հեռուն ալ կ'երեւար օդանաւի կայան մը:

Հիւղակին դուռը զարկի եւ դիմացս, սեմին վրայ գտայ գիւղացի կին մը: Բարի դէմքով ու բարի սրտով Ֆրան-սուհի մըն էր: Եթէ նոյն իսկ իր եր-դիքին տակ ապաստանող անձը վտան-գաւոր լրտես մը եղած ըլլար, վստա-հօրէն կրնայի պնդել որ այս պատ-ուական կինը մեղսակից չէր անոր: Այս համոզումը զօրացաւ մէջս, երբ սկսայ հարցաքննել զինքը:

— Այո՛, «հազարապետ»ը երեք չորս չաբաթէ ի վեր իմ տունս է. անունը ինծի անծանօթ է, բայց ըսաւ որ ան-դամ է անգլիական Ինթէլիճընսին, ինչպէս նաեւ տեղեկարեր սպայ՝ Ֆը-րանսական ու բրիտանական բանակ-ներուն միջեւ... Շատ քիչ անգամ կը տեսնեմ զինքը, որովհետեւ կէս գի-շերէն ետքը տուն կը մտնէ եւ երբեմն ալ առտուն կանուխ կը մեկնի... բարձրահասակ է եւ դէմքին ձախ կող-մը վէրքի նչան մը ունի... Մարնի ճակատամարտին վիրաւորուած է ե-ղեր... չեմ գիտեր հիմա ուր է... երկու օր առաջ ըսաւ թէ օդանաւով պիտի մեկնէր...

— Օդանաւը դիմացի կայանէ՞ն ե-կաւ, հարցուցի:

— Ո՛չ, ո՛չ, պարոն, երկու իրի-կուն առաջ մութը կոխած էր, երբ օդանաւ մը եկաւ իրեն համար...

Յետոյ բարեմիտ գեղջկուհին զիս առաջնորդեց «հազարապետ»ին ննջա-րանը, որ պարզօրէն կահաւորուած սենեակ մըն էր— երկու աթոռ, մէկ սեղան, մէկ հանդերձատուն եւ փոք-րիկ անկողին մը: Վարպետորդի լը-տեսը իր անձնական գոյքերէն ոչ մէկ բան չէր ձգած այնտեղ, ոչ իսկ օճառի կտոր մը:

Այս տեղեկութիւնները ստանալէ յետոյ, չունչս առի մեր Ինթելիճըն-սին գրասենեակը, ուր զարմանքով լսեցին պատմութիւնս:

— Վերջապէ՛ս, հասկցանք թէ որու հետ գործ ունինք, ըսաւ մեր սպա-սարկութեան պետը: Իր ինքնութիւնը տակաւին անծանօթ է մեզի, բայց պէտք է ընդունինք որ քաջ մարդ է... Շատ պարզ է լուծումը, օդանաւ մը զինքը վար կ'իջեցնէ միշտ եւ կը փո-խադրէ ֆրանսական կամ անգլիական գիծերուն ետին՝ համաձայն օրուան պահանջին... այդ է պատճառը որ երբեմն ֆրանսական, երբեմն ալ անգ-լիական տարազ կը հագնի... Ուրեմն գործի սկսինք... Ուստահօլ, դուն մեր կողմէն, իսկ տեղակալ Քաղէրնն ալ ֆրանսական Ինթէլիճընսին կողմէ ա-գարակը գացէք եւ սպասեցէք օդա-նաւին... չուտ...

Երկու պաշտօնակիցներս ճամբայ ինկանք եւ ժամ մը վերջը հասանք ա-գարակը. տեղաւորուեցանք այնտեղ եւ սպասեցինք՝ մէկ, երկու, երեք օր: Երրորդ օրուան առտուն հորիզո-նին վրայ նշմարեցինք թշնամի օդա-նաւ մը, որ հետզհետէ մօտեցաւ մե-զի եւ դաշտին վրայ քանի մը անգամ շրջան ընելէ յետոյ, դարձեալ վեր բարձրացաւ ու հեռացաւ: Ի՞նչ կը նշանակէր այդ պտոյտը դաշտերու ա-մայութեան վրայ: Արեւը ծագած չէր տակաւին եւ բաւական մութ էր. մեր ատրճանակները պատրաստեցինք եւ սպասեցինք՝ անձայն, անշշուկ: Կէս ժամ վերջը երբ արեգակին առաջին շողերը երեւցան, պզտիկ քայլերով յառաջացանք դէպի օդանաւի կայա-նը: Մեծ եղաւ մեր զարմանքը, երբ դաշտին մէջտեղը մեր ուշադրութիւ-նը գրաւեց սպիտակ կտաւի կոյտ մը. մօտեցանք: Հանելուկը լուծուած էր— անկարգել մըն էր որուն ծալքերուն տակ կը տեսնուէր մարդու մը արիւ-նաթաթախ դիակը:

Թշնամի լրտեսն էր, անգլիացի հա-զարապետի տարազով, իր կապոյտ աչքերը բաց էին դեռ, ծնօտակը կոտ-րեր էր ու դէմքին ձախ կողմը կ'երե-ւար դեռ վէրքին նչանը: Պատիժը գտած էր:

×

Պարբերաբար անգլիական Ինթէլի-ճընսին հրամանին վրայ «մասնաւոր գործեր» կատարելու համար աշխա-տակցած եմ ֆրանսական, պելժիա-կան եւ ամերիկեան իշխանութեանց հետ՝ այս վերջիններուն խնդրանքով:

Այսպէս. 1915ի գարնան ի պաշտօնէ Սէնթ՝ Օմէր կը գտնուէի: Այդ օրերը Հավրի ֆրանսական Գաղտնի Սպա-սարկութիւնը սկսած էր կասկածիլ պելժ չատ գեղեցիկ աղջկան մը վը-րայ որ կ'աշխատէր թէյարանի մը մէջ ուր ընդհանրապէս կը յաճախէին մեր զինուորները: Առաջին անգամ քաղա-քին ոստիկանութեան ուղղուած ան-ստորագիր նամակ մը կասկածելի դարձուց այդ աղջիկը: Նամակը մօ-տաւորապէս գաղափար մը կուտար ա-նոր ինքնութեան մասին — սպասու-հի է թէյարանի մը մէջ, անգլիերէն կը խօսի, Պելժիացի է եւ միշտ կա-րեւոր հարցերու մասին տեղեկու-թիւններ կը հարցնէ իր անգլիացի յա-ճախորդներուն:

Անհրաժեշտ էր քննութիւն կատա-րել եւ ստուգել այդ ամբաստանու-թիւնը: Ինծի յանձնուեցաւ այդ պաշ-տօնը եւ զինուորական տարազ հագ-նելով սկսայ ամէն օր այդ թէյարանը երթալ:

Աղուոր աղջիկ մըն էր իսկապէս. տաքարիւն, մօտ քսաներեք տարեկան, խոշոր, սեւ աչքերով, որոնք հրա-պուրել գիտէին: Տեսայ որ չատ լաւ անգլիերէն կը խօսէր եւ մտերիմ էր եւրոպ-գացող զինուորներուն հետ: Քանի մը օրուան մէջ ես ալ կանոնա-ւոր յաճախորդներու չարքը մտայ եւ կամաց կամաց սկսայ մտերմութիւն ցոյց տալ իրեն: Նկատեցի, սակայն, որ աղջիկը երբեք «նեղը ձգող» հար-ցումներ չէր ըներ ոչ ինծի, ոչ ալ միւս զինուորներուն:

(Շար.)

կրցան ընել. կառավարութիւնը պէտք տեսաւ ոստիկան զինուորներու միջամտութեան: Ոստիկանապետ մը ատրճանակի գնդակով վիրաւորուեցաւ եւ հիւանդանոց փոխադրուեցաւ:

Մեռեալներու թիւը հինգի կը հասնի, բայց քարէ, դաշոյնէ եւ գնդակներէ վիրաւորուողներու թիւը մօտաւորապէս 200 է, որոնց մէջ կը գտնուին տասնեակ մը Հայեր — պատահական անցորդներ:

*** Քրիստոնեայ կրօնապետներ ժողով մը գումարելով հետեւեալ յայտարարութիւնը հրատարակեցին, ուղղուած Հալէպի բնակչութեան.

— «Շատ կը ցաւինք «կիրակիի շուկան» պատահած տխուր խռովութեանց եւ դէպքերուն համար: Մանաւանդ աւելի կը ցաւինք որ այդ դէպքերը պատահեցան այն տեսակ ժամանակ մը երբ երկիրն ու ժողովուրդը ամէն ժամանակէ աւելի պէտք ունին եղբայրութեան ու միութեան: Մենք բոլորս մէկ հայրենիք ունինք, մէկ լեզու եւ մէկ ճակատագիր: «Կարգ մը միամիտներ կարծեցին թէ այս դէպքը արդիւնք է կրօնական վէճերու եւ տարակարծութեանց քրիստոնեաներու եւ իսլամներու միջեւ: Սակայն քննութիւնները կը ցուցնեն որ բոլորովին սխալ են այդ ենթադրութիւնները եւ զուտ անձնական եւ մասնակի խնդիրներու հետեւանք է ծագած դէպքը: Մեր բոլոր հայրենակիցները՝ իսլամ թէ քրիստոնեայ, կը հրաւիրենք հանդարտութեան եւ կը թելադրենք ըլլալ խոհեմ եւ զգոյշ: Միեւնոյն ժամանակ կը պահանջենք կառավարութենէն որ աններող ըլլայ պատասխանատուներու հանդէպ, որպէսզի օրինակ ծառայէ ուրիշներու եւ չկրկնուին նման ցաւալի դէպքերը»:

*** Կառավարութիւնը ձեռնարկած է խիստ քննութեանց՝ երեւան հանելու համար պատասխանատուները: «Ձերմակ շապիկաւոր»ներու ղեկավարներէն 21 ամբաստանեալներ ձերբակալուեցան եւ յանձնուեցան արդարութեան: Կան նաեւ ուրիշ ձերբակալեալներ: Բոլոր հետապնդումները կը կատարուին տեղական դատարաններու միջոցաւ:

Ընդհ. Ապահովութեան պետ Պ. Տիւպէք, պատասխանելով ազգայնականներու յայտարարութեան, կը յայտնէ թէ ոստիկանութիւնը որ եւ է պատասխանատուութիւն չունի վերջին դէպքերու մէջ եւ ինք քանիցս շեշտած է «Ձերմակ Շապիկաւորներ»ու կազմակերպութեան լուծման պէտքը:

*** Հալէպի «Եփրատ»ը կը գրէ (9 հոկտեմբեր).—

Քանի չափ «ձերմակ շապիկաւոր»ներ, անցեալ շաբաթ Ճէզիրէ կ'երթան փրօփականտի համար: Անոնցմէ երեքը Տէր Զօր վերադարձին, յարձակման կ'ենթարկուին եւ փառաւոր տփոց մը կ'ուտեն մօտ 300 հոգիէ բաղկացող գրգռուած ամբոխի մը կողմէ: Խոշտանգուած երեքը առջի իրիկուն Հալէպ հասան, սակայն իրենց ընկերներէն մինչեւ հիմա լուր չկայ:

ԻՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

«Մաթէն» կ'իմանայ թէ Պ. Փոթէմքին, Փարիզի խորհրդային դեսպանը, արտաքին գործոց պիտի նշանակուի, յաջորդելով Լիթվինովի:

*** Կարգ մը թերթերու տեղեկութեանց համաձայն, Մոսկուայի մէջ ձերբակալուած է Փարիզի խորհրդային դեսպանատան նախկին խորհրդականը, Զլենով, որ մասնակցած է միջազգային բոլոր խորհրդաժողովներու, սկսելով Ժընեւայէն: Կը կարծուի թէ ձերբակալութիւնը տեղի ունեցած է սեպտեմբերի կիսուն կամ վերջերը: Ամբաստանեալը համայնավար չէ, այլ «անկուսակցական մասնագէտ» եւ Լիթվինովի մտերիմը:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, պուլկար համայնավար Տիմիթրով, որ դատուեցաւ Գերմանիոյ խորհրդարանին հրկիզման առթիւ եւ յետոյ Մոսկուա երթալով Կոմինթէրնի ընդհ. քարտուղար նշանակուեցաւ, ձերբակալուած եւ Սիպերիա աքսորուած է, իբրեւ հետեւանք սպանիական քաղաքականութեան ձախողման:

Սպանիոյ կիներու թափօրը Մատրիտի մէջ

Չորեքշաբթի կէսօրին կիներու թափօր մը կազմուեցաւ, Մատրիտի գլխաւոր փողոցներուն մէջ: Տարէց, երիտասարդ, լաւ հագուած կամ աղքատ, բոլոր կիները կը մասնակցէին: Շատերը գրկած էին իրենց երախաները: Թափօրի ճամբուն վրայ, համազգեստ հագած երիտասարդուհիներ խանութները մտնելով դուրս կը հանէին ծառայող աղջիկները, որպէսզի միանան բազմութեան: Երթեւեկը դադրեցաւ ամէն կողմ: Ժամեր տեւեց թափօրին անցքը: Օտար թղթակիցները անցած ատեն կիներ կը կեցնէին կառքերը, աղաղակելով.— «Այրերը դէպի ճակատ»: Դրօշի մը վրայ կը կարդացուէր հետեւեալ արձանագրութիւնը.

—«Աւելի լաւ է հերոսներու այրիները դառնալ, քան վախկոտներու կիները»:

Կիներու այս ցոյցը եւ ուրիշ ցնցումներ կը վերագրուին արտաքին նախարար Ալվարէզ տէլ Վայոյի, որ զինուորական լիազօր նշանակուած է, վերահաստատելու համար ժողովուրդին մարտական խանդավառութիւնը:

200,000 «Ռէքս»եաններու ցոյցը Պրիւքսէլի մէջ

«Ռէքս», Պելժիոյ ֆաշական կազմակերպութիւնը, դղրդալից ցոյց մը կազմակերպած է այս կիրակի, մասնակցութեամբ 200,000 հետեւորդներու, «քշելու համար օրուան կառավարութիւնը»:

Թէեւ այս կազմակերպութեան երիտասարդ վարիչը, Լէօն Տէկրէլ, հակառակ է բռնութեան, բայց կը վախցուի որ ծանր խռովութիւններ ծագին, որովհետեւ ընկերվարականներն ալ մեծ միթինկ մը սարքած են նոյն օրը, մայրաքաղաքին մէջ: Եթէ երկու ցոյցերն ալ չարգիլուին, ընդհարումները անխուսափելի են: Ընկերվարականները տարեկան համագումար ունին, եւ «Ռէքս»ի ցոյցը կը նկատեն գրգռիչ քայլ մը՝ իրենց դէմ: Այս առթիւ կ'աղաղակեն թէ իրենք ալ հազարներ պիտի թափեն փողոցներուն մէջ եւ ամէն բան պիտի ընեն, ֆաշական թափօրը խանգարելու համար:

Կառավարութիւնը երկու մասի բաժնուած է, այս ցոյցերը արգիլելու կամ արտօնելու հարցին առթիւ: Զինուորական նախարար Սփաք (ընկերվարական), որ առջի օր բուռն ճառ մը խօսած էր Ռէքսի դէմ, կը պահանջէ արգիլել անոր ցոյցը, բայց միւս նախարարները կ'առարկեն թէ արգելքը ընդհանուր պէտք է ըլլայ: Ցոյցին մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին:

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Երէկ, հինգշաբթի, բացուեցաւ արմատական կուսակցութեան տարեկան համագումարը, Պիարիցի մէջ: Ամբողջ Ֆրանսա եւ նոյնիսկ արտասահման լարուած հետաքրքրութեամբ կը սպասեն այս ժողովի ելքին, որմէ կախում ունի Ժողովրդական Ճակատի կառավարութեան ճակատագիրը: Իրողութիւն է որ Փուանքարէի կառավարութիւնը (1928), Տումերկի դահլիճը (1934) եւ Լավալի դահլիճը (1935) ինկան արմատականներու այս տարեկան համագումարներուն հետեւանքով: Կացութիւնը փափուկ է նաեւ անոր համար որ, կուսակցութիւնը երկու մասի բաժնուած է, աջ եւ ձախ: Առաջինները չեն հանդուրժեր համայնավարներու ճնշումին, իսկ ձախերը, որոնք ընդհանրապէս երիտասարդներ են, կը նախընտրեն ընկերվարական - յեղափոխական մեթոտները:

Ժողովը պիտի տեւէ մինչեւ կիրակի եւ թերեւս աւելի: Բացման ճառը խօսեցաւ ազգ. պաշտպանութեան նախարարը, Պ. Տալատիէ, որ կուսակցութեան նախագահն է:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէի եւ մասնակցութեամբ Մարսէյլի եւ արուարձաններու բոլոր ենթակոմիտէներու եւ խումբերու,

Միրայօժար մասնակցութեամբ տեղւոյն S. F. I. O.ի Բ. Մասնաճիւղի:

24 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Պրէպան Մարսէյէի ընդարձակ սրահին մէջ,

146 Chemin des Chartreux

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. ՎՐԹԱՆԷՍ ՂԱԶԱՐԵԱՆ

Կը բանախօսեն՝ MM. LASSALARIÉ (Conseiller Général), F. MAILLE (Conseiller Général), J. FOSSE (Adjoint au Maire), F. MULTEDO (Avocat)

ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐՈՒՀԻ **Ն. ՔԻՊՐԻԹՃԵԱՆ**

Ներկայութեամբ ընկերվարական յայտնի ներկայացուցիչներու:

Կ'երգեն ՏԻԿ. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ եւ ՕՐ. Պ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ, կ'արտասանեն ընկերներ Մ. ԴԱԻԻԹԵԱՆ, Գ. ՔԷՆՏԻՐԵԱՆ եւ Կ. ԹԻԻԹԷԼԵԱՆ, կը նուագէ ՔԷՕՐԷՔՃԵԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԸ:

ԿԸ ԲԵՄԱԴՐՈՒԻ ՀԱՅ ԳԵՂՋԿԱԿԱՆ ՀԱՐՍԱՆԻՔԸ

Ղեկավարութեամբ ՕՐ. ՄԱՆՈՒՇ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆԻ

ԶԱՆԱԶԱՆ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻՆ ՄԷՋ,

ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ ԽՆՋՈՅՔ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐ

Պարերուն կը մասնակցի ՓԻԹՈՒ եւ ՔԷԹԻ զոյգը:

Տախքերու մասնակցութեան համար 3 ֆրանք:

Սրահին մէջ որ եւ է բան ծախել արգիլուած է:

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ.—

Կազմակերպուած Լիոնի Վարանդեան կոմիտէի կողմէն

24 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Յրգ. թաղապետարանի սրահին մէջ,

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ **ԸՆԿ. Վ. ԶՈՒԼԼԻԷՐԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

ՕՐՈՒԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈՒԽ ԲԱԺԻՆ

Կ'երգեն՝ ՕՐ. Ծ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, Պ. ԱՐԱՄ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ, Պ. ԳՈՒՐԳԷՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ (ջութակ)

Կ'արտասանեն՝ ընկերներ Մ. ՄԻՐԶԷ եւ ԼԵՒՈՆ ԱԼԷՄԵԱՆ:

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ.— 25 ՀՈԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ԻՆ

ՍԷՐՔԼԸ ԿԱԹՈԼԻԿԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Ս. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին տեղւոյն կարող ուժերը:

Տախքերու մասնակցութեան համար մուտք 1 ֆրանք:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԱՄԱՋԳԱՅԻՆԻ Ալֆորվիլի մասնաճիւղին ընդհ. ժողովը՝ 24 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Հայ Ակումբին մէջ: Օրակարգ — Ա.— Զեկոյց տեղական մարմինի, Բ.— Զեկոյց պատգ. ժողովի. Գ.— Ցեղական հարցեր եւ ընտրութիւն: Ներկայ կ'ըլլայ կեդր. վարչութեան ներկայացուցիչ:

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղի վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամ-անդամուհիները 24 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, իր դպրոցին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ՓԱՐԻԶԻ եւ շրջակայքի բոլոր Աֆիոնցիները կը հրաւիրուին խիստ կարեւոր խորհրդակցութեան մը համար, 25 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, 221 Րիւ Պէլվիլ. Գ. Շաբէտօնի սրճարանը:

Ֆ. Կ. Խաչի (ՄԱՐՍԷՅԼ) Պուլվար Օտտոյի եւ Լա Քռօթի ենթամասնաճիւղը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամուհիները 25 Հոկտեմբեր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Ազգ. վարժարանին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ՓԱՐԻԶԻ Տիգրանակերտի եւ Շրջ. Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ 25 Հոկտ. կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին, 32 Ա. Լընիւ Կօպլէն, սրճարանին վերնայարկը:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները երեքշաբթի երեկոյ (27 Հոկտ.՝ ժամը 8.30ին), Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը, 4 rue St. Denis (Place du Châtelet), մեթրօ Châtelet կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Շրջ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Մարսէյլի եւ արուարձաններու բոլոր ընկերները 25 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Շահրիկեան սրահին մէջ՝ կը խօսի ընկ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ:

Ներկայանալ անդամատոմսով:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3,30ին, սովորական հաւաքատեղին:

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէն անդամական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ երեք խումբերու ընկերները, այս կիրակի (25 Հոկտ.), կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, սովորական հաւաքատեղին՝ կարեւոր օրակարգ:

Տիար Բենիամին Վարդավառեան, Այրի Տիկին Սիմոնեան, Տէր եւ Տիկին Մ. Սիմոնեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Յ. Մոսկոֆեան, Տէր եւ Տիկին Յ. Վարդավառեան (Եգիպտոս) եւ բոլոր պարագաները սրտի խորունկ ցաւով կը ծանուցանեն մահը իրենց կնոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԶԱՊԷԼ Բ. ՎԱՐԴԱՎԱՌԵԱՆԻ

(ՆԻՔՍԱՐՑԻ)

որ կնքեց իր մահկանացուն երիտասարդ հասակի մէջ, Չորեքշաբթի առաւօտ, անմխիթար թողելով իր ամուսինը եւ պարագաները:

Յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի Շաբաթ 24 հոկտեմբեր, ցերեկուան ժամը 1.45ին Պուսիքօ հիւանդանոցին մէջ, **71, Rue Cévennes, Paris (15)** ուրկէ մարմինը պիտի ամփոփուի Թիէի գերեզմանատունը:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame, PARIS (13)

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէի,

25 Հոկտ. կիրակի իրիկուն ժամը 8ին, Շահրիկեան սրահին մէջ:

գեղարուեստական բաժին:

Մուտք 3 ֆրանք:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այս կիրակի, 25 Հոկտ., ողբացեալ կոմիտաս վ.ի մահուան առաջին տարելիցին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցուի եւ հոգեհանգստեան արարողութիւն տեղի պիտի ունենայ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյն մէջ: Այս առթիւ եկեղեցւոյ երգչախումբը պիտի երգէ ողբացեալ վարդապետին յօրինած պատարագը: Սկիզբ Ս. պատարագի ժամը 10ին, սկիզբ հոգեհանգստեան պաշտօնի՝ ժամը 11,45ին:

ԳԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱԶԱՐ

Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան Մասնաճիւղի տարեկան գթութեան պազարը տեղի կ'ունենայ 22 Նոյեմբեր, կիրակի օր ժամը 15էն սկսեալ, Salle Jean-Goujonի մէջ, 8 rue Jean Goujon, Paris (8).

Կը խնդրուի բոլոր հայ կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ սոյն թուականը՝ չխաչաձեւելու համար:

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Գէորգը, կարծես քարացած, զարմանալի յամառութեամբ լռութիւն կը պահէր հօրը գլխուն քով նստած, աչքը անոր այլանդակուած դէմքին:

Բժիշկը երեկոյեան կողմ միայն եկաւ: Անմիջապէս կիները դուրս հանեց ու քննեց հիւանդը: Սարգիս Աբօր մարմնի վերի մասը կապոյտ կարմիր էր երկար շերտաւոր գծերով: Կողոսկրներէն երկուքը կոտրուած ու ներս խրուած էին: Մէկ աչքը սաստիկ ուռած եւ կապտած էր եւ բոլորովին գոցուած, միւսը թէեւ կիսաբաց՝ բայց գիտակցութեան նշոյլ մը իսկ ցոյց չէր տար. մեռելի մը աչքին պէս պաղ ու անշարժ: Սարգիս Աբօր գլխուն վրայ երեք հատ ճեղքուածքներ բացուած էին, հաւանաբար Պոնտոլովսկիի խթանի հարուածներու հետեւանքով: Այդ հարուածներէն մէկը գանկոսկրը կոտրած էր: Բժիշկը քննութիւնը վերջացնելէ վերջ, գլուխը տրտմօրէն շարժեց: «Վերջը ժամերու խնդիր է միայն», փսփսաց Վահէի ականջին:

— Ուրեմն, ոչ մէկ յոյս,— հարցուց Վահէն, ինքն ալ համոզուած, որ յուսալու ոչ մէկ հիմ կար:

— Ոչ մէկ յոյս,— ցաւակցաբար յայտնեց բժիշկը.— ուղեղը վնասուած է. անոր հետեւանքն է այս ընդհանուր անդամալուծութիւնը:

— Ես աւելի կը մտածեմ,— ու Վահէն աչքով ըրաւ Գէորգը ցուցնելով,— աւելի կը մտածեմ անոր մասին ...

Բժիշկ Տէր Յակոբեանը մտահոգուած նայեցաւ Գէորգին: Այն վայրկեանէն, երբ դրան սեմին վրայ կանգնած՝ Գէորգը տեսած էր հօր այլանդակուած, արիւնլուայ մարմինը, գրեթէ բառ մըն իսկ չէր արտասանած: Դժգոյն, քարացած դէմքով նստած թախտի մօտ եւ հօր անկենդան ձեռքը ափին մէջ առած՝ աչքը չէր հեռացուցած հօրը դէմքէն:

Վահէն ամէն ժամանակէ աւելի հիմա էր որ պէտք ունէր Գէորգի սառն դատողութեան, արժէքաւոր գործակցութեան, բայց այդ պայմաններու մէջ այդ մասին մտածելն իսկ աւելորդ էր: Աչք ըրաւ Վարդանին եւ բժիշկին եւ երեքով միասին դուրս ելան սենեակէն:

Բակին մէջ հաւաքուած էին տնեցիք եւ բարեկամ ազգականները: Անոնք անմիջապէս շրջապատեցին համակրելի բժիշկը, որ չփոթած քանի մը յուսատու խօսքեր ըսաւ, եւ խնդրեց հիւանդի մօտ հանդարտ մնալ ու ձայն չհանել: Սարգիս Աբօր սովորաբար ուրախ տան ուրախ մթնոլորտը արդէն ծանրացած էր ու մեռելատան մը ծանր սուգը հագած:

Երբ տնէն բաւական մը հեռացան, Վահէն հոգոց հանելով նստաւ թումբի մը վրայ: Բժիշկն ու Վարդանն ալ տեղաւորուեցան Վահէի քով: Երեքն ալ խորապէս ազդուած ու խօսելու անտրամադիր վիճակի մէջ էին: Կատարուած ոճիրը այնքան քստմնելի, այնքան հրէշային էր, որ մարդ աւելի շատ կ'ուզէր մռնչալ զայն, քան մտածել արդարութեան մասին: Ի՞նչ էր զարմանալին կատարուած գազանութեան մէջ: Չէ՞ որ այդ բոլորը օրէնքի ունեցած էր յանուն օրէնքի, յանուն ցարական կառավարութեան, Պոնտոլովսկին, քանի քանի Պոնտոլովսկիներ կը վխտային կառավարական հաստատութիւններու մէջ: Երկրին պարկեշտ մարդիկ, անոնք այնքան սակաւաթիւ էին որ չէին համարձակեր ձայն ծպտուն հանելու:

Վահէն յանկարծ ձեռքը թափ տուաւ: Պառաւ տատի նման, սգալու, ծնկները ծեծելու ժամանակ չէր այլ գործելու: Գլուխը վերցուց ու բերկրութեամբ դառնալով՝ ըսաւ.

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՀԱՅ ԲՈԼՈՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆՑ

«ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ» Ակումբի վարչութիւնը կը խնդրէ Փարիզի եւ շրջակայից բոլոր հայ կազմակերպութիւններէն առանց խտրութեան (հայրենակցականներ, միութիւններ, ընկերութիւններ, ակումբներ եւայլն), որ հաճին իրենց ճշգրիտ հասցէները տեղեկացնել Ակումբիս, բերելով հասցէով.— Albert L. Achdjian, Blanc F.P. 14 rue Meyerbeer, Blanc Mesnil (S. et O.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՆՐԹԻՆԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 24 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 24 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3252

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՎՐԴՈՎԻՉ ԱԽՏԱՆՇԱՆՆԵՐ

Սովորական ճշմարտութիւն մը կրկնած պիտի ըլլայինք, ըսելով թէ ծանր է քաղաքական կացութիւնը, եւ ամպեր կը կուտակուին հորիզոնին վրայ, հետզհետէ աւելի թանձրացնելով մթնոլորտը :

Կացութիւնը ծանր է երկար ատենէ ի վեր, եւ աւելի բարդ հանգամանք ստացաւ 1935 մարտ 16էն ասդին, երբ Գերմանիա դիմեց վերազինման, մէկդի դնելով ե՛ւ Ազգերու Դաշնակցութիւնը ե՛ւ Վերսայլի դաշնագիրը :

Այնուհետեւ ինչ որ կատարեց Գերմանիա, տրամաբանական շարունակութիւնն էր կանխորոշ ծրագրի մը :

Հիթլէր նախ պատիւ եւ հաւասարութիւն կը պահանջէր : Սկիզբները փորձեց երկուքն ալ ստանալ Ազգերու Դաշնակցութեան միջոցաւ, եւ դիւանագիտական մարզանքներով, որոնց երբեք չէր հաւատացած : Այժմ կատարելապէս ապահոված ըլլալով երկուքն ալ, արդէն բռներ է ճամբայ մը որ ուղղակի ազդեցութեան պայքարի, մինչեւ անգամ գերակշռութեան կը տանի :

Այդ օրէն ի վեր, կ'աճի եւ կը խորանայ կացութեան բարդութիւնը, ճշմարիտ լաբիւրինթոսի մը վերածելով միջազգային կեանքը :

Կարելի էր ըսել թէ այսօրուան ահաւոր տագնապը կը բխի բուն իսկ հաշտութեան դաշնագիրներէն, գլուխն ըլլալով անոնց աղբիւրը, Վերսայլը :

Բայց, այդ շատ հեռուները պիտի տանէր մեզ : Աւելի լաւ է կանգ առնել օրուան դէպքերուն վրայ, որոնք այնքան պերճախօս են եւ վրդովիչ :

Գերմանիա ապահովեց «պատիւն ու հաւասարութիւնը», բայց չկրցաւ գոհացնել միւս տենչը,— այն որ դիւանագիտօրէն կը կոչուի «ապրելու պահանջ», իսկ իրականին մէջ կը նշանակէ աշխարհակալութիւն կամ ծաւալում :

Արդէն օրակարգի վրայ է գաղթավայրերու խնդիրը :

Այս առթիւ ալ նոյնքան վճռականութիւն կը ցուցնէ հիթլէրական իշխանութիւնը, սակայն ճամբուն վրայ գտնելով Մեծն Բրիտանիան, չափազանց զգուշութեամբ կը շարժի :

Միշտ վճռական՝ միւս պետութեանց հանդէպ, Հիթլէր չուզեր տհաճութիւն պատճառել Անգլիոյ, եւ կը ձգտի անոր բարեացակամութիւնը ապահովել նախապէս : Այս առաջադրութեամբ ալ, դեսպանութեան պաշտօնը յանձնեց իր մտերիմ խորհրդականին, Ռիպպէնթրոփի, որ մեծ հեղինակութիւն կը վայելէ Լոնտոնի մէջ եւ այլուր :

Իսկ այս փափկանկատութիւնը չի կաշկանդեր իր ձեռքերը, մասնաւորապէս Փաշական Իտալիոյ հանդէպ :

Գաղափարակից եւ գրեթէ ուղեկից, Հիթլէր եւ Մուսոլինի առմէն միջոց կը փորձեն, ամրացնելու համար իրենց միջազգային դիրքը, որպէսզի կարենան աւելի համարձակ խօսիլ Մեծն Բրիտանիոյ հետ :

Եւ ահաւասիկ Պերլինի խորհրդակցութիւնները՝ նախաձեռնութեամբ Մուսոլինիի, որ փափուկ պաշտօն մը վստահած է իր փեսին՝ արտաքին նախարար Չիանոյի :

Որքան ալ հնարագէտ, միջազգային մամուլը ի վիճակի չէ անմիջապէս կամ ամբողջութեամբ իմանալու կանանչ սեղաններու բոլորտիքը կատարուած խօսակցութիւնները : Ամէնէն ճարպիկ թղթակիցներն ալ կը լսեն, կ'արձանագրեն իրողութիւններ կամ զաղտնիքներ, բայց չեն կրնար բացարձակապէս երաշխաւորել անոնց վաւերականութիւնը : Գոնէ երկար ատենի համար :

Այսպէս, Պերլինի խօսակցութիւնները չվերջացած, արդէն շըրջան կ'ընեն շարք մը «զգայացունց» տեղեկութիւններ :

Լուրի մը համաձայն, Հիթլէր եւ Մուսոլինի մշակած են քառանդամ համաձայնութեան ծրագիր մը, մասնակցութեամբ Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ : Այս դաշնագրէն առաջ, առանձին համաձայնութիւն մը պիտի կնքուի Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ միջեւ, երաշխաւորութեամբ Անգլիոյ եւ Իտալիոյ :

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Իտալիա եւ Գերմանիա որ եւ է զինուորական կամ քաղաքական դաշինք չպիտի կնքեն, բայց յանձն պիտի առնեն այսուհետեւ խորհրդակցաբար գործել, որ եւ է կարեւոր հարցի առթիւ որ կապ ունի Եւրոպայի ընդհանուր քաղաքականութեան եւ Ազգերու Դաշնակցութեան հետ :

Այս առթիւ, քննուած են նաեւ Միջին Եւրոպայի վերաբերեալ խնդիրներ, փոխադարձ համաձայնութեամբ լուծելու համար վիճելի խնդիրները : Իսկ ամէնէն կարեւորը,— կ'ըսեն թէ Իտալիա յանձն առած է Գերմանիոյ հետ համախորհուրդ պնդել որ արեւմտեան Եւրոպայի պետութիւնները չխառնուին արեւելեան պետութեանց գործերուն, եւ Խ. Միութիւնը դուրս ձգուի նոր Լոքառնոյէն :

Այս կէտը արդէն վրդովումի մատնած է Մոսկուան : Կառավարական պաշտօնաթերթը, «Իզվեստիա», նորէն կը հնչեցնէ ահազանգը ·

— «Իտալական դիւանագիտութիւնը կը ջանայ միւս մեծ պետութեանց հետ եղած վէճերը լուծել, բաժնելով փոքր պետութեանց հողերը : Խ. Միութիւնը զօրաւոր է եւ շատ հեռու : Այնքան թեանց հողերը : Խ. Միութիւնը զօրաւոր է եւ շատ հեռու : Այնքան...

Վրդովիչ կացութեան մը մէկ ախտանշանն է այս : Կան դեռ ուրիշներ, սպանիական հարցէն մինչեւ համայնավարներու դէմ ծրագրուած պայքարը :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ԲԱՑՈՒԵՑԱՒ ՅՈՒԶՈՒՄՆԱԼԻՑ ՄԻՋԱԴԷՊԵՐՈՎ

«Մարսէյեզ» կ'երգեն ձախերը բաց

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, հինգշաբթի օր բացուեցաւ արմատական կուսակցութեան տարեկան համագումարը, Պեարիցի մէջ : Առաջին օրէն իսկ երեւան եկաւ սուր հակամարտութիւն մը կուսակցութեան աջ և ձախ թեւերուն միջեւ : Երբ ազգ. պաշտպանութեան նախարար Պ. Տալատիէ բեմ ելաւ բացման ճառը խօսելու համար 1400 պատուիրակներու առջեւ, իբրեւ նախագահ կուսակցութեան, աջերը ոտքի ելան եւ «Մարսէյեզ»ը թնդացուցին : Այս ցոյցին ձախերը պատասխանեցին բարձրացնելով իրենց բռունցքները, ինչպէս կ'ընեն Ժողովրդական Ճակատին հետեւորդները : Աջերը իբրեւ պատասխան բացին իրենց ափերը, բայց վախնալով որ այս շարժուձեւը կրնայ Փաշական ողջոյն համարուիլ, որոշեցին բացուած պահել իրենց աջ ձեռքին մատները : Եւ «Մարսէյեզ»ը թնդաց աւելի ուժգնութեամբ, մինչ բողոքի կանչեր կը լսուէին բռունցքներու եւ բաց ափերու ցուցահանդէսի մը մէջ : Ժխորը տեւեց քառորդ ժամ եւ կարճ ընդհատումէ մը վերջը Պ. Տալատիէ կրցաւ խօսիլ իր ճառը :

Կուսակցութեան վարիչը առաջին առթիւ իսկ չեշտեց թէ ինք համաձայն է պահելու Ժողովրդական Ճակատի կառավարութիւնը, ներկայ հիման վրայ, ինչպէս կ'առաջարկէ տեղական կազմակերպութեանց բանձեւերուն մեծ մասը : «Ես համաձայն եմ այդ բանաձեւերուն : Նոյնիսկ կ'ուզեմ որ յաջողի Ժողովրդական Ճակատը : ԵԹԷ ԱՆ ՁԱԽՈՂԻ, ԹՈՅԼ ՏՈՒԷՔ ԸՍԵԼՈՒ ԹԷ ՈՉ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԼՈՒԾՈՒՄԸ, ՈՉ ՆՈՐ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ — ԻՆՉ ՈՐ ԱԼ ԸԼԼԱՅ ՔՈՒԷԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ՄԵԹՈՏԸ — ՊԻՏԻ ԿՐՆԱՆ ՓԱՐԱՏԵԼ ԱՆՈՐ ՓԼՈՒԶՈՒՄԷՆ ԾԱԳԵԼԻՔ ՎՏԱՆԳԸ : Իրականին մէջ, ներկայ ժամանակները այլեւս թոյլ չեն տար շարունակել աւանդական քաղաքականութեան խորամանկ խաղերը : Ժողովրդական ճակատին ապագան կը տնօրինուի ոչ թէ խորհրդարանին մէջ, այլ արհեստանոցներուն, գործարաններուն եւ առեւտուրի մէջ : Հարկ է վերակենդանացնել երկրին տնտեսական կեանքը, աւելցնել փոխանակութիւնները, սպառման զարգացումով թեթեւցնել արտադրութեան ծախքերը : Այսօր տնտեսական ծրագիրը բացորոշապէս կ'իշխէ քաղաքական ծրագրին վրայ : Եթէ ֆրանսական գործունէութիւնը գտնէ իր թափը եւ ուժը, ներկայ բոլոր դժուարութիւնները դիւրաւ պիտի հարթուին : Ահա՛ բուն խնդիրը » :

Պ. Տալատիէ իր ճառին մէջ բացատրեց թէ ամիսներէ ի վեր հետզհետէ աւելի սրընթաց զինարշաւ մը տեղի կ'ունենայ Ֆրանսայի սահմաններէն դուրս, զինարշաւ՝ ցամաքային, ծովային եւ օդային : «Նորէն աշխարհի վերեւ կը սաւառնի ազգային հակամարտութեանց մահացու ստուերը : Մինչ մեծ ազգերը ճարտարագործական ճշմարիտ զօրաշարժ մը կը կատարեն ի սպաս իրենց մնայուն հզօր բանակներուն, ուրիշ ազգեր, նուազ ընդարձակ եւ նուազ բազմամարդ, մատնուած՝ լուրջ մտահոգութեանց, չէզոքութիւն կը յայտարարեն, եւ կը պատրաստուին աւելի ուժգնօրէն սպառազինուիլ : Այս դէպքերուն առջեւ ի՞նչպէս կարելի չէ չտեսնել Ազգերու Դաշնակցութեան եւ անոր հետ՝ հաւաքական ապահովութեան մեծ եւ ազնիւ գաղափարին տագնապը» :

Մթնոլորտը այսպէս պատկերացնելէ վերջ, Պ. Տալատիէ յիշեց համայնավար կուսակցութեան կողմէ համագումարին ուղղուած նամակը : Եւ ահա նոր միջադէպ մը,— «անկցի՛ Մոսկուան » :

ՁԱՅՆ ՄԸ.— Աւելի լաւ կ'ընէք պոռալով «կեցցէ՛ տը լա Ռօք», ապուշնե՛ր :

Ժողովը անմիջապէս սկսաւ քննել հողագործական եւ կրթական խնդիրները : Ընդհանուր տպաւորութիւնը այն է թէ միջին ճամբայ մը պիտի գտնուի պահպանողական եւ ձախակողմեան հոսանքներուն միջեւ, որպէսզի ոչ Ժողովրդական Ճակատը ճեղքուի, ոչ ալ կուսակցութիւնը : Արդէն խորհրդակցութիւններ կը կատարուին, այս ուղղութեամբ, պաշտօնական ժողովէն դուրս : Առաջին ժողովը գումարեցին արմատական ծերակուտականները, որոնք մեծ մասով կուսակցութեան աջ թեւը կը կազմեն : Ասոնք իրենց խոր դժգոհութիւնը յայտնեցին գործադուլներուն եւ գործարաններու գրաւման դէմ : Ի վերջոյ չորս հոգինոց պատուիրակութիւն մը ընտրուեցաւ, որպէսզի բանակցի քաղաքական յանձնախումբին մէջ : Ժողովականները մեծ մասով բաղձանք յայտնեցին որ պահպանուի կուսակցութեան վարդապետութեան ուղղափառութիւնը, ինչպէս եւ խօսքի, աշխատանքի եւ գումարման ազատութիւնը :

*** Կարգ մը թերթեր գրած էին թէ Պ. Ժուհօ Պիարից պիտի երթայ, հանգստացնելու համար արմատականները : Աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարը չգնաց, բայց հեռագիր մը ուղղեց համագումարին, յանուն 5,000,000 արհեստակցականներու, շեշտելով թէ ընկերային բարենորոգումը եւ յառաջդիմութիւնը, որոնք հիմը կը կազմեն ճշմարիտ ժողովրդապետութեան, յառաջ պիտի տարուին օրէնքի եւ բարեկարգութեան սահմանին մէջ» : Այս հանդիսաւոր հաւաստիքը հաճութեամբ ընդունուեցաւ անոնց կողմէ որոնք կը կասկածէին թէ Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը համայնավարներու ազդեցութեան տակ ինկած է :

ՄԱՏՐԻՏԻ ԱՆԿՈՒՄԸ ՄՕՏԱԼՈՒՏ

Մայրաքաղաքը Պարսելոնա փոխադրուած

Ռազմաճակատէն հասած վերջին լուրերը անխուսափելի կը համարեն Մատրիտի անկումը : Շրջակայ դիրքերն ու ամրութիւնները հետզհետէ կ'իյնան ապստամբներու ձեռքը : Երէկ Նովալքարնէրոյի գրաւումէն վերջը (26 քիլոմեթր Մատրիտէն), ժամէ ժամ կը սպասուէր ուրիշ կարեւոր դիրքի մը, Էսքորիալի անկումին : Քաղաքը ամբողջովին պաշարուած է եւ երբ Զօր. Ֆրանքօ գրաւէ զայն, ձեռք անցուցած պիտի ըլլայ Մատրիտի երեք հիմնական ճամբաները : Ապստամբ օդանաւերը շարունակ թռուցիկներ կը ձգեն Մատրիտի վրայ, պահանջելով անձնատուր ըլլալ : Վերջին լուրերու համաձայն, մայրաքաղաքը Պարսելոնա փոխադրուած է : Հանրապետութեան նախագահէն վերջը, նախարարներն ալ կը պատրաստուին Պարսելոնա երթալ :

Ապստամբներու զեկոյցը կ'ըսէ թէ «թշնամին բոլորովին վհատեցաւ եւ

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ» ԳԱՒԱՌԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Այսօր, շաբաթ, գիշերուան ժամը 8.30ին, Պրէպան Մարսէյէի սրահին մէջ :

ԼԻՈՆ.— Այսօր, շաբաթ, գիշերուան ժամը 8.30ին, Գ. Թաղապետարան :

ՎԻԷՆ.— Վաղը, կիրակի, կէսօրէ վերջը ժամը 3ին, Սէրքլ Կաթոլիկի սրահին մէջ :

Մանրամասնութիւնները կարդալ Դ. էջ :

«ՍՈՒՐԻՈՅ ԲՆԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԸ ՏԱՒՐՈՍ ԼԵՌՆ Է»

«Ճիւմհուրիյէթ » իր վերջին թիւին մէջ յօդուած մը արտատպելով արաբական թերթէ մը, «ծիծաղելի» կը գտնէ անոր գաղափարները եւ կը յայտարարէ ամենայն ամբարտաւանութեամբ.— « Թրքական տեսակէտը իրաւակն հսկայ ժայռի մը պէս կեցած է» :

Ահաւասիկ արաբերէն թերթին գրութիւնը (Ֆէթթէ Արաբ, 9 հոկտ.).

— « Միշտ քննեցինք այն կէտը թէ Իսքէնտէրունի հանդէպ Թուրքիոյ ցոյց տուած շահագրգռութիւնը նպատակ ունի միայն այդ նահանգի Թուրքերու իրաւունքներուն պաշտպանութի՞ւնը, թէ քաղաքական մասնաւոր նպատակներ կը հետապնդէ : Մեզի համար անսպասելին՝ լեզուն է զոր վերջերս սկսաւ գործածել Թուրք մամուլը : Լեզու մը որ բարեացակամութենէ չի բխիր :

Այս կացութիւնը խոր կասկածներու մղեց մեզ : Կը հասկցուի թէ Թուրքիա չի ձգտիր միայն ապահովելու Իսքէնտէրունի Թուրքերուն փոքրամասնութեան իրաւունքները, այլեւ քաղաքական ու զինուորական նպատակներ կը սնուցանէ այդ նահանգին հանդէպ եւ կը փափաքի կցել Սուրիոյ ծոցը որ կը գտնուի Հնդկաստան - Իրան ամէնէն կարճ ճամբուն՝ Իսքէնտէրուն - Պասրա գիծին վրայ :

Ասիկա կրնանք հաստատել բազմաթիւ փաստերով :

1.— Արտասահմանի մէջ ամէն Թուրք կրնայ Թրքահպատակ դառնալ, բայց Իսքէնտէրունի Թուրքերը՝ ոչ :

2.— Թուրքիոյ վարժարաններու աշխարհագրութեան գիրքերուն մէջ իբրեւ Թրքական հող նշանակուած են մինչեւ Իսքէնտէրուն, Հալէպ, Էլճէզիրէ եւ նոյնիսկ Ռայաք երկարող հողերը :

3.— Թուրքիա ամէն տարի Անթաքիացի բազմաթիւ երիտասարդներ կ'ընդունի իր դպրոցներուն մէջ եւ մասնաւորաբար ուշադրութիւն կը դարձնէ որ անոնք ծառայեն իր բանակին մէջ : Այս տեսակ 300 երիտասարդներ կան :

4.— Անթաքիոյ Թրքական կուսակցութիւնը Անգարայէն կ'առնէ իր հրահանգները, եւ խռովութիւններ կը յարուցանէ սուրիական դաշնագրին կնքումէն ի վեր » :

Ըսելէ յետոյ թէ Ֆրանքլէն Պույեօն իրաւունք չունէր ստորագրելու Անգարայի դաշնագիրը, անոր իրաւական հանգամանքէ զուրկ ըլլալուն գլխաւոր փաստը այն է որ, չէ վաւերացուած Ազգերու Դաշնկցութենէն : Կրնանք ըսել թէ Լօզանի եւ Անգարայի դաշնագրերը դաւ մըն են արաբ ազգին դէմ : Առաջինը մեզ զրկեց մեր բնական սահմանէն՝ Տաւրոսի լեռներէն : Ֆրանսա պարպեց Կիլիկիան, որ արաբական հող մըն է» :

Յօդուածագիրը կ'ըսէ թէ Իսքէնտէրունի կորուստը նոր հարուած մը պիտի ըլլայ Սուրիոյ համար եւ այսպէս կը շարունակէ. «Հարաւանական իրաւունքները պահպանելու համար, Արաբները պէտք է առաջարկեն Կիլիկիոյ եւ Իսքէնտէրունի ժողովուրդներուն փոխանակումը : Կիլիկիոյ Արաբները աւելի բազմաթիւ են քան Անթաքիոյ Թուրքերը : Այս ձեւով Արաբները կ'ազատին Թուրքիոյ ճնշումէն » :

Ո՞վ էր «Քոմիթէճի Ներսէս»

ՎԻԷՆ, 22 հոկտ. Յառաջ.— «Յառաջ»ի երեքշաբթի օրուան թիւին մէջ կարդացի «Ճիւմհուրիյէթ »ի մէկ լուրը, որ կ'ըսէր թէ «Քոմիթէճի Ներսէս անուն Հայ մը մեր երկիրը մտած է հարաւային սահմաններէն, երկու անգամ Տէրսիմ գացած եւ վերջերս հետապնդուելով բնաջնջուած է» եւայլն :

Իսկապէս որ Թուրքերը իրենց ոճիրները պարտկելու եւ պատմութիւն հիւսելու համար մրցակից չունին աշխարհի մէջ :

Ես որ անձնապէս կը ճանչնամ Ներսէսը, ահա քանի մը ճշգրիտ տեղեկութիւններ իր կեանքէն.— « Քոմիթէճի» կարծուած Ներսէսը Խարբերդի շրջանի մօտիկ գիւղերէն Զարգիւղցի էր, զոր Թուրքերը Զորչիւք կը կոչէին, իսկ Թուրք թղթակիցը Ծօրճաքցի գրած է : Ներսէս, 1915 Թրքական համատարած ջարդին ատեն տակաւին պատանի, ինկաւ Թուրքերու ձեռքը : Անոնց արհեստը գողութիւն էր : Քանի մը տարի յետոյ Ներսէսն ալ վարժեցուցին եւ այնուհետեւ քանի մը Թուրք նշանաւոր գողերու հետ սկսաւ գողութեամբ զբաղիլ : Իր ծնողքը Տէրսիմի շրջանէն գաղթած ըլլալով, բաւական քիւրտ ծանօթներ ունէր այդ կողմերը : Ներսէս իր ընկերներուն հետ գողութիւնը պարտկելու եւ կառավարութեան ծուղակը չիյնալու համար, երբեմն Տէրսիմ կը փախչէր : 1922ին երբ մենք տակաւին Խարբերդ էինք, քանի մը Թուրք զինուորական փախստականներու հետ Սուրիա անցաւ, բայց շուտով Խարբերդ վերադարձաւ, եւ կրկին միացաւ իր գող ընկերներուն : 1926ի վերջերը նորէն Սուրիա եկած էր, ուր ծայրայեղ թշուառութեան մատնուեցաւ եւ ճարահատ զինուոր արձանագրուեցաւ : Ինչպէս կ'երեւայ Թուրք թերթին պատմութենէն, վերջերս նորէն Խարբերդ գացած է, եւ իր գլուխը դրած է Թրքական կացինին տակ : Ապահովաբար Թրքական թերթին յիշած «տղէտները» որ իբրեւ թէ Ներսէսէն խաբուած են, իր նախկին գող ընկերներն են որոնց միջոցաւ իբրեւ «քոմիթէճի» մատնուած է :

« Քոմիթէճի» կոչուած Ներսէսը գրել - կարդալ անգամ չէր գիտեր.— Պ. Վրէժ :

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

20 ՀՈԳԻ ՄԵՌԱՆ Քալվատոսի քարահանքերուն մէջ, պայթումի մը հետեւանքով : Զոհերուն մէջ է նաեւ ընկերութեան տնօրէնը :

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ վարչապետը պատասխանելով անգլիական կառավարութեան հրաւէրին, Լոնտոն պիտի երթայ նոյեմբեր 8ին :

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԵԼՃԻԱՅԷՆ

ՊԵԼԺԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս «Յառաջ» ժամանակին մանրամասնօրէն հաղորդած էր, Պելժիոյ Թագաւորը շատ կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ վերջին նախարարական խորհուրդին մէջ, յայտարարելով թէ իր երկիրը պիտի վերադառնայ 1914ի բացարձակ չէզոքութեան քաղաքականութեան, ազատ որ եւ է զինակցութենէ եւ ապահովութեան դաշինքներէ: Միեւնոյն ատեն Պելժիա համապատասխան միջոցներ ձեռք պիտի առնէ պաշտպանելու համար իր երկիրը, ուժեղացնելով եւ կատարելագործելու վիճակի մը վերածելով երկրին պաշտպանութեան բոլոր միջոցները:

Իր գահակալութենէն ի վեր, առաջին անգամն է որ Պելժիոյ երիտասարդ Թագաւորը կը նախագահէր նախարարական խորհուրդի մը: Միապետական երկիրներու մէջ, բացի գահաճառերէն, հազուադէպ է որ սահմանադրական Թագաւոր մը հրապարակաւ իր խօսքը ուղղէ ազգին, թելադրելով որ այս կամ այն միջոցները ձեռք առնուին, պաշտպանելու համար երկրին կենսական շահերը: Նախարարական խորհուրդին կողմէ զինուորական ծրագրին քննութիւնը յարմար առիթ մը ընծայեց Թագաւորին, որ բանակին ու պետութեան պետն է, հաստատ հիմերու վրայ դնելու համար Պելժիոյ խաղաղութիւնն ու ապահովութիւնը:

Թագաւորին այս բացառիկ միջամտութիւնը, ինչպէս նաեւ խնդրին միջազգային կարեւորութիւնը մեծ տպաւորութիւն գործեցին տեղւոյս քաղաքական շրջանակներու, ինչպէս նաեւ ամբողջ Եւրոպայի, մասնաւորապէս Ֆրանսայի մէջ, որ Պելժիոյ զինակիցն է ընդհ. պատերազմէն ի վեր եւ ուղղակի շահագրգռուած իր արեւմտեան սահմաններու ապահովութեան հարցով:

Ի՞նչ սկզբունքներու վրայ հիմնըւած է Պելժիոյ նոր քաղաքականութիւնը.— Նախ պահել իր բացարձակ չէզոքութիւնը, յետոյ հրաժարիլ հաւաքական ապահովութեան քաղաքականութենէն, եւ հեռու մնալ այն բոլոր վէճերէն ու կռիւներէն, որոնք կրնան ծագիլ Եւրոպայի մէջ:

Հռենոսի ապազինեալ շրջանին գրաւումը, Գերմանիոյ զինուորական պատրաստութիւնները, Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը, Գերմանիոյ եւ Ռուսիոյ լարուած յարաբերութիւնները, եւ այն վախը որ գերմանական հաւանական արշաւանքի մը խարիսխները կրնան իր սահմանին վրայ փոխադրուիլ, ստիպեցին որպէսզի Պելժիա փոխէ իր քաղաքականութիւնը, եւ հեռու մնայ մեծ պետութեանց հակամարտութիւններէն:

Այս նոր որոշումով Պելժիա կը վերադառնայ իր նախապատերազմեան քաղաքականութեան, այսինքն վարել բոլորովին չէզոք քաղաքականութիւն մը, քաշուիլ իր պատեանին մէջ, իր սեփական միջոցներով պաշտպանել իր երկրին ապահովութիւնը եւ արգիլել որ եւ է բանակի մը անցքը իր հողամասէն: Այս ուղղութեամբ Պելժիա կը կարծէ լաւագոյն կերպով ծառայած ըլլալ ընդհանուր խաղաղութեան եւ արժանանալ խաղաղասէր պետութեանց յարգանքին եւ օժանդակութեան: Տեղական ըմբռնումով, Պելժիոյ նոր քաղաքականութիւնը տարամերժօրէն եւ ամբողջովին պելժիական է, որուն շնորհիւ Պելժիա վճռապէս դուրս կը մնայ իր դրացիներուն վէճերէն:

Սակայն խնդիր է գիտնալ թէ իրականութեան մէջ Պելժիա ի՞նչպէս պիտի կրնայ գործադրել իր չէզոքութեան քաղաքականութիւնը: Աշխարհագրական տեսակէտով շրջապատուած ըլլալով զանազան երկիրներով, Պելժիա կը կազմէ քառուղի մը եւ ենթակայ է դրացի ազգերու արշաւանքներուն: Իր պատմական անցեալը կը հաստատէ ճշդութիւնը այս անհերքելի իրողութեան: Արդ, ի՞նչպէս կարելի պիտի ըլլայ այդ իրողութիւնը հաշտեցնել իր նոր քաղաքականութեան հետ:

Միւս կողմէ Թագաւորին ճառին մէջ կան կարգ մը կէտեր, որոնք լուսաբանութեան կը կարօտին: Արդարեւ, Պելժիա ստորագրած ըլլալով Լոքառնոյի դաշինքը, միշտ կապուած կը մնայ իր յանձնառութեանց: Ասկէ զատ, կարգ մը յանձնառութիւններ սահմանած է Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին հանդէպ, ինչպէս նաեւ Ֆրանսայի՝ որուն հետ կնքած է զինուորական համաձայնութիւններ: Հիմակուհիմա մութ կը մնան այս կէտերը, որոնք յառաջիկայ Երեսփ. Ժողովին քննութեան պիտի ենթարկուին: Ինչ որ որոշ է առ այժմ, Պելժիա կ'ուզէ բոլորովին ազատ ըլլալ միջազգային քաղաքականութեան մարզին մէջ, նման Զուիցերիոյ եւ Հոլանտայի, իր ճակատագիրը չկապել որ եւ է համախմբումի մը: Սակայն ասի ալ մաս կազմել մեծ պետութեանց որ եւ է համախմբումի մը: Սակայն ասիկա չի նշանակեր թէ ան պիտի չպահէ իր աւանդական բարեկամութիւնները: Այս ուղղութեամբ Պելժիա կը կարծէ նուազ ենթակայ ըլլալ որ եւ է պատահական պատերազմի մը փոթորկին:

Ֆրանքօ-պելժ զինակցութեան խնդրով, Թագաւորը կ'ուզէ մասամբ գոհացում տալ աջակողմեան ծայրայեղ տարրերուն, մասնաւորապէս նոր խմբակցութեան մը, որ վերջերս կազմուեցաւ Ռէքսերու եւ ազգայնական Ֆլամաններու միացումով: Ռէքսերու մասին ուրիշ առիթներով խօսած ենք: Գալով ազգայնական Ֆլամաններուն, որոնք տասնեակ մը երեսփոխան կը հաշուեն խորհրդարանին մէջ, կը ձգտին Ֆլաման գաւառներու կատարեալ անկախութեան:

Անցողակի ըսենք թէ Պելժիոյ մէջ գոյութիւն ունին երկու որոշ հատուածներ՝ Ֆլամաններ եւ Վալոններ: Ֆլամանները կ'ապրին Պելժիոյ հիւսիսային եւ հիւսիս արեւելեան հողամասերուն մէջ եւ կը խօսին Ֆլամաներէն, որ մեծ նմանութիւն ունի գերմաներէնին հետ, իսկ Վալոնները կը բնակին Ֆրանսայի սահմանամերձ գաւառներու մէջ եւ կը խօսին վալոներէն, որ Ֆրանսերէնի աղաւաղեալ մէկ ձեւն է: Ցեղական եւ լեզուական պատճառներով, դարերէ ի վեր խոր մրցակցութիւն մը եւ ատելութիւն մը գոյութիւն ունի Ֆլամաններու եւ Վալոններու միջեւ, որոնց առաջինները գերմանասէր են, իսկ վերջինները Ֆրանսասէր: Լեզուական հարցը հինէն ի վեր զբաղեցուցած է պելժ կառավարութիւնները, առանց գոհացուցիչ ու վերջնական լուծում մը տալու խնդրին: Երբեմն վէճերն ու անհամաձայնութիւնները սուր հանգամանք մը ստացած են, խանգարելով ներքին միութիւնն ու համերաշխութիւնը:

Տէկրէլ, որ Վալոն է եւ առաջնորդը «Ռէքս»ի շարժումին, ան ալ իր կարգին կ'ուզէ անջատել վալոն գաւառները եւ Պելժիան վերածել դաշնակցական պետութիւններու (états fédératifs):

Ազգայնական Ֆլամաններու եւ Ռէքսերու միջեւ գոյութիւն ունին տեսակէտներու հետեւեալ նմանութիւնները.—

Երկու խմբակցութեանց ալ նպատակն է վերջ դնել քաղաքական կուսակցութեանց ապականարար դրութեան, ընկերութիւնը կազմակերպել ընկերակցական կամ արհեստապետական դրութեան վրայ: Ունենալ իշխանապետական վարչաձեւ մը, կրօնքը անջատել քաղաքականութենէն, բուռն պայքար մղել համայնավարութեան դէմ, եւ երկիրը ազատ պահել արտաքին կռիւներէ: Առ այժմ խնդրոյ առարկայ չէ միապետական վարչաձեւը: Երկուքն ալ համակիր են հիթլէրական Գերմանիոյ եւ հակառակ Ֆրանսական զինակցութեան:

Ցաւալի է տեսնել թէ Պելժիոյ պէս փոքրիկ երկիր մը, փոխանակ հօծ ու միացեալ զանգուած մը կազմելու, վարակուած է ներքին վէճերով ու անհամաձայնութիւններով, որոնք կը տկարացնեն երկիրը եւ կը սպառնան անոր միասնականութեան ու անկախութեան:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՍԿԻ

ՆՈՐ ԹՈՒՐՔԻԱՆ

Պատահական աշխատակից մը Պոլսէն՝ հետեւեալ թղթակցութիւնը կը հրատարակէ Լոնտոնի Օպզըրվըր շաբաթաթերթին մէջ.—

Անգլիոյ Էտուըրտ Թագաւորը իր վերջին Միջերկրականեան պտոյտին առեն մեծ ժողովրդականութիւն շահեցաւ հոն ուր այցելեց, բայց անտարակոյս Թուրքիոյ մէջ էր որ խանդավառութիւնը իր գագաթնակէտին հասաւ, հակառակ անոր որ Թուրքը ճակատագրապաշտ է եւ անընդունակ դիւրութեամբ խանդավառուելու որ եւ է երեւոյթի առջեւ: Եւ յետոյ պէտք չէ մոռնալ որ ան մեր դաշնակիցը չէր ընդհանուր պատերազմին մէջ:

Արդարեւ տակաւին քանի մը տարի առաջ Թուրքիա իր ամէնէն ոխերիմ թշնամին կը նկատէր Մեծն Բրիտանիան եւ յայտնապէս տրամադիր էր օժանդակելու որ եւ է խռովութեան որ կը ձգտէր ջախջախել Անգլիոյ հեղինակութիւնը Ասիոյ մէջ: Մերձաւոր Արեւելքի եւ կեդրոնական Ասիոյ «վերադարթնող» ժողովուրդները տակաւին իրենց աչքերը յառած են դէպի Էնկիւրի, հոգեպէս առաջնորդուելու եւ ղեկավարութիւն ստանալու համար: Բայց եւ այնպէս Թուրքիա հիմա կ'աշխատի բարեկամութիւն մը մշակել Մեծն Բրիտանիոյ հետ: Իր իմաստուն եւ փորձառու նախագահը՝ Քամալ Աթաթիւրք հասած է այն եզրակացութեան թէ Մեծն Բրիտանիոյ հետապնդած նպատակները չեն հակասեր թրքական շահերուն:

1919ին եւ 1922ին Թուրքիան ըմբոստացաւ յաղթական պետութեանց, մասնաւորաբար Անգլիոյ նուաստացուցիչ քաղաքականութեան դէմ: Հիմա արդէն Մոնթրէօյի խորհրդաժողովը Նեղուցներու հակակշռին նոր կարգադրութիւնով դարմանած է Լօզանի դաշնագրին պատճառած դառնութիւններուն վերջին մնացորդը: Թուրքիա լիուլի գոհացում ստացած ըլլալով, կ'ընդունի որ Անգլիան խաղաղութեան գլխաւոր երաշխիքն է Միջերկրականի մէջ թէ այլուր: Թուրքեւանգլիական բարեկամութիւնը դանդաղ բայց տեւականօրէն կը մշակուէր քանի մը ամիսներ եւ Էտուըրտ Թագաւորին այցելութիւնը Աթաթուրքին, որուն հետ չորս անգամ տեսակցեցաւ, աւելի եւս ամրապնդեց զայն:

Թուրքերը հիմա հպարտութիւն կը զգան որ իրենց նախագահը յաջողեցաւ վերստանալ Նեղուցներու ազատութիւնը: Սուլթաններու օրով ազգային ինքնագիտակցութիւն գոյութիւն չունէր Թուրքիոյ մէջ. բայց տարբեր է կացութիւնը այժմ: Տիրող վարչաձեւին ուժին մասին գաղափար մը կուտայ այն պարագան որ դաշնագրի մը անարդար տրամադրութիւնները արգրելու եւ այդ առթիւ ժողովուրդին զգացումները հրահրելու համար Թուրքիոյ վարիչները սուր շարժելու պէտք չեն ունեցած: Կը կարծուէր թէ Թուրքիա անմիջապէս պիտի սկսէր ամրացնել Նեղուցները: Տարտանէլէն անցայ եւ տեսայ որ անոնք տակաւին չեն աճապարեր:

Պաշտօնապէս երկրին մայրաքաղաքը Էնկիւրին է, թէեւ ամառուան ընթացքին Պոլիսն է որ կը կատարէ այդ դերը: Նախագահը ամառը կ'անցընէ Ֆլօրիայի իր սեփական ապարանքին մէջ: Շատ անգամ օրուան աշխատանքէն յետոյ, ուշ ատեն քաղաք կուգայ եւ Փարք պանդոկը կ'այցելէ՝ նուագախումբը մտիկ ընելու համար: Շատ աշխատասէր է եւ իր ափին մէջ առած է իշխանութիւնը:

Աթաթիւրք պիտի յաջողի՞ արդիւնաբերական երկիր մը դարձնել Թուրքիան: Հարց մըն է որուն դժուար է պատասխանել եւ կարգ մը չէզոք դիտողներ տարակոյս ունին այդ մասին: Ամէն պարագայի մէջ, կարեւոր աշխատանքներ կատարուած են այդ ուղղութեամբ: Թուրքերը նպատակ չունին ինքնաբաւ երկրի մը վերածելու իրենց հայրենիքը, ինչպէս կը բացատրեն ինծի, բայց ճիգ կը թափին ճարտարարուեստներ հիմնելու այն շրջաններուն մէջ ուր անոնց գոյութիւնը կրնայ անդրադառնալ հում նիւթերու առատութիւնով:

— Մեր նպատակը չէ ինքնաբաւութեամբ վարել երկիրը, ինչպէս կ'ընեն Գերմանները, դիտել կուտար խօսակիցս. ոչ ալ կ'ուզենք ընդօրինակել Ռուսերուն «ազգայնացումը». եթէ կարգ մը կարեւոր ճարտարարուեստական հիմնարկութիւններ եւ դրամատուներ պետութեան փոխանցուած են, պատճառը այն է որ մեր երկրին մէջ դրամագլուխի եւ աշխատանքի վէճ գոյութիւն ունեցած չէ մինչեւ հիմա եւ չենք ուզեր որ խոշոր հարստութիւններ դիզուին, որոնց հետեւանքը կ'ըլլայ դասակարգային պայքարը:

Թուրքիոյ առեւտուրը բարգաւաճ կացութեան մէջ է հիմա եւ անգործութիւն չկայ. գիներու բարձրացում մը կը շեշտուի հետզհետէ, որովհետեւ Գերմանիա մեծ քանակութեամբ երկրագործական արտադրութիւններ կը գնէ. արտածումներուն հարիւրին վաթսունը կ'ապահովեն Գերմանացիները, ինչպէս ծխախոտ, թուղ, հաշիշ եւն.:

Թուրքիա կ'աշխատի իր առեւտրական կապերը զօրացնել ուրիշ երկիրներու հետ ալ եւ մասնաւոր տրամադրութիւն մը կայ ընդարձակելու համար Թուրքեւանգլիական առեւտուրը:

Ի ՊԷՏՍ ՁԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արագ.— Հարկ կը տեսնեմ, ի պէտս լաւագոյն դիտաւորելոց (անոնց համար որոնց նպատակը ուղիղ է), կրկնել թէ հին գրական լեզուին մէջ անգործածելի բայով, բառով ածանց կամ բարդ անուններ չեն շինուիր եւ, հետեւաբար, անոնց չի պատշաճիր գրական լեզուին որ եւ է մասնիկ, որ գոյական շինէ կամ մակբայ, կամ ածական: Օրինակ — Սըխալ է ուշացում ըսելը, ուշանալ չկայ գրականին մէջ, այլ կայ յապաղիլ, յեմենալ: Ուստի պէտք է ըսել յապաղում, յամեցում: Սխալ է ըսել յիշեցում, յիշեցնել ձեւը չկայ գրականին մէջ: Պէտք է ըսել վերյիշում: (Արդէն Ֆրանսերէնին մէջ ալ վերյիշումին համապատասխանն է évocation, նոյնը գերմաներէնի մէջ): Ինչպէս բնաւ չես ըսեր ուշկոտ, այլ յապաղկոտ, այս իսկ ձեւով ուշացումն ալ ոչ ուղիղ է ոչ ալ ճաշակաւոր: Վազցնելէն չես հաներ վազեցում, խմցնելէն՝ խմեցում, կերցնելէն կերուցում այլանդակ ձեւերը, այլ գրականի մէջ գործածական վայելուչ ձեւերը կուտաս — ընթացք, արբումն կամ արբեցում, ուտեստ, կերակրում, կամ ընդհանրապէս այս կերպով: Կը խորհիմ թէ այս սկզբունքը փրկուած է այլ եւս մեր ընթերցողներուն համար: Իրենց ոչ ոճը, ոչ թռիչքը բռնաբարող չկայ, քաւ եւ մի լիցի: Բայց լեզուի ուղղութիւնն ալ տարբեր բան է: Շոգենաւը հին ոճով ըլլայ թէ արդի, չես կրնար կողմնացոյցին կամ ղեկին հակառակ երթալ:

Անցեալ օր տեղ մը տեսայ գրուած ··· «Ջանախնդրութիւն» ու մինչեւ այս րոպէն չեմ կրցած մեկնաբանել այդ բառը, որ գործածուած էր երաժշտութեան մասին խօսող յօդուածի մը մէջ: Ջանախնդրութիւն անիմաստ բառը ինչ գործ ունի ներդաշնակութեան մօտ:

Սիրելի Արագ, անցեալ անգամ աշխատականին համար ըսինք թէ քմայքով մը գացեր կապին հետ ապիկար եղեր է, եւ նուազին հետ ալ, խելքին փչելով, եղեր է ապէնիազ: Նոյն ձեւին վրայ այսօր կը յիշեցնեմ ապիրատը: Այս շատ ձեւաւոր բառը դժբախտաբար շատ քիչ կը գործածուի մեր լաւագոյն գրողներուն կողմէ, թերեւս այն պատճառով որ քաջածանօթ չեն կազմութեան: Ապիրատ կը նշանակէ անիրաւ, չար, անպատեհ. զոր օր. յաղթականները ապիրատ գտնուեցան մեզի հանդէպ, անոնց բրածը, պարզապէս, ապիրատութիւն էր: Գալով կազմութեան.— ապ ժխտական եւ րատ ··· Մի՛ քններ, կամ հեգնանքի անկիւն մի՛ շիներ շրթունքիդ ծայրը, որովհետեւ հոս ստիպուած եմ .. բանասիրութիւն ընել, այսպէս —Հաւանաբար այս րատը նոյն բառն է անգլիերէն right, գերմաներէն recht (ռէխթ)ին հետ (իրաւունք, ուղիղ):

Այս «հոսհոսութեան» պէտք անգամ չկար, կը բաւէր ըսել, ուրեմն, թէ ապիրատ լաւ կազմուած բառ մըն է, զոր կարելի է ընդհանրացնել մեր արդի գրական լեզուին մէջ: Ս. Գիրքին մէջ սքանչելի յարմարութեամբ գործածուած է, հետեւեալ կերպով.— Երբ Քրիստոս երկու աւազակներուն միջեւ խաչեցին, աջակողմինը Հրեաներու աչքը մտնելու համար սկսաւ նախատել, արհամարհել Նազովրեցին: Իսկ ձախակողմինը դարձաւ ըսաւ անոր.— Ա՛յ մարդ, մենք մեր չարիքներուն արժանի պատիժը կը կրենք, իսկ սա ապիրատ ինչ [illegible] գործեց: Կը բաւէ, չէ՞:

** Սիրելի Արագ, արձակուրդէ նոր դարձողներուն վիճակէն կը հասկնամ, առ այժմ ծանր պատառի չեն գար. ուստի պահ մը թեթեւ երթանք, լաւագոյն ճիգերու անկեալութեամբ:— Դիտա՞ծ էք արդեօք որ կարգ մը բառերու բ գիրը կ'իյնայ, նոյն իսկ առօրական ձեւով: Այսպէս՝ ունինք ապժան, որ կ'ըլլայ աժան. ունինք խորհ, որ կ'ըլլայ խոհ.— մտախորհ կամ մտախոհ: Կա՛յ նաեւ յայտնապէս տարժանիլ որ եղած է տաժանիլ (պէտք եղածէն, աւելի բան զարժանն յոգնիլ): Կը յիշէք անշուշտ, թէ տ գիրը ժխտական մասնիկ է— տհաս, տհալ, տգէտ, տմոյն, տմարդի, տըկար:— Կարծեմ, գաղափարներս այս կարգին վրայ, ըսուած է ձեզի, թէ գիրեր կան որ իրարու տեղ գործածուած են, առ առաւելն թերեւս իմաստի եղանակաւորում միայն առաջ բերելով: Այսպէս՝ ժ գործածուած իբրեւ գ (արդէն այս երկու գիրերուն ձեւը, իրարու տակնուվրայ, հեռաւոր նմանութիւն մը ցոյց կուտայ ··· բանասիրութի՛ւն) բաժնորդ բազորդ, նոյն իմաստով, ռուր՝ թուր, տատանիլ, սասանիլ, ծածանիլ, թոթափիլ՝ սօսափիլ կամ սօսաւիւն. հով, զով, ծով: Հակիրճ, կարճ, կիրճ, կրճիմ (անջրպետ) բառերուն մէջ արդեօք արմատ. նմանութիւն կը տեսնե՞ս, սիրելի Արագ: Կրնաս, այս մասին, խորհրդակցիլ ··· բանասէրներու հետ:— Համառօտին ու կարճառօտին առօտը հաւանաբար առնուլ բային արմատական մէկ ձեւն է— այսպէս՝ բոլորը (համ ···այն), կարճը առնելով:

Ապիրատին պէս շատ քիչ կամ բնաւ չգործածուած բառ մըն ալ կայ— առհաւատչեայ, շատ գեղեցիկ, պէսպէսուն եւ, մանաւանդ, պիտանացու, քանի որ անփոխարինելի է, եթէ ուզէք դիտել ու ճշդել: Արդէն բառին կազմութիւնն ալ նշանակալից է, ինքնատիպ է— նախ կայ հաւատք (հաւատ) վստահութիւն իմաստով, յետոյ առ նախդիրը, իբրեւ, համար (վասն) նշանակութեամբ, ուրեմն վստահութեան կամ ուրիշը վստահացնելու համար տրուած խօսքը, դրամը (փէյ) առհաւատչեայ է (նիւթական միանգամայն բարոյական իմաստով, ուրեմն): Ետեւը կայ եայ մասնիկը, այսինքն ան՝ որ կայ սա բառերուն մէջ— ղուղնաքեայ, ոչնչաքեայ: Կը մնայ չ գիրը, այսինքն՝ ան՝ որ ք եղած է ղուղնաքեային եւ ոչնչաքեային մէջ: Երեւոյթը դիտեցէք ու անցէք: Մեր դասարանը գործնական մարդոց վառարան է, մեր աշակերտները անանկ շատ բարակը չեն փնտռեր, ինչ որ օգտակար չէ ոչ իրենց ոչ ալ ··· ուսուցիչին համար: Մենք գործը, փորձը կը նայինք, ամէն ատեն խսկութեան չենք երթար, այդ

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ՝ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

«Գիտական Ընկերութեան» մը գաղ-ղն էր տրուած անոր ··· Այդ ընկերութիւնը ամէն կողմ վարժարաններ պիտի հիմնէր, կիրակի օրերը՝ պատարագէն յետոյ՝ դասախօսութիւններ պիտի սարքէր··· Մէկ խօսքով՝ [...]քերը պիտի միացնէր ··· Օսմանեան կառավարութիւնն ու Թուրքերը գիտակցաբար կամ անգիտակցաբար,— սոր հանդէպ ալ մեղկութիւն ցոյց տուած էին:

— Արարատ լեռնէն եկող գաղափարական հոսանքները այլ եւս զօրացած էին: Թուրք Հայերու անմեղ ու թարմ ուղեղները թունաւորուած էին: Մասնաւորաբար երկու բառերու շուրջ դառնային այն երգերն ու բանաստեղծութիւնները, որոնք դպրոցներու մէջ կը կարդացուէին: Այդ երկու բառերն ալ հետեւեալներն էին.

— Հայրենիք ··· Հայաստան ···

Ո՞ւր էր «հայրենիք»ը: Ո՞վ էր «Թշնամին» ··· Ոչ կառավարութիւնը եւ ոչ ալ Թուրքերը խելք էին ըրեր այդ հարցումները ուղղել: Որովհետեւ, այդ շրջանին, կառավարութիւնն ու Թուրքերը մեծ մասով իրենց ուղեղներուն մէջ այդ երկու բառերուն տեղ չէին տուած: Այդ էր պատճառը որ, Հայոց վարժարաններուն մէջ, «վկայականի եւ մրցանակի բաշխման» կամ այլ հանդէսներու առեն, դպրոց հրաւիրուած պաշտօնական անձեր եւ այլ Թուրքեր անուշ անուշ կ'ունկնդրէին այն բոլոր երգերը, քերթուածները, ճօները եւ մաղթանքները, որոնք, բոլորն ալ, այդ երկու բառերուն շուրջ կը դառնային ··· Անոնք, բոլորովին անտեղեակ ըլլալով որ այդ բոլորը թրքութեան հասցէին մէկ մէկ ծանր անարգանքներ են.

— Պաւօ Հայ տղոց ··· մաշալլա՜հ, մերիններէն շատ աւելի ընդունակ են ··· Շատ կրակոտ բաներ են ···

Ըսելով՝ կը գնահատէին այն «ազգային խմորքը», որ այդ տղոց հոգիներուն մէջ կը ներարկուէր իրենց ուսուցիչներուն կողմէ ··· Մերո՛նք, խեղճ անզգամներ ··· Անցնինք, սակայն ···

— 1880ին, առաջին անգամ ըլլալով, Կարնոյ մէջ զինեալ քոմիթէի կազմակերպութիւնը սկսաւ: Այս կազմակերպութիւնը, որ բաղկացած էր Հայ երիտասարդներէ, «Զինակիցներ» (սիլահիլը) կոչուեցաւ: Ու շատ ընդունելութիւն գտաւ:

— 1882ին՝ ցարական կառավարութիւնը Թիֆլիսի մէջ երեւան հանեց յեղափոխական կարեւոր շարժում մը: Այս շարժումը պիտի թափանցէր եւ Թուրքիա ··· Ցարական կառավարութիւնը ամէնէն ուժեղ միջոցներով կոխեց զայն: Փակեց «Մշակ» թերթը (Մուշաք) որ կը հրատարակուէր Թիֆլիսի մէջ: Շատ ծանր միջոցներ ձեռք առաւ Հայերուն դէմ: Մարգարը կաթողիկոս ըրաւ: Այս մարդը թունդ ցարական մըն էր: Պարտականութիւնն էր՝ աչք բանալ չտալ հայ յեղափոխականներուն եւ ամբողջ ազգը խիստ հսկողութեան մը ներքեւ առնել:

— Հայ յեղափոխականները չէին կրցած հանդուրժել այս ճնշումին: Անցած էին Թուրքիա ·· Այդ միջոցին, Պոլսոյ մէջ, պատրիարքական աթոռն էր գրաւած «Յարութիւն Վեհապետեան»ը (Յարութիւն Վեհապետեան): Այս անձը շատ մաքուր սրտի տէր եւ Թուրքերու անկեղծ բարեկամ մըն էր: Անմիջապէս յառաջ նետուեցաւ: Խորհուրդներ տուաւ, աշխատեցաւ կասեցնել ըմբոստութեան հոսանքները, որոնք «Արարատ» լեռնէն կուգային: Բայց, հանդիպեցաւ ոչ միայն քոմիթէճիներուն, այլ եւ կարգ մը քահանաներու անարգանքներուն, որոնք այլ եւս ամբողջովին թունաւորուած էին: Հազիւ երեք տարի կրցաւ մնալ պատրիարքական աթոռին վրայ ու քաշուելու ստիպուեցաւ:

— «Հայաստանճի»ները ուզեցին պատրիարք ընել Նարպէյ անուն քահանայ մը (Նարպէ նամընտէ պիր փափազ): Նարպէյը յեղափոխական կը կարծէին: Մինչդեռ, այդ խորամանկ մարդը, փառքի ու շահու չափազանց սիրահար ըլլալով, գիտէր Հայաստանճիները ճարտարութեամբ գործածել ու այդպէս կը ձեւացնէր ինքզինքը: Թէեւ պաշտօնական հանգամանք մը չունէր, բայց Անատոլուի կազմակերպչական կեդրոններուն հետ կը թղթակցէր եւ անոնց ուղղութիւն կուտար:

— Այս ուղղութիւնները կարեւոր հիմքերու կը յենուին: Այլ եւս, Թուրքերուն եւ Հայերուն միջեւ ծնող հասարակ վէճ մը, պահանջատիրոջ մը եւ պարտատիրոջ մը միջեւ ծագում առած ամենակարեւոր բանավէճ մը անմիջապէս արձագանգ կը գտնէր հիւպատոսութեանց մօտ: Իսկ այս վերջիններուն միջոցաւ ալ՝ որպէս «կարեւոր դէպքեր» Եւրոպայի քաղաքական կեդրոններուն մէջ հոսանքներ յառաջ կուգային Թուրքերուն դէմ:

— 1885ին՝ Վանի վարժարանի ուսուցիչներէն «Մկրտիչ Փորթուգալեան» (Փորթաքալեան) անուն մէկը, — իբրեւ թէ Թուրքերու հալածանքէն փախէր — Եւրոպա զրկուեցաւ: Այս մարդը հոն Մինաս Չերազ (Չեզար) անուն յեղափոխականի մը միացաւ: Մէկը Մարսիլիոյ մէջ, միւսը Փարիզ՝ անոնք սկսան երկու թերթ հրատարակել: Ու այդ երկու թերթերուն ալ «Հայաստան» անունը դրին:

— Մինաս Չերազ լաւ խօսող մըն էր: Մինչ մէկ կողմէ իր թերթը կը հրատարակէր, միւս կողմէ ալ կրակոտ ճառեր խօսելու սկսած էր: Քիչ ատեններուն մէջ, Եւրոպայի,— բայց մանաւանդ Ամերիկայի — մէջ ուշադրութիւն հրաւիրեց ···

Այլ եւս՝ Թուրքերը՝ Քիւրտ, իսկ Հայերը՝ այդ գազան Քիւրտին թաթին տակ ինկած: Կաթնկեր գառնուկի հանգամանքն էին ստացած: (Իսկապէս ուշադրութեան արժանի բան մը եթէ կայ, այդ ալ այն է, որ Անատոլուի մէջ մէկ հատիկ Հայու քիթը դեռ արիւնած չէր: Մինչդեռ, թէ Եւրոպացիները եւ թէ Ամերիկացիները այս պարագան ուշադրօրէն ճշդելու եւ քննելու անհրաժեշտութիւնն իսկ չէին զգար):

— Դարձեալ 1885ին, հայ յեղափոխականները ուզեցին փորձի մը ձեռնարկել: «Միրհասս»ի մը (առաջնորդ) ընտրութեան խնդիրը պատրուակ ծառայեցնելով, Վանի մէջ յեղափոխական շարժում մը սկսան ··· Կառավարութիւնը անմիջապէս առաջքը առաւ այդ շարժումին: Բայց, ինչ օգուտ, յեղափոխութեան ոգին այլ եւս ամէն կողմ տարածուած էր: Վանի յեղափոխութեան յաջորդեցին փոքրիկ ըմբոստութիւններ՝ Մուշի եւ Ալաշկերտի մէջ: Իսկ ատոնց պատճառն էր տուրք չտալու ցանկութիւնը:

(4)

(Թան - Միլլիէթ)

Մեր դարմանատունները

Ամէն անգամ որ ականատես կ'ըլլամ մեր ժողովուրդին գերագոյն ճիգերուն բան մը ընելու, անպատճառ բան մը ընելու, չեղածէն գործ մը մէջտեղ բերելու եւ բեռ չըլլալու համար ուրիշին, կը մոռնամ իր բոլոր թերութիւնները:

Դարմանատուններ,— ի՛նչ անօգուտ բեռ մեր ուսերուն, պիտի մտածենք առաջին առթիւ, երբ ամէն մէկ քայլափոխ հիւանդանոց, դարմանատուն, առողջապահական կայաններ կը վխտան այս մեծ ոստանին իւրաքանչիւր թաղին մէջ: Եւ սակայն գացէք եւ ձեր աչքերով տեսէք թէ այդ կատարելագործեալ բժշկական կայաններուն քով ինչ նախախնամական դեր կը կատարեն յաճախ, կիս կատար ու շատ մը բաներով թերի մեր դարմանատուները: Զհաշուելով Ռուսերը, հազիւ կրնամ մտաբերել ուրիշ գաղթականական խումբեր Ֆրանսայի մէջ, որ մերիններուն նման ինքնուրոյն ապրելու ճիգերը հասցուցած ըլլան մինչեւ «փոքրամասնութեանց իրաւունքները», կարծես բռնի խլուած:

Միութիւններ, դպրոցներ, մարզական եւ սկաուտական կազմակերպութիւններ, մամուլ, մշակութային զանազան ձեռնարկներ, մատենադարան, երգեցիկ խումբեր, թատերական փորձեր ու վերջապէս դարմանատուններ, — ահա գլխաւորները այն ջանքերուն, որոնց շնորհիւ կը թեթեւնան մեր հոգերը:

Կ'ուզէի այսօր ձեր ուշադրութեան յանձնել միայն դարմանատունները: Առաջինը Փարիզի եկեղեցիին բակը հաստատուած Տիկ. Միութեան դարմանատունն է, որ տասնըմէկ տարիէ ի վեր կը գործէ անխափան: Միութեան եւ մասնաւորաբար անոր նախագահին՝ բժիշկ Քօլօլեանի ջանքերով:

Շաբաթը երկու օր, երկուշաբթի եւ ուրբաթ կէս օրէ առաջ բաց է ան անխտիր ամէն դասակարգի առջեւ: Հոն է ծերուկ մամիկը, որ չի կրնար բառ մը ֆրանսերէն խօսիլ օտար բժիշկին հետ, հոն է իր երեխային թաթիկէն բռնած մայրը, որ շուարած է թէ ինչպէս բացատրէ իր զաւկին հիւանդութեան յատկանիշները ֆրանսացի բժիշկին: Հոն է եւ սա երէկուան կորիճը որ իր լեռներու առողջ կլիմայէն ինկած սա խոնաւ մշուշին մէջ, հազիւ թէ հասկնայ իր ունեցած ցաւը եւ չուզէ իսկ հաւատալ անոր:

Կը կմկմայ, բայց չի յուզուիր, գիտէ թէ դէմը նստող իր հայրենակից բժիշկը համբերութեամբ մտիկ կ'ընէ զինքը, կը հասկնայ ոչ միայն իր ֆիզիքական, այլ եւ բարոյական ցաւը, զինքը յոյսին վերադարձնող խօսք մը ունի շրթունքին վրայ, ծանօթ իր կենցաղին, երկրէն բերած սովորութիւն, սննդառութիւն ու մանաւանդ այն ախտերուն, որ նոյնպէս հետը բերած է անապատներէն եւ դաշիններէն:

Այսպէս սպասման սրահին մէջ հաւաքուած հիւանդներէն կ'անցնիմ ներս, բժիշկին սենեակը: Երիտասարդ բժիշկ մը, Տոքթ. Կէօվճեան նստած է հիւանդին դէմ, որ անցած է նախ Միութեան հերթապահ անդամուհիին արձանագրութեան տետրակէն: Օր. Գալֆայեանն է որ ընդհանրապէս կը կատարէ այդ աշխատանքը, իսկ ոտքի կեցող Տէր և Տիկ. Բասմաջեաններ դեղերու պատրաստութեամբ եւ մատակարարութեամբ կը զբաղին արդէն: Քննութեան յատուկ առանձին խուց մը եւս բաժին կը կազմէ դարմանատան: Այս բոլորին վրայ հսկող աչքն է Տոքթ. Քօլօլեան, որ հոն է ամէն ուրբաթ եւ ինքն ալ կը զբաղի հիւանդներու քննութեամբ:

Պատերու դարակները լեցուն են դեղերով, ընդհանրապէս բժիշկներու կողմէ ղրկուած նմոյշներ: Դեղագիրներ ալ կը պատրաստուին հոն երբեմն, երբ թոյլ տայ իրենց պաշարը, բայց դժգոհ են իրենք ալ այդ մատակարարութենէն, չէ՞ որ ստիպուած կ'ըլլան երբեմն հիւանդը յարմարցնել դեղերու, քանի որ շատ են ծախքերը դարմանատան եւ հասոյթները անբաւարար:

— Քանի՞ հիւանդ կ'ունենաք ընդհանրապէս:

— Օրական 40—50:

Շաբաթը մօտ 100 հոգի կ'անցնին ուրեմն այդ կայանէն իրենց ոչ միայն ֆիզիքական ցաւը այլ բոլոր տէրտերը պատմելով բժիշկին թէ հերթապահ օրիորդին, բժշկապետին թէ Տիկ. Միութեան ներկայացուցչին:

— Աւելէ առաջ երբ աւելի լայն էին մեր պայմանները, դեղարան ալ կը ղրկէինք ձրի շինել տալու համար մեր չունեցած դեղերը, բայց հիմա ըստիպուած ենք գոհանալ մեր ձեռքին տակ եղածներով, չենք հասնիր:

Ու այս բոլորը ձրի: Ինչո՞ւ համար սակայն. յաճախ սխալ ըմբռնուած բարեգործութեամբ մը կը վարժեցնենք մեր ժողովուրդը ձրիակերութեան եւ նպաստընկալի վիճակը կը տեւէ դեռ ամէն տեղ, Մեծ Պատերազմէն ի վեր:

— Կրնաք ամէն հիւանդէ գոնէ 2 Ֆր. գանձել. չէ՞ որ պետական հիւանդանոցներն անգամ 6—10 Ֆր. կը գանձեն իւրաքանչիւր հիւանդէ, առանց կաթիլ մը դեղ տալու: Թող անգործները բացառութիւն կազմեն, բայց միւսնե՞րը. ինչո՞ւ հիւանդը ինքն ալ չունենայ վճարած ըլլալու գոհունակութիւնը: Մինչեւ ե՞րբ այսպէս նպաստընկալ ու նկուն:

— Ի՞նչ կ'ըսէք, չեն ուզեր տալ. երբեմն նուիրատուութիւն մը կամ վիճակահանութեան տոմսակ մը կ'առաջարկենք, տեսնէք թէ ի՛նչ դժուարութեամբ կ'առնեն եւ կը սկսին լալ ու ողբալ որ չունին, չունին ...

Չեմ համոզուիր, չեմ ուզեր համոզուիլ որ արհեստով նպաստընկալ փոքրամասնութեան քով մեր ժողովուրդին, մեր չարքաշ ժողովուրդին ծոցին մէջ չէ մնացած այն հպարտ ինքնագիտակցութենէն հետք մը գոնէ որ հրաշքներ կը գործէր իր երկրին մէջ, իր տասնոցներով պահելով ոչ թէ դարմանատուներ, այլ հիւանդանոցներ:

Գիտեմ, բայց հրատարակուած էր թերթերուն մէջ քանի մը ամիս առաջ, բաւական կոկիկ գումար մը, տարեկան 30 հազար Ֆր. որու մատակարարութեան հոգը կը ծանրանայ ինչպէս Տիկ. Միութեան ուսերուն, նոյնպէս Տոքթ. Քօլօլեանի վրայ, որուն նպատակն է պահել զայն ամէն գնով, համոզուած որ ֆրանսական եւ առողջապահական հաստատութեանց կուշտին մեր դարմանատունները եւս ունին իրենց որոշ տեղը գաղութին համար, նոյն իսկ իբրեւ միջնորդ եւ ուղեցոյց այդ հաստատութիւններէն առաւելագոյն չափով օգտուելու:

** Ուրիշ առիթով մը Ֆ. Կ. Խաչի դարմանատուներու մասին:

ՇՐՋՈՒՆ ԹՂԹԱԿԻՑ

յաճախ աւելորդ պրպտումին, ինչպէս ելեկտրականութեամբ եւ մագնիսականութեամբ զբաղողները չեն վերանար մինչեւ իսկը իրենց մասնագիտութեան: — Որովհետեւ ի՞նչ պիտի պատասխանեմ հիմա, երբ լաւագոյն շրջանաւարտ մը, դիցուք Պ. Հրաչեայ Տէրոսկի, փորձուի հարցնել, թէ ի՞նչպէս բարակ (նուրբ) բառը կը նշանակէ նաեւ որսական կենդանին եւ ճամբայ բանալ դէպի անել մը ...

ՏԱՐԱԶ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՏԱՆՏԷՐՆԵՐՈՒՆ

Ալֆորվիլի հարկահաւաք գրասենեակի վարիչը կը խնդրէ մեզմէ հրատարակել հետեւեալ զեկոյցը, ի շահ հայ տանտէրներուն.—

Անոնք որ ամբողջովին կամ կիսովին վարձու տուած տուներ ունին, պարտաւոր են իրենց շրջանի հարկահաւաք գրասենեակին հաղորդել ամէն տարի, մինչեւ Հոկտեմբեր 16, ցանկը իրենց վարձակալներուն եւ անոնց բնակած յարկաբաժիններուն, տարեկան վարձքը, ինչպէս նաեւ տանտիրոջ բնակած յարկաբաժինը եւ չվարձուած յարկաբաժինները:

Այս նպատակով, Հոկտ. 1ին տպագրուած թուղթեր ղրկեցինք բոլոր տանտէրներուն: Պահանջուած տեղեկութիւններուն մէջ եթէ մոռացումներ եւ անճշդութիւններ ըլլան, 100 ֆրանք տուգանք պիտի գանձուի իւրաքանչիւր մոռացումի կամ անճշդութեան համար:

Տուգանքի չենթարկուելու համար, ամէն տանտէր որ տակաւին հաղորդած չէ պահանջուած տեղեկութիւնները, թող աճապարէ կատարելու:

ՊԱՆՔ ՕԹՕՄԱՆԻ ԴԷՊՔԻՆ ԱՌԹԻՒ

Ճիշդ՝ քառասուն տարի առաջ 1896 օգոստ. 15ի օրը, Բ. Դուռը հրատարակութեան կուտար մամուլին միջոցաւ հետեւեալը Օսմ. Պանքայի դէպքին առթիւ.—

«Շնորհիւ Վեհ. Սուլթանին՝ կայսերական ամէն կարգի հպատակ դասակարգները ամէն կերպով արդարութեան շնորհին կ'արժանանային եւ այդպէս ամէն ոք ամէն տեղ իր գործերով կը զբաղէր: Հայ հասարակութենէն մէկ քանի կարճամիտներ անձնական շահու եւ մանաւանդ իրենց ազգակիցներուն ալ վնասելու նպատակաւ ժամանակէ մը ի վեր խռովարարական ընթացքներու կը յանդգնէին: Այդ պարագաները հայ հասարակութեան պատուաւոր մասն ալ ձանձրացուցած ըլլալով՝ խնդրած էն որ խռովարարութեան ձեռնարկող այդ կարգի չարագործները սաստիկ պատիժներու ենթարկուին:

Այդ դատարկապորտները որոնք խռովարարութիւնն իրենց բուն գործ ըրած են, քանիցս պատժուելով հանդերձ չեն խրատուած: Չորեքշաբթի օրը (օգոստ. 14) հայ չարագործներէ մէկ քանի անձեր՝ գործի պատրուակով մէկ մէկ եւ երկու երկու ի Ղալաթիա Օսմ. Պանքան մտնելով՝ յանկարծ աղմուկ մը յարուցին, բայց կառավարութեան կողմէ աւելի առաջ տեղեկութիւն առնուած, եւ զինուորներ, ոստիկաններ ու ոստիկան զինուորներ պատրաստուած ըլլալով, անմիջապէս դէպքին վայրը փութացին եւ միւս կողմէ ալ շրջուն պահակներ հասան: Պանքան մտնող խռովարարները դուրս հանուեցան եւ տեղի չունեցաւ որ ուրիշ տեղերու մէջ անկարգութիւնք տարածուին. այդ կերպով անդորրութիւնը վերահաստատուեցաւ եւ խռովութիւն յարուցանող կարճամիտները ձերբակալուելով յանձնուեցան արդարութեան»:

ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԱՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

Փարիզի մէջ, քաղաքական նորագոյն տարագրութեան պատմութեան ուսումնարան (Institut) մը հաստատելու համար, խորհրդակցութիւններ կատարուեցան վերջերս, առժամեայ կեդրոնատեղիին մէջ, 4, Rue Léonce Reynaud.

Այս ուսումնարանը պիտի ջանայ հաւաքել եւ պահել պատմական արժէքով յիշատակներ, յուշագրութիւններ, հրատարակութիւններ, որոնք կը վերաբերին ներկայ քաղաքական տարագրութեան, անոր ծագման եւ պատճառներուն, կացութեան եւ գոյութեան պայմաններուն՝ ասպնջական երկրին մէջ: Ուժ պիտի տայ խմբագրելու եւ հրատարակելու մասնաւոր ուսումնասիրութիւններ այդ հարցերուն վրայ, պիտի ուսումնասիրէ օրինական տնօրինութիւնները զանազան երկիրներու մէջ տարագիրներու իրաւական գոյավիճակին մասին, ինչպէս նաեւ տարագիրներու ժողովրդագրական շարժումները (աճում եւն.):

Պիտի հաւաքէ ամէն նիւթ որ կը վերաբերի արտասահմանի մէջ քաղաքական տարագիրներու հիմնած կամ ստեղծած աշխատանքին,— արուեստ, գրականութիւն, դաստիարակութիւն, կրօն, վաճառականութիւն, հողագործութիւն, բարեգործութիւն եւն.: Պիտի ջանայ պահպանել պատմական հաւաքածոները որ կը վերաբերին իր նիւթին եւ պիտի աշխատի հիմնել մատենադարան մը կամ թանգարան մը:

Ուսումնարանը կը ղեկավարուի վարիչ մարմինի մը կողմէ, որ կը բաղկանայ Ֆրանսացի ծանօթ անձնաւորութիւններէ: Ցառաջիկային պիտի ընտրուին անդամներն ու թղթակիցները, օտար կամ Ֆրանսացի, որոնք իրենց գործունէութեամբ կամ գրական ուսումնասիրութիւններով ընդունակ են մասնակցելու ուսումնարանին պատմական պրպտումներուն:

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԵՐ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՀԱՐԵՒԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ՄԵՆՔ ՀԱՅԵՐՍ

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (7 հոկտ.).

— «Բացարձակապէս սխալ է խորհիլ, թէ Վրաստան եւ Ազրբէջան աւելի սերտօրէն կը գործակցին խորհ. կառավարութեան, քան Հայաստան: Կարելի է պնդել ատոր ճիշդ հակառակը: 1921էն ասդին Վրացիներն ու Ազրբէջանցի Թաթարները մէկէ աւելի անգամներ ընդհ. եւ մասնակի կերպով ապստամբեցան Մոսկուայի բռնակալութեան դէմ: Բաւական է հոս յիշել միայն 1924ի Վրաստանի ընդհ. ապստամբութիւնը, որ արեան մէջ խեղդուեցաւ, եւ Ազրբէջանի ապստամբութիւնները 1929—30ի ձմեռը եւ 1931—33ին: Մինչդեռ Հայաստանի մէջ, թէեւ վերջին 15 տարիներու ընթացքին եղան պզտիկ ընդվզումներ, բայց անոնք երբեք չստացան ոչ Վրաստանի եւ ոչ ալ Ազրբէջանի ընդհ. կամ նոյն իսկ մասնակի ապստամբութեանց համեմատութիւնները:

Եւ ասիկա անկասկած պատահական երեւոյթ մը չէր: Թէեւ Հայաստան Ազրբէջանէն եւ Վրաստանէն ոչ նուազ չափով կը տառապէր ու կը տառապի Մոսկուայի երկաթէ կրունկներուն տակ, բայց ամբողջ 15 տարի անընդհատ խաղաղ մնաց, որովհետեւ հայ ժողովուրդի միակ ազգային մարտական կազմակերպութիւնը՝ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ոչ միայն հակառակ էր եւ է որ եւ է ապստամբական շարժման Հայաստանի մէջ ներկայ պարագաներու տակ, այլ եւ իրեն տրամադրելի բոլոր միջոցներով կ'աշխատէր ու կ'աշխատի առաջքն առնել հայ ժողովուրդի որ եւ է լուրջ եւ ընդհանուր ըմբոստութեան Մոսկուայի դէմ: Գաղտնիք չէ, որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը տարիներ շարունակ յամառօրէն մերժեց միանալ Ազրբէջանցիներուն եւ Վրացիներուն՝ Մոսկուայի իշխանութիւնը զինեալ ապստամբութեամբ տապալելու համար:

Սակայն, ոչ միայն Հայաստանի, այլ եւ արտասահմանի մէջ Հայերը Ազրբէջանցիներէն եւ Վրացիներէն շատ աւելի լոյեալ եղան եւ են խորհ. կառավարութեան հանդէպ: Արդարեւ, մինչ Ազրբէջանի Մուսաւաթականները եւ հակաբոլշեւիկ Վրացիները արտասահմանի մէջ տարիներ շարունակ որոշ օտար կառավարութեանց (օրինակ, Լեհաստանի) նիւթական եւ բարոյական աջակցութիւնը վայելեցին՝ խորհ. իշխանութեան դէմ դաւելու համար, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը չուզեց երբեք անոնց հետ հակախորհրդային միացեալ ճակատ կազմել՝ օտարներու զինեալ միջամտութեամբ խորհ. իշխանութիւնը Անդրկովկասի մէջ տապալելու համար: Այնպէս որ մինչ Վրացիներու եւ Ազրբէջանցիներու մէջ, թէ Անդրկովկասի եւ թէ արտասահման, վերջին 15 տարիներու ընթացքին չպակսեցան կազմակերպութիւններ, որոնք եւ սեփական միջոցներով եւ օտարներու օգնութեամբ աշխատեցան տապալել խորհրդային իշխանութիւնը Վրաստանի եւ Ազրբէջանի մէջ, հայ ժողովուրդի մէջ, թէ Հայաստան եւ թէ արտասահման, չգտնուեցաւ ոչ մէկ կազմակերպութիւն, ոչ իսկ ամէնէն հակախորհրդային Դաշնակցութիւնը, որ 1921էն մինչեւ այսօր որ եւ է փորձ ընէր կամ ձգտէր ընել՝ իր կամ օտարներու միջոցներով տապալելու այդ իշխանութիւնը:

Ինչպէս կը տեսնուի, Վրաստան և Ազրբէջան Հայաստանէն աւելի վարձատրուած են Մոսկուայի կողմէ ոչ թէ անոր համար, որ աւելի նուազ նեղութիւն պատճառած են խորհ. կառավարութեան կամ աւելի սերտօրէն գործակցած անոր, այլ ատոր ճիշդ հակառակ պատճառով: Վրաստան եւ Ազրբէջան Հայաստանէն աւելի վարձատրուած են, որովհետեւ Հայաստանէն աւելի զօրաւոր պայքար կը մղէին ու կը մղեն Մոսկուայի բռնակալութեան դէմ:

Կարելի է համարձակօրէն ըսել, թէ եթէ հայ ժողովուրդն ալ Թաթարներու եւ Վրացիներու նման չունենար Թուրքերու ներխուժման երկիւղը եւ անոնց նման զինեալ պայքարի դրօշ պարզէր Մոսկուայի դէմ, վերջինս շատ աւելի կարեւորութիւն պիտի տար Հայաստանի եւ շատ աւելի պիտի աշխատէր գոհացում տալ անոր: Բայց որովհետեւ Մոսկուա համոզուած է թէ հայ ժողովուրդը մահու չափ կը վախնայ Թուրքերէն եւ այդ պատճառով ալ պիտի վարանի զէնք բարձրացնել իրեն դէմ, ուստի կ'արհամարհէ Հայաստանի ուժը եւ զիջումներ կ'ընէ միմիայն յօգուտ Վրաստանի եւ Ազրբէջանի, որոնք ոչ միայն Թուրքերէն չեն վախնար, այլ եւ պատրաստ են միշտ զէնք բարձրացնելու խորհ. կառավարութեան դէմ, եթէ վերջինս իրենց հակառակ քայլ մը ընէ»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՆԵՐԸ ԹԻՖԼԻԶ Կ'ԵՐԹԱՆ

Կը շարունակուի տակաւին զաւեշտը.— Հայաստանի գրական թերթերը, գեղարուեստական ամսաթերթերը կը խնկարկեն Բերիայի առջեւ: Գրողներու խմբակ մը կը ղրկուի Թիֆլիզ, ներկայանալու Բերիային: Ֆրանսայէն գաղթած հայ աշխատաւորները կը ղրկուին Թիֆլիզ, նամակ տանելու Բերիային: Վերջապէս թերթերը կը հրատարակեն հին յուշեր, օրինակ Թումանեանի մէկ նամակը, ուր գովքը կը հիւսուի Վրացիներուն: Կարելի է ըսել, բովանդակ Հայաստանը ներկայիս մէկ հոգ ունի,— սիրտն առնել Վրաստանի ամենակարող առաջնորդին: Եւ հիմա հայ ճարտարապետներն են, որ կը ղրկուին Վրաստան: Մի զարմանաք, եթէ վաղը կարդաք որ Հայաստանի երեխաները ղրկուած են Թիֆլիզ:

... Վրաստան մեկնած ճարտարապետներն են Գ. Քոչար, Մ. Մազմանեան, Ս. Սաֆարեան, Հ. Մարգարեան, Մ. Գրիգորեան, Երկանեան, Արազեան, Վ. Բաբաջանեան, Սամարցեան, Բախշինեան:

Ճարտարապետներու այս խումբը պիտի այցելէ Թիֆլիզ, Քութայիս, Գորի, Պաթում եւ Վրաստանի գլխաւոր քաղաքները, ուսումնասիրելու համար ժամանակակից ճարտարապետութիւնը եւ վրացական հին ոճը: Անոնք լուսանկարներ պիտի առնեն վրացական նոր շինութիւններէն, Երեւանի մէջ բանալու համար ցուցահանդէս մը, որ պիտի ներկայացնէ Վրաստանի ճարտարապետութիւնը:

ԾԻԾԱՂ

Պզտիկ Պետրոս թուաբանութեան մէջ առաջին եղած էր:

Մօրեղբայրը.— Ըսէ տեսնեմ, եօթն անգամ ութ քանի՞ կ'ընէ:

Պետրոս.— (Քիչ մը մտածելէ յետոյ) Ձեր տարիքը մէկը այդչափը գիտնալու էր:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (15)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Ընդհակառակն այդ ժամադրավայրին մէջ իմ ուշադրութիւնս գրաւեց քաղաքացիի տարազով ուրիշ մէկը, որ մարդու չէր մօտենար, միս մինակը անկիւն մը կը քաշուէր եւ մասնաւոր ճիգ մը կը թափէր կարծես մտիկ ընելու համար զինուորներուն խօսակցութիւնը: Երեք շաբաթուան ընթացքին կարծեմ վեց անգամ հանդիպեցայ անոր. միշտ միեւնոյն անհաղորդ մարդն էր եւ ամէն վայրկեան չորս աչք կարած:

Իրիկուն մը որոշեցի հետապնդել զինքը. թէյարանէն դուրս ելաւ. իր ետեւէն գացի եւ ստուգեցի որ կը բնակէր Սէն Ռօշի հրապարակը:

Այդ հասցէն իմանալէս յետոյ, դարձեալ սկսայ թէյարան յաճախել: Մարդը այնտեղ էր գրեթէ ամէն օր: Ուրիշ յատկանշական երեւոյթ մը կասկած արթնցուց մէջս— յայտնի էր թէ սպասուհին միշտ կը խուսափէր անոր մօտենալէ. անպայման պատճառ մը ունէր վախնալու այդ մարդէն: Ինչո՞ւ:

Միաժամանակ ֆրանսական իշխանութիւնները ստուգած էին անոր ինքնութիւնը. Զուիցերիացի էր, Ժընեւէն կուգար եւ կապեր ունէր գոհարեղէններու վաճառատան մը հետ:

Լա՛ւ, Զուիցերիացի մը ի՞նչ պէտք ունէր կանոնաւորաբար յաճախելու թէյարան մը ուր մարդիկ գրեթէ միայն անգլիերէն կը խօսէին. քաղաքին մէջ սրճարա՞ն կը պակսէր: Աղէկ գիտեմ, մարդը անգլիերէն լեզուին ծանօթ չէր, իսկ թէյ խմելու սովորութիւնը Զուիցերիացիներուն տրուած չէր: Հետեւաբար ֆրանսական ոստիկանութիւնը որոշեց հարցաքննել թէյարանին սպասուհին եւ իրիկուն մը երբ անիկա խանութէն դուրս կ'ելլէր, երկու գաղտնի ոստիկաններ մօտեցան իրեն եւ ոստիկանատուն հրաւիրեցին: Այնտեղ էր որ ճշմարտութիւնը երեւան ելաւ: Անստորագիր նամակը ոստիկանութեան ուղարկած էր ինքը՝ սպասուհին, իր վրայ ուշադրութիւն հրաւիրելու համար: Ոչ ոքի չէր վստահեր եւ չափէն աւելի կը վախնար: Այդ անծանօթ յաճախորդը Զուիցերիացի չէր, այլ Գերմանացի: Զուիցերիոյ ճամբով Ֆրանսա մտած էր: Երկու ամիս առաջ աղջկան հետ բարեկամացած էր եւ անոր ըրած էր հետեւեալ առաջարկը.

—Եղբայրդ փախած եւ պահուըտած է Պելժիայի մէջ. ձերբակալուելուն պէս մահուան պիտի դատապարտեն թէ զինքը եւ թէ իրեն ապաստան տուողները, որոնց մէկը անհերքելի է, միւսը կեսուրդ ... ամուսինդ բանակին մէջն է ... Անգլիացի զինուորներէն «լուրեր» բեր ինծի, ապա թէ ոչ եղբայրդ կը մատնեմ Գերմանական Գաղտնի Սպասարկութեան ... Կը մեղցնեմ քեզ, եթէ ինծի դաւաճանես:

Անմիջապէս գործի սկսանք, բայց դժբախտաբար ուշ մնացեր էինք արդէն: «Զուիցերիացին» կծիկը դրած էր եւ չուանը առած էր Փարիզ:

Այս միջադէպին շարունակութիւնը պիտի վերսկսէր Փարիզի մէջ՝ երեք ամիս յետոյ:

Բոլորովին տարբեր հարցի մը առթիւ կ'աշխատակցէի Ֆրանսական Ընդհ. Ապահովութեան, երբ օր մը Ֆրանսացի պաշտօնակցիս հետ՝ գործակցիչ մը տեսնելու համար Պուլվառ Մաւլէնի վրայ գտնուող Քաֆէ Վէպլէրէն ներս մտանք: Ու յանկարծ ծառուղիին խառնիճաղանճ բազմութեան մէջ աչքիս զարկաւ զոյգ մը որ ինքնաշարժէն դեռ նոր վար իջած էր — երիտասարդ մը եւ գեղեցիկ կին մը: Այս վերջինը երբեք չհետաքրքրեց զիս: Ընդհակառակն, աչքերս չորս բացած մարդուն նայեցայ: Անհաւատալի էր, բայց ո՞վ կ'ուզէք որ ըլլայ— Հաւրի մէջ փնտռուած եւ Գաղտնի Սպասարկութեան քթին խնդացող «Զուիցերիացի» լրտեսը: Երկուքը միասին սրճարանէն ներս մըտան:

Երեւի յուզումէս գունատած էի, որովհետեւ պաշտօնակիցս սարսափած «ի՞նչ պատահեցաւ, ի՞նչ ունիս, հիւա՞նդ ես» հարցուց:

— Ոչինչ, դող ելայ, ըսի եւ ամէն բան պատմեցի:

— Օ՜հ, այս ի՛նչ սքանչելի բախտ. ես երթամ տղաքը կանչեմ, դուն հետեւէ իրենց ... այս անգամ կը բռնենք, հոգ մի ըներ ...

Տասը վայրկեան վերջը բարեկամս վերադարձաւ միասին բերելով երեք պաշտօնակիցներ՝ Գաղտնի Սպասարկութենէն: Զատ զատ սեղաններու առջեւ տեղաւորուեցանք եւ ամբողջ երկու ժամ սպասեցինք: Յետոյ լրտեսն ու իրեն ընկերացող կինը ոտքի ելան մեկնելու համար: Նշան ըրինք իրարու: Երբ սրճարանին դռնէն դուրս ելլելով Մաւլէնի կողմը կ'երթային, բարեկամս ու ես իրենց մօտեցանք: Մեր օրինակին հետեւեցան նաեւ երեք գաղտնի ոստիկանները:

Դիւրագին ձերբակալութիւն մը չէր որ տեղի կ'ունենար. պարզապէս բարեկամներ էինք բոլորս ալ եւ ... անակնկալ կերպով իրարու կը հանդիպէինք բազմամարդ պողոտային վրայ ...

Սակայն եւ այնպէս, յետոյ պիտի իմանայինք որ այդ պատահական հանդիպումին շնորհիւ ձերբակալած էինք երկու չափէն աւելի վտանգաւոր լրտեսներ: Այրը Գերմանացի մըն էր, անունը՝ Անտրէ Փօթէն, բայց յաճախ կը գործէր Օթօ Վէտէրպուրն կամ Կիւսթավ Րիխօֆէն կեղծանուններուն տակ, իսկ իր բարեկամուհին էր համբաւաւոր Մարկրիթ Ֆրանսիյեառը, որուն սխրագործութիւններուն մասին պիտի խօսիմ հետզհետէ: Երկուքն ալ մահապատիժ ստացան եւ գնդակահարուեցան Վէնսէնի անտառին մէջ:

(Շար.)

ԾԻԾԱՂ

— Բարեկամ, այդ սքանչելի հնդկահաւը ուրո՞ւ կը տանիս:

—Մեր քաղաքին դատաւորին նուէր կը տանիմ, վաղը կասկածելի դատ մը ունիմ:

— Ի՞նչ կ'ըսես բարեկամ, այս նոր դատաւորը անկողմնակալ եւ ուղղամիտ մարդ մըն է, եթէ տանիս, անպատճառ դատդ կորսուած է:

— Շատ շնորհակալ եմ, պարոն:

(Քանի օր վերջը) — Ի՞նչ լուր, բարեկամ: Դատդ ի՞նչ եղաւ:

— Շատ լաւ, դատս շահեցայ, հնդկահաւը հակառակորդիս անունով դատաւորին ղրկելով:

կազմալուծուեցաւ Նաւալքարնէրոյի յաղթանակէն վերջ: Այս քաղաքը կառավարութեան վերջին յոյսը կը կազմէր Մատրիտի պաշտպանութեան համար եւ ամրացուած էր փշաթելերով, ծանր թնդանօթներով եւ ամէնէն ընտիր զինուորներով: Զօր Մոլա այս քաղաքին գրաւումէն վերջը յառաջ խաղալով 25 քիլոմեթր հեռու կը գտնուէր Մատրիտէն, բայց 10,000 կառավարական զինուորներ հակայարձակումի դիմեցին:

*** Զօր. Ֆրանքօ արդէն խօսելով իր ապագայ քաղաքականութեան մասին, ըսաւ թէ «մեր կառավարութիւնը պիտի ըլլայ ժողովուրդին կառավարութիւնը: Մենք եկած ենք միջին եւ խոնարհ դասերու համար»:

*** Չէզոքութեան յանձնաժողովը նիստ գումարեց երէկ, Լոնտոնի մէջ, քննելու համար փոխադարձ ամբաստանութիւնները: Ընդհ. կարծիքը այն է թէ Մոսկուա պիտի քաշուի յանձնախումբէն, իր ուզածին պէս շարժելու համար: Այդ պարագային պիտի կրնայ բացէ ի բաց օգնել Սպանիոյ հանրապետական կառավարութեան: Կը հաստատուի թէ Պարսելոնայի խորհրդային հիւպատոս նշանակուած է փորձ ռազմագէտ մը եւ դիւանագէտ մը, Անտոն Օվսէյէնքօ, որ նախապէս Վարշաւայի դեսպանն էր, իսկ 1917ին՝ բոլշեւիկեան յեղափոխութեան զինուորական վարիչը:

*** 60 անտուկ ռազմանիւթ (20,000 գնդացիրի փամփուշտ) անհետացած է Էքս-ան-Փրովանսի զօրանոցներէն: Կը կարծուի թէ Սպանիա ղրկուած են:

250,000 "ՌԷՔՍ"ԵՐԸ ՊԻՏԻ ՔԱԼԵՆ

Կառավարութիւնը արգիլեց, բայց կը պնդեն

Պելժիոյ կառավարութիւնը արգիլեց 250,000 «Ռէքս»ներու (Փաշական) ցոյցը, որ ծրագրուած է կիրակի օրուան համար, Պրիւսէլի վրայ քալելու առաջնորդութեամբ: Վարչապետը անթելով բացատրեց այս արգելքին պատճառները, թէ Ֆրանսերէն եւ թէ Ֆլամաներէն: Շեշտեց թէ այլապէս դժուար պիտի ըլլար խափանել բռնութիւնը եւ նոյնիսկ արիւնահեղութիւնը:

Հակառակ այս արգելքին, Լէօն Տէկրէլ, «Ռէքս»ի առաջնորդը, յայտարարեց թէ ժողովը տեղի պիտի ունենայ «հանդարտութեամբ եւ արժանաւորութեամբ», Պրիւսէլի մէկ մասնաւոր դարաստանին մէջ, եւ թէ 250,000 անհատական հրաւէրներ ուղղուած են: Մասնաւոր կառախումբեր վարձուած էին գաւառէն Պրիւսէլ փոխադրելու համար հետեւորդները, բայց երկաթուղիներու նախարարը արգիլեց: Ասոր վրայ Առաջնորդը որոշեց տարբեր միջոցներով փոխադրել իր հետեւորդները:

Կառավարութիւնը թէ ոստիկանական եւ թէ զինուորական միջոցներ ձեռք առած է, արգիլելու համար «դէպի Պրիւսէլ արշաւը»: Հաւանական է որ վերջին պահուն նոր տնօրինութիւններ ըլլան, ցուցարարները յանկարծակիի բերելու եւ կազմալուծելու համար: Այսպէս կամ այնպէս, շարժումը վարակած է ամբողջ երկիրը: Լէօն Տէկրէլ կը հետեւի Հիթլէրի մեթոտներուն, դանդուածները շարժման մէջ դնելու համար:

Կացութիւնը ծանր է մանաւանդ անոր համար որ ընկերվարականներն ալ վճռած են հակացոյց մը սարքել եւ խափանել արշաւը:

Փոքր Համաձայնութեան մտահոգութիւններ

Գրած էինք թէ Ռումանիոյ վարչապետը Պելկրատ գացած է, խորհրդակցելու համար օրուան հարցերու մասին: Բոլորովին անակնկալ մը եղաւ այս այցելութիւնը: Պ. Թաթարէսքօւ Պելկրատ գնաց Դանուբեան շոգենաւով մը: Ամէն միջոց ձեռք առնուած էր, ծածկելու համար իր այցելութիւնը եւ նոյնիսկ հերքումներ հրատարակուեցան, երբ արդէն Պելկրատ կը գտնուէր երկու ժամէ ի վեր:

Պուքրէշէն կը գրեն թէ իր մեկնումն ալ նոյնքան խորհրդաւոր եղաւ: Թէ Պուքրէշի եւ թէ Պելկրատի մէջ կը հերքեն այն լուրերը թէ այցելութիւնը քաղաքական հանգամանք ունի: Պելկրատի թերթերուն արգիլուեցաւ գրել իր այցելութեան մասին: Պ. Թաթարէսքօւ երկար խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ վարչապետ Պ. Ստոյատինովիչի հետ եւ յետոյ ունկնդրութեան ընդունուեցաւ անմամակալ իշխանին կողմէ: Կ'ըսուի թէ իր այցելութիւնը կապ ունի Եուկոսլավիոյ վարչապետին Էնկիւրի այցելութեան հետ (յառաջիկայ շաբթու): Ցետոյ պիտի անցնի Սոֆիա: Այս տեսակցութիւնները տրամաբանական շարունակութիւնը կը համարուին Եուկոսլավիոյ եւ Պուլկարիոյ վարչապետներուն եւ Թուրքիոյ արտաքին գործավարին վերջին տեսակցութեանց եւ կապ ունին հարաւային-արեւելեան Եւրոպայի փոքր երկիրներու կացութեան հետ: Այս փոքր երկիրները կը վախնան որ իրենք ալ ոտքի տակ երթան, եթէ ընդհարում պատահի մեծ պետութեան մը հետ, Գերմանիոյ յարձակողական դիրքին պատճառով, եւ կամ բռնի ենթարկուին խումբ մը պետութեանց հսկողութեան:

Պելժիոյ չէզոքութեան յայտարարութիւնը աւելցուց Եուկոսլավիոյ, Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ մտահոգութիւնները: Այժմ որոշ տրամադրութիւն մը երեւայ շրջելու Թիթուլէսքօւի Ֆրանսասէր եւ Ռուսասէր քաղաքականութիւնը: Եթէ այդպիսի փորձ մը կատարուի, բոլորովին նոր ուղղութիւն մը պիտի իրէ միջին Եւրոպայի եւ Պալքանեան երկիրներուն մէջ, վտանգելով Փոքր Համաձայնութիւնը, քանի որ Չեխոսլովաքիա տրամադիր չէ խզելու իր դաշինքը Մոսկուայի հետ: Այդ պարագային միւս երկու երկիրները նոր դաշնակիցներ պիտի փնտռեն:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէի եւ մասնակցութեամբ Մարսէյլի եւ արուարձաններու բոլոր ենթակոմիտէներու եւ խումբերու,

Սիրայօժար մասնակցութեամբ տեղւոյս S. F. I. O.ի Բ. Մասնաճիւղի:

Այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Պրէպան Մարսէյլի ընդարձակ սրահին մէջ,

146 Chemin des Chartreux

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. ՎՐԹԱՆԷՍ ՂԱԶԱՐԵԱՆ

կը բանախօսեն՝ MM. LASSALARIÉ (Conseiller Général), F. MAILLE (Conseiller Général), J. FOSSE (Adjoint au Maire), F. MULTEDO (Avocat)

ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐՈՒՀԻ Ն. ՔԻՊՐԻԹՃԵԱՆ

Ներկայութեամբ ընկերվարական յայտնի ներկայացուցիչներու:

Կ'երգեն ՏԻԿ. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ եւ ՕՐ. Պ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ, կ'արտասանեն ընկերներ Մ. ԴԱՒԻԹԵԱՆ, Գ. ՔԷՆՏԻՐԵԱՆ եւ Կ. ԹԻՒԹԷԼԵԱՆ, կը նուագէ ՋԷՕՐԷՔՃԵԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԸ:

ԿԸ ԲԵՄԱԴՐՈՒԻ ՀԱՅ ԳԵՂՋԿԱԿԱՆ ՀԱՐՍԱՆԻՔԸ

Ղեկավարութեամբ ՕՐ. ՄԱՆՈՒՇ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆԻ

ԶԱՆԱԶԱՆ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻՆ ՄԷՋ,

ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ ԽՆՋՈՅՔ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐ

Պարերուն կը մասնակցի ՓԻԹՈՒ եւ ՔԷԹԻ զոյգը:

Տախքերու մասնակցութեան համար 3 ֆրանք:

Սրահին մէջ որ եւ է բան ծախել արգիլուած է:

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ.—

կազմակերպուած Լիոնի Վարանդեան կոմիտէի կողմէն

Այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Յրդ թաղապետարանի սրահին մէջ,

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ **ԸՆԿ. Վ. ԶՈՒԼԼԷՐԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

ՕՐՈՒԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈՒ ԲԱԺԻՆ

Կ'երգեն՝ ՕՐ. Ծ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, Պ. ԱՐԱՄ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ, Պ. ԴՈՒՐԳԷՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ (ալթօ)

Կ'արտասանեն՝ ընկերներ Մ. ՄԻՐԶԷ եւ ԼԵՒՈՆ ԱԼԷՄԵԱՆ:

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ.— ՎԱՂԸ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ԻՆ

ՍԷՐՔԼԸ ԿԱԹՈԼԻԿԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Ս. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին տեղւոյն կարող ուժերը:

Տախքերու մասնակցութեան համար մուտք 1 ֆրանք:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները երեքշաբթի երեկոյ (27 Հոկտ.) ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը, 4 rue St. Denis (Place du Châtelet), մեթրօ Châtelet կարեւոր օրակարգ:

ԿՈՒՍԷՆ-Պ.ԻԼԻ Տաւրոս խումբի դասախօսական ժողովը այս իրիկուն ժամը 8.30ին, ընկ. Վարդան Վարդանեանի բնակարանին մէջ:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Շրջ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Մարսէյլի եւ արուարձաններու բոլոր ընկերները 25 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Շահրիկեան սրահին մէջ, կը խօսի ընկ. ՎԱՀԱՆ ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆ: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3,30ին, սովորական հաւաքատեղին:

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէն անդամական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ երեք խումբերու ընկերները, այս կիրակի (25 Հոկտ.), կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, սովորական հաւաքատեղին, կարեւոր օրակարգ:

ՁԱՅՆԱԻՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ

Փարիզի Հայ կաթողիկէից ժողովրդապետ Գեր. Պետրոս Ծ. վրդ. Քէտիճեան Պէյրութի եպիսկոպոս անուանուած ըլլալով, իր հրաժեշտի պատարագը պիտի մատուցանէ այս կիրակի 25 Հոկտ. ժամը 10.30ին, Հայ զաթոլիկէից Ս. Խաչ եկեղեցին, 10bis rue Thouin, Paris (5). Mètro Cardinal Lemoine կամ Monge:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկ. Ց. Փիպերեանի ամուսնոյն մահուան տարելիցին առթիւ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի վաղը, կիրակի, Թուլոնի Հայոց մատրան մէջ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Տէր եւ Տիկին Առաքել Թաթուլեան եւ զաւակները՝ Հրայր եւ Կորիւն՝ իրենց խնդակցութիւնը կը յայտնեն իրենց աներորդւոյն, եղբօր եւ քեռին՝ Պ. ԳԵՂԱՄ ԳԵՂԱԿԻ ուրախաբեր ամուսնութեան առթիւ ընդ Օր. ՖԼՕՐԱ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆԻ (Նիւ-Եորք):

Փարիզ, 23 Հոկտ. 936

ԹՂԹԱԿՑԱՏԵՐ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Ալֆորվիլի մասնաճիւղին ընդհ. ժողովը՝ 24 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Հայ [...] բին մէջ: Օրակարգ — Ա.— [...] տեղական մարմինի, Բ.— [...] պատգամ. ժողովի. Գ.— Տեղական [...] ցեր եւ ընտրութիւն: Ներկայ կ[...] կեդր. վարչութեան ներկայացուցիչ[...]

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի [...] նաճիւղի վարչութիւնը ժողովի [...] հրաւիրէ բոլոր անդամ-անդամուհի[...] ները 24 Հոկտ. շաբաթ իրիկոյ ժամ[...] 8.30ին, իր դպրոցին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ՓԱՐԻԶԻ եւ շրջակայքի բոլոր [...] ֆիոնցիները կը հրաւիրուին [...] կարեւոր խորհրդակցութեան մը [...] մար, 25 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, 221 րիւ Պէլվիլ, Գ. [...] ըէտոնի սրճարանը:

Ֆ. Կ. Խաչի (ՄԱՐՍԷՅԼ) Պուլվար Օտտոյի եւ Լա Բռօթի ենթամասնաճիւղը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամուհիները 25 Հոկտեմբեր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, [...] վարժարանին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ՓԱՐԻԶԻ Տիգրանակերտի եւ [...] Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովը [...] դի կ'ունենայ 25 Հոկտ. կիրակի [...] կոյ ժամը 8.30ին, 32 Ա Լընիւ [...] սրճարանին վերնայարկը:

ՏԱՐՕՆ-ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Նահ. Հայ. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը, 25 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, [...] Ալէքսանտրի (Պուլվար Օտտօ) ծանօթ ժողովասրահը: Կը խնդրուի բոլոր անդամներէն ներկայ գտնուիլ: կարեւոր օրակարգ:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէի,

25 Հոկտ. կիրակի իրիկուն ժամը 8ին, Շահրիկեան սրահին մէջ:

Գեղարուեստական բաժին:

Մուտք 3 ֆրանք:

ԳԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱԶԱՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՐԲԵՐԱՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Ի նպաստ իր պաշտպանած որբերուն սնունդի, զգեստաւորման, պատսպարութեան եւ դաստիարակութեան

22 Նոյ. կիրակի օր. ժամը 14էն սկսեալ մինչեւ 20

Salle Jean Goujonի մէջ, **8 Rue Jean Goujon,** Փարիզ

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

Ընտիր նուագախումբ, պարանցիկ թէյ, քօքթէյ, ճոխ պիւֆէ, կը հրաւիրուին բոլոր այն ազնուասիրտ անձնաւորութիւնները, որոնք կը համակրին միութեանս գործունէութեան:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (121)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Այս գաղանային դէպքը, վաղը Արարատեան Դաշտի մէկ ծայրէն միւսը բերնէ բերան պիտի տարածուի: Անկասկած, այնպիսի հոգեբանական նոր բեկում մը պիտի առաջացնէ հայ ժողովուրդի մէջ, որ ան սարսափած կրնայ գլուխը կորսնցնել եւ տեղի տալ՝ ամէն դիմադրութիւն անյոյս համարելով: Այս պահուն ամենամեծ վտանգը այս շատ հաւանական տեղատուութիւնն է: Այս մասին պէտք է խորհիլ: Դժբախտաբար ամէն երէց Սարգիս Աբեր մը չէ: Պէտք է այս շշմեցնող հարուածին պատասխանել անմիջապէս նոյնքան ուժեղ հակահարուածով մը: Այդ պիտի ընել առանց ժամանակ կորսնցնելու, որովհետեւ երկու լուրերն մէկը միւսի ետեւէ շրջան ընեն: Հայ ժողովուրդը պէտք է զգայ, որ կայ գաղտնի ուժ մը, արթուն հսկող աչք մը, որ կը հետեւի իր իրաւունքներու պաշտպանութեան վրայ: Միեւնոյն ժամանակ այդ պատժող ձեռքը սանձահարած կրնայ պահել անսանձ պաշտօնեաները: Ցանձնախումբերու անդամները պէտք է զգան, որ չեն կրնար անպատասխանատու կերպով ամէն տեսակ լրբութիւններ կատարել: Պէտք է զգաստացնող ձեռք մը, հարուածող ձեռք մը, որ կայծակի նման անսպասելի կերպով զարնէ: Այդ աներեւոյթ ձեռքը մենք ենք:

— «Ակն ընդ ական, ատամն ընդ ատաման», հին մովսիսական առողջ օրէնքի գործադրութիւնը,— միջամբէն նկատեց բժիշկը,— հին, բայց միշտ նոր ու կենդանի:

— Ու բնական է որ,— շարունակեց Վահէն,— այս պայմաններուն մէջ մեր առաջին գործը պիտի ըլլայ...

— Պոնտոլովսկիի գործը վերջացնել,— այլեւս համբերելու անկարող Վահէի միտքը լրացուց Վարդանը ու անմիջապէս լռեց:

Վարդանն ինքն ալ զարմացաւ, որ այնքան հեշտ կերպով արտասանեց այնքան ծանր մահավճիռ մը, երբ կողքին Վահէի նման փորձառու ղեկավար մը նստած էր:

Վահէն թեւը Վարդանի վզովը անցուց մտերմաբար: Ուրախ էր, որ իր առջի գնահատանքին մէջ չէր սխալած: Դեռ առաջին հանդիպումին, երբ կառապան Վաչօն ներկայացուցեր էր Վարդանը, տղու արտաքին երեւոյթը, զուսպ ձեւերը, համեստութիւնը, մանաւանդ ժանտարմի դէպքի ժամանակ վճռական կեցուածքը, համոզեր էին զինքը, որ այդ պատանին սքանչելի յատկութիւններու տէր է եւ շինուած է այն խմորէն, որմէ կը ծնին ժողովրդական հերոսները:

Վահէն՝ Վարդանի ուսը ծեծելով պատասխանեց.

— Այո, սիրելիս, պէտք է պատժուի Պոնտոլովսկին: Դժբախտաբար բազմաթիւ Պոնտոլովսկիներ ունինք մեր չորս կողմը: Անոնցմէ ամէնէն գլխաւորը Թիֆլիսի խնլագարն է...

— Տեսնենք՝ անոր կարգը ե՞րբ պիտի գայ,— ինքնիրեն մրմռաց բժիշկը:

— Այդ մասին թող Թիֆլիսի ընկերները մտածեն: Հիմա մենք անցնինք գործի: Դուք, բժիշկ, պէտք է հոս մնաք գէթ մինչեւ վաղը: Այս վիճակին մէջ Գէորգը առանձին ձգել վտանգաւոր է: Կրնայ գլխուն փորձանք մը բանալ: Ես զինքը լաւ կը ճանչնամ. խաբուելու չէ անորբերւութականհանդարտութենէն: Անակնկալ հարուածի ազդեցութեան տակ շշմած է: Կիսակենդան հօր վիճակը կը սանձէ զինքը, բայց երբ անգամ մը ամէն յոյս վերջացած ըլլի, դժուար պիտի ըլլի զայն սանձել:

— Ես ուրախութեամբ կը մնամ,— համաձայնեցաւ բժիշկը,— թէեւ չիտակը իմ օգտակարութեան մասին շատ ալ վստահ չեմ:

— Պէտք է աշխատիլ հոս պահել զայն, մանաւանդ արգիլել չմտածուած քայլ մը առնելէ: Վարդանն ալ կը մնայ ձեզ հետ, կրնայ օգտակար ըլլիլ ձեզ...

— Ես աւելի օգտակար կը լինիմ ձեզ մօտ,— դաժան չորութեամբ ընդմիջեց Վարդանը,— կը խնդրեմ, որ թոյլ տաք ձեզ հետ գալու:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Le Gérant: H. STEPHAN
imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 25 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ DIMANCHE 25 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3253 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐ ՀՈՒՆԻ ՄԷՋ...

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՅՕՇՈՏՈՒՄԻՆ ԱՌԻԹՈՎ)

Խորհրդային նոր սահմանադրութեամբ ծանրագոյն դաւը կը գործուի մեր Հայրենիքի հանդէպ: Ամէնէն վատ երեւակայութեամբ օժտուած մեր յետին թշնամին իսկ չէր կրնար յուսալ, թէ բազմիցս յօշոտուած Հայաստանը այսքան տմարդաբար կրկին կարելի է յօշոտել՝ անկէ խլելով Նախիջեւանի շրջանը, Լեռնային Ղարաբաղն ու Ախալքալաքը:

Իր գործած ոճիրին ներքին բոլոր ծալքերուն լաւատեղեակ խորհրդային իշխանութիւնը դաժան պայքար բացած է բոլոր անոնց դէմ — ըլլայ ներսը՝ հայրենիքի մէջ, ըլլայ դուրսը՝ գաղթաշխարհի դէմ — որոնք կը յանդգնին ի պաշտպանութիւն եօթնիցս անիրաւուած Հայաստանի ձայնուն հանել նոր սահմանադրութեան դէմ:

— «Դաշնա՞կ»,— ահա այն բառը, որ Մոսկուայի թաքուն հրահանգով կը նետուի ամէն մէկ բողոքողի հասցէին:

Հայաստանի մէջ դաժան հալածանքներու ենթարկուած համալսարանական ուսանողներ, Բակունցներու, Ալազաններու, Վանանդեցիներու, Ստեփանեաններու, Տէր-Սիմոնեաններու, Գալոյեաններու եւ Աղասի Խանջեաններու հասցէին «Խ. Հայաստան» իր սեպտեմբեր 12ի խմբագրական յօդուածին մէջ կը գրէ.

— «Տրոցկիստ եւ նացիոնալիստ հակայեղափոխական թափթփուկները երբեք չեն ունեցել եւ չունեն յենարան մեր երկրի մասսաների մէջ, որովհետեւ այդ սրիկաների ամբողջ ֆաղաքական բացաժը յանցում է մասսաների կողմից երիցս անիծուած դաշնակիզմին ...»:

Այսպէս ուրեմն, Հայրենիք եւ Հայութիւն պաշտպանել, կը նշանակէ Դաշնակ ըլլալ...

Ու նոյն հոգեբանութիւնը նաեւ արտասահմանի մէջ, «ռամկավար ճակատ»ին վրայ:

Հանրութեան ետին «դաշնակ» ցուցադրուած Ա. Զօպանեան յուսահատօրէն կ'աւաղէ «Արագած»ի հոկտեմբեր 8ի թիւին մէջ.

— «Կարծել թէ Լեռնային Ղարաբաղի կամ Նախիջեւանի վրայ հայ ժողովուրդին իրաւունքները յիշեցնելը եւ այդ հարցին արդար լուծում մը խնդրելը զուտ Դաշնակցական թէզ մըն է, մեծ պատիւ ընել է Դաշնակցական կուսակցութեան եւ անարգել է այդ կուսակցութենէն դուրս գտնուող Հայութիւնը, այսինքն հայ ժողովուրդի ստուար մեծամասնութիւնը: Դաշնակցութեան սխալներուն դէմ պայքարը պէտք չէ վերջապէս մենամոլութեան մը ատիճանին հասցնել»:

Զուր է այս ուշացած բացագանչութիւնը: Հայութեան թշնամիներու աչքին ոչ թէ «կարծեօք», այլ իրաւամբ Դաշնակցական առաքինութիւն մըն է հայրենասիրութիւնը. տարակոյսէ մթագնած անոնց ուղեղները անկարող են ըմբռնել, թէ ի՞նչպէս կարելի է «Դաշնակ» չըլլալ եւ հայրենիք պաշտպանել...

Այս ռազմախաղով — բացառիկ պատիւ մը Հ. Յ. Դաշնակցութեան — անկարելի է քողարկել սակայն մեծութիւնը այն դաւին, որ կը գործուի մեր հայրենիքին դէմ: Հարցը կը դառնայ ոչ թէ կուսակցական, այլ բացառաբար ազգային եւ համահայկական ծանրագոյն անակնկալներով լի անօրինակ աղէտքի մը շուրջ:

Դաւին բովանդակ ահաւորութեանը տեղեակ պահելու համար մեր ընթերցողը, աւելորդ չենք նկատեր ընդարձակ քաղուածք մը ընել յօդուածէ մը, որ Վ. Ն. ստորագրութեանը տակ լոյս տեսաւ «Հայրենիք»ի մէջ: Անդրադառնալով նոր սահմանադրութեամբ ծրագրուած Հայաստանի դաժան յօշոտումին, յօդուածագիրը կը նկատէ.

— «Գալիքը շատ աւելի ծանր փորձութիւն պիտի լինի մեզ համար, քան ինչ որ եղաւ: Այսօրուան «անկախութիւն»ները ոչ թէ արդիւնք են մի ինչ որ թերութեան՝ որ նշմար ունեցաւ անցեալի մէջ, այլ նախապատրաստութիւններ են մի ինչ որ գործի՝ որ նախատեսնուում է ապագային:

«Անդրկովկասը Ռուսաստանի ցամաքային նեղուցներն են: Նրանք ռազմական նոյն կարեւորութիւնը ունին Թուրքիոյ համար, ինչ որ բուն Նեղուցները՝ Ռուսաստանի համար: Երէկ, 1936 յուլիս 20ին, Մոնթրէօյի մէջ, Ռուսաստանը եւ Թուրքիան (ու նաեւ ուրիշներ) յատուկ համաձայնութեան եկան Նեղուցների շուրջ (ի նպաստ Ռուսաստանի): Հին, յետ-պատերազմեան համաձայնագիրը, որ ուղղուած էր նաեւ Ռուսաստանի դէմ, էնկիւրին յօժարեցաւ փոխել ի նպաստ Ռուսաստանի:

«Այսօր, Ռուսիոյ ցամաքային նեղուցների նորագոյն կարգադրութեամբ, Թուրքիան եւ Ռուսաստանը լռելեայն նոր համաձայնութեան են գալիս (այս անգամ արդէն ի շահ Տաճկաստանի):

«Կապ չկա՞յ արդեօք այս երկուսի միջեւ: Ցանդգնութի՞ւն պիտի լինէր մեր կողմից պնդել, թէ ճիշդ այն վայրկեանին, երբ Մոսկուան եւ էնկիւրին վաւերացնում էին վերջին պայմանագիրը Նեղուցների մասին (յայտնապէս ռուսանպաստ ոգիով, փոխանակ հին համաձայնագրի հակառուս ոգիի), ճիշդ նոյն վայրկեանին նրանց միջեւ կնքուած էր արդէն մի այլ դաշնագիր Ռուսիոյ ցամաքային նեղուցների՝ Անդրկովկասի մասին: Նախաճշդուած էր, որ անդրկովկասեան դաշնակցային հանրապետութիւնը պիտի վերածուի երեք անջատ մասերի եւ վերածուի առաւելապէս ի հաշիւ Հայաստանի: Պիտի իրագործուի թրքական հին ծրագիրը, այն է՝ լուծել Սէյմը եւ ստեղծել երեք «անկախ» երկիրներ, յայտնապէս Հայաստանի յօշոտման գնով:

«Համոզուած ենք թէ այսպէս էր:

«Անդրկովկասի գռնիերի առջեւ այսօր կանգնած չէ Վեհիր փա-

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ ԿԸ ՀԱՄԱՁԱՅՆԻՆ

ԳՈՐԾԵԼՈՒ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ, ԱՓՐԻԿԷԻ ԵՒ ԱՍԻՈՅ ՄԷՋ

ԳԵՐՄԱՆԵՒԻՏԱԼԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ԳԻԾ ԴԷՊԻ ՄԵՐՁ. ԱՐԵՒԵԼՔ

Համաձայնութիւնը, զոր կը կնքեն Գերմանիա եւ Իտալիա, ենթադրուածէն աւելի կարեւորութիւն կը ստանայ հիմա՝ երբ քիչ թէ շատ ճշդուած են անոր գլխաւոր գիծերը: Նախ լայն տարողութիւն մը,— Համաձայնութիւնը կը չօշափէ ոչ միայն եւրոպական, այլեւ արեւելեան հարցեր: Յետոյ կնքուած վաւերաթուղթը չունի դաշնագիրներու կամ համաձայնագիրներու նկարագիրը, որ պայմանադիր կողմերու շահերը կ'աշխատի ապահովել փոխադարձ գիջումներու հիման վրայ, այլ ընդհակառակն կը ներկայացնէ քաղաքական հաւատամքի մը առարկայական արտայայտութիւնը:

Գերմանեւիտալական այս համաձայնութիւնը, արդէն, ամիսներ առաջ կը մշակուէր Մուսոլինիի եւ Հիթլէրի կողմէ՝ իրենց առանձնութեան մէջ: Կոմս Չիանօ եւ Ֆոն Նէօրաթ պարզապէս վերջին ձեւն է որ կուտան անոր:

Նախ, Գերմանիա եւ Իտալիա ծրագրած են կազմել նոր Լոքարնօ մը, ուրկէ դուրս կը ձգեն Ռուսիան: Ասիկա առաջին քայլն է արդէն, որ երկու երկիրները մերժեն նաեւ հաւաքական ապահովութեան սկզբունքը, որուն խորհրդանշանը դարձած է Ազգերու Դաշնակցութիւնը: Ժխտելէ վերջ այդ կախարդական սկզբունքը, Գերմանիա եւ Իտալիա կ'ընդունին որ հասարակաց շահեր ունին Կեդր. Եւրոպայի մէջ ընդհանրապէս, Դանուբեան աւազանին մէջ մասնաւորապէս: Ուրեմն, Ազգերու Դաշնակցութեան տալով հանդերձ առաջին հարուածը, այսինքն ժխտելով հաւաքական ապահովութեան սկզբունքը, անմիջապէս կը համաձայնին որ Կեդր. Եւրոպայի կամ Դանուբեան աւազանին մէջ խաղաղութիւնը պահպանուի՝ չխանգարելու համար իրենց ծրագիրները: Ուստի Գերմանիա եւ Իտալիա յանձն կ'առնեն քանդել ամէն փորձ, որ Աւստրիոյ հարցով դէմ դիմաց պիտի հանէր զիրենք: Աւստրիոյ հարցը, սակայն, շատ փշոտ կը համարուի եւ կը թուի թէ Ֆոն Փափէնի պիտի տրուի առաքելութիւն մը՝ հարթելու այդ դժուարութիւնները:

ԴԷՊԻ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆ, ԴԷՊԻ ԱՍԻԱ ...

Իտալիա կարգ մը մենաշնորհներ կուտայ Գերմանիոյ եւ փոխարէն կը ստանայ գործելու լայն ազատութիւն դէպի Միջերկրական, դէպի Ասիա, դէպի Ափրիկէ:

Կեդր. Եւրոպայի եւ Մերձ. Ասիոյ մասին համաձայնութիւնը անշուշտ բան մը պիտի փոխէր նաեւ Արեւել. Եւրոպայի մէջ: Գերմանական թերթերը կը գրեն թէ, այդ իմաստով, բարեբար շրջադարձ մը կը նշմարուի Ռումանիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ մէջ, բան մը որ կը սարսէ Փրակայի համաձայնութիւնը, որ թումբի դեր կը կատարէր ի նպաստ Ռուսիոյ:

Սակայն Հռոմ եւ Պերլին չեն ծածկեր իրենց մտածումները Ռուսիոյ մասին: Մաղթելէ վերջ, որ Ռուսիա հրաժարի չէզոքութեան համաձայնութենէն, կը հասկցնեն թէ պիտի ճանչնան Պուրկոսի կառավարութիւնը անմիջապէս որ Ֆրանքոյի բանակը մտնէ Մատրիտ: Միաժամանակ պիտի յայտարարեն թէ կ'ընդդիմանան խորհրդային անկախ հանրապետութեան մը կազմութեան՝ Քաթալոնիոյ մէջ:

Եւ այստեղ, գերմանեւիտալական համաձայնութեան պատմաթուղթը կը պարունակէ արթնութեան կոչ մը ընդդէմ բոլշեւիկեան խաղերուն, ցոյց տալու համար թէ համայնավարութիւնը ի՛նչ վտանգ կրնայ բերել Եւրոպայի գլխուն: Մասնաւորաբար կը հրաւիրեն Ֆրանսան, որ դրժէ իր ուխտը Մոսկուայի հետ:

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ԳԻԾ ԴԷՊԻ ՄԵՐՁ. ԱՐԵՒԵԼՔ

Տնտեսական հարցերու մասին եւս խօսելով, նախանիւթերու հայթայթումին համար համաձայնելէ վերջ, օդանաւային հասարակաց գիծ մը կը հաստատեն դէպի Մերձ. Արեւելք, ուրիշ գիծ մըն ալ, ցէփլինններու համար, կը նետեն Ֆրանքֆորթէն Հռոմ եւ մինչեւ Ատտիս-Ապէպա:

*** Ուրբաթ օր, Պերլինի մէջ, Կոմս Չիանօ եւ Ֆոն Նէօրաթ վերջնական ձեւ մը տուին այս պատմաթուղթին: Իրիկունը իտալական դեսպանատունը փառաւոր երեկոյթ մը տուաւ ի պատիւ կոմսին: Շաբաթ կէսօրին Կոմս Չիանօ եւ Ֆոն Նէօրաթ ստորագրեցին իրենց մշակած համաձայնութիւնը, յետոյ Պերլինի Փաշական ակումբը պատուահանդէս մը տուաւ: Անկէ վերջ, Իտալիոյ երիտասարդ նախարարը, մասնաւոր շոգեկառքով, գնաց գտնելու Հիթլէրը՝ անոր վերջնական վաւերացումին ենթարկելու իրենց պատրաստած ծրագիրը: Կ'ըսուի թէ Գերմանիա, ստորագրելով այս համաձայնութիւնը, կը ճանչնայ նաեւ իտալական կայսրութեան հաստատումը Ափրիկէի մէջ:

շայի յաղթական բանակը, սակայն խորհրդաւորապէս այնտեղ իշխում է նոյն բնակի յաղթական ոգին: Թուրքիա՛ն է բուն հեղինակը վերջին ամիսների եղերական իրադարձութեանց: Նա տեղի տուաւ բուն Նեղուցների հարցում, Անդրկովկասի մէջ փոխարէնը առնելու համար: Եւ կամ Ռուսաստանը շահեց Նեղուցների հարցում, Անդրկովկասի մէջ, ի հաշիւ առաւելապէս Հայաստանի, փոխարժէքը վճարելու պայմանով: Այստեղ որոնեցէք բուն բանալին վերջին ամիսների անօրինակ իրադարձութեանց »:

Այս ընդարձակ քաղուածքը կատարեցինք, անգամ մըն ալ ցոյց տալու համար մեծութիւնը այն դաւին, որ կը նիւթուի մեր հայրենիքին դէմ:

Այս նոր դաւով Հայութեան ազգային պայքարը կը մտնէ նոր ու փոթորկալի շրջանի մը մէջ ..

Թերեւս երբեք Հայութիւնը այնքան հրամայաբար պէտք ունեցած չէ ազգային ներքին համերաշխ կամքի մը, որքան այսօր:

Յ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԲ ՀԱՅԵՐԸ ԿԸ ՋԱՐԴԷԻՆ ...

Պատահաբար ձեռքս անցաւ հին թերթ մը, «Լը Փըթի Ժուռնալ»ի պատկերազարդ յաւելուածին 1895 նոյեմբեր 24ի թիւը (N o 262):

Առաջին էջին վրայ փառաւորապէս կանգնած են երեք թուրք սպաներ, երեքն ալ Համիտի թիկնապահները:

Վերջին էջն ալ ամբողջովին գրաւած է նոյնպէս գունաւոր պատկեր մը, հետեւեալ բացատրութեամբ — «ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԴԷՊՔԵՐԸ.— ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ՄԶԿԻԹԻ ՄԸ ՎՐԱՅ ՀԱՅԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ»:

Ներսը, 7րդ էջին վրայ, խմբագրութիւնը կը նկարագրէ պատկերները եւ ... «Արեւելքի դէպքերը»:

Առաջին տողէն իսկ, խմբագրութիւնը առանց վերապահութեան կը պարզէ իր տեսակէտը: Այն աստիճան որ, կը կարծես թէ ֆրանսատառ թուրքերէն թերթ մըն է:

Բայց ոչ: Մեր ամէն օր տեսած «Լը Փըթի Ժուռնալ»ն է որ կը գրէ.

— «Մարդիկ որ չահ ունին ջուր պղտորելու մէջ որպէսզի կարենան իրենց ուզածին պէս որսալ, տարօրինապէս չափազանցած են Արեւելքի անցուդարձը: Դաշնագիրները թոյլ կուտան որ կարգ մը եւրոպական ազգեր միջամտեն Թուրքիոյ գործերուն, երբ անհրաժեշտութիւն ներկայանայ: Անոնք որ բարեմիտ են, ամենամեծ վերապահութեամբ կը գործածեն այդ իրաւունքը, իսկ միւսները ամենափոքր միջադէպէն կ'օգտուին, կը չափազանցեն զայն, ի հարկին միջադէպ կը ստեղծեն, շահ մը ապահովելու համար:

Այսպէս է որ ներկայիս Հայաստանի խռովութեանց կուտան կարեւորութիւն մը զոր երբեք ունեցած չեն անոնք:

Փարիզի օսմանեան դեսպանատունը բանսարկութեանց պատասխանեց հետեւեալ խիստ վճռական զեկոյցով»:

Կ'ուզէ՞ք այդ զեկոյցն ալ կարդալ:

Չարժեր: Գիտէք թէ ինչ բաց են եւ կ'ըսեն այդ կարգի զեկոյցները, սուլթանական իշխանութենէն մինչեւ իթթիհատականը եւ քամալականը:

Քեզ կը ջարդեն, արիւնդ կը լակեն, տունդ ալ կրակի կուտան, յետոյ,— «սայլիչ պէրքէմալ տըր»:

Հանութեամբ եւ նոյնութեամբ արտատպելով զեկոյցը, խմբագրութիւնը կ'աւելցնէ.

— «Թրքական կառավարութիւնը բաւական ուժ ունի, զսպելու համար Հայերու ըմբոստութիւնը: Մեր տնօրէնը, Պ. Մարինոնի, վերջերս առիթ ունեցաւ ինք անձամբ ապահովուելու այս մասին»:

Ու կը պատմէ թէ պատուարժան տնօրէնը «երկար եւ շատ սիրալիր ունկնդրութեան մը արժանացած է Սուլթանին կողմէ, որուն միտքը լայնօրէն բաց է յառաջդիմութեան առջեւ», թէ ներկայ եղած է թուրք «սֆանչելի» զինուորներու ռազմափորձերուն, այցելած է Թոփհանէի զինարանը, երկարօրէն խօսած՝ թուրք սպաներու հետ եւն.:

Ապա եզրակացութիւնը.

— «Կը կրկնենք. Հայերու կացութիւնը որ եւ է վտանգաւոր հանգամանք չունի: Բայց եթէ ծանրանայ, ինչ որ անկարելի կը թուի, Սուլթանը, որուն բարձր իմաստութիւնը եւ բանիմաց հաստատակամութիւնը ծանօթ են ի սփիւռս աշխարհի, դիւրաւ պիտի տանի յաղթանակը:

Հետեւաբար Եւրոպան պատճառ չունի մտատանջուելու այն հռչակաւոր կայծէն որուն վրայ շատ կը խօսին վերջերս. Թող անվթար ձգեն Սուլթանին հեղինակութիւնը եւ ան կրնայ առանց ո եւ է մէկուն աջակցութեան խելքի բերել քանի մը ըմբոստացած հպատակներ»:

Մեկնութիւնները աւելորդ են: Մանաւանդ երբ աւելցնեմ թէ՝ այս թերթըն ալ կը գտնուէր այն ցանկին մէջ որ հրատարակուեցաւ 1921ին, ցուցնելու համար թէ Սուլթան Համիտ որքան դրամ բաշխած է եւրոպական մամուլին:

Այս բոլորին մէջ, ամէնէն աւելի ուշադրութիւնս գրաւեց «մզկիթի վրայ յարձակումը»:

Երեւակայեցէք շալվարով, հաստ կարմիր գօտիներով մարդիկ, գլուխները՝ փաթթոց, ձեռքերնին մէջ՝ դաշոյն կամ ատրճանակ, բոլորն ալ «թիւրք օղլու թիւրք» հրէշներ, որոնք մարդ կը խողխողեն մզկիթի մը դրան առջեւ:

Այս մէկ հատիկ պատկերը բաւական է, որպէսզի Թուրքերը բողոքեն եւ իրենց պահանջեն ... «փուռպուառ»ը:

ՎԱՀԷ

ՌՈՒՍԻԱ Կ'ՈՒԶԷ ԽԶԵԼ ՉԷԶՈՔՈՒԹԵԱՆ ԴԱՇԻՆՔԸ

Ուրբաթ կէսօրէ վերջ, չէզոքութեան միջազգային կոմիտէն նիստ մը գումարեց Լոնտոնի մէջ,— կը մասնակցէին 27 պետութեանց ներկայացուցիչներ, անոնք որ ստորագրած էին համաձայնութիւն մը չէզոք մնալու Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմին մէջ:

Ժողովը վերջացաւ ուշ ատեն: Շաբաթ առաւօտ եւս տեղի ունեցաւ նիստ մը: Իսկ յաջորդ նիստերը՝ չորեքշաբթի: Ուրբաթի նիստին մէջ կարդացուեցաւ խորհրդային պատուիրակութեան յուշագիրը: Ռուսիա բացէ ի բաց կ'ամբաստանէ Փորթուկալը, Իտալիան եւ Գերմանիան, որ կը սպառազինեն Սպանիոյ ապստամբները: Փորթուկալի նաւահանգիստները հսկողութեան տակ պահելու մասին ռուսական առաջարկը եւս ընդունուած չըլլալով, խորհրդային պատուիրակութիւնը կը յայտարարէ թէ չէզոքութեան համար կնքուած դաշինքը «քուրջի կտոր» մը դարձած է այլեւս: Ուստի կ'առաջարկէ ազատ ձգել ամէն պետութիւն, Սպանիոյ զէնք ծախելու գործին մէջ: Դաշինքը շատոնց բռնաբարած են այն պետութիւնները, որոնք, ռազմանիւթ եւ սննդամթերք ապահովելով Սպանիոյ ապստամբներուն, այս վերջինները դրած են նպաստաւոր եւ առանձնաշնորհեալ դիրքի մը մէջ: Այնպէս որ տակաւին կապուած մնալ դաշինքին, կը ծառայէ ուժ տալ ապստամբներուն: Խորհ. պատուիրակութիւնը ասով կը յայտարարէ թէ ինքզինք կապուած չի զգար չէզոքութեան դաշնագրին:

Բայց եւ այնպէս պատուիրակութիւնը չհեռացաւ ոչ միայն Լոնտոնէն, այլեւ շարունակեց մասնակցիլ յաջորդ նիստերուն: Երէկ օրակարգի նիւթն էր Գերմանիոյ յուշագիրը,— Իտալիոյ եւ Փորթուկալի յուշագիրները քննութեան պիտի առնուին յառաջիկայ շաբաթ:

Ֆրանսական եւ բրիտանական պատուիրակութիւնները այն տեսակէտը կը յայտնեն թէ պէտք է ընդհակառակն զօրացնել չէզոքութիւնը:

Տիմիթրովի դիրքն ալ խախտած

Լիթվինովի շնորհազրկումով, որ կը հաստատուի այլեւս, կը խախտի նաեւ Տիմիթրովի դիրքը, ինչպէս կը տեղեկանայ «Մաթէն»: Արդարեւ Խորհ. Միութեան արտաքին գործավարութիւնն ու Կոմինթէրնի քարտուղարութիւնը սերտօրէն կապուած են իրարու, այնպէս որ արտաքին գործավարութեան մէջ կատարուած «զտում» մը կ'ենթադրէ հաւանական զտում մըն ալ Կոմինթէրնի քարտուղարութեան մէջ: Տիմիթրով, որ քարտուղարն է Կոմինթէրնի, այս ընթացքով կը կորսնցնէ իր վայելած վստահութիւնը: Կարգ մը բոլշեւիկներ եւս, օգտուելով այս առիթէն եւ նախանձելով պուլկար համայնավարին յանկարծա-

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ԹԱՓԱՌՈՒՄՆԵՐ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԷՋ

Այս երկար, այս ողբերգական առապաղթի անհատնում տարիներուն՝ ինկայ այլազան քաղաքներու մէջ ու երկիրներու: Դիպուածն ու ապրուստն էին որ զիս նետեցին այդ վայրերը: Նախընտրութիւնը եւ որոշումը իմս չէին:

Գացի այն քաղաքները ուր որ նետեց զիս կեանքի խոշորցած ալիքը, զարնելով այնքան խութերու: Գացի ակամայ: Ու շատ անգամ բան չխօսեցան ինծի — կամ դէչ բաներ խօսեցան — այն լուսատու քաղաքները որոնց համար միլիոնաւորներ կը հիւծին հոգեպէս:

Գացած վայրերէս մինակ Վենետիկն է որ ճամբորդած եմ խորարմատ ջերմութեամբ, անհուն փափաքի մը ալիքին ուժականութիւնով, ելեկտրականօրէն մղուած հոգիիս կեդրոնէն, առհաւական տենդով, դիմառնական երջանկութեամբ եւ արձակուած ջիղերուս աղեղներէն:

Ամէն տարագիր Հայ ունեցաւ երկրորդ հայրենիք մը: — Երկրորդ հայրենիքը յաճախ գերեզմանատունն է առաջինին: — Իրական երկրորդ հայրենիքը ան է ուր մարդ կ'երթայ ազգովին. կամ առնուազն կ'երթայ իր ընտրութեամբ, յանուն իր խառնուածքին ներդաշնակութեան: Շատ քիչերը մենէ ունեցան գեղեցկօրէն ըմբռնուած երկրորդ հայրենիք: Եթէ իւրաքանչիւր տարագիր մարդու ընկերը թէ ընտրէ ազատ ու անշահախնդիր ձեւով քու երկրորդ հայրենիքդ՝ պիտի ստեղծուէր մեծ տեղափոխական շարժումներ անհայրենիք բազմութիւններու մէջ:

Այն ժամանակ ես պիտի ճամբորդէի դէպի Իտալիա:

×

Գիշեր է ու առաջին մեծ թափառումս կը սկսիմ Վենետիկի մէջ: Մէջս կը բաբախեն բազմաթիւ սիրտեր: Ոտքերուս վրայ ծլած են ծղիներ:

Մոռցեր եմ Վենետիկի ջուրերուն, կամուրջներուն եւ փողոցներուն գիտութիւնը: Ի՞նչ լաւ որ մոռցեր եմ: Գիտցուածին հմայքը մաշած կ'ըլլայ: Աւելի քան յամրաբար միայն կը վերյիշեմ մոռցած գիտութիւնս: Փողոցներ, երբեմն իրենց տեսքով, երբեմն ալ անունով դիմացս կ'ելլեն հին բարեկամներու նման: Չեմ կրնար յիշել սակայն թէ ո՞վ է սա բարեկամը, որուն ի՞նչն է: Ու ճիգ չեմ ըներ՝ քանզի կորսուիլ կ'ուզեմ, կորսուիլ ու երազել, կորսուիլ ու ներքնապէս մեներգել, կորսուիլ ու ճոխանալ անակնկալներով, կորսուիլ ու գտնել Վենետիկեան ոգին:

Տարակները նիրհած են բոլոր եւ մարդիկ կարծես բռնուած են անքնութենէ: Լաբիւրինթոսին կարեւոր ճամբաներէն Վենետիկցիները եւ զբօսաշրջիկները հոսանք են կազմեր դէպի Ս. Մարկոս: Ես բռներ եմ հակառակ ուղղութիւնը, կեդրոնախոյս տենդով մը վարակուած:

Գիշերին մէջ կը հնչեն երբեմն թեւաւոր զանգակներ ու երբեմն ալ լռութիւնը իր թաթը դրած է ջրափոսերին վրայ: Կեցած եմ փոքրիկ կամուրջի մը եզերքը: Ջուրը կը չփչփայ, կը նայիմ վար կոնտոլա մը կ'անցնի, խորհուրդի մը պէս սեւ: Կոնտոլավարը շրջիկներ կ'առաջնորդէ դէպի քաղաքին հանելուկները: Կոնտոլին լապտերը կուլայ ջուրերուն վրայ, լուսաշիթ արցունքներով: Մարդկային հոսանք մը կ'անցնի քովէս: Ես կանգներ եմ ու կը նայիմ ջրանցքներուն, անոնց եզերքներէն բարձրացող տուներուն եւ զիս շրջապատող առարկաներուն ձեւին, բոյրին, գոյներուն: Կը շնչեմ Վենետիկի հոտը, որուն մէջ խառն են նեխումը, բորբոսը, լոյսը, գինին ու միջնադարեան քաղցրութիւնները: Դարերը կը շնչեմ ու ներկային մէջ կը ծաղկի քերթուած մը: Ինկեր եմ բանաստեղծութիւններու, նկարչութիւններու, ճարտարապետութիւններու եւ զարդարուեստի ոստանի մը մէջ: Այս քաղաքը մեր աշխարհի՞ն կը պատկանի թէ ոչ: Այս քաղաքը դուրս է բոլոր քաղաքներուն ձանձրալի միօրինակութենէն, տաղտկալի նմանութենէն: Ինծի կը թուի թէ մեծ խումբ մը հանճարեղ ու արտակարգ արուեստագէտներու՝ հիմներ են այս քաղաքաձեւը: Միայն գեղարուեստագէտներու գեղեցիկ խենթութիւններով կրնայ ծնիլ նորօրինակ քաղաք մը:

Թող միջոցներ տան քանի մը տասնեակ բանաստեղծներու, նկարիչներու եւ արձանագործներու ստեղծել նոր քաղաք մը: Վստահ եմ որ պիտի հնարուին նոր ձեւեր, նոր ոճեր, նոր ոգիներ, ու մեծ գեղեցկութիւն:

Անոնք պիտի ստեղծեն համապարփակ շէնութիւնը, պիտի աշխարհ մը շինեն այս զարշելի աշխարհին վրայ: Դժոխքը պիտի սրբեն ու պարտէզներով եւ շէներով պիտի գոցեն բոլոր վէրքերը:

Վենետիկը ոսկեշրջանի մը մէկ դիւթահրաշ դիպուածն է: Հոն խառնուած են Արեւելքի ու Արեւմուտքի ուղեղները: Երկու կողմերուն, երկու կիսաշխարհներուն զուգաւորութեան դուստրն է այս գեղարուեստական ոստանը որ ջուրերուն, կղզիներուն, կամուրջներուն մէջէն իբրեւ բանաստեղծական լաբիւրինթոս քարածաղկեր է:

Կը քալեմ ու բջիջներս կը լեցուին մտածումներով եւ [illegible] տաղերով:

Ես հոն եմ ուր մարդ ունի արբեցման ակեր: Կը քալեմ նեղ փողոցներէ, գոհներէ, չուկաներէ, նկարելով երազանքներ: Հոս լեցուն է գիշերը, լեցուն է լռութիւնը, լեցուն են պարապութիւնները, հրապարակները, ջրհորները եւ հոգիները: Ամէն կողմէ կը յորդի բանաստեղծութիւնը, երազին փրփուրներով:

Չեմ գիտեր թէ ուր եմ. գիտեմ սակայն թէ երկար ատեն է որ այսքան մօտ չեմ եղած ինքս ինծի, այսքան մօտ չեմ եղած հոգեշահութեան: Այո՛, երկար ժամանակ է որ ներքին աշխարհս այսքան չէ ներդաշնակուած արտաքինին հետ:

Կը քալեմ անդադար: Լաբիւրինթոսէ լաբիւրինթոս: Հեռուն՝ պատուհան մը լուսաւոր եւ սաղարթազարդ: Լոյսը տերեւներուն տուեր է երկրորդ վառ գոյն մը: Երգ մը կ'անձրեւէ վրաս: Գլխուս, դէմքիս, կուրծքիս վրայ կը վազէ երգը: Երաժշտութիւններ կան որոնք առաջին ունկնդրութեան կը բռնեն մեր մորթին ու վար կը թափին: Պէտք է բազմաթիւ անգամներ լսել այդ երաժշտութիւնը, որպէսզի ան մեր մորթէն ներս մուտք ունենայ ու հասնի եւ տեղայ մեր հոգիին մէջ: Երաժշտութիւններ ալ կան որոնք առաջին անգամէն ճամբայ ունին — ծափով, հովով, ծառով ճամբայ, արեւով ճամբայ — մտնելու մեր հոգիին մէջ եւ պեղելու մեր զգացական հարստութիւնը: Երգը այս երկրորդ տեսակէն է: Իտալական ամբողջ երաժշտութիւնը կը պատկանի այս երկրորդ տեսակին: Երգին մէջ կայ մը արեւ կը շողայ, ափ մը հուր, բաժակ մը արբին կը վառի: Սէրը տառապանքին հետ հիւսուած կը պարէ այդ քաղցր ու տրտում մեղեդիին մէջ: Երգը ուղիղ կը վազէ մէջս, փոխուած արտասուքի կայլակներու, փոխուած հեզուկ կրակի:

Յամրաբար կը քալեմ: Երգին յորդորակը կը հետեւի ինծի տրոփող ալիքի մը պէս: Գլխուս մօտ, ականջիս տակն է այդ ալիքը: Փողոցին ծայրը գլուխս կը դնեմ շարժող ալիքին վրայ ու կ'օրօրուիմ: Ի՞նչ անոյշ է այս տատանումը: Հոգիս նաւաբեկութեան մէջ է:

Կը հեռանամ մութին մէջ, վառած հոգիիս լոյսերը:

Կը բարձրանամ կամուրջի մը վրայ: Ջուրերը կը փսփսան անկիւններու եւ խորշերու մէջ: Ստուերներ կը խաղան, խորհուրդի թուխ ծաղիկներ կ'երերան ու նաւակներ կը հանգչին օրօրուելով: Հեռուն լապտեր մը դեղին ներկ է թափեր ջուրերուն վրայ: Խաւարին մէջ եւ ջուրին վրայ բան մը կը շարժի, ջուրերը կ'արթննան ու ճամբայ կուտան կոնտոլայի մը:

Միջոցին մէջ լռութեան երաժշտութիւնը կայ: Եկեղեցիները կը քնանան մեռելներու վրայ:

Ջրամբար մը մարմարեղէն՝ դէմքը փակեր է չտեսնելու համար մեր ժամանակը: Հրեշտակ մըն է նստեր իր կափարիչին վրայ, թեւերը բացած: Կը փախչիմ սատանան գտնելու համար: Նորանոր փողոցներու եւ ռահերու մէջ կը մտնեմ: Կը հասնիմ ջրեզերքներ, անելներ, կը վերադառնամ, կը փոխեմ ճամբաս: Նոր կորուստներու մէջ կը կորսուիմ: Հրապարակի մը անկիւնը երփներանգ լոյսեր, փակ պարտէզ մը, նուագի ձայներ: Կը պարեն: Հեթանոսութիւնը եւ քրիստոնէութիւնը բարի դրացիներ են: Սատանաներու գեղեցիկ խումբ մը կը պարէ: Քանի մը Վենետիկցիներ մարմար սանդուղներու վրայ բարձրացեր են: Կ'ըմպեմ պարերգը:

Կէս գիշեր է:

Դիպուածը կը նետէ զիս շուկայի մը մէջ: Խանութներ տապկուած ձուկի, գինետուներ, ճաշարաններ, օշարակ ու պաղպաղակ վաճառող կրպակներ: Ճաշարանի մը բաժնեակին մէջ մեծ է խանդավառութիւնը, բազմութիւնը, լոյսը: Մէկը կ'երգէ, երիտասարդ մըն է, յոտնկայս կ'երգէ: Փունջ մը ունկնդիրներ պատուհանին առջեւ կ'ունկնդրեն ու կը ծափահարեն: Իտալացիի մը կը հարցնեմ.

— Փիացա տի Սան Մարկօ:

Մօտ եմ Ս. Մարկոսի հրապարակին: Կը մտնեմ գիշերային դրախտին մէջ:

Ահա Ս. Մարկոսի տաճարը, աշտարակը, պալատները, մոյթերը, կամարները, արձանները, սիւները, լոյսեր: Գիշերին քարեղէն պարտէզն է հրապարակը: Լռած են նուագարանները:

Կ'անցնիմ Տօժերու պալատին առջեւէն, կը նստիմ ծովեզերքը մարմար աստիճանի մը վրայ, — կը ծխեմ:

Ինծի կը նայի լուսինը բարեկամաբար: Լուսինն ու ես կը ճամբորդենք: Մեզի հետ կը ճամբորդեն կղզիները, ջուրերը, նաւերը:

Հոգիս կախօրրանի մէջ է ու անհուն օրօրի:

Բանաստեղծութիւնն ու երաժշտութիւնը կ'օրօրեն կախօրրանը:

Հեռուն լոյսերը կը լողան ջուրերուն մէջ եւ կղզիներ որոնք հաստատուեր են լուսասիւներու վրայ: Խաւարի գիծ մը կը խտանայ եւ կը մօտենայ, պատճառելով գլխապտոյտ:

Կարծես ուրուականներով պաշարուած է Վենետիկը:

Ջուրին մօտական հայելին ունի խաւարի փերթեր, աստղեր, բուռ մը գոհարներ:

Հոգիս օրօրուելով կ'ուղեւորի:

Ուշացած կոնտոլ մը կ'անցնի: Մութին մէջ շառաչներ ու ծփանքներ: Կ'արթննան քնացած հայելիներ ու կրկին կ'ընկղմին ջուրերուն մէջ:

Սան Ճօրճիօ կղզին նաւու նման կը սահի յամրօրէն:

Ամբողջ քաղաքով կը նաւենք ջուրերուն մէջ:

Երազանքի պարիկը ճակտես կը չոքէ ու կ'աներեւութանայ:

Մեծ Ջրանցքին կողմէն կը լսուի պարքարոլ մը: Ամէն ինչ կը նուէ, հոգիները, երազները, սէրերը, ջրաձողերը, պալատները:

Կոնտոլի մը մէջ երիտասարդ մը կ'երգէ ցայգային մեղեդին:

Ջրանցքին վրայ պատուհան մը կը բացուի եւ կոյս մը կ'ելլէ պատշգամ:

Լուսինը կը ծածկուի, երգը կը լռէ: Միայն սիրտերը ու ջուրերը կը փսփսան:

Դուռ մը կը բացուի, կոնտոլը կը մօտենայ ու կոյսը կ'առնէ իր մէջ:

Տարակները կ'արթննան, ամպհովանի մը կը կազմեն կոնտոլին վրայ որ մարդ չտեսնէ փախուստը:

Կոնտոլը կը մտնէ գիշերին հոգիին մէջ:

Ամէն ինչ կորսուած է գիշերին մէջ, միայն իմ երազս կ'ուրուանկարուի՝ իբրեւ իրականութիւն:

Պարքարոլը կրկին կը լսուի, այս անգամ ուղեղիս մէջ:

Հոգիս կը նուէ լակունային վրայ ու կղզիներուն շուրջը՝ գտնելու այն երանութիւնները որոնց չհասաւ: Երազական գիշերին մէջ ոչինչ կայ անհնարին: Աշխարհի ամբողջ համը սրսկեր են այս տարածութեան վրայ ուր խաւարը խառնուեր է ջուրերուն, ուր լոյսի ծաղիկներ բացուեր են լռճամասին մէջ, ուր կղզիները կը նիրհեն մթնշաղներու մէջ եւ առագաստանաւերը Ադրիականի կապոյտը կ'որոճան:

Կը նուէ հոգիս բեռնաւոր իղձերով, նորանոր երազներով ու խորշ մը կը փնտռէ խարսխելու համար:

Երազին մէջէն կ'ելլեմ:

Կը ծխեմ: Լուսինը կը բարձրանան արձակած ծուխերս:

Կ'ամփոփուիմ ու կ'ելլեմ ոտքի:

Կ'անցնիմ ամայի հրապարակէն Ս. Մարկոսի: Քարեղէն արքայութիւն:

Դուրս կ'ելլեմ կամարներէն ու կ'իյնամ փողոցներու մէջ:

Ջրանցքի մը մէջ կարգով կը քնանան կոնտոլները:

Ոտնաձայները կը մարին: Գինով մը կ'անցնի երգի կտոր մը բերնին մէջ: Բաժակս կը լեցնեմ այդ երգով ու ցըմրուր կը խմեմ: Գինովը կը կանգնի, կը մենախօսէ ու կը կրկնէ մեղեդին.

— Փալումա ...

Կը գոցեմ աչքերս:

Վենետիկի բոլոր գերեզմանները կը բացուին:

Իրենց դամբարաններուն մէջ ոտքի կը կանգնին ասպետներ, հեշտասէրներ, վաճառականներ, արուեստագէտներ, կրօնաւորներ, բախտախնդիրներ, գեղուհիներ, կոնտոլավարներ:

Ամէն մեռել իր տունը կը վազէ: Անոնցմէ խումբ մը կը խոնարհի Ս. Մարկոսին առջեւ:

Քանի մը հոգի վազելով կը մօտենան ինծի:

Կը փախչիմ ու կամուրջի մը վրայ կը բարձրանամ: Ես ալ արդեօք մեռել մը չե՞մ. Թափառական ուրուական մը:

Ջրափողոցը խաղաղութեան մէջ է: Եզերքներէն վեր բարձրացող տուներ լռութեան մէջ են: Գլխիվայր սաղարթներ տուներէն կախուած են դէպի ջուրերը:

Սեւ թեւ մը կ'անցնի մթնոլորտին մէջէն:

Յանկարծ տունի մը պատուհանը կը լուսաւորուի:

Արագ արագ պանդոկ կը վերադառնամ:

Կը բարձրանամ վեցերորդ յարկը, կը հանուիմ ու կը նետուիմ անկողնիս վրայ: Ո՛րքան յոգնած եմ:

Զոյգ մը տատրակներ կը թառին կողերուս վրայ ու կը ճռչեն:

Կ'իջնեմ, կ'իջնեմ մեղմով լեցուն վենետիկեան ջրամբարի մը մէջ:

Կափարիչը կը փակուի վրայէս.

Հորին մէջ աստղեր կը խաղան:

Տատրակները վրաս վիմակ մը կը ձեւացնեն:

×

Երազիս մէջ Փարիզ էի:

Պողոտայի մը վրայ կը տեսնեմ կիսախելագար աղջիկ մը, աչքերը տարօրէն լոյսով: Բազմութիւն մը շրջապատած է զինքը, հակառակ մաղուող անձրեւին:

Աղջիկը ափը կարկառած կ'ըսէ.

— Քիչ մը Վենետիկ տուէք ինծի, պատառ մը Վենետիկ, իր արեւէն, իր լոյսէն, իր երգերէն, իր քարերէն, իր ջուրերէն, իր երազներէն, իր քերթուածներէն ...

Մուրացկան աղջիկը ափը երկարած «Վենետիկ, պուտ մը Վենետիկ» կը մուրար իւրաքանչիւր անցորդէն:

Կը դիտէի աղջիկը հոգեկան մակընթացութեան մէջ:

×

Ու հիմակ, ես այստեղ, ամէն օր, քիչ մը նման չե՞մ արդեօք այդ կիսախելագար աղջկան:

— Օ՛ Վենետի՛կ, Վենետի՛կ ...

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԹԱՒ ՋՈՒԹԱԿԻ ՎՐԱՅ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

Ափի՜ն, ափի՜ն,
Տերեւները կը թափի՜ն ...
Կուրծքին վրայ ճաղաճին,
Եւ արտերուն, ե՛ւ ծովափին ...
Ա՜յ, ծառերուն, այգիներուն՝
Տերեւները կը թափի՜ն ...

Աշո՜ւն, աշո՜ւն սիրահար,
Այս գիշեր դուն դողահար՝
Փաթթուեցա՜ր բարտիներուն ...
Վա՜խ, տարերքը մէկ սրտի պէս կը հեւայ ...
Ի՞նչ բրիր դուն, աշո՜ւն խելառ,
Հուրէ համբո՜յր, հեղե՜ղ վարար,
Մանեակը փո՜ւլ եկաւ հիմա՝
Ծառերու սէ՜գ պարանոցին ի վերայ ...
Ու կը թափի՜ն, ափի՜ն, ափի՜ն,
Ոսկեհատերն անտառներու մանեակին ...

Ափի՜ն, ափի՜ն,
Աշնա՜ն ափին,
Ի՞նչ անուրջներ կը թարշամին,
Ե՛ւ կը թափի՜ն, ու կը թափի՜ն,
Սրտիս ծառէն աշնանահար՝
Սէրերս ամբո՜ղջ, տերեւի պէս, արցունքի՜ պէս՝
Կը թափի՜ն ...

ՌՈՒԽՏԱՒՈՐ

ՀԱՅՏԸՆ ԵՒ ՄՈՑԱՐԴ

ՎԱՐՊԵՏՆԵՐԸ
ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ

Երաժշտական կեանքին համար նոր շրջան մը կը սկսի ԺԸ. դարու երկրորդ կէսին՝ ինչպէս Ֆրանսայի մէջ Լիւլլիի ու Ռամոյի յաջորդող Կլուքով, նոյնպէս Գերմանիոյ մէջ՝ Պախէ ու Հէնտէլէ ետք եկող Հայտընով ու Մոցարթով: Ամէն բան կը ձեւափոխուի քանի մը տարուան ընթացքին: Նոյն արուեստը չէ այլ եւս. աւելի լուսաւոր ու յստակ, աւելի պարզ ու անթերի՝ դասական արուեստ կոչուելու արժանի է ան:

Շիտակն ըսելով՝ գերմանական չէ դասական երաժշտութիւնը, այլ աւստրիական: Գերմանիոյ ու Իտալիոյ միջեւ գտնուող ու անոնց ազդեցութիւնները հաւասարապէս կրող Վիէննայի կը վիճակուէր այդ խոշոր դերին կատարումը: «Հիւսիսային Գերմանիոյ աւելի լուրջ ու խորազգած, բայց աւելի խստամբեր ու սքոլաստիք, եւ Իտալիոյ աւելի նանիր ու մակերեսային, բայց աւելի դիւրաթեք ու ինքնեղ արուեստներուն միաձուլումէն է արդարեւ որ սերելու էին նոր ձեւերն ու ներշնչումները»:

Ատոնց երկու վարպետները՝ Հայտըն եւ Մոցարթ՝ ժամանակակից են: Թէեւ Հայտըն ծնած է Մոցարթէն 24 տարի առաջ, սակայն մեռած է անկէ 18 տարի ետք: Սոյն վսեմ երաժիշտները իրար ճանչցան ու իրար սիրեցին: Հայտըն կ'ըսէր Մոցարթի հօրը. — «Աստուծոյ առջեւ կը յայտարարեմ ու պատիւս վրայ կ'երդնում ձեզի որ ձեր որդին կը նկատեմ ամենամեծ նուագաստեղծը որ գոյութիւն ունեցած ըլլայ երբեք»: Մոցարթ կ'ըսէր՝ քառեակներ ձօնելով Հայտընի. — «Պարտք մըն է հատուցածս, որովհետեւ միայն ինքն է որ զանոնք յօրինելու արուեստը ճանչցուց ինծի»: Ան ոչ միայն կը յարգէր իր վարպետը՝ այլ ջերմ գորով մը ունէր անոր համար եւ իր սիրելի «Հայրիկ»ը կը կոչէր: Կ'արտասուէր ան երբ տարիքոտ Հայտըն հրաժեշտ կ'առնէր իրմէ իր Անգլիա մեկնումին առթիւ, վախնալով որ ալ չպիտի տեսնէ զայն: Արդարեւ՝ հուսկ բաժանումը եղաւ այդ, բայց անոնցմէ ոչ մէկը կը խորհէր թէ Հայտընը պիտի ըլլար որ՝ Վիէննա վերադարձին՝ ալ չպիտի վերագտնէր իր թանկագին բարեկամը:

Ֆրանց Եօզէֆ Հայտըն ծնաւ 1 ապրիլ 1732ին Ռօհրաուի մէջ, Հունգարիոյ սահմանակից աւստրիական գիւղակ մը: Հայրը՝ որ սայլագործ եւ լուսարար էր՝ թենորի ձայնով մը օժտուած էր, ու կը սիրէր երգել իր տաւիղի ընկերակցութեամբ: Մայրը՝ որ խոհարարուհի եղած էր՝ մերթ իր ձայնը կը խառնէր ամուսինին ձայնին: Փոքրիկ Ֆրանց Եօզէֆը իր առաջին վարպետ ունեցաւ Ռօհրաուի կաթոլիկ վարժարանին ուսուցիչ ու դպրապետ Եօհան Մաթիաս Ֆրանքը, որ երգել ու քիչ մը ջութակ ու յարադաշնակ նուագել սորվեցուց իրեն: Ութ տարեկանին մտաւ Վիէննայի Ս. Ստեփանոս դպրանոցը, ուր կատարեց իր ամբողջ երաժշտական կրթութիւնը, մանաւանդ գործադրութեամբը արուեստի մը որուն սկզբունքը ոչ ոք կանոնաւորաբար սորվեցուց իրեն: Տասնըեօթը տարեկանէն պարտաւորուեցաւ իր դպիրի պաշտօնը ձգելու:

Վիէննայի մէջ առանց դրամի մնացած ըլլալով ատեն մը զուարթօրէն վարեց շրջուն երաժիշտի կեանքը, ջութակ նուագելով փողոցներուն, բակերուն եւ գինետուներուն մէջ: Իր ազատ ժամերուն՝ կ'արտագրէր կամ երաժշտութեան դասագիրքեր կը սերտէր, եւ կամ կը կարդար Քարլ Ֆիլիփ Էմմանուէլ Պախի նոր սոնատները: Նշանաւոր թատերագիր Մէթասթազիի շնորհիւ՝ ան ծանօթութիւն հաստատեց իտալացի յայտնի նուագաստեղծ Փորփորայի հետ, որուն քով իբր սպասաւոր մնաց ատեն մը, քանի մը խորհուրդներ առնելու համար անորմէ:

Երիտասարդ Հայտըն բախտն ունեցաւ վերջապէս հանդիպելու Քարլ Եօզէֆ Ֆոն Ֆիւրնպէրկ անունով ազնուականին, որ հաւնեցաւ իրեն, ու իր Վայնցիրլի բնակարանը տարաւ զինքը՝ ջութակահար - նուագաստեղծի պաշտօնով: 1759ին մօտերը՝ ան անցաւ կայսրուհիին սենեկապան Մաքսիմիլիէն Ֆոն Մորցինի ծառայութեան տակ, պետը դառնալով երկոտասնեակ մը երաժիշտներէ բաղկացած նուագախումբի մը, որուն համար զբօսերգութիւններ ու համերգութիւնները յօրինեց: Երկու տարի ետք մտաւ Անտոն Էսթէրհազիի իշխանատունը, որուն կապուած մնաց ցմահ: Նոյն ատեն ամուսնացաւ սափրիչ Եօհան Փէթէր Քէլլէրի երկրորդ աղջկան հետ: Անդրանիկն էր սիրածը, եւ անոր ձեռքն էր որ խնդրած էր հօրմէն, սակայն իմանալով անոր նշանուած ըլլալը, բարի Հայտըն համակերպեցաւ ամուսնանալու կրտսերին հետ, զոր չէր սիրեր: Կ'ուզէր հաճոյք պատճառել այն ազնիւ վարսավիրային որ թշուառութեան ճիրաններէն բազմիցս փրկած էր զինքը: Իրմէ երեք տարի մեծ, կամչոտ ու գռոզ Աննա Մարիա Քէլլէր կատղեցուց զինքը իր ամբողջ կեանքին ընթացքին, սակայն չկրցաւ կորսնցնել զուարթաբարոյութիւնը:

Հայտըն խաղաղ ու միօրինակ կեանք մը վարեց Էսթէրհազիներուն դղեակը: Երաժշտական ահագին սպառում մը կար հոն, ու հազիւ թէ նոր դպրապետին անըրադարձելի բեղնաւորութիւնը բաւէր անոր: Ամէն առտու կը նուագաստեղծէր ան, կէս օրէն վերջ սերտել կուտար իր երաժիշտներուն, իրիկունը՝ ըստ իշխանին պատուէրներուն՝ կը ղեկավարէր մէկ կամ բազմաթիւ նուագահանդէսներ. ճաշէն առաջ, նոյն միջոցին կամ անկէ ետք: Անտոն իշխանին մահէն ետք անոր Նիքոլա եղբայրը ժառանգեց [illegible] ու երիցութիւնը: Այս իշխանը՝ որ երաժշտութեամբ կը շահագրգռուէր ոչ միայն իբրեւ սիրող, այլ եւ իբր նուագածու, Հայտընէն պահանջեց շատ աւելի խոշոր աշխատանք մը, որուն փոխարէն անոր տրամադրութեան տակ կը դնէր շատ աւելի կարեւոր հնարաւորութիւններ:

Իր կեանքին վերջերը Հայտըն Էսթէրհազիներուն քով վարած իր երկարամեայ պաշտօնէն շատ գոհ մնացած ըլլալը կը յայտնէր. «Իշխանս՝ կ'ըսէր ան՝ միշտ գոհ էր հեղինակութիւններէս: Ոչ միայն անյեղլի հաւանութեան մը քաջալերութիւնն ունէր, այլ եւ հրամաններուս բոլորովին անսացող նուագախումբի մը գլուխը գտնուելուս՝ կրնայի զանազան փորձեր կատարել: Աշխարհէս մնացորդէն պատուած ապրելուս՝ զերծ էի ամէն մտահոգութենէ, ու ստիպուած էի ինքնատիպ ըլլալու»:

Իր երջանիկ նկարագրին շնորհիւ՝ ան պիտի գոհանար որ եւ է դիրքէ: Իրենը տաժանելի պիտի թուէր ուրիշներու: Ոչ մէկ անկախութիւն ունէր արդարեւ: Իշխանին ամենազօր կամքին հլու հպատակ՝ պարտաւոր էր անոր ուզածին չափ ու անոր հաճելի թուած ոճով նուագաստեղծել: Նուագածութիւններու պահուն՝ բոլոր նուագախումբը՝ պետով միասին՝ սպասազգեստ կը կրէր, ու ծառաներուն հետ միատեղ կը բնակէին երաժիշտները: Սոյն ստրկական վիճակէն զզուելէն զատ՝ Հայտըն հպարտ էր իր ընտիր ճաշակով ու պերճակեցութեամբ այնքան հռչակաւոր դարձած մեծ ազնուականի մը «պատկանելուն»:

Զարմանալի չէ այս. այս եղաւ գրեթէ բոլոր երաժիշտներու վիճակը մինչեւ ԺԸ. դարուն վերջերը: Կլուք ու Պէթհովէն սկսան լուծը թօթափել:

Բաւական շուտով տարածուեցաւ Հայտընի համբաւը՝ հակառակ Էսթէրհազիներուն Այզէնշթաթի դղեակին մէջ իր մեկուսացած կեանքին: Մանաւանդ 1780էն ի վեր՝ իր երաժշտութիւնը կը փնտռուի ամէն կողմէ նուագապետներէն ու տպագրիչներէն: 1784ին՝ ան վեց մեծ համերգութիւններ կը յօրինէ Փարիզի Ոլիմպիական օթեակի նուագահանդէսին համար: 1790ին Նիքոլա Էսթէրհազիի մահուան շնորհիւ, կրնայ աւելի զբաղիլ իր փառքով ու նիւթական կացութեամբ:

Երիցութեան ժառանգորդ իշխան Փաուլ Անտոն երաժիշտ չըլլալով, արձակեց Հայտընը, Նիքոլա իշխանին անոր թողած 1000 կուլտըն կենսաթոշակին վրայ 400 կուլտէնի յաւելում մը ընելով: Հայտըն կը շարունակէր իշխանատան անուանապէս կապուած մնալ իբր դպրապետ, սակայն՝ իրապէս կատարելիք որ եւ է պարտականութիւն չունենալով, կրնար իր ազատութենէն օգտուիլ ըստ հաճոյս: Լոնտոնէն իմփրէզարիօ [illegible] փայլուն առաջարկներ ըրաւ իրեն, որպէսզի Անգլիա երթալով անձամբ ղեկավարէ իր հեղինակութիւնները: Այն ժամանակուան Անգլիան «երգերով լի կղզի» մըն էր, ուր ի բացակայութեան ազգային երաժիշտներու՝ հրաւիրուած ու պատուըլլած էին արտասահմանի բոլոր մեծ արուեստագէտները: Հայտըն արժանաւոր փայլ ընդունելութիւն մը գտաւ հոն, 1792ին ուրկէ Աւստրիա վերադարձաւ

յունիսին՝ հաստարակութեան ու իր խմբէգարիոյին բոլոր պահանջներուն գոհացում տալու համար ըրած ճիգե-րէն ուժասպառ։

Իր հայրենիքը, անդորրութիւնը ու բարեկամները վերագտնելուն երջա-նիկ՝ ան տնակ եւ փոքր պարտէզ մը գնեց Վիէննայի մէկ արուարձանին մէջ, ու մէկ ու կէս տարի հոն հանգ-չելէն ետք՝ Լոնտոն վերադարձաւ 1794ի սկիզբը։ Այս անգամ վերջնա-պէս ընդունուեցաւ անգլիական ար-քունիքէն ու հասարակութենէն։ Շատ բախանձեցին որ Անգլիա հաստատ-ուի, բայց, ան մերժելով Վիէննա վե-րադարձաւ 1795ի ամրան։ Շարունա-կեց նուագաստեղծել ու լսելի ընել իր հեղինակութիւնները։ Ընդհանու-րէն յարգուած կ'ապրէր։ Ուժերը գինքը կը լքէին տակաւ։ Ամէն աշխա-տանքէ հրաժարելու պարտաւորուե-ցաւ վերջապէս։ Մեռաւ 31 մայիս 1809ին՝ Ֆրանսացիներու Վիէննա մտնելէն երեք շաբաթ ետք, ու աղէկ զգացած սաստիկ յուզումէն ազդը-ւած։

Բարեհամբոյր մարդ մըն էր Հայ-տըն, վստահող, դիւրահաւան, բա-րեպաշտ, սրտի տէր, բայց խանդի անգիտակ եւ անվրդով կեանք մը վա-րեց։ Առանց փնտռելու՝ շատ պար-զօրէն ու զուարթօրէն գտաւ «ա՛յնքան ուրիշներու համար անմեկնելի առեղ-ծուած մը դարձած երջանկութեան խնդիրին լուծումը»։ Համեստօրէն պատասխանեց Անգլիոյ Թագաւոր Ճորճ Գ.ին, որ օր մը կ'ըսէր իրեն.

— «Տոքթ. Հայտըն, շատ նուագներ ստեղծած էք։

— Այո՛, Տէր արքայ, քիչ մը աւելի քան խոհեմութիւն էր ընել»։

ՖԻԼԻՊ ԱՂԱՋԱՐԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Երեկ Դաշնակցութեան Օրն էր

— • —

Կնքահօրս՝ Յ. Ամատունիին

— Գացի՞ր երէկ «Դաշնակցութեան Օր»ուան տօնին։

— Գացի, սովորական մարդու մը պէս բայց վերադարձայ վեցբիւր զգա-յարանքներով։

Իմ հոգիս տարօրինակ թռչուն մըն է, շատ անգամ ինծի անծանօթի պէս է, երբեմն խաղաղ անկիւն մը, վարու-ժանի պէս կը մրափէ ու յանկարծ ա-ններեւոյթ փոթորիկի մը թեւերով ալեզերքը կը քրքրէ։ Մերթ կարապի մը պէս լճին մէջ իր կտուցը կուրծ-քին կը խրէ ու յեղակարծ մրրկահաւի խոյանքով հորիզոնները կը ձեւէ։ Օ-րեր կան որ թեւերը կը սառին կտու-ցէն կայլակ առ կայլակ հոսող արիւ-նով ու օրեր երբ ջերը կը ջրվէժի իր երակներուն մէջ։

Այսօր իմ հոգիս անծանօթ մանու-կի մը պէս եկեր կեցեր է դէմս ու ես չկամ։

... Փոքրիկ կլոր պատուհանէ մը կապոյտ լոյսը մինչեւ մեր մարագի հսկայ ժայռին վրայ է փռուեր ու ա-նոր մէջէն գլգլացող երակ մը ջուրի ղօղանջը ինչքան քաղցր կը թուի։

Կանաչ մողէս մը առատ յարդէ ան-կողնի մը մէջ իր բոյնն է չունէր։ Խելացի սարդը իր ոստայնը կը հիւ-սէ ու կ'ըսէ որ վառ արեւը հեռու չէ ոսկի արեւ ճաճճերու հետ։

Խամրած ծաղիկներով, դեռ լի բուր-մունքով փիլէ մը խոտ առած հոնկէ սխոռ կը մտնեմ։ Անյիշատակ մար-մար պատերու արձագանգով զամբի-կը կը խրխնչէ, պայերը այս գիշեր նորէն իր բաշը հիւսած են։ Գրպան-ներս կը բանամ ու կը կաղնդեմ չա-միչով, նշմէջով։ Գողտրիկ թուշը բաց՝ կրծքիս կը խրէ անպակ ու պաք-սիմատ մը կը խլէ։ Օ՜խ, օ՜խ չփացած մանկան մը պէս ոտքերը կը տոփէ։ Թեւերս զոյգ աղեղ կ'ընեմ ու վիզէն կը կախուիմ։ Կը դիտեմ իր աչքերուն փայլփլուն բոցը ու միասին կը չա-փենք նոր ճամբաներու անծանօթ խորհուրդը։

Ես այլ եւս գիտեմ հիմա թէ արեւը չեմ կրնար բռնել մեր լերան կատա-րէն եւ անոր հասնելու համար ուրիշ աշխարհներ կան։ Ես զանոնք տեսնե-լու անհամբեր կարօտ մը ունիմ սր-տիս մէջ հասած ողկոյզի մը պէս կախուած։ Մեր ախոռին մէջ հոն ծը-նած ըմբոստ կենդանիներով լեցուն են ու կապուած մսուրներու առջեւ ո-րոնց մէջ հաւերը հաւկիթ կ'ածեն։ Աքաղաղը արեւի հոտ առած թեւերը կը թափահարէ ու հօ՜փ մեր Զաքա-րին՝ գայլահալած իշուկին քամակը կը թառի իր առաջին զարթօնքը երգե-լով։

Զաքա՛րը ! մեր բոլոր կենդանինե-րը գլխագիր անուն ունին. Զաքարը Զաքարենց տունէն ծախու առեր ենք, Ծաղկօն օղերով այծը Ծաղկոյենց տունէն։ Մեր էշը անմահ է մեր գիւղի բոլոր էշերուն մէջ։ Տարիներ առաջ Ս. առաջնորդը զայն միայն ընտրեց հեծնելու եւ առանց ււանակի, մեզի հետ Ս. Վառվառէն անցաւ, ուխտի եկաւ մինչեւ Սուրբ Լոյս, Վարդավառ-ի օրը, ուր տասներկու գուներ կան ու մէկ ցամքած աղբիւր։ Ես գացած եմ հոն, եւ կրնամ մինակս ալ երթալ, թէեւ հացթուխ Եայլոն կ'ըսէ որ ա-մէն գիշեր լոյս կը ծագի հոն, եւ ու-րիշ բաներ։ Ես ոչ գիշերուան եւ ոչ ալ ցերեկուան լոյսէն կը վախնամ եւ կրնամ երկար ատեն արեւին նայիլ, որմէ ուժ կ'առնեմ օձերը կապելու համար։ Ցետոյ ամօթ չէ՞ վախնալ, երբ մեր իշուկն իսկ գայլ կը հալածէ, թէեւ շատերը Վերտանը Պատոյին կը վերագրեն, ըսելով թէ գայլին բերա-նը կապած էր։ Մօրքուր Պատօն կար-ճատես է, ու աչքերուն կոպերը կար-միր գծի շրջանակ ունին։

Բայց ան փոքրիկի մը կապոյտ աչ-քին մէջ, եղունգին վրայ կապոյտ մե-լանին, ուսգուրայի (թաս) ջուրին մէ-ջէն ըլլայ գիշեր կամ ցերեկ կը տես-նէ բոլոր կորսուածները, ուր որ ալ ըլլան, մեզմէ աղէկներու օգնու-թեամբ։

Այսպէս, ես պզտիկ տղայ, մինչ ինկեր եմ մտածմունքի մէջ, թքոտ բե-րան պալիկ հօրթը այնպէս մը պզաւ ոլ. ետ դարձայ, նոր տեսնելով որ մեծ եղբայրս կեցեր գլխս կը դիտէ յափշ-տակուած։ Ես զայն շատ աւելի կը սի-րեմ այսօր, քան երբ ինծի ատրճա-նակ նետելու փորձ ըրաւ. որովհետեւ այսօր իրեն հետ պիտի տանի գիս լե-րան անդին կապոյտ ծուխերով աշ-խարհները տեսնելու համար։ Բան մը կայ որ չեմ հասկնար թէ ան ինչո՞ւ տունն ու դուռը, արտն ու լեռը ծա-ռէն իջածի պէս ետեւս կը տեսնեմ, լուռ ու մունջ, մերթ ժպտուն ու եր-բեմն մռայլ։ Ես չեմ ուզեր ոչ ոք լսէ բարձրաձայն փափաքներս։

Համբարձում կապոյտ ծաղկի փունջ մը դեռ բերնին մէջ ձին դուրս կը քա-շենք։ Մայրս բակի սանդուղին վրայ նստած է, լաչակը արձկած։ Ես կը խնդամ որ քաղաք կ'երթամ ... Ու ան կուլայ (ի՞նչ գիտնամ, մայրիկ, ի՛նչ գիտնամ) ...

Հոս, ընթերցող, քառասուն տարի վերջ, քարիւղը հատած ճրագի մը լոյսով գրուած այս տողերը, առատ, քաղցր ու կիզիչ արցունքներով թր-ջուած են։

— Ախ, տղա՛ս, ախ չուտ բեր բա-լաս ...

Մեծ եղբայրս կրանիթէ սիրտ ու մեր վրայ հայրական իշխանութիւն ունի։ Ես անոր լացը դեռ չեմ տեսած. նոյն իսկ այն օրը երբ իր անդրանի-կը առանց ժամի տարինք հողին մէջ դրինք անհատնում խաչերէն հեռու չորցած առուակի մը ափը։ Անոր գաղտնիքը հիմա բարտիի պէս սլա-ցիկ իր եօթը մանչերուն անուններէն կարելի է գիտնալ։ Վերջինին անու-նը միայն ըսեմ, Ազատ է ...

Ու գլխ ազատ ու բաց մեր դրան դռնէն դուրս հանեց ձիուն հետ ու ա-նոր պէս յամրաքայլ։

Կամաց կամաց գիւղը մեր ետեւ կը պահուի ծառերու ու բլրակներու մէջ։ Քանի՛ ձոր անցեր ենք, մեր վարժա-պետին գծած սահմանէն ալ անդին ենք, ուր «Երեք Մանուկ» սրբարանին առջեւէն պղտոր գետը կը հոսի։

Քաղցր սարսուռ մը կը զգամ, երբ եղբօրս ձեռքին մէջ ատրճանակը կը փայլի, ոլոր մոլոր ճամբաներէ վար կ'իջնենք. ես ձիուն վրայ ու եղբայրս հեռուէն առաջնորդ։ Վտանգի հոտը կ'առնեմ, պզտիկի ուղեղս ու սիրտս կը փոխանցուին անծանօթ զգայարանքի մը մէջ ու ամբողջ մարմինս խարա-զանուած կը քրտնիմ։

... Երբ արեւը քթիս խնաց, ես ճիշդ չղթայուած արջի մը պէս քաղաք մտայ հնադարեան մաշած քարերով կամուրջի մը վրայէն։ Լսեցի գամփռի մը կաղկանձիւնը որ չէր նմաներ մեր գամփռին. գուցէ գամփռ մը չէր, ա-նարգանք ըրած չըլլամ. թերեւս բո-րոտած դեւ մըն էր. ինչպէս զգուելի կը կաղկանձէր որ բոլոր քաղաքը լուռ չչմած կը մնար դեռ։ Ապառաժուտ ճամբէն վեր կը բարձրանանք ու մինչ ես միամիտ, կը կարծեմ տեսնել Զատ-կին մեր գիւղն եկող նաչխուն ու հը-պարտ աղջիկները, խորշի մը մէջէն երկու մարդիկ եղբայրս կը խուզար-կեն։ Ես այնքան պզտիկ եմ որ գիս չեն տեսներ, երբ իրենց առջեւ կը ցցուիմ եղբայրս պաշտպանելու հա-մար, ու կը զարմանամ որ ինչո՞ւ եղ-բայրս կը համակերպի։ Անոնց մէկը կարմիր ու ճռպոտ նայուածքով թու-նաւոր կաթիլներ կը հոսեցնէ սրտիս մէջ։ Կը զգամ թէ յողնած եմ, երբ կը հասնինք խոշոր տան մը առջեւ։ Ներ-սը երկար կը նստինք։ Խորհրդաւոր ու անծանօթ մարդիկ գրասեղաններու վրայ տեղ կ'առնեն մեկնող աշակերտ-ներու տեղ։ Գրատախտակին վրայ դեռ մնացած է ծաղրածու տղու մը խոշոր փորով մարդու մը նկարը, սր-բուած թիւերու վրայ։ Խօսակցու-թիւնը փսփսուքի կը փոխուի, երբ վերջապէս արտակարգ մարդ մը ներս կը մտնէ։

Առատ ու գոռոզ մազերով, գլուխը բարձր բռնած, առաջ կուգայ ու մեր առջեւ վարժապետին տեղը կը նստի։ Կը մտածեմ ինչո՞ւ մեզի պէս չէ այս մարդը։ Վստահ եմ որ եթէ մեր գեղը գար, մեր բոլոր շուները վրան պիտի հաչէին։ Ոչ մեզի պէս հագած է, ոչ ալ մեզի պէս կը քալէ։ Կը խօսի։ Ի՞նչ կը խօսի, ես շատ բան չեմ հաս-կնար։ Միայն երբ ինծի կը նայի — ո-րովհետեւ առջեւն եմ կանգնած ու կը զգամ հակազդեցութիւնը ճամբան հանդիպած երկու մարդոց, այնքան բարի է իր նայուածքը։

Դժգոհ է միայն եղբայրս ու կը վի-ճի, կը բողոքէ յանուն յեղափոխու-թեան, մինչեւ իսկ բարձր ձայնով. այնպէս որ ես որոշ կը լսեմ ու կը հասկնամ։

— «Ի՞նչ հոգ թէ պզտիկ է, ընկեր, պէտք է մկրտել զինքը, մեր գերեզ-մանատան մէջ վաղամեռիկ անմեռոն-ները տեղ չունին ...

Վերջապէս եղբայրս յաղթեց ու ես մկրտուեցայ ճիշդ եկեղեցիի..(ոչ նե-րեցէք, ես ի՞նչպէս կրնամ գիտնալ ե-կեղեցիի մկրտութիւնը, երբ տասնը-հինգ օրուան մսակոյտ մը եղած եմ հաւանաբար)։ Բայց այս մէկը տար-բեր եղաւ, որովհետեւ երբ դուրս ե-լանք, ես ծոցիս մէջ սրտիս վրայ կը սեղմէի եղբօրս նուիրած ատրճանա-կը, ի յիշատակ այսօրուան։

Խ. Կ. Ն.— ՎՇՏՈՒՆԻ

ԱՌ ԿՈՄԻՏԱՍ...

(ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ)

— • —

Sit tibi levis in xternum! ...

Կը խոնարհիմ շիրմիդ վըրայ, կարօտն հոգւոյս «Ողորմեա»յի՛դ,
Լռ՛ւռ է երգըդ ... լուռ է՝ վիշտըդ, լուռ է՝ հոգիդ. դուն ալ չըկաս ...
Կ'ապրի՛ հանճարդ, ձայնդ է՝ հզօր դարեր անդին գերեզմանէդ,
Զի դու խորհուրդն ես հաւատքին՝ Նարեկացւոյն սո՛ւրբ Կոմիտաս.
Դո՛ւն աղբիւրն ես լոյսին՝ ծընած սեւ խաւարէն, բըռնութենէն՝
Որ կոյս միտքըդ խաւարեցուց ... Դո՛ւ, վեհ երկունքն հայ դարերու
Եղերաբախտ տառապանքին։ Արդ կ'աղօթէ էջմիածի՛նն
Քեզի համար, փառքին համար, յաղթանակին՝ Արմէններու։

Ըսէ՛ ինծի — կ'ուզեմ գիտնալ — ո՛վ Մեծ Մունջը տիեզերքին
Մահէդ առաջ դուն խոկացի՞ր թէ քու հոգին կ'ընդելուզուի
Խոնարհ ցեղի մը վսեմ սրբտին ... Անունդ՝ անոր ընդվըզումին
Անմահութիւնն կ'արշալուսէ։ Հիմա ըսէ՛, ըսէ՛ ինծի.
Այսուհետեւ դարեր յաւերժ ճախրտակի վառ հաւատքով
Պիտ սաղմոսե՞ս կամքը՝ ցեղիս իրաւունքին, ճորըստեղծման
— Դո՛ւն որ պոռթկումն եղար Աստծոյ բիրտ զայրոյթին - ըսես անխռով.
«Լո՛յս կըրօնքի, գեղարուեստի հին օրօրանն է Հայաստան ...»։

Ըսէ՛ ինծի — կ'ուզեմ գիտնալ — ի՛նչ սիրտ էր այդ՝ որ բաբախեց
Ի տես վըշտին ողջ մարդկութեան. տուայտեցաւ անոր համար
Հա՛յ հոգիով, հա՛յ հանճարով, հա՛յ արցունքով ըլլար զոգցես
Տիեզերքի՛ մարգարէն։ Ըսէ՛ ինչո՞ւ, ի՞նչպէս գիտցար
Ցեղին հեւալ, ներշընչե՛լ հին պապերուդ ոգին գողթան(*)
Կտակել փոխան՝ սուգի, ողբի եւ անէծքի, սէր ու ժըպիտ,
Խանդ ու աղօթք, շունչով մոգի պիրկ շըղթայել որբ, պանդուխտ Հայն
Իր օճախին, իր մանկային, հայրենիքին՝ հիմա յաւէտ։

.. ..

Ամէն առտու արեւծագին Արարատի բարձըր լանջին
Ըստուերըդ թո՛ղ ուրուագըծուի. դաշտերուն մէջ, ծագէ ի ծագ
Թո՛ղ մըրմըռնջէ ան «Ովսաննա՛». օրհնէ՛ իսպա՛ռ ցեղին Ոգին,
Քալէ՛ մեր հետ, ապրի՛ մեր հետ, ըլլայ մեր հետ ուր որ՝ ըլլանք ...։
Քալէ՛ դուն ալ հոգիդ մեր մէջ, անիւններըդ չորս հովերուն
— Զի Պանթէոն չունի ցեղըդ ... — Հանգչէ՛, բայց տո՛ւր դուն՝ դարէ դար
Կայծը՝ խըղճիդ ... — մըռա՛յլ աստուած — այս աշխարհի հոգիներուն.
Հա՛յ ծընելուդ, հա՛յ մեռնելուդ ճակատագրին գաղտնիքը կար ...

Պօլիս, 27 Հոկտ. 935

ՖԻՐԱԳ

(*) Կոմիտաս վարդապետ իր կենսագրութեան մէջ կ'ըսէ.
«Սողոմոնեաններն ու Կուտինացի հայ ընտանիքներն հայկական Ջոկ ցե-ղէցն են եւ գաղթել են ժէ. դարու վերջումԳողթն գաւառիՑղնայ գիւղից»։

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Լենինականի թատրոն

— • —

Այս տարի Լէնինականի պետական թատրոնը սովորական ժամանակէն մէկ ամիս կանուխ սկսաւ թատերա-շրջանը։ Բացումը կատարուեցաւ սեպտ. 16ին, «Պլատոն Կրեչետ»ի բե-մադրութեամբ։

Այս տարի թատրոնը պիտի բեմա-դրէ վեց նոր թատերախաղ,— անցեալ տարի բեմադրեց միայն երեք կտոր։ Հայկական թատերախաղերէն՝ Լ. Մի-քայէլեանի Գոշը, Վ. Վաղարշեանի մէկ գործը։ Շիրվանզադէի Պատուի համարը, Նոր բեմադրութեանց մէջ են Վենետիկի վաճառականը, Ադրբէ-ջանի եւ Ռուսիոյ թատերագիրներէն մէկ մէկ թատերախաղ։

Այս տարի պիտի կրկնուին Մեծա-պատիւ մուրացկանները, Հիւրանոցի տիրուհին, Սէր եւ խարդաւանանք, Շահնամէ, Ցստակում, Պլատոն Կրե-չետ։

Դերասանական կազմը զօրացուած է նոր ուժերով, որոնց մէջ Ա. Արմէն-եան, Արշ. Եկանեան եւ ուրիշներ։

Իբրեւ նկարիչ, պիտի գործակցին Մ. Արուտչեան, Շիրինեւ։ Հրաւիր-ուած է նաեւ Լէնինկրատի ակադեմ-իան աւարտած երիտասարդ նկարիչ Կարօ Մինասեանը։

Գլխաւոր բեմադիրն է Վ. Աճէմեա-նը, որուն հետ կան նաեւ Լ. Քալան-թար, Ալոյեան, Ռոզա Մինասեան։ Ադրբէջանցի թատերագրին գործը բե-մադրելու համար մասնաւոր բեմա-վար մը պիտի հրաւիրուի Բագուէն։

Ամբողջ թատերաշրջանին՝ պիտի տրուի 160 ներկայացում։

ՀԱՅ ԱՇՈՒՂՆԵՐԸ

— . —

Երեւանի ձայնասփիւռի կայանը կազմակերպեց հայ աշուղական երգ-չախումբ մը, որ տարւոյն մէջ կայա-նէն պիտի երգէ քանի մը անգամ։ Ձայնասփիւռի կայանի այդ երգա-հանդէսէն զատ, աշուղական երգչա-խումբը իրիկունները պիտի կազմա-կերպէ նաեւ Լէնինականի, Կիրովա-կանի եւ այլ քաղաքներու մէջ։ Երգ-չախումբը պիտի երգէ հայ ժողովր-դական աշուղներու գործերը, Սայաթ Նովա, Ջիւանի, Պաղտասար Դպիր, Շիրին, եւն.։ Համերգներուն մէջ լայն տեղ պիտի տրուի նաեւ հարեւան եր-կիրներու վերջին տարիներու աշուղ-ներու գործերուն։ Աշուղական երգ-չախումբին խորհրդական նշանակ-ուած են Շարայ Տալեան եւ Մ. Աղայ-եան։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԹՈՒՐՔ ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԳԵՏՆ ԻՍԿ ԿԸ ՄԵՐԺԷ ԶԱՅՆ...

Երկու կիներ գետափը լուացք կ'ը-նէին ու կը խօսակցէին.

— Աստուած հեռերնիդ ըլլայ ...

— Պէտք է աշխատիլ ...

Տղեկ մը, որ հաւազդի մը կը հա-լածէր, գոչեց.

— Կ'անցնին ահաւասիկ։

Տղեկը դեռ լրացուցած չէր իր խօս-քը, երբ լսելի եղան հնչիւնները փո-ղի մը՝ խառնուելով աղբիւրին կար-կաչիւնին։ Խուլոտ երգ մը ու թմբու-կին ձայնը արձագանգեցին հեռուն-րը։

Կիները իրենց ուսերը զարկին իրենց տոփանները ու գլուխները բարձրա-ցուցին աղբիւրին վրայէն։ Հեծեալ ոստիկան մը կ'առաջնորդէր շարք մը մարդիկ, որոնք երկու առ երկու կը քալէին։ Անոնք դանդաղօրէն կը յա-ռաջանային ճամբէն՝ շղկած մէկ մէկ ճերմակ տոպրակ։

Կիներէն մին ըսաւ.

— Ֆաթմա, տե՛ս, Հիւսէյինը։ Կը քալէ ու չորս կողմը կը նայի անընդ-հատ։

— Աստուած տայ որ վերադառնայ ու կրկին շուրջը դիտէ այսպէս։

Ֆաթմա երկարօրէն դիտեց իր ա-մուսինը, որ կը հեռանար՝ առանց նկատելու թէ ինչպէս իր կինը կը տագնապէր բաժանումին պատճա-ռաւ։

Ֆաթմա եւ Հիւսէյին իրարու նայե-ցան ամօթխածօրէն, առանց երբեք նշմարուելու իրենց շուրջիններէն։ Հիւսէյինի համար Ֆաթման նուրբ պը-տուղ մըն էր. անոնք ամուսնացած էին երեք օր առաջ միայն։

Իսկ Ֆաթմայի համար Հիւսէյին դեռ անծանօթ մըն էր։

×

Պատերազմը կը շարունակուէր։ Աստուծուն օրը գիւղ կուգար ոստի-կան մը՝ ճակատը մեռնողներուն ցոյ-ցը հաղորդելու համար։ Ու ամէն ոք վախով կը սպասէր նման լուրի մը։

Ճակատը մեռնողներուն ծնողները կարծես թեթեւցում մը կը զգային, երբ կը տեղեկանային իրենց զաւկին մահուան լուրը։ Զէ՞ որ այլ եւս պի-տի չտագնապէին՝ մահուան լուրին սպասելով։

Այսուհանդերձ, Ֆաթմա իր յոյսը չէր կորսնցներ։ Ան նախազգացում մը ունէր, ըստ որուն իր ամուսինը պի-տի չմեռնէր։

Բայց, անոր մահուան լուրը օր մը տարածուեցաւ գիւղին մէջ։

Ֆաթմա լացաւ, աղաղակեց, յետոյ մահուան լռութեամբ համակուեցաւ։

Օր մը, իր պառաւ մայրը ըսաւ ա-նոր.

— Մտիկ ըրէ, աղջիկս, մարդ իր մեռեալներուն հետ չի կրնար մեռնիլ։ (Երբ մայրը կը խօսէր, քաղցր կ'իջ-նէր գիւղին մէջ։ Դաշտերը ամայա-ցած էին ու արջառը սոված)։ Մտածէ թէ ինչ պիտի ըլլայ մեր վիճակը։ Ա-մուսնացիր Հաճի Ֆէթթահ էֆէնտիին հետ։ Ան երիտասարդ չէ, բայց առատ ճերմակ հաց ունի։

— Չեմ ուզեր ամուսնանալ։ Կը ցան-կամ այրի մնալ։

Բայց ժամանակը կը սահէր։

Անցան ամիսներ, դաշտերը բոլորո-վին ամայացան. գոմերը դատարկուե-ցան։

Ֆաթմա քաղաք գնաց՝ ամուսնոյն հանգստաթոշակի խնդիրը կարգա-դրելու համար։ Ու վեց ամիս սպա-սեց, բայց միշտ ալ մերժեցին իրեն թոշակ վճարել. «Ճիշդ է որ Հիւսէյինը մեռած է, բայց կը պակսին անհրա-ժեշտ մանրամասնութիւնները, քեզի թոշակ սահմանելու համար»։

Այդ օրերուն, Հաճի Ֆէթթահ է-ֆէնտի բոլորովին ծերացած էր, բայց եւ այնպէս Ֆաթմային հետ ամուսնա-նալու իր ցանկութենէն չէր հրաժա-րած։

Ու մայրը Ֆաթման ամուսնացուց Հաճի Ֆէթթահ էֆէնտիին հետ։

×

Այնքան ատեն որ պատերազմը կը շարունակուէր, Հաճի Ֆէթթահ էֆէն-տի ճերմակ հացով ու փիլաւով կը սը-նուցանէր Ֆաթման։ Անոր մայրն ու ազգականները տարիներ շարունակ կ'օգտուէին Հաճի Ֆէթթահ էֆէնտիի սեղանէն, ու գիշերը, պառկելէ ա-ռաջ, կ'աղօթէին Ալլահին որ առատու-թիւն պարգեւէ անոր տանը։

Ֆաթմա ծնաւ զաւակ մը ու նուիր-ուեցաւ իր զաւկին ու ամուսինը խը-նամելու պարտականութեան։

Հաշտութիւն կնքուեցաւ։ Անցան նոյն իսկ քանի մը տարիներ, գիւղ վերադարձաւ գերի մը։ Ֆաթմա ճանչ-ցաւ զայն,— Հիւսէյինն էր։

Ու այդ օրէն սկսած կարծես քար մը դրուեցաւ Ֆաթմայի սրտին վրայ։

Այդ վիշտը օր մը զինքը մղեց իր տունէն դուրս ու տարաւ գիւղական փողոցը։ Ինչո՞ւ դուրս էր ելած տու-նէն ... Ինք եւս չէր գիտեր։

Նոյն վիշտով կը տառապէր եւ Հիւ-սէյին։ Այդ վիշտը աւելի խոր կնիք մը դրած էր անոր հոգիին ու դէմքին վը-րայ։

Երբ ան գիւղ էր վերադարձած ու զարկած իր տան ճկիկը, կին մը բա-ցած էր։

Ու Հիւսէյին մեղմօրէն ըսած էր ա-նոր.

— Եթէ կինս տունն է, կանչէ. եթէ դաշտն է, վերադառնալուն ըսէ իրեն թէ սրճարանը կը սպասեմ։

Պառաւ կինը պատասխանած էր ժպտելով.

— Դաշտը ծախուած է, քու բաժինդ անգամ։

Ու Հիւսէյինի աչքերը լճացած էին։

— Ինչո՞ն մեռաւ, հարցուցած էր ան։

— Բայց, Ֆաթման մեռած չէ։

— Ո՞ւր է։

— Այո ...

— Քաղաք փոխադրուած չըլլա՞յ։

— Ոչ, ամուսնացած է Հաճի Ֆէթ-թահ էֆէնտիին հետ։ Հիմա անոր տունն է, զաւակ ալ ունի ...

Ու Հիւսէյին բառ չէր գտած պա-տասխանելու։

Ան կը տագնապէր այն պատուղին հա-մար, զոր յաջողած չէր ճաշակել։ Ա-մէն ատեն վախն ի վախ կ'անցնէր Հա-ճի Ֆէթթահ էֆէնտիի տան առջեւէն։

Անգամ մը անոնք պատահաբար ի-րարու հանդիպեցան մենաւոր ան-կիւն մը։ Հիւսէյին նայեցաւ անոր վայրի նայուածքով մը. իսկ Ֆաթմա մեծ խռովքով։ Այս եղաւ բոլորը։ Պա-ռաւ մը տեսաւ զանոնք։ Հիւսէյին ան-ցաւ գնաց։ Անկէ վերջ, Ֆաթմա եր-բեմն զայն կը տեսնէր պատուհանէն։

Զրոյցը տարածուեցաւ.— «Ֆաթ-մա սիրուհին է Հիւսէյինի»։ Հաճի է-ֆէնտին հեգնուեցաւ։

Հակառակ այդ զրոյցին, Ֆաթմայի անյաղթահարելի կիրքը չէր խաղա-ղեր։ Անոնց նայուածքները իրարու կը հանդիպէին գետին ափը կամ ճամ-բան։

Գիշեր մը Ֆաթմա Հիւսէյինի հան-դիպեցաւ ուռիներուն տակ։ Հիւսէյին շարունակեց ճամբան՝ առանց կանգ առնելու։

Այդ հանդիպումը ճակատագրական հետեւանք ունեցաւ։

Բոպիկ տղեկը, որ քանի մը տարի առաջ կը վազվզէր աղբիւրին մօտ՝ հաւազդի մը հալածելով, այժմ վազեց դէպի գիւղին սրճարանը։ Հազիւ քանի մը րոպէ վերջ խումբ մը այրեր, բի-րեր բռնած, ճամպարեցին դէպի հան-դիպումին վայրը։ Խումբը կ'առաջ-նորդէր իմամը՝ գոչելով.

— Անպատի՛ւ արարած ... Հաճի Ֆէթթահ էֆէնտիի պատիւը ցեխոտե-ցիր ...

×

Յաջորդ առաւօտ, գետը ափ էր նե-տած Ֆաթմայի մարմինը։

Ու գիւղացիները կ'ըսէին.

— Գետն իսկ կը մերժէ իր մէջ առ-նել այս ցոփուհին ...

ՍԱՏՐԻ ԷԹԷՄ

Թարգմ. Վ. Ի.

կան բարձրացումին վրայ, պայքար մը սկսած են արդէն Տիմիթրովի դէմ :

Այդ դժգոհներուն գլուխը կը գտնուի Մանուիլսկի, Կոմինտէրնի նախկին քարտուղարը : Իրեն կը յարին Կուսինէն, Փիաթնիցկի, Նորինկ, Անտրէ Մարթի, Լուիճի Էրքոլի, Վիլհէլմ Փիք :

Այս դժգոհներուն անունով Սթալինի յանձնուեցաւ նամակ մը, ուր խստիւ կը քննադատուի Տիմիթրովի քաղաքականութիւնը : Անոնք մասնաւորաբար դիտել կուտան թէ պուլկար համայնավարը անհատական քաղաքականութիւն մը կը վարէ, չի հետեւիր Խորհ. Միութեան կոմունիստ կուսակցութեան Քաղաքական Բիւրոյին, որմէ պէտք է հրահանգ ստանան բոլոր կոմունիստ կուսակցութիւնները, թէ համաշխարհային յեղափոխութիւնը ունի միայն մէկ առաջնորդ,— «մեծ եւ հանճարեղ Սթալինը» :

Այս դժգոհութեան ալիքին արձագանգով, պահ մը զրոյց շրջեցաւ թէ Տիմիթրով պիտի աքսորուի : Սակայն ստոյգ է որ պուլկար համայնավարին դիրքը շատ խախտած է : Եժով սկսած է արդէն մեկուսացնել Տիմիթրովը, մաքրելով անոր շրջապատը : Այսպէս ձերբակալուած են Տիմիթրովի շրջապատէն եւ անոր հայրենակիցներէն երկու հոգի, Իվան Դեչեւ, Վասիլի Պաքալով :

*** Վարշաւայէն կը հաղորդեն թէ Խորհ. իշխանութիւնը վերջերս գնդակահարած է քանի մը ուկրէն համայնավարներ, որոնք արեւելեան Լեհաստանէն փախած՝ ապաստանած էին Ռուսիա : Ասոնց մէջ կը գտնուի արեւմտեան Ուկրանիոյ համայնավարական ապստամբութեան ղեկավարները, Կոսակ եղբայրները :

Ռեքսիսթները կը պատասխանեն. «Ցտե՛սութիւն»

—o—

Հակառակ պելճ կառավարութեան խիստ արգելքին, ռէքսիսթները վճռած են քալել Պրիւսէլի վրայ այսօր : Առաջնորդը, Լէոն Տըկրէլ, յայտարարեց մամուլին.

— Հակառակ ամէն արգելքի եւ հակառակ բոլոր դրդիչ փորձերուն, 250 հազար ռէքսիսթներ պիտի հաւաքուին Պրիւսէլի մէջ եւ ես պիտի խօսիմ իմ մարդոց առջեւ :

Նկատելով որ շոգեկառքով փոխադրութիւնը պիտի չթոյլատրուի իրենց, ռէքսիսթները որոշեցին կանուխէն ճամբայ ելլել քալելով, անհատական միջոցներով եւ Շաբաթ հիւր մնալ Պրիւսէլ բնակող ռէքսիսթներու տունը, որպէսզի այս առաւօտ 250,000նոց իրենց հսկայ զանգուածը մէկէն ցցուի մայրաքաղաքին մէջ :

Մինչ զրոյց կը շրջի թէ կառավարութիւնը վերջին պահուն մտադիր է ձերբակալել Տըկրէլը՝ իբրեւ մէկը որ չի հնազանդիր օրէնքին, միւս կողմէ կըրակ կը ժայթքեն ռէքսիսթ թերթերը :

Տըկրէլ մամուլին յայտարարեց թէ կը ճանչնայ թագաւորութիւնը, բայց կ'ուզէ վերակազմել պետութիւնը նոր հիմերու վրայ՝ որոշ ինքնավարութիւն տալով վալոն եւ ֆլաման նահանգներուն : Միւս կողմէ Իրական Երկիրը անունով ռէքսիսթ թերթը կը գրէ .— Կիրակի, 250,000 ռէքսիսթներ Պրիւսէլ պիտի մտնեն եւ պիտի աւլեն Վան Զէէլանտի կառավարութիւնը : Ռէքս կ'ուզէ որ տապալի կառավարութիւնը : Ռէքս կ'ուզէ անցնիլ երկրին իշխանութեան գլուխը :

Երէկ բախումներ տեղի ունեցան ռէքսիսթներու եւ համայնավարներու միջեւ : Հաղորդակցութիւնը մասամբ դժուարացած է, բազմաթիւ շոգեկառքերու եւ հանրակառքերու երթեւեկը ջնջուած է : Ոստիկանութիւնը կազմ եւ պատրաստ կը սպասէ իր դիրքերուն վրայ, մինչ ռէքսիսթները կը պատրաստուին իրենց արշաւին :

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ ԱՄՊ ՈՒ ԱՐԵՒՈՎ

—o—

Ուրբաթ, Արմատականներու համագումարին օրակարգի նիւթն էր արտաքին քաղաքականութիւնը : Կը նախագահէր Ալպէր Սարօ :

Արտաքին քաղաքականութեան մասին կուսակցութեան զեկոյցը կարդաց Ժան Միսթլէր :

— Ֆրանսայի քաղաքականութիւնը կարելի է համառօտագրել երեք կէտերու մէջ. Ցանկութիւն՝ խաղաղութեան մէջ ապրելու համար, կամք՝ խաղաղութիւն պարտադրելու համար, գիտութիւն՝ խաղաղութիւն տալու համար :

Այժմ պատերազմի սպառնալիք մը կայ մթնոլորտին մէջ, այդ սպառնալիքը կը ծագի երկու պատճառներէ,— խորունկ եւ պատահական : Խորունկ պատճառները հետքերն են ընդհ. պատերազմին : Միւս կողմէ, Եւրոպայի տնտեսական անհաւասարակշռութեան կողքին՝ ցցուեցան երկու գաղափարական ճակատներ,— գերմանական ազգ. ընկերվարութիւնը եւ ռուսական համայնավարութիւնը : Կը վախցուի որ այս երկու ճակատներուն խօսքի պատերազմին յաջորդէ իրական պատերազմը :

Ժան Միսթլէր յետոյ ցաւ յայտնեց Պելժիոյ չէզոքութեան յայտարարութեան համար, գնահատեց ռուսեւֆրանսական դաշինքը, փափաք յայտնեց որ Գերմանիա վերադառնայ Ժընեւ, մաղթեց որ Սպանիոյ ներքին հրդեհը չտարածուի :

Այնուհետեւ խօսեցաւ Էտուար Էռիօ, որ իր ճառը բաժնեց երեք մասի .— Անգլեւֆրանսական գործակցութիւն, ռուսեւֆրանսական դաշինք, գերմանեւֆրանսական յարաբերութիւնները :

Էռիօ ջերմօրէն պաշտպանեց անգլեւֆրանսական գործակցութիւնը, առանց որուն՝ ուրկէ՞ գտնել վարկ, ուրկէ՞ գտնել զանազան ձեւի օժանդակութիւններ : Գալով ռուսեւֆրանսական դաշինքին, ըսաւ թէ կը վախնայ որ կը յաջողին Ֆրանսան մեկուսացնելու աշխատողները : Պարտք համարեց իրեն յայտնել թէ ռուսեւֆրանսական դաշինքը իր գործը չէ, ինք հեղինակն է 1932ի չէզոքութեան դաշինքին, որովհետեւ չուզեր որ օտար մը միջամտէ իր երկրին գործերուն :

Իսկ Գերմանիոյ մասին արտայայտուելով, Էռիօ ըսաւ թէ կը փափաքի որ Գերմանիա վերադառնայ Ժընեւ .— Ես չէի որ պարպեցի Ռուրը, ես չէի որ 1924ին Գերմանիան հրաւիրեցի պատօրէն խմբագրելու խաղաղութեան դաշինքը : Բայց մենք ոչ մէկ նախապաշարում ունինք հանդէպ Գերմանիոյ :

Ցետոյ հրաւէր մը կարդաց ներքին խաղաղութեան եւ արտաքին աշխարհի :

Արմատականներու համագումարը ուրբաթ գիշեր եւ շաբաթ առտու շարունակուեցաւ երբեմն լարուած մթնոլորտի մը մէջ, երբեմն խաղաղած : Դարձեալ լսուեցաւ Մարսէյյէզը ձեռնատարած, ֆրանսական ողջոյնի մը ձեւով : Բարձրացան նաեւ բռունցքներ : Համագումարին աջ եւ ձախ թեւերը ճակատեցին յաճախ, Էռիօ ոգեկոչեց Վալմիի ճակատամարտին օրերը, առանց գըլխարկի եւ առանց կօշիկի պատերազմող Ֆրանսացիները, որոնք իրենց արիւնը թափեցին, որպէսզի այս «հրաշալի Ֆրանսան ապրի երջանիկ եւ օտար սպառնալիքներու դէմ ապահով» :

Ծանուցում

ԳՆԵՑԷՔ «ՄԱՍԻՍ» ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԳՐՔՈՅԿՆԵՐԸ
Պատկերազարդ, ընտիր թուղթ եւ օգտակար բովանդակութիւն:
գինը՝ ճատը ֆրանս. ֆր. 1.25 դիմել «Վէմ»ի վարչութեան:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

ԱՅՍՕՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ԻՆ
ՍԷՆ-ՔԼԸ ԿԱԹՈԼԻԿԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ
ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Ս. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին տեղւոյն կարող ուժերը:
Ծախքերու մասնակցութեան համար մուտք 1 ֆրանք:

ԹՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՎԱԼԱՆՍԻ Համախորհրդակցական Միութեան անդամական ընդհ. ժողովը 27 Հոկտ. երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8ին, Քաֆէ Միտիի սրահին մէջ: Օրակարգ՝ Ֆրանսայի շրջանի պատգամաւորական ժողովի պատգամաւորի ընտրութիւն, շրջաբերական ընթերցում եւ խիստ կարեւոր հարցեր: Ներկայանալ անդամատետրով:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «ԵՓՓԱՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջամիընկերները երեքշաբթի երեկոյ (27 Հոկտ.) ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը, 4 rue St. Denis (Place du Châtelet), մէթրօ Châtelet կարեւոր օրակարգ:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէի,
Այսօր, կիրակի երեկոյեան ժամը 8ին, Շահրիկեան սրահին մէջ:
գեղարուեստական բաժին:
Մուտք 3 ֆրանք:

" ՀԱՅ ԵՐԳԻ ՕՐ „

ԱԶԳԱՅԻՆ ՅԱՐԳԱՆՔԻ ՑՈՅՑ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ
Իր մահուան տարելիցին առթիւ
Մեծ Համերգ
կազմակերպուած ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի կողմէ
Հովանաւորութեամբ ԿՈՄԻՏԱՍԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ
8 նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ, Salle Erardի մէջ:
Ղեկավարութեամբ Ա. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ:

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

29 նոյեմբեր, կիրակի գիշեր, ժամը 9էն մինչեւ լոյս,
Salle des Ingénieurs Civilsի սրահին մէջ.
19 Rue Blanche, Métro: Blanche et Trinité
Պիտի խօսին՝ ֆրանսացի եւ ուրիշ արհեստակից մասնագէտներ:
Հ. Ս. Միութեան կողմէ խօսք պիտի առնեն՝
Պ. Պ. ԳԷՈՐԳ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ եւ ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ:
Կը ցուցադրուին հայ սափրիչ-սափրիչուհիներու կողմէ պատրաստուած կանանց մազերու ամենավերջին նորաձեւութիւնները՝ ֆրանսական եւ հայկական թղթակիցներու ներկայութեամբ:
ԱՆՈՒՇԱՀՈՏՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՇԽՈՒՄ:
ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ՝ ճաշակաւոր պարուհի HUGUETTE O BINի
եւ դաշնակահարուհի ANGÈLE ALICEի կողմէ (7 տարեկան)
14 ՀՈԳԻՆՈՑ ԸՆՏԻՐ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ
ՃՈԽ ՊՈՒՖԷ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ
Մուտք՝ արանց 8 ֆր., կանանց 6 ֆր.:
տոմսերը կը ծախուին բոլոր սափրիչներու մօտ:

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Անիէռ-Պուա-Քոլոնպի եւ Քոլոնպի շրջանի Հ. Բ. Ը. Միութեան հայերէնի դասընթացքին հետեւող երկսեռ աշակերտներու ծնողներէն կը խնդրուի արձանագրել տալ իրենց զաւակները մինչեւ Նոյ. 1, 345 Ave. d'Argenteuil Նախնին դպրոցը կամ Պ. Գաբրիէլ Երամեանի բնակարանը, 14 rue Loradoux, Bois Colombes. Իսկ Քոլոնպի հայրենակիցներուն դիւրութեան համար, դիմել Պ. Օննիկ Էքիզեանի, 207 rue St. Denis, Colombes, ինչպէս նաեւ Անիէռցիներու համար՝ Պ. Պետրոս Երամեանի, 12 rue des Mourincux, Asnières:

Անիէռ-Պուա-Քոլոմպի եւ շրջանի
Ազգ. Հոգաբարձութիւն

ԲԱՑՄԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

«Հայ Արծիւ» (l'Aigle d'Arménie) Ակումբի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ նորակազմ Ակումբի բացման հանդէսը տեղի պիտի ունենայ 1 Նոյ. կէսօրէ վերջ ժամը 2.30-7, Salle Tublerի մէջ, 19 rue de la Pompe: Ցերեկոյթի պաշտօնական զգեստ պարտաւորիչ է. ի հարկին գոց գոյն զգեստ կրել ընդունելի է: Առանց հրաւիրագրի մուտ քարտոնուած չէ: Հիւրասիրութիւն առանց դրամի:

Վարչութիւն «Հայ Արծիւ» Ակումբի
14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)

Le Gérant: H. STEPHAN
imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 27 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MARDI 27 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3254

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽԱՉԸ՝ ԹՈՒԱՆՇԱՆՆԵՐՈՎ

Նոր ստացանք Ամերիկայի Կ. Խաչի Կեդր. Վարչութեան տեղեկագիրը (1935 - 1936), որ կը ներկայացնէ մէկ տարուան գործունէութիւնը եւ ԺԶ. Պատգմ. Ժողովին որոշումները:

Որ եւ է հանրօգուտ ձեռնարկ դատելու համար, բառերը եւ ածականները չեն որ դեր պիտի կատարեն, այլ գործերն ու թուանշանները :

Այսպէս եւ ներկայ պարագային: Մեր ձեռքին տակ եղած տեղեկագրին նիւթերն ու թիւերը շատ աւելի բան կը խօսին, քան բոլոր ճառերն ու յօդուածները:

Թոյլ տուէք ձեզի ներկայացնել քանի մը թուանշաններ. —

1. ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒ ԹԻՒԸ.— Հիւս. Ամերիկա՝ 2500, Հարաւ. Ամերիկա՝ 407, Ֆրանսա՝ 1000, Ռումանիա՝ 200, Պուլկարիա՝ 1000, Մակեդոնիա - Թրակիա՝ 462, Հին Յունաստան՝ 477, Եգիպտոս՝ 260, Սուրիա՝ 2078, Ատրպատական՝ 200: Ընդհ. գումար՝ 8584 :

2. ՄՈՒՏՔ.— Հիւս. Ամերիկա՝ 17,774 տոլար, Հարաւ. Ամերիկա՝ 1940, Ֆրանսա՝ 7868, Ռումանիա (հաշիւ չէ ղրկած), Պուլկարիա՝ 412, Մակեդոնիա – Թրակիա՝ 793, Հին Յունաստան՝ 2801, Եգիպտոս՝ 1319, Սուրիա՝ 4013, Ատրպատական՝ 323: Ընդհանուր գումար՝ 37,247 տոլար: (Կոտորակները զանց կ'առնենք):

Ընդհ. ելքէն վերջը պատրաստ կը մնայ 7030 տոլար:

3. ՆԱԽԱՀԱՇԻՒ 1936 - 1937 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻ.— Կը նախատեսուի 18,024 տոլար (ձեռնարկներէ՝ 8200, անդամատուրքէ՝ 4000, նուէրներէ՝ 750, ծոմապահութենէ՝ 1000, «Բարեկամներու օր»էն՝ 500 եւայլն) :

Ի՞նչ կ'ապացուցանեն այս թուանշանները:

— Ցարատեւ աշխատանք եւ աճում: Հաւատաւոր, վճռական կամք եւ արդիւնաւէտ գործունէութիւն:

Տակաւին քանի մը տարի առաջ, Կ. Խաչի տարեկան նախահաշիւը կը տատանէր 10 — 13,000 տոլարի միջեւ: Այժմ հասած է 18,000ի (360,000 ֆրանք) : Գումար մը, որուն մէջ տեղ չունին ոչ փարթամ նուէրներ, ոչ ալ կտակներ:

Ինչպէս բուն ձեռնարկը, նոյնպէս անոր նիւթական աղբիւրները ժողովրդական են,— առաւելապէս լումաներ, որ Կ. Խաչի գանձը կը հոսին իբրեւ անդամատուրք, նուէր կամ «ծոմապահութիւն»: Բացառիկ հասոյթները պատահական են, եւ մեծ գումար մը չեն կազմեր:

Ուրիշ խօսքով, ժողովուրդը ինքն է որ կը գուրգուրայ այս հաստատութեան վրայ, գիտակցաբար ընծայելով ե՛ւ բարոյական ե՛ւ նիւթական աջակցութիւն, հաւատալով անոր կոչումին եւ ցանկալով յարաճուն յաջողութիւն, ծաւալում:

Կ. Խաչը այդ իրողութեան կը պարտի, նաեւ, իր անդամներուն աճումը,— մօտաւորապէս 10,000 նուիրեալներ, առանց հաշուելու համակիրներն ու բարեկամները:

Իր գործունէութեան դա՞շտը :

Բազմազան ճակատ մը, որ կ'ամփոփուի երեք հիմնական աշխատանքներու մէջ.—

Ա.— ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ (օգնութիւն հիւանդներու, մայրերու, երախաներու, դարմանատուն, սնունդ, կաթ եւն.):

Բ.— ՊԱՅՔԱՐ ԱՅԼԱՍԵՐՄԱՆ (սեփական դպրոցներ կամ օգնութիւն եղած հաստատութեանց, դասընթացքներ, ինքնագարգացում, սաներ եւ սանուհիներ եւն. :

Գ.—Ազատագրում բեկորներու, ընկերային օգնութիւն եւն.):

Ինչ որ կատարուած է, մինչեւ այսօր, այս լայն ճակատին վրայ, յաճախ աչքի չի զարներ:

Հարկ է մօտէն հետեւած ըլլալ, գաղափար կազմելու համար թափուած ճիգերուն եւ ձեռք բերուած արդիւնքի մասին: Հարկ է ոչ միայն կարդալ պարբերական զեկուցումներ, այլ անձամբ տեսնել, հետաքրքրուիլ եւ դատել: Մանաւանդ նկատի առնելով այն միջավայրը ուր գործելու հարկադրուած է Կապոյտ Խաչը:

Եթէ արեւելեան գաղութներու մէջ կ'երեւայ գործը, դպրոցական շէնքերով, հիւանդներու եւ թշուառներու խնամքով կամ ազատագրուած բեկորներով, պարագան տարբեր է Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մէջ, ուր ծովուն վրայ նետուած տաշեղներու կը նմանինք բոլորս:

Եւ սակայն, գործը երեւայ թէ ոչ, իրական պահանջներ են որ գոհացում կը գտնեն: Աչքեր կը ժպտին, արցունքներ կը ցամքին, հոգիներ կը բացուին եւ սպեղանի մը կը հեղու ամէն ուր որ կրնայ հասնիլ Կ. Խաչին ձեռքը:

Կ. Խաչը գո՞հ է իր կատարած աշխատանքէն եւ արձանագրած վաստակէն:

Կը կարծենք թէ ամէնէն աւելի անոնք են նորէն, այս ժողովրդական կազմակերպութեան անդամուհիները, որ կը տագնապին ԱՄէն, բաղդատելով բազմակողմանի պահանջները եւ իրենց տրամադրելի միջոցները:

Խորապէս նուիրուած գործին, անոնք չունին լրիւ գոհունակութեան մը գիտակցութիւնը, եւ կը տառապին ատոր համար:

Այդ լուռ տառապանքն իսկ բարի վկայութիւն մը կը կազմէ իրենց համար, ապացուցանելով հասուն գիտակցութիւն եւ պարտաճանաչութիւն:

Երբ այսպիսի առաքինութեամբ մը տոգորուած են մօտ տասը հազար նուիրեալներ, երբ մէջտեղն է անոնց վաստակն ալ, փաստերով եւ թուանշաններով, ժողովուրդին կը մնայ միայն մէկ խօսք.

— Քալէ՛, Կ. Խաչ, միշտ աւելի յառաջ, ես քեզի հետ եմ:

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ ԲԱՆԱՁԵՒԸ

Արմատական կուսակցութեան համագումարը փակուեցաւ միաձայնութեամբ ընդունելով հետեւեալ բանաձեւը, զոր ներկայացուց Տալատիէ, նախապէս խորհրդակցելէ վերջ Էռիոյի հետ.—

Հաւատարիմ իր յանձնառութիւններուն, արմատական հանրապետական եւ արմատական ընկերվարական կուսակցութիւնը կը յիշեցնէ թէ Մարդու Իրաւունքներու յայտարարութիւնը, որուն վրայ հիմնուած է ժողովրդապետութիւնը, կը նուիրագործէ սեփականութեան անբռնաբարելիութիւնը, թէ գործարաններու, արհեստանոցներու, ագարակներու եւ վաճառատուներու գրաւումը կը կազմէ ազատութեան անընդունելի բռնաբարում մը, թէ փողոցներու յարաճուն գրգռութիւնը, որ կողմէն ալ գայ, կը խանգարէ տնտեսական գործունէութիւնը:

Արմատական կուսակցութիւնը, օրուան ծանր հարցերուն առջեւ, հարկ կը համարի արձանագրել թէ անհրաժեշտ կը գտնէ գործադրել արմատական վարդապետութիւնը իր ամբողջութեանը մէջ, որ կը թելադրէ.

1. Պահպանել միջազգային խաղաղութիւնը յարգելով բարեկամութիւնները, յանձնառութիւնները եւ Ազգերու Դաշնակցութեան դաշինքը:

2. Զօրացնել ազգային պաշտպանութիւնը:

3. Կորովի միջոցներով պաշտպանել ազգային գերիշխանութիւնը եւ հանրային բարեկարգութիւնը, յարգելով օրինական ձեւերը, զինաթափ ընելով եւ լուծելով բոլոր խռովարար կազմակերպութիւնները, գործադրելով ընկերային օրէնքները :

4. Լուծել ընկերային վէճերը հաշտարար ձեւերով եւ պարտադիր իրաւարարութեամբ:

5. Գործնական համերաշխութիւն մը ստեղծել ազգային միութեան բոլոր աշխատանքներուն միջեւ, եւ պաշտպանել հողագործական արդիւնաբերութիւնը :

6.— Ապահովել պետութեան հեղինակութիւնը ընդդէմ ամէն կարգի բռնաբարումներու եւ մասնաւորաբար շահագիտական մեծ խմբակցութիւններու:

7.— Փորձել ուժեղ ճիգ մը հաւասարակշռելու համար պիւտճէն, ապահովելու համար դրամին կայունութիւնը:

*** Որոշուեցաւ նոյնպէս գալ տարուան համագումարը հրաւիրել Լիլ մէջ եւ պատգամաւորները մեկնեցան «Մարսէյեզ»ը երգելով:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Սպանիոյ երկու հակառակորդ բանակները կը թուի թէ սկսան այն բախտորոշ ճակատամարտը, որմէ կախում ունի Մատրիտի ճակատագիրը: Մայրաքաղաքին մէջ պաշարման վիճակ յայտարարուած է: 18էն 40 տարեկան բոլոր այրերը ճակատ կը ղրկուին կամ կը գործածուին թիկունքի աշխատանքներու մէջ: Կառավարական պաշտօնեաներն իսկ հրաւիրուած են խրամ փորելու:

Մայրաքաղաքի բնակչութեան վախն այն է որ Ֆրանքօ փոխանակ պատեբազմելու, կը պաշարէ Մատրիտը՝ երկար հոգեվարքի մը մէջ հիւծելու համար պաշտպանողները:

Ապստամբներու օդանաւային տորմիղը երբեմն կ'երեւի մայրաքաղաքին երկնքին մէջ՝ ռումբ կամ անձնատուութեան կոչ տեղալու համար վար: Կառավարական օդանաւերը չեն գործեր ներկայիս: Միայն թնդանօթն է որ կ'որոտայ շարունակ :

Մատրիտի թերթերը կ'ուզեն այն կարծիքն ստեղծել բնակչութեան մտքին մէջ թէ Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմը չի կրնար վերջանալ այնքան ալ շուտով, Ֆրանքօյի երազած յաղթանակը այնքան հեռու է, որքան մօտ՝ միջազգային պատերազմը, որ կրնայ պայթիլ մէկ օրէն միւսը իբրեւ բարդութիւն Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւներուն: Միւս կողմէ նոյն թերթերը շարունակ սարսափի մէջ կ'ուզեն պահել անոնք, որ չէզոք կամ Ֆրանքօյի համակիր կը թուին. — Ոչ մէկ թշնամի ռազմաճակատին ետեւ, կը յայտարարեն մեռատա, խրամներու մէջ կռուող մեր ընկերներուն կեանքը նուիրական է մեզի համար: Պաշտօնաթերթը կը հրատարակէ հրովարտակներ, որոնք կը վերաբերին յեղափոխական դատարաններու կազմութեան :

Միւս կողմէ Ֆրանքօյի բանակը հետզհետէ կը ճնշէ Մատրիտի պաշտպանութեան գիծերը: Զօր. Վարէլայի աջ թեւը գրաւեց Իլլէսքասը, կատաղի կռիւէ մը վերջ: Երեք զօրախումբեր յառաջացան դէպի Ազանա, Փանթօքա, Ալամէտա, կտրելու համար Մատրիտի հաղորդակցութիւնը երկաթուղիով: Կառավարական ուժերու հրամանատարութիւնը հետ չի ծածկեր որ կացութիւնը ճգնաժամային դարձած է այլեւս :

Կը վախնան որ քաղութիւն մը կը ծագի

«Լա Տէփէշ տը Թուլուզ» կը զգուշացնէ խորհ. կառավարութիւնը իր ռազմախաղին մէջ, որուն նպատակն է ընդհարումի մը առիթ տալ Սպանիոյ կամ Փորթուկալի նաւահանգիստներուն առջեւ: Խորհ. կառավարութիւնը, ինչպէս գրեցինք, յայտարարեց թէ ինքզինք կապուած չի զգար այլեւս չէզոքութեան դաշինքին եւ պարենաւորելու համար Սպանիոյ կառավարական ուժերը, քանի մը նաւեր ղրկեց: Թուլուզի թերթը կը գրէ թէ Սպանիոյ եզերքը պահակ կը սպասեն իտալական եւ գերմանական նաւերը: Խորհ. կառավարութեան ղրկած նաւերը, իրենց նաւակայաններէն հեռու ըլլալով, շուտով պիտի զգան իրենց անզօրութիւնը իտալական եւ գերմանական նաւերուն առջեւ:

Ի՞նչ կը կարծէ Ռուսիա, կը հարցնէ նոյն թերթը, կը յուսայ որ Ֆրանսա իրեն պիտի օժանդակէ՞ եթէ ոչ ուրիշ ձեւով, գէթ իր նաւակայաններով: Կը խորհի թէ մենք այնքան յիմա՞ր ենք, որ քշուինք քաղաքական կուսակցութեան մը ստեղծած հոսանքին մէջ: Ռուսիա թող լաւ գիտնայ սա պարագան. — Մենք դաշինք մը կնքած ենք ռուս ժողովուրդին հետ, սակայն այդ դաշինքը կնքեցինք ոչ թէ վերականգնանացնելու համար խաչակրութիւնը, այլ միայն ապահովելու նպատակով խաղաղութիւնը:

*** Փորթուկալի կառավարութիւնը դիւանագիտական յարաբերութիւնները խզեց Մատրիտի հետ:

ԻՍՔԷՆՏԷՐՈՒՆԻ ԽՆԴԻՐԸ

Ֆրանսական դեսպանը պիտի բանակցի

Անգարայի Ֆրանսական դեսպան Պ. Հանրի Փոնսօ, որ քանի մը ամսուան բացակայութենէ յետոյ վերադարձաւ Կ. Պոլիս, հետեւեալ յայտարարութիւնը ըրած է « Ժ. տ'Օրիան»ի մէկ խմբագրին: Պատասխանելով այն հարցումին թէ ճի՞շդ է որ իրեն հետ բերած է Ֆրանսայի պատասխանը Թրքական վերջին ծանուցագրին, դեսպանը ըսած է.

— Ոչ, նման որ եւ է փաստաթուղթ չեմ բերած:

— Ձերդ վսեմութի՞ւնն է որ Անգարայի մէջ պիտի բանակցի Իսքէնտէրունի խնդրին շուրջ, թէ ոչ Փարիզի Թուրք դեսպան Սուատն է որ բանակցութիւնները պիտի շարունակէ Ֆրանսայի արտաքին խորհրդական Վիէնոյի հետ:

— Նկատելով որ ո եւ է տեղեկութիւն չունիմ Թուրքիոյ տեսակէտի մասին, նախ պէտք է ուսումնասիրեմ հարցը, որպէսզի կարենամ պատասխանել ձեր հարցումին: Հետեւաբար ներեցէք որ ներկայիս չկարենամ որեւէ պատասխան տալ:

— Բայց կ'ըսեն թէ դուք ամէնէն աւելի ի վիճակի էք վարելու այդ բանակցութիւնները, քանի որ բազմաթիւ տարիներ Սուրիա գտնուեցաք իբրեւ մարզպան եւ հետեւաբար լաւատեղեակ էք սուրիական գործերուն:

— Արդարեւ, եօթը տարի մնացի Սուրիա եւ կը խոստովանիմ թէ շատ դժուար վայրկեաններ անցուցի, այնքան դժուար՝ որ չեմ կարծեր թէ այլեւս կարենամ հանդիպիլ նման պարագաներու: Այո, կատարելապէս գիտեմ Սուրիոյ անցեալ գործերը, բայց չեմ գիտեր վերջին անցուդարձերը: Տը Մարթէլ արդէն իսկ Սուրիա վերադարձած է: Գալով ինծի, այս օրերս Անգարա պիտի մեկնիմ: Դեսպանատան համար շէնք մը վարձած ենք, բայց սակայն վերջինը պիտի ըլլայ, որովհետեւ դեսպանատան համար մասնաւոր շէնք կը շինուի:

*** «Ճիւմհուրիյէթ» կ'ըսէ թէ Փոնսօ Անգարայի մէջ բանակցութիւններու պիտի սկսի, լուծելու համար Իսքէնտէրունի խնդիրը:

ՀԱՒԱՔՈՅԹՆԵՐԸ ԱՐԳԻԼՈՒԱԾ ԻՍՔԷՏԷՐՈՒՆԻ ՄԷՋ

Իսքէնտէրունի հրամանատար Հիւսնիւ Պէյրագի թերթերու մէջ հրատարակած է 9 հոկտեմբեր 1936 թուակիր զեկոյց մը, որով ամէն տեսակ հաւաքոյթ կ'արգիլուի Իսքէնտէրունի մէջ, նկատելով որ սահմանադրութեան շուրջ ծագած վիճաբանութիւնները կրնան գրգռութեան տեղի տալ զանազան տարրերու մէջ եւ խանգարել անդորրութիւնը :

*** Պէյրութի «Ըլուս» թուրքերէն թերթը փակուած է, Իսքէնտէրունի մասին իր ըրած հրատարակութեանց պատճառաւ :

*** Սուրիոյ նոր խորհրդարանին համար Հալէպէն 13 երեսփոխանական թեկնածու ներկայացուած է, 7ը Արաբներէ, 6ը՝ փոքրամասնութիւններէ : Թեկնածուներէն մէկն է 150նոցներէն Տոքթ. Սասուլյան :

ՀԱԼԷՊԻ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿՈՒՍԱԿԱԼԸ ՊԱՇՏՕՆԱՆԿ.— ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ՀԱՒԱՍՏԻՔՆԵՐ.— ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԸ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ.— ՀԱՅ ՏՂԵԿ ՄԸ ԿՈՐՍՈՒԱԾ.— ԱՅՆԹԱՊՑԻ ՀԱՅ ԿԻՆ ՄԸ ՎԻՐԱՒՈՐՈՒԱԾ.—«ՀԱՅԵՐԸ ՊԷՏԷՎԻԻ ՏԱՐԱԶ ՀԱԳԱԾ՝ ՈՒԶԱԾ ԵՆ ԿՐԱԿԻ ՏԱԼ ՀԱՅԿ. ԹԱՂԸ ».

«Ազդակ»ի թղթակիցը կը գրէ Հալէպէն 13 հոկտ. թուականով.—

Կիրակի օրուան դէպքը վերջացած կարելի է համարել: Այսօր բոլոր խանութներն ալ վերաբացուած են, սակայն յուզումը տակաւին կը շարունակէ տեղ գտնել ժողովուրդին մէջ:

Երէկ քրիստոնեայ կրօնապետները թուղթիկ մը հանած էին, որով ժողովուրդը կը հրաւիրէին հանդարտութեան եւ շնորհակալութիւն կը յայտնէին Ազգայնական կուսակցութեան ղեկավարներուն, որոնք ծանր միջադէպերու առաջքը առին: Այսօր նոյն կրօնապետները ներկայանալով Ազգ. կուսակցութեան գրասենեակը, նոյն միտքով խօսած են ազգայնական պետերու հետ:

Հալէպի կուսակալ Նաֆիհ պէյ էլ Մարթինի երէկ երեկոյին մօտ պաշտօնանկ եղաւ, տրուած ըլլալով որ դէպքը պատահելէ երկու ժամ յետոյ միայն տեղեակ եղած է անոր:

Թեմին Առաջնորդը տեսակցած է Տոքթ. Քէյալիի հետ եւ անհրաժեշտ հաւաստիքները առած Հայերու մասին: Այսօր կէսօրէ առաջ Տոքթ. Ապտիւլ - րահման Քէյալի, Հասան պէյ Իպրահիմ փաշա՝ առաջնորդին հետ գացած են Նոր Գիւղ, ուր Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիին առջեւ Տոքթ. Քէյալի ժողովուրդին առջեւ ճառ մը խօսած է եւ կացութեան անդրադառնալով՝ թելադրած ժողովուրդին խաղաղ մնալ, որովհետեւ պարզ է իրենց համար որ Հայերը այդ դէպքին մէջ ոչ մէկ մասնակցութիւն ունեցած են:

Այսօր «Թաքքատում» թերթի խմբագիրը ներկայացած ըլլալով ոստիկանական տնօրէն Պ. Տիւպէքի, կարգ մը լուսաբանութիւններ քաղած է ժողովուրդին մէջ եղած տարաձայնութեանց մասին, ըստ որոնց իբր թէ ոստիկանութիւնը երկու մասի բաժնուած է եղեր դէպքին վայրը եւ չէ ենթարկուած Պ. Տիւպէքի ու կրակ բացած է ժողովուրդին վրայ: Զրոյց կը շրջի նաեւ որ ոստիկաններուն մէջ ալ «Ճերմակ Շապիկաւոր»ներ գտնուած են եւ ոստիկանները մեղսակից են դէպքին: Այս տարաձայնութիւնները հերքելով հանդերձ Պ. Տիւպէք, յայտարարած է որ ինք քանիցս պաշտօնական դիմում կատարած է լուծելու համար յիշեալ կազմակերպութիւնը, սակայն դրական արդիւնքի մը չէ յանգած իր առաջարկը: Ինք միշտ նախատեսած է որ կրնան նման դէպքեր պատահիլ: Դէպքին պատասխանատուները տակաւին կարելի չէ եղած ճշդել, իսկ ոստիկանութեան հասցէին եղած վերագրումները բոլորովին անհիմն են:

Այսօր հայ երիտասարդ մեքենավար մը Պապ էլ Հատիտի մէջ հրացէնի հինգ հարուածներով գետին կը տապալի ու փոխադրուելով հիւանդանոց՝ հոգին կ'աւանդէ: Հայ երիտասարդը կը կոչուի Գասպար Մանուշակեան, Հասանպէյլիցի եւ չորս զաւակներու հայր: Վերջին վայրկեանին ստուգուած է որ ոճիրը արդիւնք է անհատական հակառակութեան:

Երէկուընէ ի վեր 12 տարեկան հայ տղեկ մը անհետացած է ու մինչեւ այս վայրկեանիս տակաւին կարելի չէ եղած գտնել:

Այնթապցի հայ կին մը, դրան առջեւ կենալու ժամանակ, պատահական գնդակէ մը, գլխէն ծանրօրէն կը վիրաւորուի: Ըսին թէ մեռած է արդէն:

Պէյրութ հրատարակուող իսլամական Պէյրութ թերթը իր 15 հոկտեմբերի թիւին մէջ հետեւեալ յերիւրածոյ լուրը կը հրատարակէ.—

Հալէպի մէջ, կարգ մը չարամիտ մարդիկ, ըսի ըսաւ մը տարածեցին, ո -

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԸՆՏԻՐ ԳԻՐՔ ՄԸ

Մեծ պատերազմէն յետոյ աշխարհի գրականութեան մէջ աչքառու տեղ կը գրաւեն պատերազմական յիշողութիւններ, օրագրութիւններ, վաւերագրութիւններ, պատմուածքներ, վէպեր, որոնք առաւել կամ նուազ յաջողութեամբ եւ ճշգրտութեամբ կը պատկերացնեն արիւնոտայդ սպանդին սարսափները, կը ներբողեն պատերազմին մասնակցողներու հերոսական թռիչքները, թիկունքի եւ ճակատի հակադրութիւնները, կը մղեն ապրող սերունդը վերադնահատումներու, կամ կը ներշնչեն հայրենասիրական բարձր ոգի։

Այդ ուղղութեամբ, հայ եւ օտար երկերուն մէջ, գրական - հոգեւոր ճշմարիտ վայելք մըն է ընթերցումը պուլկար գրագէտի մը՝ Գ. Կէորկի Ստ. Կէորկիեւի խոշոր մէկ հատորը. — Մէկը Առաջին Զօրաբաժինէն։

Կարդալով այդ գիրքը, հայ ընթերցողը ակամայ պիտի վերյիշէ հայ ազատագրական շարժման հոյակապ դրուագները, հերոսամարտերը, որ մղուեցան մեր հայրենիքի մէկ ծայրէն միւսը — Սասուն, Վան, Երեւան — ու անոր աչքին պիտի պատկերանան հերոսական խոյանքները հայ ֆէտայիին, մարտիկին, կամաւորին, որոնք ներշնչուեցան ազատութեան ու հայրենասիրութեան նոյն բարձր խոէալէն, ինչպէս այս պուլկար հրամանատարները, սպաները, ենթասպաները, շարքային զինուորները, որոնք Գ. Կէորկիեւի հուժկու գրչին շնորհիւ, անձնապէս հայ հայրենասէրին համար, կը դառնան հարազատներ, հոգեկիցներ, գաղափարակիցներ, — նահատակներ՝ լուսապսակ ճակատներով։

Գիրքը խոշ գրուած է հեղինակի սեփական արիւնով։ Ու ատիկա ոչ միայն անոր համար որ Գ. Կէորկիեւ ծանր վիրաւոր վերադարձած է յանուն հայրենիքի մղուած պատերազմէն ու, հազիւ դարմանուած, ինքզինքը կրկին նետած է հակառակորդի ռումբերուն տակ, այլ մանաւանդ անոր համար որ իր գիրքի իւրաքանչիւր էջին վրայ կը արտայայտէ հայրենասէրի ու մարդասէրի սիրտ։

Սովորական տառուածով յուշագրութիւն մը չէ Գ. Կէորկիեւի գիրքը, այլ գեղարուեստական գործ մը պարզապէս։ Ընթերցողը ակամայ կ'ըլլայ, գրեթէ իւրաքանչիւր էջին վրայ, հերոսական դրուագներու եւ անձնազոհութեան ու հայրենասիրութեան այնպիսի բարձր օրինակներու, որ ակամայ կը յիշեցնեն կախարդող դիւցազնավէպերը։

Տեղ տեղ հանդարտ, պարզ տողերով, երբեմն քնարական շունչով, բայց միշտ չափի զգացումը պահելով, հեղինակը կ'երգէ պուլկար զօրականի ռազմական փառքը։ Բայց այդ երգին մէջ չկան խոշոր բառեր, արուեստական ճիչեր, ոչ ալ ենթակայական դատումներ։ Տպաւորութիւններն իսկ, ենթակայական ըլլալէ հեռու, գերազանցօրէն մարդկային են ու համոզիչ, շնորհիւ այն հարիւրաւոր կենդանի տիպարներու եւ դէպքերու, զորս հեղինակը կը գծէ կամ կը պատմէ առարկայօրէն, սեղմ, հակիրճ տողերով։

Գիտես որ հեղինակը հէքեաթ չի պատմեր, այլ սովորական իրականութիւն։ Ու շունչդ բռնած, հեւիհեւ կը հետեւիս տաղանդաւոր հեղինակի գրչին, որ կը տանի քեզ Ռումանիոյ եւ Տոպրուճայի ռազմադաշտերը, կը հնչեցնէ ականջիդ ռազմական ամբողջ համանուագ մը, կը պատմէ քեզի անօրինակ, անկարելի քաջութիւններ պուլկար 41րդ երկաթեայ զօրագունդին — պուլկար մատուորականին, զօրականին, գեղջուկին, պուլկար մօրը, նշանածին, կնոջ, գթութեան քրոջ, պուլկար հայրենասիրական եւ ռազմական ոգիի ահեղ թռիչքին …

Միօրինակ չէ այս գիրքը, ինչպէս պատերազմական յուշագրութիւններու մեծ մասը։ Իւրաքանչիւր հարուածին մէջ կը փոխուին դէպքերը, պատկերները, ի վերջոյ կազմելու համար ամբողջական համանուագ մը։

Ու առարկայական է հեղինակը եւ անկեղծ՝ իր վերաբերմունքին մէջ, իր դատումները ճշմարիտ են ու համոզիչ, իր ապրումներն ու յուզումները գերազանցապէս մարդկային։

Իւրաքանչիւր էջին վրայ ներկայ է տաղանդաւոր գրագէտը։ Պատմելու սեղմ ձեւը, հոգեբանական թափանցումները, հոգեկան վիճակներու կառուցումները, կտրուկ նախադասութիւնները եւ դաժանօրէն իրական պատկերներու մէջէն հոսող քնքշանքն ու վիպական շունչը իրաւունք պիտի տան հեղինակը դասելու պուլկար լաւագոյն գրողներու կողքին։

Հազիւ թէ կարելի ըլլայ այս մէկ քանի տողերով գաղափար կազմել տալ հեղինակի եւ իր ընտիր գիրքի մասին։ Լաւագոյնը այդ գիրքը կարդալն է։ Ու եթէ հարկ եղած դիւրութիւնները կը պակսին զայն հայերէնի թարգմանելու, պէտք է գոնէ անոր մէկ քանի մասերը, ինչպէս օրինակ «Հրամանատարը» գլուխը, անպատճառ դարձնել հայ ընթերցողի սեփականութիւն։

Մասնաւորապէս հաճելի է հայ ընթերցողին համար նկատել, որ Գ. Կէորկիեւ իր գրքին մէջ կը յիշատակէ պուլկար բանակին մէջ կռուող հայ սպաներու՝ Գաբրիէլ Փօյաճեանի, Հայկ Հայրապետեանի և Արսէն Ցակըրօվի մասին։ Գաբրիէլ Փօյաճեանի մասին հեղինակը կը խօսի սիրով եւ յարգանքով։

«Երրորդ գունդի հրամանատար տեղակալ Գաբրիէլ Փօյաճեան թէ սպայ էր, թէ հրամանատար, կը գրէ Կէորկիեւ։ Որքան հեռու աչքերէն, այնքան ալ հեռու սրտէն, կ'ըսեն մարդիկ ու ժողովուրդներ։ Սակայն Փօյաճեանի քով ծառայող սպաները համաձայն չէին ոչ մարդոց, ոչ ալ ժողովուրդներուն։ Որքան հազուադէպօրէն տեսանք զայն, այնքան աւելի շատ խօսեցանք անոր մասին» … (էջ 220—221)։

Ցուցիչ դրուագ մը կը պատմէ նաեւ հայ սպայ Հայկ Հայրապետեանի մասին։

Երբ, համաձայն հաշտութեան, հրաման կը ստացուի անձնատուր ըլլալու, «Հայկ, այդ Հայու զաւակը, Հայու Թոռը, Հայու Թոռնորդին, պուլկար սպայ Հայկ Հայրապետեան, հանեց ատրճանակը, որպէսզի անձնատուր չըլլայ» … (էջ 336)։

ՕՆ. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

ՀԱՅՏԸՆ ԵՒ ՄՈՑԱՐԹ
ՎԱՐՊԵՏՆԵՐԸ ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ

Բ.

Հայտընի այնքան սոուար գործին ձգած առաջին տպաւորութիւնը սա է, որ անկէ շատ մասեր խիստ շտապով յղացուած ըլլալու էին, հետեւաբար մոռացումի պիտի դատապարտուէին անվրէպ։ Արդարեւ՝ իր երկերուն ցանկին մէջ կը գտնուի ամբողջ շարք մը օփերաներու եւ պատարագներու, որոնցմէ շատ քիչերը արժանի են յիշատակութեան։

Հայտըն մեծ ընդունակութիւն ցոյց տուած չէր թատերական ճիւղին մէջ։ Ինքն ալ խոշոր կարծիք մը չունէր արդէն ատոր մէջ ունեցած իր արժանիքին մասին, ու սա պատասխանը կուտար թղթակիցի մը, որ իրմէ կը խնդրէր օփերա մը յօրինել Փրակայի համար, ուր նոր ներկայացուեր էր Տօն Ժուանը. «Շատ վտանգներու յանձնառու պիտի ըլլայի ձեր խնդրանքն ընդունելով, որովհետեւ մեծ Մոցարթի քով դասուիլը դժուար պիտի ըլլար որ եւ է մէկուն»։

Հայտընի կրօնական երաժշտութեան համար յօրինած գործերէն՝ որոնք դատարկ են ու աշխարհական երաժշտութեան դրոշմը կը կրեն—հատ մը կայ, որ յիշատակութեան արժանի է. «Քրիստոսի եօթը խօսքերը» (1785) լոկ նուագախումբի համար յօրինուած նախապէս։ Սոյն գործը զուտ համերգագրական ըլլալուն՝ Հայտըն աւատ կը զգայ ինքզինքը մարդկային ձայներու համար յօրինելու մտահոգութենէն, որ զինքը «վայրկեանը մէկ մը» պիտի նետէր իտալացի նուագատեղծներուն անճարակ նմանողութեան մէջ»։

Հայտընի մարդկային ձայներու համար յաջողապէս յօրինած գործերն են իր երկու օրաթորիօները։ «Ստեղծագործութիւնը» (1796), եւ «Տարուան եղանակները» (1802)։ «Ստեղծագործութեան» մէջ Հայտըն որ միշտ կ'աշխուժէր նկարագրական երաժշտութեան ճիւղին մշակումէն՝ առիթէն կ'օգտուի յօժարափոյթ՝ պատկերներու շարքի մը մէջ ի հանդէս բերելու համար բնութեան բոլոր երեւոյթներն ու էակները։ «Երկը հանճարեղ ու պարզամիտ, թարմ եւ հուժկու է։ Զգացումը կը պակսի։ Լոյսը, հովերը, ծովերը, գետերը, անասունները՝ մէկը միւսին ետեւէն ներկայացուած են բաւական նկարագեղ։ Բայց երբ կարգը նախամարդուն եւ իր կնոջ կուգայ վերջապէս, խեղճ Հայտըն բարոյական բնութեան արժանիքը մեկի գգացնելու համար նիւթական բնութեան նկարչութիւը յքելու սոխպուելուն՝ նեղը կը մնայ, կարճ կը կապէ ընելիքը եւ բանաձեւութիւններու մէջ կ'իյնայ։ «Տարուան եղանակները» «Ստեղծագործութեան» նկարագիրն ունին ամբողջովին։ Անոնք ալ «կարճ պատկերներու բաժնուած տաղ մըն են բնութեան ու արարիչին ուղղուած»։ Հայտըն կը սիրէր դաշտերը, անտառները, անասունները եւ գեղջկական կեանքը։ Շատ պարզ, մանկական գորովով մը կը սիրէր զանոնք։ Այդ է պատճառը յիշեալ երկու գործերուն հմայքին։

Բայց հոդ չի կայանար Հայտընի մեծութիւնը։ Դասական սոնաթին ու համերգագրութեան կազմաւորումին մէջ ահագին դեր մը խաղացած ըլլալուն համար է, որ երաժշտութեան պատմութեան մէջ այնքան կարեւոր բաժին մը կը գրաւէր ան։

Համերգագրութեան ու քառեակին մէջ է, որ Հայտըն տուած է իր հանճարին ամենափայլուն ապացոյցները։ Իր չափահասութեան ժամանակ արտադրած համերգութիւններն ու քառեակները կը վկայեն «ընդլայնումի արուեստին մէջ հրաշալի ընդունակութիւն մը, համեմատութեան ու համաչափութեան խիստ նուրբ գիտակցութիւն մը։ Թերեւս ոչ մէկ նուագաստեղծ իրմէ աւելի զուտ ճարտարապետ եղած ըլլայ։ Իր մեղեդիներն իսկ հանճարեղ խնամքով մը կերտուած են»։

Դժբախտաբար Հայտըն գորովոտ սրտի մը կամ ողբերգական հոգիի մը ի սպաս չի դնէր սոյն շինողական արուեստը։ «Իր երաժշտութիւնը լոկ ականջին համար է, զոր կը թովէ, մտքին համար, զոր կը գոհացնէ։ Մեզ յուզելու համար ոչ մէկ ըսելիք ունի ան։ Ըրածը զուտ երաժշտութիւն է արդարեւ, որուն ամբողջ չահեկանութիւնը կը կայանայ ոչ թէ մտածումներուն եւ զգացումներուն մէջ, որոնց կրնար ծնունդ տալ, այլ իր հնչական զարգացումին մէջ»։

Հայտըն «հայրիկ»ին սոյն պարզամիտ արուեստին մէջ գոյութիւն ունի խիկապէս քաղքենի բան մը, եւ շատ յաջողապէս իրեն պատշաճեցուցած են Մոնսինեիի մասին Հայնէի բասծ սա խօսքերը. «Անոր քով կը գտնենք ամենաջինջ շնորհը, անխարդախ քաղցրութիւն մը, անտառներու բոյրին նըմանող զովութիւն մը, ճշմարիտ բնականութիւն մը» … եւ նոյն իսկ բանաստեղծութիւն։ Այո, բացակայ չէ ան։ Բայց բանաստեղծութիւն մըն է առանց խորհրդաւոր թովչութեան, առանց դառնութեան, առանց հեգնութեան, առանց ախտաւորութեան, նոյն իսկ պիտի ըսէի՝ քաջառողջութիւն վայելող բանաստեղծութիւն մը»։

Հայտըն համերգագրող մըն է նախ եւ առաջ։ Մոցարթի տխեղերական հանճարը աւելի առինքնուած էր օփերայէն։ «Իմ ամենաջերմ ցանկութիւնս՝ կ'ըսէր ան՝ թատրոնի համար նուագաստեղծելն է։ Սոյն մտածումը անդադար կը տանջէ զիս։ Անմիջապէս որ մտնեմ թատերասրահի մը մէջ, անմիջապէս որ օփերայի մասին խօսուիլը լսեմ, չեմ կրնար զսպել ինքզինքս»։

×

Վոլֆկանկ Ամատէուս Մոցարթ ծընաւ Սալցպուրկի մէջ 27 յունուար 1756ին։ Հայրը՝ Լէօփոլտ Մոցարթ՝ նախ արքունի նուագաստեղծ, յետոյ Սալցպուրկի իշխան - եպիսկոպոսին դեր - դպրապետ՝ արժէքաւոր երաժիշտ մըն էր։ Քոյրը՝ Մարիա Աննա (ծնած 1751ին, մեռած 1829ին)՝ խիստ կանխահաս դաշնակահարուհի մը եղաւ։ Քոյր ու եղբայր ջերմ գորովով մը իրարու կապուած ապրեցան։ Հանրածանօթ է որ Մոցարթ զարմանահրաշ տղեկ մը եղաւ։ Երեք տարեկանին՝ թէքրները կը փնտռէր դաշնակին վրայ։4 տարեկ.ին նօթերըճանչնալէն իսկ առաջ՝ քօնչէրթօ մը յօրինել կը փորձէր։ Ծնողքը բոլորովին նըւիրուեցան իր ու քրոջ երաժշտական կրթութեան։ Հայրը նուագաստեղծութենէ հրաժարելու արժանիքն իսկ ունեցաւ՝ այն օրէն, որ որդին անոր նուիրուեցաւ իր կարգին։ 1762ին իր երկու զաւակներուն հետ երաժշտապտոյտի մը ձեռնարկեց ան։ Ցաջորդ տարին՝ մինչեւ Փարիզ բերաւ զանոնք։ Փոքրիկ Վոլֆկանկը կը սքանչացնէր իր ունկնդիրները յարադաշնակահարի ու երգեհոնահարի իր ճարտարութեամբ։ Փարիզի մէջ է որ երեւցան իր առաջին տպագիր հեղինակութիւնները։ Տասը տարեկանին՝ իր առաջին օրաթորիօն յօրինեց ան։ 1768ին՝ մասնայատուկ շրջանակի մը մէջ կը խաղացուէր իր պզտիկ օփերա քօմիկը, «Պասթիէն ու Պասթիէննա»։ Նոյն տարուան դեկտեմբերին՝ երկոտասնամեայ մաէսթրօն անձնապէս կը ղեկավարէր իր հանդիսաւոր պատարագը։ Անկէ քիչ յետոյ՝ Սալցպուրկի արքեպիսկոպոսին քով քոնցէրմայսթէրի պաշտօնին կը կոչուի ան։ Ցետոյ կուգան Իտալիոյ մէջ տարած իր յաղթանակները։ Ծաղկատի վարպետը խանդավառութիւն կը ստեղծէ ամէնուրեք։ Հռոմի մէջ Պապը Ոսկէ Ասպանդակի ասպետ կ'անուանէ զայն։ Այս միջոցին է որ կը պատմուի թէ Մոցարթ ամէն տարի Աւագ Շաբթուն Սիքսթին մատրան մէջ երգըւած «Ալլէկրիի Տէր ողորմեա»ն, որուն նօթագրութիւնն արգիլուած էր, մտքէն կը նօթագրէ մէկ անգամ լսելէն ետք։ Նափոլիի մէջ կը կարծեն թէ ան իր տաղանդը կը պարտի մատին անցուցած մոգական մատանիի մը ազդեցութեան։Կը ստիպեն որ հանէ զայն ու պզտիկ վիրթուօզին նուագածութիւնը նոյնքան փայլուն ըլլալուն կը ծափողջունեն զայն։ Իր «Պոնտոսի Թագաւոր Միհրդատ» օփերան մեծ յաջողութեամբ քսան իրերայաջորդ ներկայացումներու կ'արժանանայ Միլանոյի մէջ։ 1773ին՝ Մոցարթ վերջնապէս կը հեռանայ Իտալիայէն։ Տասնըութ տարեկանին՝ երկու հարիւրէ աւելի գործ արտադրած էր արդէն։ Անոնցմէ ոչ մէկը խոստումէ մը աւելի էր տակաւին։ 1775ին՝ մօրը հետ կը ձեռնարկէ նոր ճամբորդութեան մը։ Մանհայմի մէջ կը սիրահարուի սասնըհինգամեայ երգչուհի Ալօյզիա Վէպէրի, որուն հետ ամուսնանալ կը բաղձայ։ Հայրը կ'ընդդիմանայ ատոր սա գորովագեղ նամակին մէջ. «Ափսո՜ս, զաւակս, ո՞ւր են այն գեղեցիկ օրերը երբ գիշերը՝ քնանալէդ առաջ՝ ծունկերուս վրայ կ'ելլէիր երգիկդ երգելու համար ինծի։ Քիթիս ծայրը կը համբուրէիր այն ատեն, փափաք յայտնելով որ երբ ծերանամ՝ քովդ պահես զիս պահպանելու համար զիս … Քեզմէ կախուած է որոշել թէ կ'ուզե՞ս աշխարհիս վրայէն անցնիլ աննշան երաժիշտի մը պէս, կամ թէ հասնիլ արուեստիդ սահմաններուն, եւ դառնալ մէկը այն մեծանուն մարդերէն, որոնց հեղինակութիւնները կ'ուսումնասիրէ եւ պատմութիւնը կը գրէ յետագայ սերունդը։ Հայճեպով կատարուած ամուսնութիւն մը թշուառութեան գիրկը պիտի նետէր քեզ …»։ Մոցարթ կը հնազանդի հօրը եւ կը շարունակէ իր ճամբորդութիւնը։

(Մնացեալը յաջորդով)

ՑԻԼԻՔ ԱՂԱԶԱՐԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

Ժամանակագրութիւններ Հայաստանի

Հ. Վահան Ցովհաննէսեան, Վենետիկեան Մխիթարեան միաբանութենէն, որ միաժամանակ տեսուչն է Սեւրի Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանին, վերջերս այցելեց Հայաստան տեսնելու իր ծնողքը։ Արդէն վերադարձած ըլլալով, Պուքրէշի Արարատ կը հաղորդէ իր տպաւորութիւնները.

Կրնամ հաւաստել թէ շինարարական աշխատանքները ամէնէն սքանչելի երեւոյթն են Հայաստանի մէջ։ Հայաստան խնկապէս կը վերաշինուի։ Ամէն տեղ նոր նոր շէնքեր կը բարձրանան, պատկառանք մը հագցնելով Հայաստանի մայրաքաղաքին։ Ամէն քայլափոխին բարձրացող կարմիր պատերու կը հանդիպիս։ Նոր շինութիւններն են։ Իրենց այդ գոյնը ոչ ժխմին յարմարելու համար չէ, այլ որովհետեւ այդ գոյնը ունի Արթիկ տուֆը, որով կը շինուին նոր շէնքերը առհասարակ։

Գեղեցկութեան կոթող մը պիտի դառնայ Ժողովրդական Տունը, զոր ողբացեալ Թամանեան ծրագրեց եւ որ հայ արուեստի տաճարը պիտի ըլլայ իր մեծութեամբն ալ պատկառելի։ Կիսով չափ աւարտած է ան։

Պատկառելի պիտի ըլլայ նաեւ կառավարական նոր շէնքը, ուր պիտի համախմբուին պետական բոլոր հիմնարկութիւնները։ Մեծ մասամբ շինուած է արդէն։ Հարիւր մեթր լայնքով եւ հարիւր մեթր երկայնքով հոյակապ շէնք մը պիտի ըլլայ ան, գրաւելով ամբողջ թաղամաս մը։

Գեղեցիկ պիտի ըլլայ նաեւ սինեմայի նոր շէնքը, զոր կը կառուցանէ ճարտարապետ Քոչար։

Աչքիս զարկած շէնքերէն ձեզ յիշեմ նամակատան գեղեցիկ շէնքը Լենինի հրապարակին վրայ, Համալսարանը, Մանկավարժական ուսումնարանը, Հիւանդանոցը, Մարքս - Ենգելսի ակ... նարուժարանը որ փոքր, բայց սիրուն շէնք մըն է հայկական ճարտարապետութեամբ։ Շինուած է նաեւ գեղեցիկ հիւրանոց մը։

Բոլոր այս շէնքերը պետական նախաձեռնութեամբ կը շինուին։ Արգելք մը չկայ սակայն որ կառուցուին անհատական շէնքեր ալ։ Միայն թէ մարդիկ յանձն առնելու են որ պետութիւնը վարձու տայ իր որոշած վարձքով բնակարանի մը բնակութեան աւելի նկատած մասերը։

Դժբախտաբար չփոխեմ չկրցայ անձնաւոր ներգաղթողներու դանդաղութեան հետ՝ որպէսզի կարենայի ձեզ ըսել թէ անոնք գո՞հ են Հայաստան գալնուն թէ ոչ։ Բայց այն մտաւորականները որոնք ներգաղթի վերջին կարաւանին հետ Հայաստան գացին եւ որոնց հետ տեսակցելու առիթը ունեցայ, գոհ կ'երեւին իրենց վիճակէն։

Անոնցմէ գրեթէ բոլորն ալ պաշտօնի կամ աշխատանքի անցած են։ Երաժշտագէտ Գեղամ Նալպանդեան քանի... ղեկավարեց օփերայի նուագախումբը, հրաւիրուելով նոյն իսկ Թիֆլիս։ Մոսկուա ալ պիտի երթայ նուագախումբ վարելու։ Արձանագործ - նկարիչ Երուանդ Քոչար կը պատրաստէ Մաքսիմ Կորքիի մէկ արձանը ..., իրեն տեղ յատկացուած է երեւանի մզկիթին մէջ՝ որ ներկայիս տեսակ մը աշխատանոց - թանգարան ...

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ՝ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

—1886ին, Ժընեւի մէջ, սոցիալ դեմոկրատ սկզբունքին համապատասխան ծրագրով մը, պաշտօնապէս կազմուեցաւ «Հնչակ քոմիթէն»։

Զայն կազմած էին Կովկասցի Նազար բէկը (Նազար պէյի) եւ իր կինը՝ Մարին … Այդ քոմիթէին ընդհանուր կեդրոնը պիտի մնար Ժընեւի մէջ, բայց երկրորդ կեդրոնը Պոլսոյ մէջ պիտի ըլլայ … Ու մասնաճիւղեր պիտի բացուէին նոյն իսկ երկրի ամենէն հայ գիւղերուն մէջ … «Հնչակ» թերթը, որ քոմիթէին օրկանն էր, կարդալ պիտի տրուէր եօթանասուն տարեկան բոլոր Հայերուն … Հնչակ քոմիթէին ծրագիրը, — խառնուածքի խառնուածք ըլլալով, — հետեւեալն էր։

«Հայերը պէտք ունին անկախ կառավարութեան մը։ Բայց, զայն ձեռք ձգելու համար, անօգուտ է Եւրոպայի դաշնակիցներուն դիմումներ ընել ու սուր նման միջոցներով գրագիր։ Ժամ առաջ այդ նպատակին արժանի ըլլալու համար՝ միակ միջոցն է ամբողջ Անատոլուի մէջ կազմակերպութիւններ յառաջ բերել։ Եւ ամենայարմար մէկ ատենին յեղափոխութիւն մը պայթեցնել … Թէ Թուրքերը եւ թէ Եւրոպացիները «կատարուած իրողութեան» առջեւ դնել … Զինեալ կազմակերպութիւնը անմիջապէս պէտք է յլացուի։ Այն վայրերուն մէջ ուր Հայերը ուժեղ են, պէտք է չէթէներ հանել, ու շրջանին մէջ «սարսափ» ձգելով ոչքնցնել Թուրքերը … Զանազան միջոցներով ու մահափորձներով ակսորացնել կառավարութիւնը … Անկէ վերջ՝ անցնիլ մեծ յեղափոխական շարժման»։

— 1889ին, Հնչակ քոմիթէն Անատոլուի իր կազմակերպութիւնը զօրացուցած էր … Նոյն իսկ մանր մունր չէթէներ առաջին փորձի շարժումներ կը կատարէին … Հայ չէթէներու երեւումը այլ եւս գրաւած էր կառավարութեան ուշադրութիւնը։ Զգացուած էր որ ըմբոստութեան ամէնէն գործունեայ օճախը Կարինն է։ Եւ սակայն անզգաստ կառավարութիւնը մինչ այն չէր կրցած հետապնդել զայն։

— 1890ին, Հայ մը, — որ քոմիթէճիներուն կողմէ դաւումի ու նախատինքի էր ենթարկուած, — Կարնոյ մէջ լուր էր տուած մէկ քանի զէնքի մթերանոցներուն տեղը … Կառավարութիւնը անմիջապէս սկսած էր զէնք փնտռել այդ մթերանոցներուն մէջ։ Բայց, քոմիթէճիներ խեղոյն ժողով մըն էին գումարած «Սանասարեան» վարժարանին մէջ, դպրոցին վրայ սեւ դրօշ էին պարզած ու յառաջ էին բերած «Կարնոյ ըմբոստութիւնը»։

— «Կարնոյ ըմբոստութիւնը» անմիջապէս ճնշուած էր։ Բայց, իբրեւ հետեւանք այդ շարժման, զանազան հայկական կեդրոններու մէջ դանազան դէպքեր սկսեր էին։ Ասոնցմէ ամէնէն կարեւորը Պոլսոյ մէջ տեղի ունեցածն էր …

Կովկասի Հայ կոմիտէին ամէնէն կարող անձնաւորութիւններէն Ճան Կիւլեան, Դէրձեան, Փոյաճեան, Ա. Չըքըրքճեան, Տամատեան եւ ուրիշներ Պոլսոյ մէջ էին հաւաքուած։ Ու պատրաստած էին յեղափոխական ծրագիր մը որ օտար պետութեանց միջամտութիւնը հրաւիրէ։ Օրը որոշուած էր։ Այդ օրը, բոլոր զինեալ քոմիթէճիները հաւաքուած էին պատրիարքարանը։ Պատրիարք Խորէն (Խորէն) Աշըգեան, որ Թուրքերու ճշմարիտ բարեկամ մըն էր, մէջտեղ էր նետուած, ու խնդրած էր քոմիթէճիներէն հրաժարիլ իրենց այս շարժումէն։ Բայց, լսող չէր եղած։ Ճանկիւլեան, Թուրքերուն հակառակ եւ կրակ ու նախատինք ժայթքող ճառ մը խօսելէ վերջ, պատէն կախուած Սուլթան Համիտի «Թուղրա»ն վար առնելով ոտքերուն տակ կոխ կոխ էր ըրած …

— Կեցցէ՛ Հայաստան (բնագրին մէջ՝ կէօզէլ Հայաստան է) գոչելով փողոց էր նետուած։ Հարիւրաւոր քոմիթէճիներ ալ, որոնք այդ շրջանին ամենավերջին ձեւի հրացաններով օժտուած էին, անոր հետեւած էին։ Պապը Ալին յարձակումի պիտի ենթարկուէր։ Գործին պիտի միջամտէին դեսպանները … Ու պիտի հասնէին իրենց նպատակին .. Շարժումը վերջ էր գտած արիւնոտ ձեւով։ Ու շատ մը խեղճ Թուրքերու եւ Հայերու որոնք որ եւ է աղերս չունէին այս շարժման հետ,— զուր տեղը սպանումին պատճառ էր եղած։ Միեւնոյն ատեն, որ եւ է օգուտ ապահոված չէ,՝ հայ քոմիթէճիներուն։

— Ահա … այդ աղմկոտ դէպքէն ու այդ թուականէն սկսեալ Թուրքերը հասկցեր էին թէ շատ դառն ճըշմարտութեան մը առջեւ կը գտնուէին։ Շատ դառն ազդեցութիւն ու ցաւ կըլլէր էին, որ այսպիսի քոմիթէճիներ երեւան են եկած ազգի մը ծոցէն, որուն այնքան վստահութիւն էին ունեցած եւ նոյն իսկ «Ադըյա» անուան տակ՝ իրենց հարէմներուն գաղտնիքներն էին յանձնած։

—Այնքան անկարեւոր բան չէր կորսնցնել սէրն ու բարեկամութիւնը ազգի մը, որուն հետ, եօթը դարեր ի վեր, գիրկ գիրկի կ'ապրէին։ Հայ մտաւորականները կրնան շատ կանգ առնելու ու շատ մտածել այս կէտին վրայ … Կրնային սրբելու ձեռնարկել այն անիրաւ արիւնը որ ցայտած էր երկու ժողովուրդներուն ճակատներուն … Բայց, քոմիթէճիները, որոնք սրտերուն մէջ ոչ մէկ զգացում ու զղջում կրզգան, առիթ չէին ընծայած ատոր, աւելի զօրաւոր շարժումներու ձեռնարկելու համար։

— Դարձեալ 1890ին կազմած էին «Դրօշակ» անուն քոմիթէն, որ աւելի գործունեայ եւ աւելի խիզախ էր։

— Այլ եւս իրարու կը յաջորդէին արիւնոտ դէպքերը … Թրքական բարեկամութեանը համակիր ու քոմիթէճիներուն յոյսերուն չծառայող մեծասիրտ Հայերէն Մամբրէ քահանայ Սկիւտարի մէջ, փաստաբան Խաչիկ էֆէնտի՝ Թոփ Գափուի մէջ, Տիգրան Փարակէօզեան՝ կամուրջին վրայ, .. Ապիկ ռեւտրական եւ «առմաթէօր» Ռնճեան,— որ շատ մը բարիքներ էր հասցուցած Թուրքերուն եւ Թուրք աղքատներուն — Ղալաթիոյ մէջ, փաստաբան Սեպուհ էֆէնտի՝ Խաս... եար խանի դրան առջեւ քոմիթէճիներէն սպաննուած էին։

— Իզմիրլեան որ պատրիարք էր ... ղած, իրապէս մտացի, արժանի ... տէր, զարգացած եւ առաքինի ... մըն էր։ Եթէ ցանկար, կրնար կանխել բոլոր այս արիւնոտ շարժումները եւ, միանգամայն, նոր բարեկամութեան գործերով լեցնել այս արիւնոտ վիհը, որ բացուած էր երկու ազգերուն միջեւ։ Բայց, ի դէրձ ... բած չէր այդ մեծութիւնը։ ... կառակն, ան իր աչքերը գոցած էր այն փորձանքներուն առջեւ, որոնք կը սպառնային Թուրք Հայերուն ապագային։

(5)

(Թան - Միլլիէթ)

է Անահիտ, Արման Կոթիկեան եւ Լ. Ցարութ ընդունուած են պետական թատերախումբերու մէջ: Աշխատանք գտած են նաեւ ներգաղթող երկու բըժիշկներ:

Կեանքը անշուշտ որ դժուար է, մանաւանդ ազնուութեան ընդունակ չեղողին համար:

Առ հասարակ սուղ են ապրանքներ. 400 րուբլի (3 րուբլին 1 ֆր.) պիտի տաք ընտիր կօշիկի մը համար, թէեւ աւելի աժաններն ալ կան: Սեւ հացը հազիւ կրնաք 3 ֆրանքով առնել. ճերմակը անշուշտ աւելի սուղ է:

Եւ որպէսզի բաղդատութեան եզր մը ունենաք մարդոց վաստակին ու կեանքի պայմաններուն միջեւ, ըսեմ թէ գործաւոր դասը 90—400 րուբլի ամսական ունի, իսկ պետական պաշտօնէութիւնը 700էն մինչեւ 2500 ր.: Գպրոցի տեսուչները, օրինակի համար, ամսական մօտ 2000 րուբլի կը ստանան, եւ ուսուցիչները դաս գըլուխ 4 րուբլի: Մտաւորական դասը համեմատաբար աւելի լաւ կը վարձատրուի:

Ապրանք կրնաք գտնել: Անշուշտ Թիֆլիզը այդ տեսակէտով աւելի բարեբախտ է: Հայաստանի մէջ աւելի առատ են քոնեաքն ու միւս ըմպելիները, ինչպէս նաեւ կարգ մը պտուղներ:

Երկրին դիմագիծը անշուշտ որ հայկական է, թէեւ Թիֆլիզն է որ իբր Անդրկովկասի կեդրոն, թոն կուտայ՝ ընդհանուր կերպով՝ Հայաստանի պետական կեանքին: Օրինակի համար որպէսզի կարենամ քանի մը օր աւելի մնալ Հայաստան, Թիֆլիզ դարձայ սպահովելու համար վիզէի երկարաձգում մը:

Ամէն տեղ հայերէնը կը լսես Հայաստանի մէջ: Պաշտօնական բոլոր գործողութիւնները հայ լեզուով կ'ըլլան, թէեւ ռուսերէնն ալ նոյնքան յարգի է եւ անհրաժեշտ իբր համամիութենական լեզու: Ու միւս կողմէ տարօրինակ, ու ըսեմ որ նաեւ հաճելի կը թուի մարդուս երբ կը տեսնէ որ Թուրքերն ու Ցոյները եւս հայերէն կը խօսին Հայաստանի մէջ:

Շատ Հրեայ չկայ. ընդամէնը 50 հոգի բան: Օրինակի համար Ինթուրիսթի գլխաւոր պաշտօնեաները Հրեայ են Հայաստանի մէջ: Արդէն դժուար է որ Խ. Միութեան մէջ հրեայ տարրին ազդեցութիւնը տակաւ կը դադրի գերակշռող ըլլալէ: Նոյն իսկ կը տեսնուի հակազդեցութիւնը անոր երբեմնի գերակշռութեան դէմ:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ՀԱՅԵՐԸ

ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ ՍԿՍԱՆ

— . —

Սան Փոլոյ այս վերնագրին տակ կ'ըսէ թէ Գահիրէի ռամկավար կուսակցութեան օրկանը՝ «Արեւ» խմբագրականով մը կը յայտնէ որ Սուրիոյ Հայերը կալուածներ ունին Թուրքիոյ մէջ եւ հետեւաբար սպր փոխարէն հատուցում ըլլալու է անոնց, Սուրիոյ մէջ հողի բաշխումով:

Փարիզի Դաշնակ կուսակցութեան օրկանն ալ՝ «Յառաջ», կ'անդրադառնայ Թուրք մամուլի այն լուրին թէ Իսքէնտէրունի Հայերը սկսած են փախչիլ, եւ կ'ըսէ թէ այս ակնարկութիւնը բաւական է արդէն վախի մատնելու այդ շրջանի Հայերը:

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱ ԵՒ ՎԱՐԴԳԷՍ

(ԷՋ ՄԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՆԴՐԷՆ)

Տանօթ գրող Հիւսէին Ճահիտ Եալչըն մէջ հետեւեալ յուշը կը պատմէ Թալէաթ փաշայի մասին.—

Առտու մը, գիշերագզեստով սուրճը խմած ատեն, Թալէաթ փաշայի լուր կը տրուի թէ այցելու մը եկած է: Դաշնակներու նշանաւոր քոմիթէճի երեսփոխան Վարդգէսն էր: Այս գլխաւոր քոմիթէճին որ ծանօթ էր իբրեւ շատ յանդուգն եւ որ եւ է բանէ չքաշուող, շատ մտահոգ կ'երեւէր այդ առաւօտ:

Բացատրեց իր այցելութեան պատճառը: Զրոյց ծագած էր թէ պիտի հաւաքուին հայ քոմիթէճիներու պետերը. մեծ յուզում կար հայկական շրջանակներու մէջ: Վարդգէս կը հարցնէ թէ հիմ ունի՞ այդ զրոյցը, եւ թէ որ եւ է վտանգ կա՞յ իր անձին համար:

Ընդհանուր պատերազմի օրերուն էր: Ճակատի ետեւի Հայերուն դաւաճանական ընթացքը շատ դժուար վիճակի մը մատնած էր կառավարութիւնը եւ վտանգած զինուորական գործողութեանց ապահովութիւնը:

Խոր սիրով եւ համբերութեամբ լսելէ յետոյ Վարդգէսի վրդովուած խօսքերը, Թալէաթ հանոյքով տեսաւ որ հասած է իր սպասած վայրկեանը եւ մեղմօրէն պատասխանեց.

— Հիմա կարգը մերն է, Վարդգէս: Գիտե՞ս եա, ինչպէս արիւն փախել տուիք ինծի: Գիտե՞ս եա, ինչ տեսակ փորձանք մը բացած էիք այս երկրին գլխուն:

Թալէաթ կ'ակնարկէր այն միջամբտութեան, զոր ցարական Ռուսիա փորձեց Արեւելեան նահանգներու Հայերուն ի նպաստ, պալքաններու պատերազմէն յետոյ: Ռուսիա առաջարկած էր բարենորոգումներ կատարել «Հայաստան»ի նահանգներուն մէջ, եւ ուզած էր աճապին թրքական հողերը ուելյնել երեւակայական Հայաստանի վրայ եւ դիւրաւ կլլուելիք պատառ մը պատրաստել:

Վարդգէսի յիշեցնելէ յետոյ թէ կառավարութիւնը ինչ տառապանքներ կրեց այդ ձեռնարկին վրայ զոր հայ քոմիթէճիները քաջալերեցին եւ այնքան մեծ երջանկութեամբ դիմաւորեցին, Թալէաթ աւելցուց.

— Քաղաքականութիւն է այս, Վարդգէս: Կարգով է: Հիմա մենք ենք ուժեղը: Թրքական շահը ինչ որ պահանջէ, այն պիտի ընենք:

Վարդգէս դէչ ցնցուեցաւ:

— Աման, Թալէաթ, խնայէ ինծի. այնքան բարեկամութիւն ունինք իրարու հետ:

Ամրացած՝ ճակատագրի մեծութեան առջեւ, եւ կարծես արմատախիլ ըրած մարդկային զգացումները, Թալէաթ պատասխանեց.

— Ասիկա հայրենիքի վերաբերեալ խնդիր մըն է, Վարդգէս, եւ անձնական կապն ու բարեկամութիւնը տեղ չունին հոն: Դուն կ'ըմբռնես ասիկա:

— Բայց, Թալէաթ, ես հիմա նախկին Վարդգէսը չեմ: Ամուսնացած եմ, կին եւ զաւակ ունիմ: Անոնց մեղք չէ՞ր: Եթէ վտանգ մը կայ ինծի համար, ըսէ, հեռանամ այստեղէն:

Թալէաթ վարանումի պահ մը անցուց: Անկեղծ պայքար մը, փոթորիկ մը փրթած էր հոգիին մէջ: Վերջապէս յաղթանակեցին գթութեան եւ մարդկայնութեան զգացումները.

— Բնաւ մի կենաք, մեկնէ, ըսաւ:

Եւ Վարդգէս բաժնուեցաւ, Թալէաթի ձեռքը համբուրելէ յետոյ:

Յայտնի չէ ի՛նչ ազդեցութիւններու հետեւանքով, Վարդգէս չհեռացաւ Իսթանպուլէն: Թերեւս կարծած էր որ եղածը պլըֆ մըն է: Եւ կեանքովը վճարեց իր սխալը, որով կարեւորութիւն չտուաւ Թալէաթի ազդարարութեան, չհաւատաց անոր վեհանձնութեան:

Ընդհանուր պատերազմի ընթացքին, Թալէաթ դահլիճ կը կազմէր: Իթթիհատը իր վերջին քարթը կը խաղար եւ կ'ուզէր ամբողջ ուժովը շարունակել պատերազմը: Մինչեւ վերջնական յաղթանակը այլ եւս ըսկած էր իբրեւ պատրանք երեւիլ եւ մեզմէ ոմանց միտքին մէջ տեղ գրաւած էր անջատ հաշտութեամբ կարելի եղածին չափ քիչ վնասուելու ծրրագիրը:

Գիտէին ասիկա եւ այս պատճառաւ մերժեցին ուղածս, երբ, տեղի տալով դահլիճին մասնակցելու իրենց պնդումին, արտաքին նախարարութիւնը պահանջեցի:

— Գերմանները բոլորովին պիտի խրտչին, ըսաւ Էնվէր:

Ցետոյ ըսի թէ պիտի կրնամ ընդունիլ ներքին նախարարութիւնը: Թալէաթ գիտէր թէ իմ առաջին գործըս պիտի ըլլայ հայկական խնդիրը լուծել: Այս մասին երկարօրէն վիճաբանած էինք: Այս խնդրին պատճառաւ, Թուրքիա իր զինակից Գերմանիայէն անգամ կը քննադատուէր: Գերման դեսպանը անդադար կը կրկնէր.

— Հաշտութեան սեղանին առջեւ, Գերմանիա չպիտի կարենայ ձեզ պաշտպանել հայկական խնդրին մէջ:

Ներքին նախարարութիւնը ինծի չըտալու համար, Թալէաթ անմիջապէս ուրիշ պատճառ մը գտաւ.

— Ներկայիս, կառավարութեան ազդեցութիւնը եւ ուժը ամբողջովին զինուորականութեան ձեռքն է: Ներքին նախարարութեան մէջ, ամէն քայլափոխի պիտի ճակատիս անոնց դէմ եւ պիտի յուսահատիս ...

Իր հեռատես եւ պայծառ ըմբռնումով, Թալէաթ թէ՛ գէս փրկեց, թէ գետին պատրաստեց երկրի ապագայ փրկութեան համար:

Հիմա հողիներու մէջ կը պառկի իբրեւ զոհ մը՝ իր այնքան սիրած հայրենիքի փրկութեան սիրոյն:

ՏԻՄԱՂ

Մայր ու աղջիկ դիմամբ իրարու հետ կը կռուէին տնական գործերու պատճառաւ, որպէսզի իրենց ծոյլ հարսը սորվելու աշխատիլ:

Հարսը.— Ի՞նչ պարապ տեղը իրարու սիրտ կը կոտրէք, մայրիկ, օր մը դուն աւլէ, օր մըն ալ աղջիկդ, որով խնդիր չի մնար ձեր մէջ:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՐ ԹԱՏԵՐԱՇՐՋԱՆ

— . —

Երեւանի պետական առաջին թատրոնին նոր շրջանի խաղացանկը.—

Օթելլօ (Շէյքսփիր), Հացի Խնդիր (Ա. Խարազեան), Բարէ հիր (Պուշկին), Նամուս (Շիրվանզադէ), Արսէն (Շանշիավիլլի), 1905 թուական (Զարզարլի), Կապուտան (Դէմիրճեան), Ռեվիզոր (Կոկոլ), Բաջ Նազար (Դէմիրճեան), Օղակում (Վաղարշեան), Պադտասար աղբար (Պարոնեան), Նորա (Իպսէն), Պէպօ (Սունդուկեան), Պլատոն Կրեչետ (Կորնէյչուկ), Շահնամէ (Մ. Ջանան), Եկոր Բուլըչեւ (Մ. Կորքի), Ամպրոպ (Օսթրովսկի), Ֆիկարոյի ամուսնութիւնը (Պօմարշէ), Հեռաւոր (Աֆինեգինով), Խաթարալա (Սունդուկեան), Բաղքենի - ազնուական (Մոլիէր):

Տանք նաեւ թատերախումբին մասնակցող դերասաններուն անունները.

Գ. Աւետեան, Արուս Ոսկանեան, Օ. Գուլազեան, Ցասմիկ, Մ. Մանուէլեան, Տ. Այվազեան, Ա. Աւետիսեան, Սիւզան Գարագաշ, Խաչանեան, Հ. Ներսէսեան, Մ. Ջանան, Գ. Ջանիբէկեան, Ռուզաննա Վարդանեան, Վ. Վաղարշեան, Ս. Արեզեան, Լ. Ալէքսանեան, Մ. Ալլահվերդեան, Գ. Անյանեան, Հ. Ասլանեան, Ս. Ասլանեան, Ա. Արազեան, Հ. Աւագեան, Գ. Աֆրիկեան, Վ. Բագրատունի, Բէյլէրեան, Բունիաթեան, Գարագաշ, Գէորգեան, Գաբրիէլեան, Գուլազեան, Դանիէլեան, Անահիտ Դատաւորեան, Դեմուրեան, Դիլաքեան, Ա. Եղեան, Երուանդ Թոլայեան, Գ. Խաժակ, Արման Կոթիկեան, Մ. Կոստանեան, Լ. Ցարութ, Դ. Մալեան, Վ. Մարտունի, Վ. Մելքումեան, Մկրտումեան, Մուշեղեան, Մսրյեան, Մկրտիչեան, Նանաջանեան, Շահբազեան, Օհանեան, Պարոնիկեան, Ստեփանեան, Ժ. Սերար, Վավիկ Վարդանեան, Ս. Այվազեան, Տ. Բախչինեան, Վ. Եսայեան, Ց. Ցովհաննիսեան, Վ. Միրիջանեան, Մարտիրոսեան, Ջասայեան, Զրադացեան, Տիսեան:

Երաժշտախումբը.— Խ. Օքսուզեան (ղեկավար), Հախնազարեան, Ամիրեան, Օհանեան (ջութակ), Սահակեան (ալթօ), Մելքումեան (թաւջութակ), Սաղամոնեան (քոնթրբաս), Վարդանեան (քլարինէթ), Մոմճեան Եղիա (սրինգ), Ցովհաննիսեան, Ցակոբեան (փող), Տատուրեան, Մեհրաբեան (թրմպոն), Կարապետեան (ծնծղայ), Թադխանեսեան (դաշնակ):

Բեմադրիչներ՝ Զախավա, Գուլակեան, Վաղարշեան, Բուրջալեան, Բալանթար, Շամիրխանեան, Թաթիկ Սարեան: Եւ վերջապէս նկարիչներ, երաժիշտներ, ելեկտրագէտներ, քանդակագործներ եւն.:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՍԵՒՐԻ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ

— • —

Թուրքերէն Թան կը շարունակէ հրատարակութիւնը «Թուրք մեծ յեղափոխութիւնը» կամ «Դառն ճշմարտութիւններ» խորագրով թերթօնը, որմէ քանի մը մասեր թարգմանաբար տուինք անկէ առաջ: Ստորեւ մաս մը եւս Սեւրի դաշնագրին յատուկ, ուր կը խօսուի Հայոց պատուիրակութենէն:

... Պ. Վենիզելոս արդար հրճուանք մը ունէր, իր շահած յաղթանակին համար: Ան, ուրախութենէն, ողողուելով ստորագրեց հաշտութեան այն պայմանները, զորս իրեն ներկայացուց բարձրագոյն մարմինը:

Պ. Վենիզելոս երբ այդ պատմական սեղանին առջեւէն հեռացաւ, հայ պետութեան ներկայացուցիչը՝ Ահարոնեան ու ընկերները նոյն հրճուանքով մօտեցան սեղանին: Անոնք ստորագրած էին այն դաշնագիրը, որ կը վաւերացնէր Հայկ. Հանրապետութիւնը: Իսկ օսմ. ներկայացուցիչները, ըլլութեամբ մը՝ որ յատուկ էր իրենց ուսերուն ծանրացող ծանր պատասխանատուութեան մը անհաղորդ ըլլալուն, իրենց ստորագրութիւնները դրին հոն գտնուող թուղթին վրայ ու ետ քաշուեցան:

Ճիշդ նոյն պահուն, յայն լրագրողներ, որոնք հոն ներկայ էին, Աթէնք, Երեւան, Պոլիս ու Իզմիր կրկնակի հեռագիրներ ուղարկեցին: Ցոյն վարչապետին յաղթանակը ամէն կողմ աւետուած էր: Դարձեալ նոյն րոպէին, Հայկ. պետութեան ներկայացուցիչին կողմէ եւս Պոլիս ղրկուած էր հետեւեալ հեռագիրը:

«Հայկ. Հանրապետութեան ներկայացուցիչ Թահթաճեան.

Այսօր, 10 օգոստ. Սեվրի մէջ, մեր դաշնակիցներուն հետ ստորագրեցի Թուրքիոյ հաշտութեան դաշնագիրը, որ կը վաւերացնէ Հայկ. Հանրապետութեան գոյութիւնը:

Այս պաշտօնական դէպքին առթիւ, որ հայ ժողովուրդի անկախութիւն եւ ազատութիւն կ'ապահովէ, հրճուանքով առլցուն սրտովս երախտագիտութիւնս կը յայտնեմ բոլոր անոնց, որոնք իրենց կեանքը զոհեցին՝ յանուն հայրենիքին:

Հայկ. Հանր. ներկայացուցիչ
ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ»

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱԼԷՊԻ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ԱՌԻԹՈՎ

— • —

Պէյրութի Ազդակը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (14 հոկտեմբեր).

— «Այնպիսի պահու մը երբ կը կարծուէր որ դէպքերու ոչ ոք տեղի չպիտի տայ, փոխանցման այս շրջանին՝ երբ Սուրիան պիտի ցուցահանէր հասնրաշխութեան բարձրագոյն բարեկեց մը, ահաւասիկ ընդհակառակն ականատես կ'ըլլէ մեզ արիւնոտ ու ծանր միջադէպերու:

Կը սիրենք հաւատալ որ Սուրիոյ արաբ ղեկավարութիւնը բաժին չունի դէպքերուն մէջ, ու եղածը արդիւնք է պարզ ամբոխային գրգռութեան մը: Դէպքին իրական պատճառները ի հարկէ չուտով կը պարզուին ու թիւրիմացութիւնները կը հարթուին կողմերու միջեւ:

Մեզ համար այս օրերուն էականը մեր ժողովուրդի վիճակն է, անոր բանիլիք դիրքը ու հետեւելիք ուղին: Թող ներեն այսքան «եսապաշտութիւն» մեզի՝ մեր շրջապատի բոլոր տարրերը:

Ահաւոր փորձանքներէ ու յուսախաբութիւններէ անցած այս ժողովուրդը իրաւունք ունի քիչ մը աւելի առարկայօրէն վերաբերուելու իր ճակատագրին հանդէպ:

Այս պարագան պիտի ըմբռնեն, շատ լաւ կարող են ըմբռնել բոլորը. ապահով ենք նաեւ այս ուղղութեամբ կատարուած ու կատարուելիք աշխատանքներու դրական արդիւնքին:

Խոհեմ, շրջահայեաց եւ զգուշաւոր այն քաղաքականութիւնը որուն կը հետեւինայս գաղութի մեր ղեկավարութիւնը, անհրաժեշտ է աւելի եւս խորացնել:

Ճիշդ է, ոչ մէկ անակնկալ գոյութիւն չունի մեզ համար բիւրաւոր անակնկալներ անցընելէ յետոյ, սակայն այնուամենայնիւ ըլլայ նուազագոյն չափով, իւրաքանչիւր նոր դէպք դաս մը կ'ունենայ տալիք մեզ համար:

Դէպքերը կուգան ցոյց տալու որ այս գաղութի բազմամպխի հոգերուն մէջ, գլխաւոր տեղ ունի բռնելիք մեր ժողովուրդի ֆիզիքական գոյութեան հարցը: Այս պարագան յայտարարել հրապարակաւ վիրաւորական չէ ոչ ոքի համար: Բոլորովին քաղաքակիրթ երկիրներու մէջ այսօր ժողովուրդները մտահոգ են դէպքերէ, իսկ մենք կ'ապրինք արեւելքի մէջ, ցեղերու ու կրօնքներու խառնակոյտի մը պարտադրած անակնկալներուն ենթակայ: Ու մանաւանդ դրացի երկրի մը՝ որուն դաւադիր ձեռքը կը ձգտի հետապնդել մեզ ամէն տեղ:

Նոր բան մը ըսած պիտի չըլլայինք եթէ կրկնէինք որ պէտք է շարունակենք ըլլալ զգոյշ, ոչ միայն տեղի չըպիտի տանք որ եւ է միջադէպի, այլ հեռու պիտի մնանք ստեղծուած դէպքերէ: Ցաճախ անխոհեմ հետաքրքրութիւն մը կեանքեր կ'արժէ եւ առնարժէք միջամտութիւն մը կողմերէն աւելի ծանր կը նստի իրաւարարին վրայ:

Օրինաւոր ու կարգապահ քաղաքացիներն ենք այս երկրին. կը հաւատանք այս երկրի ցուցահանած վերելքի ճիգերուն, ու վստահ ենք անոր ապագային վրայ: Մեր այս յայտարարութեան վրայ որ միշտ կրկնած ենք, ոչ ոք իրաւունք չունի կասկածելու: Իբրեւ զրկուած ժողովուրդ մը շատ լաւ կ'ըմբռնենք ուրիշներու ճիգերը իրենց իրաւունքներուն տիրանալու համար: Միայն թէ ուրիշներու քայլերուն առջեւ չպիտի ուզենք առարկայ դառնալ թիւրիմացութիւններու:

Բոլոր այս ճշմարտութիւնները սակայն այնքան արժէք ունին՝ որքան որ կրնանք արժեցնել զանոնք մեր կեանքին մէջ:

Մեր մոլորակի վրայ ներկայիս, խօսքը, բարեկամեցողութիւնը եւ չիտակութիւնը առանց անմիջական գործին ու ուժին՝ բոլորովին զուրկ են արժէքէ: Մեր ժողովուրդը որպէսզի զերծ մնայ փորձանքներէ, անհրաժեշտ է որ ըլլայ կազմակերպուած եւ ուժեղ:

Աւելի նախընտրելի է դէպքերու մէջ չըլլալ քան զանոնք յաջողապէս դիմագրաւել: Բայց կ'ուզենք նուազագոյն չափով իսկ մեր ժողովուրդը հեռու պէտք էմնայ վնասներէ: Այս կարելի է միմիայն շրջապատին յարգանք ու պատկառանք պարտադրելով»:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (16)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

ԳԼՈՒԽ 6

ԼՐՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ ԾՈՎԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Գերմանացի լրտեսները կարեւոր յաջողութիւններ չունեցան անգլիական եւ ֆրանսական նաւահանգիստներուն մէջ: «Սապօթաժ»ի անյաջող դէպքեր պատահեցան անշուշտ, սակայն անոնք ընդհանրապէս արկածի հետեւանքներ էին: Այդ տեսակէտէն թշնամին աւելի բախտաւոր եղաւ Միջերկրականի ծովեզերքներուն վրայ ուր բազմաթիւ նաւեր օդը հանուեցան:

Թշնամի գործակալները անդուլ աշխատանքի լծուած էին չէզոք պետութեանց ծովեզերեայ քաղաքներուն մէջ ու մանաւանդ Միջերկրականի ճամբաներուն վրայ. գերման սուզանաւերը յարատեւօրէն կը հետապնդէին մեր փոխադրանաւերը այդ ծովուն մէջ եւ անոնց շարժումներուն մասին անթելով տեղեկութիւն կը ստանային իրենց գործակալներէն:

Բարեկամներէս հարիւրապետ Հիլ հետեւեալ դէպքը կը պատմէ.—

«Մեր նաւը Աղեքսանդրիայէն մեկնեցաւ անծանօթ ուղղութեամբ. երեք հազար հինգ հարիւր զինուոր ունէինք միասին: Կէս գիշերին, երբ արդէն ցամաքէն բաւական հեռացած էինք, թշնամի սուզանաւ մը ռումբ մը արձակեց մեր նաւուն վրայ որ անմիջապէս ընկղմեցաւ. միայն 350 հոգի կրցանք ազատել»:

Այս դէպքէն քանի մը շաբաթ յետոյ մեր ինթէլիճընսը Աղեքսանդրիոյ մէջ ձերբակալեց Ցոյն մը որուն տունը շատ մօտ էր նաւահանգիստին. իր սենեակին մէջ գտնուեցաւ անթելի գործիք մը. տարակոյս չկայ որ անիկա լրտես մըն էր: Հարցաքննութեան ատեն խոստովանեցաւ իր քաջագործութիւնները. տասը ամիսէ ի վեր կը բնակէր այդ տանը մէջ եւ կանոնաւորաբար գաղտնի տեղեկութիւններ կը հասցնէր թշնամի սուզանաւի մը որ հսկողութիւն կը կատարէր մեր փոխադրանաւերուն վրայ: Լրտեսին ձերբակալութենէն քանի մը օր ետքը բրիտանական ծովակալութիւնը «փոխանորդաբար» լուր տուաւ սուզանաւին թէ խոշոր նաւ մը պիտի մեկնէր Աղեքսանդրիայէն, այսինչ օրը, այսինչ ժամուն, եւ մեր իշխանութիւնները սովորական փոխադրանաւին տեղ ճամբայ հանեցին թնդանօթակիր ու «ծպտուած» նաւ մը:

Որոշեալ ժամուն եւ երկայնութեան ու լայնութեան որոշեալ աստիճանին վրայ սուզանաւը վեր բարձրացաւ. թնդանօթի քանի մը հարուածներ բաւական եղան ծովուն յատակը իջեցնելու համար զայն:

Առանց վարանումի կրնամ ըսել որ Տարանթէի արշաւանքին ձախողութեան պատճառ եղան Գերմանիոյ Գաղտնի Սպասարկութեան գործակալները: Մեր պատրաստութիւնները Եգիպտոսի մէջ կամ այլուր, ծանօթ էին թշնամիին՝ ամիսներ առաջ: Պոլսոյ գերման զինուորական իշխանութիւնները գիտէին թէ անգլիական բանակը պիտի աշխատէր ցամաք ելլել Տարանթէի մէջ. այնպէս որ Թուրքերն ու Գերմանացիները լայն ժամանակ ունեցան թերակղզին ամրացնելու եւ նեղուցը ականներով փակելու համար:

Թշնամի լրտեսները վխտար կը հրմշտկէին Սպանիոյ կամ Հոլանտայի մէջ: Հետեւեալ դէպքը ցոյց կուտայ թէ անոնք ինչ աշխատանքներ կը կատարէին հիւսիսային ծովուն մէջ:

Պատերազմին սկիզբը Չարլզ Ֆրայէթ նաւապետ էր «Բրիւսէլ» նաւուն մէջ որ Հարիջ - Ռոթէրտամ գծին բասպասարկութիւնը կը կատարէր ամէն օր: Գերմանիոյ ինթէլիճընսը կը հետապնդէր այս անվեհեր Անգլիացին ու բազմաթիւ անգամներ սպարէզ կարգացած էր թշնամի սուզանաւերուն քաջարար կ'արհամարհէր անոնց ներկայութիւնը. դժբախտաբար այդ իմաստով ալ արտայայտուած էր քանիցս Ռոթէրտամի սրճարաններուն մէջ:

Իր առաջին հանդիպումը թշնամիին հետ՝ տեղի ունեցաւ 1915ի մարտ 8ին երբ անգլիական ծովափէն հազիւ հեռացած՝ գերման Ս. 33 սուզանաւը ազդարարեց որ կանգ առնէ: Նաւապետը ականջ չկախեց այդ հրամանին եւ արագացուց շոգենաւին ընթացքը: Սուզանաւը հետապնդեց զինքը, բայց չկրցաւ նոյնիսկ մօտենալ անոր, Ֆրայէթ Ռոթէրտամի նաւահանգիստը մտաւ ապահով: Մարտ 28ին միեւնոյն սուզանաւը յաջողեցաւ ընկղմել «Ֆալապա» անգլիական նաւը որուն 104 ճամբորդները խեղդուեցան: Այդ թուականէն յետոյ «Բրիւսէլ» կրցաւ իր սպասարկութիւնը կատարել անվտանգ մինչեւ այն օրը երբ թշնամի սուզանաւը փորձ մը եւս ըրաւ զայն «ձերբակալելու» համար: Ազդանշան մը արձակեց հրամայելով որ չյառաջանայ: Բայց քանի մը վայրկեան ետքը «Բրիւսէլ» ուժգին բախում մը ունեցաւ սուզանաւին հետ եւ այս վերջինը ընկղմեցաւ իր նաւաշներով միասին: Բոլորովին հանելուկ է թէ ինչ պարագաներու տակ տեղի ունեցաւ այդ բախումը, արկա՞ծ էր թէ դիտաւորեալ, յայտնի չէ:

Այդ ալէտէն յետոյ անգլիացի նաւապետին ճակատագիրը կնքուած էր արդէն: Գերման գաղտնի սպասարկութիւնը որոշեց վրէժ լուծել: Անկասկած իր գործակալներէն մէկը «Բրիւսէլ» նաւով Ռոթէրտամէն Հարիջ կ'երթեւեկէր գրեթէ ամէն օր եւ կը հետեւէր նաւապետ Ֆրայէթի շարժումներուն: Որովհետեւ 1916ի յունիս 23ին գերմանական փոքրաթիւ նաւատորմին մը պաշարեց անգլիական նաւը եւ Զէպրակէ առաջնորդեց զայն:

Ֆրայէթի դատավարութիւնը տեղի ունեցաւ յուլիս 16ին՝ Պրիւժի պատերազմական ատեանին առջեւ եւ հակառակ ճամբորդներու վկայութեան թէ «Բրիւսէլ»ի եւ սուզանաւին բախումը արկածի հետեւանք էր, մահուան դատապարտուեցաւ ան եւ գնդակահար եղաւ յուլիս 30ին:

ԳԼՈՒԽ 7

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԱՄԵՆԷՆ ՄԵԾ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

— . —

Գերմանիա բացարձակապէս գաղտնի պահեց Թուրքիոյ հետ կնքուած զինակցութիւնը: Եթէ Դաշնակիցները տեղեկութիւն ունեցած ըլլային այդ մասին, պատերազմին ու մանաւանդ Տարտանէլի արշաւանքին պատմութիւնը բոլորովին տարբեր կերպով պիտի ներկայանար մեզի:

(Շար.)

րուն համաձայն էրր թէ պէտէվինները յարձակում պիտի գործեն եւ պիտի հրդեհեն հայկական թաղերը։ Հայերը երբ լսեցին այս լուրը, չափազանց գրգռուեցան ։

Ազգայնական պարագլուխներ, եւ մասնաւորաբար Տոքթ. Քէճալի եւ Ֆուատ Իպրահիմ փաշա մեծ գործունէութիւն ցոյց տուին անդորրութիւնը վերահաստատելու համար։ Անոնք այցելեցին հայկական թաղերը եւ հաւաստիքներ տուին։

Կառավարութիւնը մէկ կողմէն, ազգայնական կուսակցութիւնը միւս կողմէն, հասկնալէ վերջ թէ դիտումնաւոր աշխատանքներ տարածուած են խառնակելու համար խաղաղութիւնը, հարկ եղած միջոցները ձեռք առին եւ ամէն կողմ հսկիչներ ղրկեցին։ Հայկական թաղերու մէջ պտտող ժանտարմաները նշմարեցին երեք Հայեր, պէտէվիի տարազ հագուած։ Ձերբակալեցին իսկոյն զանոնք եւ պահականոց առաջնորդեցին։ Անոնց վրայէն գտնուած է երեք ատրճանակ եւ «Ճերմակ Շապիկաւոր»ներու նշաններ։ Քննութիւնները ցոյց տուին որ անոնք Հայեր են եւ խոստովանեցան որ հրդեհ պիտի յառաջացնէին հայ թաղերու մէջ եւ պիտի վերագրէին պէտէվիներու։ Կը փնտռուին զանոնք դրդողները ։

«Ֆրանսա Մոսկուայի վարձու զինուոր չէ»

Ֆրանսայի ընկերվարական - հանրապետական կուսակցութիւնն ալ, իր կարգին, համագումարի հրաւիրուած էր Նանսիի մէջ։

Փօլ - Պոնքուր իր համակրանքն արտայայտեց Ժողովրդական Ճակատին։ Էնտրի երեսփոխանը, Տէչիզօ, քննադատեց օրուան կառավարութիւնը, եւ մասնաւորաբար անդրադառնալով ռուսեւֆրանսական դաշինքին, ըսաւ.— «Ֆրանսա պէտք չէ դառնայ Մոսկուայի վարձու զինուորը»։ Խօսեցաւ նաեւ Էօժէն Ֆրօ, նախկին ներքին նախարարը, որ խստիւ քննադատեց համայնավար կուսակցութիւնը։ Մասնաւորաբար ըսաւ թէ կարելի չէ վստահիլ համայնավար կուսակցութեան դիրքին վրայ, ամսէ ամիս դիրք կը փոխէ, ներշնչուած ոչ թէ կուսակցութեան շահերէն, այլ Մոսկուայի թելադրանքներէն ։

Մոնթաննեռն քննադատեց կառավարութեան ելմտական քաղաքականութիւնը եւ ֆրանքին արժեզրկումը։

Ի վերջոյ համագումարը ընդունեց հետեւեալ բանաձեւը եւ փակուեցաւ.

—– Համագումարը ցաւով կ'արձանագրէ այն ծանր դէպքերը, որ տեղի ունեցան անցնող տարեշրջանին՝ արտաքին ճակատի վրայ.— Ազգերու Դաշնակցութեան ձախողումը եթովպական հարցին մէջ, Հռենոսի ձախ եզերքին վերազինումը ի հեճուկս Վերսայլի դաշնագրին, դրժումը Լոքարնոյի դաշինքին, կատարուած խրողութիւն մը պարտադրելու քաղաքականութիւնը, Սպանիոյ քաղաքացիական դէպքերը։ Այս առթիւ, իր համակրանքն ու ողջոյնը կը ղրկէ Սպանիոյ հանրապետութեան՝ իր հերոսական պաշտպանութեան համար, բայց կ'ընդունի որ միայն չէզոքութիւնը կրնայ արգիլել միջազգային բռնկումը։ Միւս կողմէ վստահութիւն յայտնելով Ֆրանսայի ներկայ կառավարութեան, փափաք կը յայտնէ որ խաղաղասիրական աւելի կորովի ջանքեր գործադրուին եւ աւելի ուժեղ գործէ միջազգային հակակշիռի կոմիտէն։

ԼԵՌՆ ՏԸԿՐԵԼ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՒ

Ռէքսիսթները չղրժեցին իրենց խօսքը, բայց խաղը վերջացաւ իրենց համար աննպաստ։ Կիրակի առաւօտ Պրիւսէլ արթնցաւ կծու ցուրտով մը։ Ամէն կողմ, փողոցներու անկիւնը ոստիկանական եւ հեծելազօրաց ջոկատներ։ Մայրաքաղաքը պաշտպանուած էր ամէն կարգի խռովութեանց դէմ։ Ժամը 11ին յորդ անձրեւ մը, որ աւելի եւս կը դժուարացնէր ռէքսիսթներու շարժումը։

Նախկին պատերազմիկները կը հաւաքուին իրենց ժամադրավայրը։ Ու կը սկսի տողանցք մը Թաղաւորին առջեւէն։ Ոչ մէկ միջադէպ։ Քանի մը նախկին պատերազմիկներ կը բարեւեն, Թափօրին մէջէն, ռէքսեան ողջոյնով։ Սակայն անձրեւին տակ՝ տողանցքը կը կատարուի քիչ մը աւելի արագաքայլ։ Կէս օրին վերջացած է տողանցքը։

Եւ ահա ռէքսիսթները։ Անծանօթ Զինուորին դամբարանին առջեւ են անոնք։ Բազուկ մը կը բարձրանայ, հրաման մը կ'արձակուի, եւ ռէքսեան բազմութիւնը կը սկսի աղմկել. «Ռէքս պիտի յաղթէ», «Կեցցէ' Լէոն», «Հրաժարեցէ'ք»։ Քիչ յետոյ ռէքսեան ուրիշ բազմութիւն մը, Լա Պրապանսոնն երգելով, կը խռնուի Սէնթ - Կիւտիւլ եկեղեցիին հրապարակը։ Բախում մը ռէքսիսթներու եւ բանուորներու.— «Ռէքս պիտի յաղթէ»։— «Ռէքս պիտի սատկի»։ Ոստիկանութիւնը կը միջամտէ, կը ձերբակալէ քանի մը ռէքսիսթներ, որոնք կ'երթան՝ իրենց թեւը տուած ոստիկաններուն եւ ժպտադին։ Ցանկարծ տան մը տանիքէն կը բարձրանայ ռէքսեան դրօշը, եւ պատշգամէն կ'երեւի Լէոն Տըկրէլ Բարձրախօս մը հազիւ քանի մը խօսք կը նետէ բազմութեան, հրապարակին վրայ կը սկսի հրմշտուքը։ Այնքան կը սաստկանայ աղմուկը որ բարձրախօսն իսկ չի լսուիր։ Տըկրէլ կարճ կը կապէ։ Վարը ձերբակալութիւններ տեղի կ'ունենան, ռէքսիսթ ծերակուտական մը եւ երեսփոխան մը կ'առաջնորդուին պահականոց։ Երբ Տըկրէլ վար կ'իջնէ, ոստիկանները կը պաշարեն զինք եւ կը տանին մօտիկ պահականոցը։

Ժամը 4ին լուրը տարածուած է թէ ձերբակալուած է Տըկրէլ։ Հսկայ բազմութիւն մը կը դրաւէ հրապարակներն ու փողոցները։ Սակարանէն մինչեւ Տրըպրուքէրի հրապարակը անանցանելի է. «Ռէքսը պիտի յաղթէ»։ Ոստիկանութիւնը, հեծելազօրքը շարժման մէջ են, սակայն կարելի չէ մաքրել ճամբան։ Այս անգամ իրական յարձակում մը, ոստիկանութիւնը կը զարնէ Թոպեռով, հեծելազօրքը՝ հրացաններու կոթով։ Ոմանք կը փախչին, ոմանք կը դիմադրեն, ոմանք գետին կ'իյնան վիրաւոր։ Ժամը 5ին հրապարակը մաքրուած է, բայց քիչ յետոյ ցուցարարները դարձեալ կ'երեւին,— ազգայնական երգեր, սուլոցներ օդը կը թնդացնեն։

*** Կիրակիէն երկուշաբթի լուսնալու գիշերը, առաւօտեան դէմ, ազատ արձակուեցան Տըկրէլ եւ իր ընկերները։

Թուրքիա կը կասկածի Իտալիայէն

Թուրքերէն «Թան» այս վերնագրով կը հրատարակէ «Թայմզ»ի Միլանոյի թղթակցին հետեւեալ հեռագիրը.—

ՄԻԼԱՆՕ.— Ազգային համաժողով մը, որուն կը նախագահէ Տոքթ. Ալպէրթօ Փիրէլլի, կը քննէ Իտալիոյ արտաքին քաղաքականութիւնը։ Բացումը կատարեց արտաքին նախարար Կոմս Չիանօ։ Նստաշրջանը երեք օր պիտի տեւէ ։

Համաժողովը քննեց նաեւ Միջերկրականի խնդիրը, Կոմս Վոլփիի նախագահած նիստին մէջ։ Ջեկոյցը կարդաց Հռոմի համալսարանի դասախօսներէն Փրօֆ. Պեկօ Փաչէ, որ երեք մասի բաժնեց իտալական շահերը արեւելեան Միջերկրականի մէջ.— Քաղաքական, տնտեսական եւ բարոյական։ Ցիշեց թէ 1934ին ամէնէն աւելի իտալական դրօշը կրող նաւերն են որ հանդիպած են թրքական նաւահանգիստները։ Տարողութեան տեսակէտով, համեմատութիւնը հարիւրին 30 է։ Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Սպանիոյ շահագրգռութիւնը համեմատաբար քիչ է Միջերկրականի մէջ, մինչդեռ այդ ծովը կենսական կարեւորութիւն ունի Իտալիոյ համար եւ ամբողջ ներածման հարիւրին 86ը անոր միջոցաւ կը կատարուի։

Քաղաքական մասին գալով, Իտալիա ամրապնդեց Երկոտասան կղզիներու սեփականատիրութիւնը, որոշեց Լիբիոյ անորոշ սահմանները, աշխատեցաւ հաստատել Թուրք եւ հելլէն գործակցութիւնը եւ անկեղծ յարաբերութիւններ հաստատել արաբական երկիրներու հետ։ Ցունաստան եւ Իտալիա, որոնք երկու ծովով կապուած են իրարու, չէին կրնար չճանչնալ զիրար։ Թուրք եւ իտալական յարաբերութիւնները անբացատրելի վիճակի մը մէջ են։ Հակառակ անոր որ Իտալիան միակ պետութիւնն է որ մեծ պատերազմէն յետոյ չմասնակցեցաւ Օսմանեան հողերու մեծ աւարին, կասկածի եւ անապահովութեան առարկայ դարձած է Թուրքիոյ կողմէ։

Արեւելեան Միջերկրականի վերջին փուլը՝ անգլեւիտալական անհամաձայնութիւնն է ։ Անցեալին մէջ, Իտալիա կռթնած էր Անգլիոյ հետ գործակցութեան սկզբունքին եւ ապահով կը զգար ինքզինք՝ նկատելով որ Անգլիոյ ձեռքը կը գտնուին Միջերկրականի երկու դուռները։ Բրիտանական թշնամական արարքներուն պատճառով, այս վստահութիւնը վերցած է։

Միջերկրականի մասին խօսուած ատեն, երկու տեսակէտ մէջտեղ դրուեցաւ։ Առաջին՝ Անգլիա եւ Իտալիա իրաւախոհութեան մը կուգան, իրարու շահերը ըմբռնելով, բայց մեծամասնութիւնը չի հաւատար ասոր եւ կը պնդէ թէ Անգլիա իր մենատիրութիւնը պիտի շարունակէ Միջերկրականի մէջ։ Հետեւաբար կը մնայ երկրորդ տեսակէտը, որուն համաձայն Իտալիա միայն պատերազմով մը կրնայ ջնջել Միջերկրականի իր գերութիւնը։ Ասոր համար ալ երեք տեսակ պատերազմներ կրնան ծագիլ.— 1. Իտալիա կը կռուի Անգլիոյ կողքին, 2. Իտալիա կը պատերազմի Անգլիոյ դէմ, 3. Իտալիա պետութիւններու խմբակի մը հետ կռիւ կը մղէ Անգլիոյ դէմ։ Այս խառնակութիւնները նըկատի առնելով, Իտալիա կ'ուզէ լաւ յարաբերութիւններ պահպանել արաբական երկիրներու, Թուրքիոյ եւ Ցունաստանի հետ։

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ

Լէոն Պլումի ճառին մէկ ակնարկէն յուզուած, Ֆրանսերէն Թերթերու Ազգ. Դաշնակցութիւնը նիստ մը գումարեց երեքշաբթի օր եւ միաձայնութեամբ ընդունեց հետեւեալ բանաձեւը.—

Ֆրանսերէն Թերթերու Ազգ. Դաշնակցութիւնը, վարչապետին վերջին ճառերէն տեղեկանալով կառավարութեան ծրագիրներուն, իր ուրախութիւնը կը յայտնէ կարծելով որ ծրագրուած փոփոխութիւնները պիտի կատարուին՝ ուժ տալու համար մամուլի անկախութեան, որ արդէն նուիրագործուած է հանրապետական օրէնքով։

Ու կը հաւատայ, որ այդ բարեփոխութիւնները պիտի կատարուին ամենայն անկողմնակալութեամբ, աշխատելով

1.— Հակակշռել նիւթական աղբիւրները բոլոր թերթերուն, առանց բացառութեան, եւ ուրկէ' ալ գան։

2.— Ջնջել գաղտնի վարկերը ամբողջապէս, անկեղծութեամբ։

3.— Վերաքննել 1881ի օրէնքը, որ կը վերաբերի անուանարկութեան հարցերու մէջ արագ դատաստանի եւ դատապարտութեան ծանրացման։

ԼԵՌՆ ՊԼՈՒՄԻ ՃԱՌԸ ՆԱՐՊՈՆԻ ՄԷՋ

ՄԱՄՈՒԼԻ ՕՐԷՆՔԸ ՊԻՏԻ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒԻ

Լէոն Պլում, շաբաթ օր կարեւոր ճառ մը խօսելէ վերջ Թուլուզի մէջ, անցաւ Նարպոն, ուր եւս խօսեցաւ քաղաքական ճառ մը։

Լէոն Պլում նախ դասեր հանեց Ժողովրդական Ճակատի կառավարութեան գործունէութենէն, յետոյ աւելցուց որ, իբրեւ վարձատրութիւն այդ գործունէութեան, «տնտեսական վերածնունդի մը նշանները սկսան երեւիլ ամբողջ երկրին մէջ»։ Ցայտարարեց թէ նախարարական խորհուրդը, որ պիտի գումարուէր ուրբաթ, հրաւիրուած է այսօր։ Այսօրուան նիստին մէջ է, որ պիտի որոշուի խորհրդարանին բացման թուականը։ Կառավարութեան փափաքն է որ աւելի կանուխ բացուի, որովհետեւ բազմաթիւ հարցեր կան սեղանի վրայ, որոնք պիտի յանձնուին խորհրդարանին քննութեան։

Լէոն Պլում, այստեղ, յայտնեց թէ տեղական ելմտական դրութեանց մէջ բարեփոխութիւններ պիտի կատարուին, մամուլի օրէնքը եւս վերաքննութեան պիտի դրուի.

— Մամուլի օրէնքը շատ է ծեծուած։ Անհրաժեշտ է բարեփոխութիւն մը կատարել նաեւ մամուլի օրէնքին մէջ, որպէսզի մէկ կողմէ մարդիկ միջոց ունենան իրենց պատիւը պաշտպանելու անուանարկիչ յօդուածներու դէմ, միւս կողմէ իշխանութիւնը կարենայ հակակշռել նիւթական աղբիւրները այն բոլոր թերթերուն, որոնք հանրային կարծիքը առաջնորդելու առաքելութիւնն ունին։

Խորհրդարանին ներկայացուելիք օրինագիծը պիտի թոյլ տայ, որ անուանարկութեան հեղինակները կարենան հայթայթել իրենց տրամադրութեան տակ դրուած բոլոր ապացոյցները։ Արդի օրէնքները թոյլ չեն տար այդ բանը, — կարելի է հիմա դատապարտուիլ իբրեւ անուանարկիչ՝ երբ նոյնիսկ ճշմարտութիւնը կ'ըսես։ Ես կ'ուզեմ որ ապացոյցը մէջտեղ դրուի, ճշմարտութիւնը հաստատուի, բայց կ'ուզեմ որ ծանր պատիժներ տրուին՝ ջախջախելու համար զրպարտիչը։

Լէոն Պլում այնուհետեւ խօսեցաւ պիւտճէն հաւասարակշռելու մասին։ Կառավարութիւնը պիտի ջանայ պիւտճէն վաւերացնել տալ տարեգլխէն առաջ։

*** Նարպոնի մէջ խօսուած այս ճառէն վերջ բախում մը տեղի ունեցաւ աջակողմեան եւ ձախակողմեան տարրերու միջեւ։ Հռոմէական բարեւին դէմ բռունցքներ բարձրացան, եւ «Էնթէրնասիոնալ»ն ու «Մարսէյեէզ»ը խառնուեցան իրարու՝ աղմուկի եւ բացագանչութիւններու մէջ։

*** Սալանկրօ Լիլի մէջ յայտարարեց թէ խորհրդարանը պիտի վերաբացուի նոյեմբեր 3ին։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏՍՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները երեքշաբթի երեկոյ (27 Հոկտ.) ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը, 4 rue St. Denis (Place du Châtelet), մէթրօ Châtelet կարեւոր օրակարգ։

ԱՆԻԷՌ-ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը, այս հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ կարեւոր օրակարգ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Մարսէյլի մասնաճիւղի վարչութիւնը խոր կսկիծով իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Այրի Տիկ. Հայկանուշ Արզումանեանի, Արամ Արզումանեանի, Սեդրակ Արզումանեանի, Հայկուհի Արզումանեանի, Տէր եւ Տիկ. Պօղոս Արզումանեանի եւ իր պարագաներուն, իրենց սիրելի որդւոյն, եղբօր, եղբօրորդւոյն եւ ազգականին՝ ՀԱՅԿ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ։

ՑԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին հայերէնի եւ հայոց պատմութեան դասընթացքը կը վերաբացուի 5 Նոյ. հինգշաբթի առաւօտ ժամը 9ին, Maison Mutualité, 24 rue St. Victor։ Նախօրօք արձանագրուիլ հետեւեալ հասցէին. Օր. Գըլըճեան, 5 rue Mayran, Փարիզ, հեռաձայն՝ 46-52։ Այս տարի աշակերտներէն կը գանձուի 4 ֆր. ամիսը, ծախքերու համար։ Ընտանիքի մը մէկէ աւելի երախաներու համար մասնաւոր զեղչ։ Դասերը տեղի կ'ունենան ամէն հինգշաբթի առաւօտեան ժամը 9—12։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme. PARIS (13)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Վալանսի Մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը 29 Հոկտ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր անդամներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ՎԱԼԱՆՍԻ Համախարբերդական Միութեան անդամական ընդհ. ժողովը 27 Հոկտ. երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8ին, Քաֆէ Միտիի սրահին մէջ։ Օրակարգ՝ Ֆրանսայի շրջանի պատգամաւորական ժողովի պատգամաւորի ընտրութիւն, շրջաբերական ընթերցում եւ խիստ կարեւոր հարցեր։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Ցառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ այս հինգշաբթի ժամը 21ին, Սօսիէթէ Սավանթի մէջ, 28 rue Serpente, մէթրօ Odéon.

Դասախօս՝ Պ. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ

Տարեշրջանի բացման դասախօսութիւն։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (122)

ՎԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Վահէն անգամ մը փորձած էր Վարդանը, Քաջալի փախուստի ժամանակ։ Վստահ էր անոր սառնարիւնութեան եւ վտանգը դիմագրաւելու վճռականութեան վրայ, բայց հաւանական ձախողանքի մը ծանր հետեւանքները մտածելով՝ կը տատամսէր։

Որքան ալ որ ընկերական եւ զեղուն սրտի տէր, Վահէն գործի մէջ դաժան լինելու աստիճան խստասիրտ եւ անողոք էր։ Անձնլիք քայլը սառնօրէն կը հաշուէր։ Երբեք չէր խնայեր ինքզինքը, չէր խնայեր նաեւ ուրիշները։ Կեանք մը, որքան ալ որ թանկագին լինէր, եթէ անխուսափելի անհրաժեշտութիւն մըն էր զայն զոհաբերելը, պէտք էր զոհաբերել։ Վարդանի պարագան սակայն մտածել տուաւ։ Վահէի համար Վարդանը հարկաւ տարբեր չէր հարիւրաւոր ուրիշ երիտասարդներէ, որոնք յեղափոխական գործի մէջ մտած էին։ Բայց կար պարագայ մը, որ Վահէի համար ունէր շատ մեծ նշանակութիւն։ Վարդանը նոր երեւան եկած խոստմնալից ուժ մըն էր, որ ապագային կրնար ղեկավարող գործիչ մը դառնալ։ Որքա՞ն խելօքութիւնը պիտի լինէր այդ պատանին գործի մը մէջ խառնել, որուն հետեւանքը ինք անկարող էր գուշակել։ Յեղափոխական գործունէութեան մէջ տեռորը կը համարուի ամենավտանգաւորը, անակնկալներով հարուստ գործերէն մէկը։ Երբեք առաջուց կարելի չէ անսխալ հաշիւ ընել. պատահական դէպք մը կրնայ տակն ու վրայ ընել նախօրօք կազմուած ամենալաւ ծրագիրն իսկ։

Գլուխը ձեռքերուն մէջ առած՝ Վահէն կը մտածէր տալիք պատասխանի մասին։ Վարդանը՝ անոր բերնէն կախուած՝ կը սպասէր։ Երբ Վահէի պատասխանը քիչ մը շատ ուշացաւ, տղան աղերսանքով նայեցաւ ընկերոջը ու զսպուած ձայնով կրկնեց.

— Կը խնդրեմ, չմերժէք։

Վահէն, առանց Վարդանին պատասխանելու, խօսքը ուղղեց բժիշկին.

— Հա, արդեօք կրնայի՞ք ըսել, թէ վերջը ե՞րբ կը սպասէք ...

Այս հարցումը այնքան սառն, անհոգի կերպով մը տրուեցաւ, որ Վարդանը ակամայ սարսափով նայեցաւ Վահէին։ Տէր Աստուած, մի՞թէ այդ մարդը բոլորովին զգացում չունի...

— Դժուար է ճշդել, կարող է որ եւ է վայրկեան պատահիլ, երբ արիւնը խռնուի...

—– Իսկ ամենաշատը որքա՞ն կրնայ տեւել, — միեւնոյն չոր ձայնով հարցուց Վահէն։

— Մէկ օր, նոյնիսկ երկու օր։ Ինչպէս, դժուար է ճշգրտօրէն պատասխանել ։

—– Լաւ, սիրելի բժիշկ, ինչպէս կ'երեւի, դուք առանձին պիտի մնաք հոս, իսկ ես ու Վարդանը ձեր եկած կառքով կը վերադառնանք Երեւան։

Երբեք միասին վերադարձան վիրաւորի մօտ, որ նոյն վիճակի մէջ կը մնար։ Աւելորդ էր Գէորգի հետ խօսիլ փորձելը. քարացածի նման առաջուան պէս նստած էր հօր գլխուն վերեւը, աչքը անոր դէմքէն չբաժնելով։ Շտապով Վահէն երկտող մը գրեց ու յանձնելով բժշկին՝ յանձնարարեց, որ Գէորգին տայ, երբ ան ուզէ դուրս գալ տնէն ։

Վահէն ու Վարդանը ժամը տասնի առեններ ճամբայ ելան։ Ժամ մը չանցած, անոնք կանգ առին Երեւանի կողմնակի փողոցներէն մէկուն վրայ գտնուող միայարկանի ընդարձակ շէնքի մը արտասովոր մեծութեամբ դարպասի դրան առջեւ։

Դրան հին ձեւի մրճակը ձեռք առնելով՝ Վահէն ուժով մը սկսաւ զարնել երկաթէ տախտակին, որ սուր եւ անախորժ ձայն մը հանեց։

— Ի՞ն ո՞վ է, — քանի մը վայրկեան վերջը հարցուց մէկը ներսէն։

— Ես եմ, Վահէն, բաց։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 28 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 28 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3255

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՈՂՋՄՏՈՒԹԵԱՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

Արմատական - ընկերվարական կուսակցութեան տարեկան համագումարը վերջացաւ բանաձեւով մը, զոր պատգամաւորները քուէարկեցին միաձայնութեամբ:

Այս արդիւնքը անակնկալ մը եղաւ անոր համար, որ Պիարիցի համագումարը բացուած էր փոթորկալից մթնոլորտի մը մէջ եւ երկու հակոտնեայ հոսանքներ առաջին վայրկեանէն իսկ ուժգնօրէն բախեցան իրարու: Սակաւաթիւ ցցուած բռունցքներու դէմ — խորհրդանշան ձախակողմեան հոսանքի — ջախջախիչ մեծամասնութեան բազուկները բարձրացան հռոմէական բարեւաձեւով, խորհրդանշան ազգայնական ձգտումներու: Իսկ ֆրանսական ազգային քայլերգը քանիցս թնդացուց համագումարի սրահը:

Երկու մտայնութիւններ օրերով պայքարեցան իրարու դէմ: Ցարձակումը համայնավարութեան դէմ մասնաւորապէս ուժգին եղաւ կարգ մը վարիչներու կողմէ եւ ակներեւ էր պատգամաւորներու մեծամասնութեան հակառակութիւնը հակահամայնավարական սկզբունքներուն եւ մանաւանդ գործելակերպին դէմ:

Ճիշդ է թէ արմատական - ընկերվարական կուսակցութիւնը մէկն է «Ժողովրդական Ճակատ»ը կազմող երեք գլխաւոր հոսանքներէն եւ թէ այդ «ճակատ»ը նոր չէ որ կազմուած է: Սակայն վերջին խորհրդարանական ընտրութեանց հետեւանքով, Ժողովրդական ճակատը իշխանութեան գլուխ անցած ըլլալով, Պիարիցի համագումարը պարտականութիւն ունէր քննել նոր կառավարութեան չորս ամսուան գործունէութեան չարն ու բարին: Ու հրապարակաւ իր խօսքն ըսել այդ մասին:

Համագումարէն առաջ արդէն դժգոհութեան ալիքը ծաւալած էր արմատական շարքերուն մէջ: Շատեր կը նախատեսէին թէ «Ժողովրդական Ճակատ»ին մէջ առաջ պիտի գայ ճեղք մը, որ պատճառ պիտի դառնայ անոր քայքայումին: Այս մտավախութեան արտայայտիչը հանդիսացաւ պետական նախարար Քամիյլ Շօթան, կուսակցութեան գլխաւոր վարիչներէն մէկը, որ նախ քան համագումարը ճառ մը խօսելով յայտնեց թէ՝ «Ժողովրդական ճակատ»ը քայքայուելու պարագային, խորհրդարանը պիտի լուծուի եւ նոր ընտրութիւններ պիտի կատարուին: Վարչապետ Պ. Լէոն Պլում ալ նոյն ձեւով արտայայտուեցաւ եւ յայտնեց քանիցս թէ «կա՛մ երեք ձախ կուսակցութեանց հետ միասին պիտի կառավարէ եւ կամ պիտի լքէ իշխանութիւնը»:

Շնորհիւ կուսակցութեան նախագահ եւ պատերազմական նախարար Պ. Էտուար Տալատիէի ջանքերուն, համագումարին մէջ այդ տագնապը առաջ չեկաւ, որով կանգուն կը մնայ «Ժողովրդական Ճակատ»ը իր ներկայ կազմով:

Քաղաքական այս ճգնաժամային օրերուն, խիստ ծանր պիտի ճնշէր Ֆրանսայի վրայ՝ ներքին տագնապի մը ստեղծումը: Օրերը յղի են. Ֆրանսայի հարեւան երկիրներուն մէջ պատահած դէպքերը կրնան մէկ օրէն միւսը անդարմանելի աղէտի մը վերածուիլ: Այս պայմաններուն տակ, Ֆրանսա պէտք ունի ներքին խաղաղութեան:

Պիարիցի մէջ ողջմտութիւնն է որ յաղթանակեց՝ այդ անհրաժեշտ խաղաղութիւնը պարգեւելով երկրին:

Այլապէս ներքին տագնապը անխուսափելի դարձնող մէկէ աւելի պատճառներ կային: Գլխաւորը այդ պատճառներուն — ինչպէս ըսինք — արմատականներու ստուար մեծամասնութեան ատելութիւնն է համայնավար սկզբունքներու եւ գործելակերպին դէմ: Մասնաւորաբար գործարաններու գրաւումը եւ ընկերային կարգուսարքի յեղաշրջումը վերջին քանի մը ամիսներու ընթացքին, ծայր աստիճան վրդոված են արմատական - ընկերվարականները, որոնք կը ղեկավարուին 1789ի մեծ Յեղափոխութեան սկզբունքներով եւ «Մարդու ու Քաղաքացիի Իրաւունքներ»ու նշանախօսքերով: Սեփականութեան իրաւունքը նուիրական է անոնց համար, մինչ համայնավարները սեփականազրկում կը քարոզեն:

Ճիշդ այս պատճառով ալ ընդունուած բանաձեւին մէջ որոշապէս շեշտուած է թէ «սեփականութիւնը անձեռնմխելի է», իսկ «գործարաններու, արհեստանոցներու, ագարակներու եւ վաճառատուններու գրաւումը անընդունելի հարուած մըն է ազատութեան», գալով «փողոցային անդադրում գրգռութեանց, ուսկից ալ դրդուած ըլլան, տնտեսական վերազարթումին հետ կարելի չէ հաշտեցնել զանոնք»:

Համագումարը բացարձակապէս դէմ արտայայտուեցաւ գործարաններու գրաւման, դրութիւն մը՝ որ ամիսներէ ի վեր կը կիրարկուի Ֆրանսայի զանազան շրջաններուն մէջ, ջլատելով տնտեսական կեանքը եւ տեղ տեղ պատճառ դառնալով գործերու փակման: Արմատականները կը պահանջեն ընկերային վէճերը լուծել հաշտարար եղանակով եւ պարտադիր իրաւարարութեամբ: Այս ձեւով կը կարծեն թէ առանց բռնի միջոցներու դիմելու կարելի կ'ըլլայ օրավարձքի յաւելում եւ տնտեսական կեանքի այլ բարելաւումներ ձեռք բերել:

Տակաւին կանուխ է՝ վճռական դատումներ ընելու համար Պլումի կառավարութեան քուէարկել տուած ընկերային տնտեսական ու ելմտական օրէնքներուն մասին: Փորձի նոր շրջան մըն է որ կը բոլորէ Ֆրանսա: Տնտեսական տագնապը, որ առնուազն հինգ տարիէ ի վեր կը ճնշէ այս երկրին վրայ, անհետացած չէ տակաւին եւ կացութեան բարելաւման նշաններ ալ չեն երեւար դեռ հորիզոնին վրայ:

Ամէն բանէ առաջ ներքին եւ արտաքին խաղաղութիւն պէտք է երկրի մը զարգացման համար: Խաղաղութենէն կը ծնի վստահութիւնը մարդէ մարդ, ազգէ ազգ ու երկրէ երկիր: Ու վստահութիւնը կ'առաջնորդէ բարօրութեան:

Պիարիցի համագումարը գիտցաւ գնահատել վայրկեանի լրջութիւնը եւ իր քուէարկած խոհեմ բանաձեւով, գոնէ ժամանակի մը համար, երկրին տուաւ այդ անհրաժեշտ խաղաղութիւնը:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍԹԱԼԻՆԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆԸ ԾԱՆՐԱՑԱԾ

«Մաթէն» կը պնդէ թէ, իր քաղած տեղեկութիւններուն համաձայն, հիւանդ է Սթալին: Պոլշեւիկեան աւանդութիւնը, սակայն, կը սիրէ ծածկել առաջնորդին հիւանդութիւնը, ճիշդ ինչպէս եղաւ Լէնինի հիւանդութեան պարագային: Լէնին խօսելու կարողութիւն իսկ չունէր, բայց իր մարդիկը կառքով զայն կը պտըտցնէին երբեմն Մոսկուայի մէջ, հերքելու համար հիւանդութեան մասին տարածուած զրոյցները: Համայնավար կուսակցութեան Քաղաքական Բիւրօն եւս, հիմա, չուզեր որ շարքերը գիտնան Սթալինի հիւանդութիւնը՝ երբ տակաւին վերջացած չեն զտումները կամ նշանակուած նոր ղեկավարները վարչական կամ կուսակցական ասպարէզի մէջ: Ահա թէ ինչո՛ւ խնդրած էր վերջերս Սթալինէն, որ ցոյց տայ իր ներկայութիւնը Կրեմլի մէջ: Սթալին պատասխանելով այդ «անհրաժեշտութեան», պահ մը վերադարձաւ Կրեմլի պալատը, ստորագրեց Մատրիտ ու Պարսելոնա ղրկուած քանի մը հեռագիր, տեսակցեցաւ ներկայացող պատուիրակութեանց պետերուն հետ: Սակայն հիւանդութիւնը աւելի եւս ծանրացաւ:

Սթալին լեարդի եւ սիրտի հիւանդութիւն ունի: Նոր տագնապ մը անցուց Կրեմլի մէջ, այնպէս որ ստիպուեցաւ հեռանալ պալատէն: Երկու բժիշկներ, Վորոբեւ ու Սոմով, երկուքն ալ մասնագէտներ սիրտի եւ լեարդի հիւանդութեանց, ընկերացան իրեն եւ տարին սանաթորիոմ մը, որուն տեղը գաղտնի կը պահուի: Այսուհանդերձ որոշ է թէ կը գտնուի Վորոնէժի շրջանին մէջ: Այս ապաքինարանը վերապահուած է Քաղաքական Բիւրոյին անդամներուն, կը գտնուի սաճիներու անտառի մը մէջ: Հեռախօսի եւ հեռագրի մասնաւոր գիծ մը զայն կը կապէ ուղղակի Կրեմլի պալատին:

Եթէ վիճակը չծանրանայ, Սթալին Մոսկուա պիտի վերադառնայ միայն նոյեմբեր 25ին, ներկայ գտնուելու համար խորհուրդներու համագումարին, ուր պիտի քննուի նոր Սահմանադրութիւնը:

Իր բացակայութեան ժամանակ, Վորոշիլով եւ Եժով կը վարեն գործերը ... եւ մաքրագործումը:

ՍԵՐՊ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԱՆԳՈՐԱ ԳՆԱՑ

Եուկոսլավիոյ վարչապետը, Սթոյատինովիչ, որ ճամբայ ելաւ դէպի Թուրքիա, այսօր Անգարա կը հասնի: Սահմանագլուխին վրայ ընդունուեցաւ զինուորական մեծ պատիւներով: Րիւշտիւ Արաս, յանուն Թուրք կառավարութեան բարիգալուստ մաղթեց: Թէեւ Սթոյատինովիչի այս ճամբորդութիւնը պատրաստուած էր շատ կանուխ, այսուհանդերձ մասնաւոր կարեւորութիւն մը կը ստանայ այս պահուս՝ երբ միջազգային քաղաքական կացութիւնը որոշ մտահոգութիւն կը պատճառէ ամէն երկրի մէջ: Փոքր Համաձայնութեան ու Պալքանեան Դաշնակցութեան անդամները եւս մեծ շահագրգռութիւն ցոյց կուտան սերպ վարչապետին այս ճամբորդութեան, որ անշուշտ տեղի չունենար պարզապէս ներկայ ըլլալու համար Թուրքիոյ ազգային հանդիսութեանց: Կ'արժէ յիշեցնել որ Սթոյատինովիչ, այս ճամբորդութիւնը կատարելէ առաջ, կարեւոր տեսակցութիւններ ունեցաւ նախ Պուլկարիոյ վարչապետին՝ Քէօսէիվանոֆի, յետոյ Ռումանիոյ վարչապետին՝ Թաթարէսքոյի հետ: Պէտք է արձանագրել նաեւ որ պուլկար վարչապետը դիմաւորելու գացած էր Եուկոսլավիոյ վարչապետը երկու երկիրներուն սահմանին վրայ, յետոյ միասին ճամբորդած մինչեւ Սոֆիա: (Ռումանիոյ Թագաւորն ալ այս պահուս կը գտնուի Փրակա):

*** Անգարայէն կը հեռագրեն Պոլսոյ թերթերուն թէ Պալքանեան Համաձայնութեան ապայակոյտերու պետերը մօտերս ժողով մը պիտի գումարեն Պուքրէշի մէջ, ինչպէս կը հաստատեն նաեւ Աթէնքի թերթերը: Այդ ժողովին օրակարգի գլխաւոր նիւթը պիտի կազմեն, կ'ըսուի, Փոքր Համաձայնութեան պաշտպանութեան գործերը: Թուրքիոյ կողմէ Պուքրէշի ժողովին պիտի մասնակցի մարաջախտ Ֆէվզի Չաքմաք: Թուրք կառավարութեան անդամները, այս օրերս, գիշեր ցերեկ նիստ կը գումարեն: Մարաջախտ Ֆէվզի Չաքմաք դեռ նոր վերադարձաւ արեւելեան նահանգներէն, ուր գացած էր քննական պտոյտի մը: Նոր վերադարձած է նոյնպէս վարչապետը Զօր. Ըսմէթ Ինէօնիւ իր քննական ճամբորդութենէն, զոր կատարեց Իզմիրի եւ արեւելեան նահանգներուն մէջ:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Մադրիդի վերջին օրերը

Ապստամբները հետզհետէ կը սեղմեն պաշարման օղակը Մատրիտի շուրջ: Բաց է միայն արեւելեան ճամբան: Ապստամբները երկուշաբթի գրաւեցին նաեւ Կուատալաճարան, աւելի եւս դժուարացնելով մայրաքաղաքին պարէնաւորումը: Զօր. Վարէլա կը յայտարարէ թէ այս շաբթու պիտի մտնէ Մատրիտի դռներէն ներս: Կառավարութեան անդամները, Լարկօ Քապալլէրոյէն զատ, բոլորը Պարսելոնա մեկնած են: Ծովային նախարար Փրիէթօ օդանաւով Մատրիտէն Պարսելոնա մեկնեցաւ, այնտեղ տեսակցելէ վերջ Հանրապետութեան նախագահին հետ, վերադարձաւ Մատրիտ:

Ապստամբ բանակին վերջնական գրոհը դէպի Մատրիտ տեղի կ'ունենայ այսօր կամ վաղը, ինչպէս կը յայտարարէ Սէվիլլայի ձայնասփիւռը:

*** Պերլինէն կը հաղորդուի, որ Գերմանիա եւ Իտալիա կը խորհին խզել իրենց դիւանագիտական յարաբերութիւնները Մատրիտի հետ, ինչպէս ըրաւ Փորթուկալ:

Ֆոն Ռիպպենթրոփ Լոնտոն հասաւ

Լոնտոնի գերման դեսպանը, Ֆոն Ռիպպէնթրոփ, իր պաշտօնատեղին հասաւ եւ անգլիացի թերթերուն յայտարարեց.

— Առաջնորդը համոզուած է որ Եւրոպայի, բնականաբար նաեւ բրիտանական կայսրութեան համար իրական միակ վտանգն է պոլշեւիզմին ծաւալումը, այս ահաւոր հիւանդութիւնը, որուն զոհերը այն ատեն միայն կը հասկնան վտանգին մեծութիւնը, երբ այլեւս շատ ուշ է:

Անհրաժեշտ է որ Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ ստեղծուի ջերմ գործակցութիւն մը ոչ միայն պոլշեւիկեան վտանգին պատճառով, այլ եւ պաշտպանելու համար մեր քաղաքակրթութիւնը, մեր մշակոյթը: Ճիշդ է թէ կարելի չէ շուտով ստեղծել այդ գործակցութիւնը, բայց կը ստեղծուի անպայման, եւ ես պիտի աշխատիմ անոր համար առաւելապէս:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԽԵՉԵՓԱՌԻ ՄԱՍԻՆ

Մեր դպրոցականները լաւ կը ճանչնան այս ինքնատիպ կենդանին,— երբ քալել սկսի, ոչ առաջ կ'երթայ, ոչ ալ ետեւ, այլ դէպի ձախ (առանց համայնավար ըլլալու), կամ դէպի աջ (առանց ֆաշիստ ըլլալու):

Ես այս անասնիկը կը ճանչնամ ի տղայ տիոց, (գրաբարս տեղը գնա՞ց, ո՜վ խստադատ Տարագ): Եգիպտացորենը հասունցած շրջանին՝ կ'իջնէինք մեր ձորերը, ոտքերը բոպիկ (ե՞րբ կօշիկ հագած կ'ըլլայինք՝ չեմ յիշեր), մեր վարտիքին աղը թրջելու աստիճան՝ կը մտնէինք խորունկ ջուրերուն մէջ, չուչուլիկ - մամա դարձած՝ կը ծռէինք վար, մէկիկ - մէկիկ քարերը վեր կ'առնէինք,— քիչ մը կը պղտորէր ջուրը, ու փոքրիկ ամպին մէջէն կը տեսնէինք որ կը փախչէր մկրատիկը: Այս անունը կուտայինք մենք խեչեփառին՝ իր մկրատին համար, որով կը խածնէր երբեմն մեր մատները: Երբեմն ալ տաշտիկ (moule) կը ժողվէինք ժայռերուն տակէն: Քիչ յետոյ տաշտիկը կը խաշէինք, մկրատիկը կը խորովէինք՝ քովի արտէն գողցուած եգիպտացորենին հետ: Ու հաց ու միս ուտելու պէս՝ կը ճաշակէինք երջանկօրէն, մեր քիթը տնկած գիւղին դէմ:

Ի՜նչ լաւ կը կարմրի մկրատիկը կրակին մէջ:

Եթէ մեր գիւղացին մկրատիկ կ'անուանէ խեչեփառը, ֆրանսացի ժողովուրդն ալ «փոց-քլօզ» (poingclos): Սակայն մեզի անծանօթ է խեչեփառի տեսակ մը, որ 6 քիլօ կշռելու չափ մեծ կ'ըլլայ,— կը կոչուի tourteau: Այս հրէշ խեչեփառը իրապէ՛ս սարսուռ ազդելու էր: Գիտունները խլիրդը (*քանսէր*) կը պատկերացնեն խեչեփառի մը նկարով (արդէն քանսէր կը նշանակէ խեչեփառ),— այլապէս անվնաս անասնիկ մըն է ան, եւ համով ալ կ'ուտուի:

Իմ նպատակս ձեզի կենդանաբանութեան դաս տալ չէ, սակայն: Ոչ ալ սորվեցնել խեչեփառ որսալու մեր ճարպիկութիւնները:

*Ժուռնալ*ի մէջ յօդուած մը կարդացի խեչեփառ որսալու ձեւերու մասին: Այնտեղ կը յիշատակուէր նաեւ գիտուն մը, (կ'երեւի խեչեփառի մասնագէտ), որուն ծննդավայրը ցոյց կը տրուէր Նիկօ - Թլազեց, եւ գրողը կ'ըսէր թէ այս քաղաքը կը գտնուի... Հայաստանի մէջ:

Ես, ուրիշ առթիւ մը, իմ զարմանքս յայտնած եմ այստեղ, ֆրանսերէն թերթի մը մէջ կարդալով որ Իշխանաց կղզիները կը գտնուին... Սեւ ծովուն մէջ:

Եւ հիմա կը հարցնեմ ինքզինքիս.—

Մե՞նք ենք խեչեփառը, որ կ'աշխատինք ուղեղ հնչել օտար անունները, շիտակ տեղեկութիւն տալ օրուան դէպքերուն եւ աշխարհի բաներուն մասին.

Թէ սա եւրոպացի լրագրողները, որոնք կը կարծեն թէ ինչ որ օտար բառ է կամ անուն, կարելի է գրել ձախէն աջ կամ աջէն ձախ, բայց երբեք շիտակ գրելու ճիգով մը:

Կը ցաւիմ որ մեր խմբագրապետը փոթորիկ կը հանէ, երբ Հայկազանց լեզուին մէկ բառին տառիկը հեռուն է ինկեր, ձախ կամ աջ, կամ ծուռ է ինկեր, կռնակի վրայ կամ կուշտի:

Ի՞նչ կ'ըլլայ, այդքան մըն ալ խեչեփառութիւն մենք ընենք,— երբ աշխարհի, մանաւանդ մեծն Եւրոպայի մէջ, ճիշդ ու ճիշդ խեչեփառի պէս՝ ծուռ կը քալեն ոչ միայն լրագրողները, այլ եւ նոյնիսկ քաղաքագէտները, քաղաքակրթութեան ախոյեանն՛երը, սարօքն հանդերձ:

ԱՐԱԶ

«Ռէքս իշխանութեան գլուխ վեց ամիսէն»

Լէոն Տըկրէլ, որուն համախմբումի փորձը ձախողեցաւ Պրիւքսէլի մէջ, անգլիական թերթի մը թղթակցին կը յայտարարէ թէ շուտով պիտի կազմակերպէ նոր համախմբում մը, 250,000 բազմութիւն նետելով մայրաքաղաքին հրապարակներուն վրայ:

— Ոստիկանները, չարունակեց Ռէքսի առաջնորդը, որոնք ձերբակալեցին զիս, համակիր են ռէքսեան շարժումին: Երբ այդ համակրանքը կը վարակէ երիտասարդրապմութիւններէն սկսեալ մինչեւ ոստիկանութիւնը, զարմանալու չէ եթէ ըսեմ որ վեց ամիս վերջ Ռէքս պիտի անցնի իշխանութեան գլուխ եւ ես ինքս պիտի հրամայեմ պելժ ոստիկանական ու զինուորական ուժերուն:

Իմ կուսակցութիւնս կը հաշուէ 800,000 անդամ, որով կը դառնայ ամէնէն զօրաւոր կուսակցութիւնը Պելժիոյ մէջ: Մենք ֆաշական չենք, այլ պելժ ազգայնականներ: Գալ կիրակի հաւաքոյթ մը ունինք Անվէրսի մէջ, այնտեղ կը տեսնէք թէ ժողովրդական համակրանք կը վայելե՞նք թէ ոչ: Համայնավարները Պելժիոյ մէջ կը կազմեն խղճալի քանակ մը, որ կը ծառայէ միայն գրգռութիւն սերմանելու: Մենք ուրախ ենք որ կը քարոզենք նոյն այն սկզբունքները, ինչ որ Լէոփոլտ Թագաւորը: Մեր իսկ մտածումները տեսանք իր վերջին ճառին մէջ, երբ կը խօսէր Պելժիոյ մեկուսի քաղաքականութեան եւ սպառազինութեան անհրաժեշտութեան մասին, պատրաստ դիմադրելու արտաքին որ եւ է յարձակման, ո՛ր կողմէն ալ գայ:

Կացութիւնը Սուրիոյ մէջ

Հալէպէն ստացուած նամակէ մը (16 հոկտեմբեր) կը տեղեկանանք թէ միտքերու գրգռութիւնը փարատած չէ տակաւին: Իսլամ թաղերու մէջ աշխատող քրիստոնեայ խանութպանները չեն համարձակիր բանալ իրենց խանութները: Հակասական եւ մութ լուրեր շրջան կ'ընեն բերնէ բերան: Կիրակի օրուան դէպքին ընթացքին վիրաւորուածներէն Հայ մը, Դանիէլ Սարգսեան, ինչպէս նաեւ տեղացի երկու քրիստոնեաներ, մեռան: Հայկական թաղերու մէջ, դէպքէն ասդին, միս չի ծախուիր, որովհետեւ մսավաճառները կը վախնան երթալ մինչեւ Մասլախ:

Պատասխանատուները «Ճերմակ Շապիկաւոր»ներն են, սակայն գրգռիչ լուրերը, զորս դիտմամբ կը տարածեն, վախի մէջ ձգած են Հայերս: Երեքշաբթի օր լուր տարածուեցաւ Նոր Գիւղի մէջ թէ մահմետական Արաբները պիտի յարձակին Հայոց վրայ: Նոր Գիւղի ոստիկանութիւնն իսկ խաբուեցաւ պահ մը եւ միջոցներ ձեռք առաւ: Միւս կողմէ լուր տարածեցին Ագ - Եոլի մահմետական բնակչութեան մէջ թէ Հայերը պիտի յարձակին Իսլամներուն վրայ: Բոլոր այս լուրերը, դիտմամբ տարածուած, կը պատրաստուին թշնամի պետութեան մը գործակալներուն կողմէ (ԽՄԲ.— Ակնարկը Թուրքիոյ մասին է):

Կիւրինցիները, դէպքին ազդեցութեան տակ, ձգած են իրենց տունն ու տեղը եւ ապաստանած՝ քրիստոնեայ թաղերը: Կիրակիի դէպքէն զատ նոր պատահարներ ուժ կուտան մեր վախերուն: Գազազեան անունով Հայ մը, Հալէպէն քիչ հեռու Գարլըխի մէջ կը կողոպտուի ու կը խոշտանգուի: Ոստիկանութիւնը չորեքշաբթի խուզարկեց «Ճերմակ Շապիկաւոր»ներու կեդրոնատեղին, կարեւոր փաստաթուղթեր գտաւ, զէնքեր եւ նշաններ: Ձերբակալեց 20 հոգի: Ցարդ ձերբակալուած են 30 «Ճերմակ Շապիկաւոր»ներ, որոնց մէջ 2

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՆԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Երիտասարդութիւնը ապագայ ազգն է,— այնքան պարզ ու անվիճելի այս դրութիւնը պատերազմէն ետքն է միայն, որ գիտակցօրէն իւրացուած է պետութիւններու կողմէն: Ու եթէ ցարդ Խ. Ռուսիան, Իտալիան եւ Գերմանիան էին, որ հասած էին անկէ բոլոր գործնական եզրակացութիւնները եւ ըստ այնմ ալ ամենայն հետեւողականութեամբ կազմակերպած իրենց երիտասարդութիւնը, հիմա նոյն հոգով տարուած են նաեւ ուրիշ երկիրներ: Եւ հոդ նորէն ամէնէն անվերապահ եւ ներգործական տարրը՝ համայնավարութիւնն է անցած գործի գլուխը եւ բոլոր միջոցներով կ'աշխատի իր ազդեցութեան ենթարկել նոր սերունդը:

Հակառակ անոր կամ, ըստ երեւոյթին, ճիշդ այն պատճառով, որ համայնավար շարժումը Անգլիոյ մէջ երբեք չէ կրցած մեծ յաջողութիւններ արձանագրել, համայնավար քարոզչութիւնը հոն այսօր մասնաւոր թափ առած է: Օրինապահութեան եւ թրէտ իւնիոնիզմի աւանդութիւններով դաստիարակուած ներկայ աշխատաւոր սերունդը միշտ ալ դժուար պիտի ըլլար գրաւել համայնավարութեան գերազանցապէս յեղափոխական նպատակներուն համար. ուստի Կոմինտերնը կ'ուզէ «փրկել» գոնէ նոր սերունդը, հիմակուընէ հանելով անոր գլուխէն ամէն «պուրժուական նախապաշարում» եւ ընդունակ դարձնելով զայն իր տեսակէտներու ըմբռնումին:

Հոս ալ համայնավարութիւնը կը կիրարկէ այն միջոցները, որոնք կը յատկանշեն իր նոր գործելակերպը — «Ժողովրդական ճակատ»ի քաղաքականութիւնը:

Ինչպէս յայտնի է, Կոմինտերնի 7րդ համաշխարհային խորհրդաժողովին մէջ, որ տեղի ունեցաւ անցեալ տարուան յուլիսին Մոսկուա, այդ հաստատութեան այսօրուան վարիչը՝ Տիմիթրով խիստ քննադատութեան ենթարկեց տարբեր երկիրներու համայնավար երիտասարդական կազմակերպութիւնները: Անոնք, ըստ Տիմիթրովի, պէտք չէ երբեք իրենց առաջադրութիւնը նկատեն՝ համայնավար կուսակցութիւններ ստեղծել երիտասարդութեան մէջ, այլ պէտք է ծաւալուն քարոզչութեամբ կազմակերպեն ամբողջ երիտասարդութիւնը, որ ատկէ ետք միայն կրնայ գտնել իր յարմար տեղը համայնավար կուսակցութեան մէջ: Ըսել է, երիտասարդական կազմակերպութիւնները պաշտօն ունենալու են համայնավարութեան համար նոր հետեւորդներ պատրաստել ժողովուրդի բոլոր խաւերէն:

Հազիւ երեք ամիս ետքը, Համայնավար Երիտասարդութեան Միջազգայնականի 6րդ համագումարը, որ տեղի ունեցաւ նոյն տարուան հոկտեմբերին Մոսկուա, գծեց նաեւ Տիմիթրովի թելադրած գործունէութեան ծրագիրը: Անգլիոյ երիտ. համայնավար միութեան քարտուղար Ճօն Կալլըն առաջարկեց ամբողջովին ձեւափոխել այդ միութիւնը, նպատակ ունենալով ընդհանուր ճակատ մը կազմել երիտասարդ. ընկերվարներէ եւ համայնավարներէ: Ատոր համար Կալլըն անհրաժեշտ կը գտնէր մէկդի դնել այդ ամէնը, ինչ որ յատուկ էր միայն համայնավարներուն, եւ միաժամանակ գործունէութիւնը հաստատել այն կէտերուն վրայ, որոնք նոյնն էին երկուքի ալ ծրագիրներուն մէջ: Այդ կէտերը, ինչպէս որ ճշդուեցաւ համագումարին մէջ, հետեւեալներն էին,—երիտ. կազմակերպութեանց դիրքը արհեստակցական միութեանց հանդէպ, խաղաղասիրական շարժում, պայքար ընդդէմ ազգային կառավարութեան եւ յանուն աշխատաւորական կառավարութեան վերադարձի, աշխատաւորներու ընդհանուր մարմնակրթական կազմակերպութիւններ:

Համագումարէն անմիջապէս ետք Անգլիոյ մէջ ձեռնարկուեցաւ այդ առաջադրութեանց իրագործման. երիտասարդական կազմակերպութեանց գործելակերպը հիմնովին փոխուեցաւ եւ հակաֆաշական ու հակապատերազմական հիմերու վրայ նոր ծրագիր մը մշակուեցաւ, որ իւրացուեցաւ քանի մը ուրիշ երիտասարդական միութիւններու կողմէ ալ: Փոխուեցաւ նաեւ նշանաբաններու ձեւը, այն նկատումով՝ որ ոչ ոք չխորհի, թէ անոնք համայնավար ծագում ունին: Այսպէս, փոխանակ դասակարգային պայքարի, երիտասարդները հիմա կը հրաւիրուին միանալ յանուն խաղաղութեան, յանուն իրենց իրաւունքներու պաշտպանութեան եւն.:

Գլխաւոր աշխատանքը կը կատարուի խաղաղութեան նշանաբանին տակ իբրեւ ամէնէն մատչելին եւ այսօր — ամէնէն գրաւիչն ու ժողովրդականը: Այդ նոյն նշանաբանի տակ հրաւիրուեցաւ նաեւ երիտասարդ. համայնավարներու միութեանց 8րդ համագումարը, որ շնորհիւ ատոր՝ մեծ յաջողութիւն ունեցաւ. կը բաւէ ըսել, որ համագումարին կը մասնակցէին նաեւ 24 ոչ-համայնավար երիտ. կազմակերպութիւններ:

Կոմինտերնի այս բոլոր «փափկանկատութիւնները» հարկաւ, ժամանակաւոր բնոյթ կը կրեն. ուր որ իր ակռան չի բռներ կամ իր իսկական դէմքը կրնայ խրտչեցնել, ան վարպետ է ցուցնելու ինքզինքը խաղաղաբեր աղաւնիի անմեղ կերպարանքով: Տարակոյս չկայ, որ հոս ալ պիտի կրկնուի նոյնը, ինչ որ ցարդ դիտուած է «Ժողովրդական ճակատ»ի նկատմամբ: Ինչպէս որ՝ ըլլալով այդ ճակատը կազմող տարրերէն ամէնէն գործօնն ու վճռականը՝ համայնավարութիւնը անոր ներշնչողն ու իրական վարիչը դարձած է, հիմակ ալ՝ անգամ մը ոտք դնելով երիտասարդական կազմակերպութեանց մէջ՝ ան ամբողջապէս իր կամքին պիտի ենթարկէ զանոնք:

Եւ այդ նոյնքան անվիճելի է, որքան այն, որ համայնավարութիւնը, իր ամբողջական ծրագրով, չի կրնար որ եւ է զիջում ընել, առանց ինքզինքը ժխտելու:

(Խմբագրական «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»Ի)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՀԱՅՏԸՆ ԵՒ ՄՈՑԱՐԹ

ՎԱՐՊԵՏՆԵՐԸ ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ

(Գ. եւ վերջին մաս)

Մոցարթ Փարիզ կուգայ ունկնդրութիւն մը կտնալ իր փարիզեան համերգութենէն: Ֆրանսական երաժշտութիւնը՝ մասնաւորաբար Կլուքի ու Կրէթրիի երկերը կ'ուսումնասիրէ: 1778ին՝ ահռելի վիշտի մը նշաւակ կ'ըլլայ իրեն պէս դիւրազգած, իրեն սիրոյն այնքան սերտօրէն փարած մէկը՝ մայրը կորսնցնելով Փարիզի մէջ: Հայրենի Սալցպուրկ վերադառնալէ ետք՝ ան կը վերստանձնէ վերոյիշեալ քաղաքի արք.ին քով երեք տարի առաջ վարած քոնցէրթմայսթէրի պաշտօնը: 1781ին՝ Պավարիոյ իշխանը օփերա մը կ'ապսպրէ իրեն: Կը յօրինէ «Իտոմէնէօ»ն, որ իր պատանեկան փորձերէն իր յետագայ գլուխ-գործոցներուն փոխանցումը կը նշէ: Քիչ յետոյ հրաժարելու կը ստիպուի իր խստապահանջութեամբ անհանդուրժելի դարձած Սալցպուրկի արք.ին քով վարած պաշտօնէն, ու Վիէննա կը հաստատուի: Եօզէֆ Բ. կայսրը, որ լաւ երաժիշտ մը ըլլալու յաւակնութիւնն ունէր, անոր կ'ապսպրէ «Սինկշփիլ» մը, այսինքն գերմանական օփերա-քոմիք մը: Մոցարթ կը յօրինէ «Առեւանգում ի Սէրայ»ը (1781), զոր կայսրը դատապարտեց սա հակիրճ վճիռն արձակելով. «Զափազանց գեղեցիկ է ան մեր ականջներուն համար, ու չափազանց նօթեր կը պարունակէ»: Եւ ատկէ ի վեր ալ չհագրգռուեցաւ իր ճաշակին համար չափազանց «գիտուն» երիտասարդ երաժիշտով: Նոյն տարին՝ Մոցարթ կ'ամուսնանայ Ալոյիզիայի քրոջ՝ Քոնսթանցէ Վէպէրի հետ, որ թէեւ ընտիր երգչուհի ու երաժշտուհի՝ սակայն խղճալի տանտիկին մըն էր: Այդ ատենէն սկսելով՝ անվերջ դարձաւ թշուառութեան դէմ հէք Մոցարթի մղած պայքարը: Իր ժամանակակիցները, զարմանահրաշ տղեկի իր քաջագործութիւններուն վրայ այնքան հիանալէ ետք, ուրացան իր հանճարը՝ անմիջապէս որ չափահաս եղաւ ան: Իրմէ նախամեծար կը համարէին հոյլ մը անտաղանդ արուեստագէտներու՝ զայրացնելով բարեխիղճ Հայտընը, որ կը գրէր 1787-ին. «Շատ բարկացած եմ որ այդ եզական Մոցարթը դեռ կապուած չէ արքունիքի մը ծառայութեան»: Մոցարթի միակ մխիթարութիւնը եղաւ Քոնսթանցէի համար ունեցած իր այն կաթողին սէրը, որ տեւեց մինչեւ իր կեանքին վերջին շունչը: Ցարդաշնակի ու նուագահանութեան դասեր կ'աւանդէր ան՝ քիչ մը դրամ շահելու համար: Սենեկանուագի յատուկ գործեր կը յօրինէր, ու կը մասնակցէր երաժշտական հաւաքոյթներու, ուր Տիթթէրս Ֆօն Տիթթէրստօրֆ առաջին ջութակի, Հայտըն երկրորդ ջութակի, ինքը բամբ ջութակի, ու Վանհալ թաւջութակի դերը կը ստանձնէին: 1785ին՝ նորէն թատերական աշխատանքի լծուելու պատեհութիւնն ունեցաւ: Վեց շաբթուան մէջ յօրինեց «Ֆիկարոյի հարսանիքը», որուն Վիէննայի մէջ գտնելիք յաջողութեան արգելք հանդիսացաւ դաւադիրներու խմբակ մը, բայց որ խանդավառեց Փրակայի երաժշտասէրները: Նոյն քաղաքին համար նոր օփերա մը ապսպրեցին իրեն: «Տօն Ժուան»ը (1787) եղաւ այդ, որ նախ յաջողութիւն գտաւ իր առաջին հասարակութեան քով, բայց յետոյ շատ սառնօրէն ընդունուեցաւ Վիէննայի մէջ: Վիէննացիներուն քով գտած սոյն նոր ձախողութեան պատճառած դառնութեան վրայ կ'աւելնար նոր մեծ վիշտ մը,— Մոցարթ իր հայրը կորսնցուցեր էր: 1789ին՝ իրեն կը վստահուի Կլուքի մահով կայսերական սենեակի նուագաստեղծի պարապ մնացած պաշտօնը, սակայն Եօզէֆ Բ. թագաւորը 2000 ֆլորինէն 800ի կ'իջեցնէ թոշակը: «Շատ է այդ՝ կ'ըսէ Մոցարթ՝ ըրածիս փոխարէն, բայց շատ քիչ է ընել կրնալիքիս փոխարէն»:

Գերմանիոյ մէջ չքեղ բայց անշահաբեր երաժշտապտոյտի մը կը ձեռնարկէ: Ֆրետրիխ Վիլհէլմ Բ. փափաք կը յայտնէ քովը պահել զինքը՝ 3000 թալէր թոշակով: Առաջին բախտն էր, որ կը ներկայանար իրեն: Կը մերժէ զայն իր հայրենիքին սիրոյն, եւ կը գոհանայ Փրուսիոյ թագաւորին համար յօրինելով «Քօզի ֆան Թութթէ»ն (1790): Նոյն տարին կը մեռնի Եօզէֆ Բ. կայսրը: Ատոր յաջորդը՝ Լէոփոլտ Բ. չէր ախորժիր երաժշտութենէն: Օր ըստ օրէ կ'աճի Մոցարթի թշուառութիւնը: Կինը հիւանդ կը պառկի, Հայտըն Լոնտոն կը մեկնի: «Ո՛վ սիրելի հայրիկս, կ'ըսէ Մոցարթ՝ համբուրելով զայն, վերջինը պիտի ըլլայ այս համբոյրը, ալ երբեք չպիտի վերատեսնենք իրար»: Բոլոր տըխրութիւնները կը մթագնեն տարաբախտ արուեստագէտին վերջին տարիները: Լէոփոլտ Բ.ի պսակադրութեան առթիւ՝ Փրակայի համար կը յօրինէ «Տիտոսի բարեգթութիւնը», եւ տօնավաճառի թատրոնի մը տնօրէն Շիքանէտէրի պահանջին վրայ կը յօրինէ «Կախարդուած սրինգը» (1791) դիւթախաղը, որ 200էն աւելի ներկայացումներու կ'արժանանայ: Ժողովրդականութիւնը կը հասնի այս անգամ, բայց շատ ուշ, աւա՛ղ: Ուժասպառ կը մեռնի 5 դեկտ. 1791ին՝ առանց իր «Հոգեհանգստերգութիւն»ը լրացնել կարենալու:

Սրտաճմլիկ է Մոցարթի յուղարկաւորութեան պատմութիւնը: Իր միշտ հիւանդ կինը անկողին մնալու պարտաւորուած էր: Քանի մը բարեկամներ ուզեցին հետեւիլ իր դագաղին, բայց չգացին մինչեւ գերեզմանատուն: Հասարակաց փոսը նետեցին զայն: Քանի մը օր ետք՝ Քոնսթանցէ Մոցարթ ի զուր կ'որոնէր շիրիմը չըդրնաշխարհիկ էակին, որ ո՛րքան սիրած էր զինքը:

«Այսպէս անյայտացաւ այս այնքան քնքոյշ ու խանդակաթ հոգին, այս մանկական զուարթ հոգին: Մոցարթը լաւ ճանչնալու համար կ'արժէ կարդալ իրեններու գրած նամակները, որոնք կը պատկերացնեն իր երեւակայող միտքը, իր բարի ու մաքուր սիրտը, իր չէնշող նկարագիրը, իր երաժշտութեան շնորհը, սրամտութիւնը, յուռութքն ու զգայնութիւնը»:

Վեց հարիւրի մօտ գործ ձգած է Մոցարթ: Իր համերգութիւնները, «Սոնաթ»ներն ու «Քառեակ»ները՝ Հայտընի հեղինակութիւններուն տոկունութիւնն ու հանճարեղութիւնն ունենալէ զատ՝ կը ներկայացնեն այլապէս պէսպիսուն, պերճօրէն հոգեբանական արտայայտութեան մը հրապոյրը, եւ յօրինելու դիւրութիւն մը, բարեյաջող ստեղծագործութիւն մը որ Մոցարթը կը դարձնեն «բոլոր ժամանակներու ամենամեծ յանկարծերգահանը»: Ներշնչումը իրեն չէր ներկայանար տենդագին որոնումէ մը, բռնութեան դէմ խելքի ու կամքի մաքառումէ մը ետք — ինչ որ Պէթհովէնի կը պատահէր ստէպ: Ան չէր բացայայտուէր գերագրգռուած ու բռնադատուած վիճակի մը մէջ: Ընդհակառակն իր սովորական գոյավիճակն ըլլալ կը թուէր: «Անդորր աղբիւրն ալ մշտաբուխ էր իսկապէս: Անոր ցայտումը անհաւասար էր անտարակոյս, բայց եւ այնպէս Մոցարթի կատարելութեան հասած գործերուն թիւը գերազանց է բաղդատաբար նոյն ժամանակամիջոցին եւ նոյն իսկ շատ երկարատեւ կեանքի մը ընթացքին միւս նուագաստեղծներուն արտադրած գործերուն թիւէն»: Մոցարթ կը նըկատուի երաժշտական պատմութեան «հրաշք»ը: Ան եղաւ մեծ նորաձեւահան մը: «Առեւանգում ի Սէրայ»ը զարմանք պատճառեց իր դաշնաւորումներուն նորութեամբը: Դաշնակի «Սօնաթ ան ֆա»ն, Հայտընի ձօնուած վեց «քառեակ»ները եւ Փրուսիոյ թագաւորին ձօնուած երեք «քառեակ»ները առաջին նմոյշները կը բերէին նոր արուեստի մը՝ միանգամայն բազմերգաբրական, գիտական ու քմածին, կենսունակ ու քաջակերտ՝ որ զարգանալով պիտի դառնար Պէթհովէնի, Վակնէրի ու Սէզար Ֆրանքի արուեստը»: Սակայն Մոցարթի կարեւորութիւնը նկատելի է մանաւանդ իբր հիմնադիրը գերմանական օփերային: Գերմանիոյ երաժշտական բարբառը՝ մինչեւ անոր ատենը իտալացի նուագաստեղծները ստրկաբար ընդօրինակել կրցած էր լոկ: Իր թատերգութեան մէջ անգամ Գերմանացի է Մոցարթ՝ համերգութեան տուած իր կարեւորութեամբը: Միայն մեղեդիին վրայ չի խորհիր ան՝ ինչպէս Իտալացիները, կամ արտասանութեան վրայ՝ ինչպէս Ֆրանսացիները: Նախ եւ առաջ երաժիշտի գործ կատարել կ'ուզէ՝ ցանկալով որ «բանաստեղծութիւնը երաժշտութեան հլու զաւակն ըլլայ»: Բայց միջոց կը գտնէ ոչ մեղեդին զոհելու, ոչ ալ արտասանութիւնը, հետեւաբար իր յղացումը կը դառնայ անթերի հաւասարակշռութեամբ համադրութիւն մը»:

Հայտընի ու Մոցարթի կողմէ կատարելապէս ձեւաւորուած դասական երաժշտութեան շրջանը վերջացած է գրեթէ: Պէթհովէն դասական է միայն իր առաջին հեղինակութիւններուն մէջ, եւ «որչափ զարգանայ ան, որչափ նուագաստեղծէ, այնչափ իր հանճարը նախ եւ առաջ հոգւոյն արտայայտել ուզող իր խիզախ նկարագրին բուռն պահանջներէն կը ստորադասէ մաքրութեան, ժուժկալութեան ու հանդարտութեան իտէալը, որ իր վարպետներուն ու նախորդներուն եղած էր»:

ՖԻԼԻՓ ԱՂԱԶԱՐԵԱՆ

ՏԽՄԱՐ

— Ցակոբիկ, ապուր կեր, կը կրկնէր ամէն երեկոյ, մայրը, բայց Ցակոբիկ չէր ախորժեր ապուրէն, կեր որ հայրիկիդ պէս մեծնաս:

Ցակոբիկ պնակը բռնելով պատուհանէն վար նետեց.

Հայրը խիստ տգեղ եւ կուզաւոր մարդ մըն էր:

Տպաւորութիւններ Հայաստանէ

ՀՈԳԵՒՈՐ ԿԵԱՆՔԸ

Հ. Վահան Յովհաննէսեան, շարունակելով իր տպաւորութիւնները, կը ներկայացնէ հոգեւոր կեանքը Հայաստանի մէջ.—

Անշուշտ չէք սպասեր որ ձեզ ըսեմ թէ ծաղկեալ վիճակ ունին եկեղեցիները ռէժիմի մը տակ՝ ուր կրօնը պատուի չէ եւ եկեղեցական կեանքը հանդուրժուած միայն օրուան իշխանութենէն:

Ոչ ալ զարմանալի թող թուի ձեզի, երբ ըսեմ թէ ինչպէս ամէն տեղ Խ. Միութեան մէջ՝ նոյնպէս Հայաստանի եկեղեցիները երեսէ ձգուած են: Երեւանի մէջ երեք եկեղեցիներ միայն մնացած են,— Ս. Սարգիս, Ս. Զօրավար եւ Ս. Թագաւոր,— ու ասոնցմէ առաջինին մէջ է միայն որ հոգեւոր պաշտամունք կը կատարուի: Ծերունի քահանայի մը միայն հանդիպեցայ հոն: Ցանցառ են պաշտամունքի եկող հաւատացեալները:

Բաղձալի էր ինծի համար այցելել Էջմիածին, որ հոգեւոր կեդրոն մը չէ միայն հայ ժողովուրդին համար, այլ եւ պատմական ուխտավայր մը:

Երեւանէն Էջմիածին տանող ճամբան շատ խեղճ է: Նոր է որ ասֆալթ կ'ընեն խճուղին՝ ան ալ Էջմիածնէն սկսելով: Այնպէս որ բաւական յոգնեցուցիչ եղաւ տեղափոխութիւնը:

Ամէնէն առաջ հանդիպեցանք Զուարթնոց: Առաջնորդս, որ Ինթուրիսթին կողմէ ուղեկից նշանակուած էր ինծի, կէս յոյն կէս թաթար օրիորդ մըն էր՝ որ փրանսերէն բացատրութիւններ կուտար մեր այցելած վայրերուն մասին: Զուարթնոցի մասին ան ինծ բացատրեց.

— Զուարթ մարդոց եկեղեցին է եղած այս ատենին ...

Մտանք նաեւ Հռիփսիմէ եւ Գայեանէ: Այժմ թանգարանի վերածուած են անոնք: Հոն տեսանք գերեզմանաքարեր, ուրարտական արձանագրութիւններ որոնք թանկագին նշխարներ են պատմութեան համար, եւ եկեղեցական նկարներ՝ որոնք մեծ արժէք մը չէին ներկայացներ: Այդ պահուն մեր հետն էր չեխ ուսանող մը, Հիթթիթաբան Հրօզնիի աշակերտ, որ արձանագրութիւնները կը կարդար:

Մայր Տաճար հասանք, այցելութեանց ժամը լրացած էր, բայց երբ իմացան Մխիթարեան Միաբանութենէն ըլլալս՝ անմիջապէս եկեղեցին բացին մեզ: Մեզ կ'ընկերանար Գէորգ արք. Չէօրէքճեան, որ հսկայ բանալիով մը բացաւ Մայր Տաճարին դուռը: Երբ Մայր Տաճար կ'ըսեմ՝ վիթխարի շէնք մը չհասկնաք: Էջմիածինը պատկառելի է հոգեւոր կեդրոնի իր հանգամանքով, իր հնութեամբ ու իր ճարտարապետական ոճով: Ներսէն ալ շատ համեստ էր Մայր Տաճարը: Հայրապետական զոյգ աթոռները, եւ քանի մը գորգ: Այս էր իր ամբողջ զարդարանքը: Որմերուն վրայ Նաղաշ Յովնաթանի քանի մը նկարները կ'երեւան միայն: Գմբէթին վրայ ճեղքուածք չնկատեցի: Ճերմակ ներկուած էր ներսէն եւ ճեղք չէր երեւար:

Շատ դժուարութիւն քաշեցի մինչեւ որ ներկայացայ կաթողիկոսին: Բայց ան զիս ընդունեց շատ սիրալիր

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ՝ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

Ապտիւլ Համիտ, որ վտանգը ամբողջովին կը տեսնէր, կրկնակի անգամներ պալատ էր կանչած զայն: Խնդրած էր որ քոմիթէճիութեան առաջքը առնէ: Բայց, Իզմիրլեան բացարձակապէս չէր փոխեր իր քաղաքականութիւնը:

— Հայ քոմիթէճիները, 1896ին, Պոլսոյ մէջ կրկին արիւնոտ շարժման մը ձեռնարկած էին ... Զինեալ քոմիթէճիներ յանկարծ յարձակած էին Ղալաթիոյ «Օսմանեան Դրամատան» վրայ: Սպաննելէ յետոյ դուռն սպասող հերթապահն ու դրամատան մէկ քանի պաշտօնեաները, դրամատունը գրաւած էին: Միեւնոյն ատեն Սամաթիոյ, Գում Գափուի, Սուլու Մանաստըրի կողմերը եւս քոմիթէճիները շարժման էին անցած: Բուն ցաւալի կէտը սա էր որ անոնք շատ մը պարզամիտներ միացուցեր էին այդ շարժման՝ «անգլիական եւ ռուսական նաւատորմները հիմա Պոլիս կուգան, չփախցնենք այս պատեհութիւնը» ըսելով: Այս ձեւով՝ անգամ մը եւս խորացած էր այն արիւնոտ վիհը, որ բացուած էր երկու ժողովուրդներու միջեւ:

— Մինչ Պոլսոյ մէջ այս անմեղ արիւնը կը թափէին, կուսակալութեանց մէջ եւս մեծ փորձանքներ ծայր տուած էին: Հայկական մեծ չէթէները, որոնք Զէյթունի, Սասունի մէջ ըմբոստացած էին — ու նոյն իսկ «հայկական դրօշ» էին պարզած իրենց գտնուած վայրերը,— սկսած էին ջարդեր սարքել շրջակայ Թուրք գիւղերուն մէջ: Այս արիւնոտ դէպքերը, որոնք հազարաւոր անմեղ Թուրքերու եւ Թուրք զինուորներու կեանքերը կը խլէին, ամբողջովին ձախողանքի պատմութիւնն մըն էին: (Ո՛րքան զարմանալի որ Համբարձում Պոյաճեան — «Համբարսում Պոյաճեան» որ բոլոր այս արիւնոտ շարժումներն էր կազմակերպած, ազատութենէն յետոյ Պոլիս է բերուած ու երեսփոխանութիւն է ըրած՝ օսմանեան Երեսփ. Ժողովին մէջ ... hէ՛յ կիտի անփութութիւն, հէ՛յ):

Այդ թուականէն սկսեալ՝ արիւնոտ դէպքերը այլեւս սահմանը անցած էին: Ամասիոյ, Թոքատի, Սվազի, Մուշի եւ Վանի մէջ յաջորդաբար ըսկսած էին ըմբոստութիւնը եւ յեղափոխական շարժումները:

— 1899ին Լա Հէյի մէջ «Հաշտութեան Խորհրդաժողովն» էր սկսած: Մինաս Զեզար (Զերազ) եւ ընկերները անմիջապէս կրթներ էին այդ խորհրդաժողովի դռներուն:

— Թուրքերը մեզ կը փճացնեն, մեր գոյութիւնը միայն մեր զէնքերով կը պահպանենք, օգնութիւն...

Ըսելով՝ սկսեր էին աղաղակել: Բայց հոդէ չէին յաջողած բան մը փրցնել:

— 1905ին, Ուրբաթի սելամլըքին, Ապտիւլ Համիտին ռումբ էին նետած: Բայց այդ շարժումէն ալ՝ 72 Թուրքերու, Իսլամներու եւ Քրիստոնեաներու ջարդ ու փշուր ըլլալէն ծագող ոճիրէ մը զատ ոչինչ շահած էին:

— 1906ը Կովկասի Հայերուն համար մեծ փորձանք մըն էր բացած ...: Ցարական Ռուսիան, այլեւս հայ ժողովուրդի ամբողջական բնաջնջման կը դիմէր: Կառավարութիւնը ամբողջովին կը գրաւէր հայկական բոլոր վաքըֆներն ու դպրոցները... Նոյնիսկ, այդքանով չբաւարարուելով, Բագուի Երեւանի, Նախիջեւանի, Շօշայի (Շուշի), Գաթսաքի (Գանձակ) նման քաղաքներու մէջ, ուր Հայերը խմբուած կ'ապրէին, տեղացի բնակչութիւնը գաղտնօրէն կը գրգռէր: Հայոց թաղերուն վրայ յարձակումներ կը կազմակերպուէին: Ու սա ահաւոր ձայնը կը լսուէր ցարին պալատին մէջ.

— Պէտք է քանդել Հայերուն բոլոր բոյները... պէտք է հիմնայատակ կործանել զանոնք:

Ու... կ'ընէին արդէն: Վերոյիշեալ վայրերուն մէջ, մէկ տարուան ընթացքին, ճիշդ 148 հայ գիւղեր քար ու քանդ եղած էին... 14,760 հայ ընտանիքներ թշուառութեան մէջ մահացած էին: Ու իրենց հողերը ազատած էին անոնք, որոնք սահմանը անցած եւ Թուրք հողերն էին ապաստանած:

— Մինչդեռ ... այդ միջոցին, Թուրքիոյ մէջ ազատութիւն հռչակուած էր: Ու, ազատութեան հռչակումէն ծնած հրճուանքը բաւարար էր եղած՝ Թուրքերուն՝ մոռցնել տալու համար անցեալի ամբողջ չարիքն ու մեղքը: Երկրին ամէն կողմը կատարուած խրախճանութեանց միջոցին՝ Թուրքերը անմոռանալի անկեղծութիւն մը ցոյց տուած էին Հայոց նըկատմամբ: Ու ոչինչ խնայած էին, այս կերպով, իրենց նախկին «բարեկամութենէն, վստահութենէն ու սէրէն»...: Իբրեւ մեծ ճշմարտութիւն՝ ըսենք նաեւ թէ՝ Թուրք Հայերէն շատեր ալ նոյն կերպով փոխադարձած էին Թուրքերուն: Ալ հրաժարած էին ընթրիկներէ, ու կը ցանկային վերադառնալ այն մաքուր ու ուղղամիտ կեանքին, որ ճիշդ եօթը դար շարունակուած էր երկուազգերու միջեւ: (Այսօրուան նման մեր աչքերուն առջեւն է: Առաջին ընտրական խրախճանքներուն, Բերա, սպիտակ մօրուքով հայ քահանայ մը, քարոզած ատեն, լալագին երեսն ի վար պառկեր ու, —— անկեղծութեամբ մը՝ որմէ կեղծիքի ոչ մէկ հետք կը զգացուէր,— համբուրելով գետնի հողն ու քարերը, պոռացեր էր.

— Ո՛վ ազգ ... Մենք այս հողերուն վրայ մնանք: Ու այս հողերուն տակ պէտք է թաղուինք:

Ու մեզ բոլորս հեկեկագին լացուցեր էր:

Հայերը սկսած էին լայնօրէն օգտուիլ այն ազատութենէն, զոր «մէշրութիէթ»ը կը պարգեւէր: Շատ մը դպրոցներ աւելցուցեր էին՝ արդէն իսկ գոյութիւն ունեցողներուն վրայ: Նոր նոր թերթեր կը հրատարակէին: Պոլսոյ մէջ, ինչպէս եւ Անատոլուի բոլոր անկիւնները քաղաքական ակումբներ կը բանային ... Թուրք երիտասարդներ ու Թուրք սպաներ կ'երթային Հայոց գերեզմանատուները եւ ճառեր կը խօսէին, ու կը սրբացնէին նաեւ այն հայ նահատակները որոնք «սրբազան նպատակին» համար մեռեր էին ... Դարձեալ կարգ մը Թուրք երիտասարդներ, զոհելով իրենց հանգիստը, թատրոններ, հանդէսներ, ներկայացումներ կը կազմակերպէին: Ու ատոնց հասոյթները կը յատկացնէին հայ աղքատներուն:

Այն Հայերը որոնք ուղիղ կը մտածէին, խոր երախտագիտութիւն մը կը զգային Թուրքերու կողմէ ցոյց տրուած այս առնական ու վեհանձն վերաբերումին համար:

(6)

(Թան - Միլլիէթ)

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱ ԵՒ ԶՕՀՐԱՊԻՆ ՏԻԿԻՆԸ

«ՀԱՅԵՐՈՒ ՏԱՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ ՄԻՇՏ ԳԱՂՏՆԻՔ ԿԸ ՄՆԱՅ»
(ԷՋ ՄԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՆԴՐԷՆ)

Իր յուշերու կարգին, Հիւսէյին Ճահիտ կը գրէ «Ենի Կիւն»ի մէջ.—

Անատոլուի մէջ կազմուած ազգային կառավարութիւնը իր ամէնէն նեղ վայրկեաններուն անգամ, չմոռցաւ այն հայրենակիցները որ արտասահման ղրկուած եւ բանտարկուած էին, եւ տեւական ձեռնարկներու շնորհիւ յաջողեցաւ մեզ ազատել Մալթայէն: Այս լուրը մեզի հաղորդուեցաւ 15 Մարտ 1921ին: Շատ չանցած, երկրորդ հեռագիր մը փճացուց մեր զգացած հրճուանքը.— Հայերը Պերլինի մէջ սպաննած էին Թալէաթը:

Աչքիս առջեւ պատկերացաւ Թալէաթ, իր շատ ուշիմ եւ վճռական աչքերովը, իր կենդանի աչքերովը, որոնցմէ կեանք կը ժայթքէր: Ամբողջ անցեալը մէկ վայրկեանի մէջ անցաւ երեւակայութեանս առջեւէն: Թալէաթ, որ բռնակալութեան շրջանէն սկսեալ այնքան պայքարած է այս հայրենիքի սիրոյն եւ ամբողջ կեանքը զոհած էր այս նպատակին համար, Թուրք հայրենակցի մը գնդակով, ոտքի տակ գլորած էր օտար երկրի մը մէջ ...

Ան կը սպասէր այս տեսակ վախճանի մը: Եթէ զգացած ցաւիս մէջ փոքր սփոփանք մը կայ, այդ ալ այն է որ հայրենիքի մասին յուսահատ վիճակի մը մէջ անգամ, ուր ապաստանած էր իբրեւ տարագիր եւ ծածկելով իր ինքնութիւնը, Թալէաթ իր ամբողջ գործունէութիւնը նուիրած էր իր երկրին: Ան տեսաւ Անատոլուի մէջ ծագած ազատութեան եւ անկախութեան արեւը եւ անտարակոյս իր մէջ զգացած ըլլալու էր յոյսի եւ երջանկութեան սարսուռի մը անցքը:

Հայ քոմիթէճիները առած էին իրենց վրէժը: Միայն թէ, սպաննելով անոնք որ հայկական տարագրութիւնը ծրագրելով եւ կատարելով փրկեցին Թուրքիան, Հայերը չկրցան վերակենդանացնել իրենց հին պատրանքները: Անոնց ըրածն էր հասարակ ոճիր մը, աւելորդ արիւնհեղութիւն մը:

Հայկական տարագրութիւնը կատարողները՝ վեր բարձրացան ամէն տեսակ անձնական քինէ, զզուանքէ եւ վրէժի մարդկային զգացումներէն անդամ լռեցնելու չափ կամքի ահաւոր ուժ մը ցոյց տուին եւ մինչեւ՝ երքին ապրելու խոճալը պաշտեցին: Ահա ասիկա է որ զանոնք կը մաքրէ, կը բարձրացնէ եւ մարդկային հոսանքներու մէջէն վեր կը հանէ:

Հայկական տարագրութեան գաղափարը ո՞ր նախնական ուղեղին մէջ ծնաւ եւ Թալէաթ ի՞նչ դեր ունէր անոր մէջ:

Առտու մը, կանուխէն հիւր մը եկաւ տունս: Տարիքոտ կին մըն էր.— Զօհրապին տիկինը: Չէր ճանչնար զիս, բայց իր ենթարկուած յուզումին եւ վախին մէջ՝ ինծմէ օգնութիւն մը ուզելու փութացած էր: Զօհրապը բռնուած է եւ կը ղրկեն Տիարպէքիր, պատերազմական ատեանին: Անատոլուի մէջ Հայերու տարագրութեան մասին առաջին պատմութիւնները սկսած էին արձագանգել Իսթանպուլ: Տիկինը կը խնդրէր որ միջամտեմ Թալէաթի մօտ, որպէսզի Զօհրապ չղրկուի Անատոլու:

Միասին սատրազամին տունը գացինք: Քունէն արթնցաւ եւ գիշերուան էնթարիովը եկաւ մեր քով: Թալէաթ փաշա որ կը գնահատէր Զօհրապին ուշիմութիւնը եւ շատ համակրելի (սէմփաթիք) կը գտնէր զայն, պարզապէս անտարբերութեամբ լսեց դէպքը. կարծես խնդիրը վերաբերէր ոստիկանական անկարեւոր դէպքի մը: Աշխատեցաւ պաղարիւնութեամբ հանդարտեցնել կինը եւ մխիթարել: Ըսաւ թէ հոգ ընելու չէ, թէ անպայման խնդիրը կը վերաբերի անկարեւոր եւ փոքր քննութեան մը, եւ մեզ հեռացուց (սավմաք): Տիարպէքիր գացող Զօհրապը այլեւս չվերադարձաւ:

Տարագրութեան էութիւնը եւ կազմակերպիչները միշտ գաղտնիք կը մնային մեզի համար: Այս մասին եղած հարցումները միշտ անորոշ պատասխաններ ստացան եւ կրկնուեցաւ այն հաւատքը թէ տարագրութիւնը կազմակերպուած բան մը չէր: Ամէն պարագայի, այդ ահաւոր որոշումը կարենալ տալու համար՝ պողպատէ կամք մը անգամ թեթեւ կուգայ:

Տարակոյս չկայ թէ Թալէաթ կարեւոր դեր մը կատարեց պատերազմին մեր մասնակցելու խնդրին մէջ: Արդէն, դէպքերը կամաց կամաց զայն դարձուցած էին երկրին ամէնէն ազդեցիկ եւ հեղինակաւոր մէկ անձնաւորութիւնը: Ան համոզուած էր թէ կարելի էր ոտքի վրայ պահել օսմանեան տկար (սարսախ) կայսրութիւնը, պայմանաւ որ յենակէտ մը ունենայ մեծ պետութեանց խմբակի մը մօտ: Իթթիհատ նախ Համաձայնական պետութեանց մօտ փնտռեց այդ յենակէտը, եւ երկար ատեն պտտեցաւ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի բարեկամութեան ետեւէն. բայց ամէն մարդ նեղացուցիչ ընկեր մը կը նկատէր քայքայման դատապարտուած օսմանեան կայսրութիւնը եւ փափկօրէն կը հեռանար անկէ: Ֆրանսայի զինակիցը՝ ցարական Ռուսիան զօրաւոր արգելք մըն էր, Համաձայնական պետութեանց մօտ օգնութիւն մը գտնելու տեսակէտով: Գերմանիան ալ Թուրքիան կը պաշտպանէր միայն անոր համար որ տնտեսական շահագործման ասպարէզ մըն էր. եւ միայն այնքան կ՚օգնէր, որքան պէտք էր այս նպատակին համար:

Երբ անխուսափելի դարձաւ ընդհանուր պատերազմին ծագումը, Գերմանիա ստիպուեցաւ «զինակից» տիտղոսը շնորհել օսմանեան կայսրութեան: Մերիններն ալ չորս ձեռքով փարեցան այս առիթին:

Գերմանիոյ հետ զինակցութեան կնքումէն յետոյ, Իթթիհատի մէջ փոքր խմբակ մը սկսաւ պայքարիլ ի նպաստ այն տեսակէտին թէ գոնէ պատերազմին չմասնակցինք: Կատարուած իրողութիւնը վերջ տուաւ այս բոլոր ընդդիմութեանց:

Պայրամէն օր մը առաջ էր: Պապը Ալիի մէջ տեսայ Թալէաթը: Ըսաւ թէ նաւատորմը Սեւ ծով ելած է եւ կը վախնայ որ միջադէպ մը պատերազմի տեղի կուտայ: Ասիկա ըսած ատեն, աչքերուն խորը հեղնանքի այնպիսի փայլ մը կար որ, ներսէս ըսի թէ հաւանաբար արդէն ծագած է պատերազմը:

Ասիկա զուգադիպութի՞ւն մըն էր: Ծովակալ Սուխոն, միայն Վիլհէլմէն առած հրամանին վրա՞յ է որ պատերազմական վիճակ մը առաջ բերաւ Սեւ ծովի մէջ: Չեմ կարծեր, թէեւ որ եւ է նիւթական փաստ չունիմ, բայց համոզուած եմ որ Թալէաթ եւ Էնվէր կ՚ուզէին այդ միջադէպը: Իրենց այս քայլին մէջ, անոնք միայն հայրենիքին օգտակար ըլլալու մտածումէն տարուեցան: Երբեք չխորհեցան իրենց անձը, եւ այդ նպատակին սիրոյն մեռան ...

ՏԽԱՂ

Երիտասարդ մը այրի կնոջ մը հետ ամուսնացած էր. կինը ամէն ժամանակ իր հանգուցեալ ամուսնոյն բարեմասնութիւնները կը յիշէր.

— Քեզի բան մը ըսե՞մ, երանի թէ ողորմած հոգին քեզ միասին տանէր:

— Ըսել է մեռնիլս կ՚ուզես:

— Դուն քու սիրածիդ քովը կ՚ըլլայիր, ես ալ հանգիստ կ՚ընէի:

կերպով, վեղար ի գլուխ, որուն վրայ կը շողար ադամանդեայ խաչը:

— Ձգէ որ բոլոր Մխիթարեաններուն, եւ արտասահմանի զաւակներուս կարօտը առնեմ, ըսաւ զիս ողջագուրելով:

Վառել տուեր էր դահլիճին բոլոր ջահերը: Մտերմական երկար խօսակցութիւն մը ունեցանք: Յետոյ ինքն իսկ առաջնորդեց զիս հին շէնքի դահլիճը, ուր կաթողիկոսական գահը կայ եւ որ զարդարուած է պարսկական ոճով: Գահին մօտ կախուած էին վերջին երեք կաթողիկոսներուն՝ Խրիմեանի, Իզմիրլեանի եւ Սուրէնեանի մեծադիր նկարները:

Խորէն Ա. երկարօրէն հետաքրքրուեցաւ արտասահմանի հայութեամբ, եւ իր հայրական օրհնութիւնները ղրկեց: Ըսաւ թէ նպատակ ունի Էջմիածինը նորոգելու եւ կը սպասէ Գարեգին արք.ի դարձին:

Ամբողջ Միաբանութիւնը 20 հոգիէ կը բաղկանայ, զանազան գաւառներէ եկած ծերուկ քահանաներն ալ միասին հաշուելով: Ամէնէն երիտասարդ միաբանը 48 տարեկան է ներկայիս: Կ՚ապրին շատ համեստ: Վանապատկան երբեմնի ջաղացքին հասոյթն է միաբանութիւնը ապրեցնողը: Միաբանները անշուշտ իրենք ալ կ՚աշխատին: Արդէն Հայաստանի մէջ ամէնուրեք աչքիդ կը ցցուի սա վերտառութիւնը թէ «Ով որ չաշխատիր՝ պիտի չուտէ»: Կաթողիկոսարանի նոր շէնքը՝ զոր Մանթաշեւ էր շինել տուած՝ այժմ վերածուած է ձիաւոր սպաներու զօրանոցի:

Ձեռագրատունը Էջմիածին կը մնայ, թէեւ ծրագիր կայ զայն ալ Երեւան փոխադրելու:

Վերջացնելէ առաջ ձեզ ըսեմ որ հաւատք ունեցէք հայ ժողովուրդի կորովին ու տոկունութեան վրայ: Ան ընդունակ է ամէն դժուարութեան ու փորձութեան դիմադրելու: Կեանքը հասունցուցած է զինքը, ու եփած է ու կ՚եփէ այն գործիչները որ իր ծոցին մէջ կը գործեն:

ՀԱՄԱԶԳԵՍՏԻՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

— Եթէ Կէօթէ ապրէր այսօր, Հիթլերական պիտի ըլլա՞ր:

Այս օրերուս այս հարցումը մէջտեղ դրուեցաւ աշխարհիկ սրահի մը մէջ: Գրեթէ ամէնքը պատասխանեցին ժխտականով: Մէկը սակայն դիտել տուաւ.

— Բայց ան տարօրինակ կերպով կը սիրէր համազգեստները, նոյն իսկ եւ մանաւանդ եթէ դպրոցականները կրէին զայն: Կ՚ըսէր թէ մարդիկ պէտք է տղայութենէ վարժուին, որովհետեւ այդ կերպով, այսինքն՝ համազգեստաւոր վիճակով՝ ունակութիւն պիտի ստանային ընկերութեան մէջ ապրելու, ամբոխին հետ շփոթուելու, միեւնոյն նպատակին համար աշխատելու: Կ՚ըսէր նաեւ որ իրենց կեցուածքը այդ կերպով աւելի անթերի, կոկիկ պիտի ըլլար եւ համազգեստի պիտի վարժեցնէր զիրենք զինուորական պատրաստութեան:

— Բայց ի՞նչ կ՚ըսէք այդպէս, ըսաւ ներկաներէն մէկը: Հիմակուընէ մատաղ տղոց մէջ զինուոր տեսնելո՞ւ վարժուինք:

— Անշուշտ, պատասխանեց մեծանուն Գերմանացին, այս մասին համոզում գոյացնելու համար՝ կը բաւէ նայիլ անոնց խաղերուն, եւ տեսնել, թէ որչափ կը սիրեն ծառ մը առնել յարձակումով:

Կարճ կապելով, ըսաւ մէկը ժպիտը շրթունքին, եթէ Կէօթէ հիմա ապրէր, Հիթլեր պիտի ըսէր անոր Նափոլէոնի բառը.— «Դուք մարդ մըն էք, պարոն Կէօթէ ,vous êtes un homme,monsieur Goethe.

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Թէյասեղան

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Ամսոյս 18ին կիրակի իրիկուն տեղի ունեցաւ Ֆ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղի նորակազմ վարչութեան սարքած թէյասեղանը «Հայ ակումբ»ի մէջ:

Սրահը մինչեւ դուռը լեցուած էր: Ա. մասը սկսաւ ներկայացումով մը «Երեք քաջեր», պատրաստուած սան-սանուհիներուն Միութեան կողմէ, Տիկ. Էլ. Բիւզանդի ղեկավարութեամբ: Թէեւ բոլորն ալ անփորձ ու նոր բեմ բարձրացող պատանիներ էին, բայց խաղը անցաւ շատ յաջող:

Սանուհիներու կողմէ եղան արտասանութիւն եւ մեներգ, որոնք նոյնպէս յաջող էին: Թաթուլ Արզաք ներկայացեց մէկ քանի հայկ. գեղեցիկ կտորներ:

Բ. մասը սկսաւ Պ. Անմահեանի եւ Պ. Ոսկեանի նուագով: Մէջ ընդ մէջ կը նուագէին ռազմաշունչ ու ազգային երգեր, որոնց կ՚ընկերանար սրահին ժողովուրդը խանդավառ մթնոլորտ մը ստեղծելով:

Ներկաներու փափաքով օրուան սեղանապետ ընտրուեցաւ Պ. Ճանկէօզեան, որ կառավարեց ամբողջ սրահին բազմութիւնը, ինչ որ բաւական դժուար էր:

Պ. Ճանկէօզեան խօսքը տուաւ Տիկ. Էլլէն Բիւզանդի, որ բացատրեց Կ. Խաչի կարեւորութիւնը, անոր կատարած այն դժուարին գործը: «Այս նեղ պայմաններուն մէջ, հերոսութիւն պէտք է համարել ինչ որ կ՚ընէ Կ. Խաչը: Ահաւասիկ ութ տարի է որ գոյութիւն ունի Ալֆորվիլի Կ. Խաչը եւ որուն պատկերը կը տեսնէք այստեղ թէ ինչքան անդամ-անդամուհիներ ու համակիր բազմութիւն մը ունի կողքին: Այլ եւս անկարելի է այս կազմակերպութիւնը քայքայել, քանի որ ան օղակուած է շատ ամուր շղթաներով»: Երկրորդ խօսողն եղաւ տեղւոյն հայերէնի ուսուցչուհի Տիկ. Խաչիկեան: Տիկինը պարզ ու հասկնալի ոճով շնորհաւորեց նորակազմ վարչութիւնը, որ այդ գեղեցիկ թէյասեղանը սարքելով առիթը տուած էր հայ ժողովուրդին, վայելելու ուրախ ժամեր, օրուան հոգերն ու մտատանջութիւնները մոռնալով: Ու յորդորեց ներկաները որ իրենք ալ լծուին գործնական աշխատանքի եւ ոչ թէ ամսավճար մը տալով իրենց պարտականութիւնը կատարած համարին եւ ամբողջ գործը ձգեն վարչութեան անդամուհիներուն վրայ, որոնք նոյնքան յոգնած ու ծանրաբեռնուած են իրենց անձնական գործերով:

Դպրոցի մասին տեղեկութիւններ տալով թելադրեց որ ծնողքները քիչ մը աւելի հոգածու ըլլան իրենց զաւակներու հայեցի դաստիարակութեան համար, զանոնք օր առաջ արձանագրել տալով: Երրորդ խօսողն էր Պ. Արըճեան, որ բացատրեց վարչութեան կատարած գործը: «Պատերազմի ժամանակ մինակ հրամանատարը չէ որ կը շահի յաղթութիւնը, այլ եւ կռուող զինուորը: Եթէ ան չկարենայ քաջաբար կռուիլ, ինչ կ՚ընէ հրամանատարը առանձին: Այնպէս ալ վարչութեան անդամները»: Դպրոցի երկրորդ ուսուցչուհի տիկ. Սիմոնեան արտասանեց գեղեցիկ կտոր մը Սիամանթոյէն, արժանանալով բուռն ծափերու:

Դերասան Պ. Ուզունեան իր երգախառն ֆանթէզիներով, ժողովուրդը կուշտ ու կուռ խնդացուց: Նոյնպէս Պ. Յակոբ Մինասեան:

Շատ երկար պիտի ըլլար թուել մէկ մէկ անունները բոլոր այն երգիչ երգչուհիներուն, որոնք իրենց ձայներով ու մեներգներով հոգեկան վայելք պատճառեցին: Ժողովուրդը շատ ոգեւորուած էր եւ չէր ուզեր բաժնուիլ այդ խանդավառ մթնոլորտէն:

Պ. Ճանկէօզեան վերջին խօսքը տուաւ վարչութեան ատենապետուհի տիկ. Խանումիկ Պետրոսեանի, որ շնորհակալութիւն յայտնեց ներկաներուն որոնք միշտ օգնած են վարչութեան իրենց նուէրներով: Տիկ. Էլլէն շնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր անոնց որոնք իրենց մասնակցութիւնը բերած էին թէյասեղանին,— Տէր եւ Տիկ. Թէնէքէճեաններու եւ Տէր եւ Տիկ. Ոսկանեաններուն, որոնք իրենց ճերմակ գոգնոցները կապած մինչեւ վերջ թէյ կը մատակարարէին հիւրերուն:

Ժողովուրդը հիւրասիրուեցաւ թէյով եւ խմորեղէններով: Ժամը 1ն էր դեռ չէին ուզեր հեռանալ:

Ապրին Ալֆորվիլի Կ. Խաչի անդամուհիները:

Ներկայ մը

ՏԽԱՂ

Տիկինը.— Մետաքս շապիկս, որ քանի օր է կը փնտռէի, ահա քու սնտուկիդ մէջ կը գտնեմ:

Սպասուհին.— Բարեբախտութիւն է որ գողցուած չէ, տիկին, ինչպէս կը կարծէիք:

ԴԱՇՆԱԿՆԵՐԸ ՍԱՆՋԱՐՋԱԿ ԴԱՐՁԱՆ

Պոլսոյ Սօն Փօսթա թերթը կը գրէ այս խորագրին տակ.— Հայերէն թերթերը կը շարունակեն իրենց հրատարակութիւնները Իսքէնտէրունի մասին:

Ծանօթ Դաշնակ կուսակցութեան պատկանող կարգ մը անձեր իրենց գործունէութիւնը շատցուցած են Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ մէջ: Այդ նահանգին անկախութեան դէմ քարոզութիւն ընող Դաշնակները, հիմա ալ սկսած են հրատարակութիւն ընել իրենց թերթերով:

Ի մէջ այլոց Փարիզի դաշնակ օրկան «Յառաջ»ը կարգ մը ցափոտուքներ դուրս կուտայ.— «Անկարելի է, կ՚ըսէ, կարեւորութեամբ նկատի չառնել Իսքէնտէրունի մասին Թուրք մամուլին ըրած հրատարակութիւնները: Թուրքիա իր մասնաւոր նպատակներուն գետինը միշտ պատրաստած է այսպէս լրագրական հրատարակութիւններով եւ անոնց տուած վճարանութեան ազատութեամբ:

Այս խնդրին մէջ ալ աչքի կը զարնէ այդ կէտը: Պայքարը երեւութապէս ուղղուած է Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ դէմ, բայց Թուրքիա չի գոհանար Ֆրանքլէն Պույեոնի դաշնագրին տրամադրութեանց գործադրութեամբ, այլ կ՚ուզէ որ իր հովանաւորութեան(!) տակ անկախութիւն տրուի Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ: Եւ այս անկախութիւնը չի բաղկանար միայն հողամասի մը յափշտակումէն (?), այլ միաժամանակ նոր դաւ (?) մըն է Սուրիոյ մէջ տեղաւորուած Հայերուն դէմ»:

«ՅԵՏԱԴԻՄԱԿԱՆԻ ՄԸ ԱՐԱՐՔԸ ՊՈՒՐՍԱՅԻ ՄԷՋ»

Ճումհուրիէթի Պուրսայի թղթակիցը կը հաղորդէ թէ տեղին Մուսթաֆա Քէմալ փաշա գաւառակին մէջ կարգ մը որոշ տուներու դուռներուն վրայ ձեռագիր թուղթեր փակցուած են հետեւեալ գրութեամբ. «Կրօնքնիդ մի մոռնաք»:

Դէպքը Պուրսայի մէջ իմացուելուն պէս, կուսակալը Մուսթաֆա Քէմալ փաշա մեկնած է, անձամբ քննութիւն կատարելու համար: Դէպքի մասին մանրամասնութիւններ չկան: Կը կարծուի թէ յետադիմականի մը գործն է եղածը:

ՏԽԱՂ

— Աղէկ որ եկար, ի՞նչ որս բերիր տեսնեմ:

— Սիրելիս, շատ որս կար, բայց մեղքցայ զարնելու:

—Կենդանիները մեղքնալուդ զիս մըտածէիր, անօթի քեզի կը սպասեմ, գոնէ ծախու առնէիր, ինչպէս միշտ կ՚ընես որսէն դարձիդ:

✕

— Պարոն, եկած եմ ձեր աղջկան ձեռքը խնդրելու:

— Շատ լաւ, ի՞նչ պայմանով:

— Շատ պարզ է, բնականաբար կարեւոր դրամօժիտով մը:

— Այդ երկու պայմաններդ միասին ընդունելի չեն, կամ մէկը կամ միւսը:

— Ուրեմն, պարոն, միայն դրամօժիտը տուէք:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (17)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Պատերազմէն անմիջապէս առաջ Անգլիոյ նաւաշինարանները ապսպրանքներ ստացած էին օտար պետութեանց կողմէ. օրինակ կարգ մը յածանաւեր, մարտանաւեր, եւ պահականաւեր պատրաստութեան մէջ էին Թուրքիոյ, Յունաստանի, Պրազիլիոյ եւ Չիլիի համար: Ամէնէն կարեւոր ապսպրանքը տուած էր Թուրքիան որուն երկու յածանաւերէն մէկուն՝ «Րէշատիէ»ի շինութիւնը գրեթէ աւարտած էր երբ յանկարծ պատերազմը պայթեցաւ: Ծովակալութիւնն ու նաւաշինարանին վարչութիւնը անհնարին դժուարութեան մը մատնուեցան օգոստոսի սկիզբը որովհետեւ հինգ հարիւր Թուրք նաւաստիներ արդէն Անգլիա եկած էին «Րէշատիէ»ն Թուրքիա տանելու համար: Կառավարութիւնը անմիջապէս հրահանգ տուաւ նաւաշինարանին որպէսզի Թուրքերը նաւ չմտնեն. այսպէս անոնք կրնային «գրաւել» զայն եւ Թրքական դրօշը պարզել անոր վրայ:

Ուինսթըն Չըրչիլ հետեւեալ տողերը կը գրէ իր յիշատակներուն մէջ, այս դէպքին մասին.—

«Յաճախ ամբաստանած են զիս թէ երկու յածանաւերուն գրաւումը մէկն էր այն պատճառներէն որոնք Թուրքիան պատերազմի մղեցին երեք ամիս ետքը: Հիմա այլ եւս ծանօթ է մեզի որ Գերմանացիները յուլիս 24էն սկսեալ բանակցութիւններ կը վարէին Իթթիհատականներուն հետ՝ Թուրքեւգերման զինակցութիւն մը կնքելու նպատակով ու ծանօթ է նաեւ որ այդ զինակցութիւնը ստորագրուած էր օգոստոս 2ին»:

Խելքը գլուխը Անգլիացի մը չէր կրնար ուրանալ որ Չըրչիլ այդ օրերու ծովային նախարարը շատ չիտակ քայլ մը առած էր Անգլիոյ պատմութեան ամէնէն ճակատագրական մէկ բոպէին՝ հրամայելով թրքական նաւերուն գրաւումը: Գերմանացիները մօտաւորապէս գիտէին թէ այդ յածանաւերը պատրաստ էին արդէն եւ հաւանաբար այնպէս մը կարգադրած էին որ անոնք կէս ճամբան պիտի միանային Կէօպէնին եւ Պրէսլաուին: Եւ սակայն բախտը ծուռ նայեցաւ իրենց:

Ինչպէս ըսի, Գերմանիոյ Գաղտնի Սպասարկութիւնը բացարձակապէս գաղտնի պահեց Թուրքեւգերման զինակցութիւնը եւ Մեծն Բրիտանիա համաձայն միջազգային օրէնքին, չէզոք պետութեան մը իրաւունքները բռնաբարած չըլլալու մտահոգութիւնով թոյլ տուաւ որ «Կէօպէն» ու «Պրէսլաու» յածանաւերը փախուստ տան Միջերկրականի մէջ: Միեւնոյն ժամանակ, սակայն, գերման դեր-ծովակալ Զուշէն իր նաւաբաժինով ապաստանած էր իտալական ու աւստրիական ջուրերուն մէջ՝ մօտէն հետեւելու համար բրիտանական ծովային ինթէլլիճընսին գործունէութեան, հակառակ որ մենք այդ թուականին տակաւին պատերազմ յայտարարած չէինք:

1914 յուլիս 30ին Միջերկրականի անգլիական ծովակալը՝ Սըր Պարքլի Միլն հետեւեալ հեռագիրը կը ստանար ծովակալութենէն.—

«Հաւանական կը թուի որ եթէ պատերազմ ծագի եւ Անգլիա ու Ֆրանսա մասնակցին, Իտալիա չէզոքութիւն պիտի պահէ, իսկ Յունաստանը կարելի է դաշնակից ընել մեզի: Սպանիան ալ բարեկամաբար պիտի վարուի կամ թերեւս դաշնակից պիտի ըլլայ: Այսուսանդերձ Իտալիոյ դիրքը շատ որոշ չէ եւ ստիպողաբար կը թելադրենք որ ձեր նաւաբաժինը լուրջ կերպով չբռնուի աւստրիական նաւատորմին հետ մինչեւ որ ճշդենք Իտալիոյ դիրքը: Ձեր առաջին գործը պիտի ըլլայ օգնել Ֆրանսացիներուն որպէսզի անոնք կարենան փոխադրել իրենց ափրիկեան բանակը, կրնաք ձեր պաշտպանութեան տակ առնել փոխադրանաւերը եւ ի հարկին յարձակիլ առանձին նաւերու մասնաւորաբար Կէօպէնի վրայ: Հեռագրով լուր պիտի տանք ձեզի թէ երբ պէտք է խորհրդակցիք ֆրանսացի ծովակալին հետ: Առ այժմ յարձակում մի գործէք զօրաւոր մարտանաւերուն վրայ մինչեւ օժանդակութիւն չստանաք Ֆրանսական նաւատորմէն: Ձեր նաւերուն արագութիւնը բաւական է որպէսզի դուք որոշէք ընդհանուր ճակատամարտի մը վայրկեանը: Զգուշութեամբ չարժեցէք եւ յոյս ունինք որ շուտով պիտի զօրացնենք Միջերկրականի բրիտանական նաւատորմը»:

Օգոստ. 4ի առտուն կանուխ Միջերկրականի ընդհանուր հրամանատարը հետեւեալ անթելը կ՚ուղարկէր ծովակալութեան.

— «Ինտոմիթըպլ, Ինտիֆէթիկըպլ զրահաւորները հսկողութիւն կը կատարեն Կէօպէն եւ Պրէսլաու յածանաւերուն վրայ աստիճան 37,44 հիւսիս եւ 7.56 արեւելք»:

Պէտք է յիշել որ օրուան այդ ժամուն Գերմանիոյ յանձնուած ծանուցագրին պայմանաժամը լրացած չէր տակաւին: Օգոստ. 4ն էր եւ մինչեւ կէս գիշեր Կէօպէնն ու Պրէսլաուն յարձակումի ենթակայ չէին եւ կրնային փախուստ տալ: Իրականին մէջ այս երկու յածանաւերը նպատակ չունէին յարձակելու Ֆրանսական փոխադրանաւերուն վրայ եւ կը յառաջանային արեւելեան ուղղութեամբ, հաւանաբար դէպի Պոլիս: Պէտք է խոստովանիլ որ անոնք յաջողեցան փախչիլ մեր ձեռքէն՝ շնորհիւ իրենց արդիական մեքենաներուն եւ արագութեան: Այս դէպքին մէջ գլխաւոր յանցաւորն է արտաքին նախարարութեան գաղտնի սպասարկութիւնը որ չկրցաւ ժամանակին երեւան հանել Գերմանացիներուն գաղտնիքը՝ բրիտանական նաւատորմին լուր տալու համար:

Տարտանէլի համաձայնութիւնը որ կ՚արգիլէր օտար մարտանաւերու անցքը նեղուցներէն, սքանչելի պատեհութիւն մըն էր միանգամ ընդմիշտ խզելու համար Թուրքեւգերման բարեկամութիւնը: Պոլսաբնակ Անգլիացիները մեծ յոյս ունէին որ բրիտանական զօրաւոր նաւաբաժին մը մայրաքաղաք պիտի հասնէր, պահանջելով որ երկու փախստական յածանաւերը անձնատուր ըլլային: Երբ անգլիացի ծովակալը արտօնութիւն ստացած ըլլար արտաքին նախարարութենէն, մինչեւ Պոլիս պիտի հալածէր Կէօպէնն ու Պրէսլաուն եւ պիտի ընկղմէր զանոնք Վոսփորի ջուրերուն մէջ:

ԳԱՂՏՆԻ ՍՊԱՍԱՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ԽԱՂԱՂԱԿԱՆԻ ՄԷՋ

1914ի նոյեմբերի սկիզբը «Թայմզ» հետեւեալ տեղեկութիւնը կը հրատարակէր.—

(Շար.)

Հայ ։

Տեղական թերթերը գովեստով խօսեցան Հայոց բռնած դիրքին մասին, միայն «Էլ- Շէպապ» թերթն էր որ յարձակեցաւ Հայոց վրայ, գրելով թէ բազմաթիւ Իսլամներ դաշունահարուած են Հայոց կողմէ ։

*** Կայէնի քրքիջով մը, Թուրքը կ'ուզէ խուճապ ստեղծել տակաւին ։ Ահա թէ ինչ կը հեռագրեն Պոլսոյ Թուրք թերթերուն, Քիլիսէն ․—

ԱՐԱԲ ԵՒ ՀԱՅ ՆՈՐ ԸՆԴՀԱՐՈՒՄԻ ՎԱԽ

ՔԻԼԻՍ, 21 (Թ․) ․— Հալէպի մէջ մեծ ջղայնութիւն կը տիրէ եւ վախ կայ որ նոր ընդհարումներ կը ծագին Արաբներու եւ Հայերու միջեւ ։ Հայ երեւելիները գրեթէ ամբողջովին մեկնած են Հալէպէն ։ Անկարելի է մեղմացնել Արաբներու թշնամութիւնը Հայերուն հանդէպ ։ Կը կարծուի թէ այս անգամուան ընդհարումը աւելի ահաւոր պիտի ըլլայ ։ Այս առթիւ բուռն վիճաբանութիւններ սկսած են արաբական մամուլին մէջ ։ Թերթերը կ'ըսեն թէ Ֆրանսացի Փաշականները գաղտնի դեր մը կատարած են տեղի ունեցած ընդհարման մէջ, դրամ ծախսելով ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ, Ը․ ՏԱՐԻ 1937

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ՝ Մարսէյլ Միութեանս Գրադարան-Ընթերցարանը, 5 Rue de l'Eclipse, *Միութեանս բոլոր անդամներուն եւ հետեւեալ հասցէներուն քով․—*

Ապսպրանքներու համար դիմել՝ G. Djarayan, 5 Rue de l'Eclipse, Marseille

Մարսէյլ, *Ն. Գակոսեան,* 49 Rue Nationale

Փարիզ, *Հրանտ Սամուէլ,* 51 Rue Mr. le Prince (6)

Տեսին եւ Լիոն, *Վ. Հիւսեան,* 3 Rue Tellier, Décines, Isère

Վալանս, *Ղ. Գալուստեան,* 58 Rue Bouffier, Valence, Drôme

Սէնթ'Էթիէն, *Վ. Խրիմեան,* 34 Rue des Frères Chape. St. Etienne

Վիեն, *Ն. Խաչիկեան,* 124 Rue Lafayette, Vienne, Isère

Նիս, *Գ. Շէհրէրեան,* 55 Bd. de la Madeleine, Nice. A. M.

Կարտան, *Լ. Գայաճանեան,* Puits Bivert

Ալժէրի, *Պ. Արզումանեան,* Hôtel Atlas, Blida, Algérie

Պորտօ, *Ա. Թէնտէրեան,* Rue Ed. Vaillant, Cenon, Gironde

Պէյրութ, *Խ. Ազնաւորեան գրատուն,* Bab Yacoub, Beyrouth

Աբատան, *Ս. Աբգարեան,* P. O. Box 22, Abadan, Iran

Շամ, *Ա. Լօշխաճեան,* Hart. Djanvar, 32 Bay Charky, Damas

Գամիշլի, *Ա. Սիրունեան*

Պաղտատ, *Տքթ. Գ. Կարապետեան.* Surgeon-Deutist, Bagdad

Կրընոպլ, *Տիգրան Ալիքեան,* 9 Ave Giers

Պասրա, *Ռսկ. Ծնունդեան,* Seef st. Basrah, Irak

Պէյրութ, *Ա. Հօրիմեան,* Photo Mourad, Rue Gouraud

Փոն տ'Օպան, *Ա. Կարապետեան,* Chez M. Chaberte

Շարվիէօ, *Ստ. Թիւրքմէնեան,* B. H. 84 Charvieu

Հալէպ, *Խ. Քրքէսէլեան,* 22 Rue Boustan Kulab, Alep, Syrie

Ամերիկա, *Պ. Պալեան,* 119 P. O. Box, Milford, Mass.

Լա Սիօթա, *Ս. Սարգիսեան,* 2 Rue Foces, La Ciotat

Թեհրան, Journal «Alik» Téhéaran Ave. Postkhaneh

Թուլուզ, *Ղ. Մարկոսեան,* 36 Pl Lucas, Toulouse, H. G.

Աբթ, *Թ. Պաղտասարեան,* 11 Pl. des 4 Poulies, Apt Vaucluse

Ռոման, *Ս. Պիլալի,* 5 Rue Puy, Romans

Բօլլէն, *Մատոյեան,* Usines Berles Carrelage

Ժնեւ, *Խ. Թորոսեան.* Բիւժէ Սու Արժան, *Մանասէլեան.* Կրաս, *Գրիգորեան*

Aix, *Գ. Աւետիսեան,* 3 Rue Emerie-David ։

Նաեւ Մարսէյլի եւ արուարձաններու դաշնակցական Ակումբները եւ բոլոր դաշնակցական Թերթերու խմբագրատունները։

Բացման հանդէս

«Հայ Արծիւ» (l'Aigle d'Arménie) Ակումբի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ նորակազմ Ակումբի բացման հանդէսը տեղի պիտի ունենայ 7 Նոյ. կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին.

7, Salle Tublerի մէջ, 19 rue de la Pompe, փարիզ

ցերեկոյթի պատշաճ զգեստ պարտաւորիչ է. ի հարկին գոց գոյն զգեստ կրել ընդունելի է։ Առանց հրաւիրագրի մուտքը արտօնուած չէ։ Հիւրասիրութիւն առանց դրամի։

վարչութիւն «Հայ Արծիւ» Ակումբի 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ․ ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի պարգեւախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը․—

1060, 32, 129, 9643, 217, 329, 485, 811, 875, 104, 466, 813, 147, 269, 42, 830, 910, 511, 867, 528, 1050, 22, 1069, 660, 462, 520, 985, 486, 754, 242, 31, 844, 1053, 558, 490, 472, 352, 105, 610, 38, 973, 862, 152, 495, 26, 1052, 940, 943, 867, 601։

Շահողներէն կը խնդրուի վերջին անգամ ըլլալով, մինչեւ նոյեմբեր 30, դիմել Օր․ Պետրոսեանի, 6, Rue de Trétaigne, Paris (18), *ստանալու համար իրերը։*

Վերոյիշեալ թուականէն յետոյ, դիմումները նկատի չեն առնուիր ։

Մասնաճիւղի վարչութիւն

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ-ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը, վաղը հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ կարեւոր օրակարգ։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 30 Հոկտ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը 29 Հոկտ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, Շահրիկեան սրահին մէջ, 5 rue de l'Eclipse։ Ներկայ ըլլալ անդամատետրով։ կարեւոր օրակարգ։

ՑԵՐԵԿՈՅԹ_ԵՐԵԿՈՅԹ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած

Փարիզի Հար. Շրջանի Յառաջդիմասիրաց Միութեան կողմէ

Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

15 *Նոյ. կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր։*

150 Route d'Orléans, Bagneux

Աշակերտութեան կողմէ երգեր, արտասանութիւն։

Կը ներկայացուի առաջին անգամ ըլլալով

ԿԱՐԵՒՈՐ ԺՈՂՈՎ ՄԸ (կատակերգութիւն մէկ արար)

ԹԱՌ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ — ԱԺԱՆ ՊՈՒՖԷ

Գին 3 ֆրանք։

ԲՌՆՈՒԱԾ ՕՐԵՐ

Ֆրանսահայ Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կազմակերպած է

Պարահանդէս

6 դեկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4—12

Salle Victor Hugo, 46bis rue St. Didier

«Պտուղի Օր»

դեկտ. 27ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2—12

Ռուսական եկեղեցիանոցի սրահին մէջ, 26 Ave. de Tokio

Կը խնդրուի նկատի առնենալ այդ թուականները չխաչաձեւելու համար։

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան **Ֆ Լ Օ Ր Ի Ա**

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մեթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ — **Հեռաձայն Danton : 52 73**

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ :

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին հայերէնի եւ հայոց պատմութեան դասընթացքը կը վերաբացուի 5 նոյ. բինգշաբթի առաւօտ ժամը 9ին, Maison Mutualité, 24 rue St. Victor։ Նախօրօք արձանագրուիլ հետեւեալ հասցէին. Օր. Դոլըճեան, 5 rue Mayran, փարիզ. հեռաձայն՝ 46-52. Այս տարի աշակերտներէն կը գանձուի 4 ֆր. ամիսը, ծախքերու համար։ ընտանիքի մը մէկէ աւելի երախաներու համար մասնաւոր զեղչ։ դասերը տեղի կ'ունենան ամէն հինգշաբթի առաւօտեան ժամը 9—12։

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Տքթ. Ալլահվէրտի Որդի փոխադրուած է՝ **27 Ave. de Versaill s, Paris** (16), **Tél. Jasmin 45—19**

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

O. M. Ohanessian, Patisserie Orientale, 4 Rue de la Pavillon, Paris (20)

Փոխադրուած է՝

44 Ave. de la Porte du Pré-St-Gervais, Paris (19)։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Զ. Օ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Վալանսի Մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը 29 Հոկտ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին։ խիստ կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր անդամներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Հետաքրքրական պատկերներ

Այս երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին,

5 rue de l'Eclipse,

Մարսէյլի «Շահրիկեան» սրահին մէջ։

Կը գանձուի մեծերէն 1 ֆրանք փոքրերէն 50 սանդիմ։

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe-LYON.

(L'Ile de Beauté)

ՄՈՆՄԱՐԹՐԻ ԱՄԵՆԷՆ ԸՆՏԻՐ

ԱՐԵՒԵԼԱ-ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆԸ

90 Bld. de la Chapelle, Paris (18)

R. C. S. 670-643 — *Հեռախօս՝* **Mont. 62-04**

Մէթրօ՝ Պարպէս, կառ. տիւ Նօռ. Լա Շափէլ

(Լառիպուազիէռ հիւանդանոցի մայրանոցի բաժնին դիմաց)

Կախարդական շրջանակի մը մէջ, որ աւելի եւս հաճելի դարձած է որմանկարներով, գծուած՝ հայ տաղանդաւոր նկարիչի մը վրձինով, ինչպէս նաեւ սարփինայով (փէրկոլա), լուսազարդութիւններով, ուր կրնաք խմել, ճիշդ ինչպէս Վոսփորի ափերուն վրայ, լաւագոյն օղին՝ ընտիր ֆրանսական եւ արեւելեան այլազան աղանդերներով, ճաշակել սուրճ եւ խեցազգի, համտեսել ընտանեկան լաւագոյն ճաշերը, անպատ թարմ կարագով,— այս ամէնուն համար չափաւոր գին մը, որ կրնայ մրցիլ բոլոր ճաշարաններուն հետ։ Բանջարակերներու յատուկ ճաշը 4 ֆր. 50։ Միսով, ըմպելիով ճաշը 7 ֆր. 50։ Պատրաստ ճաշ ամէն ժամու,— շուքրութ Ալզասեան յաւելուածով, սոխի ապուր եւ տաշտիկ (մուլ)։ Ճաշարանը բաց է մինչեւ 1ը գիշերուան։

ԿԱՊՈՑՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ռուսաստանի մէջ գտնուած ձեր ազգականներուն եւ բարեկամներուն *լաւագոյն եւ իրական օժանդակութեան ձեւն է՝ ղրկել անոնց կապոցներով բրդեղէն կտորներ, ճերմակեղէն, կօշիկներ եւ թրիքօթաժ։*

Այս բոլոր իրեղէններէն մենք ունինք ճոխ մթերք եւ կ'ուղարկենք զանոնք Ռուսաստան շատ ձեռնտու եւ մատչելի գիներով։

Ունինք տրամադրելի ընտրութեան եւ բէնիկթոն *դրամեքենաներ, ինչպէս նաեւ դաշնակներ՝ շատ մատչելի գիներով։*

Գիներու ցանկը եւ նմոյշները կը ղրկուին առաջին իսկ պահանջին

Դիմել՝ **American Lloyd, Paris (9), 7 rue Auber**

Tél. Opéra 67-77, 67-78

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ, ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ԹՈՐԳՈՄ ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆԻ

Fournitures pour tailleurs ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ

43 Rue Richer, Paris (9), *մէթրօ* **Cadet**

դերձակներու եւ դերձակուհիներու վերաբերեալ ամէն տեսակ պիտոյքներու վաճառում։

ՄԵԾԱՔԱՆԱԿ ԵՒ ՓՈՔՐԱՔԱՆԱԿ

ԱՐՔԱՅԱԿԱՆ ԽՄԻՉՔ

ՌԱՔԻ ՏԻՒԶ

տ խաղողէ քաշուած եւ անխառնով պատրաստուած օղին է ՌԱՔԻՏԻՒԶը։

Զգուշացէք այլ եւ այլ նիւթերով պատրաստուած եւ ձեր կեանքին վնասակար օղիները խմելէ, այլ խմեցէք միմիայն ՌԱՔԻ ՏԻՒԶը, որուն անարատ, կազդուրիչ եւ ախորժաբեր ըլլալը հաստատուած եւ գնահատուած է։

Ֆրանսայի համար արտօնատէր՝ Ա. ՏԱԼԱՔԻՒՐԷԵԱՆ

8 rue Suffren, Marseille— Tél. D. 70-89

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) **17, Rue Damesme, PARIS (13)**

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ **(123)**

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Դուռը անմիջապէս բացուեցաւ կիսովին ու մարդ մը գիշերանոցով մէկդի քաշուեցաւ, ճամբայ տալով երկու ընկերներուն ։ Ինչպէս կ'երեւէր, Վահէն լաւ ծանօթ էր տան ։ Առանց սպասելու առաջ անցաւ Վարդանի հետ, դէպի ձախ ծռեցաւ դրան առջեւ բացուող նեղ բակէ մը ու մտաւ սալայատակուած ընդարձակ երեսբաց բակ մը, որու մէկ կողմը կ'երեւէր պարտէզի մը կանանչութիւնը ։

— Լաւ փախցուցիր զիս,— մանկական անհոգութեամբ սկսաւ ծիծաղիլ տանտէրը՝ տեղաւորուելով տան երեսբացի մէջ դրուած թախթի վրայ, որու վրայ փռուած էր անկողինը ։

— Ի՞նչ կայ որ,— նոյնպէս ծիծաղելով հարցուց Վահէն,— նոր բա՞ն մը ։

— Այս քանի օրս մոծակները (ստիկանական լրտեսները) շատ են. չորս օր առաջ յանկարծ գիշերով թափեցան ներս, խուզարկութեան համար ։ Բարեբախտաբար, մաքրած էի. բայց տեղը շատ լեցուած է, Վահէ, պէտք է ճար մը մտածել․․․․ Միւս կողմէն ալ անընդհատ կը հասնի Ասպարանով ։

Առանց խօսքի խառնուելու, Վարդանը, թախթի ծայրը նստած, հետաքրքրութեամբ կը դիտէր տանտէրը, որուն առաջին անգամն էր որ կը հանդիպէր ։ Բարձրահասակ, շատ տպաւորիչ դէմքով երիտասարդ մըն էր տանտէրը. թաւ յօնքերու տակ պարմանալի գրաւիչ ու խոհուն աչքեր, որոնք առաջին իսկ վայրկեանէն անպայման վստահութիւն կը ներշնչէին դիմացինին ։ Լեցուն, թաւշային ձայն մը ունէր ու մտերմիկ հաղորդական շեշտ մը ։

— Վահէ, պէտք է ճար մը մտածել,— շարունակեց տանտէրը,— ինչպէս կ'երեւի Արաքսի ափին գործերը դանդաղ կ'երթան ։ Հոս ալ, չարժուելու տեղ չմնաց ։ Բերնէ բերան լեցուած է տեղը․․․

— Այդ մասին յետոյ կը խօսինք, Գալուստ ։ Գրած եմ Զօփուրին, որ մէկ երկու օրով հոս հանդիպի ։ Այն ժամանակ կը կարգադրենք․․․ Դու մէկ հարցուր թէ ինչո՞ւ համար եկած եմ գիշերով․․․

Գալուստը, առանց պատասխանելու, երկմտօրէն նայեցաւ Վարդանին ու հարցական հայեացքը ուղղեց Վահէին ։

— Ախ, ներէ որ չծանօթացուցի,— ընկերոջ միտքը հասկնալով՝ Վահէն աճապարեց ներկայացնել Վարդանը,— այս այն երիտասարդն է, որ Քաջալի գործին մէջ․․․ Այո, ճիշդ այն երիտասարդը, որու մասին խօսած եմ քեզ․․․

Տանտէրը ջերմօրէն սեղմեց Վարդանի ձեռքը ։ Ինչպէս չէ, շատ լաւ կը յիշէր Քաջալի փախուստի պատմութիւնը ու Վահէի ոգեւորութիւնը հակայ ժանտարմը զգետնող պատանիի մասին ։

— Տէ, հիմա պատմէ՝ տեսնենք,— դարձաւ Գալուստը Վահէին,— հիմա պատմէ՝ տեսնենք, թէ ինչո՞ւ կէս գիշերով նորէն մէջտեղ բուսար․․․ Տնաքանդ, բոշայի նման ես, ամէն գիւղ կամ աղբ պակաս կը լինի կամ մաղդ․․․

— Նախ՝ ան ըսէ, Գալուստ, Առիւծ Գեւօն ո՞ւր է ․․․

— Երկար պատմութիւն է․․․

— Երկու խօսքով ։

— Կ'երեւի, չես լսած ։ Զարտախլուի հարբեցող Տէր Գարեգին քահանան, ոչ միայն կառավարական յանձնախումբը սիրով ընդունած է իր տան մէջ, ոչ միայն բացած է եկեղեցին անոնց առջեւ ու ստորագրած հաշիւները եւ թղթերը՝ հակառակ գեղականի բուռն բողոքներուն, այլեւ բռնութեամբ ստորագրել տուած է երէցփոխին՝ սպառնալով Սիպիր քշել տալ զայն, եթէ ընդդիմանայ ։ Երէցփոխը շատ ծեր ու խեղճ մարդ մը, խուճապի մատնուած, կաշին ազատելու համար ստորագրած է յանձնումի թուղթը ։ Ամբողջ շրջանի գիւղերը սաստիկ զայրացած են ։

Հարիւրաւոր ստորագրութիւններով բողոքագիր մը ուղարկած էին Թեմական Առաջնորդին՝ պահանջելով որ կարգալոյծ ընէ անարժան քահանան ։ Առաջնորդն ալ, կը տատամսի պատժել կառավարութենէն պաշտպանուած այդ քահանան ։ Ստիպուած Առիւծ Գեւօն ուղարկեցինք Զարտախլու ։ Մեր խելօք Դաւիթը, փոխանակ առանց աղմուկի գործը վերջացնելու, օրը ցերեկով վերջ կուտայ թշուառական քահանայի կեանքին ։ Դեռ մինչեւ հիմա լուր մը չունինք Գեւոյէն ։

Գիտենք միայն, որ ապահով տեղ մըն է, թէեւ կառավարութիւնը շրջակայ գիւղերը տակն ու վրայ ըրաւ զայն ձերբակալելու համար ։ Անպիտանը կ'երեւի տաքուկ անկիւն մը գտեր է ։ Զարտախլուի գինին նշանաւոր է, գիւղացիներն ալ՝ հիւրասէր, իսկ մեր Գեւօն ալ քիչ մը շատ կը սիրէ կոնծել ․․․

— Ափսոս, հիմա մեզի օգտակար կը լինէր, անկախ ու փորձառու մարդ մըն է ․․․

— Թէեւ քիչ մը շատախօս եւ սարսափելի փչող,— ծիծաղելով աւելցուց Գալուստը ։

— Անվնաս տեսակի ստախօս մը սակայն ։ Նկատե՞ր ես, որ երբեք ըրածներու մասին բերանը չի բանար ․․․ կը սիրէ հասարակութենէն շրջապատուիլ, չըրած եւ չտեսած բաները պատմել, շուրջիններու զարմացկոտ դէմքերով հրճուիլ․․․ Ափսոս որ հիմա հոս չէ ․․․ սպասելու ալ ժամանակ չունինք ։

Գալուստը, որ անկողնին մէջ երկնցած մտիկ կ'ընէր Վահէին, շտկուեցաւ ու հարցական նայեցաւ անոր անշուշտ Վահէն նորութիւն մը ունէր ըսելիք ։

— Մեր տղայ, լեզուիդ տակը բան մը ունիս նորէն, ի զուր չէ որ բոլշեւ. տէ, շուտ դուրս տուր տեսնենք․․․

Վահէն շատ հակիրճ պատմեց այդ օրը Փարաքարի մէջ պատահած դէպքը, ժողովուրդի յուսաբեկումը, Սարքը, Արօր անյոյս վիճակը ։

(Շար․) **ՄԱԼԽԱՍ**

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ այս հինգշաբթի ժամը 21ին, Սօսիէթէ Սավանթի մէջ, 28 rue Serpente, Odéon.

Դասախօս՝ Պ. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ

Նիւթ՝ Հայ գրականութիւն։

Ցարեշրջանի բացման դասախօսութիւն։

■■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■■

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 փրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
29
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
JEUDI
29 OCTOBRE
1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3256 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ

Օրուան քաղաքական թոհուբոհին մէջ, խիստ կարեւոր դէպք մըն էր Իտալիոյ արտաքին գործերու նախարարին Գերմանիա այցելութիւնը:

Այս ճամբորդութիւնը անակնկալ մը չէր: Երկար ամիսներէ ի վեր Պերլինի եւ Հռոմի միջեւ բուռն թափով մը առաջ տարուած դիւանագիտական բանակցութիւնները գետինը պատրաստած էին արդէն այս պաշտօնական հանդիպումին համար: Կոմս Չիանօ իր այցելութիւնով նուիրագործած եղաւ քաղաքական գործակցութեան այն գլխաւոր կէտերը, որոնց շուրջ համաձայնած էին նախապէս:

Սովորութիւն է, որ նման հանդիպումներու առթիւ կատարուած պաշտօնական ընդունելութեանց կը հրաւիրուին օտար պետութեանց դիւանագիտական ներկայացուցիչները: Սակայն Պերլինի մէջ ի պատիւ կոմս Չիանոյի տրուած հացկերոյթներուն ոչ մէկ օտար դեսպան հրաւիրուեցաւ: Այս պարագան խոր տպաւորութիւն թողած է մանաւանդ այն պետութեանց վրայ, որոնք բացարձակապէս դժգոհ են գերմանեւիտալական մերձեցումէն:

Իսկ դիտելի էր նաեւ որ գերման թերթերը խիստ վերապահ գտնուեցան եւ այս կարեւոր այցելութեան մասին շատ աննշան լուրեր միայն հրատարակեցին: Նոյնպէս Պէրխթէսկատէնի մէջ Հիթլէրի հետ իր 2 ժամուան տեսակցութեան միջոցին մանաւոր խնամք տարուեցաւ որ ոչ մէկ լրագրող մօտենայ: Ամէն բան գաղտնի պահելու ակներեւ ճգտում մը կար:

Հակառակ այս գաղտնապահութեան, կոմս Չիանոյի պաշտօնական զեկոյցը եւ իրազեկ աղբիւրներէ առնուած տեղեկութիւնները կը հաստատեն թէ, իտալեւգերման գործակցութիւնը ապահովուած է զանազան ճակատներու վրայ:

Նախ՝ գերման կառավարութիւնը պաշտօնապէս կը ճանչնայ Եթովպիոյ կցումը Իտալիոյ կողմէ: Գերմանիա անդամ չըլլալով Ազգերու Դաշնակցութեան, չէր մասնակցած Իտալիոյ դէմ ժընեւի մէջ ձեռք առնուած պատժական միջոցներուն: Ուստի եւ այս ճանաչումը քաղաքական տեսակէտով ո եւ է անպատեհ դիրք մը չի ստեղծեր իրենց համար: Անցեալ յուլիսին, երբ Գերմանիա ետ կանչեց Ատտիս - Ապէպայի իր դիւանագիտական ներկայացուցիչը, նախաքայլը առած էր իտալական կայսրութեան ճանաչումին:

Երկրորդ, Իտալիա եւ Գերմանիա կը համաձայնին քաղաքական նոյն ուղեգիծին հետեւիլ՝ Լոքառնոյի դաշինքին վերաքննութեան առթին: Արեւմտեան Եւրոպայի մէջ խաղաղութիւնը պահպանելու համար նոր երաշխիքներ ու ապահովութիւններ պիտի տան: Բայց ամէն գնով պիտի հակառակին կնքուելիք նոր դաշինքին մասնակից ընել տալ Խորհրդային Միութիւնը: Այս կէտին վրայ գերմանեւիտալական թէզը ուժգնօրէն կը բախի Ֆրանսականին հետ: Ֆրանքեւխորհրդային դաշնագիրը որ մղձաւանջ մը դարձած է Գերմանիոյ համար, այժմ նոր հակառակորդ մը եւս պիտի ունենայ յանձին Իտալիոյ: Պէտք չէ մոռնալ այս առթիւ նաեւ Պելճիքան, որ գլխաւորաբար այդ դաշնագիրը պատճառ բռնելով՝ երկու շաբաթ առաջ իր թագաւորին բերնով չէզոքութիւն յայտարարեց:

Երրորդ. Դանուբեան աւազանին մէջ Գերմանիա եւ Իտալիա համերաշխաբար պիտի գործեն: Երկու պետութիւններն ալ կենսական շահեր ունին Աւստրիոյ եւ Հունգարիոյ մէջ ու մինչեւ Պալքանները: Իտալիա երկու տարի առաջ յաջողեցաւ սերտ գործակցութիւն ապահովել Վիէննայի եւ Փեշթայի դահլիճներուն հետ՝ Հռոմի համաձայնագիրներով: Գերմանիա, որ տարիներով աշխատեցաւ Աւստրիան իրեն կցել նացիական շարժում ստեղծելով հարեւան երկրին մէջ, ի վերջոյ համաձայնեցաւ հրաժարիլ այդ ծրագրէն եւ յուլիս 11ին համաձայնագիր մը ստորագրեց Վիէննայի դահլիճին հետ:

Ուրեմն այս խիստ փափուկ խնդիրն ալ ժամանակաւոր կերպով կարգադրուած է: Գերմանիա այսուհետեւ պիտի աշխատի իր ազդեցութեան ենթարկել Եուկոսլաւիան եւ Ռումանիան, որոնք վաղեմի եւ բնական դաշնակիցներն են Ֆրանսայի:

Արդէն շշուկներ կան թէ Ռումանիա եւս հետեւելով Պելճիքայի օրինակին, չէզոքութիւն պիտի յայտարարէ: Վերջերս Տոքթ. Շախթի կողմէ դէպի Պալքանեան մայրաքաղաքները կատարուած ճամբորդութիւնը նախաքայլ մըն էր այդ երկիրները ֆրանսական ազդեցութենէն ձերբազատելու: Ռումանիոյ արտաքին գործերու նախարար Փրանսաւէր Թիթուլէսքուի չէզոքացումը նոյնպէս յատկանշական էր այս տեսակէտէն:

Չորրորդ. Սպանիոյ խնդիր: Գերմանիա յաջողեցաւ իր թունդ հակախորհրդային քաղաքականութեան կառքին լծել նաեւ Իտալիան: Այս վերջինը առեւտրական - տնտեսական շահերով կապուած Ռուսիոյ հետ, ցարդ բարւոք յարաբերութիւններ կը մշակէր Մոսկուայի հետ, Գ. Միջազգայինը բոլորովին անջատելով Կրեմլինէն: Սպանիական հարցին մէջ այժմ Պերլին եւ Հռոմ նոյն հակախորհրդային եւ հակահամայնավարական ուղեգիծին կը հետեւին: Լոնտոնի ժողովին մէջ բոլշեւիկ պատուիրակ Մայսքիի ամբաստանութիւնները Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ դէմ՝ աւելի եւս խորացուցին այդ հակառակութիւնը: Սպանիոյ ո եւ է մասին մէջ համայնավարական վարչաձեւի հաստատումը Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ ուժգին ընդդիմութեան պիտի բախի: Մինչ ապստամբներուն կողմէ Մատրիտի գրաւումէն վերջ, երկու երկիրներն ալ պաշտօնապէս պիտի ճանչնան Ֆրանքոյի կառավարութիւնը:

Գերմանիա եւ Իտալիա պարտականութիւն կը ստանձնեն իրենց ամբողջ ուժերով պաշտպանելու եւրոպական քաղաքակրթութիւնը՝ հիմնուած ընտանիքի եւ ազգի գաղափարին վրայ: Ասով պաշտօնապէս կը յայտարարեն թէ ամէն գնով պիտի պայքարին համայնավարութեան հաստատումին դէմ՝ Եւրոպայի մէջ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԴԱՀԼԻՃԻՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Խորհրդարանը կը վերաբացուի Նոյեմբեր 5ին

Ինչպէս հաղորդած էինք, ֆրանսական դահլիճը նիստ գումարելով երեքշաբթի առաւօտ, տուաւ կարեւոր որոշումներ, որոնք ենթարկուեցան, կէսօրէն վերջ, Հանրապետութեան նախագահին վաւերացման, նախարարաց խորհուրդին մէջ:

Տրուած որոշումները.—

1.— Խորհրդարանը պիտի վերաբացուի նոյեմբեր 5ին:

2.— Մանր առեւտրականներու վրայ դրուած գործառնութեանց տուրքը (շիֆր տ'աֆֆէռ) լայն չափով կը զեղչուի, միւս կողմէ՝ տուրք մը կը դրուի արդիւնաբերութեան վրայ (6 առ հարիւր չափով), ապրանքը տակաւին վաճառման չհանուած: Այս ձեւով պետական գանձը կը մտնէ 6 միլիար:

3.— Կը ջնջուի հողային արտադրութեան եւ սնունդի վերաբերեալ նիւթերու վրայ դրուած տուրքը: Ատոնց փոխադրութեան վրայ դրուած տուրքն ալ կը վերցուի միաժամանակ: Մանր առեւտուրը այս ձեւով կ'ունենայ 250 միլիոնի խնայողութիւն մը:

3.— Շահատուրքի համեմատութիւնը պիտի բարձրացուի, բայց շահատուրքի այդ բարձրացումին ենթակայ պիտի ըլլան տարեկան 70,000էն վեր հասոյթները միայն:

5.— Սակարանային գործառնութեանց վրայ դրուած տուրքերը պիտի զեղչուին: Զեղչին համեմատութիւնը ճշդուած չէ տակաւին:

6.— Պիտի զեղչուի նոյնպէս ամուսնական ժառանգութեանց վրայ դրուած տուրքը: Փոքր ժառանգութիւնները տուրքէ զերծ պիտի ըլլան:

7.— Ինքնաշարժի տէրերը ենթակայ կը դառնան տուրքի:

8.— Որոշ բարեփոխութիւններ նաեւ նահանգներու կամ համայնքներու տեղական նիւթական պատրաստութեան մէջ: Այդ բարեփոխութիւններով պետութիւնը կը ստանձնէ կարգ մը ծախքեր, թեթեւցնելով նահանգներու եւ համայնքներու բեռը:

9.— Բազմապաշտօն անձերու աշխատավարձին եւ եկամուտին մասին քննութիւն կատարուած ժամանակ, հանդստեան կոչուած գործիչներու եւ մտաւորական, արուեստագէտ պաշտօնեաներու ցոյց պիտի տրուի նպաստաւոր ընթացք:

10.— Պետական գանձը որոշ չափով նպաստաւորուած է Ֆրանքին արժեզրկումով, դրամական միջազգային հաւասարակարգումով:

11.— Միւսքերու փոխանակութիւն մը կատարուեցաւ նախարարական պիտակներու մասին:

12.— Արտաքին նախարարը զեկոյց մը կարդաց քաղաքական կացութեան մասին, մէկիկ մէկիկ ներկայացնելով հարցերը.— Լոքառնոյի խորհրդաժողովը, Պելճիքայի դիրքը, Սպանիոյ դէպքերը, իտալեւգերմանական համաձայնութիւնը:

13.— Պատերազմական նախարարը տեղեկութիւններ տուաւ ռազմական ճարտարարուեստը պետականացնելու ձեռնարկներուն մասին, յետոյ ըսաւ թէ, ընկերակցութեամբ Զօր. Կամըլէնի եւ ապայակոյտի անդամներուն, քննական պտոյտ մը պիտի կատարէ հիւսիսային սահմանագլուխին վրայ՝ ամրացնելու ծրագիր մը բերելու համար յառաջիկային:

14.— Օդային տորմիղի վերակազմութեան մասին մշակուած է հնգամեայ ծրագիր մը, որուն համար պիտի բացուի 5 միլիոնի վարկ մը: Համաձայն այդ ծրագրին, ուժ պիտի տրուի որ աւելի մեծ չափով օդանաւեր շինուին եւ աւելի կարճ ժամանակի մը մէջ: Պիտի պատրաստուին օդանաւային նոր կայաններ, ինչպէս նաեւ պիտի շինուին նորատիպ ռազմական օդանաւեր: Օդանաւային դպրոցներ պիտի հիմնուին Սալոն - տը - Փրովանսի մէջ:

15.— Շաբաթական 40 ժամու օրէնքը պիտի գործադրուի հանքագործութեան եւ հացագործութեան մէջ:

16.— Խիստ պայքար պիտի բացուի վեներական հիւանդութեանց տարածման եւ կաւատներու գործունէութեան դէմ:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Ճգնաժամային օրեր

Կատաղի կռիւներ կը մղուին, այս պահուս, Մատրիտի արեւմտեան կողմը: Ֆրանքոյի բանակը գրաւեց նաեւ երկու նոր գիւղեր, որոնք կը գտնուին Արանճուէզի հիւսիսը: Կառավարական բանակը, սակայն, անսպասելի ընդդիմութիւն մը ցոյց կուտայ: Ապստամբները, իրենց նիւթական գերակշռութեամբ, կը ճնշեն, բայց դիմադրութիւնը տկարացած չէ երբեք:

Գերմանեւիտալական այս համաձայնութեան գլխաւոր յատկանիշն այն է, որ Իտալիա այլեւս շատ պիտի զբաղի կեդր. Եւրոպայի գործերով, այդ դաշտը առաւելապէս ձգելով Գերմանիոյ: Իր ուշադրութիւնը գլխաւորապէս պիտի դարձնէ Միջերկրականի եւ Արեւելքի վրայ:

Իտալիոյ քաղաքականութեան այս գիծը չեշտուած էր արդէն 1934ին՝ ֆաշական վարչաձեւի հնգամեայ համաժողովին մէջ Մուսոլինիի կողմէ, որ յայտարարեց թէ Իտալիոյ պատմական նպատակակէտները երկուք են՝ Ասիա եւ Ափրիկէ:

Տեսանք արդէն թէ Ափրիկէի երազը իրականացաւ:

Կարգը եկած է հիմա Ասիոյ: Գերմանիոյ աջակցութիւնը ապահովելէ վերջ, Մուսոլինի պիտի ձգտի Ասիոյ երազին իրականացման: Այդ մասին տարակոյս չկայ:

ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎՐԻՊԱԿ.—Մեր թիւ 3253 խմբագրականին մէջ սպրդած են հետեւեալ սխալները.—

— Հանրութեան *նոյն* (29րդ տող, վերէն), պիտի ըլլայ՝ հանրութեան *իրբեւ*...

—*Նշմար ունեցաւ* (28րդ տող, վարէն), պիտի ըլլայ՝ *նշմարուեցաւ*...

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՍԻՐՈՅ ՄԱՍԻՆ

Թող ներեն ինծի բանաստեղծները, — ներս մտայ իրենց կալուածէն: Քիչ յետոյ պիտի տեսնեն, սակայն, որ մեր նիւթը տարբեր է եւ չի նմանիր երբեք բանաստեղծներու այն կատակերգութեան, ուր սէրը կրակ է, սրբութիւն՝ աստուածութիւն, թագուհի, իշխանուհի, բայց երբեք... բանուորուհի,— ուր սիրուհին լուսնկայի կը նմանցուի, վարդի կամ շամամի, բայց երբեք խոնարհ բոյսերու կամ բանջարեղէններու: Ի՞նչ խօսք, որ պիտի մոռցուին յետոյ բոլոր այդ բաները, երազի մը պէս: Եւ պիտի ցնդին յանգերն ալ, ոտքերն ալ յօրինուած քրտնաջան ոտանաւորներուն:

Ուրեմն այսպիսի սիրոյ մը մասին չէ մեր խօսքը,— ոչ բառարան պիտի նայինք՝ յանգ գտնելու, ոչ ալ մատ պիտի համրենք՝ ոտք շինելու համար: Պէտք չունինք նաեւ մուսային, տապլտկելու համար անոր առջեւ ջղագարի պէս:

Մենք պիտի խօսինք տարբեր սիրոյ մը մասին:

Բայց նախ պատմութիւնը.—

Պուտափէշթէն կը հեռագրեն թէ Նուագածու բոշայ մը, Պալոկ - Մոկա, 62 տարեկան, ինքզինք կախեց եւ անձնասպան եղաւ: Պատճառը.— Մեծահարուստ արուեստասէր մը ջարդուփշուր ըրած էր իր ջութակը:

40 տարի առաջ, կ'ըսէ հեռագիրը, գերման կոմսուհի մը բոշային էր նուիրած այդ ջութակը,— կախարդական գործիք մը, որ նոյնքան կախարդական մատներուն տակ արուեստագէտին՝ լեզու կ'առնէր, աշխարհի վիշտն ու ծիծաղը կ'երգէր: Անզուգական արուեստագէտ մըն էր բոշան, կարծես աշխարհի սիրտն էր որ կը խօսեցնէր ջութակին լարերուն վրայ: Մեծահարուստ արուեստասէր մը, անցեալները, երբ դարձեալ բոշան լեզու տուեր էր ջութակին, այնքան խանդավառուեցաւ եւ ինքնիրմէ ելաւ որ աստուածային յափշտակութեան եւ սքանչացումի պահու մը մէջ խլեց ջութակը եւ գետնէ գետին զարկաւ: Ջարդուփշուր եղաւ ջութակը, մինչ մեծահարուստը գերագոյն երանութեան մը մէջ թաղուած՝ ջութակին ձայները կը փնտռէր, ականջ տուած տհաւոր լռութեան, դէմքը բարձրացուցած դէպի երկինք:

Ո՛վ սէր, ո՛վ սէր, երաժշտութեա՛ն սէր:

Բոշային սէրը, սակայն, նոյնքան ինքնատիպ եւ խորունկ, բոցավառեցաւ խսկոյն:

— Ես ի՞նչպէս ապրիմ այլեւս առանց ջութակիս:

Մեծահարուստը ի զուր աղաչեց, ոսկի լեցուց ափը, մարդկային աղեխարշ եւ վարդի փայտէ ջութակ խոստացաւ,— բոշան մերժեց, անիկա կ'ուզէր ի՛ր ջութակը:

Եւ կախեց ինքզինք:

×

Տարիներէ ի վեր, Երեւանի թէ արտասահմանի հայ բոլշեւիկները ջութակի մը վերածած են Հայաստանը, զայն կը նուագեն ոսկեձայն, փառաձայն, բազմաձայն: Ի՛նչ երաժշտութիւն,— Էնտուզիաստները ձեռք կը զարնեն էպիլէպտիկներու պէս, հարուածայինները կը կաքաւեն հին արքունական վարձակներու պէս:

Ո՛վ կրնայ չափել Հայաստանասէրներու սէրը,— Արարատեան աշխարհը ջութակէ մը աւելի բան մըն է: Ի՛նչքան կը սիրեն զայն,— խենթ կ'ըլլան ձայնին առնելով:

Սթալինեան ձեռքը փշրեց վերջերս այդ ջութակը, խորտակեց Հայաստանի բարբառուն ու քնարական սիրտը, — թերեւս ուզելով հասկնալ թէ այս մարդիկը Հայաստա՞նը կը սիրեն թէ զայն ջախջախող ձեռքը:

Դուք տեսա՞ք որ մէկը ելլէր կախէր ինքզինք:

Հայաստանասէրները բոշայի մը սիրտն ալ չունին, որ վշտակրին եւ ի մահ յուսահատին՝ տեսնելով ջախջախումը իրենց այնքան սիրած Հայաստանին:

ԱՐԱԶ

Երեքշաբթի կառավարական զինուորները հակայարձակում մը փորձեցին Էսքորիալի եւ Իլլէսքասի շրջանին մէջ, բայց այդ հակայարձակումը ոը եւ է կարեւոր արդիւնք չտուաւ: Ապստամբները կը յայտարարեն թէ կառավարական բանակը այդ հակայարձակումի փորձին մէջ կորսնցուց 1500 հոգի: Այդ հակայարձակումը ձախողման մատնելէ վերջ, ապստամբները դրոհ տուին եւ յառաջացան Կեթաֆէի ճամբուն վրայ, մօտենալով Մատրիտի բանուորական արուարձաններուն:

Ֆրանքոյի բանակին օդանաւերը չարունակ կը ռմբակոծեն հակառակորդ բանակին դիրքերը: Երեքշաբթի ռումբ նետեցին Մատրիտի ռազմագիտական կէտերուն վրայ: Մատրիտի օդանաւերը գործունէութիւն ցոյց չտուին: Ասկէ ապստամբները կը հետեւցնեն, որ մայրաքաղաքը օդանաւ չունի կռուելու համար:

Օվիէտոյի կացութեան մասին կը հասնին հակասական տեղեկութիւններ: Մատրիտ կը յայտարարէ թէ հանքագործները դարձեալ պաշարած են քաղաքը:

Ընդհակառակն Պուրկոսէն կը հաղորդեն թէ Օվիէտօն կը գտնուի ապստամբներուն ձեռքը, նոյնիսկ ապստամբները կը շարունակեն իրենց յառաջխաղացութիւնը դէպի Ծիժօն:

Միջերկրականի մէջ նաւամարտ մը տեղի ունեցաւ Խայիմ Ա. զրահաւորին եւ Ալմիրանթէ - Ճէրվէրա յածանաւին միջեւ: Զրահաւորը, հակառակորդին ռումբերէն վնասուած, խոյս տուաւ ռազմաթատրէն: Ապստամբ նաւատորմը գրաւեց, Ճէութայի առջեւ, քանի մը առագաստանաւեր, որոնք ռազմանիւթ բարձած էին,— նաւաղները Ռուս էին:

Ռուսական նաւերը օգնութեա՞ն կը փութան

«Տէյլի Էքսփրէս»ի թղթակիցը Պոլսէն կը հեռագրէ թէ 23 ռուսական շոգենաւեր անցան Տարտանէլի նեղուցը: Նոյն թղթակիցը կը ճշդէ նաեւ կարգ մը նաւերու անունները եւ անոնց տարողութիւնը.—

«Կարլ Լէփին», տարողութիւնը 3,974 թոնօ, նեղուցներէն անցաւ անցեալ հինգշաբթի, բարձած էր 12 բեռնակառքեր, 2 օդանաւ, 500 թոնօ ռազմանիւթ:

«Թրանսպլաթ», տարողութիւնը 11,439 թոնօ, նեղուցներէն անցաւ հինգշաբթի, կ'երթար դէպի Պարսելոնա, բարձած էր 50 բեռնատար կառքեր, 6 օդանաւեր, 1500 թոնօ ռազմանիւթ, երկու հարիւր թոնօ պարէն եւ դեղօրայք:

«Շախթէր», տարողութիւնը 3028 թոնօ, նեղուցներէն անցաւ ուրբաթ, կ'երթար դէպի Ալիքանթէ, բարձած էր վեց բեռնատար կառքեր, չորս թնդանօթ, երկու օդանաւ եւ հազար թոնօ ռազմանիւթ:

«Վարլաամ Ավասինով», տարողութիւնը 6,557 թոնօ, նեղուցներէն անցաւ կիրակի, բարձած էր 1,665 թոնօ քարիւղ, կ'երթար դէպի Կարթագինէ:

*** Լոնտոնի խորհրդային դեսպանը բացարձակապէս կը հերքէ վերի տրուած լուրը, բայց իր հերքումը կը վերաբերի ուրիշ նաւերու: Այսպէս կ'ըսէ որ սուտ է այն լուրը թէ «Սիպիր», «Վոլկա» եւ «Լէնինկրատ» շոգենաւերը անցած են Սուէզի ջրանցքէն եւ մեկնած՝ Պարսելոնա: Խորհրդային դեսպանը կը հաւաստէ թէ այդ նաւերը կը գտնուին ռուսական նաւահանգիստներուն մէջ:

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՆԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ԱՄԲԱՍՏԱՆԱԳԻՐԸ

Կարմիր գիծէն ներս թէ դուրս, շատ խօսուեցաւ ու գրուեցաւ Հայ Համայնավար կուսակցութեան ընդհանուր քարտուղար Աղասի Խանջեանի մահուան շուրջ։ Երբ մեզի համար, առաջին իսկ օրէն, միանգամայն յստակ ու որոշ էին Խանջեանի մահուան բուն շարժառիթները, խորհրդային հանրային կարծիքն ու մամուլը պատէ պատ կը զարնուէր հակասութիւններու եւ անորոշութեան լաբիւրինթոսին մէջ։

Նախ, կարմիր գիծէն ներս, Խանջեանի անձնասպանութեան արարքը որակուեցաւ իբրեւ «իր սխալները չտեսնելու արիութիւնը չունեցող» մէկու մը «փոքրոգութիւն»։ Պաշտօնական առաջին այս հաղորդագրութիւնն այն տպաւորութիւնը կը ձգէր, որ եթէ Խանջեան ընդունէր իր սխալները եւ կուսակցական ընդհանուր ուղեգիծին վրայ կենար, ան փրկուած կը նկատուէր ու թերեւս պաշտօնի գլուխ մնար։

Աւելի վերջ Խանջեանի անձնասպանութիւնը համարեցին «անարգ եւ դաւաճանական քայլ», որ կուսակցութեան թշնամիներու ձեռքը «պայքարի զէնք» կուտայ։ Միաժամանակ յայտարարեցին թէ Խանջեանի սխալը այն է եղած, որ կուսակցական արթնութեան պակաս ցուցնելով՝ առիթ է տուած Հայաստանի մէջ «հակայեղափոխական - ազգայնական» տարրերու աշխուժացման։ Ըսել կ՚ուզէին, թէ Խանջեան իր կուսակցական ղեկավարի դերին մէջ թոյլ է գտնուած։

Անդրերկոմի քարտուղար Բերիայի յօդուածն էր, որ առաջին անգամ ըլլալով (Խանջեանի մահէն քառասուն օր ետքը), որոշակի մեղադրանքներ կ՚ուղղէր Խանջեանի հասցէին մէկիկ-մէկիկ թուելով անոր սխալները։ Այն է՝ թէ Խանջեան հովանաւորեր է հայ ազգայնական տարրերը եւ թղթակցելով արտասահման գտնուող հակայեղափոխական մարդոց հետ անոնցմէ «հակախորհրդային խորհուրդներ» է ստացեր։ Այսպէսով Բերիա մեղսակից կը դարձնէր Խանջեանը Հայաստանի մէջ կազմուած ազգայնական շարժումներուն եւ փորձ կ՚ընէր ապացուցանելու, որ այդ շարժումը ներկայացնող ազգայնական մտաւորականներն ու հայ համայնավարները իրենց ազգային ձգտումներով կը գործեն համաձայն արտասահմանէն կատարուած թելադրանքներուն եւ այդ պահանջները (ներքին սահմաններու ընդարձակում եւայլն) չեն բխիր բուն երկիրէն։

Բերիայի կատարած «մերկացումները» ուժ եւ համարձակութիւն տուին հակախանջեանական հայ համայնավարներուն, որոնք սկսան արտայայտուիլ աւելի բացէն։ Այլեւս ամէն ինչ պարզ ու որոշ է։

Հոկտ. 18 - 21 Երեւանի մէջ տեղի ունեցաւ Հայկոմկուսի Կեդր. Կոմիտէի 7րդ լիագումար նիստը։ Իր տեղեկագրին մէջ այդ ժողովը Խանջեանի «ինքնասպանութեան ակտը» չէ, որ «դաւաճանական քայլ» կը համարի, այլ Խանջեանի վեցամեայ գործունէութիւնն է, որ կը նկատէ «երկերեսանիութիւն եւ դաւաճանութիւն» («Խ. Հ.» Հոկտ. 3)։ Վերջապէս տրուեցաւ այդ որակումը։ Սակայն ինչո՞ւ համար Խանջեան կը նկատուի դաւաճան։ Միայն անո՞ր համար որ Չօպանեանի հետ նամակագրութիւն է ունեցած եւ անկէ հակախորհրդային խորհուրդներ է առած։ Ոչ, Խանջեանի «դաւաճանական» ընթացքը կը սկսի աւելի շատ առաջ։ Աւելի ճիշդ, Խանջեան կը հանդիսանայ այն «դաւաճանութեան» խորհրդանիշը, որ — հակառակ Բերիայի կարծիքին — կը բխի հայ հողէն եւ բուն ժողովուրդէն։ Ներկայացնենք այդ դաւաճանութեան իրական դէմքը։ «Խորհ. Հայաստան» իր սեպտեմբեր 12ի խմբագրականին մէջ, անդրադառնալով Խանջեանի մահուան շուրջ ստեղծուած պայքարին, կը գրէ.—

— «Անդրկովկասեան խորհրդայնացման առաջին օրերին, մինչեւ փեդերացիայի կազմակերպումը, հայ նացիոնալ - ուկլոնիստները մեր հարեւան եղբայրական խորհրդային հանրապետութիւնների նկատմամբ առած իրենց տերիտորիալ - սահմանային պահանջներով փորձում էին կուսակցութեան մէջ անցկացնել մի գիծ, որով նրանք գլորւում էին դաշնակցական, նացիոնալիստական քաղաքականութեան դիրքերը։ Հայաստանի կոմունիստական կուսակցութիւնն ընկեր Ստալինի ցուցումներով, ընկերներ Կիրովի եւ Օրջոնիկիձէի անմիջական ղեկավարութեամբ ջախջախեց հայկական նացիոնալիզմի այդ ոտնձգութիւնները եւ Վրաստանի ու Ադրբէջանի կոմունիստական կուսակցութիւնների հետ միասին մի ճակատով դուրս գալով վրացական ու Ադրբէջանեան նացիոնալ - ուկլոնիզմի դէմ՝ մեր աշխատաւորութեան տարաւ դէպի փեդերացիայի կազմակերպումը։

«Տերիտորիալ սահմանային վէճերի» նացիոնալիստական դիրքերում ջախջախուած հայկական նացիոնալ - ուկլոնիստները շատ շուտով փորձեցին յարմարուել փոխուած իրադրութեանը եւ անդրկովկասեան փեդերացիայի քղամիդ հագած՝ այլ միջոցներով պայքարի լենինեան - ստալինեան ազգային քաղաքականութեան դէմ։ Սնուելով միշտ նոյն սոցիալական արմատներից, կուսակցութեան մէջ անդրադարձնելով ջախջախուած հայկական բուրժուազիայի բաղձանքները, հայ նացիոնալ - ուկլոնիստները փորձում էին անդրկովկասեան փեդերացիան, ինտերնացիոնալիստական եղբայրութեան ամրացման այդ լենինեան - ստալինեան գործիքը օգտագործել հայկական նացիոնալիզմի շահերի համար։ Դժուար չէ հասկնալ, որ հայկական նացիոնալ - ուկլոնիստներն արտայայտում էին հայ բուրժուազիայի երբեմնի ձգտումը՝ իրեն համար տիրապետող դրութիւն ստեղծելու վրացի եւ թուրք դասակարգից իր մրցակիցների նկատմամբ, մի ձգտում, որ նա ունէր յեղափոխութիւնից առաջ։ Դրանից էին բխում հայ նացիոնալ - ուկլոնիստների փորձերը՝ թաքուն, գողունի կերպով անցկացնելու կորզողականութեան, տնտեսական սեպարատիզմի, տնտեսական հարցերում Հայաստանի ու փեդերացիայի շահերի հակադրման եւ՝ որը գլխաւորն է՝ կուսակցական կեանքում հակաանդրերկոմեան տրամադրութիւններ»։

Երեւանի պաշտօնաթերթը շատ կարեւոր մերկացում մըն է որ կ՚ընէ։ Մէկ կողմէն կը ջրէ Բերիայի չօպանեանական հէքեաթները եւ միւս կողմէն մատը ճիշդ վէրքին վրայ կը դնէ։ «Ազգային թեքում»,— ահա այն հիւանդութիւնը, որով կը տառապի Հայաստանի համայնավար կուսակցութիւնը 15 տարիներէ ի վեր։ Այդ համաճարակին զոհ գացին հայ ականաւոր համայնավար գործիչներ, կուսակցութեան երկարամեայ քարտուղարները եւ կառավարութեան բոլոր նախագահները։ Իսկ վերջին զոհն է Խանջեանը իր շրջապատով միասին։ Ի՞նչ կը պարզուի Երեւանի պաշտօնաթերթին առաջնորդող յօդուածէն։

Առաջինը այն, որ համայնավար կուսակցութեան ծոցին մէջ ազգային տրամադրութիւններ նշմարուեր են խորհրդային վարչաձեւը հաստատելու օրէն ի վեր։

Երկրորդ, որ անդրկովկասեան դաշնակցութեան կազմաւորման օրերուն հայ համայնավարները Հայաստանի ներքին սահմաններու ընդարձակման պահանջ դրած են։

Երրորդ, որ Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան կազմութենէն վերջ, հայ համայնավարները ձգտած են օգտագործել զայն ի շահ Հայաստանի եւ հայաբնակ հողամասերու։

Չորրորդ, Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան մէջ հայ համայնավարները պայքարած են յանուն Հայաստանի եւ ջանացած են վերացնել վրաց - ադրբէջանեան տնտեսական գերակայութիւնը։

Հինգերորդ, հայ համայնավարները ոչ միայն տնտեսական այլ եւ քաղաքական դետնի վրայ պայքարած են Թիֆլիսի եւ Բագուի ճնշումներուն դէմ՝ «հականդրերկոմեան տրամադրութիւններ ցուցաբերելով»։

Եւ վեցերորդ, որ ազգային թեքում ունեցող հայ համայնավարները ազդուած են Հ. Յ. Դաշնակցութեան գաղափարներէն։ Խմբագրականին մէջ այդպէս ալ ըսուած է։ — «Այդ սրիկաների ամբողջ քաղաքական բագաժը յանգում է մաուսերի կողմից երբեմն անիծուած դաշնակիզմին»...

Այս վեց կէտերէ կազմուած ամբաստանագիրն է, որ կարմիր դատախազները կը ներկայացնեն Խանջեանի խմբակին։

Խանջեանները պարզ շարունակողներ են հանդիսացած այն պայքարին, զոր սկսած էին 15 տարի առաջ ուրիշները։ Միայն թէ Խանջեան աւելի յախուռն ու վճռական եղաւ։ Անզօր գտնուելով ընդդէմ Մոսկուայի եւ Թիֆլիսի, ան պատուաւոր մահը գերադասեց անարգ կեանքէն։

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԾԻԾԱՂ

— Պարոն Սալոմոն, խնդրեմ ինծի 500 Ֆր. փոխ տաք տոկոսով, դառնալ պիտի երթամ, հօրս յուղարկաւորութեան ներկայ ըլլալու։

Հրեան.— Կ՚ուզեմ ձեզի օգտակար ըլլալ այս ժամուս եւ 500 Ֆր. շահեցնել։

— Շնորհակալ եմ, շատ ազնիւ էք։

— Դուք իբրեւ քրիստոնեայ պէտք է որ Աւետարանին հետեւիք որ կ՚ըսէ — Թողէք որ մեռեալները իրենց մեռելները թաղեն, որով ձեր երթալը աւելորդ է եւ այսօր 500 Ֆր. շահած կ՚ըլլաք։

ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՄԵՆԷՆ ՈՒԺԵՂ ԱՄՐՈՑԸ

ԵՕԹԸ ԾՈՎԵՐՈՒ ՃՍԿԻՋԸ

Անգլիական մամուլը կը շարունակէ մեծ ուշադրութիւն ընծայել Սինկափուրի կառուցումներուն, որոնք վերջերս լրացան։ Եօթը տարի առաջ դրուած էին աշխարհի այս մեծագոյն ամրոցին հիմքերը։ Իրապէս Սինկափուրը այլ եւս մէկ քանի տասնամեակներ կրնայ նկատուիլ ամենակարեւոր պաշտպանողական յենարանը անգլիական նաւատորմիղին՝ դէպի Չինաստան եւ Ճափոն տանող ճամբուն վրայ։ Անգլիական կառավարութիւնը երբեւիցէ չէր կրցած որոշում մը տալ՝ ծախսելու համար 20 միլիոն սթերլին, որպէսզի ամրացնէ, ժամանակակից զինուորական թէքնիքին համապատասխան ձեւով, այդ կարեւոր նաւահանգիստը, որ կը գտնուի Ծայր. Արեւելքի ճամբուն վրայ։ Ի վերջոյ ան տուաւ այդ որոշումը, որովհետեւ ապագայ պատերազմի մը պարագային անկարելի չէ որ Անգլիա իր դէմ իբրեւ թշնամի գտնէ երբեմնի զինակիցը՝ Ճափոն։

Այդ պարագային, ճափոնական նաւատորմը կրնայ կասեցնել բրիտանական զինուորական փոխադրութիւնները Աւստրալիայէն եւ Նոր Զելանտայէն, եւ այդ ձեւով, լուրջ վտանգ մը ստեղծել բրիտանական կայսրութեան համար։

Սինկափուրը, որ ներկայիս աշխարհի ամէնէն ուժեղ ծովային ամրոցն է քանի մը տասնամեակի համար կը մեկուսացնէ այդ վտանգը։ Իր «երկաթեայ բռունցքը» սպառնացայտ կը բարձրանայ ամէն անոնց դէմ, որոնք պիտի փորձեն արգելք ըլլալ անգլիական ծովային ճամբաներուն,— Ճափոն, թէ այլ պետութիւններ ըլլան անոնք։

Վերջերս, Սինկափուրի եզերքները զետեղուեցան նոր ձեւի անգլիական թնդանօթներ։ Այդ թնդանօթները արագ եւ հեռու կը նետեն, կը վերահսկեն նեղուցէն անցնող նաւերուն վրայ, անթիւ ու վտանգաւոր ընդծովեայ ժայռերու ընդմէջէն։ Ամրոցային այդ թնդանօթներուն գործունէութեան շառաւիղը աւելի է քան 20 ծովային մղոն, այսինքն, շատ աւելի հեռու՝ քան անհրաժեշտ է թշնամի նաւատորմին ճամբան ծեծելու համար։

Սինկափուրի մէջ կան հսկայ մթերանոցներ՝ վառելանիւթերու յատուկ, որոնք բաւականին մեծ պահեստ մըն են ամբողջ բրիտանական նաւատորմին համար։ Այդ մթերանոցները, ընդհանրապէս կը գտնուին գետնին տակ օդանաւային ռմբակոծումներու վտանգին դէմ պաշտպանուած, իրենց օդանաւերու դէմ գործող թնդանօթները բաւական են՝ անկարելի դարձնելու համար թշնամի օդանաւերու մերձեցումը։

Օդանաւային եւ ջրասուզանակային նաւահանգիստը կրնայ պարունակել մէկ քանի տորմիղներ։ Այդ նաւահանգիստը, որուն շինութեան համար ծախսուած է 1 միլիոն սթերլին, կը գտնուի տեղ մը, ուր վերջերս կ՚աճէին կոյս անտառներ։

Այս բոլորը եղած են, որպէսզի Անգլիա կարենայ իր ձեռքերուն մէջ պահել Ծայր. Արեւելքի գանձերուն տանող բանալին եւ պողպատեայ լծակով մը արգելք հանդիսացուի դէպի Արեւմուտք Ճափոնի աշխարհակալութեան ծաւալումին։

Անգլիական թերթերը կը յիշեցնեն թէ ինչպէս 130 տարի առաջ պահեստի սպայ մը գացած է Հնդկաստան՝ իր պետին հետ։ Մէկ քանի տարի կատարած է Անգլիոյ կողմէ գրաւած Ճավա կղզիին փոխարքայի պաշտօնը։ Ու Լոնտոն ուղարկած է նամակներ՝ պնդելով թէ անգլիական դրօշը կրնայ ծածանիլ այդ կղզիին վրայ միայն այն ատեն, երբ նոյն կղզիին ափունքը ատենին ամրացուի։ Փոխանակ մտիկ ընելու անոր խորհուրդները, Անգլիոյ այն ատենի ղեկավարները Ճավայի կղզին ծախեցին Հոլանտացիներուն։ Սպան անմխիթար էր, իսկ Լոնտոնի մէջ կը ծիծաղէին իր վրայ, մինչեւ որ սակայն, Հոլանտացիները վտանգաւոր դարձան։ Հիմա եւս Լոնտոն որ եւ է բան յանձն առած չէ, այսուհանդերձ, այսօր անգլիական դրօշը կը ծածանի այն հրուանդանին վրայ, ուր կը բարձրանայ Սինկափուրի ամրոցը։

Պահեստի սպային յատակագիծը, որ երեւակայական էր թուած իր ժամանակակիցներուն, հետզհետէ վճռական նշանակութիւն ստացաւ Բրիտանիոյ ճակատագրի տեսակէտէն։

Առանց Սինկափուրի, բրիտանական կայսրութիւնը չի կրնար ամուր հիմ ունենալ եւ բրիտանական ծովային առեւտուրը չի կրնար պաշտպանուիլ թշնամի յարձակումներէ։ Լոնտոնէն Ծայր. Արեւելք տանող ծովային ճամբան, ինչպէս եւ Աւստրալիա եւ Նոր Զելանտա երկարող ուղին կ՚անցնին Սինկափուրի ջրանցքէն, Ատէնի եզերքէն եւ Հնդկաստանի եզերքներէն, երթալու համար դէպի Մալակայական արշիպեղագոս, ուր կը բաժնուի, հիւսիս՝ Չինաստանի եւ Ճափոնի համար, իսկ հարաւ՝ Աւստրալիայի համար։

Սինկափուր կը գրաւէ տիրական դիրք մը այդ քառուղիին վրայ, ուրկէ ամէն օր կ՚անցնին հարիւրաւոր նաւեր՝ թանկագին բեռներով։

Սինկափուրի ձայնասփիւռի կայանը անընդհատ կապ կը պահէ Լոնտոնի ծովակալութեան հետ։ Ճափոնական նաւատորմին կեդրոնացման ամենափոքր փոփոխումն իսկ անյապաղ Սինկափուրէն կը հաղորդուի Լոնտոն։ Սինկափուրի ամրոցը այնպէս է կառուցուած, որ Լոնտոնէն հրամանի մը ստացումէն հազիւ մէկ քանի ժամ վերջ կրնայ փակուիլ, եթէ նոյն իսկ Սինկափուրի մօտ չգտնուի մէկ հատիկ անգլիական մարտանաւ։

Սինկափուրի ռազմագիտական մեծ արժէքը կը ստեղծէ վախ մը լրտեսներու մասին, ու տեղական իշխանութիւնը չախորժիր օտարներ տեսնել ծովափունքը։ Ոստիկանութիւնը, որ կը քննէ ինքնաշարժով հասած ճամբորդներու անցագրերը, լաւատեղեակ է բոլոր կասկածելի օտարականներու մասին։ Լրտեսութեան դէմ պայքարը շատ զօրացուած է, այն օրէն ասդին մանաւանդ, երբ Սինկափուրի գեղեցիկ շրջակայքը սկսան շատ մը Գերմանացիներ երեւիլ։

Ճափոն սխալած չէ որ Սինկափուրի ծովային ամրոցը կը նկատէ մեծագոյն վտանգը իր տնտեսական ծաւալման։ Անգլիա աւելի քան կէս իջեցուց ճափոնական արտածումը բրիտանական երկիրներէն ներս։ Արեւմուտք երթալիք ճափոնական բեռները ստիպուած են անցնիլ Սինկափուրի առջեւէն։ Ուրիշ ճամբայ գտնելու բոլոր փորձերը ապարդիւն են մնացած։ Ճափոն եւ Անգլիա կը շարունակեն պայքարը։ Այնքան ատեն որ բոլոր առաւելութիւնները Անգլիոյ կողմն են, պատերազմի մը պարագային՝ ճափոնական նաւատորմին գործունէութիւնը պիտի սահմանափակուի Սինկափուրի երկաթեայ դռներով, որոնք ամէն րոպէ կրնան փակուիլ ամրօրէն։

ՔԱՂՀԱՆ

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

«Պանդուխտ» բառին շուրջ

Վաղեմի եւ վաստակաւոր ուսուցիչս Տարագ, ամբողջ կառչած իր սիրելի ասպարէզին, առ ի չգոյէ դպրոցի ու դասարանի, «Յառաջ»ի էջերէն կը շարունակէ հայերէն դասեր տալ «Ի պէտս զարգացելոց»։ Տարագի նպատակը բարի է ու օգտակար։ Նոր սերունդը չի գիտեր իր մայրենի լեզուն այնպէս ինչպէս՝ օրինակ գիտէ լեզուն այն երկրին, որուն մէջ հասակ կը նետէ։ Նոյն իսկ մեր գրիչ շարժող գրող - բրողներէն շատեր անտեղեակ են մեսրոպեան լեզուի ճոխութիւններուն եւ նրբութիւններուն։ Վարժապետ մը, գրական ոստիկան մը պէտք է միշտ՝ մեր մամուլի էջերէն մաքրելու համար լեզուական - քերականական աններելի սխալները, որոնց կարելի է միշտ հանդիպիլ։ Տարագ այդ պաշտօնը կը կատարէ անմրցելի ձեռնհասութեամբ մը, արժանի ջերմ շնորհաւորութեան։

«Յառաջ»ի հոկտ. 14ի թիւին մէջ վերլուծելով պանդուխտ բառը, Տարագ կը հրաւիրէր զիս «Հ. Աճառեանի խմորատիպին մէջ նայիլ» եւ տեսածս հաղորդել իրեն, հրապարակաւ։

Թէեւ քիչ մը ուշ, բայց վերջապէս ահա այսօր կը կատարեմ ինծի տրուած պաշտօնը, աւելի լայն չափի վրայ։

Նախ ըսեմ թէ Հրաչեայ Աճառեանի «Հայերէնի Արմատական Բառարանը» խմորատիպ չէ, այլ վիմատիպ։ Հեղինակը իր ձեռքով գրած է ամբողջ վեց հատորները այդ բառարանին, որ իր տեսակին մէջ միակն է, քանի որ նոյն իսկ Եւրոպացիներու մօտ նման բառարան գոյութիւն չունի, ըստ յայտնի լեզուաբաններու։ Ամէն մէկ հատոր 1300է աւելի էջեր կը պարունակէ։ Բառարանին մէջ բազմաթիւ հին ու նոր լեզուներով մէջբերումներ կան։ Երեւանի տպարանին մէջ անկարելի էր բոլոր այդ տառերը գտնել, ահա թէ ինչու իր ձեռագիրը վիմատիպ հրատարակուած է, 500 օրինակ միայն եւ արդէն սպառելու վրայ է։ Վերջերս լոյս տեսաւ 7րդ հատորը (Յաւելուած)՝ տպագիր։

Բարեբախտաբար Երեւանի իշխանութիւնը արտօնած է այս բառարանը հրատարակել մեր ուղղագրութեամբ։ Միակ գիրքն է որ այս բացառիկ շնորհին արժանացած է։ Խորհ. ուղղագրութեամբ հրատարակուած բառարան մը (մանաւանդ արմատական բառարան մը) կրնաք երեւակայել թէ ինչ խառնաշփոթ բան պիտի ըլլար, արմատ բառերուն վրայ աւելցուած զանազան մակաբոյծ տառեր բոլորովին անճանաչելի պիտի դարձնէին բազմաթիւ բառեր եւ բառարանը չպիտի ծառայէր իր նպատակին։

Հակառակ իր բոլոր առաւելութիւն-

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ՝ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

Նոյն իսկ Կովկասցի յեղափոխական այն Հայերը որոնք Պոլիս կը գտնուէին, խոր ամօթ մը զգալով, մինչեւ այդ Թուրքերու հանդէպ իրենց ի գործ դրած չարիքներէն, իրենց գլուխները հակած էին ... Եւ ի՛նչպէս գլխահակ չըլլային։ Հայերը, թուրք հողերուն վրայ Թուրքէ մը աւելի երջանիկ ու հանդիստ կեանք մը կ՚ապրէին։ Եւ ամէնէն ազատ ազգերու կարգն անցած ըլլալով հանդերձ,— դարձեալ ըստ իրենց խոստովանութեանց,— անդին Կովկասի ու ցարական բանտերուն մէջ իրենց մահուան ժամուն կը սպասէին՝ 8 գրագէտներ, 32 բժիշկներ, 24 փրոֆէսէօրներ, 30 պաշտօնեաններ, 45 վաճառականներ, 70 արուեստագէտներ եւ կրօնականներ, ուսանողներ, բանուորներ եւն., — աւելի քան 5000 անձեր։

— Պոլսոյ ազատ Հայերը միացած էին Թուրք ազատականներուն հետ։ Ու թաքուն պայքարներու էին լծուած ցարականութեան անիրաւութիւններն ու չարիքը տապալելու համար։

— Թուրքերը ուժգնօրէն պաշտպանած էին այն հայ յեղափոխականները, որոնք փախած էին ցարականութեան անիրաւութիւններէն։ Իբրեւ այդպիսիներ՝ Փաստրմաճեանն ու ընկերները յանձնած չէին ցարականութեան՝ հակառակ այս վերջինին պնդումներուն։

— Բայց, ցարականութեան թաքուն քաղաքականութեան մեքենան Պոլսոյ մէջ կրկին գործունէութեան էր ըսկսած։ Նախկին կովկասեան քոմիթէճիները փայլուն խոստումներով կրկին ձեռք անցուած էին եւ վերստին Թուրքերուն հակառակ շարժման էին սկսած։

— Մինչ «Մարտ 31ի դէպքը» Պոլսոյ խաղաղ հորիզոնները թնդանօթի ու հրացանի դղրդիւններով կը խռովէր, Ատանայի մէջ եւս փորձանք մը ծայր տուած էր։ ... Քոմիթէճի փափաղի մը կողմէ յեղափոխական դրօշ բարձրացուած ըլլալով՝ հարիւրաւոր Թուրքեր - Հայեր անմեղ արիւններու մէջ գետին փռուած էին։ Ու հսկայ հարստութիւն մը հալած էր այս փորձանքին բոցերուն մէջ։

— Հանչաքեանները (Հնչակեաններ) միացած էին այն դաւաճաններուն, որոնք Թուրքիայէն փախած էին մարտ 31ի դէպքին վրայ։

— Պալքանեան պատերազմին դարձեալ գլուխ ցցած էր Թուրքերու հանդէպ թշնամանքը։ Դաշնակցականները (Ս— ով) անխտիր բոլոր հայ զինուորները փախուստի էին մղած։ Ասոնցմէ շատեր կամաւոր գացեր էին պուլկար բանակին։ Հայ չավուշ մը, որ Խոտրճէն փախած էր, Խոտրճէի ամրացեալ վայրին անթել հեռագրի կայանը անգործութեան դատապարտելու ստոյգ ճարտարութիւն ցոյց տուած էր։ Անդրանիկ անուն հայ քոմիթէճին պուլկար բանակին էր միացած՝ մարդասպաններու մեծ խումբով մը, զոր իր շուրջ էր հաւաքած։ Հարիւրաւոր կիներ ու մանուկներ էր կարած՝ Խոտրճէի, Քէչանի, Մալկարայի, Թէքիրտաղի գիւղերուն մէջ։ Ու բազմաթիւ թուրք տուներ, գիւղեր եւ մզկիթներ այրած էր։ Հայ քոմիթէճիները որոնք ընդհ. պատերազմի զօրաշարժի յայտարարութեան վայրկեանէն սկսած շարժման մէջ էին, այլ եւս անցեր էին մարդկայնութեան ու նոյն իսկ առնական թշնամութեան մը սահմանները, եւ արեւելեան նահանգներուն մէջ՝ թշնամի բանակներուն առաջնորդութիւն ընելով՝ ամբողջ այդ շրջանը արիւնով ու կրակով ծածկած էին։

Ու անօրէնութեանն ու վայրենութեան գերագոյն չափը ցոյց տուեր էին՝ Վանի ջարդը կատարելով։

Բայց դարձեալ բան մըն էր, եթէ անօրէնութիւնն ու վայրենութիւնը միայն ասոնցմէ բաղկանար։ Փաստրմաճեան, որ հազիւ հինգ տարի առաջ Ռուսիայէն փախած, Թուրքերուն ծոցը նետուած եւ Թուրքերու կողմէ անդամ ընտրուած էր խորհրդարանին, կրկին Կովկաս փախչելով ուժեր էր կազմակերպած։ Այդ ուժերը անցեր էին Թուրք բանակին կռնակը, եւ, հիւանդանոցներուն վրայ յարձակելով, վիրաւոր Թուրք զինուորները անխտիր սուրէ էին անցուցած ու այրած մոխիր էին վերածած։

Յետոյ՝ Պրուսայի եւ շրջակայքի հայ չէթէները, Ջանաք գալէի պատերազմին ամէնէն վտանգաւոր մէկ շրջանին, Անատոլուի կողմի ամրոցները թիկունքէն հարուածելով՝ ուզած էին ճամբայ բանալ թշնամի մարտանաւերուն։

Մենք հոս պիտի չարտայայտուինք «տարագրութեան եւ ջարդ»ի մասին ու պիտի չերկարենք մեր խօսքը։ Սա կայ միայն, որ հայ քոմիթէճիները, զինադադարէն վերջ, իրենց գործունէութեան վերջ պէտք էր տային, որովհետեւ իթթիհատականներէն մաս մը երկրէն հեռացած էին, իսկ միւսները իրենց կապը խզած էին կառավարութեան հետ։ Այսինքն՝ մէջտեղէն քաշուեր էին այն անձերը, որոնց հետ «արեան դատ» ունէին։ Ու թրքութեան ճակատագիրը ձեռք էին առած այնպիսի անձնաւորութիւններ, որոնք ոչ մէկ քէն ու թշնամանք ունէին Հայերուն հանդէպ։

Բայց, պատրիարք Զաւէն էֆէնտի, որ ատենին իթթիհատականներուն գայրոյթին էր ենթարկուած, այժմ վրէժը կ՚ուզէր լուծել խեղճ թուրք ազգէն եւ իսլամ տարրերէն։ Պոլսոյ հայ քոմիթէճիներուն թերթերը կը ցայտէին այնպիսի կրակներ որոնք ամբողջ աշխարհը Թուրքերուն դէմ կը ծառացնէին։ Եւ վերջապէս, Արեւելեան Նահանգներուն մէջ զուլումի նոր քաղաքականութեան մը արիւնոտ նախանշանները երեւան կուգային։

Մինչ հայ պետերը, որոնք Եւրոպայի քաղաքական կեդրոններուն մէջ էին տեղաւորուած, մէկ կողմէ կ՚աղաղակէին թէ՝

— Եթէ կովկասեան հայութիւնը անպաշտպան թողունք՝ կը փճանայ։

Միւս կողմէ պատրաստութիւններ կը տեսնէին որ հայ չէթէները թուրք սահմաններուն վրայ մեծ յարձակումներ գործեն ու... հայկական ուժերը այլ եւս չէթէներ ըլլալէ կը դադրէին, եւ, շնորհիւ ձեռք անցուած թնդանօթներուն, հրացաններուն, վերջին ձեւի զէնքերուն, միլիոնաւոր փամփուշտներուն եւ օգնող օտար ըսպաներուն, կատարեալ բանակի մը կը վերածուէին։

Այս բանակը շատ արագ լրացուցած էր իր պատրաստութիւնները։ Իսկ հայ պետերը միացած էին Պոլսոյ կառավարութեան հետ (Վահտէտտին — Տամատ Ֆէրիտին կ՚ակնարկէ)։ Եւ իբրեւ հետեւանք այդ միացումին, նոր թշնամի մը եւս երեւան եկած էր Էնկիւրիի Ազգ. Մեծ Ժողովի կառավարութեան դէմ։

(7)

(Թան - Միլլիէթ)

նէրուն, սակայն, Աճառեանի բառա-րանը գոհացում չի տար Տարազի հետաքրքրութեան՝ պանդուխտ բառի մասին, քանի որ չի յիշեր թէ ինչ արմատէ կուգայ եւ չի մտներ այդ բառին ստուգաբանական իմաստին մէջ։

Բայց տեսածս հրապարակաւ հաղորդելու պարտականութիւն դրուած ըլլալով վրաս, հոս կ'արտագրեմ Արմատական Բառարանի Ե. հատոր էջ 828ին մէջ գրուածները.

«ՊԱՆԴՈՒԽՏ, ի—ա հլ. «նժդեհ, վտարանդի» Սգր. որից պանդխտիլ Սգր. Ոսկ. Եւ. պանդխտանալ Սգր. պանդխտեցուցանել Բ. Եզր. Ե. 12, Նեեմ. Է. 6. Գծ. Է. 4. պանդխտութիւն Սգր. պանդխտակից Ոսկ. Բ. Կոր. Պանդխտանոց «իջեւան» Փարպ.։ — (Պանդուխտ, նժդեհ եւ եկ հոմանիշների տարբերութեան վրայ տես՝ Տաթեւ. ամ. 360)։

Տէրվ. Մասիս 1882 յունիս 24 հայերէն բառ չի կարծում, բայց օտար լինելն էլ չի կարողանում հաստատել։ Նոյն Լեզու 1887, 108 heb. Chandh «կապել» արմատից՝— ուխտ մասնիկով՝ պանդխտութիւնը իբր բանտարգելութիւն ըմբռնելով։ Հիւնք. պանդոկ բառից։

Գռ. Խրբդ. բանդուխդ»։

Ինչպէս կը տեսնուի, Աճառեան կը յիշատակէ պանդուխտ բառի գործածութիւնը Ս. Գրքի եւ մեր մատենագիրներուն մօտ «նժդեհ» կամ «վտարանդի» իմաստով։ Հ. Սերովբէ վրդ. Տէրվիշեան «Մասիս»ի մէջ գրած յօդուածով «պանդուխտ»ը հայերէն բառ չի նկատեր։ Բանտարգելութեան իմաստ տուող ալ կայ։ Իսկ Խարբերդի գաւառաբարբառին մէջ այդ բառը կը գրուի «բանդուխդ» ձեւով։

Պարտք սեպեցի նաեւ պրպտել Հայկազեան Բառարանը (Երից վարդապետաց), որուն Բ. հատորի մէջ 596 Ա. սիւնակին վրայ կը կարդամ հետեւեալը.

«ՊԱՆԴՈՒԽՏ, դխտի տաց, ա. գ. peregrinus, advena accola. (յունարէն ալ գրուած է, բայց «Յառաջ»ը յունարէն տառեր չունենալուն զանց կ'ընեմ)։ Որ հեռացեալ ի հայրենի երկրէն՝ յօտար աշխարհս դեգերի. վտարանդի, նժդեհ, եկ, դրսեցի, օտարական, ղարիպ, եէպանճի։ Պանդուխտ եղիցի զաւակ քո յերկրի՝ որ ոչ իւր իցէ։ Պանդուխտ եւ նըժդեհ եմ ես ի միջի ձերում. Ծն. ժե. 13։ Իզ. 4 եւն.։ Զպանդուխտն մի չարչարիցէք, եւ մի նեղէք զնա. զի եւ դուք պանդուխտք էիք յերկրին Եգիպտացւոց։ Ճանաչէք դուք զանձինս պանդխտաց։ Հանգիցէ որդի աղախնոյ քոյ եւ պանդխտին, Ել. Իբ. 21։ Իզ. 9, 12։ Մահ սպառնայ սաէ՝ Աստուած, թէ ոք անդր պանդուխտ երթիցէ։ Նխ. Երեմ։ Մրխիթարեսցէ զնոսա ի վերայ պանդուխտ որդւոյն իւրեանց աղէխաննուի. Վրք. Հց. ժԴ.»։

Հոս տրուած բացատրութիւնները աւելի մօտ են մեզի ծանօթ իմաստին։ Բայց դարձեալ չեն տար անոր ստուգաբանութիւնը։

Հինգերորդ կէտին նշանաւոր «Ստուգաբանական Բառարան»ին մէջ (էջ 95, բ. սիւնակ) գրուած է.

«ՊԱՆԴՈՒԽՏ, իբր իջեւանեալ ի պանդոկի, որ չէ բնակ, հեռացեալ ի հայրենի տանէ։

— Ես անզաւակ եւ այրի էի, պանդուխտ եւ արգելական (Ես. Խթ. 21)։

Իսկ Մխիթար Աբբայի Հայկազեան Լեզուի բառգիրքին (1769) Բ. հատոր Բ. մաս էջ 330ին մէջ՝

«Պանդխտեցուցանել = ղարիպ ըննել, ղարիպութիւն քաշել տալ։ Պանդխտութիւն = ղարիպութիւն»։

Այս բոլորը կարդալէ վերջ, իրաւունք կուտամ Տարազին, որ կը դրէր իր նոյն յօդուածին մէջ. «Ձեմ մօտենար բանասիրութեան. ոչ կը հասկնամ անկէց, ոչ ալ կը սիրեմ որ ուրիշներ փերեւերտին անով, օտար լեզուի մը անգամ ծնծմուտ ըլլալով»։ Եթէ կան այս բառին ստուգաբանութիւնը գիտցող լեզուագէտ բանասէրներ, կը հրաւիրենք զիրենք արտայայտուիլ եւ լուսաբանել մեզ։

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը

ԼԻՈՆ, 25 Հոկտ. (Յառաջ). — Հոծ բազմութեամբ եւ խանդավառութեամբ տօնեցինք «Դաշնակցութեան Օր»ը Լիոնի մէջ։ Շարաթ երեկոյ Լիոնի 3րդ Թաղապետարանի սրահը լեցուած էր երիտասարդներով, որոնք եկած էին լսելու Դաշնակցութեան խօսքը։ Ու Դաշնակցութեան բանախօսը երիտասարդութեան մէջ վառեց հաւատքի եւ յոյսերու ջահերը։

Այդպէս կ'ապացուցանէին ներկաներու անվերջ ծափերը, կեցցէները, հուռաները, որ կ'ազմէին սրահը անդադար։

Նախագահ ընկ. Վ. Զուլֆերեան, իր բացման խօսքին մէջ, յիշեց Հ. Յ. Դաշնակցութեան ինչ նպատակի համար ծնիլը, ինչ դատ հետապնդելը եւ ինչ ցանկութիւններ ունենալը։ Յիշեց անոր գործունէութեան դաշտին բազմազան միջավայրերը, զոհողութիւնները, ոգեկոչեց Հայազատագրութեան ճանապարհին ինկած յաւէտ պաշտելի նահատակները եւ թելադրեց առանց ընկրկումի եւ յուսալքումի շարունակել այդ ճանապարհը, ուրկէ անցան մեր ռազմիկները։

Օրուան տօնին իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը բերած էին Լիոնի գեղարուեստասէր լաւագոյն ուժերը։

Պ. Պ. Արամ Աւետիսեան խոր յուզումով երգեց «Հայրիկ հայրիկ»ը, յետոյ ֆրանսերէն լաւ կտոր մը։ Գ. Յովհաննէսեան իր սրինգով քանի մը գեղեցիկ կտորներ նուագեց, խլելով բուռն ծափեր հանդիսականներէն։

Գեղեցիկ կտոր մըն էր Պ. Յարութիւն Ուլուհօճեանի արտասանած «Բեբէք ինծի տուեք մը», Մխիթարեան միաբանութենէն Հ. Վահան Յովհաննէսեանի կողմէ գրուած։ Իսկ ընկ. Լ. Ալէմեան արտասանեց Ա. Ահարոնեանի «Մայր Արաքսը» եւ Յ. Յակոբեանի «Հերոս ընկերները»։ Մ. Պէտանեան Մ. Վարանդեանի «Հայ հերոսները», Միսաք Միրզէ՝ Ա. Գառօնէի «Փառք եմ ասում»ը։

Ապա բեմ եկաւ օրուան բանախօսը, ընկ. Շ. Միսաքեան։ Դժբախտաբար սղագրութեան վարժ չեմ, այլապէս կ'արժէր բառ առ բառ գրի առնել այս սքանչելի եւ ուժեղ ճառը, զոր արտասանեց բանախօս ընկերը՝ խոր տպաւորութիւն թողլով բոլորին վրայ։

Հանդէսէն վերջ ունեցանք ընկերահամակրական խնջոյք մը Յոյներու սրահին մէջ։ Մեծ խանդավառութեամբ շարունակուեցաւ մինչեւ լոյս։ Իւրաքանչիւր ընկեր իր բաժինը բերաւ երգելով, արտասանելով, «անէքթօտ»ներ պատմելով։ Օրուան թամատան էր Պ. Ալեք. Կիւլպէնկեան, որ շատ լաւ վարեց խնջոյքը։

Երկու չէչ չամփանեայ աճուրդի գրուեցաւ եւ ապահովուեցաւ կոկիկ գումար մը։ Աճուրդը շահեցաւ ընկ. Դաւիթ Դաւիթեան։ Ընկ. Շ. Միսաքեան այստեղ ալ խանդավառեց ներկաները։ Եւ այսպէս երգով ու խանդավառութեամբ ողջունեցինք առաւօտը՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան շունչը տանելով մեզի հետ։

Մ. Մ.

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՋՈՄԻ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

ՎԱԼԱՆՍ, 25 Հոկտ. (Յառաջ). — Այսօր Ջոմի մարզականի ֆութպոլի Ա. խումբը յաղթական մրցում մը ունեցաւ տեղւոյս Ինիոն Էքլէրեօր ֆութպոլի Ա. խումբին դէմ Փոլիկոնի մարզադաշտին վրայ, հայ եւ ֆրանսացի դիտողներու հիացումին ու գովասանքին արժանանալով։ Այս առթիւ յիշենք նաեւ որ քանի մը խմստակներ, չմարսելով մեր տղաներու ունեցած յաջողութիւնը, վատ ընթացք մը ցոյց տուին, ինչ որ կրնար գէշ հետեւանքներ ունենալ նախ իրենց, յետոյ մեզի։ Լաւ կ'ըլլայ որ օրինակ առնեն իրենց պարկեշտ բարեկամներէն, մարդ կրնայ ինչպէս անհատի մը, խումբի մը, նոյնպէս միութեան մը հանդէպ համակրանք չունենալ, բայց երբեք իրաւունք չունի ջլատելու անոնց աշխատանքները։ Մեր առօրեայ դժգոհութիւնները կը բաւեն մեզի։ Եւ ըլլալով պատերազմի սերունդ՝ բաւական կորով ալ ունինք կանգ չառնելու որ եւ է մէկ խոչընդոտի առջեւ, մեր նպատակները իրագործելու համար, մանաւանդ որ նմանօրինակ սադրանքներու առջեւ համակերպիլ բառն ալ ջնջած ենք մեր բառարանէն։

Արեւոտ օրով, մրցումը սկսաւ ժամը 2ին՝ վերջացաւ ժամը 4ին, առաջին կիսախաղին երկու խումբերուն աշխոյժ խաղարկութիւնը որ եւ է արդիւնք չունեցաւ։ Խաղին վերջաւորութեան՝ մեր տղաքը իրենց հակառակորդները յոգնեցնելէ վերջ զօրաւոր յարձակողականներով յաջողեցան նշանակել 3 կէտ եւ խաղը վերջացաւ 3 —0ով։ Ամբողջ խաղի ընթացքին Ջոմի տղոց կարգապահ եւ ազնիւ խաղարկութիւնը լաւ տպաւորութիւն ձգեց բոլորուած բազմութեան վրայ։ Իսկ հակառակորդ խումբին խմբապետը գնահատելով այս իրողութիւնը, սիրով պայմանաւորուեցաւ փոխ մրցումի մը համար։

Ասպետ

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Անիէռ արուարձանին մէջ հայերէնի դասընթացքի համար Հոկտ. 18ին տեղի ունեցաւ ընդհանուր ժողով մը նախագահութեամբ Պ. Գառնիկ Յովհաննէսեանի։

Անիէռցի ծնողքները նախանձախնդիր իրենց մայրենի լեզուի ուսուցման, բազմութեամբ փութացած էին Պ. Զ. Մանուկեանի սրճարանը, ընտրելու իրենց օրինաւոր վարչութիւնը։ Այսպէս ընտրուեցան Պ.Պ. Գ. Պուտուկեան, Յ. Հայթայեան, Ա. Ամիրխանեան, Ա. Զաքալեան, Հ. Կոթողեան։ Ընտրուած վարչութիւնը անմիջապէս գործի ձեռնարկած է։ Բարեգործականը իր նիւթական եւ բարոյական լայն աջակցութիւնը խոստացած է։ Դպրոցի վարժուհին է Օր. Նաթանեան։ Դպրոցին տեղը քանի մը օրէն կը տեղեկացնենք։

Անիէռցի

ԱՐԱԲ ԵՒ ՀԱՅ ՆՈՐ ԸՆԴՀԱՐՈ՞ՒՄ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

— • —

Թուրքերէն «Թան»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Քիլիսէն, Հոկտ. 19 թուականով. — Հոս եկած նոր տեղեկութեանց համաձայն, Սուրիոյ Արաբներուն եւ Հայերուն միջեւ սկսած լարուածութիւնը դեռ կը շարունակուի։ Այսպէս, ուրբաթ օր ալ Հալէպի մէջ արիւնոտ ընդհարումներ տեղի ունեցած են Արաբներու եւ Հայերու միջեւ։ Արաբները ունեցած են 9 սպանեալ, 35 վիրաւոր, Հայերը՝ 5 սպանեալ եւ 16 վիրաւոր։

Արաբները պահ մը քալած են դէպի հայկական թաղերը եւ այս պատճառաւ բոլոր խանութները գոցուած են։ Ժողովուրդը տուները ապաստանած է։ Ոստիկանութիւնը մեծ դժուարութեամբ կրցած է արգիլել կռիւը։ Հալէպի հայ երեւելիները քամիօններով Գամըշլը ապաստանած են։ Հայկական խանութները տակաւին փակ կը մնան։ Հալէպի մէջ պաշարման վիճակի նման կացութիւն մը կը տիրէ։ Կառավարութիւնը թնդանօթներ եւ գնդացիրներ զետեղած է քաղաքին շրջականները։ Միւս կողմէ զրահապատ ինքնաշարժներ կը շրջագային քաղաքին բոլորտիքը։

Հալէպի արաբ եւ հայ առաջին ընդհարումը տեղի ունեցած է Հոկտ. 11ին, կիրակի օր, ճերմակ շապիկաւորներու յարուցած միջադէպի մը հետեւանքով։ Երկրորդ ընդհարումը տեղի ունեցած է Հոկտ. 16ին, ուրբաթ օր, երբ բաց են քրիստոնեաներու խանութները։

Որո՞նք են ճերմակ շապիկաւորները, որ պատճառ կը դառնան այդքան վտանգաւորկացութիւն մը ստեղծելուն։ Այդ անունով կազմակերպութիւնը հիմնուեցաւ ամիսներ առաջ եւ քրիստոնէական միութիւն մըն է, որուն մէջ կան ամէն ազգէ քրիստոնեաներ։ Դժբախտաբար, հակառակ ազգային մարմիններու ազդարարութեանց, կարգ մը Հայեր ալ մասնակցեցան անոր եւ փորձեցին ուրիշներ ալ անդամագրել։ Միութեան նպատակն է իբրեւ թէ քրիստոնեաներու իրաւունքները պաշտպանել եւ անոնց դիրքը բարձրացնել Սուրիոյ մէջ։ Այլ խօսքով՝ տեսակ մը ընկերային ազանդ, որ սակայն չունի քաղաքական որ եւ է հանգամանք։ Գլխաւոր գործունէութիւնն ալ՝ հանգանակութիւնն է։ Հակառակ ասոր, առաջին օրէն իսկ, դժգոհութիւն յառաջ բերած էր իսլամ Արաբներուն մէջ եւ այս պատճառով ազգ. մարմինները միշտ Հայերը զգուշացուցած էին այդ միութեան մասնակցելէ։

ԱՐԳԻԼԵԱԼ ԳՕՏԻ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

— • —

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն Պոլսոյ թերթերուն թէ ներքին գործավարութեան պաշտօնագրին վրայ, գործավարներու խորհուրդը ընդունեց հրամանագիր մը որով արգիլեալ գօտի մը կը հաստատուի Սասունի (Մուշ) կողմերը։ Արգիլեալ գօտին կը սկսի Նախկին Մօտկիի սահմանը կազմող Քանթիլին լերան հարաւային փէշերէն եւ կը հետեւի Սասունի լեռներուն։ Գօտիին սահմանին մէջ կը գտնուին հետեւեալ վայրերը. — Կէօնաէնօ, Հարտիկ, Նուրսին, Փարսկ, Կորեկ, Քարհօ, Շենիկ եւն.։ Դարձեալ գործավարներու խորհուրդին որոշումով, արգիլեալ գօտի մը հաստատուած է Ազրիի շրջանակին մէջ։ Այդ գօտիին մէջ կ'իյնան Պաչքէնտ, Առէթլի, Թարաշ, Պերի եւ այլ գիւղերը։

ՄԱՄՈՒԼ

Կոտորած

— • —

Պուէնոս Այրէսի «Արմենիա»ն խմբագրականի մը մէջ հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ (22 սեպտ.).

— «Խորհրդային Միութեան ամբողջ տարածութեան վրայ, Սառուցեալ ովկիանոսէն սկսած մինչեւ Արաքսի ափերը տենդագին թափով համատարած մաքրագործում տեղի կ'ունենայ։

«Մաքրագործում» բառը փաստի պաշտօնական որակումն է, իրապէս կոտորած է որ կը կատարուի, անխնայ ջարդ, որուն ենթարկուած են երկրի ծաղիկ երիտասարդութիւնն ու մտաւորական տարրերը։ «Տրոցկիստ» կամ «ազգայնական» ամբաստանութեամբ բազմահազար այրեր ու կիներ կը նետուին բանտերն ու Չեկայի նկուղները կամ անդառ ու բոլշեւիկեան դատաստանական կատակերգութենէն անցնելէն ետքը՝ գնդակի կը բռնուին իբրեւ խորհրդային «իրաւակարգի» հիմքերը խախտող ոճրագործներ։

Ձերբակալութիւններու եւ բանտարկութիւններու մոլուցքը սաստիկ է մանաւորապէս Հայաստանի մէջ։ Արդէն չեկայական մանգաղի զոհերու հաշիւը կորսուած է. ոչ ոք գիտէ, թէ ինչքան մարդ պաշտօնազուրկ եղած է, ինչքան բանտերն ու արգելարանները նետուած, ինչքան քշուած են արդէն դէպի հիւսիսային սառնարանները կամ, թերեւս եւ հրացանի բռնուած։ Ինչ որ կը հասնի մեր ականջներուն, տկար արձագանգն է այն փոթորիկին որ ամիսներէ ի վեր մոլեգնօրէն կ'աւերէ հայկական երկիրը։

Ինչ որ կը կատարուի այսօր Հայաստանի մէջ, շատ աւելի սարսափելի է, քան բովանդակ Ռուսիոյ մէջ կատարուածը։ Հոն կուսակցական կիրքն ու մոլեգնութիւնն է սանձարձակ իշխողը, ամանի մը մէջ արգելափակուած սարդերու պէս զիրար կը յօշոտեն միեւնոյն կուսակցութեան անդամները աթոռի եւ իշխանութեան մոլուցքէն այսահար։ Հայաստանի մէջ ներկուսակցական գզուըտուքէն աւելի տիրական է ազգային հակամարտութիւնն ու ազգային թշնամանքը. Բերիայի ձեռքի «երկաթէ աւել»ը «տրոցկիստ» կամ «աջ ու ձախ թեքումի» ենթակայ համայնավարները պատժելէ աւելի, իբրեւ վրացի ազգայնական, հաշիւ կը մաքրէ Հայերու եւ Հայաստանի հետ։ Կովկասի ժողովուրդներու հին, դարաւոր ախտն է, փոխադարձ մրցակցութիւնն ու քէնը, որ հայակեր Զավչավաձէներէն ու Ծերեթելիներէն ժառանգաբար փոխանցուած է Բերիաներուն։ Այն ինչ որ ազգայնական զէնքերով չյաջողեցան ընել հայրերը, համայնավար դիմակի տակ կը ջանան իրականացնել զաւակները, յանձին Բերիաներու, որոնք յեղափոխութեան ու համայնավարութեան անունով կը յօշոտեն Հայաստանի բազմատանջ մարմինը։

Ռուսաստանի բոլոր ժողովուրդներու համար ալ անշուշտ, ստալինական այս նոր նոպան մեծ աղէտ մըն է, որ թէ մէկ կողմէն կը խորհրդանշէ Խ. Միութեան պետական կառուցուածքի ակարութիւնը, միւս կողմէն ալ աւելի կը խախտէ խորհրդային պետութեան հիմերը։ Բայց վէրք մը, որ Ռուսաստանի մեծ մարմնի վրայ կրնայ ըլլալ համեմատաբար անվտանգ, Հայաստանի փոքր ու վտիտ մարմնի համար կ'ունենայ ճակատագրական հետեւանքներ։ Այդ է պատճառը, որ որքան եւ կատարուող դէպքերը տառացի ճշդութեամբ կը հաստատեն մեր տեսակէտներն ու նախատեսութիւնները, մենք չենք կրնար սառնասրտութեամբ կամ գոհունակութեամբ դիտել մեր հայրենիքի աւերը։ Անգամ Դ. Սիմոնեաններու եւ Գիւլիքէօխվեաններու պէս ուղղափառ համայնավարներու կամ Խանջեանի նման կատաղի հակադաշնակցականներու կործանումը մեզ չի կրնար ուրախացնել։ Ընդհակառակն, մեր աչքին անոնց ողբերգութիւնը կը ներկայանայ իբրեւ Հայաստանի ողբերգութիւն։ Որովհետեւ պարզ է, որ Խանջեաններու տեղ պիտի գան Ստալինի եւ Բերիայի ձեռքին կոյր գործիք ծառայող ոչնչութիւնները, քանդելու ու կործանելու Հայաստան աշխարհը, մինչեւ որ իրենց հերթին, իրենք ալ կեր դառնան բոլշեւիկեան Մողոքին։

Անհունօրէն դժբախտ է մեր հայրենիքը, որ աղէտի օրեր շատ է տեսած, բայց երբեք այսքան արհամարհուած ու կամազուրկ չէ եղած, որքան բոլշեւիկներու երիցս նզովեալ իշխանութեան տակ, որ կը հնձէ, կ'աւերէ ու կը կոտորէ երկրի բոլոր կենսունակ ուժերը»։

ՀԱՅՈՒ ՄԸ ԱՌԱՍՊԵԼԱԿԱՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ

— • —

Պուքրէշի «Քափիթալա» օրաթերթը կը հրատարակէ տեղեկատուութիւն մը դատի մը մասին, որ 1925էն տեղի կ'ունենայ Մանուկ պէյի ժառանգորդներուն միջեւ։

Ռումէն թերթը կ'ըսէ թէ ԺԸ. դարուն վերջը Ռումանիոյ մէջ կ'ապրէր Մանուկ պէյ Միրզայեանց, որ ռուսասէր քաղաքականութիւն մը վարելուն եւ բազմաթիւ ղաւաճանութիւններ ընելուն՝ անբաղձալի դարձաւ Բ. Դրան։ Այս պատճառով «օսմանցի իշխանը» կ'ապաստանի Պեսարապիա, որ ռուսական էր այն ատեն, եւ տէր կը դառնայ անհուն ստացուածքներու։ Իր թոռը՝ իշխան Գրիգոր Մանուկ պէյ, 1902ին մեռնելով, իր ամբողջ հարստութիւնը, որ քանի մը տասնեակ միլիոնի ոսկի րուբլի կը հասնի, կը ձգէ իր քոյրերուն։ Արդ այս երեք քոյրերու ժառանգորդներուն միջեւ է որ տեղի կ'ունենայ այս պահուս դատը։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (18)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

— «Համաձայն ծովակալութեան ստացած լուրերուն նաւամարտ մը տեղի ունեցած է Չիլիի բացերը։ Գերմանական Շարնհօրսթ, Կնայզնաու, Լայփցիկ, Տրէզտէն, եւ Նիւրնպէրկ մարտանաւերը որոնք խմբուած էին Վալփարէզոյի մէջ, նոյեմբեր 1ին յարձակում գործած են ծովակալ Քրէտօքի փոքրաթիւ նաւաբաժնին վրայ։ Գերմանացիք կ'ըսեն թէ մեր «Մօնմըթհ» յածանաւը ընկղմած է, իսկ «Կուտ - Հօփ» կլասկօ եւ Օթրանթօ՝ ճակատամարտը կէս ձգած ու փախած են։ Ծովակալութիւնը խիստ միջոցներու դիմած է»։

Իսկ դեկտեմբեր 20ին ծովակալ Սթըրտի բրիտանական ծովակալութեան կը հաղորդէր հետեւեալը. —

«Դեկտեմբեր 8ին, առտուան ժամը 8ին գերմանական նաւաբաժին մը կըրակ բացաւ Ֆօքլէնտ կղզեխումբին՝ Սթէնլի նաւահանգիստին վրայ, նաւաբաժինը կը բաղկանայ երկու յածանաւերէ, երկու թեթեւ յածանաւերէ եւ զոյգ մը ածխաբարձ նաւերէ։ Մենք այդ պահուն ածուխ ներս կ'առնէինք։ Անմիջապէս ճամբայ ելանք եւ սկսանք հալածել թշնամի նաւաբաժինը. ճակատամարտ մը տեղի ունեցաւ որուն ընթացքին ընկղմեցինք հետեւեալ նաւերը — Շարնհօրսթ, Կնայզնաու, Լայփցիկ, Նիւրնպէրկ, Պաթէն, Սանթա Իզապէլ։ Տրէզտըն կըցաւ փախչիլ։

Այս երկու հաղորդագրութիւններուն մէջ խտացած է Խաղաղական ովկէանոսի ջուրերուն մէջ տեղի ունեցող եղերական ճակատամարտի մը պատմութիւնը։

Պատերազմին սկիզբը բրիտանական Գաղտնի Սպասարկութիւնը շատ տաղանդաւոր գործակալ մը ունէր հարաւային Ամերիկայի մէջ. պատմեմ թէ ինչ աշխատանքներ կատարեց ան։ Զեմ ուզեր իր անունը տալ եւ զինքը պիտի կոչեմ «Հարիւրապետը»։

Ֆօքլէնտի ճակատամարտին մէջ ծովակալ Քրէտօք ինչպէս նաեւ իր 1200 նաւազները բնաջինջ եղան. իր նաւաբաժինը շատ տկար էր. զօրաւոր թնդանօթներ չկային իր տրամադրութեան տակ. բայց հակառակ ատոր դարձեալ փորձած էր չափուիլ ծովակալ Ֆոն Շփէի արդիական ու արագընթաց նաւաբաժնին հետ։ Գերմանացիք այդ յաղթանակին շնորհիւ կը տիրապետէին հարաւային Ամերիկայի ծովերուն՝ Փանամայէն մինչեւ Քէյփ Հօրն, բնականաբար աւելի շատ մտահոգիչ պարագայ մըն էր Անգլիոյ համար որովհետեւ թշնամին վտանգած էր Ծայր. Արեւելքի հաղորդակցութեան ճամբան։

«Հարիւրապետին» ծանօթ էր այդ վտանգը որուն ենթակայ էր ոչ միայն բրիտանական նաւատորմը այլ նաեւ ինքը՝ անձնապէս։ Թշնամի լրտեսներու լայնատարած ցանց մը կար այդ շրջանին՝ հարաւային Ամերիկայի մէջ եւ քանի մը առիթներով մահափորձ կատարուած էր անգլիացի գործակալին դէմ։

Նոյեմբեր 3ին «Հարիւրապետը» որ Վալփարէզօ կը գտնուէր, ծածկագիր անթել մը կը ստանար հետեւեալ իմաստով.

— «Հետեւեցէք ածխաբարձներու շարժումներուն եւ տեղեկութիւն տըւէք շահագրգռուողներուն»։

Համաձայն իր ստացած հրահանգներուն անիկա կը յաջողի ստուգել որ գերմանական «Ամանիա» եւ «Սիէրա տէլ Քօրտովա» ածխաբարձները հարաւային Ամերիկայի Խաղաղականի եզերքը անցած են եւ կը յառաջանան դէպի անծանօթ ժամադրավայր մը։ Նոյնպէս տեղեկութիւն կը ստանայ որ թշնամի գործակալներ անթելով լուր տուած են ծովակալ Ֆոն Շփէին թէ Ֆօքլէնտ կղզեխումբը պարպուած է։ Կրնաք երեւակայել իր մտահոգութիւնը ինչպէս նաեւ այդ մտահոգութեան յաջորդող սփոփանքը երբ դեկտեմբերի 9ին անիկա կը լսէ որ գերմանացի ծովակալին նաւաբաժինը ջարդուփշուր եղած է եւ մազապուրծ ազատած է միայն Տրէզտընը։

Ֆոն Շփէ որ շատ քաջ զինուորական մըն էր, որոշած էր անգամ մը եւս կռուիլ անգլիական նաւաբաժնին հետ եւ յաղթանակը ապահովելէ ետք Գերմանիա վերադառնալ՝ Ֆօքլէնտ կղզեխումբի ճամբով։

Այդ շրջանին անիկա դիրք բռնած էր Պիկըլ նեղուցին մէջ, Փիքթըն կղզիին մօտերը, այնտեղ էր որ իր յածանաւերէն մէկը կրցաւ ձերբակալել բըրիտանական ածխաբարձ շոգենաւ մը եւ ընկղմեց զայն դեկտ. 6ի իրիկունը՝ անոր թանկագին բեռը Տրէզտընի կողերուն մէջ փոխադրելէ յետոյ։

Այս յաջողութիւնը քաջալերեց գերմանացի ծովակալը որուն գլխաւոր նպատակն էր հիմա քարուքանդ ընել Ֆօքլէնտի նաւահանգիստն ու անթելի կայանը եւ ձերբակալել կղզիին կառավարիչը։ Բայց անիկա չէր գիտեր որ բըրիտանական զօրաւոր եւ արագընթաց նաւաբաժին մը ճամբայ ելած էր ծովակալ Սթըրտիի հրամանատարութեան տակ՝ հաշիւ տեսնելու համար իրեն հետ։

Եթէ Գերմանիոյ Գաղտնի Սպասարկութիւնը տեղեկութիւն ստացած ըլլար որ մեր «Ինվինսիպլ» եւ «Ինֆլէքսիպլ» յածանաւերը — որոնք ութական հատ 12 ինչէզնոց թնդանօթ ունէին — հարաւային Ատլանտեան ուղարկուած էին, կասկած չկայ որ ծովակալ Շփէ յարմար պիտի դատէր ցրուել իր նաւաբաժինը. այդ պարագային Ֆօքլէնտի ճակատամարտը տեղի չպիտի ունենար եւ իր նաւերը հակողութիւն պիտի կատարէին մեր առեւտրական ճամբաներու վրայ՝ ձեռնարկ մը որ աւելի վտանգաւոր էր մեզի համար։

Վերոյիշեալ երկու յածանաւերուն առաքումը որ բացարձակօրէն գաղտնի պայմաններու տակ տեղի ունեցաւ՝ բրիտանական ծովային գաղտնի սպասարկութեան ամէնէն վիպական դրուագներէն մէկն էր, թէեւ թշնամին պահ մը առիթ ունեցաւ հանելու լուրը։ Պատճառը ածուխի պակասն էր մեր յածանաւերուն համար որոնք ստիպուած էին կանգ առնել Փորթուկալի ջուրերուն մէջ՝ Ատլանտեանը կտրելէ առաջ։ Անգլիա բնականաբար հսկողութիւն չէր կրնար կատարել ովկիանոսին ամբողջ տարածութեան վրայ, իսկ Չիլիի մօտերը տեղի ունեցող առաջին բախումը տակաւին թարմ էր ամէնուն մտքին մէջ։ Հետեւաբար երբ երկու անգլիական մարտանաւեր ածուխ կ'առնէին չէզոք պետութեան մը նաւահանգիստէն Եւրոպայի մէջ, կը նշանակէր թէ անոնք կը պատրաստուէին հալածել թշնամի նաւաբաժին մը՝ հեռաւոր կէտի մը վրայ։

(Շար.)

« Ժուռնալ », խօսելով այս լուրին մասին, կ'ըսէ թէ կ'երեւի Ֆրանքոյի համակիր պետութիւնները կ'ընդունին չէզոքութեան բռնաբարումի այս իրողութիւնը, անշուշտ որոշ նկատումներով:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈԼՍԷՆ կը հեռագրեն թէ Տաւրոսեան ճեպընթացը զարնուեցաւ, Էսքիշէհիրի առջեւ, շոգեկառքի մը որ Էսքիշէհիրէն կը մեկնէր Պրուսա: 16 հոգի մեռան եւ 19 հոգի վիրաւորուեցան ծանրապէս:

*** Ներքին նախարար Սալանկրօ թերթի մը մէջ յամառօրէն ամբաստանուած ըլլալով որ յատկապէս փախած եւ գերի ինկած է Գերմանացիներուն ձեռքը եւ այդ պատճառով դատապարտուած, մասնաւոր յանձնախումբ մը կազմուեցաւ քննելու համար զինուորական հին արձանագրութիւնները:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ-ՊՈՒԱ.ՔՈԼՈՆՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը, այսօր հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Ջաւարեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ Ռազմիկ խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին 30 Հոկտ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Արփիար Մարտիրոսեանի բնակարանին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 30 Հոկտ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը 29 Հոկտ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին Շահրիկեան սրահին մէջ, 5 rue de l'Eclipse: Ներկայ ըլլալ անդամատետրով կարեւոր օրակարգ:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

կազմակերպուած Առնուվիլ-Կուսէնվիլի Վարդան ենթակոմիտէի կողմէ

1 նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, *Salle Gallemant*ի մէջ, Առնուվիլի կայարանին դիմացը:

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. ԳԵՐԱՍԻՄ ԲԱԼԱՅԵԱՆ

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Համազգայինի Սարսէյլի Մասնաճիւղին կողմէ,

Իր վարձած սեփական ընթերցասրահ—ակումբի բացման առթիւ.

31 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 31 *Rue Beauséjour*, Սարսէյլ

Տեղի պիտի ունենայ վիճակախաղ:

ԳԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱԶԱՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Ի նպաստ իր պաշտպանած որբերուն սնունդի, զգեստաւորման, պատսպարութեան եւ դաստիարակութեան

22 նոյ. կիրակի օր. ժամը 14էն սկսեալ մինչեւ 20

Salle Jean Goujonի մէջ, **8 Rue Jean Goujon,** Փարիզ (8)

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

Ընտիր նուագախումբ, պարանցիկ թէյ, քօքթէյ, ճոխ պիւֆէ:

կը հրաւիրուին բոլոր այն ազնուասիրտ անձնաւորութիւնները, որոնք կը համակրին միութեանս գործունէութեան:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

“ՎԷՄ” *ի Զ-րդ թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.*

Վ. Մինախորեան, *Արհաւիրքի օրեր*.— Վ. Փափազեան, *Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը*.— Յովհ. Յ. Թորգոմեան, *Յուշատետրէս*.— Գ. Գիւզալեան, *Մեծ յորելեանի առթիւ*.— Յ. Կազանճեան, *Համեմատութիւն մը Հռոմի Ս. Պետրոս եւ Վաղարշապատի Ս. Հռիփսիմէ եկեղեցիներուն յատակագիծերու միջեւ*.— Փ. Սեմասար, *Թիւրքիոյ պատմութիւնը*.— Ա. Սաֆրաստեան, *Քսենոֆոնի ուղեգիծը Հայաստանի մէջով*.— Յ. Ստեփանեան, *Անցրանիկը Սինեաց երկրում*.— Հայ—Հայկական բանակցութիւններ.— Հին թուղթեր.— Շիրվանզադէի նամակները.— Անյայտ.— Ա. Խանջեան, *Բարգէն կաթողիկոս, գերասան Յ. Արէլեան*.— Կեանք եւ մշակոյթ.— Գիրք եւ Մամուլ.— Դրախօսական:

Տարեկան բաժնեգին՝ 70, 60 եւ 50 ֆրանք, համաձայն իւրաքանչիւր երկրի թղթադրամական սակի:

Հասցէ.— S. Vratzian 13 Rue des Platanes. Gité Jardin de Plessis-Robinson. (Seine).

“ՀԱՅ ԵՐԳԻ ՕՐ”

ԱԶԳԱՅԻՆ ՅԱՐԳԱՆՔԻ ՑՈՅՑ

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ ԱՌԹԻՒ

8 նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Salle Erardի մէջ

11 Rue de Mail, Métro Bourse *կամ* **Sentier**

ՄԵԾ ՀԱՄԵՐԳ

կազմակերպուած ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի կողմէ

Հովանաւորութեամբ ԿՈՄԻՏԱՍԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ

Ղեկավար՝ Ա. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆ:

կը մասնակցին՝ ՏԻԿ. ՄԱՌԻ ԹԷՐԶԻ (մեցցօ), ՕՐ. ԱՐՈՒՍԵԱԿ ԱԼՊԱՆ (մեցցօ), Mme EDWIGE BERGERON *(թաւջութակ), ՕՐ. Տ. ԶԱՌԱՓԵԱՆ (դաշնակ):*

ԳԻՆԵՐ՝ Reservé 20 ֆր., Թիկնաթոռ՝ 10 եւ 15, կալըրի՝ 10 եւ 5 ֆրանք:

Տոմսերը կարելի է հայթայթել Փարիզի Հայոց եկեղեցիէն եւ Պ. Հրանտ Սամուէլէն 61 *Rue Mr. le Prince*

ՀԱՄԵՐԳԻ ԶՈՒՏ ՀԱՍՈՅԹԸ ՊԻՏԻ ՅԱՏԿԱՑՈՒԻ Կ. ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՆՏԻՊ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿՄԱՆ:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր հինգշաբթի ժամը 21ին, Սօսիէթէ Սավանթի մէջ, 28 rue Serpente, մեթրօ Odéon.

Դասախօս՝ Պ. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ

Նիւթ՝ Հայ գրականութիւն: Յարեշըրջանի բացման դասախօսութիւն:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe.LYON.

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

29 նոյեմբեր, կիրակի գիշեր, ժամը 9էն մինչեւ լոյս,

Salle des Ingénieurs Civilsի *սրահին մէջ.*

19 Rue Blanche, Métro: Blanche et Trinité

Պիտի խօսին՝ ֆրանսացի եւ ուրիշ արհեստակից մասնագէտներ:

Հ. Ս. Միութեան կողմէ խօսք պիտի առնեն՝

Պ. Պ. ԳԷՈՐԳ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ եւ ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ:

Կը ցուցադրուին հայ սափրիչ-սափրիչուհիներու կողմէ պատրաստուած կանանց մազերու ամենավերջին նորաձեւութիւնները՝ ֆրանսական եւ հայկական թղթակիցներու ներկայութեամբ:

ԱՆՈՒՇԱՀՈՏՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՇԽՈՒՄ:

ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ հռչակաւոր պարուհի HUGUETTE O BINի եւ դաշնակահարուհի ANGÈLE ALICEի կողմէ (7 տարեկան)

14 ՀՈԳԻՆՈՑ ԸՆՏԻՐ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

Մուտք՝ արանց 8 ֆր., կանանց 6 ֆր.:

Տոմսերը կը ծախուին բոլոր սափրիչներու մօտ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Ռոստոմ ենթակոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. Արիստակէս Պետրոսեանի, իր զաւակին՝ փոքրիկն ՊԵՏՐՈՍ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆի մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ 23 Հոկտ. ուրբաթ օր:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ կ խաչի փարիզի մասնաճիւղին հայերէնի եւ հայոց պատմութեան դասընթացքը կը վերաբացուի 5 նոյ. հինգշաբթի առաւօտ ժամը 9ին, Maison Mutualité, 24 rue St.Victor: Նախօրօք արձանագրուիլ հետեւեալ հասցէին. Օր. Գըլըճեան, 5 rue Mayran, փարիզ, հեռաձայն՝ *Trudaine* 46-52: Այս տարի աշակերտներէն կը գանձուի 4 ֆր. ամիսը, ճաշերու համար: ընտանիքի մը մէկէ աւելի երեխաներու համար մասնաւոր գին: Դասերը տեղի կ'ունենան ամէն հինգշաբթի առաւօտեան ժամը 9—12:

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Տքթ. Ալլահվէրտի Որդի փոխադրուած է՝ **27 Ave. de Versaill s, Paris** (16), **Tél. Jasmin** 45—19

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

O. M. Ohanessian. Patisserie Orientale, 4 Rue de la Pavillon. Paris (20)

փոխադրուած է՝

44 Ave. de la Porte du Pré-St-Gervais. Paris (19):

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Անիէռ-Պուա-Քոլոնպի եւ Քոլոնպի շրջանի Հ. Բ. Ը. Միութեան հայերէնի դասընթացքին հետեւող երկսեռ աշակերտներու ծնողքներէն կը խնդրուի արձանագրել տալ իրենց զաւակները մինչեւ նոյ. 1, 345 Ave. d'Argenteuil նախկին դպրոցը կամ Պ. Գաբրիէլ Երամեանի բնակարանը, 14 rue Loradoux, Bois Colombes. իսկ Քոլոնպի հայրենակիցներուն դիւրութեան համար, դիմել Պ. Օննիկ Էքիզեանի, 207 rue St.Denis, Colombes, ինչպէս նաեւ Անիէռցիներու համար՝ Պ. Պետրոս Երամեանի, 12 rue des Mourincux. Asnières:

Անիէռ-Պուա Քոլոնպի եւ շրջանի Առժ. Հոգաբարձութիւն

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի

մասնաճիւղի պարգեւախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը.—

1060, 32, 129, 9643, 217, 329, 485, 811, 875, 104, 466, 813, 147, 269, 42, 830, 910, 511, 867, 528, 1050, 22, 1069, 660, 462, 520, 985, 486, 754, 242, 31, 844, 1053, 558, 490, 472, 352, 105, 610, 38, 973, 862, 152, 495, 26, 1052, 940, 943, 867, 601:

Շահողներէն կը խնդրուի վերջին անգամ ըլլալով, մինչեւ նոյեմբեր 30, *դիմել Օր. Պետրոսեանի*, 6, Rue de Trétaigne, Paris (18), *ստանալու համար իրերը:*

Վերոյիշեալ թուականէն յետոյ, դիմումները նկատի չեն առնուիր:

Մասնաճիւղի վարչութիւն

Բացման հանդէս

«Հայ Արծիւ» (l'Aigle d'Arménie) Ակումբի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ նորակազմ Ակումբի բացման հանդէսը տեղի պիտի ունենայ 1 նոյ. կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին.

7, Salle Tublerի մէջ, 19 rue de la Pompe, մէթրօ՝ Muette

Յերեկոյթի պատշաճ զգեստ պարտաւորիչ է. ի հարկին գոց գոյն զգեստ կրել ընդունելի է: Առանց հրաւիրագրի մուտքը արգիլուած չէ: Հիւրասիրութիւն առանց դրամի:

Վարչութիւն «Հայ Արծիւ» Ակումբի 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (124)

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Երբ վերջացուց խօսքը, Գալուստը, որ լարուած ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէր, բռունցքը ուժեղ թափով զարկաւ թախթին: Համակրելի դէմքը մըռայլեցաւ, հաստ յօնքերը վեր քաշուեցան: Երբ սկսաւ խօսիլ, ձայնը կը դողար բարկութենէն:

— Ալ բաւական է այդ սրիկայ Պոնսալովսկիի բրածը... Պէտք է վերջ տալ... Ափսոս եղաւ Սարգիս Աբօրր. խօսքին տէր, աղա մարդ էր... Բայց վստա՞հ ես, որ յանձնախումբը վերադարձեր է քաղաք...

— Ատոր ոչ մէկ կասկած... Բայց էդ անիրաւ Գեւոյի բացակայութիւնը...

— Այդ մասին մի մտահոգուիր,— հանդստացուց Գալուստը,— ես վստահելի երիտասարդ մը ունիմ, որ..

— Ո՞վ:

— Նորքեցի Մաթոսը:

— Հըմ,— Վահէն մօրուքին հետ խաղալով սկսաւ մտածել: Պիտի նախընտրէր Գեւօն, եթէ հնարաւոր լինէր գտնել:

— Փորձուած կտրիճ մըն է, յանդուգն եւ միաժամանակ զարմանալի կերպով շրջահայեաց,— վստահեցուց Գալուստը:

— Խօսքդ թող լինի... Հիմա պէտք է...

— Հիմա պէտք է, որ անմիջապէս անկողին մտնես հանգստանալու համար,— ծիծաղելով Վահէի խօսքը ընդմիջեց Գալուստը,— երկուքդ ալ պառկեցէք եւ աշխատեցէք քնանալ, պէտք եղածը կը կարգադրեմ:

Գալուստը ցատկեց անկողնէն ու հապճեպով սկսաւ շորերը հագնիլ: Քիչ անցած, երբ Վարդանն ու Վահէն, օրուան յոգնութենէ վերջ, իրարու կողքի երկնցած քնացան, Գալուստը արթնցուց տան սպասաւորը՝ Ապարանցի երիտասարդ մը եւ երկու տոմսակ յանձնելով անոր՝ պատուիրեց անմիջապէս հասցնել տէրերուն:

Գալուստը Երեւանցի յայտնի ընտանիքի մը մէկ հատիկ զաւակն էր:

Գալուստ Թիֆլիսի Արհեստաւորաց վարժարանը աւարտելէ ետքը, հազիւ դեռ նորաբոյս պեխերով երիտասարդ մը, ծննդավայրը վերադարձաւ եւ անզուսպ եռանդով նետուեցաւ ազգային շարժման մէջ, որ այն ժամանակ դեռ նոր կը սկսէր կազմաւորուիլ: Իր անձին ու ազգային մասին բոլորովին անտարբեր՝ ան երբեք անձնական կեանք մը չապրեցաւ, չյոգնող դերվիշի մը անտարբերութեամբ, թափառեցաւ երկրէ երկիր: Մէկ Պարսկաստան կ'անցնէր, մէկ Տաճկահայաստան, մէկ Կովկասի հեռաւոր շրջանները, ուր հայկական գաղութներ կային եւ ամէն տեղ ալ անսպառ եռանդով կը քարոզէր ու կը կազմակերպէր հայ ժողովուրդը:

Բնականաբար այդքան գործունեայ անձնաւորութիւն մը չէր կրնար խուսափիլ ոստիկանութեան հետապնդումներէն: Երկու անգամ, արդէն Երեւանի բանտը նստած էր, իսկ ամէն անգամ որ քաղաքին մէջ խուզարկութիւններ սկսէին, Գալուստենց տունը առաջին կարգի վրայ կը գտնուէր: Հակառակ Գալուստի աքթիւ մասնակցութեան, յեղափոխական բոլոր ձեռնարկներուն, ոստիկանութեան բոլոր ջանքերը զայն գործի վրայ ձերբակալելու՝ անյաջող անցած էին:

Անգամ մը, ուշ գիշերով, անտունկ մը շալկած երիտասարդ մը Գալուստի տունը կը մտնէ: Երեք գաղտնի ոստիկաններ որոնք կը հետեւէին եղեր այդ մարդուն, անմիջապէս դուռը կը զարնեն, բայց երբ ներս կը մտնեն, միայն Գալուստը, քոյրն ու տան ծառան կը գտնեն հոն:

Անմիջապէս տունը կը շրջապատուի բազմաթիւ ոստիկաններով, չհաշուած այն գաղտնի ոստիկանները, որոնք արդէն տան մէջ կը գտնուէին:

Լոյսը բացուելուն, թիզ առ թիզ ամբողջ տունը կը խուզարկեն, պատերը կը ծեծեն, երկու տեղ կը քանդեն տախտակամածը, մեծ սենեակի մը մէջ գտնուած հին ձեւի բուխերիկը կը փլցնեն, նոյն իսկ պարտէզի ջրհորը կ'իջնեն, բայց ոչ մարդու եւ ոչ ալ անտունկի հետք կը գտնեն: Ոստիկանապետը կատղած՝ բակի քարերը տեղահան կ'ընէ, պարտէզը փորել կու տայ, եւ դարձեալ ոչ մէկ հետք:

Ամբողջ քաղաքը կը ծիծաղի ոստիկաններու ձախողութեան վրայ: Քըլըպներու մէջ ծիծաղելի անէքդօտներ կը պատմեն: Գրեթէ շաբաթ մը, այդ չլսուած հրաշքի մասին կը խօսին տներու մէջ: Անշուշտ, թէեւ բան մը չեն գտներ, բայց Գալուստը կը ձերբակալուի եւ բանտը կը տարուի, ուր կը մնայ երեք ամիս, մինչեւ որ դատավարութեան ժամանակ անպարտ կ'արձակուի:

Այս պատմութեան մէջ զուարճալին այն էր, որ ոչ ոք հաւատաց գաղտնի ոստիկաններու ցուցմունքներուն: Նոյնիսկ դատարանի նախագահը դատավարութեան ժամանակ բարձրաձայն ծիծաղեցաւ, երբ լրտեսները կ'աշխատէին հաւատացնել թէ իրենք հետեւած էին երիտասարդին քաղաքային պարտէզի անկիւնէն, եւ եթէ չէին ձերբակալած անմիջապէս, պատճառը այն էր, որ կ'ուզէին երեւան հանել մեղսակիցները:

— Տէր դատաւոր,— ըսած էր գաղտնի ոստիկան մը, որ քաղաքին մէջ մեծ համբաւ ունէր իբրեւ շատ ճարպիկ լրտես մը,— հազիւ երկու րոպէ անցած երիտասարդի ներս մտնելէն՝ ներս խուժեցինք:

Տանը մէկ պատը փողոցի վրայ էր, իսկ պարտէզի պատերը այնքան բարձր՝ որ առանց շատ երկար սանդուխի անկարելի էր վեր մագլցիլ: Սակայն, ոչ սնտուկը գտանք եւ ոչ ալ երիտասարդը. պարզապէս աներեւոյթ թացեր էին:

Այս ոստիկանական յերիւրանքն ալ աւելի վրան բաց սուտ մը կը թուէր դատարանի նախագահին, երբ կը նայէր Գալուստի ազնուական դէմքին, լայն ճակատին եւ այնքան տպաւորիչ եւ վստահութիւն ներշնչող աչքերուն, որոնց մէջ մանկունակ անմեղութիւն մը կը ցոլար:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :- R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԻՆԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆԵՐԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 փրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 30 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 30 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3257 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՍՈՒՐԻՈՅ ՀԱՅԵՐԸ ԵՒ «ԷՆԿԻՒՐԻԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐԸ»

Անցեալ ամիս Փարիզի մէջ ստորագրուած ֆրանքեւսուրիական դաշնագրին մելանը հազիւ չորցած, վրդովիչ լուրեր սկսան հասնիլ Սուրիայէն:

Թուրքերը, որոնք իրենց քունը փախցուցած են այդ օրէն ի վեր, ամէն միջոցի կը դիմեն՝ Սուրիոյ արաբ եւ հայ տարրերը իրարու դէմ լարելու, Օրոնդէսի ջուրերը պղտորելու եւ ստեղծուած շփոթ կացութեան մէջ՝ ձուկ որսալու համար:

Պոլսոյ եւ Էնկիւրիի թերթերը՝ վերէն գրգռուած՝ մէջտեղ դրած են Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի անկախութեան խնդիր մը, առաջ քշելով Էնկիւրիի ծանօթ համաձայնագիրը:

Արդ, Էնկիւրիի դաշնագիրը՝ կնքուած 1921 Հոկտեմբեր 20ին՝ ֆրանս. կառավարութեան լիազօր Ֆրանքլէն – Պույեոնի եւ Էնկիւրիի Ազգ. Մեծ Ժողովի կառավարութեան արտաքին գործերու նախարար Եուսուֆ Քէմալ պէյի միջեւ, հետեւեալ յօդուածը կը պարունակէ այս մասին.

ՅՕԴ. 7.— Մասնաւոր վարչաձեւ մը պիտի ստեղծուի Իսքէնտէրունի շրջանին համար: Այս շրջանի թրքացեղ բնակիչները ամէն դիւրութիւն պիտի վայելեն զարգացնելու համար իրենց մշակոյթը: Թուրք լեզուն այնտեղ պաշտօնական հանգամանք պիտի ունենայ:

Այս յօդուածը լաւագոյնս բացատրելու եւ թիւրիմացութեանց տեղի չտալու համար, ստորեւ կու տանք նաեւ Լոնտոնի Համաձայնագրին (1921 մարտ 9ին կնքուած Պրիանի եւ Պէքիր Սամի պէյի միջեւ) համապատասխան յօդուածը.

ՅՕԴ. Ժ.— Ֆրանս. կառավարութիւնը մասնաւոր վարչաձեւ մը պիտի ստեղծէ Իսքէնտէրունի շրջանին համար, ուր բնակչութիւնները խառն հանգամանք մը կը ներկայացնեն, ու յանձն կ'առնէ թրքացեղ բնակիչներուն տալ ամէն դիւրութիւն՝ անոնց մշակոյթի զարգացման եւ գործածութեան համար թուրքերէն լեզուին, որ հոն պաշտօնական հանգամանք պիտի ունենայ, ճիշդ ինչպէս արաբերէն եւ ֆրանսերէն լեզուները:

Էնկիւրիի համաձայնագրին 7րդ յօդուածին ոգին շատ յստակօրէն լուսաբանուած է ուրեմն Լոնտոնի համաձայնագրին Ժ. յօդուածին մէջ: Ո՛չ մէկ խօսք անկախութեան մասին:

Հոս աւելորդ չենք նկատեր յիշեցնելու թէ Էնկիւրիի համաձայնագրին կից նամակով մը Պէքիր Սամի կը խոստանար 99 տարուան համար ֆրանսական խմբակի մը տալ Արղնի – Մատէնի երկաթի, քրոմի եւ արծաթի հանքերուն մենաշնորհը, ուրիշ հանքերու, երկաթուղիներու, նաւահանգիստներու եւ կամուրջներու շինութեանց մենաշնորհներուն հետ, անկէ զատ ֆրանսացի մասնագէտներ պիտի կանչուէին՝ դասախօսելու համար թուրք արհեստագիտական վարժարաններու մէջ...:

Էնկիւրիի համաձայնագիրը բուռն քննադատութեանց ենթարկուեցաւ այն ատեն եւ Անգլիոյ արտաքին գործերու նախարարը բողոքագիր մը ներկայացուց Լոնտոնի ֆրանսական դեսպան Սէնթ Օլէրի, յիշեցնելով որ ըստ 1915 նոյեմբեր ամսուն Լոնտոնի մէջ կնքուած դաշինքին, Ֆրանսա իրաւունք չունէր անջատ հաշտութիւն կնքելու թշնամի պետութեան մը հետ:

Այդ բոլորը սակայն մնաց ձայն բարբառոյ յանապատի, Կիլիկիան պարպուեցաւ առանց այլեւայլի եւ Հայերը մեծ մասով ապաստանեցան Սուրիա, ենթակայ ֆրանս. հոգատարութեան:

Այժմ այդ հոգատարութիւնն է, որ կը ջնջուի, որոշ պայմաններով եւ Սուրիան վերջնական անկախութիւն կը ստանայ քանի մը տարիէն: Ֆրանքեւսուրիական դաշնագրին մէջ ապահովուած են փոքրամասնութեանց իրաւունքները: Անոնց շարքին՝ նաեւ իրաւունքները Իսքէնտէրունի շրջանի բնակչութեանց՝ ըլլան անոնք հայ, թուրք կամ արաբ:

Տասնեւհինգ տարի անցած է Էնկիւրիի համաձայնագրէն ի վեր: Ֆրանսացիները լիուլի գործադրեցին անոր տրամադրութիւնները: Ամբողջովին պարպեցին Կիլիկիան եւ Թուրքերուն յանձնեցին: Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի շրջանին մէջ մասնաւոր վարչաձեւ մը ստեղծեցին, Թուրքերէնը իբրեւ պաշտօնական լեզու ընդունեցին այդ շրջանի դատարաններուն եւ Թուրք դպրոցներուն մէջ: Ամէն դիւրութիւն ընծայեցին Թուրքերուն՝ զարգացնելու համար իրենց մշակոյթը: Թուրքերէն լեզուով թերթեր կը հրատարակուին՝ զերծ ամէն կաշկանդումէ:

Իսկ Թուրքերը իրենց խոստումներէն եւ ո՛չ մէկը գործադրեցին: Մասնաւորաբար մենաշնորհներու խայծը՝ որով շլացուցին Ֆրանքլէն - Պույեոնի աչքը՝ Կիլիկիան կորզելու համար Ֆրանսայէն՝ պարզ խաբերայութիւն մը եղաւ: Ֆրանսացիք ո՛չ մէկ հանքային կամ երկաթուղային մենաշնորհ ստացան: Ֆրանսացի մասնագէտներ չկանչուեցան Թուրքիա: Ընդհակառակն ֆրանսական դպրոցները փակուեցան Թուրքիոյ մէջ, Պոլսոյ համալսարանի ֆրանսացի փրոֆէսէօրները ճամբուեցան եւ անոնց տեղ գերման - հրեաներ առնուեցան: Ֆրանսացիներուն արգիլուեցաւ նոյնիսկ աշխատանքի իրաւունքը Թուրքիոյ մէջ եւ երկու տարի առաջ այս երկրի զաւակներէն հարիւրաւորներ ստիպուեցան Ֆրանսա վերադառնալ:

Այս բոլորէն ետք, Թուրքերը դեռ կը յաւակնին լեզու երկարել եւ յոխորտալ: Կիլիկիան դիւրաւ կլլելէ վերջ, ախորժակները սրըուած են եւ կ'ուզեն իրենց թաթը երկարել նաեւ անոր սահմանակից հողամասին վրայ:

Տակաւին չեն մոռցուած Իզմիրի երեսփոխանին խօսքերը, արտասանուած Էնկիւրիի Ազգ. Մեծ Ժողովի բեմէն՝ թէ Անտիոքն ու Իսքէնտէրունը Թուրքիոյ «Ալզաս – Լօրէն»ն են եւ թէ ուշ կամ կանուխ մայր – հայրենիքին պիտի միանան անոնք:

Կ'երեւի թէ ֆրանքեւսուրիական դաշնագրով այդ ժամը հնչած կը նկատեն Թուրքերը:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Մատրիտ ապստամբներու կրակին տակ

Տակաւին սկսած չէ մեծ ճակատամարտը, սակայն ապստամբները օրէ օր կը սաստկացնեն ճնշումը Մատրիտի արեւմտեան եւ հարաւային կողմերէն: Զօր. Վարելայի բանակը նոր ոստում մը եւս կատարեց՝ գրաւելով քանի մը գիւղեր, որոնք կը գտնուին Նավալքարնէրոյէն դէպի Թոլէտօ մեկնող ճամբուն վրայ,— այդ գիւղերն են Կրինոն, Սեզրանիէոս, Պաթրէս, Էլ Ալամօ: Այս կացութեան մէջ, Սպանիոյ հանրապետութեան նախագահն իսկ յայտարարեց թէ անխուսափելի է Մատրիտի անկումը ի մօտոյ:

Զօր. Ֆրանքօ անգամ մը եւս վերջնագիր տուաւ Մատրիտը պաշտպանողներուն.— «Եթէ մայրաքաղաքը անձնատուր չըլլայ 48 ժամէն, պիտի կրէ ահաւոր պատիժ մը»: Ապստամբ օդանաւերը Մատրիտի վրայ տեղացին յայտարարութիւններ, որոնց մէջ կ'ըսուի. «Երբ դուք մէկ պատանդ սպաննէք, մենք պիտի սպաննենք 5 հոգի ձերիններէն»:

Մատրիտի հարաւէն՝ Ֆրանքոյի բանակին յառաջապահները կը գտնուին Ճէթաֆէի օդանաւային կայանէն հազիւ 12 քիլոմեթր հեռու: Ապստամբներու հրետանին կրնայ մէկ ռմբակոծութեամբ կործանել Փուէրթա տէլ Սոլը:

Միւս կողմէ, Մատրիտի պաշտպանները երդում ըրած են կարծես Թափել յետին զինուորին արիւնը: Ընդհ. զօրաշարժ յայտարարուած է մայրաքաղաքին մէջ, 20 -- 45 տարեկան ամէն այր հրաւիրուած է կռուելու: Հանրապետութեան պատերազմական նախարարը իր մէկ յայտարարութեան մէջ, որ փակցուած է մայրաքաղաքին պատերուն, կը հրահրէ կռուի եռանդը.— Ցա՛ռ՛ջ վերջնապէս ազատագրելու համար Մատրիտը, որ կը կազմէ համաշխարհային կռուին գերագոյն ամրոցը ընդդէմ Փաշիզմին:

Ապստամբները, գրոհի մը ընթացքին, յաջողեցան գերի վարել կառավարական ուժերու ընդհ. հրամանատարին՝ գնդ. Փիկէնոոլայի սպայակոյտի պետը, հազարապետ Կոնզալէզ տէլ Ալպա, որ կը յայտարարէ թէ Մատրիտի ուժերը սպառած են գրեթէ:

Էսքուրիալի ճակատին վրայ, Զօր. Մոլա կը շարունակէ իր շրջանիկ շարժումը պաշարելու եւ առանց կռուի գրաւելու համար այս քաղաքը, որ նշանաւոր է իր պատմական յիշատակարաններով եւ արուեստի թանկագին գործերով:

Էսքուրիալի մէջ կը գտնուի հսկայ պալատ - վանք մը, որուն շինութիւնը տեւած է 22 տարի (1562 - 1584) եւ արժած է 60 միլիոն ֆրանք:

Շէնքը ունի 15 արտաքին դուռ եւ 1110 պատուհան: Եկեղեցին ունի 7422 մատուռ եւ երկու գմբէթ, որոնց փոքրը զարդարուած է ութ մեթր բարձրութեամբ բուրգով մը: Դուրսէն՝ բուրգը կը կրէ մետաղէ սնամէջ գունդ մը, երկու մեթր տրամագծով եւ 1500 քիլօ ծանրութեամբ: Գունդին վրայ տնկուած է չորս մեթր բարձրութեամբ մետաղէ խաչ մը, որուն գագաթը 95 մեթր բարձր է գետնէն:

Էսքուրիալ շինուած է վանքի մը ձեւով, ի յիշատակ Ս. Լօռանի: Կառուցանողն է Ֆիլիփ Բ. թագաւորը:

Չորեքշաբթի օրը, պատերազմական գործողութիւններուն մէջ գերակշռեց օդանաւային ռմբակոծութիւնը: Ապստամբ օդանաւերը ռումբ տեղացին Մատրիտի շուրջ փորուած խրամներուն վրայ: Միւս կողմէ կառավարական օդանաւերը ռմբակոծեցին ապստամբներու Թալավէրայի օդանաւային կայանը, փճացնելով 15 օդանաւ: Ապստամբ օդանաւերն ալ, իրենց կարգին, յարձակեցան Կարթագինէի վրայ: Կառավարական զեկոյց մը կ'ըսէ թէ քաղաքին պաշտպանները վար ձգած են երեք օդանաւ:

ԱՐԵՒԻՆ ՏԱԿ ՏԵՂ Կ'ՈՒԶԷ... ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Կէօրինկ կը սեղմէ մէջքի գօտին

Պերլինի մէջ հսկայ միթինկի մը ընթացքին, առջի օր, կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ Կէօրինկ.

— Մարդիկ կան, որ չեն ուզեր տեղ տալ մեզի արեւին տակ, ուստի կ'ապաւինինք մեր սեփական ուժերուն: Օտար մամուլը շատ կը մեղադրէ մեզ՝ երբ նախանիւթ կը պահանջենք: Կը պատասխանենք.— Այո՛, նախանիւթ կը պահաջենք եւ պիտի ունենանք մեր պահանջածը:

Աշխարհ երախտապարտ պէտք է ըլլայ մեզի, որ կ'ուզենք մեր պահանջածը ձեռք ձգել խաղաղասիրական միջոցներով: Դժբախտ պատերազմի մը հետեւանքով, մեր ձեռքէն խլեցին գաղութները: Կը համակերպինք կատարուած իրողութեան, սակայն պիտի ջանանք ուրիշ միջոցներով ազատագրել մեզ եւ ձեռք ձգել ինչ որ անհրաժեշտ է մեր տնտեսութեան: Անոնք որ կը շահագործեն այն դժուարութիւնները, որոնց մատնուած է ներկայիս Գերմանիա, թող լաւ լսեն թէ մինչեւ հիմա ոչ մէկ Գերմանացի մեռած է անօթութենէ:

Կէօրինկ, յետոյ խօսելով քառամեայ ծրագրին մասին, յայտարարեց թէ երկրին բնակչութիւնը պարտաւոր է կարգ մը խնայողութիւններ կատարել սնունդի հարցին մէջ եւ սակաւակերութեան վարժուիլ, պարզ այն պատճառով որ գերման կառավարութիւնը չուզեր ներածում կատարել եւ ոսկիով վճարել ինչ որ չի կրնար արտադրել երկրին մէջ:

— Մեզի վերադարձուցէք մեր ոսկին, զոր մեզմէ առիք Վերսայլի մէջ, այն ատեն մենք ձեզմէ կը գնենք նախանիւթերը որ անհրաժեշտ են մեզի: Ահա մեր պատասխանը ամէն անոնց, որոնք կը հրաւիրեն մեզ՝ իրենցմէ գնել նախանիւթերը որոնց պէտք ունինք: Հիթլէրի պատրաստած քառամեայ ծրագիրը մեզի պիտի տայ աժան ճարպ՝ բանուոր դասակարգին համար, սակայն բարեկեցիկ դասակարգն ալ պիտի ստիպուի ապրիլ սակաւապետութեամբ եւ ուտել միայն Գերմանիոյ արտադրած սնունդը: Քիչ մը բարեկամեցողութիւն, եւ մենք կը լուծենք ներկայ դժուարութիւններն ալ: Մի՛ մոռնաք որ ինչ որ կ'ընենք՝ նպատակ ունի նուազեցնել գործազուրկներու թիւը:

Ցետոյ դարձեալ վերադառնալով նախանիւթերու հարցին, ակնարկ մը նետեց բրիտանական անծայրածիր գաղութներուն վրայ եւ շարունակեց.— Նա-

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ԼԷՆԻՆ - ՓԱՇԱ »

Հայաստանի պատմութեան եւ գրականութեան ուսումնարանը վերջերս հրատարակեց ժողովածու մը, որուն խորագիրն է *Լէնինը հայ ժողովրդական բանահիւսութեան մէջ:*

Այս հաւաքածոն, զոր կազմած է Կ. Մելիք - Օհանջանեան, կը պարունակէ երգեր, հէքեաթներ եւ աւանդութիւններ, բոլորն ալ հիւսուած՝ Լէնինի կեանքին վրայ:

Այդ հաւաքածոյին մէջ կը գտնուի Յաեւ չափածոյ հէքեաթ մը, որուն խորագիրն է «Լէնին փաշա»:

Առաջին անգամ գայն գրի առած է Թարվէրդեան, լսելով հովիւի մը բերնէն,— Գաբօ Բարձումեան, 65 տարեկան, գաղթած Թուրքիայէն, այժմ ի Լէնինականի: Գաբօ Բարձումեան կ'ըսէ թէ երգին բուն հեղինակն է Ուստան Սեփօն, որ նոյնպէս Սուրմալուէն գաղթած է Վաղարշապատ, ուր կը մեռնի 1926ին:

Թերեւս ալ աւելորդ էին այս տեղեկութիւնները, մեզ կը հետաքրքրէ նէրկայիս միայն երգը,— *Լէնին փաշա*:

Մեր ժողովրդական երգիչները շատ են հիւսեր գեղեցիկ երգեր, որոնց մէջ կան հայրենասիրական տաք թելեր եւ ազգային ոգիի գունեղ ալիքներ: Ուստա Սեփոնի այդ երգը կը տարբերի մեր ժողովրդական երգերէն անով որ, փաշայութեան հասցնելէ վերջ համայնավար կուսակցութեան առաջնորդը, անոր մէջ կը փառաբանէ կարմիր սատրապութեան հիմնադիրը:

Արդարեւ ունեցանք, Հայաստանի գլխուն վերեւ, նոր փաշաներ: Ոչ Ալի կը կոչուին այդ փաշաները, ոչ ալ Թալի, ոչ Ահմէտ, ոչ ալ Մէհմէտ: Սակայն Արարատեան աշխարհի ժողովուրդը միայն գիտէ, հիմա, թէ ունեցանք Լէնին փաշաներ, որոնք նըւազ համբաւի չտիրացան բաղդատմամբ Ալի կամ Վէլի փաշաներուն շահած համբաւին:

Ի՞նչ է ձեր կարծիքը Սթալին փաշային մասին,— թերեւս այն զոր ունիք Պապ Ալի նստած փաշաներուն մասին: Տարբերութիւնը այն է որ Սթալին փաշան կը նստի Կրեմլին: Հապա Կովկասի փաշա՞ն,— ուխուվվէթլու միւրուվվէթլու մէհամէթլու շէհամէթլու Լավրենտի Բերիա փաշա հազրէթլէրի: (Մի՛ զարմանաք այսքան ածականներու վրայ, հիմա խորհրդային թերթերը աւելի շատ ածականներ կու տան իրենց «հանճարեղ», «հայրագորով» եւ «պողպատեայ» Սթալինին): Եւ դեռ ի՛նչ փաշաներ, որոնց ետեւէն ածականները կը տարուին կառաշարով:

Ծիծաղելին (ու ցաւալին) այն չէ թէ խեղճ Ուստա Սեփոնները փաշա կամ փատիշահ կը կոչեն իրենց հայրենի օջախին վրայ նստած այս բռնապետները, այլ այն է որ ընկերվարութեան, ընկերային հաւասարութեան, ապրելու համար մարդկային պայմաններ պարգեւողի անունեան նկատուած այս սատրապները կը հրճուին՝ երբ զիրենք կը կոչեն փաշա կամ փատիշահ:

ԱՐԱՋ

“ՍՈՒՐԻՈՅ ՀԱՅԵՐԸ ԹՐՔՈՒԹԵԱՆ ԿԱՊՈՒԱԾ...”

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՍԿՍԱՆ ՄԵԶ ՓԱՅՓԱՅԵԼ,— ՄԵՐՍԻ

Պոլսոյ «Ճիւմհուրիյէթ» թերթը կը հրատարակէ հետեւեալ թղթակցութիւնը Իսքէնտէրունէն.—

Ամբողջովին յիշուրածոյ է «Իսքէնտէրունի Հայերը խուճապի մէջ» վերնագրով գրութիւնը, զոր գրկած էր «Թան»ի (Թուրքերէն) Իսքէնտէրունի թղթակիցը: Այդ մարդիկը (Հայերը) որոնք կարգ մը փոլիթիքաններու գոհ երթալով՝ հեռացան մայր հայրենիքէն, չեն բաժնուիր Թուրքերէն: Մասնաւորաբար լեզուի, կրթութեան եւ աւանդութեան տեսակէտով ամբողջովին կապուած են Թուրքերուն: Ճիշդ է, Հայերը ունին իրենց յատուկ լեզու մը եւ գիր մը, բայց շատ քիչ կը գործածեն զանոնք: Այսօր Ամանի, Իրանի, Իրաքի, Սուրիոյ եւ դեռ շատ մը երկիրներու մէջ կ'օգնեն մեր գեղեցիկ Թուրքերէնի տարածումին:

Նահանգին Հայերը, որոնք նմանութեան եւ աւանդութեան այդքան զօրաւոր կապեր ունին, եւ գնահատանքով կը խօսին հանրապետական օրէնքներու մասին որ բոլորին հանդէպ նոյն ձեւով կը կիրարկուին առանց կրօնքի եւ ազգութեան խտրութեան, մեզի Թուրքերուս դէմ խորթ ընթացք մը չունին, այլ ընդհակառակն մեզի չափ հանդարտօրէն կը սպասեն արդիւնքին:

Չէրքէզները կը բնակին շրջակաները, չորս գիւղի մէջ: 7 — 8000 հոգի են: Բացի Թուրքիայէն փախչելով այդ գիւղերը ապաստանածներէն, բոլորը իրենց գործերով կը զբաղին եւ ընդդիմադիր ընթացք մը չունին Թուրքերուն հանդէպ, ընդհակառակն կը համակրին անոնց: Սխալ պիտի ըլլար հակառակը պնդել:

Ձերբակալութիւններ Ռուսիոյ մէջ

Լեհական թերթերը կը գրեն թէ ձերբակալութիւնները կը շարունակուին կարմիր հանրապետութեան մէջ: Միայն Մոսկուայի մէջ, ձերբակալեալներուն թիւը կը հասնի 12,000ի,— ասոնք բոլորը աքսորուած են Սիպերիա: Լէնինկրատի մէջ ձերբակալուած են քսան հազար հոգի, Խարկովի մէջ՝ 11,000, Քիեւի մէջ՝ 22,000: Ձերբակալեալներուն ընդհ. թիւն է 65,000:

Մոսկուայի մէջ ձերբակալուեցան նաեւ քառասուն օտարականներ, քանը կին:

******* *Ֆրանքին արժեզրկման հետեւանքով, գործավարներու խորհուրդը որոշեց բուլկին գինը բարձրացնել 4 ֆրանք 25ի, (առաջ կ'արժէր 3 ֆրանք):*

Լոնտոնի չէզոքութեան ժողովը

Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւներուն առթիւ, եւրոպական պետութեանց միջամտութիւնը հակակշռելու համար, չէզոքութեան միջազգային յանձնախումբը կը շարունակէ իր նիստերը: Յանձնախումբին անդամները իրար կ'ամբաստանեն միայն եւ ամուլ վիճաբանութիւններ կը կատարեն: Հարցուած ըլլալով խորհրդային պատուիրակութեան թէ ինչ կը հասկնայ ըսելով որ «խորհրդային կառավարութիւնը ինքզինք կապուած չի զգար չէզոքութեան համաձայնագրին՝ աւելի քան ո եւ է անդամ չէզոքութեան յանձնախումբին», Մայսքի պատասխանեց թէ «երբ մէկը կը դրժէ համաձայնագիրը, միւս անդամներն ալ կրնան հրաժարիլ իրենց յանձնառութենէն»:

Այսպէս բիւզանդական վէճեր, մինչ Ռուսիա կը շարունակէ պարենաւորել Սպանիոյ կառավարական ուժերը եւ ռազմանիւթ հայթայթել անոնց, ինչպէս կը պնդեն իտալական եւ գերմանական թերթերը:

«Փըթի Փարիզիէն» կը գրէ թէ բազմաթիւ նաւեր, առանց միջադէպի կրցած են հասնիլ սպանիական նաւահանգիստները: Սակայն նոյն թերթը կը վախնայ որ Միջերկրականի մէջ յածող գերմանական սուզանաւերը եւ Միջերկրականի վրայ հսկող իտալական օդանաւերը կրնան յանկարծ միջադէպ մը ստեղծել, ինչ որ կրնայ ծանր բարդութեանց տեղի տալ:

ՆՈՐ ՍԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

Ալէքսանտրէթի եւ Անտիոքի խնդիրը օրէ օր նոր կերպարանք կ'առնէ, վերածուելով ճշմարիտ տագնապի մը:

Ծանօթ է թէ սեպտ. 9ին, Փարիզի մէջ կնքուած Ֆրանքեւսուրիական դաշնագիրը երաշխաւորութիւններ կը պարունակէ փոքրամասնութեանց իրաւունքներու պաշտպանութեան համար: Բոլորը, անշուշտ, կը մնան Սուրիացի, անկախ ու ազատ Սուրիոյ հաւասար քաղաքացիներ, բայց կրօնական, ցեղային ու մշակութային մասնաւոր իրաւունքներով: Այսպէս, Ալեւիները, Տրուզները եւ այլ համայնքներ, շրջանային եւ համայնքային ներքին իրաւասութիւններով օժտուած, այսուհետեւ հնարաւորութիւն պիտի ունենան անկախ Սուրիոյ սահմանադրական պաշտպանութեան տակ, զարգանալու իբրեւ առանձին տարր եւ իրենց իսկ զարգացումով, նպաստելու սուրիական ընդհանուր հայրենիքի բարգաւաճման:

Ուրիշ տարրեր կ'օգտուին նման երաշխիքներէ, մշակութային իրենց սեփական զարգացումը ապահովելով: Անտիոքն ու Ալէքսանտրէթը այն շրջաններէն են, որ ոչ միայն մշակութային ու համայնքային իրաւասութիւններ ունին, այլ եւ տնտեսական, մաքսային առաւելութիւններ: Բայց, այս բոլորը անբաւական կը նկատուին, այդ շրջանին մէջ բնակող թրքական հոծ բնակչութեան համար:

Գիտենք թէ շուրջ 200.000 բնակչութեան մը վրայ՝ Թուրք տարրը 65—70 հազարի կը հասնի, իր դէմ ունենալով Ալեւիներ՝ 60.000, Հայեր՝ 27.000, Արաբներ՝ 22.000, Ցոյներ՝ 15.000 եւայլն:

Հիմնուած Ֆրանքլէն Պույեոնի հետ կնքուած (1921 հոկտ. 20) համաձայնութեան մը վրայ, Էնկիւրին կը պահանջէ աւելին, անշուշտ թրքութեան թիւը հաւցնելով ցնորական քանակի մը, եւ բոլոր իսլամները թրքացնելով ըստ սովորութեան:

Էնկիւրիի պաշտօնական բերանները դեռ չեն արտասանած վերջնական բառը, թէ ի՛նչ կ'ուզեն. Րիւշտի Արաս, Էնկիւրիի արտաքին նախարարը, Ազգ. Խորհուրդին մէջ (հոկտ. 6) յայտարարեց ի մէջ այլոց, ակնարկելով սանճագի վարչակարգին.

«Այս կէտին մէջ չեմ կրնար ընդունիլ իրենց անկախութեան տիրանալիք ազգերու քաղաքական հաւասարութեան մասին յայտնուած կարգ մը կարծիքները: Իմ կարծիքով, այդ ազգերու քաղաքական դաստիարակութեան համար ամենալաւ միջոցը՝ անոնց վարչութիւնը իրենց ձեռքը յանձնելն է: Կատարեալ վստահութիւն ունինք որ Սուրիա արժանի է անկախութեան. մասնաւորապէս Սուրիոյ մէջ ապրող Թուրք հոծ զանգուածին քաղաքական հաւասարութիւնը իրողութիւն մըն է որ մաղաչափ չի կրնար կասկածի ենթարկուիլ»:

Թուրք նախարարը քօղարկուած կերպով բայց բաւականաչափ յստակօրէն կը խօսի Թուրք զանգուածի «քաղաքական հաւասարութեան» մասին թուելով «վարչութիւնը իրենց ձեռքը յանձնելու» առաւելութեանց մասին: Էնկիւրիի ներկայացուցիչը նկատի ունի միայն «Թուրք զանգուածը», իսկ Ալեւի՞ն, Հա՞յը, Ցո՞յնը, անոնք իր ի՛նչ հոգը սակայն, ի՛նչ հոգ սակայն, որ դեռ երէկ, «վարչութիւնը իրենց ձեռքը յանձնելու» այս մեթոտանեբորդ ժամու եւ սանճագի մը մէջ ծագած իմաստութեան համար հարիւր հազարաւորներ ջարդուեցան Թուրքիոյ մէջ ... Հի՛ն բաներ, այո, բայց պատմական իրողութիւն:

Ֆրանս. պատուիրակը՝ Վիէնօ՝ անպատասխանի չթողուց Թուրք նախարարը, հասկցնելով թէ շատ բան մը պիտի չփոխուի ներկայ վարչաձեւէն.

«Եթէ Թուրք կառավարութիւնը Սուրիոյ անկախութեան առթիւ անհրաժեշտութիւն կը զգայ կրկին ճշդելու Իսքէնտէրունի մէջ ներկայիս ի զօրու եղող ինքնավարութեան վարչաձեւը, Ֆրանսա պիտի չքաշուի բանակցութիւն կատարելէ, պայմանաւ որ բանակցութիւնը մնայ 1921ի դաշնագրի շրջանակին մէջ, այսինքն՝ վերաբերի նոյն նիւթին, որ է այդ ժողովուրդին թրքութեան իրաւունքները պահպանել»:

Անշուշտ, չուտով բանակցութիւնները կը սկսին ճշդելու այս բոլորը, Սուրիոյ անկախ կառավարութեան գործօն մասնակցութեամբ:

Բայց, աւելի պաշտօնական կերպարանքն է հարցին, որուն եւոին Թուրքը հազար սադրանքներ կը սարքէ, խաղեր կը խաղայ, ուկաններ ու թակարդներ կը լարէ, միամիտներ որսալու համար:

Ու կը թուի թէ այս «որս»երէն ամէնէն դիւրինը՝ հայութիւնը կը նկատէ, երբեմնի «կեավուր»ը կամ «վաթանտաշ»ը, ըստ պէտքին կամ պարագաներուն:

Թուրք մամուլը յառաջապահն է այն թուրք քաղաքականութեան, որ տարիներէ ի վեր կը հետապնդուի մասնաւորապէս Սուրիա ապաստանած հայութեան դէմ:

Սուտն ու դրդարտութիւնը՝ զէնքը կը կազմեն, հայութիւնը վտանգելու, անոր դէմ հալածանքը արդարացնելու եւ կասկածելի դարձնելու համար դայն բնիկ ժողովուրդին եւ իշխանութեանց:

Տարիներով ամբաստանուեցաւ Հայը՝ իբրեւ մաքսանենգ, չարաչահ, սահմանին վրայ նստած խռովարար եւ սպառնալի՛ք Թուրքիոյ անդորրութեան համար:

Այսօր, օր մը սեւ է Հայը եւ օր մը ճերմակ, օր մը թրքատեաց, օր մը թրքասէր:

Քանի մը օր առաջ, Պոլսոյ Թուրք թերթերը կը գրէին թէ Հայերը փախուստ կուտան արդէն սանճագէն, իրենքզիրենք վտանգուած զգալով ... «Սօն Փոսթա» խուճապով կը գրէր թէ սեպտ. 28ին, Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ մէջ Հայերը՝ Ֆէլլահներուն եւ Ցոյներուն հետ, Թուրք տուներուն վրայ կը յարձակին, պատկերները կը ջարդեն, Թուրք չարժավարներու վրայ կը յարձակին, զանոնք անարգելու համար: Բայց Թուրքերը, «իրենց յատուկ ազնուականութեամբ» պաղարիւն կը մնան եղեր ... Զէ՞ք յուզուիր այս Թուրք «ազնուականութեան» վրայ ...

Եւ դեռ բազմաթիւ սուտեր ...

Բայց, երեւի անօգուտ նկատուած է այս գործելակերպը, ու ահա նոր երգ կ'երգուի ...

Դժգոհ Ֆրանս. պատուիրակին խօսքերէն, եւ 1921ի դաշնագրին շուրջ բանակցութեանց ակնարկէն, Թուրք մամուլը անկախութենէ կը ճառէ արդէն:

«Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ Թուրքերը, կ'ըսէ «Գուրուն», չեն ուզեր Սուրիոյ հոգատարութիւնը եւ Ֆրանսա իրաւունք չունի Սուրիոյ փոխանցելու իր իշխանութիւնը, առանց բուն տիրոջ հաւանութիւնը առնելու»:

Իսկ ուրիշ թղթակցութեան մը մէջ, նոյն թերթը կ'ըսէ դեռ.

«Իսքէնտէրունի եւ Անթաքիոյ Թուրքերը յուզումով կը սպասեն այն բանակցութեանց արդիւնքին, որոնց ձեռնարկած է մեր կառավարութիւնը: Բոլոր Թուրքերը համաձայն են թէ սպասելու է: Այսպէս, որոշած են չմասնակցիլ Սուրիոյ երեսփոխանական ընտրութեանց, որոնք պիտի ըլլային այս օրերս: Այս տեսակէտով Թուրքերու հետ միասին են նաեւ Ալեւիները եւ Հայերը»:

Ափսոս, որ մոռցուած է վաթանտաշը:

Մի զարմանաք, եթէ վաղը Հայերու անունով դիմումներ ալ կատարուին Էնկիւրի, խնդրելու համար Էնկիւրիի բարձր հովանաւորութիւնը ...

Եւ արդէն Անթաքիոյ«Սօն Փոսթա»յի թղթակիցը չի՞ գրեր այնքան զուրգուրանքով նախկին վաթանտաշներու մասին.

«Ձեզի հաղորդած էի թէ նահանգին մէջ բնակող մեր նախկին հայրենակից Հայերն ալ մեզի նման կը խորհին ինքնավարութեան, աւելի ճիշդ պարզապէս մայր հայրենիքին միացնելու խնդրին մէջ»:

Այս «իրողութիւնը կը հաղորդէ» թղթակիցը, բայց աւա՜ղ, կ'աւելցնէ թէ՝

«Բանի մը օրէ ի վեր հոս երեւան եկան սա ծանօթ դաշնակ Ֆոմիթէին գործակալները: Արդեօք հոս եկած են այն հաւանականութեամբ թէ օր մը հանրաքուէ՞ կը կատարուի: Ձենք գիտեր. ամէն պարագայի սկսած են հակաքարոզութիւն կատարել Հայերու մէջ: Եւ սակայն զիրենք լսող ականջ չեն գտներ»:

Ի՛նչ գեղեցիկ երազ եւ ի՛նչ անպիտան խանգարիչնե՛ր ...

Բարեբախտաբար սակայն «զիրենք լսող ականջ չեն գտներ» եղեր ... Ի՛նչ լաւ:

Այսպէս ուրեմն. Թուրքերը կ'ուզեն սանճագը կցել պարզապէս «Մայր հայրենիք»ին, Թուրքիոյ այսինքն, իրենց հետ քաշելով Հայերն ալ ...

Արդ, Հայը հրճուանքով ողջունեց Սուրիոյ անկախութիւնը. նախ՝ իբրեւ ժողովուրդ մը որ թրքական բարբարոսութիւններէ եաք, ապաւէն ու ասպնջականութիւն գտաւ Սուրիոյ ազնիւ եւ հիւրընկալ ժողովուրդին կողմէ, եւ յետոյ, իբրեւ ժողովուրդ մը որ կը հրճուի ամէն անգամ որ բռնութեան շղթաներու տակ հեծող ժողովուրդներ կ'ազատագրուին:

Հայը գոհ է, ուրախ եւ երջանիկ Սուրիոյ նորադատ հանրապետութեան մէջ, ուր ապահով կեանք ունի եւ քաղաքացիական ազատ իրաւունքներ:

Եւ կասկած չկայ, որ սուրիահայութեան քաղաքացիական գիտակցութեան եւ իր անայլայլ բարեկամութեան առջեւ թրքական սադրանքները դատապարտուած են ձախողանքի:

Հայ ժողովուրդը կը ճանչնայ իր բարեկամները:

(Խմբագրական «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»ի)

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԵՆ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

ԼԵՀԱՍՏԱՆ

Դրամի եւ վարկի պակասը այս երկրին գլխաւոր ցաւն է: Ամենամեծ դժբախտութիւններէն մին է, ու այդ դժուարութեան կը բախի ան, անխուսափելիօրէն որ եւ է նպատակի իրագործման առթիւ:

Դաստիարակչական գործը պիտի չխուսափէր անշուշտ այդ դժուարութենէն: Երկիրը մեծ թիւով դպրոցական շէնքերու պէտք ունի: Կը պակսի դրամը: Ի գին շատ մը զոհողութիւններու, Լեհաստան հիմնեց որոշ թիւով դպրոցներ: Շինարարական այդ գործը կասած է գրեթէ վերջերս, տնտեսական տագնապին աւելի եւս ծանրանալուն հետեւանքով:

Լեհաստան երբ վերստացաւ իր պետական անկախութիւնը, հանրային կրթութիւնը խեղճ վիճակ մը կը ներկայացնէր: Ոչինչ ունէր նախաձեռնելի:

Ու այս տխուր իրողութիւնը դառնութեամբ համակած էր լեհ հոգիները: Դառնութիւն մը որ աւելի կը սաստկանար, երբ անոնք, Լեհերը, կը սորվէին իրենց պատմութենէն թէ՝ Լեհաստան Եւրոպայի առաջին երկիրը եղած է որ ունեցած է հանրային կրթութեան իր նախարարութիւնը, 140 տարի առաջ, դեռ բաժան-բաժան չեղած:

Եւ պատմական այդ վերյիշումն էր որ կ'առաջնորդէր, կ'ոգեւորէր ու խանդավառ գործի կը մղէր յետպատերազմեան անկախ Լեհաստանի լեհ վարիչները:

Գերագոյն ճիգերով գործի լծուեցան անոնք: Ճիգ՝ որուն կրնամ անձնական վկայութիւնս ալ բերել:

Խումբերով կուգային անոնք,լեհ ուսանողները, ուսուցիչները եւ ուսուցչուհիները Ժընեւ, կատարելագործուելու համար համալսարանին դանազան փաքիւլթէներուն եւ Ժան Ժագ Ռուսոյի հիմնարկութեան մէջ:

Կուգային անոնք ի կատարելութիւն իրենց վսեմ արուեստին, մանկավարժութեան արուեստին, հետեւելով Քլափարէտի, Պօվէի, Ֆէրիէրի, Փիաժէի եւ Տէօքէրտի նման միջազգային հեղինակութեանց հոգեբանական եւ մանկավարժական դասընթացքներուն:

Կրօնական երկիր մըն է Լեհաստան: Համէական կաթոլիկ է մեծ մասը բնակչութեան: Ու գրեթէ տարակարծութիւն չկայ կրօնի ուսուցման համար: Պարտաւորիչ է ան թէ նախակրթարանին, թէ երկրորդականին մէջ:

Փոքրամասնութիւնները — յոյն կաթոլիկ, ուղղափառ, հրեայ, «մինչեւ իսկ» քանի մը հազար Հայերը, իրաւունք ունին իրենց կրօնին ուսուցումը պահանջելու, կը բաւէ որ դասարանին մէջ 12 Հայ կամ Իսլամ գտնուի:

Նախակրթութիւնը պարտաւորիչ է եւ ձրի: Կը սկսի 7 տարեկանին: Կ'աւարտի 14ին: Ու գրեթէ բոլոր նախակրթարանները պետական են:

Իսկ մասնաւոր երկրորդականներու թիւը կը հաւասարի պետականին:

Դպրոցին նպատակն է պատրաստել գործունեայ, օգտակար եւ հայրենասէր քաղաքացիներ:

Ուրեմն, տղան կը դաստիարակուի պետութեան համար, պետութենէն թելադրուած ուղղութեամբ:

Բայց, զգալի է նաեւ ծնողքին ազդեցութիւնը: Տասնըհինդ օրը անգամ մը, ծնողքներու պատուիրակութիւն մը ժողովի կը նստի տնօրէնի եւ ուսուցիչներու հետ, վիճաբանելու համար դպրոցի վերաբերեալ հարցերու շուրջ:

Միջազգայնական գաղափարներու քարոզչութիւնը արգելքի ենթակայ է, դպրոցներէն ներս: Ու օրինակելի, նախանձելի են լեհ ուսուցիչները, իրենց ազգասիրական եւ հայրենասիրական շունչին համար:

Դպրոցէն դուրս, եւ դպրոցին օժանդակ՝ կան սկաուտական, Կ. Խաչի տղոց կազմակերպութիւնները, կան գիշերային դասընթացքները: Ու կան աշխատանքի կայանները՝ բացօթեայ աշխատանքներու եւ կարգապահական վարժութիւններու համար:

ՌՈՒՄԱՆԻԱ

Երկրին վեհապետն է որ կրթական գործին ընդհանուր տնօրինութիւնը ձեռքին մէջ առած է: Կ'ոգեւորուի անով: Կը ներշնչուի անով:

Ու այդ գործին մէջ, ամէնէն աւելի եւ մասնաւորաբար ազգային դաստիարակութեան ծրագիրն է որ գինքը կը զբաղեցնէ:

Պիտի հարցնէք թէ ինչո՞ւ թագաւորը այդքան մեծ ուշադրութիւն եւ կարեւորութիւն կ'ընծայէ ազգային դաստիարակութեան գործին:

Սա շատ պարզ եւ հասկնալի պատճառաւ որ, ըստ վեհապետին, էական ու կենսական պահանջ մըն է, ազգի մը համար, լաւ ուսուցում մը ունենալ:

Լաւ ուսուցումի մը հիմնական սկզբունքը կեանքը պէտք է ըլլայ: Կրթութիւնը եւ դաստիարակութիւնը պէտք է որ իրականութեան վրայ հիմնուած ըլլան:

Որքան կարելի է, քիչ գիրք արտամադրուի տղուն: Ուսուցումը ըլլայ ուղղակի, անմիջական: Ապրուած բաներ աւանդուին անոր:

Ուսուցման իբր բնական հիմք առնել ազգային աշխարհագրութիւնը եւ ազգային պատմութիւնը:

Նոր սերունդը պէտք է ճանչնայ իր հայրենիքը, ինչպէս նաեւ իր ազգային պատմութիւնը կարելի բոլոր մանրամասնութիւններով:

Վերացակա՞ն կը գտնէք այս ուսուցումը: Համբերութի՛ւն: Ռումանացի նոր սերունդը կը սորվի հող մշակել եւ ծառ տնկել:

Թագաւորը հիմնած է, իր իսկ նախաձեռնութեամբ, նոր սերունդին դաստիարակութեան օֆիսը, սահմանուած հասցնելու սերունդներ՝ որոնք գիտակցին թէ պարտականութիւններ ունին հայրենիքին, կրօնին եւ վեհապետին հանդէպ:

«Stroja Tsarii»ն ժամանցի սահմանուած հիմնարկութիւն մը չէ: Ու անոր նպատակը լոկ մարմիններ կրթել չէ: Կամ չէ վայր մը, ուր կը փութայ պատանին կամ երիտասարդը հաճելի զբօսանքներու սիրոյն:

Այս հիմնարկութիւնը կը հետապնդէ «երիտասարդացման» գործը: Երիտասարդացում մը՝ որ թափանցէ բովանդակ ռումէն ժողովուրդին երակներէն ներս:

Ինչպէս կը յայտարարէ վեհապետը «հաւատք մըն է, թռիչք մըն է» ան:

Stroja Tsariiն իր ծրագրին հիման վրայ կը պահանջէ որ նոր սերունդը ունենայ պաշտամունքը իր ազգային հերոսներուն եւ աւանդութիւններուն: Կրթէ մարմինը: Եւ ստանայ ընտանեկան, քաղաքացիական եւ կրօնական դաստիարակութիւն:

Այս պէտք է ըլլայ, ըստ թագաւորին, ռումէն նոր սերունդին վերականգնումի, վերելքի ուղին: Ու նոր սերունդը պարտի ինքզինքը անընդհատ պատրաստ զգալ:

Հակառակ որոշ տարակարծութեանց, մեծ կարեւորութիւն կը տրուի կրօնի ուսուցման:

Դպրոցը պէտք է նկարագիրներ կերտէ: Իսկ ուսուցիչը առանձին չի հասնիր այդ գործին: Ծնողքին ազդեցութիւնը անզօր է: Այս տրամաբանութեամբ է որ, Ռումանիոյ մէջ, քահանան ուսուցչին օժանդակը կը հանդիսանայ, նոր սերունդին դաստիարակչական գործին մէջ:

ԱՐՇԱՒԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

ԵՐԷԿՈՒԱՆ ԵՒ ԱՅՍՕՐՈՒԱՆ ՈՐԲԵՐԸ

Մեծ պատերազմը լրանալուն, հայ ազգին ամենամեծ ցաւերէն մին կը կազմէին իր տասնեակ հազարներով անոտէր որբերը:

Շատով Միութիւններ կազմուեցան, որբանոցներ հիմնուեցան նպատակ ունենալով պատսպարել որբերը, մատակարարելով անոնց լաւ սնունդ, տաքուկ հագուստներ, ուսում, կրթութիւն եւ քիչ մըն ալ... ժպիտ:

Սոյն հաստատութեանց գլուխը գտնուած անձերը աշխատեցան անչափահանդիր կերպով, յաճախ իրենց գրպաններէն ծախսելով, օգտակար ըլլալ մեր որբերուն: Ճաշերու ատեն յաւագոյն պատառները սահմանուեցան որբերուն: Սարքուեցան հանդէսներ, նպատակ ունենալով մոռցնել մեր որբերուն իրենց անցեալ դժբախտութիւնները, եւ անոնց դառնացած դէմքերուն վրայ պուտ մը ժպիտ կաթեցնելու համար:

Անցան տարիներ: Այդ հաստատութիւններէն մէկ քանին տրամաբանեցին թէ որբ մը կը մեծնայ եւ կրնայ ամէն մարդու պէս իր կեանքը շահիլ, ու հետզհետէ փակեցին որբանոցները: Իսկ ցանցառ թիւով հաստատութիւններ յամառեցան բաց մնալ:

Սոյնցմէ միոյն վարչական կազմը օր մը ժողով մը գումարեց: Ժողովին նախագահը հաստատութեան բաց մնալու որոշումը արդարացնելու նպատակաւ հետեւեալ ճառը խօսեցաւ.

«Յարգելի տիկիններ եւ պարոններ, մեզի կը հարցնեն թէ ինչո՞ւ շատ մը որբանոցներու պէս մենք ալ չենք գոցեր որբեր պատսպարելու սահմանուած մեր հաստատութիւնը, քանի որ օրէ օր որբերու թիւը կը պակսի: Մենք կը պատասխանենք.— Դարերը կը փոխուին, աշխարհ կը յեղաշրջուի: Որբ կը նշանակէ ծնողքը կորսնցուցած մէկը, եւ անձ մը կարելի է որբ նկատել մինչեւ իր մահը: Մեր նպատակը որբ պահել է եւ մենք որոշած ենք բաց պահել մեր հաստատութիւնը մինչեւ վերջին որբը: Միայն թէ որոշած ենք բարեփոխել մեր ծրագիրը:

Այսպէս մինչեւ հիմա մենք որբերը

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ՝ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

Հայկական բանակը, 1919 տարւոյ ճիշդ յունիս 6ին, հետեւակազօրքի եւ հեծելազօրքի փոքրաթիւ ուժերով, Տիատինի շրջանին մէջ Համա լերան հիւսիս արեւելեան կողմէն սահմանը անցեր էր: Ու յաջորդ օրը, Քիւչթիանի Թուք պահականոցներուն վրայ յարձակեր էին ... Բայց ամբողջովին ետ մղուեր էին:

Անկէ յետոյ, արիւնոտ դէպքերը հետեւեալ կերպով իրարու յաջորդեր էին:

5 յուլիսին հայկական հետեւակազօրաց բաժին մը, որ զօրացած էր հեծելազօրքով, Սարը Պրբքի վրայ էր յարձակած, բայց, բուռն բախումի մը իբրեւ հետեւանք, ետ քաշուած էր:

11 յուլիսին Հայ ուժերը, աւելի զօրացած, նոյն յարձակումը կրկնած էին, բայց կրկին որ եւ է արդիւնք ձեռք չէին ձգած:

Մինչ այդ դէպքերը տեղի կ'ունենային, Հայերը Կարսի ու Սարըղամիշի շրջակայքը ձերբակալեր էին Թուրքերու եւ Իսլամներու աչքառու անձերը: Որպէս «պատերազմական պիտոյք»՝ բոլոր ձիերը, կառքերը, կենդանիները եւ արմտիքները գրաւեր էին ... Ու յետոյ՝ այդ խեղճերը անվերադարձօրէն ղրկեր էին արիւնոտ ճամբաներ՝ «պատերազմական պատճառներով այլ տեղ կը փոխադրենք» ըսելով: Կարսի ու Սարըղամիշի ժողովուրդը սարսափի էր մատնուած: Ժողովուրդին կարեւոր մէկ մասը, բարձրանալով Ալլահէքպէր լեռը, հօս հոն պահուըտած ու կեանքն էր փրկած: Իսկ Նախիջեւանի, Զանգեզուրի եւ Տարէքէդի (Դարալագեազ) Թուրքերը, իրենց բոլոր ապրանքները լքելով, ապաւիներ էին ապաստանիլ շրջակայ լեռները:

Հայկական բանակը, յառաջընթաց շարժումի սկսելէ առաջ, ուզեր էր այդ շրջանի Թուրք բնակչութիւնը ամբողջովին փճացնել: Զէթէններու միջցաւ ամէն կողմ ջարդեր էր կատարած:

4—7ին յարձակումի ենթարկուած էին Աքչաքալէի պատկանող չորս գիւղեր: Գիւղի մը բնակչութիւնը ամբողջովին սուրէ անցընելէ վերջ, միւս երեք գիւղերուն բնակչութիւններէն անոնք որ զէնք բռնելու ընդունակ էին 60 առ 100 սպաննած էին: Իսկ ոմանց կինն ու աղջիկները առնելով տարեր էին:

Քըզըլհամամը և Քաղիզմանի(Կաղզուան) գիւղերուն վրայ յարձակած էին թնդանօթներով եւ մեքենական զէնքերով զինուած ջոկատներ, բնակչութեան մէկ մասը ջարդած ու բնաջնջած էին ու ապրանքներնին ալ ամբողջովին աւարի տուած:

5—7ին Կաղզուանի աչքառու անձերէն, Մուսթաֆա էֆէնտի զադէ Ասլան պէյն ու կինը, ինչպէս նաեւ Իսմայիլ էֆէնտի զադէ Ահմէտ էֆէնտին ձերբակալուած էին՝ Կարսի ու Կաղզուանի միջեւ գտնուող Հայ պահականոցի շինութեան կողմէ, տարուած են Վէրնայի մօտերը, եւ, սպաննուելէ վերջ, նետուած էին պողոտային մէջտեղը:

Այս զարհուրելի դէպքին ականատես Թուրքերէն ու իսլամներէն շատեր, սարսափած, լեռներն էին ապաստանած:

Երեւանի, Կարսի եւ Կաղզուանի շրջաններուն Թուրքերը, հասկնալով այլ եւս որ իրենց կեանքը մեծ վտանգի մը ենթակայ է, հեռացած էին իրենց երկրէն: Հազար դժուարութիւններով սահմանը անցած ապաստանած էին Թուրք հողը:

10—7ին (միշտ նոյն տարին) Հայ ջոկատ մը, որ Պաշքէօյը գրաւած էր, Արմուտլըի շրջակայ բարձունքները սկսեր էր ամրացնել:

Երեք օր վերջ, Զիւրիւքլէր, Կիյթաի, Արմուտլու, Պաշքէօյ անուն Թուրք գիւղերը ամբողջովին աւարի տրուած ու աւերուած էին, ու հրացանի բռնուած էին այն բնակիչները, որոնք բռնուած էին:

Դարձեալ նոյն օրերու, Նախիջեւանի եւ Շարուրի շրջանները,Հայ զօրաբաժիններու կողմէ յարձակում գործուած էր 45 Թուրք եւ իսլամ գիւղերու վրայ, կրակի տրուած էին այն գիւղերը, որոնք երկաթուղիին վրայ կը գտնուէին, ու զրահապատ շոգեկառքերէն ալ կրակ բացուած էր բնակչութեան վրայ:

Արասի (Արաքս) շրջանը գտնուող Հայ զօրախումբերուն հրահանգ էր տրուած այդ շրջանի բոլոր Թուրքերն ու իսլամները դէտը նետել:

Քարաքուրտի շրջակայ գիւղերու բնակչութիւնը, փրկելու համար իր կեանքը, ուզած էր լեռները ապաստանիլ: Բայց, Հայ ջոկատները,հասնելով անոնց ետեւէն, զանոնք հալեցուցած էին գնդացիրի կրակին ներքեւ:

Բոլոր այս դառն լուրերը, Արեւելեան Նահանգներու բնակչութիւնը յուզումի ու մտահոգութեան մատնելէ վերջ, Էնկիւրի՝ Ազգ. Մեծ Ժողովին ու կառավարութեան մօտ արձագանգ էին գտած: Ու դիմաւորուած էին խոր կսկիծով մը:

Ձեռք առնուած էին զանազան միջոցներ, Հայերը արդարութեան ու խղճահարութեան մղելու համար: Բայց, այդ միջոցներէն ոչ մէկը արդիւնք տուած էր: Թուրքերուն վրայ ի գործ դրուած զուլումը իր սահմանները աւելի լայնցուցած էր: Անոնք գրաւած էին նոյն իսկ Օլթիի ամբողջ շրջանը՝ այդտեղ կազմուող Թուրք վարչութիւնը անգամահատելու եւ տեղւոյս Թուրքերը ամբողջովին բնաջինջ ընելու համար: Ազգային մեծ ժողովը այլ եւս չէր կրցած հանդուրժել այս ոճրագործութեանց: Արտաքին գործավարութեան միջոցով վերջնագիր մը ղրկած էր Հայկական Հանրապետութեան:

Հայերը, որոնք մէկ կողմէ կը քաջալերուէին Համաձայնական պետութեանց կողմէ, եւ միւս կողմէ մը դում կը ստանային Տամատ Ֆէրիտ փաշայի կառավարութենէն, Էնկիւրիէն ուղարկուած այս վերջնագրին տրուած էին յանդուգն պատասխան մը: Ու, իրենց շարժումներով, այլ եւս արժանի դարձած էին ամէն տեսակ պատիժի:

Ազգ. Մեծ Ժողովի կառավարութիւնը, 15րդ զօրաբանակի հրամանատար Քեազիմ Քարապէքիր փաշան Արեւելեան ճակատի հրամանատար կարգած եւ հրամայած էր որ այդ շրջանին մէջ զօրաշարժ կատարուի:

Բանակը, մեծ կանոնաւորութեամբ, անմիջապէս լրացուցած էր զօրաշարժը: Քէօթէքի եւ Պարտեզի շրջանին մէջ մեծ ուժ մը համախմբուած էր:

(8)

(Թաճ - Միլլիէթ)

նալեցանք, հիմա անոնք պէտք է որ նային: Մինչեւ հիմա լաւագոյն ին նային սահմանեցինք անոնց պատանները (ամէն հայ ազգը այնպէս կը կարծէր), հիմա մենք պէտք է ունենք ամենալաւ երակուրները եւ լաւագոյն պատառները: Նոյն խսկ եթէ այդ պատճառաւ պէտք ըլլայ որբերը անօթի ձգել: որբապետինք որբերը անօթի ձգել: Այսպէսով անոնք չարքաշ կեանքի վարժուած կ'ըլլան:

Ինչպէս աւելի առաջ, հիմա ալ պէտք է որ որբերու անունով հանգէսներ սարքենք, որոնց հասոյթը փոխանակ անոնց սահմանելու՝ պէտք է մեզի պահենք, եւ այդ հանդէսներու միջոցին պէտք բաց գեղարուեստական ներկայացումներով՝ մեր 60ը անցուկ անձնաւորութիւններուն հաճոյք պատճառելով: Եւ ինչ աւելի հաճոյք որ մեր պարծեմ թէ այսչափ տարուան մեր աշխատութենէն վերջ այսօր ցանուէր աշխատութեան մը արժանի ենք,— որով կեցցեն որբերը»:

Այս խօսքերուն վրայ ներկայ քանի մը ծերուկներ սկսան խայտալ եւ ձեռքերնին շփել:

... Ցանկարծ դրան առջեւ պոռչտուքներ լսելի եղան, դուռը չոնդալից բացուեցաւ եւ սպառնական դէմքեր ներս խուժեցին գոռալով. «Ազգը հաշիւ կը պահանջէ եւ թոյլ չի տար, որ որբերու անունը չահագործէք ձեր ... , դուրս կորսուեցէք»: Ժողովականները ոտքի ելան եւ պոռացին. «Մենք մարդու հաշիւ չենք տար, մենք ինքնագլուխ կը գործենք»: Ասոր վրայ խառնակութիւն մը յառաջ եկաւ, բռունցքներ բարձրացան, աթոռներ սկսան թռչիլ... երբ աղմուկէն արթնցայ, հարցուցի ես ինծի.— Երա՞զ էր: Ո՛րքան պիտի ուզէի Ս. Ծահաֆիկի պէս ըսել.— Ա՛խ, ինչ լաւ որ երազ էր: Ափսոս, երազ չէր, իրականութեան դէմ հոգեկան դառնութիւնս էր որ այս պատկերը կը ստեղծէր մտքիս մէջ:

Բ. ԺԳՏՈՒՆԻ

Օրինակ առէք

— • —

Յարգելի յօդուածագիր մը վերջերս կը գրէր տաղանդաւոր ծովանկարիչ Մախոխեանի յոբելեանը կատարելու մասին եւ այդ առթիւ կը յիշէր միջադէպ մը որ տեղի ունեցած է նախկին կայսեր մէկ այցելութեան առթիւ:

Նոր Աշխարհի ամէն նկատում ու զգացում անտեսելով կրնար թուրքերէն խօսիլ նախկին սուլթանին հետ աւելի հաճոյակատար երեւնալու եւ քանի մը նկար ծախելու հաւանականութեամբ, ինչպէս ըրին չատեր եւ կ'ընեն այսօր տակաւին: Բայց իր ոգին, զգացումի, դատողութեան եւ նկարագրի տէր, միեւնոյն ատեն այդ գին ցաւը իր սեփական ցաւին, իր մորթուած եղբայրներուն սուգին հետ խառնած, այդպէսով իր արհամարհանքը եւ զզուանքը յայտնած եղաւ բարբարոս պետութեան մը երբեմնի ներկայացուցիչին:

Ասկէ աւելի ազգու բարոյական պատակ տրուած պիտի չըլլար հարկաւ անոնց, որ Հայու աշխատանքով ու ջանքով պետութիւն պահելէ վերջ, յանդգնեցան բնաջնջել մեզ վայրագօրէն:

Որքան բարոյալից օրինակ նոյնպէս մեր կարգ մը սմսեղուկներուն, որոնք երէկը մոռցած, իրենց սիրելիներուն մորթոտումի պատկերը դեռ աչքերնուն առջեւ, ոտնակոխ ըրած ազգին պատիւն ու արժանապատուութիւնը, կը քծնին ու կը սողոսկին Պապը Ալիի ներկայացուցիչներուն առջեւ, առանց անդրադառնալու որ այդ բնաւ արգելք մը չէ եղած, ինչպէս անցեալին, նոյնպէս ներկային, որ ալ աւելի սրեն անոնք իրենց սխորժակը կողոպտելու համար մեր ազգը, հալածելու, սարկայնելու եւ թրքացնելու համար ինչ որ մնացած է կարմիր ջարդերէն, ճերմակ ջարդով վերջացնելու համար մնացորդացը մեր ցեղին:

Կը լսենք ու կը կարդանք Պոլսոյ մէջ սարքուած խաղերը, օր ցերեկով պաշտօնական կողոպուտէն սկսեալ անհատնում «լքեալ գոյք»երու խլումը մինչեւ ազգապատկան չէնքերու,— գերեզմաններու եւ հողերու գրաւումը:

Եւ ատոնց կողքին դեռ նորանոր գրգռութիւններ ու հրճիւութիւններ, այժմ ալ, Սուրիոյ հայութեան դէմ:

Բայց արդէն ե՞րբ բարիք ցանած է Թուրքը:

Մեծ արուեստագէտին ու նկարչին հոգիի բարձրութենէն օրինակ առնենք, չտարածելու եւ գործածելու համար դէթ այն լեզուն որ մեր հոգին կ'աստղնաէ, յիշել տալով այն չարիքը որ մեր մազերն անգամ փուշ փուշ կ'ընէ:

Կեցցէ՛ արուեստագէտը եւ կ'արժէ որ իր յոբելեանին ձեռնարկուի փութով, թէ իր արուեստի արժանիքին թէ իր վեհ հոգիին ի պատիւ, օրինակ նաեւ կարգ մը մտաւորականներու:

ՄԷՆ - ՍԷ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«Դաշնակցութեան Օր»ը

— • —

ՎԻԷՆ, 26 Հոկտ. (Յառաջ).— Կիրակի կէս օրէն վերջ մենք ալ տօնեցինք Հ. Յ. Դ. օրը, Վիէնի Սէրքլը Կաթոլիկ սրահին մէջ: Սրահը լեցուած էր գրեթէ եւ բազմութեան հարիւրին իննսունը երիտասարդներ կը կազմէին:

Հանդէսին իբրեւ առաջին մաս, պատկերի ձեւով ներկայացուեցաւ ընկ. Ա. Ահարոնեանի «Ուխտաւոր»ը, գրուած Պետոյի եւ իր խումբի յիշատակին: Դերերը կատարեցին ընկերներ Յ. Մաթոսեան եւ Մ. Կարապետեան յաջող կերպով: Մթութեան մէջ փոքրիկ լոյսի մը նշոյլին տակ, լուռ եւ երկիւղած ունկնդրեցին հանդիսականները: Առաջին անգամն էր որ կը հանուէր այս՝ Վիէնի մէջ:

Յետոյ ընկ. Ա. Գալուստեան հանդէսը բացաւ քանի մը պատշաճ խօսքերով օրուան մասին: Իբրեւ բացման երգ, խումբ մը ընկերներ երգեցին «Մշակ բանուոր»ը, որ յոտնկայս ունկնդրուեցաւ հանդիսականներէն:

Օրուան բանախօսն էր ընկ. Ծ. Միսաքեան, որ խօսեցաւ մէկ ժամ, իր նիւթը բաժնելով երեք մասի.

Ա.— Ընկերը համառօտակի յիշեց Դաշնակցութեան 46 տարուան պատմութեան ընթացքին անոր ցոյց տուած կորովի պայքարը բռնակալութեան դէմ, անընկճելի կամքն ու հաւատքը հայրենիքի ազատագրութեան համար, եւ վճռականութեան ոգին որ եւ է խնդրի մը գործադրութեան ժամանակ:

Բ.— Դասախօսական ձեւով մանրամասն ցոյց տուաւ մեր փոքրիկ հայրենիքէն խլուած հողերը, անոնց տարածութիւնը, բնակչութեան թիւը, Հայերու եւ ուրիշ ազգերու հետ բաղդատութեան դնելով: Այսպէս պարզեց մեծ անիրաւութիւնը, որ կատարուած է հանդէպ մեզի:

Գ.— Խօսեցաւ նոյնպէս Իսքէնտէրուն նահանգին չուրջ բացուած պայքարին մասին: Ներկայիս Թուրքերը ամէն ջանք կը թափեն, իրենքզիրենք մեծամասնութիւն ներկայացնելով՝ այդ նահանգին համար ինքնավարութիւն կը պահանջեն, անշուշտ թրքական նահանգ մը դարձնելու համար: Տուաւ այդ շրջանին մէջ բնակող ազգերուն թիւը, ու տեսնուեցաւ թէ ի՞նչ կ'արժէ Թուրք բրակչութեան մեծամասնութեան առասպելը:

Հանդիսականները լարուած ուշադրութեամբ մտիկ ըրին ընկերոջ հետաքրքրական բանախօսութիւնը, որ վերջացաւ ծափերու տակ:

Արտասանեցին ընկ. Մ. Կարապետեան՝ Դաշնակցութեան մասին գրուած մը՝ Հայորդիի կողմէ (Յառաջէն առնուած), Օր. Վարսենիկ Նալպանտեան՝ Վարուժանի «Եղէգնեայ գրչովս», Ուզունեան՝ գեղեցիկ կտոր մը եւ փոքրիկն Սիմվարդ Մաթոսեան՝ Ե. Չարենցի «Ես իմ անուշ Հայաստան»ը: Բոլորն ալ հանդիսականներուն կողմէ վարձատրուեցան ծափահարութեամբ, մանաւանդ վերջինս, հակառակ անոր որ առաջին անգամն էր որ բեմ կ'ելլէր: Իրեն եղած ծափերուն որոտումը չուարեցուց զինքը, վայրկեան մը անակնկալի գալով:

Հանդէսը վերջացաւ ժամը 6ի մօտ, «Կռուեցէք տղերք» խմբերգով:

Պալ - Աղբիւր

ԿԱՐՄԻՐ - ԿԱՊՈՅՏ ՆԱՐՆՋԱԳՈՅՆ

— . —

Նուէր հայ օրիորդներուն

ԼԻՈՆ.— Ծաղկեփունջ մը հայկական եռագոյնը խորհրդանշող գոյներով:

Այս միջոցին չատ մը Ֆրանսուհիներ իրենց կուրծքերը սկսած են զարդարել ազգային դրօշի գոյներով, կարմիր, ճերմակ ու կապոյտ, ըլլան անոնք ժապաւէնի երիզներով կամ վարդի թերթիկներով կամ մանիշակ կապուած փոքր փունջով մը:

Ո՞վ կրնայ ըլլալ սա մէկը որ վարդի երեք թերթիկները քով քովի բերուած փունջով մը զարդարած է իր կուրծքը: Այդ փունջը կը ներկայացնէ հայկական դրօշը: Արդեօք Հա՞յ է: Հայու ալ չի նմանիր: Հանրակառքը արագօրէն կը սուրայ, ամէն կայան՝ եռուզեռ: Ամէն անգամ հանրակառքը կենալուն՝ սիրտս դող կ'ելլէ, մտածելով որ դէմս նստող ճամբորդը գուցէ վար իջնէ...

Ցանկարծ կը մտածեմ,— պէտք է հարցնեմ թէ արդեօք գիտէ՞ որ այդ երեք գոյները խորհուրդ մը կը մատնանշեն: Գիտէ՞ որ ամբողջ ազգային բանակ մը մարտնչած եւ փառաւոր գրուագներ ձեռք բերած է այդ դրօշին ներքեւ: Եթէ գիտէ, Հայ ըլլալու է: Այն ատեն ամբողջ սրտովս պիտի ողջունեմ զինքը... Հանրակառքը միշտ կը սուրայ: Ճամբորդներ, անհատնում ճամբորդներ: Ոմանք կը խօսին, ոմանք կը կատակեն, ոմանք լուռ ու մունջ թերթ կը կարդան: Ո՞վ պիտի խորհի որ տարագիր երիտասարդի մը հոգին է փոթորկեր, անցեալի դառն յիշատակներու խորհուրդներէն ալեկոծ: Կը խորհիմ չարունակ.— Հարցնե՞լ թէ ոչ: Վերջապէս ինքզինքիս թոյլ կուտամ:

— Ներողութիւն օրիորդ, կը թոյլատրէ՞ք փոքր հարցում մը:

Ինքն ալ ինծի պէս կը կարմրի ու փոքր տատանումէ մը վերջ:

— Լաւ, ի՞նչ կ'ուզէք:

— Դուք Հա՞յ էք:

— Ոչ, Ֆրանսուհի եմ, ինչո՞ւ համար:

Իրեն բացատրեցի որ կուրծքին վրայ դրած վարդի թերթիկները հայկական դրօշը կը խորհրդանշեն:

— Ուրեմն ձեր դրօշը երեք գոյներո՞վ է կազմուած:

— Այո, նոյն այդ երեք գոյներով:

— Որքան գեղեցիկ են, չէի գիտեր որ ձեր ազգային դրօշը խորհրդանշող փունջն է որ կը կրեմ: Եթէ այդպէս է, ասկէ վերջ բնաւ պիտի չըկորսնցնեմ ու մօտս պիտի պահեմ: Եւ ամէն անգամ տեսնելուս ձեր դրօշը, պիտի յիշեմ ձեզ» ըսելով ձեռքս սեղմեց եւ չուտ մը հանրակառքէն վար իջաւ գեղանի Ֆրանսուհին, արմանք զարմանքի մէջ ձգելով զիս:

Մ. Տէր Պետրոսեան

ՆՈՐ ՇԱ՛ՐՔ ՄԸ ԱԼ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԹԵԱՆ

— • —

«Փըթի Փարիզիէն»ի թղթակիցը Մոսկուայէն կը գրէ թէ կարմիր մայրաքաղաքին մէջ, ներկայիս, նոր ձերբակալութեանց մասին չրջան ընող զրոյցներէն զատ ուրիչ նորութիւն չկայ: Քամենեւի, Զինովիեւի եւ իր ընկերներուն գնդակահարութենէն ասդին, այդ զրոյցները չրջան կ'ընեն յամառութեամբ: Մամուլը անշուշտ բան չի գրեր այդ մասին: Այսուհանդերձ նոր կասկածելիներուն անուններ բերնէ բերան կը պտըտին: Այդ կասկածելիներուն մէջ կը գտնուին ծանօթ անձնաւորութիւններ, որոնցմէ յիշենք.

1. Սոքոլնիքով (Կրիկորի - Եաքովլեւիչ), բուն անունով Բրիլեան, Լոնտոնի նախկին խորհրդային դեսպանը:

Համայնավարութեան չարքերը մտած է կանուխէն: Ծրջանաւարտ Փարիզի Քաղաքային Գիտութեանց վարժարանէն: Անդամ՝ Պրէսթ - Լիթովսքի խորհրդային պատուիրակութեան, ստորագրած է 3 մարտ 1918ի դաշնագիրը: Վարած է ելմտական գործավարութիւնը,— մասնագէտ մըն է արդէն ելմտական հարցերու: Քանի մը տարիներ առաջ մեղադրուեցաւ իբրեւ «աջ թեքում»ի հետեւորդ: Վերջին Զինովիեւեան դատին ժամանակ՝ իր անունն ալ յիշատակուեցաւ իբրեւ Սթալինի թշնամի: Սեպտեմբերէն ի վեր կը մնայ բանտը:

2. Ուկլանով (Նիքոլա Ալեքսանդրովիչ), աշխատանքի նախկին գործավարը: Համայնավարութեան չարքերը մտած է 1907ին: Մասնակցած է Փեթրոկրատի պաշտպանութեան 1919ին, ընդդէմ Զօր. Եուտէնիչի, յետոյ Քրոնչթատի նաւաստիներուն զսպումին, 1921ին: Ժամանակ մը Լէնինկրատի, ապա Մոսկուայի կոմկուսի քարտուղար: Կը պատկանէր «բանուորական ընդդիմադիր» խմբակին, որուն բանաձեւն էր՝ «գործարանը բանուորներուն», մինչ պետութեան բանաձեւն էր՝ «գործարանը պետութեան»: Այս խմբակին մէջ (որ մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէր ատեն մը), անուն հանած էր նաեւ Տիկ. Քոլոնթայ, այժմ խորհ. դեսպանուհի ի Շուէտ: Ուկլանով յետոյ կապուեցաւ աջ ընդդիմադիրներուն,— Ռիքովի, Պուխարինի, Թոմսքիի):

3. Սերեբրիակով (Լէոնիդ Պետրովիչ), հաղորդակցութեանց նախկին փոխ - գործավար, կուսակցութեան չարքերը մտած կանուխէն: Իբրեւ բանուոր՝ նախ աշխատած է մետաղագործութեան մէջ: Ցարական չրջանին բազմիցս ձերբակալուած եւ աքսորուած Սիպերիա: Իբրեւ տրոցկիստ, կուսակցութենէն արտաքսուած 1927ին, բայց 1929ին մեղայագիր մը գրելով կուսակցութեան մէջ վերընդունուած 1930ին: Այս վերջին տարիներուն կը վարէր հաղորդակցութեանց գործավարութիւնը:

4. Տիկին Սերեբրիակովա, ամուսնալուծեալ կինը նախորդին: Յետոյ ամուսնացած՝ Սոքոլնիքովի հետ, որուն ընկերացաւ Լոնտոն, իբրեւ խորհրդային դեսպանուհի: Հրատարակած է չարք մը պատկերներ անգլիական կեանքէն, այդ գրութեանց մէջ աշխատելով ծիծաղելի դարձնել Անգլիոյ քաղքենի դասակարգին աւանդութիւնները եւ սովորութիւնները: Իր գիրքը խիստ քննադատութեան մը արժանացաւ Լոնտոնի մէջ: Այժմ կը մեղադրուի իր նախորդ երկու ամուսիններուն յանցանքով:

5. Արկուս, ծանօթ տրոցկիստ, պետական դրամատան ամենամեծ պաշտօնեաներէն մին, որ մեղադրուած է թէ, օգտուելով իր դիրքէն, ի հաշիւ տրոցկիստներուն, արտասահմանի մէջ մեծ քանակութեամբ ոսկի եւ օտար թղթադրամ պահ դրած է:

6. Փութնա, զօրաբանակի հրամանատար, զինուորական կցորդ Լոնտոնի մէջ, գործակիցը Տրոցկիի՝ երբ այս վերջինը կը գտնուէր պատերազմական գործավարութեան գլուխը: Ձերբակալուած ռուսական սահմանագլուխին վրայ, երբ կը վերադառնար Լոնտոնէն:

Այս ցանկին վրայ աւելցնել նաեւ Ռատէկը եւ Փիաթաքովը: Առաջինը կը մեղադրուի Սոքոլնիքովի կատարած խօստովանութիւններուն հետեւանքով: Փիաթաքովի ձերբակալութիւնը մեծ աղմուկ հանեց խորհրդային ճարտարարուեստական չրջանակներուն մէջ, ուր այնքան յարգուած էր: Լէնին զինք չատ կը գնահատէր: Մեռնելէ առաջ, զանիկա կը ներկայացնէր իբրեւ կոմունիստ կուսակցութեան ղեկավարութեան ամէնէն երիտասարդ եւ ամէնէն փայլուն անդամը:

Վերջապէս յիշենք նաեւ Ռայեւսքին, որ խմբագրապետն է «Ժուռնալ տը Մոսկու»ին: Այժմ բանտարկուած: (Զարմանալի թերթ մըն է այս պարբերականը, տարի մը առաջ ալ ձերբակալուեցաւ նախորդ խմբագրապետը, Լուկիանով):

Ուկրանիան եւս կը հեծէ նոյն տարօրինակ կասկածին ծանրութեան տակ: Կատարուած են բազմաթիւ ձերբակալութիւններ, կուսակցական, զինուորական թէ վարչական ասպարէզներու մէջ: Այսպէս, բանտարկուած է Ուկրանիոյ գործավարներու խորհուրդին նախկին նախագահը, ինչպէս եւ չատեր իր չրջապատէն: Ամբաստանուած են թէ դաւ մը սարքած էին Սթալինի թշնամի Կովկասի մէջ, եւ թէ յարաբերութիւններ ունէին Տրոցկիի, լեհական ու գերմանական չրջանակներու հետ: Ձերբակալուած բազմաթիւ բարձրաստիճան սպաներէն յիշենք Տուրովկի, Պրիմակով, Շմիթ:

Սովորական «ամալկամ»ով, դատախազը ասոնք կ'ամբաստանէ իբրեւ տրոցկիստ - նացիոնալիստ կամ աջ ու ձախ թեքումով:

Ասոնց դատավարութիւնը, այս ձեւով, կը կազմէ տեսակ մը չարունակութիւնը Զինովիեւի եւ ընկերներուն դատավարութեան:

Այս մեծ դատավարութիւնը տեղի պիտի ունենայ Յեղափոխութեան տարեդարձի հանդիսութիւններէն վերջ եւ խորհուրդներու համագումարէն առաջ, ուրեմն, 7—25 նոյեմբեր: Կ'ըսուի թէ դատավարութիւնը տեղի պիտի ունենայ գաղտնի եւ միայն վճիռն է որ պիտի յայտարարուի: Զինովիեւի եւ ընկերներուն դատավարութիւնը ծանր տպաւորութիւն գործած ըլլալով արտասահմանի, մանաւանդ Բ. Միջազգայինի մէջ, խորհրդային իշխանութիւնը կը խորհի յուցադրական ձեւ չտալ այս անգամ եւ դատավարութիւնը կատարել լռիկ:

Այս դժբախտներուն ճակատագրին, անոնց դատավարութեան ձեւին եւ, ո՛վ գիտէ, անոնց դատավճիռին մասին վերջին խօսքն ըսելու համար, կը սպասուի որ Մոսկուա վերադառնայ Սթալին, այժմ ի Կովկաս:

ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

— —

Հրամանագիր օրէնք մը 14 օգոստ. 1936 թուակիր, կը հրահանգէ արհեստանոցի տէր բոլոր արհեստաւորներուն դիմել Սիթէի առեւտրական արձանագրութեանց բաժնին ի ձեռին ունենալով.

Ա.— Certificat d'artisanat մը, որ կը տրուի սէնտիքայի, քաղաքապետարանի կամ հարկահաւաքիտօրէնութեան կողմէ:

Բ.— Արհեստաւորի յատուկ ինքնութեան թուղթի խնդրագրին սառցագիրը:

Գ.— Ինքնութեան թուղթ:

Դ.— Գրել եւ ստորագրել երեք օրինակ հարցարանը, որ կը ստացուի վերոյիշեալ գրասենեակէն:

Կարեւոր է անուանջնջում (radiation) առեւտրական արձանագրութեան, զոր ստիպեցին ունենալ ժամանակին, երբ արհեստանոցի տէր օտարական մը իր ինքնութեան թուղթը կանոնաւորել ուզէր:

Ե.— Դիմել մինչեւ նոյեմբեր 19:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (19)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Ենթադրութիւնը իրական պատմութեան մը վերածուեցաւ, բերնէ բերան եւ փոանդաւոր զրոյց մը սկսաւ չրջան ընել Հարաւային Ամերիկայի գլխաւոր կեդրոններուն մէջ: Անգլիացի «Հարիւրապետն» էր որ աշխատեցաւ արգիլել այդ տարաձայնութիւնները եւ յաջողեցաւ ջնջել տալ յածանաւերուն նկարագրութիւնը Հարաւային Ամերիկայի թերթերէն որոնք արդէն սկսեր էին մեծատառ ու չռնդալից լուրեր հրատարակել նաւերուն առաքելութեան մասին: «Հարիւրապետ»ին այդ յաջողութիւնը կ'ապացուցանէ թէ բրիտանական ինթէլիճընսը ինչ ուժեղ կազմակերպութիւն ունէր եւ ինչ վճռականութեամբ կ'աշխատէր:

Երբ դեկտեմբերի 8ին գերմանական նաւարաժինը ջարդուփշուր եղաւ Ֆօքլընտի առջեւ, ծովակալ Շփէի ամէնէն արընթաց յածանաւը «Տրէզտըն» փախուստ տուաւ եւ օգտուելով խաւարէն առժամաբար կորսուեցաւ հարաւային Ատլանտեանի տարածութեան վրայ: Իր անթելները՝ «Պատէն» եւ «Սանթա Իզապէլլա» ածխաբարձ նաւերուն, անպատասխանի մնացին. այնպէս որ ածուխի, սննդեղէնի եւ ռազմանիւթի նուազութեան ու մանաւանդ ծովային ինթէլիճընսի աջակցութեան պակասին պատճառով, Տրէզտըն իր ուղղութիւնը փոխեց եւ յառաջացաւ դէպի Քէյփ Հօրն՝ ծովախորշի մը մէջ ապաստանելու եւ Փունթա Արէնասի գերման Գաղտնի Սպասարկութեան հետ յարաբերութեան մէջ մտնելու համար: Գաղափար կազմելու համար թէ թշնամի ծովակալը ո՞ր սարսափելի յուսահատական կացութեան մը մատնուած էր այդ թափառումներուն ընթացքին, կը բաւէ յիշել որ բնութիւնը այնքան անողոք ու անգութ գտնուած էր անոր հանդէպ որքան զինքը հալածող բրիտանական նաւարաժինը. ամէն պարագայի, սակայն, ծովակալին քաջութիւնը հիացում կը պատճառէ: Երեւակայեցէք սարսափելի փոթորիկ մը ովկիանոսի անսահման տարածութեան վրայ եւ անթափանցելի ու ալերախտ մթութիւն մը որ անկարելի կը դարձնէ նաւարկութիւնը փախստական յածանաւին. ու բնութեան այդ երկու ահաւոր չարիքներուն հետ դաշնակցած է թշնամին որ կը հալածէ ... Եւ սակայն հակառակ բոլորին, Տրէզտըն կը յաջողի ապաստանիլ Քէյփ Հօրնի ծովախորշին մէջ դեկտեմբեր 9ի կէս գիշերին: Պատմութեան չարունակութիւնը լսենք անգլիացի «Հարիւրապետ»էն.

— «Ամսոյս 13ին տեսայ որ գերմանական յածանաւը ածուխ կ'առնէր Փունթա Արէնասի մէջ: Անմիջապէս գործի սկսայ եւ անթելով լուր տուի բրիտանական իշխանութեանց, ամբողջ ժամանակը հետեւեցայ նաւուն չարժումներուն: Իրիկուան ժամը 8ին ատենները Տրէզտըն ճամբայ ելաւ եւ կորսուեցաւ մութին մէջ. յաջորդ օրը երբ անգլիական մարտանաւը հասաւ, արդէն ուշ էր: Յետոյ աշխատեցայ տեղեկութիւններ հաւաքել գերմանական «Ամանսիս» ածխաբարձին մասին որ նոյնպէս փախուստ տուած էր: Ասոր անդին ինկայ եւ ծանօթացայ քարափներուն վրայ թափառող խափշիկ աղջկան մը հետ որ պատահական սիրուհին էր չոգենաւին նաւաղներէն մէկուն: Միամիտ աղջիկը ինծի ըսաւ թէ «Ամանսիս» ժամադրավայր մը մեկնած էր՝ ովկիանոսին բացերը: Նորէն յարաբերութեան մէջ մտայ մեր իշխանութիւններուն հետ եւ թելադրեցի անոնց որ եթէ չոգենաւը նաւահանգիստ վերադառնար, ածուխ չհայթայթէին անոր. այդպէս ալ ըրին: Մինչեւ յունուարի առաջին չաբաթը անընդհատ աշխատեցայ նոր լուրեր ստանալ Տրէզտընի անծանօթ ճամբորդութեան մասին եւ իմացայ որ ան ածուխ կը ստանար Պատէն եւ Ամանսիս ածխաբարձ նաւերէն: Համաձայն իմ յետագայ տեղեկութիւններուս Տրէզտըն փետրուարի ամբողջ տեւողութեան կը թափառէր Չիլիի եւ Փերուի ծովեզերքները: Մարտ 5ին Վալփարէզօ հասայ եւ լսեցի որ գերմանական ածխաբարձ մը նոյն օրը անծանօթ ուղղութեամբ մեկնած է նաւահանգիստէն: Այլ եւս տարակոյս չունէի— Տրէզտըն չատ հեռուները չէր. բաւականաչափ ածուխ մթերած ըլլալով յարձակում կը գործէր անգլիական փոխադրանաւերուն վրայ: Հեռագրով յարաբերութեան մէջ մըտայ մերիններուն հետ. անգլիական «Քէնթ» յածանաւը որ ովկիանոսին հարաւային սահմանները գացած էր Տրէզտընը փնտռելու համար, անմիջապէս փոխեց իր ճամբան եւ դէպի հիւսիս բարձրացաւ: Մարտ 8ին, կէս օրուան ժամը 3ին ատենները անիկա տեսաւ գերմանական յածանաւը՝ իրմէ 8—10 մղոն հեռաւորութեան վրայ եւ սկսաւ հալածել զայն Խաղաղականի մէջ: Բայց դժբախտաբար «Քէնթ» բաւականաչափ ածուխ չունենալով ստիպուեցաւ ընդհատել հետապնդումը եւ ցամաք վերադառնալ: Միաժամանակ անիկա՝ «Կլասկօ» եւ «Օրամա» յածանաւերուն իմացուց որ գտած էր Տրէզտընի հետքը: Թշնամի յածանաւին օրերը համրուած էին. ածուխի, սննդեղէնի եւ ռազմանիւթի նուազութիւնը ստիպեց զայն որ Խաղաղականի կղզիներէն մէկուն մօտենայ: Եւ ահա մարտ 13ի գիշերը անգլիական երեք յածանաւերը սկսան պաշարել թշնամին՝ կղզիին բացերը: Ինը հազար եարտ հեռաւորութենէ մը կրակ բացին Տրէզտընի վրայ. այս վերջինը երկու անգամ ոմբակոծեց մերինները բայց յանկարծ լռեց. յածանաւը կ'այրէր: Քանի մը րոպէ ետքը գերմանական դրօշը վար իջաւ ու անոր տեղ կայմին գագաթը երեւցաւ սպիտակ դրօշակ մը որ կը նշանակէր անձնատուր ըլլալ: Անգլիացիք կրակը դադրեցուցին եւ տեսան որ Տրէզտընի նաւաղները կը լքէին նաւը: Հազիւ ցամաքին մօտեցած էին անոնք երբ զարհուրելի պայթում մը լսուեցաւ. գերմանացի ծովակալը ովկիանոսին յատակը կ'ուղարկէր իր յածանաւը: Այս յաղթանակով Անգլիացիք միանգամընդմիշտ կը ջախջախէին Գերմանիոյ Խաղաղականի նաւարաժինը»:

(Շար.)

ԾԻԾԱՂ

Խոււարտ բաւական ժամանակ է որ նշանած էր եւ կը սպասէր դրամօժիտի կարգադրման:

— Պարոն, ձեր փափաքին համեմատ դրամօժիտ պիտի տամ, բայց պայմանաւ մը, մայրն ալ միասին պիտի տայ ձեզի հետ:

Խոււարտ.— (Ծատոնց գիտնալով մօրը ինչ տեսակ ապրանք ըլլալը), Խնդրեմ, պարոն, ձեր տիկինը ձեզ մօտ պահեցէք, նաեւ ձեր տալիք դրամօժիտը, ես միայն օրիորդով կը գոհանամ:

խանիւթերը, որոնք կը պակսին մեր երկրին մէջ,— քանի որ գաղութ չու-նինք,— կ'ուզենք պատրաստել մեր սեփական միջոցներով, շնորհիւ գերման քիմիագէտին հանճարին: Մեր սեփական միջոցներով պիտի պատրաստենք ձգախէժը, մեր թելը՝ փոխարինելու համար բամպակը: Վերջապէս պիտի պատրաստենք վառելանիւթ, անուշահոտ օճառ, Գերմանիոյ ենթահողը մեզի պիտի տայ նաեւ նիքէլ, պղինձ, անագ:

Գերմանն՛եր, հպարտացէք ձեր ազգային արդիւնաբերութեամբ եւ գոհացէք ձեր համեստ աշխատավարձքով, միշտ մտածելով թէ ինչո՞ւ համար կ'ըլլան այս զոհողութիւնները:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Համազգայինի Փարիզի Վարչութեան թէյասեղանը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 15ին, կիրակի կէսօրէ վերջ, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի սրահին մէջ: Գեղարուեստական բաժին:

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՅ — ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Գ. ՏԱՐԻ

Խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Բաժանորդագրութեան պայմանները.—

Տարեկան բաժնեգինը՝ Ֆրանսայի համար 20 *ֆրանք*, *արտասահման* 25 *ֆրանք*: *Դիմել* Dr. Ch. Aïvazian, 17, Rue Damesme, Paris.

Իր տեսակին մէջ միակ թերթը՝ ամէնուն մատչելի իր լեզուով եւ գինով: Մեր ամէնէն շատ տարածուած թերթերէն մին՝ գնահատուած բոլոր հայ ընտանիքներու կողմէ:

Բաժանորդագրուեցէք եւ բաժանորդագրեցէք ձեր բարեկամները՝ մէկ բաժնեգին վճարելով՝ մէկ այցելութիւն պակաս կը վճարէք ձեր բժիշկին:

Հայ ընտանիքին այցելու բժիշկն է ՀԱՅ ԲՈՅԺը:

Cabinet A. HANDJIAN O. ✠

Officier de la Légion d'Honneur

Expert-Traducteur, Juré près des Tribuneaux

Administrateur de Sociétés

57, Bld. Barbès—Paris (18)   Tél. Montmartre 70-17

Պ. Արտաւազդ Խանճեան որ 40 տարիէ ի վեր ծանօթ է Փարիզի հրապարակին, ֆրանսական կառավարութեան եւ դատական իշխանութիւններուն, պատրաստ է օգտակար ըլլալ իր հայրենակիցներուն իր երկարամեայ փորձառութեամբ՝ Ամէն ոք կրնայ դիմել իր գրասենեակը օգտուելու համար դատական, վարչական, առեւտրական եւ ամէն տեսակ գործերու մասնագէտներէն: Պ. Խանճեան կը հրաւիրէ իր հայրենակիցները որ իրեն դիմեն ամէն դժուարութիւններու առթիւ որ եւ է ձեռնարկ ընելէ առաջ, օգտուելու համար իր խորհուրդներէն որ կը տրուին ձրիաբար:

Պ. Խանճեան կը ստանձնէ ամէն տեսակ գործերու հետապնդում, շատ մատչելի պայմաններով եւ իր սովորական ուղղամտութեամբ:

Դիմել ամէն օր ժամը 9—10 եւ 14—15: Կ'ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՊՈԼԻՍ, Տիլ.— 100 *զուիցր*.:
ՎԷՆԻ, Ս. ԱՐ.— 100:
ՎԻԷՆ, Մ. Կար.— 103:
ՎԱԼԱՆՍ.— 299:
ՍԷՆ ՐԷՄԻ, Ա. Զ.— 35:
ՇԱՍ, Պ. Ա.— 25:
ԼԱՊԷԿԻՒՏ, Պէյ.— 100, *ի հաշիւ Ա. Մ*.:
ԱՐԼ, Բ. Վար.— 35:
ՄԱՔՈՐՆԷՑ, Ռ. Պ.— 35:
ԱԹԷՋԱՆ, Ալթը.— 75:
ՊՈՐՏՕ, Գործ.— 260:
ԹՈՒԼՈՆ, Խ. Եղկ.— 70:
ԱՐՔԱՀՈՆ, Տքթ. Գ.— 175:
ՍԷՆ ԺԸՆԷՎԻԷՎ, Իշխ. Ա.— 35:
ՓԱՐԻԶ (16), *Օր. Մ. Օ*.— 35:
ՆԻՍ, Գ. Խոս.— 70:
ՐՕՎՆԷ, Կիլ.— 136.30:
ՌՕՄԱՆ, Ս. Պ.— 70:
ՍԷՆ ՓԻԷՌ, Եսրկ.— 35:
ՎԻԷՆ, Խ. Ա.— 35:
ԼԱՖՐԷԹ, Նաճ.— 35:
ԼԻՈՆ, Գործ.— 680:
ԼՈՒԱՐԷ, Կ. Ա.— 35.35:
ՇԱԼԷԹ, Դ. Ղար.— 50:
ԹՈՒՎԷ, Գ. Փէհ.— 35:
ՄԻԼԱՆ, Ս.— 100:
ԼԻՈՆ, Յ. Թէր.— 35:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Մ. Աս.— 30:
ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՆՊ, Տիկ. Պետ.— 200: *Կարգադրեցինք*:
ՏՐԱԿԻՆԵԱՆ, Ե. Թ.— 35:
ՓԱՐԻԶ, Մ. Բ.— 40:
ԱՄՍԹԷՐՏԱՄ, Իփլ.— 200:
ԺԻՎՈՐ, Վ. Ղազ.— 30:
ՍԷՆ ՔԼՕՏ, Մ. Ռում.— 60:
ՖՕՆԹԷՆ, Յ. Ճեր.— 35:
ՆԻՍ, Ա. Գ.— 35:
ՍԷՆ ՄԱՐԹԷՆ ՔՐՕ, Ա. Թ.— 35:
ԹԷՀՐԱՆ, Գ. Գ.— 200: *Կարգադրեցինք*:
ՀԱԼԷՊ, Ֆէրմ.— 300:
ՏԷՍԻՆ, Գործ.— 300:
ԹԷՀՐԱՆ, Ա. Տ. Յով.— 100:
ՊՈՄՕՆ, Գործ.— 194.85:
ՓԱՐԻԼԻ, Մ. Եէթ.— 105:
ՓԱՐԻԶ, Կ. Պետր.— 70:
ՍԷՆԹ'ԷԹԻԷՆ, Համ.— 35:
ԼԱՎԻԼՏԻԷՕ, Տօնիկ.— 35:
ԱԼՖՈՐՎԻԼ, Գ. Զաք.— 50:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Վէմ.— 70:
ՍԷՆ ԹՐՕՓԷԶ, Զօր.— 35:
ՊՕՐԸՔԷՌ, Հ. Աճ.— 35:
ՍԷՆ ԿՐԱՍԷՆ, Ս. Վարդ.— 120:
ՎԱԼԱՆՍ, Գործ.— 295:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ Ռազմիկ խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին 30 Հոկտ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Արփիար Մարտիրոսեանի բնակարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 30 Հոկտ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Քրիստափոր եւ Մուրատ խումբի բոլոր ընկերները, այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2,30ին, խաժակ Ակումբին մէջ՝ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է: Ներկայանալ անդամատետրով:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

Կազմակերպուած Առնուվիլ-Կուսէնվիլի Վարդան ենթակոմիտէի կողմէ

1 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, *Salle Gallemant*ի մէջ, Առնուվիլի կայարանին դիմացը:

Կը խօսին՝ ընկ. ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ (հայերէն եւ ֆրանսերէն)

Mr GRANDFILS (Maire de Gonesse), Mr MAZOURIER (Secrétaire de la Section de S. F. I. O. d'Arnouville)

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ:

Կ'արտասանեն՝ ՕՐ. ՄԷԼԵՆԷ ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ, Պ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ (ֆրանսերէն), ընկ. ՕՆՆԻԿ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ, Կ'երգէ ՏԻԿ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ, ՕՐ. ԿՆԵԱԶԵԱՆ եւ Մ. ՅՈՒԿՈՅԵԱՆ:

Սարսէլի Համազգայինի Մասնաճիւղը կը ներկայացնէ

ՀԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐԷՆ մէկ արար եւ զաւեշտ մը:

Հայկական եւ եւրոպական պարեր, մասնակցութեամբ Եփրատ նուագախումբի:

Մուտք՝ 5 ֆր., անգործներու՝ 3 ֆր.:

ՀԱՂ. ՄԻՋ.— Շոգեկառք կառ. տիւ Նօռէն՝ ժամը 1.17, 1.27 եւ 3.17:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Վիէնի կոմիտէն իր եւ բոլոր ընկերներու կողմէ խորին ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկ. Մ. Մուրատեանի, իր տիկնոջ եւ զոքանչ մայրիկին, իրենց չորսամեայ փոքրիկն ՎԱԶԳԷՆի տխուր մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Օր. Հայկուհի Սիսակեան եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց, որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի մօր՝ Այրի Տիկ. ԱՐՈՒՍՆԱԿ ՍԻՍԱԿԵԱՆի դառնաղետ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Սարսէլի մէջ:

×

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղի վարչութիւնը իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Պ. Նշանեանի, որ իր թոռան՝ Արսէնի ծնունդեան առթիւ Միութեանս նուիրեց 50 ֆր.: Այս առթիւ կը շնորհաւորենք Տէր եւ Տիկ. Նշանեանը:

Վարչութիւն

Ֆր. ԲԱՆԱԿԻ Նախկին Հայ կամաւորներու Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի պարգեւախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը.—

210, 1821, 2504, 2781, 610, 2826, 554, 228, 905, 323, 2410, 1093, 1155, 614, 1406, 2738, 1675, 171, 2391, 2227:

Պարգեւները ստանալու համար դիմել չորեքշաբթի երեկոները ժամը 7ին, Միութեան կեդրոնը, 7 rue des Petites Maries, Մարսէյլ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

Մարսէյլ—Փրատոյի Ս. Սահակ Մեսրոպ Մայր Եկեղեցիի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ այս կիրակի 1 Նոյ., ողբացեալ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏի մահուան տարելիցին առթիւ մասնաւոր հոգեհանգիստ պիտի կատարուի, նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Հայ Երաժշտական Միութեան: Պիտի նախագահէ, պատարագէ ու քարոզէ Տ. Գարեգին եպսկ. Խաչատուրեան՝ կը հրաւիրուի Մարսէյլի Հայ հասարակութիւնը:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. Կ. ԽԱՉի Պանթէօ-Քաշանի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները եւ ընկերները 1 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, 150 Route d'Orléans, Պանթէօ, Véronի սրահին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՓԱՐԻԶի Տարօն-Տուրուբերանի Նահ. Հայր. Միութեան անդամական ընդհ. ժողովը, 1 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 119 Ավընիւ տ'Իթալիի սրճարանին մէջ: Օրակարգ՝ տարեկան հաշուետուութիւն, վարչութեան ընտրութիւն եւ ընթացիկ հարցեր: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

O. M. Ohanessian, Patisserie Orientale, 4 Rue de la Pavillon, Paris (20)

Փոխադրուած է՝

44 Ave. de la Porte du Pré-St-Gervais, Paris (19):

ՀԱՆԴԷՍ — ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԼՍԱՐԱՆԻ ԲԱՑՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

1 Նոյ. կիրակի առաւօտ ժամը ճիշդ 10ին, Շահրիկեանի սրահին մէջ,

5 Rue de l'Eclipse, *Մարսէյլ*

Կը նախագահէ Պ. Կ. ԳՈՒԼՈՒՄԵԱՆ

Կը խօսի՝ Պ. ՏԻԳՐԱՆ ՓԻՐԱՆԵԱՆ

«Լսարաններու դերը գաղթահայութեան մէջ»

Քաղաքական կարեւոր անցքերու մասին համառօտ տեղեկութիւններ կը տրուին:

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն՝ Ջութակահար Պ. Ս. ՉՀՕՐԷՔՃԵԱՆ եւ Պ. Տ. ԹԱՌՆՈՅԵԱՆ (արտասանութիւն)

Մուտքը ազատ է:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Համազգայինի Սարսէլի Մասնաճիւղին կողմէ,

Իր վարձած սեփական ընթերցասրահ—ակումբի բացման առթիւ,

31 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 31 *Rue Beauséjour*, Սարսէլ

Տեղի պիտի ունենայ վիճակախաղ:

Բացման հանդէս

«Հայ Արծիւ» (l'Aigle d'Arménie) Ակումբի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ նորակազմ Ակումբի բացման հանդէսը տեղի պիտի ունենայ 1 Նոյ. կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին.

7, Salle Tublerի մէջ, 19 rue de la Pompe, մեթրօ՝ *Muette*

Ցերեկոյթի պատշաճ զգեստ պարտաւորիչ է. ի հարկին գոց գոյն զգեստ կրել ընդունելի է: Առանց հրաւիրագրի մուտքը արտօնուած չէ: Հիւրասիրութիւն առանց դրամի:

Վարչութիւն «Հայ Արծիւ» Ակումբի 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil *(S. et O.)*

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe-LYON.

ԿԱՊՈՅՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ռուսաստանի մէջ գտնուած ձեր ազգականներուն եւ բարեկամներուն *լաւագոյն եւ իրական օժանդակութեան ձեւն է՝ ղրկել անոնց կապոցներով բրդեղէն կտորներ, ճերմակեղէն, կօշիկներ եւ թիթիզօթմաժ:*

Այս բոլոր իրեղէններէն մենք ունինք ճոխ մթերք եւ կ'ուղարկենք զանոնք Ռուսաստան շատ ձեռնտու եւ մատչելի գիներով:

Ունինք տրամադրելի ընտրրուած եւ ռէֆինկթոն գրամեքենան՚ր, ինչպէս նաեւ դաշնակներ՝ շատ մատչելի գիներով:

Գիներու ցանկը եւ նմոյշները կը ղրկուին առաջին իսկ պահանջին

Դիմել՝ **American Lloyd, Paris (9), 7 rue Auber**

Tél. Opéra 67-77, 67-78

ԱՐՔԱՅԱԱՆ ԽՄԻՉՔ

ՌԱՔԻ ՏԻՒԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անխառնով պատրաստուած օղին է ՌԱՔԻՏԻՒԶը:

Զգուշացէք այլ եւ այլ նիւթերով պատրաստուած եւ ձեր կեանքին վնասակար օղիները խմելէ, այլ խմեցէք միմիայն ՌԱՔԻ ՏԻՒԶը, որուն անարատ, կազդուրիչ եւ անորժաբեր ըլլալը հաստատուած եւ գնահատուած է:

UN·DUZE

MARQUE DÉPOSÉE

RAKI

40°

DUZE

Véritable Anisette Orientale

DISTILLERIE OTTOMANE ISTAMBOUL

Ֆրանսայի համար արտօնատէր՝ Ա. ՏԱԼԱՔԻՒՊԷԵԱՆ

8 rue Suffren, Marseille— Tél. D. 70-89

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)   17, Rue Damesme,   PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ   (125)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Այդ առասպելական դէպքէն ետքը, ոստիկանութիւնը աչալուրջ կը հսկէր Գալուստի վրայ: Բազմաթիւ անգամներ գիշերով յանկարծ շրջապատած եւ խուզարկած էին տունը, բայց ամէն անգամ ալ ապարդիւն:

Խուզարկութիւնները անշուշտ պատճառ մը չէին, որ Գալուստը ձեռնթափ ըլլար գործէն: Առաջուան նման Երեւանի մէջ, ինք կը մնար կեդրոնական մարդը, յեղափոխական ամէն գործի ամէն շարժման իսկական առանցքը:

Իր անկողնին մէջ Վահէն եւ Վարդանը տեղաւորելէ վերջ, Գալուստը քաշուեցաւ պարտէզի վրայ բացուող իր սենեակը: Տառայի մեկնելէն քիչ անցած եկաւ տարիքը առած պառաւ օրիորդ մը, որ յեղափոխական շրջաններու մէջ ծանօթ էր Քօյրիկ անունով: Կարճահասակ պառաւ մըն էր, տեղական տարազով, ճերմակ քօղը գլխուն:

Շատ կենդանի եւ աշխուժ աչքեր ունէր, որոնց պսպղուն փայլը տարիքին հետ զուգընթաց չէին:

— Հը՞, Գալուստ,— պոռաց՝ մինչեւ քթին ծայրը հասած ակնոցը շտկելով՝ դարձաւ ընկերոջը,— ի՞նչ խապար է, կէս գիշերէն վերջ...

— Հիմա Պետրոսն ու Ահարոնն ալ կուգան... կը պատմեմ ... Քօյրիկ, քեզի անհանգիստ ըրի գիշերով...

— Բան չունիս ... ինչ անհանգիստ ըլլալու խնդիր կայ,— ու Քօյրիկը տեղաւորուեցաւ Գալուստի գրասեղանին աջեւ եւ առաջին պատահած գիրքը վերցնելով՝ սկսաւ կարդալ:

Իրարու ետեւէ երկու հոգի սենեակէն ներս մտան: Մէկը երիտասարդ ուսուցիչ մըն էր, իսկ երկրորդը՝ տարիքն առած վաճառական մը, միջահասակ, ղանդաղաշարժ մարդ մը, որուն վրայ ամէնէն աւելի աչքի զարնող բանը պատկառելի փորն էր, կլոր, խոշոր դդումի նման դուրս ինկած:

— Տօ, Գալուստ,— բարձրաձայն յօրանջելով ըսաւ վաճառականը տանտիրոջ,— հը, նորէն ի՞նչ կայ... չես ձգեր որ մարդ հանգստանայ... Առտու չէ՞ր կարելի..,— ու երկու ձեռքերը պարզած, բերանը խոշոր մը բացաւ ու յօրանջեց:

— Ահարոն, նստիր եւ շատ մի խօսիր,— յանդիմանեց Քօյրիկը,— անշուշտ կարեւոր բան մը ըլլալու է...

Երիտասարդ ուսուցիչը, առանց ձայն հանելու, դիւանի վրայ տեղաւորուեցաւ:

— Բայց բժի՞շկը ուր մնաց,— հարցուց Ահարոնը՝ տեղաւորուելով ուսուցչի մօտ.— ինչո՞ւ զայն չես կանչեր:

— Բժիշկը Փարաքար մնացեր է: Հիմա մտիկ ըրէք,— ու Գալուստը յայտնեց ընկերներուն այդ օրուան դէպքը, Վահէի գալը եւ Պոնտոլովսկիի մասին տրուած որոշումը:

Ներկաներէն ոչ մէկը նկատողութիւն ըրաւ տեռորի մասին: Միակ հարցը, որ կը հետաքրքրէր զիրենք, գործի յաջողութիւնն էր: Բազմաթիւ անգամներ Պոնտոլովսկիի հարցը գաւառի յեղափոխական մարմիններու կողմէ արծարծուած էր, իսկ եթէ իրենք ընթացք չէին տուած, այդ եղած էր զանազան արդիւնքի պատճառներու բերումով միայն: Բոլորն ալ համաձայն էին: Հիմա արդէն, ամէն գնով պէտք էր անխուսափելի հարուածը իջեցնել: Ասով մէկտեղ հարցը բազմակողմանի ուսումնասիրութեան ենթարկեցին:

Պոնտոլովսկին որքան ալ որ յանդուգն, կատաղած գազան մըն էր գիւղացի խեղճ ժողովուրդի հետ յարաբերելու ժամանակ, բայց վերին աստիճանի խորամանկ, զգուշաւոր՝ երբ խնդիրը կուգար յեղափոխականներուն հետ չափուելու: Ան հաստատ գիտէր, որ անոնք ուշ կամ կանուխ փորձեցին իրեն հետ հաշիւ տեսնել: Ատոր համար ալ ամէն անգամ քաղաք գալուն, շատ զգոյշ կը պահէր ինքզինքը, քայլ մը չէր առներ առանց իրեք հետեւորդներու, որոնք իրեն պէս, արիւնկզակ, կորիճ մարդիկ էին: Պոնտոլովսկին այնպիսի խորամանկ թշնամի մըն էր, որու հետ կատակ չէր կարելի ընել:

Ամէն գնով պէտք էին յաջողիլ: Անյաջող փորձ մը կրնար նոր պատուհաս մը դառնալ ժողովուրդի գլխուն:

Դժբախտաբար, ժամանակը շատ կարճ էր նման դժուարին ձեռնարկ մը այնպիսի կերպով կազմակերպելու, որ յաջողութիւնը անկասկածելի ըլլար: Ասով մէկտեղ, Գալուստի մօտ հաւաքուածները կը գիտակցէին, որ հայ ժողովուրդի հոգեկան տառամսատ վիճակին մէջ, այդ տեռորը բարերար յեղաշրջում մը պիտի առաջացնէր: Պէտք էր այդ տեռորը կատարել, թէկուզ մեծ զոհողութեան գնով:

Երկար վիճաբանութիւններէ ետքը, որոշուեցաւ, տեռորը կատարել Հրազդանի կամուրջէն անդին՝ այգիներու ճամբուն վրայ գտնուող լերկ բլուրի մօտ, ուրկէ պիտի անցնէր Պոնտոլովսկին Սուրմալու երթալու համար:

Քօյրիկը, շատ գործնական կին մը, իր վրայ վերցուց Պոնտոլովսկիի շարժումները լրտեսելու պատասխանատու գործը, իր «ձագուկներու» միջոցով: Ձագուկները, արիասիրտ աղջիկներ էին, որոնք շատ մը պարագաներու մէջ կ'օժանդակէին Քօյրիկին:

Լուսաբացէն առաջ Գալուստ արթնցուց Վահէն ու Վարդանը: Մաթոսը արդէն եկած էր Նորքէն, ու Գալուստէն իմացած կատարուելիք գործի մասին: Շատ մեծ ոգեւորութեամբ էր որ ան համաձայնեցաւ այդ գործին մասնակցիլ. Նախ որ ժամանակը շատ կարճ կը գտնէր, երկրորդ որ կ'ուզէր իր մօտ ընկերներէն մէկն ունենալ հետը: Բայց երբ Վահէն վճռական կերպով յայտնեց, թէ ինքն ալ պիտի մասնակցի, Մաթոսը անմիջապէս համաձայնեցաւ:

Ոտքի վրայ թեթեւ նախաճաշ մը ըրին ու ընկերները համբուրուելով բաժնուեցան իրարմէ: Մաթոսը, Վահէն ու Վարդանը, լոյսը բացուելու մօտ, անցան Հրազդանի կամուրջէն, քիչ մը առաջացան այգիներու միջով եւ մտան ձախ կողմի վրայ գտնուող այգի մը, քարքարոտ բլուրի մօտ, ուր ճամբան կիսաշրջան մը կը դառնայ:

(Շար.)   ՄԱԼԽԱՍ

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ

Երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ»

Փարիզի եւ Շրջանի Յառաջի ցրուիչ

Պ. ԱԻԵՏԻՍԷՆ:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 31 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 31 OCTOBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3258

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԴԻՒԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԵՌՈՒԶԵՌԸ

Աննախընթաց եռուզեռ մը կը տիրէ այս օրերս դիւանագիտական աշխարհին մէջ :

Իտալիոյ արտաքին գործերու նախարարը հազիւ Հռոմ վերադարձած իր Գերմանիա այցելութենէն, մայրաքաղաքէ մայրաքաղաք նշանակալից երթեւեկ մը սկսաւ : Մասնաւորաբար տենդոտ շարժման մէջ են Փոքր Համաձայնութիւնն ու Պալքանեան Համաձայնութիւնը :

Ռումանիոյ վարչապետ Թաթարէսքու Պելկրատ այցելեց եւ իր ճամբորդութիւնը խորհրդաւոր քողով մը ծածկուեցաւ : Անիկա հազիւ վերադարձած, Կարոլ թագաւորը ճամբայ ելաւ դէպի Չեխոսլովաքիոյ մայրաքաղաքը :

Եուկոսլավիոյ վարչապետ Սթոյատինովիչ, իր կարգին կարեւոր ճամբորդութեան մը ձեռնարկեց եւ Սոֆիայի վրայով գնաց մինչեւ Էնգիւրի :

Լոնտոնի գերմանական նոր դեսպան Ֆոն Ռիպպէնթրոփ — Հիթլէրի մտերիմ խորհրդականը — սպասեց որ կոմս Չիանոյի հետ հանդիպումները վերջանան, իր պաշտօնատեղին մեկնելու համար, անշուշտ նոր հրահանգներով :

Արեւելեան ճակատին վրայ, Աֆղանիստանի պատերազմական նախարար Սէրտար Շահ-Մահմուտ խան քանի մը շաբաթ առաջ Էնգիւրի այցելեց եւ յայտարարեց թէ սերտ գործակցութիւն պիտի տեղծուի Թուրքիոյ, Աֆղանիստանի, Իրանի եւ Իրաքի՝ այսինքն Մերձաւոր Արեւելքի չորս իսլամ պետութեանց միջեւ :

Հարկ չկայ յիշելու Ժընեւի խորհրդակցութիւնները, Լոնտոնի խորհրդաժողովները, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի պատասխանատու վարիչներու յաճախակի տեսակցութիւնները, բարեկամ կամ դաշնակից պետութեանց սպարապետներուն փոխադարձ այցելութիւնները, Պալքանեան Համաձայնութեան սպայակոյտներուն մօտալուտ խորհրդաժողովը, եւայլն :

Այս բոլորը ցոյց կուտան թէ բան մը կ'անցնի կը դառնայ աշխարհի, մանաւանդ Եւրոպայի մէջ :

Զինադադարէն ի վեր ա՛յսքան խառնակ չէր եղած կացութիւնը :

Մինչեւ Եթովպիոյ պատերազմը, մեծ եւ փոքր պետութեանց փոխ-յարաբերութիւնները տարբեր ձեւով դասաւորուած էին : Անկէ իվեր շատ ջուր անցաւ կամուրջներու տակէն : Եթովպիոյ պատերազմը առաջին, Փրանքօ-խորհրդային դաշինքը երկրորդ, կարեւոր դարձակէտները եղան՝ Եւրոպայի քաղաքական դիմագիծի փոփոխութեան համար :

Առաջինին պատճառով, Իտալիա իրեն դէմ գտաւ Մեծն Բրիտանիան : Յարաբերութիւնները այնքան լարուեցան, որ քիչ մնաց Միջերկրականի մէջ անգլօ-իտալական պատերազմ մը բռնկէր : Անգլիան պատրաստ չէր : Անկէ ի վեր սրարշաւ կը սպառազինուի՝ գալիք պատերազմին համար, որ չի գիտցուիր թէ ե՛րբ պիտի պայթի :

Իտալիա կայսրութիւն դարձած ըլլալով, Միջերկրականի մէջ եւ Հնդկաստանի ճամբուն վրայ հաշուի առնուելիք մրցակից մըն է այժմ Մեծն Բրիտանիոյ : Այդ մրցակիցին դէմ յանդիման մինակ չմնալու համար, Անգլիա զինակիցներ փնտռեց եւ գտաւ զանոնք յանձին Եուկոսլավիոյ, Յունաստանի ու մանաւանդ Թուրքիոյ :

Այս վերջինը՝ սարսափահար իտալական ջախջախիչ յաղթանակէն եւ զգալով որ յաջորդ փոթորիկը իր գլխուն կրնայ պայթիլ, պինդ կառչեցաւ Անգլիոյ, որուն շահը այս անգամ կը պահանջէր վերազինել Նեղուցները :

Իտալական վտանգը բարեկամ դարձուց Անգլիան ու Թուրքիան : Լօզանի դաշնագիրը սրբագրուեցաւ ի նպաստ Թուրքիոյ : Անգլիա շրջադարձ մը ըրաւ եւ հրաժարեցաւ Նեղուցներու մասին իր աւանդական քաղաքականութենէն :

Անգլիոյ նոր թագաւորը Էտուըրտ Ը. որ ծրագրած էր արձակուրդը անցընել Ֆրանսայի հարաւային կապուտակ ափերուն վրայ, փոխեց ուղեգիծը եւ Աթէնքի ճամբով գնաց Պոլիս՝ ողջագուրելու համար Քեմալ Աթաթիւրքի հետ : Անկէ անցաւ Պալքանները ու Վիէննա :

Իտալական սարսափը, որ Անգլիոյ մօտեցուց Թուրքիան, գոյն մասամբ հեռացուց Մոսկուայէն : Նոյն հասարակաց սարսափը իրարու զինակից դարձուցած էր Թուրքիան ու Եուկոսլաւիան : Ալեքսանդր թագաւորը՝ Մարսիլիոյ մէջ սպաննուելէն անմիջապէս առաջ, Պոլիս երթալով, Մուսթաֆա Քէմալի հետ կնքած էր այդ զինակցութիւնը :

Անգլիոյ թագաւորին Պոլիս եւ Պելկրատ այցելութենէն ու գերմանօ-իտալական բարեկամութեան ամրապնդումէն վերջ, Սերպիոյ վարչապետ Սթոյատինովիչի Էնգիւրի այցելութիւնը շատ նշանակալից երեւոյթ է :

Նոյնքան յատկանշական են Ռումանիոյ թագաւորին Փրակա, Ռումանիոյ վարչապետին Պելկրատ այցելութիւնները : Կընշանակէ թէ՝ Փոքր Համաձայնութիւնն ու անոր լրացուցիչ Պալքանեան Համաձայնութիւնը ծանրակշիռ խնդիրներու առջեւ կը գտնուին :

Ըսինք թէ Եւրոպայի քաղաքական դիմագիծի փոփոխութեան երկրորդ կարեւոր դարձակէտն եղաւ Փրանքօ-խորհրդային դաշինքը :

Այս դաշինքը պատրուակ բռնելով, Գերմանիա խախտեց Լոքառնօ եւ զինեց Հռենոսեան հողամասերը : Միեւնոյն պատճառով, Պելճիքա չէզոքութիւն յայտարարեց՝ որպէսզի չստիպուի գերմանօ-ռուս պատերազմի մը պարագային Ֆրանսայի կողքին կռուիլ Գերմանիոյ դէմ :

Անկէ զատ, Ֆրանսայի հանրային կարծիքին մէջ ալ դժգոհութիւնը ծայր տուած է այդ դաշինքին դէմ : Ծերակուտական մը՝

Հանրի-Հէյ՝ ծրագրած էհրաւիրել կառավարութիւնը, որ չեղեալ նկատէ կամ գոնէ վերաքննահատման ենթարկէ Փրանքօ-խորհրդային դաշինքը : Հակառակ ակնկալուածին, ո՛չ մէկ պետութիւն յարեցաւ այդ դաշինքին . ընդհակառակն ատոր պատճառաւ Ֆրանսա հետզհետէ կը կորսնցնէ իր զինակիցները՝ սկսեալ անմիջական հարեւանէն :

Սպանիոյ դէպքերը աւելի եւս ծանրացուցին արդէն իսկ հեղձուցիչ դարձած քաղաքական մթնոլորտը : Համայնավար եւ հակաբոլշեւիկ ճակատները ո՛չ միայն բուն իսկ երկրին այլեւ արտաքին աշխարհին մէջ ալ իրարու կը բախին շարունակ :

Աշխարհ նստած է ժայթքելու պատրաստ հրաբուխի մը վրայ : Փոքրիկ ցնցում մը կրնայ բռնկցնել զայն :

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Կառավարական զօրքը հակայարձակման սկսաւ

Սպանիոյ Հանրապետութեան պատերազմական նախարարին կոչը, զոր հրատարակեցինք երէկ, նախանշան մըն էր հակայարձակումի : Արդարեւ հինգշաբթի օր Մատրիտի ռազմիկները գրոհ մը տուին մայրաքաղաքին հարաւէն, ձեռք ձգելով որոշ յաջողութիւններ : Ուրիշ կերպ ալ չէր կրնար ըլլալ : Թշնամին ոչ միայն իր կրակին տակ առած էր մայրաքաղաքը, այլեւ խզած էր շոգեկառքով հաղորդակցութեան վերջին ճամբան : Անհրաժեշտ էր ազատել այդ գիծը եւ թշնամին նետել քիչ մը աւելի հեռու, որպէսզի ազատ շնչէր մայրաքաղաքին բնակչութիւնը, որ արդէն, առանց ատոր ալ, կը տագնապի պարէնի, նոյնիսկ ջուրի պակասութենէն :

Ապստամբները, որքան որ կը սպասէին այդ հակայարձակման, այսուհանդերձ անակնկալ մը եղաւ գրոհը՝ իր ուժգնութեամբ եւ պատրաստութեամբ : Հակայարձակումը ուղղուած էր դէպի Իլլէսքաս : Բազմաթիւ հրասայլերու եւ զօրաւոր հրետանիի մը պաշտպանութեան տակ, կառավարական զօրքը յառաջ խաղաց, գիրկընդխառն կռիւ մը մղեց, վերջապէս կրցաւ թշնամին ետ նետել՝ գրաւելով անոր կրակի առաջին գիծերը : Ապստամբները կորսնցուցին Թորրէժոն, Քուպաս, Քուէնթա գիւղերը : Մատրիտ մեծ խանդավառութեամբ ողջունեց այս յաղթանակը, որ «սկիզբն է փրկութեան », ինչպէս կը գրեն :

Թղթակից մը այսպէս կը նկարագրէ կռիւը —

Հինգշաբթի առաւօտուն, կանուխ, կառավարական հրետանին դժոխային կրակ մը կը փսխէր ապստամբներու դիրքերուն վրայ : Հրետանիի այս կրակը, որքան յանկարծակի, նոյնքան սաստիկ էր, ինչ որ պահ մը անշարժութեան մատնեց հակառակորդը : Մաւրիտանական այրուձին նետուեցաւ յառաջ, սակայն գնդացիր խաչաձեւ կրակ մը ընկրկեց հեծելազօրքին գրոհը : Եռանիւ մեքենաշարժ կառքեր, որոնք ցածէն յառաջանալով՝ գնդացիրի կրակէն քիչ թէ շատ պաշտպանուած էին, թռելով յառաջ անցան եւ իրենց բացած կրակով խուճապ մը ստեղծեցին թշնամի գիծերուն մէջ : Ժամը 9 էր : Եւ ահա հրասայլերը արշաւասոյր յարձակում մը կատարեցին, անոնց ետեւէն զօրքը գրոհ տուաւ վրէժխնդիր աղաղակներով, որոնց հետ գնդացիրներու ճարճատիւնը դժոխային մթնոլորտ մը ստեղծեր էին :

Թշնամին տակաւին չէր շարժեր : Պահ մը փորձ մը կատարեց գրոհին գրոհով պատասխանելու, սակայն տեղի տուաւ եւ կառավարական զօրքը մըտաւ թշնամիին առաջին գիծերուն մէջ : Հարաւ-արեւելեան թեւին վրայ զրահապատ շոգեկառք մը յառաջացաւ ճիշդ ժամանակին՝ հնձելով մաւրիտանական այրուձիի ջոկատ մը : Եւ 30 քիլոմեթր երկայնքով, թշնամի գիծը նահանջեց՝ կառավարական զօրքին ձեռքը ձգելով Սէսէնան, Էսքիվասը, Քուէսթան, որ կը տիրէ Իլլէսքասի բարձունքներուն :

Հանրապետական բանակին առաջին յաղթանակն էր այս, կռիւներուն սկիզբէն ի վեր :

Ապստամբները թէեւ բաւական կորուստ ունեցան, սակայն Պուրկոսի մէջ կը յայտարարուի որ Մատրիտ չի կրնար փրկուիլ, այս յաղթանակը ուրիշ հետեւանք չի կրնար ունենալ, բայց եթէ միայն մէկ շաբաթով ուշացնել մայրաքաղաքին անկումը :

ՉԷԶՈՔՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ
Անգլ. Երեսփ. Ժողովին մէջ

Հինգշաբթի Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ հարցապնդում մը կատարուեցաւ Սպանիոյ դէպքերուն առթիւ :

Արտաքին նախարարը պատասխանելով ըսաւ .

— Սխալ է թէ Ֆրանսական կառավարութիւնն ստանձնեց չէզոքութեան համաձայնագիր մը կնքելու հրաւէրը եւրոպական պետութեանց՝ բրիտանական կառավարութեան ի գործ դրած ճնշումին հետեւանքով : Ցերիւրանք է այդ : Ֆրանսական կառավարութիւնը հրաւէրը կատարեց իր իսկ նախաձեռնութեամբ : Եւ ատիկա կատարելով մեծ ծառայութիւն մը մատոյց Եւրոպայի խաղաղութեան :

Չէզոքութեան միջազգային յանձնախումբը կը գործէ կանոնաւորաբար : Ոչ մէկ կառավարութիւն հրաժարած եւ քաշուած է : Վերջին այս տագնապալի շաբթուներուն՝ մենք գործեցինք ֆրանսական կառավարութեան հետ սերտիւ կապուած : Եւ կը յուսամ թէ մինչեւ վերջ ոչ մէկ որոշում պիտի տանք առանձնակի, — մեր երկու մեծ պետութիւնները կարեւոր պարտականութիւն մը ունին այս գործին մէջ : Մեր ժողովուրդը եւս կը կարծէ թէ լաւագոյն քաղաքականութիւնը այն է որ չէզոքութիւն պահուի եւ սահմանափակուին Սպանիոյ արիւնոտ դէպքերը՝ առանց երբեք տարածուելու այլ երկիրներ : Միայն Խորհրդային Միութիւնն է որ դժգոհ է : Անոնք ամբաստանեցին Փորթուկալը, բայց հիմ չունէին իրենց ամբաստանութիւնները :

Իտըն յետոյ ցաւ յայտնեց որ Մատրիտի կառավարութիւնը մերժեց փոխանակել պատանդները եւ պատերազմական գերիները :

Այնուհետեւ խօսք առին ընդդիմադիրները, որոնք քննադատեցին չէզոքու-

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՇԻՐԻՄԻ ՄԸ ՎՐԱՅ

«Յառաջ»ի յուլիս 28ի թիւով, մեր բանաստեղծ երիտասարդ աշխատակիցը, Արամայիս Սրապեան, խնդրանք մը կը ներկայացնէր վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան .—

Հ. Արսէն Ղազիկեանի աճիւնը, որ նետուած է Փատովայի մէկ անշուք անկիւնը, փոխադրել Ս. Ղազար, հոն ուր նոճիներն ու ձիթենիները իրենց խորախորհուրդ երգով կը ճանչնեն միաբանութեան փառայեղ դէմքերը :

Ցետոյ Արամայիս, մանկական հաւատքով մը՝ արդէն իսկ (և ի՛նչ շուտ) կատարուած ենթադրելով իր խնդրանքը, կը գրէր .

— Հիմա քնացիր դարձեալ, սիրելի վարդապետ, վասնզի կը զգամ որ անունիդ վրայ Ս. Ղազարու նոճիները կը ծռին արդէն, մինչ ձիթենիներ կ'օրօրեն նինջդ : Քնացի՛ր, վարդապե՛տ, իրիկունը կ'իջնէ արդէն եւ մոմերը կը վառեն Ս. Ղազարի խորանըներուն վրայ : Բայց դուն կը բարձրանա՛ս հողէն, հասակդ կը ցցես իրիկունին մէջ ու կը քալես ստուերներուն մէջէն, կը ժպտիս անծանօթին որ կ'անցնի քովէդ, կը հրճուիս ծովուն դիմաց որ կ'ուռի, արեւուն դէմ՝ որ կը վառի ջուրերուն մէջ, մինչ դուն գլխահակ կը սկսիս մրմնջել քու օրուան վերջին աղօթքդ » :

Ինծի համար՝ ռոմանթիք աւանդութեան մը տրտմութիւնը, որ կայ քիչ մը ամէն մարդու մէջ, շիրիմ մը կ'ուզէ մեռելին համար : Որքան ալ քիչ խօսի ինծի շիրիմ մը իմ ոսկորներուս վրայ, գիտեմ որ յիշատակարան մըն է ան, երբ կը դրուի մէկու մը վրայ, որ մեր մտաւորական եւ քաղաքակըրթական լաւագոյն ժառանգութեան՝ լեզուին քաջահմուտ մշակը դարձաւ : Վենետիկի Միաբանութեան համար՝ Ղազիկեան ունի ուրիշ արժէք մըն ալ, — իր անդամներուն մէջ հեռզհետէ կը նուազի այն զօր մենք կը պաշտենք Մխիթար աբբահօր, Բագրատունիի եւ Ալիշանի եւ այդ փառայեղ հոյլին մէջ : Ս. Ղազար իր պարիսպներէն ներս պահելով փառք մը, պիտի նմանէր մատանիի մը, որուն վրայէն ինկած է թանկագին քարերէն մին : Պարապութեան սարսափն իսկ կը թելադրէ Ս. Ղազար փոխադրել մեր լեզուի ամպրոպազօր մշակը, իրենց դաշտին ծաղիկը, — որպէսզի այդ մեծ Պարտիզակցին երբեմն երբեմն վեր բարձրանայ հողէն, հայերէնի դաս մը կարդայ վանքէն ներս եւ վանքէն դուրս : Եւ մանաւանդ խօսի մեր գրաբարին փառքերուն մասին, — առանց այդ մեռեալ բայց անմահ լեզուին՝ պիտի սառի, պիտի անշնչանայ արդի աշխարհաբարը : Չէ՞ որ այդ մեծասքանչ լեզուին (խօսքը գրաբարի մասին է միշտ), այդ պատուածափառ բարբառին արուեստը հիմա, ո՛վ դժբախտութիւն, շատ քիչեր միայն գիտեն : Հիմա թերեւս Տարազ մը ունին միայն, ուսուցիչը Ղազիկեանի, եւ այդ ուսուցմներէն վերջ (եթէ չյիշենք կարգ մը արժէքաւոր Մխիթարեաններ), կը վախնա՛մ, իրապէս կը մեռնի գրաբարը, կը լռէ հին նուագարանի մը պէս, ու կը փակուի Հայկազանց փառքերու տաճարին դուռը :

Պէտք է Ս. Ղազար փոխադրել Ղազիկեանի աճիւնները, անոր անունով եւ գործով ներշնչուելու համար : Մենք այս պահանջը պիտի կրկնենք յաճախ, երբեմն մեր լեզուին թթուն աւելցնելով, եթէ չկրնանք հասկցնել թէ ի՛նչ բան մեզ կը կապէ Ղազիկեանի անունին, ի՛նչ բան մեզի սիրելի կը դարձնէ Մխիթարեան անունը :

Ստորագրողը չի սիրեր պայմանական ձեւերը, եւ մամուլով պայքարի իր աւանդութիւններուն մէջ ոչ շեղիլ գիտէ, ոչ ալ մոռնալ արդար պահանջ մը, ինչպէս պիտի հասկցուի, եթէ հարկ տեսնուի :

ԱՐԱԶ

ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԷՋ...

«Մաթէն»ի թղթակիցը Մոսկուայէն կը տեղեկացնէ, որ հալածանքներն ու գնդակահարութիւնները կը շարունակուին ամբողջ Ռուսաստանի մէջ :

Թերթի տեղեկատուութեամբ, միայն Թիֆլիսի մէջ գնդակահարուած են 135 հոգի :

ՊԱՅՔԱՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ ՏԱԿԱՒԻՆ...

Խորհրդային մամուլի վարիչներէն Եարոսլավսկիյ *Մոլոդայա Գուարդիա*-յի մէջ (Մոսկուա, թիւ 9) յօդուած մը զետեղելով, կը յայտարարէ, որ թրոցքիականներու դէմ մղած պայքարին մէջ թերացումներ ունեցած են ոչ միայն պաշտօնական իշխանութիւնները (օրինակ, Չեկան, գլխաւորութեամբ շընորհազրկուած Եակոտայի), այլ եւ կուսակցական վերին մարմինները : Եարոսլավսկիի տեղեկատուութեամբ, իր ատենին երկու հայ համայնավարներ գաղտնաբար Համամիութենական Կոմկուսի Կեդրոնական Կոմիտէին լուր տուած են այն «դաւադիր» աշխատանքի մասին, որ Աղասի Խանջեանն ու Գուլոյեանը Հայաստանի մէջ կը տանին «սթալինեան գծի» դէմ : Կեդր. Կոմիտէն, փոխանակ ընթացք տալու այս բողոքին եւ անհրաժեշտ քննութիւնները կատարելու, կ'առնէ եւ բողոքագիրը կը յղէ Ա. Խանջեանին եւ Գուլոյեանին : Արդիւնքը կ'ըլլայ այն, որ բողոքողները չարաչարօրէն կը պատժուին ...

Եարոսլավսկիի «ելոյթ»ը կուգայ վկայելու, որ իշխանութիւնները տակաւին կրցած չեն լրիւ կերպով «արատաւորել» ոչ Գուլոյեանները եւ ոչ ալ Խանջեանի գերեզմանը :

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ԱԶԱՏ ԵՆ ՏԵՂԱՓՈԽՈՒԵԼՈՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Պաշտօնաթերթը կը գրէ թէ ջնջուած է օտարականներու ազատ տեղափոխութեան արգելքը, որ դրուած էր 6 փետրուար 1935 թուակիր հրովարտակով :

6 փետրուար 1935ի հրովարտակին 4րդ յօդուածին համաձայն, ամէն օտարական կրնար բնակիլ միայն այն նահանգին մէջ, ուր ստացած էր իր ինքնութեան թուղթը : Մէկ նահանգէն միւսը փոխադրուիլ ուզած ժամանակ, նախօրօք պէտք էր դիմէր փոխադրուիլ ուզած շրջանի նահանգապետին, եւ այնտեղ փոխադրուէր միայն արտօնութիւնը ստանալէ վերջ : Անոնք որ չէին կատարեր այս ձեւակերպութիւնը, կը վտարուէին Ֆրանսայէն :

Կառավարութիւնը տեսնելով որ օգտակար չեղաւ այս կարգադրութիւնը օտարականներու հսկողութեան տեսակէտով, այլ ընդհակառակն աւելորդ նեղութիւններ պատճառեց, նոր հրամանագրով մը ջնջեց զայն :

Այս ձեւով ամէն օտարական կրնայ մէկ նահանգէն միւսը փոխադրուիլ, առանց նախապէս արտօնութեան համար դիմում կատարելու, այլ միայն ներկայանալով հաստատուած վայրին ոստիկանապետութեան, արձանագրուելու համար այնտեղ :

Փորթուկալ կը ճանչնայ Սպանիոյ ապստամբները

Հավասի մէկ հեռագրին համաձայն, Փորթուկալ յուշագիր մը ղրկած է Պուրկոսի կառավարութեան, թէ կը ճանչնայ Զօր. Ֆրանքօն իբրեւ պետ Սպանիոյ պետութեան :

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊՐԻՒՍԷԼԷՆ

ՌԷՔՍԵՐՈՒ ՑՈՅՑԸ ՊՐԻՒՍԷԼԻ ՄԷՋ

Պելժիոյ Փաշական կազմակերպութիւնը, հակառակ կառավարութեան խիստ արգելքին, փորձեց իր դղրդագին ցոյցը կատարել Պրիւսէլի մէջ, օգտուելով նախկին պատերազմիկներու տողանցքէն, որ տեղի պիտի ունենար անցեալ կիրակի, Իզէրի կռիւներու տարեդարձին օրը :

Ոստիկանական եւ հեծելազօրաց անհամար ջոկատներ դիրք բռնած էին քաղաքին բոլոր կարեւոր կեդրոններուն մէջ, առաջքն առնելու համար ամէն պատահական խռովութեանց : Ռէքսերը որոշած էին որ իրենցմէ մէկը դղրդիչ ճառ մը պիտի խօսէր կառավարութեան դէմ Սէնթ Կիւտիւլ մայր եկեղեցիին հրապարակին վրայ, ճիշդ այն պահուն՝ երբ պատարագի արարողութենէն վերջ, ժողովուրդը դուրս պիտի ելլէր եկեղեցիէն : Առաւօտէն ի վեր, ռէքսի կուսակիցները, մեծ մասամբ երիտասարդ տղաներ ու աղջիկներ, խումբերամ դիրք բռնած էին եկեղեցիին հրապարակին վրայ եւ յարակից փողոցներուն մէջ, հակառակ ցուրտ օդին եւ տեղացող անձրեւին :

Կէս օրին, երբ ժողովուրդը դուրս կ'ելլէր եկեղեցիէն, սուլոցի խլացուցիչ ձայներ թնդացին օդին մէջ : Ռէքսերու խումբեր սկսան աղմկել, բազուկներ վեր բարձրացնել ու պոռալ . --- « կեցցէ Տէկրէլ», «Ռէքսը պիտի յաղթանակէ», «անկցի կառավարութիւնը » ---

Ցանկարծ հրապարակին վրայ գտնուած տունի մը տանիքէն ռէքսեան խոշոր դրօշակ մը բարձրացաւ, եւ նոյն շէնքին պատշգամին վրայ երեւցաւ Լէոն Տէկրէլ, Ռէքսերու առաջնորդը, որ բարձրախօսին առջեւ կեցած, սկսաւ յայտարարութիւն մը կարդալ, սակայն հրապարակին վրայ տիրող աղմուկն ու ժխորը հետզհետէ շատնալով, կարելի չեղաւ բառ մը հասկնալ այդ յայտարարութենէն : Ոստիկանները նախ փորձեցին քաղաքավարութեամբ ցրուել ամբոխը, սակայն անօգուտ : Նոյն միջոցին, Տէկրէլ պատշգամէն կը ճօճէր դրօշ մը, հաւանաբար դիմադրութեան մղելով իր կուսակիցները :

Աղմուկը, իրարանցումն ու հրմշտուքը հետզհետէ այնքան սաստկացան, որ կատարեալ խուճապ մը տիրեց հրապարակին վրայ : Հակամարտ խումբեր իրարու բախեցան, ոմանք՝ «Ռէքսը պիտի յաղթէ» կը պոռային, ուրիշներ՝ «Ռէքսը պիտի սատկի» կը գոչէին : —— Անմիջապէս վրայ հասան հեծեալ ոստիկաններու ջոկատներ, եւ թուրի հարուածներով սկսան ցրուել ամբոխը : Կարգ մը կռուարարներու ընդդիմութիւնը այնքան սաստիկ էր, որ ոստիկանները ստիպուեցան գիրկընդխառն կռիւ մղել անոնց դէմ : Ըմբոստ տարրերէն ոմանք զինուած էին ածելիի շեղբ կրող գաւազաններով : Այդ թոհուբոհին մէջ շատեր ոտնակոխ եղան, ուրիշներ վիրաւորուեցան : Հակառակ ռէքսերու կատաղի ընդդիմութեան, շատ չանցած եկեղեցիին ամբողջ հրապարակը բոլորովին մաքրուեցաւ :

Տէկրէլ, շփոթ ու խռոված վիճակի մը մէջ, պատշգամէն կը դիտէր պարապ հրապարակը, իր քովն ունենալով ռէքսեան երկու պետեր : Այս երեք պարագլուխները անմիջապէս ձերբակալուեցան ոստիկաններու կողմէ, եւ շարժակառքի մը մէջ դրուելով, պահականոց առաջնորդուեցան ոստիկանական ջոկատի մը հսկողութեան տակ :

Ռէքսի առաջնորդներուն ձերբակալութիւնը կայծակի արագութեամբ տարածուեցաւ քաղաքին մէջ, եւ խորունկ տպաւորութիւն գործեց ռէքսեան շարքերուն մէջ : Ցուցարարները զրկուած ըլլալով իրենց պետերէն, անջատ խումբերով սկսան հաւաքուիլ քաղաքին կեդրոնական մասերուն մէջ : Սակարանէն մինչեւ Տրպրուքէրի հրապարակը լեցուած էր ծովածաւալ բազմութեամբ, եւ բոլոր պողոտաներն ու ծառուղիները անանցանելի դարձած էին . հանրակառքերու երթեւեկը բոլորովին դադրած էր : Ոստիկանական ջոկատներ յարատեւ շարժման մէջ էին կարգը պահպանելու եւ կարելի եղածին չափ համախմբումները արգիլելու համար, սակայն անկարելի էր : Տրպրուքէրի հրապարակին վրայ եւ քովընտի սրճարաններու մէջ ցուցարարները կ'երգէին, կ'աղմկէին, խելայեղ կանչեր կ'արձակէին եւ կառավարութեան հասցէին սպառնալիքներ կը տեղացնէին : Անոնց մէջէն ամէնէն աղմկարարները ոստիկաններու կողմէ ձերբակալուեցան եւ խոշոր շարժակառքերու մէջ դրուելով ոստիկանատուն տարուեցան :

Մեծ Սապլոնի հրապարակին վրայ Փաշական եւ հակափաշական խումբերու միջեւ զօրաւոր բախում մը տեղի ունեցաւ : Ցանկարծ զէնքի պայթիւն մը լսուեցաւ եւ մէկը վիրաւոր գետին ինկաւ : Ոստիկանները թօպերով եւ հրացաններու կոթով սկսան անխնայ ցրուել ամբոխը, շատեր սկսան փախչիլ, ոմանք դիմադրեցին, ուրիշներ թեթեւապէս վիրաւորուեցան : Վիրաւորեալները հիւանդանոց փոխադրուեցան, իսկ անսաստողներէն 8 - 10 հոգի ձերբակալուելով, ոստիկանատուն տարուեցան :

Կառավարութեան ձեռք առած ամենախիստ միջոցներու շնորհիւ ցոյցին օրը բաղդատաբար խաղաղ անցաւ : Ամէնը մէկ 225 հոգի ձերբակալուեցան, որոնց չորսը միայն վար դրուեցան, խիստ դիմադրութիւն ցոյց տուած ըլլալով ոստիկանութեան : Անոնց հանդէպ օրինական հետապնդում պիտի կատարուի : Ինչ կը վերաբերի Տէկրէլին եւ իր ընկերներուն, անոնք ալ երկուշաբթի առաւօտ ազատ արձակուեցան :

Հակառակ շռնդալից ծանուցումներուն եւ սպառնալիքներուն, ռէքսերուն ցոյցը կատարեալ ձախողանք մը եղաւ : Փոխանակ կառավարութիւնը աւլելու, Տէկրէլ եւ իր կուսակիցներն ալ աւլուեցան Պրիւսէլի փողոցներէն : Ասկէ զատ, փոխանակ 250,000 հոգիի, քանի մը հազար անպէտ տղաք ու երիտասարդներ միայն մասնակցեցան ցոյցին : .

Տեղական մամուլը միաձայնութեամբ, բացի Փաշական երկու թերթերէն կը ձաղկէ ցոյցը եւ խոշոր ու աններելի սխալ մը կը վերագրէ ռէքսերուն, որոնք ցոյցի համար ընտրեցին նախկին պատերազմիկներու տողանցքին նուիրական օրը, եւ անծանօթ զինուորին շիրիմէն քանի մը քայլ անդին հաւաքուելով եւ աղմկալի ու խռովարար ցոյցեր ընելով, խանգարեցին անծանօթ զինուորին հանդիսոտն ու քաղաքին հանդարտութիւնը :

Ամէն պարագայի մէջ, ինչպէս ըսինք, ռէքսերուն ցոյցը կատարեալ ֆիասքօ մը եղաւ, եւ խստօրէն դատապարտուեցաւ պելժ ժողովուրդին ջախջախիչ մեծամասնութեան կողմէ :

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՍԿԻ

ՀԻՆ ՍՏՐԿԱՄՏՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՄԵՐ ԴԻՐՔԸ

Մեր խելացի ռամկավար քաղաքագէտները բոլորովին անտեղի կը գտնեն այն աղմուկը, որ վերջերս կը յարուցուի խորհրդային սահմաններու նկատմամբ :

Ինչո՞ւ : «Որովհետեւ — կը գրէ «Զ. Կոչնակ» — ցեղային, լեզուային, պատմական ու տնտեսական կապեր, նոյնպէս ջրային հոսանքներ ու լեռնային գօտիներ կը դժուարացնեն սահմաններու ճշդումը» : Ղարաբաղի, Ախալքալաքի եւ Նախիջեւանի գաւառները չեն միացուիր Հայաստանին, որովհետեւ այդ «երեք շրջանակներն ալ ունին վիճելի կէտեր» :

Աւելի զատ ,— կը շարունակէ «Զ. Կոչնակ» — «եթէ հայկական տեսակէտն է շիտակը— ինչ որ ողբացեալ Աղասի Խանջեանի համոզումն էր, կ'երեւի — արտասահմանի Հայերուս չէ անկ ստանձնել Երեւանի կառավարութեան դերը» :

Նախ եւ առաջ՝ մեր ռամկավար խելացիները տակաւին չեն հասկցած, որ «Երեւանի կառավարութիւն» ըսուածը ներկայիս ոչ պաշտօն ունի եւ ոչ ալ ի վիճակի է պաշտպանելու հայկական տեսակէտ կամ խօսելու յանուն հայ ժողովուրդի . որովհետեւ անիկա պարզապէս Մոսկուայի կարմիր ցարին կը ծառայէ եւ պարտաւոր է հլու հնազանդութեամբ կատարել այդ օտար բռնակալին հրամանները, եթէ նոյն իսկ այդ հրամանները բացարձակապէս հակառակ են հայ ժողովուրդի կենսական շահերուն : Աղասի Խանջեանի պերճախօս օրինակը, կը թուէր թէ, բաւական էր, որպէսզի ամէնէն կոյրերն ու միամիտներն անգամ տեսնէին եւ ըմբռնէին վերջնապէս այս դառն ճշմարտութիւնը : Ա. Խանջեանի ողբերգական վախճանէն յետոյ, միանգամայն աններելի է որ եւ է հայ մարդու, առաւել եւս հայ խմբագրի համար հաւատալ, թէ Երեւանի ներկայ կառավարութիւնը կրնայ ամենապզտիկ չափով իսկ փաստաբանութիւն ընել ի նպաստ Հայաստանի :

Երկրորդ՝ մեր ռամկավար խելացիները կը մոռնան, որ Հայաստանի մէջ այսօր ոչ խօսքի, ոչ մամուլի եւ ոչ ալ ժողովներու ազատութիւն կայ : Հետեւաբար հայ ժողովուրդը Հայաստանի մէջ ոչ մէկ հնարաւորութիւն ունի իր տեսակէտը պարզելու, իր ձայնը բարձրացնելու կամ իր իրաւունքներն ու շահերը պաշտպանելու : Աղաղակող իրողութիւն է, որ այսօր խորհրդային Հայաստանի մէջ կը լսուի եւ կրնայ լսուիլ միայն Մոսկուայի կարմիր ցարին ստրկօրէն ծառայող պաշտօնեաներու ձայնը, որ շատ եւ շատ հեռու է հայ ժողովուրդի խեղդուած ձայնը ներկայացնելէն : Երբ կարմիր ցարին դեռ երէկուան ամէնէնհաւատարիմ ծառան՝ Ա. Խանջեանն անգամ իր կեանքը վրայ կուտայ հայկական արդար տեսակէտը պաշտպանած ըլլալուն համար, ներելի՞ է միթէ սպասել, որ այսուհետեւ Հայաստանի մէջ պիտի գտնուի ուրիշ որ եւ է խորհրդահայ պաշտօնեայ, որ յանդգնի խօսք ընելու վերոյիշեալ հայկական երեք գաւառներու խնդրի մասին :

Կը հարցնենք՝ այսպիսի պայմաններու մէջ մի՞թէ բնական եւ տրամաբանական չէ, որ ազատութեան ու ապահովութեան բարիքները վայելող արտասահմանի Հայերը գէթ ըսեն ու ընեն այն, ինչ որ անկասկած պիտի ըսէր ու ընէր Հայաստանի ժողովուրդը, եթէ մահու չափ չվախնար օտար բռնակալի վարձկաններուն ահաւոր վրէժխնդրութենէն : Երբ հայ ժողովուրդի բերանը Հայաստանի մէջ պինդ գոցուած է օտարի բռնի ուժով, կը հարցնենք՝ մի՞թէ արտասահմանի ազատ հայութեան պարտականութիւնը չէ մեր ամբողջ ազգին կողմէն խօսելու բարձրաձայն, որպէսզի մեր մայր երկրին օտար բռնակալը գէթ մեր աղաղակէն հասկնայ, թէ ի՞նչ կը զգայ, ի՞նչ կը խորհի եւ ի՞նչ կը պահանջէ հայ ժողովուրդը Խորհ. Հայաստանի սահմաններու այնքա՞ն անարդար բաժանումին եւ զայն յաւերժացնելու ծրագրին առթիւ :

×

«Մենք կրնանք— կը զիջանին թոյլ տալու մեր խելացիները «Զ. Կոչնակ»ին—մեր փաստերը պարզել պատշաճօրէն եւ բարեկամօրէն, բայց իրաւունք չունինք խօսելու այնպիսի ոճով, որ պատճառ դառնայ խանգարելու Կովկասի հանրապետութեանց համերաշխութիւնը» :

Սակայն, մի՞թէ ճիշդ այդ պատշաճ ու բարեկամական ձեւով փորձ չըրաւ խօսելու ռամկավար առաջնորդ Ա. Զօպանեան, եւ ի՞նչ եղաւ արդիւնքը : Ա. Զօպանեան «հակայեղափոխական» եւ խորհ. իշխանութեան թշնամի հռչակուեցաւ, իսկ անոր բարեկամական խորհուրդները մտիկ ընող բոլշեւիկ Աղասի Խանջեան նզովուեցաւ այդպիսի «հակայեղափոխականի» մը հետ յարաբերելուն համար : Պարզ չէ՞ միթէ, որ Հայաստանի օգտին փաստերը պատշաճօրէն եւ բարեկամօրէն պարզելն իսկ մահացու մեղք մըն է Մոսկուայի կարմիր ցարի աչքին :

Իրենց առաջնորդ Ա. Զօպանեանի աննպաստ «հակայեղափոխական» ելոյթէն սարսափած ռամկավար խմբագիրները կ'առաջարկեն այժմ ձայն ծպտուն չհանել եւ կատարեալ համակերպութիւն ցոյց տալ Մոսկուայի ըրած հակահայաստանեան քայլերուն հանդէպ : Եւ այս իմաստուն խորհուրդը կուտան այն անհեթեթ պատճառաբանութեամբ թէ՝ «մենք մի՞թէ հայրենիքին բարիք մը ըրած կ'ըլլանք մեր ինքնակոչ փաստաբանութեամբ եւ անճահ բողոքարկութեամբ» :

Ասիկա անտարակոյս կը բխի մեր ռամկավար խելացիներու այն հիմնական մտայնութենէն, որ հակառակ է որ եւ է պայքարի հզօրին դէմ, եւ որ ստրկական համակերպութիւնը քաղաքական գերագոյն իմաստութիւն կը նկատէ : Ինչո՞վ, սակայն, ասիկա տարբեր է սուլթանական Թուրքիոյ եւ ցարական Ռուսիոյ հայ աղաներու ստրկամտութենէն, որ կ'ընդդիմանար որ եւ է տեսակի պայքարի սուլթանի ու ցարի դէմ եւ կը պահանջէր անվերապահ համակերպութիւն անոնց բոլոր քայլերուն :

Սակայն, եթէ հայ ժողովուրդը հետեւէր մեր չափէն աւելի խելացիներու խորհուրդներուն, այսօր խորհրդային Հայաստան ալ պիտի չունենայինք, քանի որ Թուրքերը 1918ին ոչ Սարդարապատի, ոչ Բաշ - Ապարանի, ոչ Ղարաքիլիսէի եւ ոչ ալ Բագուի մէջ դիմադրութեան չպիտի հանդիպէին Հայերու կողմէ եւ ոչխարներու նման պիտի կոտորէին հայութեան մնացորդները՝ աւելորդ դարձնելով Հայաստանի ստեղծումը :

Եթէ հայ ժողովուրդը մտիկ ընէ մեր չափէն աւելի խելացիներուն, պէտք է որ միանգամ ընդմիշտ հրաժարի իր ազգային քաղաքական իտէալներէն, երբեք չխորհի ինքզինքը պաշտպանելու մասին, երբեք չխօսի իր կենսական պահանջներու մասին, երբեք չերազէ ազատութեան ու անկախութեան մասին, երբեք չպայքարի իր արդար իրաւունքներուն տիրանալու համար : Եւ այդ՝ որպէսզի չըլլայ թէ տհաճութիւն պատճառէ իր դահիճներուն, իր յափշտակիչներուն, իր բռնաւորներուն :

Ուրիշ խօսքով՝ մեր խելացիները կ'ուզեն, որ հայ ժողովուրդը միշտ ապրի իբր օտարին ստրուկը, որովհետեւ օտարը զօրաւոր է, իսկ ինքը տկար :

Աւելորդ է ըսել, թէ մեր ռամկավար խելացիները փաստօրէն ցոյց կուտան մեղի ազգային ինքնասպանութեան ճամբան : Սակայն, հայ ժողովուրդը, որ իբր ազգ ապրելու անյաղթելի կամք ունի, ցասումով ետ մղած է ցարդ եւ, վստահ ենք, ասկէ ետքն ալ ետ պիտի մղէ ստրկացած հոգիներու խորհուրդները եւ, հետեւելով իր «խենթերու» խորհուրդներուն ու անոնց առաջնորդութեամբ՝ պիտի քալէ դէպի իր լուսաւոր ապագան, այսօրուան երազը վաղը իրականութիւն դարձնելու համար :

(Խմբագրական «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»ի)

ՇԻՏԱԿ ԽՕՍՔԵՐ

Գործի անընդունակ մարդը երբ չի յաջողիր, կը վերագրէ այդ իր անձնական դժբախտութեան :

** Միշտ ամբարտաւան մարդիկ միշտ ինքզինքնին բարձր կ'երեւակայեն, բայց իրական ստրուկներ են անոնք իրենց եսամոլութեամբ :

** Մի հաւատար բոլոր լսածներուդ :

** Շատ անգամ ճշմարտութիւնը մարդիկ հորին յատակը կը թողուն :

** Նուագախումբի մը մէջ իւրաքանչիւր ոք այնպէս կը կարծէ, թէ իր գործիքը ամէնէն լաւ եղանակը կը հնչեցնէ :

** Նոյն իսկ ամենախելացի մարդը՝ շատ անգամ ինքը խորհուրդներու պէտք ունի :

** Ամէն կին կը հաւատայ, որ իր արդար իրաւունքն է միշտ մարդոց աջ կողմը բռնել եւ ոչ ձախ :

** Ամէն մարդ պարտք մը ունի վճարելիք իր նմաններուն, այն է քաղաքավարութիւն :

ԲԱՆՔ ՀԵԳՆԱԿԱՆՔ

Հայկական Մրցանիշը

Մրցումի դար :

Ամէն դասակարգ իր մրցումը ունի ներկայիս :

Դաշնագիր կնքելու եւ վերջը քուրջի վերածելու մրցում :

Խաղաղութեան սիրոյն զինուելու, իրաւակարգ փոխելու, չէզոքութեան մրցումներ :

Աշխատաւոր դասակարգի վիճակին «բարելաւման» ի հաշիւ իրարու գլուխ պատռելու մրցում :

Պետութիւններու մէջ Թրքաշուրջական մրցում, որուն յաղթականը կը ստանայ Միջերկրականի բանալիները, վճարելով Քամալիստանի մէկ քանի տարուան պիւտճէն :

Զուտ հայկական մրցումներ : Հայաստանը խեղդելու աստիճան «սիրելու» մրցում : Հայաստանի մէջ, «նացիոնալիստական - տրոցկիստական » թշնամիներ հնարելու, ստալինապաշտութեան եւ սողալու մրցում :

Հայ ժողովուրդը անձիդ պէս սիրելու եւ անոր շահերը անձնական շահուդ հետ նոյնացնելու մրցում :

Երգիչ ու նուագածու հասցնելու, թերթ հրատարակելու, միութիւններ, վերաշինացներ հնարելու եւ աւանաշինութեան մրցում :

Թղթախաղի, պարագնահատութեան եւ Հայու դրամով օտար սրահներ հարստացնելու մրցում :

Խօսքի տակ չմնալու մրցում, որուն մէջ շահողը կը ստանայ «զղջման» պատուանշանի Ա. աստիճանը :

Գանք հիմա ողիմպիական կոչուած մարտարշաւի մրցումներուն, որոնք տեղի ունեցան այս տարի Գերմանիոյ մէջ եւ որոնց մասին հայ թերթերն ալ ետ չմնացին օտար թերթերէն, սիւնակներ զոհելով այդ առթիւ :

Սովորութեան համաձայն, չորս տարին անգամ մը տեղի կ'ունենան անոնք, զանազան երկիրներու մէջ : Հայերը այս ապրանքն ալ աժանցուցին տարին մէկ քանի անգամ սարքելով «Ողիմպիականներ», նոյն իսկ շոգեկառքին հասնելու համար վազելու գործողութիւնն իսկ ողիմպիական անուամբ մկրտելով :

Միջազգային ողիմպիականներու առթիւ պետութիւնները միլիոնաւոր գումարներ կը ծախսեն, մեծ պատրաստութիւններ կը տեսնուին : Մարզադաշտին մէջ, բոլոր ազգերու մանչերն ու աղջիկները ցոյց կուտան իրենց վազելու, ցատկելու, նետելու, նետուելու, լողալու եւ սողալու շնորհները :

Այս խաղերու ամենափոքր մանրամասնութիւններն իսկ հեռագրով, հեռախօսով, թերթերով կը ծանուցուին վայրկեանէ վայրկեան, աշխարհի բոլոր ժողովուրդներուն :

— Իրլանտացի Ճիմ Ճէքը 100 մ. ճամբան մէկուկէս երկվ.էն ոտքի տակ առաւ, կոտրելով նախորդ մրցանիշը մէկ քանորհինգերորդ երկվ.ով :

— Ամերիկացի կարմրամորթ Հըրբ Ուայթ կռուփի երկու հարուածով կուաթեմալացի Եարեանպիքուի քիթը թուշերուն հաւասարեցուց :

— Գերմանացի Ցվայշման գունդ նետելու մրցանիշը կոտրեց երկու տասներորդ միլիմէթրով, «քառասուն երկուքնոց թնդանօթ» շքանշանին արժանանալով :

— Անգլիացի Հըրթ Սըմ մէկ ոստումով ութ մեթր երկայնութիւն ցատկեց հաւասար մնալով իր երկրին դիւանագէտներուն հետ, որոնք մէկ կայսերական բարեւով՝ Միջերկրականէն - Սեւ ծովի ճամբան գրաւեցին բանալին ալ գրպանելով :

Եւ խնկալէս, այս դարուս մէջ մարդու կարգ անցնելու համար, կրունկներդ ծծրակիդ զարնելով, ներբաններդ պէտք է ցոյց տաս մարզադաշտերուն վրայ, նապաստակներն ու լուերը յուսահատեցնելով :

Այս բոլորը, իբր թէ, առողջ, կորովի եւ եղբայրասէր մարդկութիւն մը ստեղծելու համար սարքուած են, կ'ըսուի : Ջուրի վրայ գրէ ···

Այդ միեւնոյն երիտասարդները, միջազգային մարզադաշտերէն կը մեկնին շքանշաններով բեռնաւոր՝ դէպի իրենց հայրենիքը : Հոնկէ փամփուշտակալներով զարդարուած վերադառնալու ռազմադաշտը՝ իրար բզկտելու համար :

Մարդկային քաղաքակրթութիւնը տարօրինակ քմահաճոյքներ ունի : Այս դարուն տնկածը միւս դարը արմատախիլ կ'ընէ :

Օր մը, մարդկութիւնը պիտի հրա-

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ՝ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

Հայ ուժերը, որոնք հերոսներ դարձեր էին անզէն ու անպաշտպան ուժերուն դէմ, յուսալով որ դիւրին կերպով յաղթանակ մը պիտի տանին նաեւ համախմբուող Թուրք բանակին վրայ, իրենց բանակին ընդհանուր յարձակման հրաման տուած էին :

Ցարձակումը յաջողութեամբ ետ մղուած է : Մեր ուժերը, ուժգնօրէն հետապնդելով պարտեալ հայկական բանակը, հինգ օր վերջ Սարըղամիշ մտեր էին : Իսկ յաջորդ օրը Մուրտէնքը (Մէրտէնէք) գրաւեր էին :

Հայերը շմորեր էին թրքական այս յաղթական ապտակէն : Զանազան վայրերու մէջ ցիրուցան վիճակի մը մատնուեր էին ··· Եթէ Թուրք բանակը իր յառաջխաղացումը շարունակած ըլլար, անկասկած որ մէկ շաբթուան ընթացքին ամբողջովին պիտի փճանային :

Բայց, Քեազիմ Քարապէքիր փաշա իր բանակին շարժումը մէկէն ի մէկ կասեցուցած էր : Որովհետեւ, իր բանակին ետեւ կարգ մը կարեւոր դէպքեր ծագում առեր էին :

Շատ երկար կ'ըլլար այդ դէպքերը իրենց ամբողջ մանրամասնութեամբը պարզել : Ըսենք միայն որ Ճէլալէտտին Արիֆ պէյ,— որուն համար ըսինք, ասկէ առաջ, թէ ինչ կերպով Պոլիս էր եկած եւ ինչ ձեւով միացած էր Ազգ. Մեծ Ժողովին,— իր մէկ քանի ընկերներուն հետ, տարօրինակ ցնորքի մը ետեւէն ինկեր էր : Արեւելեան վեց նահանգներու մէջ կառավարութիւն մը հիմնելու ու ինք ալ այդ կառավարութեան գլուխն անցնելու մտօք՝ Կարնոյ մէջ էնթրիկի ակ մըն էր ստեղծած :

Արեւելեան բանակը հազիւ շարժման սկսած՝ էնթրիկի այս ակը անմիջապէս գործունէութեան էր ըսկսած : Ու բնականաբար, վախի ու վտանգի մատնուած էր բանակին թիկունքը ··· Այդ պատճառով, բանակին շարժումը ամիս մը ընդհատուած ու այս խառնակ գործերը մաքրուած էին : Եւ կրկին շարժման էր անցած Սարըղամիշ - Լալօղլու գծին վրայ գտնուող արեւելեան բանակը :

Հայկական բանակը, որ կը թելադրուէր հին քաջերու յուշերէն եւ նոր քոմիթէճիներուն արիւնոտ երեւակայութիւններէն, չէր կրցած դիմադրել եւ, պարտեալ ու ցրուեալ նահանջած էր :

Նոյեմբեր 30ին, Արեւելեան բանակը Կարս մտած էր : Եւ հետապնդելով հայկական փախստական գունդերը, եօթն օրուան ընթացքին, ոտնակոխելէ վերջ մինչեւ Արփաչայ տարածուող շրջանը, Կիւմրին (Ալեքսանդրապոլ - Լէնինական) գրաւած էր(*) :

Հայերը այլ եւս զգացեր էին դառն հետեւանքները այն փորձանքին, որուն պիտի մատնուէին : Ու խնդրած էին յառաջխաղացումը անմիջապէս կասեցնել, յայտնելով թէ պատրաստ են հաշտութեան դաշինք մը կնքելու :

(*) Այդ շարժման ընթացքին, ազգային այն գունդը որ կազմուած էր Պայպուրթի բնակչութենէն, իրապէս քաջագործութիւն էր ցոյց տուած : Իսկ հրամանատարը, Զանկզանլը օղլու Համիտ պէյը մեծարուած է Ազգ. Մեծ Ժողովին կողմէ :

Այդ պահուն, հայ ժողովուրդին ճակատագիրը կախուած էր Ազգ. Մեծ Ժողովին մէկ հրամանէն : Մէկ հատիկ «ոչ» բառ մը թերեւս մէկ շաբթուան ընթացքին հայ ժողովուրդը պիտի ջնջէր աշխարհի պատմութենէն ու աշխարհի քարտէսէն : Բայց ··· այդ բանը թոյլ չէր տար Թուրք խղճմտանքը, Թուրք արդահատանքը, Թուրք գութը, Թուրք քաղաքակրթութիւնը եւ մարդասիրութիւնը ··· Այդ պատճառաւ, Ազգ. Մեծ Ժողովը մաքուր սպունգ մըն էր քաշած մինչեւ այդ տեղի ունեցած դէպքերու հաշւոյն վրայէն : Ընդունած էր Հայերուն այդ խնդրանքը եւ Արեւելեան բանակին զինադուլի հրաման էր տրուած :

(Վերջ տալու համար այս նիւթին, ամփոփ կերպով պատմենք նաեւ վախճանը : Ալեքսանդրապոլի մէջ սկսած հաշտութեան բանակցութիւնները, յանուն արտաքին գործավարութեան, վարած էր Մուխթար պէյը (որ վերջերը Ուաշինկթընի դեսպան ու երեսփոխան էր եղած) : Կնքուած դաշնագիրը այլ եւս իր վախճանին էր բերած այս արիւնոտ դատը : Հայկական բանակին գրեթէ բոլոր թնդանօթները, զէնքերը, ռազմանիւթերը եւ պատերազմական պիտոյքները ձեռք անցուած էին ··· Բայց, Ալեքսանդրապոլի դաշնագիրը ասոնցմէ աւելի մեծ օգուտ մը ապահոված էր : Այս դաշնագիրը, որ Ազգ. Մեծ Ժողովին կողմէ կնքուած առաջին դաշնագիրն էր, ոչ միայն հայկական դատը մէջտեղէն վերցուցած էր, այլ եւ՝ Թագաւորին ու խալիֆային պատուիրակներուն կողմէ Սեվրի մէջ ստորագրուած դաշնագիրը պատռած ու նետած էր : Եւ, այս կերպով, Ազգ. Մեծ Ժողովի կառավարութիւնը ամբողջովին վերստացած էր այն հողերը, որոնք, առենօք 93ի պատերազմին իբրեւ հետեւանք, օսմ. կայսրութեան կողմէ թողուած էին ցարական Ռուսիոյ, իսկ վերջերս ալ Հայերուն փոխանցուած էին : Ասիկա, անտարակոյս, նիւթական ու բարոյական մեծ վաստակ մըն էր) :

(Թան - Միլլիէթ)

Ծանօթ.— Հոս կը վերջանայ Թան թերթի թերթօնին այն մասը, որ կը վերաբերի հայ ազատագրական շարժման :

Պիտի խօսինք այս մասին հանգամանօրէն :

(Վերջ)

Վ. Ի.

...միրուի ղանդաղութեան մրցումներուն, ուր մէկ մեթր ճամբան ամէնէն ուշ կտրողը մրցանիշը պիտի առնէ:

Արծիւ, Բազէ, Ճնճղուկ մարզականներու տեղ, կրիայ, սագ, ուղտ: Միութիւններու մրցահանդէսին ներկայ պիտի ըլլայ հանդիսականը:

Բնախօսներ, նոյնչափ համոզիչ տոգերով հրապարակ պիտի գան, դանդաղութեան ու անշարժութեան օգուտները տարփողելու համար:

Ամէնէն ուշ ժողովի հասնողը նախագահ պիտի նշանակեն կամ ամենադանդաղ անձը իբր լուրջ մարդ թագական պիտի ընտրեն:

Իսկ գալով ներկայ մարզական շարժումին, շատ հիմնական դարման մը չէ մարմնամարզութեան տեսակէտով: Երկրագունտի երկու միլիառ բնակիչներէն հազիւ մէկ քանի հարիւր հազար երիտասարդներ կը հետեւին անոր: Իսկ երեք միլիոն հայութենէն հազիւ քանի մը հարիւրեակ մարդիկ կրնանք համրել այսօր, մնացած ամբողջ հայութիւնը յօրանջելով օրը իրիկուն կ'ընէ:

Ողիմպիական մրցումներն ալ շատ մեծ բաներ մը չեն իմ տեսակէտովս:

Հարթ - հաւասար գետին, կակուղ աւազի խաւով: Կարճ ու թեթեւ հագուստ, կօշիկ, լաւ սնունդ, բժշկական խնամք, ծափ ու ծաղիկ, անուշիկ աղջիկներու ժպիտ, շքանշան ու գովասանք:

Մեր վաթսունամեայ Արխաղոմ քեռին ալ կրնայ մրցիլ այդ պայմաններուն տակ:

Թող հրապարակ գան այդ երիտասարդները մրցելու համար մեր պապիկներուն եւ մամիկներուն հետ, որոնք Ռոտոսթոյէն, Վանէն, Կարինէն, Մուշէն մինչեւ Արաբիոյ անապատները հազարաւոր մղոն ճամբայ կտրեցին անօթի, ծարաւ, բոպիկ, հազար կարկտանի հագուստով, լեռնային, քարքարուտ եւ տատասկոտ ճամբաներէն, Թուրք զապթիէի խարազանին ու եաթաղանին տակ եւ այսօր հոս այդ նոյն անձերը կուրծք կուտան տակաւին կեանքի պայքարին՝ չէն պահելով իրենց բոյները:

Ահա իսկական մրցումը տոկունութեան եւ չարքաշութեան, որուն միակ յաղթականն է եւ կը մնայ Հայը:

Եւ եթէ չմասնակցեցանք միջազգային ողիմպիականներուն, պարապ ալ կեցած չէին մեր հայ երիտասարդները, օրինակ, անցածները Մարսէյլի մէջ տեղի ունեցած են քառասնօրեայ պարի մրցումներ, որուն մէջ հայ երիտասարդ մը եռագոյնը մէջքին քիչ է մնացեր առաջնութիւնը խլելուն:

Այս առթիւ տեղին հայ երիտասարդութիւնը ափերով դրամ նետած է պարասրահին մէջ ի պատիւ հայ պարողին՝ ականջ խցելով հայ թշուառ ընտանիքներու եւ անօթի մանուկներու կանչերուն:

Այսպէս վարձատրելով պարտութեան յաղթանակը եւ կոտրելով անտարբերութեան եւ չտեսութեան մրցանիշը:

Ն. ՊԵՏՈՒՇ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

Թրք. վայրագութիւններ

ՔՐՏԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

— . —

Փիչարէ Զաթոյի չորս տղաները ըսպաննուեցան թրքական զօրքերու կողմէ. երկուքը՝ Ֆալամէկ եւ Ֆահիմ Թէբրանի գիւղին մէջ, եւ երկուքը՝ Նայիֆ եւ Նասրէտտին Կիւղէլտէրէ գիւղին մէջ: Փիչարէ Զաթոյի ընտանիքները բռնաբարուած են եւ մէկ քանիները փախած Սուրիա, իսկ երկու տղաները փախստական դարձած կը կռուին թրքական զօրքերուն դէմ:

Հայէ Եուսիֆը դաւադրութեամբ սպաննած է Սալէմէ Սորքը եւ Թատարէ Պատըքին, ասոնց գլուխները կտրելով տարած է Թուրք հրամանատարին եւ կառավարութենէն ստացած է 300 պանքնոթ նուէր, այս ստորին դաւադրութեան փոխարէն:

Այս ոճիրը պատճառ եղած է որ Սալէմի Սորքի եւ Թատարէ Պատըքինի ազգականներէն մէկ մասը լեռները ապաստանի եւ կռուի Թուրք զօրքերու դէմ: Ապստամբներու եւ զօրքերու միջեւ ընդհարումներ տեղի ունեցած են եւ այս ընդհարումներու միջոցին քիւրտ ապստամբները կարողացած են գրաւել մեծաքանակ ռազմամթերք, պարտութեան մատնուած Թուրք զօրքերէն:

Թրքական իշխանութիւնը որոշած է տեղահան ընել քրտական շրջանները: Երեք «ալայ» զօրք կեդրոնացուած է Պալաքցիներու եւ Պատկցիներու շրջանին մէջ: Տեղահանութեան դէմ ելած է ժողովուրդը եւ Հարորդ գիւղի շուրջ ծանր ընդհարումներ տեղի ունեցած են: Քիւրտերու մէկ մասը կարողացած է իր հունձքը պաշտպանելով լեռները բարձրանալ, գիւղերը կրակի տալէ յետոյ: Երկար ամիսներու այս կռիւները յոգնեցուցած են Թուրք զօրքերը:

Քիւրտերը գիտակցելով, որ իրենց ազատում չկայ եւ վերյիշելով Հայերու տեղահանութեան եղերական դրուագները, անոնց ոչնչացումը եւ իրենց ցեղակիցներու եւ ազգականներու ոչնչացումը նոյն տեղահանութեան պատճառով, հաւաքաբար որոշած եւ վճռած են մինչեւ վերջ պայքարիլ եւ ուխտ ըրած են վերջին փամփուշտը արձակելէ յետոյ բարձրանալ լեռներու կատարները եւ հոն վերջ տալ իրենց կեանքին, քան թէ ենթարկուիլ թրքական լուծին եւ խարկանքներուն:

Փիչարէ Զաթոյի կողմնակիցները Գարզալի մէջ, Քիւրալ լեռը ապաստանած՝ կռիւները կը մղեն Թուրք զօրքերու դէմ: Զօրքերը չկարողանալով նուաճել ըմբոստները՝ կը պաշարեն լեռը: Ըմբոստները հակայարձակման կը դիմեն եւ ճեղքելով պաշարման գիծը փախուստի կ'ենթարկեն Թուրք զօրքերը եւ հետապնդելով զանոնք կը պաշարեն Զոխ քաղաքը, կը գրաւեն զայն եւ կը սպաննեն քաղաքապետը՝ Մուսթաֆա Հաճի Ալտիւրահմէն էֆ.ին եւ կը կողոպտեն քաղաքը: Նոր զօրքերը կը հասնին եւ ըմբոստները նահանջելով կ'ապաստանին լեռներ եւ անտառներուն մէջ: Զօրքերը հրդեհի տուած են անտառները ապստամբները դուրս հանելու համար:

Սասնոյ լեռներուն մէջ, Թուրք զօրքերու եւ քիւրտ ապստամբներու միջեւ շարունակական կռիւներ տեղի կ'ունենան: Թուրք զօրքերը նպատակ դրած են գրաւել լեռնային դիրքերը: Սեպտեմբերի կէսին այս նպատակով երկու յարձակում կը գործեն եւ Քիւրտերը հակայարձակման դիմելով 45 զինուոր գերի կը բռնեն, ռազմամթերք կը գրաւեն եւ Թուրք զօրքերը նահանջի կը մատնեն:

Թուրք զօրքերը իրենց պարտութեան վրէժը կը թափեն դաշտային շրջանի խաղաղ քրտութեան վրայ եւ կը գործադրեն խենէշային վայրագութիւններ՝ կիներու բռնաբարում, անմեղ մարդոց դնդակահարութիւն, ոմանց ականները քաշել, մորթազերծ ընել եւ այլ ճիւաղային արարքներ:

Փէնճինէրցիներու նկատմամբ եւս նոյն վայրագութիւնները գործուած են, եւ այս պատճառով յիշեալ ցեղը ապստամբած է: Տիգրանակերտցի բազմաթիւ երեւելի քիւրտ ընտանիքներ, որոնց մէջ նաեւ Ճէմիլ փաշէ զադէն, Չէյխ Ճէլալ եւ Սըտըի պէյ իրենց ընտանիքներով, անծանօթ ուղղութեամբ աքսորուած են:

Մէկ «Փըքա» Սղերդէն, մէկ «ալայ» Միթուէթէն եւ մէկ «ալայ» զօրք Տիգրանակերտի շրջանէն կեդրոնացուած են Պըչէրիքի շրջանը: Այս շրջանի ժողովուրդը տեղահան կ'ընեն յայտարարելով, որ իրենց տուները անհրաժեշտ են Սասնոյ դաշտային շրջանէն զալիք գաղթականները տեղաւորելու համար: Այս կարգադրութիւնը այն համոզումը գոյացուցած է, որ քրտական ընդհանուր տեղահանութեան ծրագիրն է, որ կը գործադրուի:

Տիգրանակերտի եւ Ֆարխնի շրջաններուն մէջ կը շարունակուին սպանութիւններն ու տեղահանութիւնները: Մալա Շէրիֆի Ճէմիլ, Մալա Միրզա եւ Թահէր բատարկուած են Ֆարխնի մէջ:

Վանէն, Պիթլիսէն եւ Մուշէն Թրքական զինուորներ կը վերադառնան Կեղիբէի շրջանը. այս կեդրոնացման նպատակը դեռ անծանօթ է. ոմանք կ'ըսեն՝ քրտական տեղահանութեան համար է, եւ ուրիշներ կ'ըսեն՝ Սուրիոյ եւ Իրաքի հանդէպ:

Մալա լերան վրայ ապաստանած են փախստական Քիւրտեր եւ կը դիմադրեն չոչնչանալու համար: Հոկտ. 2-ին Թուրք զօրքերը կը պաշարեն Մալա լեռը եւ 24 ժամ կատաղի կռիւ տեղի կ'ունենայ. այս կռուի ընթացքին զօրքերը խուճապի կը մատնուին եւ 20 գերի, բազմաթիւ սպաննուած եւ վիրաւոր թողլով կը փախչին:

Հոկտ. ամսուան ընթացքին բուռն ընդհարումներ տեղի ունեցած են Սասնոյ շրջանին մէջ, եւ ամէն օր բազմաթիւ վիրաւոր զօրքեր կուգան Կարզան: Կարզանի շրջանին մէջ ապրող ժողովուրդը ահ ու սարսափի մատնուած է:

ՄԱՐՍԻԼԱՃԱՅ ՄԵՐ ՍԻՐԵԼԻ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ

— . —

Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց Առաջնորդարանէն ստացած ենք հետեւեալ կոչը.—

Հարաւային Ֆրանսահայոց Առաջնորդութիւնը՝ Հայրապետական հաստատման կոնդակով ունեցաւ իր իրաւական գետինը: Եկեղեցական գերագոյն իշխանութեան կողմէ այս նուիրագործումը կասկած չկայ թէ կշռադատուած արդիւնքն է զգացուած ու բարձրօրէն գնահատուած անհրաժեշտութեան մը: Ոչ մէկ Հայ, որ տեղեակ է մեր պատմութեան, կարող է ուրանալ այն կարեւոր դերը զոր կատարած է Հայ եկեղեցին, իբրեւ ամէնէն հարազատ արտայայտութիւններէն մէկը հայ հոգիին, իբրեւ ամէնէն վստահելի եւ ուժեղ առաջնորդներէն մէկն ու գերագոյնը մեր կրօնական-ազգային եւ առհասարակ մշակութային կեանքի ընթացքին, երբ մանաւանդ պակսած է մեզ քաղաքական իշխանութիւնը: Կրօնական - մշակութային մարզին մէջ իր դերը մնայուն՝ Հայ Եկեղեցին այսօր գաղութներու համար տակաւին կը պահէ գիտակցութիւնը իր չվերջացած կոչումին եւ անտեսանելի պարտականութեան՝ մըշակելու եւ անխաթար պահելու իր զաւակներուն մէջ նաեւ առողջ ազգայնականութեան մը աւետարանաշունչ ոգին՝ հաշտ թէ հայրենիքի գաղափարին եւ թէ համամարդկային սկզբունքներուն հետ:

Իբրեւ Հայրապետական Պատուիրակ այս շրջանի հայութեան՝ մենք այսպէս կ'ըմբռնենք մեր պաշտօնը, եւ գաղափարական այս մաքուր հիմերուն վրայ կ'ուզենք գործնականացնել եւ ամրացնել առաջնորդական կազմակերպութիւնը:

Մենք առիթը պիտի ունենանք աւելի ընդարձակօրէն պարզելու մեր տեսութիւնն ու առաջադրութիւնները մեր գործի վերաբերմամբ: Իսկ առայժմ, վստահ մեր ժողովուրդի յաճախ թաքուն ողջմտութեան եւ աւանդական առաքինութեանց վրայ, կը դիմենք իրեն նեցուկ կանգնելու մեզի եւ տալու հնարաւորութիւն՝ զոհող ոգիի ցուցաբերութեամբ՝ գլուխ հանելու կազմակերպական գործը:

Հարկ կա՞յ ըսելու թէ ձեռնարկին յաջողութիւնը կապ ունի նաեւ մեր արժանապատուութեան հետ որ իւրաքանչիւր անհատի գուրգուրալի սրբութիւնն է:

Ասոր համար կ'ակնկալենք որ, արթննալով անփութութեան եւ անտարբերութեան մահացուցիչ թմրութենէն, եւ մէկ կողմ թողլով սխալ դատողութեանց վրայ հիմնուած ու գաղութի միասնականութեան վնասող եւ զայն քայքայելով անխուսափելիօրէն աղետալի հետեւանքներու առաջնորդող ներքին անիմաստ վէճերը, բաժանումներն ու անհամաձայնութիւնները, — մեր ժողովուրդը գիտնայ հաւաքով ու եռանդով, համոզումով եւ նախանձախնդրութեամբ տրամադրել իր բարոյական ու նիւթական բոլոր հնարաւոր զոհողութիւնները: Անտեղեակ չենք տնտեսական տագնապին՝ որմէ ամէնէն աւելի կը տառապի արիութեամբ մեր սիրելի ժողովուրդը: Բայց գիտենք նաեւ թէ հայ ժողովուրդի առաքինութիւններուն օտար չէ անհատական նուազագոյն խնայողութեամբ իսկ սատարել հասարակական ձեռնարկներու եւ հոգալ հաւաքականութեան պէտքերը: Խնայուելիք աւելորդ ծախքեր դժուար չէ՝ կը կարծենք որ գտնէք ձեր առօրեայ սա նեղ ու համեստ ապրուստին մէջ անգամ:

Այդ փոքրիկ խնայողութիւնն է որ կը պահանջենք մենք ձեզմէ՝ որպէս այս գաղութի ազգային-եկեղեցական կազմակերպութեան պատկանող սրտցաւ եւ պարտաճանաչ անդամներէ:

Տուէք, ուրեմն, ձեր առաջնորդարանական - ազգային տուրքերը անդանդաղ եւ սիրայօժար. տուէք իրրեւ ձեր անդանգառելի պարտականութիւնը, տէր ըլլալու համար նաեւ ձեր իրաւունքին, ձեր ձայնով ու քուէով պաշտօնի կոչելու գործելու կարող ու տրամադիր որ եւ է ազգայինն, առանց նկատի առնելու անոր քաղաքական կամ ընկերային գաղափարական հակումները եւ համոզումները, բաւական է որ ան կարողանայ հաշտեցնել զանոնք Հայ եկեղեցւոյ պարտադրած կենդանի հաւատքին ու անոր ոգիին:

Առանց քեզի, սիրելի ժողովուրդ, ոչինչ կրնանք ընել քեզի համար:

Ինչ որ պիտի ուզենք եւ կարենանք ընել՝ պիտի ընենք քեզի համար:

«Ոչ թէ ձեր ունեցածը՝ այլ զձեզ կ'ուզենք»:

Հայրապետական պատուիրակ
Հարաւային Ֆրանսահայոց
ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

«ԹՈՒՐՔԻԱՅԷՆ ԳԱՑԱԾ ՀԱՅԵՐԸ»

ԴԺՆԴԱԿ ԵՂԵԼՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

— • —

Երեսփոխան - խմբագրապետ Եունուս Նատի, Ճումհուրիէթի մէջ ստորագրած է այս վերնագրով խմբագրական մը, զոր կը ներկայացնենք նոյնութեամբ, ցոյց տալու համար թէ ինչպէս սկսած են շողոմել մեզ, սա Թուրքե՞րը.—

Անկարելի է չզգածուիլ այն պատկերներէն, զորս կը պարզեն Անտիոքի, Իսքէնտէրունի եւ շրջականերու Հայերը, Թուրքերուն հետ միասին գործելով սա բացառապէս կարեւոր օրերուն: Այս առթիւ կ'ուզեմ արտայայտել շատոնց մեր սրտին մէջ կուտակուած զգացումները, որոնք արդիւնք են մեր տեսած ու լըսած կարգ մը դէպքերուն: Առաջին դէպքը անձնական է եւ տեղի ունեցաւ ութ տարի առաջ, Պուքրէշի կայարանի ճաշարանին մէջ: Քոսթանցայէն Պուքրէշ կ'երթայինք, մէկ ժամ յետոյ մեկնելիք շոգեկառքով մը Գերմանիա երթալու համար: Սպասարկութիւնը կանոնաւոր էր: Սպասեակը ռումաներէն գրուած ճաշացուցակ մը բերաւ:

— Ֆրանսերէնը չկա՞յ, հարցուցի:

Կամ չլսեց եւ կամ չլսելու եկաւ: Առանց կարեւորութիւն տալու հեռացաւ: Ճաշացուցակը մեզի անծանօթ լեզուով գրուած ըլլալէ զատ, անընթեռնլի էր եւ աղտոտ:

Կ'երեւայ թէ խնդիրը բարկութեամբ սպասեակներուն բացատրած ատեն, մենք մեզի թրքական բացատրութիւններ գործածեցինք, որ իրենցմէ մէկը կայծակնահար եղածի պէս ցնցուեցաւ եւ գրեթէ վազելով տնկուեցաւ քովերնիս: Յետոյ, Թուրքերէնով.

— Չէնէ, էֆէնտիմ, դուք Թուրք չըլլաք ... հարցուց: Հաստատական պատասխան առնելուն պէս, աւելցուց.

— Հասկցայ, Իսթանպուլէն կուգաք: Հոգեհատոր երկիրս: Ո՛վ գիտէ, որչափ գեղեցկացած է Վոսփորը: Ճի՞շդ է էֆէնտիս, այնպէս չէ՞, էֆէնտիս ...

— Լաւ, բայց դուն ո՞վ ես, եւ Թուրքերէն ի՞նչ կարօտ է սա:

— Ես գիտե՞մ ով ըլլալս, իշտէ Հայ մը: Իբրեւ թէ (սանքիմ) զինուոր չըլլալու համար հոս եկանք: Եւ անգամ մըն ալ չկրցանք երկիր վերադառնալ, մասխարայի նման քաշկռտուելով հոս հոն կը թափառինք: Վոսփորի մէջ հե՛ղ մը ձկնորսութեան երթալը աշխարհի ամէնէն մեծ քաղաքներէն կը նախընտրեմ: Այս գիտակցութեամբ կ'ապրիմ կը մեռնիմ: Հոս կը ծառայեմ ձեզի, էֆէնտի: Ֆրանսերէն ցուցա՞կ կ'ուզէք: Ատամ, ի՞նչ պիտի ընէք Ֆրանսերէն լիսթան: Ինչ կերակուր որ պիտի կարենաք ուտել, ես ըսեմ ձեզի: Այստեղի բոլոր կերակուրները մեզի Իսթանպուլցիներուս ախորժակին չեն յարմարիր: Ես ձեզի յարմար կերակուրներ ըսեմ ձեզի, դուք անոնցմէ զատեցէք, չըլլա՞ր:

Եղաւ գնաց: Եւ ճաշի ամբողջ տեւողութեան Արտաշէ հետ իր վիճակէն եւ երկրին սովորութիւններէն ճառեցինք: Հայրենիքը այնքան կը բաղձար իր աչքերուն առջեւ: Վերադարձի յոյսը չկայ: Այնքա՜ն որ, այս մասին ինձմէ անյոյս օգնութիւն մը խնդրելու համար լեզուն առաջ չէր երթար: Մեկնելու մօտ, ըսինք իրեն.

— Արտաշ, հարկաւ ներսէդ «ախ անգամ մը երկիր երթայի» կ'ըսես, կարօտ մը կ'անցնի հոգիէդ:

Մտայլօրէն նայեցաւ, դառնօրէն խնդաց: Չէր խօսեր, պնդեցինք որ խօսի: Հանդարտօրէն ըսաւ.

— Ո՛ւր են այն օրերը, ա պէյիմ ... ա՛խ, եթէ այդ ըսածդ ըլլար անգամ մը, զինուորութիւն չէ, կեանքիս մնացորդ մասը ծառայ - հպատակ ըլլալու հոգիս մաշաղ ...

Ասոր նման, բայց աւելի զարգացուն պատմութիւն մը լսեցինք՝ խօսքը գիտցող եւ արժանահաւատ բարեկամէ մը: Դէպքը Մարսիլիոյ մէջ անցած է: Ասիկա դէպք մը չէ, այլ ականատեսի արձանագրած պատմութիւն մը: Մարսիլիոյ մէջ եւ շրջակայքը բազմաթիւ Հայեր կան: Բարեկամս հոն քանի մը Հայերու հանդիպեր է. շատ զբաղեր են իրմով: Անոնցմէ մէկը զինքը անպայման Մարսիլիոյ իր տունը տանիլ ուզեր է, եւ յաջորդ օրը — տունը ձեր մասին խօսեցայ, մեծ ու պզտիկ անպայման պիտի բերես ըսելով պնդեցին կեցան: Ես ալ «շատ լաւ» ըսելով հազիւ ազատեցայ իրենց ձեռքէն: «Աստուծոյ սիրոյն, մեզի երթանք», ըսեր է ու պնդեր:

Բարեկամս կը պատմէ:

— Գացի, պանդխտութեան ճամբաներէ եկածի պէս, իբրեւ եղբայր մը դիմաւորեցին զիս: Ուր է ուր չէ, կին, մեծ ու պզտիկ վիզիս պիտի փաթթուէին:

Օղիի ալաթուրքա սեղան մը: Ամբողջ Թուրքերէն փլաքներ: Թրքական կերակուրներ, ամբողջ հայրենիքի խօսքեր, եւ անմար սէր մը իրենց երկրին հանդէպ, որուն կարօտը կը քաշեն: Թուրք մշակոյթը այս մարդոց մինչեւ ծուծը (իլիկ) թափանցեր է, եւ Մարսիլիոյ այս հեռաւոր անկիւնին մէջ անոնք «[illegible]» կ'ապրեցնեն զայն:

Նման տասնեակ, նոյն իսկ հարիւրաւոր պատմութիւններ կարելի է արձանագրել: Պատմութեան մէկ մըրիկը բանակներ շրջած ու երկիրներ խորտակած ատեն, անդիմադրելի խոյանքով մը արմատախիլ, ցիր ու ցան ըրեր էր նաեւ կարգ մը հաւաքականութիւններ: Անտիոքի եւ Իսքէնտէրունի շրջակայքի Հայերուն Թրքութեան կապուած ըլլալը, առիթ մըն է որ անդրադառնանք նաեւ այդ փոքրիկ ուրիշ մէկ փուլին:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Յուշարձանի շինութեան կեդրոնական յանձնախումբս շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները.—

«Յառաջ»ի խմբագրութենէն՝ իր բացած հանգանակութեան սիւնակի հաշուէն 3րդ վճարում 774 ֆր., Անդրանիկի շիրմին վրայ սեպտ. 6ի ուխտագնացութեան առթիւ հայ սկաուտներու միջոցաւ ծախուած լուսանկարներէ՝ 409.50, Berck - Plageէն դեղագործ Պ. Թուլհաճեանէ 50, Քլէրմոն - Ֆէրրանէն Թիւթիւնճեան ընտանիքէն 50, Քլէրմոն Ֆէրանի Ա. Քէչիշեանէ 5:

Գումար՝ 1288.50, նախորդ գումար՝ 16.939.05, ընդհ. գումար 18.227-55:

(Կեդր. Յանձնախումբ)

Յ. Գ.— Ազգ. զանազան մարմիններու եւ Միութիւններու կողմէն ի նըպաստ Անդրանիկի յուշարձանին կատարուած հանգանակութեանց արդիւնքը կամ հանդէսներէ գոյացած գումարները կը խնդրուի յանձնախումբիս փութացնել:

Ի ՊԷՏՍ ՁԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

— . —

Սիրելի Արազ.— Իբրեւ լեզուական երեւոյթ մը միայն կը յիշեցնեմ հոս, թէ մեր հին լեզուին (գրական) մէջ կան կարգ մը բառեր՝ որոնց ուղղական կամ բուն ձեւը կ'ըլլայ իով, մինչ այդ ի գիրը ինկած է մեր արդի լեզուին մէջ: Այսպէս՝ տեղի, տամալի, լորամարդի, պատասխանի, որոնք հիմա եղած են տեղ, տամալ (տանիք, ջուրերը կաթելու տեղերը), լորամարդ, պատասխան: Այս այսպէս գիտնալէ վերջ, հարցը կուգայ սա կէտին թէ, երբ ածանց ընել ուզուի տեղ կամ պատասխան բառը, զոր օր. ան ժխտական մասնիկով, պէ՞տք է արդեօք որ ըսենք — անտեղ, անպատասխան: Այսպէս, պէ՞տք է արդեօք որ գրենք — անտեղ հետաքրքրութիւն, «նամակս անպատասխան մնաց»: Անշուշտ, ըստ օրինի, պէտք է գրել ճշդիւ — անտեղի, անպատասխանի: Բայց եկուր տես որ մեր գրողները իրաւ է թէ անտեղի կը գործածեն եւ ոչ բնաւ անտեղ, բայց, մեծագոյն մասով, կը գործածեն անպատասխան, ոչ թէ անպատասխանի: Իրաւ է թէ թերութիւն կոչուելու զանցառութիւն մը չէ այս, բայց հաստատաւոր ու ճոխ լեզուներու յատուկ սովորութեան հակառակ է: Մենք կ'ընդունինք որ մեր հին ու նոր գրական լեզուն ակնարկուածներուն կարգէն է: Եթէ անտեղի, ուրեմն՝ անպատասխանի: Իսկ եթէ անպատասխան, ուրեմն՝ անտեղ ... Բայց ո՞վ պիտի սանձէ այսուհետեւ ըսել — անոր «անտեղ» վարմունքը:

Արդ, ամփոփենք.— Երբ բառի մը պարզ ուղղական ձեւին վրայ ըլլայ խնդիրը, պիտի գրենք զայն ինչպէս որ է ընդհանրապէս, ինչպէս վերի բառերը: Բայց երբ բարդ կամ ածանց ընելուն վրայ է խնդիրը, պէտք է առնենք բառերը իրենց հին գրական ձեւով գործածութեան մէջ: Արդէն հարիւրին իննսունը մեր գրողներուն այս հիմը ունին իրենց կռուան, ու երբ կը յամառին ոմանք մնալ իրենց փոքր սխալներուն մէջ, տրամաբանութեամբ չէ որ կ'ընեն այդպէս, այլ սովորամոլութեամբ, որ իրաւ ալ յաճախ առաջնորդ կ'ըլլայ մեր ոչ միայն լեզուական, այլ եւ տարբեր կարգի քայլերուն:

**Ուրեմն, քերականական այս տըւեալին վրայ՝ պարզ քննութիւն մը. — Ինչո՞ւ հիմնական, ինչո՞ւ կաթնային, ինչո՞ւ արդիւնկէց: Պատասխան.— Որովհետեւ այդ բառերուն ուղղական կամ բուն ձեւին մէջ անբաժան ն գիրը կամ տառը կայ — հիմն, կաթն, արդն (տէգ, գեղարդն): Ուրեմն, անմա՞ս, անհի՞մ պէտք է ըսել, թէ անմասն, անհիմն: Պատասխան.— Բնականաբար, երկրորդ ձեւով պէտք է գործածել, քանի որ ածանց բառեր են, եւ մեր լեզուին հիմնական օրէնքին համաձայն՝ բարդ ու ածանց բառերը հին գրական լեզուին մէջ բառերուն ունեցած ձեւովը կ'ըլլան: Իսկ եթէ զատ, առանձին գործածենք, պէտք է այս՛, ըսել առանց մեղանչած ըլլալու — մաս եւ հիմ (ես մաս չունիմ այս գործին մէջ — հիմ չկայ այդ խօսքին մէջ, եւն.):

** Որչա՞փ իրաւունք ունէր ողբացեալ Հ. Արսէն Ղազիկեան, որուն հաղորդած եմ — ինծի պատիւ — ուսուցչութեանս առաջին շունչը, ո՞րչափ իրաւունք ունէր, այո՛, ցաւելու որ նոր գրողները խուն ինչ ուշադրութիւն չեն ընծայեր, մերթ, քերականական ծանօթութիւններու եւ իրենց այլապէս ընտիր գրուածները սա կամ նա կողմէն մերկութեան գէշ տեսարան մը կը պարզեն: Այսպէս, ո՞ւրկէց հանեցին սա չորսամեակը, չորս տարիէն լմնալիք զարգացումի շրջան մը որակելու համար: Բարի՛ տղայ, եթէ չորս կ'ըսես, ամեակը ինչո՞ւ պոչ կը կպցնես անոր. ըսէ պարզապէս՝ չորս տարիներու կամ տարուան շրջան եւ վերջացաւ: Եթէ ամեակը մանեակ կ'ուզես ընել չորսին, կը սխալիս. մանեակը ամէն պարանոցի չի յարմարիր: Ըսէ քառամեակ, ինչպէս կ'ըսես քառակուսի (ոչ թէ ... չորսկուսի), ինչպէս կ'ըսես՝ քառապատիկ, քառապատկել, քառորդ (ոչ թէ չորսորդ ...): Բայց — ուշադրութի՛ւն— կայ նաեւ չորեքկուսի, սակայն ո՛չ չորսկուսի, կա՛յ չորեքօրեայ, սակայն ոչ չորսօրեայ (իրարու կցուած ձեւով), չորեքտասան՝ ոչ չորստասան: Այսպէս չորսին տեղ քառէն զատ կայ չորեքը, բայց ոչ չորսը: Այս վերջինը առանձին գործածութեամբ:

— Այս շարքին վրայ աւելցնենք նաեւ երեք թուականին պարագան, ինչ որ կրնայ պատասխան ալ նկատուիլ հետաքրքիր նամակի մը: — Երեքը ունի նախ իր այս ձեւը, որ՝ հակառակ չորսին՝ այս ձեւովն ալ կը մտնէ բարդութեան մէջ— երեքթեւեան, երեքամենեայ, երեքկին (երեք անգամ, երեք կարգով, ինչպէս կայ՝ կրկին, եւ ուրիշ ձեւերով), երեքգլխեան եւն. եւն.: Երեքին միւս ձեւն է բարդութեան մէջ եռ — եռապատիկ, եռամեծ (երիցս մեծ, այսինքն՝ ամենամեծ, քանի որ երեքով շատցած բառերը ածականին գերադրական (ամէնէն բարձր) նշանակութիւնը կուտան), եռամսեայ, եռամեծար (տե՛ս վերը), եռայարկ, եռաձայն (ինչպէս կայ քառաձայն, ոչ թէ ... չորսաձայն), եռահոլով (ինչպէս կայ քառահոլով, ոչ թէ ... չորսահոլով, չորսամեակին պէս): — Երեքը երրորդ ձեւ մըն ալ ունի բարդութեան կամ ածանցումի մէջ — երիր, որուն փոփոխելի կամ կորնչելի ի գիրը կ'իյնայ ի հարկէ, ձեւափոխութեան միջոցին: Հիմա, սիրելի Արազ, ուրախ եղիր որ մեր տղաքը ամէնքն ալ բացատրութիւններս կը հասկնան: Միրգէնները կը շատնան հետզհետէ ... Եւ երիր կ'ըլլայ երր. այսպէս՝ երրորդ (ինչպէս չորրորդին մէջ արմատը չորիր է, երիրին նման), երրեակ (ղուելով՝ գրուած կայ նաեւ երեակ), երրադարձ (երեք անգամ ինքն իրեն վրայ դարձող փչացող հոսանք, յորձանք, այսինքն՝ ամէնէն սաստիկը. տե՛ս վերը), երրերջանիկ (երիցս երջանիկ ըսելու տեղ): Միանգամ ընդ միշտ պէտք է ըսել, թէ գրական հին լեզուէն առաջ բերուած օրինակներուն նպատակն է՝ ոչ թէ զանոնք ամէնքը իբրեւ գործածելի ցոյց տալ, այլ նոր գրական լեզուին մէջ գործածական բառերուն ոգին արծարծել ...ի պէտս զարգացելոց:

ՏԱՐԱԶ

թեան քաղաքականութիւնը: Աշխատաւորական կուսակցութեան կողմէ կրկնուած յայտարարեց .

— Եթէ ֆաշական կառավարութիւն մը ըլլար յարձակման ենթարկուողը, մի՞թէ պիտի շարժէիք այսպէս: Ապստամբներու յաղթանակը կրնայ վաղը տեղի տալ նման շարժումներու նաեւ ուրիշ երկիրներու մէջ: Կրակի հետ կը խաղանք չէզոքութիւն խաղալով: Անգլիա պարտաւոր է ազատ ընթացք տալ միջազգային օրէնքներու գործադրութեան:

Ցետոյ խօսեցան ուրիշներ, որոնք ըսին թէ պատիւ պիտի համարէին կռուիլ Սպանիոյ կոմունիստներուն կողքին: Վիճաբանութիւնները փակեց վարչապետը ըսելով որ բրիտանական կառավարութիւնը չէզոքութեան յանձնախումբին տուած է իրենց քաղաքականութիւնը արդարացնող կարգ մը ապացոյցներ, որոնք գաղտնի պիտի պահուին եւ պիտի չյայտարարուին Երեսփ. ժողովին մէջ: Ցետոյ աւելցուց.

— Կրնանք ըսել թէ չէզոքութեան բռնաբարում մը կատարուած է արդէն, բայց երկու կողմէ, այսուհանդերձ այնքան կարեւորութիւն չէր ներկայացներ որ փոխէինք մեր ընթացքը:

*** Չէզոքութեան միջպետական յանձնախումբը որոշեց խստացնել հակշիռը բոլոր այն փորձերուն վրայ, որոնք կը կատարուին օգնելու համար Սպանիոյ կռուող կողմերուն:

ԻՍՔԷՆՏԵՐՈՒՆԻ ՎԷՃԻՆ ՅՈՒԹԻՒ

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԵՆ ՇՈՑԵԼ ՄԵԶ

Երէկ տուած էինք այն հերքումը, զոր «Ճիւմհուրիյէթ» կը հրատարակէր՝ հաղորդելով թէ Հայերը խուճապի մատնուած չեն Իսքէնտէրունի շուրջ բացուած պայքարին առթիւ, այլ ընդհակառակն «կապուած են Թուրքերուն»:

Թուրքերէն «Թան» թերթը, պատասխանելով «Ճիւմհուրիյէթ»ի. գիտել կուտայ հասկնալի քծինքով մը.—

«Մեր տուած լուրը կը վերաբերի սեպտեմբեր 25ին: Կրնայ պատահիլ որ Հայերը այդ միջոցին առժամեայ վարանումի մը եւ խուճապի մը ենթարկուած ըլլան: Բայց բոլորս գիտենք թէ այդ նահանգին Հայերը յետոյ հասկցան որ իրենց համար վրդովումի որ եւ է պատճառ չկայ եւ անմիջապէս վերջը շատ շիտակ եւ բարեկամական ընթացք մը բռնեցին:

Արդէն, եթէ չհաշուենք ափ մը ծայրայեղ գրգռիչներ, աշխարհի ամէն կողմը Հայերու Թրքասիրութիւնը եւ մեր լեզուին, երաժշտութեան, մշակոյթին հանդէպ անոնց յարումը՝ զարմանալի աստիճանի մը վրայ կը գտնուի: Ամերիկահայերէն շատերը ինքնաբերաբար իբրեւ Թուրք կը ներկայացնեն իրենք զիրենք»:

*** «Թան» (Թուրքերէն) այս առթիւ կը գրէ թէ Իսքէնտէրունի իր թղթակիցը վտարուած է այդ սանճաքէն:

Էվգաֆը կ'ուզէ Տավուտ Փաշայի կտակը

Գրած էինք թէ Պէյրութի Հայ Կաթոլիկ Պատրիարքութիւնը «Ս. Ցակոբ» անունով նոր հիւանդանոց մը բացած է, ստանալու համար Տավուտ Փաշայի 20,000 սթերլինի կտակը, որ եղած է Պոլսոյ Ս. Ցակոբ հիւանդանոցին համար եւ Լոնտոն կը գտնուի:

Իր կարգին, Էվգաֆի տնօրէնութիւնն ալ ձեռնարկներ ըրած է այդ կտակը ստանալու, նկատելով որ ինքը ստանձնած է Ս. Ցակոբի մատակարարութիւնը:

Շարլ Մօրրաս բանտարկուեցաւ

Շարլ Մօրրաս, այս կատաղի հրապարակագիրը, որ Լէոն Տօտէի հետ կը վարէ «Աքսիոն Ֆրանսէզ» արքայական թերթը, ձերբակալուեցաւ հինգշաբթի կէսօրին, երբ կը ճաշէր Մոնպառնասի մօտիկը, ճաշարանի մը մէջ: Անմիջապէս տարուեցաւ բանտ:

25 մայիսին դատապարտուած էր երեք ամսուան, իսկ 21 յուլիսին ութ ամսուան բանտարկութեան, ամբաստանուած ըլլալով թէ մարդասպանութեան կը հրաւիրէ իր գրած յօդուածներով:

Արդարեւ, բարկաճայթ յօդուածով մը՝ Շարլ Մօրրաս մահուամբ կը սպառնար 140 մտաւորականներու եւ երեսփոխաններու, իբրեւ պատասխանատու Իտալիոյ դէմ գործադրուած պատժամիջոցներու, ուրիշ աւելի բիրտ յօդուածով մը կը սպառնար Լէոն Պլումի:

Իր երկու դատապարտութիւններէն վերջ դիմած էր Վճռաբեկ Ատեանին, որ մերժեց բեկանել վճիռը:

Արջ մը յօշոտեց իր պահապանը

Սթրազպուրկի կենդանաբանական պարտէզին մէջ ահաւոր տեսարան մը պարզուեցաւ առջի օր:

Գիշատիչ կենդանիներու բաժնին պահապանը, Վաֆֆէնշմիտ, 39 տարեկան, առաւօտուն կեր տալու համար մտաւ արջի մը գառագեղը: Արջը յանկարծ յարձակեցաւ պահապանին վրայ, պառկեցուց գետինը, ճանկերը մխրճեց պահապանին վիզին մէջ: Դժբախտ պահապանը, որ միս էր բերած՝ մոռցած էր միասին առնելու իր երկժանի երկաթը: Սկսաւ օգնութիւն պոռալ: Գառագեղին առջեւը կեցած էին բազմաթիւ պտտողներ, որոնք սկսան նոյնպէս օգնութիւն պոռալ, ոմանք փորձեցին քար նետելով՝ ազատել պահապանը կենդանիին ճանկերէն: Արջը կատաղութեամբ կը խրէր ճանկերը եւ կը բզկտէր իր զոհը, երբ հասաւ դրացի սրճարանին տէրը՝ հրացանը ձեռքին: Հարուած մը եւ կենդանին ինկաւ դիտապաստ: Պահապանը փոխադրուեցաւ հիւանդանոց, ուր մեռաւ քիչ վերջ:

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆՈՊԷԼԻ բնախօսութեան եւ բժշկութեան 1936ի մրցանակը յատկացուեցաւ Սըր Հէնրի Տէյլի, որ տնօրէնն է Լոնտոնի բժշկագիտական քննութեանց պետական ուսումնարանին, ինչպէս նաեւ Օթթօ Լօէվիի, որ ծանօթ է իբրեւ փրօֆէսէօր բնախօսութեան:

*** Երկրաշարժի թեթեւ ցնցումներ զգալի եղան հինգշաբթի Լոս Անճելոսի, երեքշաբթի Թօքիոյի մէջ: Վնաս չկայ:

*** Շուազի - լը - Ռուայի մէջ հինգշաբթի գիշեր ընդհարում մը տեղի ունեցաւ կոմունիստներու եւ Տը լա Ռօքի մարդոց միջեւ: Մօտ քսան հոգի վիրաւորուեցան, մէկը հիւանդանոց փոխադրուեցաւ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՑԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Քրիստափոր եւ Մուրատ խումբի բոլոր ընկերները, վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2,30ին, խաժակ Ակումբին մէջ: կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է: Ներկայանալ անդամատետրով:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ

Դասախօսական ժողովներ

ԹՕԹՈՒԼ խումբի դասախօսական ժողովը տեղի կ'ունենայ երկուշաբթի (2 Նոյ.) երեկոյեան ժամը 8ին, ծանօթ հաւաքավայրին մէջ:

ՎՐԷԺ խումբի ժողովը Նոյ. 4ին, երեկոյեան ժամը 8ին, ծանօթ հաւաքատեղիին մէջ:

ԶԱԽԱՐԵԱՆ ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը՝ Նոյ. 5ին, երեկոյեան ժամը 8ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ:

ՎՌԱՄԵԱՆ ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը՝ ուրբաթ (Նոյ. 6) երեկոյեան ժամը 8ին, ծանօթ հաւաքավայրին մէջ:

Վերոյիշեալ ժողովներուն պիտի դասախօսէ՝

ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

կազմակերպուած Անուվիլ-Կոնէսվիլի Վարդան ենթակոմիտէի կողմէ

վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Salle Gallemantի մէջ, Առնուվիլի կայարանին դիմացը:

կը խօսին՝ ընկ. ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ (հայերէն եւ ֆրանսերէն)

Mr GRANDFILS (Maire de Gonesse), Mr MAZOURIER (Secrétaire de la Section de S. F. I. O. d'Arnouville)

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ:

կ'արտասանեն՝ ՕՐ. ՄԵԼԵՆԷ ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ, Պ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ (ֆրանսերէն), ընկ. ՕՆՆԻԿ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ, կ'երգէ ՏԻԿ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ, ՕՐ. ԿՆԵԱԶԵԱՆ եւ Մ. ՅՈՒԿՈՅԵԱՆ:

Սարսէլի Համազգայինի Մասնաճիւղը կը ներկայացնէ ՀԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐԷՆ մէկ արար եւ զաւեշտ մը:

Հայկական եւ եւրոպական պարեր, մասնակցութեամբ եփրատ նուագախումբի:

Մուտք՝ 5 ֆր., անգործներու՝ 3 ֆր.:

ՀԱՂ. ՄԻՋ.— Շոգեկառք կառ. տիւ նօռէն՝ ժամը 1.17, 1.27 եւ 3.17:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պ. Բենիամին Վարդավառեան եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի կնոջ եւ ազգականին՝ Տիկ. ԶԱՊԷԼ Բ. ՎԱՐԴԱՎԱՌԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Պանթէօ-Քաշանի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները եւ ընկերները 1 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, 150 Route d'Orléans, Պանթէօ, Véronի սրահին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՓԱՐԻԶԻ Տարօն-Տուրուբերանի Նահ. Հայր. Միութեան անդամական ընդհ. ժողովը, 1 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 119 Ալէզիա տ'Իթալիի սրճարանին մէջ: Օրակարգ՝ տարեկան հաշուետուութիւն, վարչութեան ընտրութիւն եւ ընթացիկ հարցեր: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՓԱՐԻԶԻ ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ Նահ. Միութիւնը իր բոլոր հայրենակիցները անխտիր անդամական ժողովի կը հրաւիրէ, որ տեղի կ'ունենայ 1 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Հ. Փամպուքեանի բնակարանին մէջ, 20 rue Saigne, Montreuil s/Bois:

Բաժանորդներէս կը խնդրեմ ներողամիտ ըլլալ, իրենց թերթերը քիչ մը ուշ կամ անկանոն ստանալնուն համար: Պատճառը հիւանդութիւնս է:

«Յառաջ»ի Մարսէյլի գործակալ
Գ. ՄԵՐԻԿԵԱՆՑ

ԼԻՈՆԻ մէջ երեկոյեան դասաւանդութիւնները կը սկսին 2 Նոյ. երկուշաբթի երեկոյ ժամը 7-9, Հայոց եկեղեցիին մէջ, 69 րիւ Լուի Պլան: Ուսուցչուհի Յասմիկ Քիւթնէրեան պիտի աւանդէ շաբաթը երեք անգամ, երկուշաբթի, չորեքշաբթի եւ ուրբաթ իրիկունները: Երկսեռ պատանիներէ կը խնդրուի կանոնաւորաբար հետեւիլ դասաւանդութիւններուն: Մանրամասնութեանց համար դիմել տեղւոյն վրայ:

կրթական Մարմին

ՀԱՆԴԷՍ — ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԼՍԱՐԱՆԻ ԲԱՑՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

1 Նոյ. կիրակի առաւօտ ժամը ճիշդ 10ին, Շահրիկեանի սրահին մէջ,

5 Rue de l'Eclipse, Մարսէյլ

կը նախագահէ Պ. Կ. ԳՈՒԼՈՒՄԵԱՆ

կը խօսի՝ Պ. ՏԻԳՐԱՆ ՓԻՐԱՆԵԱՆ

«Լսարաններու դերը գաղթահայութեան մէջ»

Քաղաքական կարեւոր անցքերու մասին համառօտ տեղեկութիւններ կը տրուին:

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն՝ Ջութակահար Պ. Ս. ՉէՕՐէՔՃԵԱՆ եւ Պ. Տ. ԹԱԴՈՅԵԱՆ (արտասանութիւն)

Մուտքը ազատ է:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Համազգայինի Սարսէլի Մասնաճիւղին կողմէ,

Իր վարձած սեփական ընթերցասրահ—ակումբի բացման առթիւ,

Այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 31 Rue Beauséjour, Սարսէլ

Տեղի պիտի ունենայ վիճակախաղ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (126)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

— Ափսոս եղաւ, շատ ափսոս, յաւէտ կը ճանչնայի Սարգիս Աբբը, հացով պատուով մարդ էր,— ու Սրբազանը յանկարծ ձայնը ցածցնելով շարունակեց.— էդ Պոնտըլովկին մարդ չէ, գազան է, գազան... ամբողջ Սուրմալուն ձեռքին մէջ կը դողայ... Վատ օրերու մէջ կ'ապրինք Քոյրիկ, ... շատ վատ... պէտք է զգոյշ ըլլալ ... Ախ, մեր ջահիլներն ալ,— ու սկսաւ քաշել ձեռքի սաթէ գեղեցիկ համրիչի խոշոր հատիկները՝ ալեհեր գլուխը շարժելով:

Երեւանի Առաջնորդարանը նստած է Հրազդան գետի ձախ ափին, ուղիղ կտրուած քարաժայռի մը վրայ: Քաղաքի ամենաբարձր դիրքն ունեցող շէնքն է, որու ընդարձակ պատշգամը կը կախուի անդունդի վրայ: Այդ տեղէն հոյակապ համայնապատկեր մը կը պարզուի, քաղաքի մէջէն ոչ մէկ տեղէ մարդ կարող է տեսնել նման տեսարան մը:

Պատշգամի առջեւ Սրբազանն ու Քոյրիկը նստած կը խօսէին: Հին ծանօթներ էին: Քոյրիկը, որ յայտնի էր ամբողջ քաղաքին մէջ, որպէս «անոնց»մէ մէկը, զանազան խնդիրներու համար երբեմն կուգար Առաջնորդին մօտ:

Սրբազանը շիտակը շատ ալ չէր սիրեր այդ պառաւած աղջիկը, որ տղամարդու նման կը ծխէր ու մանաւանդ քաղաքական հարցերով կը զբաղէր, բայց լաւ գիտէր, թէ որո՞նց կողմէ կուգար ան, ի՞նչ հոսանքի ներկայացուցիչ էր, այդ պատճառով ալ սիրալիր քաղաքավարութեամբ կ'ընդունէր զայն:

Բայց Քոյրիկի այդ օրուան այցելութիւնը շիտակը, զարմացուցեր էր Սրբազանը: Որպէս թէ ան եկած էր այդ կողմէն պատահաբար անցնելու ժամանակ, քանի մը վայրկեանով Սրբազանը տեսնելու համար: Բայց ամբողջ երկու ժամ արմուկը յենած պատշգամի ճաղին՝ աչքը չէր հեռացներ Զանգուի կամուրջէն, որու վրայէն կ'անցնի Էջմիածնի խճուղին:

Սրբազանը կենցաղագէտ կրօնաւոր մը, միշտ բան մը կը գտնէր խօսելու հիւրը զբաղած պահելու համար, թէեւ վերջինս հազիւ թէ մտիկ կ'ընէր իր խօսքերուն՝ երբեմն ցրուած անորոշ հայեացքով մը իրեն նայելով: Սրբազանը շատ ալ վստահ չէր, թէ այդ կինը բառ մը կը հասկնար իր խօսքերէն, կամ նոյնիսկ զինք կը տեսնէր:

— Հա, քիչ առաջ գիւղացի մը եկաւ Փարաքարէն. կ'ըսէր թէ Սարգիս Աբբը հոգեվարքի մէջ է,— բան մը ըսած ըլլալու համար խօսեցաւ Սրբազանը որ սկսեր էր ձղձգալ հիւրի անսովոր լռութենէն:

Քոյրիկը մէկ վայրկեան գլուխը դարձուց դէպի Սրբազանը, կարծես թէ ուզեց խօսիլ, բայց անմիջապէս նորէն նախկին դիրքը վերստացաւ:

Տէր Աստուած, ի՞նչ ունէր այդ կինը: Սրբազանին թուեցաւ, որ Քոյրիկը անբնական ըլլալու աստիճան ջղային վիճակի մէջ է ու երբեմն կը սարսռայ ջերմ ունեցողի մը նման. դէմքը բոլորովին գունաթափ՝ ու շրթները կը դողան:

— Հեր... հերսիւ...,— յանկարծ փնդտաց Քոյրիկը ու ծոցէն մեծ թաշկինակ մը հանելով քիթը սրբեց:— Ներեցէք, Սրբազան, հեր... հեր... հերսիւ... հարբուխ ունիմ,— ու Քոյրիկը նորէն թաշկինակը փարատելով քթին տարաւ — այս տաքերուն ալ հարբուխ, կ'երեւի պաղ առած եմ. հեր... հեր... հերսիւ,— նորէն քիթը սրբեց, ջղային անհամբերութեամբ ոտքի ելաւ ու պատշգամի սիւներէն մէկուն կրթնեցաւ:

Սրբազանը նստած տեղը մնաց՝ յօնքերը կիտած: Այս յիմար կնիկը իր հետ խաղի՞ ելած էր թէ ինչ: Այդ ի՞նչ անբնական փնդտոց էր, ի՞նչ անշնորհք վերաբերմունք. կռնակը իրեն դարձուցած՝ կարծես թէ ինքը հոն նստած չըլլէր: Վայրկեան մըն ալ, ու Սրբազանը սրտնեղած տեղէն բարձրանալով՝ առանձնասենեակը պիտի քաշուէր, երբ այգիներու կողմէն նախ մէկ՝ ու քանի մը վայրկեան վերջ, բազմաթիւ հրացաններու որոտը իրարու խառնուեցաւ:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameme. PARIS (13)